Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
40
4 L
24
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Patavii Typis Petri Mariæ Frambotti. 1685.

Digitized by Google

OCTAVII FERRARII DE RE VESTIARIA LIBRI SEPTEM:

Quatuor poſtremi nunc primum prodeunt: reliqui emendatiores & auctiores.

Adiectis iconibus, quibus res tota oculis ſubijcitur.

QVIBVS IN HAC NOSTRA TERTIA EDITIONE acceſserunt Analecta de Re Veſtiaria, & Diſsertatio de Veterum Lucernis Sepulchralibus.

PATAVII, MDCLXXXV.

Typis Petri Mariæ Frambotti.

Superiorum Permiſsu.

Digitized by Google

ILLVSTRISS. ET ERVDITISS. VIRO

D. ANTONIO
MAGLIABECHIO
Sereniſsimi Magni Etruriæ Ducis Bibliothecario.

PETRVS MARIA FRAMBOTTVS F.

EA eſt eruditionis tuæ celebritas, vt toto iam orbe ſpectatiſſima, omnes ad ſui cultum alliciat; & à muſarum cenſu alienum dijudicetur, quod tibi nõ ſit aliquo nexu coniunctum. Quidquid amanuenſium præpete ſtylo deſcriptum, vel typographorum cura impreſſum temporis edacitatem eluſit, aut nouo ſtatu prodit in lucẽ, nocturna diurnaque manu verſas, & calculum tuum tuliſſe, famæ & laudis maximum eſt incitamentum. Æmula ingenij voluntas doctrinam exæquat liberaliſſima propenſione in ſcientiarum cultores magnis exemplis teſtatiſſima; qua fit vt præclari tum ſcriptores, tum typographi nominis tui ſplẽdorem conatibus ſuis certatim adſciſcant.

Par quidem ſuſtinendo iudicio cauſa; non vnica tamen fuit, cur tibi inſcriberem nouam editionem Ferrarij de Re Veſtiaria: peculiaria nomina id cõſilium in animum intulere. Summa coniunctio gratiæ tibi fuit cum Ferrario, vſque dum inuida Mors ingens ſeculi decus, & bonarum artium incrementum terris eripuit, luctu non lenito ex reputatione ætatis, ad ſenium quidem deuexæ, ſed ad cumulan-

das

Digitized by Google

das, ornandaſque litteras nunquam effœtæ. Fato ſuo defuncti nomen pro veteri neceſſitudine colis, & edita, cum viueret, cōmentaria, pro tuo ingenio, pro ſcriptoris merito, conſtanti æſtimatione, & laude proſequeris; vt tibi acceptiſſimum fore iure cenſeam, quod illius opus de Re Veſtiaria, iterata licet fœtura, ſub tui nominis patrocinio renaſci voluerim.

Neque vero ex ſolo inter te, ea Ferrarium vinculo, tibi erat dicanda mea editio; verum etiam ex beneuolentia, qua me multiplicibus officiis deuinxiſti. Cùm Florentiæ nomen auditum longe mihi coram venerari licuit, non es grauatus obſcurum, & immerentem hominem in familiarium album referre, & præclaris effuſæ mentis ſignificationibus decorare, continuato fauendi ſtudio, poſtquam tuo munere vſque ad inuidiam felix in patriam redij; idque ad extremam vitę lineam perennaturum, voti non ſpes modò, verum etiam fiducia eſt; quam grato animo alere, & augere mea quam maximè intereſt.

Hinc fuit, vt publicam teſtificationem meorum nominum in longiores moras produci noluerim, ſtatim ac conſtitui Ferrarium de Re Veſtiaria olim à Patre meo editum, iam nequicquam expetitam, hoc eſt ſua claritudine laborantem luce redonare. Qua fronte tuum nomen præſeferet liber, eadem exhibebit, & tuam cum Ferrario amicitiam, & tua erga me merita, tibi iucunda, mihi glorioſa conjunctione rerum, & nominum. Vale.

OCTA-

OCTAVIVS FERRARIVS
Lectori ſuo S.

SI maiorum gentium Critici, atque harum literarum principes Lipſius, Caſaubonus, Salmaſius fidem ſuam aliquando liberaſſent, & quem toties polliciti fuerant Commentarium De Re Veſtiaria non inuidiſſent, ſuperſediſſem ipſe labore hoc, atque aliud interim promiſiſſem. Sed quoniam beati illi ante fatis, quàm ſtudioſorum voto debitum perſoluerunt, quæ diu in hanc rem commentatus ſum non vltra ſupprimere conſtitui, & pro viribus poſteritati conſulere.

Res ea quidem, ſi quæ alia in tota vetuſtate, vt maximè vtilis, & iucunda, ita ardua in primis, atque obſcura, nondumque ſatis viris doctiſſimis explicata. Nam quæ ad hunc diem hoc argumento prodiere hiantes deludunt, cùmque auctores multum æſtuarint, grandia minati pro Romanis barbaros, ac peregrinos habitus obtrudunt. Lazari Bayſii conatus laudandus eſt, qui tamen ſi nihil aliud ſtatuam nobis pro togata palliatam dedit, traxitque in eundem errorem non paucos vix excuſandos, cùm in veteribus nummis, ac lapidibus tot togata appareant. Sigonius totus in hoc ſui diſſimilis eſt credo diſſentiendi ſtudio, & ne fieret acceſſio alterius.

Primus nugari deſiit iunior Manutius, quem maluerunt recentiores tranſcribere, quam laudare, non multum ſolliciti, ne quis manum inijciat, cùm pridem doctorum monumenta iuventutis manibus incuria, ac torpor excuſſerit: dum noua ſectamur veterum incurioſi; Iamque idem fatum Manutij ſcripta premit, quod Beroaldis, Politianis, Domitijs, Valliſque, & reliquis nocuit, qui harum litterarum inſtauratores Italum nomen vltra Sauromatas porrexerunt; Quorum luminibus non tam offecit poſterior cura, quàm alienos fœtus ſibi ſupponendi mala libido, quibus vbi miram verborum volubilitatem non ſine lolligine, & repetitas ad faſtidium ſcriptorum ſententias addidere pro ſuis

ven-

venditant, atque ambitioſa commentariorum male ſcriptores pragrauant, lectores abſterrent, ijſque miraculo ſunt, qui libros oculis metiuntur, titulorum periti, quique bibliothecas in oſtentationem luxus exornant.

Neque hæc obtrectandi cauſa dicta velim, ſed vt ipſe quoque euincerer, quoties culpæ huius affinis forem. Ceterum Manutium non ſemel in hoc opere præluxiſſe initio profiteor, & cùm res poposcerit indicabo, nec alium quemquam honore ſuo fraudare animus eſt, per quem proficere licuerit. Neque etiam mihi tantum defero, vt magnis nominibus inſeri velim, hiſque optionem dari: ſed id modo, vt quod illi vel altioribus curis diſtricti omiſerunt, vel fato intercepti ad exitum perducere nequiuere, ſupplerem ipſe, qui ſicut non tantum ingeny, at fortaſſe non minorem curam, certe iuuandi litteras ſtudium non impar domo attuliſſem. Quantum porro illud ſit Lector incorruptus iudicabit, & quidem minores ſincerius. Nobis hercules ijdem fontes, vnde illi arua Muſarum irrigarunt, patuere, & quidem pronius, ad quos illi digitum intenderant.

Quid porrò hoc argumento præſtiterint, qui adhuc vitales auras carpunt, ſeque ac ſeculum exornare pergunt, in ipſo opere apparebit. Neque ægrè laturos ſummos viros exiſtimo, quòd ſæpè ab ijs modeſtè diſſentiam. Quam ſibi veniam in alijs refellendis concedi illi poſtularunt, haud mihi denegatum iri certus ſum. Ceterum niſi ingentia in me merita eſſent Franciſci Putei Venetorum patronorum diſertiſſimi, cuius domus perpetuum Muſarum hoſpitium eſt, ac commune Prytaneum, hoc illi nomine pluzimum deberem, quòd non pauca Romani cultus monumenta nouum vetuſtatis iniuria victa tranſmiſerit, quo res ipſa ſub aſpectum caderet.

Hæc erant, quæ præfari neceſſe fuit, reliqua ſcriptorum ſolemnia, leniendo liuori, aut faſcino depellendo ne tangam quidem. Ambitioſi ſimul eſt, & meticuloſi ægros oculos, ac municipalem rubiginem expectare, aut reformidare. Nimis preclare mecum actum crederem, ſi hæc inuidia digna viderentur. Lector

Viue, vale; Si quid nouiſti rectius iſtis,
Candidus imperti: ſi non his vtere mecum.

VL

OCTAVII FERRARII DE RE VESTIARIA

LIBER PRIMVS.

QVI EST DE TOGA.

Toga: τήβεννος: περιβόλαιον. Veſtimenti genus fuiſſe rotundum, ac clauſum. Cap. I.

TOGA, Romanum tegmen, ipſis Quiritibus longè vetuſtior ſcriptoribus perhibetur. Nam circummeaſſe a Pelaſgis ad Lydos, a Lydis ad Romanos auctor eſt Tertull. de Pallio: & cum Suida Artemidorus eius originem ab Temeno Arcade deducunt, qui ad Ionii maris accolas nauigans primus eo modo chlamydem induit, à quo indigenæ edocti eadem ratione habitum ſuum compoſuêre, veſtemque Tebennam corrupta voce à Temeno appellarunt. Verba Artemidori ſunt lib. II. cap. III. prout ea viri doctiſſimi ad Tertullianum emendarunt. Τὰ δ᾽ αὐτὰ καὶ ἡ Ρομαϊκὴ, ἐσθὴς, ἣν νῦν τήβεννον καλοῦσιν ἀπὸ Τημένου τοῦ Ἀρκάδος, ὃς πρῶτος τὴν ἑαυτὸν χλαμύδα τοῦτον περιεβάλετο τὸν τρόπον ἐκπλεύσας κατὰ τὸν Ἰόνιον κόλπον, καὶ ὑποδεχθεὶς ὑπὸ τῶν ταύτῃ κατοικούντων, ἀφ᾽ οὗ μαθόντες καὶ οἱ ἐγχώριοι τὸν αὐτὸν ἐσκευάσαντο τρόπον, καὶ ἐκάλουν τὴν ἐσθῆτα Τημένιον ἐπώνυμον Τημένου τοῦ εὑρόντος, ὕστερον δὲ χρόνῳ παραφθαρὲν τὸ ὄνομα τήβεννος ἐκλήθη. *Eadem ſignificas, & veſtis Romana, quam nunc Τήβεννον vocant à Temeno Arcade, qui primus ſuam chlamydem hoc modo circumdedit cum per ſinum Ionium nauigaſſet, & ab his, qui iſtic habitant ſuſceptus eſſet, à quo indigenæ edocti eodem modo aptarunt, & veſtitum Temenium vocauerunt à Temeno inuentore, verum ſecutis temporibus corrupta voce Tebennus appellatus eſt.* Ab hoc igitur Temeno Arcade Τημένιον, mox

Τήβεννον togam dixere. Heſychius Τήβεννος εἶδος περιβολαίου παρὰ Ῥωμαίοις. Vbi doctiſſimus Criticorum Περιβόλαιον appellat, quemadmodum Artemidorum voce περιεβάλετο vſus eſt, quod nempe toga, vt dicemus, ita inijceretur ſiue circumijceretur, vt totum corpus inuolueret. Etymologo Τήβεννος dicitur Regium geſtamen. Sed ſi Romani Reges excipiantur nullus exterorum Tyrannorum toga vſus reperietur, niſi ex dono Pop. Romani, aut eius imitatione. Malè itaque ex Polybio apud Athenæum id firmare docti conantur, qui Antiochum Epiphanem memorat depoſito Regio cultu amictum toga forum circumire ſolitum. Πολλάκις δὲ καὶ τὴν βασιλικὴν ἀποθέμενος ἐσθῆτα τήβενναν ἀναλαβὼν περιῄει τὴν ἀγορὰν. Id enim & præter morem fuiſſe notat Polybius, & ad imitationem Romanorum feciſſe ſubijcit. Καὶ καθίσας ἐπὶ τὸν ἐλεφάντινον δίφρον κατὰ τὸ παρὰ Ῥωμαίοις ἔθος.

Togam ergo Romanorum geſtamen fuiſſe nemo eſt qui ignoret: ſed quæ eius forma, quodque a Græcanico pallio diſcrimen viri doctiſſimi delitigant, nec ſatis rem expediunt. Gloſſæ Veteres Perſij. *Toga eſt purum pallium forma rotunda & fuſiore, atque inundante ſinu.* Manutius in quæſitis Veſtimenti genus fuiſſe cenſet a ſummo ad imum clauſum nullis manicis, quodque totum corpus tegeret, & inuolueret. Contra Sigonius in lib. de Iudicijs Togam apertam fuiſſe contendit, & quadratam. Quòd Athenæus lib. v. narret Romanos in Aſia, vt vim Mithridatis effugerent ad Templa confugiſſe, & quadratis veſtimentis abiectis pallia ſumpſiſſe. Ea autem quadrata veſtimenta fuiſſe Togas Cicero indicare videtur pro Poſthumo. *P. Rutilium facilius inquit, neceſſitatis excuſatio defendet, qui cum a Mithridate Mytilenis oppreſſus eſſet, crudelitatem Regis in Togatos, veſtitus mutatione vitauit. Ergo ille P. Rutilius, qui documentum fuit hominibus noſtris virtutis, antiquitatis, prudentiæ, ſoccos habuit & pallium.* Ex quo colligit Sigonius quadratam togam fuiſſe, eandemque apertam ex eo contendit, quòd Val. Maximus lib. III. de Naſica in Gracchum impetum facturo loquens ait, *cum læuam manum aperta toga circumdediſſe.*

Nihilo.

Digitized by Google

Nihilominus Togam veſtimentum clauſum, & rotundum fuiſſe, quodque vno iniectu corpus inuolueret, multa ſunt quæ conuincunt. Primum antiquæ ſtatuæ, vetereſque nummi talem Togæ formam oculis ſubijciunt, quæ licet ſatis id ſuperque comprobent, argumenta tamen non leuia adijciemus. Quod enim primo loco a Manutio affertur, nullius momenti eſt, qui exiſtimat ita clauſam togam fuiſſe, ut a ſummo ad imum nullam ſciſſuram habuerit, & proinde ait, *indecorum viſum eſſe pectus nudum patuiſſe*. Hoc enim omnino falſum eſt; Nam licet Toga vt dicemus rotundæ & per imum ambitum eſſent concluſæ in ſuperiori tamen ora ad ceruices laxè patuiſſe neceſſe eſt, tum vt dextrum brachium exerceretur, tum vt claui in tunica Equitum, & Senatorum apparerent, vt in ſtatuis togatis videre eſt. Plutarchus etiam in Coriolano tradit, conſueuiſſe Magiſtratum petentes ſine interiori tunica in forum opertos toga deſcendere, vt qui cicatrices haberent ſigna fortitudinis aperirent; quod fieri minime potuiſſet, ſi per totum clauſa toga fuiſſet, & ceruicibus adſtricta.

Illud ergo potiùs quod idem Manutius vidit, cum antiquiſſimi Romanorum vt tradit Gellius l. VII. nullis tunicis vterentur, ſoliſque togis amicti incederent, niſi Togæ a pectore ad ima clauſæ fuiſſent, nihil velando pudori reliquum fuiſſet: idem dicendum de petitoribus, quos ſolis togis amictos in campum deſcendiſſe tradit ibi Plutarchus, ſiue vt cicatrices aduerſo pectore oſtenderent, ſiue ne pecuniam ad ſuffragia mercanda tunica occultarent, ſiue vt ſupplicarent humiliùs. Et quamuis cùm ſolas togas Romani inducerent etiam campeſtribus velando pudori ſuccincti eſſent (quod de Catone tradit Pædianus pro Scauro, quem locum infra examinabimus,) id factum eſt, non quòd toga aperta eſſet, ſed cum ſiniſtro brachio læua eius pars ſubduceretur, ne aliquid Romano pudori deperiret.

Hinc eſt quod Cæſar infeſtis coniuratorum pugionibus petitus togæ ſinum ſiniſtra manu ad ima crura deduxit, *quò*, vt ait Tranquillus, *honeſtiùs caderet*; quod fruſtra feciſſet, ſi

toga fuiſſet aperta; Obtendit ergo ſinum, ideſt læuam togæ partem brachio ſubductam demiſit ad pedes, ne dum moribundus prolabitur, tunica, quæ tunc ferè ad medium crus pertinebat, nullis etiam tunc fœminalibus, aut braccis, eas partes denudaret, quæ numquam ſatis obuelantur. Poſtremò Quintilianus lib. XI. cum cultum Oratoris deſcribit, *Siniſtrum brachium eò vſque alleuandum* docet (nempè ſub toga clauſa latens, nam dextrum ſupernè exerebatur) *vt quaſi normalem angulum faciat, ſuper quod ora ex toga duplex* (ideſt hinc indè brachio pendens) *æqualiter ſedeat*. Cui hæc non ſufficiunt ſubiectas Togatorum imagines accuratè perluſtret, & oculis ſuis credat. Primum monumentum Romæ extat, idque accurate delineatum tranſtulit in Itinerarium ſuum Abrahamus Ortelius adiecta Inſcriptione.

Q. FVRFANIO. C. F. NIGRINO.	FVRFANIAE. FLORAE
PROC. FABRORVM.	CONIVGI. SANCTISSIMAE.
VIXIT. ANN. XXIV. M. VII.	VIXIT. ANN. XXII. M. III.
SEX. FVRFANIVS. TYRANNVS.	

HER. FVNER. ET AR. FECIT. III. ID. APRIL.

M. AIMILIO. II. ET MVNATIO. PLANCO. COSS.

Quod indicat hoc monumentum poſitum Anno ab V. C. DCCXII. primis Auguſti temporibus, vt appareat qualis togæ geſtandæ modus illo æuo fuerit. Altera ſtatua togata viſitur in Atrio Palatij Veneti ad partem dextram Horologij, media inter duas palliatas, quarum altera capiti incumbit, altera pedibus ſubiecta eſt. Fortaſſe Ciceronis: certe Oratoris, quod libelli in dextra indicant, & libellorum theca ad pedes ſtatuæ. At nummos veteres e Cimelijs Caroli Stephani Littæ Mediolanenſis V. C. deprompſimus, cuius præclaro nomine operis veſtibulum colluſtraſſe iuuat.

Tabula. I. II. III. IV.

Sico.

Digitized by Google

Tabula I.

A 3

Digitized by Google

Digitized by Google

Tabula II.

Romæ in Aedibus Cesiorum

J. Georg. sculp.

Digitized by Google

Digitized by Google

Tabula III.

Digitized by Google

Digitized by Google

Tabula IV.

M. Aurelij.

Plautillæ

Titi

Domitiani.

Digitized by Google

Digitized by Google

Sigonij opinio refellitur Togam quadratam cenſentis Athenæus explicatur. Cap. II.

EX his quæ ſupra adduximus ſatìs liquidò apparet, Togam veſtimentum fuiſſe clauſum, & rotundum. Nam Marcelli Donati opinio cenſentis partim quadratum eſſe, partim circulare, vt mitiſſimè dicam ridicula eſt. Sed fuiſſe quadratum ex Athenæi loco laudato Sigonius contendit, quod ante notauerat Victorius l. XIX. Variarum. Vbi Athenæus ſæuitiam Mithridatis in togatos commemorans, ait Romanos ab ipſo oppreſſos in Aſia quam occupauit, aut ad ſimulachra Deûm confugiendo, aut quadratis veſtimentis abiectis ad pallia redeundo, antiquaſque patrias iam relictas ab ipſis agnoſcendo vitam conſeruaſſe. Sed diligentius Athenæi locum expendenti mihi manifeſto apparet, non modo interpretem Dalechampium, ſed ſummos viros Victorium, ac Sigonium aliquid humani paſſos eſſe; Verba Græci ſcriptoris hæc ſunt. τῶν δὲ ἄλλων Ρομαίων οἱ μὲν θεῶν ἀγαλμασι προσπεπτώκασι, οἱ δὲ λοιποὶ μεταμφιεσάμενοι τετράγωνα ἱμάτια τὰς ἐξ ἀρχῆς πατρίδας πάλιν ὀνομάζουσι. Quæ ſic verterunt docti viri. *Romanorum quidem alij ad ſimulachra Deum confugerunt: alij mutata veſte quadrata patriam quam principio geſtabant nunc rurſus induunt*. Perperam & contraria planè ſententia. Sic enim vertenda erant. *Alij quidem ad ſimulachra Deum confugerunt: alij togam veſtimentis quadratis mutantes: ſiue, depoſita toga pallia ſumentes priorem quiſque patriam fatentur.* Nam μεταμφιέννυμαι, & μεταμφιάομαι eſt veſtibus exutum alias induere, ita μεταμφιᾶσθαι τετράγωνα ἱμάτια eſt depoſita priori veſte, ideſt, toga, quadratum pallium induere. Lucian. τὴν πορφυρίδα μεταμφιέσομαι, *relicto pallio philoſophico, purpuram induar*. Et Socrates lib. III. cap. XXIV. Hiſt. Eccleſiaſt. ὅι τε τριβωνοφόροι τούς τρίβωνας ἀπετίθεντο, καὶ εἰς τὸ κοινὸν σχῆμα μετημφιέννυντο. Loquitur de Philoſophis qui extincto Iuliano depoſito tribonio communem habitum reſumpsère. Ergo μεταμφιεσάμενοι τετράγωνα ἱμάτια eſt, mutãtes togas quadratis palliis, ſiue quadrata veſtimẽta reſumẽtes, & ita vt dicã, mutantes ro-

tunda

ſunda quadratis; ſiue vt ſimplicius, quadrata veſtimenta induentes. Idque miror a Magno Caſaubono prætermiſſum, cum tamen vltimorum verborum ἐξ παρίδας veram interpretationem ſolus attulerit, *priorem quiſque patriam fatentes*; (ſcilicet veſtitu,) nec omiſerit notare, Τετράγωνα ἱμάτια eſſe Græcorum, non Romanorum, adductis in id Appiani verbis ciuil. lib. v. ἀφίλαξαν ἢ ἰδιωτικὴν αὖθις ἐξ ἡγεμονίας, καὶ σχῆμα τετράγωνον ἔχων καὶ ὑπόδημα Ἀττικόν. *Simplicitatem vero priuati hominis rurſum ex ducatu, & habitum quadratum habens, & calceamenta Attica*.

Docti Viri opinio de Veſtimentis quadratis expenditur. Cap. III.

Athenæi locus monet me, vt de veſtimentis quadratis aliquid adijciam; quia quid ea fuerint, inter eruditos minimè conuenire video. Vir doctiſſimus in Notis ad Tertull. Pallium per hoc rectè Togam à Græcorum pallio diſtinguit, quod illa clauſa, & rotunda, hoc apertum, & quadratum fuerit. Veſtimentum autem omne apertum quadratum intelligi vult, quod nempe quatuor angulos habuerit; Angulos vocat extremam veſtis partem vbi aperta eſt, quæ in acumen deſinit, vt ſcilicet duo anguli in ima ora veſtis, duo in ſumma fuerint, qualia nunc vulgo pallia geſtantur. Tale non modo Græcorum pallium fuiſſe, ſed & matronarum pallas, virorumque Chlamydes, ac Romana paludamenta.

Hanc opinionem nititur conuellere Kercoetius, neque tamen quid veſtimenta quadrata fuerint exponit. Eidem opinioni ne ipſe adhæreſcam, illud in cauſa eſt, quod adduci non poſſum vt credam, omne pallium, ſeu veſtimentum apertum fuiſſe quadratum. Fruſtra enim quadrati pallij mentio apud ſcriptores extaret, ſi omne pallium hac forma fuiſſet. Nam præter Feſti locum de Ricinio allatum a Kercoetio: Petronius. *mox incincta quadrato pallio cucumam ingentem foco appoſuit.* Quo loco interpretes nihil ſani afferunt. Si pallium omne tam virorum, quam mulierum quadratum fuit & apertum

tum Enothea more reliquarum quadratum pallium habere debuit: ſatis ergo fuiſſet dicere pallio incinctam fuiſſe, ſi omne pallium quadratum fuit quemadmodum, & fruſtra quis toga rotunda indutus diceretur cum omnes togæ tales eſſent; Sane pallas, ideſt veſtem ſuperiorem mulierum, quæ & pallium dicebatur, apertas fuiſſe ſi nihil aliud veteres ſtatuæ oſtendunt. Si ergo omne veſtimentum apertum etiam quadratum fuit pallium muliebre quod apertum erat, etiam quadratum fuiſſe neceſſe eſt. Duo ergo notaſſe videtur Petronius, quod pallio cincta eſſet, cum tamen pallium non cingeretur; deinde, quòd quadrato, & fortaſſe ſacrorum quæ parabat peculiari. Sanè veteres omne veſtimenti genus pallium dixere, quam apertum, tam clauſum, vt toga *pallium rotundum* Iſidoro dicatur, nihilominus propriè ac ſimpliciter communique loquendi vſu pallium accipitur pro Græco indumento, vt a toga diſtinguitur. Hinc *tranſire a toga ad pallium, & palliatum incedere*: vt quoties quadrati pallij mentio incidit, non pro vt a pallio rotundo, ideſt toga diſtinguitur accipiendum ſit, ſed a pallio quod minime quadratum fuit. Sagum etiam veſtimentum apertum fuiſſe conſtat, quare horum ſententia & quadratum. At qui Iſidorus lib. XIX. c. XXIII. Linnas Gallorum veſtes ſaga quadra appellat: fruſtra, ſi talia omnia ſaga fuiſſent. Idem cap. XXIV. *Sagum autem Gallicum nomen eſt: dictum autem ſagum quadrum, eo quod apud eos primum quadratum, vel quadruplex eſſet.* Et cap. XXV. *Palla eſt quadrum pallium muliebris veſtis*. Ac ne quis hoc poſitum ad diſtinctionem ſtolæ, ſiue cycladis putet, quæ rotunda, hæ tunicæ fuere non pallia. Si ergo omnia pallia aperta quadrata, ſatis fuiſſet pallam pallium appellare, illico enim quadratum intelligeretur.

Pallia quæ a nobis geſtantur, quadrata eſſe contendunt; ſed ſi formam eorum attendamus, non tam quadrata, quam ſemirotunda apparebunt, & ſi qua parte patent conſuantur, rotunda efficientur vt ſi quis cycladem muliebrem in anteriori parte diſcindat iſtorum ſententia ex rotunda quadratam efficiet, & cum libuerit refinget rotundam. Præterea ſi

omnia

omnia pallia fuere quadrata, quod inter vulgare pallium, & philoſophicum diſcrimen fuit? Nam diſtincta fuiſſe, non eſt dubitandum: & præcipuum Philoſophiæ inſigne cum pera, ac barba pallium olim fuit. Non enim ſola materiæ vilitate, aut colore diſtinguebatur, quod philoſophicum tribonium rude, ac detritum palliaſtrum eſſet, & fermè pullum, alioqui pauperes ac plebei, & quicumque exoleto pallio inceſſiſſet, pro philoſopho habitus fuiſſet; Forma ergo, non materiæ vilitas, aut color veſtimenta diſtinguit: atqui forma eadem omnino fuiſſet, ſi omnia pallia quadrata fingamus.

Noua opinio de veſtimentis quadratis affertur. Quod inter vulgare pallium, ac Philoſophicum diſcrimen fuerit. Cap. IV.

VT igitur & ipſe quod ſentio expromam, veſtimenta quadrata illa tantum fuère, quæ ex duabus plagulis confecta erant, quarum vtraque quadrata erat, hoc eſt, quatuor angulos habebat, fibula autem in humeris nectebatur, atque ita hinc inde a lateribus aperta quales Diaconorum ſacris operantium veſtes viſuntur. Tales veterum Carthaginenſium tunicas fuiſſe Tertullianus tradit & *quadrangulas* appellat, non quod in medio apertæ eſſent, alioqui vel corpus renudaſſent, vel alijs interioribus tunicis iniectæ fuiſſent, ſed quod ex duabus quadratis partibus confectæ, & à lateribus apertæ (non quales ætate Tertulliani gerebantur rotundæ & clauſæ) quadrata iuſtitia ſtarent, ideſt æquali vtriuſque plagæ ora, nec cingulo inæqualiter ſuſpenſæ, vt rectè doctis obſeruatum.

Quare non aliud diſcrimen inter vulgare pallium ac philoſophicum fuiſſe videtur, quam quòd vulgare quadratum fuit, quod ex duabus plagulis confectum fibula in humeris necteretur: at Philoſophicum fuſius, ac ſemirotundum ad inſtar noſtri, quod nempe & reiici in humerum poterat, & duplicari totumque corpus inuoluere, quod a Cynicis fiebat, licet ſola materia diuerſum pallium reliqui Philoſophi geſtarent

rent, & ideo Iuvenalis dixit Cynica dogmata *Stoicis ſola tunica diſtantia*. Nam in pallio conueniebant: tunicati Stoici, Cynici ἀχίτωνες, vt iidem obſeruarunt. In hoc autem pallio Philoſophico opus fibula non fuit, alioqui nec reiici in humerum, nec duplicari potuiſſet, vulgare pallium quadratum, quod infibulatum nec reijciebatur in humerum, nec duplicabatur. Tales, aut non omnino diſſimiles lacernæ, ac chlamydes Romanorum fuerunt, quadratæ nempè, & a latere apertæ, licet breuiores & vt plurimum non totam partem anteriorem operirent. Et ideò a veteri Interprete Perſij lacernæ, ac pænulæ pallia dicuntur ad illud, *Scis comitem horridulum trita donare lacerna*. *Scis* (inquit) *birrum attritum comiti condonare. Lacerna pallium fimbriatum, quod olim ſoli milites velabantur. Penula, pallium cum fimbrijs longis*.

Coniecturam noſtram, quod vulgare pallium ita quadratum fuerit, vt quatuor in imo angulos habuerit, & propterea ex duabus partibus confectum quales Diaconorum veſtes, illud iuuat, quod ſimilia Iudæorum, ac Græcorum pallia docti tradiderunt. Atqui pallium Iudaicum quatuor in imo angulos habuit. In illis enim ex Dei præcepto fimbrias & vittas hyacinthinas geſtabant. Num. xv. *Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos, vt faciant ſibi fimbrias per angulos palliorum ponentes in ijs vittas hyacinthinas, quas cum viderint recordentur omnium mandatorum Domini*. Eas fimbrias etiam Chriſtum Dominum geſtaſſe veriſimile doctis videtur, *quod venerat legem non ſoluere, ſed adimplere*. Geſtari has hodie a Iudæis docet Serrarius, cuius narratio noſtram de quadratis veſtimentis ſententiam maxime confirmat. *Exiguam enim veſtem habere eos tradit, gentis characterem, & inſigne, quæ quadrata ſit & dorſum pectuſque tegat, a lateribus aperta, vt cilicia quædam eſſe ſolent. Ex imis quatuor veſticulæ huius angulis pendere chordulas totidem, in quarum ſingulis nodi quinque ad quinque Moyſis librorum, vt aiunt, memoriam*. Præterea Epiphanius hæreſi XV. cuius locum attulit Kercoetius, ait *in ſcribarum pallio quatuor angulos fuiſſe, a quibus mala Punica penderent*, quæ certè in imis angulis fuere, & non ad ceruicem, nam

in veſte pariter Pontificali in ima ora mala Punica appenſa-
erant. Verba Epiphanii ſunt: *ροΐσκους γὰρ τίνας ἐπὶ τὰ τέσσαρα πτερύγια τοῦ ξίβωνος ἕκαστος εἶχεν.* Ex quo tamen male colligit Kercoetius, ideo pallium illud Græcanici diſſimile fuiſſe, *quod ad latera ſciſſum & apertum fuerit*: nam non aliter quadratum eſſe potuit, & quatuor angulos habere.

Scio poſſe hic mihi pallium obiici, quod veteres Carthaginenſes geſtaſſe auctor eſt Tertullianus, quod quadrangulum fuiſſe, & ab vtroque laterum regeſtum idem ſcribit; Sed non eiuſdem formæ fuiſſe omne quadratum pallium illud argumento eſt, quòd ſubiicit Tertullianus, id pallium ætate ſua penes ſolos Aeſculapii ſacerdotes permanſiſſe; *Inſtar eius hodie Aeſculapio iam veſtro ſacerdotium eſt.* Soli ergo Sacerdotes Aeſculapii vetus pallium geſtabant id temporis, & tamen etiam ipſe Tertullianus & quicumque auſteriorem ſapientiam ſectabantur pallium tunc induebant, & quidem quadrangulum: non igitur eiuſdem omnino generis fuere cuncta pallia quadrata. Si enim pallium illud idem cum vetere fuiſſet, fruſtra peculiare Aſclepiadarum geſtamen dixiſſet Tertullianus. Diuerſum vetus pallium fuit, quod quomodo fibula in humeris adſtrictum ab vtroque latere regeri poſſet, difficile eſt explicare.

Nec facile expediri poteſt, quod aiunt, Chriſti Domini pallium apertum fuiſſe, & quadratum Philoſophici inſtar ex cuius quatuor angulis quatuor partes milites feciſſe; Nam ſi pallium illud vulgaris noſtri ſimile fuit, vt quatuor partes fierent decuſſatim & per quadras ſcindi debuit, atque ita laceratum fuiſſet magis, quam diuiſum. Quamquam ſi pallium illud quadratum fuit, vt ſupra explicauimus, quomodo tamen in quatuor partes diuidi potuerit, haud facile dixerim, quærant doctiores, nos fortaſſe aliquid infra cum de tunica inconſutili curatius diſputabimus.

Et hæc de veſtimentis quadratis paulo vberius dicta ſint in re obſcuriſſima, ſi cui tamen altera opinio magis arridet, eam per me ſequatur licet.

Sigonij

Sigonij ſententia reiecta cenſentis Togam ſemicircula-rem, & apertam fuiſſe. Cap. V.

MArcellum Donatum ſupra reprehendimus, quod Togam partim quadratam, partim circularem ſtatuerit; non minor Sigonii inconſtantia, qui poſt quam veſtimentum quadratum eſſe dixit, ſemicirculare facit, quod Dionyſ. Halicarnaſsæus Togam ἡμικύκλιον τῷ σχήματι. *Figura ſemicircularem fuiſſe ſcribat*: atque ex hoc contendit Sigonius apertam fuiſſe, quod non aliter ſemicircularis eſſe poſſet. Verum non quod aperta eſſet ſed quod orbem abſolutum non faceret, vt muliebres cyclades, ideo ſemicircularis dicta eſt, quemadmodum doctiſſimus Salmaſius obſeruat. Tota quidem in imo commiſſa erat, & clauſa, ſed circulum integrum, & perfectum non efficiebat, quia laciniosa circa imas oras, non æqualiter, nec perfectè rotunda, vt in ſtatuis togatis videre eſt. Dici etiam poſſet, quòd licet plane rotunda eſſet, nihilominus brachio ſubducta ſemicircularis efficeretur ea ſcilicet parte, qua ſubducebatur.

Neque tamen ex eo apertam fuiſſe togam dicendum eſt, etiamſi Val. Maximus tradat Scipionem Naſicam cum Gracchum interfecturus eſſet *læuam manum aperta toga circumdediſſe, ſublataque dextra proclamaſſe*. Nam ſi quis modum geſtandæ togæ, quem infra dabimus, attendat, facile quid ſit aperta toga intelliget. Quippe cum læua eius pars ſiue lacinia ſubiecto læuo brachio eleuaretur, & contraheretur in ſinum, ea parte toga aperta videbatur, quòd nempe lacinia hinc inde brachio dependeret, ac veluti diuideretur, & aperiretur. Velleius de eodem loquens. l. 2. *Scipio Naſica circumdata læuo bracchio togæ lacinia in Gracchum irruit*. Eas ergo laciniæ partes hinc inde pendentes inuoluit brachio Naſica, vt eo veluti ſcuto vteretur, quod in repentina pugna vſitatum; Siue etiam ne ſuſum, ac fluens veſtimentum pugnantem impediret. *Læuam inuoluere toga*, Quintilianus dixit l. 11. *idque penè furioſum eſſe*. Plutarchus in

Graccho de eodem Naſica. *Lacinia toga ſuper caput poſita in Capitolium ire pergit, alij poſt eum toga circa brachium inuoluta ſecuti ſunt.* Idem tradit, Appianus l. 1. ciuilium. καὶ τὸ κράσπεδον τοῦ ἱματίου ἐς τὴν κεφαλὴν περιεσύρατο. Vbi non recte interpres *toga Laciniam reiecit in humerum & caput.* Non enim reiecit Piſo laciniam in humerum, ſed ab imo contractam ſiue adductam capiti impoſuit quod ait Plut. loco paulo ſupra adducto. τὸ κράσπεδον τοῦ ἱματίου θέμενος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Cur autem hoc fecerit addit Appianus. *Siue multitudinem ad ſe hoc ſigno contrahens, ſiue pugna velut teſſeram proferens, ſiue reuerentia Deorum ſua cœpta obtegens.* Sed veriſimilius eſt id egiſſe vt leuior, & expeditior in ea pugna eſſet. Idem Appian. lib. 11. de Cæſaris interfectoribus. *Percuſſores autem voluerant aliquid in ſenatu dicere, ſed quum nemo ibi maneret* τὰ ἱμάτια ταῖς λαιαῖς ὥσπερ ἀσπίδας περιπλεξάμενοι *togam laua implicantes ad inſtar clypei cruētos gladios tenentes vociferabātur.*

Contorta toga dixit auctor ad Herennium l. iv. *contorta toga cum pluribus alijs ire celeriter capit.* Et Pacuuius Hermiona. *Currum liquit, chlamyde contorta aſtu clupeat brachium.* Liu. l. xxv. *Paludamento circum læuum brachium intorto, nam ne ſcuta quidem, ſecum extulerant in hoſtes impetum fecit.* Petronius. *Idem ego ex altera parte feci & intorto circa brachium pallio compoſui ad præliandum gradum.*

Alia res fuit togam in collum coniicere quod fiebat cum expeditiores eſſe vellent. Plutarch. in Poplicola de iis qui in domum Aquiliorum venerant vt literas coniurationis deprehenderent. *Reuerſi domum Aquilij nitebantur literas auferre. Hi verò repugnabant,* καὶ τὰ ἱμάτια περιβαλλόντες αὐτῶν τοῖς τραχήλοις, *& coniecta in collum toga impulſi, atque impellentes in forum pertraxerunt.*

Modus geſtandi togam. Quid ſinus & vmbo. Quintilianus explicatus. Cap. VI.

TOgam veſtimentum fuiſſe clauſum, ac rotundum, quodque vno coniectu totum corpus inuolueret & vtrumque brachium operiret, non eſt dubitandum. Communis

autem

autem eius geſtandæ modus fuit; quemadmodum togatæ ſtatuæ demonſtrant, vt dextrum brachium qua parte ad ceruices patuiſſe diximus, exereretur: & ita quidem, vt antiquiſſimis temporibus manus tantum vſque ad cubitum porrigeretur, poſteà totum brachium humeruſque extaret. Siniſtrum autem brachium non poterat per eundem hiatum exeri (alioqui toga ex humeris prolapſa ad pedes decidiſſet) ſed ſub ipſa toga extenſum, extremam ipſius oram quæ & *lacinia* dicebatur, in rugas, plicaſque contractam ſubducebat ad pectus læua manu extante. Quintilianus l. xi. *Siniſtrum brachium eo vſque alleuandum eſt, vt quaſi normalem illum angulum efficiat; Super quod ora ex toga duplex æqualiter ſedeat.* Togæ ora ſubiecto brachio ſubducta ſpeciem normæ referebat, ſiue regulæ, fabrilis nempe inſtrumenti ad quod omnia exigunt; ſuper quod brachium, ait idem, *ora ex toga duplex æqualiter ſedeat*; hoc eſt lacinia togæ veluti brachio diuiſa, æquis partibus contineatur, nec altera longior, aut breuior deformiter cadat. Rugas eas & plicas tam quæ ſuperne a ceruice cadentes exerto brachio dextro colligebantur ad pectus, quam quæ in ima ora ſiniſtro brachio ſubductæ contrahebantur veteres *ſinum togæ* dixère. Vir ſummus ad Tertullianum de pallio, Sinum in toga nihil aliud fuiſſe contendit quam laciniam togæ, quæ ſub humero dextro miſſa ad humerum læuum recurrebat; & oblique tamquam baltheus ducebatur. Sed Quintilianus, vt ipſe quoque non ignorat, duplicem togæ ſinum facit, neque tamen quis alter ſinus ille fuerit, explicat. Verba Quintiliani ſunt eodem libro. *Sinus decentiſſimus, ſi aliquando ſupra imam togam fuerit, numquam certè ſit inferior. Ille qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum obliquè ducitur velut baltheus, nec fluat, nec ſtranguletur.* Sinus igitur duplex fuit: alter inferior, qui nempe ex lacinia togæ ſiniſtro brachio contracta formabatur, ita tamen vt ima ora infra ipſum caderet, qui decentiſſimus Quintiliano dicitur. De hoc inferiori ſinu capiendus eſt Suetonius in Cæſare. *Vt animaduertit vndique ſe ſtrictis pugionibus peti toga caput obuoluit, ſimul ſiniſtra manu ſinum ad ima crura deduxit quo*

hone-

Digitized by Google

honeſtius caderet, etiam inferiori corporis parte velata. alterū quo diximus, ex lacinia ſuperiori togæ, quæ porrecto brachio dextro deiecta ad pectus, & in rugas complicata, obliquè ſub dextro brachio ad læuum humerum ad inſtar balthei currebat. Factum Cæſaris narrat Val. Maximus l. IV. c. V. *Ne tribus quidem inquit, & viginti vulneribus, quin verecundiæ obſequeretur abſterreri potuit, ſi quidem vtraque togam manu demiſit vt inferior pars corporis tecta collaberetur*. Vtraque manu, ſiniſtra ſcilicet ſubductum ſinum cadere ſinens, dextra eundem ad crura deducens. Quod Appianus expreſſit τὸ ἱμάτιον περικαλύψασθαι, καὶ πεσεῖν εὐσχημόνως. De ſinu togæ inferiori capiendus etiam Liuius lib. XXI. de legatis Romanorum bellum Carthagini indicentibus. *Tum Romanus ſinu ex toga facto. Hic inquit vobis bellum, & pacem portamus: vtrum placet ſumite: ſub hanc vocem haud minus ferociter, Daret vtrum vellet ſucclamatum eſt, & quum is iterum ſine effuſo bellum dare dixiſſet: accipere ſe omnes reſponderunt*. Quod nihil aliud fuit quam togæ laciniam læuo brachio ſubductam dextra manu expandere, & veluti gremium formare. τὸν κόλπον ἐπιδείκνυσι ait Appianus rem eandem narrans.

De eodem ſinu capiendus Plutarchus in Romulo qui narrat rapiendarum Sabinarum hoc ſignum conſtitutum fuiſſe ἐξαναστάντα τὴν ἁλουργίδα πτύξαι, καὶ περιβαλέσθαι πάλιν. Sedebat Romulus toga purpurea amictus vt idem narrat. Signum ergo rei aggrediendæ erat, vt ſurgens ipſe togam purpuream in ſinum contraheret, ac rurſus demitteret, ſiue explicaret. At ſinus ſuperior vt dicebamus ex ſumma togæ ora fiebat quæ exerto brachio deiecta ad pectus complicabatur in rugas, atque oblique ſubdextro brachio ad læuum humerum ad inſtar balthei currebat, Qui proprie ſinus, & qua parte ſiniſtram pectoris partem cum humero velabat inter ipſum & tunicam multa recondebantur. Plutarchus in Romulo tradit, cum ille inter homines apparere deſijſſet creditum a Patribus diſcerptum fuiſſe in æde Vulcani artuſque laniatos εἰς τὸν κόλπον intra togæ ſinum conditos inde elatos. Arma etiam eodem ſinu occultata. Suet. Octauio cap. XXXV.

Cor-

Cordus Cremutius ſcribit ne admiſſum quidem tunc quemquam Senatorum niſi ſolum, & pratentato ſinu. Ita apud Liuium, lib. XXIII. *Perolla Campanus toga reiecta ab humero latus ſuccinctum gladio nudat*. Deiecta ſcilicet toga ab humero ſiniſtro latens intra ſinum gladium oſtendit. Seneca de clementia lib. I. IX. *Iam pugiones in ſinu amicorum abſconderat*.

Ceterum maior minorve ſinus erat prout ſtrictior, laxiorve toga eſſet. Ita Quintilianus antiquiſſimis Romanorum nullos ſinus fuiſſe tradit, quod brachium toga continerent. ſubiicit. *Perquam breues poſt illos fuerunt*: ſcilicet poſtquam brachium exeri cœpit, anguſtis togis, ac corpore adſtrictis. At ætate Auguſti, & deinceps laxis, fuſiſque togis maiores, & fuſiores ſinus, altiuſque cadentes in vſu eſſe ceperunt, vt in veteribus nummis apparet, vbi videre eſt longiores, ac breuiores ſinus prout laxior, ſtrictiorque toga erat. In nummo Aurelii Diuorum Fratrum togæ breuiſſimus cernitur vix pectus excedens. At in nummo Titi Veſp. Togæ ſinus vltra genua cadens: vt & in nummo Plautillæ. Vide Tabulam quartam. Tibullus eleg. VII. lib. I.

Tunc procul abſitis quiſquis colit arte capillos;
Effluit effuſo cui toga laxa ſinu.

In veteribus libris *lapſa* legitur nec male, nam ſinus effluebat cum pars togæ ſuperior labebatur, ſiue cadebat in pectus. Magis tamen placet Turnebi coniectura legentis *laxa*. Nam laxa toga ſinus laxior effluebat. Quod vero addit: Qui laxius cingebantur, neque togam arcto ſatis nodo adſtringebant delicatos habitos fuiſſe, de togæ cinctura falli cum infra oſtendemus. Ouidius etiam de remedio. lib. II.

Nec compone comas cum ſis venturus ad illam
Nec toga ſit laxo conſpicienda ſinu.

Iterum Tibullus eleg. IX.

Nunc ſi clauſa mea eſt: ſi copia nulla videndi
Me miſerum laxam quid iuuat eſſe togam?

Quare Togæ honeſtiorum non ita laxæ erant, ſicut neque nimis anguſtæ. Sueton. Auguſto cap. LXXII. *Togis vſus eſt neque reſtrictis, neque fuſis: clauo nec lato, nec anguſto.*

At

At tenuiorum togæ adſtrictæ, quæ togulæ Martiali lib. IV.

Ignoſces togulam Poſthume pluris emo.

Horatius. lib. I. Epiſt. XIX.

Stultitiam patiuntur opes, tibi paruula res eſt
Arcta decet ſanum comitem toga.

Vbi nugatur Acron. *Habebant* inquit *Patres pro qualitate opum togas, quæ erant bis ter vlnarum, ideſt quinque.* Innuit enim quod Horatius in epodis Od. IV. de Mæna Pompeii liberto.

Vides ne ſacram metiente te viam
Cum bis ter vlnarum toga,
Vt ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?

De anguſta toga alter Horatii locus criticis vexatus lib. I. epiſt. XX.

Quid ſi vultu toruo ferus & pede nudo
Exiguaque toga ſimulet textore Catonem?

Quod ſatis durum videtur ſimulare textore Catonem exigua toga, vt ſit metonymia id quod fit, pro eo, qui facit vt ait Porphyrio, quaſi textoris opus eſſet maiores, vel minores togas conficere, atque ita totæ, ideſt vtraque pars a textore conficeretur. Quod vix fieri potuiſſe videtur. Quare alii *teſquore* repoſuerunt, ideſt ſqualore, & aſperitate, quod teſqua, ſiue teſca loca ſint inculta & aſpera vt notat Turnebus lib. XVII., qui tamen Lambino & veteribus aſſentitur qui *textore* defendunt. Quare textoris vox referenda erit non ad togam exiguam, ſed ad materiam rudem ſcilicet, craſſamque, & vili textura, filoque ſoloci confectam. Nam Lucanus de eiuſdem Catonis toga loquens ait.

... pretioſaque veſtis
Hirtam membra ſuper Romani more Quiritis
Induxiſſe togam.

Vbi *more Quiritis* non eſt more veterum Romanorum vt volunt Interpretes, nam & poſteri Quirites, & ipſe Cato, ſed Quiris pro quolibet ex populo, ideſt plebeia vulgarique toga contecto, & anguſta, rudique textura confecta.

Ex togæ quidem redundantia in fortuitas rugas tam in-ſum-

ſummo, quàm in imo contracta ſinus efficiebatur. Ceterum quoties illæ rugæ arte cogerentur, & nodo conſtrictæ, vt de toga Hortenſij tradit Macrobius, contabularentur, eum *vmbonem* vocatum fuiſſe idem vir magnus ad Tertullian. docuit, quem tamen a ſinu diſtinctum fuiſſe vult, vt inde inciperet ſinus, vbi vmbo deſineret, & ipſum veluti vmbonem ambiret. Ea mens Tertulliani eſt. *Adeo nec artifice neceſſe eſt, qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat in tilias, totumque contracti vmbonis figmentum cuſtodibus forcipibus adſignet. Mox, recognito rurſus vmbone, & ſi quid exorbitauit reformato, partem quidem de lauo promittat, ambitum vero eius, ex quo ſinus naſcitur, iam deficientibus tabulis retrahat a ſcapulis, & excluſa dextra in lauam adhuc congerat, cum alio pariter tabulato in terga deuoto.* Vmbo iſte Tertulliani haud dubie a ſinu diſtinctus, centrum nempe & nodus artifex coeuntium plicarum, vt vir ille doctiſſimus explicat. Ceterum non ſemper vmbonem arte coactum fuiſſe docet Perſius, qui de communi toga virili loquens ait.

— *totaque impune ſuburra*
Permiſit ſparſiſſe oculos iam candidus vmbo.

Quem quidem eumdem cum ſinu fuiſſe crediderim, cum nihil aliud eſſet, quàm fortuitæ rugæ ad inſtar vmbonis protuberantes, eumque ſinum fuiſſe ſupra oſtendimus. Quamquam quæ de forcipibus, nodoque artifice a Tertulliano, & Macrobio produntur mihi ficta videntur, cum nullus alius veterum huius rei meminerit. Quidquid ſit, in togis communibus ſi nihil aliud ſinus fuit, quam lacinia contracta in rugas, plicaſque fortuitò congeſtas, adſcribere eos oportebit, quid aliud præterea vmbo fuerit, quem nos non aliud fuiſſe ſtatuimus, quam rugarum in rotundum, & veluti in vmbonem contractionem, eundemque ſinum fuiſſe contendimus. Nam doctiſſimus Manutius errat probè cum ſcribit, *ſinus, qui ætate Quintiliani in vſu erant, non attexi, ſed inſui, vel appendi togis conſueuiſſe*. Primò enim ijdem ſemper ſinus in toga fuere; Quintilianus non tradit, ſinus veterum diuerſos fuiſſe, ſed apud veteres nullos fuiſſe, poſterioribus per quam breues,

quod nempe brachium veſte continebatur, atque ita nullus ſuperior ſinus efficiebatur, quem ex porrecto brachio factum diximus. Deinde ſi nihil aliud fuit ſinus, quam contractio, & corrugatio togæ ad pectus, quomodo tamquam res diuer- ſa ad ſui, vel appendi togæ potuit?

Ceterum Quintilianus cum duplicem ſinum faciat, *inferio- rem decentiſſimum fore* tradit; *ſi aliquanto ſupra imam togam fuerit*, ideſt, ſi extrema pars togæ cum ſinu non inuoluatur, ſed ſoluta paulo infra rugas cadat. At ſinum qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum obliquè ducitur velut baltheus, *nec ſtran- gulet*, inquit, ideſt non ita ceruicibus adſtringatur vt præſo- cet, *nec fluat*, ne nimis laxus ſit. Hoc autem ex ſtrictiore, aut laxiore togæ ora, quæ collum ambiebat, petebatur. Ad- dit Quintilianus; *Pars togæ, quæ poſtea imponitur, ſit inferior; nam ita, & ſedet melius, & continetur*. Sinus ſcilicet inferior non inijciatur priori, ſed in ipſo brachio reſideat alioqui de- fluet, nec ſatis contineri poterit. Tùm ſubdit idem, *ſinum inij- ciendum humero cuius extremam oram reieciſſe, non indecens eſſe. Neque tamen cum toto iugulo humerum operiendum eſſe: alio- quin fore, vt amictus fiat anguſtus, & dignitas, quæ eſt in lati- tudine pectoris perdatur. Hanc autem amictus obſeruationem initio dicendi eſſe vult, procedente verò actu ſinum ab humero re- ctè velut ſponte delabi, & cum ad argumenta, ac locos ventu eſt, reijcere a ſiniſtro togam, deijcere etiam ſi hæreat ſinum, con- uenire. Ceterum vt lauam inuoluere toga, & incingi penè furio- ſum eſſe, ſinum vero in dextrum ab imo reijcere ſolutum, ac de- dicatum, ita nihil impedire quo minus laxior ſinus ſiniſtro bra- chio ſubijciatur*. Hæc ex Quintiliano fuſius paulò adduximus, quod totã veteris amictus Oratorij rationem, togæque, ac ſinus explicarent, & quod locus is ſanè perobſcurus eſſet, nec illo explicando multũ ſudans magnus Turnebus hilum profeciſſet.

Cum hæc publici iuris facta eſſent beneficio patrui mei V. C. venere tandem in manus Doctiſſimi Rubenij Electa mul- tum quæſita, ex quibus Iconiſmum Statuæ togatæ hac noua editione adijci curauimus, quo res tota clarius ſub aſpectum caderet, adſcriptis etiam denuo Quintiliani verbis, quæ nu- meris ſuis ad vnam quamque togæ partem reſponderent.

Tabula V. 1. Si-

Digitized by Google

TABVLA V.
Pars I.

Digitized by Google

TAB V
Pars II

Jo Georg sculp:

Digitized by Google

TAB. V.
Pars III.

Jo. Georg sculps

Digitized by Google

1. Sinus decentiſſimus, ſi aliquanto ſupra imam togam fuerit; nunquam certè ſit inferior. 2. Ille qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum oblique ducitur velut baltheus, nec ſtrangulet, nec fluat. 3. Pars togæ, quæ poſtea imponitur ſit inferior: nam ita, & ſedet melius, & continetur. 4 Subducenda etiam pars aliqua tunicæ, ne ad lacertum in actu redeat. 5. Tum ſinus injiciendus humero cuius extremam oram reieciſſe non dedecet. 6. Operiri autem humerum cum toto iugulo non oportet: alioqui amictus fiet anguſtus, & dignitatem, quæ eſt in latitudine pectoris perdet. 7. Siniſtrum brachium eouſque alleuandum eſt, vt quaſi normalem illum angulum faciat. 8. Super quod ora ex toga duplex æqualiter ſedeat.

In numero tamen quinto aſſentiri Rubenio non poſſum, qui ſinum humero inijciendum eum intelligit qui a dextro humero in tergum cadit. Nam togæ partem, quæ in tergo erat nemo ſinum dixerit, qui tantum ad pectus, neque ille dextro humero injiciebatur, qui exertus, & togâ liber. Sinus ergo pars togæ ſuperior, quæ in ſiniſtro humero, qui cum ſæpe in pectus deflueret reijciebatur, & humero reſtituebatur. Plura de hoc in epiſtola ad Cl. Gronouium diſputauimus quæ ad libri huius calcem adiecta eſt.

Brachium toga continere. Ciceronis locus explicatus. Cap. VII.

QVa parte ad pectus toga patebat dextrum brachium exerebatur. Et veteres quidem teſte Quintiliano non exerebant, atque ideo tunc aut nulli, aut per breues ſinus fuêre: poſt ea tempora non brachium modo, ſed totus humerus exerebatur. Nec aliud intellexiſſe Plutarchum exiſtimo, cum ait, C. Gracchum primum Romanorum per pulpitum ambulaſſe, & togam ab humero detraxiſſe. ὥς τὸ καὶ δημηγορεῖν τοὺ μὲν ἐν μιᾷ χώρᾳ βεβηκότα κοσμίως, τὸν δὲ Ῥωμαίων πρῶτον ἐπὶ τοῦ βήματος περιπάτῳ τε χρήσασθαι, καὶ περισπάσαι τὴν τήβεννον ἐξ ὤμου. Fuit tamen tempus cum more veterum brachium toga contineretur. Cicero pro Cœlio. *Nobis quidem olim annus erat vnus ad cohibendum brachium toga conſtitutus,*

& vt

& vt exercitatione, ludoque campeſtri tunica vterimur, eademque erat, ſi ſtatim mereri ſtipendia cepéramus caſtrenſis ratio, & militaris. Ad quem locum mirè nugantur interpretes, quos non moror. Poſtremus enarrator, qui tertium volumen Orationum fusè explicauit, inde peti diſcrimen inter togam, & pallium putat, quòd in togâ dextra libera, & expedita eſſet, pallium autem vtramque manum inuolueret, ita tamen vt dextra cum opus eſſet poſſet expediri, idque adductis Tertulliani verbis ſtabilire nititur. Sed etiam toga ita vtrumque brachium cohibebat, vt tamen dextra exeri poſſet, & pallium, precipuè Cynicum humerum cum brachio excludebat vt toga: commune vero vt diximus, ita apertum erat, vt fibula ceruicibus adſtrictum liberum dextræ additum daret. Solum igitur eo loco Tertullianus togæ operoſam molitionem cum pallij ſimplicitate confert, in quo nullæ vt in toga rugæ, nullus vmbo forcipibus cogatur, nulla contabulatio, quodque vno circumiectu veſtiat, ſicque nihil eo expeditius. Diſcrimen ergo pallii, & togæ aliunde quam a modo exerendi brachium petendum erat; de quo nobis ſatis ſupra dictum eſt.

In eo etiam fallus eſt Interpres ille, quòd tradit, tam togatos, quam palliatos ſiniſtram veſte continuiſſe idque his Quintiliani verbis confirmat; *Quorum brachium ſicut Græcorum veſte continebatur.* Fortaſſe eum Manutii auctoritas decepit, qui etiam videtur exiſtimaſſe, Quintilianum de ſiniſtra locutum. Nam cum dixiſſet brachium non per manicas togæ, quæ nullæ erant emiſſum, ſed reiecta in humerum ima toga expediri ſolitum ſubiicit, *per annum ſumpta virili toga modeſtia cauſa in humerum non reijci conſueuiſſe;* atqui non niſi ſiniſtra imam togam in humerum reiectam conſtat. Ceterum verba Quintiliani, *quorum brachium ſicut Græcorum veſte continebatur*, de manu dextra intelligenda eſſe declarant quæ præcedunt. *Itaque etiam geſtu neceſſe eſt vſos eſſe in principijs eos alio*, niſi dicere velimus ſiniſtra in geſtu veteres initio vſos. Quibus etiam intelligimus non totum cum manu brachium compreſſum, ſed ſaltem manum emiſſam alioqui non alius, ſed nullus geſtus fuiſſet. Tertio Ciceronianus interpres labitur, quod

cum

eum negare non poſſit dextram toga cohibitam, ait *nihil aliud hoc fuiſſe, quam ſinu dextram inuoluere.* Sed quomodo hoc nobis vir doctus perſuadebit? Quis veterum hoc dixit? Artemidori verba non hoc habent. χρὴ γὰρ τὸν ἔφηβον ἐν τῇ χλαμύδι, καὶ τὴν δεξιὰν ἐνειλημμένην ἔχειν. Nihil hic de manu ſinu inuoluta, nihil de toga; De chlamyde loquitur Artemidorus, qua dextram contineri vult, quam etiam toga anno virilitatis cohibitam ſcimus, ſed hoc fuiſſe ſinu dextram inuoluere negamus. Neque id fieri potuiſſe videbit quicumque, quæ de ſinu togæ diſputauimus perceperit. Aliter in pallio, & Chlamyde quæ veſtimenta aperta fuère. Datum igitur ſpatium vnius anni docet Cicero ad continendum brachium toga, hoc eſt ne anno virilis togæ iuuentus in viros tranſcripta more ceterorum brachium dextrum exereret, ſicque togæ ora ſuperior vtrique humero inſiſteret, nec dextro brachio ſubiecta ad læuum humerum ad inſtar balthei recurreret. Hic profecto verborum Ciceronis ſenſus eſt. Seneca lib. v. controu. vi. De eo qui raptus fuerat in veſte muliebri. *Apud patres noſtros qui forenſia ſtipendia auſpicabantur nefas putabatur brachium extra togam exerere.* Quæ verba manifeſtè indicant, Senecæ tempore eum morem cohibendi brachii exoleuiſſe; immo ætate ipſius Ciceronis, ait enim, *Nobis quidem olim annus erat unus ad cohibẽdum brachium toga conſtitutus;* Diſcimus etiam ex Seneca, non totum brachium cum manu cohibitum, ſed ſaltem dextram extra togam miſſam ad geſticulationem, nam ſine geſtu eos oraſſe non eſt credibile. Quare & Manutium falli neceſſe eſt, qui de ſiniſtro brachio intelligit cum ait *per annum ſumta virili toga, modeſtiæ cauſa toga in humerum non reijciebatur*: quod verbis Ciceronis adductis probare contendit.

Mittere trans pondera dextram. Horatius explicatus. Cur anno tirocinij brachium toga cohibitum. Cap. IIX.

IN petitione honorum brachium quoque toga cohibitum eſſe docet Horatius lib. 1. ep. vi.

Mer-

Mirèmur ſeruum, qui dictet nomina: læuum
Qui fodiat latus, & cogat trans pondera dextram
Porrigere.

Mirum eſt quantopere locus hic torſerit quotquot Horatium interpretati ſunt: Qui cum multum æſtuaſſent, nihil præter ineptias attulêre. Alij enim fortaſſe Acronem ſecuti *pondera* lapides interpretantur, qui porriguntur per vias, vt ſit *trans ſaxa magni ponderis dextram porrigere ad aliquem ciuem in via ſaxis impedita laborantem ſubleuandum*. *Alij trans pondera*, id eſt, *trans turbam quæ ſe obijcit, quæque pondus affert tranſmiſſa dextra*. Alij etiam *grauia munera pondera eſſe* dixerunt; Poſtremò *trans pondera, trans plauſtra* dixerunt *grandibus ſaxis, & magnis trabibus onuſta manum tranſmittere*. Turnebus quidem, & Lambinus aliquid de prenſatione, quæ in petitione honorum fiebat ſubodorati ſunt, ſed quid eſſet mittere dextram trans pondera, non intellexerunt. Nihil autem aliud fuit, quam toga brachium exerere, hoc eſt dextram trans togam brachio, atque humero obductam porrigere, quæ quoniam brachium premeret, & oneraret ideo poeticæ *pondera* appellat. Quare non ſunt audiendi, qui brachium vlterius quam par eſt è toga protendere, interpretantur. Monet Horatius, emendum eſse ſeruum Nomenclatorem, qui quoties quis in aliqua tribu gratioſus occurreret dominum moneat lævum latus fodiendo, vt brachium veſte cohibitum exerat ſiue extra togæ pondera mittat, ad ciuem eum prenſandum.

Sed quare Romanis datum anni ſpatium ad cohibendum toga brachium? Feſtiuum eſt, quod ait Ciceronis Interpres nouiſſimus, *eo potiſſimum anno dextram fuiſſe veſte, & continendo, fulciendoque toga ſinu ſaltem occupatam, vt oſtenderetur, nec tum quidem cum incederet, & ſpatiaretur, manum debere eſſe otioſam*. Quid enim alijs annis factum eſt, cum brachium exerebatur? num otioſa tunc manus fuit, cum minime debuit; num ſinus tunc, qui non fulciebatur defluxit? Immo nullus dextræ vſus ad fulciendum ſinum, qui humero, brachioque ſiniſtro fulciebatur.

Vt igitur caſtè, ac pudicè inueptus haberetur, hoc inſti-

tutum eſt; lubrico ſcilicet ætatis flexu, ipſiuſque pubertatis initio, cum fere decimo quarto anno id fieret. Ne ergo adoleſcentes contrectarentur, vt brachium, quod ad cubitum vſque, ob truncas tunicas, ſiue colobia nudum erat anno tirocinii toga cohiberetur conſtitutum eſt. Id eſſe veriſſimum ipſum Ciceronem teſtem dabo, qui mox addit, *& vt exercitatione, ludoque campeſtri tunica vteremur, eademque erat ſi ſtatim ſtipendia mereri cœperamus caſtrenſis ratio, ac militaris.* Nam cum reliqui in exercitatione, ludoque campeſtri, item caſtrenſi, ac militari nudi exercerentur, ſolis ſubligaculis ſuccincti, cur iuuentus anno togæ virilis domi, ac militiæ tunicata exercebatur? ob modeſtiam ſcilicet, ac pudicitiam, ne nuda ephœborum corpora ſpectatorum oculis vocarentur: eandem ob cauſam brachium eodem anno toga cohibebat, eo ſcilicet ætatis tempore, quod vt ait orator ipſum ſua ſponte infirmum, aliorum libidine infeſtum eſt. Illud modò non ſatis expeditum eſſe videtur, etiam ſi anno primo virilitatis brachium toga contineretur, quid cauſæ fuiſſe dicemus, cur reliqui etiam eo anno elapſo in petitione honorum toga brachium cohiberent, & ideo eos Horat. ait *trans pondera dextram miſiſſe*? Ad quod non aliud in præſentia occurrit, quam candidatos Plutarchi teſtimonio ſine tunica in Comitium deſcendere ſolitos, ſiue vt aduerſa vulnera oſtenderent, ſiue ne pecuniam in ſinu geſtarent, ſiue vt ſupplicarent humilius: cum igitur, vel nudi ſub toga eſſent, vel arctis tuniculis, citra humeros deſinentibus amicti, nudum brachium minime exerere ſolitos, ſed decoris cauſa illud toga continuiſſe, vt tirones toto eo anno & vbique faciebant, & ideo neceſſe habuiſſe, cum prenſandum eſſet, brachium exerere, & vt Flaccus loquitur *trans pondera dextra mittere*. Præcipuè autem vt ea modeſtia fauorem populi conciliarent. Figuram brachij intra togam cohibiti infra habes. Prima viſitur in fronte domus Baſſianorum, quæ vulgo T. Liuii eſſe creditur ad dextrum Ianuæ latus. Altera extat in nummo Lepidi.

Tabula. VI. VII.

Brachium

D 2

Tab. VII.

Pag. 28

Digitized by Google

Brachium exerere. Cethegi exerti, ac cinctuti. Horatius, & Lucanus illuſtrati. Cap. IX.

ET ſi brachium porrigere extra togam veteres exerere, & exertum brachium dicerent, *exertos* tamen proprie eos appellarunt, qui ſine tunica, nudoque humero, & brachio extra togam porrecto incederent. Hoc Cethegorum peculiare, ac gentile fuiſſe ſcriptores docent. Lucan. II.

—exertique manu veſana Cethegi.

Alibi *nudum* appellat. Quo loco recte notauit Sulpitius, *exertum* eum dici, qui habet humerum, & brachium dextrum nudatum. Quod quomodo fieret ex Horatio diſcere licet.

Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget.

Lambinus ſequitur Acronem, qui *cinctutos, cinctos, ac militares interpretatur*, ſed præter ſententiam: cum omnes, qui ſacramento dicerent cingerentur, cinctique ideo eſſent, cur ſolos Cethegos cinctutos Horatius dixit? Quare quæ de cinctu militari a viro doctiſſimo afferuntur non faciunt ad hunc locum. Acron tamen MS. in Bibliotheca Mediolanenſi *Cinctutos exertos* recte ex Lucano interpretatur. Vt & alius Vetus interpres ibidem MS. *Cinctutis, exertis*. Porphyrio maculoſus eſt, ſed ex quo quaſi per caliginem veram loci huius ſententiam eliciamus. *Omnes enim Cethegi*, inquit, *morem ſeruauerunt eundem Roma inter cetera deſcriptam comam retulerunt: Numquam enim tunica vſi ſunt: Ideo cinctutos eos dixit quoniam Cinctum eſt genus tunicæ infra pectus aptata*. Locus quidem malè affectus, & cui ſine ope MS. ſanando non ego ſim. Quid enim hic *de coma deſcripta*? Fortaſſe legendum eſt; *Inter cetera deſectam togam tulerunt*; Quod nempe Cethegi ſine tunica incederent, ideo ſiniſtro brachio non contraxiſſe togam, ne cetera corporis nudarentur, cum ſolo cinctu velati eſſent. Quidquid ſit, ideo Cethegos exertos dictos intelligimus, quod ſine tunica, nudiſque humero, & brachio incederent, atque inde cinctutos, quod loco tunicæ

cin-

cinctum geſtarent, hoc eſt, ſubligaculum, ſiue campeſtre; quod ſolas partes infra pectus velabat.

Hoc ſenſu capiendum Horatium vidit Parrhaſius, & eum ſecuti Turnebus, ac Sigonius, niſi quod Sigonius verba Turnebi pro verbis Acronis adducit. Sed in eo falſus eſt Parrhaſius, vt & Sulpitius, cum tradunt, eum morem Cethegorum fuiſſe, vt ſeminudi in bellum proficiſcerentur; Non enim *exerti* dicti ſunt, quod ſeminudi in bello, ſed quod domi, & togati exerto nudoque humero, ac brachio eſſent, quem poſtea morem etiam in bellis ſeruarunt, vt ſcilicet ſine tunica ſolo cinctu ac chlamyde exerto gentili more brachio pugnarent. Silius lib. IIX.

Ipſe humero exertus gentili more parentum.

Nec verum quod ait Turnebus, Cethegos ſolo campeſtri cinctos reliquo corpore exerto, & nudo inceſſiſſe, niſi toga in vrbe tegerentur; Numquam enim exerti eſſe aut dici poterant, niſi cum togati; Exertum quippe ad togam refertur, extra quam brachium nudum cum humero exerebatur. Alii tamen cinctum non tantum ſubligaculum dixere, ſed veſtem quæ ab vmbilico ad pedes cadebat quales poparum veſtis, ſiue victimariorum in ſacrificiis: quæ & limus dicebatur. Seruius ad illud poetæ XII.

Alij fontemque ignemque ferebant
Ornati limo.

Limus inquit *veſtis, qua vſque ad pedes teguntur poparum pudenda.* Hygenus de limit. agrorum limum cinctum ideo dicit vocatum quod purpuram tranſuerſam habeat, habebat enim in extremo purpuram limam. Inde ſuccincti popæ. Suetonius Calig. XXXII. *ſuccinctus poparum habitu.*

Cinctum, ac campeſtre idem facit Ouidius cum *cinctutos Lupercos* appellat, quos nudos ſolo ſubligaculo incinctos diſcurriſſe notum. Cur autem ita Cethegi incederent, ea ratio afferri poteſt, quod cum Romani antiquiſſimi ſolam togam ſine tunica geſtarent, vt diximus, Cethegos ſeuerioris vitæ, ac cultus in antiquo habitu perſeueraſſe eumque

morem

morem poſteros ſecutos eſſe. Neque audiendus Scaliger in Titium lib. II. XVII. cinctutos Cethegos Horatio dictos hoc eſt antiquos, quique illis temporibus extabant, quibus equites cinctuti & ſeminudi pugnabant. Si enim omnes tunc cinctuti, cur ſolos Cethegos Horatius dicit?

Huc etiam Cæſaris verba trahenda ſunt lib. VII. de bello Gallico. *Ædui viſi ab latere noſtris aperto, ij ſimilitudine armorum vehementer noſtros perterruerunt; Ac tametſi dextris humeris exertis animaduertebantur, quod inſigne pacatis eſſe conſueuerat, tamen id ipſum ſui fallendi cauſa milites ab hoſtibus factum exiſtimabant.* Lipſius ad Tacitum negat ſe intelligere quomodo humeri exeri potuerint: deinde Criticorum more quod non intelligit corrigit, vocemque *humeris*, confodit, *& dextris exertis* legit. Quaſi verò non ſemper dextræ exertæ ſint, niſi veſte inuoluantur, aut credimus illo æuo chirothecas adhibitas.

In ſecunda editione, *dextris nudis exertis poſuit;* Quod peius eſt. Nam dextris nudis, idem eſt ac dextris exertis. Seruius ad illud.

Aurea ſubnectens exerta cingula mamma

exerta inquit, *nudata; Nudant enim quam adduſſerint mammam.* & rurſus ad id.

Haſta ſub exertam donec perlata papillam

exertam ait, *nudam*. Lactantius ad illud Statii.

Tum vero erectus vterque

Exertare humeros nudamque laceſſere pugnam.

exertare, inquit, *nudare*. *Vt exſertique manus veſana Cethegi. Nudamque, ſine ferro.* Nil opus ergo correctione. Exertis humeris Ædui fuêre, ideſt nudis, & inermibus, quod inſigne pacatis fuiſſe tradit Cæſar, detracto ſcilicet tegmine, ſiue laminis ferreis, quibus humeri in bello operiebantur. Feſtus brachium exertum *expapillatum* appellat. *Expapillato, exerto quod cum ſit papilla nudatur.* A cincto cincticulum, cuius mentio in veſte adoleſcentum apud Plautum Bacchid. act. III. Scen. III.

Inde de hippodromo, & palæſtra vbi reueniſſes domum

Cin-

Digitized by Google

Cincticulo præcinctus in ſella apud magiſtrum aſſideres; Cum librum legeres.

Toga caput inuoluere. Caput aperire. Cap. X.

LIcet è toga brachium exereretur, & ſumma togæ ora ab dextro humero deflueret: facile tamen fuit cum res poſceret eandem deiectæ togæ partem reuocare, caputque operire, aut inuoluere. Et Romanos quidem in Vrbe intecto capite inceſſiſſe, nullumque pilei, petaſi, cauſiæ, & alîus tegminis vſum niſi extra Vrbem in peregrinatione fuiſſe ſatis ſuperque doctiſſimus Lipſius oſtendit, cui aſſentiendum eſt, neque attinet rationes eius hic verbis inuertere.

Vnum modò refragari huic ſententiæ videbatur, qua ratione ſi nudo capite vulgo incedebant in ſalutando tamen illud aperiebant, quod Pompeio feciſſe Sullam tradit Salluſtius, ac Plutarchus, & fieri ſolitum quoties Coſ: vel Prætor occurreret confirmat Seneca; Quod licet de militia, atque itinere extra Vrbem intelligere, atque interpretari poſſimus, vbi petaſi vſus, Lipſij tamen eiuſdem ſententiam probamus ex Plutarcho in cauſis, morem fuiſſe Quiritibus quandoque ad ſolem, ventumque, & alia Cæli incommoda defendenda capiti togam iniicere, atque ita in occurſu viri honorandi nihil aliud fuiſſe caput aperire, quam togæ velamen capiti detrahere. Plutarchi verba ſunt. Οἱ ῥομαῖοι τῶν ἀνθρώπων τοῖς ἀξίοις ἀπαντῶντες κἂν τύχωσι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸ ἱμάτιον ἔχοντες ἀποκαλύπτον). *Romani ſi cui obuiam facti ſunt cui honor habendus ſit, & ſi forte toga caput velatum habeant, id aperiunt.* Nec eſt cur Interpretem Lipſius tangat, nam velatum eſſe, & veſte caput tectum habere idem plane eſt. Sed neſcio quo pacto Lipſium fugerit alter Plutarchi locus in hanc rem præcipuus. Nam in Pompeio cum recenſet eximios honores quibus Pompeium Sylla excepit, ait aſſurrexiſſe ei aduenienti, & caput aperuiſſe. In Græco eſt Καὶ τῆς κεφαλῆς ἀπάγοντος τὸ ἱμάτιον, *Veſtem capiti detrahentis.*

Ceterum nullo pacto eidem Lipſio aſſentiendum eſt, qui ait hoc factum fuiſſe laciniam togæ ſeu κρασπέδων imamque

oram

oram in caput reiiciendo: idque veteres lapides oſtendere, & feciſſe Scipionem Naſicam apud Plutarchum in Gracchis. τὸ κράσπεδον τοῦ ἱματίου Τέμενος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς *Lacinia togæ capiti impoſita.* Hoc nequaquam nobis Lipſius perſuaſerit. Non enim lacinia togæ, limbuſve inferior in caput reiici ſolebat, ſed pars togæ ſuperior ad ceruicem, quæ nempe ſiniſtro humero inſidebat & dextro deiiciebatur: ea attrahebatur in caput cum ſacra fierent, & cum res alia poſceret. Nec dubitare poteſt qui modo veteres lapides, ac numiſmata viderit.

Tabula VIII.

Hoc ſi non ſufficit, id ita factum eſſe ratio ipſa euincet. Nam de Cæſare ſcribit Tranquillus, cum ſe ſtrictis pugionibus a coniuratis peti videret toga caput obuoluiſſe, ſimul ſiniſtra manu ſinum ad ima crura deduxiſſe, quo honeſtius caderet, etiam inferiore corporis parte velata. Si lacinia, imaque pars togæ vt credit Lipſius reiiciebatur in caput, quomodo ſinus deduci ad ima crura potuit qui nihil aliud erat quam lacinia brachio ſubducta? deinde quomodo inferior corporis pars velata eſſe potuit extrema ora in caput ſubducta?

Pars ergo ſuperior togæ ad ceruicem vt diximus ſiniſtro humero incumbens trahebatur in caput, eaque obuelatio fuit. Maxime in ſacrificiis cuius rei cauſa a Plutarcho petenda eſt. Quare inter omina mortis Adriani illud Spartianus recenſet, quod ſacrificanti prætexta ſponte delapſa caput ei aperuit, vt recte Lipſius corrigit. Nec aliam ob cauſam apud Liuium lib. XXIII. Manitio Præneſtinorum Prætori *ſtatua in foro Præneſte ſtatuta eſt loricata, amicta toga, velato capite.* Habitu nempe vota concipientis: ſubiicit enim. *Cum titulo laminæ aneæ inſcripto: Manitium pro militibus qui Caſilini in præſidio fuerint votum vouiſſe.*

Non ſolum autem in ſacris, contraque cæli iniurias toga caput operiebatur, ſed in re crepera, & calamitoſa totum inuoluebatur. Hoc Cæſar, & Pompeius eodem leti genere ad Cereris generum deſcendentes in ipſa morte vſurparunt. De hoc Dio tradit, quod ſimulatque inſidias eſſe, & ſe ne-

E que

Tab. VIII.

Digitized by Google

quē defendendi ſui, neque effugiendi facultatē habere vidit, συνεκαλύψατο. Eodemque planè verbo in morte Cæſaris vſus eſt; Nam ita a coniuratis vulneratum refert, vt præ ipſorum multitudine nec dicere, nec agere quidquam poſſet, ἀλλὰ συγκαλυψάμενον σφαγῆναι πολλοῖς τραύμασι. Quod Suetonius toga caput inuolere dicit. Plutarchus de Pompeio ὁ δὲ ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις τὴν τήβεννον ἐφελκυσάμενος κατὰ τοῦ προσώπου. Et de Cæſare. ἐφελκύσατο κατὰ τῆς κεφαλῆς τὸ ἱμάτιον.

Illud poſtremo non omiſerim, Tranquillum, ac Dionem diſſentire in Cæſaris cæde narranda. Ille enim tradit, e coniuratis Cimbrum Tullum, quaſi aliquid rogaturum propius acceſſiſſe, renuentique & geſtu in aliud tempus differenti ab vtroque humero togam apprehendiſſe, ne ſcilicet Cæſar brachia expedire poſſet. Atqui Dio narrat quendam ſpecie gratiarum agendarum acceſſiſſe, togamque Cæſari ab humero detraxiſſe, id enim ſignum inter coniuratos conuenerat. Quicquid ſit, Ceſar tunc vtrumque humerum toga opertum habuiſſe videtur, niſi hoc vltimum Dionis de humero ſiniſtro intelligere malimus, ex quo detracta fuerit toga. Plut. ait Metellum (ſed Tullium Cymbrum dicere voluit) vtraque manu comprehenſam togam e collo detraxiſſe. τὴν τήβεννον αὐτοῦ ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις συλλαβὼν ἀπὸ τοῦ τραχήλου κατῆγεν. Idque ſignum aggrediendi fuiſſe, quod ſignum in coniuratione alias vſurpatum. Nam Suetonius narrat, eundem Cæſarem poſt Quęſturam veniſſe in ſuſpicionem, quaſi cum Craſſo, Sullaque, & Antonio conſpiraſſet, vt Senatum adorirentur, ſignum autem cædis fuiſſe, vt Cæſar togam de humero deiiceret.

Quod ad Scipionem Naſicam attinet, quem dicit Plutarchus vadentem contra Gracchum laciniam togæ capiti impoſuiſſe, alia res fuit. Nam cum repente in mediam rixam iturus eſſet, vbi fuſtibus ac ſaxis, ſubſelliorumque fragminibus, & ceteris quæ furor miniſtraret maximè res agebatur, nullo ſpatio capiendi arma, non ſolam togæ laciniam, ſed totam ferè partem inferiorem in rugas contractam, ac complicatam capiti impoſuit ad tutelam, & ſe veluti galea commu-

niuit, vt etiam ſic ſubducta toga expeditior in pugna foret; Eadem ratione qui cum eo erant, ex eadem toga clypeum fecerunt, *Alij*, inquit, *poſt eum toga circa brachium inuoluta ſecuti ſunt*.

Caput pallio inuoluere: Palliolum: Ciceronis Scholiaſtes notatus: Petronius explicatus. Cap. XI.

QVoties capite obuoluto veteres inducuntur, non ſemper id togæ lacinia factum eſt; Nam in eum vſum præcipuè palliola fuêre, quæ Lipſius in Amphitheatro tantum ægrotorum fuiſſe oſtendit. Qui tamen in eo audiendus non eſt, quòd cum ad id confirmandum Suetonii verba in Claudio attuliſſet, *ob hanc eandem valetudinem, & gladiatorio munere quod ſimul cum fratre memoria matris edebat palliolatus nouo more præſedit*. *Nouo more*, inquit, *debuiſſet enim prætextatus*. Falsò. Nam idem, & prætextatus fuit, & palliolatus; Palliolum enim nihil aliud niſi caput ad arcendum frigus velabat; Nouo igitur more præſedit Claudius caput palliolo tectus, quod ſola valetudo excuſare poterat.

Palliolis præterea cucullis, & aliis tegminibus qui latere volebant caput obnubebant. Quare non rectè Ciceronis in Piſonem enarrator verba illa, *Meminiſti ne, canum, cum ad te quinta ferme hora cum C. Piſone veniſſem, neſcio quo e gurguſtio te prodire inuoluto capite ſoleatum?* de togæ, palliique Græcanici lacinia in caput reiecta intelligi vult.

Nam de toga id accipi non poſſe illud argumento eſt, quod tunc Piſo ſoleatus: numquam autem toga cum ſoleis geſtata, ſed cum calceis. Cic. pro Cœlio. *Cur enim balneas publicas potiſſimum conſtituerat, in quibus non inuenio quæ latebra togatis hominibus eſſe poſſit, nam ſi eſſent in veſtibulo balnearum, non laterent: ſin ſe in intimum conijcere vellent, nec ſatis commodè calceati & veſtiti id facere poſſent, & fortaſſe non reciperentur*. Sed clarius II. Philippica. *Nam quod quærebas quomodo rediſſem; primum luce, non tenebris, deinde cum calceis, & toga, nullis nec caligis, nec lacerna*. Martial. lib. 1. *Lunata nuſquam pellis,*

lis, & nuſquam toga. Val. Maximus. lib. IV. cap. VI. *Funerata vxore & in rogum impoſita inter officium vngendi, & oſculandi ſtricto ferro incubuit, quem amici ſicut erat togatum & calceatum corporis coniugis iunxerunt.* Non ergo de togæ lacinia ea verba accipienda ſunt, quæ numquam cum ſoleis geſtata.

Multo minus de lacinia Græcanici pallii, non enim extrema ora, ſed totum pallium capiti iniiciebatur. Talem inducit Mæcenatem Seneca. *Hunc eſſe qui in Tribunali, in Roſtris in omni publico cœtu ſic apparuerit, vt pallio velaretur caput exclusis vtrimque auribus non aliter quam in Mimo Diuite fugitiui ſolent.* Atqui ſeruos olim in Comœdiis fugitiuos cum ſe ad curſuram expedirent pallium in caput inieciſſe, vt agiliores eſſent, notum eſt. Plautus. Captiuis. *Num certa res eſt eodem pacto vt comici ſerui ſolent Conÿciam in collum palliũ.* Et Epidico. *Age nunc iam orna te Epidice, & palliolum, in collum conÿce.*

Peſſimè autem idem enarrator hunc accumbentium ritum fuiſſe contendit ex Plutarcho in Pompeio de Demetrio eius liberto. Λέγεται ὅτι πολλάκις ἐν ταῖς ὑποδοχαῖς τοῦ Πομπηΐου προσμένοντος, καὶ δεχομένου τοὺς ἄλλους ἐκεῖνος ἤδη κατέκειτο σοβαρῶς ἔχων δι᾽ ὤτων κατὰ τῆς κεφαλῆς τὸ ἱμάτιον. *Fertur ſæpe in conuiuÿs cum Pompeius expectaret, & conuiuas exciperet accumbere ſolitus cum magno faſtu habens pallium per caput ad aures adductum.* Vbi bonus ille vir. *Nota* inquit, *particulam ἤδη qua notatur Demetrius, non quod accumbens veſte caput inuolueret, ſed quod Pompeium ipſum in eo præueniret.* Logi. Quis non videt notatam liberti importunitatem, quod ante dominum diſcumberet, qui alios conuiuas expectabat, deinde quod capite obtecto: quod ſoli ægroti, aut molles faciebant? Itaque & Trimalcio ille apud Petronium molliſſimus *pallio coccino adraſum incluſerat caput circaque oneratas veſte ceruices laticlauiam immiſerat mappam*, quod conuiuis penè riſum excuſſit.

Ceterum quod ad velandum caput attinet alterum Petronii locum nemo interpretum aſſecutus eſt. Anicula quæ olus agreſte vendebat Encolpium errantem in lupanar perduxit. *At ſubinde, inquit, vt in locum ſecretiorem peruenimus centonem anus vrbana reiecit, & hic inquit debes habitare.* Quid ſit

cento-

centonem reiicere nemo vnus aperuit. Quidam malo conſilio *Iniecit*, legunt, quaſi anus iniecerit legitimum habitum proſtantium in lupanari. Quòd nempe Iuuenalis tradat Meſſalinam *veteri centone lupanar intraſſe*: quaſi quod illa ad diſſimulandam perſonam fecit, omnes centonem eo loco ſumerent. Nec melius, qui neſcio quæ vela ad fores pendentia commenti ſunt; Quod vt concedamus, quis vnquam ea vela centones eſſe dixit? Alii ſic exiſtimant, quos ſequitur Hiſpanus interpres, aniculam reieciſſe centonem, quo caput obnupſerat Encolpius, quaſi vetula peregrino illuderet, eius caput aperiens, cum potius velandum fuerat. Ceterum non minùs hic Hiſpanus nugipolyloquides eſt, quam quos ipſe tales concinnat. Quî enim peregrinos omnes operto capite fuiſſe oſtendet? Dein quis ad hanc rem centonis vſus præcipue in honeſtioribus? Cum præterea Encolpius neſciret ſe in lupanari ſtare, nequis ideo caput centone operuiſſe dicat. Quid ergo? pauciſſimis rem expediam. Anicula ipſa centonem ſuum, ideſt laceras veſtes, ac pannuceam mille plagis conciſam reiecit, & vredine percita ſe turpi paleſtræ renudauit, vt formoſo iuuene quem de induſtria in eum locum perduxerat frueretur. Quod non ante fecit, quam in locum ſecretiorem peruenerat, ideſt in cellam meretriciam. Eadem enim ratione. Encolpium in luſtra rapuerat, qua Aſcyltos à patrefamiliâs deductus fuerat. Quis huius interpretationis auctor illuſtrior ipſo Petronio? Subiicit enim paulo poſt. Encolpium *cum tardè, immo penè iam ſero intellexiſſet ſe in fornicem eſſe deauctum, anicula inſidias execratum operuiſſe caput, & extra lupanar fugere cepiſſe*. Quæ nam aliæ fuere inſidiæ, quam quæ ab anu adoleſcentis pudori ſtructæ ſunt? Sed hæc fuſiùs in Electis noſtris, quæ propediem Deo dante vulgabuntur.

An toga cingeretur. Macrobij ſententia reiecta. Caſaris cinctus. Cap. XII.

FRuſtrà viri doctiſſimi quæſiuerunt, an toga cingeretur; nullus enim huic quæſtioni locus fuit; Nam cum toga vtrum-

vtrumque brachium, aut ſaltem ſiniſtrum cohiberet, totumque corpus inuolueret, cingi nulla alia ratione potuit, quin eâdem cincturâ, aut vtrumque, aut ſaltem læuum brachium colligaretur, quod cum, vt diximus, ad imam togæ oram contrahendam ſub ipſa toga protenderetur, non niſi ſolutum, & vinculo expeditum id facere potuit. Deinde quomodo ſinus contraheretur in humerum, reiiceretur, reuocaretur, ſi cinctura impedimento fuiſſet? Atqui Sigonius, togam cingi ſolitam contendit, & Macrobii verbis nititur qui lib. II. de Cæſare, *Ita*, inquit, *toga præcingebatur, vt trahendo laciniam velut mollis incederet, vt Sylla tamquam prouidus dixerit Pompeio, caue tibi illum puerum malè præcinctum*. Hunc Macrobii locum ante nos ſuſpectum habuit Manutius, atque pro toga *tunica* ponendum eſſe cenſuit, quòd idem narrans Suetonius de tunica intelligat; Ait enim *Cæſarem cultu notabilem fuiſſe, vſum enim lato clauo ad manus fimbriato, nec vt vnquam aliter, quam vt ſuper eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura, vnde emanaſſe Sullæ dictum optimates admonentis, vt malè præcinctum puerum cauerent*. Abſit vero vt cum Sigonio credamus, idem ſenſiſſe cum Macrobio Suetonium, & non ferendo errore in toga clauum fuiſſe, nam latum clauum pro tunica Senatoria & lati clauia ſumi ſolitum ſatis docti oſtenderunt.

Aut igitur corruptus Macrobii locus eſt, & pro toga, tunica reponendum eſt, quod fidentiùs ponerem, ſi quis MS. codex Macrobii ad manus eſſet in ea Vrbe, in qua etiam impreſſorum incredibilis penuria eſt: Aut ſuſpicari poſſumus, ita tempore Macrobii togæ formam immutatam eſſe, vt a lateribus aperta vel fortaſſe etiam additis manicis præcingeretur, vt talem veterum togam fuiſſe Macrobius crediderit. Certe idem de Hortenſio loquens ait fuiſſe virum mollem, *quique in præcinctu omnem decorem poneret*, mox moroſam eius togæ ſtructuram deſcribit, quaſi de togæ cinctura intelligat; Aut demum exiſtimauit veteres nodum illum in rugarum contabulatione habuiſſe, quem fortaſſe togæ cinctum intellexit.

Sed, & ſi de tunica loquutus fuerit Macrobius, neque ſatis ſubſiſtere poteſt, quod ſubiicit, ita Cæſarem male præ-

cinctum

cinctum fuiſſe, vt laciniam trahendo velut mollis incederet; Id enim fieri non potuit niſi in tunicis longis, & talaribus, quæ cum eſſent in viris probroſæ, & infames, non eſt credendum a Cæſare quamuis molli geſtatas, nec alius veterum Id prodidit cum reliqua minutè exequeretur. Cùm itaque tunicæ viriles teſte Quintiliano paulo infra genua caderent, quantumuis laxâ cincturâ quis præcinctus eſset non poterat laciniam trahere. Præter quam quod laciniam trahere mollium fuiſſe, & effeminatorum vnus veterum quod ſciam Macrobius dixit. Scio genus hominum *cum tunicis demiſſitijs mulieroſum* Plauto dici: Sed cauſa in promptu, quia tales tunicæ mulierum fuere, & eorum qui opus muliebre faciebant: verum aliud eſt laciniam, ſiue ſyrma trahere. Tragœdi longum poſt ſe ſyrma ducebant, & nihil minùs quam effœminati audiebant. Sane cum togæ talares eſſent euenire poterat vt ſi quis eam negligenter componeret, ac ſuſpenderet, toga flueret, ac traheretur, qui tamen non vt molles, ſed vt inſani ridebantur. Val. Maximus. lib. VII. cap. VIII. *Quam certa, quam etiam nota inſania Tuditanus? Vt pote qui populo nummos ſparſerit, togamque velut Tragicam veſtem in foro trahens maximo cum hominum riſu conſpectus fuerit*. Verè quidem aiebat Cicero apud Macrobium *ſe in electione partium præcinctura Cæſaris deceptum fuiſſe*, quod nempe laxior cinctura effœminatum indicaret, & mollem, non quod laciniam traheret; Vnde Sylla monebat optimates, ne ex laxa præcinctura fractum Cæſaris animum, & nihil auſurum exiſtimarent, nam ipſi multos Marios ineſſe. Illud igitur de lacinia, quodque Pompeium Sylla monuerit, vt Cæſarem caueret, de ſuo Macrobius adiecit ſcriptor non ita accuratus, vt & plagij non ſemel victus. Cum hæc ſub prælo eſſent Inſubres patriam meam ex negotijs reuiſi, ibi in Bibliotheca Ambroſiana in tribus Codicibus manu exaratis eandem cum impreſſa lectionem repperi & in omnibus *toga* conſtanter retineri, vt omnino deceptum fuiſſe Macrobium neceſſe ſit.

Cinctus

Cinctus Romanus: Modus cincturæ Cæſaris cur notabilis: Dionis interpres notatus. Cap. XIII.

IN cultu Cæſaris, ac laxiore cinctu enarrando nihil diſſentit a Tranquillo Dio Caſſius, cuius verba afferam quia malè ab Interpretibus accepta ſunt. Poſtquam enim tradidit Cæſarem occaſionem de ſe obtrectatoribus præbuiſſe, quod grandis iam natu formæ ſtuderet, ſubdit. Τῇ τε γὰρ ἐσθῆτι χαυνοτέρᾳ ἐν πᾶσιν ἐνεβρύνετο, καὶ τῇ ὑποδέσει, καὶ μετὰ ταῦτα ἐνίοτε, καὶ ὑψηλῇ, καὶ ἐρυθροχρόῳ κατὰ τοὺς Βασιλέας τοὺς ἐν τῇ Ἄλβῃ ποτὲ γενομένους, ὡς καὶ προσήκον σφίσι διὰ τὸν Ἴουλον ἐχρῆτο. Quæ verba ſic reddiderunt Interpretes *Quippe ſemper laxiori veſte delicatè vtebatur, & cinctura fluxiore: aliquando etiam veſte ſublimieri, ac rubea vtebatur more Regum, qui Alba quondam imperauerant, cùm a Iulo id ad ipſos perueniſſet*. Sed quænam eſſet iſta veſtis ſublimior vellem mihi dicerent. Pueriliter ὑποδέσει vel pro fluxiore cinctura, vel pro veſte interpretati ſunt: quis enim vel leuiter litteris Græcis tinctus ignorat, ὑπόδεσιν eſſe calceationem ſiue calceatum. Sed verba ipſa Dionis ab interpunctionem laborant, & vna plus coniunctione abundant, quod tot viros doctos qui Dionem recenſuerunt latere potuit. Facile ergo cuiuis fuerat ea hoc pacto concinnare; Τῇ τε γὰρ ἐσθῆτι χαυνοτέρᾳ ἐν πᾶσιν ἐνεβρύνετο, καὶ τῇ ὑποδέσει μετὰ ταῦτα ἐνίοτε, καὶ ὑψηλῇ, καὶ ἐρυθροχρόῳ. *Nam veſte laxiori ſemper molliter vtebatur: & calceamentis aliquando deinceps etiam altiuſculis, ac rubeis*. Melius Xiphilini Interpres, qui de pedum tegmine intellexit, ſed perperam *caligas* vertit cum *calceos* debuiſſet; de quo alias fortaſſe dicemus. De calceatu autem Cæſaris capiendum Dionem obſeruat Caſaubonus ad Suetonij Iulium, quod nos in prima editione effugerat. Par error eiuſdem Interpretis vt obiter dicam lib. XLIIX. vbi narrat Dio L. Antonium, & Fuluiam, milites, qui ſibi arbitrium eos cum Cæſare componendi ſumpſerant, irridere ſolitos, ac ludibrij cauſa Senatum caligatum appellaſſe. διεσκώπτον γοῦν σφᾶς, ἄλλα τε καὶ βουλὴν καλίγαν (Caſaub. rectè καλιγάταν) ἀπὸ

τῆς τῶν στρατιωτικῶν ὑποδημάτων χρήσεως ἀποκαλοῦντες. *Ab vſu militaris veſtimenti*, ait Interpres. Putidè. Nemo enim tam puer eſt qui non videat, *à militaris calceamenti vſu*, vertendum eſſe. Sed hæc præter rem. Quemadmodum hunc Dionis locum a viro magno, non ferendo errore adductum vt oſtenderet caligas etiam Senatorum aliquando fuiſſe, quod illi aliud agenti excidit. Neque rectè Xiphilinus ipſe tradit, cauſam cur Cæſarem Sylla interficere voluerit fuiſſe, quod ſuſpectam haberet cincturæ laxitatem.

Ceterum hæc cincturæ laxitas non in toga fuit, vt dicebamus, ſed in tunica. Nam ſola tunica cingebatur ab omnibus, præterquam a Senatoribus, ac laticlauijs. Nam vt ex Quintiliano docuit etiam Manutius, quibus ius lati claui erat, ij non cingebantur. *Cui*, inquit Rhetor, *lati claui ius non erit, ita cingatur, vt tunicæ prioribus oris infra genua paulum, poſterioribus ad medios poplites vſque perueniant; Nam infra mulierum eſt, ſuprà centurionum. Latum clauum habentium modus eſt, vt ſit paulum cinctis ſubmiſſior*, ideſt, vt tunica lati claui, quæ non cingitur, paulo longior ſit tunicâ non habentium ius lati claui, quæ cingebatur. Egregiè igitur doctiſſimus Salmaſius ad Hiſtoriam Auguſtam obſeruat, cultum Cæſaris tripliciter fuiſſe notabilem. Primò, quod cum ceteri tunicis non manicatis vterentur, & colobijs: Cæſar lato clauo ſiue tunica laticlauia manuleata indueretur, ita vt oræ manicarum fimbriatæ eſſent, quod mulierum proprium; Deinde quod cum ceteri laticlauij non cingerentur, ipſe nihilominus tunicam laticlauiam cingeret; Tertium fuit, quod laxiore cinctura vteretur, ſiue vt Græci dicunt κακῶς ζωννύμενος eſſet. Haud inſcius ſum, non defore, qui aliter explicari poſſe Quintilianum dicant; *latum habentium clavum modus eſt, vt ſit paulum cinctis ſubmiſſior*; Ita ſcilicet latum clauum geſtatum fuiſſe, vt infra cincturam caderet, ſiue eſſet cinctu inferior, atque hoc modo Suetonij verba de Cæſare accipienda. Verum id nullo modo conſiſtere poteſt; Si enim communis lati claui vſus fuiſſet, vt inferior zonâ eſſet, id tamquam nouum ac notabile in Cæſare non obſeruaſſet Suetonius, quòd ſuper latum clauum cingeretur;

retur; Latus clauus igitur tam apud Suetonium, quam apud Quintilianum eſt tunica lati claui, quam vult cinctis ſubmiſſiorem Quintilianus, ideſt tunicis a ſemis, & quæ cingebantur: non autem cincturâ, niſi quis cincturam pro tunica cincta intelligat vt paulo infra Rhetor poſteriorem partem togæ vult *altius* cadere *cinctura* hoc eſt tunicæ longitudine, de quo ſuo loco. Quod ergo tunicam lati claui cingeret Cæſar, cultu notabilis fuit cum reliqui laticlauij non cingerentur. Et hoc eſt, vt docti obſeruant, quod Horatius dixit. *Latum demiſit pectore clauum*, hoc eſt, fluente tunicâ, & nullâ Zonâ conſtrictâ: cuius rei ignoratio viros harum literarum Iuriſque Antiſtites eo adegit, vt ſcriberent, *clauum fuiſſe plagulam, qua in pectus demitteretur collo appenſam, vt numiſmata, atque apud veteres puerorum bulla erant ceruicibus ſuſpenſa.* Quæ opinio iam doctis exploſa Noſque de lato clauo infra pauca quædam afferemus.

Expenduntur ſcriptores, qui togam cingi ſolitam docere videntur. Cinctus Gabinus. Cap. XIV.

CEterum togam cingi ſolitam Sigonius ex Valerio Maximo confirmari poſſe credidit lib. III. cap. I. *Æmilius Lepidus puer etiam tum progreſſus in aciem hoſtem interemit, ciuem ſeruauit: cuius tam memorabilis operis index eſt in Capitolio ſtatua bullata, & incincta prætexta, S. C. poſita.* Prætextam autem, togam fuiſſe, nemo ignorat. Verum, vt etiam Manutio obſeruatum eſt, cinctus ille non communis fuit, aut ciuilis, ſed militaris, quem *Gabinum* dixêre, cuius origo è militia, & vſus initio tantum in militia fuit.

Frontinus etiam cinctus togæ meminit lib. IV. *Piſo Titium Præfectum cohortis, quod loco fugitiuis ceſſerat cincto toga præciſo, ſoluta tunica, nudis pedibus in principijs quotidie ſtare iuſſit.* Sed hoc etiam de cinctu Gabino intelligendum eſt; Nam cum antiquiſſimi Romani etiam in prælio togis vterentur, idque ſuſum, ac laxum veſtimentum eſſet, non aliter quam ritu Gabino ſuccincti pugnarunt. Plutarchus in Coriolano tra-

dit, primis temporibus morem fuiſſe Romanis in acie conſtitutis, antequam clypeos ſumerent, togamque præcingerent, teſtamenta in procinctu facere, tribuſque, aut quatuor audientibus hæredem nuncupare, τὴν δ᾽, inquit, τότε τοῖς Ρωμαίοις ἔθος εἰς τάξιν καθισταμένοις, καὶ μέλλουσι τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν, καὶ περιζώννυσθαι τὴν τήβεννον. De eodem cinctu capiendus idem Plutarchus, loquens de Romulo opima Ioui ferente, quamuis veſtem ſolum incinctam dicat, αὐτὸς δὲ τὴν μὲν ἐσθῆτα περιεζώσατο. Feſtus. *Endo procinctu, in procinctu, ſignificat autem cum ex caſtris in prælium exitum eſt procinctos quaſi præcinctos, atque expeditos. Nam apud antiquos togis incincti pugnaſſe dicuntur.* Gloſſarium; endo procinctu ἐζωσμένοι ἐν πολέμῳ. Igitur apud Frontinum de Titio cohortis præfecto, quem quod locum fugitiuis ceſſerat cincto togæ præciſo Piſo ſtare iuſſit in principiis. Nihil aliud eſt quam lacinia togæ præciſa quæ ſubducta, & retroacta reductaque ad pectus in nodum cogebatur. Val. Max. eandem rem narrans l. II. c. VII. *His Præfectum ignominiæ generibus affecit, iuſſit eum toga laciniis abſciſſis amictum diſcinctaque tunica nudis pedibus adeſſe.* Ideſt toga ita decurtata vt cingi more militari non poſſet. Hinc etiam quoties rixa in Vrbe oriebatur & ad manus ventum erat toga ſuccingebatur. Idem Plutarchus de ſeditione Gracchana; ὡς οὖν ταῦτα τοῖς περὶ αὐτὸν ἐξήγγειλεν ὁ Τιβέριος οὗτοι μὲν αὐτίκα τάς τε τηβέννους περιεζώννυντο. *Quod vt circumſtantibus aperuit Tiberius præcingunt hi confeſtim togas*, mox ſubdit, *frangenteſque apparitorum haſtilia, quibus cœtum ſubmouent arripiunt fragmenta, vt iis repellant vim inferentes.* Duces etiam & Imperatores hoc modo accincti ſpolia cremabant. Appianus in Punicis de Scipione poſt deuictum Annibalem ſpolia cremante. *Ipſe* inquit, *vt Romanorum ducum mos eſt* διαζωσάμενος, ideſt accinctus *ſpolia cremauit*, ſiue incincta toga, quod verbum infra repetit cum diruta Carthagini ab altero Scipione præda cremata eſt. Et in Mithridaticis idem a Silla ſacrificaturum prodit cum eſſet more Romano διαζωσάμενος. Quod autem toga prius ſubduceretur, tum cingeretur idē demonſtrat lib. II. ciuilium. Loquens de Antonio in Cæſaris funere ſatagente.

gente. His dictis inquit quaſi fanaticus ἰθῆτα ἀνεσύνατο καὶ περιζωσάμενος vt eſſet expeditior, ſubductam togam accingens. Atqui hic Cinctus Gabinus fuit. Seruius ad illud.

Ipſe Quirinali trabea cinctuque Gabino
Inſignis reſerat ſtridentia limina Conſul.

Gabinus, inquit, *cinctus ex toga ſic in tergum rejecta vt vna (lege ima) eius lacinia a tergo rejecta hominem cingat*. Hoc autem veſtimenti genere addit vti ſolitum Conſulem bella indicturum, quòd cum Gabij Campaniæ ciuitas ſacris operaretur, bellum ſubito venit, tum ciues accinctos togis ſuis ab agris (legearis) ad bella profectos, & adeptos eſſe victoriam, vnde eum morem emanaſſe. Idem ad illud lib. v.

Vrbem deſignat aratro.

Quem Cato Originalibus dicit morem fuiſſe. Condituri enim ciuitates taurum in dextra, vaccam in ſiniſtra iungebant: & cincti ritu ſabino (l. Gabino) *id eſt toga parte capitis* (l. capita, vel capite) *velati, parte ſuccincti tenebant ſtiuam obliquam vt glebæ omnes intrinſecus caderent*. Togæ parte ſiue lacinia ſuperiore caput velabant, inferiore lacinia ſe accingebant. Liuius etiam lib. IIX. de Decio ſe deuouente. *Pontifex eum togam prætextam ſumere iuſſit, & velato capite manu ſubter togam ad mentum exerta ſuper telum ſubiectum pedibus ſtantem dicere*. Mox. *Ipſe incinctus cinctu Gabino armatus in equum inſiluit, & ſe in medios hoſtes immiſit.*

Ex his manifeſtum fit, cinctum Gabinum non aliud fuiſſe, quam cum togæ lacinia læuo brachio ſubducta in tergum reijciebatur, ac retrahebatur ad pectus, atque ita in nodum colligabatur, vt togam contraheret, & breuiorem, ac ſtrictiorem redderet. Hoc intellexit Iſidorus cum ait. *Cinctus Gabinus eſt, cum ita imponitur toga, vt toga lacinia quæ poſt ſecus reijcitur, attrahitur ad pectus, ita vt ex vtroque ex humeris pictura pendeant, vt ſacerdotes gentilium faciebant, aut cingebantur prætores*. Locus corruptus. Quid enim *pictura ex vtroque ex humeris*? Puto legendum *Cinctus Gabinus dicitur, cum ita imponebatur toga vt toga lacinia, quæ poſt reijcitur attraheretur ad pectus, ita vt ex vtroque latere penderet*, nempe togæ lacinia.

Quod

Quod ad picturas attinet, ab Perſii interprete decipi potuit omnia conuertens Iſidorus cuius verba ſunt *Toga eſt purum pallium forma rotunda, & fuſiore atque inundante ſinu, & ſub dextro veniens ſuper humerum ſiniſtrum ponitur: cuius ſimilitudinem in operimentis ſimulachrorum, vel picturarum aſpicimus, eaſque ſtatuas togatas vocamus*. Porrò idem Interpres Perſii paulo poſt mutilus eſt cum ait ad illud *ſuccinctis laribus; Quia Gabino habitu cinctuque Dij Penates formabantur obuoluti toga ſuper humerum ſiniſtrum dextro nudo*. Non enim toga ſiniſtrum humerum inuoluens cinctus Gabinus erat. Nam communis hic geſtandi togam modus. Idem paulo ante adductus *Toga eſt purum pallium forma rotunda & fuſiore, atque inundante ſinu & ſub dextro veniens ſuper humerum ſiniſtrum ponitur*. Non erat inquam Cinctus Gabinus toga ſiniſtrum humerum inuoluere, ſed quem ſupra poſuimus, & infra etiam explicabimus.

Cinctus ergo Gabini origo hæc fuit; Cum toga, vt diximus, longum, ac redundans veſtimentum eſſet, & ideo pugnæ incongruum, repentina, vt notat Seruius, apud Gabios hoſtium incurſione cum non eſſet tempus deponendi togas, ac ſumendi chlamydes, ſubductam, & retrò reiectam togæ laciniam hinc inde reuocantes ad pectus ſe ea incinxerunt, ſiue ſuccinxerunt, qui cinctus inde Gabinus ſeruatus in ſacris, & cum Conſul Ianum reſeraret, aut Imperator in bello prætextam ſumeret, quæ hoc ritu incingebatur, aut Prætor mappam Circenſibus mitteret; atque hoc habitu ſtatua Lepido poſita eſt, & de hoc cinctu togæ præciſo intelligendus Frontinus. Hoc etiam ſenſu capienda Afranii verba apud Nonium. *Equidem prandere ſtantem nobiſcum incinctam togam*, ideſt laciniа ſua retracta ad pectus conſtrictam, & colligatam. Niſi quis credat a meretrice in conuiuio togam more tunicæ zona cinctam, quod aliter fieri non potuit quam ſi vtrumque brachium exerceretur, atque ita ſuperior pars ab humeris deflueret. Mihi ſufficiat oſtendiſſe togam communi vſu non fuiſſe cingi ſolitam, imo nec potuiſſe.

Decti viri opinio refutata de cinctu Gabino Catonis, cum ius diceret. Tertullianus de pallio explicatus. Cap. XV.

TErtullianus de pallio cap. III. ait, Catonem, qui Græcos pellendos Vrbe cenſuerat, Præturæ tempore Græcis in habitu fauiſſe humero exerto. Verba eius ſunt. *Atque adeo ipſe qui Græcos pellendos Vrbe cenſebat (literas eorum vocemque ſenex iam eruditus) idem Cato iuridicinæ ſuæ in tempore humerum exertus non minus palliato habitu Græcis fauit.* Hic locus reique veſtiariæ imperitia mira vaticinari coegit interpretes. Sunt qui togatos humero exerto eſſe non poſse dicant, ſed palliatos, & ideo palliatum Catonem in prætura fuiſſe, non togatum. Alii Catonem quod Orator eſſet, & fori habitator habitu Oratorum fuiſſe in Prætura contendunt, quòd Rhetores, & Cauſidici in geſtu faciundo humerum exertum togæ haberent. Hos omnes iure refutat vir magnus in ſuis ad Tertullianum notis neque tamen ipſe meliorem ſententiam affert. Vult enim credi à Tertulliano deſignari tempus quo Magiſtratum geſſit Cato; Quòd nempe in Magiſtratu tantum, Prætura ſcilicet, vel Conſulatu, & reliquis, Romani humerum exertum haberent, atque hunc habitum fuiſse, quem cinctum Gabinum vocarent. Sic toga incinctos fuiſſe Conſules, vel Prætores, cum in aliquo ſolemni actu verſarentur: cum rem diuinam facerent: Ianum recluderent: item cum Prætor in ludis mappam mitteret. Cum ergo Cato Prætor humerum exertus, ſiue nudus eſset, hoc cinctu Gabino a Tertulliano dici, Græcis Iuridicinæ ſuæ tempore fauiſse.

Sed demonſtrandum fuerat viro doctiſſimo, etiam Prætores cum Ius dicerent Cinctu Gabino incinctos fuiſse, quod illi difficillimum fore puto. Vt autem hoc ei demus omnes Prætores in Gabino cinctu fuiſse cum ius redderent, cur Tertullianus ſolum Catonem nominauit, cum vtique validius futurum fuiſset argumentum ſi dixiſset, *Prætores omnes Iuridicinæ tempore humerum exertι habitu palliato Græcis fauerunt,*

immo

immò quotquot Magiſtratus publica munia obibant. Hæc nullo pacto poſſunt conſiſtere. Quid ergo? Nomine Græcorum hic philoſophos deſignari nemo dubitare poteſt, qui meminerit vetus illud maledictum in Philoſophos diſtringi ſolitum ὁ χαι-χὸς ἐπιθέτης; Et Græci quos pellendos Vrbe Cato cenſuerat Philoſophi, ſiue ſophiſtæ fuerunt. Quanquam non Catonem, qui exitu ſuo Vticam nobilitauit, ſed ſeniorem, Philoſophos Vrbe pellendos cenſuiſſe, & ideo memoria lapſum Tertullianum, & ratio ipſa, & Gaſparis Sciopii V. C. autoritas ſuadet. Confirmat hoc Plinius lib. VII. cap. XXX. *Cato Cenſorius in illa nobili trium ſapientiæ procerum ab Athenis legatione, audito Carneade, quamprimum legatos eos cenſuit dimittendos, quoniam illo viro argumentante, quid veri eſſet haud facile diſcerni poſſet. Quanta morum commutatio! Ille ſemper alioquin vniuerſos ex Italia pellendos cenſuit Græcos: at pronepos eius Vticenſis Cato vnum ex Tribunatu militum Philoſophum, alterum ex Cypria legatione deportauit. Eademque linguam ex duobus Catonibus illum abieciſſe, hunc importaſſe memorabile eſt.* Ita enim locus ille legendus. Cùm igitur hic Tertullianus tradit Catonem habitu palliato fauiſſe Græcis, de pallio Philoſophorum haud dubiè intellexit quod ita præcipuè a Cynicis geſtabatur, vt dextro brachium ſubiectum in læuum humerum reiiceretur, exerto humero dextro, & plerumque nudo, maximè in Cynicis, qui ſine tunicis, aut ſaltem ſtrictis tuniculis humerum non velantibus induti erant. Vetus Interpres Iuuenalis ad illud Sat. XIII. *nec Stoica dogmata legit, A Cynicis tunica diſtantia*, hæc notat. *Dicit Cynicorum, & Stoicorum dogma conuenire, tantum veſte diſtare; Nam Cynica mater hæreſis Stoicæ: Cynici abſque pallio exerto brachio*; Sed vel nugatur ſolens Gloſſator ille, vel pro *pallio tunica* legendum eſt, totuſque ille locus corrigendus; *Nam Cynica hæreſis* (ſecta) *mater Stoicæ: Cynici abſque tunica, ex pallio exerto brachio.* In Anthologia lib. II. de philoſophis.

Καὶ σόλιν, μάλλιον, πωγώνιον, ὤμιον ἔξω.

Et bacillus, villoſa veſtis, barbula, humerus exertus. Quare S. Cyprianus *Cynicorum vocat exerti, ac ſeminudi pectoris inuere-*

cunaam

cundam iactantiam.

His nempe Græcis philoſophis, quos Vrbe pellendos cenſuerat, Iuridicinæ tempore fauit Cato exerto & ipſe, nudoque humero, non ex Gabino cinctu, ſed quia ſine tunica erat; idque præter morem ceterorum, & ideo ipſum peculiariter nominat Tertullianus. Id niſi apertè docebimus nulla cauſa eſt quin nihil nobis in poſterum credatur. Val. Maximus lib. III. cap. VI. *M. autem Cato Prætor M. Scauri, cæterorumque iudicia nulla indutus tunica ſed tantummodo prætexta amictus egit*. Aſconius Pædianus in Orationem pro Scauro *Cato* inquit, *Prætor iudicium, quia æſtate agebatur, ſine tunica exercuit, campeſtri ſub toga cinctus; In forum quoque ſic deſcenderat, iuſque dicebat, idque repererat ex vetere conſuetudine, ſecundum quam & Romuli ſtatua in Capitolio, & in Roſtris Camilli fuerunt, togata ſine tunicis*. Sed quod ait Pædianus, id egiſſe Catonem, quia tempus æſtiuum erat, præter tolerantiam eſt magni illius viri, ac Romanorum vltimi. Vera ergo cauſa a Plutarcho affertur, hoc illum egiſſe, non quòd gloriam ex hac nouitate aucuparetur, ſed quo aſſueſceret ob ſolam turpitudinem erubeſcere, reliqua indecora contemnere. πολλάκις δὲ, inquit ἀνυπόδητος, καὶ ἀχίτων εἰς τὸ δημόσιον προῄει μετ' ἄριστον. *Crebro ſine calceis, & tunica procedebat a prandio in publicum*. Ob cauſam quam attulimus. Sed quod magis ad rem noſtram pertinet, idem tradit, Catonem prætorem factum creditum eſſe non tantum maieſtatis, & faſtigij recte adminiſtrando adiecisse magiſtratui, quantum detraxiſſe, ac deformaſſe; Verba eius ſunt ἀνυπόδητος, καὶ ἀχίτων πολλάκις ἐπὶ τὸ βῆμα προσερχόμενος, καὶ θανατικὰς δίκας ἐπιφανῶν ἀνδρῶν οὕτω βραβεύων. *Quod frequenter ſine calceis & tunica* (vetus Interpres perperam habet, *ſine toga*) *ad tribunal accederet, & de capite illuſtrium virorum ſententiam ferret*. Tertiò eiuſdem rei meminit Plutarchus quod cum Conſulatus repulſam tuliſſet, eaque res non ſolum ipſis candidatis, ſeu etiam eorum amicis ſolita eſſet per multos dies cum aliquo rubore triſtitiam, ac mærorem afferre, adeò cum caſum lentè tulerit Cato, vt vnctus pila luſerit, & a prandio ruſus in forum more ſuo ſine calceis, & abſque tuni-

Ea deſcendens cum familiaribus deambularit. Ac ne quis di-
cat, præter tunicam ſuperiorem etiam interiorem geſtaſſe Ro-
manos, & propterea nudum humerum habere non potuiſſe
Catonem, non ſemper hoc verum fuit, & interiores iſtæ tuni-
cæ, ſiue ſubuculæ ſtrictæ erant, & humerum excludebant.
Gellius lib. VII. cap. XII. *Viri Romani primo quidem ſine tu-
nicis toga ſola amicti fuerunt* (hoc voluit imitari Cato) *poſtea
ſubſtrictas, & breues tunicas citra humerum deſinente habebant.*
Quales etiam fuiſſe Cynicorum ſubuculas, ſi tamen omnes ijs
vtebantur exiſtimamus.

Tam Cato igitur in Prætura, ſed ſolus, quàm Græci phi-
loſophi exerto, nudoque humero fuerunt, & ideo Catonem
in Prætura humero exerto non minus quam palliati ſolerent
Græcis Tertullianus fauiſſe dixit. Recte igitur Baronium in
exercitationibus Cauſaubonus reprehendit, qui Catonem pal-
liatum ius dixiſſe prodidit, ſed nec ipſe Tertulliani ſenſum aſ-
ſecutus eſt. *Eandem* inquit *& Tertullianus ſignificare voluit,
cum dixit illum ius dixiſſe humero exerto, quod non ſolum de
palliatis dicitur, verum etiam de togatis, qui toga laciniam hu-
mero detractam ſub brachium conijciebant.* Atqui omnes ætate
Catonis exerto hoc modo brachio erant. Ita de nudo intelli-
gendum, quia ſine tunica. Quare fruſtra etiam a viris doctiſ-
ſimis tres modi aſſeruntur togæ gerendæ apud Romanos; an-
tiquiſſimus, cum toga vtrumque humerum tegeret: recen-
tior, quo toga ab humero dextro retracta, & ſub brachium
miſſa in leuum deinde brachium congeſta dexteram liberam
relinquebat: Tertius, cinctus Gabinus; Nam diligenter ve-
teres ſtatuas togatas inſpectanti, nummoſque quorum bea-
tiſſimum theſaurum ſuppeditat mihi Paulus Caotorta Veneti
Senatus lumen longè clariſſimum, non alius quàm duplex mo-
dus occurrit, antiquiſſimus, quo brachium toga cohibebatur
exerta dextra: & recentior, quo cum brachio humerus exere-
batur; nec alio diſtinguebatur ab hoc cinctus Gabinus (vtro-
bique enim exertus humerus) quàm, quòd hic toga cingeba-
tur, nequaquam ibi. Et de his hactenus.

Nullam in toga fibula vſum fuiſſe. Panciroli non vnus error in re veſtiaria perſtringitur. Cap. XVI.

VT toga communi vſu nōn cingebatur, ità neque fibula nectebatur, nulluſque in ea fibulæ vſus eſſe potuit, contra quàm cenſuit Pancirolus in libro rerum deperditarum. Nam cum veſtimenta tantum aperta, vt pallia, & chlamydes, ſagaque fibulâ in humero, vel ad ceruices iungerentur, ne ſcilicet defluerent: toga, quæ erat circumcluſa, & humero ſiniſtro inhærebat, vt læuo brachio ſuſtineretur, nullo modo cadere aut defluere poterat, niſi ſpontè deijceretur, ita nullus in ea fibulæ vſus; nec quis quam veterum, quod ſciam, fibulæ in toga communi mentionem fecit. Quare quam in veteri ſepulchro auream repertam tradit ille, non togæ debuit eſſe, ſed chlamydis, aut pallij ſi tamen pallium habuit: vt ante aliquot annos cum doctiſſimo Io. Rhodio diſputaui. Nam togæ vſum non planè intellexit Pancirolus; Si enim clauſum fuiſſe veſtimentum non ignoraſſet non fuiſſe opus fibula intellexiſſet, quæ duas veſtium apertarum partes iungebat. Verum non ita in re veſtiaria verſatum fuiſſe ſenem grauioribus ſtudijs implicitum non eſt mirum, alioqui non toties duobus illis capitibus lapſus eſſet. Vt cum ait *Aliculam chlamydem fuiſſe pallium, quod pueri vſque ad* XIII. *annum gerebant, idque ex Vlpiano collegi, poſt quod tempus prætextam ſumptam:* vtrumque falsò. Neque Vlpianus hoc dixit; Lege enim Veſtis XXIII. D. de auro arg. leg. hæc tantum habentur. *Puerilia veſtimenta ſunt, quæ ad nullum alium vſum pertinent, niſi puerilem veluti toga prætexta, alicula chlamydes, pallia, quæ filys noſtris comparamus.* Vnde neſcio quid I C. noſter de pallio puerili vſque ad XIII. annum ſit explicatus. Cum notum præterea ſit a pueris prætextam geſtatam vſque ad tempus togæ virilis.

Hinc veluti in tenebris micat; Ait togam communem fuiſſe cœruleam, vt Crinitus manicatam: togam candidam tantum Senatorum fuiſſe: item tunicam eorundem totam pur-

puream; cuius latera globulis aureis connexa, qui lati claui dicti ſint: Lacernas ſub toga geſtatas, quæ pudet recepiſſe, nedum refellere.

Ceterum Dionyſius Halicarn. lib. II. vſum fibulæ in toga videtur nouiſſe. Nam cum Saliorum cultum deſcribit ait: χιτῶνας ποικίλους χαλκίαις μίτραις κατεζωσμένοι, καὶ τηβέννας ἐμπεπορπημένοι περιπορφύρους φοινικοπαρύφους, ἃς καλοῦσι τραβέας. Vbi trabeas, quæ togæ erant, fibulatas Salijs aſſignat. Sed vt ſolus Dionyſius fibulæ in toga meminit, ita ſolus veterum togam Saliis adſcribit. Apud me potior eſt Liuii auctoritas, qui ſolas tunicas pictas in Saliis agnoſcit. Ait enim. *Salios item duodecim Marti Gradiuo legit, tunicaque picta inſigne dedit, & ſuper tunicam aneum pectori tegumen, cæleſtiaque arma, quæ Ancylia nominantur ferre, ac per vrbem ire canentes carmina cum tripudijs, ſolemnique ſaltatu iuſſit.* Nec aliud quam puniceas tunicas agnoſcit Plutarchus in Numa. φοινικοῦς, inquit, ἐνδεδυμένοι χιτωνίσκους. *Puniceas tuniculas induti.* Cruſerius enim non recte Dionyſium magis ſecutus quam ſenſum verborum, *trabeati* vertit. Trabea enim non niſi toga fuit, Plutarchus tuniculas appellat. Præter tantorum virorum auctoritatem ratio ipſa vincere videtur, ſine toga Salios fuiſſe, nihil enim magis incommodum ſaltanti, quam veſtimentum fuſum, ac talare, nihilque tam ineptum, quam vt ait ille, *togam ſaltanti perſona inducere.*

Sed etiam ſi auctoritas Dionyſii valeat, & habuerint Salii togas, ſimul & fibulas; non licet tamen arguere inde in communi toga fibulę vſum. Nam fibulas illas in trabeis Saliorum non eſt credendum eundem vſum præſtitiſſe, quem in veſtimentis apertis ad partes diuiſas connectendas, (nam clauſam togam oſtendimus) ſed potius adhibitas ad ipſam togam contrahendam, atque attollendam, ne ſcilicet ad pedes fluens ſaltantes impediret; quales fibulæ fluentia mulierum pepla coercebant. Vel quod verius mihi videtur, apud Dionyſium ἐμπεπορπημένοι τὰς τηβέννας non tam eſt *infibulatis togas*, quam *ſuccinctis* ritu ſcilicet Gabino, de quo ſupra, quo etiam ritu eaſdem trabeas ſuccinctas ab equitibus in tranſuectione geſta-

geſtatas non eſt dubitandum.

De Toga materia. Lanarum varia genera, Toga pexa, & detrita. Cap. XVII.

TOgas, tunicas, lacernas, & reliqua Quiritium veſtimenta ex lana confecta fuiſſe apparet, quòd nuſquam veſtes niſi a pretio lanæ, aut a colore ſcriptoribus commendantur. Plinius lib. IIX. cap. XLVII. *Magna*, inquit, *& pecori gratia, vel in placamentis Deum, vel in vſu vellerum. Vt boues victum hominibus excolunt, corpum tutela pecori debetur.* Deinde lanarum genera exequitur, omnemque Romanorum cultum inde confectum oſtendit. Addit ex Varrone, lanam cum colo, & fuſo Tanaquilis in templo Sangi duraſſe, factamque ab ea togam Regiam vndulatam, qua Seruius Tullus fuerat vſus. Atque inde factum, vt nubentes Virgines comitaretur colus compta, & fuſus cum ſtamine. Etiam Martialis ſæpè ab lana Tarentina veſtimentis commendationem petit, præcipuè lib. II. p. XLIII.

Te Lacedamonio velat toga lota Galeſo.

Vt Plinius Apulam, ſiue Tarentinam ceteris præfert. Siue Galeſi fluvij propè Tarentum aqua pota ouibus pretioſum vellus daret, ſiue lana ipſa eodem fluvio lota, quod de alijs fluminibus veteres crediderunt, ſummam nobilitatem acciperet. Martial. lib. IV. XXVIII.

Et lotam tepido togam Galeſo.

Alia etiam lanarum genera memorat idem poëta, Parmenſem, Bæticam, Altinatem. Eodem epigrammate,

Vel quam ſepoſito de grege Parma tulit.

Et Lib. VIII. ep. XXVIII. de Partheniana toga.

Dic toga facundi gratum mihi munus amici
Eſſe velis cuius fama decuſque gregis?
Apula Ledai tibi floruit herba Phalanti
Qua ſaturat Calabris culta Galeſus aquis?
An Tarteſſiacus ſtabuli nutritor Iberi
Batis in Heſperia te quoque lauit aqua?

An tua multifidum numer auit lana Timauum
Quem prius aſtrifero Cyllarus ore bibit?

Porro de Bætica lana. Idem lib. IX. ep. XXII.

In Tarteſſiacis domus eſt notiſſima terris
Qua diues placidum Corduba Betina mat;
Vellera natiuo pallent vbi flaua metallo
Et linit Heſperium bractea viua pecus.

Scilicet ob rutilum, ſiue aureum lanæ colorem natiuum. Hinc natiui lanarum colores in veſtibus ſeruati, & celebrati. Quorum plura genera fuiſſe idem Plinius oſtendit, vt etiam aliquibus nomina deſint. *Hiſpania,* inquit, *nigri velleris præcipuas habet: Pollentia iuxta Alpes, Cani: Aſia rutili, quas Erythræas vocant: Canuſium fului: & Tarentum ſua pulliginis.* Hinc tot in lacernis præcipuè, alijſquè veſtibus, (ſi togam, ac tunicam demas, quæ albæ geſtabantur) colores fluxère, ab varietate ſcilicet lanarum earumquè natiuo colore, aliquando etiam ab infectu.

Notat præterea Plinius, *Iſtria, ac Liburnia, lanam pilo propiorem, quam lanæ, & ideo pexis veſtibus alienam, & quam ſola ars ſcutulato textu commẽdat in Luſitania.* Pexas veſtes fuiſſe, in quibus ob villorum denſitatem nec ſtamen, nec trama appareret, alijs animaduerſum ſcio. Tales omnes recentes veſtes fuere. Martialis.

Pexatus pulchrè rides mea Zoile trita.

Idem lib. II. epigr. XLIV.

Emi ſeu puerum, togamve pexam.

Et lib. III. ep. XXXVI. tritam pexæ opponit.

Hoc merui Fabiane toga, tritaque, meaque.

Vnde in tela aranearum *pexitatem* a Plinio dici villoſam quandam in ea, & lanuginoſam filorum naturam quæ in rara earum textura non perinde appareat vt in denſa notauit Turnebus lib. V. cap. XIV. Nam veſtes obſoletæ, ac detritæ his contrariæ, in quibus ſcilicet vellere attrito, & defloccato, filorum textura apparebat; Idem lib. IV. ep. XXXIV.

Sordida cum tibi ſit verum tamen Attale dicit,
Quiſquis te niueam dicit habere togam.

Vbi

Vbi niueã tenuis eſt, & detrita. lib. IX. ep. I. de toga Partheniana.

Nunc anus, & tremulo vix accipienda tribuli;
Quam poſſis niueam dicere iure tuo.

Tales togas *decutes*, ſiue *decotes* Feſto dici cenſet Lipſius in Electis. Quia igitur lana illa Iſtrica, & Liburnica ſine villis fuit, & pilo propior, iure alienam pexis veſtibus dixit Plinius atquè ex ea ſcutulatam veſtem confici in Luſitania; Nam cum ſcutulæ in veſtibus quadraturæ eſſent ad inſtar plagarum quibus retia diſtinguuntur, contextæ, ex lana villoſa haud quaquam texi poterant huiuſmodi ſcutulæ quod villorum denſitate textura, & artificium operiebatur, ſecus in lana minime villoſa, & pilo propriore, vt in Liburnica, vbi ſcutulatus textus non impedientibus villis apparebat. Similem Iſtricæ, ac Lyburnicæ lanam circa Piſcenas prouinciæ Narbonenſis; in Ægypto prouenire ſubijcit Plinius, ex qua veſtis detrita vſu tingitur, rurſuſquè æuo durat. Vbi fruſtra *tegitur*, vel *pingitur*, in ferciunt correctores: Nam *tingitur* rectum eſt. Veſtimenta communi lana confecta vſu attrita defloccantur, villoſque cum colore amittunt, nec renouari poſſunt etiam ſi denuo fingantur, nam delapſis villis cum ſtamine ſubtemen apparet. At veſtes lana Iſtrica, vel Ægyptia contextæ, quæ pilo proprior eſt poſtquam vſu obſoluêre, colorem quidem amittunt, quem ſi tingantur, recipiunt denuo, & interpolantur, nouæque videntur, nihil enim præter colorem amittunt, quia cum villis careant, & veteres, & recentes filorum texturam oſtentant; ſecus in reliquis pexis vbi detrita ſemel fila reparari non poſſunt. Hic eſt ſenſus verborum Plinii. Quare non ſemper veſti pexæ trita oponitur, ideſt vetus, ac detrita, ſed recens ſine villis, quales ex lana de qua diximus contexebatur, eaque, *raſa* appellabatur, qualiſque vt plurimum ſerica, quæ ſine villis, & minime pexa: eaque ſcutulatæ texturæ aptior, vt ait Plinius; Hincquè exiſtimo Iuvenalem vtrumquè coniunxiſſe Sat. II.

Cærulea indutus ſcutulata, aut galbana raſa.

Raſæ etiam togæ meminit Martial. lib. II. ep. LXXXV. quam a ſtati aptiorem fuiſſe indicat.

Vimine

Vimine clauſa leui niuea cuſtodia coctæ
Hoc tibi Saturni tempore munus erit.
Dona quod æſtatis miſi tibi menſe Decembri
Si quereris, raſam tu mihi mitte togam.

Alibi videtur *leuem togam* appellare. lib. VII, LXXXV.

Nulla venit a me
Argenti tibi libra puſtulati
Nec leuis toga, nec leues lacernæ.

Niſi tenui filo intelligat, & ideo pretioſam. Nam & ab ipſa lana, & a textura togæ aliæ aliis pretioſiores fuerunt. Ouidius de arte lib. III.

Sed vitate viros cultum formamque profeſſos
Quique ſuas ponunt in ſtatione comas
Nec toga decipiat filo tenuiſſima.

Qualis illa Martialis lib. X. LXXIII.

Qua non Fabricius, ſed vellet Apicius vti
Vellet Mæcenas Cæſarianus eques.

Hoc eſt ex lana tenui ac molli textura, quæ tamen veſtes mulieribus aptiores viſæ. Quo reſpexit Cicero. *Velis amictos non togis*. & Varro in Modio. *Iſtorum vitrea toga oſtentant tunica clauos*. Contra toga pinguis dicebatur quæ craſſiori filo compacta erat. Suetonius Auguſto. *Hieme quaternis cum pingui toga tunicis, & ſubucula thorace laneo, & feminalibus, & tibialibus muniebatur*. Horatius lib. I. Sat. III.

Concha ſalis puri, & toga quæ defendere frigus
Quamuis craſſa queat.

Lana coacta. Plinius vno capite non ſemel correctus, & explicatus. Cap. XVIII.

SEd quoniam in lanarum mentione verſamur, curæ pretium fuerit Pliniani loci eodem capite miſerè affecti curationem tentare. Poſtquam lanas recenſuiſſet, ex quibus veſtes texebantur, addit; *Lanæ, & per ſe coacta veſtem faciunt, & ſi addatur acetũ etiam ferro reſiſtunt: imò vero etiam ignibus nouiſſimo ſui purgamẽto: quippe aliene's potentiũ extracta in tor-*

menti

menti vſum veniunt, Galliarum vt arbitror inuento, certe Gallicis hodie nominibus diſcernitur. Nos penè adoleſcentes, *ahenis polientium extracta*, legendum videramus, & gauiſi ſumus cum eandem coniecturam apud doctiſſimum Gelenium inuenimus. Verum tetigit ille vulnus, non ſanauit. Sic enim locus ille interpungendus eſt, *& ſi addatur acetum, etiam ferro reſiſtunt, imò vero etiam ignibus; nouiſſimo ſui purgamento ahenis coquentium extracta in tomenti vſum veniunt.* Quæ enim ratio illa erat, quod ignibus reſiſterent lanæ quia extractæ ahenis venirent in vſum tomenti? Numquid tomenta igni reſiſtunt? Duplex lanarum qualitas Plinio recenſetur; altera, quod coactæ addito aceto ferro, & ignibus reſiſtant: altera, quod earum purgamentum extractũ ahenis coquentium (hoc malui; quam *polientium*, ſecutus veteres codices) ad culcitas inſerciendas adhiberetur. Hoc eſt venire in vſum tomenti; Tomentum quippe culcitæ ſartum fuit, ut rectè Gelenius; Feſtus *culcita, quod tomento inculcatur appellata.* Martialis.

Culcita tomento quod viduata ſuo.

Iſid. lib. IX. cap. XXVI. *Culcita vocantur quod calcentur, ideſt farciantur pluma, ſiue tomento.* Id inuentum Galliarum exiſtimat Plinius, quia tomentũ tunc Gallicis nominibus diſcerneretur. Nam lib. XIX. cap. I. de lino. *Nullum eſt candidius, lanaue ſimilius: ſicut in culcitis præcipuam gloriam Cadurci obtinent, Galliarum hoc, & tomenta pariter inuentum, Italia quidem mos etiam nunc durat in appellatione ſtramenti.*

Quæ ſequuntur verba, eadem praua interpunctione peſſimè habent. *Nec facile dixerim, qua id ætate ceperit; Antiquis enim torus e ſtramento erat, qualiter etiam nunc in caſtris gauſape;* Quid hoc monſtri eſt? eadem res fuit ſtramentitius torus, & gauſape? Nihil minus. Ait Plinius neſcire ſe quando cœperint tomenta e lana fieri, quia apud antiquos non tomenta ſiue culcitæ in vſu erant, ſed torus ſtramentitius, qualis adhuc in caſtris ætate Plinij retinebatur. Nihil igitur ad hunc locum gauſape. Poſtquam in urbe in locum lecti ſtramentitij tomentum venerat, irrepere tamen in caſtra culcitæ, ſiue tomentum non potuit, in quibus veterem e ſtramento torum

H non

non retinere nimis delicatum viſum eſt, & præter diſciplinam militarem. Ne longum faciam. Verbum illud *gauſape* ad ſequentia ſpectat, quæ ſic concinnanda ſunt. *Gauſapa patris mei memoria cepere, amphimalla noſtra, ſicut etiam villoſa ventralia*. Ignorare ſe dicit Plinius, quando lanæ in vſum tomenti venerint, quod apud antiquos e ſtramento torus eſſet. Atqui memoria patris ſui factum, vt gauſapæ in vſu eſſe ceperint, ſicut ætate ſua, & amphimalla, & ventralia villoſa in vſum venerint. Gauſapæ veſtes villoſæ ad inſtar tapetium. Amphimalla autem, ſiue ἀμφιμάλλοι χιτῶνες veſtes vtrinque villoſæ; Ventralia demum veſtimenta contegendo ventri, quæ fortaſſe eadem cum ſemicinctijs. Plinius M. S. in Bibliotheca Ambroſiana eandem prorſus interpunctionem præfert, licet in verbo *gauſape* corruptus ſit, quod etiam ab altero M. S. deeſt. Sic enim ibi legitur. *Qualiter iam nunc in caſtris. Cauſa patris mei memoria cepere, amphimalla noſtra.*

Nihil igitur gauſape ad torum ſtramentitium, nihil ad tomentum. Ad Plinium intelligendum non parum facit Martialis, quiquid ſit tomentum explicat lib. XIV. *Tomentum Lingonicum.*

Oppreſſa nimium vicina eſt faſcia pluma
Vellera Lingonicis accipe raſa ſagis.

Quo loco intelligimus, quare Plinius putarit inuentum tomenti Gallorum eſſe, & Gallico vocabulo diſcerni. Nam aliud erat tomentum *Lingonicum*, idque propriè tomentum, quod ex lana Gallicis ſagis deraſa cogebatur; Aliud minus propriè, quod *Circenſe* dicebatur, idque ex arundine conciſa, iuncoque paluſtri infarciebatur, cuius vſus in Circenſibus fuit. Idem titulo *Tomentum Circenſe.*

Tomentum conciſa palus Circenſe vocatur
Hæc pro Lingonico ſtramina pauper emit.

Vbi Lingonicum ſimpliciter pro tomento vſurpat. Qualis autem fuerit torus ille Plinij ſtramentitius ex eodem diſcas, titulo, *Fanum.*

Fraudata tumeat facilis tibi culcita pluma
Non venit ad duros pallida cura toros.

Iuriſcon-

Iuriſconſultus lib. III. de legatis. *Tomentum cognominabatur Circenſe ex arundinibus conciſis factum, idque ſtramentum habebatur plebeiorum*. Seneca de vita beata. *Nihilo miſerior ero, ſi laſſa ceruix meà in manipulo ſeni acquieſcat: ſi ſuper Circenſe tomentum, per ſarcinas veteris lintei effluens incubabo.*

Non eadem tamen ratio conficiendi tomenti Plinio, & Martiali. Ille ex purgamento lanarum coctarum coactum vult: hic ex lana Lingonicis ſagis deraſa. Etiam ex pilis hircorum confecta tomenta notat Philargyrius ad illud Georg. III.

Nec minus interea barbas incanaque menta
Cyniphij tondent hirci, ſetaſque comantes
Vſum in caſtrorum.

In vſum caſtrorum, inquit, *quod inde tomenta fiant, itemque cilicia*. Vt vt ſit, non eſt præter rem quod adijcit Plinius, cum hæc ſcriberet, *tunicam laticlauiam in gauſapa modum texi primum ceptam*. Reliquas tunicas ante Plinium in gauſapæ modū textas ideſt villoſas, & pilis hirtas crediderim, demum etiam lati clauiam, in qua fortaſſe maius artificium fuit, ne ſcilicet claui purpurei villorum denſitate tegerentur. Sed quid Ventralia eſſe dicemus apud Plinium? *Gauſapa patris mei memoria capere amphimalla noſtra, ſicut villoſa etiam ventralia.* Gloſſæ *Ventrale* Κοιλιόδεσμος, φολεύδα. Iuriſconſultis Zona, crumena, quam, & *fundum & profundum* vocauerunt, vt Cuiacius cap. XXVII. lib. X. Obſeru. Ita Alciatus lib. I. Pareg. cap. XL. illud Calliſtrati. *Panicularia bona damnatorum eſſe, quæ damnatus habet, & modici ſunt pretij, promiſcuique vſus qualis eſt veſtis quâ fuerit indutus, aut nummuli inueterales quos victus ſui cauſa in promptu habuerit. Nec debent*, inquit, *Præſides pati, ut commentarienſes ea pecunia abutantur, ſed debet ſeruari ad ea quæ iure Præſidum ſolent erogari, vt puta carciaticum (carceraticum) quibuſdam officialibus inde ſubſcribere*. Illud inquam *inueterales* recte corrigit *in ventrali*, intelligitque de his pecunijs quas in ſacciperio habent, quod inſitum ineſt in ſemicinctij plagula, quam ante ventrem gerunt. Itaque horum ſententia ventrale nihil aliud fuit, quam crumena, ſiue zona inquam

nummi condebantur. Sed quid opus erat eã villoſa facere? Quare exiſtimauerim fuiſſe potius veſtimentum breue, quod ad inſtar thoracis muniendo ventrĩ tunicæ ſubijceretur, quod frigoris cauſa ætate Plinii etiam villoſum fieri ceperit; In eò ſicut in zona pecuniam circumlatam.

Veſtis ſerica. Bombyx Coa, & Aſſyria. Plinius defenſus. Cap. XIX.

TArdè admodum, & non niſi ſub Imperatoribus ſericã veſtis Romanis cognita. Eam a Seribus Indiæ populis unde aduehebatur, appellatam conuenit. Ouidius Amorum I. eleg. XIV.

Quid quod erant tenues, & quos ornare timeres
Vela colorati qualia Seres habent?

De qua tamen duplex veterum opinio fuit. Alii enim, inter quos Virgilius, ac Plinius, Marcellinus, nec pauci præterea exiſtimarunt, ex arborum lanugine aqua mollitam canitiem ab Indis depecti ſolitam, unde Sericum conficeretur. Plinius. *Seres canitio ſiluarum nobiles perfuſam aqua depectentes frondium canitiem.* Reliqua ſcriptorum loca obuia ſunt. Alii opus id bombycum eſſe tradiderunt, qui foliis inuoluti fila deducerent ſericumque conficerent. Priores ſecutus Lipſius ad Tacitum hoc diſtinxit bombycinum a ſerico, quod bombycinum vermiculorum opus eſſet, quos bombyces dicimus: ſericum autem ex illa Indica lanugine confectum. Nec pauci Lipſium ſequuntur. Verior tamen Salmaſii opinio videtur, qui ad Tertulliani pallium ex Seruio, & aliis oſtendit, etiam ſericum bombycum opus fuiſſe, & ideo non alia re, quam loco, ſericum a bombycino diuerſum, quod nempe bombycinum ab Indis aduectum præſtantiſſimum κατ' ἐξοχὴν ſericum diceretur: bombycinum autem appellatum, quod in Inſula Coo conficeretur.

Duplex autem bombycinum ſtatuere videtur Plinius Coum, & Aſſyrium, & hoc quidem pretioſius: ait enim cap. XXIII. loquens de Coa bombyce. *Nec puduit has veſtes vſurpare etiam viros leuitatem propter æſtiuam. In tantũ a lorica gerenda*

renda

venda diſceſſere mores, vt oneri ſit etiam veſtis. Aſſyria tamen bombyce adhuc fœminis cedimus. Hic in Plinium inclementius mea quidem ſententia viri doctiſſimi inuecti ſunt. Quaſi veſtes Coas ex Aſſyria bombyce confectas crediderit: item ab eadem bombyce Aſſyria quæ ceram facit bombycinum texi. Quicunque enim caput illud XXII. perlegerit, inueniet non a bombycibus, qui ceram faciunt, bombycinum texi, ſed ab alio bombycum genere, de quo Plinius Ariſtotelem ſecutus ait; *Et alia horum origo e grandiore vermiculo gemina ſui generis protendente cornua eruca fit, deinde, quod vocatur bombylis, ex eo necydalus, ex hoc in ſex menſibus bombyx*. Duplex ergo Aſſyriorum bombycum ſpecies ſtatuitur Plinio, altera quæ maior veſpis, cabronibus, & fucis, nidos e luto, ceraſque facit, altera de qua dictum eſt: Atque hi bombyces, non illi, qui ceras faciunt, telas aranearum more texunt, ad veſtem luxumque fœminarum, quæ bombycina dicebatur. Huius veſtis bombycinæ generatim ſumptæ occaſione adiicit Plinius primam, quæ bombycinum texuerit, fuiſſe Pamphilem in Inſula Coo, non tamen quod ex Aſſyria bombyce, qui enim id fieri potuit, ſed ex Coa, licet diuerſa Coæ bombycis generatio, quam ſequenti capite tradit.

Quod ſi credidiſſet Plinius, Pamphilem ex bombyce Aſſyria texuiſſe, nullum diſcrimen fuiſſet inter Aſſyriam, & Coam: nam eadem veſtis fuiſſet Aſſyria, quia ex Aſſyria bombyce, & Coa, quia in Inſula Coo, a Coa muliere pertexta. *Prima Pamphile bombycum telas redordiri, rurſuque texere inuenit*. Ita veteres codices habere docuit Gelenius non *retorquere*; Ipſe Plinius vbi de Seribus loquitur, idem verbum redordiendi vſurpat. *Seres canitio ſiluarum nobiles perfuſam aqua depectentes frondium canitiem, vnde geminus fœminis noſtris labor redordiendi fila, rurſumque texendi:* quod eleganter poſitum; bombyces cum telam ſuam conficiunt ordiuntur fila ideſt ſtamina deducunt, texuntque tramam liciis nectentes, fœminæ ad texendam veſtem iterum ordiuntur fila, iterumque texunt.

Ceterum tam ſerici, quam vtriuſque bombycinæ veſtis, hoc proprium fuit, vt quod dixerunt veteres, corpora denudarent,

rent. De ſerico Plinius; *Tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, vt in publico matrona transluceat*. Et Seneca: *Video ſericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil eſt, quo defendi corpus, aut denique pudor poſſit: quibus ſumptis mulier parum liquidò nudam ſe non eſſe iurabit. Hæc ingenti ſumma ab ignotis etiam ad commercium gentibus accerſuntur vt matronæ ne adulteris quidem plus ſui in cubiculo quam in publico oſtendat*. Simile eſt illud apud Senecæ patrem in controuerſijs lib. 11. *Infelices ancillarum greges laborant, vt adultera tenui veſte perſpicua ſit: eo nihil in corpore vxoris ſuæ, plus maritus, quam quilibet alienus, peregrinuſquè agnouerit*.

De Coa, quæ etiam a viris geſtabatur, Horatius;

Cois tibi penè videre eſt
Vt nudam,

Multo magis de Aſsyria, quam nondum auſos viros ſuæ ætate geſtare tradit Plinius. A pretio igitur, aut a ratione texendi diuerſitas petenda fuit.

Porro aliquod diſcrimen inter Aſsyriam bombycem, & ſericum Indicum fuiſſe apparet, licet vtrumque translucens fæminas denudaret, quod ſi res eadem fuiſſet, dixiſſet Plinius, *ſerico adhuc fæminis cedimus*, quod ab alieno orbe petitum vult, vt fæmina in publico translucerct. Atqui Plinium pro Aſsyria bombyce intellexiſſe ſericum contendunt, immeritò; Nam Plinius ſericum non fieri ex bombyce credidit, ſed ex pexa arborum lanugine. Præterea ætate Plinij viri Aſſyria bombyce abſtinebant, & tamen ante eius tempora ſerica veſtis a viris geſtata. Tacitus de Tiberij temporibus. *Promiſcuas viris, & fæminis veſtes*. Et tamen ante decretum fuerat. *Nè veſtis ſerica viros fœdaret*. Ex quo apparet, præſtantiorem bombycinam veſtem Aſſyriam fuiſſe, ſiue maioris luxus, vt pote quam geſtare viros puderet, quibus ſerica vſurpata. Quare non eſt tam abſurdum, bombyces etiam in Aſſyria proueniſſe, vt in Inſula Coo, licet non conſtet vnde hoc Plinius acceperit. Nec ea cum ſerica, vt dicebam, confundenda eſt. Certe Aſsyria eodem tempore & ſerica Romæ in vſu erat, & de vtraque diſtinctè meminit Plinius. Quod ſi

ex

Digitized by Google

ex India adueɛta fuiſſet, non eam bombycem appellaſſet, qui nullum bombycum opus in ſerico texendo credidit, ſed ſolam lanuginem.

Veſtes bombycinæ: ſericæ: ſubſericæ: mulitiæ. *Cap. XX.*

Bombycinæ veſtis mentio frequentior, quam ſericæ apud auctores occurrit, quod rarus ſericæ vſus, atque ex alieno orbe petitus, commodius bombycina ſubueheretur. Quamquam ſi verum eſt, quod de Cæſare tradit Dio lib. XLIII. Iudis theatrum velis ſericis contexiſſe, non tanta debuit tunc eſſe ſerici penuria. Scio de ſubſerico Dionem, Tacitum, & reliquos, qui ſerici meminerint, capiendos doctis viri animaduerſum quod apud Spartianum dicatur Eliogabalus *primus Romanorum ſericam veſtem induiſſe*, id eſt holoſericam, *cum ante ſubſerica in vſu eſſet*, in qua ſtamen ex lino, ſubtemen ſericum erat. De holoſerica. Vopiſcus in Aureliano *Veſtem holoſericam neque ipſe in veſtiario habuit, neque alteri vtendam dedit. Et cum ab eo vxor ſua peteret, vt vnico pallio blatteo ſerico vteretur, ille reſpondit Abſit vt auro fila penſentur. Libra enim auri, tunc libra ſerici fuit.* Diſtinguit tamen ſericum a ſubſerico Lampridius in Alexandro. *Veſtes ſericas ipſe raras habuit holoſericas numquam induit, ſubſericam numquam donauit.* Niſi eandem veſtem modo ſericam, modo ſubſericam appellat, vt eam raro adhibuerit Alexander, aliis numquam donauerit: ſed fuiſſe eam veſtem in uſu promiſcuo ſub Heliogabalo notauerat: quidquid ſit magna ſerici huius, ſiue ſubſerici copia debuit eſſe, quæ Theatro contegendo ſatis eſſet. Sed id verum ſericum, ſiue holoſericum, fuiſſe videtur indicare Dio. τῦτο δ᾽, inquit, ὕφασμα χλιδῆς βαρβάρου ἐστὶν ἔργον, καὶ παρ᾽ ἐκείνων, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐς θρύψιν τῶν πάνυ γυναικῶν περιττὴν ἐσπεφοίτηκεν. *Sericum quo Theatrum Cæſar velauit, fuit textura barbarica luxuria ad ſupervacuum luxum Romanorum mulierum aduecta.* Idem lib. LIX. de Caligula. καὶ ἐπ᾽ αὐτῷ χλαμύδα σηρικὴν ἁλουργῆ ἐπενέδυ. Chlamydem ſericam purpurei coloris induit,

ctuit, & paulo infra. Ἄλλως δὲ διῆγε τῇ σηρικῇ, καὶ ἐν τῇ νικητηρίᾳ σκευῇ ὡς πλῆθει ἐδημοσίευεν. *Vt plurimum in ſerico veſtitu, aut triumphali ornatu in publico verſabatur.*

Sed tam ſubſericæ, quam ſericæ veſtis, id proprium fuit, quod, & bombycinæ, vt tranſluceret, hominesque nudaret. Iuvenal. Sat. 11.

Acer, & indomitus libertatiſque magiſter,
Cretice pellucces.

Lipſius de Coa, ſiue ſerica toga intelligi vult. Alij de Coa tantum, nec de ſerica capi poſſe Iuvenalem, quæ tantum a fæminis tunc geſtata, cum Coa etiam viris in uſu, ut ait Plinius. Ego de ſerica, & quidem muliebri locutum poëtam cenſeo. Nam ſi ætate Plinii, ideſt, aliquot annis ante Iuvenalem Coa veſtis viris promiſcuè geſtata, labentibus in deterius moribus, non erat quod poëta Cælum terræ miſceret, ſi Creticus veſte Coa inceſſiſſet. Hoc enim tolerabile iam fecerat vſus. Atqui hoc tamquam inſanum, ac fœdiſſimum exagitat;

—— Sed Iulius ardet,
Æſtuo: nudus agas, minus eſt inſania turpis.

Mox.

Fœdius hoc aliquid quandoque audebis amictu.

Præterea ait Satiricus futurum fuiſſe, vt meretrices talem togam recuſarent, ſi damnatæ eſſent.

—— Eſt mœcha Fabulla
Damnetur ſi vis etiam Carſinia, talem
Non ſumet damnata togam.

Non ergo veſtis illa Coa fuit, quæ multis ante annis meretricibus familiaris. Horatius.

Cois tibi panè videre eſt
Vt nudam.

Quare non togam Coam, ſiue bombycinam damnauit Aquinas poeta, quæ multo ante geſtabatur a viris, ſed ſericam, & muliebrem.

Et ideo infrà eam veſtem, *multitia*, appellat, quæ ab eodem fæminis adſcribuntur.

Humida ſuſpectis referens multitia rugis.

Quam.

Quamquam non ignorem, multitiarum virilium mentionem a Vopiſco fieri; ſed quod additur, *virilium*, denotat propriè multitia muliebria veſtimenta fuiſſe, & ſecutis temporibus a viris vſurpata, vt & veſtes holoſericæ.

Eius vocis originem me fateor ignorare. Nam quod alij quaſi multilicia dicunt, & polymita intelligunt, præter verbi nouitatem, apud Iuvenalem ſermo eſt de toga, quam albam fuiſſe conſtat, non filorum varietate intextam. Qui autem multicia a multum iciendo deducunt, quaſi veſtimenta multum icta, & percuſſa, præter idem vitium nouitatis, potius rei ipſi contrarium adducere videntur; Nam veſtes multum ictæ, & bene textoris pectine percuſſæ, denſiores ſunt, minuſquè pellucent; quo magis enim trama ſtamini connectitur, fila ſpiſſantur denſius, minuſque per ea corpora apparent.

In illo quoque hærere me non abnuerim, an de bombycinis togis capiendus Cicero ſit, cum de Catilinæ ſocijs loquitur; *manicatis, ac talaribus tunicis, velis amictos, non togis*. Imò an Varro apud Nonium eaſdem intellexerit, cum ait; *Iſtorum vitrea toga oſtentat tunica clauos*. Nam bombycinas non multo ante Plinium a viris vſurpatas vidimus; Si laneæ, vt omnia tunc veſtimenta, neſcio an tales pellucidæ veſtes, & vt ait Varro, *vitrea*, ex lana confici potuerint: niſi ſericas fuiſſe dicamus, & de ſubſericis intelligamus, qualia Cæſariani Theatri vela fuiſſe ſupra tetigimus.

Nequè illud omittendum, quomodo hæ vitreæ togæ tunicæ clauos oſtentarint, quaſi vero communi toga claui purpurei tegerentur, neque apparerent per denſum veſtimentum; cum tamen certum ſit, clauis hiſce Curiam ab reliquis ordinibus diſtinctam, quod fieri non potuiſſet, ſi latuiſſent. Fortaſſe igitur, cum plures in tunica claui eſſent, & in toga communi duo tantum, aut tres apparerent, quà ad pectus toga patebat, & brachium dextrum exeri ſolitum diximus, togis vitreis, ac pellucidis pectus denudantibus omnes apparuere, & in oculos incurrerunt.

Togæ color. Candidati. Cap. XXI.

TOgæ communis colorem album fuiſſe, ſatis doctiſſimus Manutius oſtendit, & eum ſecutus magni nomini Criticus, qui ne Manutium quidem nominat, cui omnia ferè in hac diſputatione debet. Neque hic ego congerendo ſcriptorum loca, quibus id probetur, lectoris otio abutar, cum vel mediocriter eruditi id ignorare non poſſint, & facile ſit ipſum Manutium conſulere.

Duo tamen ſunt, quæ huic ſententiæ refragari videntur; Alterum, ſi omnes vulgo albâ toga Romani vſi, cur qui honores petebant, candidati dicti? Alterum, quod diebus Feſtis, & lætitiæ cauſa albati Romani incedebant. Nuperus Milonianæ enarrator ait, *Magiſtratum petentes nihil habuiſſe in veſtimentis præter album, & ideo candidatos vocatos: quia nempe ſine tunicis eſſent, in quibus claui purpurei, vel quod tunicæ ipsæ tota purpureæ eſſent. Ita petitores, vel depoſuiſſe tunicas purpureas, vel ſaltem clauos, & ideo candidatos dictos.* Quæ ratio nihil eſt. Nam tunicas non fuiſſe purpureas, infra vincam: & clauos purpureos in petitione depoſitos, falſum eſt: & ſi verum eſſet, id modò in Senatu, & Equite locum habuiſſet, quid iij, quibus nullum claui ius fuit? Quid plura? Depoſitas tunicas in petitione conſentiunt auctores non quod purpureæ, aut purpura illuminatæ, ſed vt aperto pectore, honeſta vulnera petitorem commendarent. Alij ne pecunia occultaretur emendis flagitiosè ſuffragijs factum putant, quod refutat Plutarchus in Coriolano.

Melius ergo Lipſius, qui inter albam, & candidam togam diſtinguit, quod alba natiuo lanæ colore eſſet: candida addita creta fieret. Idquè ex Liuio, & Iſiduoro. Ille lib. IV. *Placet, tollenda ambitionis cauſa Tribunos legem promulgare, ne cui album in veſtimentum addere petitionis cauſa liceret,* Iſidorus: *Fit toga addito quadam creta genere candidior.*

Etiam Manutius aliud fuiſſe candidum, aliud album docuerat: ille autem in colore candido ſplendorem quendam, qui

qui non eſt in albo: itaque candidam niuem propriè dici, pallorem autem album, non candidum, licet aliquando confundantur: vt cum Gellius lib. III. tradit. *Scipionem die dicta, neque barbam deſiſſe radere, neque non candida veſte vti.* vbi *candidum*, pro *albo* vſurpatur, Et Liu. Dec. v. lib. v. *Legati Rhodiorum, cum primo in veſte candida viſi eſſent, quod & gratulantes decebat.* Huic mox opponit ſordidam. *Et ſi ſordidam veſtem habuiſſent, lugentium Perſei caſum prabere ſpeciem poterant.* Infra. *Extemplo veſte ſordida ſumpta, domos principum cum precibus, ac lachrimis circumibant.* Vt & apud Martialem.

Cum plebs, ac minor ordo, maximuſque
Sancto cum duce candidus ſederet.

Addita ergo creta, vt ait Iſidorus, *candidior toga fiebat.* Illud tamen difficultate non caret, quod in omni togarum lotione adhibebatur creta, nec ars fullonia ſine creta fuit. Titinnius apud Nonium.

Terra hac eſt, non aqua,
Vbi tu ſolitus argutarier pedibus,
Cretam dum compeſcis, veſtimentaque lauas.

Et Plinius lib. xxxv. cap. xvII. vbi de generibus Cretæ loquitur. *Ergo ordo hic eſt: primum abluitur veſtis ſarda, dein ſulphure ſuffitur; mox deſquamatur Cimolia, quæ eſt coloris veri.* Hæc autem & ſarda cretæ ſpecies fuere. Ex his apparet, omni togæ adhibitam cretam fuiſſe. Fortaſſe ergo communi togæ abluendæ creta adhibebatur: at togæ petitorum iam lotæ, creta ſuperinducebatur, vt candeſceret magis, ac poliretur. Certè Plinius Cimoliam cretam abluendis veſtibus in vſu fuiſſe ſcribit: Vmbricam autem, quæ, & ſaxum vocabatur, nonniſi poliendis veſtibus aſſumi ſolitam. Illud etiam addere poſſumus, togas petitorum, vt candidæ fierent, poſtquam Vmbrica expolitæ eſſent, prælo ſubiectas fuiſſe, vt niteſcerent, ſplendoremque illum acquirerent, quem coloris candidi proprium eſſe diximus: & ideo togam candidam, λαμπρὰν Polybio dici, cum nempè a prælo, & a creta ſplendeſceret. Talis toga ſplendens dicitur Senecæ, epiſt. v. *Non ſplendeat toga, ne ſordeat quidem.* Quod Lipſius

explicat, nitidam, recenter lotam, & pexam. Sed tales erant quæ minime ſorderent, nitidæ ſcilicet, & recenter lotæ. Atqui Seneca non vult ſplendentem, & ſine ſordibus optat. Ergo *ſplendens* eſt a præli preſſura. Vt alibi Lipſius recte illud eiuſdem Senecæ de tranquillitate cap. I. *Non ex arcula prolata veſtis, non mille ponderibus, aut tormentis ſplendere cogentibus preſſa*. Pondera ſcilicet, ac præla veſtem ſplendere cogebant. Huc ſpectat locus Martialis, quem Lipſius adduxit.

Sic tua ſuppoſitis pellucent præla lucernis,
Et micat innumeris arcula ſynthesibus.

Et Ammianus lib. XXVIII. *Solutis preſſorijs, veſtes luce nitentes arbitra diligenter explorant*. Quod verò Lipſius ſubijcit, ideo ſuppoſitas prælis veſtes, non ſolum vt niterent, ſed etiam vt pexæ eſſent, credibile non eſt. Nam veſtium pexitas non à prælo, ſed à lana recenti, aut ab artificio erat, cum erinacei cute polirentur, De quo iam multa viri docti diſputarunt.

Ceterum quod ait Lipſius, communes togas natiuo tantum lanæ colore albas fuiſſe, falſum eſſe ex Plinio oſtendimus, qui artis fulloniæ cretam præcipuam facit. Quod nec ipſe negare poteſt, nam explicans illud Plauti in Aulularia.

Qui veſtitu, & creta ſe occultant, & ſedent quaſi ſint frugi; homines deſignari ait tenuiores, quibus cum copia mutandæ togæ non eſſet, tamen, vt nitidi apparerent, ſub dies ludorum togulam ſuam incretabant; vel ſeruos, qui vt liberos mentirentur, fortaſſe cretam addebant in veſtem, vt in cauea fallerent. Si ergo ſola creta candida veſtis fiebat, & iſti candidati fuere extra honorum petitionem, Quare vt diximus, veſtis petitorum candida fuit Cimoliâ primum, vt reliquæ veſtes abluta, deinde Vmbricâ, ſiue ſaxo expolita, tum prælo ſplendere iuſſa.

Ceterum Marcilius ad illud Perſii,

Quem aucit hiantem.
Cretata ambitio.

Notat, ideo cretam togis adhibitam, vt rigidæ eſſent, tabularum, ſiue tiliarum capaces, quod eſſe non poteſt; difficilius enim plicæ, ac rugæ in veſte durata, quam in molli,

&

& flexibili finguntur. Deinde cum omnes togæ plicas, rugaſque haberent, ſi ad hoc cretabantur, togæ omnes candidæ fuiſſent. Idem perperam locum Tertulliani accipit. *Rugas ab exordio formet, & inde deducat in tilias, totumque contracti vmbonis figmentum cuſtodibus forcipibus aſſignet*, legit, *porpicibus πόρπηξι*, fibulis, quaſi vllus ibi fibulæ vſus eſſe potuerit. Sed de hoc alias.

Albus color lætitiæ cauſa adhibitus. Albati.
Cap. XXII.

ALterum, quo communes togas non fuiſſe albo colore oſtendi poterat, illud erat, quod Romani diebus feſtis, ac ſolemnibus albati incedebant, præcipue die natali; idque non ſcriptoribus notatum eſſet, ſi reliquo tempore in alba veſte fuiſſent. Horat.

Ille repotia, natales alioſque dierum
Feſtos albatus celebret.

Ouidius Triſt. lib. III. eleg. XIII.

Scilicet expectas ſolitum tibi moris honorem
Pendeat ex humeris veſtis vt alba meis?

Et lib. V. El. V. de Natali vxoris.

Quaque ſemel toto veſtis mihi ſumitur anno;
Sumatur fatis diſcolor alba meis.

Et Perſius.

— *Quamuis te albata rogaris.*

Vbi vetus Interpres, *Albata autem feſtiua, aut certe albata pura, & vitijs carens*. Idem ad illud:

Et natalitia tandem cum ſardonyche albus. Ad hoc recitaturus, inquit, *ornatus, & feſtiuus incedebat; Albus, aut feſtiua veſte indutus, aut recitandi pauore confectus.* Etiam Dio in aduentu Teridatis Romæ impletum fuiſſe tradit forum; mediam eius partem a plebe albata, & laureata: alteram a militibus armorum nitore fulgentibus.

Lipſius hoc pacto nodum ſoluit, quod Romani diebus feſtis, lætiſque recentes togas ſumerent, & vſu nondum ſordidas, atque obſoletas. Sed quî fieri potuit, vt cum ſæpè

feſti

feſti dies, & publica lætitia occurreret, pauperes, & tenuiores, quibus vix vna togula erat, recentes togas ſumerent, ac mutarent, vt in aduentu Teridatis alba plebs inceſſit?

Fuit cum exiſtimarem, quod loca, quæ a Lipſio afferuntur, ſint Scriptorum Auguſtæi æui, quo ſcilicet iam togæ in deſuetudinem abierant, & in locum lacernæ ſucceſſerant, pulli, aut rufi coloris: diebus feſtis, ac ſolemnibus ſumptas eſſe ab omnibus togas, quæ albæ, & ideo albatos dictos, eaſque ferè recentes, quod rarò admodum ferrentur. Firmabam coniecturam meam argumento, quo Manutius togas communes albi coloris fuiſſe oſtendit. Arguit Cicero Vatinium, quod in publico epulo Q. Arrij accubuerit cum toga pulla, cum tot hominum millia accumberent ipſe epuli Dominus Q. Arrius albatus eſſet. Cum ergo ad epulum publicum funebre, non propinqui tantum, aut amici inuitarentur, ſed populus vniuerſus, in quo propemodum ait Manutius inumerabiles erant ſic a re domeſtica imparati vt veſtitum epuli gratia mutare non poſſent, veriſimile non eſt, albam togam eos pro tempore ſumpſiſſe, vt mox epulo finito aliam induerent. Ita credibile non eſt, vniuerſum populum potuiſſe ad quodlibet epulum, feſtaſquè dapes, recentes togas afferre, quas finito epulo alijs mutarent. Quod ſi quis contendat, ætate Ciceronis togas in vſu promiſcuo fuiſſe, & hac ratione omnes albatos: facile erit reponere Arrium licet in toga communi, albatum, ad diſtinctionem Vatinii, qui pullatus.

Hæc olim, nec me huius ſententiæ pœnitet. Simplicius tamen fuerit ſi dixerimus, diebus feſtis, ac publica lætitia, togas non nouas, aut recentes ſumptas (quî enim hoc fieri ab omnibus potuit?) ſed lotas, & a fullone recentes. Id enim facile fuit etiam tenuioribus togulæ ſordes demere, opeque fullonis eandem interpolare, priſtinoque candori reddere. Id nunc etiam vulgus vſurpat, vt feſtis diebus interiores lineas recenter lotas induant.

Nec indecorum modo fuit togas ſic ſæpè lotas diebus feſtis adhibere, ut etiam inter munera clientibus mitterentur.

Mar-

Digitized by Google

Martial. lib. x. xi.

Donaui tamen, inquit, amico millia quinque,

Et lotam, vt multum, terque quaterque togam.

Id eſt candidam, & pænè nouam. Et hæc de albatis, & candidatis.

Pullus color in luctu. Atrati. An idem à matronis vſurpatus. Cap. XXIII.

ROmanos in luctu atratos fuiſſe, hoc eſt nigra, ſiue pulla veſte indutos certum eſt. Veterum teſtimonijs paginas infercire putidum. *Toga pulla* meminit Cicero in Piſoniana, *Pullatorum procerum*, Iuuenalis. Tacitus in funere Germanici *atratam plebem*, inducit. Propert. lib. IV. el. VII.

Denique quis noſtro curuum te funere vidit,

Atram quis lachrimis incaluiſſe togam?

Etiam Artemidorus lib. II. cap. III. ait, homini ægrotanti alba veſtimenta in ſomnis viſa, mortem portendere: quod mortui in albis efferrentur. Nigrum autem pallium ſalutem ſignificare, quod non mortui, ſed qui lugent mortuos, tali veſtimento vtantur.

De mulieribus ambigitur, cum alii Scriptores, eas depoſita purpura, & auro, in veſte lugubri fuiſſe dicant: Halicarnaſſeus, & eum ſecutus Suidas, veſtem nigram adſcribat, & magna pars veterum Varro apud Nonium de vita pop. Rom. Val. Maximus lib. I. cap. I. Appian. lib. III. ciuil. Atqui Herodianus, Statius, & Plutarchus albam veſtem a fœminis in luctu vſurpatam tradunt, quorum verba iam a Lipſio ad Tacitum allata ſunt. Et Lucanus lib. II. de Martia a funere Hortenſii Catonem priorem maritum repetente,

Obſita funerea celatur purpura lana.

Ideſt pulla. Lipſius ita veteres in concordiam adduci poſſe credit, ſi dicatur nigras veſtes luctus proprias fuiſſe, ſtante Rep., albas ſub Imperatoribus: quod vt non reiecerim, (quamquam fuſcæ veſtis in luctu matronali meminerit Apuleius) illud nullo pacto admiſerim, hanc cauſam mutationis

tionis videri, quòd cum veteres matronæ in alba, aut nigrâ veſte præcipue incederent, poſtquam creſcente luxu, Galbanæ, Cerulæ, & Coloriæ inuectæ ſunt, albam veſtem ſpretam, vt vilem, & luctui tantum reſeruatam. Hoc falſum eſt: nam, vt Valerius tradit lib. II. matronæ in veteri Rep. & auro abundanti, & multâ purpurâ vſæ ſunt: contra ſub Imperatoribus, aut interdicta purpura matronis, aut certis tantum perſonis permiſſa. Corruit igitur tota coniectura. Me eius mutationis cauſa hactenus latuit. Ceterum mirum eſt, verba Herodiani de matronis in veſte alba funus Seueri celebrantibus, λιτὰς ἐσθῆτας λευκὰς ἀμφιεννύμεναι, Politianum vertiſſe, *Veſtibus albis exilibus induta*. Quid enim fuere hæ veſtes exiles? cum veſtes illæ vulgares, ac communes eſſent, ſiue viliores. Eadem ratione Dio lib. LVI. de Tiberii, & Druſi eius filii cultu lugubri in funere Auguſti. Tiberius, filiuſque eius Druſus, φαιὰν τὸν ἀγοραῖον τρόπον πεποιημένην εἶχον. pullam togam vulgari ſiue communi more paratam (non forenſi more, vt hic interpres,) habebant.

Togæ menſura. Togæ talares. Quintilianus explicatus. Cap. XXIV.

CVm toga veſtimentum laxum eſſet, ac fuſum, pro opibus tamen cuiuſque laxiorem fuiſſe, aut anguſtiorem Horatii Interpretes notarunt, ad illud.

—— Tibi paruula res eſt.
Arcta decet ſanum comitem toga.

Quare ille opum contemptor Cato, cum arcta toga ab eodem inducitur.

Quid, ſi quis vultu toruo ferus, & pede nudo,
Exiguaque toga ſimulet textore Catonem?

Pro opibus inquam, & arbitrio cuiuſque, ne quis Oratio-num Ciceronis enarratori credat, qui M. Antonium quòd prætextatus decoxiſſet, arctiorem ceteris togam ſumere debuiſſe ſcribit, quaſi id lex iuberet, & non potius neceſſitas cogeret. Has togas arctas, *togulas* ſcriptores vocarunt, qua-

les patronorum auaritia clientibus donabat; quarum Cicero, & Martialis meminerunt. Iuſtam autem togæ menſuram ſex vlnarum fuiſſe iidem Horatii Interpretes obſeruant, vbi poëta Menam libertum carpit, quod toga ſex vlnarum ſacram viam metiretur. Mihi tamen veriſimilius eſt, quòd ſi ſex ulnarum togæ menſura fuiſſet, non id tamquam nouum aut inſolens Horatius notauiſſet. Niſi id in liberto non ferendum, quod ingenuos deceret. Vt vt ea res ſe habeat, antiquitus quidem toga ad calceos vſque demittebatur, vt Græcorum pallium teſte Quintiliano: idque vt fieret Plotium, Nigidiumque præcipere, qui circa illa tempora de Oratoris geſtu ſcripſerunt. Quo circa Plinium refutat idem Quintilianus, qui ſcripſerit ſolitum tantùm Ciceronem id facere velandarum varicum gratia, cum tamen hoc genus amictus in ſtatuis eorum quoq; qui poſt Ciceronem fuerunt, appareret. Id tamen etiam impudentis maledicentiæ, & exhauſti pudoris vir Fuſius Calenus apud Dionem ſemper magnis viris iniquum obiectauit Ciceroni, quod nempe demiſſitiis veſtibus ad crurum vitia velanda vteretur. lib. XLVI. *ἂν ὑδεῖσου ἐποίησας, ὁ δεινὸς, ὁ σοφὸς ὁ πολὺ πλείονι τῷ ἐλαίῳ τοῦ οἴνου χρώμενος, ὁ καὶ μέχρι τῶν σφυρῶν τὴν ἐσθῆτα σύρων, οὐ μὰ Δί' οὐχ ὥσπερ οἱ ὀρχησταὶ, οἱ τὰς ποικιλίας τῶν ἐνθυμημάτων διδάσκοντες σε τοῖς σχήμασιν, ἀλλ' ἵνα τὰ αἴσχη σου τῶν σκελῶν συγκρύπτῃς*. Interpres. *Qui veſtem vſque ad talos dependentem trahis*. Rectius ſi togam talarem vertiſſet, nam Græci, & præcipuè Plutarchus ἐσθῆτα pro toga ponere conſueuerunt. Ætate ergo Ciceronis, & paulo poſt Togæ talares fuère. Talis eſt quam dedimus Tabula I. quod monumentum poſitum Lepido, & Munatio Coſſ. diximus anno morientis Romanę libertatis ſupremo.

At Quintiliani æuo eodem teſte, non vltra medium crus porrectæ; Ait enim ipſam togam rotundam eſſe debere, & apte cæſam, aliter enim multis modis futurum enormem: Horat. I. Serm. Sat. III *rideri poſſit eo quod Ruſticius tonſo toga defluit*. Mox ſubiicit Quintil. *Pars eius prior medijs cruribus aptè terminatur, poſterior eadem portione, altius quam cinctura*. Quæ poſtrema verba, fateor, me magnopere torſerunt.

runt. Quomodo enim togæ pars poſterior altior quam cinctura eſſe potuit? Fuit cum exiſtimarem de parte ea loqui Quintilianum, quæ brachio ſubducta in humerum ſiniſtrum reiiciebatur, & ſic ipſa cinctura altior eſſet, ſiue de illa, quæ excluſo dextro brachio ab humero pariter dextro defluebat, & tamen ſuperior cinctura erat; Sed cum Quintilianus dicat, eadem portione, ac priorem, non aliter explicari poteſt, quam vt mediis cruribus, quemadmodum prior terminetur, & ita quomodo cincturâ altior erit? Fortaſſe Quintil. ibi pro cincturâ tunicam cinctam intellexit: quod nempè tunicæ Zonæ arbitrio, altius, ſubmiſſius ſuſpenderentur, & propterea vult togæ partem priorem, & poſteriorem ita mediis cruribus terminari, vt tamen tunicæ cinctæ imâ ora paulo altiores eſſent. Iuuant coniecturam noſtram eiuſdem Quintiliani verba paulo ſupra, vbi tunicæ laticlauiæ longitudinem tradit. *Latum*, inquit, *habentium clauum modus eſt, vt ſit paulum cinctis ſubmiſſior*, ideſt paulo longior tunicis, quæ cingebantur. Nam vt oſtendam cum illuc ventum fuerit, & aliquid ſupra tetigimus, tunica lati claui non cingebatur. Si ergo ibi *cinctis* ponit, pro habentibus tunicas cinctas, cur non & hîc cincturam, pro tunicâ cinctâ intelligamus? Si quis tamen priorem interpretationem malit, non repugnem. Vtramque trepidè, & hæſitanter poſui, donec alius meliora promat.

Togam antiquis temporibus commune veſtimentum fuiſſe tam virorum, quam fæminarum. Recinium. Feſtus emendatus. Toga meretricum geſtamen. Ouidius, & Varro explicati. Plebs infima quandoque togata. Gladiatores in toga producti. Cap. XXV.

PRimis Vrbis temporibus tam viros, quam mulieres in toga inceſſiſſe, totamque Romanam gentem vere togatam fuiſſe veteres critici adnotarunt. Varro apud Nonium de Vita Pop. Rom. *Præterea quod in lecto togas ante habebant; ante enim olim fuit commune veſtimentum, & diurnum & no-*

& nocturnum, & muliebre, & virile. Ex eo autem quod togas in lectis haberent antiquitus vt ait Varro perſeueraſſe in nuptiis eum morem crediderim vt lectus toga ſterneretur. Quod indicat Arnobius lib. II. *Cum in matrimonia conuenitis toga ſternitis lectulos, & maritorum genios aduocatis*. Seruius I. Æneidos ad illud *Gentemque togatam*. *Bene inquit gentem, quia & ſexus omnis, & conditio toga vtebatur: togas autem etiam fœminas habuiſſe Cycladum, & Recini vſus oſtendit. Recinus autem dicitur, quòd poſt tergum reijcitur, quod vulgo Mauorte dicunt*. Recinum, ſiue vt Feſtus Recinium, commune mulierum pallium fuiſſe, ex his Seruii verbis collegiſſe viros doctiſſimos, miror; Nam non fuiſſe commune mulierum pallium, docere eos poterat Nonius, eius verba ipſi attulerunt. Is *Ricinium* modo *palliolum breue* appellat, modò *pallium, quo mulieres in aduerſis rebus, & luctibus induebantur. Ricinium quod nunc Maſurtium dicitur palliolum fœmineum breue; Varro παρὰ μαίνππου. Nihilo magis dicere muliebre, quam de muliebri ricinio palliolum ſimplex*. Idem de Vita Pop. Rom. lib. I. *Ex quo mulieres in aduerſis rebus, ac luctibus cum omnium veſtitum delicatiorem, ac luxurioſum poſtea inſtitutum ponunt, ricinia ſumunt*. Nihil igitur opus diſtinctione, aut correctione, nam ſi *palliolum*, in *pallium* mutetur perit ſententia Nonii qui ricinium palliolum eſſe dicit, idque Varronis auctoritate confirmat.

Non ergo commune pallium Ricinium fuit. Imò ætate Feſti quid ea vox ſignificaret, non plane conſtabat, ait enim *Ricinium omne veſtimentum quadratum y qui duodecim interpretati ſunt, eſſe dixerunt; Alij virilem togam, qua mulieres vtebantur prætextam clauo purpureo*. In V. C. eſt *Vir toga*; Vnde *Virilem togam* quidam fecere, malè, nec rectiùs qui *vel togam* repoſuerunt; Hoc enim modo idem eſſet pallium & toga, quadratum, & rotundum. Neque attinet dicere, ideo quadratum, quia apertum: togam autem, quia vt toga reiiceretur, alioqui omnia pallia quæ reiici in humerum poterant, togæ etiam dici potuiſſent.

Sed non conſtabat quid eſſet proprie Recinium, & pro-

pterea alij quadratum veſtimentum fuiſſe dixêre, alij rotundum: qui duodecim interpretati ſunt pallium quadratum explicarunt: contra alii togam muliebrem; Quare legendum *Alij togam qua mulieres vtebantur*. Nec diſplicet Lipſij coniectura qui Ver: legit ideſt. *Verrius Flaccus togam eſſe vult*. In hac opinione fuit Seruius, Recinium, fuiſſe togam, vel togæ ſimile, nam ex eo, & ex cyladum, quæ rotundæ erant, vſu a mulieribus togas olim geſtatas contendit. Quòd ſi Recinium commune pallium fuiſſet, fruſtra ex vſu pallij togæ vſum demonſtraſſet. Fuerit ſane Rica eadem cum palliolo, & capitis integumento, dummodo Recinium commune mulierum pallium non fuerit, quod nempè ſtolæ iniiciebatur.

Sed vt vnde Recinii cauſa digreſſi ſumus, redeamus (nam de Mauortio, ſiue Mauorte egregie iidem viri doctiſſimi diſputarunt) Toga antiquis temporibus commune viris, ac mulieribus veſtimentum fuit. Hoc etiam Aſconius Pædianus teſtatus eſt pro Scauro. *Toga*, inquit, *communis habitus fuit, & marium, & fœminarum: ſed prætexta honeſtiorum, toga viliorum, quod etiam circa fœminas ſeruabatur*. Verum non ſatis mirari poſſum, aut intelligere, quomodo prætexta eſſet honeſtiorum, toga viliorum. Nam præter magiſtratus, & Sacerdotes, puerilemque ætatem nulli ius prætextæ fuiſſe conſtat, & reliqui etiam honeſtiores in togâ purâ inceſſêre. Aſconium quidem ætate Tiberij vixiſſe certum eſt, & ideo vſum prætextæ non ignoraſſe. Forte igitur hoc ex gloſſemate eſt, a quo deceptus Nonius qui *Prætexta*, inquit, *inſigne Romanum, quod ſupra tunicas honorati quique ſumunt*.

Hoc quidem in mulieribus verum eſſe potuiſſe credo, vt nempe quo tempore toga communis vtrique ſexui erat, honeſtiores matronæ in toga prætexta incederent. Feſtus *Togam, qua mulieres vtebantur prætextam clauo aureo*. Sed de viris tota vetuſtas negat. Poſtquam togam depoſuère matronæ, ea ſolis viris remanſit, ſed temporum mutatione etiam fœminis probroſis quæque quæſtum corpore tolerarent.

rent. Has enim togatas inceſſiſſe abunde Manutius oſtendit quem non pauci, ſed præcipuè ſummus Iuriſconſultus in ſelectis Antiquitatibus aduocarum. Acron ad illud *Peceſue togata. Matrona, quæ maritis ob adulterium repudiabantur, togam accipiebant ſublata ſtola propter ignominiam. Toga autem meretrici apta, ita enim proſtare ſolebant cum togis puellæ, vt diſcernerentur a matronis.* Quamquam in ſacrificiis etiam honeſtas fœminas togis vſas docet Feſtus in verbo *Armata. Armata dicebatur Virgo ſacrificans, cui lacinia togæ in humerum erat reiecta.* Eius abbreuiator, *Mutini Sacellum fuit Romæ cui mulieres velatæ togis prætextis ſolebant ſacrificare.* Varro de L. Latina. *Nonæ Caprotinæ, quod eo die in Latio Iunoni Caprotinæ mulieres ſacrificant, & ſub caprifico faciunt, & e Caprifico adhibent virgam. Ob hoc toga prætexta data eis.* Sed Varronis locus defectus eſt. Deſideratur enim cauſa ob quam toga prætexta tunc dabatur matronis. Sed aut me coniectura fallit aut deeſt, non tam matronis, quam ancillis in eo ſacrificio datam togam prætextam; quod me facile perſuaſurum iis ſcio, qui originem Feriarum Caprotinarum non ignorant. Scilicet quod narrat Plutarchus in Parallelis ex Ariſtide Mileſio Atepomarum Gallorum Regem aduerſus Romanos bellum gerentem edixiſſe tunc belli finem fore, cum vxores, & filias Romani fruendas darent. Ancillæ aſtu eluſam barbarorum procacitatem: miſsas ſcilicet in veſte matronali, & puellarum nobilium, barbariſque ſomno, ac mero victis vnam aſcenſa caprificu ſignum dediſse inuadendi hoſtes, quibus profligatis diem feſtum inſtitutum ancillarum, Nonas ſcilicet Iulias, eaſque ferias Caprotinas dictas quibus ancillis conceſsum, vt in veſte libera, & prætexta toga quæ puellarum erat, incederent. Scio Macrobium diſsentire, & non a Gallis, ſed a Latinis poſt bellum Gallicum impudens poſtulatum factum eſse. Verum Plutarcho adſtipulatur Ouidius loco per obſcuro, & a Criticis vexato, ſed cui vnius literulæ mutatione, & lucem, & medicinam afferemus. Is eſt libro II. de arte amandi, ubi precipit amatori, ut omni ratione amicæ fami-

liam

liam demereat, & munuſculis colat.

Sed tamen & ſeruo, leuis eſt impenſa roganti
Porrige fortuna munera parua ſua.
Porrige & ancilla, qua pænas luce pependit
Luſa maritali Gallica veſte manus.

Interpretum ſententias afferre odioſum eſſet. Qui tamen numquam expedient cur ancilla pænas pependerit, & quid Gallica manus ſit, ac quomodo cum ceteris cohæreat. Sed mutata voce *qua* in *qua* loci ſententia liquido apparebit. Ait enim donandum aliquid ancillæ ea die, quæ erat feſta ancillis. Scilicet Nonis Iulii, ſiue caprotinis. Dona igitur inquit *ea Luce*, ideſt ea die, *qua Gallica manus*, exercitus Gallorum, *decepta veſte maritali* habitu matronarum *pependit pænas* barbaræ libidinis. Nihil iam clarius. Sicut ergo viris die natali, matronis Kalendis Martiis munera miſſitabantur, ita ancillis Nonis caprotinis. Et ideo Varro ait iis ius togæ prætextæ fuiſſe, quia ancillæ & ſtola matronali, & puellari prætexta Gallos deceperant. Macrob. lib. I. Sat. c. II. *Ancilla nomine Tutela ſiue Philotis pollicita eſt ſe cum ceteris ancillis ſub nomine dominarum ad hoſtes ituram: habituque matrum familias & Virginum ſumpto hoſtibus ingeſta ſunt.* Quam porro lectionem repoſuimus extare in tribus M. SS. monuit qui varias lectiones operi adiecit: eamquè retentam in nupera editione vidimus.

Ceterum virorum omnis conditio togata. Primores, plebs etiam populi viliſſima pars, quæ in emenda toga ſumptum facere poſſet. Tertullianus de pallio cap. IV. *Veſpillo, leno, laniſta, tecum veſtiuntur.* Et in fine operis. *Verum & Cerdones, & omnis gladiatorum ignominia togata producitur.* Quo loco docti immeritò Cerdones proturbant, ignotaſque voces Latio inferciunt. Nam licet Cerdones, & reliquus popellus ob inopiam fermè tunicatus incederet, aut penulatus, præcipuè ea tempeſtate, qua togæ in deſuetudinem abierant: nihil tamen præter paupertatem impediebat, quin extremæ ſortis homines dummodo ingenui togam geſtarent præſertim in officiis, aut collegiorum ſacris, feſtiſque diebus.

Cur

Cur igitur licet raro, ex ſocietate Cerdonum aliquis poſt ductam dentibus pellem toga non eniteſceret? Num quid veſpillo, Leno, Laniſta cerdone ditiores aut honeſtiores? Quod ad gladiatores attinet, falſo Lipſius exiſtimat eos togatos depugnaſſe: ex Suetonio in Claudio. *Induxit vnum ex nomenclatoribus ſuis ſicut erat togatum*. Nam hoc tamquam nouum notauit, quòd gladiator togatus induceretur. Capitolinus autem in Pertinace inter veſtimenta Commodi recenſet *togam, armaquè gladiatoria gemmis, auroque compoſita*. Et Tertullianus hîc *togatos producit gladiatores*. Sed non alii vſui fuiſſe togam credendum eſt, quam cum gladiatores in pompa ante pugnam incedebant, & ſpectaculum de ſe prebebant, ſiue vt Tertullianus loquitur producebantur, & de hoc Suetonius, & Capitolinus capiendi ſunt. Quis enim credat togam ſolum, ac prolixum veſtimentum pugnæ adhibitum?

Imperatores togati. Cap. XXVI.

POpulus Romanus Quiritium omnis ius togæ habuit, diuque etiam plebs ipſa togata inceſſit. Immo ſublata libertate ipſos Imperatores toga vſos certum eſt. Nam præter Cæſarem qui in toga confoſſus eſt: tradit Suetonius Caligulam, cùm die muneris eſſedario: Porro ob proſperam pugnam ſeruum ſuum manumittenti ſtudioſius plauſum eſſet, ita ſe proripuiſſe é ſpectaculis, vt calcata lacinia togæ præceps per gradus iret. Martialis quoque Domitianum *Martem togatum* appellat. Et alibi

Palmataque ducem, ſed cito redde toga.

Spartianus de Adriano. *Ipſe cum in Italia eſſet ſemper togatus proceſſit*. Capitolinus etiam notat Antoninum Philoſophum per Brunduſium in Italiam venientem togam ſumpſiſſe, & milites togatos eſſe iuſſiſſe. Sic Pertinacem cum peteretur ad necem toga caput operuiſſe. Lamprid. in Alexandro. *In vrbe ſemper togatus fuit, & in Italia Vrbibus*. Idem *Veſte, vt & pingitur alba vſus eſt, nec aurata, penulis, togiſquè communibus*.

Non

Non tamen toga pura, & communi ſemper vſos, ſed aliquando toga purpurea & triumphali inde apparet, quòd inter reliquos honores hunc Cæſari a Senatu tributum teſtatur Dio lib. XLIV. Τὰ μὲν γὰρ πρῶτα φέρεσθαι τε αὐτὸν ἀεὶ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τὴν στολὴν τὴν ἐπινίκιον ἐνδεδυκότα. *Primum ei datum eſt vt ſemper etiam in ipſa Vrbe toga triumphali indutus incederet.* Hanc autem fuiſſe purpuream, & pictam ſuo loco oſtendemus. Malè qui, *vt veſte triumphali cinctus verſaretur*, verterunt. Nihil enim de cinctura apud Dionem extat. Eo tamen honore non ſemper vſum Cæſarem credere par eſt, quod Dio eodem libro tradit *eum ex S.C. veſtem triumphalem omnibus ludis geſtaſſe*. Et lib. LIII. poſt deuictos Aſtures datam Auguſto poteſtatem Kalendis Ianuarij ſingulis coronæ, & veſtis triumphalis geſtandæ. Sane reliqui Imperatores in ciuili habitu vulgarique. Quare Tacit. lib. XIII. Inter honores, quos ſueta adulatione Senatus Neroni ob pulſos Armenia Parthos decreuerat eum precipue recenſet, *ſupplicationes, & diebus ſupplicationum veſtem principi triumphalem*. Capitolinus etiam in M. Antonino notauit ipſum, & Verum fratrem Ludos ob triumphum decretos ſpectaſſe habitu triumphali. Non igitur is in vſu communi.

Lampridius tradit, Alexandrum adeo ciuili ingenio fuiſſe, vt licet Imperator prætextam, & togam pictam numquam ſumeret, niſi cum eſſet Conſul. & infra de eodem. *Hoſtia cruenta effugit, & vt ſe ciuiliter gerebat, ac permixtus populo erat, albam eius veſtem cum qua conſtiterat, cruentauit.* Quare Commodum perſtringit Herodianus lib. I. *Quod pro Romanorum Principum cultu leonis pellem indueret, purpureaſque, & auro intextas veſtes geſtaret.* ἀμφιεννύτο τε ἁλουργεῖς καὶ χρυσοϋφεῖς ἐσθῆτας. Alibi de eodem. ἀντὶ δὲ τῆς εὐπαρύφου καὶ βασιλικῆς πορφύρας pro eleganti veſtitu purpuraque Imperatoria arma gladiatoria ſumere ſolitum.

Non niſi igitur mali, ſuperbique principes inuidioſum eum habitum vſurparunt. Dio Neronem in aduentu Teridatis triumphali veſte vſum tradit lib. LXIII. Sueton. de Caligula cap. LXXII. *Veſtitu calceatuque, & cetero habitu*

ta, neque patrio, neque ciuili, ac ne virili quidem, ac denique hu-mano ſemper vſus eſt. Sæpe depictas, gemmataſque indutus pæ-nulas, manuleatus, & armillatus in publicum proceſſit: aliquan-do ſericatus, ac cycladatus, ac modo in crepidis, vel cothurnis, modo in ſpeculatoria caliga, nonnumquam ſocco muliebri. Triumphalem quidem ornatum etiam ante expeditionem aſſidue geſtauit. Quod etiam Dio tradit lib. LIX. Eodem triumphali ornatu vſum Domitianum tradit Idem lib. LXVII. ſed tantum cum in Senatum veniret. Quod egiſſe Marium Romanorum primum legimus in epitome Liuiana LXVII. Ita Heliogabali habitum, purpura auroque intextum, cultumque barbaricum Herodianus, & reliqui ſcriptores perſtrinxerunt. Et Trebellius de Gallieno. *Cum chlamyde purpurea gemmatiſque fibulis, & aureis Romæ viſus eſt, vbi ſemper togati Principes videbantur: purpuream tunicam, aureatamque virilem, eandemque manicatam habuit.* Tandem Vopiſcus de Tacito. *Togis, & tunicis iiſdem eſt vſus, quibus priuatus.*

Togas in luctu, & calamitate publica depoſitas. Quæ veſtis earum loco ſumpta. Cap. XXVII.

VEſtes ſæpè in luctu publico, ac calamitate mutatas, togaſque depoſitas Dion Caſſius teſtis eſt non vno in loco. lib. XXXIIX. *Cum eadem denuo euenißent, decreuerunt, vt veſtes mutarentur.* Mox. *Non tamen aut veſtem lugubrem poſuerunt, aut ad ſolemnes cœtus prodierunt.* Quæ eſſet iſta veſtis mutatio declarat idem lib. XL. *Coſſ.* τὴν βουλευτικὴν ἐσθῆτα καταθέμενοι, καὶ τῇ ἱππάδι *Senatoriam veſtẽ deponentes, & in veſte equeſtri Senatum tamquam in magno luctu conuocantes.* Rurſus lib. LVI. *Sequenti die Senatus habitus, & ad eum,* ἄλλοι τὴν ἱππάδα στολὴν ἐνδεδυκότες συνῆλθον· οἱ δὲ ἄρχοντες τὴν βουλευτικὴν πλὴν τῶν ἱματίων περὶ πορφύρων. *Reliqui quidem in veſte equeſtri conuenerunt, magiſtratus vero in Senatoria, demptis prætextis.* Cicero in Orat. poſt reditum. *Conſul, cum vos veſtem mutandã cenſuiſſetis, cunctique mutaßetis, vnguentis oblitus, cũ toga prætexta, quam omnes prætores, ædileſque tum abiecerant, irriſit*

Squalorem veſtrum. Ex quêis perſpicuum eſt, quod etiam notauit Faber in Semeſtribus, Senatores in luctu latum clauum depoſuiſſe, & in veſte equeſtri, ideſt anguſti clauia inceſſiſſe: Magiſtratus depoſita prætexta in lato clauo tantum, Equites ſine clauo. Nollem tamen vir ille doctiſſimus adiecisſet lib. 11. cap. x. *Equites anguſto clauo, & annulis aureis abiectis trabeatos ne, an penulatos, an tunicatos, ac forſitan etiam atratos prodiſſe in publicum*. Nam clauum, & annulos aureos depoſuiſſe certum eſt, ceterum neque trabeati in luctu, (in funere Germanici id eius honori datum, vt eadem veſte qua tranſuehebantur vterentur, ideſt trabea) & extra luctum etiam penulati, & tunicati, numquam atrati, nam luctus inſignia erat annulorum, & claui depoſitio.

Sed in plebe, cui nullum purpurei claui ius fuit, quænam veſtis mutatio eſſet, docti quæſiuerunt. Sanè omnes aliquando ciues veſtem mutaſſe, vel Cicero docere poteſt in Sextiana. *Quid enim*, inquit, *quiſquam poteſt ex omni memoria ſumere illuſtrius, quàm pro vno ciue, & bonos omnes priuato conſenſu, & vniuerſum Senatum publico conſilio mutaſſe veſtem?* Sunt, qui exiſtiment togam pullam pro alba ſumptam, vt etiam in priuato luctu. Sed dubitare non ſinit eiuſdem Tullij auctoritas, mutationem veſtis factam, poſitis togis ſumendo ſaga militaria. Phil. xiv. *Brutum egreſſum iam Mutina cognouiſſem, propter cuius periculum ad ſaga iſſemus*. Et alibi. *Conſulares togati* (ideſt ſine prætexta) *eſſe ſolent cum ciuitas eſt in ſagis*. Ipſe etiam Dio lib. xlvi. *Igitur neutra conditio approbata eſt, ſed bellum potius iterum Antonio indictum, militeſque iuſſi eum deſerere, aliaque dies conſtituta; ſaga autem omnes Romani etiam ij, qui non proficiſcebantur in bellum ſumpſerunt*. Vbi fortaſſe Dio ad diſtinctionem lacernarum, quæ in Vrbe geſtabantur appellat τὰς χλαμύδας ϛρατιωτικάς. Nam chlamydes, ſiue lacernæ etiam extra luctum vſurpatæ, immo tunc fortaſſe in locum togarum inductæ. Libera ergo Rep. numquam lacernæ ſine togis, niſi in calamitate, & periculo, poſtquam togæ cum libertate exceſſêre hæc veſtis mutatio minime ſeruata, nec vllus ſcriptor eius meminit poſt ea tempora. An ve-

rō præter mutationem claui etiam Senatores ſaga induerent, non liquet; Videtur id Cicero docere loco laudato. *Conſulares togatos eſſe ſolere cum ciuitas eſſe in ſagis*. & Philippica IIX. *Equidem P.C. quanquam hoc honore vſi (conſulatu) togati eſſe ſolent, quum eſt in ſagis ciuitas, ſtatui tamen a vobis, ceteriſque ciuibus in tanta atrocitate temporis, tantaq; perturbatione Reip. non differre veſtitu.* Reliqui ergo nō Conſulares in ſagis fuere, vel ſaltem ſine togis. Sed & Conſulares ſagati. Nonius in *Sagum. M. Tull. ad Cæſarem Iuniorem lib. I. Pridie Nonas Februarias cum ad te litteras mane dediſſem deſcendi ad forum togatos, cum reliqui Conſulares ſagati vellent deſcendere*. Toga etiam in deprecatione depoſitam docet Cicero lib. IV. ad Atticum. *Serranus pertimuit, & Cornicinus ad ſuam veterem fabulam rediit, abiecta toga ſe ad ſoceri pedes abiecit: ille noctem ſibi poſtulauit*. Si non ponebatur ſaltem deiiciebatur humeris. Suet. Aug. cap. LII. *Dictaturam magna vi offerente populo, genu nixus deiecta ab humeris toga, nudo pectore deprecatus eſt*.

An toga veſtis domeſtica fuerit? *Cap. XXVII.*

TOgatos non niſi in publico Romanos fuiſſe Critici veteres obſeruant. Nonius, *Toga ſicut in conſuetudine habetur, veſtimentum eſt, quo in foro amicimur*. Et antiquiſſimo quidem tempore non modo domeſticum, ac forenſe veſtimentum toga fuit, ſed, & diurnum, & nocturnum, Varro de vita pop. Rom. apud Nonium. *Prætereo, quod in lecto togas ante habebant, id enim olim fuit commune veſtimentum, & diurnum, & nocturnum, & muliebre, & virile*. Mox alia veſtis domeſtica, alia Forenſis. Suetonius Vitellio cap. VIII. *Subitò militibus e cubiculo raptus, ita vt erat in veſte domeſtica Imperator eſt conſalutatus*. Idem Auguſto cap. LXXIII. *Forenſia autem, & calceos nunquam non intra cubiculum habuit ad ſubitos, repentinoſque caſus parata*; Vbi Forenſia veſtimenta ſunt quæ in foro, ſiue foris adhibebantur, vt toga, lacernæ, ac pænulæ; Auguſtus domi veſte domeſtica indutus in cubiculo tamen

ſemper togam, & calceos habuit ad ſubitos caſus, vt ſi egrediendum eſſet non niſi cum toga conſpiceretur. Idem Caligula cap. XVII. *Poſteriore epulo Forenſia inſuper viris, ac pueris, ac fœminis faſcias purpura, ac conchylij diſtribuit*. Græci etiam togam ſtolam Forenſem dixerunt. Dio lib. LXI. vbi Neronis inſaniam in equos Circenſes percenſet tradit ab eo inſignes equos victores, & iam ſenio confectos ϛολῆ τε ἀγοραίῳ ὡς ἄνδρας τινὰς κοσμῆσαι, ſtola Forenſi ideſt toga non ſecus, ac homines ornatos fuiſſe. Lampridius in Alexandro. *Veſtes Forenſes binas, domeſticas ſingulas*. Quæ nam igitur veſtis domeſtica ſi toga tantum Forenſis? Manutius fuiſſe lacernam ſuſpicatur; loca tamen ſcriptorum, quibus id confirmat, nihil aliud oſtendunt, quàm loco togæ ſumptas fuiſſe lacernas, & ſic eas quoque veſtimentum Forenſe fuiſſe.

Ego crediderim, domi tantum tunicatos fuiſſe, ita tamen, vt hyeme pluribus tunicis vterentur quod de Auguſto tradit Suetonius; ſi quis tamen lacernas, etiam domi pellendo frigori adhibitas contendat, non multum repugnauerim: licet quòd ſciam, nullus veterum hoc tradiderit.

Toga in conuiuijs adhibita. Toga ſubmiſſa. *Cap. XXIX.*

LIcet toga veſtimentum Forenſe fuerit, conuiuiis tamen adhibitam maxime publicis, ac ſolemnibus accepimus. Cicero Vatinium reprehendit, quòd in epulo Q. Arrij cum toga pulla accubuerit, cùm tot hominum millia accumberent, cum ipſe epuli dominus albatus eſſet, ideſt in toga alba. Salluſtius etiam apud Macrobium Metelli luxum in Hiſpania carpens inter cetera ait, *togam pictam plerumque amiculo fuiſſe accumbenti*. Poſtremo apud Spartianum, *Adrianus ad conuiuium venientes ſenatores ſtans excepit, ſemperque, aut pallio tectus diſcubuit, aut toga ſubmiſſa*. Togam ſubmiſſam viri doctiſſimi, *quæ ſub brachium miſſa eſſet*, interpretati ſunt; Quòd cum in conuiuio exerto brachio opus eſſet, conſueuiſſe diſcumbentes togam, quæ in publico vtrumque humerum operie-

operiebat; ab dextro deijcere, & ſub dextro item brachio in lævum humerum congerere: hancque fuiſſe togam ſubmiſſam.

Hoc rectè ſe haberet, ſi verum eſſet, in publico vtrumque humerum toga obuolutum fuiſſe: quod vt de antiquiſſimis temporibus non negarim, ita poſteriori æuo fuiſſe in vſu negant ſtatuæ ferè omnes togatæ, quas videre potui, negant veteres nummi, qui dextrum cum humero brachium exertum oſtendunt. Negat Quintilianus lib. XI. *Sinus qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum obliquè ducitur velut balteus, nec ſtrangulet, nec fluat*. Non magis ergo in conuiuiis, quàm in publico, ſubmiſſa toga fuiſſet, vtrobique enim ſub dextrum brachium miſſa, & in lævum humerum recurrens.

Quare togam ſubmiſſam nihil aliud, quam demiſſam fuiſſe crediderim. Nam cùm, vt diximus antè ita toga geſtaretur, vt exerto dextro brachio, ſiniſtro verò togæ ſubiecto lacinia eiuſdem ſubduceretur, & contraheretur in rugas: ſiniſtrum brachium hoc modo togæ congeſtu oneratum nulli vſui in conuiuio eſſe poterat; Quare qui togati accumbebant, ſubmittebant togam, hoc eſt partem ſiniſtro brachio contractam defluere ad pedes patiebantur, tum ipſum brachium quod ſinui, ac rugis ſuſtentandis occupabatur per ſuperiorem togæ oram, vt & dextrum exerebant, ita vt toga vtrique brachio ſubiecta, & demiſſa, & ſubmiſſa dici poſſet.

Cùm igitur mos eſſet in conuiuio togas cænatorijs mutare, notat Spartianus Hadrianum, vel palliatum, vel togatum accubuiſſe. Et pallium quidem cum eſſet apertum, vtrumque brachium excludebat: at togâ clauſâ, cum dextrum tantum exereretur, ſiniſtrum contrahendo ſinui impeditum eſſet, vt vtrumque expediri poſſet, debuit ſiniſtrum extrahi, & ſic toga vtrique brachio ſubmitti, quæ inde ſubmiſſa dicta eſt. Quod verò adiiciunt, palliatos omnes brachium exertos fuiſſe, palliumque, & togam ſubmiſſam inuicem reſpondere, aliàs videbimus: & aliquid diximus cum de Catone Iuridicinæ tempore Græcis fauente diſputauimus.

Ceterum Imperatoriæ cænæ nemini licuiſſe acumbere, niſi togato,

togato, ex Spartiano obſeruatum eſt in Seuero. *Habuit etiam aliud omen Imperij, cum rogatus ad cœnam Imperatoriam palliatus veniſſet, qui togatus venire debuerat togam præſidiariam ipſius Imperatoris accepit*. Togam præſidiariam dictam volunt Interpretes, quam Præſidens geſtaret, quam vocis notationem, vt feramus, neſcio tamen cur potius *Præſes*: vel *Præſidens* nouo nomine, quam *Cæſar* aut *Imperator* dicatur, & ſic ab eo toga potius Cæſaria, & Imperatoria, quàm præſidiaria.

Veſtis conuiualis. Cœnatorias. Syntheſis. *Cap. XXX.*

HÆc quidem in epulis publicis, & Imperatorijs: domi autem priuatis conuiuiis togas cœnatoriis mutabant, quas, & *Syntheſes* dixerunt. Harum mentio frequens in antiquis ſcriptoribus precipuè apud Martialem, eaque omnibus obuia. Lipſius in Saturnalibus ſyntheſim fuiſſe tantum ditiorum, & lautiorum exiſtimat, & eum ſecutus commentariorum Martialis conſarcinator. Sed quî id probet, non video. Martialem adducit.

Vndecies vna ſurrexit Zoile cœna;
Et mutata tibi eſt ſyntheſis vndecies.

Deinde quod Suetonius tradit, *Neronem plerumque ſyntheſinatum prodiſſe in publicum ſine cinctu, & diſcalceatum*. Sed ex neutro fuiſſe tantum lautiorum intelligas. Zoilum quidem diuitem fuiſſe, & faſtoſum, quòd magnum ſyntheſium numerum haberet, quas ſubinde ad oſtentationem in conuiuio mutaret: non tamen ſyntheſes tantum a diuitibus geſtatas: ſibi etiam eodem epigrammate, licet nec diuiti, nec lauto fuiſſe ſyntheſim dicit Martialis, ſed vnam tantum,

Quare ego non ſudo qui tecum Zoile cœno?
Frigus enim magnum ſyntheſis vna facit.

Nec quod Nero ſyntheſinatus proceſſerit, ideo veſtis pretioſa. Nam, & Imperatores togati, & tunicati, ergo vtraque veſtis tantum lautiorum fuit. Idem Nero diſcinctus, & diſcalceatus, ille igitur habitus ditiorum modò fuit. Reprehendit

Digitized by Google

hendit eum Suetonius, quod ſyntheſi, ideſt veſte conuiuali ſine calceis, & cinctura viſus ſit, quod poſteà, & alij Principes monſtroſi imitati ſunt. Certè eum circa habitum fuiſſe pudendum idem ſubijcit.

Multo minus Scholiaſtæ ratio valet, qui ex alijs Martialis verbis id confirmat.

Syntheſibus dum gaudet eques, dominuſquè Senatus.

Fuiſſe ergo geſtamen equeſtris ordinis, & Senatorij. Falsò, Nam poëta ad indicandam ſaturnalium licentiam ait, non ſolum vulgus, ſed vtrumque ordinem poſita toga cum ſyntheſibus, ſiue cœnatoriis inceſſiſſe. Idem lib. XIV. *Syntheſis*

Dum toga per quinas gaudet requieſcere luces,
Hos poteris cultus ſumere iure tuo,

Non hic Senatum, aut equites alloquitur, ſed Romanos omnes, qui ſaturnalibus ſyntheſinati, ſiue in Cœnatoriis, quaſi eo tempore eſſet perpetuum conuiuium. Quare meritò Cariſianum reprehendit Martialis, quod ſaturnalibus togatus incederet. lib. VI. XXIV.

Nil laſciuius eſt Cariſiano
Saturnalibus ambulat togatus.

Seneca ep. XVIII. *December eſt menſis cum maximè ciuitas deſudat* (ſaturnalibus). *Si te hic haberem libenter tecum conferrem, quid exiſtimares eſſe faciendum, vtrum nihil ex quotidiana conſuetudine mouendum: an ne diſſidere videremur cum publicis moribus, & hilarius cœnandum, & exuendam togam. Nam quod fieri niſi in tumultu, & triſti tempore ciuitatis non ſolebat* (cum ſcilicet ad ſaga tranſiretur) *voluptatis cauſa, ac feſtorum dierum veſtem mutauimus.*

Fuit ergo ſyntheſis communis conuiuantium veſtis etiam viliorum: cuius vſus etiam in municipijs. Idem poëta Hiſpanus. lib. IV.

Duxit, & æſtates Syntheſis vna decem.

Quod tamen poeticè dictum.

Potuere quidem eſſe pretioſiores diuitum, & lautorum; ceterum commune diſcumbentium veſtimentum fuiſſe apparet.

Quale

nicolam appellat. Sed fortaſſe innuit, Neronem aliquando cum Syntheſi, hîc ſola tunicula indutum proceſſiſſe in publicum. Syntheſim enim a tunica diſtinctam fuiſſe certum eſt, alioqui Romani in conuiuiis, & Saturnalibus tantum tunicati fuiſſent. Idem lib. LXVIII. de Cornelio Frontone cauſarum patrono qui cum aliquando alta nocte a cæna domum rediret, ac intellexiſſet a quodam cui patrocinium promiſerat, Hadrianum ius reddere ἐντι τῇ στολῇ τῇ δειπνίτιδι vt erat in cænatorio amictu ad tribunal acceſſit.

Non aliud igitur dicere poſſumus, quam fuiſſe adinſtar pallii, vt vult Lipſius, vel linteam ſindonem, qua inuoluebantur in conuiuio reliquis, vt plurimum, depoſitis veſtimentis: licet Martialis, & Ouidius *pallia* appellent communi voce, quæ de omnibus veſtimentis accipitur. Sane in antiquis Tricliniorum figuris homines ſeminudi cubant, ſolo linteo, quod fortaſſe Syntheſis, ſemiamicti. Atque ita ſindonem, qua *indutus ſuper nudo adoleſcens* ille erat, qui Chriſtum D. à Iudeis captum ſequebatur, quaque relicta nudus aufugit Syntheſim fuiſſe crediderim, vel certè veſtem conuiualem, nam ille recens à Cæna Dominica, in qua diſcubuiſſe Chriſtum D. certum eſt, & fortaſſe veſtimenta de more gentis cænatoriis mutaſſe. Quas tamen veſtes non fuiſſe pretioſas (vt volebat ſatis futili coniectura Baronius) oſtendit Caſaubonus exercit. XVI. Fuere & cænatoriæ mulie bres. Pomponius de auro argento legato. *Q. Mutius ait, ſcire ſe quendam Senatorem muliebribus cænatoris vti ſolitum.* Quæ fortaſſe colore a virilibus diſtinctæ. Martial. lib. X. XXIX.

Quam mihi mittebas Saturni tempore lancem
Miſiſti domina Sextiliane tua.
Et quam donabas dictis a Marte Calendis
De noſtra Praſina eſt ſyntheſis empta toga.

Pretio, quo emere ſolebas togam quam mihi natali meo mitteres, emiſti viridem cænatoriam amicæ.

Fortaſſe Syntheſis eſt, quâ indutum videmus ſenem diſcubiturum in monumento, quod publicauit Vrſinus ad Cicconii Triclinium. Tabula. VIII.

Digitized by Google

Tab. VIII.

An extra Vrbem toga vſus fuerit. Toga etiam in militia. Cap. XXXII.

NOn Romæ modò, ſed quacumque Romanum patuit Imperium in pace Quirites togati fuêre. Eodem habitu vſi quicumque Romanis legibus gaudebant. Coloniæ item, & municipia. Tacitus Hiſtor. lib. II. *Ornatum ipſius municipia, & Coloniæ in ſuperbiam trahebant: quòd verſicolore ſagulo, brachas tegmen barbarum indutus togatos alloqueretur.* Manutius negat ſocios Pop. Romani toga vſos eſſe, & tamen honoris causâ mortuos togâ elatos. Verum non ſocios modo, ſed Italos penè omnes toga vſos illud argumento eſt, quod ab ijs Romani togas acceperint. Immo Arcades ſiue Argiuos, Lydos quoque togâ vſos Tertullianus, & Artemidorus docent. Gentes etiam deuictæ ſimul cum ſeruitute togam accipiebant. Tacitus in Agricola. *Iam vero principum filios liberalibus artibus erudire, & ingenia Brittanorum ſtudijs Gallorum ante ferre, vt qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiſcerent. Inde etiam habitus noſtri honos, & frequens toga.* Dio lib. XLVI. de gallia togata. *Vocabatur autem altera quidē Gallia togata, quod reliquis videretur eſſe pacatior, quodque τῇ ἐσθῆτι τῇ Ῥωμαϊκῇ τῇ ἀστικῇ ἐχρῶντο ἤδη. iam tum Vrbanum Quiritium veſtimētum vſurparent.* Strabo lib. III. de Hiſpanis. Et qui hanc formam ſequuntur Hiſpani στολάτοι λέγονται, ἢ τογάτοι. *Stolati, ſiue togati dicuntur.* Infra de Celtiberis. *Tertius mediterranea regit, atq; continet pacatos iā populos, καὶ εἰς τὸν ἥμερον, καὶ τὸν Ἰταλικὸν τύπον μεταχειμένων ἐν τῇ τηβεννικῇ ἐσθῆτι, & māſuetis moribus & cum toga formam indutos Italicam.* Quòd vero ſocij Romani nominis, honoris cauſá efferentur in toga, cum togæ ius non haberent, ex Iuvenale, vt vult Manutius, non deprehenditur. Verba eius ſunt.

Pars magna Italiæ, ſi verum admittimus in qua
Nemo togam ſumit niſi mortuus.

Ea quidem tempeſtate tota ferè Italia Romanis legibus viuebat, & ideo togata; Liuius lib. VI. de Tuſculanis. *Intrantibus*

M 2

tibus ſines Romanis non demigratum ex propinquis itineris locis: non cultus agrorum intermiſſos: patentibus portis Vrbis togati obuiam frequentes Imperatoribus proceſſere. Et lib. XXIV. de Pinario Arcis Ennenſis Præfecto. *Cum toga ſignum dedero, tum mihi vndique clamore ſublato turbam inuadite*. Etiam lib. XXIII. de Perolla Campano *cum mirabundus pater quid nam id eſſet conſilij quæreret, toga reiecta ab humero latus ſuccinctum gladio nudat*. Illud tamen eueniebat, vt raro admodum tanquam rure eſſent, togam induerent, ſed ſola tunica vterentur. Iuvenalis. *Clari velamen honoris*.

Sufficiunt tunicæ ſummis Ædilibus albæ.

Vbi etiam ipſi magiſtratus ſine toga, Senatus ipſe in tunicis. Idem.

— ipſa dierum
Feſtorum, herboſo colitur ſi quando theatro
Maieſtas:
Æquales habitus illic, ſimilemque videbis
Orcheſtram, & populum.

Martial. de vita municipali.

O ſoles! o tunicata quies.

Cic. in Rullum de Capuanis. *Iam vero qui metus erat tunicatorum illorum?*

Aliquando tamen, ſed raro togæ adhibitæ, ut in ſacrificijs, & officijs ſolemnibus. Martialis lib. IV.

Egiſti vitam ſemper Line municipalem,
Qua nihil omnino dulcius eſſe poteſt:
Idibus, & raris togula eſt excuſſa Kalendis.

Vbi raras appellat non quod rarò Linus in Vrbem ventitaret, ſed quod Kalendæ, & Idus, quibus municipes ad ſacra togati conueniebant, raræ ſunt, ſemel enim tantum in menſe veniunt.

Ideo etiam in toga elati: vt Romæ etiam viliſſimi homines. Martial. lib. IX.

Nec pallens toga mortui tribulis.

Quærit etiam Manutius, an togæ vſus in exercitu fuerit. Et Liuius quidem ſæpe togarum militarium mentionem facit,

Vt

Digitized by Google

Vt lib. xxix. *ſtipendium eius anni duplex, & frumentum ſex menſium impetratum, ſagaque & toga exercitui*. Et fine eiuſdem libri. *Veſtimenta exercitui deerant; id mandatum Octauio, vt cum pratore ageret. Mille ducenta toga breui ſpatio, & xii. millia tunicarum miſſa*. Idem Dec. v. lib. iv. *C. Sulpicius Pr. ſex millia togarum xxx tunicarum, & equos deportanda in Macedoniam prabendaque arbitratu Conſulis legauit*. Et tamen alibi togas in exercitu viſas pro re inuſitata ponit. Vel ergo, quod idem exiſtimat, non omnibus militibus togæ, ſed tantùm honeſtioribus tributæ ſunt. Vel fortaſse dùm ſtatiuis in Vrbibus, ac municipijs attinentur, toga vſi milites ſunt, nequaquam in caſtris. Vel de antiquiſſimis temporibus Liuius capiendus eſt, quibus etiam togæ in acie, & prælio vt diximus, & inde ritus præcingendi, & in procinctu, cinctuſque Gabinus dimanauit.

Milites etiam Prætoriani, quia in Vrbe, remoto terrore chlamydum fortaſse togati; Saltem cohors quæ more militiæ excubabat, ut vult Lipſius ex Tacito lib. i. Hiſt. *Nec vna cohors togata defendit nunc Galbam, ſed detinet*. In reliquis nullus togæ uſus paceinque toga, bellum ſago notari quis neſcit?

Quando toga in deſuetudinem abierit. Aue togatorum. Patroni togati. Cap. XXXIII.

Exutam ſimul à Romanis cum libertate togam, indicat Suetonius, qui cap. xl. de Auguſto loquens ait. *Etiam habitum, veſtitumq; priſtinum reducere ſtatuit: ac viſa quondã pro concione pullatorum turba indignabundus clamitans, En, ait, Romanos rerum dominos, gentemque togatam*

Negotium Ædilibus dedit, ne quem poſthac paterentur in foro, circove, niſi poſitis lacernis togatum conſiſtere. Quæ ſatis declarant, ſub Auguſto penè deſuetam togam, ſi officia clientum excipias, & in earum locum lacernas ſucceſſiſſe.

Quo tempore ait Lipſius, quique eum ſequuntur, togam penes paucos, & quidem honeſtiores remanſiſſe. Hoc verum

Digitized by Google

rum eſt, ſi loquantur de communi, & continuo togæ vſu; Nam ſi officia reſpiciamus, quibus clientes *Aue matutinum* patronis, ac magnis amicis portabant, eoſque in forum deducebant, ac reducebant, tunc etiam à vulgo, & viliſſimis hominibus toga geſtabatur.

Quod togati illud officium peragerent, nimis notum eſt. Martial.

Si matutinos facile eſt tibi rumpere ſomnos,
Attrita veniet ſportula ſæpè toga.

Iuvenal.

Niueos ad frana Quirites.

Et alibi ſæpiſsimè. Vbi Vetus Interpres.

In candidis togis officium facientes. Et
Togati ante pedes.

Hinc Martialis togas pro clientibus togatis vſurpat. IX. ep. VII.

Nec vocat ad cœnam Marius, nec munera mittit
Nec ſpondet, nec vult credere: ſed nec habet.
Turba tamen non deeſt ſterilem quæ curet amicum
Eheu quam fatuæ ſunt tibi Roma togæ!

Seneca epiſt. IV. *Vt famem ſitimque pellas non eſt neceſſe ſuperbis adſidere liminibus, nec ſupercilium graue, & contumelioſam etiam humanitatem pati. Non eſt neceſſe maria tentare, nec ſequi caſtra. Parabile eſt quod natura deſiderat, & expoſitum: ad ſupernacua ſudatur. Illa ſunt quæ togam conterunt, quæ nos ſeneſcere ſub tentorio cogunt.* Idem de Vita beata cap. XXIV. *Quis enim liberalitatem tantum ad togatos vocat?* Vbi togati non ſunt liberi, vt cenſet Lipſius, licet ſequatur, *ſerui liberi ne ſint.* Nam ætate Senecæ cum toga fere penes ſolos clientes remanſiſset nullum inter ſeruos, & ingenuos in habitu diſcrimen. Sed togati ſunt clientes, vt rectius cenſet Muretus, qui limina potentiorum obſeruabant vt deducerent, & reducerent. Quod officium diutiſſimè Romæ durauit etiam poſtquam Imperium Bizantium translatum. Nam circa vrbis Præfectos togati officium præſtabant. Marcellinus lib. XV. de Leontio Vrbis Præf. qui ad concitatam multitudinem

Inuitis amicis pergebat. *Illuc de induſtria per gens Præfectus ab omni toga, apparitioneque rogabatur enixius, ne in multitudinem ſe arrogantem immitteret, & minacem.*

Quod etiam tenuiores, atque obſcuriores in toga officium illud obirent, vt ſportulam lucrarentur, clare idem Iuuenalis.

— nunc ſportula primo

Limine parua ſedet turba rapienda togatæ,

Mox.

Iubet a præcone vocari

Ipſos Troiugenas, nam vexant limen & ipſi.

Ergo præter Troiugenas etiam viliores; Hi nempè quos idem indicat.

Quid facient comites quibus hinc toga, calceus, hinc eſt

Et panis fumuſque domi?

Nec multo poſt

— caules miſeris, atque ignis emendus.

Alia ad hoc confirmandum attulit Kercoetius in Maſtigophoro tertio.

Et quoniam magna pars populi Romani in his officijs occupata erat, non in totum togæ vſus abolitus eſt. Mane togati ſalutatores, iidem ante ambulones Regis, deductio, ac reductio togata, vt tota ferè dies vſque ad balnearum, cœnæque horam a togatis tranſigeretur. Atque hinc tam frequens apud Martialem & reliquos eius æui ſcriptores togæ mentio. Sed an eodem tempore Oratores, & cauſarum patroni cum agerent, togati eſſent, non ita certum eſt. Quintilianus quidem Oratori ſuo togatam dat, eamque moroſe vſque ad rugas diſponit. *Togati etiam Auguſtorum, & Togati Præfectorum* in antiquis Inſcriptionibus, quos aduocatos qui apud Auguſtum, vel apud Præfectos cauſas agebant, rectè docti intellexerunt. Huc ſpectat etiam Taciti locus ſi tamen ſanus eſt lib. xi. vbi aduocati legem Cinciam deprecantur, quæ pro orando mercedem capere vetabat. *Se medicos Senatores, quia Rep. nulla niſi pacis emolumenta peterent: cogitare plebem, qua toga eniteſceret.* Sic poſtrema verba corrigit Lipſius, & interpretatur, etiam quemuis e plebe occupa-

cupa-

Eupatum; vt emergeret ſe, & nitidiore toga eniteſceret? Sed correctionum nimius Lipſius eſt. In veteri legitur *cogitaret*, quod rectum eſt. Ipſe nempe Claudius, apud quem pro ſe orant patroni, reſpiceret plebem, ſiue plebeios patronos, quibus nullum niſi ex mercede cauſarum emolumentum. Nam etſi Senatores, ac proceres ob cauſam orandam pecuniam donumve non acciperent, Claudius cogitaret plebem, quæ non niſi toga, ideſt mercede orandi in nomen, ac famam venire poterat. Hoc eſt *eniteſcere*, non autem candidiore toga vti. Qui locus indicat, togam aduocatorum propriam fuiſſe. Liuius lib. XXII. de C. Terentio Varrone. *Vnus inuentus eſt ſuaſor legis C. Terentius Varro, loco non humili ſolum, ſed etiam ſordido ortus, patrem laniū fuiſſe ferunt, ipſum inſtitorem mercis, filioque hoc ipſo in ſeruili artis eius miniſterio vſum. Is iuvenis, ut ex eo genere quæſtus pecunia à patre relicta animum ad ſpem liberalioris fortunæ iecit, togaque, & forum placuere, proclamando pro ſordidis hominibus, cauſiſque aduerſus rem, & famam bonorum, primum in notitiam populi; deinde ad honorem peruenit.* Quo loco æuum ſuum reſpexiſſe Liuius videtur, quo toga ferme apud patronos in foro, nam tempore Varronis omnes ciues vulgo togati, etiam plebeii, ac ſordidi. Fortaſſe & Seneca lib. II. de Ira in hoc ſenſu capiendus eſt. Nam cum dixiſſet. *Hæc tot millia ad forum prima luce properantia, quam turpes lites, quanto turpiores aduocatos habent?* Subiicit paulo poſt. *Inter iſtos quos togatos vides nulla pax eſt: alter in alterius exitium leui compendio ducitur.* Clarius de conſtantia cap. IX. *Vt accuſatore ſubmiſſo, aut criminatione falſa, aut irritatis in nos potentiorum motibus: quæque alia inter togatos latrocinia ſunt.* Quem videtur imitatus D. Cyprianus epiſt. ad Donatum. *Sauit inuicem diſcordantium rabies, & inter togas pace rupta forum litibus mugit inſanum.*

Apuleius etiam improbos patronos *togatos vulturios* appellat. Nec alia mens Martiali fuiſſe videtur lib. VII. ep. L.

Iure madens, varioque toga limatus in vſu
Non lector meus hic Vrbice, ſed liber eſt.

Quod explicant *attrita indutum, toga qua in varijs officijs*

uteretur

uteretur. Sed cum eum iure coctum, ſiue madentem appellat, in cauſis, foroque verſatum indicat, & tam officijs quam agendis cauſis exercitum. Idem Quintilianum *gloriam Romanæ togæ appellat*. Eleganter Ouidius de remedio lib. I. forum Iudiciale appellat caſtra ciuilis togæ.

Deſidiam puer ille ſequi ſolet: odit agentes
Da vacua menti quo teneatur opus.
Sunt fora, ſunt leges, & quos tuearis amici
Vade per vrbana ſplendida caſtra togæ.

Id etiam indicare Iuvenalis videtur Sat. IIX.

—— tamen ima plebe Quiritem
Facundum inuenies, ſolet hic defendere cauſas
Nobilis indocti, veniet de plebe togata,
Qui iuris nodos, & legum ænigmata ſoluat.

Et tamen idem Iuvenalis alibi videtur cauſidico togam adimere, lacernas dare. Sat. VII.

—— purpura vendit
Cauſidicum, vendunt amethyſtina.

Hoc eſt lacernæ purpureæ, & amethyſtinæ: nam toga nulla oratoribus purpurea, ſed communis: niſi de lato clauo intelligamus, quod fieri non poteſt, quia non omnes patroni laticlauii, deinde nullus amethyſtini vſus in clauo, vt dicemus. Non niſi ergò de lacernis, aut lænis intelligere poſſumus, quæ togæ injiciebantur. Atqui auctor de cauſis corruptæ eloquentiæ, qui eorum temporum æqualis fuit, indignatur, togas ab Oratoribus depoſitas, & earum loco pænulas ſumptas. *Parvum*, inquit, *& ridiculum fortaſſe videtur, quod dicturus ſum: dicam tamen, vel ideo vt rideatur. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attuliſſe pænulas iſtas, quibus aſtricti, & velut incluſi cum Iudicibus fabulamur?* Hæc verba vellem reſpexiſſent, qui eum dialogum Quintiliano adſcribunt, qui cum Oratoris habitum deſcribit, ſolam togam agnoſcit, non diſſimulaturus illud incommodum, ſi ſuo tempore Oratoriæ maieſtati offeciſſet. Ceterum etiam Auſonij æuo cauſidici togati. Parentalibus de Arborio avunculo.

Te ſibi Palladia antetulit toga docta Toloſa.

Digitized by Google

Te Narbonensis Gallia præposuit.
Ornasti cuius Latio sermone tribunal
Et fora Hiberorum, quaque Nouem populis.

Et Symmachi. epist. xxxix. lib. v. *Epictetus toga forensis honore priuatus est*. Paulo ante eum Causidicorum clarissimum appellat. & lib. ix. ep. xxviii. At *Cartesium togæ amicum esse*, idest advocatorum. Ceterum togatos pro Aduocatis a Iurisconsultis inferioris æui accipi doctis ad notatum est, pluraque loca congessit ad Symmachum Iuretus.

Togas Imperatorum æuo non in totum depositas.
Cap. XXXIV.

VEterem habitum reducere tentauit Augustus vt vidimus ex Suetonio. Tentasse etiam Domitianum quidam ex illo Martialis colligunt.

Romanos rerum dominos, gentemque togatam
Ille facit, magno qui dedit astra patri.

Quod tam Domitianus, quam Augustus parentem suum Cœlo adscripserit. Sed non nisi tentasse apparet. Sicut, & Adrianum, qui Senatores, & Equites Romanos semper in publico togatos esse iussit, nisi si a cœna reuerterentur; nec secùs Antoninum, qui etiam milites togatos esse voluit. Tentarunt inquam, nam id haudquaquam obseruatum. Apud Gellium Titus Castricius discipulos quosdam suos Senatores obiurgat, *quòd die feriato lacernis, & tunicis, & Gallicis induti fuissent abiecta toga; Adijcit eiusmodi vestitum de multo iam vsu esse ignoscibilem*.

Non omnino tamen sub Imperatoribus, & ab omnibus depositam togam præter clientum officium docet Seneca ep. xiix. *Si te hic haberem libenter conferrem, quid existimares esse faciendum: vtrum nihil ex quotidiana consuetudine mouendũ: an, ne dissidere videremur cum publicis moribus, & hilarius cœnandum, & exuendum togam*. Igitur extra Saturnalia toga in aliquo vsu erat, quam Seneca quærit an exui oporteat Saturnalibus. Idem ep. cxv. *Mirari quidem non debes corrupta excipi non tantum a corona sordidiore, sed ab hac turba quoque cultiore.*

tiore. Togis enim inter ſe iſti, non indicijs diſſident. Iuvenalis item.

Veniet de plebe togata,
Qui iuris nodos, qui legum ænigmata ſoluat.

Vbi plebs togata non eſt minuta, & ſordidior, vt volunt Interpretes, ſed quæ Iudicijs, eloquentiæ & cauſis agendis operam dabat, & propterea in togâ. Martialis etiam.

Cum coleret puros pauper Teleſinus amicos
Errabat gelida ſordidus in togula.

Quæ omnia oſtendunt, præter officium ſalutationis etiam penes aliquos togam remanſiſſe.

In Ludis etiam togam perſeueraſſe docet Lampridius in Commodo. *Et contra conſuetudinem penulatos iuſſit ſpectatores, non togatos ad munus conuenire, quod funeribus ſolebat.* Quamquam alij ex Dione *non ſpectatores, ſed ſenatores* legant. Et Martial. lib. XIII.

Delicium paruo donabis Dorcada nato:
Iactatis ſolet hanc mittere turba togis.

Cuius diſtichi ſententiam hanc eſſe ſuſpicatur Turnebus; Dorcadam in arenam mitti dato a Quiritibus ſigno veſtis iactatæ ſinu. Sed mera ſuſpicio videtur, ad quid enim Dorcas dato ſigno iactatis togis in arenam miſſa eſt? Ouidius de alia re loquitur III. Amorum eleg. II.

Fauimus ignauo, ſed eum reuocate Quirites,
Et date iactatis vndique ſigna togis.

In Circo enim iactatis togis ignaui agitatores reuocabantur: vt contra ſententiam Caſauboni, & Bulengeri rectè ſtatuit Franc. Bernardinus Ferrarius V. C. in libro de veterum Acclamationibus.

Alij Martialem ſic accipiunt, quod Dorcadem in arenam miſſam turba agitare, & venari ſoleret iactatis togis. Sed quis credat togam venationi adhibitam, aut quis hic modus venandi iactatis togis? Mihi ſimplicior ſenſus videtur, Dorcadem, ſiue damam animal timidum in arenam miſſum nullo canum terrore, ſed ſola togarum iactatione agitatum a ſpectatoribus; Vel quod magis arridet ludicri cauſa Dorca-

Digitized by Google

dem ſubiecta toga, & iactatæ in ſublime miſſam, vt ineptorum libris factum ſcimus.

Ibis ab excuſſo miſſus in aſtra ſago.

Sed hæc, & nos ſuſpicamur, & meliora ab iis expectamus, qui præ ſe ceteros fœnum putant. Vt ad togam redeamus, quam ſublata libertate ſenſim deſiiſſe in vſu eſſe diximus, licet ab aliquibus retentam: mihi ſemper illud maximè mirum viſum eſt, ſub Seuero Imperatore, cuius ætate floruit Tertullianus, quomodo adeò in vſu promiſcuo toga præcipuè Carthagini fuerit, vt reprehenſus propterea fuerit, a Carthaginienſibus vir ille magnus, quod a toga, ad pallium tranſiiſſet, vt ſcripta Apologia conſilium tueri ſuum debuerit. Si enim tunc Carthagini quemadmodum Romæ in non frequenti vſu toga erat cur ita ciuium oculos offendit Tertullianus depoſita toga palliatus? Nec credibile eſt, cum Romæ ſublatus vſus eius eſſet, in colonia retentum, cum florente Rep. & promiſcuo in Vrbe togarum vſu, rarus admodum in Colonijs, ac municipiis eſſet. Videant docti.

Tunicatus populus. Pullatus circulus. *Cap. XXXV.*

POſt quam togæ in deſuetudinem abierunt in earum locum lacernæ, ac pænulæ ſucceſſerunt: de quibus infra dicemus; Itaut lacerna, quæ veſtimentum militare erat, in habitum pacis tranſierit, & pænula, quæ viatorium, promiſcuè geſtari cepęrit. Quamquam autem varii coloris fuiſſe lacernas oſtendemus, vt plurimum tamen nigræ vulgò, ſiue pullæ geſtabantur. Suetonius loco laudato de Auguſto. *Viſa quondam pullatorum turba, dedit negotium Ædilibus, ne quem paterentur in foro, aut circo niſi poſitis lacernis togatum conſiſtere.* Pullatos appellat, qui cum lacernis erant.

Sed viliores ferme hunc in lacernis colorem amabant. Hinc *pullatum circulum* Quintilianus de populi minuti concione; quod de pænulis docti interpretari maluerunt, cum tamen pullatos lacernatos dicat Suetonius: & frequentior

per

per ea tempora lacernarum vſus, quàm pænularum: etſi non ignorem, hoc veſtimentum confundi. Vt vt ſit, idem populus minutus, & pullatus, & tunicatus dicitur; ſi autem pullatus à lacernis, vel pænulis dicebatur, quomodo idem tunicatus; niſi eandem rem lacernam, & pænulam cum tunica facere velimus, quod video doctis viris in mentem veniſſe. Sed hoc minime ferendum eſt, & opinio de pænula, quòd eadem cum tunicâ, auctori ſuo diſplicuit.

Rectius ergo dixerunt, tunicatum dici de viliſſima plebis parte, quæ nempe ſola tunica incedebat, ſine vlla lacerna, vel penula, vt apud nos etiam viliſſimi ſine pallio incedunt. Quod vt verum eſt, ita illud negari non poteſt, hunc populum tunicatum non potuiſſe dici pullatum, vt paſſim à ſcriptoribus appellatur: Nam tunicas fuiſſe albas non eſt dubitandum; Ergo albatus fuerit popellus in tunicis, non pullatus. Et tamen maiorem populi partem ſellularios opifices, viliſſimæque mercis inſtitores tunicatos inceſſiſſe credibile eſt.

Huic difficultati ſoluendæ duo ſunt, quæ nunc ſuccurant. Alterum eſt, tunicas viliſſimorum hominum licet albæ initio fuerint, tamen longo vſu tantum ſordium contraxiſſe, vt pullæ viderentur, & hinc pullatam turbam dictam. Sanè vtrumque cum iunxit Plinius lib. VIII. epiſt. *Nonne cum ſurgis ad agendum, tum maxime tibi ipſi diffidis, tum commutata non dico plurima, ſed omnia cupis, vtique, ſi latior ſcena, & corona diffuſior. Nam illos quoque ſordidos, pullatoſque reuereamur.* Alterum eſt, quod quemadmodum in locum togarum, quæ albæ, alterius coloris veſtes, & maximè pullæ ſucceſſerunt, ita, & fieri potuiſse, vt plebs minuta pro tunicis albis, alium colorem vſurpare ceperit pullum nempè ad inſtar lacernarum, vel pænularum, & ideo pullatam dictam eſſe.

Chriſti

Digitized by Google

Christi Sacerdotum vestem exteriorem Miſſarum Sacris adhibitam togam fuiſſe videri. Paenula: Planeta: Caſula. Cap. XXXVI.

EXplicatis, quæ ad togam communem pertinebant, non abs re fuerit inquirere, num aliquid in noſtro cultu ſit, quod Romanam togam referat. Et diligenter ſcrutantibus nulla togæ ſpecies in communi veſtitu apparet. Nam quas Doctorum togas dicimus, item queîs Veneti ciues induuntur; non togæ ſunt, ſed talares tunicæ apertæ, & manicatæ quorum nihil in Romanâ togâ fuit. Aliquod modò in ſacro amictu togæ veſtigium apparet. Veſtis nempe ſuperior ſacris operantium, quam rudi vocabulo *Planetam*, & *Caſulam* appellant, vel toga fuit, vel togæ ſimillima, eâ nempe forma, quâ olim in vſu erat, nam ætate noſtra non parum immutata eſt. Vetus quippe Planeta totum hominem cooperiebat, atque inuoluebat, ita vt etiam vtrumque brachium cum corpore obuelaret, vt expediri aliter manus non poſſent, niſi contractâ hinc inde ſubiectis brachiis, & ſubductâ ab inferiori parte in rugas, ac plicas planetâ. Quales nunc in antiquis picturis cernuntur, qualeſque ſunt adhuc Græcorum ſacris operantium veſtes exteriores, & nos Venetiis vidimus. Paulatim inde a lateribus ſcindi cepit, credo quia nimis onerofa res eſſet, donec ad hanc formam ventum eſt, quâ vtrinque aperta facile brachia excluduntur.

Hanc tamen Baronius non togam, ſed pænulam fuiſſe contendit, ad annum LVIII. vbi loquitur de pænula D. Pauli, quam reliquerat Troade apud Carpum. Et primo quidem inclinat animum, vt credat, Pænulam D. Pauli fuiſſe non veſtimentum quale antiquitus itineris, ac præcipuè pluuiæ cauſa ſumebatur, ſed potius cum antiquis, vel fuiſſe thecam, & loculos, queis libri continerentur, vel potius volumen, quòd Grecè φαιλονίω habeatur. Rationes quibus id firmare contendit, licet liberum iudicium relinquat, exigui momenti

menti ſunt. *Si enim*, inquit, *veſtis itineri apta fuiſſet, non eam ſuſcepto itinere Paulus reliquiſſet; Deinde potuit ſibi aliam Romæ comparare*. Quæ facilè refutaueris: nam, & aliam tunc pænulam habere potuit Paulus, & ſudo tempore, ac minime hyberno iter habere, vt nihil opus pænula eſſet: & ſi aliam Romæ potuit comparare, potuit etiam quam Troade reliquerat curare cum libris a Timotheo ad ſe perferendam. Nec obſtat, quo φαιλονὴν in Græco ſit, nam φαιλόνης, & φαινόλης pro pænula a Græcis vſurpatur, vt docti pridem obſeruarunt.

Verum iſta parum ad rem noſtram faciunt. Quod addit Baronius, pænulam dici veſtem ſacram a Græcis, eandemque a latinis, *Planetam* ſiue *Caſulam*, appellatam, id curatiùs expendendum eſt. Pænulam quidem fuiſſe inter ſacras veſtes, non negauerim, ſed eandem fuiſſe, ac planetam; hoc eſt quod fateri non poſſum. Planeta ſic dicta eſt, vt ipſe fatetur Baronius a πλάνης, quod circum errans totum ambiat corpus, quales eſſe antiquiores ait idem, quæ in Eccleſijs aſſeruantur, quæ nempe rotundæ, ac per totum clauſæ vno circumiectu totum corpus inuoluebant, & vt diximus etiam vtrumque brachium ita, vt niſi a lateribus vtroque pariter brachio ſubleuari poſſent. Quare alii Planetas dictas exiſtimarunt, quod eius extrema ora hinc inde in brachia, ſcapulaſque reiecta errabunda deflueret. Et ideo plures eandem veſtem *Caſulam*, dixêre elegantiâ, quæ eorum temporum propria fuit. Iſidor. lib. XIX. cap. XXVIII. *Caſula eſt cuculla, a caſa, quòd totum hominem tegat, quaſi minor caſa; Vnde, & Cuculla* (hoc ridiculum eſt) *quaſi minor cella*. Adiicit Iſidorus Græcè Planetas dictas *quia horis errantibus euagantur, vt & ſtella Planeta; qua vaga ſuo errore, motuque diſcurrunt*. Sed corruptus hic locus eſt, & pro *horis* legendum eſt *oris*, ideſt Limbo, & extrema parte, vt ſcilicet ſecundum eymon πλανὴς Planeta Græcè dicatur, quia eius oræ errarent, & vagarentur, modo nempè ſubductæ brachiis, modo defluentes, & numquam ſtabiles. Sic, & ſacri gloſſographi Planetam veſtem laxam interpretantur circa humeros, quæ errantibus

oris

oris euagatur. Gemma Animæ. c. ccvii. *Caſulam* ſcribit *omnibus alijs veſtibus circumijci, qua Planeta dicatur quod erra-bundus Limbus eius vtrinque in brachia ſubleuetur. Hac in pe-ctore, & inter humeros duplicatur, in vtroq; brachio triplicatur.*

Ex his apparet Planetam, ſiue Caſulam, quæ olim in vſu, veſtem fuiſſe laxam, rotundam, circumcluſam, quæ totum corpus inuoluebat, & vtrimque à lateribus in ſcapulas reijciebatur. Quæ omnia oſtendunt togam fuiſſe, non pænulam; Nam pænula, vt & lacernæ, chlamydes ſaga, & reliqua pallia aperta erant, & fibula, vel in humeris, vel in ceruice nectebantur; Caſula tota clauſa, & toga. Pallia aperta fuiſſe ſatis alijs probatum. Pænulam autem etiam pallium fuiſſe docet Perſij Vetus interpres. *Lacerna pallium fimbriatum, quo olim ſoli milites vtebantur. Panula palium cum fimbrijs longis.* Præterea Planeta veſtis laxior, & rotunda; Pænula anguſta, & corpori adpreſſa. Auctor de cauſis corruptæ eloquentiæ. *Quantum humilitatis putamus eloquentia attuliſſe pænulas iſtas, quibus adſtricti, ac velut incluſi cum Iudicibus fabulamur?* Et licet incluſi ſub pænula eſſent, non ita tamen, vt brachia exeri non poſſent, vt in Caſula.

Modum geſtandi Caſulam diuerſum a toga geſtatu fuiſſe. Lineus amictus. Cap. XXXVII.

TOgam, & veſtem fuſiorem fuiſſe, & circumcluſam totumque corpus inuoluiſſe docuimus, idemque antiquorum Planetam præſtitiſſe, vt togam, non pænulam fuiſſe dicendum ſit. Vnum tamen diſcrimen erat, quod in togâ dextrum brachium, quà parte patebat ad pectus exerebatur ſiniſtrum ſub ipſa toga eiuſdem reductione extollebatur; Atqui in Planeta vtrumque brachium ſubiectum, ex inferiori parte ipſam contrahendo expediebatur. Quod factum opinor quia modeſtior, & magis verecundus hic habitus fuit, quòdque vt in antiquis picturis apparet, non omnino exertâ nudâque manu, ſed veſte obuelata res ſacræ tangebantur.

Et

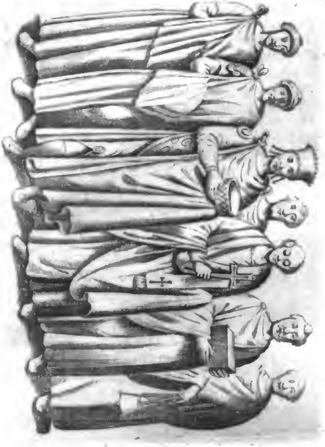
Et quoniam non aliter expediri brachia poterant, quam ſubductâ planetæ orâ, & in humeros reiecta, hinc factum eſt, vt inter Miſſarum ſolemnia, cum Sacroſancta Myſteria eleuanda, & populo oſtendenda erant, quòd planeta ſic contracta vtrumque brachium deprimeret, ac prægrauaret, vt difficulter attolli poſſet, Aræ miniſter poſteriorem eius laciniam ſublatam ſuſtentaret, quò facilius brachia ſacerdos extenderet; quod nunc quoque ſeruatur, licet ſciſsâ iam veſte, & excluſis brachiis non ita vt olim, opus ſit.

Præter Planetam aliud Romanæ togæ veſtigium Patauii vbi hæc commentabar, obſeruaui, Lineum nempe amictum ſuperiorem ſacerdotum, & Aræ miniſtrorum, quem Cottam vulgo appellant, de quo infrà.

Hæc inquam linea veſtis Patavii (nam alibi manicata in vſu eſt) rotunda eſt, & clauſa, totumque corpus inuoluens, atque vtroque brachio hinc inde ſubducta in humeros reiicitur, vt in veteri Planeta factum diximus. Hæc olim opinabamur cum nondum pænulæ figuram in antiquis monumentis videre contigiſſet: decepti etiam clarorum virorum auctoritate qui pænulam veſtimentum apertum eſſe docuerunt. Sed poſtquam non vna pænulæ imago in manus venit mutare opinionem cogimur, veſtemque ſacrificantium cum Baronio pænulam fuiſſe fatemur. Eius imago ſuo loco reddetur. Hic veteris caſulæ ſacrificalis effigiem damus, quam Nicolaus Alemannus V. C. ad Procopii Anecdota exhibuit.

Tabula. IX.

O Plane-

Tab. IX.

Digitized by Google

Planetam, & Caſulam etiam extra ſacra in communi veſtitu fuiſſe. Cap. XXXIIX.

HAud inſcius ſum, non defuturos qui huic opinioni genuinum frangant, grandeque facinus, & morte piandum dictitent, quod veſtem ſacrificalem eandem cum veſte communi, ac prophana fecerim. Fateor labente æuo quædam in ornatu, cultuque ſacrorum immutata eſſe, quædam etiam ad Iudæorum ritus exacta; Primis tamen Eccleſiæ temporibus in communi veſte Lithurgiam peractam auſim affirmare; Tunc enim etiam Sacerdotes, & clerici in communi habitu incedere minus inuidioſum putarunt. Veteres quidem Chriſtianos veſte cum Ethnicis indiſcreta vſos, ſatis oſtendit Baronius Tomo 11. Annalium. Soli Aſcetæ, quique vitam auſteriorem profitebantur, pallium geſtabant veſtem Græcanicam, & Philoſophorum propriam, vnde tot conuicijs proſciſſi ſunt. Quod ſi ſacrorum veſtes reſpiciamus, quæ in veteri Sacerdotio fuerunt non multum eas à vulgari habitu diſcrepare videbimus. Vulgo enim tunc homines in Orbe Romano tunicis ſaltem duabus induti interiore linea, ſiue *ſubucula*, & exteriore ex lana aliaue materia, quæ propriè *tunica* dicta, olim quidem ſine manicis, quæ *Colobium*, poſt manicata, quæ *Dalmatica*. Tunicæ quidam togam inijciebant, quidam lacernam, aut pænulam. Hæc omnia in ſacrificali veſtitu fuère. Tunica enim linea talaris, quam *albam* & *Camiſum*, ſiue *Camiſam* dixere: Zona cingendæ tunicæ: mox Dalmatica, quæ poſtea penes ſolos Epiſcopos remanſit; Tandem Planeta quam togam, ſiue togæ ſimillimam diximus, quam ideo exiſtimo in ſacris lacernæ prælatam, quod toga honeſtiorum eſſet, & Romæ etiam cum indeſuetudinem abijſſet in ſacris Deorum retenta. Reliqua poſterioris æui additamenta fuere. De ſtola B. Ivo Carnotenſis de rebus Eccleſiaſticis. *Vtuntur & ſtola, quæ alio nomine orariũ vocatur: quæ vetus ſacerdotium non [illegible].* Albinus de diuinis officijs. *Sunt tamen aliæ quæ apud [illegible]* (laicos)

dæos) *non habebantur, vt ſtola, ſandalia, & ſudarium, quod ad tergendum ſudorem in manu geſtari mos eſt, quod vſitato nomine Fanonem vocamus*. Idem. *Mappula* (nos manipulum dicimus) *quæ in ſiniſtra parte geſtatur, qua pituitam oculorum, & narium detergimus*. Eandem mappulam *ſudarium* vocat Fortunatus Amalarius.

Scio veteres ad veſtitum Pontificium Hebræorum pleraque exegiſſe, ſed præter tunicam lineam, & quem vocant *amictum*, quem ad inſtar ſuperhumeralis eſſe voluerunt, nihil admodum ſimile reperiemus. Vbi enim apud noſtros *tunica hyacinthina, rationale, cydaris, baltheum, lamina in fronte, fæminalia linea, ſiue bracca?* Hæ poſtremæ adeo Romanis incognitæ, vt inter barbara tegmina recenſerentur, quemadmodum infra oſtendam.

Sed indecorum videtur, ac minime ferendum, veſtem prophanam ſacris caſtiſſimis adſcribere. Velim mihi dicant, quod genus veſtimenti Pænulam fuiſſe credant. Vulgare, ac viatorium. Atqui eius vſus inter ſacras veſtes a Baronio & ab aliis recipitur, & *veſtis ſacerdotalis* appellatur: Cur pænulam admittunt, togam excludunt, quæ honeſtior, & omnium nobiliſſima veſtis fuit?

Tantum autem abeſt ideo non adhibitam ſacris togam, quia prophana erat, vt etiam Planeta, ſiue Caſula ſacrorum propria, in promiſcuo tamen vſu fuerit. Io: Diaconus in vita S. Gregorij ait, *Patris eius indumentum fuit Planeta caſtanei coloris, & ſub Planeta Dalmatica*. Nec mihi recte facere videntur, qui hinc ſolum arguunt, patrem S. Gregorii fuiſſe in Clero, quod Planetam, & Dalmaticam geſtaret. Nam vt de Dalmatica nihil dicamus, quæ tunica fuit, & quidem antiquitus probroſa: ſi ideo Gregorii Pater in Clero fuiſſe creditur, quod Planetam geſtabat, illud ſequitur etiam extra ſacra eam in vſu fuiſſe. De Caſula Bonifatius ep. 111. cuius locum attulit Cerda in Aduerſariis. *Litteras, & parua munuſcula tranſmitto vobis, ideſt Caſulam non holoſericam, ſed caprina lanugine miſtam, & villoſam ad tergendos pedes dilectionis veſtræ.* Quam non modo promiſcuus ſed vilis Caſulæ vſus?

hanc tamen à ſacrificali diſtinctam fuiſſe apparet. Iuo Carnotenſis etiam de rebus Eccleſiaſticis. *His omnibus indumentis ſuperponitur Caſula, quæ alio nomine planeta vocatur, quæ quia communis eſt veſtis, charitatem ſignificat.* Concilium Ratisbonenſe Anno DCCXLII. *Presbyteri, vel Diaconi non ſagis laicorum more, ſed caſulis vtantur ritu ſeruorum Dei.* Sed totam noſtram coniecturam grauiſſimo teſtimonio corroboremus licet Vualafredi Strabonis, qui ante octingentos ferè annos doctrina, ac ſanctitate floruit. Eius verba ſunt cap. XXIV. de rebus Eccleſiaſticis. *Veſtes etiam ſacerdotales per incrementa ad eum, qui nunc habetur aucta ſunt ornatum. Nam primis temporibus communi indumento veſtiti miſſas agebant, ſicut, & hactenus quidam Orientalium facere perhibentur. Stephanus autem XXIV. conſtituit ſacerdotes & Leuitas veſtibus ſacratis in vſu quotidiano non vti, niſi in Eccleſia tantum.* Mox. *Addiderunt in veſtibus ſacris alij alia, vel ad imitationem earum, quibus veteres vtebantur ſacerdotes, vel ad myſtica ſignificationis expreſſionem.* Amalarius Fortunatus lib. II. cp. XVII. *Stephanus natione Romanus ex patre Iobio conſtituit ſacerdotibus, leuitiſque veſtibus ſacratis in vſu quotidiano non vti.*

Dalmatica. Lacernum byrrhum. Cardinalium Veſtitus; Baronij opinio reiecta. Cap. XXXIX.

NOn Planeta modo, & Pænula olim ſacri, ac prophani vſus fuit, ſed & Dalmatica. Eam in ſacris adhibitam conſtat, eiuſdem etiam extra ſacra vſus primo quidem promiſcuus, deinde in Diaconis, mox in Presbyteris, tandem in ſolis Epiſcopis. Vvalafridus Strabo. cap. laudato. *Et Silueſter ordinauit, vt Diaconi Dalmaticis in Eccleſia vterentur. Et primò quidem Sacerdotes Dalmaticis ante Caſularum vſum induebantur: poſtea vero cum Caſulis vti cepiſſent, Dalmaticas Diaconibus conceſſerunt.* Addit a Romano Pontifice earum vſum aliis Epiſcopis permiſſum, aliis interdictum: ſua vero ætate omnes penè Epiſcopos, & nonnullos Presbyterorum ſub Caſulis Dalmaticas geſtaſſe.

Ergo

Ergo antè Stephani, & Siluestri tempora Dalmaticæ in promiſcuo vſu fuere. In actis S. Cypriani. *Idem S. Cyprianus in agrum Sexti perductus, & ibi ſe lacerno byrrho expoliauit, & genua in terram flexit, & cum ſe Dalmatica expoliaſſet in linea remanſit*. In quo falluntur, qui putarunt fuiſſe hunc habitum peculiarem Epiſcoporum: cum vulgaris eſſet. Nam byrrhus, ſiue lacerna communis fuit, Dalmatica item, & tunica linea ſiue ſubucula. Nihil igitur peculiare habuit, niſi ſi forte lacernam magis pretioſam. Multo magis nugantur, qui hebetis eſſe ingenii dicunt, exiſtimare lineam ibi eſſe tunicam interiorem, ſiue Camiſiam, nam eſſe lineum amictum Epiſcoporum, quem alii Ephod appellant. Ipſi multo hebetiores ſunt, nam linea illa verè fuit ſubucula, in qua exſpoliatus ſuperioribus veſtibus, lacerna nempe, & Dalmatica Cyprianus carnificem operiebatur: Argumenta quæ contra afferuntur, ſtipulis leuiora ſunt. Quis enim neſcit, lineum amictum ſiue ephod non ſub lacerna, & Dalmatica poni, ſed tunicæ, & reliquis veſtimentis ſuper induci?

Neque me multum auctoritas Baronii mouet, qui illud *lacernum byrrhum* explicat byrrhum per modum lacernæ compoſitum, vt fuerit ſpecies quædam lacernæ. Sed byrrhum idem, ac lacernam fuiſſe Cl. Salmaſius docuit. In eo, inquam, non me mouet Baronius, quod Cardinalium veſtes ad Cypriani cultum exigit. Haud vidi magis. Cyprianus indutus linea, mox Dalmatica, ſupra lacerna. *Illi* inquit *poſt veſtem ſuperinduunt lineam, & deſuper ſolutam tunicam, & tantum humeros, brachiaque tegens lacernum byrrhum*. Nihil tale in Cypriano. Lineam habuit, Dalmaticam, & lacernam. At patres purpurati hodiè lineam quidem habent, ſed duplicem, interiorem quæ ſubucula, deinde thoracem, mox tunicam talarem, tum alteram lineam, ſiue Ephod: poſtremo loco non tunicam ſolutam, vt tenet Baronius, ſed vel togam, vel togæ perſimilem veſtem, nam fuſa eſt, & ſyrmate prodiga, totumque hominem inuoluit. & licet ad pectus aperta, brachio tamen ſiniſtro, vt veterum toga ſub-

duci-

ducitur, ac contrahitur, & ideo *Cappa* appellatur, vel quod hominem capiat, vel a capite, cum in luctu ea caput inuoluant, vt in veteri toga; Quod autem humeris ſuper iniicitur *Exomidis* ſpecies eſt, ſiue *cuculli*, qualis ſimplicior in Monachorum habitu viſitur: Ea autem trunca veſtis vulgo dicitur.

Sed quid pænulam in ſacris fuiſſe dicemus, cuius mentio in actis Concilii Epheſini, ſi ea non fuit Planeta? *Miſimus tunicam candidam, & pænulam caſtaneam*; Vbi in Græco vt notat Baronius eſt φαινόλιον. Ea etiam veſtis ſacra fuit, quæ licet aperta, & fibula nexa, tamen totum hominem cooperiebat. Hæc vulgi voce *Pluviale* dicitur, forte quia vt Pænula olim pluviæ tempore ſumebatur, eiuſque vſus in ſupplicationibus, & veſpertinis precibus. Eaque omninò à Caſula, ſiue Planeta diſtincta, vt propterea non rectè quidam φαινόλιον Caſulam interpretati ſint, cum Penulam debuiſſent. Quamquam ex eo quod totum hominem inuoluat, licet aperta, etiam Caſula impropriè dici poſſit. Sed de veſte ſacrificali, totiuſque aræ ornatu alias accuratiùs cum Deo diſputabimus. Interim auctarii loco viri doctiſſimi literas in ea, quæ hactenus diſputata ſunt adſcribemus.

V. Cl. Ioanni Rhodio Ioannes Fredericus Gronouius, S. P. D.

MIrifice me exhilararunt literæ tuæ, Vir Præſtantiſſime quas tanto iam tempore ignarus veſtri, rerumque veſtrarum nuper admodum accepi. Atque vtinam ſciuiſſem Elzeuirium aliquid in illas oras mittere; nihil mihi fuiſſet antiquius, quam vt nuperum illum fœtum meæ obſeruantiæ obſidem ad vos allegarem. Spero tamen poſtquam aliquandiu vel moratus fuerit in itinere, vel oberrauerit venturum, quo eſt deſtinatus. Certe amico per multa exemplaria commiſi in Italiam curanda, quæ ille partim Nuntij

Apo-

Apoſtolici partim Veneti Legati Coloniæ hominibus tradita mihi adfirmauit. Nos vero quando Veslingii *lapſa externis opobalſama truncis*, quando Argoli Circenſes Panuiniani delectabunt? Rara fortuna eſt, hæc ad nos peruenire, eique adſcribo vſuram Commentarij Ferrariani: a quo viro quod me amari ſcribis, id vero mihi gratiſſimum eſt. Nimium quantum deſidero Electa promiſſa: eam ſaliuam mouet de re veſtiaria ſcriptio, cuius lectione me plurimum profeciſſe dicerem, ſi aliquid in literis profeciſſe me agnoſcere auderem: Toga mihi viſa ſemper vnum ex difficillimis Romanæ antiquitatis capitibus, in quo nec alij ſatisfaciebant, nec ipſe vnquam vt ſatisfacerem mihi ſperaui fore. Sed ingentem lucem & mihi, & materiæ attulit doctiſſimi Ferrarij induſtria, & ſagacitas: cui dum φοιτητὴν me nuper prebui, iterum non ad dies aliquot, ſed menſes capaciſſimo amictui ita ſum inuolutus, vt ſi Clytæmneſtram domi haberem, Agamemnonis caſum timuiſſem. Aliqua tamen extricare me ſum conatus, & πιπρόντα ἐνθυμήματα deuinxi verbis in chartam coniectis, quæ peius, fateor, perire non poterat, tamen perituræ vtique, quoniam in noſtro peculio erat, parcere ſuperuacuum duxi. Excerpſi ex aduerſarijs inſignia quædam, & ad te mitto (quando hanc libertatem datis) vt cum illo communices, & iudicium ab eo ſcriptum, ſi me amatis, impetres. Cupio autem ſincere, & ſeuere tum accipi illa, tum haberi, vt ipſe a malignitate ſum alieniſſimus ζητητικῶν loco fiat, non κυρίων δοξῶν; Quare & re uinci gratiſſimum erit mihi, dummodo eruatur veritas & antiquitas.

1. Communis recentior habitus dextrum humerum vna cum brachio exertum habuiſſe haudquaquam videtur. Ideo Quintilianus. *Tum ſinus iniiciendus humero, cuius extremam oram reieciſſe non dedecet*. Ideo Curius Fortunatianus. *Sinus ab humero poteſt labi*. Quod non poteſt niſi de dextro intelligi: nam ad ſiniſtrum humerum nulla pars ſinus pertinet. Iterum Fabius ſtatim poſt illa verba. *Operiri humerum cum toto iugulo non oportet: alioquin amictus fiet anguſtus*. Non totum iugulum

gulum vult vna cum humero operiri: vult ergo ipſum humerum operiri: nam pars iuguli humero plane nudo operiri nulla poteſt. Præterea Tertullianus ait, *vmbonis ambitum, vnde ſinus naſcitur retrahi a ſcapulis*. Eſt ergo in ipſis ſcapulis aliquod tegimen, vnde *retrahitur* (non dixit *detrahitur* vt oſtendat aliquid in humero manere) illud circa vmbonem vnde naſcitur ſinus. Denique veteres ſtatuæ id liquido oſtendunt. In illa quam vulgauit Rubenius, & obliquo eo ſitu, quo dextrum latus contemplandum præbet, & aduerſo opertus humerus brachio exſerto conſpicitur. Eodem habitu vtraque imago in nummo M. Aurelii, nec diuerſum ſignificant illa Quintiliani. *Sinus qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum oblique ducitur velut baltheus, nec ſtrangulet, nec fluat*. Etenim illa vox *Sinus* nec hodie in textu eſt, nec olim, cum ſententiam ſuam his verbis efferret, in mente fuit Quintiliani. Aliud autem eſt, ille veluti baltheus, qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum latus ante pectus ducitur, aliud pars togæ, quæ dextro humero inſidet, vt ſtatim exponemus.

2. Quintilianus, *Siniſtrum brachium euſque alleuandum eſt, vt quaſi normalem illum angulum efficiat*. Quem angulum niſi illum qui fit brachii parte, vel cubito, vna cum manu alleuato? Namque articulus qui medium brachium diuidit, & à quo tota pars inde ad carpum cubitus appellatur. Plerumque vt ex ſtatuis nummiſque apparet, manus ſiniſtra erat decliuis, & molliter propendens: eouſque ergo id quod eleuatur ſiniſtri brachii, alleuandum erit, vt articulus ille, quo cubitus a lacerto ſeparatur ſit norma altitudinis quam capere oportet manum: non eleuatur ulterius quam angulus ille demiſſo ſuperiori brachio pertinet. Et ratio præcepti huius eſt, quia altius eleuando brcahium obuertatur cubitus non manus quod pugilum eſt. Hinc inferius, quo & prior animaduerſio confirmatur. *Sed hac amictus obſeruatio, dum incipimus: procedente vero actu, tum pene ab initio narrationis, ſinus ab humero recte velut ſponte delabitur: & cum ad argumenta, & locos ventum eſt, reÿcere à ſiniſtro togam, deÿcere etiam ſi ha-*

dem ſubiecta toga, & iactata in ſublime miſſam, vt ineptorum libris factum ſcimus.

Ibis ab excuſſo miſſus in aſtra ſago.

Sed hæc, & nos ſuſpicamur, & meliora ab iis expectamus, qui præ ſe ceteros fœnum putant. Vt ad togam redeamus, quam ſublata libertate ſenſim deſiiſſe in vſu eſſe diximus, licet ab aliquibus retentam: mihi ſemper illud maximè mirum viſum eſt, ſub Seuero Imperatore, cuius ætate floruit Tertullianus, quomodo adeò in vſu promiſcuo toga præcipuè Carthagini fuerit, vt reprehenſus propterea fuerit, a Carthaginienſibus vir ille magnus, quod a toga, ad pallium tranſiiſſet, vt ſcripta Apologia conſilium tueri ſuum debuerit. Si enim tunc Carthagini quemadmodum Romæ in non frequenti vſu toga erat cur ita ciuium oculos offendit Tertullianus depoſita toga palliatus? Nec credibile eſt, cum Romæ ſublatus vſus eius eſſet, in colonia retentum, cum florente Rep. & promiſcuo in Vrbe togarum vſu, rarus admodum in Colonijs, ac municipus eſſet. Videant docti.

Tunicatus populus. Pullatus circulus. *Cap. XXXV.*

POſt quam togæ in deſuetudinem abierunt in earum locum lacernæ, ac pænulæ ſucceſſerunt: de quibus infra dicemus; Itaut lacerna, quæ veſtimentum militare erat, in habitum pacis tranſierit, & pænula, quæ viatorium, promiſcuè geſtari ceperit. Quamquam autem varii coloris fuiſſe lacernas oſtendemus, vt plurimum tamen nigræ vulgò, ſiue pullæ geſtabantur. Suetonius loco laudato de Auguſto. *Viſa quondam pullatorum turba, dedit negotium Ædilibus, ne quem paterentur in foro, aut circo niſi poſitis lacernis togatum conſiſtere.* Pullatos appellat, qui cum lacernis erant.

Sed viliores ferme hunc in lacernis colorem amabant. Hinc *pullatum circulum* Quintilianus de populi minuti concione; quod de pænulis docti interpretari maluerunt, cum tamen pullatos lacernatos dicat Suetonius: & frequentior

per

per ea tempora lacernarum vſus, quàm pænularum: etſi non ignorem, hoc veſtimentum confundi. Vt vt ſit, idem populus minutus, & pullatus, & tunicatus dicitur; ſi autem pullatus à lacernis, vel pænulis dicebatur, quomodo idem tunicatus; niſi eandem rem lacernam, & pænulam cum tunica facere velimus, quod video doctis viris in mentem veniſſe. Sed hoc minime ferendum eſt, & opinio de pænula, quòd eadem cum tunicâ, auctori ſuo diſplicuit.

Rectius ergo dixerunt, tunicatum dici de viliſſima plebis parte, quæ nempe ſola tunica incedebat, ſine vlla lacerna, vel penula, vt apud nos etiam viliſſimi ſine pallio incedunt. Quod vt verum eſt, ita illud negari non poteſt, hunc populum tunicatum non potuiſſe dici pullatum, vt paſſim à ſcriptoribus appellatur: Nam tunicas fuiſſe albas non eſt dubitandum; Ergo albatus fuerit popellus in tunicis, non pullatus. Et tamen maiorem populi partem ſellularios opifices, viliſſimæque mercis inſtitores tunicatos inceſſiſſe credibile eſt.

Huic difficultati ſoluendæ duo ſunt, quæ nunc ſuccurant. Alterum eſt, tunicas viliſſimorum hominum licet albæ initio fuerint, tamen longo vſu tantum ſordium contraxiſſe, vt pullæ viderentur, & hinc pullatam turbam dictam. Sanè vtrumque cum iunxit Plinius lib. VII. epiſt. *Nonne cum ſurgis ad agendum, tum maxime tibi ipſi diffidis, tum commutata non dico plurima, ſed omnia cupis, vtique, ſi latior ſcena, & corona diffuſior. Nam illos quoque ſordidos, pullatoſque reueremur.* Alterum eſt, quod quemadmodum in locum togarum, quæ albæ, alterius coloris veſtes, & maximè pullæ ſucceſſerunt, ita, & fieri potuiſse, vt plebs minuta pro tunicis albis, alium colorem vſurpare ceperit pullum nempè ad inſtar lacernarum, vel pænularum, & ideo pullatam dictam eſſe.

Chriſti

Digitized by Google

Christi Sacerdotum veſtem exteriorem Miſſarum Sacris adhibitam togam fuiſſe videri. Pænula: Planeta: Caſula. Cap. XXXVI.

EXplicatis, quæ ad togam communem pertinebant, non abs re fuerit inquirere, num aliquid in noſtro cultu ſit, quod Romanam togam referat. Et diligenter ſcrutantibus nulla togæ ſpecies in communi veſtitu apparet. Nam quas Doctorum togas dicimus, item queîs Veneti ciues induuntur; non togæ ſunt, ſed talares tunicæ apertæ, & manicatæ quorum nihil in Romanâ togâ fuit. Aliquod modò in ſacro amictu togæ veſtigium apparet. Veſtis nempe ſuperior ſacris operantium, quam rudi vocabulo *Planetam*, & *Caſulam* appellant, vel toga fuit, vel togæ ſimillima, eâ nempe forma, quâ olim in vſu erat, nam ætate noſtra non parum immutata eſt. Vetus quippe Planeta totum hominem cooperiebat, atque inuoluebat, ita vt etiam vtrumque brachium cum corpore obuelaret, vt expediri aliter manus non poſſent, niſi contractâ hinc inde ſubiectis brachiis, & ſubductâ ab inferiori parte in rugas, ac plicas planetâ. Quales nunc in antiquis picturis cernuntur, qualeſque ſunt adhuc Græcorum ſacris operantium veſtes exteriores, & nos Venetiis vidimus. Paulatim inde a lateribus ſcindi cepit, credo quia nimis oneroſa res eſſet, donec ad hanc formam ventum eſt, quâ vtrinque aperta facile brachia excluduntur.

Hanc tamen Baronius non togam, ſed pænulam fuiſſe contendit, ad annum LVIII. vbi loquitur de pænula D. Pauli, quam reliquerat Troade apud Carpum. Et primo quidem inclinat animum, vt credat, Pænulam D. Pauli fuiſſe non veſtimentum quale antiquitus itineris, ac præcipuè pluviæ cauſa ſumebatur, ſed potius cum antiquis, vel fuiſſe thecam, & loculos, queis libri continerentur, vel potius volumen, quòd Grecè φαιλονλω habeatur. Rationes quibus id firmare contendit, licet liberum iudicium relinquat, exigui momenti

menti ſunt. *Si enim*, inquit, *veſtis itineri apta fuiſſet, non eam ſuſcepto itinere Paulus reliquiſſet; Deinde potuit ſibi aliam Romæ comparare*. Quæ facilè refutaueris: nam, & aliam tunc pænulam habere potuit Paulus, & ſudo tempore, ac minime hyberno iter habere, vt nihil opus pænula eſſet: & ſi aliam Romæ potuit comparare, potuit etiam quam Troade reliquerat curare cum libris a Timotheo ad ſe perferendam. Nec obſtat, quo φαιλονλῶ in Græco ſit, nam φαιλόνης, & φαινόλης pro pænula a Græcis vſurpatur, vt docti pridem obſeruarunt.

Verum iſta parum ad rem noſtram faciunt. Quod addit Baronius, pænulam dici veſtem ſacram a Græcis, eandemque a latinis, *Planetam* ſiue *Caſulam*, appellatam, id curatiùs expendendum eſt. Pænulam quidem fuiſſe inter ſacras veſtes, non negauerim, ſed eandem fuiſſe, ac planetam; hoc eſt quod fateri non poſſum. Planeta ſic dicta eſt, vt ipſe fatetur Baronius a πλάνης, quod circum errans totum ambiat corpus, quales eſſe antiquiores ait idem, quæ in Eccleſijs aſſeruantur, quæ nempe rotundæ, ac per totum clauſæ vno circumiectu totum corpus inuoluebant, & vt diximus etiam vtrumque brachium ita, vt niſi a lateribus vtroque pariter brachio ſubleuari poſſent. Quare alii Planetas dictas exiſtimarunt, quod eius extrema ora hinc inde in brachia, ſcapulaſque reiecta errabunda deſflueret. Et ideo plures eandem veſtem *Caſulam*, dixêre elegantiâ, quæ eorum temporum propria fuit. Iſidor. lib. XIX. cap. XXVIII. *Caſula eſt cucula, a caſa, quòd totum hominem tegat, quaſi minor caſa; Vnde, & Cuculla* (hoc ridiculum eſt) *quaſi minor cella*. Adiicit Iſidorus Græcè Planetas dictas *quia horis errantibus euagantur, vt & ſtella Planeta; quæ vaga ſuo errore, motuque diſcurrunt*. Sed corruptus hic locus eſt, & pro *horis* legendum eſt *oris*, ideſt Limbo, & extrema parte, vt ſcilicet ſecundum eymon πλανὴς Planeta Græcè dicatur, quia eius oræ errarent, & vagarentur, modo nempè ſubductæ brachiis, modo deſfluentes, & numquam ſtabiles. Sic, & ſacri gloſſographi Planetam veſtem laxam interpretantur circa humeros, quæ errantibus

oris

oris euagatur. Gemma Animæ. c. ccvii. *Caſulam* ſcribit *omnibus alij veſtibus circumijci, quæ Planeta dicatur quod errabundus Limbus eius vtrinque in brachia ſubleuetur. Hac in pectore, & inter humeros duplicatur, in vtroq; brachio triplicatur.*

Ex his apparet Planetam, ſiue Caſulam, quæ olim in vſu, veſtem fuiſſe laxam, rotundam, circumcluſam, quæ totum corpus inuoluebat, & vtrimque à lateribus in ſcapulas reijciebatur. Quæ omnia oſtendunt togam fuiſſe, non pænulam; Nam pænula, vt & lacernæ, chlamydes ſaga, & reliqua pallia aperta erant, & fibula, vel in humeris, vel in ceruice nectebantur: Caſula tota clauſa, & toga. Pallia aperta fuiſſe ſatis alijs probatum. Pænulam autem etiam pallium fuiſſe docet Perſij Vetus interpres. *Lacerna pallium fimbriatum, quo olim ſoli milites vtebantur. Pænula palium cum fimbrijs longis.* Præterea Planeta veſtis laxior, & rotunda; Pænula anguſta, & corpori adpreſſa. Auctor de cauſis corruptæ eloquentiæ. *Quantum humilitatis putamus eloquentia attuliſſe pænulas iſtas, quibus adſtricti, ac velut incluſi cum Iudicibus fabulamur?* Et licet incluſi ſub pænula eſſent, non ita tamen, vt brachia exeri non poſſent, vt in Caſula.

Modum geſtandi Caſulam diuerſum a toga geſtatu fuiſſe.
Lineus amictus. Cap. XXXVII.

TOgam, & veſtem fuſiorem fuiſſe, & circumcluſam totumque corpus inuoluiſſe docuimus, idemque antiquorum Planetam præſtitiſſe, vt togam, non pænulam fuiſſe dicendum ſit. Vnum tamen diſcrimen erat, quod in togâ dextrum brachium, quá parte patebat ad pectus exerebatur ſiniſtrum ſub ipſa toga eiuſdem reductione extollebatur; Atqui in Planeta vtrumque brachium ſubiectum, ex inferiori parte ipſam contrahendo expediebatur. Quod factum opinor quia modeſtior, & magis verecundus hic habitus fuit, quòdque vt in antiquis picturis apparet, non omnino exertâ nudâque manu, ſed veſte obuelata res ſacræ tangebantur.

Et

Digitized by Google

Et quoniam non aliter expediri brachia poterant, quam ſubductâ planetæ orâ, & in humeros reiecta, hinc factum eſt, vt inter Miſſarum ſolemnia, cum Sacroſancta Myſteria eleuanda, & populo oſtendenda erant, quòd planeta ſic contracta vtrumque brachium deprimeret, ac prægrauaret, vt difficulter attolli poſſet, Aræ miniſter poſteriorem eius laciniam ſublatam ſuſtentaret, quò facilius brachia ſacerdos extenderet: quod nunc quoque ſeruatur, licet ſciſsâ iam veſte, & excluſis brachiis non ita vt olim, opus ſit.

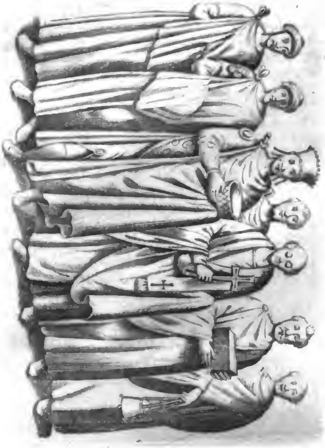
Præter Planetam aliud Romanæ togæ veſtigium Patauii vbi hæc commentabar, obſeruaui, Lineum nempe amictum ſuperiorem ſacerdotum, & Aræ miniſtrorum, quem Cottam vulgo appellant, de quo infrà.

Hæc inquam linea veſtis Patavii (nam alibi manicata in vſu eſt) rotunda eſt, & clauſa, totumque corpus inuoluens, atque vtroque brachio hinc inde ſubducta in humeros reiicitur, vt in veteri Planeta factum diximus. Hæc olim opinabamur cum nondum pænulæ figuram in antiquis monumentis videre contigiſſet: decepti etiam clarorum virorum auctoritate qui pænulam veſtimentum apertum eſſe docuerunt. Sed poſtquam non vna pænulæ imago in manus venit mutare opinionem cogimur, veſtemque ſacrificantium cum Baronio pænulam fuiſſe fatemur. Eius imago ſuo loco reddetur. Hic veteris caſulæ ſacrificalis effigiem damus, quam Nicolaus Alemannus V. C. ad Procopii Anecdota exhibuit.

Tabula. IX.

O Plane-

Tab. IX

Digitized by Google

Planetam, & Caſulam etiam extra ſacra in communi veſtitu fuiſſe. *Cap.* XXXIIX.

HAud inſcius ſum, non defuturos qui huic opinioni genuinum frangant, grandeque facinus, & morte piandum dictitent, quod veſtem ſacrificalem eandem cum veſte communi, ac prophana fecerim. Fateor labente æuo quædam in ornatu, cultuque ſacrorum immutata eſſe, quædam etiam ad Iudæorum ritus exacta; Primis tamen Eccleſiæ temporibus in communi veſte Lithurgiam peractam auſim affirmare; Tunc enim etiam Sacerdotes, & clerici in communi habitu incedere minus inuidioſum putarunt. Veteres quidem Chriſtianos veſte cum Ethnicis indiſcreta vſos, ſatis oſtendit Baronius Tomo 11. Annalium. Soli Aſcetæ, quique vitam auſteriorem profitebantur, pallium geſtabant veſtem Græcanicam, & Philoſophorum propriam, vnde tot conuicijs proſciſſi ſunt. Quod ſi ſacrorum veſtes reſpiciamus, quæ in veteri Sacerdotio fuerunt non multum eas à vulgari habitu diſcrepare videbimus. Vulgo enim tunc homines in Orbe Romano tunicis ſaltem duabus induti interiore linea, ſiue *ſubucula*, & exteriore ex lana aliaue materia, quæ propriè *tunica* dicta, olim quidem ſine manicis, quæ *Colobium*, poſt manicata, quæ *Dalmatica*. Tunicæ quidam togam inijciebant, quidam lacernam, aut pænulam. Hæc omnia in ſacrificali veſtitu fuère. Tunica enim linea talaris, quam *albam* & *Camiſum*, ſiue *Camiſam* dixere: Zona cingendæ tunicæ: mox Dalmatica, quæ poſtea penes ſolos Epiſcopos remanſit; Tandem Planeta quam togam, ſiue togæ ſimillimam diximus, quam ideo exiſtimo in ſacris lacernæ prælatam, quod toga honeſtiorum eſſet, & Romæ etiam cum indeſuetudinem abijſſet in ſacris Deorum retenta. Reliqua poſterioris æui additamenta fuere. De ſtola B. Iuo Carnotenſis de rebus Eccleſiaſticis. *Vtuntur & ſtola, quæ alio nomine orariũ vocatur: qua vetus ſacerdotium non vtebatur.* Albinus de diuinis officiis. *Sunt tamen alia quæ apud illos* (lu-

O 2 dæos)

dæos) *non habebantur, vt ſtola, ſandalia, & ſudarium, quod ad tergendum ſudorem in manu geſtari mos eſt, quod vſitato nomine Fanonem vocamus*. Idem. *Mappula* (nos manipulum dicimus) *qua in ſiniſtra parte geſtatur, qua pituitam oculorum, & narium detergimus*. Eandem mappulam *ſudarium* vocat Fortunatus Amalarius.

Scio veteres ad veſtitum Pontificium Hebræorum pleraque exegiſſe, ſed præter tunicam lineam, & quem vocant *amictum*, quem ad inſtar ſuperhumeralis eſſe voluerunt, nihil admodum ſimile reperiemus. Vbi enim apud noſtros *tunica hyacinthina, rationale, cydaris, baltheum, lamina in fronte, fœminalia linea, ſiue bracca?* Hæ poſtremæ adeo Romanis incognitæ, vt inter barbara tegmina recenſerentur, quemadmodum infra oſtendam.

Sed indecorum videtur, ac minime ferendum, veſtem prophanam ſacris caſtiſſimis adſcribere. Velim mihi dicant, quod genus veſtimenti Pænulam fuiſſe credant. Vulgare, ac viatorium. Atqui eius vſus inter ſacras veſtes a Baronio & ab aliis recipitur, & *veſtis ſacerdotalis* appellatur: Cur pænulam admittunt, togam excludunt, quæ honeſtior, & omnium nobiliſſima veſtis fuit?

Tantum autem abeſt ideo non adhibitam ſacris togam, quia prophana erat, vt etiam Planeta, ſiue Caſula ſacrorum propria, in promiſcuo tamen vſu fuerit. Io: Diaconus in vita S. Gregorij ait, *Patris eius indumentum fuit Planeta caſtanei coloris, & ſub Planeta Dalmatica*. Nec mihi recte facere videntur, qui hinc ſolum arguunt, patrem S. Gregorii fuiſſe in Clero, quod Planetam, & Dalmaticam geſtaret. Nam vt de Dalmatica nihil dicamus, quæ tunica fuit, & quidem antiquitus probroſa: ſi ideo Gregorii Pater in Clero fuiſſe creditur, quod Planetam geſtabat, illud ſequitur etiam extra ſacra eam in vſu fuiſſe. De Caſula Bonifatius ep. 111. cuius locum attulit Cerda in Aduerſariis. *Litteras, & parua munuſcula tranſmitto vobis, ideſt Caſulam non holoſericam, ſed caprina lanugine miſtam, & villoſam ad tergendos pedes dilectionis veſtræ*. Quam non modo promiſcuus ſed vilis Caſulæ vſus?

hanc

Digitized by Google

hanc tamen à ſacrificali diſtinctam fuiſſe apparet. Iuo Carnotenſis etiam de rebus Eccleſiaſticis. *His omnibus indumentis ſuperponitur Caſula, qua alio nomine planeta vocatur, qua quia communis eſt veſtis, charitatem ſignificat.* Concilium Ratisbonenſe Anno DCCXLII. *Presbyteri, vel Diaconi non ſagis laicorum more, ſed caſulis vtantur ritu ſeruorum Dei.* Sed totam noſtram coniecturam grauiſſimo teſtimonio corroboremus licet Vualafredi Strabonis, qui ante octingentos ferè annos doctrina, ac ſanctitate floruit. Eius verba ſunt cap. XXIV. de rebus Eccleſiaſticis. *Veſtes etiam ſacerdotales per incrementa ad eum, qui nunc habetur aucta ſunt ornatum. Nam primis temporibus communi indumento veſtiti miſſas agebant, ſicut, & hactenus quidam Orientalium facere perhibentur. Stephanus autem* XXIV. *conſtituit ſacerdotes & Leuitas veſtibus ſacratis in vſu quotidiano non vti, niſi in Eccleſia tantum.* Mox. *Addiderunt in veſtibus ſacris alij alia, vel ad imitationem earum, quibus veteres vtebantur ſacerdotes, vel ad myſtica ſignificationis expreſſionem.* Amalarius Fortunatus lib. II. ep. XVII. *Stephanus natione Romanus ex patre Iobio conſtituit ſacerdotibus, leuitiſque veſtibus ſacratis in vſu quotidiano non vti.*

Dalmatica. Lacernum byrrhum. Cardinalium Veſtitus; Baronij opinio reſecta. Cap. XXXIX.

NOn Planeta modo, & Pænula olim ſacri, ac prophani vſus fuit, ſed & Dalmatica. Eam in ſacris adhibitam conſtat, eiuſdem etiam extra ſacra vſus primo quidem promiſcuus, deinde in Diaconis, mox in Presbyteris, tandem in ſolis Epiſcopis. Vualafridus Strabo. cap. laudato. *Et Silueſter ordinauit, vt Diaconi Dalmaticis in Eccleſia vterentur. Et primò quidem Sacerdotes Dalmaticis ante Caſularum vſum induebantur: poſtea vero cum Caſulis vti cepiſſent, Dalmaticas Diaconibus conceſſerunt.* Addit a Romano Pontifice earum vſum aliis Epiſcopis permiſſum, aliis interdictum: ſua vero ætate omnes penè Epiſcopos, & nonnullos Presbyterorum ſub Caſulis Dalmaticas geſtaſſe,

Digitized by Google

Ergo ante Stephani, & Silueſtri tempora Dalmaticæ in promiſcuo vſu fuere. In actis S. Cypriani. *Idem S. Cyprianus in agrum Sexti perductus, & ibi ſe lacerno byrrho expoliauit, & genua in terram flexit, & cum ſe Dalmatica expoliaſſet in linea remanſit*. In quo falluntur, qui putarunt fuiſſe hunc habitum peculiarem Epiſcoporum: cum vulgaris eſſet. Nam byrrhus, ſiue lacerna communis fuit, Dalmatica item, & tunica linea ſiue ſubucula. Nihil igitur peculiare habuit, niſi ſi forte lacernam magis pretioſam. Multo magis nugantur, qui hebetis eſſe ingenii dicunt, exiſtimare lineam ibi eſſe tunicam interiorem, ſiue Camiſiam, nam eſſe lineum amictum Epiſcoporum, quem alii Ephod appellant. Ipſi multo hebetiores ſunt, nam linea illa verè fuit ſubucula, in qua exſpoliatus ſuperioribus veſtibus, lacerna nempe, & Dalmatica Cyprianus carnificem operiebatur: Argumenta, quæ contra afferuntur, ſtipulis leuiora ſunt. Quis enim neſcit, lineum amictum ſiue ephod non ſub lacerna, & Dalmatica poni, ſed tunicæ, & reliquis veſtimentis ſuper induci?

Neque me multum auctoritas Baronii mouet, qui illud *lacernum byrrhum* explicat byrrhum per modum lacernæ compoſitum, vt fuerit ſpecies quædam lacernæ. Sed byrrhum idem, ac lacernam fuiſſe Cl. Salmaſius docuit. In eo, inquam, non me mouet Baronius, quod Cardinalium veſtes ad Cypriani cultum exigit. Haud vidi magis. Cyprianus indutus linea, mox Dalmatica, ſupra lacerna. *Illi* inquit *poſt veſtem ſuperinduunt lineam, & deſuper ſolutam tunicam, & tantum humeros, brachiaque tegens lacernum byrrhum*. Nihil tale in Cypriano. Lineam habuit, Dalmaticam, & lacernam. At patres purpurati hodiè lineam quidem habent, ſed duplicem, interiorem quæ ſubucula, deinde thoracem, mox tunicam talarem, tum alteram lineam, ſiue Ephod: poſtremo loco non tunicam ſolutam, vt tenet Baronius, ſed vel togam, vel togæ perſimilem veſtem, nam ſuſa eſt, & ſyrmate prodiga, totumque hominem inuoluit. & licet ad pectus aperta, brachio tamen ſiniſtro, vt veterum toga ſub-

duci-

Digitized by Google

ducitur, ac contrahitur, & ideo *Cappa* appellatur, vel quod hominem capiat, vel a capite, cum in luctu ea caput inuoluant, vt in veteri toga; Quod autem humeris ſuper iniicitur *Exomidis* ſpecies eſt, ſiue *cuculli*, qualis ſimplicior in Monachorum habitu viſitur: Ea autem trunca veſtis vulgo dicitur.

Sed quid pænulam in ſacris fuiſſe dicemus, cuius mentio in actis Concilii Epheſini, ſi ea non fuit Planeta? *Miſimus tunicam candidam, & pænulam caſtaneam;* Vbi in Græco vt notat Baronius eſt φαινόλιον. Ea etiam veſtis ſacra fuit, quæ licet aperta, & fibula nexa, tamen totum hominem cooperiebat. Hæc vulgi voce *Pluviale* dicitur, forte quia vt Pænula olim pluviæ tempore ſumebatur, eiuſque vſus in ſupplicationibus, & veſpertinis precibus. Eaque omninò à Caſula, ſiue Planeta diſtincta, vt propterea non rectè quidam φαινόλιον Caſulam interpretati ſint, cum Penulam debuiſſent. Quamquam ex eo quod totum hominem inuoluat, licet aperta, etiam Caſula impropriè dici poſſit. Sed de veſte ſacrificali, totiuſque aræ ornatu alias accuratiùs cum Deo diſputabimus. Interim auctarii loco viri doctiſſimi literas in ea, quæ hactenus diſputata ſunt adſcribemus.

V. Cl. Ioanni Rhodio Ioannes Fredericus Gronouius. S. P. D.

Mirifice me exhilararunt literæ tuæ, Vir Præſtantiſſime quas tanto iam tempore ignarus veſtri, rerumque veſtrarum nuper admodum accepi. Atque vtinam ſciuiſſem Elzeuirium aliquid in illas oras mittere; nihil mihi fuiſſet antiquius, quam vt nuperum illum fœtum meæ obſeruantiæ obſidem ad vos allegarem. Spero tamen poſtquam aliquandiu vel moratus fuerit in itinere, vel oberrauerit venturum, quo eſt deſtinatus. Certe amico per multa exemplaria commiſi in Italiam curanda, quæ ille partim Nuntij

Apo-

Apoſtolici partim Veneti Legati Coloniæ hominibus tradita mihi adfirmauit. Nos vero quando Veslingii *lapſa externis opobalſama truncis*, quando Argoli Circenſes Panuiniani delectabunt? Rara fortuna eſt, hæc ad nos peruenire, eique adſcribo vſuram Commentarij Ferrariani: a quo viro quod me amari ſcribis, id vero mihi gratiſſimum eſt. Nimium quantum deſidero Electa promiſſa: eam ſaliuam mouet de re veſtiaria ſcriptio, cuius lectione me plurimum profeciſſe dicerem, ſi aliquid in literis profeciſſe me agnoſcere auderem: Toga mihi viſa ſemper vnum ex difficillimis Romanæ antiquitatis capitibus, in quo nec alij ſatisfaciebant, nec ipſe vnquam vt ſatisfacerem mihi ſperaui fore. Sed ingentem lucem & mihi, & materiæ attulit doctiſſimi Ferrarij induſtria, & ſagacitas: cui dum φοιτητὴν me nuper prebui, iterum non ad dies aliquot, ſed menſes capaciſſimo amictui ita ſum inuolutus, vt ſi Clytæmneſtram domi haberem, Agamemnonis caſum timuiſſem. Aliqua tamen extricare me ſum conatus, & πτερόεντα ἐνθυμήματα deuinxi verbis in chartam coniectis, quæ peius, fateor, perire non poterat, tamen perituræ vtique, quoniam in noſtro peculio erat, parcere ſuperuacuum duxi. Excerpſi ex aduerſarijs inſignia quædam, & ad te mitto (quando hanc libertatem datis) vt cum illo communices, & iudicium ab eo ſcriptum, ſi me amatis, impetres. Cupio autem ſincere, & ſeuere tum accipi illa, tum haberi, vt ipſe a malignitate ſam alieniſſimus ζητησιδίων loco ſint, non κυρίων δοξῶν; Quare & reuinci gratiſſimum erit mihi, dummodo eruatur veritas & antiquitas.

1. Communis recentior habitus dextrum humerum vna cum brachio exertum habuiſſe haudquaquam videtur. Ideo Quintilianus. *Tum ſinus injciendus humero, cuius extremam oram reieciſſe non deacet*. Ideo Curius Fortunatianus. *Sinus ab humero poteſt labi*. Quod non poteſt niſi de dextro intelligi: nam ad ſiniſtrum humerum nulla pars ſinus pertinet. Iterum Fabius ſtatim poſt illa verba. *Operiri humerum cum toto iugulo non oportet: alioquin amictus fiet anguſtus.* Non totum iugulum

gulum vult vna cum humero operiri: vult ergo ipſum humerum operiri: nam pars iuguli humero plane nudo operiri nulla poteſt. Præterea Tertullianus ait, *vmbonis ambitum, vnde ſinus naſcitur retrahi a ſcapulis*. Eſt ergo in ipſis ſcapulis aliquod tegimen, vnde *retrahitur* (non dixit *detrahitur* vt oſtendat aliquid in humero manere) illud circa vmbonem vnde naſcitur ſinus. Denique veteres ſtatuæ id liquido oſtendunt. In illa quam vulgauit Rubenius, & obliquo eo ſitu, quo dextrum latus contemplandum præbet, & aduerſo opertus humerus brachio exſerto conſpicitur. Eodem habitu vtraque imago in nummo M. Aurelii, nec diuerſum ſignificant illa Quintiliani. *Sinus qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum oblique ducitur velut baltheus, nec ſtrangulet, nec fluat*. Etenim illa vox *Sinus* nec hodie in textu eſt, nec olim, cum ſententiam ſuam his verbis efferret, in mente fuit Quintiliani. Aliud autem eſt, ille veluti baltheus, qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum latus ante pectus ducitur, aliud pars togæ, quæ dextro humero inſidet, vt ſtatim exponemus.

2. Quintilianus, *Siniſtrum brachium eouſque alleuandum eſt, vt quaſi normalem illum angulum efficiat*. Quem angulum niſi illum qui fit brachii parte, vel cubito, vna cum manu alleuato? Namque articulus qui medium brachium diuidit, & à quo tota pars inde ad carpum cubitus appellatur. Plerumque vt ex ſtatuis nummiſque apparet, manus ſiniſtra erat decliuis, & molliter propendens: eouſque ergo id quod eleuatur ſiniſtri brachii, alleuandum erit, vt articulus ille, quo cubitus a lacerto ſeparatur ſit norma altitudinis quam capere oportet manum: non eleuatur ulterius quam angulus ille demiſſo ſuperiori brachio pertinet. Et ratio præcepti huius eſt, quia altius eleuando brcahium obuertatur cubitus non manus quod pugilum eſt. Hinc inferius, quo & prior animaduerſio confirmatur. *Sed hac amictus obſeruatio, dum incipimus: procedente vero actu, tum pene ab initio narrationis, ſinus ab humero recte velut ſponte delabitur: & cum ad argumenta, & locos ventum eſt, reycere à ſiniſtro togam, deycere etiam ſi ha-*

reat ſinum conueniet: læuam a faucibus ac ſummo pectore abducere licet. Ardent enim iam omnia: & vt vox vehementior, ac magis varia eſt: ſic amictus quoque habet actum quendam velut præliantem. Ait, *ſinus ab humero delabitur*, nimirum dextro, ne de ſiniſtro intelligamus, ecce de eo aliud præceptum: *conueniet reijcere a ſiniſtro togam*: & rurſus dextro, quod ſi non delabatur ſponte ſinus, *ſi hæreat*, tum & conueniet inde *deijcere*. Aliud eſt igitur toga in humero ſiniſtro, quam conuenit *reijci* non *deijci*: aliud ſinus, qui debet velut ſponte delabi, & ſi non delabitur *deijci* non tantum *reijci*. Atque ita reſtituendus ex Quintiliano quem ferè deſcribit Curius. *Et deijcere ſinum etiam ſi hæreat conueniet*. Nam *etiam* quod vulgo eſt, non poteſt referri niſi ad id quod proximè, *togam a ſiniſtro* itaque ſenſum facit abſurdiſſimum, quaſi ab vtroque humero deiici toga, & ita pectus, ac tergum quaſi ad medium vſque nudare delapſa deberet. Tum igitur etiam cum ceſſat illa prior obſeruatio, quia actus eſt iam quaſi præliantis, non opus eſt vltra, vt angulus cubiti ſit normalis, ſed licet oblique eleuare læuam manum altius, ferendaque ad ſummum pectus, & fauces, & viciſſim inde abducendo illa quoque geſtum facere. Neque enim *lænam* legendum videtur quaſi hiemantem oratorem formet Fabius.

3. De duplici ſinu nihil mihi lectum apud veteres, verba autem Quintiliani vnde eum viri docti effingunt, male accepta haud dubito. Nonnis; vnus ab illo ſinus agnoſcitur: alterum illud non dicitur quid ſit, ſed quod quaſi ſit, & ſic euoluenda oratio: *ille velut baltheus, qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum obliquè ducitur*. Quæ enim ſimilitudo eſt inter baltheum, & ſinum vt hæc vocabula pro eadem re ponantur? aut quomodo ſinus poteſt inſtar balthei duci? Nec vero *illud velut baltheus* Fabio aliud eſt, quam *vmbo* Perſio, Curio Fortunatiano, & Tertulliano: ſed hunc vmbonem eſſe ſinum æque iudico abſurdum, quam rugas, & plicas eſſe ſinum. An ἄκρον, ſeu lingua in mare procurrens poteſt dici etiam κόλπος, ſiue ſinus mare intra terram recipiens? An Trinacriam inſulam a tribus ſinibus fas eſt appellatam dicere?

Nimio

Nihilò probius *Vmbonem* dicas eſſe ſinum: nam vmbo prominens aliquid eſt, & extans, ſinus retractum, & concavum. Quid quod clare Tertullianus, *ex vmbonis ambitu ſinum naſci*: ergo ſinus eſt aliquid extra vmbonem: ergo aliud eſt, niſi idem eſt extra ſe, & idem ex ſe naſcitur.

5. Apud Tertullianum rugas deducere in tilias non eſt melius quam deducere in fagus aut quercus. In MS. inuenimus *intillis*. Veritas eſt in promptu: *rugas ab exordio formet, & inde deducat in tabulas*: ſcribunt compendio tablas, vt *ſimil* pro *ſimul*, & talia. Hæc lectio nec procul abit à vulgatæ veterum librorum lectionis veſtigiis, & ſenſus non tantum apti, ſed & neceſſarii eſt. Quomodo enim mox, *deficientibus iam tabulis* quas factas, aut fuiſſe numquam didiceramus? Non eſt idem *rugas ab exordio formare, & in tabulas* dilatare; ac *deducere*. Ab exordio ideſt vbi primum incipit fieri, & corrugari baltheus, nempe ſtatim de ſub ala, aut de ſub dextero brachio rugæ formantur. Vbi nondum tabulas eſſe quiuiſſe, hoc eſt rugas latas, ſed breues, ac tantum rugas ſatis manifeſtum eſt. Primum igitur ab exordio balthei formantur rugæ, dein prout ille procedit ad pectus deducuntur in tabulas, fiunt latiores, itaut aſſerum, ſiue tabularum nomen mereri poſſint.

6. Quintilianus. *Pars togæ quæ poſtea imponitur ſit inferior, nam ita & ſedet melius & continetur*. Progreditur hoc ordine: primum vult togam rotundam, & aptè cæſam eſſe: dein docet quouſque ante, & poſt debeat protendi: hinc ſinum eius format, mox aliud quiddam a ſinu, quod *velut baltheum vocat*: huic proxime: *pars togæ quæ poſtea imponitur*. Cui vero? Nempe ei de quo ſtatim locutus eſt, velut baltheo. Ergo pars illa non poteſt eſſe neque vmbo propriiſſime ſic ductus; (nam hic conſtruitur in medio balthei ex ipſis balthei rugis, non imponitur) neque ea pars, quæ in ſiniſtro brachio reſidet: neque enim poteſt imponi baltheo, quin totus ſinus pereat, & illa cauitas ſub imo ventre claudatur: aliaſque ob rationes multas. Sed pars illa togæ quę poſtea ſtructo nempe baltheo imponitur eſt pars togę deſcendens an-

re pectus ab humero ſiniſtro: ea enim ſuſulta baltheo ſub ſiniſtrum brachium procurrente, circa ſiniſtrum pectus eidem imponitur, & propendendo modicum ſinum efficit: quod tamen *ſinum* nemo dixit, ne ambiguum redderet utrum illum ſinum, quem in toga agnoſcunt veteres. Atque hoc recte intellexit & notauit etiam Rubenius num. 3. in ſua ſtatua togata.

7. Quid igitur tandem *ſinus?* quid *baltheus?* Cenſemus ſinum proprie eſſe medium illud inter baltheum, ſiue vmbonem, & laciniam maximam earum ſub dextro ventre geſtantis. Ab dextro humero deſcendebat ad ventrem vſque flexo quodam canali: eius ut ſic dicam canalis labrum exterius protenditur uſque ad illas rugas quæ laciniam ſeparant a ſinu, & a quibus colligitur in dextro verſus ſiniſtrum ad genua, aut paulo ſuperius ipſe ſinus: interius labrum ſtatim ſub umbone ſiue baltheo in ambitu eius interit: nam & ſinus ſub pectore naſcitur ex ambitu balthei, quem ſupra ſe habet infra vero circumſcribitur, & finitur rugis quæ diſtinguunt ab eo infimam laciniam ſiue oram togæ. Baltheus autem eſt collectio rugarum circa pectus, ſub dextro brachio incipiens, in medio latioribus, & exſtantioribus rugis, ut ſpeciem ſimul tabularum ſibi inuicem ſuperſtructarum ſimul umbonis referrent in latum infra deſinens in ſinum, in longum porrecta uſque ſub ſiniſtrum brachium, ibique velut nodo contracta, ſic tamen ut nullum poſt tergum emineat. Ab illa autem umbilici ſpecie & tubere, quod in medio apparebat, & totus baltheus dicebatur umbo, quod patet ex collatis verbis Fabii, & Curii. Fabius enim. *Ille qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum oblique ducitur velut baltheus, nec ſtrangulet, nec fluat.* Curius autem. *Quid in vmbone? nec fluxe, nec adſtricte.* Quis auſit negare de eadem re eos loqui? Neque ſane quidquam aliud Tertulliano eſt *vmbo*, quam Quintiliano *ille velut baltheus*. Porro ab eadem cauſa pleniori Synecdoche, *candidus vmbo* pro toga pura apud Perſium.

8. Sed age veſtiamus togam, & tum ea quæ dicta ſunt, tum plu-

Digitized by Google

pluſcula alia parum apud memoratos ſcriptores intellecta explanabuntur. Illud iam inter doctos conſentitur, togam fuiſſe veſtimentum rotundum, & vndique clauſum, quod immiſſum ſupra caput vno iniectu totum corpus operiret, laxe patentibus in ſummo faucibus, vt non caput modo, ſed & brachium, humeruſque dexter, cum luberet, commode poſſet exeri. Ea ſic veſtiebatur ex mente Quintiliani, Curii, ac Tertulliani. In ſiniſtro quidem humero per ſummam oram proprie ſuſtinebatur, poſt tergum ad poplites vſque dependens, & quia nullas habebat manicas, ima eius lacinia ſiniſtro cubito ſuſpenſa, ac ſuſulta, collectaque in rugas manum habebat exſertam. Summa autem illa ora quæ humero ſiniſtro ſuſtentabatur procurrebat ad dextrum vſque humerum, eumque quanuis exſerto dextero brachio velans illic ſinui, & baltheo ſiue vmboni originem dabat. Sinus ab humero dextro deſcendebat inflexim ad ima ventris. Nam in communi vſu Fabiani æui non fuiſſe nudatum dextrum humerum, & ex ſtatuis nummiſque apparet, & ex verbis auctorum citatis. Sed & antea Quintilianus. *Illud non ferendum, quod quidem reſecta in humerum toga, cum dextra ſinum vſque ad lumbos reduxerunt, ſiniſtra geſtum facientes ſpatiantur, & fabulantur*. Vides ſinum reductum ad lumbos, quominus mirere deduci ab dextro humero: quamquam clare in humero ſinum locet Fabius, atque eundem retrahi a ſcapulis Tertullianus tradit. Ergo etiam brachio non tecto, ſiue exſerto ſinus ſumma pars inhærebat humero, & poterat reiici paululum, poterat attrahi ad pectus. Incipiebat igitur ſinus ab dextro humero, & ad latus paulatim delabens fiebat laxior magiſque cavus, donec ad ipſum ventrem plus in dextrum, quam in ſiniſtrum vergeret, fieret laxiſſimus, & quaſi alueum acciperet. Ab eadem ſuperiore parte, quæ in humero dextro ſedebat, interius, & ſtatim ſub brachio exoriebatur, & deſcendebat ille veluti baltheus, cuius collecti circa pectus, & multa contabulatione rugarum, plicarumque contricti vt contineretur, aliquæ extimæ rugæ & plicæ, a quibus nempe incipiebat ambitus in ſinum exiens,

præ-

prehendebantur læua manu ſuperiores, & plures mittebantur ſub ſiniſtrum brachium eminentes & obſtantem ibi duplicatam togam propellentes.

9. Hic addidimus duo, quæ ad hoc uſque in veſtitu togæ nemo, quod ſciam eruditorum obſeruauit: prius manu ſiniſtra comprehenſas aliquas extimas plicas vmbonis ſiue balthei: alterum, ſuperiores, & plures ſub ſiniſtrum brachium procurriſſe, & aliquantulum etiam poſt tergum prominuiſſe, ſic vt inſtar parui gibbi inter brachium, & latus ſiniſtrum facerent. Atque illud quidem didicimus ex Tertulliano, qui nihil aliud ſignificat cum ait, qui artifex *vmbonis ambitum ex quo ſinus naſcitur deficientibus iam tabulis in lævum adhuc congerat*: didicimus ex imaginibus quæ viſuntur in nummis, veluti illa in Seueri, altera in M. Aurelij, Plautillæ, & Titi a Ferrario vulgatis quæ omnes ita læuam occupant. Sed apud Quintilianum manus ſiniſtra libera videtur relinqui, quemadmodum & alterius imaginis in nummo M. Aurelij; & tum quidquid erat rugarum in vmbone, in ſinu ſub ſiniſtrum brachium condebatur, aut laxior cadebat vmbonis ambitus in ſinum.

10. Alterum pariter ex Tertulliano deprehendimus qui ſtatim ſubiungit, *in lævum adhuc congerat cum alio part tabulato in terga deuoto*. Vbi *detorto* legere malim, aut quia in MS. erat *deuoco deuocato*: nam τὸ *at* poteſt videri hauſiſſe particula *Atque* proxime ſequens. Satis euidenter ſignificat (non fuiſſe duos vmbones, ante vnum, poſt vnum quod viſum viro incomparabili: vnde enim ille poſterganeus? neque enim vel imaginando aſſequi poſſum quomodo eſſe potuerit: ſed) collectionem illam rugarum & plicarum, quæ tota inſtar baltheo pectus cingit, & in medio inſtar vmbonis habet (a quo medio vmbilico totus baltheus *vmbo* dicitur, quemadmodum & clypeus ab eadem cauſa *vmbo*: vt in illo *bella vmbone propellit*) productum vſque ſub ſiniſtrum brachium in tergum detorquere, & ibi alium quaſi vmbonem vrgendo partem togæ præter labentem faceret: idem Macrobius, *nodum lateris* dixiſſe videtur.

11. Ne-

Digitized by Google

11. Neque enim factum exiſtimo, quæ Tertullianus & Macrobius produnt: ſed apud illum certe inuidiæ augendæ cauſa, & oratorio more de quauis toga pronuntiatum, quæ non fiebant niſi in togis moroſiſſimorum.

12. Antequam hic baltheus Fabii, vmbo aliorum (nam vt ſæpius dixi idem ſunt, erantque ſemper in vulgari habitu honeſtiorum, ſed non omnes habebant tam moroſe conſtructum) ſiniſtrum brachium ſubiret, partem togæ a ſiniſtro humero deſcendentem ad pectus excipiebat paululum infra ſe pendulam, & protentam. Atque hæc eſt quæ dicitur Quintiliano, *pars togæ quæ poſtea imponitur* nempe ſtructo, ſtrictoque baltheo: nec alium deſignat Tertullianus, cum ait, *partem de lano promittat* quod tamen explicaretur planius ſi legeremus, *partem quidem ei de lano promittat*, nempe vmboni artifex: viſiturque in ſtatuis.

13. Deficientibus infra pectus per latum tabulis, ſeu rugis, ac plicis naſcebatur ſinus attracti, ac reuocati ab dextra ſcapula pars anterior, & maxima, nempe magnum illud ad ventrem cavum quod deinde aliquot rugis, & plicis ab ima lacinia diſtinguitur.

14. Duabus tamen occaſionibus obſeruaui etiam in vulgari hoc amictu baltheum illud dilabi, ac reſolui paſſos: vna ſi quando accumbendum eſſet togatis, idque *togam ſubmiſſam* videtur dixiſſe Spartianus Hadriano. *Ad conuiuium Senatores ſtans excepit, ſemperque aut pallio tectus diſcubuit, aut toga ſubmiſſa*. Certe vt ſub brachium miſſam intelligamus proprietas vocis vetat; nemo enim ſubmittere ſimpliciter, pro ſub brachium mittere dixit, ſed *ſubmittere* & dimittere, vt *ſubmittere vultum, ſubmittere crinem*. Toga igitur ſub miſſa eſſe videtur baltheo eius circa pectus reſoluto, ac defluentibus rugis plicisque. Sic commodius liberiuſque in cubitum ſe reponebant, & mole illa tabulati ſoluta, vtique ad cænandum expeditiores, & de amictu minus ſolliciti erant. Nam idem obſeruatum doctis, menſam Imperatoriam participaſſe fere togatos ex Spartiani Seuero. *Habuit etiam aliud omen Imperij, cum rogatus ad cœnam Imperatoriam palliatus veniſſet,*

qui

qui togatus venire debuerat, togam præſidiariam ipſius Imperatoris accepit. Calaubonus optimè: quam præſidens geſtaret. Sed obſcure, quando enim præſidere dicitur Imperatorem? Docet Sueton. in Claudio. *Gladiatorio munere quod ſimul cum fratre memoria matris edebat, palliolatus nouo more præſedit*. Et Domitiano. *Certamini præſedit crepidatus*. Toga igitur *præſidiaria* quam geſtabant præſidentes muneribus, & ludis: nempe quia communi ad quotidiana ipſe vtebatur imperator, & requirentibus aliam iſta prima obuenit, & in promptu fuit.

15. Altera cauſa laxandi balthei mollities erat. Vnde Tibullus I. eleg. 6. *effluit effuſo cui toga laxa ſinu*. Hoc eſt non ſtricta ad pectus ſinu per ſuperioris balthei contractas rugas coercito. Et is habitus monſtratur in prima figura p. 5. & 45. vbi nullus plane baltheus, vt alias pectus ſtringit, nec apparet illa pars quæ baltheo imponitur; illud autem vnde formatur baltheus laxo quodam volumine pendet, ac fluit ſub dextro latere infra balthei locum. Atque vt omnia fluxa ſint, ac ſoluta vt pote in perſonis τῶν ξυφώντων, & amantium ne dextra quidem humerus tectus apparet, ſed negligenter omnino hæret toga.

16. Hac mollitie ſiquis incederet, eum laciniam togæ traxiſſe non miror ego, immo pene neceſſarium eſt. Atque id cum noſter Macrobius ſiue errore memoriæ, quod in tunica notauerunt alij, at ſiue ſuos ſecutus auctores in toga Cæſaris reprehenſum narrat; quod *ita toga præcingentur vt trahendo laciniam velut mollis incederet*. Hoc eſt vt male colligeret baltheum, ſiue vmbonem togæ, quam vt ſtrangulare non debere, ita nec fluere præcipiunt Quintilianus, & Curius.

17. Illud quoque dignum conſideratione, quod ait Fabius. *Pars eius prior mediys cruribus optime terminatur, poſt erior eadem portione altius quam cinctura*. Vult autem Rhetor, togam ante tunica demiſſiorem, poſt eadem, qua ima tunicæ ora altitudine eſſe. Scribendum eſt; *poſterior eadem portione altius qua cinctura*. Hoc enim iubent verba κατ' ἰλλήν tacita,

ta, & intelligenda *medijs cruribus optime terminatur*. Poſterior pars eadem portione altius medijs cruribus optime terminatur, qua portione altius medijs cruribus terminatur cinctura. Dixerat autem prius *ita cingatur vt tunica prioribus oris infra genua paululum: poſterioribus ad medios poplites vſque perueniant: nam infra mulierum eſt, ſupra centurionum*. Ergo & ad medios poplites toga, non inferius nec ſuperius, poſt tergum prouenire debet, nam hactenus altius medijs cruribus optime cinctura terminatur.

Frederico Gronouio V. C. Octauius Ferrarius. S. P. D.

MVltum tibi debeo Vir Doctiſſime, quod non modo ad nugas meas oculos flexeris, ſed etiam dignas putaris, in quibus ingenium exerceres, in his, quas ad Doctiſſimum Rhodium pridem dediſti. Quibus ego tarde imò penè iam ſero longa hac pertinaci valetudine corpus, animumque fractus aliquid leui brachio reponam. Non quod mea tanti faciam, vt mordicus tueri velim, ſed ſi aut breuior, aut obſcurior fui, quam par erat emendem, & expleam.

Communi Quiritium habitu dextrum cum brachio humerum exertum non fuiſſe credis. Sed id nummi veteres quorum non exigua apud me copia, tum ſtatuæ omnes quas Venetijs vidi, quaſque Boiſſardus dedit id manifeſte euincunt. In nummis præcipuè Adlocutiones omnes, Congiaria, Reſtitutiones prouinciarum, quæ plurimæ in Adriani numiſmatis hunc habitum repræſentant. Illud quidem verum eſt, non omnes ita exertum humerum oſtendere, vt tota etiam dextera ſcapula vſque ad lumbos renudetur, quod in magna tum nummorum, tum ſtatuarum parte videre eſt. Nulla tamen adhuc viſa mihi, quæ totum opertum dextrum humerum habeat, niſi in qua etiam brachium toga contineatur, cuius cauſam in Commentario attuli. In tota nummaria ſuppellectile argenteos duos obſeruaui, alterum

Auguſti, in cuius auerſa parte C. & L. Cæſares eius nepotes cum clypeis & haſtis puris ab equeſtri ordine donati, quorum alter brachium toga cohibet, alterum exerit, quod me dubium reddit cur ita factum ſit: nam ſi tyrocinii cauſa vterque eodem cultu eſſe debuiſſet. Quidquid ſit alter argenteus eſt M. Antonij in quo ipſe vt Augur velato brachio lituum geſtans, quam dedi pag. XIX. Cæterum quotquot vidi vel ſuperiorem tantum humeri partem e intactam habent, idque pauciſſimi, reliquæ omnes figuræ totum cum brachio humerum, & bonam ſcapularum partem exertam oſtendunt.

Negas id Quintiliani ætate factum. Atqui ipſe tradit veteres more Græcorum veſte brachium continuiſſe, ergo ipſius æuo exerebatur, Quomodo autem exeri velato humero commode potuerit, non video, etiam ſi nullæ ſtatuæ aut nummi id oſtenderent. Immo nonniſi exerto humero, ac brachio ſinus in toga efficiebatur. *Nam veteribus* inquit *Rhetor, nulli ſinus: per quam breues poſt illos fuerunt. Itaque etiam geſtu neceſſe eſt illos in principijs vſos eſſe alio, quorum brachium ſicut Græcorum veſte continebatur*. Sed nos de præſentibus loquimur. Cur nulli, aut per breues veteribus ſinus? quod brachium more Græcorum veſte cohibebant: ſiue non exerebant.

Exerto humero, ac brachio quod tunc fiebat, pars togæ, quæ olim brachium, & humerum velabat delapſa, & brachio ſubiecta, cadenſque in pectus ſinum efficiebat. Quid clarius ijs verbis? *Ille qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum oblique ducitur velut baltheus*. Paulo ante dixerat *ſinus decentiſſimus, ſi aliquanto ſupra imam togam fuerit, numquam certe ſit inferior*. Subijcit. *ille* (id eſt ſinus) *qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum oblique ducitur*. An poteſt pars togæ eſſe ſub dextro humero, & humerum velare? Nullus cohibito brachio *ſinus*, qui exerto fiebat. Cum ergo addit *humero ſinu inijciendum* de dextro accipi non poteſt. Vt quid enim inijceretur, ſi tectus humerus erat? deinde quis credat partem togæ poſteriorem ad ſcapulas ſinum appellari? Nec aliter inijci poterat,

terat, quam reducto intra togam brachio, quod ſinum penitus deſtruxiſſet. Sinus ergo hoc eſt pars togæ, quæ ſiniſtrum humerum, brachiumque velabat, cum ſæpe delaberetur, & humerum renudaret erat humero iniicienda, & ſedi ſuæ reddenda. *At ſi* inquit Rhetor, *incipientibus, aut paulum progreſſis decidat toga non reponere eam prorſus negligentis aut pigri, aut quomodo debeat amiciri neſcientis eſt*. Quod ait Curius. *Sinus ab humero poteſt labi*. Quare & illa, *operiri iugulum cum toto humero non oportet, alioqui amictus fiet, anguſtior*, de ſiniſtro pariter capienda. Vult enim partem togæ quæ humero labebatur reduci in humerum, eumque velari ſed non cum eo etiam iugulum, ne anguſtior fieret amictus, & ſtrangularet magis ita coniecta, quam operiret. Quod puto innuiſſe Tertullianum cum ait, *a ſcapulis retractum umbonis ambitum*: nam dilapſa in brachium ſiniſtra togæ parte, & renudatis ſcapulis, retrahendum poſterioris vmbonis ambitum, vt ſiniſter humerus iterum operiretur. Vel ſi aliud intellexit parum ad rem noſtram, qui vulgares habitus ex equimur, & nos quos ille Rhetorice de ſuo commentus eſt. Quare non modo pars ſinus ad ſiniſtrum humerum pertinebat, ſed nihil aliud ſinus ſuperior fuit quam pars togæ quæ dextro brachio ſubiecta ad ſiniſtrum humerum recurrebat, extrema eius parte ad pectus cadente, quam ſinum vult eſſe decentiſſimum. Quintilianus, *ſi aliquando ſupra imam togam fuerit*, ideſt non vltra togæ oram interiorem protendatur, quod aliquando eueniebat in togis laxis, ac fuſis, quarum ſinus longiùs fluebat, contra in anguſtis breuior etiam cadebat;

Rubenij librum videre non contigit, etſi magna cura conquiſitum, quem ſi iſthinc, aut aliunde opera tua impetrarem beneficium agnoſcerem, eiuſque mentionem in ſecunda editione non inuiderem. Porro licet vox *ſinus* in verbis illis Quintiliani non extet, *ille qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum obliquè ducitur veluti baltheus*, certe intelligitur ex præcedentibus: *ſinus decentiſſimus ſi aliquando ſupra imam togam fuerit*. Quid enim illud eſt per ſinum tuum *quod veluti bal-*

theus? non aliud quam ſinus. Superioris ſinus duplex pars; altera quæ ſubiecta humero brachioque dextro oblique recurrebat ad ſiniſtrum humerum hominemque cingebat vt baltheus, altera quæ ab ipſo baltheo cadebat in pectus, & infra, qui decentiſſimus ſinus erat, ſi tamen non eſſet ima togæ ora inferior. Hæc omnia exertum cum brachio humerum fateri cogunt.

De angulo normali ſatis in commentario dictum, neque explicationis adhuc pœnitet. Normalem illum angulum non brachij ſitus ac motus, ſed duplex togæ ora brachio ſubducta efficiebat, vt videre eſt in ipſa figura. Verba illa *ſinus ab humero delabitur* de ſiniſtro accipienda diximus. Quî enim in dextro eſſe poterat, ſi nihil aliud erat quam togæ pars dextro humero ſubiecta, quæ ſi reduceretur in humerum, brachiumque retractum operiret, deſtruebatur ſinus, ergo ſinus qui procedente actu delabebatur humero ſiniſtro inijciendus. *Cum vero ad argumenta, & locos ventum erit, reijcere a ſiniſtro togam, deijcere etiam ſi hæreat ſinum conueniet;* Quod ita interpretor: ſiniſtro brachio reducere togam a pectore; Quoniam autem pars illa ſinus ſuperioris, quæ vt diximus a baltheo cadebat in pectus aliquando a parte togæ inferiori, quæ brachio ſubducebatur, impediebatur, quominus recte caderit, & ideo hærebat, ſi hæreret deijcere conueniebat, hoc eſt reiecta in ſiniſtrum parte togæ quæ contrahebatur ſiniſtro brachio, ſinui locus faciendus, vt in pectus deſcenderet.

Non auſim autem contra omnium librorum fidem læuo conſilio *læuam* mutare in *lænam*. Quaſi dum inciperet Orator, & procedente actu ſiniſtram ſummo pectori, & faucibus ad preſſerit, geſtu per abſurdo, quique totam amictus rationem perturbaſſet; Nec niſi cum arderent omnia licuerit læuam inde abducere. *Lænam* igitur, cum eius vſum anni tempeſtas daret, & a faucibus, & a ſummo pectore abducere licebat de qua veſte non pauca diximus, & plura fortaſſe alias dicemus.

Duplicem togæ ſinum cum Quintiliano agnoſco, nec

alius

Digitized by Google

alius vnquam aliter eius verba accipiet iam toties adducta: *Sinus decentiſſimus, ſi aliquanto ſupra imam togam fuerit, nunquam certe ſit inferior. Ille qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum oblique ducitur veluti baltheus, nec ſtrangulet nec fluat.* Quocumque modo Oratio euoluatur aliquid reperiendum erit, quod baltheo ſimile ſit quodque veluti baltheus ducatur. Quid autem niſi ſinus? Nam quemadmodum baltheus militaris cingebat pectus, ſic ſinus ille brachio ſubiectus ad iſtar cinguli hominem circumdabat, non quidem recte, vt baltheus, ſed obliquo ductu, quia ad ſiniſtrum altior, demiſſior in dextro erat. Immo Quintilianus duplicem ſinum ſuperiorem videtur ſtatuere: alterum, qui cadebat in pectus, pars ſcilicet togæ quæ ſubiecta humero dextro e baltheo euoluebatur, & reflectebatur, ac deſcendebat ad inferiora, qui decentiſſimus tamen ſi ſuperior ima togæ ora fuiſſet: alterum, baltheum ipſum, rugas ſcilicet conſtrictas, & coactas, quæ de ſub ſiniſtro brachio ad ſiniſtrum humerum recurrebant; Non tamen vt duplex ſinus fuerit, ſed duas partes habuerit; de ſinu inferiori mox dicam.

Quod ad *baltheum* pertinet eſto *baltheus* Quintiliani fuerit quod Tertulliano, & Macrobio *vmbo* dicitur; Si vmbonem in togis communibus intelligamus ſinum rugis, ac plicis fortuitis protuberantem, conuenimus. Sin vero *nondum illum, & artificem contabulationem* quam Oratorie, ne dicam poetice confinxit Africanus ille, in communi toga nec fuit, nec erit vnquam. Alioquin Quintilianus alias in cultu ordinando moroſus non præteriiſſet, & veterum aliquis tetigiſſet, aut nominaſſet ſaltem. Nam Rhetor fortaſſe magis proprie *vmbonem* dixiſſet, quam *baltheum*. Solus Perſius poetice *vmbonem* dixit, tumentes ſinus rugas. Non ergo a ſinu diſtinctum fuiſſe in vulgari toga contendo, nec aliud fuiſſe, quam rugas, & plicas vtriuſque ſinus, tam illas quæ de faucibus ad ſiniſtrum brachium cadebant, quam quæ de inferiori toga eodem brachio ſubducta cogebantur. Quod ex Perſio manifeſtum eſt. Is enim *candidum vmbonem* appellat togæ puræ depoſita prætexta.

In prætexta candidus eſſe non poterat, ſed purpureus; ſiue purpura diſtinctus. Ergo extrema togæ ora, quæ ſola purpura prætexebatur pars vmbonis erat, ea ſcilicet, quæ brachio ſiniſtro ad pectus ſubducebatur; Nulla in ſinu ſuperiore purpura, aut alibi quam in ima ora. Quare ſi prætextatus quis ſiniſtro brachio togam demiſiſſet purpureus vmbo non fuiſſet. Quæ clare euincunt vmbonem etiam ex rugis inferioris ſinus fuiſſe confectum. In vniuerſum ergo brachio intra togam cohibito nulli ſinus fuere, nullæ rugæ, quales antiquiſſimorum togæ: brachio dextro, atque humero exerto togæ pars ſuperior, quæ dextrum humerum, dextramque pectoris partem velaſſet ſi brachium non exereretur a faucibus deiecta cadebat in pectus, nec cadere poterat niſi complicata in rugas, hic *ſinus ſuperior* fuit, ad has rugas aliæ accedebant, quas nempe togæ ima ora brachio ſubducta reddebat, qui *ſinus inferior*, vtrarumque rugarum aggeſtio, ac conglobatio protuberans clypei vmboni ſimilis erat vnde *vmbo* Perſio dictus eſt. Tertullianus cum Macrobio laſciuit, & vaticinatur.

Neque tamen hinc ſequitur, promontorium, atque excurrentem in mare linguam ſinum eſſe. Quis ſanus id dixerit? Veteres *ſinum* dixere quod inter brachia ad ſummum pectus intercipitur, vnde, & receſſus litorum, in quos ſe mare inſinuat *ſinus* appellarunt: ita & ſinum veſtium dixere quodcumque partem illam corporis tegeret, tunicæ, togæ, chlamydis; Quemadmodum ergo multa in ſinum condebantur, quibus licet ille turgeſceret, & inflaretur, non tamen ſinus eſſe deſinebat: ita & togæ ſinus, quamuis in rugas, & plicas conuolutas turgeſceret in vmbonem ſinus remanebat, & inde etiam vmbo dici poterat. Niſi vero apud Horatium *Ferre nuces ſinu laxo*, ille ſinus non fuit quod nucibus diſtentus eſſet, apud Senecam in Tragædiis *onerato ſinu aliquid ferre*, male ſinus dicitur, quod intumeſceret, aut minus proprie velorum tumentium ſinus appellatur. Quid verbis opus eſt? quis vnquam in togis vulgaribus *ſinum, rugas, vmbonem* diſtinxit? Quomodo autem Tertullianus

togam

togam, eiuſque *vmbonem* in *tilias*, vel *taleas*, vel *tabulas* diſtinxerit, atque operoſe concinnauerit intelligere, atque explicare non fuit noſtri inſtituti, qui communes togas exequebamur, & vtinam in eo viri doctiſſimi feliciter ad laborarint.

Veniamus ad *ſinum inferiorem*, quam licet veteres non nominauerint, eum tamen Suetonius agnoſcit tam clare, vt ne dubitationi quidem locus relinquatur. Eius verba ſunt de Iulij Cæſaris nece cap. LXXXII. *Vtque animaduertit vndique ſe ſtrictis pugionibus peti toga caput obduxit, ſimul ſiniſtra manu ſinum ad ima crura deduxit*. Partem nempe ſiniſtro brachio ſubductam ad pedes deiecit. Nam quomodo ſuperior ſinus deduci, & velare crura potuit? ergo ſinus alius præter ſuperiorem. Liuium etiam de inferiori togæ ſinu capiendum exiſtimo l. XXI. *Tum Romanus ſinu e toga facto. Hic inquit vobis bellum & pacem portamus: vtrum placet ſumite. Sub hanc vocem haud minus ferociter; Daret vtrum vellet ſuccla matum eſt; & cum is iterum ſinu effuſo bellum dare dixiſſet, accipere ſe omnes reſponderunt*. Non aliter ſinum facere legatus potuit, quam ſubducta iam ſiniſtro brachio togæ parte, dextra manu dextram togæ partem ad pedes fluentem eleuare.

Reſtant illa expendenda. *Pars togæ quæ poſtea imponitur ſit inferior*. Nempe togæ pars ſiniſtro brachio ſubducta ita aptanda fuit vt ſinum ſuperiorem non obtegeret, aut obrueret, & ideo infra eum aptabatur, ſicque hærebat melius. Nam ſi protuberante ſinui impoſita fuiſſet, facile defluxiſſet. Poſtremo. *Illud non ferendum, quod quidam reiecta in humerum toga, cum dextra ſinum vſque ad lumbos reduxere ſiniſtra geſtum facientes ſpatiantur*. Siniſtrum brachium ſuſtinenda toga occupabatur, & ita minus commode ad geſtum adhiberi poterat. Quidam ergo vt eo expedito vterentur in actione, primo togæ partem inferiorem in humerum reiiciebant deinde ne ſinus ſuperior impedire poſſet eum dextra ad lumbos vſque reducebant, & ſic libero, atque expedito brachio ſiniſtro geſtum faciebant, quod improbat Auctor. Illa quæ ſequuntur. *Itaque vt lauam in voluere toga,*

ga, & incingi penè furioſum eſt: ſinum vero in dextrum humerum ab imo reijcere ſolutum, ac delicatum, fiunt adhuc peius aliqua: ita cur laxiorem ſinum ſiniſtro brachio non ſubijciamus? Nam toga læuam in voluere geſtum fuiſſe ſe ad prælium componentis, vt & reducto ad tergum ſinu eodem ſe cingere, quod antiquiſſimi fecerunt, qui inde *præcincti, cinctuſque Gabinus*, alias notauimus, quare vtrumque agere furioſi eſſe Quintilianus dixit. Cur autem ſinum in dextrum humerum ab imo reijcere mollis fuerit, ac delicati non ſatis percipio, illud tamen indicat non fuiſſe opertum humerum dextrum ſinu, inquem eundem ſinum reijcere ſoluti, ac delicati eſſet. Subijcit *non eſſe indecorum laxiorum ſinum ſubijcere brachio ſiniſtro*, quod ſic Orator eſſet expeditior. *Habet enim* inquit *acre quiddam,, atque expeditum, & calori, concitationique non inhabile. Cum vero magna pars eſt ex hauſta Orationis vtique afflante fortuna penè omnia decent, ſudor ipſe, & fatigatio, & negligentior amictus, & ſoluta, ac velut labens vndique toga.*

Ceterum læuam manum comprehendendis extremis vmbonis plicis fuiſſe occupatam cuiquam obſeruatum non memini, neque id nummi a me vulgati indicant, in quibus vt in ſtatuis videre eſt rotundum quid læua geſtatum, ſiue illud volumen, ſiue aliud fuerit. Quod ad *tabulatum in tergum deuotum* vt loquitur Tertullianus, attinet, licet antea præfatus ſim nihil illa ad priuatum habitum pertinere, cum tamen etiam poſterior togæ pars ab humero ad lumbos cadens in rugas, & plicas conuolueretur non ita abſurdum videtur etiam illam partem *vmbonem poſterganeum* ab audaci declamatore dici, ſicque ſummum virum ab eius mente non longe abiiſſe.

De *toga ſub miſſa* non eſt dubitandum, quin pars ſiniſtro brachio ſubducta in conuiuio deiecta ſit, & ſic ſiniſtrum quoque brachium exertum: nullo periculo ne toga diſcumbentis ad pedes laberetur. Primo quia ſi ſubmittere eſt demittere toga demittebatur: nam quis credat togatos vno tantum brachio in conuiuio vſos ſiniſtro togæ congerie onerato? quomodo autem baltheus delabi in conuiuio poſſet,

& re-

& reſolui non video, cum ſemper pars eius ſponte ad pectus, vel infra caderet, prout laxior, vel ſtrictior toga, niſi *nodum illum artificem* Tertulliani comminiſcamur. Qua ratione illæ balthei rugæ, ac plicæ in inceſſu & actione continebantur ne fluerent, in conuiuio ſoluebantur?

Mirum etiam eſt *togam Præſidiariam* dictam, quam Imperator geſtaret, cum muneribus præſideret. Quid peculiare habuit ea toga? ſane nihil. Cur autem eam mutaret Imperator diſcubiturus, vel cur potius præſidiaria diceretur, quam forenſis, aut ſenatoria? Præſidiaria eſt Imperatoria, quod Imperatores Præſides dicerentur iam inde ab Auguſto. Sic Plinius l. VII. cap. XVI. *Auguſtum Præſidem vocat.* Quare verba illa *ipſius Imperatoris* ex gloſſa irrepſiſſe crediderim.

Dixi maiores, minores ve ſinus iuxta togæ menſuram fuiſſe. Tibullus. *effluit effuſo cui toga laxa ſinu.* Macrobius defendi non poteſt, qui ait *Cæſarem traxiſſe laciniam quod fluxiore cinctura vteretur*, quæ nulla in toga fuit. Verba illa *Altius quam cinctura, an* ſint interpolanda viderint docti: ego vt verum fatear nec correctionem, neque interpretationem ſatis capio. Sententia videtur. Togam ante ad media crura dimittendam, retro paulo inferius ipſa tunica, quæ ad medios poplites; vt idem ſit *altius quam cinctura*, demiſſius, atque inferius. Quemadmodum ſupra dixerat de tunica. *Latum habentium clauum modus eſt, vt ſit paulum cinctis ſummiſſior:* ideſt tunica quæ cingebatur, vt eadem res ſit cinctura, & ii qui cincti ſunt.

Hæc ſtrictim, quæ in ſecunda editione curatius examinabuntur. Vale vir doctiſſimè & me tui obſeruantiſſimum ama.

V. C. Octauio Ferrario Ioannes Fredericus Gronouius. S. P. D.

MVltum debeo tibi, Vir Celeberrime, de copioſis, & humaniſſimis literis tuis. Non dubitabam ζητηστικὴν noſtra ingenii tui in noſtrum vſum exercendi occaſionem

R fore

fore, ſi quidem paucas horas tuis ſtudijs decerpi paterere. Cui deſiderio meo quòd indulſiſti gratias tibi pro eo ac debeo ago maximas; quod ad ipſam rem pertinet, hic tuus eſt campus in quo exultanti tibi plaudere quam certare paratiores ſumus. Ergo & poſteriorem partem operis tui mirifice expectamus nec minus Electorum libros, non dubij, quin multa præclara & ſcitu digniſſima tibi ſimus debituri. Vides quam pauci hodie ſerio literarum negotium agant, & eo iudicio, quo oportet in ſcriptoribus antiquis, & explanandis, & reſtituendis verſentur. Et tamen verum erat, quando ex illa præſtantiſſimorum ingeniorum, & monumentorum vbertate tam parum nobis reliqui fecit ſuperiorum ætatum incultus, ac fatalis barbaries, nos operam dare, vt quod tamen ſuper eſt, quam fieri poteſt, purum, & liquidum haberemus. Quum præſertim fruſtra aliquid elegantiæ gratiæque in noſtris qualibuſcumque ſcriptis fore ſperemus, niſi veterum res, mores, ſenſus, & linguam cognouerimus, neque hæc ipſa, niſi ex probis, & caſtigatis libris hauriantur, tuto imitari, ac reddere poſſimus. Quare mihi ſemper optime ſunt viſi de communibus ſtudijs mereri, qui ſcrutari, & tradere antiquitatem, eiuſque auctores faciliores, & ſaniores reddere conarentur. Atqui etſi perſæpe in lubrico conſiſtant, perſæpe, & titubent, & cadant, neque quiſquam adeo fuerit εὔστοχος, vt non aut temeritate interdum, aut incuria peccarit: tamen interim & plurima tutis illis, nihilque audentibus inuiſa eruunt, & plerumque ſubnaſcitur alius, qui peccata priora animaduertat. Sic altera parte plurimum boni præſtant ipſi, altera ſequentibus præſtandi anſam præbent. Sed hæc tu domi noſti, neque ego alia de cauſa ingero, quam vt me conſilium tuum magnopere probare, teque ad pergendum hortari agnoſcas. In quo & ſi nimis leuis mea, fateor, eſt auctoritas: tamen & ſummis plerumque viris popularis plauſus, vt non quæritur, ita nec ſpernitur, & gratus accedit. Quid autem (ne nunc quoque non aliquid miſceam ſolemnium nugarum) videtur tibi de loco auctoris ad Herennium lib.

IV.

IV. c. III. *Quod ſi quis ad Olympiacum venerit curſum, & ſteterit, vt mittatur, impudenteſque illos dicat eſſe, qui currere cœperint, ipſe intra carcerem ſtet, & narret alijs quomodo Ladas, aut Boius cum Sicyonijs curſitarint*. Turnebus enim inſcitum, & nugatorium hic exprimi ſenſum ait: neque enim cum populis curſitatum, ſed cum certatoribus: reſcribit autem, *ait Boiſcus Sicyonius*. Et habet qui eum ſequatur Lambinum, & Gruterum. Quid quæris? tantos viros non vidiſſe, non Sicyonios hic populos, ſed ſicyonia ὑποδήματα intelligi: de quibus Lucretius: *pulchra in pedibus ſicyonia rident*. Et Cicero in I. de Orat. *calceos ſicyoneos*. Genus autem loquendi eſt quale Ciceronis in Antoniana: *Cum Gallicis, & Lacerna cucurriſti*. Et huius Cornificij hoc libro propius finem: *venit iſte cum ſago gladio ſuccinctus*. Sane *Boius* non videtur Græcum nomen, & forſan melius ſit *Bæus*, quod Fuluio Vrſino placuit, aut *Bolis* quod vt noſti eſt nomen viri Cretenſis apud Polybium. De quo vt & de hoc toto arbitrium tuum eſto. Vale vir Clariſſime, & a me ama. Dauentriæ prid. Kal. Maias MDCXLVI.

Finis Libri Primi.

Digitized by Google

OCTAVII FERRARII DE RE VESTIARIA LIBER SECVNDVS.

De Prætexta. *Cap. I.*

TOGAM prætextam Etruſcæ, vt Plinius cenſet originis, ita appellatam ſatis conſtat, quod in extrema ora limboque purpuram prætextam ſiue circumtextam haberet. Gręci περιπόρφυρον dixere. Eam pueriliſ ætatis, ſacerdotum, magiſtratuum, eorum item qui magiſtri Collegiorum, ac vicorum eſſent, peculiarem fuiſſe, viri doctiſſimi oſtenderunt, quos non tranſcribo. Quintilianus Declamat. CCCXL. *Allego vobis etiam ipſum illud ſacrum prætextarum, quo ſacerdotes velantur, quo magiſtratus, quo infirmitatem pueritiæ ſacram facimus, ac venerabilem.* Eandem tam a pueris, qua a puellis geſtatam conſtat, & ab his quidem die nuptiarum depoſitam, a pueris die Tirocinij, quo ſcilicet deducti in forum tranſcribebantur in viros, & pro prætexta, togam puram, ideſt, ſine vlla purpura ſumebant. Id decimi quinti anni initio fiebat. Nam quòd alij decimo ſexto aut ſeriùs factum ſcribunt, falli eos, oſtendit Interpres vetus Iuuenalis nondum editus Bibiliothecæ Ambroſianæ, cuius verba ſunt. *Prætexta genus erat togæ, qua vtebantur pueri adhuc ſub diſciplina vſque ad XV. annum: deinde togam virilem accipiebant, vnde in Vita Sancti Germani legitur Ceſſit prætexta toga.* Ea vita ſcripta verſibus eſt ab Erico qui ſub Carolo Caluo floruit. *Cedebat prætexta togæ.* Scio Auguſtum, Ciceronis item filium, & alios ſeriùs id egiſſe, ſed vt rectè monet Manutius, hoc magis ab alia cauſa, quam a lege, aut more. Porro depoſita prætexta ſumptam eſſe togam, quæ & *virilis* & *pura*, & *libera* dicebatur vix quiſquam ignorat.

Viri-

Digitized by Google

Virilis quod qui eam ſumerent ex ephebis tranſcriberentur in viros. *Pura* quod tota alba eſſet nihil purpuræ ad mixtum habens. *Libera* quia ephebi tum primum e magiſterio excedebant, & vt loquitur Perſius *purpura cuſtodiam exibant*. Quo tempore bullam auream laribus appenſam nihil attinet dicere.

Ab hac toga *prætextata ætas* pro puerili, ita *prætextati*, ac *prætextata*, pro pueris, ac puellis. Sed falsò hinc quidam *prætextata verba* deduxere, quæ erant obſcena, atque impudica, quæ procul ab prætextata ætate eſſe par erat: nec rectiùs Turnebus a prætextatis Comœdiis, quæ laſciuæ, ac liberæ; nam veteres Grammatici prætextas Tragœdias, vel ad inſtar Tragœdiarum dixerunt, quas haud veriſimile eſt turpiloquio obſitas fuiſſe. Illud ergo rectius, quod cum nupturæ puellæ prætextam deponerent, ad demulcendum pudorem nuptiali licentia Feſcennina cantarentur. Feſtus *Prætextata verba, quod nubentibus depoſitis prætextis à multitudine puerorum obſcæna clamarentur*.

De Prætexta Sacerdotum. Cap. II.

ETiam prætextas purpura togas ſacris adhibitas indicat Plinius, cum ait, *Purpuram Diis placandis aduocari*. Germanicus apud Tacitum, *Vidit ſe operatum, & ſanguine ſacro reſperſa prætexta pulchriorem aliam manibus auia Auguſta accepiſſe*. Vbi tamen Germanicus prætextatus non tantum quia augur, ſed vt exercitus Imperator, & Proconſulari poteſtate. Quare non rectè vir doctiſſimus notat, prætextæ vſum in ſacris fuiſſe, ita tamen, vt fuerit tantùm ſacerdotum. Nam Conſules, Prætores, alii magiſtratus, cum ſacra facerent, erant in prætexta, licet non eſſent ſacerdotes. Verba Lampridii in Alexandro nihil Lipſium iuuant. *Accepit prætextam etiam cum ſacra faceret, ſed loco Pontificis Maximi, non Imperatoris*. Nam cum ſupra ſcripſiſſet Lampridius, Alexandrum adeo, ciuili ingenio fuiſſe, vt licet Imperator prætextam, & pictam togam numquam ſumeret, niſi cum eſſet

Con-

Conſul, ſubdit, adhibitam quidem ab eo prætextam in ſacris cum non eſſet Conſul, ſed tunc non tamquam Imperatorem, ſed vt Pontificem maximum prætextatum fuiſſe. Quod ſi idem cum eſſet Conſul ſacrificaſſet, iure magiſtratus prætextatus fuiſſet, etiam citra Pontificatum maximum.

Augures etiam prætexta vſos notum eſt. Cicero pro Sextio Lentuli Spintheris filium augurem creatum indicans; *Cui ſuperior*, inquit *annus idem, & virilem patris, & prætextam populi iudicio dedit*. Idem ep. IX. lib. II. ad Atticum; *Vatinij ſtrumam ſacerdotij διβάφῳ veſtiant*.

Prætexta Magiſtratuum. Varij Interpretum errores in voce περιπόρφυρος explicanda caſtigantur.
Cap. III.

MAgiſtratus omnes tam Romæ, quàm in Colonijs, & Municipiis prætexta vſos, immò & Collegiorum, ac Vicorum magiſtros docuit Manutius, & res omnibus obuia. Liuius lib. XXXIV. *Purpura viri vtemur: prætextati in magiſtratibus, in Sacerdotijs: liberi noſtri prætextis purpura togis vtentur: Magiſtratibus in coloniis, municipiiſque: hic Romæ infimo generi magiſtris vicorum toga prætexta habendæ ius permittemus, nec id vt viui ſolum habeant tantum inſigne, ſed etiam, vt eo crementur*. Catulus etiam apud Dionem ait, an eo magiſtratus creantur ἵνα ἐν τοῖς περιπορφύροις ἱματίοις περινοστῶσι; *Vt in prætextis obambulent?* Martialis de Troiugenis in magiſtratu diuitum limina ob ſportulam vexantibus. *Quid faciet pauper cui non licet eſſe clienti? Dimiſit noſtras purpura veſtra togas*: id eſt vos clientes prætextati nos tenuiores togatos ob officio dimiſiſtis. Perperàm in vulgatis eſſe, *diuiſit*, animaduertit Turnebus lib. XXX. Prætextas etiam intellexit Plutarchus in Galba, cũ cædem in foro factam memorans ait: ἔτι τῶν νεκρῶν ἀκεφάλων ἐν ταῖς ὑπατικαῖς ἐσθῆσιν ἐρριμμένων ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς *Cum vero corpora truncata in veſtibus conſularibus iacerent in foro*. Rectius, *in prætextis*, non enim tantùm Conſulum fuere, ſed, & reliquorum Magiſtratuum, Appianus lib. I. Ciuil.

uil. appellat τὴν τῆς ἀρχῆς ἐσθῆτα de Octauii Conſulis interitu, veſtem nempe Conſularem, ſiue quod idem eſt prætextam. Eâdem voce vtitur Dio Lib. LV. de Magiſtris Vicorum, & LXV. de Cecinæ prætexta. Idem Appianus lib. 2. de Dolabella Conſule ſubſtituto. τὴν μὲν ὕπατον ἐσθῆτα ἠμφιέσατο. Prætextam induit. Ita variis vocibus eam Græci extulere. Vixque dici poteſt quantas tenebras eius ignoratio ſcriptoribus intulerit. Plutarchus tradit Romulum prætexta vſum. Αλουργῆ μὲν γὰρ ἐνεδύετο χιτῶνα καὶ τήβεννον ἐφόρει περιπόρφυρον. Vbi flagitioſe olim Interpres vertit. *Purpura enim ornatus incedebat, & toga inſuper purpurea.* Nemo tam puer eſt, vt non videat vertendum fuiſſe. *Purpuream tunicam induebat, & togam prætextam geſtabat.* Nam præter vim Græcæ vocis, togam purpuream, & prætextam diuerſas fuiſſe indicat Liuius lib. XXI. *Dona ampla data quæ ferrent Regi. Toga purpurea, & palmata tunica, & toga prætexta.* Quamquam de Romuli prætexta malumus Plinio credere, quam Plutarcho toties in hiſtoria Romana dormitanti. Ille enim negat Romulum prætexta vſum, ſed Tullum Hoſtilium primo eam geſtaſſe. lib. IX. c. XXIII. *Purpuræ vſum Romæ ſemper fuiſſe video, ſed Romulo in trabea, nam toga prætexta, & latiore clauo Tullum Hoſtilium e Regibus primum vſum Etruſcis deuictis ſatis conſtat.*

Similis error eiuſdem Interpretis paulo ante. Narrat enim Plutarchus: Deuictis Veiis Romulum triumphaſſe ducto in triumphum eorum Duce, qui prouecta ætate imprudenter & pueriliter rem geſſiſſe viſus eſt. Inde morem manſiſſe, vt poſt victorias ſenem ἐν περιπορφύρῳ per forum in Capitolium ducerent. *Purpura indutum vertit ille*, inepte. Nam in prætexa circumducebatur. Quod enim pueriliter egiſſe viſus erat in habitu puerili inductus eſt, appenſaque ad collum bulla quod puerile geſtamen. Dignus vtique Interpres qui ſeni illi ſuccidaneus daretur, ſi tamen ſolus lapſus eſſet.

Magis mirum eſt eum a quo Eunapius Sardianus latina ciuitate donatus eſt virum exacta eruditione in eiuſdem vo-

Digitized by Google

tis explicatione deceptum. In Iuliano. *Ad quod verbum*, inquit, *repente a ſede ſua proſiluit Pro Coſ.* καὶ τὴν περιπόρφυρον ἀνασείων ἐσθῆτα, τήβεννον αὐτὴν Ῥωμαῖοι καλοῦσι. *Purpureamque togam, Romani Trabeam vocant, excutiens.* Duplex error. Nam & toga illa non erat tota purpurea, ſed περιπόρφυρος ideſt tantum prætexta veſtis nempe Pro Conſularis. Neque eam veſtem Romani trabeam appellant: nec τήβεννος eſt Trabea, ſed ſimpliciter toga. Ad verbum ergo. *Pro Conſul a ſede ſua proſiluit, veſtemque prætextam excutiens, quam Romani togam appellant.* Nullus hic trabeæ locus. Nullus etiam infra in Proæreſio, vbi Præfectura Prætorij Eunapio dicitur ἀρχὴ βασιλεία ἀπόρφυρος, ideſt Imperatoria dignitas ſine purpura. Non quod idem vertit, *purpuræ, trabeæque vſu mutilata.* Purpura enim qua carebat Præfectura Prætorij erit laticlauia de qua mox dicemus.

Ipſe Politianus, quod vix credibile eſt, vim Græcæ vocis non videtur aſſecutus. Nam quod Herodianus lib. IV. dum ritum, ſcenamque Conſecrationis deſcribit, inter reliqua poſt Pyrrhicam *circumactos*, ait *currus, qui ferrent*. ἡμφιεσμένους τοὺς περὶ πορφύραν ἐσθῆτας. *Currus*, inquit ille, *circum aguntur inſeſſi purpuratis rectoribus*. Sed rectores illi non purpurati erant, ſed tantum prætextati; ſcilicet vt ſubijcit Herodianus *referebant perſonas eorum, qui magiſtratum domi, vel foris geſſiſſent*, qui omnes in Prætexta. Rectius tamen in Herodiano quis περιπορφύρους legeret. Xiphilini Interpres de Traiano, qui antequam adipiſceretur Imperium viſus eſt in ſomnis videre ſenem grandæuum ἐν ἱματίῳ, καὶ ἐσθῆτι περιπορφύρῳ, vt Senatus pingi ſolebat ſibi adſtare. Vertit, *in veſte purpurea*, cum debuiſſet, in Prætexta, ſiue ad verbum in toga prætexta, & tunica laticlauia. Quid enim pallium, & veſtem Xiphilinus coniungeret? Sed pallium ibi toga eſt, veſtis tunica, quæ & ipſa clauis in pectore prætexta erat.

Prætexta igitur Magiſtratus inſigne fuit. De Ædilibus Dio lib. LXXVI. *Antequam legeretur Senatorem illum* τὸ περιπόρφυρον ἱμάτιον *habuiſſe. Tunc omnes in Marcellinum oculos*

con-

coniecimus: is enim tum Ædilis fuerat. Cicero ep. x. lib. II. ad Q. Fratrem de Ædilitate Appij Claudij. *Togam ſane eius prætextam, quam erat adeptus Cæſare Conſule magno riſu hominum cauillatus. Quod nolit inquam reuocare honores eoſdem, quominus togam prætextam interpolet quotannis, decernendum nihil cenſeo*. Quo loco vt doctiſſimus, ac diſertiſſimus Seb. Corradus ad Ciceronem de Claris Oratoribus obſeruat, Appij ambitionem, & auaritiam mordet, quod mallet foris, & in prouincia lucrari, quam domi damnum accipere renouandis honoribus, & interpolanda prætexta. Nam qui magiſtratus inibant, nouas prætextas confici curabant, auari, vt Appius, veterem interpolabant, vt noua videretur, ob magnum purpuræ pretium.

Prætores etiam in Prætexta. Appianus l. II. Ciuil. *Cinna Prætor affinis Cæſaris præter expectationem progreſſus in medium*, τὴν τε ἐσθῆτα τὴν στρατηγικὴν ἀπεδύσατο. *Prætextam exuit*, quod melius eſt, quàm *Prætoriam purpuram*, nam purpura non tantum Prætoris, ſed & reliquorum magiſtratuum.

Immo & Præfecti Prætorio in prætexta licet ius claui non haberent. Dio dat eam Seiano l. LVIII. Quem τῷ περιπορφύρῳ ἱματίῳ *ornauerant, ad ſupplicium duxerunt*. Et Iuuenalis ſat. x. de eodem

Huius qui trahitur prætextam ſumere mauis
An Fidenarum Gabiorumque eſſe poteſtas?

Dictatorem etiam prætextatum fuiſſe non eſt dubitandum. Supremam enim eius dignitatem, qua cunctos magiſtratus antiſtabat, non alijs inſignibus, quam ſecuribus ad faſces additis ab alijs diſtinctam auctores produnt. Ita illud Senecæ de Silla Lib. I. de Clem. c. XII. *Deſcenderit licet Dictatura ſua, & ſe togæ reddiderit*, non recte Lipſius ita explicat, *Dictator ergo in ſago, qui rei gerendæ cauſa creatus*. Nam intra Vrbem nec Dictatores, nec Coſs. nec alij magiſtratus in alia veſte quam in prætexta fuere: extra Vrbem paludati. Quoties ergo Dictatores propter negotia Vrbana creati, ii in prætexta more reliquorum. Silla depoſita Dictatura, & eius inſigni toga prætexta, togæ communi ideſt puræ

S ſe

ſe reddidit, quòd ait de ſe Cæſar apud Lucanum:

Ipſe ego priuata cupidus me reddere vita
Plebeiaque toga modicum componere cinem:

An Senatores Prætextati. An Tribuni plebis:
Cap. IV.

PRætextas etiam Senatorum fuiſſe, idem Manutius ſuſpicatur inductus verbis Ciceronis II. Philippica. *Neſcis heri quartum in Circo diem ludorum Romanorũ fuiſſe, te autem ipſum ad populum tuliſſe, vt quintus præterea dies Cæſari tribueretur? Cur non ſumus prætextati? Cur honorem Cæſaris tua lege datum deſeri patimur?* Quod enim in Senatu Cicero verba faceret, exiſtimat Manutius, cum dixit, *cur prætextati non ſumus?* loquutum de Senatoribus.

Sed non fuiſſe prætextam Senatorum propriam, illud ſatis oſtendit, quod ſuprà attulimus ex Dione, in luctu Magiſtratus depoſita prætexta in veſte Senatoria manſiſſe. Quidam ergo exiſtimant, id dixiſſe Ciceronem, quia Augur erat, cumque etiam Antonius eodem ſacerdotio præditus eſſet, habuiſſe tunc ius prætextæ; Quod vt verum ſit, ita opus eſſet oſtendere, Augures nonniſi ludis ius prætextæ habuiſſe, cum tamen eos perpetuo geſtaſſe prætextam cum reliquis Sacerdotibus credi par ſit. Illud propiùs vero, Antonium cùm legem ferret de addendo die quatuor diebus ludorum, tuliſſe etiam ad populum, vt in maiorem Cæſaris honorem Senatores prætextati ſpectarent. Vel certe, quod credit Manutius, fortè hoc proprium fuit ludorum Romanorum, vt prætextati Senatores ſpectarent: nam reliquis ludis non licuiſſe inde conijcit idem, quod Pompeio Magno ex Mithridatico bello reuertenti honoris cauſa tributum fuerit, vt ſcenicis ludis prætexta vteretur. Vnde id acceperit Manutius, neſcio. Dio Caſſius hoc non habet, ſed decretum fuiſſe, vt in omnibus feſtis lauream geſtaret, καὶ τὴν στολὴν, τὴν μὲν ἀρχικὴν ἐν πάσαις αὐταῖς, τὴν δὲ ἐπινίκιον ἐν τοῖς τῶν ἵππων ἀγῶσιν ἐνδύνειν: *in iiſque omnibus pa-*

luda-

Indumentum ferret, veſtem autem triumphalem in equeſtribus certaminibus indueret: ϛολὴν ἀρχικὴν rectius *prætextam* vertiteris nam cum de habitu vrbano loquatur ϛολὴ ἀρχικὴ eſt toga prætexta. Paterculus lib. II. *Abſente Gn. Pompeio T. Ampius & T. Labienus Tribuni pleb. legem tulerunt vt is Ludis Circenſibus corona aurea, & omni cultu triumphantium vteretur; ſcenicis autem prætexta. Id ille non pluſquam ſemel (& hoc ſane nimium fuit) vſurpare ſuſtinuit*. Non fuiſſe autem prætextam Senatorum, idem Dio indicat lib. LI. cum ait, inter reliquos honores Auguſto decretos fuiſſe, vt Senatores Actiacæ victoriæ ſocii ἐν περιπορφύροις ἱματίοις τὴν πομπὴν αὐτῷ συμπέμψαι; *prætextati cum eo triumpharent*. Propertius tamen l. IV. el. I. indicare videtur Senatores prætextatos fuiſſe.

Curia prætexto quæ nunc nitet alta Senatu
Pellitos habuit ruſtica corda Patres.

Sed a parte nobiliori totum Senatum prætextum appellauit, quod in eo magiſtratus omnes prætextati: ſiue quod eſt ſimplicius Senatores prætextati dici poterant, quorum tunica latis clauis purpureis prætexta erat, quamquam propriè hæc vox de toga vſurparetur vt ſupra diximus cum Xiphilinum explicaremus. Auſonius Edil. VIII. de toga intelligit.

Roma illa domuſque Quirini
Et toga purpurei rutilans prætexta Senatus.

Niſi dicere malimus ſicut Conſul qui alias tantum prætextatus, in officio ſolemni annum auſpicandi vt dicemus, in toga triumphali erat, ita Senatores eodem die ſolemni prætextam ſumpſiſſe. Ibi enim Auſonius ſolemnia Kalendarum Ianuarii precatur. Fortaſſe etiam togas totas purpureas ſumptas innuit nam infra togam pictam purpuream Conſulis appellat prætextam.

Quintam Romulei prætextam habiturus honoris.

Et alibi de Gratiano

Dum prætextatus in oſtro
Et ſceptro & ſolio ſibi præfert iura magiſtri.

Vbi Cæſarem in purpura Imperatoria prætextatum ap-

 pellat

pellat. Etiam in Profeſſoribus II. videtur Senatoribus togas purpureas dare.

Mille foro dedit hac iuuenes: bis mille Senatus
Adiecit numero purpureiſque togis.

Quo loco fortaſſe reſpexit ſolemnitatem Kalendarum. Nam non eſt credibile ſenatores omnes eodem habitu atque Imperatorem vſos fuiſſe, ideſt purpureo, & triumphali.

Cenſoribus prætextam abiudicat Manutius, quod Polybius lib. VI. cum oranamenta mortuorum narrat, ait: *Vbi præclarus aliquis ex domeſticis obijt, inſtituunt funeris apparatum & circumfuſi qui ſimiles magnitudine, ac ſtatura videntur* ἐὰν μὲν ὕπατος, καὶ ϛρατηγὸς ἢ γεγωὼς, περιπορφύρους λαμβάνουσι: ἐὰν δὲ τιμητὴς πορφυρᾶς. *Si Conſul, vel Prætor fuerit, prætextas: ſi Cenſor, purpureas.*

Atqui Tribunis idem prætextam adimit, quod Plutarchus vbi Tribunum plebis magiſtratum eſſe negat, hoc vtitur argumento, quod prætextam non habuerit. Et tamen Cicero pro Cluentio Tribunitiam prætextam innuiſſe videtur, cum de Quintio Tribuno pleb. loquens ait. *Facite vt non ſolum mores eius, & arrogantiam, ſed etiam vultum, atque amictum, atque illam vſque ad talos demiſſam purpuram recordemini.* Manutius togam purpuream intelligit, ſed quis vnquam Tribunis talem togam adſcripſit? Alii de tunica intelligi volunt, quod nempe tunicæ Senatorum fuerint purpureæ, hoc nos falſum eſſe infra vincemus. Quid opus eſt verbis? Quintilianus de prætexta omnino capiendum Ciceronem docet. Nam lib. V. *Alia*, inquit, *reſpondendi patronis ratio, & aliquando tamen eorum non oratio modo ſed vita etiam, vultus, denique inceſſus, habitus rectè incuſari ſolet; vt aduerſus Quintium Cicero, non hæc ſolum, ſed ipſam etiam prætextam demiſſam ad talos inſectatus eſt.* Malumus ergo Romano homini, & antiquiori, Tribunos prætextatos, quàm Græco, & non ſemel aliquid humani paſſo, credere. Neque tamen ideo Cicero Quintium reprehendit, quod prætexta talari vteretur, nam omnes ea ætate togas talares fuiſſe ſupra oſtendimus; ſed quod cùm alii paulò ſupra imam togæ oram purpuram circum

Digitized by Google

cum textam geſtarent, ſuperbus ille, & latiorem, & talos ipſos perfundentem induerit. Nec dubie Tribunitiam prætextam intellexit Appianus lib. IV. ciuil. cum ſacram veſtem appellat. Vbi Caſſius in Oratione ad milites, ait, *Tribunis a Caſare ſacrum magiſtratum* & τὴν ἐσθῆτα τὴν ἱερὰν *& ſacram veſtem ademptam fuiſſe*. Nam paulo infra veſtem Proconſulum ideſt prætextam appellat *ſacram purpuram*; πορφύρα ἱερᾷ περικομῶντες. Vt alibi Cæſaris Pontificis Max. veſtem *ſacram* appellat quæ fuit prætexta.

Ceterum vſum prætextæ puerilis vſque ad extrema Romani Imperii tempora duraſſe indicat Auſonius in Profeſſoribus. XIV.

Mox ſchola & auditor multus prætextaque pubes.

Vbi prætextam pro prætextatam dixit ſicut Edyl. VIII.

Roma illa domuſque Quirini
Et toga purpurei rutilans prætexta Senati.

Immo Propertius lib. IV. eleg. I.

Curia prætexto quæ nunc nitet alta Senatu
Pellitos habuit ruſtica corda patres.

Qua licentia Macrobius lib. 2. Sat. *verba prætexta* dixit pro *prætextata*.

Ad extremum illud de prætexta non videtur prætereundum, eam a Prætore depoſitam antequam damnationis ſententiam pronunciaret. Val. Maximus lib. IX. c. XII. narrat Licinium Macrum repetundarum rerum, cum vidiſſet Ciceronem, qui Iudicium cogebat prætextam ponentem, ne bona haſtæ ſubiicerentur interclusis faucibus vitę ſuæ finem attuliſſe: qua cognita re Ciceronem nihil pronunciaſſe.

Seneca tamen non depoſitam prætextam ſed peruerſam indutam indicare videtur de Ira lib. I. c. XVI. *Et ſi peruerſa induenda magiſtratui veſtis*. Fortaſſe ideo deponebatur vt de more peruerſa indueretur: Vt placuit Mureto, qui ad Senecam ait a magiſtratu laturo ſententiam depoſitam prætextam, vt eam peruerſam indueret, ideſt partem eius floridiorem, ac nitidiorem introrſus verteret, Quod verius quam quod Lipſius exiſtimat depoſita prætexta aliam viliorem

rem togam ſumptam eſſe, negatque veſtem peruerſam eſſe inuerſam, ſed funeſtam, indecentem, ac ſeruilem. Quaſi fuerit aliqua toga ſeruilis, aut peruerſa veſtis aliud ſignificare poſſit quam inuerſam. Sed Lipſius cum poteſt libenter Mureto obloquitur.

De Trabea. Toga φοινικοπάρυφος. Halicarnaſſeus explicatus. Cap. V.

PRætextæ Trabeam merito ſubijciemus, quia ad inſtar prætextæ fuit, non in ima ſolum ora, ſed per totum purpuræ faſcijs, virgiſque latioribus veluti trabibus tranſuerſis diſtincta, vnde & *trabea* nomen inuenit; Non quòd ex pluribus purpureis pannis aſſutis conſtaret, ſed vt Turnebus docuit intextis, vt nempe ſubtemen purpureum, ſtamen album vel coccineum eſſet. Suetonius in libro de genere veſtium apud Seruium ad illud.

Ipſe Quirinali trabea, cinctuque Gabino.

Tria trabearum genera ſtatuit; *Dijs ſacratum, quod erat tantum de purpura: Regium, quod erat purpureum, cui tamen album immixtum: tertium Augurale, de purpura, & cocco.* Eas initio Regum fuiſſe tradit Plinius, mox peculiares equitum Romanorum fuere, cum ſcilicet Idibus Iulij tranſueherentur ex Q. Fabij inſtituto, vt tradit Val. Maximus lib. II. c. I. Eam tranſuectionem Dionyſius. lib. VI. deſcribit. *Ea pompa* inquit *quæ poſt ſacrificium procedit ab ijs, qui equi publici ius habent, qui ſecundum tribus, & centurias diſtributi ordine equis inuehuntur tanquam e pugna redeuntes, olea coronati,* καὶ πορφύρας φοινικοπαρύφους ἀμπεχόμενοι τηβέννας, τὰς καλουμένας ξαβέας. Vt vertit Interpres, *togis purpureis phæniceo colore intertextis induti, quæ Trabeæ dicuntur.* Sed περιπορφύρους in Dionyſio legendum eſt. Nam ſi illæ togæ totæ purpureæ fuerunt quomodo virgis diſcoloribus, ſiue trabibus purpureis diſtinctæ erant? Et quid eſt veſtem purpuream phæniceo colore intertextam eſſe? Vel ergo trabeæ non fuerunt totæ purpureæ, vel nominis notatio pereat neceſſe eſt. Sane

ne Suetonius tradit Deorum trabeas fuiſſe purpureas, ſed & idem Regum trabeis, quæ poſtea ad equites tranſierunt, albi aliquid intermixtum fuiſſe prodit. περιπορφύρους inquam legendum eſt: Idem enim infra de Salijs ait. Τηβέννας ἐμπεπορπημένοι περιπορφύρους φοινικοπαρύφους, ἃς καλοῦσι τραβέας. Prætextis incincti puniceo colore intextis. Niſi malimus φοινικοπαρύφους interpretari, *palmis intextas*, ſiue quod idem eſt *palmatas:* quod Sylburgio placuiſſe video, quales, & triumphantium togæ fuere; Equites in tranſuectione veluti poſt victoriam ouantes, & ideo in toga triumphali palmata; Quare ipſa toga triumphalis etiam *trabea* dicta eſt, de qua infrà.

Scholiaſtæ Ciceronis error Trabeam cum Paludamento confundentis. Cap. VI.

EX dictis trabeam togam fuiſſe manifeſtò apparet; Quò magis miror nuperum Orationum Ciceronis interpretem commentarijs in Piſonianam, *quo aliquid audacius*, vt ipſe loquitur, *& extra communem ſenſum ſcriberet*, prodere auſum, paludamentum cum trabea idem veſtimentum fuiſſe Quod adeo falſum eſt, vt in eo refellendo verba impendere ſuperuacaneum ſit, niſi illud ſuccurreret, poſſe ſtudioſam iuuentutem ex cuius manibus, qui non ſunt ſociorum libri excutiuntur eodem errore prolabi. Ratio eius eſt, quod paludamentum veſtis militaris, & purpurea fuerit. Talem autem fuiſſe trabeam docere Halicarnaſſeum loco, quem ſupra laudauimus. Sed quis non videt (vt Dialecticam omittam) aperte ab Halicarnaſſeo trabeam togam appellari, & patriam Romanorum veſtem, ideſt ciuilem? Nec ideò militaris quia equites ea vſi: non enim in bello, ſed in tranſuectione. Nam quod ſubiicit idem, *tamquam a pugna redeuntes*, ad veterem morem alludit, quo antiquiſſimi in togis pugnabant ſuccincti Gabino ritu. Quare non minus labitur, cum ait Virgilium illis verbis.

Ipſe Quirinali trabea, cinctuque Gabino,

Inſi-

Inſignis reſerat ſtridentia limina Conſul.

Trabeam pro paludamento vſurpaſſe. *Quia* inquit *trabea non fuit toga picta, & ideo paludamentum.* Id falſum eſſe infra docebimus. Sed eſto, non fuerit toga picta, fuit tamen purpura intexta; Et licet tunc trabea in vſu non eſſet, quæ a Romulo inuenta, Virgilius poetica prolepſi vſus eſt. Fuit toga & quidem magiſtratuum propria ideſt Conſulis in officio reſerandi templi Iani. Nec officit, quod trabea cingeretur, toga picta flueret, nam & toga communis modo cingebatur cinctu Gabino, modo non, vt ſupra oſtendimus.

Quid autem Dionyſio, quid Seruio reponet Ciceronianus interpres, qui trabeam togam appellant? Satis fuerit ad indicandam rei veſtiariæ peritiam eius verba attuliſſe. *Potuit eadem veſtis. ſiue idem paludamentum tunica propter breuitatem (erat enim breuior, & ſuccinctior) & toga (propterea quod ſubucula, ſiue interula impoſita hominem totum togæ inſtar inuolueret) nominari.* Nullum hic diſcrimen inter tunicam, togam, & paludamentum; Omnis breuior veſtis tunica: omnia, quæ interulæ imponebantur etiam pallia, togæ dici poſſunt. En cor Zenodoti? Idem etiam trabeam lictorum propriam facit, ad quod adducit Appiani verba in Lybicis. *Imperatorē praeunt lictores* φοινικοῦς χιτῶνας ἐνδεδυκότες; Quaſi trabeæ fuerint tunicæ.

Cæterum in funere Germanici atratam in municipiis plebem, Equites trabeatos inducit Tacitus, non quod trabea veſtis funerum propria fuerit, ſed vt aduertit Lipſius quòd ad augendam funeris pompam veſte ſolemni Equites vſi ſunt. Fruſtra tamen idem Grammaticorum veterum fidem eleuat, dum Equitum modo trabeam fuiſſe contendit; Nam præterea Regiæ, Conſularis, & Auguralis ſcriptores meminere. In hoc toga picta, quæ ab Imperatoribus Conſulibus dabatur, trabea dicta eſt, vt mox oſtendam.

De

De Purpura, & eius generibus. Plinius correctus, & explicatus. Cap. VII.

VT ea quæ de prætexta ac trabea dicta ſunt, quæ de toga triumphali, & lato clauo dicturi ſumus, melius intelligantur, non abs re fuerit pauca quædam de purpura leuiter perſtrinxiſſe, nam plenos commentarios alij ante nos dederunt. Eleganter Plinius *ad purpuram faſces Romanaſque ſecures viam feciſſe* tradit, *eandem fuiſſe pro maieſtate pueritiæ: diſtinxiſſe ab equite Curiam: Dijs placandis aduocari ſolitam: omnem denique veſtem illuminaſſe, atque in triumphali auro miſceri conſueuiſſe.* Et purpuræ quidem vſum ſemper Romæ fuiſſe idem obſeruat, *in trabea ſub Romulo, in prætexta, & clauo ſub Tullo Hoſtilio.* Non idem tamen purpuræ genus in vſu fuiſſe docet Cornelius Nepos apud eundem, cuius verba ſunt. *Me iuuene violacea purpura vigebat, cuius libra denarijs centum venebat* ideſt X. aureis: *nec multo poſt rubra Tarentina: huic ſucceſſit dibapha Tyria, quæ in libras denarijs mille non poterat emi* (ideſt C. aureis) *Hac P. Lentulus Spinther Ædilis curulis primus in prætexta vſus improbatur, qua purpura quis iam, inquit Nepos, non triclinaria facit?* (ideſt ſtragula lectorum triclinarium) *Spinther*, ſubijcit Plinius *Ædilis fuit Cicerone Conſule, dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta eſſet, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes pene commodiores purpura tinguntur.*

Primis ergo temporibus, Prætextarum, nam illæ ab Regibus inuectæ ſunt, & clauorum in tunica, purpura violacea fuit, mox rubra Tarentina, ſic dicta a loco vbi tingebatur, tandem omnium pretioſiſſima Tyria ſucceſſit, quæ a duplici tinctura dibapha dicta; Eaque initio ob luxum notata, vt in Spinthere, & in M. Cœlio, de quo extant Ciceronis verba pro eodem, *Si quem etiam minimorum horum offendit, ſi purpuræ genus, ſi amicorum caterua.* Purpuræ genus, hoc eſt Tyriæ, ſiue dibaphæ, quæ tunc improbabatur. Hanc vegeti coloris fuiſſe, florentiſque maximè, ac luminoſi, contra

vulgarem violaceam obtuſioris, ac penè fuſci, docet Plutarchus in Catone, de quo tradit, quòd cum in vniuerſum contrariam moribus ſui temporis inſiſtendam viam ſibi videret qui mali erant, & magnam emendationem deſiderarent, ἐπεὶ inquit, πορφύραν ἑώρα τὴν κατακόρως ἐρυθρὰν, καὶ ὀξεῖαν ἀγαπωμένην αὐτὸς ἐφόρει τὴν μέλαιναν; *Cum purpuram ſaturi coloris & acuto rubore ſplendentem in pretio videret eſſe, ipſe fuſcam & obtuſam gerebat*. Eandem fuſcam, & plebeiam appellat Cicero pro Sextio de Piſone. *Veſtitus aſper, noſtra hac purpura plebeia, ac penè fuſca*. Noſtram vocat, quod acuta, & florente delicatiores ſoli tunc vtebantur. Quare Piſo qui grauitatem, & auſteritatem affectabat, ea purpura vtebatur in prætexta, ac clauo, ne quis ſomniet, totum Piſonis veſtitum fuiſſe purpureum. Idem Cicero Vatinij prætextam perſtrinxit in epiſtolis ad Atticum. *Perinde licet faciant, quos volent Coſſ. Tribunos plebis etiam, deinde Vatinij ſtrumam διβάφῳ veſtiant*.

Poſt Ciceronis conſulatum creſcente luxu omnes ferè purpuræ commodiores Tyriæ erant, & Laconicæ, hoc eſt dibaphæ, & bis tinctæ. Ita tamen vt Laconicæ Tyrijs eſſent deteriores. Ouidius de remedio.

Confer Amyclaeis medicatum vellus ahenis
Murice cum Tyrio turpius illud erit.
Vos quoque formoſis veſtras conferte puellas
Incipiet domina quiſque pudere ſua.

Tyriam Horatius lib. II. Ode XVI. *muricem bis Afrum* appellat; Id eſt vt Porphyrio interpretatur *dibapham pretioſiſſimam*; Eius color roſeus quodam nigrore delibutus, & vt loquitur Plinius *nigricantis roſæ colore ſublucens*. Sed præſtat eiuſdem verba lib. XXI. c. IIX. de purpuræ generibus afferre, etiam ſi ab alijs notata fuerint. Ea ſunt vt in vulgatis extant. *Et de odoratis coloribus ſatis dictum, in quibus vnguento vicisse naturam gaudens luxuria veſtibus quoq. prouocauit eos flores, qui colore commenaantur. Hos animaduerto tres eſſe principales, vnum in cecco, qui in roſis micat Gratius nihil traditur aſpectu, & in purpuras Tyrias dibaphaſque & Laconicas. Aliũ in Amethyſto,*

Amethyſto, qui in viola, & ipſe in purpureum, quemque ianthinum appellauimus. Tertius eſt qui proprie conchylij intelligitur, multis modis: vnus in heliotropio, & in aliquo ex his plerumque ſaturatior: alius in malua ad purpuram inclinans: alius in viola ſerotina conchyliorum vegetiſſimus. Verba illa, *qui in roſis, micat, Gratius nihil traditur aſpectu, & in purpuras*, vitioſa eſſe nemo non vidit, & ſanare conatus eſt doctiſſimus Pintianus locum vitiatiſſimum, & inſanabile cacoethes fatetur; Tum in Veteri codice ſic legi, *quia roſis migrante gratia nihil trahitur ſuſpectu*, vnde minus male ſcribi poſſe, *quis rurſus migrante gratia trahitur in ſpecies, in purpuras*. Bayſius. *Et in purpura Tyria, dibaphaque & laconica*. Neuter ſatis proficit; Dalechampius in Vet. extare ait *Gratius nihil aſpectu. Trahitur is in purpuras Tyrias dibaphaſque Laconicas*. Quæ lectio nobis omnium optima videtur. Color enim coccineus, ſiue roſeus aſpectu gratiſſimus trahitur in purpuras Tyrias, dibaphaſque Laconicas. Quod ſi quis cum Salmaſio *ſuſpectu trahitur* legat, non repugnauerim, licet non tantum purpuræ ſuſpectus, ſed etiam aſpectus gratiſſimus fuerit. Nam ſi ſolo ſuſpectu Tyriæ gratia ſtetiſſet iocus Auguſti locum haberet de quo Macrobius lib. II. Saturn. *Cum de Tyria purpura quam emi iuſſerat obſcuritate quereretur, dicente venditore. Erige altius & ſuſpice, his ſalibus vſus eſt. Quid? ergo vt me populus Romanus dicat bene cultum in ſolario ambulaueram ſum?* fuiſſe autem Tyrii colorem nigricantem indicat illud: *De purpura obſcuritate quereretur*.

Sed in viam redeamus. Ex Plinii verbis tria purpuræ genera eius interpretes recte ſtatuerunt, ſingula florum colores prouocantia. Primum coccineum, eundemque roſeum Tyriarum, ac dibapharum peculiarem, de quo idem Plinius. *Laus ei ſumma color ſanguinis concreti nigricans aſpectu, idemque ſuſpectu refulgens*. Secundum Amethyſtinum violarum æmulum, coloris nempe violacei ſaturati. Tertium conchyliatum, cuius colorem in vniuerſum ait fuiſſe Plinius auſterum in glauco, & iraſcenti ſimilem mari, id eſt cœruleum: eius tres ſpecies in floribus ponit, in heliotro-

Digitized by Google

pio fermè ſaturatiorem, in maluæ flore inclinantem ad purpuram, in viola ſerotina conchyliorum vegetiſſimum. Sed plenum purpuræ, ac conchyliorum diſcrimen, eorumque mixturam, ac temperamentum videre eſt apud Plinium qui omnes hos colores in temperatura mixtos fuiſſe docet, *gemina demonſtrata via luxuria, vt color alius operiretur alio, ſuauior ita fieri leniorque dictus. Quare, & Amethyſtinum Tyrio inebriatum, vt eſſet ex vtroque nomen improbum, ſimulque luxuria duplex, & cùm confecere conchylia tranſire melius in Tyrium putant. Quin, & terrena miſcere, coccoque tinctum Tyrio tingere vt fieret hyſginum*. Hactenus ille. Multa præterea præclare diſputauit Salmaſius ad Tertullianum, cuius analecta non conuerro. Cæterum coccineum colorem a purpureo diſtinctum hoc eſt terreſtrem purpuram a marina diuerſam illamque hac deteriorem alijs adnotatum eſt. Capitolinus in Albino refert epiſtolam Commodi ad Albinum in qua hæc ſcripta ſunt. *Sane vt tibi inſigne aliquod Imperialis maieſtatis accedat habebis vtendi coccinei pallij facultatem me præſente habiturus & purpuram ſed ſine auro*. Et Lampridius Diadumeniano. *Hic vbi primum indumenta coccea, & purpurea, cæteraque caſtrenſia Imperij inſignia accepit*. Purpura igitur ex conchis muricibusque: Coccum terreſtre granum erat. Plinius lib. IX. cap. XLI. *Quin & terrena miſcere, coccoque tinctum Tyrio tingere vt fieret Hyſginum. Coccum Galatia rubens granum, vt dicemus in terreſtribus aut circa Emeritam Luſitaniæ in maxima laude eſt. Verum vt ſimul peragrantur nobilia pigmenta* (ideſt tractatio de purpura marina & terreſtri coniungatur) *anniculo grano languidus ſuccus: idem a quadrimo euanidus. Ita nec recenti vires neque ſeneſcenti*. (ſuccus ſcilicet ex cocco vnius anni expreſſus languidus erat poſt quatuor annos euaneſcens). Eiuſdem meminit idem lib. XVI. c. VIII. & lib. XXIV. c. IV. & lib. XXII. c. II. *Iam vero inſici veſtes ſcimus admirabili ſucco. Atque vt ſileamus Galatiæ, Africa, Luſitaniæ cocci granum Imperatorijs paludamentis dicatum, Tranſalpina Gallia herbis Tyriũ atque conchylium tingit, omneſque alios colores: Nec quærit in profundis murices, ſeſeque obijcien-*

Digitized by Google

obÿciendo eſcam, dum præripit, belluis marinis: intacta etiam anchoris ſcrutatur vada, vt inueniat per quod facilius matronæ adultero placeat, corruptor inſidietur nuptæ. Stans & in ſicco carpit quod frugi mundos exculpat. His alioqui fulgentibus inſtrui poterat luxuria, certe innocentius. Locus non ſemel ab ætate & a criticis vitiatus. Nam quod in veteribus erat *granis coccum*, *cocci granum* fecerunt: cum coccum & granum eadem res ſit. Sed hic coccum pro ipſo grani ſucco accipitur, vt alibi cocco tinctum dixit. Recta igitur lectio *Luſitaniæ granis coccum* (ideſt cocceum colorem ex granis) *imperatorÿs paludamentis dicatum*. Maius monſtrum alitur illis verbis, *quod frugi mundos exculpat*. Vtique poſtquam criticorum audacia acceſſit. Inueteri proba lectio eſt ſi coniunctio dematur. *Quod frugi ac mundus non culpet*. Legendum *Quod frugi mundus non culpet*. Color coccineus non erat ita inuidioſus, vt purpureus, qui tanto periculo parabatur. Erant munditiæ luxurioſæ, aliæ ſobriæ, ac temperantes. Colorem inquit cocceum homo mundus frugi, ſiue cum frugalitatem nequaquam damnet, minori enim impendio parabatur: culpaturus vtique purpuram, quæ de profundo eruebatur. Ita quæ ſequuntur, correctione non egent. *His* (coloribus) *alioqui fulgentibus* (non minus nitidis, ac purpureis) *inſtrui poterat luxuria* (non ſolum frugales munditiæ) *certe innocentius* (ſine noxa & periculo vitæ.) Porro illud *obÿciendo ſe ſe* quia in Vet. eſt *obÿcientes*, malim legere *obÿciens*, quamquam & illud tolerari poteſt.

Blatteos etiam color pro purpureo apud ſcriptores inferioris ſeculi reperitur. Lampridius in Heliogabalo. *Parauerat igitur funes blatta, & ſerico & cocco intortos, quibus ſi neceſſe eſſet laqueo vitam finiret.* Vopiſcus in Aureliano. *Et cum ab eo vxor ſua peteret, vt vnico pallio blatteo ſerico vteretur.* Et paulo infra. *Idem conceſſit vt blatteas matronæ tunicas haberent.* Eũ colorem a blattis & vermiculis, qui e chermes vt Arabes vocant, & e cocco ſanguinei coloris erumpunt dictũ putant apud Turnebum lib. XIIX. c. XVII. Alii quod blattæ, vel blatteæ proprie ſint *bullæ luti ex itineribus* vt ex Feſto ſcribit Paulus ita

etiam

etiam bullas ſanguinis concreti vocatas, vnde in Gloſſis blattea θρόμβος αἵματος, hinc blatteum hoc eſt ſanguineum pro purpureo. Mihi altera notatio magis arridet vt a blattis ſiue vermiculis dictus ſit, vt proprie fuerit color coccineus. Diſtinguit tamen coccum a blatta Lampridius loco ſupra adducto. Sed fortaſſe per ſimilitudinem purpura dicta eſt, vt Plinius ait cocci colorem trahi in purpuras Tyrias, & Laconicas.

Quod penè effugerat, Si Tyrius color aſpectu nigricabat, cur Cato in purpura fuſcum colorem adamauit qui pretioſiſſimus? In purpura, quam Cato & ſeueriores aſpernabantur, roſeus color vegetus acuto lumine floreſcebat: contra purpura, qua Cato vtebatur, violacea, ſiue conchyliata minimum rubei coloris, ac luminoſi habebat; ſed violacei ſaturati, & propterea obtuſi, peneque fuſci. Tyria aſpectu tantum nigreſcebat, ſuſpectu refulgens: violacea & aſpectu, & ſuſpectu fuſca erat; Vt nihil aliud fuerit purpura fuſca Catonis, quàm minimè luminoſa.

Toga triumphalis, purpurea, picta, palmata, Capitolina. Cap. VIII.

VErrius Flaccus apud Sextum Pompeium docet, togam triumphalem primo purpuream fuiſſe, deinde acu pictam, *Picta* inquit, *toga qua nunc dicitur, purpurea antè vocitata eſt, eaque erat ſine pictura: eius rei argumento eſt pictura in ade Vertumni, & Conſi, quarum in altera M. Fuluius Flaccus, in altera L. Papyrius Curſor triumphantes ita picti ſunt*. Antiquitus igitur toga triumphalis tantum purpurea fuit, poſt picta in vſum venit, de qua Plinius. *Pictas veſtes iam apud Homerum fuiſſe vnde triumphales nata*. Nec aliud fuiſſe pictam togam docti obſeruant, quam acu elaboratam figuriſque phrygio opere diſtinctam; Nam ſubiicit Plinius. *Acu facere id Phryges inuenerunt, ideoque phrygiones appellati ſunt*. Quare togæ triumphali purpureæ aurum immixtum eſſe opportuit, quo phrygiones tā variis figuris ad inſtar picturæ acu variabant.

bant. Idem Plinius de purpura, *In triumphali auro miſcetur.* ἁλουργῖδα χρυσόπαστον appellat Dio lib. LXIII.

Hinc præcipua dona, quibus amicos Reges Senatus Romanus colebat, togæ pictæ fuerunt, & tunicæ palmatæ, vt toties Liuius, & alij memorarunt. Tunicam palmatam, vt omnes ſciunt, ſic dictam Feſtus ait a clauorum magnitudine, quod nempe lato clauo ad inſtar palmæ manus diſtincta eſſet: deinde a genere picturæ, quod palmas intextas haberet, palmatam dictam. Hæc enim verior notatio eſt, quam quæ aſſertur a Seruio ad lib. XI. Æneidos, *Palmatam dici tunicam, quam merebantur qui reportaſſent de hoſtibus palmam.* Togam tamen palmatam, vt obſeruat Manutius pauci dixerunt, eamque a pictis palmis ita dictam non malè opinatur. Martialis.

I comes, & magnos illaſa merere triumphos;
Palmataque ducem ſed cito redde toga.

Suetonius etiam Claudio, *Secuti, & triumphalia ornamenta eodem bello adepti, ſed ceteri pedibus, & in prætexta; Craſſus, equo phalerato, & in veſte palmata.* Tandem Valerius lib. IX. cap. I. *Quid ſibi voluit Metellus Pius cùm palmata veſte conuiuia celebrabat?* Ex hoc factum eſt, vt poſtquam procedente, tempore Conſulibus loco prætextæ toga triumphalis dari cæpit, ea palmata diceretur, vt idem Manutius obſeruat. Auſonius in gratiarum actione ad Gratianum pro Conſulatu. *Dimicaturus palmata veſtis mea ornamenta diſponis: parum eſt, ſi qualis ad me trabea mittatur interroges: te coram promi iubes; hæc eſt picta, vt dicitur veſtis, non magis auro ſuo, quàm tuis verbis.* In quibus illud quoque notandum, eandem veſtem modo trabeam, modò togam palmatam dici, quod etiam Sidonius, & Caſſiodorus fecere. Mirum eſt, in his recenſendis nuperos Criticos Manutij nomenclato nimis, aut nimis demiſſo animo præterijſſe.

Toga igitur triumphalis, & *picta* dicebatur, quod acu diſtincta erat, & *palmata* a genere picturæ, hoc eſt palmis, licet & talis poſtea diceretur, quamquam alijs figuris diſtincta eſſet, tandem & *Capitolina* quod talis Iouis erat in

Capi-

Digitized by Google

Capitolio. Nec triumphantium modo ea toga fuit, ſed Conſulum, & Prætorum: Conſulum quidem quoties magiſtratum inirent ipſis Kalendis Ianuarijs idque ſub Imperatoribus. Nam libera ciuitate in ſola prætexta fuerunt. Quando id cęperit non ita certum. Virgilius per prolepſin fortaſſe ætatem ſuam reſpexit cum lib. VII. ait

Ipſe Quirinali trabea, cinctuque Gabino
Inſignis reſerat ſtridentia limina Conſul.

Ex quo diſcimus non tantum Kal. Ianuarij Conſules in toga picta fuiſſe, ſed etiam cum Iani templum reſerarent ſaltem in trabea. Præterea Gabino ritu ſuccinctos fuiſſe. Herodianus indicat in vſu fuiſſe ſub Commodo. Nam libro I. vbi celebritatem Kalendarum Ianuarii percenſet inter reliqua ait ἀρχαί τε ἐπώνυμοι τότε πρῶτον τὴν ἔνδοξον, καὶ ἐνιαύσιον πορφύραν περιτίθενται. *Conſules primum honoratam ac ſolemnem*, (ſiue vt Symmachus loquitur annalem) *purpuram induunt*. Hoc enim malumus quam quod Politianus, ſummi magiſtratus conſpicuam ſibi & ſolemnem purpuram induunt. Nam ſummi magiſtratus fuere etiam Dictatores, Prætores, Cenſores. Sed propriè Conſules ἐπώνυμοι quod nempe anno nomen darent. Quidquid ſit, pro purpura poſſet quis prætextam tantum intelligere quæ purpuræ nomine etiam ab aliis ſcriptoribus deſignatur.

Clarius huius ritus veſtigium ſub Alexandro Seuero deque Lampridius. *Prætextam & pictam togam numquam niſi Conſul accepit, & eam quidem quam de Iouis templo ſumptam alij quoque accipiebant aut Prætores, aut Conſules*. Capitolinus de Gordiano. *Palmatam tunicam, & togam pictam primus Romanorum priuatus ſuam propriam habuit, cum antè Imperatores etiam de Capitolio acciperent, vel de Palatio*. Cui enim rei togam pictam priuatus homo haberet niſi vt ea vteretur cum magiſtratum annumque inchoaret? Crebrior deinde eius rei vſus, ac mentio apud ſcriptores. Auſonius Eidyl. IV.

Vt præfecturam duplicem ſellamque curulem
Vt trabeam, pictamque togam mea præmia Conſul
Induerer faſtiſque meos prælatus haberer.

Et

Et in Gratiarum actione. *In procinctu & maxime dimicaturus palmata veſtis meæ ornamenta diſponis. Feliciter, & bono omine. Namque iſte habitus vt in pace Conſulis eſt, ſic in victoria triumphantis.* Paulo poſt *pictam* appellat ideſt Phrygionis opere elaboratam. *Hæc plane, hæc eſt picta vt dicitur veſtis non magis auro ſuo quam tuis verbis.* In extrema oratione *trabeam* vocat. *Vt trabeam non magis auro ſuo, quam munere tuo ſplendidam.* Symmachus etiam *picta toga Conſularis meminit.* lib. I. ep. I. & *Trabea annalis* lib. IX. ep. CXVI.

Nec Conſulum modo, ſed Prætorum toga picta & triumphalis fuit quoties Ludos ederent. Iuuenalis eleganter aulæam appellat.

> *—— picta Sarrana ferentem*
> *Ex humeris aulæa toga.*

Vetus interpres *In tunica Iouis Mappam mittentem in Circo Conſulem deſcribit poeta. Nam tunicam Iouis togam palmatam dixit, Tyria purpura confectam, hoc eſt ſarrana.* Vbi niſi corruptus eſt, male togam cum tunica confundit. Quare videtur addenda coniunctio Et, inter *Iouis*, & *togam*.

Tunicam palmatam appellat Iouis, quod nempe, vt vidit Lipſius, eadem Iouis ſimulachrum in Capitolio indutum fuerit. Ita apud Tacitum Tribunis celebraturis ludos Auguſtales triumphali veſte vti permiſſum. Huc trahendus Martialis locus in Proculeiam, quæ marito futuro Prætori repudium dixerat, ne cogeretur ſuppeditare impenſas ad emendam purpuram, qua Megaleſia ſpectacula ederet.

> *Conſtatura fuit Megalenſis purpura centum*
> *Milibus, vt nimium munera parca dares.*

Megalenſem purpuram vocat togam triumphalem, qua indutus Prætor Megaleſiacæ mappæ ſpectacula editurus erat. Videntur etiam Prætores non modo in Ludorum editione, ſed inter ſacrificandum veſtem pictam, & triumphalem geſtaſſe. Cuius rei non aliud quod ego ſciam veſtigium extat quam apud Appianum lib. I. ciuil. de Aſellio Prætore fœneratorum ſcelere in medio foro obtruncato. *Sic Aſellio* inquit *Prætor ſacrificans*, καὶ ἱερῶ, καὶ ἐπίχρυσον ἐσθῆτα ὡς ἐν

σίᾳ περικείμενος. Sacram atque auro intextam veſtem vt in ſacris indutus. Miror ab Interprete ὡς ἐν θυσίᾳ omiſſum, quod tamen indicat cur veſte auro intexta ſiue aurata vteretur. Nam vt Prætor ſolius prætextæ ius habebat. Sacrificantes tamen ſola prætexta vſos ſupra oſtendimus. Niſi hoc ſacri illius peculiare fuit.

Cæterum quæſitum eſt, vtrum hæ figuræ in palmata texerentur, an acu tantum pingerentur. Vtrumque factum eſſe apparet. Quòd acu variarentur a Phrygione, docet Plinius loco laudato. Quòd texerentur, Feſtus tunicam palmatam, quæ vt & toga, picta erat, a genere picturæ dictam notat, *quod palmas intextas haberet*. Et Auſonius ad Gratianum, *Palmatam, inquit, tibi miſi in qua D. Conſtantius parens noſter intextus eſt*. Etiam Polybius lib. VI. eos qui funus comitabantur viri triumphalis ait geſtaſſe ἐσθῆτας διαχρύσους, *veſtes auro intextas*, quamquam & auro diſtinctas vertere poſſumus. Appianus lib. I. Punicorum Veſtem triumphalem deſcribit Ἔσταλται δὲ ἐς τὸν πάτριον τρόπον πορφύραν ἀστέρων χρυσῶν ἐνυφασμένων. *Induitur togam purpuream aureis ſtellis intextam*. Non rectè Interpres *amicitur toga clauata purpurea*. Hæ autem veſtes triumphales in templo Iouis Capitolini ſeruabantur, & inde cum opus foret depromebantur. Lampridius in Alexandro. *Prætextam, & pictam togam nunquam niſi Coſ. accepit, & eandem quidem quam de Iouis templo ſumptam alij quoque accipiebant aut Prætores, aut Coſ.* Capitolinus in Gordiano, *Palmatam tunicam, & togam pictam primus Romanorum priuatus ſuam propriam habuit: cum ante Imperatores etiam de Capitolio acciperent, vel de Palatio*. Ideo hæc toga Capitolina palmata dicitur in epiſt. Taciti ad Probum, vt ad Lampridium notauit Caſaubonus.

Ius togæ triumphalis ad priuatos translatum. Purpura ſumma. Cap. IX.

PRæter triumphantes, Conſuleſque, ac Prætores ludorum editione, priuatis quandoque hominibus ius togæ pictæ factum accepimus. Paulo enim Æmilio, qui de

Per-

Perſeo triumphauit, hoc indultum eſt: & Pompeio Magno conceſſum tradit Dio ἐπινίκιον ἐνδιδύσκειν ἐν τοῖς τῶν ἵππων ἀγῶσι, ideſt *veſtem triumphalem induere in equeſtribus certaminibus*. Eundem honorem Catoni ob Regiam Cypri Gazam ſanctè Romam tranſuectam oblatum, & ab eo repudiatum tradit Plutarchus. Idem poſtea Cæſari delatum, ut omnibus nempe ludis toga triumphali uteretur quemadmodum ſupra notauimus. Idem Dio lib. XLIV. αὐτός δὲ τήν τε στολὴν τὴν ἐπινίκιον ἐν πάσαις πανηγύρεσι κατὰ δόγμα ἐνεδύετο: *Ipſe ex S. C. veſtem triumphalem omnibus ludis geſtauit*. De quo etiam Cicero Philip. II. *Sedebat in Roſtris collega tuus amictus toga purpurea, in ſella aurea coronatus*. Vbi ſimpliciter purpuream appellat, quæ etiam picta erat, auroq; intexta, ut omnes triumphales. Nam Plutarchus idem narrans appellat *triumphalem*: Dio *Regiam*, quæ profectò eadem fuit. Quamobrem qui hic de purpura Deorum Ciceronem loquutum volunt, non minus riſu digni ſunt, quàm qui olim in purpura ſapiens ſaltauit. Nec in ludis modò, ſed etiam in ſacrificijs, ut teſtatur Appianus lib. II. ciuil. καὶ θύειν μὲν αὐτὸν αἰεὶ θριαμβικῶς ἠμφιεσμένον. *Vt inter ſacrificandum triumphali veſte uteretur*.

Reliquos Cæſares, atq; Imperatores in ciuili habitu inceſſiſſe, ideſt in toga communi, ſupra oſtendimus, Vt de Alexandro notat Capitolinus, quod nunquam prætextam ſumſerit, aut pictam togam, niſi Coſ. eſſet. Inferiori æuo, veſtem purpuream, ideſt togam, ac paludamentum, Imperatorum fuiſſe manifeſtum eſt. Id à Gallieno ortum videtur, de quo Trebellius. *Cum chlamyde purpurea, gemmatiſque fibulis, & aureis Romæ viſus eſt, ubi ſemper togati principes videbantur*. Niſi velimus intelligere, Gallienum notatum, quod chlamyde uteretur, cum alij Principes toga.

Ex eo tempore purpura pro principatus ſymbolo à ſcriptoribus paſſim accipitur. Hinc *ſumere purpuram*, pro ſumere Imperium: & in tumultuarijs Imperatorum creationibus direptam à vexillis purpuram, aut de ſimulachris Deorum à militibus cum aliunde non ſuppeteret, ut ea Imperatorem induerent, Hiſtoriæ Auguſtæ Interpretes notarunt.

Inde etiam eſt, quod inter omina Imperii ſemper aliquod purpureum occurrit, vt in eadem hiſtoria paſſim obſeruare licet. Denique inde Imperatoria *purpura ſumma* dicta eſt. Lampridius de Alexandro. *Vlpianum ſæpe a militum ira obiectu purpura ſumma defendit*. Malumus enim purpuram ſummam Imperatoriam interpretari; quàm quòd Caſaubonus de purpura, quæ in ſumma, ſiue extrema veſte fuit prætexta. Quaſi ſolo limbo, ac faſcia extrema purpurea defenſus fuerit Vlpianus, & non totius veſtis purpureæ Imperatoriæ obiectu, quæ propterea ſumma dicta eſt. Quod ſi de prætexta intelligatur, dura locutio eſt dura interpretatio. Eam vero *purpuram principalem*, *& ſacrum muricem*, *& purpuram veri luminis*, *& veſtem alethinam*, hoc eſt veram, verique coloris idem Vir incomparabilis obſeruauit.

De Veſtibus holoueris. Cap. X.

MAgnus Turnebus Adu. I. cap. XIII. Exiſtimat, holoberas, ſiue holoueras veſtes fuiſſe, quæ totæ eſſent birri, quòd nempe birri honeſtiorum, & palatinorum erant, totique ſerici, & toti conchyliati, ex Canone XII. Synodi Grangrenſis *Si quis amictu pallij vtitur, & eos qui cum reuerentia birris vtuntur deſpicit anathema ſit*. Quòdque Zonaras, & Balſamo Βήρους σηρικὰς ἐσθῆτας expoſuere veſtes ſericas. Eſſe igitur holoueras veſtes credit Turnebus birros totos verè ſericos, & totos conchyliatos. *Sunt*, inquit, *holobera veſtes, birri toti verè ſerici, & verè conchyliati*. A quo non abeunt Iuriſconſulti ad Tit. VIII. lib. XI. Cod. de veſtibus holoberis; qui nihil aliud eſſe contendunt, quam togas ſericas eadem Zonaræ, & Balſamonis interpretatione inducti.

Et in eo quidem, quod hæ veſtes totæ purpureæ eſſent, rectè cenſuit Turnebus: quod vero totæ ſericæ, ſiue holoſericæ, falſam notationem oſtendit Salmaſius ad Trebel. Pollionem. Valido herculè argumento: Nam ſi holouera tota ex ſerico texta veſtimenta erant, nullum fuiſſet diſcrimen

men inter holouera, & holoſerica: & nihilominus tantum erat, ut cum promiſcuus eo tempore uſus eſſet holoſericæ veſtis, ſola holouera veſtimenta priuatis interdicta, Principi, eiuſque domui dedicarentur. Adeo autem promiſcuum, & communem tunc temporis ſericorum, & holoſericorum uſum fuiſſe, ut etiam mimis, ſceniciſque mulieribus paſſim eſſet permiſſus, *dum abſtinendum ſibi eſſe cenſerent* (verba legis ſunt) *auratis ſericis, & ſigillatis, aut quibus alii colori admixtus puri ruber muricis inardeſcebat*. Oſtendit præterea non omnes birros ſericos fuiſſe, quod ex alia etiam viliori materia conficerentur.

Credit ergo vir iſte doctiſſimus, holouera ſic dicta, quod eſſent tota purpurea, vt cenſebat Turnebus, & verba leg. XII. titulo eodem conuincunt. *Nec pallia, tunicaſque domi quis ſerica contexat, aut faciat, quæ tincta conchylio nullius alterius permixtione ſubtexta ſunt: Proferantur ex ædibus, tradanturue tunicæ, aut pallia, ex omni parte texturæ, cruore infecta conchylij*. Eadem paulo infra holouera appellat ideſt in quibus vtraque pars texturæ, ſtamen ſcilicet, & trama purpura tincta eſſent. Atque hæc veſtimenta propterea holouera dicta eſſe cenſet, voce hybrida, ſiue Græco latina, quod tota vera, ſiue ex vero colore, quod nempè purpureum colorem, per quamdam excellentiam, verum appellabant. Vnde *chlamydes veri luminis* Trebellio dicuntur, vnde & Græci ἀληθινὸν χρῶμα de purpura dixere.

Hanc opinionem etiam Aduerſariorum ſacrorum compilatori placuiſſe video, nam cap. L. XXI. pro ſua venditauit, maluitque ſeruili probro reſpergi, quam tanto nomine ſcripta ſua colluſtrare. Sed ſolemne iis hominibus eſt alienos ſibi fœtus ſuppoſitum ire; Quæ quidem tolerabilia eſſent ſi hanc licentiam ſolum inter ſuos exercerent, nam ſociorum omnia communia; Quis ferat cuncta cum puluiſculo conuerrentes? Sed de his aliàs.

Cæterum, vt holouerarum notatio a Salmaſio allata ingeniola eſt, ita fas, iuſque ſit, quid & nos ſentiamus aperire. Nam *holouera*, non ſemilatinam, ſed puram vocem

Græ-

Græcam, contractam, mox, & corruptam ſemper credidimus: nec aliud eſſe, quàm ὁλοπόρφυρα, *Holoporphyra*, inducti auctoritate Iſidori lib. XIX. cap. XXII. Orig. *Holophora*, vel vt alij habent codices *Olophera*, *Holoporphyra*, *tota ex purpura*, quæ ſi non verior, at ſimplicior notatio videtur. Vocem poſtea deprauatam vulgo, & corruptam argumento eſt, quod in ſcriptis libris Iſidori ipſe etiam Salmaſius reperit partim *olophora*, partim *olophera*, & *olopheria*, ne quis miretur ex *oloporphyris* factas eſſe holoſera, holobera, holouera. Papias Vetus Grammaticus, *Holophora veſtis tota ex purpura; holon enim Grecè totum*. Holoporphyra ergo initio dicta, mox holophyra, holophera, & holobera, ſiue holouera: ideſt tota purpurea, quia verè talia erant, quorum ſcilicet ſtramen, & trama tota purpurea, hæcque priuatis interdicta. Apud Nonium verbo ſtola, Varro περὶ φθορᾶς κόσμου, *mulieres aliam cerneres cum ſtola holoſerica*. Recte docti corrigunt *holoporphyro*, nullus enim tunc holoſerici vſus. De bis autem, infra commodius diſſeremus.

Togarum diuerſa genera enumerata magis, quàm indicata. Auctorum ſententia expenſa. Varro explicatus, & correctus. Cap. XI.

ET hæc quidem de toga communi, ac triumphali ſufficere poterant, niſi alia etiam togarum nomina, ac veluti ſpecies apud Plinium occurrerent; & rurſus aliqui diuerſa veſtium genera protogis imperitè obtruderent. Verba Plinij ſunt lib. IIX. cap. XLIIX. *Lanam cum colo, & fuſo Tanaquilis in templo Sangi durasse prodente ſe auctor eſt M. Varro, factamque ab ea togam Regiam vndulatam in æde Fortunæ, qua Seruius Tullius fuerat vſus*. Mox ſubiicit. *Vndulata veſtis prima e lautiſſimis fuit, inde ſororiculata deflaxit. Togas raſas Phryganaſque D. Auguſti nouiſſimis temporibus cæpiſſe, ſcribit Feneſtella. Crebra papauerata antiquiorem habent originem, iam ſub Lucilio poeta in Torquato notatæ.*

In his explicandis facilius fuerit aliorum opinionem re-

tollere,

fellere; quàm nouam interpretationem afferre. Nonius; *Vndulatum nouepoſitum, purum*. Varro de Vita Pop. Rom. lib. 1. *Et a quibuſdam dicitur eſſe Virginis Fortunæ ab eo quod duabus vndulatis togis eſt opertum, proinde vt olim noſtri Reges vndulatas & prætextas togas ſoliti ſint habere*. Vbi videtur Nonius *vndulatam togam* opponere *prætextæ*. Sed maiorum gentium Critici ineptiæ Nonium accuſant, ipſique exiſtimant, undulatas veſtes dictas, quarum textura undas imitaretur, quæ Plauto *cumatilis* dicta: quod in lana texenda an fieri poſſit ipſi viderint: certe noſtræ veſtes undulatæ qua ratione fiant, etiam rudes intelligunt. Cum præterea togæ eſſent albæ, ne quis undarum ſpeciem colorum, ac liciorum varietate expreſſam comminiſcatur. Et licèt tali togæ uſus Seruius Rex dicatur, & ideo pictam fuiſſe undulatim dici poſſit, tamen communes huiuſmodi veſtes fuiſſe verba Plinii indicant, cum ait veſtem undulatam primam fuiſſe e lautiſſimis ideſt, qua, & alii præter Reges lauti homines uterentur, quibus nullum ius pictarum fuit, niſi in triumpho. In veteribus libris pro *vndulata* legitur *vngulata*, voce non minus atque illa inſolenti. Ita duo manu exarati in Bibliotheca Ambroſiana conſtanter habent. Etiam in *ſoriculata* iidem Critici vaticinantur. Alii enim *ſoriculatas* legunt, & ſparto, ac lino condenſatas interpretantur, nempe à conſerendo *ſerculatas* dictas. Alii *ſororiculatas*; ut eſt in veteribus libris; Alii *ſuroreculatas*, quæ perpetuis quibuſdam ſuris, & latioribus virgis regulatæ eſſent, & eo toto texendi genere confectæ, ut ſint à ſura, vel à rica, vel regula. Sed quid iuvat in tenebris micare? Non exigua Critici laus eſt, etiam aliqua ignorare. Vel hic ſuccurrant nobis, qui grandia ſemper minantur. Sanè huiuſmodi ſuras, regulas, & figuras in lana texi non potuiſſe illud argumento eſt, quod in lana tantum Iſtrica & Liburnica, quæ filo proprior erat quàm lanæ, ſcutulæ texi poterant, in reliquis villi obſtabant. Plinius eodem capite. *Iſtria, Liburniaque lino proprior quàm lana pexis aliena veſtibus, & quam ſola ars ſcutulato textu commendat in Luſitania.* Hæc igitur lana, quæ minimè villoſa erat,

& lino ſimilior, apta texendis ſcutulis erat, reliquæ ineptæ; in queis villi omnem texturam tegebant.

Quod ad Phryxianas & raſas attinet non ita Turnebi ſententia diſplicet, qui ita dictas cenſet, quod Phryxæi velleris criſpos & eminentes villos imitarentur, quaſque cum ſpiſſis Seneca coniungit lib. 1. de Ben. c. 111. *Inueniam alium poetam apud quem præcingantur, & ſpiſſis, aut Phryxianis prodeant*: Vbi tamen loquitur de tunicis Gratiarum. His oppoſitæ raſæ fuerunt, ideſt minime villoſæ; quemadmodum ſpiſſis raſſæ. Magis inquam Turnebi opinio placet quam Popmæ ad Varronem de lin. Latina exiſtimantis Phrygianam togam fuiſſe veſtimenti genus diſtinctum filis aureis, & variis meandris retortum quale a Virgilio deſcribatur. *Vectis picta croco & fulgenti murice veſtis*. Nam Phrygianas, ſiue Phryxianas fuiſſe togas communes indicat Plinius cum eas raſis veluti opponit, & in vſu eſſe cœpiſſe ait temporibus Auguſti, cum tot ſeculis ante togæ pictæ & a Phrygione elaboratæ in vſu eſſent. Sed locus ille Varronis mire deprauatus eſt. *Stamen à ſtando, quod eo ſtat omne in tela veſtimentum. Subtegmen quod ſubit ſtamini Trama quod tramat frigus id genus veſtimenti. Denſum a dentibus pectinis quibus feritur*. Hæc eſt vetus lectio. Turnebus *trameat frigus* ideſt tranſmeat. Vt Varroni trama ſit veſtimenti genus rarum. Porro *Phrygum* pro frigus in veteribus legi idem teſtatur. Sed nec vllum veſtimentum trama dictum eſt, & in quolibet trama locum habuit, quæ eadem cum ſubtemine, ſine quo nullum veſtimentum. Si ergo trama quod frigus tramaret ſiue tramearet, etiam denſa ſpiſſaque veſtimenta frigus trameaſſet in quibus neceſſario trama erat.

Nemo itaque Scaligero aſſenſerit legenti *quod trameat Phrygionis veſtimentum Phrygionia* autem eſſe quæ Itali *ricamato* appellant. Sed omnia veſtimenta, non ſolum a Phrygione elaborata tramam habebant. Sequitur Scaligerum Popma paucis mutatis. *Trameat Phrygium cum ſit genus veſtimenti. Trama enim* ideſt *filum trameat & currit intra ſtamen & ſubtemen cum texitur Phrygium genus veſtimenti*. Nihil inep-

ptius

ptius dici poteſt, trama quæ ſubtemen erat trameabat inter ſtamen & ſubtemen. Nec rectius Ant. Auguſtinus. *Trama quod trameat filum.* Et poſtea. *Genus veſtimenti denſum.* Nam & trama filum erat. Deinde ſequentia non cohærent. Sed denuo tentare hanc aleam, & cum viris Doctis falli quæ inuidia eſt? Totus locus ita legendus & interpungendus videtur. *Trama quod trameat. Phrygium genus veſtimenti denſum à dentibus pectinis quibus feritur.* Sicut *ſtamen* à ſtando, *ſubtemen* quod ſub ſtamine eſſet, ita *trama* recte à trameando quod inter ſtamen tramearet, & traiiceretur. Sequitur *Phrygium* eſſe veſtimenti genus denſum, denſum quidem à dentibus pectinis, ideſt bene percuſſum pectine. *Phrygium* autem quaſi *ferigium* quod feriretur dentibus pectinis.

Notationis ineptiá mira eſſet in Varrone ſi eſſet ſola. Paulo poſt ait *tunicam* à tuendo dictam, & innumera his ſimilia. Cui hæc coniectura non placet afferat meliorem.

At Pauceratas grauiter preſſas, & calcatas interpretantur pectineque percuſſas, ideſt eaſdem cum ſpiſſis, ac pauientibus. Vt crebræ ſint quales Sophocli dicuntur ἀπεχθηταὶ ἐσθῆτες quod notauit Scaliger ad Cirin Virgilianam: qui apud Plinium pro *papauerratis Paueratis* legit, ut ſint bene percuſſæ, quomodo *pauera* frumenta multum trita, ut granum deglubatur. Pauera autem à pauiendo. Pauire παρὰ τὸ παίειν. Hæc ille. Quæri poſtremo poſſet, quænam eſſet toga Græcanica apud Suetonium in Domitiano *Certamini præſedit crepidatus, purpureaque amictus toga Græcanica, capite geſtans coronam auream*. Sed facile hoc magnus Caſaubonus expedier, qui recte togam Græcanicam ἀναλόγως Chlamydem interpretatur, quod magis placet quam quod alii pallium: nam idem Suetonius de Nerone in re ſimili. *In veſte purpurea diſtinctaque ſtellis aureis chlamyde*. Certe crepidæ numquam cum toga ſumptę ut illa veſtis Græcanica aut chlamys fuerit, aut pallium Græcum purpureum. Chlamydem hanc Græcanicam diuerſam fuiſſe à caſtrenſi indicat Capitolinus in Pertinace. *Purpureaſque chlamydes Græcanicas & Caſtrenſes.* Lipſius etiam ad Tacitum lib. XIV. chlamydem

X fuiſſe

fuiſſe credit? Conſtanter tamen omnes M. S. Codices *togam Germanicam* præferunt. Toga etiam *flammata* apud Martialem ijs accedat licet, quæ adhuc ignorantur lib. v. epig. xx.

Saturnalitia ligulam miſiſſe ſelibra
Flammatave toga ſcrupula tota decem
Luxuria eſt.

Nam vt demus Domitio *Flammatam* togam fuiſſe rubram; Quis vnquam huius togæ vſus fuit præcipuè apud clientes, & pauperiores? Nam purpureæ triumphales erant, atque ingentis pretij. At ſermo hic munerum ſaturnalitiorum, quæ quidem auari patroni largiebantur. Et licet purpureæ lacernæ a ſumptuoſioribus donarentur, togas purpureas donatas inauditum. Deinde quis vnquam dixit decem ſcrupula togæ, quaſi toga vt ligula argentea ad pondus daretur; & quæ toga niſi fortè aranearum decem ſcrupula penderet? Neque audiendus nuperus ſcholiaſtes qui decem ſcrupulis auri emptam intelligit. Nam nec locus togæ purpureæ, neque ea decem auri ſcrupulis parari poterat.

Quare corruptum locum ſuſpicamur, ſed cui ſanando non ſimus. In M. S. Florentino quem vidit Cl. & Præſtantiſſimus Gerardus Voſſius legitur *Flammarisve toga*, vt & in veteri editione, quam lectionem amplexus eſt Scriuerius. *Flammarisve toga*. Sed quænam eſſet iſta toga Flammaris non poſuit. Ergo diuinandum eſt.

Abollam non fuiſſe togam, aut veſtem Senatoriam. Quid ea fuerit. Cap. XII.

NOn erat hic Abollæ dicendæ locus, niſi eam quidam Romani cultus partem imperite feciſſent, atque inuitis Quiritibus ciuitate donaſſent. Ptolomæum Regem ab Caio Cæſare non aliam ob cauſam perculſum narrat Tranquillus quàm quòd *ingreſſus ſpectacula conuertiſſet oculos hominum ſplendore purpureæ Abollæ*. Vbi Beroaldus ex Nonio obſeruat, Abollam fuiſſe veſtem militarem. Eum Torrentius, & Mar-

& Marcellus more ſuo deſcripſere. Verba Nonii afferam; quia malè affecta leguntur. *Abolla, veſtis militaris.* Varro περὶ φθορᾶς κόσμου. *Toga tracta eſt, & abolla data eſt turbam, ubi ſera militia munera velli ut praeſtarem.* Quem locum ita legendum pridem docti viderunt. *Toga detracta eſt, & abolla data eſt ad turbam mihi ſera militias munera belli ut praeſtarem.* Belli ideſt in bello. Quæ rectius ſe habebunt *ſi ad tubam* legamus, & *militias* ideſt militiæ; Ait enim ille detractam ſibi togam veſtimentum pacis, & impoſitam militarem abollam, ut militiæ ſera munia fungeretur.

Ex quo manifeſtum ſit, quantopere aberrent qui Abollam Togam interpretati ſunt, ſiue veſtem Senatoriam. Sabellicus quidem ad Suetonium ait Feſto *Abollam eſſe veſtem ſenatoriam, dictam quaſi abullam quod ſit vndique bullata.* Neque hoc in Feſto extat, quod ſciam, & notatio inepta eſt, ac ridicula. Pappias etiam. *Abolla, togæ genus, veſtis ſenatoria amictus duplex.* Quod toga, & veſtis Senatoria, fallitur, nam Varro illam togæ opponit, ut eidem togæ ſagum opponebatur. Clariſſime Martialis lib. IIX. ep. XLIIX.

Neſcit cui dederit Tyriam Criſpinus Abollam,
Dum mutat cultus, induiturque togam.

Vbi Criſpinus depoſita abolla induit togam. Hos ni fallor in errorem Iuvenalis verſus induxit.

—— rapta properabat Abolla
Pegaſus attonitæ poſitus modo villicus Vrbi.

Loquitur ibi poeta de Pegaſo ab Domitiano in Albanum accito, quæ verba non oſtendunt abollam fuiſſe togam, ſed potius pallium, quo extra Vrbem utebantur. Et fortaſſe Iuriſconſultus ille in pallio Philoſophico fuit. Id enim etiam Abolla dicebatur. Idem Aquinas.

—— atqui audi facinus maioris Abollæ.
Stoicus occidit Baream delator amicum,
Diſcipulumque ſenex.

Vbi Vet. Interp. *Prouerbium quaſi maioris togæ ideſt ſceleris potioris. Vel per ironiam dixit quaſi ſanctioris philoſophi. Abolla ſpecies eſt maioris veſtis, quaſi pallij maioris,* Quo loco per

A 2 *pallium*

pallium maius philoſophicum intelligitur, quod longius erat, ac fuſius. Hinc Cynicos cum abolla induxit Martial. à Beroaldo adductus.

Cetea quem nudi tegit uxor abolla grabati.

Et licet idem Criſpino in aula potentiſſimo purpuream abollam tribuat, non alia ratione veſtem pretioſam fuiſſe credendum eſt, quam quòd erat purpurea.

Neque de nihilo eſt, quod ait Papias *Abollam fuiſſe duplicem amictum*, id enim a Seruio accepit, qui ad illud Virgilij.

Duplicem ex humeris abiecit amictum.

Duplicem amictum inquit *ideſt Abollam, qua duplex eſt, ſicut Chlamys.* Horat.

Quem duplici panno patientia velat.

Male autem Seruium Marcellus reprehendit, quod Abollam duplicem amictum interpretatus: ſit nam Abolla erat Cynicorum vt diximus, hos & Stoicos duplici panno veſtit Horatius, quare Abolla duplex amictus, & ideo pallium, non toga, aut veſtis Senatoria. Cum hæc ſub prælo eſſent, venit in manus ſummi Viri liber de modo vſurarum, in quo cap. III. notatum inueni Præſides in prouincijs, immo & Præfectos Vrbis Abollam geſtaſſe, atque in eo habitu iudicia exercuiſſe, atque hinc crimina extra ordinem animaduerti ſolita dici ſatyrico crimina maioris Abollæ, crimina ſcilicet extraordinaria, & de quibus debeat cognoſcere Iudex paludatus, vel chlamydatus, quales erant Præſides, vel Præfecti. Cui opinioni nullo modo aſſentiri poſſum. Nam Præſides in prouincijs Prætextam geſtaſſe certum eſt, & inde facile colligas, quod Romani omnes, & magna pars prouincialium togati incedebant, & proinde Romanus magiſtratus in toga prætexta. Hinc coſs. qui extra Vrbem magiſtratum inibant eo loco prætextam ſumebant quo honorem auſpicabantur. Liuius lib. xxx. de Flaminio, qui iterum coſ. deſignatus priuatus clam in prouinciam abierat. *Magis pro maieſtate* inquit, *videlicet Imperij, Arimini quam Romæ magiſtratum initurum, & in diuerſorio hoſpitali quam apud Penates ſuos prætextam ſumpturum?* Ab Vrbe quidem paludati

dati proficiſcebantur ſed in prouinciis prætextati publicis muneribus fungebantur; Immo etiam in caſtris, & exercitu, niſi pugnandum eſſet. Tacitus de Germanico pugnaturo aduerſus Ariminum. *Nox eadem latam Germanico quietem tulit, viditque ſe operatum, & ſanguine ſacro reſperſa prætexta pulchriorem aliam manibus auiæ Auguſtæ accepiſſe.* Et lib. III. Hiſtor. *Sed vbi Cæcina prætexta, & lictoribus inſignis dimota turba Coſ. inceſſit.* Dio id aperte ponit lib. LIII. vbi Procoſ. inſtitutionem ſub Auguſto narrat. Ait enim Καὶ ἐκ τε τῦ κοινοῦ τῆ γερουσίας συλλόγου πέμπεσθ), μήτε ξίφος παραζωννυμένους μήτε στρατιωτικῇ ἐσθῆτι χρωμένους. *Vtque de communi Senatus corpore mitterentur neque gladio accincti, neque militari habitu vtentes.* Solis Auguſti legatis datum ſubdit vt militari veſte, gladioque vterentur. Sed demus Præſides chlamydatos, & paludatos in prouincijs iudicaſſe. Quis Vrbis Præfectum in ipſa Vrbe peregrino, ac militari cultu cognitiones exercuiſſe tradit? Iuuenalis Pegaſo Præfecto Abollam tribuit: ſed non iura reddenti: ſed iter in Albanum facturo; ſed Iuriſconſulto & fortaſſe propterea Philoſophico habitu gaudenti, vel ex alia cauſa nobis ignota. Præterea cui non durum videatur, facinus maioris Abollæ interpretari, de quo iudicet maiorem Abollam indutus? Non ſecus ac ſi ſi quis diceret, parricidium fuiſſe facinus togæ, quod de eo iudices togati ſententiam ferrent, & deſerere agmen crimen paludamenti, quod de eo paludatus iudex congnoſceret. Facinus ergo maioris Abollæ, quod ſupra notabamus, eſt facinus a philoſopho & quidem ſanctiorem vitam profeſſo patratum, qui nempe Abollam geſtabat. Egnatius nempe Celer ſtoicus, qui Bareàm Soranum amicum, & diſcipulum delatione oppreſſerat. Abolla pallium philoſophicum, & ideo illud Cynicis Martialis adſcribit, licet veſtis etiam militaris fuerit, & ab alijs geſtata, vt a Ptolomæo, & Criſpino: ſed pretioſior & purpurea. Philoſophica villior, & fuſior ad inſtar pallii, & ideo Vetus Interpres maiorem Abollam *maius pallium* interpretatur.

Quod

Digitized by Google

Quod veſtimenti genus fuerit Læna. Seruij opinio reiecta. Cap. XIII.

SIcut Abollam peregrinitatis notauimus, ita & Lænam Romano cultui ſe inſerentem excludemus. Plutarchus in Numa notat, Iubam Regem tradere, Lænas quas Reges ferebant, Græcorum χλαίνας eſſe. Idem ſentit Feſtus, *Læna veſtimenti genus habitus duplicis, quidam appellatam exiſtimant Tuſce, quidam Græcè quod χλαῖναν dicunt.* Atqui χλαῖνα vt Græci notant ἡρωϊκὸν φόρημα, Heroum geſtamen. Hoc autem diſcrimen inter eam, & Chlamydem Macedonicam poſuere, quod Chlæna veſtimentum quadratum eſſet, Chlamys Macedonica in inferiori parte concluſa.

Lænam igitur ſiue Chlænam initio Heroes Regeſque geſtarunt, etiam apud Romanos, vt tradit Plut. Lænam Æneæ aſſignat poeta.

— Tyrioque ardebat murice Læna
Demiſſa ex humeris.

Vbi Seruius Lænam intrepretatur *togam duplicem. Eſt autem proprie* inquit *toga duplex amictus auguralis. Alij amictum rotundum, alij togam duplicem in qua Flamines ſacrificant infibulati.* Alia quædam adijcit de Læna, quæ nihil ad rem. Poſtremo notat creditum Virgilium latenter indicaſſe Pontificalem ritum, quod veteri religione præciperetur in augurato Flamini veſtem, quæ Læna dicebatur, a Flaminica texi oportere, qua vteretur Pontifex. Sanè hanc Flaminum veſtem fuiſſe indicat Cicero de Claris Oratoribus *M.* inquit *Popilius cum Conſul eſſet, eodemque tempore ſacrificium publicum cum Læna faceret, quòd erat Flamen Carmentalis, plebis contra patres concitatione, & ſeditione nunciata, vt erat Læna amictus, ita venit in concionem.*

Sed quod eadem toga fuerit, nullo pacto admitti poteſt. Primò quia Læna eadem ac Chlæna, hæc autem veſtimentum Græcanicum apertum, & quadratum, toga rotundum. Deinde quomodo Æneæ apud Pænos degenti toga datur,

& qui-

& quidem cum gladio? Immo ex hoc non male Nonius ve-ſtem militarem interpretatur. Huc accedit, quòd Læna, ut inquit idem, ſuper omnia veſtimenta accipiebatur, nec eſt credibile togam, & quidem duplicem ſupra togam ſumptam. Nullaque apud veteres togæ duplicis mentio, nec ſcio, quo pacto duplex fieri poſſet, aut geſtari, cum ſimplex ſatis oneroſa ſatiſque ſiniſtrum cum brachio humerum premeret. Pallii quidem duplicis, & duplicati veteres meminerunt, de quo aliàs. Quare melius Feſtus qui amictum duplicem interpretatus eſt. Præterea Lænæ uſus in conuiuiis apud Romanos, inquis depoſitas togas quid attinet dicere? Quod vero reliquis veſtimentis, etiam togæ Læna ſuperiniiceretur, notum fit ex Martiale in Apophoretis. *Læna*

Tempore brumali non multum leuia proſunt.
Calfaciunt villi pallia veſtra mei.

Quintilianus de habitu Oratoris. *Et cum ad argumenta, ac loca ventum eſt, reijcere à ſiniſtro togam, deijcere etiam ſi hæreat, conueniet: Lænam faucibus, ac ſummo pectore abducere licet.* Si Læna toga duplex, tribus togis implicitus, & inuolutus, ac circumcluſus orator ille fuiſſet. Calenus etiam apud Dionem Ciceroni obiectat tenues Lænulas lib. XLVI. τὶς μὲν γὰρ οὐχ᾽ ὁρᾷ σου τὰ λεπτὰ ταῦτα χλανίδια; Atqui tunc Cicero in Senatu, & togatus.

Quare lænam pallium fuiſſe non eſt dubitandum apertum, ac breue, vt Græcorum Chlæna, non multum Chlamydi abſimile, quo Reges initio vſi ſunt, deinde & vulgus, idque villoſum, & arcendo frigori adhibitum, togæque ſuperiniectum, in ipſis conuiuijs vſitatum. Et Heroicum quidem Regiumque geſtamen oſtendimus. Mox vulgo vſurpata Iuuenal.

— Plurima ſunt, quæ
Non audeant homines pertuſa dicere læna.

Ea autem ſumpta aduerſus frigus, & ideo ſuperiniecta ceteris veſtimentis. Pollux Χλαῖνα ἱμάτιον ἐπὶ τῷ χιτῶνι ἐστ᾽ ὅτι μὲν τοι ἐνδύτατον περιβόλαιον. Alias autem Chlænas fuiſſe ait ἁπλοΐ-

ἁπλοΐδας alias διπλᾶς quas Attici ἀπληγίδας, διπλησίδας; & διβόλους appellabant. Χλαῖνις δὲ ἱμάτιον λεπτόν; χλανίδιον. Fallitur Bayſius, qui veſtem ait, qua milites vtebantur per æſtatem. Hinc & conuiuijs adhibita, hyeme ſcilicet cum depoſitis togis ſola veſtis cœnatoria non ſufficeret. Perſius.

Hic aliquis cui circum humeros hyacinthina lana eſt.

Niſi eadem cum Syntheſi fuit. Hæc hyemi, vt pinguior; linea æſtui accommodata. Etiam Iuuenalis diuitem a cœna redeuntem, *coccina lana* amictum inducit. Martialis de ſudore conuiuiorum, *& tectus lanis ſæpè duabus abit*. Ita tamen vt quod de Syntheſi diximus, colore, ac pretio ditiorum, ac pauperum lænę diſcernerentur. Nam & clientibus cum togulis donatas idem docet, & inter apophoreta numerat.

— *Algentemque togam, breuemque lanam.*

Atque hanc etiam veſtem balnearem credendum eſt de qua Lampridius in Alexandro, *Balneari veſte ad Palatium reuertens*. Niſi eam fuiſſe lacernam ex ſequentibus colligamus; *Hoc ſolum Imperatorium habens, quod lacernam coccineam accipiebat*.

Non enim multum abſimilis Chlamydis, ac lacernæ fuiſſe videtur, cum lacerna etiam reliquis veſtimentis superinijceretur, etiam arcendo frigori. Et ſi aliquod diſcrimen fuit non aliud crediderim, quod læna grauior fuerit, ac villoſa, totumque hominem inuolueret licet aperta, ideſt humeros, & pectus, cum Chlamydes, & lacernæ ferè tantum humeros. Quare non rectè viri docti obſeruant, ideo a Virgilio lænam ex humeris Æneæ demiſſam dici, vt exprimeret morem Romanorum in Chlamyde induenda, quæ ab humeris dependens bonam corporis partem nudam relinqueret, Nam contra non humeros modo, ſed & pectus obuelaſſe docet Quintilianus cum in agendo a faucibus, & ſummo pectore abduci ſolitam tradit. Quia ergo vtrinque hominem tegebat, & niſi quod aperta erat, adinſtar togæ hominem inuoluebat, ideo fortaſſe *toga duplex*, Seruio dicta eſt, & *amictus duplex*, Feſto; Vetus interp. Iuuenalis ad illud, *quem*

Cocci-

Coccina lana. *Purpura,* inquit (L. *purpurea*) *qua diuites olim vtebantur.* Virgilius.

Varioque ardebat murice lana.

Antiqui Amphimalum lanam appellabant, ideſt vtrinque villoſam. Quod idem atque ἀμφίβαλον, ſiue ἀμφίβολον docti fecerunt, quòd vtrinque indueret, ſiue hominem circumuolueret. Quæ ſequuntur apud Interpretem corruptiſſima ſunt.

Quod Græci coccum, latini teres Birrum vocarunt. Fortaſſe. *Quod Græci Coccineum, ſiue coccum dicunt, Latini veteres Birrum vocarunt.* Veſtem enim coccineam, & rubram ab ignis colore πυῤῥὸν dixere Latini Græca voce, mox *Birrhum.* Iſidorus lib. xix. cap. xxiv. *Birrus a Græco vocabulum trahit, illi enim birrum bibrum dicunt,* L. πυῤῥὸν Rufum, rutilum, talis enim fermè lacernarum color, de quibus infra.

Finis libri Secundi.

OCTAVII FERRARII
DE RE VESTIARIA
LIBER TERTIVS.
QVI EST DE TVNICA.

Tunica. χιτών. Dionis Interpret, & Manutius notati. Maldonati ſententia reiecta. Cap. I.

QVod initio præfatus ſum, magnam Manutio iniuriam nuperi fecerunt cuius diſſertationem de Tunica tranſcripſerunt eo tamen ne ſemel quidem laudato. Certo non erimus illorum ſimiles, & a nobis ingenium, aut cultum, fidem nunquam deſiderari patiemur.

Tunica, vndecunque dicta ſit, (malumus enim id ignorare, quam cum Grammaticis ineptire) Græcis χιτὼν, dicitur, veſtimentum ſcilicet interius, cui toga, aut pallium, aut alia ſuperior veſtis inijceretur. Idque tam virile, quam muliebre: quamquàm Heſychius virile tantum faciat. χιτὼν ἐσθὴς, θώραξ, ἱμάτιον ἀνδρικόν. Proprie tamen tunica virorum fuit, ſtola fœminarum, quo fortaſſe reſpexit Heſychius.

Nec alio vnquam ſenſu χιτὼν a Græcis accipitur, quam vt tunicam ſignificet, vt mirum ſit quoſdam togam interpretatos eſſe. Mitto Plutarchi Interpretes, qui illud in Catone Vticenſe ἀνυπόδητος, καὶ ἀχίτων πολλάκις ἐπὶ τὸ βῆμα προσερχόμενος, flagitioſè verterunt *ſæpè nudis pedibus, & ſine toga ad roſtra veniens*, cum tamen initio eiuſdem vitæ eorundem verborum rectum ſenſum aſſecuti eſſent. Miror viros doctiſſimos etiam curis ſecundis verba Dionis de Tigrane ad Pompeium veniente perperam de toga accepiſſe. Quem tradit, quo & reuerentia Pompeii, & miſericordia dignus

videre-

Digitized by Google

videretur, ita ſe compoſuiſſe, vt inter priſtinam dignitatem, & præſentem fortunam ſtatum ſeruaret; τὸν μὲν γὰρ χιτῶνα τὸν μεσόλευκον, καὶ τὸν κάνδυν τὸν ὁλοπόρφυρον ἐξέδυ. *Togam enim* (verterunt) *ſemialbam & Candim purpureum exuerat*. Quis locus togæ in Tigrane, & quis χιτῶνα togam dixit? Tygranes indutus erat tunica, & chlamyde, ſiue veſte ſuperiore Regia purpurea; Nam fuiſſe ad inſtar chlamydis militaris teſtatur Heſychius licet χιτῶνα generice appellet. Κάνδυς χιτὼν περσικὸς, ὃν ἐνεκπορποῦνται οἱ στρατιῶται. *Candis veſtis Perſica, quam inſibulant milites*. Fuiſſe autem diſtinctam a tunica præter Dionem hic teſtatur Xenophon lib. 1. Cyriped. Οἱ πορφυροῖ χιτῶνες, καὶ οἱ κάνδυες. Xilander etiam illud Philetæ apud Strabonem lib. 111. λευγαλέος δὲ χιτὼν πεπινωμένος togam ſordibus ſqualidam interpretatur, cum de tunica intelligendum ſit.

Sed vt ad Romanos veniamus, antiquiſſimi vt ſupra tetigimus ex Gellio, ſine tunica toga ſola amicti fuerunt, poſtea ſubſtrictas & breues tunicas citra humerum deſinentes habuerunt, tales Romuli ætatis ſtatuas in Capitolio, & in Roſtris Camilli togatas ſiue tunicis fuiſſe tradit Pædianus ſupra memoratus. Rem auget Manutius, quod Ennius apud Gellium *tunicatam* non ſine probro iuuentutem Carthaginenſium vocat, inuſitatas fuiſſe tunicas Ennij ætate credit, ideſt inter ſecundum & tertium Punicum bellum. Adjicit, Cincinnatum cum ei Senatus aranti, aut fodienti Dictaturam detuliſſet, togam e tugurio, ne nudus, & reſperſus puluere mandata ſenatus audiret, proferri iuſſiſſe eaque ſimul abſterſo puluere, ac ſudore velatum proceſſiſſe; Nulla tunicæ mentione apud Liuium qui rem narrat, qua puluerem, & ſudorem abſtergi potius decebat, quam toga. Quare mirari ſe ait, cur ſcripſerit Plutarchus in Coriolano, eos qui magiſtratum petebant deſcendere ſolitos in forum togatos ſine tunica, vel vt ſupplicarent humiliùs, vel vt vulnera aduerſo pectore excepta oſtenderent, cum multis poſt Coriolanum annis ignota fuerit tunica. Sed nullo modo audiendus eſt vir doctiſſimus quem ratio hic longe

 fugit.

fugit. Credimus quidem Pædiano, immo & Plinio, togatas Romuli ætate ſtatuas in Capitolio ſine tunicis fuiſſe, & Camilli in Roſtris: ſed vſque ad Ennii ætatem, vel ultra ignotum tunicarum vſum, nullus nobis perſuadebit. Qui enim poterit? Nam vt bello Punico ſecundo crebram tunicarum mentionem miſſam faciam apud Liuium, cuius loca non bene memor attulit Manut. in extrema diſputatione de toga, vbi tunicæ non ſemel ad exercitum miſſæ dicuntur. Numa apud Liu. lib. I. ab vrbe *Salijs tunica picta inſigne dat, & ſuper tunicam aneum pectori tegumen.* Plinius lib. IX. c. XXXIX. *Lato clauo primum Roma vſum Tullum Regem ſcribit deuictis Etruſcis.* Atqui latum clauum fuiſſe tunicam fatetur Manutius, & ea reliquos Reges deinceps vſos non ita inficias. Ita *latos clauos audita Caudina pace depoſitos*, auctor Liuius eſt lib. IX.

Immo non vltra Romuli ætatem ignotus tunicarum vſus videtur. Nam Plinius lib. XXXIV. cum de ſtatuis loquitur, *Primas*, inquit, *putarem has, & Attij Nauij poſitas atate Tarquiny Priſci, niſi Regum antecedentium eſſent in Capitolio ex his Romuli eſt ſine tunica, ſicut Camilli in Roſtris.* Vnius ergo Romuli ſtatua ſine tunica, nec attinuiſſet rem ſingularem notare, ſi reliquorum Regum tales fuiſſent. In Camillo debuit eſſe aliquid peculiare. Siue ipſe ſolus ætate ſua antiqui cultus imitator ſine tunica inceſſit, quemadmodum poſt Cato fecit; ſiue eodem habitu ſtatuam illi Quirites poſuerunt, quo Romulo locauerant, tamquam alteri Vrbis parenti, ac conditori.

Ennius apud Gellium non ideo tunicatam iuuentutem Carthaginenſium probri cauſa dixit, quod tunc inuſitatæ Romanis tunicæ: ſed vt aliis obſeruatum, quod ſolis tunicis induti incederent Pæni nullo pallio, aut alia exteriori veſte. Nam quod de Cincinnato Manutius addit, nullius momenti eſt. Tunicatum enim fuiſſe credibile eſt in opere ruſtico, nec diuerſum tradit Liuius, faciliuſque illi fuit toga laxo & fluido veſtimento ſudorem ac puluerem abſtergere, quam tunica preſſa, corporique adſtricta. Et vt nudus fuerit in agro colendo, non tamen inde colligas, reliquos

etiam

etiam Vrbanos ſine tunica egiſſe.

Videntur igitur tunicæ antiquis Reip. temporibus in vſu fuiſſe, ſaltem poſt Romuli ætatem. Ita quidem, vt una tantum tunica ſub toga induceretur, poſt, vt notat Manutius, quæ pluresue in vſu venerunt. Varro apud Nonium, *Poſtquam duas tunicas habere cæperunt, inſtituerunt vocare ſubuculam, & induſium*; Quorum verborum ſenſum eſſe aſſentimur Manutio, cum binas tunicas Romę geſtare cæperunt. Subuculæ, & Induſij orta eſſe nomina, vt ab inferiore ſuperior tunica diſtingueretur, & ſubucula eſſet interior viri tunica, induſium interior tunica mulieris, ſuperior vero in viris tunica diceretur; fœminarum ſtola. De ſubucula Horatius.

— Si forte ſubucula pexa
Trita ſubeſt tunicæ.

Et Suet. de Auguſto. *Hieme quaternis cum pingui toga tunicis, & ſubucula thorace laneo muniebatur*. De Induſio Nonius. *Induſium eſt veſtimentum, quod corpori intra plurimas veſtes adhæret, quaſi intuſium*. Fuiſſe autem fœminarum interiorem tunicam ex eo colligit Manutius, quod Varro cum palla muliebri veſtimento coniungit. Fruſtra igitur Lambinus ad illud Plauti in Aulularia *Ne inter tunicas habeas*, quærit cur inter tunicas dixerit, & non inter tunicam, vnam enim tunicam inquit gerebant non duas; deinde ſatis friuolas rationes affert; ſiue numerum multitudinis pro ſingulari vſurpauerit, ſiue auarus ille ſenex putaret ſervum plures tunicas geſtare, vt ſupra non duas manus tantum, ſed plures in eo quærebat. Atqui ſervus alter *Amphitruone* ait. *Immò equidem tunicis conſutis huc advenio, non dolis*. Duas igitur & plures tunicas gerebant, præcipue ditiores. Cynicus apud Lucianum diuitum ornatum cynædorum ſimulem ait, nec diſcerni poſſe, aut colore veſtium, aut mollitie, aut τῷ πλή-θει τῶν χιτωνίσκων, aut multitudine tunicularum.

Quoniam autem idem mos apud Iudæos vigebat, Chriſtus Dominus ſeuerius vitæ inſtitutum formans vetuit diſcipulos duas geſtare tunicas. Matth. cap. x. *Nolite poſſidere aurum neque argentum, neque pecuniam in Zonis veſtris, non*

peram

peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta. Vt nunquam ſatis mirari potuerim doctiſſimum Maldonatum ita hæc interpretatum eſſe. Non quidem prohiberi duabus ſimul ſi neceſſitas, & frigus poſtulet tunicis indui, ſed plures habere tunicas, quam in præſentem neceſſitatem requirerentur, vt ſolent diuites, & harum rerum ſolliciti habere vnam in præſentem vſum, alteram in futurum. Hæc vix digna ſunt quæ refutentur. Nam ſi cogente frigore permiſit Chriſtus D. vt duas tunicas induerent: æſtate vnica contenti fuerint; quid altera factum eſt? habere eam in futurum vetabantur, eam igitur vendere, aut donare cogebantur (Luc. III. *qui habet duas tunica det non habenti*) quam rurſus inſtante bruma compararent. Sed fortaſſe durum videbatur illi qui Chriſti ſocius eſſet ita ab antiqua diſciplina deflectere vt plures tunicas & cum ſubucula thoracem goſſipio fartum, interdum pellibus ſuffultum geſtaret.

At ratio quam affert magis mira eſt. *Nam & Chriſtum* inquit, *duabus ſimul tunicis indutum fuiſſe ex Ioannis* XIX. *manifeſtum eſt*. Haud vidi magis. *Milites ergo cum crucifixiſſent eum acceperunt veſtimenta eius (& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem) & tunicam. Erat autem tunica inconſutilis, deſuper contexta per totum. Dixerunt ergo non ſcindamus eam ſed ſortiamur de ea.* Vbi hic duæ tunicę? Quid plura? totum hoc commentum reuincit Marcus cap. VI. *Ne induerentur duabus tunicis*. Quod ita idem interpretatur ideſt ne duas tunicas haberent, quæ diuerſis temporibus induerentur. Sed piget his diutius immorari.

Cum igitur duæ minimum tunicæ eſſent altera interior altera exterior dicebatur. Prioris meminit Val. Maximus lib. VII. c. IV. *Interrogatus quoque a quodã amiciſſimo ſibi quid ita ſparſum & incertum militia genus ſequeretur: abſiſte inquit iſtna quærere: nam ſi huius conſily mei interiorem tunicam conſciam eſſe ſenſero continuo eam cremari iubebo*. Plutarchus rem eandem narrans χιτωνίσκον appellat vt reliqui Græci ſcriptores. Appianus lib. I. ciuil. de Sylla qui in concione Lucre-

tium

rium Oſellum ſuo iuſſu necatum profeſſus adiecit fabula rū. *Ruſticus cum inter arandum moleſte ferret infeſtantes ſe pediculos ſemel atque iterū aratione intermiſſa* τὸν χιτωνίσκον ἐκάθηρεν *tuniculam ſiue interulam purgauit*. Aelian. lib. XIII. c. XXXVII. Gelon cum ſibi parari inſidias intellexiſſet ſumptis armis in concionem proceſſit, ſuiſque meritis commemoratis arma exuit, & inquit ἐν χιτωνίσκῳ adſum. Quamquam & pro tunica illud intelligi poſsit, ſubijcit enim à Syracuſijs ipſi poſitam ſtatuam ἐν αζώςῳ χιτῶνι, in diſcincta tunica in memoriam ſcilicet eius facti quo inermis, & diſcinctus in concionem proceſſerat. Dio lib. LXXVII. de militibus Cilonem e balneo ad necem ducentibus: illum cum ſoleis nam captus erat in balneis καὶ χιτωνίσκον ἐνδεδυμένον interula amictum. Breues autem illas & ſubſtrictas tuniculas citra humerum deſinentes quas antiquiſſimis Romanorum geſtatas tradit Gellius, Græce ἐξωμίδας dictas idem notat, quòd nempe humeros minimè velarent. Feſtus *Exomides veſtitum Comicum exertis humeris interpretatur*. Alij etiam de Cynico pallio acceperunt, quòd nempe dextrum humerum excluderet.

Tunicas in petitione honorum depoſitas. An Cynici tunicas geſtarint. ὀθόνη. ῥάκος. Cap. II.

CAndidatos cum prenſarent ſine tunicis ſola toga amictos fuiſſe, tradit Plutarchus in Coriolano. *Mos*, inquit, *erat petentibus Conſulatum, vt rogarent, & prenſarent ciues togis amicti in Comitijs ſine tunica.* ἐν ἱματίῳ. Vbi non recte Interpres. *In veſte*. Nam & tunica veſtis erat. Et Plutarchus & Græci omnes frequenter togam ἱμάτιον appellant. Idem in Camillo tradit, Faliſcos obſeſſos a Camillo adeo obſidionem contempſiſſe vt præter ſtationes in muris diſpoſitas togati per vrbem reliqui obuerſarentur ἐν ἱματίοις, *in togis*. Ibi etiam Interpres *in veſtibus*. Voluerunt enim habitu pacis denotare, ſe belli minas inſuper habere. Cur autem tunicæ a candidatis deponerentur, cau-

ſas aſſert Plut. ibi. Siue quo magis ea ſpecie humiliores eſſent ad ſupplicandum; ſiue, vt qui cicatrices haberent ſubiicerent oculis ſigna fortitudinis. Deinde refellit eorum opinionem qui id actum crediderunt ne pecunia tunicis occultaretur ad emenda ſuffragia. *Non enim* inquit *ſuſpicione largitionis, & ambitus* ἄζωστοι ἐβούλοντο προϊέναι, καὶ ἀχίτωνα. Interpres. *Nec vero ob plebis ſuſpicionem ita recinctos, & abſque intima tunica ſupplices ire cogebantur*. Mira Latinarum & Græcarum litterarum peritia. ἄζωστον, diſcinctum, ſine Zona. Nec ſolum ſine intima tunica, ſed omnino ſine tunicis; Zonam autem cum tunica iungit, quod illa ſola cingeretur, non toga, vt diximus.

Duæ igitur ſaltem tunicæ in vſu fuere: exterior, quæ ſimpliciter *tunica*: & interula, ſiue ſubucula. Quamquam quoſdam vnica tunica contentos, præcipuè qui ſeuerius educabantur, docet Varro apud Nonium. *Mihi puero modica vnica fuit tunica, & toga, ſine faſcijs calceamenta*. Hinc Cynici, qui in cultu aſperitatem affectabant, etiam ſine tunica inceſſere, vt docti pridem ad Tertulliani pallium monuerunt, inde illud Satyrici explicantes.

— & Stoica dogmata tantum
A Cynicis tunica diſtantia.

Quòd nempe Stoici more ceterorum geſtarent cum pallio tunicas, quibus Cynici carebant. Et ſi autem ἀχίτωνες Cynici fuerint, interulam tamen geſtaſſe ijdem viri doctiſſimi credi volunt, eamque interulam, ſiue ſubuculam lineam fuiſſe, quæ Græcis ὀθόνη, & ſindon dicatur; Quod nempe Crates a Laertio inducatur amictus ſindone, & a Luciano Protheus cum pallio, & interula. Sed hoc fortaſſe in illis peculiare fuit; in Protheo quidem, qui conſcenſurus pyram othonion induit, ne depoſito pallio nudus conſpiceretur; At Crates ob id ab Athenienſibus reprehenſus eſt, quod in ſindone præter morem incederet. Vt vt ſit, interulam ab Cynicis non eſſe geſtatam, duo ſunt quæ mihi perſuadent. Alterum quod cauſa duplicandi pallij Cynicis, ſiue aliter geſtandi, quam mos communis eſſet, non alia fuit,

quam

quam vt eſſet loco tunicæ, eaque tamquam ſuperuacua deponeretur, quare ſe totos pallio inuoluebant, ne nudi conſpicerentur, vtque alienis oculis parcerent, qui pudori ſuo minimè parcebant: quo non opus fuiſſet, ſi in locum tunicæ veniſſet interula ſtrictior quidem & breuior, ſed quæ ſaltem verecundiæ conſuleret. Cum igitur ſibi ita pallium injicerent, vt ſolum brachium dextrum cum bona humeri parte exererent (quare illis ſauiſſe dicitur Cato a Tertulliano, cum ſine tunica in forum proceſſit) ideo exerto, ac ſeminudo pectore Cynici à Cypriano inducuntur, quod non fuiſſet ſi illud ſindone obuelaſſent. Lucianus de Cynico. *Quid tu tandem barbam quidem habes, & comam, tunicam non habes, καὶ γυμνοδερκῇ, & nudus conſpiceris?*

Ac ne quis dicat, pallium duplicatum a Cynicis & corpori circumiectum non ad velamen, ſed arcendo frigori, hoc ab eorum hominum tolerantia alienum eſt, qui ad maiorem patientiam oſtentandam graue pallium æſtate, hyeme leue geſtabant. Sic Crates à Philemone Comico apud Laertium inducitur æſtate craſſo pallio indutus, hyeme detrito, & leui.

Καὶ τοῦ θέρους μὲν εἶχεν ἱμάτιον δασὺ
Ἵν' ἐγκρατὴς ᾖ, τοῦ δὲ χειμῶνος ῥάκος.

Vbi ῥάκος non pannum, ſed detritum pallium vertendum erat. Heſychius Ῥάκος διεῤῥωγὸς ἱμάτιον. Ῥάκη ἀποσκορακίσματα, καὶ ἀποσπάσματα ἱμάτια. Ῥακιάζι, ἱμάτια ξυραίνει.

Alterum quod vetat credere fuiſſe a Cynicis geſtatas interulas, ac ſindones eſt, quòd hæ lineæ erant, ac molles, tenueſque, & ab Homero ſolis mulieribus attributæ, nimiæ profectò in Cynicis delitiæ, cultus aſperitate in oſtentationem gaudentibus. Tales autem fuiſſe ὀθόνας, & ὀθόνια declarant veteres Grammatici. Ὀθόνη σινδών, ζώνη, τελαμών: γυναικεῖον ὀθόνιον λεπτὸν, καὶ πᾶν τὸ ἰσχνὸν μὴ λινοῦν ᾖ. Ὀθόνια λινᾶ ἱμάτια. Quæ omnia indicant & veſtes tenues fuiſſe, & lineas, & mulierum proprias.

Quare præter pallium nudos inceſſiſſe Cynicos, eamque nuditatem pallij inuolucro texiſſe vero ſimilius eſt, quam

leuibus, ac tenuibus tuniculis, qui nihil magis in veſtitu quam mollitiem aſpernabantur. Lucianus. *In arido praeterea ſolo cubans* ὡς ἄσιν πάμπολλον τοιὶ τὸ ξιβώνιον φέρειν· οὐ μέν τοι, καὶ τοῦτο λεπτὸν, οὐδὲ μαλακὸν, οὐδὲ ἀνθηρόν. *Adeo ut plurimum etiam ſordium tritum iſtud pallium referas, alioqui nec ipſum vel tenui filo, vel molle, vel floridum.* Si quis tamen ὀθόνια cum Heſychio Zonas, & faſcias interpretetur, eas Cynicis tribuat per me licebit, dummodo non ſubuculas, aut interulas.

Tunica Linea. Paragaudes. Cap. III.

QVando primum apud veteres tunicæ lineæ interiores in vſu eſſe cœperint, haud facile dixerim; Nam apud Romanos non niſi ſero id factum inde colligas, quod nulla ferè mentio linearum apud antiquiſſimos; quique interulam, & tunicam diſtinxere, hoc ſolum diſcrimen poſuerunt, quod altera interior indueretur, altera ſuperaria eſſet, addituri vtique alteram lineam, laneam fuiſſe alteram. Deinde quia balnearum vſum præcipuum fuiſſe ſcriptores tradiderunt, quod cum laneis veſtibus etiam interioribus vterentur facile erat ſordes contrahere, quæ balneis frequentibus depellendæ. Præterea Plinius cum veſtium mentionem faceret, eas cum de lanis ageret, executus eſt, corporumque tutelam pecori adſcribit, & cum de lino agit, nullum lineæ veſtis vſum agnouiſſe videtur, præcipuè in viris, nam ex Varrone ſcribit in Serranorum familia gentilitium fuiſſe fœminas linea veſte non vti. Plautus etiam non ſemel mulieribus linea veſtimenta adſcribit, viris numquam. Nonius. *Tunicare pro veſtire.* Varro Λογομαχία. *Ha lanigeras detondere docuit, tunicareque homulum.* Martialis qui omne veſtimentorum genus tetigit, nihil de linteis. Horatius ſubuculam tritam tunicæ pexæ opponit, quod in linea veſte eſſet non poteſt. Ouidius de veſtis muliebris coloribus in III. de arte.

Quot noua terra parit flores cum vere tepenti

Vitis

Vitis agit gemmas pigraque fugit hiems
Lana tot aut plures ſuccos bibit, elige certos
Nam non conueniens omnibus vnus erit.

Et de medicamine faciei

Vellera ſæpe eadem Tyrio medicantur aheno.

Quare non ita valido argumento Caſaubonus Exer. XVI. Euthymij opinionem refutat, qui tradit Chriſtum Dominum geſtaſſe pallium, tunicam, & tunicam inconſutilem, ex eo quòd qui duas tunicas geſtabant, interiorem lineam, habebant, exteriorem laneam, & tamen inconſutilis lanea erat. Nam quidquid ſit de duabus tunicis, de quibus non eſt hic locus. Nullus aut rarus linearum vſus apud Hebræos, quemadmodum apud Romanos, præcipuè in Chriſto Domino, & Apoſtolis, qui nullam huiuſmodi in cultu mollitiem agnouerunt.

Ex Suetonio tamen colligi videtur, ſubuculas fuiſſe lineas qui ſcribit Auguſtum hyeme, *quaternis cum pingui toga tunicis, ac ſubucula thorace laneo muniri ſolitum*. Nam ſi laneæ tunicæ fuerunt, quid opus erat ſubuculæ thoracem laneum dicere? Sed male veterem lectionem, quam Beroaldus agnoſcit, nuperi ſollicitarunt, in qua ſcriptum, & *ſubucula, & thorace laneo*. Thorax tunc nonniſi inter munimenta pectoris ad ictus repellendos, & ex ære, ferro, & corio, vt lorica; Hoc ergo peculiare in Auguſto notauit Tranquillus, quod thorace laneo vteretur præter ſubuculam, & tunicas. Fruſtra Torrentius ſubuculæ thoracem explicat, quia ſubucula pectus tegebat, quod vt verum ſit, tamen a thorace diſtincta.

Nonniſi ſerò igitur lini vſus in tunica interiore, quo tempore lineæ tunicæ promiſcuè vſurpatæ, nec minima pars luxus addita iis purpura, atque auro. Lampridius in Alexandro. *Boni linteaminis appetitor fuit, & quidem puri,* (ideſt ſine auro ac purpura) *dicens, ſi lintei idcirco ſunt, vt nihil aſperum habeant, quid opus eſt purpura? in linteam autem aurum mitti etiam amentiam iudicabat, cum aſperitati adderetur rigor.* Nolebat Alexander lineis purpuram, vel aurum ad-

di, quod tunc ſolemne erat; Nam vt tunicis laneis, & ſub-ſericis, ita proprie lineis interulis aureæ faſciæ limbique ac ſegmenta addebantur, quas *paragaudas* dixere, vt nos magnus Caſaubonus docuit, ſiue ea vox Parthorum, ſiue Syrorum fuit. Vopiſcus in Aureliano. *Cum darentur tunicæ ſubſerica linea paragaudia*; Vbi paragaudas a veſtibus, quibus adſuebantur, ſeparari potuiſſe idem obſeruat, & modo ſingulas, modo binas, ternas, ac quaternas, ac quinas adſutas, ſicque monolores, dilores, ac pentelores dictas quod lorum faſciam, ac ſegmentum auratum ſignificet. Plura etiam de Paragaudis adiecit doctiſſimus Salmaſius ad Hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores, quæ operæ ſit legiſſe.

Miniſtros conuiuiorum in tunica & ferme linea ſolitos miniſtrare. Cap. IV.

TRadit Lampridius, Conſtantium adeò in nullo pretio Eunuchos habuiſſe, vt & chlamyde vti vetuerit. Quo loco militia ſubmotos Eunuchos cenſuit Caſaubonus. Hæc opinio diſplicuit viro doctiſſimo qui Caſauboni veſtigia legit. Ipſe exiſtimat, Eunuchos poſtquam domeſticarum neceſſitatum miniſterio deputati à Conſtantino fuerunt, chlamyde vti vetitos, quod regij miniſtri ſola tunica vterentur. Id de omnibus ſeruis ac miniſtris Regijs intelligendum, adduci non poſſum vt credam: ſed de ijs tantum, qui menſæ inſeruirent, miniſtrarentque & ſolius conuiuij tempore. Nam ſi etiam ſeruis priuatis ius chlamydum fuit, earum vſum regiis ademptum quis credat? Clamyde autem ſeruos vſos declarant verba lib. 1. cod. Theod. de habitu quo vti oporteret intra Vrbem. *Seruos ſane omnium, quorum tamen dominos ſollicitudine militia conſtat non teneri, aut birris, aut cucullis vti permittimus*. Birros autem, lacernas & chlamydes idem fere veſtimentum fuiſſe, iidem viri doctiſſimi ſatis oſtenderunt.

Soli ergo menſæ inſeruientes, vereque miniſtri in ſola tunica fuere, vt expeditiores eſſent. Quo ſpectant Am-

miani

miāni verba ab iiſdem adducta. *Stetit itaque ſubtabidus noſ-quam reperto paludamento tunica auro diſtincta, vt Regius miniſter indutus a calce in pubem in padagogiani pueri ſpeciem.* Vox enim miniſter rem totam declarat, quod in conuiuio aurata tunicâ miniſtrarent. Lampridius in Alexandro. *Auratam veſtem miniſtrorum nullus vel in publico conuiuio habuit*, in quo locus auratæ tunicæ. Ita & cum Imperatores auratas paragaudas priuatis interdixere, miniſtriſque permiſerunt, de conuiuiorum miniſtris intelligendum eſt. Cod. de veſt. holou. leg. I I. *Nemo vir auratas intunicis aut lineis habeat paragaudas: niſi hi tantummodo quibus hoc propter imperiale miniſterium conceſſum eſt.*

Nam & in conuiuiis priuatis miniſtri tantum tunicati. Apuleius lib. I I. de conuiuio Byrrhenæ. *Puella ſcitulla miniſtrantes, pueri calamiſtrati pulchrè induſiati gemmas formatas in pocula vini vetuſti frequenter offerentes.* Seneca de breuitate vitæ cap. X I I. *Cum videam quam diligenter exoletorum ſuorum tunicas ſuccingant.* Horatius. *Pracincti vt rectè pueri comptique miniſtrent.* Conſtantinus igitur cum chlamydes eunuchis ademit, quorum immenſa, & abſurda poteſtas ſub aliis Imperatoribus fuerat, omni iure mulctauit, & infra ſeruorum conditionem deiectos ſoli conuiuiorum miniſterio addixit. Hinc etiam Chriſtus Dominus pedes Apoſtolorum ante conuiuium loturus poſuit pallium, quia vt Nonnus interpretatur ſeruile opus facturus erat. Seruorum enim erat ſine pallio, aut alia veſte exteriori, tunicatos, & cinctos, vel etiam linteo ſuccinctos miniſtrare. Suet. de Caligula. *Senatores ſummis honoribus functos cœnanti ſibi modo ad pluteum, modo ad pedes ſtare ſuccinctos linteo paſſus eſt.* Caſaubonus in exercitationibus attulit etiam locum Philonis in hanc rem, qui Eſſenorum conuiuia deſcribens obſeruat mancipiorum vſum ab ipſis repudiatum, nam liberorum opera vtentes cauſſe ne ullam habitus ſeruilis ſpeciem inter miniſtrandum præberent & propterea diſcinctos, ac demiſſis tunicis in cœnationem ſolitos ingredi. Poſitum autem à Chriſto pallium veſtem exteriorem idem obſeruat, quod

bra-

brachia includeret; & ideo inepta ad miniſteria quæ liberum brachiorum motum requirunt.

Etiam ſub Flauiorum Imperio miniſtri Regii aliquid peculiare in cultu habuerunt. Suetonius in Domitiano. *Generum fratris indigne ferens & ipſum albatos miniſtros habere proclamauit* οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. Quo loco Torrentius, vt ſæpè ſolet, nihil præter ea, quæ notauerat Beroaldus affert. *Album colorem in lætitia vſurpatum, in ſacrificijs, conuiuijs, & ſpectaculis*, quod ſi verum eſt, vt non negamus, quid peculiare habuerunt Regii ſerui albati, ſi plerique omnes in conuiuiis, & ſacrificiis pariter albati? Id tamen ſolis Imperatoris miniſtris conceſſum, Domitiani querela indicat, qui apud Sabinum miniſtros albatos viderat. Manutius de togis intelligit: Sed nullus togarum vſus in conuiuio & ſi fuiſſet, reliquorum etiam togæ albæ. Lipſius ait de tunicis, vel pœnulis intelligendum, ſed caue de pœnulis capias, quæ conuiuijs, ac miniſterio impropriæ: multo minus eum colorem fuiſſe libertatis, nam cui bono in ſeruis, cumque tota libertas interierat?

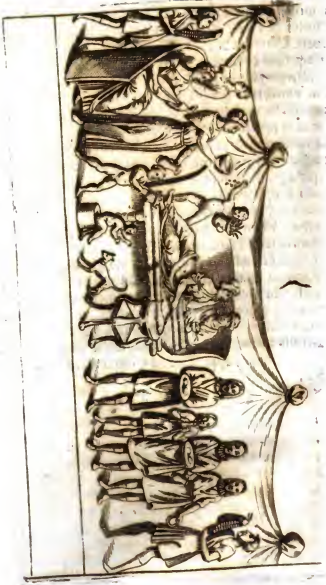
Vel ergo priuatorum ſerui in tunicis pullis miniſtrarunt, quem veſtis ſeruilis colorem Plautus, & Artemidorus indicare videntur, Regii albati; Vel ſi etiam reliquorum ſeruorum albæ tunicæ quod conuiuiorum lætitia veriſimilius facit, præcipuè ſi in linea interula, fortaſſe regiorum miniſtrorum tunicæ albatæ ideſt candidatæ, quales petitorum togæ, & creta candefactæ: cuius tamen moris non aliud veſtigium extat. Vel quod quibuſdam viſum eſt, non tantum albæ erant illæ tunicæ, ſed auro diſtinctæ, vt paulo ante diximus. Sed ſi omnium miniſtrorum tunicæ albæ erant cur iſtæ non potius auratæ appellatæ ſunt, quam albatæ? Nondum enim tunicis miniſtrantium additum aurum exiſtimo, ſed longo poſt tempore, cum ſcilicet paragaudes inſtitutæ. Niſi quis Senecæ etiam ætate tunicas auratas fuiſſe arguat ex eius verbis de Tranquillit. cap. 1. *Præſtringit animum apparatus alicuius pædagogij, diligentius quam intra priuatum larem veſtita, & auro culta mancipia, & agmen ſeruorum nitentium.*

tium. Si tamen aurum illud tunicis intextum, & non per armillas, annullos, & alia ornamenta pædagogijs datum. Plinius de auro. *Honeſtius viri pædagogijs id damus.* Videant docti. Ceterum Seneca eodem lib. de breuitate vitę cap. XII. etiam alios colores in miniſtris conuiuiorum agnoſcit. *Qui vinctorum ſuorum greges in ætatum, & colorum paria diducit.* Vbi vinctorum greges non ſunt ſerui in ergaſtulis, nullus enim ibi locus colorum aut ætatis, vbi nequam mancipia ſupliciis & ſqualore obſita; Nec quod voluit Lipſius ſecreti illi per nationes, & colores, vt orientalis & fuſci in tali villa, & agro: qui frigidiore cœlo editi, & ideo albi in alio loco, atque agro haberentur, quæ ſunt ſomnia vigilantium. Sed vincti ſimpliciter *ſerui* in ætates, & colores diſtincti. Idem Seneca ep. XCV. *Agmina exoletorum per colores nationeſque diſtincta.* Vt non diſpliceat eiuſdem Lipſii coniectura legentis *victorum* ideſt exoletorum. Etiam apud Petronium. *In aditu ipſo ſtabat oſtiarius praſinatus ceraſino ſuccinctus cingulo.* Lecticarios etiam, curſores, & id genus homines peculiari pænularum colore diſtinctos infra dicemus. Morem autem per varios colores ex colendi ſeruitia, quas Liureas appellant à Circi factionibus & coloribus profluxiſſe credimus.

Miniſtrantium ornatum, cultumque ex antiqua tabula, quam Vrſinus in appendice ad Ciacconii triclinium dedit, hic habes.

Tabula X.

Linea

Digitized by Google

Linea Veſtis ſacrificantium. Camiſia. Camiſium. Cotta. Cap. V.

IN ſacris olim Ægyptiis præcipuus lineæ veſtis uſus. Hinc *linigera turba*, & *liniger grex* apud Poetas, & *lineus amictus iſiacorum* apud Suetonium. In noſtris quoque ſacris ſuus lineæ veſti honos. Nam præter amictum lineum ſuperiorem, quo in ſacra Pſalmodia ſacerdotes, atque ipſis ſacris miniſtri utuntur, prima veſtium ſacrificalium linea tunica talaris induitur, quam vulgo *Camiſiam*, ſiue *Camiſium* appellat.

Ex quo etiam, quod ſupra notauimus, comprobatur, ſacerdotes olim in ſacris communi, & promiſcuo habitu uſos. Communis enim veſtitus antiquorum tunica linea interior, altera ſuperior lanea, interdum ſerica, tum toga vel in eius locum birrhus, ſiue lacerna. De toga opinionem noſtram attulimus; Reſtat ut de tunicis videamus. Et licet illud diſcrimen eſſe videatur, quòd olim ſaltem duabus tunicis communiter utebantur, noſtri autem ſacerdotes in una tantum linea faciunt; Id tamen inde ortum, quod honori Epiſcoporum datum eſt, ut ſoli duas tunicas in ſacris geſtent, quemadmodum in veteri inſtrumento Pontifex præter tunicam lineam, etiam hyacinthina induebatur, reliqui ſacrifici minores linea tantum amiciebantur. Sic & noſtris ritibus Epiſcopi præter Camiſiam talarem, tunicam ſuperiorem induunt, quæ primò de more κολοβὸς erat, ideſt ſine manicis, mox in Dalmaticam conuerſa eſt, ut Alcuinus de Diuin. Officiis. Et Iuo Carnotenſis de rebus Eccleſiaſticis. *Notandum vero*, inquit, *quod minoribus Sacerdotibus, neque duplex tunica datur, neque humerale, neque rationale, neque lamina aurea, ſed tantum poderis, & mitra, & Zona qua ſtringatur tunica byſſina. Noui quoque teſtamenti ſacerdotes non omnibus illis utuntur indumentis, quia nec duabus tunicis, nec rationali præter ſolos Pontifices.*

Hac tunica linea ποδήρις *Poderis* quòd talaris eſſet dice-

A a   batur,

batur, & *Alba* à colore. *Fuiſſe autem ſtrictam, & corpori adhærentem* tradit D. Hieronymus ad Fabiolam, *eamque ſimilem militum Camiſijs, quæ ſic apta membris, & adſtrictæ corpori, vt nihil militares exercitationes impedirent.* Rabanus Maurus. *Secundum indumentum eſt linea tunica, quæ Græcè dicitur Poderis.* Heſychius. Ποδήρης τὸ μέχρι τῶν ποδῶν ἱμάτιον. Hanc Iſidorus *Camiſiam vulgo dici*, ait quod nempe ſimilis, vel eadem olim omnino fuit cum tunicis lineis interioribus quas Camixias appellamus. *Camiſiam autem* idem Iſidorus inde dictas tradit *quòd in his dormimus in Camis, ideſt in ſtratis noſtris.* Quid autem eſſent Camæ alibi explicat loco corrupto. *Cama eſt breuis, & circa terram Græcè enim Cami breue dicunt.* Lege. *Cama eſt breuis lectus & circa terram, Græcè enim* χαμαὶ *humi dicunt.* Græci enim Camas, ſiue potius Cameunas dixerunt ſtrata humilia, & lectulos humi propiores, quòd homines veluti χαμαὶ iacerent. Heſychius. χαμεύνη ςιβὰς, καὶ ἡ ταπεινὴ κλινίς· καὶ χαμεύνης ὁ χαμαὶ κοιμώμενος. *Thorus, & humilis lectus, & Chameunes, qui humi iacet.* Propriè autem Heſychio dicitur ςιβὰς nam eodem interprete ςιβὰς ἀπὸ ῥάβδων καὶ χλωρῶν χόρτων ςρῶσις, καὶ φύλλων, ἢ χαμαικοίτη. *Stratum e frondibus, viridique gramine, ac folijs conſtructum, & lectus humi poſitus.* Inde ſtibadium tricliniare, de quo alijs dictum. Quia autem id ſtratum pauperum erat, idem Heſychius χαμεύνιον κλινίδιον πένιχρον interpretatur *lectulum paupertinum.*

A Camis igitur Camiſias dictas vult Iſidorus. Earum mentio apud Anaſtaſium in vita Benedicti. III. *Camiſias albas ſigillatas holoſericas cum chryſoclauo.* Caſaubonus ad illud Lampridij in Alexandro. *In linea autem aurum mitti etiam dementiam iudicabat, cum aſperitati adderetur rigor,* iure, inquit, damnatas ab Alexandro lineas auro clauatas, propter aſperitatem & rigorem: & propterea ſe valde mirari, cur apud Anaſtaſium legantur Camiſiæ auro clauatæ, has autem non ad vſum comparatas, ſed ad ornatum ædium ſacrarum. Verum nihil aliud illæ Camiſiæ fuerunt quam lineæ tunicæ ſacrificantium, & ad vſum ſacrorum, non ad ornatum

natum templorum. In quibus auri rigor, & aſperitas non erat geſtantibus incommoda, cum ſuper alias veſtes nempe communes iniicerentur, ſecus tempore Alexandri, cum lineæ nudis carnibus admouerentur, quas auri rigor, & aſperitas lædebat. Et quemadmodum olim, vt diximus, epularum miniſtri in tunicis tantum, & ferme lineis, ſic etiam in ſacro conuiuio, Altaris miniſtri, ſiue Diaconi in tunicis, quas & nunc *tunicelas* appellant, inſeruiunt, turba minor ſacricolarum in tunica linea. Et olim quidem talaris erat & manuleata, vt & ſacerdotum quales in antiquis picturis cernuntur, poſt breuior in vſu eſſe cepit, nec tamen eadem forma vbique. Plerumque manicata eſt, ſciſſis tamen & laxe fluentibus manicis, alibi ſtricta corpori, & brachiis preſſa, quales Cardinalium, & Clericorum Auguſtinianorum, alibi etiam ad inſtar inuolucris tonſorum, quæ totum corpus inuoluit, & hinc inde brachiis in humeros reiicitur, vt veteres caſulæ, ſiue Planetæ, quæ forma Patauii viſitur. Hanc Itali *Cottam* appellant corrupta voce, vt ego exiſtimo a *Crocota*, quæ veteribus veſtis fuit mollis, ac tenuis, ſiue vt Græci putant a croci colore, quod comprobare Plautus videtur, qui *infectores crocotularios* memorat: ſiue vt aliis viſum, quod plus ſubteminis, ſiue tramæ (Græcis κρόκη dicitur) ea veſtis quàm ſtaminis haberet, & ideo mollior, ac tenuior: ſiue vtrumque, quod fermè hæ veſtes molliorum croco inficerentur. Vndecunque dicta fuerit Crocota, ea propria olim mulierum fuit, vt notum eſt. Plautus inter luxum ſequioris ſexus recenſet. Cicero de Aruſp. reſponſis. *Clodius a crocota, a mitra, a mulibribus ſoleis purpureiſque faſciolis factus eſt repente popularis*. Quare & Gallis matris Deum effęminatiſſimis crocotulas tribuit Apuleius *Variis coloribus induſiati, & deformiter quiſque formati, faſcie cœnoſo pigmento delita, & oculis obunctis graphicè prodeunt, mitellis, & crocotis & carbaſinis, & bombycinis iniecti*. MS. codex, *inſecti*.

Lineum ergo amictum ſacris operantium quod tenuis eſſet, ac mollis ad inſtar crocotarum, crocotam vocarunt,

& contracta voce *cottam*; Quæ tamen vox non ita antiqua videtur vt pro veſte ſacrorum miniſtrorum accipiatur; Nam ſcriptores Etruſci Cottam pro muliebri ferme veſte, interdum pro virili vſurpant, nonnumquam pro veſte quæ armis iniicitur. Sane Venetijs adhuc in vſu eſt, nam muliebres tunicas *cottulas* appellant. Sed de his alibi accuratiùs.

Tunica ſuperior. Eius menſura. Talaris probroſa. Propertius, Iuuenalis, Cicero explicati.
Cap. VI.

INterulæ, ſiue ſubuculæ ſuperior tunica imponebatur, quæ & *ſuperaria* inde dicta. Eius menſura vulgo erat, vt paulo infra genua caderet, vt docet Quintil. lib. XI. *Cui lati claui ius non erit, ita cingatur, vt tunica prioribus oris infra genua paulum, poſterioribus ad medios poplites vſque perueniant, nam infra mulierum eſt, ſupra Centurionum.* Qui ergo in longis, ac demiſſis tunicis ſolebant quòd id fœminarum proprium eſſet, ii tamquam molles malè audiebant. Horatius:

Malthinus tunicis demiſſis ambulat: eſt qui
Inguen ad obſcænum ſubductis vſque facetus.

Et Propertius lib. IV. eleg. II.

Suppetat, hoc piſces calamo prædabor: & ibo
Mundus demiſſis inſtitor in tunicis.

Ex quo colligit Turnebus lib. XI. cap. XXIII. elegantiæ, cultuſque ſtudioſos, demiſſas, longaſque tunicas geſtaſſe. Quod ſi verum eſſet, non eas Horatius, non reliqui ſcriptores tantopere damnaſſent, tanquam parum virorum proprias. Non ea eſt Propertij mens. Vertumnus Deus narrat ibi ſuam naturam cunctis figuris opportunam, ſeque in quam libuiſſet verti. Sic fœminam, virum, meſſorem, & militem fieri, venatorem, aurigam, deſultorem, poſſe etiam piſcatorem eſſe, mox & inſtitorem. *Suppetat, hoc piſces calamo prædabor*: Poſt autem fiam inſtitor. *Et ibo mundus demiſſis inſtitor in tunicis.* Senſus eſt ſi velim ex piſcatore fieri inſtitor, mutandum mihi ſchema, & altius ſubductæ, ſordenteſque

teſque

teſque tunicæ quales ſunt piſcatorum, more reliquorum demittendæ, & quidem mundæ. Piſcatoribus enim qui ſæpè ſe in aquam demittebant, ſuccinctæ altius, & ad inguen ſubductæ tunicæ, ne fluxibus madeſcerent; Quare Vertumnus ait ſi ex piſcatore inſtitor fieri velim, patiar tunicas more aliorum cadere dempto ſqualore; Nec demiſſæ hic valet talares, vt apud Horatium, ſed longiores, quàm vt a piſcatoribus ferrentur.

Iuuenalis etiam tunicas medio crure tenus demittere tantum virorum docet fuiſſe, cuius verba afferemus, quia Interpretes non ceperunt, & peſſimè acceperunt.

Nam ſi docta nimis cupit, & facunda videri:
Crure tenus medio tunicas ſuccingere debet:
Cadere Siluano porcum: quadrante lauari.

Mitto veteres, qui aiunt omnia facere debere mulierem, quæ fieri ſolent a poetis, & viris literatis, qui cum loca ſolitaria quærant, Siluano nemorum Deo ſacrificant. Etiam qui notas breuiores in hunc poetam vulgauit, *Sumat*, inquit, *hunc Oratoris, vel Peripatetici habitum*. Quaſi vero Oratores tantum, & Philoſophi tunicas crure tenus geſtarent. Siluano facerent, & quadrante lauarentur. Logi. Perſtringit ibi Satyricus mulieres, quæ literas callere videri volebant doctiùs, quam vt probas deceret.

Laudat Virgilium, peritura ignoſcit Eliſa,
Committit vates, & comparat inde Maronem,
Atque alia parte in trutina ſuſpendit Homerum.

Et infra.

Non habeat matrona tibi, quæ iuncta recumbit.
Dicendi genus, aut curtum ſermone rotato
Torqueat enthymema.

Et cetera in eundem ſenſum.

Si ergo, inquit, mulier vult literas tractare, de ſcriptoribus iudicium ferre, philoſophari, & reliqua quæ ſunt virorum propria, etiam virili habitu incedat, quæque ſunt virorum munia tantum peragat. Primum eſt, *medio crure tenus tunicas ſuccingat*, cum mulieres ſtolis talaribus vterentur.

Alte-

Alterum *Cadere Siluano porcum*; Id enim tantum viris licitum, quod veluti per caliginem Brittanicus vidit, nam quod Siluano porcum cæderet vt Epicuræa, gerræ ſunt. Soli viri Siluano ſacrificabant, qui genius virorum, vt Iuno fœminarum. In Vet. Inſcriptione. *Siluano Aug.* hoc eſt *Auguſti*, Non quòd ſcioli *Auguſto*, vel *Auguſtiſſimo*. Nam *Siluano* Auguſti genio, tutelæ, defenſori. In iiſdem plerumque iungitur cum Hercule. *Herculi Siluano*. Item cum Marte, cum quo eundem plerique fecerunt. Ita *Herculi Auguſti* ideſt defenſori, & cuſtodiæ. Cædat ergo, inquit, Satyricus Siluano porcum vt viri ſolent, quæ virorum officia occupat. Clarè id Vetus Interpres. *Crure tenus. Ideſt accipere debet virilem habitum & cingi vt vir.* Mox. *Cadere Siluano. Siluano mulieres non licet ſacrificare*. Quo reſpicere nuperi debuerunt. Gloſſæ item veteres MS. in Mediolani Bibliotheca. *Sacrificare Siluano quòd virorum: Quadrante lauari, ſicut vir balneari*. Aliæ. *Sicut mulieres viri facundiam affectabant, deberent & tunicam ſuam ſicut viri in altum ſuccingere. Viri quando ingredi volebant thermas aere lauabantur, ideſt pecuniam dabant cuſtodibus: fœmina ſe ipſas pro pretio*. Aliæ demum vetuſtiſſimæ. *Cadere Siluano. Effici viri: Siluano mares, fœmina Cereri ſacrificabant; Nam mulieres neque ad tonſores, neque ad balneas publicas eunt*. Poſtremum eſt. *Quadrante lauetur*. Vt Stoica, aiunt, quadrante lauetur, Nam Horatius de Stoico. *Dum tu quadrante lauatum Rex ibis*. Ineptiſſimè. Non enim ſoli Stoici, ſed viri omnes quadrante lauabantur, ideſt pro mercede balneatori quadrantem ſoluebant, & ideo Seneca Balneum appellat rem quadrantariam, vt ſciunt etiam qui nondum quadrante lauantur. Sciuit & Mercurialis in Arte Gymnaſtica: ſed Balnei pretium in immenſum auxit, cum ex vno centum quadrantes fecit, ait enim conqueri Martialem quòd ſibi balnea tanti conſtarent.

Balnea poſt decimam laſſo, centumque petuntur
Quadrantes.

Quaſi Martialis ibi de pretio balnei loquatur, & non de ſportula, quæ centum quadrantes laſsis clientibus poſt bal-

neas

neas loco rectæ dabat. Quadrans pretium balnei, ſed virorum tantum: nam fœminas gratis lauiſſe ſi nihil aliud, hic unus Iuuenalis locus ſatis oſtenderet: cum inter ea quæ virorum tantum eſſent, lauari quadrante ponit. Eædem gloſſæ Veteres. *Quadrante lauari, ſicut vir balneari*. Aliæ. *Quadrante, virorum pretium, fœmina vero gratis*. Nec mirum fœminas nihil pro balneo dediſſe, nam hoc & impuberibus præſtabatur. Idem poeta.

Nec pueri credunt, niſi qui nondum ære lauantur.

Vetus Interpres. *Infantes. Quia pueri non dant balneaticum*. Mulieres tamen balneatori mercedem ſoluiſſe indicare videtur Cicero pro Cœlio. *Niſi fortè mulier potens quadrantaria illa permutatione familiaris facta erat balneatori*. Scio quemadmodum hunc locum docti explicuerint, præcipuè Manutius, Quòd nempe Clodia pro quadrante corporis ſui copiam balneatori faceret. Sed ut laſciuia perdita fuerit, omnique probro reſperſa, & in mediaſtini, ac balneatoris amplexus ruerit, id tamen feciſſe ad redimendum quadrantem, potentem alioqui, & auri largam in amatores ſuos, nemo ſanus crediderit. Vix hoc de lupis diobolaribus & meretricum mendicabulis credatur. Quid ergo? Quadrantariam Clodiam dictam ex Plutarcho notum, quod ex eius amatoribus quidam perfacetus quadrantes argenteorum loco in loculos miſerat. Hæc igitur quadrantis mercede quadrantaria facta erat, & ſic balneatori familiaris quæſtus, ac mercimonii ſimilitudine; Ille quadrantem à viris pro balneo exigebat, hæc quadrante merces ſuas permutabat: ille quadrantarius, hæc quadrantaria: & ex quæſtus communione, mercediſque ſimilitudine familiaritas. Altera interpretatio vix quadrante digna eſt, & ipſas balneas refrigerare poteſt.

Vt ad tunicas longas redeamus, cum illæ eſſent mulierum propriæ in viris probro habitæ. Cicero in Catilin. *Quos videtis manicatis, & talaribus tunicis, velis amictos non togis*. Etiam D. Auguſtinus in III. de Doctrina Chriſtiana. *Talares, ac manicatas tunicas habere olim apud Romanos flagitium*. Confirmat Seruius ad illud.

Et

Alterum *Cadere Siluano porcum*; Id enim tantum viris licitum, quod veluti per caliginem Brittanicus vidit, nam quod Siluano porcum cæderet vt Epicuræa, gerræ ſunt. Soli viri Siluano ſacrificabant, qui genius virorum, vt Iuno fœminarum. In Vet. Inſcriptione. *Siluano Aug.* hoc eſt *Augusti*, Non quòd ſcioli *Auguſto*, vel *Auguſtiſſimo*. Nam *Siluano* Auguſti genio, tutelæ, defenſori. In iiſdem plerumque iungitur cum Hercule. *Herculi Siluano*. Item cum Marte, cum quo eundem plerique fecerunt. Ita *Herculi Auguſti* ideſt defenſori, & cuſtodiæ. Cædat ergo, inquit, Satyricus Siluano porcum vt viri ſolent, quæ virorum officia occupat. Clarè id Vetus Interpres. *Crure tenus. Ideſt accipere debet virilem habitum & cingi vt vir.* Mox. *Cadere Siluano. Siluano mulieres non licet ſacrificare*. Quo reſpicere nuperi debuerunt. Gloſſæ item veteres MS. in Mediolani Bibliotheca. *Sacrificare Siluano quòd virorum: Quadrante lauari, ſicut vir balneari*. Aliæ. *Sicut mulieres viri facundiam affectabant, debebent, & tunicam ſuam ſicut viri in altum ſuccingere. Viri quando ingredi volebant thermas aere lauabantur, ideſt pecuniam dabant cuſtodibus: fœmina ſe ipſas pro pretio*. Aliæ demum vetuſtiſſimæ. *Cadere Siluano. Effici viri: Siluano mares, fœmina Cereri ſacrificabant; Nam mulieres neque ad tonſores, neque ad balneas publicas eunt*. Poſtremum eſt. *Quadrante lauetur*. Vt Stoica, aiunt, quadrante lauetur. Nam Horatius de Stoico. *Dum tu quadrante lauatum Rex ibis*. Ineptiſſimè. Non enim ſoli Stoici, ſed viri omnes quadrante lauabantur, ideſt pro mercede balneatori quadrantem ſoluebant, & ideo Seneca Balneum appellat rem quadrantariam, vt ſciunt etiam qui nondum quadrante lauantur. Sciuit & Mercurialis in Arte Gymnaſtica: ſed Balnei pretium in immenſum auxit, cum ex vno centum quadrantes fecit, ait enim conqueri Martialem quòd ſibi balnea tanti conſtarent.

Balnea poſt decimam laſſo, centumque petuntur
Quadrantes.

Quaſi Martialis ibi de pretio balnei loquatur, & non de ſportula, quæ centum quadrantes laſsis clientibus poſt bal-

neas loco rectæ dabat. Quadrans pretium balnei, ſed virorum tantum; nam fœminas gratis lauiſſe ſi nihil aliud, hic unus Iuuenalis locus ſatis oſtenderet: cum inter ea quæ virorum tantum eſſent, lauari quadrante ponit. Eædem gloſſæ Veteres. *Quadrante lauari, ſicut vir balneari*. Aliæ. *Quadrante, virorum pretium, fæmina vero gratis*. Nec mirum fœminas nihil pro balneo dediſſe, nam hoc & impuberibus præſtabatur. Idem poeta.

Nec pueri credunt, niſi qui nondum ære lauantur.

Vetus Interpres. *Infantes. Quia pueri non dant balneaticum*. Mulieres tamen balneatori mercedem ſoluiſſe indicare videtur Cicero pro Cœlio. *Niſi fortè mulier potens quadrantaria illa permutatione familiaris facta erat balneatori*. Scio quemadmodum hunc locum docti explicuerint, præcipuè Manutius, Quòd nempe Clodia pro quadrante corporis ſui copiam balneatori faceret. Sed ut laſciuia perdita fuerit, omnique probro reſperſa, & in mediaſtini, ac balneatoris amplexus ruerit, id tamen feciſſe ad redimendum quadrantem, potentem alioqui, & auri largam in amatores ſuos, nemo ſanus crediderit. Vix hoc de lupis diobolaribus & meretricum mendicabulis credatur. Quid ergo? Quadrantariam Clodiam dictam ex Plutarcho notum, quod ex eius amatoribus quidam perfacetus quadrantes argenteorum loco in loculos miſerat. Hæc igitur quadrantis mercede quadrantaria facta erat, & ſic balneatori familiaris quæſtus, ac mercimonii ſimilitudine; Ille quadrantem à viris pro balneo exigebat, hæc quadrante merces ſuas permutabat: ille quadrantarius, hæc quadrantaria: & ex quæſtus communione, mercediſque ſimilitudine familiaritas. Altera interpretatio vix quadrante digna eſt, & ipſas balneas refrigerare poteſt.

Vt ad tunicas longas redeamus, cum illæ eſſent mulierum propriæ in viris probro habitæ. Cicero in Catilin. *Quos video manicatis, & talaribus tunicis, velis amictos non togis*. Etiam D. Auguſtinus in III. de Doctrina Chriſtiana. *Talares, ac manicatas tunicas habere olim apud Romanos flagitium*. Confirmat Seruius ad illud.

Et tunica manicas, & habent redimicula mitræ.

Tunicæ, inquit, *veſtræ habent manicas quod etiam Cicero vituperat dicens, manicatis, & talaribus tunicis*. Idem ad illud *Diſcinctos Mulciber Afros*. *Vel habitum*, inquit *eorum oſtendit qui vſque in talos fluebat, quod Plautus videt in Pœnulo. Quænam illac auis eſt? Cum Afrum vidiſſet veſtem dimiſſam trahentem, neque enim utuntur hodieque Zonis*. Aliis etiam locis oſtendit Plautus, probroſas fuiſſe tunicas longas, & puerorum meritoriorum proprias, quæ iam ab aliis ſunt adducta. Pœnulo. a. v. ſc. v. *Quis hic homo eſt cum tunicis longis quaſi puer cauponius?* Mox. *Sane genus hoc mulieroſum eſt tunicis demiſſitijs*. Temporum mutatione tunicas talares in uſum communem veniſſe, & cum togis etiam geſtatas nemo in antiquis monumentis verſatus dubitare poteſt. Huiuſmodi ſtatuas togatas cum tunica talari non paucas attulit Ian. Boiſſardus.

De Cinctu. Cap. VII.

SEd quoniam tunicæ ferme longiores, aut breuiores erant cincturæ arbitrio, de ea hic pauca aſſeremus. Et Romanos quidem exceptis laticlauiis cingi ſolitos certum eſt. Nam laticlauios ſine cinctu fuiſſe ex Quintiliano acutè colligit Manutius quique eum ſecuti ſunt. Locus eſt ſupra laudatus, lib. XI. *Cui lati claui ius non erit, ita cingatur vt tunicæ prioribus oris infra genua paulum, poſterioribus ad medios poplites vſque perueniant, nam infra mulierum eſt, ſupra Centurionum. Latum habentium clavum modus eſt, vt ſit paulum cinctis ſubmiſſior*. Quæ verba ſupra expendimus, cum de cinctu Cæſaris loqueremur, quem tradit Suetonius *ſupra latum clavum cingi ſolitum*, quod præter morem fuiſſe oſtendit, alioqui id tamquam notabile non tradidiſſet.

Omnes igitur, præter laticlauios, tunicam cingebant, & prout libebat, contrahebant, aut demittebant. Ita Centurionum, & militum omnium tunicæ breuiores, & intra genua ſubductæ. Hinc apud Petronium. *Statores altius cin-*

cti,

ri, & apud Horatium lib. I. Sat. v.

Hoc iter ignaui diuiſimus, altius ac nos
Præcinctis vnum.

Ideſt fortioribus, & expeditioribus. Idem alibi

His vbi ſublatis puer alte cinctus acernam
Gauſape purpureo menſam præter ſit.

Non fortis, ac ſtrenuus vt explicat Turneb. lib. xv. c. xxiii. ſed agilis atque expeditus. Contra *diſcincti* pro imbellibus, & effœminatis. Seruius ad illud

Illi ſe prædæ accingunt.

Accinctos inquit, *induſtrios dicimus, vt Horatius:*

Altius, ac nos præcincti:

ſicut contra negligentes diſcinctos vocamus, vt diſcinctos Mulciber Afros. Magno ſcilicet probro habitum diſcinctum inceſſiſſe. Dio Lib. LXIII. poſtquam multa Neronis infanda perceſuit adiicit. Quibus ipſis in rebus ita faciebat contra ius faſque ὥστε καὶ ἀζώστους χιτῶνας vt etiam tunicas diſcinctas publice indueretur. Et alia quæ nemo ignorat. Sicut quæ de Mœcenate diſcincto ſcriptoribus traduntur. Seneca epiſt. XCIII. *Alte cinctum putes dixiſſe: habebat enim ingenium, & grande, & virile niſi illud ipſe diſcinxiſſet;* Quod etiam in Cæſare fefellit, qui etſi fluxiore cinctura, grandi tamen & virili ingenio fuit, quod Sullam non latuit, qui male cinctum cauendum monuit. Mœcenatis Epicedium quo ſolutas tunicas excuſat a Turnebo allatum, quia mirifice totam rem illuſtrat, aſſeremus.

Quòd diſcinctus eras animo quoque carpitur vnum;
Diluitur nimia ſimplicitate tua.
Sic illi vixere, quibus fuit aurea Virgo
Quæ benè præcinctos poſt modo pulſa fugit
Inuidæ quid tandem tunicæ nocuere ſolutæ?
Aut tibi ventoſi quid nocuere ſinus?

Tunicarum igitur ſolutarum, & diſcinctarum laxi ac ventoſi ſinus, & ideo mollium atque effœminatorum. Plutarch. in Apophthegm. tradit Xerxem Babyloniis iratum quod defeciſſent, quum illos recepiſſet ne arma ferrent imperaſſe

ſed canerent, lenocinia, ac cauponas exercerent, καὶ φορεῖν κολπώτὺς χιτῶνας, & vt ſinuoſas tunicas geſtarent quales erant mulierum.

Quamquam & aliquos in ipſo cinctu elegantiam affectaſſe innuit Ouidius in III. de arte.

Nec coma vos fallat liquida nitidiſſima nardo
Nec breuis in rugas cingula preſſa ſuas.

Qui ſcilicet tunicæ rugas moroſe collectas & diſpoſitas cingula conſtringerent. Cuius vocis vſus neſcio an alibi reperiatur præter eundem Ouidium in primo de Remedio, ſed in re diuerſa.

Vt noua velocem cingula lædat equum.

Ceterum cum tunica cincta eſſet in ſinum pecuniam reconditam docet Plutarch. in Coriolano cum ait, *Candidatos ſine tunicis in forum deſcendere ſolitos ne pecunias emendis ſuffragijs in ſinu geſtarent.* Tum etiam quod nullas tum braccas, aut peras geſtarent, quibus nummos crederent, vt neceſſe eſſet, vel in ſinu, vel in zonis circumferre. Ouidius Amorum lib. I.

Quid puerum Veneris pretio proſtare iubetis
Quo pretium condat non habet ille ſinum?

Seneca in epiſtolis. *Sinum laxa, merum lucrum eſt.* Horat. lib. II. Sat. III.

Ferre ſinu laxo donare & ludere vidi.

Vbi recte notauit Turnebus *ſinum laxum illius dici ſolitum, qui ſinum non adſtringeret, & ideo quæ in eo gerit effluere, & excidere ſinit, quales diſcincti, & nepotes.*

Tunicæ Manuleatæ, Colobia. Cap. IIX.

SIcut longæ tunicæ, ac talares, ita & manuleatæ infames olim fuere. Gellius lib. VII. cap. XII. *Tunicis uti virum prolixis vltra brachia, & vſque in primores manus, ac prope digitos Romæ atque omni in Latio indecorum fuit. Hac antiquitate inductus P. Africanus P. Sulpitio Gallo homini delicato inter pleraque alia, quæ obiectabat, id quoque probro dedit, quod tunicis vtere.*

vteretur manus totas operientibus. Quòd ergo hæ tunicæ talares, & manuleatæ fœminarum propriæ eſſent, in iiſdem etiam pueros meritorios conſueuiſſe, ex eodem Gellij loco colligit rectè Lipſius lib. IV. Antiquarum. Verba enim Scipionis in Sulpitium ſunt. *Qui in conuiuijs cum amatore cum chiridota tunica accubuerit, cum ne quiſquam dubitet quin fecerit, quod cinædi ſolent?* Plaut. Pœnulo.

Quis eſt hic cum tunicis longis quaſi puer cauponius?

Seneca in epiſtolis. *Mirum eſt aliquid fortiter dici ab homine mollitiem profeſſo; ita enim plerique iudicant. Apud me vero Epicurus eſt & fortis, licet manuleatus ſit.* Addit Gellius. *Virgilius quoque tunicas huiuſcemodi quaſi fœmineas, ac probroſas criminatur.*

Et Tunicæ manicas, & habent rēdimicula mitrā.

Vbi Seruius. *Tunicæ veſtræ habent manicas, quod etiam Cicero vituperat dicens manicatis, ac talaribus tunicis. Nam colobijs vtebantur antiqui.* Locus Ciceronis eſt Orat. II. in Catilinam. *Quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos videtis, manicatis, & talaribus tunicis, velis amictos non togis.* Curtius etiam lib. III. mollitiem luxumque Perſarum deſcribens ait. *Illi veſtem auro diſtinctam habebant, manicataſque tunicas, gemmis etiam adornatas*, quæ in militaribus viris turpiores.

Dio etiam lib. LXXVIII. narrat Caracallam imparem militaribus laboribus, cum nec æſtum, nec arma ferre poſſet induere ſolitum τοὺς χειριδωτοὺς χιτῶνας tunicas manicatas ad loricæ formam contectas. Idem lib. LXXII. de Commodo. *Solebat antequam veniret in Theatrum amictus eſſe tunica χειριδωτῷ manuleata, ſerica alba, auro interſtincta, ingreſſurus autem Theatrum induebatur purpurea auro inſperſa, chlamydeque ſimili more Græco.* Suet. c. LII. cum Caligulæ habitum perſtringit vt parum ciuilem ac virilem inter reliqua ait, *manuleatus, & armillatus in publicum proceſſit.*

Colobia tunicas ſine manicis dictas veteribus docti adnotarunt, quaſi truncas, ac mutilas. Gloſſæ. Κολοβὸς ὁ κοντὸς. Curtax. Κολοβὸς ὁ μέρος τοῦ σώματος ἀφῃρημένος. Mutilus,

truncus. Κολόβιον *Colobium*, *ſubicula* L. Subucula. Iſidorus. *Colobium dictum quia longum eſt, & ſine manicis; Antiquè enim hoc magis vtebantur*. Quod de longo ponit præter rem eſt, nam manuleatæ, non truncæ longæ fuerunt. Idem. *Lenitonarium eſt Colobium ſine manicis quali monachi Ægyptij vtuntur*. Ægyptiorum Colobia deſcribit Caſſianus lib. I. c. V. *Colobijs quoque lineis induti, quæ vix ad cubitum ima pertingunt, nudas de reliquo circumferunt manus*. Et c. XI. *Nam neque caligis nos, neque Colobijs, ſeu vnica tunica eſſe contentos hiemis permittit aſperitas*.

Veterum ergo Romanorum tunicæ colobia fuere, manicis ſcilicet carentes, quod non ita intelligendum eſt, ut totis brachijs renudatis incederent, ſed quod manicæ ad cubitum tantum pertinerent, & non cum brachiis magnam quoque manus partem cooperirent, Quas tunicas eleganter Tertullianus de pallio *nec manibus arctas* appellat, *nec brachijs parcas*. Male enim eum locum docti ſollicitant.

Quæ cum ita ſint, merito quis Plutarchum miretur, quod tradat Catonem Cenſorium (ſi Interpreti credimus,) poſtquam in foro amicis operam dediſſet, domum reuerſum hyeme tunica ſine manicis, æſtate nudum cum ſeruis laborecertaſſe.

Quaſi non & reliqui in talibus tunicis ſolerent. Sed nimium Interpres hoc de ſuo commentus eſt. Nam in Græco eſt, ἐξωμίδα λαβών. Erat quidem ut diximus Exomis tunica ſine manicis, ſed à communi tunica diſtinguebatur, quòd hæc dimidiatas manicas cubito tenus habebat: ut in veteribus ſtatuis tunicatis videre eſt. Exomis prorſus manicis carebat, vt etiam humeros renudaret, quales antiquiſſimorum Romanorum tunicas deſcribit Gellius. Hoc itaque ad Catonis tolerantiam ſpectabat, quòd pro tunica exomide utebatur, prorſus ad exemplum ſeruorum ſuorum, nam Exomides ſeruiles veſtes fuiſſe diximus; Cato eadem cum ſeruis veſte utebatur in opere ruſtico, & quod ſequitur ἐσθίειν τὸν αὐτὸν ἄρτον ὁμῶς ἐκείνοις, καὶ πίνειν τὸν αὐτὸν οἶνον.

Quamquàm Exomidem ex altera parte manuleatam fuiſſe te-

teſtetur Pollux. Ἐξωμὶς, καὶ περίβλημα λεῖον, καὶ χιτὼν ἑτερομάσχαλος. Grauius eiuſdem Interpretis peccatum eſt in Othonis vita. Scribit Plutarchus ibi Cæcinam partium Vitellianarum ducem grauem habitu cultuque Italicis Vrbibus fuiſſe, quod γαλατικῶς ἀναξυρίσι, καὶ χειρῖσιν ἐνεσκευασμένος ſigna duceſque Romanos alloqueretur. *Gallicis* inquit Interpres *ſubligaculis, thecisque ornatus*. Quæ malum iſtæ thecæ? Etiam qui vix à limine Græcas litteras ſalutarit braccis, & manicis ornatum interpretabitur. Sed qui locus hic manicis? Manicæ olim ut dictum tunicarum longarum & muliebrium fuere, quarum nullus in viro & milite locus. Nec credibile ducem impudicorum habitu præter uectum, cum Vrbes, & Municipia non mollitiem eius, ſed ſuperbiam notarent. Tacitus lib. II. Hiſt. eadem narrans. *Ornatum inquit ipſius municipia, & colonia in ſuperbiam trahebant, quod verſicolore ſagulo brachas barbarum tegmen indutus togatos alloqueretur.* Nec dubitandum eſt eas manicas in ſagulo fuiſſe, quæ quoniam ut brachæ inuſitatæ Romanis erant, & hoſtilis cultus, id ſuperbo, & contemptori animo adſcribebant. Sed de ſago infra.

Dalmatica. Non vnus Baronij error notatus. *Cap. IX.*

COlobium, ſiue communis tunica, etiam penes Chriſtianos fuit, & quidem in ſacris, vt & reliquæ veſtes communes, geſtata ad vſque Silueſtri Pontificis tempora, cuius inſtituto in locum colobiorum *Dalmaticæ* venerunt, ideſt tunicæ manuleatæ, quas ita appellatas, quod in Dalmatia primo confectæ ſint, & illinc Romam allatæ notum eſt. *Chiridotas Dalmatarum* appellat Capitolinus in Pertinace cum tradit in auctione rerum Commodi repertas fuiſſe *Lacernas, & Chiridotas Dalmatarum.* Alcuinus de diuinis officijs. *Dalmatica ob hoc dicitur, quod in Dalmatia ſit reperta. Vſus autem Dalmaticarum a B. Silueſtro Papa inſtitutus eſt, nam antea Colobijs vtebantur; Colobium vero eſt veſtis ſine manicis. Cum ergo nuditas brachiorum culparetur à B. Silueſtro Dalmaticarū reperta*

eſt

eſt uſus. Deſcribit deinde Alcuinus Dalmaticam, aitque fuiſſe veſtimentum ad inſtar Crucis, habuiſſe in ſiniſtra parte fimbrias, fuiſſe inconſutilem, ac large manuleatam: additque cauſas myſticas, quas hic attingere non eſt opus: ſicut & illud, habuiſſe lineas coccineas, vel ut alii purpureos tramites, vel clauos pariter purpureos, ut tunicæ ſenatorum, primo à Sacerdotibus geſtatas, dein Diaconis conceſſas, poſt ſolos Epiſcopos Dalmaticarum ius habuiſſe. quæ alias cum Deo exequemur. Et licet Dalmaticæ à Colobiis diſtinguerentur, tamen pro eadem re aliquando ſumptas notauit Salmaſius ex Niceta Theſauri Orthodoxi lib. 1. cap. 111. *Dalmaticæ, quæ nunc Colobia dicuntur, purpuraque prætexuntur.*

Vt ad rem noſtram veniamus, Dalmaticæ, ideſt tunicæ manuleatæ pro colobiis in uſum venerunt, & tamen olim infames, ut diximus, fuere. Quare Principes Dalmaticatos in publico conſpectos pro magno dedecore ſcriptores poſuere. Lampridius in Commodo. *Dalmaticatus in publicum proceſſit, atque ita ſignum quadrigis emittendis dedit*. Idem in Heliogabalo. *Dalmaticatus in publico poſt cœnam ſæpè viſus eſt Gurgitem Fabium, & Scipionem ſe appellans, quòd cum ea veſte eſſet, cum qua Fabius & Cornelius a parentibus ad corrigendos mores adoleſcentes eſſent producti*. Atque ita, ut Caſaubonus ad hunc locum rectè notat, veſtis illa, quæ olim fuerat mollium & delicatorum, poſtea grauiſſimorum ſanctiſſimorumque Epiſcoporum fuit geſtamen. Nam quod Cerda inde Dalmaticam Regium veſtimentum fuiſſe dicit, & illi Socienus Kercoetius non fuiſſe notatos, quòd Dalmaticati eſſent exiſtimat, ſed quod in ſolis Dalmaticis, ne refutandi quidem ſunt.

Nec ob aliam cauſam Dalmaticæ probroſæ, quam quia manuleatæ: quas tamen mulierum virorumque effœminatorum fuiſſe oſtendimus: & ideo chiridotas Dalmatarum vocat Capitolinus. Καρπωτοὶ etiam dicebantur, ut aliis notatum, quòd καρπὸν manus obuelabant, quæ vox adhuc Venetiis perſeuerat, ubi muliebres tunicæ *Carpette* vocantur.

Manu-

Manuleatas Baſſiani tunicas cum Helagabalo faceret deſcribit Herodianus lib. v. φορέει τε σχήματι βαρβάρῳ, χιτῶνας χρυσοϋφεῖ, καὶ ἁλουργεῖς χειριδωτοὺς καὶ ποδήρεις ἀνεζωσμένος. Vbi recte Politianus *tunicas manuleatas, & ad pedes vſque demiſſas* interpretatur, cumque cultum tanquam mulierculis quàm viris congruentiorem Mœſa auia Antonino exprobrauit. Idem paulò infra tales chiridotas talares ab ijs geſtatas narrat, qui in eiuſdem Dei ſacrificio extra victimarum lancibus aureis geſtabant.

Quod ad Dalmaticas ſacrorum attinet, nollem Baronium virum præſtantiſſimum in ijs explicandis toties lapſum eſſe, notumque feciſſe, quam negligenter in re veſtiaria verſatus eſſet; Qui vt excuſandus ſit, quòd in vetere prophano cultu indagando operam ponere non curauerit, ita ſacræ hiſtoriæ conditor ſacrorum veſtem, & paratum ſine culpa ignorare non potuit. Piget referre, quam falſa, & tanto viro indigna de Dalmatica prodiderit in Martyrologio ad diem Pridie Kal. Iunii.

Primo ait *Reges Dalmatica aliquando vſos.* Sed præter Commodum, & Heliogabalum, qui ea abuſi ſunt, nullus ſanus, aut honeſtus Princeps eam geſtaſſe legitur, & ideo illi à ſcriptoribus notati. Fruſtra itaque noſtris Diaconis decus ex eo acquirit Baronius quòd in Regiis veſtimentis incedant, cum non modo Regiæ, ut diximus, non fuerint, ſed & probro habitæ. Dein *meminiſſe ait Capitolinum Dalmaticarum, quibus vtebatur Pertinax*. Falsò. Nam meminit Dalmaticarum, quæ Commodi fuerant, cuius rerum auctio ſub Pertinace. Non enim ſeueri, & antiqui moris Princeps ſe ea veſte de honeſtaſſet, quam in duobus laſciuiæ, atque impudentiæ monſtris populus Romanus damnauerat.

Sed quod vix ferendum eſt, cum Dalmaticam fuiſſe tunicam manicatam ex Dione in Commodo agnoſcat, ſubiicit, qualis fuerit Dalmatica deſcribi ab Ammiano lib. xiv. *Poſt hac indumentũ regale quærebatur, & miniſtris fucanda purpura tertis, confeſſiſque pectoralem tuniculam ſine manicis textam Maras quidã nomine inductus eſt, vt appellant Chriſtiani Diaconus.*

tonus. Atqui tunica hæc trunca & ſine manicis, Dalmatica manuleata: Subdit eam perſimilem chlamydi figura fuiſſe tradere Marcellinum. Nihil minus: nam tantum purpura infectam ſcribit; tantùm enim a chlamyde diſtabat Dalmatica, quantum a pallio tunica.

Sed leuem coniecturam leuiori argumento ſuſtentat, quod illa dicitur tunicula, & tunicæ Diaconorum Italis *tunicule* dicuntur, ſiue *tunicelle*. Nam ſicut illa non fuit Dalmatica quippe quæ carebat manicis, ita veſtes Diaconorum neque ipſæ proprie Dalmaticæ ſunt, ſed potius colobia, qualeſque veterum tunicæ, quarum manicæ ad manus non pertinebant & ideo tuniculæ appellantur: nec ſunt iſtæ talares, vt omnes tunc Dalmaticæ. Quidquid ſit, ſi iſtæ Dalmaticæ ſunt, illa Ammiani nequaquam fuit.

Non contentus Annalium ſcriptor Dalmaticam eandem cum Colobio, & chlamyde feciſſe, cum toga quoque & quidem triumphali confundit. Quem Bulengerus ſarcinator, non ſcriptor ſecutus eſt. Quid cogitabat cùm hæc ſcriberet vir ſummus? Ait, palmatam Conſularem apud Auſonium in gratiarum actione literis inſcribi ſolitam, talem plane eſſe Dalmaticam Diaconorum, quod Ammianus tuniculam appellat qua & Imperator indui poſſet; Colligit deinde, & miniſtrorum cultum Regijs indumentis inuidioſe contendit, *Ex his perpende*, inquit, *quanto Auguſtius atque Magnificentius legali veteri cultu noui teſtamenti miniſterium appareat, cum antiquis Leuitis, nec linea vti ſtola conceſſum eſſet.* Sed quid palmata toga cum dalmatica, quid Auſonio cum Ammiano? Quid Regibus cum Diaconis? Palmatam fuiſſe togam apud Auſonium & nemo ignorat & ipſe teſtatur. Ea non literis inſcribi ſolita, ſed varijs figuris intexi. Verba Gratiani fuerant cum trabeam mitteret. *Palmatam tibi miſi, in qua Diuus Conſtantius parens noſter intextus eſt.* Quæ verba Auſonius ipſa trabea pluris æſtimat. *Hæc planè*, inquit, *hæc eſt Picta, vt dicitur veſtis, non magis auro ſuo quam tuis verbis.* Non quod ipſa verba inſcripta eſſent, vt credidit Baronius. Sequitur enim. *Conſtantius in argumento veſtis intexitur: Gratianus*

tianus in muneris honore ſentitur. Porro Ammianus tuniculam appellat *Regale indumentum*, non à forma, ſed quò i eſſet tota purpurea, qui tunc color ſolis Principibus reſeruatus. Sed iam me ſatias iſtorum capit. Potius igitur Diaconi poſthac auguſtiſsimo ſacrorum miniſterio, quam Regio indumento iactare ſe poterunt.

De Tunica colore. Non fuiſſe purpureum. Manutij opinio reiecta. Cap. X.

TOgas communes albas fuiſſe, ſupra oſtendimus talis & tunicarum color. Nam ut cetera omittantur, illud ſatis firmum argumentum eſt, quod attulit Lipſius ex Cicerone, qui Verri obijcit, quod in officina ſedere ſolitus ſit cum pallio, & tunica pulla. Firmum inquam argumentum, nam cetera quæ affert, parum iuvant; Ex Vopiſco in Aureliano. *Sciendum tamen congiaria illum ter dediſſe, donaſſe etiam populo Romano tunicas albas manicatas ex diuerſis prouincijs.* Nam contra ſi omnes tunc albæ tunicæ fuerunt, ſatis fuiſſet dicere, donaſſe eum tunicas, & hinc videtur poſſe colligi, non fuiſſe tunc vulgares tunicas albi coloris. Quod verum eſt, nam tempore Aureliani peregrini veſtitus donabantur populo, ut Caracallæ, Dalmaticæ, Birri Atrebatici, atque ita & tunicæ manicatæ albæ, cum vulgares ſine manicis eſſent. Alterum quòd ex Iuvenale adducit Lipſius infirmum eſt.

Sufficiunt tunicæ ſummis Ædilibus albæ.

Loquitur ibi poeta de vita ruſtica, quæ in pagis & oppidis agebatur, ubi ait togas non fuiſſe in uſu, atque ita Ædiles latis habuiſſe, ſi in tunicis albis conſpicerentur, quod indicare videtur reliquis albas tunicas non fuiſse, ſi id tantùm Ædilium geſtamen fuit. Falſum tamen eſt, nam omnes in tunicis albis; Idem ibi.

Æquales habitus illic, ſimilemque videbis
Orcheſtram.

Sed Ædilium tunicæ, vel candidæ fuere, ut de toga petitorum diximus, vel quod verius, recens lotæ.

Obſtat modò auctoritas Manutij, qui tunicas totas fuiſſe purpureas contendit, inductus verbis Ciceronis in Sextiana, qui Piſonem Conſulem perſtringens eius habitum denotat. *Veſtitus*, inquit, *aſperè noſtra hac purpura plebeia, ac penè fuſca*. Dubitat ibi Manutius, vtrum de toga loquatur Cicero, an de tunica, eoque flectit, vt exiſtimet de tunica ſermonem habere; Quoniam ait *purpura noſtra*, id enim ad pretextam referri non poſſe, quia tunc Cicero in magiſtratu non erat, & propterea minime prætextatus, cum præterea prætexta non eſſet tota purpurea. Itaque ad tunicam laticlauiam referendum, quam hinc totam purpuream eſſe credit, quaque Cicero vt ſenator indutus erat.

Hæc ratio quàm nullius momenti ſit, inde apparet, quod ſi tunica tota purpurea fuit, cur claui ex purpura inditi vt ab reliquis ordinibus ſenatum diſtinguerent? Quomodo extra reliquam purpuram ea ſigna eminebant? Non de alia igitur purpura Cicero capiendus eſt, quàm quæ prætextæ in extrema ora, tunicæque Senatorum, & equitum, ad pectus per clauos latiores, & anguſtiores indebatur. Plebeiam Cicero, ac penè fuſcam appellat, quod ea ipſe cum vulgo ſenatorum & equitum vtebatur, cuius libra vt ſupra notauimus, centum denariis venibat, cum Tyria non niſi a potentioribus ac delicatioribus emeretur, & quidem vix mille denariis. Plutarchus tradit, Catonem purpura fuſca vſum, cum videret ſaturo rubore ardentem eſſe tunc in pretio. Etſi igitur non eſſet Cicero prætextatus, purpuram tamen in clauis tunicæ Senatoriæ geſtabat, ſed communem & minime pretioſam, quam ideo plebeiam vocat, ac penè fuſcam. Atque ita purpuram ſimpliciter appellauit, quæ in prætexta, & lato clauo Piſonis erat. Similiter Iuuenalis purpuram pro prætexta dixit. Sat. XI.

Ingenui vultus puer, ingenuique pudoris.
Quales eſſe decet, quos ardens purpura veſtit.

ideſt prætexta. Alterum Manutii argumentum de purpura Quinctii Tribuni plebis ſatis ſupra expendimus, cum de prætexta ageremus.

Digitized by Google

Tunica palmata. Ruſſa. Galbina. *Cap. XI.*

AT tunicam triumphantium totam, vt & togam, purpuream fuiſſe palmis, vel acu pictis, vel intextis diſtinctam, & elaboratam oſtendimus, cum de toga picta verba fecimus. *Vbi palmatam tunicam* ex Feſto docuimus dictam, *quod clauis latioribus ad inſtar palmæ manus diſtingueretur, ſiue ab intextis palmis victoriæ inſignibus*. Ita vt auro intexeretur, & pingeretur, vt toga triumphalis. Dio lib. ix. Caligulæ triumphali pompa per pontem Baianum vecto dat *χιτῶνα χρυσόπαστον*.

Quod ad communes tunicas attinet proceſſu temporis in locum tunicarum albarum Ruſſæ ſiue Ruſſatæ venere, maxime apud milites. Trebellius in Claudio. *Tunicas Ruſſas militares annuas*. Iſidorus *Ruſſatas* vocat. *Ruſſata quam Græci Phœniceam vocant, nos coccineam, reperta eſt a Lacedæmonijs ad celandum coloris ſimilitudine ſanguinem, quoties quis in acie vulneraretur, ne contemplatione aduerſario animus augeſceret*. Subiicit, ea vſos milites ſub Coſs. unde & Ruſſatos dictos: Sed fallitur ſolens nam, nec milites ſub Coſs. Ruſſati, & is color in Circi factionibus.

Has autem tunicas Ruſſas non fuiſſe purpureas, omnino doctis viris aſſentiendum eſt, quod ſoli Imperatores tunicas, & paludamenta purpurea geſtarent. Itaque verba Vopiſci in Aureliano. *Paragaudas veſtes ipſe primus militibus dedit, cum ante non niſi rectas purpureas accepiſſent*. Rectas purpureas tunicas ſimpliciter rubras, vel ruſſas, aut ruſas cum iiſdem intelligimus. Fuere & *Galbinæ tunicæ* a viridi ſiue aureo colore dictæ de quibus Turnebus lib. XVII. cap. IIX. Qui tamen libro ſequenti cap. XIX. tunicas ruſſas non recte interpretatur eas eſſe quæ Græcis φοινικίδες, adducitque locum Plut. in Bruto. *Iuſſit corpus operiri* τῇ πολυτελεστάτῃ τῶν ἑαυτοῦ φοινικίδων, ibi enim de paludamento loquitur Plutarchus de quo infra.

Puniceas etiam tunicas lictoribus tribuit in triumpho

Appianus in Punicis. *Ipſum Imperatorem præcedunt lictores* φοινικοῦς χιτῶνας ἐνδεδυκότες. Vbi perperam Interpres vertit *Paludati*, quaſi tunica paludamentum fuerit. Paulo poſt idem in reliqua pompa fuiſſe tradit Pantomimum, qui ποδήρη πορφύραν indutus eſſet, hoc eſt talarem tunicam purpuream, vt effeminatum ſaltatorem decebat.

De Tunica ornamentis, Latus clauus. Doctiſſimorum virorum ſententia exploſa. Quintilianus explicatus. Cap. XII.

PRæcipua tunicæ ornamenta claui purpurei fuere, ſed Equeſtris tantum, & Senatoriæ, illius anguſtiores, huius latiores, vnde ad diſcrimen ordinum lati claui, & anguſti dicti. Ita Romanorum tunicæ vulgo & laneæ fuerunt, & albæ, ſed Senatorum, & Equitum per clauos purpureos maiores, ac minores a reliquis diſtinctæ. Quid eſſent hi claui, & quomodo geſtarentur, non eſſet operæ referre, niſi viderem viros præſtantiſſimos dubitaſſe, alios etiam minorum gentium penitus ignoraſſe. Magnus enim Scaliger ad Varronem non fuiſſe clauos partem tunicæ exiſtimat, ſed de collo ſuſpenſos, & ad libitum ſublatos, vt amuleta, & numiſmata, quæ in pectus demittuntur. Iuriſconſultorum Princeps Scaligerum ſequutus eſt, latumque clauum & anguſtum nihil aliud fuiſſe docet, quam purpuræ clauum veſti non conſutum, ſed ſupra eam in pectus demiſſum, Senatorum latiorem, Equitum arctiorem. Vterque tamen à Manutio diſcere potuiſſet, clauos fuiſſe purpuræ fragmenta, quæ tunicis inſuerentur, vt inde etiam detrahi, & reſui poſſent, non autem intexerentur, aut de collo penderent. Quomodo enim ignorare potuerunt Vlpiani verba de auro arg. legato? *Veſtimentorum ſunt omnia lanea vel ſerica, vel bombycina, quæ induendi, præcingendi, amiciendi, incubandiue cauſa parata ſunt, & quæ his acceſſionis vice cedunt, quæ ſunt inſtita, pictura, clauique, qui veſtibus inſuuntur.* Quintilianus autem lib. IIX. c. v. clauos veſtibus inſutos docet

Porro vt affert lumen clauus purpura loco inſertus ; ita certe neminem decet intertexta pluribus notis veſtis.

Haud inſcius ſum, tantos viros Horatij verbis in hanc ſententiam conceſſiſſe. lib. 1. Sat. VI.

Nam vt quiſque inſanus nigris medium impediſt crus
Pellibus, & latum demiſit pectore clauum.

Sed ſupra ex Quintiliano oſtendimus, Senatores quibus lati claui ius erat tunicam laticlauiam cingere non conſueuiſſe; *Cui lati claui ius non erit ita cingatur, vt tunica prioribus oris infra genua paululum, poſterioribus ad medios poplites vſque perueniant. Latum habentium clauum modus eſt, vt ſit paulum cinctis ſubmiſſior.* Ex quibus apparet, tunicam laticlauiam, quæ ipſa *latus clauus* dicebatur non cingi ſolitam; Atque ita claui purpurei cum Zona non conſtringerentur cadebant in pectus, ſiue vt Horatius loquitur, pectore demittebantur. Recte Acron. *Purpuram dicit, quæ in pectore extenditur ſenatorum.* Secus in Equitibus, qui cum tunicam cingerent, anguſti claui non deſcendebant in pectus, ſed in ſinu, quem Zona ſuccincta efficiebat, ſupra ipſam Zonam conſpiciebantur. Qui vero ex Equitibus in ſenatum allegebantur, ſoluebant tunicas & latiores clauos demittebant, atque in pectus fluere ſinebant. Ex his etiam facile intelligemus, quid ſibi velit idem Horatius cum ait alibi.

— clauum mutabat in horas.

Nam *clauus* ibi eſt tunica laticlauia, quam Priſcus ille inæqualis, & inconſtans ſæpiſſimè mutabat. Quemadmodum & clauus pro eadem ſumitur apud eundem Horatium,

— ſumere depoſitum clauum.

Acron *Colobiana vocat, ideſt ipſam tunicam.* Ita & Suetonius loco toties adducto latum clauum pro tunica vſurpauit. *Vſum ferunt lato clauo ad manus fimbriato, nec vt vnquam aliter, quàm ſuper eum cingeretur:* ideſt, tunica laticlauia manicata, quam contra morem Cæſar cingebat.

Lati ergo claui purpurei tunicis Senatorum aſſuebantur; vnde *latum clauum tribuere & adimere*, pro Senatorem facere, & Senatu mouere ſcriptores vſurpant. Vt mirum ſit, cum

Lam-

Lambinus, qui quid eſſent claui non ignorauit, *id inſigne maiorum magiſtratum fuiſſe* ſcribat, *vt Ædilium, Pratorum, Conſulum*, nam & minorum, & omnium ſenatorum fuit, etiam ſi nondum in magiſtratu eſſent.

Nec aliud hi claui fuere, quam purpuræ ſegmenta, ſiue fruſta purpurea, vt ſunt capita clauorum rotunda, vnde & nomen traxere, eaque in pectore ipſius tunicæ aſſuebantur. Fuiſſe autem plures clauos, patet ex Varrone lib. IIX. de L.L. qui clauos *plagulas* appellat, quod iis tunica, vt rete plagis diſtingueretur. Et Quintiliano ante laudato. *Vt purpura recta deſcendat leuis cura eſt; notatur interim negligentia.* Ex quibus verbis viri doctiſſimi etiam quadratos fuiſſe clauos credi volunt, nam ſi rotundi eſſent, inquiunt, quoquomodo deſcenderent recti eſſent. Non ita rectè; Nam claui ſiue rotundi, ſiue quadrati cum rectè tunicæ inſuerentur, recti ſemper erant, nec poterant aliter; Verum inter ſe non recte cadere poterant, quoties tunica cingebatur: nam ea cincta cum pars ſuperior attraheretur ne longius deſcenderet, ſinuſque in quo claui erant ſubduceretur, quos purpuras appellat Quintilianus, niſi æqualiter ſinus ſubductus fuiſſet, purpurei claui non recti deſcendiſſet: quare ſubiicit Rhetor, ita ſubducendum ſinum, ut purpuræ rectè cadant; loquitur autem ibi de anguſto clauo, qui ab Equitibus cingebatur cum latus in ſenatoribus ſine cinctura deſcenderet.

Ad pectus tunicæ clauos aſſutos diximus; Non defuere tamen nuperi qui ad Ciceronis Cœlianam notarunt, clauos tota tunica diſperſos fuiſſe, aut ſaltem tunicæ marginem prætexuiſſe, & ideo imperite Limbos dixere. Vtuntur Ouidii teſtimonio in Triſtibus.

Induiturque humeris cum lato purpura clauo.

Et Statii Siluarum.

Mox Tyrios ex more ſinus, tunicamque potentem
Agnouere humeri.

Quare & humeris clauos inditos. Sed vt dicebamus, latus clauus pro ipſa tunica accipiebatur, in qua claui purpurei

& *induitur humeris cum lato purpura clauo*, idem eſt atque induitur tunica lato clauo purpureo diſtincta: qui claui purpurei quoniam in pectore erant, Tyrios ſinus vocat Statius non quòd in humeris purpura eſſet, ſed quòd tunica laticlauia, ut & communes tunicæ, humeris dependeret. Sicut autem latus clavus ſumebatur pro ipſa tunica ita contra ἀπλοῦς tunica pro lato clauo. Plinius. *Annuli diſtinxerunt alterum ordinem* (Equeſtrem) *à plebe, ſicut tunica ab annulis* (Equitibus) *Senatum tantum*. Hinc etiam Senatoria veſtis latus clavus dicebatur. Spartianus Caracalla. *Sub veſte Senatoria loricam habens cum armatis militibus Curiam ingreſſus eſt*. Hoc idem narrans in vita Geræ ait. *Ipſe autem tantum timuit vt loricam ſub lato habens clauo etiam Curiam ſit ingreſſus*. Non aliud ergò Senatoria veſtis fuit quàm latus clavus, ſiue laticlauium. Dio lib. ſeptuageſimo quarto appellat ornatum Senatorium ſiue ſimpliciter ornatum. *Nos inquit* (Senatores) *ἐν κόσμῳ aderamus*. Appianus & reliqui Græci στολὴν Βουλευτικὴν. Sueton. Claudio. *Latum clavum quamuis initio affirmaſſet non lecturum Senatorem niſi ciuis Romani abnepotem etiam Libertini filio attribuit*. Idem Tib. *Senatori latum clauum ademit*.

Latum clavum ſtlatariam purpuram poeticè appellat Iuvenalis Sat. VII.

Spondet enim Tyrio ſtlataria purpura filo.

Vbi Stlatariam Interpretes pro lato clauo accipiunt, quod veteres Feſto, & Quintiliano auctoribus *ſtlatum* pro lato *ſtlitem* pro lite dicerent. Quod ſi verum, nulli tunc Cauſidici in pretio, niſi qui & Senatores, quibuſque lati claui ius. Niſi malimus de lacernis Cauſidicorum interpretari.

— purpura vendit

Cauſidicum, vendunt Amethyſtina.

Nam lacernas in cauſis agendis adhibitas, teſtatur idem Satyra XVI.

— iam facundo ponente lacernas

Cæditio.

Immo & pœnulas apud auctorem Dialogi de cauſis corru-

ptæ eloquentiæ. Improbum autem illum colorem etiam in lacernis à ditioribus uſurpatum nemo neſcit. Niſi rectius ſit dicere, magnam etiam Equitum partem per ea tempora latum clavum uſurpaſſe. Turnebus lib. xix. cap. ultimo, quod *Stlata* in veteri lexico nauis Piratica dicitur, dubitat num ſtlataria purpura ſit piratica, & latrocinans, cuius ſplendore decepti fallantur, & ſpolientur venditores diuitem cenſentes, qui eam geſtat, ſiue potius clientes Cauſidicum inde doctum, & magni nominis exiſtimantes. Vetus Interpres ſtlatariam illecebroſam explicat: reliqua adeo corrupta ſunt ut fruſtra ſit huc afferre. Neſcio quid tamen de naui ponit ex Ennio.

Et melior nauis, quàm quæ ſtlataria portat.

Papias. *Stlata genus nauigij à latitudine dictum: inde ſtlataria purpura dicitur idest marina: vel nauis piratica*, quæ Turnebi conjecturam iuvant. Idem Iuvenalis latum clavum vocat purpuram maiorem Sat. 1.

—— quia confert purpura maior
Optandum?

Vbi Vetus Interp. *laticlaniam* explicat.

Laticlauij etiam Senatorum filij. Dionis Interpres notatus. Cap. XIII.

INter reliqua oſtenta, quibus Auguſto Imperium prænunciatum eſt, id quoque recenſet Tranquillus. *Sumenti togam virilem, tunicam laticlauij reſutam ex utraque parte ad pedes decidiſſe: fuiſſe qui interpretarentur, non aliud ſignificare, quam ut is ordo, cuius inſigne id eſſet, quandoque ei ſubjiceretur:* nempe ſenatorius, cui tunica laticlauia. Atqui id Dio, ſi Interpreti credimus, de toga accepit, quem iure reprehendit Torrentius quod χιτὼν togam verterit, in quo etiam Leunclauivus lapſus eſt. Narrat enim Dio lib. xlv. Octauium cum ex ephebis exceſſiſſet ἐσθῆτα τὴν ἀνδρικὴν *togam virilem induiſſe*; Mox ſubdit ὁ χιτὼν περιερράγη τε ἑκατέρωθεν ἐπὶ τῶν ὤμων, ſe per ſe non modo vllum indicium boni ominis attuliſſe, ſed etiam præſentibus fuiſſe moleſtum,

ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ ἀνδρικοῦ χιτῶνος ἐνδύσει συνεβεβήκει. *Quod in aſſumptione prima tunicæ virilis accidiſſet*. Sed ſi culpandus Interpres, quòd pro tunica togam verterit, non expers culpæ videri poſſet Dio, qui togam virilem tunicam appellauit. Quod ne credamus, credere debemus generica voce χιτῶνα pro toga vſurpaſſe. Non enim vt inter togam puerilem, ſiue prætextam, & virilem ſiue puram, ita inter tunicam virorum, ac puerorum aliquod fuiſſe diſcrimen videtur. Rectius tamen erit, ſi dicamus tunicam virilem fuiſſe Laticlauiam, quę ſimul cum virili toga ſumebatur. Nullus enim quod ego ſciam togam χιτῶνα appellauit.

Sed illud difficultate non caret, quod ait Tranquillus, *tunicam lati claui ad pedes decidiſſe*. Cur enim Auguſtus Tirocinij die latum clauum ſumpſit, ſi nondum ſenator? Scio eum poſtquam rerum potitus eſt, vt tradit idem auctor, liberis ſenatorum, quò celerius Reip. aſſueſcerent, protinus virilem togam, ac latum clauum induere, & Curiæ intereſſe permiſiſſe, quod ante ipſum Auguſtum in vſu non fuiſſe demonſtrat. Cur ergo ipſi latus clauus virili togæ inducitur? An hoc illi Iul. Cæſar peculiariter indulſit, vt ſuſpicatur Caſaubonus? Sed Dio id non omiſiſſet, cum ſubiicit, ob hoc oſtentum Cæſarem in magnam de Octauio ſpem adductum eſſe, ideo & ad Patricios reduxiſſe, & ad gerendum magiſtratum erudiiſſe. Nam quod Caſaubonus exiſtimat, etiam ante Auguſtum licentia temporum id in more fuiſſe, idque ex Suetonij verbis colligi de Cæſare, vſum lato clauo ad manus fimbriato; nequaquam ea verba indicant, Cæſarem à puero laticlauium, ſed tantùm quòd præter morem, cum eſſet vir, ſuper latum clauum cingeretur. Fortè Suetonius tunicam laticlaui appellauit tunicam ſuperiorem, cui nempe legitimo tempore latus clauus aſſueretur, quæ fortaſſe ideo virilis tunica Dioni dicitur, quòd nempe paulò diuerſa à communi ſimul cum toga ſumeretur. Cui hæc coniectura non placet, illam Caſauboni per me ſequatur licet. Quidam tamen nolebant cum toga virili latum clauum ſumere. Suet. in Veſpaſ. *Sumpta toga virili*

latum clauum, quidquid fratre adepto diu auerſatus eſt nec vt tandem appeteret compelli niſi à matre potuit.

Anguſtus clavus. Anguſticlauij. Cap. XIV.

VT latiores claui purpurei in tunicis Senatorum aſſuebantur, ita minores ſiue arctiores Equitum tunicas illuminabant, vnde ipſi Anguſti clauii dicti, quod ex Bucanano notauit Turnebus lib. I. c. II. ad quod illud Paterculi de Mæcenate adducit. *Quippe vixit anguſto clauo pene contentus, nec maiora conſequi non potuit, ſed non tam optauit.* Ex quo etiam Statium corrigit lib. VI. Siluarum.

Hic parvus inter pignora Curiæ
Contentus arcto lumine purpura.

ideſt anguſto clauo. Cum in vulgatis legeretur *raro lumine*. Lampridius in Alex. Seuero: *Tum ſatis eſſe conſtituit, vt equites Romani à ſenatoribus claui qualitate diſcernerentur.* Equeſtrem purpuram eleganter Statius *pauperem clavum* appellat in V. Silu. ad Criſpinum.

— non te ſeries inhonora parentum
Obſcurum proauis, & priſca Lucis egentem
Plebeia de ſtirpe tulit: non ſanguine cretus
Turmali, Trabeaque Remi, & paupere clauo
Anguſtam ſedem & Latij penetrale Senatus
Aduena pulſaſti.

Prout idem Turnebus lib. XXI. c. VI. in veteribus extare docuit. Pro quo inepti repoſuerant *trabeque & remis*. Ait enim Criſpinum non obſcuro loco ortum, nec ex equeſtri dignitate Romanum Senatum intraſſe. *Sanguine turmali* quia equitum turmæ erant: *Trabea Remi*: quod Romulus, & Remus trabeati: vnde *Quirinus trabeatus* Ouidio dicitur. Tandem *paupere clauo* ideſt anguſto.

Eandem poſtea correctionem poſuit Lipſius ad Tacitum lib. III. Ann. oblitus eam ſe apud Turnebum legiſſe. nam ſi meminiſſet, qua erat ingenuitate, auctorem laudaſſet.

Hinc laticlauii & anguſticlauii fluxere. Suet. *Anguſtum*

clauit

tradit *ſingulis alis binos plerumque laticlauios præpoſuiſſe*: Alibi patrem ſuum *Tribunum anguſticlauium* vocat, nec ſemel has voces vſurpat. Quinam hi eſſent, docti dubitarunt. Sed facile fuerit dicere laticlauios Tribunos fuiſſe Senatorum filios, quibus ab inſtituto Auguſti tam domi, quam militiæ ius lati claui fuit: Anguſticlauios autem equitum liberos. Clare id idem Tranquillus: *Liberis Senatorum, quo celerius Reip. aſſueſcerent, protinus virilem togam, & latum clavum induere, & Curiæ intereſſe permiſit, militiamque auſpicantibus non Tribunatum modo legionum, ſed & Præfecturas Alarum dedit: ac ne quis expers caſtrorum eſſet, binos plerumque laticlauios præpoſuit ſingulis alis.* Hi laticlauij ſunt, quos ſupra Senatorum filios militiam auſpicantes dixerat. Quare non ita recte idem Turnebus, cum Suetonius ſcribit, *Neronem vapulaſſe à quodam laticlauio*, non de Tribuno, ſed de Senatore intelligendum exiſtimat, quòd eum Dio Senatorem appellat. In qua etiam ſententia Torrentius eſt, quòd Tacitus ait Senatorij ordinis fuiſſe, ſed qui nondum honorem vllum cepiſſet. Nam Tribunus laticlauius etiam Senator, cui nempe tanquam filio Senatoris ius Curiæ, & inſigne lati claui erat.

Ceterum Equites inſigniores, qui & *Illuſtres* dicti, ius lati claui non ſecus, ac Senatores habuiſſe, ex Dione notauit Lipſius ad Tacitum. Qui Dio lib. LIX. ſcribit, Caium, cum ordo Equeſtris ad paucos redigeretur, primores ex omni imperio etiam extra Italiam, qui genere, & opibus excellerent, in eum allegiſſe, & quibuſdam eorum etiam ἐσθῆτι τῇ βουλευτικῇ Senatoria veſte, priuſquam magiſtratum vllum cepiſſent vti conceſſiſſe in ſpem dignitatis. Nam antea non niſi iis, qui Senatoria ſtirpe eſſent, id permiſſum.

Id tamen non diu obtinuiſſe illud declarat, quod Præfecti Prætorio, qui ferme ex equitibus legebantur, laticlauij ius non habuere. Quare id tamquam ſingulare in Plantiano notauit Herodianus, quod ἠμφίεστο τὴν πλατύσημον ἐσθῆτα, *latum clavum geſtaret*. Hinc Commodus apud Lampridium, cum Paterno Præfecturam Prætorii adimere vellet, lati-

Digitized by Google

clauium creauit. *Paternum autem huius cædis auctorem per lati claui honorem à Præfectura administratione ſubmouit.* Capitolinus in Pertinace: *Doluit palam Marcus, quod cum Senator eſſet, Præfectus Prætorio fieri à ſe non poſſet.* Clariſſimè Lampridius in Alexandro: *Præfectis Prætorio ſuis Senatoriam addidit dignitatem, vt viri Clariſſimi & eſſent, & dicerentur, quod antea vel raro fuerat, euſque, vt ſi quis Imperatorum ſucceſſorem Prætorij dari vellet, laticlauium eidem per libertum ſubmitteret, vt in multorum vita Marius Maximus dixit.* Cur autem id fecerit Alexander, rationem affert: *ne quis ſcilicet non Senator de Senatore iudicaret.* Videtur tamen vſque ad extrema Imperij tempora Præfectura Prætorij purpuræ inſigni caruiſſe. Nam Eunapius in Prooereſio Prætorio. *Ad Præfecti*, inquit *Prætorij munus euectus eſt.* ἡ δὲ ἀρχὴ Βασιλεία ἐϛὶν ἀπόρφυρος. *Imperatoria dignitas ſine purpura*, niſi de purpura Imperatoria intelligamus.

Non ſolum autem Equites Illuſtres, ſed & eorum filios ius lati claui habuiſſe, doctis viris aſſentimur, qui id Ouidii teſtimonio confirmant.

Interea tacito paſſu labentibus annis
Liberior fratri ſumpta mihique toga eſt.
Induiturque humeris cum lato purpura clauo.

Qui vbi ad ætatem Senatoriam peruenerant, ſi nolebant, aut non poterant, in ampliſſimum ordinem adſcribi, anguſtum clavum reſumebant. Idem Poeta:

Curia reſtabat, claui menſura coacta eſt.
Maius erat noſtris viribus illud onus.

Veſtis equeſtris mentio habetur apud Dionem lib. LXXIV. de Seuero Vrbem ingrediente: *Seuerus in vrbem venit, cumque ſediſſet in equo vſque ad portas vrbis,* καὶ ἐν ἐσθῆτι ἱππικῇ *ingreſſus*, in veſte equeſtri, hoc eſt militari, hoc Imperatorio paludamento, ne quis in anguſto clauo ingreſſum crederet. Sequitur enim, ipſum ab ipſa porta veſtem vrbanam induiſſe, id eſt togam, τὴν πολιτικὴν ἀλλαξάμενος. Hoc eſt, ad verbum: *vſque ad portas equo vectus ac paludatus, inde ſumpta toga pedibus inceſſit.*

Tunica

Tunica Aſema. Claui mappis & linteis aſſuti. Alia tunicæ ornamenta. Cap. XV.

TVnicæ à clauis laticlauiæ & anguſticlauiæ dictæ: At quæ clauis carebant, *Aſema* appellatæ, quod σημεῖον clauus veſtis, σημειωτοὶ clauatæ veſtes dicerentur, vt Caſaubono rectè viſum eſt. Qui illud Strabonis lib. 11. de Balearibus. *Hi primi hominum feruntur geſtaſſe* χιτῶνας πλατυσήμους: *tunicas laticlaui* explicat, non vt Xylander *latè prætextas*. Lampridius in Alexandro *Chlamydes hirtas, Seueri & tunicas aſemas*. Vocat tunicas aſemas, non quidem quod omnino clauis carerent, ſed quod exigua admodum purpuræ ſigna haberent. Spartianus in Seuero: *Hic tamen exiguis veſtibus vſus eſt, vt vix tunica eius aliquid purpuræ haberet: & cum hirta chlamyde humeros velaret*. Nam licet laticlaui Senatorum eſſent, alii tamen latiore, alii anguſtiore vtebantur. Suet. de Aug. *Vſus eſt togis neque reſtrictis, neque fuſis: clauo nec lato, nec anguſto*. Latos autem clauos, ſiue tunicas laticlauias a Senatoribus depoſitas in luctu, & ab equitibus anguſticlauias, ita tamen, vt ſine clauo equites, ſenatores in clauo equeſtri apparerent, diximus cum de veſtis mutatione egimus.

Nec veſtibus modo claui purpurei latiores inditi, ſed & ſupellectili lectorum, ac menſarum, ut ad Lampridium notauit Caſaubonus. Hinc *laticlauia mappa* Petronio, *& lato variata mappa clauo* Martiali: *pura, & clauata lintea* Lampridio: *lintea item toralia duos clauos latiſſimos habentia* Ammiano.

Præter clauos fuiſſe & alia in potentiorum tunicis ornamenta docet Suetonius, cum Cæſarem tradit *vſum lato clauo ad manus fimbriato*. nam fimbriæ illæ non aliud, quam ornamenta tunicæ manuleatæ fuere. Iuuenalis etiam de Graccho retiarium in agente ait:

Credamus tunicæ de faucibus aurea cum ſe
Porrigat & longo iactetur ſpira galero.

Quò

Quo loco male Interpretes Senatoriam tunicam clauis aureis diſtinctam intelligi volunt. Nam in tunica ſenatoria nulli aurei claui fuere, ſed tantum in triumphali. Et claui in pectore, non in faucibus. Interpres vetus corruptiſſimus eſt. Ait enim; *Tunicam de faucibus quidam veſtem gladiatoriam dicunt, quam fibulam pugnatoris mordet à faucibus*. Quæ puto legenda: *quam fibula mordet faucibus pugnaturi*. Mox in extremo ait. *Qui munera edebant, habebant ut extremas partes tunicæ ad guttur ornarent, quo famam haberent*. Sed tunc Gracchus non edebat munus, ſed pugnabat in munere. Illud ergo potius, nobiliores & potentiores in tunicis ad guttur aurea ſegmenta geſtaſſe; & ideo ait Poeta Gracchum in arena pugnantem eſſe nobiliſsimum credamus tunicæ ad fauces ornatæ. Nam quod de galero addit, ſic vetus Interpres explicat: *pilo quem habent Retiarij*, ubi deleta nota legendum eſt *pileo*. nam Retiarij ſine galea, & ſolo pileo tecti pugnarunt. Ceterum tunicæ palmatæ, quam totam purpuream fuiſſe diximus, & pictam, claui aurei indebantur. Halicarn. lib. III. *χιτῶνά τι πορφυροῦν χρυσόσημον. Tunicam purpuream auro clauatam*. Tunicam etiam auro intextam luxu perdito principes uſurparunt. Dio de Commodo lib. ſeptuageſimo ſecundo. *Solebat antequam veniret in Theatrum induere tunicam χειριδωτὸν, σηρικὸν, λευκὸν, σύγχρυσον, manicatam, ſericam, albam, auro interſtinctam. Ingreſſus vero Theatrum induebatur purpuream χρυσῷ καταπαστον auro inſperſam*. Lampridius de Heliogabalo: *Vſus eſt aurea omni tunica, uſus & purpura, uſus eſt de gemmis Perſica*. De eodem Herodianus lib. v. *Veſtitum uſurpans pretioſiſſimum, διότι πορφύρας χρυσοῦ ὑφάσμασι, purpura intextum atque auro*.

De Tunica Chriſti Domini inconſutili. Doctiſsimi viri opinio reiecta. Cap. XVI.

EXactis quæ ad veterum tunicas pertinebant, Chriſti Domini tunicam ſuper omnes exuuias ac peplos ſuperque omnes apices ac tutulos auguſtam veſtem intactam prætermiſiſſe

Digitized by Google

miſiſſe neſas eſſet, cum quænam illa & qualis fuerit, adhuc quæri videam, & viri præſtantes artifices illi manus nuper admouerint, atque ex inconſutili conſutam concinnauerint. Ioannis xix. hæc habentur, *Milites ergo cum crucifixiſſent eum, acceperunt veſtimenta eius, fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem, & tunicam*: Ἦν δὲ ὁ χιτὼν ἄῤῥαφος ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸς δι᾽ ὅλου. *Erat autem tunica inconſutilis deſuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad inuicem non ſcindamus eam, ſed ſortiamur de illa cuius ſit.*

Vir doctiſſimus ad Vopiſcum, tam veteres, quam recentiores omnes in illa inconſutili tunica explicanda tota regione aberrauiſſe pronunciare audet, & quomodo vox ἄῤῥαφος capienda eſſet ignorauiſſe. Putaſſe enim omnes, peculiare artificium, & texturæ ſpeciem non vulgarem in tunica Domini notari à D. Ioanne. Ita omnes hactenus de ſudaſſe quærendo, & inueſtigando, quanam ratione tale contexi veſtimentum potuerit, quod ſuturam non haberet, quoniam per artem huiuſmodi veſtis in tela fieri non potuerit. Ipſe nouam & mirabilem explicationem affert, mordicuſque retinet, Ex tunicis alias apertas ſiue χιτοὺς, alias ἀῤῥάφους fuiſſe, quæ ex toto tectæ, ac concluſæ nulla parte ſutiles ſciſſileſque eſſent, vt ſunt camiſiæ & interulæ noſtræ laneæ, vel lineæ, Tunicas apertas ex vtraque parte in humeris fibulis ſtringi conſueuiſſe: quas fibulas ῥαφὰς & ῥαφίδας dicerent, ideſt ſuturas. Ita Sutum pro fibulatum, & reſutum pro refibulatum, à Latinis dici. Nam Suetonius in Auguſto: *Sumenti virilem togam tunica laticlaui reſuta ex vtraque parte ad pedes decidit*. Quoniam igitur tunica Domini non eſſet de eo tunicarum genere, quæ ῥαφὰς ideſt fibulas haberent, aut ſuturas, Græcè ἄῤῥαφον dici, Latine *inconſutilem*. Tales autem tunicas laneas noſtras, ſiue lineas, quæ licet conſutæ ſarcinatricis acu dicantur, nihil tamen prohibere, quin inconſutiles ſint: nam acum ſarcinatricis idem facere, quod pecten textoris, quod nempe & acu texere veteres dixerunt. Ita hanc tunicam Domini fuiſſe ex eo veſtium genere, quæ vt apud nos ex varijs pannis ſectis conſuuntur.

luuntur, cum tunicæ reliquæ, & colobia non hærerent, ſed tantum duæ plagulæ in humero ac latere fibulis committerentur. Hinc tunicam Domini à militibus non fuiſſe diuiſam, quia ſi diuiſiſſent perdidiſſent, cum nulli vſui futura fuiſſet, pallium contra quod fibulis commiſſum erat, licet ſic diuiſum, alicui vſui eſſe poſſet.

Hæc quam breuiſſime, ſed candide, & cum fide retulimus, vt noua hæc opinio curatius expenderetur, cui aſſenſionem præbere multa ſunt quæ vetant. Primo illud omnibus durum merito videbitur, vocatam fuiſſe inconſutilem, quia eſſet conſuta, & ita omnia veſtimenta conſuta dicenda inconſutilia. Demus enim fibulas ῥαφὰς dictas eſſe, & ſuturas, quanquam impropriè, quòd ſuturæ loco eſſent, quid ſequetur? Tunicas apertas etiam conſutas fuiſſe, quia habebant fibulas; contra tunicas clauſas non fuiſſe conſutas, quia carebant fibulis, ideſt ſuturis, licet acu eſſent conſutæ. Et ſi inquam, fibulæ ſuturæ dictæ ſint, non video, cur tunica Auguſti refibulata potius fuerit, quam reſuta; nec ſcio quis fibularum in tunicis virilibus & colobijs Romanorum mentionem fecerit. Paucas admodum ſtatuas togatas, in queis vna fibula tunicam iungit, videre eſt, in reliquis nullæ fibulæ apparent. Sed omnes tunicas ſuperiores σχιστοὺς & apertas fuiſſe concedamus, fibuliſque nexas, quod non ita facile fuerit oſtendere. At ſaltem ſubuculas ſiue interulas tam apud Græcos, quam apud Romanos conſutas acu fuiſſe credendum eſt, nulliſque fibulis conſtrictas, quod corpori preſſæ & ad frigus arcendum, velandumque corpus eſſent clauſæ. Atque ita omnes interulas, & ſubuculas inconſutiles fuiſſe neceſſe eſt; Et ideo quid opus erat talem Chriſti tunicam deſcribere, cum tunicæ ſiue interulæ communes tales eſſent? Atqui Ioannes tanquam rem peculiarem in ea tunica notauit, quod eſſet inconſutilis, ſiue inconſuta: & ideo modum quo texta erat poſuit, non vtique facturus, ſi tales omnium interulæ fuiſſent, quemadmodum pallij texturam non addidit. Fuiſſe autem ἄῤῥαφον aperte tradit, & quod ſequitur, *deſuper contextam per*

totum

ſūtum ideſt non acu, aut ſutura iunctam.

Præterea veriſimile eſt, ne dicam certum, etiam veſtimenta aperta, præcipuè Græcorum pallium, licet in humero fibula necterentur, ſaltem aliqua in parte conſuta fuiſſe, qualia noſtra pallia conficiunt. Et ita Chriſti Domini pallium, ſiue illud commune Græcorum, & Iudæorum fuerit, ſiue Tribonium, in quo nullus fibulæ vſus eſſe potuit, ſi debuit in quatuor partes diuidi non potuit non eſſe conſutum, alioqui ſciſſum fuiſſet, ac laceratum: quod ne in tunica eueniret, eam diuidere noluerunt. Niſi quis dicat, pallium Domini quatuor plagulis conſtitiſſe multiplici fibularum ſerie connexis, quod mihi nunquam perſuaſerit. Conſutum ergo pallium illud fuit, & tantum in anteriori parte apertum, vt vel in humeris fibula necteretur, vel à dextro brachio in ſiniſtrum humerum reijceretur.

Quidquid ſit, ratio illa nihili eſt, tunicam conſutam non fuiſſe diuiſam, quod cum eſſet acu conſuta nulli vſui futura erat ſi reſueretur. Id enim falſum. Nam quemadmodum diuiſo pallio in quatuor partes, certè partes illæ pallij vicem præſtare non potuerunt, alterius minoris tamen veſtimenti; nam aut palliolum ex ijs confici potuit, aut tunicula, aut manicæ, thoraxve. Eodem modo, ſi tunica illa conſuta fuiſſet diuiſa, ac reſuta, tunicæ quidem vſum præſtare non potuit, ex partibus tamen ſic diuiſis quid vetuit thoracem confici, manicas, orarium? Quod manifeſtum eſt in camiſiis noſtris, & interulis lineis, nam ſi quis reſuat, & ſcindat, non tamen penitus peribunt, ſed & linteola, & ſudaria, & pedules, & alia minora nihilominus conficientur. Secus in tunica inconſutili, ſiue inconſuta: quæ ſi diuiſa, ideo tota peritura erat, quòd nullas ſuturas haberet, ſed per totum contexta eſſet.

Nam ne duabus Chriſti Domini tunicis iiſdem aſſentiri non poſſum, qui ſuſpicantur diuiſum pallium in duas plagulas, tunicam ſuperariam in alias duas: ſic factas quatuor partes veſtimentorum. Quî enim credam, Chriſtum duas tunicas geſtaſſe, qui earum vſu Apoſtolis interdixit? Præte-

ſea aliquod diſcrimen inter utramque tunicam Euangeliſtæ poſuiſſent, qui unius tantum mentionem fecerunt. Merito ergo poſtea hæc opinio auctori ſuo diſplicuit.

Hæc omnia cogunt nos cum vulgo credere, tunicam illam Inconſutilem vere fuiſſe conſutam, ideſt ſarcinatoris acu minimè, nullaque in parte conſutam, ſed adinſtar ſubucularum, & tibialium, quæ apud nos ſerica, vel lanea tota ſimul texuntur non quidem pectine, & in tela, ſed per acus longiores reticulatim conficiuntur. Quod artificium ſi tunc incognitum, ſaltem ſine acu ſolis manibus ſurſum verſus contextam, qualia nunc reticula, & muliebres calanticæ fiunt, & ideo dici *ἄνωθεν deſuper*, ideſt ſurſum verſus contextam, & per totum ideſt in orbem, & totam ſimul, ſine ulla ſciſſura, quæ acu committenda eſſet. Ita non fuiſſe à militibus diuiſam: quia huius generis veſtimenta ſi diuidantur, ut ſunt tibialia, ſubuculæ, ac reticula, nulli alij omnino uſui eſſe poſſunt. tota enim pereunt: cum ſubuculæ lineæ, ut dicebamus, conſutæ, qualem volunt fuiſſe tunicam illam, ſi ſcindantur, aut reſuantur, nihilominus alium uſum præſtare poſſint. Obturbant tamen D. Chryſoſtomi verba Homil. octuageſima quarta in Ioannem. Τινὲς αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ χιτωνίσκου φασὶ τὸν Εὐαγγελιστὴν ἱστορεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν Παλαιστίνῃ δύο ῥάκη συμβάλλοντες οὕτως ὑφαίνουσι τὰ ἱμάτια δηλῶν ὁ Ἰωάννης ὅτι τοιοῦτος τῆς ὁ χιτωνίσκος φασὶν ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντός. Quæ ſic verti debebant. *Alij genus quoddam tunica ab Euangeliſta notari dicunt. Siquidem in Palaſtina duos pannos committentes ita veſtes contexunt: quod ſignificans Ioannes ait deſuper contexta.* Quæ verba ait Magnus Caſaubonus in Exercitationibus neſcire ſe, an alij intelligant; ſe quidem vix ſatis aſſequi. Neque ipſe quid ſibi ea velint capere poſſum. Qui enim illa duorum pannorum commiſſura per texturam confici potuit? Theophylactus, ut notat idem ibi, more ſuo Chryſoſtomi verba deſcribens quædam de ſuo adiecit. Ἐν Παλαιστίνῃ δύο ῥάκη συμβάλλοντες, ἤτοι δύο πανία, ὑφαίνουσι ἱμάτια, ἀντὶ ῥαφῆς χρώμενοι τῷ συνυφασμῷ. *in Palaſtina duos pannos committentes texunt veſtimenta pro ſutura utentes contextura.* Quam texendi rationem ideo fortaſſe

ſuiſſe non aſſequimur, quia intercidit: vel eam nobis explicent qui nihil ignorant.

Illud ſequitur, cur Ioannes dixerit: ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸς δι᾽ ὅλου. *deſuper contexta per totum.* Ideo factum dicunt, quod in ſuperioribus tunicæ partibus ex ῥαφαὶ, vel fibulæ locum magis haberent. Quæram ego de reliquis partibus, quas non conſutas, ſed apertas à lateribus, vel in pectore fuiſſe volunt, num fibulis ſtrictæ fuerint? Quod ſi verum eſt, cur tantum in ſuperiori parte hoc factum indicauit Ioannes, cum in reliquis ita etiam ſe haberent, ut tam in humeris, quam hinc inde à lateribus fibulatæ eſſent? Deſuper ergo contextam rectius explicarunt, quòd ſurſum verſum texerentur: quales fuere *veſtes rectæ, quas patres*, ut ait Feſtus, *liberis ſuis conficiendas curabant ominis cauſa, ſic dictas, quod in altitudinem ſurſum verſus, & à ſtantibus texerentur.* Quem morem apud Palæſtinos viguiſſe ex Theophylacto docti viri oſtenderunt. Euthymius tradit, hanc tunicam fuiſſe à ſuperioribus partibus contextam *veluti ſunt*, inquit, *apud nos capitis aut pedum hiemalia integumenta*: nempe reticulatim facta. Perperam enim Caſaubonus de veſtimentis è lana coacta confectis, ea enim proprie non texebantur.

Miror autem ab ijſdem viris doctiſſimis proditum, *putaſſe omnes veteres ac recentiores, peculiare artificium, & texturæ ſpeciem non vulgarem in Domini tunica notari à D. Ioanne.* Nam non modo id non exiſtimauit Baronius, ſed etiam eos erroris accuſauit, qui id putarunt. Non enim credibile eſse, eius generis veſtibus Dominum uſum eſse, qui Ioannis ſanctitatem commendans dixerat: *Qui mollibus veſtiuntur, in domibus Regum ſunt.* Sed præſtat Iſidorum Peluſiotam audire lib. I. ep. LXXIV. Τίς δὲ ἀγνοεῖ τὴν εὐτέλειαν τῆς ἐσθῆτος ἐκείνης, ἥπερ οἱ πτωχοὶ κέχρηνται τῶν γαλιλαίων, καθ᾽ οὓς καὶ μάλιστα τὸ τοιοῦτο φιλεῖ γίνεσθαι ἱμάτιον, ὡς αἱ στηθοδεσμίδες ἀνάκρουσιν ὑφαινόμενον. *Quis autem veſtis illius vilitatem ignorat, ut qua Galilæorum pauperes utantur? Apud eos enim maxime huiuſmodi veſtis genus fieri ſolet, ut pectoralia, ſurſum verſus contextum.* Quod perſuadet facilem tactu fuiſſe, & ſine ullo pectine, aut textoris opera

manibus ad inſtar reticulorum confectam. Vt mirum etiam ſit, Bulengerum exiſtimaſse pretioſam fuiſse, & quidem ex eo, quod illam diuidere milites noluerint. D. Chryſoſt. loco adducto. *Quod mihi dicere videtur*, inquit, *ut veſtimentorum vilitatem oſtenderet. nam quemadmodum in alijs omnibus, ita in habitu vilem ſpeciem praeferebat.*

De Tunica Muliebri. Stola. Inſtita. Segmenta. Plinius explicatus. Cap. XVII.

TOgam antiquiſsimis temporibus commune virorum, & feminarum geſtamen fuiſse, ſupra oſtendimus. Mox toga penes viros remanſit ſolaſque feminas, quæ ſe viris vulgarent: de quibus multa docti, præcipuè Manutius. Ita penes matronas feminaſque honeſtas, atque ingenuas tunica, quam & *ſtolam* dixerunt, & *pallium* ſiue *palla* remanſit. Vtramque uno verſu complexus eſt Horatius.

Ad talos ſtola demiſſa & circundata palla.

Stola igitur matronarum tunica proprie dicta, licet apud Græcos, & barbaros pro communi veſte, & maxime virili accipiatur. Cicero Philippica II. *Sumpſiſti virilem togam, quam ſtatim ſtolam reddidiſti.* Eodem planè ſenſu ille apud Petronium. *Quid ille alter; qui die togæ virilis ſtolam tanquam togam ſumpſit?* Ita enim locus ille legendus eſt. Sic Caligula Liuiam *Vlyſſem Stolatum* appellabat. Seneca de beata vita cap. XIII. de Epicuro. *Hoc tale eſt, quale vir fortis ſtola indutus.* Val. Maximus lib. III. cap. I. *Sed quo matronale decus verecundiæ munimento tutius eſſet, in ius vocant: matronam corpus eius attingere non permiſerunt, ut inuiolata manus alienæ tactu ſtola relinqueretur.* Et lib. V. cap. II. de matre & uxore Coriolani. *In quorum honorem Senatus matronarum ordinem benigniſſimis decretis adornauit. Sanxit namque, uti feminis ſemita viri cederent, confeſſus plus ſalutis Reip. in ſtola, quam in armis fuiſſe.* Quæ ſequuntur corrupta ſunt. *Vetuſtiſque aurium inſignibus novum vittæ diſcrimen adiecit.* Lipſius ad Taciti lib. III. Annal. legit *crinium inſignibus*: quod non probat Colerus, qui

mavult

mavult *inaurium*. Sed quid vitta, quæ erat faſciola, cum in auribus? Quis matronas inauribus à ceteris diſtinctas, ſicut ſtola, & vitta diſtinguebantur, notauit? Non diſplicet ergo Lipſij coniectura, modo veteribus libris nitatur; ſcilicet cum matronæ à Libertinis crinium ſertis diſcernerentur, quas ſolæ habere poterant, nouum diſcrimen à Senatu adiectum ſcilicet vittæ, ſiue faſciolæ, quibus & ſtola ſemper, præcipue à poetis, matronæ denotantur. Sertis autem crinibus, ideſt crinium ſertis nubentes ornari ſolitas ex Feſto notum. Quo ornatu non tantum à virginibus diſtinctæ, vt vult Lipſius, ſed à libertinis, ac meretricibus, quibus nullus vittæ ſtolæque ius fuit.

De ſtola etiam Vitruvius lib. 1. cap. 1. loquens de Caryatidibus: *Itaque oppido capto viris interfectis, matronas eorum, in ſeruitutem abduxerunt. Nec ſunt paſſi ſtolas, neque ornatus matronales deponere.* Martialis etiam ſtolam ſimpliciter poſuit pro matrona lib. x. ep. v. *Quiſquis ſtolave purpurave contemptor.* Stolam autem ad talos, vt loquitur Flaccus, demiſſam, & inſtita ad oram ornatam docuit Turnebus lib. xxix. & ex eo plures. Vbi duo inſignia in cultu matronarum notat, vittas, queis crines ligabantur, & talarem tunicam ad ſuta inſtita cultam. Secus in Libertinis, quæque viris morigerabantur. Tibul. eleg. vi.

— quamuis non vitta ligatos
Impediat crines, nec ſtola longa pedes.

Ouidius.

Eſte procul vitta tenues inſigne pudoris;
Quæque tegis medios inſtita longa pedes.

Et de Triſtib. ii.

Ecquid ab hac omnes rigidas ſubmouimus arte,
Quas ſtola contingi, vittaque ſumpta vetat?

De inſtita Horatius:

Quarum ſubſuta talos tegat inſtita veſte.

Vbi Acron. *Quæ matrona ſtola vtuntur demiſſa vſque ad imos pedes, cuius imam partem ambit inſtita ſubſuta.* Quod inſtita ſubſueretur. Fallitur Acron veſtis enim inſtitæ ſubſuebatur.

tur, quæ imam ſtolæ oram prætexebat. Rectius Porphyrio *Matronas ſignificat. Hæ enim ſtola vtuntur ad imos pedes de-miſſa, cuius imam partem ambit inſtita aſſuta.*

Ouidius in III. de Arte.

Quid de veſte loquar? non tam ſegmenta requiro;
Nec quæ bis Tyrio murice lana rubet.

Alibi nempe lib. II. *Inſtitam* ſimpliciter ponit pro veſte matronali.

En iterum teſtor, nihil hic niſi lege remiſſum;
Luditur in noſtris inſtita nulla iocis.

Quibus addendus Iuuenalis de Graccho nupturiente:

Segmenta, & longos habitus, & flamea ſumit.

Vbi Vetus Interpres. *Segmenta; Profuſas veſtes. Et lon-gos. Fimbriarum.* (Lege fimbriatas) *ſiue vittatas veſtes, qui-bus matronæ nouæ nuptæ cooperiuntur.* Et ad Satyr. VI. *Segmen-ta dicit vittam pendentem de veſtibus intextam auro.*

Recte autem Ouidius ſegmenta cum veſte purpurea con-iunxit. Fuiſſe enim faſcias, ſiue virgas purpureas, & aureas, quæ veſti ad ornamentum inſuerentur, notum eſt, idque ſo-lis matronis conceſſum. Valerius Maximus. lib. II. *Cete-rum vt non triſtis earum & horrida pudicitia, ſed honeſto comi-tatis genere temperata eſſet, indulgentibus maritis, & auro abun-danti, & multa purpura vſa ſunt.* Idem. *Permiſit vtique eius purpurea veſte, & aureis vti ſegmentis.* Hinc veſtis ſegmenta-ta Iſidoro libro. XIX. *Zonis quibuſdam, & quaſi præciſamentis ornata.* Seruius ad illud collog. monile. *Ornamentum guttu-ris, quod & ſegmentum dicunt*, vt Iuuenalis *ſegmenta & longos habitus. Licet ſegmentatas veſtes dicamus*, vt ipſe. *Et ſegmen-tatis dormiſcet paruula cunis.* Stola inquam tota Purpurea fuit, ne quem decipiat Lambinus, qui ad illud Horatii, *mirator cunni Cupiennius albi. Albati*, inquit, *quia matronæ albata ideſt ſtola amictæ in publicum prodibant.* Quod ante Lambinum Turnebo placuiſſe video. ex cuius aduerſariis ille plurima conuertit. *Ex albo* inquit lib. XI. c. VI. *Horatius ingenuam in-telligit. Ingenuæ autem mulieres albatæ erant, Libertinæ atratæ, nobiliores purpuratæ.* Quod ſcilicet Artemidorus dicat, *ſi in ſo-*

mnis

Digitized by Google

mnis Chlamys alba appareat, qui eam viderit, ductarus ſit ingenuam, ſi atra libertinam, ſi purpurea nobilem. Nam vt concedamus ingenuas in veſte alba, Libertinas in atra inceſſiſſe, quod falſum eſt, quis enim hanc colorem Libertinis adſcripſit? verum in veſte ingenuarum quæ libertatem adeptæ erant? Nobiliores ait Artemidorus purpuram induras: at iſtæ erant matronæ, non ergo albatæ. Horatium vero ſectatores matronarum perſtringere apparet. Sed fortaſſe Porphyrionem vterque ſecutus eſt, qui ait, *Albi* (l. albi) *autem non pro candido videtur mihi dixiſſe, cum vtique poſſint & vulgares mulieres, etiam meretrices candidæ eſſe, ſed ad veſtem albam, quæ matronæ maxime utuntur relatum eſt.* Verum matronas numquam niſi in luctu veſte alba vſas oſtendimus & ſi ſtola alba fuiſſet, quæ tamen erat purpurea, an ſequitur etiam albam eam partem fuiſſe, qua mulieres ſunt, quæque ſtola velatur? Igitur matronalis locus *albus* dicitur Horatio, quod mundior, puriorque eſſet, quam publicarum libidinum receptacula, quæ fuit Britannici opinio: aut quod verius exiſtimo, *albus* id eſt vetulus, ac caneſcens quod ſcilicet ille matronarum ſectator, veluti ſepulchrorum incola vetularum noctibus teſtamenta matronarum captaret.

Quare eximius matronarum Romanarum cultus fuit: quibus purpurea veſtis aureis ſegmenti ornata. Et vſque ad Imperatores eo habitu inſignes fuiſſe conſtat. Cæſarem modum purpuræ vſurpandæ ſtatuiſſe, nonniſi certis perſonis, & per certos dies eius vſu permiſſo: eum deinde à Nerone omnino ſublatum, poſt ab Aureliano conceſsum, ad Vopiſcum Cl. Salmaſius adnotauit.

Ingenuarum ergo, & honeſtarum matronarum propria ſtola fuit, tunica ſcilicet manicata, ſiue manuleata ad plantas fluens, purpura, ſegmentis ſiue limbis aureis ornata, eademque multis rugis, ac plicis conſtricta. Martialis.

Cum tibi trecenti Conſules Vetuſtina
Et tres capilli, quatuorve ſint dentes,
Rugoſiorem cum geras ſtola frontem.

Tunica inquam fuit, vt Induorum falli neceſse ſit, qui

ſtolam

Digitized by Google

Velam eſſe ſcribit *matronale operimentum, quod cooperto capite, & ſcapula, à dextro latere in læuum humerum mittitur*. Nam id proprium fuit pallæ, ſiue pallii muliebris. Quare ſubiicit. *Eadem. & Recinium latino nomine appellatum. eo quòd dimidia eius pars retro reiïciatur*. Recinium autem de pallio dictum, ſiue pallium fuiſſe, notum eſt. Ita autem demiſſa ad pedes ſtola totum corpus operiebat, vt nihil, quemadmodum ait Horatius, præter faciem appareret. Quare mirum eſt Bayſium crediſſe tunicarum muliebrium alas non fuiſſe conſuta, ſed more Spartanarum ad femora apertas, & φαινομηρίδας. Cum tamen id aperte neget Plutarchus in Lycurgo, cum ait attentiorem curam circa Virgines à Numa adhibitam quam à Lycurgo, cuius inſtitutione cum virgines nudis femoribus incederent locum ſermonibus præbuiſſe poetis, qui eas φαινομηρίδας à nudis femoribus appellarunt, quod virginalis tunicæ alæ conſutæ non erant ab inferiori parte, ſed aperiebantur, ſimulque nudabant totum femur in inceſſu. Quem locum ipſe Bayſius adducit. Nititur autem eo argumento tales fuiſſe tunicas Romanarum mulierum, quod Ouidius ait.

Pallia ſi nimium terra demiſſa iacebunt
Collige, & immunda ſedulus effer humo.
Protinus officij pretium patiente puella
Contingent oculis crura videnda tuis.

Neque enim elato pallio potuiſſe crura apparere, ſi integra tunica fuiſſet, alis vtrinque conſutis. Sed hoc innuit nequitiæ magiſter, amantem, dum lapſam pallii oram tollit, poſſe etiam permittente puella nonnihil ſtolæ ſubducere, atque crurum aſpectu beari.

Similis locus eſt Amorum III.

Sed nimium demiſſa iacent tua pallia terra:
Collige, vel digitis en ego tollo meis.
Inuida veſtis eras, quæ tam bona crura tegebas;
Quoque magis ſpectes, inuida veſtis eras.

Loquitur enim de puellis ſedentibus in ſpectaculis, cumque in ſedendo tunica contraheretur, vt aliquid crurum appareret, ſi nimis pallium ſiue palla dimitteretur aſpe-

ctum

ctum crurum inuidebat. qui igitur pallium tollebat eadem opera crurum aſpectu fruebatur.

Fruſtra autem Philippicarum nuperus Interpres Stolam Senatorij tantum ordinis putauit adductus verbis Plinij, quæ nec ipſe, nec alius quod ſciam aſſecutus eſt, lib. XXXIII. cap. III. de auro. *Habeant fœminæ in armis, digitiſque totis, collo, auribus, ſpiris: diſcurrant catenæ per latera, & inſerta margaritarum pondera è collo dominarum pendeant: etiamne pedibus induitur, atque inter ſtolam plebemque hunc medium fœminarum equeſtrem ordinem facit?* Conqueritur Plinius ibi, aurum pedibus etiam, & cruribus addi. Petronius: *Iam pedum candor intra auri gracile vinculum poſitus Parium marmor extinxerat.* Seneca: *Crura diſtincto religauit auro.*

Eas aureas compedes non à matronis, ſed à libertinis geſtatas, illud argumento eſt, quod matronæ fluente ſtola velatæ, non crura modo, ſed & pedes veſte contectos habebant, & omnia, vt ait Horatius, præter faciem veſte tegebant: ita nullus auri ad oſtentationem parati vſus in parte quæ latebat. At Libertinæ, quibuſque Venus non impermiſſa, cum altius tunicas ſuccingerent, vt ex Ouidio & aliis ſcriptoribus liquet, crura, pedeſque aureis circulis cultos oſtentabant; quæ periſcelides à plebe mulierum ob earum pretium non geſtabantur: atque ita quemadmodum in viris aurum in annulis diſtinguebat à Curia, & à plebeio ordine equites, atque medium ordinem faciebat; ita in mulieribus aurum periſcelio, compedeque geſtatum diſtinguebat libertinas à ſtola, ideſt matronis honeſtis, & à plebe inope, ſicque velut medium quendam equeſtrem fœminarum ordinem faciebat. Non alius eius loci Pliniani ſenſus eſſe videtur: quem alium enim potiorem Plinio interpretem dabimus ipſo Plinio? Is cap. V. ait. *Argentum ſuccedit ex re aliquando & auro, luxu fœminarum plebis compedes ſibi ex facientium, quas induere aureas mos tritior vetat.* Vbi innuit argenteas compedes à plebe geſtatas, cum iam aureæ faſtidiri cœpiſſent. Fruſtra docti calceorum ornatum explicant, quem aureum in fœminis equeſtris ordinis fuiſſe falſo ex Plinio

colligunt. Quaſi equeſtris ordinis matronæ non & ipſæ ſtolatæ. Vel ſi alius ſenſus eſt, haud illum nobis inuideant, quos nihil effugit. Apud Macrobium mentio eſt libertinarum, quæ longa veſte uterentur, cap. 6. Sat. 1. *Lectiſterniumque, ex collata ſtipe faciendum ita, vt libertinæ quoque quæ longa veſte vterentur in eam rem pecuniam ſubminiſtrarent.* Quòd de Libertinis intelligendum exiſtimo, quæ patronis nupſiſſent, & ideo tamquam iuſtæ matresfamilias factæ longa veſte ideſt ſtola matronali vterentur. Ceterum vt virilis tunica, ita & ſtola cingebatur. Id veteres ſtatuæ oſtendunt, & ſcriptores teſtantur. Ouid Amorum. lib. I. el. v.

Ecce Corinna venit tunica velata recincta,
Candida diuidua colla tegente coma.

Recincta eſt dicincta, ſiue ſoluta. Idem lib. III. el. I.

Per me decepto didicit cuſtode Corinna
Liminis obſtricti ſollicitare forem.
Delabique toro tunica velata ſoluta

Quamquam in alijs extet *recincta*. Erat autem tunc Corinna in interiore tunica, quæ vt primo cum de lecto ſurgerent inducbatur, nec cingebatur. Idem in lib. de Arte de Ariadna.

Vtque erat è ſomno tunica velata recincta,
Nuda pedem, croceas irreligata comas.

At ſuperior tunica ſiue ſtola zona cingebatur. Idem Amorum lib. I. el. ſeptima vbi à ſe pulſatam amicam conqueritur.

Nonne ſatis fuerat timidæ inclamaſſe puellæ,
Nec nimium rigidas inſonuiſſe minas?
Aut tunicam ſumma deducere turpiter ora
Vt meatam, media zona tuliſſet opem.

Sed locus corruptus eſt, quem viri doctiſſimi ita corrigunt.

Aut tunicam ſumma deducere turpiter ora
Ad mediam, media zona tuliſſet opem.

Satis fuiſſe diſcindere tunicam ab ſumma ora, ſiue ab extremitate ſuperiori vſque ad mediam, vbi zona cingebatur,

tur, quæ zona impediſſet, quominus tunica vſque ad imam oram laceraretur. Zonæ etiam muliebris meminit Martialis in Apophoretis:

Longa ſatis nunc ſum: dulci ſed pondere venter
Si tumeat, fiam tum tibi Zona breuis.

Porro tunicas muliebres non talares modo, ſed etiam manicatas ſiue manuleatas fuiſſe ſatis notum: vnde tales tunicas in viris probroſas diximus. Eas manicas interdum luxus muliebris non conſutas, ſed fibulis nexas cogitauit, quod tradit Ælianus Variæ hiſt. lib. 1. c. XVII. *Tunicarum vero inquit eam partem, quæ eſt ab humeris vſque ad manus non conſuebant, ſed continuis fibulis aureis atque argenteis conſtrinxere.* Talis tunicæ icona dedidit Rubenius in Elect.

Tabula XI.

Tab. IX.

Pallium muliebre. Palla. Citharœdicus ornatus. Palla Gallica. Cap. XVIII.

TVnicæ, ſiue ſtolæ mulieres honeſtæ iniiciebant pallium; quod *palla* dicebatur. Virg.

Pallam ſignis auroque rigentem.

Seruius. *Significat autem tunica pallium, quod ſecundum Varronem palla dicta eſt ab irrugatione, & mobilitate, qua circa finem huiuſmodi veſtium, ἀπὸ τοῦ πάλλειν.* Illæ autem rugæ efficiebantur, quod cum pars eius in humerum ſiniſtrum reiiceretur, & ſiniſtro brachio pars altera ſubduceretur, in rugas contrahebatur. *Rigentem autem duram propter aurum, ſicut & nouas veſtes videmus.* Idem ad illud,

Pro longæ tegmine pallæ;

Palla, inquit, *proprie eſt veſtis muliebris deducta vſque ad veſtigia.* Iſidorus *quadrum pallium* interpretatur: quod de ſuo adiecit, quemadmodum quod *affixis in ordinem gemmis diſtincta eſſet.* Id enim Seruius non habet, à quo ille ad verbum accepit. Recte autem illud, *dictam pallam ἀπὸ τοῦ πάλλειν, quod rugis vibrantibus ſinuata criſpetur.* Ita Nonius *Palla eſt honeſtæ mulieris veſtimentum hoc eſt tunica pallium.* Horatius matronarum habitum deſcribens Sat. lib. I. II.

Ad talos ſtola demiſſa, & circundata palla.

Et Ouid. lib. III. Amorum el. XIII.

Virginei crines auro gemmaque premuntur
Et tegit auratos palla ſuperba pedes.

Idem pallium ſimpliciter appellat, de Arte lib. I.

Pallia, ſi terra nimium demiſſa iacebunt,
Collige, & immunda ſedulus effer humo.

Et lib. III. Amorum.

Sed nimium demiſſa iacent tua pallia terra;
Collige, vel digitis en ego tollo meis.

Tam palla igitur, quam ſtola, ita mulierum peculiares fuere, matriſque familiæ cauſa comparatæ, ut iis viri non facile uti poſſent ſine vituperatione, ut loquitur Vlpianus lib.

XXIII.

XXIII. D. de auro arg. leg. Vbi *palla*, non *pallia* legendum eſſe, etſi ita extet in Pandectis Florentinis, idque tueatur Faber Semeſt. lib. I. cap. XV, ex eo apparet, quod pallia inter communia viris & fœminis veſtimenta à Iuriſconſulto infra recenſentur, cum pallæ muliebria tantum fuerint. *Communia ſunt quibus promiſcuè utitur mulier cum viro, velut ſi eiuſmodi penula palliumve eſt*. Liuius lib. XXVII. narrat, Ptolomæo Ægypti Regi dono à Senatu miſſam *tunicam & togam purpuream, Cleopatræ Reginæ pallam pictam cum amiculo*.

Porro pallam eandem cum peplo Seruius facit ad illud:

— peplumque ferebant.

Peplum proprie eſt palla picta fœminea Mineruæ conſecrata. Vt Plautus. *Numquam ad Ciuitatem venio niſi cum infertur peplus*. Et paulo ante. *Cum Diomedes auxilio Mineruæ plurimos Troianorum fudiſſet, Helenus vates monuit, vt Mineruæ numen exoraretur, & cum precibus Deæ ponerent veſtem, quam Regina ſpecioſiſſimam habebat, ideſt peplum: vnde poſt Mineruæ palla peplum appellata eſt*. Iuvenalis etiam Troadibus pallam tribuit.

— ſciſſaque Polyxena palla.

Ouidius etiam Dianæ Met. lib. III. cum ſe lotura exueret.

Altera depoſita ſubiecit brachia palla

Et Ocyroe in equam conuerſæ lib. II.

Longa pars maxima palla
Cauda fit.

Palla inde ad citharœdos, Tragædos, & ſaltatores tranſlata eſt. De Citharœdo Cornificius lib. IV. *Vti citharœdus cum procedit optimè veſtitus, palla inaurata indutus cum chlamyde purpurea coloribus varijs intexta*. Et Lucianus aduerſus indoctum tradit citharœdum imperitum veniſſe Delphos veſte auro inſigni, & deſcendiſſe in certamen purpura auro contexta. Ouidius II. Faſtorum de Arione.

Induerat Tyrio diſtinctam murice pallam.

Propter quam cauſam ipſe Apollo palla indutus à poetis producitur. Idem Amorum lib. I. el. VIII.

Ipſe Deus vatum palla ſpectabilis aurea.

Tra-

Tractat inauratæ conſona fila lyræ.

Et Tibullus lib. III. eleg. IV. de Phœbo.

Ima videbatur talis illudere palla.
Namque hæc in nitido corpore veſtis erat.
Artis opus raræ fulgens teſtudine & auro
Pendebat læua garrula parte lyra.

Sic Virgilius de Orpheo.

Nec non Threicius longa cum veſte ſacerdos.

Longa veſtis eſt palla, ut apud Propertium:

Pythius in longa carmina veſte ſonat.

De Tragœdis Ouidius Amorum lib. II. el. XVIII.

Sceptra tamen ſumpſi curaque Tragœdia noſtra
Creuit, & huic operi quamlibet aptus eram.
Riſit amor pallaque meam pictoſque cothurnos
Sceptraque priuata tam cito ſumpta manu.

Et lib. III. el. I.

Venit & ingenti violenta Tragœdia paſſu,
Fronte comæ torua, palla iacebat humi.

De ſaltatorum palla animaduertit Turnebus libro XX. ex Plauto Menæchmis.

Sed obſcuro hercle ſalta ſic cum palla poſtea.

Quia autem ſaltatores molles & effœminati, ideo infra ait Peniculus. *Non ego te indutum foras Exire vidi palla?* ME. *Vae capiti tuo Omnes cinædos eſſe cenſes, tu quia es: Tun' me indutum fuiſſe palla prædicas?*

Eadem fabula, cum Menœchmus induiſſet pallam, quam uxori ſurripuerat, ait ad paraſitum.

Dic mihi nunquam tu vidiſti tabulam pictam in pariete, Vbi Aquila catamitum raperet, aut vbi Venus Adoneum? Age me aſpice, ecquid aſſimulo ſimiliter.

Porro mihi mirum videtur, cum palla veſtitus exterior muliebris eſſet, eamque Menœchmus paraſito per iocum olfaciendam dediſſet, illum aſpernatum dicere. *Summum me olfactare oportet veſtimentum muliebre. Nam & iſtoc loco ſpurcatur naſus odore illucibili.* Nam ſi de tunica aut ſubucula loqueretur credibilius eſſet. Seu iocus paraſiticus eſt Horat.

Poſt

Poſt hæc perſonæ, pallæque repertor honeſtæ
Æſchylus.

Hæc autem pallam longo ſyrmate humum verriſse, illa indicant:

Traxitque vagus per pulpita veſtem.

Suetonius etiam de Caligula. *Tres Conſulares ſecunda vigilia in Palatium accitos, multaque & extrema metuentes ſuper pulpitum collocauit, deinde repente magno tibiarum, & ſcabellorum crepitu cum palla tunicaque talari proſiluit, ac deſaltato cantico abijt.*

Quod ſane mirum videri poteſt, ſaltatores longis ac fluentibus tunica, pallaque velatos, cum habiliores ſuccincti, & tunicati tantum futuri fuiſſent. Sed de habitu citharœdorum infra, cum de chlamyde agemus. Palla etiam inter virilia veſtimenta, ſed barbarica. Curtius lib. III. *Cultus Regis inter omnia luxuria notabatur; Purpureæ tunicæ medium album intextum erat: pallam auro diſtinctam aurei accipitres adornabant.*

Tabula XII. & XIII.

Maſ-

Digitized by Google

Tab. XII

Tab.XIII

Digitized by Google

Martialis lib. V.

Dimidiaſque nates Gallica palla tegit

Quo fortaſſe reſpexit Strabo lib. V. de habitu Gallorum. οἱ γὰρ Κέλται ἀντὶ χιτώνων σχιστοὺς χειριδωτοὺς φέρουσι μέχρι αἰδοίων, καὶ γλουτῶν. Interpres magis ſenſum ſecutus quam verba *pallas* vertit, cum *tunicas apertas manuleatas* debuiſſet, quæ tamen Gallis pallæ fuere ad pudenda pertinentes.

De Amiculo. Cap. XIX.

Præter pallam etiam amiculum muliebre veſtimentum fuit; licet commune cum viris. Quod genus veſtimenti à circumiectu dictum Feſtus interpretatur. Idque in viris non diſſimile fuiſſe videtur chlamydi, ſiue paludamento. Nam Curtius lib. III. de Dario fugiente. *Inſignibus quoque Imperij, ne fugam proderent, indecore abiectis.* Subiicit paulo poſt: *Vnus namque è captiuis ſpadonibus amiculum quod Darius, ne cultu proderetur, abiecerat in manibus eius, qui repertum ferebat, agnouit.* Alibi ait *Alexandrum amiculo, cui adſueuerat ipſe, ſolum, in quo corpus Cyri iacebat, velauiſſe.* Et lib. VI. *Philotas obſoleto amiculo velatus inducitur.* Idem Philippo Medico tribuitur. Nec aliter vnquam veſtem ſuperiorem militarem Curtius appellat. Val. Maximus lib. V. c. II. *Darius priuatæ adhuc fortunæ amiculo Syloſontis Samij delectatus, curioſiore contemplatione fecit, vt vltro ſibi, & quidem à cupido daretur.* Quam rem narrans Ælianus Variæ lib. IV. ait ortum inde adagium, ἡ Συλοσῶντος χλαμύς. *Siloſontis chlamys.*

Fuiſſe tamen veſtem muliebrem apparet. Curtius libro V. *Fœminarum conuiuia ineuntium in principio modeſtus eſt habitus: dein ſumma quaque amicula exuunt, paulatimque pudorem prophanant.* Iſidorus lib. XIX. c. XXV. cenſet fuiſſe pallium meretricium lineum. Sed fallitur, nam & honeſtarum matronarum geſtamen fuit. Liuius lib. XXVII. narrat miſſam à Senatu Cleopatræ Reginæ *pallam pictam cum amiculo purpureo.* Et lib. XXXIV. *Fœminis dumtaxat purpuræ vſum interdicemus, & cum tibi viro liceat purpura in veſte ſtragula uti, ma-*

trem familias tuam purpureum amiculum habere non ſines?

Fuit quidem & meretricum, ſed in Comœdia palliata. Nam Romæ proſtibularum togam geſtamen fuiſſe diximus. Plautus Ciſtellaria. Act. I. S. I.

Gy. *Amiculum hoc ſuſtolle ſaltem. Sil. ſine trahi, cum egomet trahor.*

Vbi Lambinus amiculum parvum amictum interpretatur. Sed ſi parvus, quomodo trahebatur, humumque verrebat, niſi ſuſtolleretur? Etiam Pœnulo Act. I. Sc. II. ait Agoraſtocles ad meretricem. *Age, ſuſtolle hoc amiculum.* Fuiſſe quidem à palla diuerſum ex Liuio didicimus, ſed quodnam diſcrimen adhuc quærimus, niſi quod breuius palla fuerit, ita tamen vt, ſi pars eius læuo brachio, aut humero non ſuſtineretur, flueret, & traheretur.

Varia muliebrium veſtimentorum nomina ex Plauto recenſentur. Cap. XX.

MVliebres luxus cenſuram agit ſenex ille Plautinus in Epidico, qui iure intolerabilior videri poteſt in illa paupertate, nondum ſubacta Aſia, nondum orbis ſpoliis, ac peregrinis delitiis fera bellicoſa Martis gente emollita. Quæ hic inſerere placuit magis, quia ad inſtitutum argumentum pertinent, quam quod addi poſſe aliquid iis quæ à viris doctiſſimis allata ſunt ſperemus: licet non pauca ſint de quibus merito dubitemus.

Verba ergo Latinæ Syrenis ſunt Epid. Act. II. Scena II.

EP. *Sed veſtita, aurata, ornata vt lepide! vt concinne! vt noue!*
PE. *Quid erat induta? an regillam induculam, an mendiculam?*
An impluviatam vt iſta faciunt veſtimentis nomina?
EP. *Vt in impluvium induta eſt!* PE. *Quid autem iſtuc mirabile eſt?*
Quaſi non fundis exornata multa incedant per vias?
At tributus cum imperatus eſt, poteſſe pendi negant:
Illis, quibus tributus maior penditur, pendi poteſt.
Quid iſta, quæ veſti quotannis nomina inueniunt noua?

Tuni-

Tunicam rallam, tunicam ſpiſſam, linteolum caſicium,
Induſiatam, patagiatam, caltulam, aut crocotulam,
Supparum, aut ſubminiam, ricam, baſilicum, aut exoticum,
Cumatile, aut plumatile, cerinum, aut melinum, gerræ maxima.
Cani quoque etiam ademptum eſt nomen. EP. *Qui?* PE. *Vocant laconicum.*
Hæc vocabula auctiones ſubigunt vt faciant viri.

Sed in pleriſque ſtandum eſt fide Nonii, qui fatali more vaticinatur. *Regillam* veſtem diminutiue à Regia dictam prodit, vt & baſilica, & pro *inducula tuniculam* legit. Sed quænam veſtis iſta Regia Romæ, aut cuius formæ? Nam quod Lambinus eandem cum trabea facit, qua Reges, & Reginæ utebantur, nullus veterum trabeam fœminis adſcripſit; & qui poterat, cum toga eſſet, eaque tantum meretricum. Heic autem Plautum etiam matronarum luxum perſtringere certum eſt. Regillæ meminit Varro apud eundem Nonium Papia papæ.

Collum procerum fictum leni marmore
Regillam tunicam diffingitur purpura.

Si tamen locus illo menda vacat. Certe Latinitas non conſtat. Sed *Regilla* haud dubie tunica eſt, quæ & recta, quod ſurſum verſus à ſtantibus texeretur, de qua Feſtus. *Regillis, tunicis albis, & reticulis luteis vtriſq; rectis textis ſurſum verſum à ſtantibus pridie nuptarum virgines diem induta cubitum ibant ominis cauſa, vt etiam in togis virilibus dandis obſeruari ſolet.* Cur autem *mendicula* in hoc cenſu, & faſtu, quam inde dictam, quod mendicis conueniret? Nam quod quidam *meddiculam* à voce *Meddix*, quæ magiſtratum teſte Feſto apud Oſcos ſignificat, dictum volunt, eadem ſomnia ſunt. Præſtat igitur aliqua ignorare, quam toties argutari.

Sequitur *impluviata*: quam à colore ſic dictum idem Nonius exiſtimat. *Impluviatus color quaſi fumato ſtillicidio implutus, qui eſt Mutinenſis quem nunc dicimus.* Sed quid ſit *ſtillicidium fumatum, & qui Mutinenſis color*, fruſtra quærimus. Turnebus lib. XIV. cap. XIX. à forma ita dictam interpreta-

tur,

Digitized by Google

tur, ſcilicet à ſimilitudine impluvii. Vt enim vites impluviatæ, ſic & veſtem à forma impluviorum dictam, quæ eſſet quaternata, ideſt quatuor quadrata lateribus vndique corpus ambiret, quæ eſt figura impluviorum in cauædijs. Quam interpretationem quidam perperam Grutero adſcripſerunt. Sed num tunica, aut pallium hac forma compacta uſui eſſe poſſet, videant docti.

De Ralla, quæ eadem, & rara Ouidio dicitur, item de ſpiſſa nulla difficultas eſſe videtur: vt à ratione texturæ altera rara fuerit, altera denſiùs texta. Gloſſæ tamen veteres Rallam pro raſa accipiunt. *Ralla* ξυϛὴ. ξυϛὸς *Raſus*. Ita Ralla erit eadem ac raſa; ſpiſſa autem pexa, ſiue Phrygiana.

Linteolum caſicium Nonius explicat *purum & candidum*; *à cadendo, quod ita ad candorem perueniat, vel quod oras circumciſas habeat*. Sed undicunque dictum ſit, cuiuſve hoc Linteolum fuerit, hoc quoque ignoramus.

Induſium ſiue *intuſium* fuiſſe tunicam interiorem, ſupra oſtẽdimus. Sed quid tunica induſiata non facile dixerim. Et tamen pro ipſo induſio ponit non ſolum Nonius heic, ſed ipſe Varro lib. IV. de L. L. *Alterius, generis item duo, vnum quod foris, ac palam, pulla: alterum quod intus, à quo intuſium, id quod Plautus dicit Intuſiatam, patagiatam*.

Patagium aureum clauum interpretatur Nonius, *qui pretioſis veſtibus immitti ſolet. Vnde veſtis patagiata*. Porro patagiatum ἀπὸ τοῦ πατάσσω, παταγεῖον, clavus qui in materiam incuditur, ut docti monuerunt. Vt proprie *clauus* ſit purpureus, *patagium* aureus. Tertullianus de pallione, *Omni patagio inauratior*. Feſtus. *Patagium eſt, quod ad ſummam tunicam aſſui ſolet, quæ patagiata dicitur: & patagiarij, qui eiuſmodi opera faciunt*. Ad quem locum non eſt audiendus Scaliger, qui verba Liuij lib. IV. ſollicitat. *Placet tollendæ ambitionis cauſa Tribunos legem promulgare, ne cui album in veſtimentum addere petitionis cauſa liceret*. Legit enim *clavum*, quem errorem ex corrupta ſcriptura *clabum* manaſſe ait. Sed cur claui petitionis cauſa addebantur veſtimentis? Quis neſcit vetitam ibi togam candidam, quæ petitorum pro-

pria,

pria; ſiue cretatam ambitionem interdictam? Multo minus patagium dictum, quod quibuſdam quaſi maculis & næuis inſperſum eſſet: quia patagus genus morbi, quo qui moriuntur, huiuſmodi rotundis maculis fœdantur. Cum potius à ſimilitudine clauorum morbum eum ita dictum appareat, *ἀπὸ τῦ πατταλέσω*, ut paulo ante notabamus.

Caltulam, & crocotulam (explicat Nonius) *utrumque à generibus florum translatum, à calta, & à croco.* Virgil. in Bucol. *Pinguia luteola pingit vaccinia calta.* Dein adducit locum Plauti. Item Nouius Pedio. *Mollicinam, crocotam, chiridotam, ricam, ricinium.* Næuius Lycurgo. *Pallis, patagijs, crocotis, malacijs mortualibus.* Sed *caſtulam* Varro de vita Pop. Rom. lib. I. *palliolum breue voluit haberi. Caſtula eſt palliolum præcinctui, quo nudæ infra papillas præcinguntur, quo mulieres nunc eo magis vtuntur, poſtquam ſubuculis deſierunt.* Quare aut apud Plautum *Caſtula*, aut apud Varronem *Caltula* legendum eſt. Si *Caſtula*, notatio perit, ut à flore dicta ſit. Locus Næuii & ipſe deprauatus eſt. Quid enim eſt *malacijs mortualibus?* Olim Beroaldus ad Apuleium legit *malacis*, qui à præceptore ſuo Baptiſta Pio accepit in hunc Plauti locum. Recte. nam *malcum pallium* apud Plautum Bacchidibus pro molli & delicato. Niſi quis legere malit *mollicinis*. Nam ibidem apud Nonium Nouius Pedio. *Mollicinam, crocotam, chiridotam, ricam, ricinium. Mortualibus* autem fortaſſe intelligit *ricam, & ricinium*, quæ in funere à matronis adhibita ſupra notauimus, & loco Nouii cum crocota, & chiridota coniunguntur.

Quod ad crocotam attinet, aliqua à nobis dicta ſunt libro III. cap. V. huius commentarii, quæ inde petantur. Diximus muliebre geſtamen fuiſſe, & quod ſequitur mollium atque effœminatorum. Apuleius lib. XI. *Sitam pileo textili, crocotiſque Phrygys catamiti paſtoris ſpecie.* Inde apud Ariſtophanem ridet Hercules Bacchum crocotæ Leoninam ſuperinduiſſe. Ridet inquam

Ὁρῶν λεοντῆν ἐπὶ κροκωτῷ κειμένην.

Vbi Scholiaſtes *Crocotam Bacchicum geſtamen, & muliebre* inan-

Indumentum interpretatur. Ita Lucianus Baccho Silenum inducit vehentem aſino ἐν κροκωτῷ *in Crocota*. Inde Crocota ſaltatorum, ac pantominorum propria, ut viri docti monuerunt. Ita Duris Samius apud Athenæum lib. IV. inducit Polyſperchonta peritia rei militaris & auctoritate inter Macedonas præcipuum ſaltantem ἐνδυόμενον αὐτὸν κροκωτὸν, *Crocota induſum*. Sic Lucianus de Hiſtoria, *Herculem apud Omphalem* ἐν κροκωτῷ καὶ πορφυρίδι penſa trahentem inducit. Athenienſibus etiam bacchanalia agitantibus κροκωτοὶ adſcribuntur à Philoſtrato lib. IV. cap. VII. & quoniam, ut alibi diximus, *Crocotam* appellatam Græci tradunt, quod croceo colore eſſet infecta; unde *infectores Crocotarij* apud Plautum; hinc Turnebus illud Virgilij lib. IX. de Teucris.

Vobis picta croco, & ſplendenti murice veſtis

de *Crocota* interpretatur quæ effœminatorum, & ſemiuirorum propria. Crocotam etiam intellexit Ouidius lib. III. de Arte.

Illa crocum ſimulat, croceo velatur amictu,
Roſcida Luciferos cum Dea iungit equos.

Pergamus in Plauto. *Supparum* Nonius interpretatur *Linteum femorale uſque ad talos pendens, dictum quod ſubtus appareat*. Nouius Pedio. *Supparum purum, bellientem interim eſcam meram*. (*Velientem interim Oſcam meram* Lipſius corrigit) Afranius epiſtola: *Tace puella, non ſum ſupparo, ſi induta ſum*. Varro Eumenid. *Hic indutus ſupparum, coronam ex auro & gemmis fulgentem gerit*. Feſtus *veſtimentum puellarum lineum* interpretatur, *quod ea ſubucula diceretur*. At Varro lib. IV. de L. L. à ſubucula diſtinguit, & ab eo deducit quod eſt ſupra. *Alterum genus inquit, quod ſubtus eſt: à quo ſupparus*. Quod veriſimilius eſt. Si enim interior veſtis fuiſſet, quomodo ille apud Afranium negaret ſe puellam eſſe, etſi ſupparo indutus, ſi veſtis illa latuiſſet? Non fuiſſe autem tantum puellarum, indicare videtur Lucanus lib. II. de Marcia Catonis matrimonium repetente.

Humeriſque hærentia primis
Suppara nudatos cingunt anguſta lacertos.

Vbi

Vbi & veſtem ſuperiorem fuiſſe apparet, & primis humeris hæſiſſe. Cur autem dicatur nudatos lacertos cinxiſſe ea fortaſſe cauſa eſt, quod Marcia recens à funere Hortenſii mariti nudis ad planctum pectore & lacertis veniebat. Subiicit enim.

Sicut erat mæſti ſeruans lugubria cultus.

Porro eleganter Tertullianus aduerſus Gentes vexillorum vela tranſuerſis haſtulis alligata *ſuppara* vocat, & *ſtolas crucium* appellat.

Ceterum *ſubminiam* vocem nihili ſcioli intruſerunt, & vel à *minio*, vel à *minuendo* interpretati ſunt, cum apud Nonium diſertim ſcriptum ſit *ſubnimium*, nihilque certius doctorum virorum coniectura, alluſum eſſe ad vocem præcedentem ſupparum, quæ eſt quaſi ſubparum, atque ita oppoſitam per iocum vocem *ſubnimium*. Quemadmodum paulo ante tunicam *mendiculam Regilla* oppoſuerat, & in voce *impluuii*, ac *fundi* luſerat.

De Rica hæc Nonius. *Rica eſt quod nos ſudarium dicimus.* Serenus opuſculo. lib. I. *Aut zonulam, aut auem, aut ricam.* Auem Pius interpretatur gruem, qui color in veſte Fœminea. Ouidius. *Albenteſue roſas Threiciamue gruem.* Sed durum videtur veſtem coloris gruini auem appellatam. Nouius Pedio. *Molticinam crocotam, chiridotam, ricam, ricinium.* Lucil. Sat. lib. II. *Ricini aurati, rica, & orarta mitra.* Turpilius Etera. *Ducit me ſecum, poſtquam ad ædem venimus veneratum Deos. interea aſpexit virginem inſectam in capite riculam indutam oſtrinam.* Pius in libris ſuis pro *Inſectam*, *Inſtantem* reperit & pro *Oſtrina*, *Muſtelinam*. Varro Prometheo lib. I. *Alia mitram ricinam, aut mitram Meliteſem.* Feſtus, *Veſtimentum quadratum & fimbriatum* interpretatur, *quo flaminica pro palliolo vtebantur.* Varro lib. IV. de L. L. à *ritu* dictam vult, *quod Romano ritu ſacrificium fœmina cum faciunt capita velant.* De ricinio autem ſiue recinio non pauca à nobis in ſuperioribus diſputata ſunt,

Baſilicum & Exoticum alteram *Regiam*, alteram *peregrinam* veſtem Nonius explicat, vt vox ipſa declarat. Sed quænam

ta, pari cum ceteris fato ignoratur.

Cumatilis color eidem dicitur, *aut marinus aut cæruleus. Tractum à Græco, quaſi fluctuum ſimilis. Fluctus enim Græcè κύματα dicuntur*. Titinius Setina. *Et quem color cumatilis decet*. Gruterus tamen exiſtimat non ita vocatam eſſe hanc veſtem ob colorem, ſed texturam repræſentantem fluctus, quæ & *undulata* Varroni dicta apud Nonium. Sed cum *de toga undulata* quærebamus, quam fuiſſe albam conſtat, quomodo undarum textura in veſtimento albo exprimi poſſet dubitauimus, nam quo nunc veſtes aqua reſperſæ ac prælo ſubiectæ undarum ſpeciem exprimunt, neſcio an veteribus notum artificium fuerit. Certe undulatas veſtes deſcribit Ouidius.

Hic undas imitatur, habet quoque nomen ab undis.
Crediderim nymphas hac ego veſte tegi.

At *plumatile, aut clauatum, aut ex plumis factum*, eidem dicitur. An veſtis confici poſſit ex plumis haud ſcio. Veriſimilius eſt clauis diſtinctam fuiſſe opere Phrygionis, qui plumarum formam referrent. Vnde opus plumarium, de quo viri docti dicere occuparunt. *Cerinum à cera colore dictum* idem obſeruat, cumque in veteribus libris *garinum* legatur, recte Turnebus exiſtimat eſſe pro *carinum* à Siculo καρὸς pro κηρὸς, quod eſt *cerini coloris*. Vnde *carinarios* Plautus in Aulularia appellat, qui eo colore veſtes inficerent.

Melinum omiſit Nonius. Lambinus à *melle* hoc eſt *mellei coloris veſtem*, tunc liquida duplicando. Alii *melinum colorem*, qui mali Cydonii pallorem imitetur. Alii *candidum* ex Plinio à Melo inſula, vbi optimus habetur.

Tandem Plautus ait *canis ademptum nomen eſſe, cum genus veſtis laconicum diceretur*. Nam cum aliqui canes lacones, & Laconici dicerentur, ea vox ad veſtes tranſiit, quæ Laconicæ dictæ.

Atque ita vno veluti faſce tot luxuriæ muliebris nomina in illa horrida antiquitate dedimus, quot fortaſſe non fuere, cum eadem luxuria frænos abrupiſſet.

Alia in Plauto, quæ ad muliebrem mundum pertinent, expenduntur. Cap. XXI.

NOn minor fœminei luxus inſania ab eodem traducitur in Aulularia Ac. III. Sc. v. his verbis.

Sed hoc etiam pulchrum eſt, præquam vbi ſumptus petunt.
Stat fullo, Phrygio, aurifex, lanarius,
Caupones patagiarij, induſiarij,
Flammearij, violarij, carinarij,
Aut manulearij, aut murrobathrarij.
Propolæ, linteones, calceolarii,
Sedentarii ſutores, diabathrarii
Solearii aſtant, aſtant molochinarii;
Petunt fullones, ſarcinatores petunt,
Strophiarii aſtant, aſtant ſemizonarii;
Iam hoſce abſolutos cenſeas: cedunt, petunt.
Trecenti cum ſtant phylaciſtæ in atriis,
Textores, limbolarii, arcularii ducuntur: datur
Aes. Iamque hoſce abſolutos cenſeas,
Cum incedunt infectores crocotarii,
Aut aliqua mala crux ſemper eſt, quæ aliquid petat.

In quibus vtinam non toties diuinandum eſſet. Quid enim ipſo ſtatim initio hic *caupones* faciunt? Lambinus non eſſe eos qui vinum vendunt, ſed qui rem quamlibet quam emerunt pluris reuendunt. Sed hi paulo poſt propolæ appellantur. Turnebus caupones dictos à copiis, vt ſint mercatores, & inſtitores patagiorum. Sed cur ſoli patagiorum mercatores caupones dicti? Veteres editiones habent cinifiones. Verum hi potius in familia erant calefaciendis calamiſtris, & rutilandis crinibus deſtinati.

De *patagio* atque *induſio* ſupra dictum eſt. *Flammeum* velum fuiſſe, quo nouæ nuptæ caput nubebant. vnde & nuptiæ appellatæ notum eſt. Inde Flammearii. Alii tamen quod flammeo, ſiue rubro colore veſtes tingerent dictos putant. Sicut *violarios* qui violæ, *cerinarios* qui ceræ colore

Hh 2 veſtes

veſtes tingerent. Sed mirum eſt artificium, quod fuit unius infectoris, ita inter plures diſpertitum: niſi iſta ad augendam luxus inuidiam conficta ſunt. Cur autem *carinarij* pro *cerinarii* dicti, ſupra ex Turnebo rationem attulimus. *Manulearios* qui tunicarum manicas, ſiue tunicas manuleatas, quarum mentio apud Plautum alibi, conficerent dictos exiſtimant: ſi tamen hoc à ſarcinatoribus diuerſum artificium fuit.

At *murrobathrarii* mire Criticos ſollicitant. Ita enim in veteribus libris extare monuit Camerarius. Quod ita interpretatur Turnebus ad Theophraſtum de Odoribus: *myrobathrarios* fuiſſe, qui calciamenta muliebria, ut bene olerent, unguentis, & gratis odoribus, ac ſuffimentis imbuebant. Sed quis credat artifices fuiſſe, qui hoc tantum facerent? Quaſi ipſæ mulieres hoc miniſterio defungi non poſſent, ut unguenta quæ corpori infunderent, etiam calceis illinerent. Si tamen eo luxus prouenerat, ut res tam precioſa etiam ſolo ſubijceretur. Mutauit poſtea ſententiam in Aduerſarijs, & *aromatarias* legendum ſuſpicatur: ſicut Lambino placet legere *malobathrarii*, à *malobathro* precioſiſſimo, ut fuerint unguentarii. Mihi ſimplicior notatio videtur, quæ ab eodem Lambino adducitur *myrobrecharii*, quæ vox ſignificat eos, qui unguento perfundunt, & madefaciunt. Vt ſint ſimpliciter unguentarij.

Nec felicius idem Turnebus lib. 1. Aduerſ. cap. 1. vocem *propola* interpretatus eſt, quem ſequitur Lambinus: & *pro pala* legendum cenſet. Eos ſcilicet qui merces palam, & veluti ante palum, ſiue de palo pendentes vendunt. Quæ enim merces non palam vendebantur? Rectius Scaliger *Propolam* ex Græco πωλεῖν, ſed præpoſitione Latina, quæ propterea producitur, ut in *Prologo*. Dictum autem quòd primus vendat merces, quas in portu primum anticipat, & ut Perſius ait

Primus tollit piper è ſitiente camelo

Lucilius.

Sicuti cum ficus primos propola recentes

Attu-

Attulit, & pretio ingenti dat primitum paucis.
Quæ verba egregie declarant, quid eſſent propolæ.

Inter *linteones*, & *lintearios* hoc diſcrimen docti poſuere; quod illi lintea texerent, hi venderent.

Sed cur ſolos *ſutores* ſedentarios appellauerit, cum tamen omnes quos recenſuit, & qui ſequuntur artifices ſellularij ſint, incertum eſt. Ipſe tamen etiam contra librorum fidem *ſegmentarij* legere auſim, ideſt aureorum ſegmentorum confectores, de quibus ſupra dictum eſt. Monet Lambinus in libris veteribus extare *ſedentarij ſutates*: unde quibuſdam placere *ſutantes*, ideſt multum ſuentes, quod verbi monſtrum eſt. Bapt. Pius *ſedentarios* fuiſſe dicit, qui ſedes & cathedras matronarum molli ſtrato coopertas conficerent. Quod fortaſſe minus ineptum eſt, quam quod *ſutelates* legit, ideſt *ſutelæ* textores: *ſutelam* autem fuiſſe tenuem & ſubtilem telam, ex Nonio: vnde & ſtrophæ ſutelæ dictæ ſint.

Diabathrarij quid eſſent declarat Feſtus, cum ait *diabathra genus fuiſſe ſolearum Græcanicarum, quarum confectores diabathrarij*. Nævius apud Varronem de L. L. lib. VI. *Diabathra in pedibus habebat, & erat amictus Epicroco*. Sed cur id opus non fuit ſutorum, aut calceolariorum quos ſupra poſuerat, aut ſolcariorum, qui mox ſequuntur?

Molochinarios Nonius interpretatur *infectores molochini coloris, quem ſimilem fuiſſe flori maluæ*. Cæcilius: *Carbaſina, ampetina, molochina*. Ita coloris inter purpureos à Plinio recenſetur. Sed cur hoc opus vnius infectoris non fuit?

Sarcinatoris inepta notatio apud Nonium, *dictum ſcilicet à ſarcina, quia plurimum veſtium ſumat*. Quaſi vero non etiam lana vetus, veſtiſque pars ſarciatur. Malè etiam cum ſutore confundit, nam licet ſarcire ſit ſuere, ut indicat Lucilius. *Sarcinatorem eſſe ſummum, ſuere centonem optime*. *Sutoris* tamen vox proprie de eo qui calceos ſuit.

Strophium idem recte interpretatur *breuem faſciam, quæ virginalem papillarum tumorem cohibet*. Hinc *ſtrophiarij*. Catullus.

Digitized by Google

Non contecta leui velatum pectus amictu;
Non tenui ſtrophio lactantes vincta papillas.

Cicero de Aruſp. reſp. *Clodius à crocota, à mitrâ, à muliebribus ſoleis purpureiſque faſciolis, à ſtrophio, à ſpaltrio, à flagitio, à ſtupro eſt factus repente popularis.*

At *ſemizonarios* dictos exiſtimat Turnebus, qui *ſemizonas* conficerent, quæ *ſemicinctia* dicerentur. Sed cum zona eſſet faſcia, qua tunica cingeretur, ut dictum ſupra, aliquid minus, & breuius fuerit ſemizona neceſſe eſt: non ergo eadem cum ſemicinctio, quod, ut idem fatetur, partem hominis anteriorem à cingulo, & lumbis ad pedes uſque præcingebat. Itaque *ſemizonarij* ſimpliciter ſemizonarum confectores: quamquam haud ſcio, cur qui zonas conficerent, iidem non & ſemizonas darent.

Limbolarios, ſiue ut Nonius *Limborarios*, qui limbos, & inſtitas conficerent, ſiue limbo veſtes ipſas prætexerent, ac pingerent. *Arcularios*, qui arculas, & ſcriniola conficerent, ac venderent; *Crocotarios*, qui croco tunicas inficerent, dictos conſtat. Atque ita omnes iſti nugiuendi, qui toties crucem criticis, ſicut illi maritis, fixerunt, qualitercumque abſoluti ſunt.

Sed quoniam in hoc ſumus, vt non ſine rubore fateri cogamur, quam plurima eſſe, quæ in his literis ignorentur, Ouidii locum de cultu muliebri adſcribam deploratæ obſcuritatis. In III. de Arte.

Conueniunt tenues ſcapulis amletides altis
Anguſtum circa faſcia pectus eat.

In manu exaratis, vt & in antiquis editionibus extare analectides monuit me Nicolaus Heinſius magni parentis magna proles, cui cum alia plurima, tum accuratiſſimam Ouidii editionem poſteritas debebit. Turnebus lib. IV. cap. XXII. *Omeſtaes* legendum eſſe affirmat, vt ſint ſcapulares, vel humerales faſciæ. Nam ſi, quod veteres interpretes ponunt, analectides puluini eſſent ad conſtipandas puellarum ſcapulas, altiores illæ extitiſſent, magiſque vitium apparuiſſet. Quare ad diſſimulandam ſcapularum altitudinem tenui-

tenuibus faſciis vtendum erat. Scaliger propius veterem ſcripturam omaletides reponit. Sed vox vtraque nuſquam quod ſciam audita. Itaque contenti ſimus hoc Catone.

De Variis coloribus muliebris cultus. Cap. XXII.

Matronas in Tyria aureis inſtitis ſegmentata inceſſiſſe ſupra notauimus. At libertinæ, & quæcumque apud Ædiles licentiam ſtupri vulgauerant, quibus purpura interdictum, aliæ aliis veſtium coloribus gaudebant. Varios enumerat peccandi magiſter Libro tertio.

Cum tot prodierint pretio leniore colores,
Quis furor eſt cenſus corpore ferre ſuos?

Dixerat enim ſe non loqui de purpura dibapha matronarum, qui, quia precioſiſſima, integra patrimonia vno cultu geſtata, indicat. Subiicit.

Aeris ecce color tum cum ſine nubibus aer,
Nec tepidus pluuias concitat Auſter aquas.
Ecce tibi ſimilis qui quondam Phryxon, & Hellen
Diceris Inois eripuiſſe dolis.
Hic vndas imitatur, habet quoque nomen ab vndis.
Crediderim Nymphas hac ego veſte tegi.
Ille crocum ſimulat, croceo velatur amictu,
Roſcida luciferos cum Dea iungit equos.
Hic Paphias myrtos, hic purpureos amethyſtos,
Albenteſve roſas, Threiciamve gruem.
Nec glandes Amarylli tua, nec amygdala deſunt,
Et ſua velleribus nomina cera dedit.
Quot noua terra parit flores, cum vere tepenti
Vitis agit gemmas, pigraque fugit hiems:
Lana tot aut plures ſuccos bibet: elige certos.
Nam non conueniens omnibus omnis erit.

Recenſet deinde quis color in cultu quamque deceat. Primus ergo aeris color cum ſudum eſt cœlum, qui & *cæruleus*, & *hyacinthinus*, vulgo *cæleſtis* dicitur. Quidam *Cæſium* eundem fecere, ſed fuiſſe diuerſos ex Cicerone docuit

Thy-

Thyleſius, qui in primo de natura Deorum *Caſios* oculos Mineruæ, cœruleos eſſe Neptuni dicit. Quod autem cæſium à cædo, vt qui cæſius ſit cædem quodammodo oculis minari videatur, eius opinioni ſubſcribere non poſſim, niſi alter dilutior, alter preſſior fuerit, vterque à Cœlo dictus. Quemadmodum in eo fallitur, quod cœruleum eundem cum veneto facit, cum hic Ouidius eum ab Aerio diſtinguat, & fuerit proprie glaucus, qui ad viridem magis vergit, ſed praſino dilutiorem. Doctiſſimus Alciatus lib. II. Parergon cap. I. *Caſium* magis fuluo hærere arbitratur, quod Catullus *Caſium* Leonem dicat, & Terentius *caſiam* virginem, ideſt coloris lentiginei, ut Seruius interpretatur, vel oculis felis, ut Donatus, ita ut Fronto apud Gellium cum Cęſiam quaſi Cęliam dictam notat, de colore Cœli intellexerit, cum nubibus ſole percuſſis aer nec ſerenus, nec limpidus eſt, & in glaucum vertitur.

Alter color apud Ouidium eſt *aureus*, referens ſcilicet arietem, quod Phryxus cum ſorore nouercæ inſidias per freta fugit. Qui vero *vndas imitatur glaucus* ſiue *viridis*, *Venetus*, & *thalaſſicus*, quem etiam *ferrugineum* Plautus appellat. *Hyalum* etiam intelligi exiſtimant, quod dicat Nymphas ea veſte tegi, cum Virgilius in Georgicis.

Mileſia vellera Nymphæ
Carpebant hyali ſaturo fucata colore.

Quoniam autem eum colorem ab vndis vocari tradat poeta, nonnulli exiſtimant *Cumatilem* ſiue *vndulatum* denotare: quam vocem ex Plauto ſupra expoſuimus.

Sequitur *croceus* quem Auroræ adſcribit. Inde *myrteus*, poſt *Amethyſtinus* a gemma purpuræ violaceæ. *Roſeus* ab albente roſa, vt diſtinguatur a ſanguinea, qui color purpuræ tantum matronis conceſſæ. Tum *gruinus* ab aue, *amygdalinus* ſiue *caſtaneus* à caſtaneis, *cerinus* a cera, cuius ſupra meminimus.

Sed & alii colores in veſtibus earum, quæ corporis ſui vſuram non mulcerent: præcipue *galbeus* ſiue *galbinus*, quem viridem interpretatur Turnebus lib. XVII. cap. VIII. Nam

in veteri lexico *Galbus* eſt χλωρὸς, hoc eſt viridis, ſiue luteus; Iuvenal. Sat. II.

Cærulea indutus ſcutulata & galbina raſa.

Ita enim Vetus Interpres pro eo quod eſt in vulgatis galbana: explicat *polita*, *tenuiter raſa*. Vegetius in Veterinaria lib. II. cap. II. *Florem eryngij* ait *eſſe galbinei coloris*, ideſt, vt idem Turnebus, coloris cœrulei dilutioris paleſcentis: quanquam alij aureum colorem interpretentur, eumque intellexiſſe Ouidium, cum de colore arietis Phryxi loqueretur. Et quoniam is color fœminarum dedecere viros videbatur Martialis de zoilo.

Iacet occupato galbinatus in lecto.

Et alibi.

Amator ille triſtium lacernarum
Et baticatus, atque leuco phaatus,
Qui coccinatos non putat viros eſſe,
Amethyſtinaſque mulierum vocat veſtes,
Natiua laudat, habeat & licet ſemper
Fuſcos colores, galbinos habet mores.

Ideſt molles & effœminatos.

Porro illud Iuvenalis *Cærulea indutus ſcutulata* duo ſummi viri Turnebus, ac Scaliger ita interpretantur. Scutulæ eſſe formam quadratam oblongiorem, quales quadræ in tela araneorum cernuntur. Nam cum in ambitum araneæ plurimos orbes multis filis circinent, à centro tranſuerſa ſubtemina quoquouerſum diſtendunt, quæ orbes ſecantia multas ſcutulas reddunt: vnde ſcutulatum araneorum rete Plinio dicitur. Eam autem eſſe formam ſcutulæ confirmat Turnebus auctoritate Cenſorini cap. XXII. *Heteromecos quadrangulum nec latera habet paria, nec angulos rectos ſimile ſcutula.*

Adiicit Scaliger ad Varronem veſtes *ſcutulatas*, & *virgatas* quales Gallorum eaſdem fuiſſe. Diodorus enim ait Gallos geſtare ſaga ῥαβδωτὰ πλινθίοις πουάνθεσι, καὶ πυκνοῖς διαλημμένα, *ſcutulata, & reticulatim diſtincta. Virgata* Propertio, ac Virgilio, Polluci ῥαβδοειδῆ. *Scutulatus* ergo *virgatus* ma-

cularum inſtar cancellatim & reticulatim diſtinctus.

Fuerunt & veſtes verſicolores, quæ & variæ & floridæ appellatæ, eæque mulierum propriæ. Quærit Plutarchus in Problematis Græcis cur apud Coos Sacerdos Herculis γυναικείαν ἐνδεδυμένος ἐσθῆτα *fæmineam veſtem indutus* rem diuinam faciat, & allata fabula ſubijcit, quia Hercules Alciopi filiam uxorem ducens ἀνέλαβε στολὴν ἀνθινὴν *induit floridam veſtem* hinc factum ut eius ſacerdos, & ſponſi muliebri veſte induantur. Artemidorus lib. II. cap. III. γυναικὶ δὲ ποικίλη, καὶ ἀνθηρὰ ἐσθὴς συμφέρει. *Mulieri florida & varia veſtis conducit, maxime meretrici, & opulentæ: illa enim ob quæſtum, hæc ob delitias floridis veſtibus utitur.* Clemens Alexand. lib. II. Pædag. cap. X. αἱ δὲ τοῖς ἄνθεσιν ἐοικυῖαι ἐσθῆτες, Βακχικοῖς, καὶ τελεστικοῖς καταλειπτέαι λήροις.

A viris etiam aliquando uſurpatæ maxime in pompa ac triumpho. Dio lib. LIX. de Caligula ſine victoria triumphante. Comitabantur eum amici eius, & ſocij ἐν ἐσθῆσιν ἀνθηραῖς, in veſtibus floridis. Et lib. LXXIV. de ingreſſu Seueri in Vrbem. Nam urbe tota floribus, & laureis coronata, καὶ ἱματίοις ποικίλοις ornata.

Sed de coloreis veſtibus, & quas oxypæderotinas Vopiſcus appellat ſuſe ad eundem Vopiſcum viri doctiſsimi diſpugarunt.

De Veſte Ancillari, & Meretricia. Iuuenalis, & Ouidius explicati. Cap. XXIII.

VLpianus D. de iniurijs. *Si quis Virgines appellaſſet, ſi tamen ancillari veſte veſtitas, minus peccare videtur: multominus ſi meretricia veſte fæmina non matris familias veſtitæ fuiſſent.* Ad quem locum Iuriſconſultorum ſummi obſeruarunt, quod pridem Manutius docuerat, matronas à meretricibus habitu diſcretas, quod illæ ſtola, ideſt, tunica talari aſſuta inſtita, & palla uterentur; At proſtibulæ breuibus tunicis ad inſtar virilium, & toga uti cogerentur. Sed quæ veſtis ancillaris eſſet, non eſt proditum. Verum cum matronæ

ſtola,

Digitized by Google

ſtola, & palla vterentur, facile eſt credere vtramque ancillis interdictam, atque ita tunica breuiori ad medium crus pertinente nulla inſtita ad ſuta vſas eſſe ancillas, qualem tunicam meretriciam fuiſſe diximus: hoc tamen à lupis diſtinctas ancillas, quod hæ togatæ, illæ tunicatæ tantum. An vero aliud fuerit diſcrimen, doctis quærendum relinquimus. Faber veſtem ancillarem atram, & ſordidam interpretatur: ſed talis etiam viliorum fœminarum ingenuarum eſſe potuit. An vero quæ corpus vulgabant, quibus interdictus ſtolæ vſus erat, gemmas atque aurum geſtare poſſent, quæri poteſt. Negat Apuleius lib. 11. Met. de Byrrhæna. *Aurum in gemmis, & in tunicis, ibi inflexum, hic intextum matronam profecto confitebantur.* Et Horat. lib. 1. Sat. 11.

Nec magis huic (matronæ) *inter niueos virideſque lapillos*
Sit licet hoc Cherinte tuum, tenerum eſt femur, aut crus
Rectius, atque etiam melius perſape togata.

Et Iuvenal. Sat. VI.

Nil non permittit mulier, ſibi turpe putat nil,
Cum virides gemmas collo circumdedit, & cum
Auribus extenſis magnos commiſit elenchos.

Et tamen ille paulo poſt etiam deterioris conditionis mulieribus aurum aſſignat, vbi ait matronas ſiderali ſcientiæ impenſe addictas, Augures, Aruſpices, magnique nominis Chaldæos conſulere ſolitas. At tenuiores in circo à plebeiis ſortilegis ac diuinatoribus reſponſa futurorum petere conſueuiſſe.

Si mediocris erit ſpatium luſtrabit vtrumque
Metarum, & ſortes ducet, frontemque, manumque
Præbebit vati crebrum popyſma roganti.
Plebeium in circo poſitum eſt, & in aggere fatum.
Quæ nudis longum oſtendit ceruicibus aurum
Conſulit ante phalas, delphinorumque columnas.

Hic certe diuerſam à matronis inducit, quæ nudis ceruicibus longum aurum ſiue monile geſtabat, & ideo ad Circi ſpinam inter plebeios vates plebeii fati arcana rimabatur. Quod quia vix credibile viris doctis viſum eſt, ad corre-

rectionem confugerunt, & ſatis audacter:

Quæ nullis longum oſtendit ceruicibus aurum,

repoſuerunt contra receptam veterum editorum & manu exaratorum lectionem. Ego neſcio ac Latinum ſit geſtare aurum nullis ceruicibus, pro nullum aurum ceruicibus oſtendere. Illud auſim affirmare, nihil opus eſſe correctione, immo verbis illis vitæ liberioris mulieres denotari. Nam cum matronæ ita ſtola talari, & manuleata opertæ eſſent, vt nihil præter faciem appareret. Horatius.

Matronæ præter faciem nil cernere poſſis
Cetera, ni Catia eſt, demiſſa veſte tegentis:

contra ſecunda claſſis, libertinarum dico, quæque licentiam ſtupri vulgauerant, non ceruice modo, ſed humeris atque lacertis conſpicuis, ac ſeminudis erant. Ouidius de Arte lib. III.

Pars humeri tamen ima tui pars ſumma lacerti
Nuda ſit à læua conſpicienda manu.
Hoc vos præcipuè niuea decet: hoc vbi vidi,
Oſcula ferre humero qua patet vſque libet.

Ab his autem præceptis longe magiſtrum matronas ſubmouiſſe, quid attinet inculcare?

Non ceruix igitur ſolum nuda, ſed & ima pars humeri, & quæ coniungitur prima lacerti in amatorum oculos incurrebat. Lacertus enim pars brachii humero proxima. Idem Amorum, lib. I. el. VII.

Ante meos humeris vellem cecidiſſe lacertos.

Nuda ergo ceruice monile ſuſpendebant, quibus ſtolæ cuncta operientis ius non erat. Sed quid opus coniectura? Clare idem Ouidius puellis aurum & gemmas tribuit; in quis tuta Venus, conceſſaque furta. Nam de remedio Amoris lib. I, ſic canit.

Proderit & ſubito cum ſe non finxerit vlli
Ad dominam celeres mane tuliſſe gradus.
Auferimur cultu: gemmis auroque teguntur
Omnia: pars minima eſt ipſa puella ſibi.

Atqui paulo poſt ſubiicit.

Thais

Thais in arte mea eſt, laſciuia libera noſtra eſt
Nil mihi cum nupta, Thais in arte mea eſt.

Sed quod magis mirum iure videbitur, iiſdem etiam purpuram, & quidem Tyriam adſignat, veſtemque auratam de Arte lib. II.

Sed te, cuicumque eſt retinenda cura puellæ
Attonitum forma fac putet eſſe ſua.
Siue erit in Tyriis, Tyrios laudabis amictus;
Siue erit in Cois, Coa, decere puta.
Aurata eſt: ipſo tibi ſit pretioſior auro
Gauſapa ſi ſumpſit, gauſapa ſumpta proba.

Et tamen de veſtibus ſcripturus Tyrias excipit tamquam matronarum. lib. III. de Arte.

Quid de veſte loquar? non iam ſegmenta requiro,
Nec quæ de Tyrio murice lana rubet.

Fortaſſe igitur non fuit meretricibus purpuræ vſus ſimpliciter interdictus, ſed in ſtola ideſt tunica talari, ſed ſine aureis ſegmentis, ſeu ſine vitta, qua coma ligabatur, quæ inſignia matronarum ſemper apud Ouidium coniunguntur, numquam auri, ac gemmarum mentio, quibus à ſcortis diſtinguerentur. Aut quod veriſimilius, eſt verbo docet artem fallendi liberiores amicas re ipſa matronis ac nuptis idem lenocinium conciliat. Certe nihil melius in præſentia ſuccurrit.

Plautus etiam auratam meretricem inducit Epidico Act. II. Sc. II. *Sed veſtita, aurata, ornata vt lepide! vt concinne! vt noue!*

Interim eorum error caſtigandus, qui lacernam veſtimentum muliebre putant inducti verbis Iuvenalis:

Ipſe lacernatæ cum ſe iactaret amica.

Quis enim paulo in literis verſatus ignorat Satyricum ibi de Sporo loqui, quem vxoris loco habuit Nero, quemque ob hoc poeta lacernatam amicam vocat, quod lacerna virorum tantum eſſet; quod idem eſt, ac ſi quis nunc amicam braccatam vocaret. Recte Vetus Interpres. *Lacernata. Satyrice*, inquit *habitu virili fœminam deſcribit*. Non quidem fœminam, ſed qui loco mulieres eſſet. Fortaſſe quis id ex Horatio firmari poſſe putet Serm. libr. II. Sat. VII. *Sub clara*

nuda lucerna, ut quidem nuperi ediderunt, & inepte interpretati ſunt *ſub linea veſte tam tenui, vt meretrix quaſi nuda videretur*. Sed omnino contra veteres libros ſcriptos & impreſſos, qui habent *ſub clara nuda lucerna*. Nec attinet hunc morem proſtandi ſub lucerna ſatis alijs notatum retexere; Iuvenal. de Meſſalina à lupanari ad puluinar tranſeunte.

— *turpis fumoque lucerna*.

Et Martialis.

Ludere teſte lucerna.

Veſtis ſeruilis. Lipſij ſententia reiecta. Interpres Iuvenalis correctus. Fabri opinio expenſa. *Cap. XXIV.*

SEruos, & ingenuos non eodem habitu cultuque uſos cùm togati Quirites fuerunt palam eſt, quòd nonniſi Romano ciui togæ ius eſſet. Suetonius Præfatione libri de claris Rhetoribus exemplum controuerſiæ affert. *Venalitii cum Brundusij gregem venalium è naui educerent formoſo & pretioſo puero, quod portitores verebantur, bullam & prætextam togam impoſuere, facile fallaciam celarunt. Romam venitur, res cognita eſt: puer petitur, quod domini voluntate fuerit liber in libertatem*. Vbi ad fallendos portitores ſiue publicanos portorium exigentes puer venalitius ingenuorum habitu bulla & toga prætexta ornatur. Idem Thema in Declamationibus Quintiliani à Pythæo editis. *Qui voluntate domini in libertate fuerit, liber ſit. Mango nonitium puerum per publica roſtra tecit prætextatum dicitur ille liber*. *Vbi per publicanos traiecit* recte à Rubenio emendatum eſt Elect. lib. 1. cap. xvi. At poſtquam togæ depoſitæ ſunt, tunc nullum in habitu diſcrimen inter ſeruos & ingenuos fuiſſe, quod ſola toga faciebat, notauit Lipſius ex Appiano II. bellorum ciuilium. Cuius verba ſunt. *Nam urbana multitudo tam mixta eſt omnigenis exteris: & Libertini æquo iure degunt cum alijs ciuibus* καὶ ὁ δουλεύων ἔτι τὸ σχῆμα τοῖς δεσπόταις ὅμοιος. (χωρὶς γὰρ τῆς βουλευτικῆς ἡ ἄλλη στολὴ τοῖς θεράπουσιν ἐστὶν ἐπίκοινος.) *Et ſeruus cultu eodem utitur*,

vtitur quo dominus, exceptaque Senatoria veſte, ceterarum vſus eſt promiſcuus. Vbi Senatoria veſtis eſt laticlauia. Falsò tamen illud adiicit Lipſius, tunicam communem veſtem ſeruorum Romæ fuiſſe. nam tam liberi, quam ſerui, Romæ tunicati. Nec Soſias apud Plautum id confirmat.

Imo equidem tunicis conſutis huc aduenio, non dolis.

Nam & Soſias, & Amphitruo & Græci omnes quemadmodum Romani tunicati. Atqui Lipſius de ſola tunica intellexit: ſed & ſola tunica homines ingenui Romæ inceſſerunt, viliores nempe, & quibus togæ emendæ facultas non erat.

Hinc *tunicatus populus*, & *tunicata plebs*. At in municipiis, & in agro omnes etiam ditiores tunicati tantum. Præterea ſerui Romæ non tantum tunicati, ſed & lacernati, birroſque, ac cucullos induti: & apud Græcos non ſolum tunicati, ſed & palliolati. Hinc apud Plautum ſerui cum ſe ad curſuram inſtituunt, *palliolum in collum iaciunt*.

Vetus Interpres Iuvenalis nondum editus in Bibliotheca Ambroſiana ad illud.

— recitauerit ille togatas.

Hoc autem diſtabat, inquit, *inter ſeruos, & dominos, quia ſerui non utebantur colobijs nigris; ſed albis*. Quæ ſi vera eſſent, quæcunque a nobis & ab aliis de tunica diſputata ſunt, deſtruerent. Nam ingenuos toga, & tunica alba uſos diximus: hic nigra ingenuorum colobia ponit, alba ſeruorum. Cum hæſitarem, & reliquos verſarem ſcholiaſtes, qui non pauci ibi extant, quoſque publicari rei literariæ intereſt, incidi in antiquiſſimum codicem, ex quo ille alter ab oſcitante librario deſcriptus videbatur, qui omnem plane dubitationem ſuſtulit. Ita enim ibi ſcriptum reperi. *Quia ſerui non utebantur colobys, & nigris calceis, ſed albis*. Omiſſa vox, *calceis*, tantas turbas dedit. Indicare videtur vetus ille Interpres, præter togam etiam hoc diſcrimen fuiſſe inter ſeruos & liberos, quod ſerui non vterentur colobiis, ſed tunicis manicatis, calceiſque albis. Quod ad calceos attinet etiam albos à liberis geſtatos conſtat, ſaltem inferiori æuo, ſed forte ibi

Scho-

Digitized by Google

Scholiaſtes de gypſatis ſeruorum pedibus intellexit, quos *albis* Iuvenalis appellat, ſiue gypſati erant, ſiue albis pedulibus veſtiti. Calceos quidem nigros ingenuorum & nobilium fuiſſe quid attinet oſtendere, & crambem apponere? Seruius etiã colobia ſeruis adimit, & prætereà calceos. Ad Æneidos 1. vbi togam commune veſtimentum fuiſſe omni conditioni ac ſexui tradit antiquiſſimo tempore. *Quia ſexus omnis & conditio toga vtebatur: ſed ſerui nec colobia, nec calceos habebant.* Fortaſſe quia colobia tunicæ erant, quibus brachia ad cubitum vſque tegebantur: ſeruorum autem exomides, quæ totum brachium excludebant; & calceos nigros intellexit, quibus carerent ſerui, vt ille Scholiaſtes Iuvenalis, qui potuit totum hoc à Seruio accepiſſe.

Quidquid ſit de colobijs ingenuorum proprijs, quæ etiam à ſeruis poſt geſtata indicat querela Appiani, depoſitis togis nullum fuiſſe inter ingenuos & ſeruos diſcrimen, ſublato togarum vſu ſublata etiam omnino videtur differentia in veſtitu libero, ac ſeruili. Tunica vtriſque communis. Vtrique penulati, lacernati, cucullos induti vt infra dicemus. Penulatos, & cucullatos inceſſiſſe ſeruos demonſtrat Lipſius, quique eum deſcribunt.

Fuiſſe tamen aliquod diſcrimen etiam ſub Imperatoribus, indicat Tacitus, qui non ſemel meminit veſtis ſeruilis: *Q. Voluſio P. Cepione Coſſ. otium foris fœda domi laſciuia, qua Nero itinera Vrbis & lupanaria & diuerticula veſte ſeruili in diſſimulationem ſui compoſitus pererrabat*; Et Lampridius narrat, *Alexandrum Seuerum ſeruos ſuos ſemper cum ſeruili veſte habuiſſe*: & *Aurelianum* Vopiſcus *ſeruis ſuis veſtes eaſdem Imperatorem, & priuatum dediſſe.* Faber Alexandri & Aureliani ſeruos minime albatos fuiſſe intelligit, de quo ſupra à nobis dictum eſt. Neque tamen in hoc illi aſſentiri poſſum, omnes ſeruos atratos fuiſſe, etſi Marcellinus *atratum culinæ miniſterium* appellet: nec eſt mirum inter fumum & caliginem verſantibus.

Et quandiu in vſu togæ fuerunt, ingenui nonniſi albati. Hinc Olympio villicus apud Plautum libertate donatus can-

didatus

didatus incedit. Sed poſtquam deſiere veſtiri togæ, nullum prorſus in colore diſcrimen. Pænulati omnes, ac lacernati, at hæ veſtes fermè pulli coloris fuere. Suetonius de Auguſto. *Viſa quondam pro concione pullatorum turba*; Qui nam hi pullati? Ciues lacernas induti; *Negotium dedit Ædilibus ne quem poſt hac paterentur in foro, circove, niſi poſitis lacernis togatum conſiſtere*. Hinc pullata multitudo, & pullatus circulus. Quod ſi ſerui tantum tunicati dicantur fuiſſe, etiam liberi ut populi fæx in ſola tunica, quod paulo ante diximus.

Quare neque in eo audiendus Faber eſt, quòd *ſervum pro libero ſe gerentem* apud Vlpianum interpretatur candidatum, & togatum. nam Vlpiani ætate togæ ex uſu communi abierant. Multo minus ſeruos libertate donatos lacernam candidam induiſſe: nam eas fuſci coloris fuiſſe præcipue Romæ, cum in Gallia rufæ eſſent, in confeſſo eſt. Fuere & albæ eæ, præcipuè quæ togæ ſuperinduebantur; ſed fuſcarum uſus frequentior. Quare atra lacerna non tantum ſeruorum fuit, quod ille credit, ſed & ingenuorum, ut Suetonij verba ante laudata conuincunt; nec contrarium innuit Flaccus Sat. VII. lib. II.

Tu cum proiectis inſignibus, annulo equeſtri,
Romanoque habitu, prodis ex iudice Dama
Turpis, odoratum caput obſcurante lacerna:
Non es quod ſimulas?

Vt lateret ille inſignia dignitatis, nempe annulum depoſuerat, & libertatis, nempe togam, quæ Romanus habitus poetæ dicitur, & tunc in vſu erat ſaltem apud digniores, & ſic in ſeruili habitu, nempe ſine toga, quæ ingenuorum, præterea caput lacerna inuolutus vt lateret. Hoc enim indicat, *caput obſcurante lacerna*, non quod ſeruorum lacerna atra eſſet.

Quod vero ſubiicit, *cucullum peculiarem ſeruorum fuiſſe*, neque hoc præter culpam eſt. nam & ingenuorum fuit, vt Martialis verba ab eo mutilè adducta indicant:

Pullo Mævius alget in cucullo:

Qui tamen ingenuus erat, Idem poeta lib. XI.

Non

Digitized by Google

Non te cucullis aſſeret caput tectum.

Loquitur cùm homine libero, qui nulla ratione poterat baſiatores effugere. Iuvenalis.

Contentus illic Veneto, duroque cucullo.

Quæ cum ita ſint, illud potius ſtatuendum, quod neque ipſi Fabro diſplicet, nulla lege, aut conſtitutione poſt togas ſeruilem habitum à liberali diſtinctum, ſed ita more receptum, ut materia & colore ferme viliores ſeruorum veſtes eſſent: quod tamen neque ab omnibus ſeruatum, nec ſatis unquam ingenuos à ſeruis diſtinxit. Idque indicant Seneca, & Lampridius ab eodem laudati. Ille de Clementia. *In Senatu dicta eſt aliquando ſententia, vt ſeruos à liberis cultus diſtingueret; Deinde apparuit, quantum periculum immineret, ſi ſerui noſtri numerare nos cepiſſent.* Et Lampridius tradit, *Alexandrum in animo habuiſſe omnibus officijs genus veſtium proprium dare, & omnibus dignitatibus, vt à veſtitu dignoſcerentur, & omnibus ſeruis, vt in populo poſſent agnoſci, ne quis ſeditioſus eſſet, ſimul ne ſerui ingenuis miſcerentur: ſed hoc Vlpiano, Pauloque diſplicuiſſe dicentibus, plurimum rixarum fore, ſi faciles eſſent homines ad iniurias.* Nihilominus paulo ánte Lampridius retulerat, ſeruos ſuos Alexandrum ſemper cum ſeruili veſte habuiſſe. Id quod hoc loco, quemadmodum apud Tacitum, de vili, & obſoleta intelligendum, cum nullum poſt togas in libero, ac ſeruili veſtitu diſcrimen fuiſſe appareat. Quotieſcumque igitur libera republica, & togatis Quiritibus occurrit aliquem ſeruilem habitum induiſſe, intelligendum eſt eum togam, & dignitatis inſignia depoſuiſſe ſumpta lacerna vel penula, & cucullo, quæ veſtimenta ingenuis, ac ſeruis communia. Sic Appianus lib. 11. tradit inſtante bello ciuili Antonium & Curionem ad Cæſarem in caſtra noctu contendiſſe vehiculo meritorio θεραπόντων ἐσθῆτας ἐνδύντες *tectos ſeruili habitu*. Eodem libro narrat Cæſarem, cum ipſe deſtinaſſet latenter ad arceſſendam claſſem trajcere, ſumpſiſſe ἐσθῆτα ἰδιώτου, quod infra explicat ἐγκεκαλυμμένος, quod non eſt *ſtragulis tectus*, vt vertit Interpres, ſed *obuoluto capite* ſiue *cucullo tecto*. Mox enim, cum ſe ad confirmandos nautas proderet, ἀποκα-

λυψά-

ἀναψάμενος, ideſt *caput aperiens*. Idem lib. III. ait adductum Craſſum ad Cæſarem ἐν σχήματι οἰκέτου, ideſt ſine toga, atque ordinis inſignibus. Ita cum tradit Dio lib. LX. ſeruos Saturnalibus τὸ τῶν δεσποτῶν σχῆμα *dominorum habitu indutos* feſtum celebrare, de toga intelligendum eſt; cum contra ipſi domini per eos dies poſitis togis in cœnatorijs incederent. Poſtquam autem togarum vſus ſublatus eſt, non aliud, vt dicebamus, in veſtitu inter ſeruos atque heros diſcrimen, quam à colore, ac vilitate tunicæ, lacernæ, ac penulæ. Vt veſtes iſtæ fermè pullæ & fuſcæ eſſent, & craſſiori lana, ac foloci filo contextæ, licet quominus pretioſiores geſtarent nulla lex prohiberet.

Quidam etiam birrum ſeruilem veſtem fuiſſe putarunt, quod lex I. Cod. Theod. de habitu quo vti oportet intra Vrbem. *Seruos ſane, quorum tamen dominos ſollicitudine militiæ conſtat non teneri, aut birris vti permittimus, aut cucullis.* Quos merito reprehendit Salmaſius ad Tertullianum de Pallio, birroſque & lacernas idem fere veſtimenti genus fuiſſe oſtendit. Nam Chlamydem & birrum non eandem veſtem fuiſſe, eadem lex innuit, quæ ſeruis militaribus birros non permittit, quibus Chlamys conceſſa erat. Sed de his in altera huius Operis parte cum Deo diſputabimus.

Deo gloria & Deiparæ Virgini.

Digitized by Google

Digitized by Google

OCTAVII FERRARII
DE
RE VESTIARIA
PARS ALTERA
LIBRI QUATUOR,

PATAVII, MDCLXXXV.

Typis Petri Mariæ Frambotti.
Superiorum Permiſsu.

Digitized by Google

Digitized by Google

BENEVOLE LECTOR.

TArde immo penè iam ſero vetus nomen expungo, atque olim cœpti voluminis alteram partem repræſento. Præter virium tenuitatem, totque annos morbis atque ærumnis vitæ exemptos, vitamque ipſam non ſemel extremis metis admotam, quæ tædio ac deſperatione ſæpe opus manibus excuſſerunt, operis ipſius magnitudo ac difficultas, quæ ſummos viros hactenus abſterruit, ægre molientem ad hanc vſque diem delaſſauit. Nam in prioribus libris ipſoque argumenti veſtibulo habui interdum quos ſequerer, in his aucta licet cura intimos materiæ ſinus ac receſſus tentans vix à quibus diſſentirem inueni. Adeo cuncta aut intentata, nulliuſque trita ſolo, aut profundo vetuſtatis demerſa eruenda fuère, genuſque omne ſcriptorum vtriuſque linguæ, ne quid effugeret, ærumnabili labore non ſemel excutiendum fuit. Præter hæc ea quoque diem proferendi cauſa erat, quod viros doctiſſimos aliquid contra iam edita parturire audieram, aut quia vere id agerent, aut quia ita credi quorundam intererat.

Itaque menſes aliquot editionem ſuſtinui, vt eadem opera illis reponerem, atque iſta publicarem. Non enim deerant, qui ſe modeſte licet ac molliter perſtrictos inique ferrent. Inter quos qui nuper deceſſit Claudius Salmaſius, vir in omni literarum genere eminentiſſimus, ac ſine controuerſia huius æui ſummus. Sed quæſita meritis ſuperbia immodicus ſui æſtimator, aliorum contemptor, omniſque ſententiæ, cuius ipſe auctor non eſſet, inimicus. Itaque dum à ſe vel petita venia & cum honore diſſentientes traducit, & carpit, rurſuſque æquo iure reuincitur, totaque vita hunc funem contentionis ducens aut pulſatur, aut verberat, male dicendo, & quod conſequitur male audiendo, ſenex factus in ipſo opere recriminandi conſumptus eſt.

Non pauca quidem in ſuperioribus libris fuere, quibus eum in hoc argumento lapſum non ſemel indicaui: atque in alia omnia interim diſcedere coactus ſum: integra tanti nominis reuerentia, vt non modo non ægre laturum, ſed paratam mihi apud ipſum gratiam ſperarem. Res ſecus accidit. Nam inter tot maioris momenti ab eo perperam animaduerſa, aut explicata, quæ aut dare, aut defendere debuerat, vnum leue admodum & dicis cauſa poſitum arripuit in obſeruationibus ad Ius Atticum, & Romanum, ut me viris doctiſſimis, quos capite vj. maledicentiſſime inſectatur, accenſeret. Nam cum aduerſum Petauium raræ eruditionis virum, quod emendationem Aratæi verſus ab ſe olim proditam minime probaret, innectus eſſet, cumque male ſanum, impurum, virolentum, omniumque hominum impudentiſſimum, atque iniquiſſimum, ac nullo iudicio præditum appellaſſet (tantum crimen eſt Critici correctionem præ vulgata lectione aſpernari) eandem amaritudinem in Italum auctorem libri De re Veſtiaria effudit, non aliam ob cauſam, quam quod audaculus ille Salmaſij notationem, atque expoſitionem ſuper veſtibus holoueris, quam ipſe certiſſimam & optimam iudicat, probam eſſe negauerit. Dî veſtram fi-

dem. At ſemper Italus ille credidit, licere cuique præſertim in re literaria ſententiam ſuam in nullius inuidiam expromere. Cur enim Gallo homini liceat holoueras veſtes eſſe totas veras, ſiue purpureas dicere: Italo fas non ſit eam vocem ab holoporphyris contractam arbitrari, cùm utriuſque notationis idem ſit ſenſus? Sed ipſe dixit. Digito compeſce labellum. Si quis contra mutire auſus fuerit, imperioſo eiuſdem decreto numerum Criticorum augebit, qui glandes inuentis frugibus præferunt. Quis autem Salmaſium Dictatorem nobis dixit? Quis tyrannicam poteſtatem ſolis maledictis fultam in liberos homines exercere permiſit? Operæ pretium eſt paucis repetere, quæ de veſtibus holoueris ſupra notauimus Lib. II. Cap. IX. ut quam nullam cauſam habuerit excandeſcendi Salmaſius facile appareat. Nam cum eiuſdem honorificentiſſime appellari opinionem ac notationem de holoueris non modo non improbaſſem, ut etiam ingenioſam eſſe affirmarem, ſubiectius faſque eſſe quid & nos ſentiremus aperire. Non enim eam vocem ſemilatinam, ſed puram Græcam contractam mox & corruptam ex Holoporphyris videri, quod apud Iſidorum *Olophera*, ſiue *Oloſera*, *Holoporphyra* explicaretur: idemque Papias exprimeret, nempe *Holophoram* veſtem totam ex purpura: hancque ſi non veriorem, at ſimpliciorem notationem eſſe. Quid pote modeſtius? At ille tanquam acerbiſſime proſcriptus quæſitam non ſemel ab Italo occaſionem carpendi Salmaſii καὶ δίκαια, κἄδικα indignatur. Bene ſe habet, quod quædam iuſte reprehenſa fatetur: quæ autem iniquè, cur non repercuſſit, aut cur certaminis gloriam inuidit?

Ceterum ibi non aliud ad confirmandam opinionem ſuam attulit, quam aliquot ſcriptorum loca, qui holouerarum mentionem fecerunt, quæ nihil eum iuvant; non enim de voce, ſed de vocis origine ambigitur. Neque hactenus me illius notationis pænituit, holoueras eſſe holoporphyras, quam viris doctiſſimis approbatam ſcimus. Nam ut demus colorem purpureum totum verum dictum eſſe, non ſolum colorem, ſed etiam veſtes totas veras dictas, durius certe videri debet etiam modice eruditis, quam holoueras eſſe ex holoporphyris conflatas. Quæ non ita mordicus unquam tueri cogitauimus, ut ſi quis alteram ſequatur cœlum terræ miſceamus, quaſi in ea vocula Græciæ ſalutem ſitam exiſtimemus.

Ceterum in ſequentibus libris, quos multis ante obitum Salmaſii menſibus impreſſos typis, ſculptoris ægre æreas tabulas molientis tarditate editionem morante innumeri ciues, & exteri viderunt, vix ullum caput exibit, in quo diuerſa ab eo ſentire non adigar, quanquam diſſimulato nomine ſola operis indicatura, ne à vetere inſtituto abſcederem. Quid opus eſt verbis? Eum qui de pallio tam multa in Tertullianum commentatus eſt, quale pallium eſſet, quique illud geſtandi modus ignoraſſe, tam liquido apparebit, quam meridie lucet. Sed de his nimis fortaſſe multa, animo certe meo haudquaquam grata aduerſus utcumque de nobis, at de literis optime meritum, & iam tum compoſitum. Itaque plura adſcribere parcam, ne videas cum laruis luctari. Cum præterea querelæ ne tum quidem grata ſint, cum ſunt neceſſariæ. Vale mi Lector, & faue.

IN-

INDEX CAPITVM

LIB. I.

Cap. 1 *Lacernarum vſus quando primum Romæ inceperit. Cicero & Seneca explicati. Huius vetus lectio defenſa contra Lipſii non unam correctionem.* 1

2 *Lacernarum notatio incerta. Quod veſtimenti genus eſſet.* Μανδύας *Ἐφεστρὶς Herodiani Interpres notatus.* 5

3 *Quale veſtimentis genus Lacerna fuerit.* 7

4 *Lacernarum vſus, & materia.* 9

5 *Lacernas pluviæ cauſa in Vrbe geſtatas. Plinius emendatus, & explicatus.* 10

6 *De Lacernis, & reliquis veſtimentis Gauſapinis.* 11

7 *Gauſape quadratum. Martialis explicatus.* 13

8 *Gauſape Balanatum. Gauſapatus. Perſius, Seneca, Petronius explicati.* 14

9 *De Lana, & reliquis veſtimentis villoſis. Amictus duplex.* 18

10 *De Chlæna.* χλαῖναι ἁπλοΐδες, καὶ διπλαῖ. Ἐντυπάς. *Homerus atque Heſychius explicatus.* χλανὶς, χλανίδιον. 20

11 *De Endromide. Quæſitum de voce Trechedipna apud Iuvenalem. Eius Interpres emendatus.* 23

12 *Tunicæ, ac Lacernæ Gauſapinæ.* 26

13 *Lacernæ æſtiuæ. Tritæ, ac leuiores. Iuvenalis, & Martialis explicati.* 27

14 *De Amphimallis. Amphitapæ. Iſidorus correctus.* 28

15 *Lacernarum Forma.* 30

16 *De Fibulis. An inſigne Tribunitium fuerint. Martialis locus expenſus.* 30

17 *Fibulæ Veſtiariæ figura. Quintilianus explicatus. Pollioni locus expenſus.* 33

18 *De Fibula Theatrali. Martialis explicatus.* 35

19 *De Fimbrijs.* 37

20 *An Lacernæ cucullum habuerint. Martialis explicatus.* 40

21 *Lacerna pro Cucullo. Item birrhus pro eodem. Bardocucullus. Iuvenalis explicatus.* 42

22 *Cucullus Monachorum. Eius figura. Cadurcum. Iuvenalis explicatus.* 45

23 *De Colore Lacernarum. Martialis non uno in loco explicatus.* 48

Lacernæ

24 *Lacerna Coccinea. Coccina. Martialis, & Quintilianus explicati.* 51
25 *Cauſarum patroni in Lacernis purpureis. Veſtis prælo ſplendens. Canuſinus color.* 55
26 *De Birrbis Atrebatici unde dicti. Alijs alijs pretioſiores.* 57
27 *An Lacerna veſtis ſeruilis fuerit. Martialis explicatus.* 60
28 *De Caracallis. Quale veſtimenti genus fuerias.* 62
29 *Lacernas honoris ſpecie depoſitas.* 63

L I B. I I.

Cap. 1 *PÆnulæ notatio quæſita.* 65
2 *Pænulam itinerarium veſtimentum fuiſſe, & pluviæ tempore ſumptum. Quando primum illud intra Vrbem vſurpatum ſit.* 68
3 *An Senatores ſub Hadriano pænulati. A. Gellius explicatus.* 70
4 *An Senatores in funere Principum pænulati.* 72
5 *An Imperatores Pænulati.* 74
6 *De Materia Pænularum. Pænula ſcortea, Gauſapina, Canuſina.* 76
7 *Pænularum Figura.* 78
8 *De Colore Pænularum. Canuſina, Fuſca, ac Rufa.* 87
9 *Pænula inter veſtes muliebres. Ea virilibus pretioſiores.* 90

L I B. I I.

Cap. 1 *DIuerſæ Chlamydis ſpecies. Chlamys puerilis. Alicula. Velius Longus correctus. Martialis explicatus.* 91
2 *Chlamys muliebris. Dionis Interpres notatus.* 96
3 *Chlamys militaris. Eadem cum Sago.* 97
4 *Chlamydem, & Paludamentum idem veſtimentum fuiſſe. Cicero explicatus.* 98
5 *Sagum pro Paludamento, & contra ſcriptoribus poſitum. Appiani & Plutarchi Interpretes notati.* 101
6 *Paludamentum Veſtis Imperatoria.* 102
7 *De Sago.* 104
8 *Chlamydis, Sagi, Paludamenti forma. Valtrinij non unus error in Re Veſtiaria.* 105
9 *De Sago Gallico. Non fuiſſe fibulatum. Plutarchi Interpres notatus.*

Digitized by Google

tatui. 111
10 Sagum Hiſpanicum, & Germanicum. 113
11 Sagochlamys, Chlamys Dardanica Mantuelis. 115
12 Sagi, Chlamydis, & Paludamenti Materia. 116
13 Chlamys & Paludamentum auratum. Lacerna aurata. Habitus Citharœdorum. 119
14 Tunicæ militaris color. Tertullianus explicatus. 122
15 Chlamydis, Sagi, & Paludamenti color. 124
16 Gallici Sagi color. 127
17 De Suburmali. 128

LIB. IV.

Cap. 1 PAllium Græcorum indumentum. Comœdia palliata togata; prætextata. Prolegomena in Terentium expenduntur. 130
2 Pallium Græcè ἱμάτιον, Φᾶρος. 131
3 Pallium. Eius notatio. Veſtis ſtragula Romanorum Amictus Græcorum. Pallium Proconſulare. 136
4 Pallium commune. Eius figura. 139
5 Modus geſtandi pallium. Brachium cohibere. Manum chlamyde inuoluere. 142
6 Magna Veterum cura in pallio decorè, & ciuiliter componendo. Ἀναβάλλεσθαι ἐπιδέξια. 147
7 Pallium in humeros reijcere. Caſauboni opinio expenſa. Ariſtoph. Not. Interpres. 149
8 Quando brachium pallio exerebatur. Ἐπιδέξια: ἐπαρίστερα. Ariſtophanes explicatus. 152
9 An pallium fibula necteretur Tertul. expl. 159
10 Pallium cum crepidis. Tertul. explic. 160
11 De Pallij materia. Veſtimenta lanea. An lineæ veſtes in vſu. Thucyd. expl. Lintea lorica. 161
12 Lineus Apollonij Thianæi veſtitus. Byſſus. Ὀθόνη. Pollux notatus. 165
13 De Pallij colore. Alba Græcorum veſtimenta. Artemid. & Lucian. expl. Ælian. not. 168
14 Pallium Philoſophicum Tribonium. Philoſtrat. & Laertius explicati. ῥάκος, Pannus. 173
15 Tribonium non modo pauperiorum geſtamen, ſed veſtis forenſis, ac Iudicial. Ariſtoph. expl. 178

Tri-

16 Tribonium non Cynicorum modo, ſed Philoſoph. ſeuerioris notæ pallium. Item Sophiſt. Laert. expl. 181
17 Pallij Philoſophici color. Petron. correct. 187
18 Chriſtianorum Aſcetarum Tribon. Quando Tert. Lib. de Pallio ediderit Tribonium fuſcum. 189
19 Tribonium Cynicum. Modus illud geſtandi. Pallium διπλᾶσαι: duplex pannus. 194
20 An Cynici interulam geſtarent. Laertius explicatus. Eius Interpres notatus. 200
21 Serui palliati. Plautus explicatus. Diphthera. Scortum. Feſtus emendatus. 206
22 Exomis. Ἑτερομάσχαλος. Κατωνάκη. 209
23 Pallio caput operire Palliolum. Plaut. tent. 211

OCTA-

Digitized by Google

OCTAVII FERRARII
DE RE VESTIARIA
PARS SECVNDA
LIBER PRIMVS.
QVI EST DE LACERNIS.

Lacernarum vſus quando primum Romæ inceperit. Cicero & Seneca explicati. Huius vetus lectio defenſa contra Lipſij non vnam correctionem. Cap. I.

SERO admodum nec niſi extremis Reipublicæ temporibus Lacernarum vſum in Vrbem inductum illud argumento eſt, quod nomen ipſum incognitum, nec vlla mentio pro vrbano habitu apud eorum temporum ſcriptores. Primus Cicero, quod ego ſciam, Philippica ſecunda obiectat Antonio, quod in Vrbem veniſſet cum caligis & lacerna. *Nam quod quærebas quomodo rediſſem, primum luce, non tenebris, deinde cum calceis & toga, nullis nec caligis, nec lacerna.* Neque tamen ideo à Cicerone notatum Antonium credendum, quòd in itinere toga, & calceis vſus non ſit. id enim præter morem omnium, qui penulati, & ſoleati iter faciebant in Vrbis ingreſſu togam, & calceos ſumebant; quod de ſe Cicero teſtatur: ſed quod pro penula lacernam, & caligas militare indumentum, ac calceamentum ſumpſiſſet, & ad augendam rei inuidiam eo habitu non modo in itinere, ſed quum peteret Conſulatum, per Galliæ Municipia, ac Colonias inceſſiſſet, in quibus more Romano homines togati verſarentur. Nam paulo infra ait. *Ex omnium omnibus flagitijs nullum turpius vidi, nullum audiui, quam quod qui Conſulatum peteres, is per Municipia & Colonias Galliæ cum ca-*

ſtis & lacerna cucurriſti. Scio quoſdam cum Gallicis repoſuiſſe auctoritate Gellii lib. XIII. ſed ſi Gallicæ eædem, ac ſoleæ, ſiue crepidæ fuerunt, quarum vſus in itinere depoſitis vrbanis calceis, non video cur notari potuerit Antonius, ſi communi pedum tegmine itineris cauſa vſus ſit, ſed quòd militare calceamentum cum militari veſte induerit. Verum iſta non ſunt huius loci.

Ignotus igitur, ac probroſus ætate Ciceronis in Vrbe Lacernarum vſus. nec iniuria, quod veſtimentum militare eſſet, ac caſtrenſe, idemque quod chlamys. Propertius lib. III. Eleg. X.

Tu tamen iniecta tectus veſane Lacerna
Potabis galea feſſus Araxis aquam.

Et lib. IV. Eleg. III.

Texitur hac caſtris quarta lacerna tuis.

Ouidius, II. Faſtorum de Lucretia inter ancillas lucubrante, marito in caſtris Ardeam obſidente.

Mittenda eſt domino, nunc nunc properate puellæ,
Quam primum noſtra facta lacerna manu.

Gallus etiam Aſinius elegia elegantiſſima, quam vnicam edidit Manutius.

Quin etiam argento puroque intexit in auro,
Altera iam caſtris parta lacerna meis.

Vbi legendum *intextitur auro*. Sed neſcio an aliud in tota antiquitate veſtigium extet lacernæ acu pictæ, & phrygionis opere elaboratæ. Et cui vſui fuerit hæc lacerna veluti triumphalis, cum Gallus non Imperator eſſet, ſed ſub Ventidio militaret.

Lacernæ militaris meminit & Paterculus lib. II. de Caſſio loquens. *Exiſtimans hoſtes eſſe, qui irruerent lacerna caput circumdedit, extentamque ceruicem interritus liberto præbuit.* Et infra de Auguſto cum Lepidum exercitu exuit. *Quippe cum inermis & lacernatus eſſet præter nomen nihil trahens ingreſſus caſtra Lepidi, euitatis, quæ iuſſu hominis prauiſſimi, tela in eum iacta erant, cum lacerna eius perforata eſſet lancea.*

Dio Caſſius lib. XLVI. narrat cum M. Antonio bellum

indictum eſſet, vulgo depoſitis togis ſumptas lacernas ſiue chlamydes militares. *Τάς τε χλαμύδας τὰς στρατιωτικὰς πάντες καὶ οἱ μὴ ἐκστρατεύσαντες ἠμπίσχοντο.* Vbi an recte Interpres *Saga* verterit, infra videbimus.

Paulatim deinde per bella Triumvirorum ciuilia, quum togæ deponi cœpiſſent, in earum locum lacernæ ſucceſſerunt, quod viris doctis pridem adnotatum eſt. Et quia vt diximus initio veſtimentum militare tantum fuit, quod & chlamys dicebatur, propterea Seneca non vno in loco ciues chlamydatos appellat, qui lacernam induti eſſent. De beata vita cap. 11. *Quæremus quid optime factum ſit, non quid vſitatiſſimum: quid nos in poſſeſſione felicitatis æternæ conſtituat, non quid vulgo veritati peſſimo interpreti probatum ſit. Vulgus autem tam chlamydatos, quàm coronam voco. Non enim colorem veſtium, quibus prætexta corpora ſunt aſpicio, oculis de homine non credo.* Doctiſſimus Lipſius legit. *Vulgus autem tam candidatos, quam coloratos voco:* atque hunc ſolum à ſe eximiè emendatum prædicat. Sed hercules haud vidi magis. *Candidatos* autem honeſtiores intelligi, ait *coloratos* pullatam multitudinem.

Sed ſi candidatos intelligit cretatis, ac ſplendentibus togis, quales erant petitorum, indutos, ætate Senecæ ſublatis Comitiis nulli petitores candidati; ſin albatos, ſiue albis togis ſimpliciter amictos intelligit, & rarus admodum eodem æuo niſi per officia togarum vſus, & albam togam parare etiam tenuviori facile erat. Quidquid ergo Lipſius iactitet etiam cum ſupercilio nunquam futurum vt vulgatam lectionem explicent omnes xv viri fatalium librorum, ipſe licet in illud Collegium non allectus, & Sibyllinorum ignarus veterem lectionem tueri, atque explicare auſim. Nam lacernatos inuidioſe appellat chlamydatos, quod vt diximus lacerna initio non aliud fuerit quam chlamys. Licet autem commune veſtimentum eſſet, vt & toga, honeſtiores tamen à vulgo lacernarum colore diſtinguebantur. Nam, vt infra dicemus, erant purpureæ, pretioſiſque coloribus imbutæ: eas potentiores ac ditiores geſtabant

viliores aut ſine lacernis, aut iis pullis & paupere colore tinctis vtebantur. Quare non ſine ſtomacho chlamydatos appellat lacernas improbi coloris, & nonniſi olim militaris, indutos; Atque ideo ſubijcit; *non enim colorem veſtium aſpicio*, quo ſcilicet Romæ vulgus à nobilioribus diſtinguebatur. Vulgus autem coronam appellat, ſiue quod idem eſt circulum pullatum apud Quintilianum. Idem de Ira lib. I. cap. XII. *Quum hoc dicis Theophraſte quæris inuidiam præceptis fortioribus, & relicto iudice ad coronam venis. Quia vnuſquiſque in einſmodi ſuorum caſibus iraſcitur: putas iudicaturos homines id fieri debere, quod faciunt.* Corona ibi eſt vulgus. Item lib. II. cap. VII. *Et iudex damnaturus quæ fecit eligitur, & corona pro mala cauſa bona patroni voce corrupta.* Atqui inquit Lipſius idem Seneca *virtutem coloratam* appellat, ideſt ſole fuſcatam, vt coloratos Indos, ac Seres poetæ vocant. Verè. nemo tamen aliquem coloratum Latinè dixerit pullis veſtibus indutum, cum id potius de veſtibus aut alia re colore infecta dicendum ſit.

Non contentus Lipſius probam lectionem ſemel ſollicitaſſe, eodem libro cap. XXV. iterum pro chlamydato candidatum obtrudit. *Pone me, inquit, in inſtrumentis ſplendentibus, & delicato apparatu, nihilo me feliciorem credam quod mihi molle erit amiculum, quòd purpura conuiuis meis ſubſternetur. Nihilo miſerior ero, ſi laſſa ceruix mea in manipulo feni acquieſcet, ſi ſuper Circenſe tomentum per ſuturas veteris lintei effluens incubabo. Quid ergo eſt? Malo quid mihi animi ſit oſtendere prætextatus, & chlamydatus, quam nudis ſcapulis, & ſætentibus.* Hic quoque *prætextatus*, & *candidatus* legit. Sed libri veteres in vulgata lectione conſtantes ſunt. Cum præterea etiam pauper non magno pretio candidatus eſſe poſſit. Neque audiendus Muretus, qui *Canuſinatus* legit. nam is color ferme penularum, quarum tunc aut nullus aut rarus vſus in Vrbe. Multo minus facit ad rem *Gauſapatus*, & *Petaſatus*; & quidquid denique Critica libido impingit. Prætextatus prætexta indutus, quæ veſtis magiſtratuum. Chlamydatus lacerna veſtitus, ſed quæ aut cocco, aut mu-

rice,

rice; aut alio pretioſo colore tincta eſſet. Quemadmodum autem malle ſe ait domum omni cultu inſtructam, quam pontem, ita pretioſas veſtes, quam centunculum. Quid porro ſint *ſcapula fœtentes*, à doctis viris quæſitum eſt. Fortaſſe à tomenti Circenſis de conciſa palude confecti, cui pauperes incubabant ingrato ac turpi odore. Nec diſplicet quod ſe in libris reperiſſe tradit Lipſius: *quam nudis ſcapulis, aut ſemitectis*.

Lacernarum notatio incerta. Quod veſtimenti genus eſſet. Μανδύας. Ἐφεστρὶς. Herodiani Interpres notatus. Cap. II.

PRimus igitur Lacernarum vſus in militia, ſed quando cœperit haud mihi compertum: cum præter Propertium, Ouidium, ac Paterculum nullus veterum ſcriptorum earum mentionem fecerit in cultu militari, vt vox ſub ipſum Reipublicæ interitum nata videatur. Sed vndenam, quæque eius notatio, multo mihi ignotius. Perſij Interpres vetus ad Satyram I. *Lacerna pallium fimbriatum, quo olim ſoli milites vtebantur*. Eadem Iſidorus lib. XIX. cap. XXIV. qui adiicit. *Vnde & in diſtinguenda Caſtrenſi, Vrbanaque turba, hos togatos illos lacernatos vocabant. Inde autem lacerna, quaſi amputatis capitibus fimbriarum, neque ita laxis, vt ſunt penularum.* Vt *lacernam* quaſi laceram dictam putet: quod & Paulus Feſti abbreuiator innuere perobſcure videtur. *Lacerare, comminuere, diuidere. Lacerna quod minus capitio eſt*. Sed notatio inepta, illudque de fimbriis laxioribus, & minus laxis Grammaticorum eſt commentum, quidve capitium illud ſit, quo minor eſt Lacerna, ne Oedipus quidem diuinauerit: nec tanti eſt hiſce diutius immorari.

Vndecunque igitur nomen acceperit Lacerna, veſtimentum militare initio fuit. Propterea Græcis ſcriptoribus Μανδύας, Χλαμὺς, & Ἐφεστρὶς dicitur. Artemidorus lib. ſecundo cap. tertio χλαμὺς δὲ ἣν ἔνιοι μανδύην, οἱ δὲ ἐφεστρίδα, οἱ δὲ βήριον καλοῦσι. Heſychio Μανδύας εἶδος ἱματίου περσῶν πολεμικὸν.

Veſtis

Digitized by Google

Veſtimentum militare Perſicum. Suidas veſtimentum *Loricioni* interpretatur. Pollux lib. VII. cap. XIII. ἡ δὲ μανδύη ὁμοιον τι τῷ καλουμένῳ φαινόλῃ. *Veſtimentum ſimile Penulæ*. Male Interpres *Sagulum*, vertit. Eius mentio apud Xiphilinum Domitiano. *Bello nauali facto, in quo non ſolum omnes qui pugnauerunt fere mortui ſunt, ſed etiam multi ex ſpectatoribus, propterea quod maximo imbre, & vehementi tempeſtate repente commota, nemini permiſit abire è ſpectaculo, & quamquam ipſe* Μανδύας ἀλλασσόμενος, *Lacernam mutauit, tamen ceteros mutare non eſt paſſus*. Ibi μανδύας Lacerna eſt, non pænula. Idem veſtimenti genus Ἐφεστρίς, militare ſcilicet, ſiue chlamys. Heſychius. Ἐφεστρίς, χλανίς. Ἐφεστρίδες τὰ ἐπιβλήματα, quod reliquis veſtimentis inijcerentur. Suidas Veſtimentum Romanum, quod & μανδύας & Βήρρον vocetur. Athenæus etiam lib. III. καὶ τὴν ἐφεστρίδα τὴν ἄχρηστον. *Lacernam quam nondum indui*. Herodianus lib. VII. de militibus Maximini, qui in Senatum explorandi cauſa ingreſſi ſunt, ὅπλων μὲν γυμνοὶ, ἐν λιτῇς δὲ ἐσθῆσι καὶ ἐφεστρίσιν. Interpretum quotquot fuerunt doctiſſimus, *Inermes videlicet, tantumque ſubarmalibus, & ſagis induti*. Quid eſſent ſubarmalia notum eſt. Sed non habent hic locum. Vertendum erat. *Sine armis vulgari veſtitu, ſolaſque chlamydes induti*. Alibi Herodianus λιτὰς ἐσθῆτας appellat veſtes communes ſiue vulgares loquens de matronis in Apotheoſi Seueri, quas ait ſine auro atque vllo muliebri mundo fuiſſe. ἀλλὰ λιτὰς ἐσθῆτας λευκὰς ἀμφιεννυμένας, *vulgari veſte alba indutas*, non exili, vt idem ſummus interpres vertit. Nam cum Senatores in pullis lacernis eſſent, matronæ albas veſtes geſtabant, pallam ſcilicet, & ſtolam, ſed vulgarem, ac communem, non purpura, & auro de more pretioſam. Vt ad milites reuertamur, ii in veſte vulgari ideſt tunica Quiritibus communi ſolas chlamydes militares induti. Ita paulo poſt: ἔχοντας δὲ τὰς χεῖρας ὑποκαθημένας ταῖς ἐφεστρίσι, eſt *habentes manus ſub chlamydibus*.

Perperam etiam viri doctiſſimi pro quovis veſtimenti genere Epheſtrida ſumi crediderunt ex eodem Herodiano, qui eas Senatoribus tribuit in funere Seueri. ἐν μὲν λαιῷ μέρει πάντα

σα ἡ σύγκλητος μελαίναις ἐφεςρίσι χρώμενοι. Ibi enim Senatores depoſitis luctus cauſa togis, in pullis lacernis ſiue penulis, nam hæc vox de vtroque veſtimento vſurpatur, quod non multum diſſimile eſſet, vt dicemus. Non igitur pro quouis veſtimenti genere accipitur. Itaque non atris veſtibus, ſed *pullis lacernis*, aut *penulis* vertendum erat. De chlamyde & Byrrho erit infra dicendi locus.

Quale veſtimenti genus Lacerna fuerit. Cap. III.

LAcernam à caſtris & militia in Vrbem licentia bellorum ciuilium traductam, & pro niſcuo Quiritium cultu aſſumptam diximus. Ea fuit amiculum ſiue pallium laneum, apertum, quòd ipſi quandoque togæ, & hac depoſita ferme loco ipſius togæ iniiciebatur tunicæ, nectebaturque fibula vel in humero, vel ad pectus, natiuo ipſius lanæ colore, aut varia infectura. Et quemadmodum Græcanico pallio breuior, atque anguſtior lacerna fuit, ita facile crediderim, poſtquam à militia in vrbanum habitum conceſſerit, laxiorem ipſa chlamyde longioremque confici cœptam: quandoquidem arcendo frigori, immo & pluviæ, toti denique corpori tegendo aſſumebatur, cum chlamys, ut in antiquis monumentis apparet, vix partem corporis tegeret, nec ferè ad genua pertineret. Subiectas figuras lacernatas ex columna Traiana depromptas Romam miſit Vir incomparabilis Caſſianus à Puteo, cui bonam partem monumentorum veterum, quæ hoc opere edita ſunt, non ipſe ſolum, ſed tota poſteritas acceptam feret. Sed ut rem totam diſtincte, ac particulatim exequamur, primò de lacernarum materia verba faciemus, tum de eius ornamentis ac colore breuiter diſſeremus.

Tabula XIV.

Lacer-

8 Octavij Ferrarij

Tab. XIV.

Digitized by Google

Lacernarum vſus, & materia. Cap. IV.

QViritium veſtes omnes ex lana confectas, togas, tunicas, pallas, ſtolas aliàs oſtendimus: idem de lacernis dicendum. Mart. lib. II. Ep. XLVI.

Sic tua ſuppoſitis perlucent præla lacernis,
Sic micat innumeris arcula ſinthebibus:
Atque vnam veſtire tribum tua vellera poſſunt.

Scilicet fere arcendi frigoris cauſa ſumebantur, & togis ſuperinduebantur. Iuvenal. Sat. IX.

. . . . pingues aliquando lacernas
Munimenta togæ, duri, craſſique coloris
Et male percuſſas textoris pectine Galli
Accipimus.

Viliori nempe materia, hoc eſt craſſiore lana, & male textas, quales in Gallia conficiebantur. Martialis.

Me pinguis Gallia veſtit.

Et lib. IV.

Accipe Sequanicæ pinguem textricis alumnam.

Colore autem pullo, vel ruſo. Ex quibus patet, vt togas, ita & lacernas non eadem materia confectas, ſed lana prætioſiore, aut viliore contextas, & quidem etiam viliore textura. Vetus Interpres Iuvenalis. *Pingues lacernas: pingues vt oſtendat groſſas, ac per hoc pluviales, quæ muniant à pluvia, non quæ ornent. Male percuſſas, male textas. Gallum autem textorem Venetum* interpretatur, *Venetumque cucullum* intelligit ex eodem Poeta:

Atque ibi contentus Veneto, duroque cucullo.

Lacernæ igitur arcendo frigori, immo & pluviæ, cum nondum penulæ in Vrbem receptæ eſſent. Et vel tunicis, vel etiam ipſi togæ iniiciebantur. Mart. lib. VIII. Ep. XXVIII. vbi togam ſibi à Parthenio Domitiani cubiculario donatam commendat, hic colligit:

O quantos riſus pariter ſpectata movebit
Trita Palatina noſtra lacerna toga.

Futuram enim rem ridiculam, ſi nouæ pexæque togæ vilis & longo vſu detrita lacerna ſuperinduceretur. Idem lib. XIV. Ep. CXXXVII. *Lacerna Alba*.

Amphitheatrales nos commendamur ad vſus;
Cum tegit algentes noſtra lacerna togas.

Ex quo apparet, non niſi albas lacernas togæ inditas; cum reliquæ ferme pullæ eſſent: quod videretur indecorum & ridiculum, albæ niueæque togæ atri coloris veſtimentum inducere: quod tamen nunc paſſim faciunt id genus hominum, qui habitu picas imitantur. Quo ſpectat iocus eiuſdem Poetæ lib. IV. in Horatium, qui cum ſolus nigris lacernis munus ſpectaret, Cæſare, & reliquis albatis, niuem Cœlo repente demiſſam, ſicque & ipſum Horatium albis lacernis ſpectaſſe.

Lacernas pluuiæ cauſa in Vrbe geſtatas. Plinius emendatus, & explicatus. Cap. V.

Lacernas munimenta togæ, & togæ ipſius ſuccedaneas, non modo arcendo frigori, ſed & defendendo imbri geſtatas, ex Plinio diſcimus lib. XVIII. cap. XXV. *Hoc ipſo Vergiliarum occaſu fieri putant. Aliqui ad III. Idus Nouembris, vt diximus ſeruant, quoniam id ſidus etiam veſtis inſtitoris eſt, & eſt in cœlo notatu facillimum. Ergo ex occaſu eius de hieme augurantur, quibus eſt cura inſidiandi negotiatoris auaritiæ. Nubilo occaſu pluuioſam hiemem denuntiat, ſtatimque augent lacernarum pretia: ſereno, aſperam, & reliquarum pretium accendunt.* Læuinus Torrentius ad Suetonium legit. *Quoniam id ſidus etiam veſtis inſtitor eſt*. ſic enim in ſcriptis libris extare, & in veteribus editis. Atque ita ſidus illud, quo exoriente æſtas, occidente hiems oſtenditur, quia vtroque tempore veſtem mutamus, veluti *inſtitor*, inquit, à Plinio dicitur. Ante Torrentium Sipontinus aliam cauſam attulit, cur Vergiliarum ſidus *inſtitor veſtis* dicatur, quod nempe vt pluris minorisve vendatur veſtis efficiat. Neuter ad Plinii mentem, cuius vulgata lectio non mouenda, quam etiam præfert vetus Veneta editio optima, cuius ope innumeras è Plinio

Bis mendas ſuſtulimus. Sidus, inquit, Vergiliarum non tantum eſt agricolæ, ſiue ab agricola obſeruatur pro tempore ſementis faciendæ, ſed etiam eſt ſidus veſtium inſtitoris, ſiue ab inſtitore veſtis obſeruatur: Quod ſequentia explicant; quæ non recte intelligi poſſunt, niſi illud ponatur quid eſſet *Negotiator*, quidque *Inſtitor*. Negotiatores enim erant mercatores locupletiores, qualem *negotiatorem magnarium* Apuleius lib. 1. appellat: hi mercaturam amplam, ſiue negotiationem exercebant, qualis *negotiatio Sagaria* Leg. LII. π. quidem D. pro ſocio. Item *negotiatio lignaria* apud Capitolinum. Ab his negotiatoribus Inſtitores mercium partem emebant, quas minutim, & carius diſtraherent. Nam proprie Inſtitor παλιγκάπηλος. Labeo. *Etiam eos Inſtitores accendos placuit. quibus Veſtiarij & Lintearij dant veſtem circumferendam, & diſtrahendam.* Ergo Inſtitores, ex occaſu Vergiliarum qualis futura eſſet hiems coniecturam facientes, negotiatoris auaritiæ inſidiabantur. nam ſi nubilus occaſus fuiſſet, quod pluuioſa hiems immineret, plus lacernarum, quam reliquæ veſtis emebant, earumque pretium augebant: ſin vero ſerenus fuiſſet occaſus, augurantes futuram frigore infeſtam, alias veſtes, vt chlænas, endromides, Gauſapinas emebant, quarum pretium intendebant. Hoc autem erat inſidiari negotiatoris auaritiæ: lucrum nempe, quod ipſe facere debuerat, auertere, & ex ſiderum coniectura negotiatoris auaritiam ferire, eas veſtes tantum emendo, quas carius diſtracturi erant. Porro aliquem lacernarum uſum etiam domi fuiſſe arcendo frigori, indicare videtur Propertius lib. V. Eleg. IX.

Imperat, & totas iterum mutare lacernas:
Terque meum tetigit ſulphuris igne caput.

De Lacernis, & reliquis veſtimentis Gauſapinis.
Cap. VI.

EX his apparet antequam pænulæ in Vrbem inducerentur, lacernas & frigori arcendo & pluuiæ cauſa geſta-

tas: quod ex pinguiori, ac craſſiori materia confectas fuiſſe declarat. Eas fermè gauſapinas fuiſſe exiſtimo, de quibus non ab inſtituto alienum fuerit pauca præmiſiſſe. In prima operis huius parte Plinij locum lib. VIII. cap. III. ex veteri codice emendauimus, eorum errore perſtricto qui Gauſape ſtramentum militare praua loci illius interpunctione tradiderunt. *Antiquis thorus è ſtramento erat, qualiter etiam nunc in caſtris gauſape. Patris mei memoria cæpere Amphimalla noſtra.* Legendum ex Veteri monuimus. *Gauſape patris mei memoria, cæpere amphimalla noſtra.* Gauſape, ſiue gauſapina veſtimenta ætate patris ſui inducta, amphimalla ſe viuente cœpiſſe tradit. Certe Ouidij ætate, quæ & Plinij parenti eadem eſſe potuit, non incognita fuiſſe gauſapa illa docent in Amoribus.

Gauſapa ſi ſumpſit, gauſapa ſumpta proba.

Ex quo Scaliger in Titium cap. XXIII. colligit lacernas tam viriles quam muliebres gauſapinas fieri ſolitas. Sed lacernam fuiſſe tantum veſtimentum virile alias oſtendimus. Ergo hæc gauſapa vel fuere penulæ gauſapinæ, quæ utrique ſexui communes, vel tunicæ, non lacernæ, quæ nunquam alteri ſexui permiſſæ. Ceterum etiam Varronem feciſſe gauſapinarum mentionem teſtantur Chariſius, & Priſcianus, ut obſeruatum eſt doctiſsimo Voſsio lib. I. de Analogia cap. XXXV. Meminere etiam Lucilius, Horatius, & Perſius, ut de Martiali ſileam.

Gauſapa igitur ſiue Gauſape, & Gauſapum, nam hæc tria Grammatici agnoſcunt, fuit veſtimentum ex pingui, ac denſa lana compactum, tunica, lacerna, penula, ex una tantum parte villoſum: nam quod vtrinque villos habebat ex eo *Amphimallum* Græcè dictum eſt, eamque Græcam vocem fatetur Varro lib. IV. de L. L. Vt falli neceſſe ſit qui *Gauſape, amphimallum* verterunt, quos Plinius redarguit, qui *Gauſapina* ante ætatem ſuam in vſu fuiſſe docet, *Amphimalla* memoria ſua inducta.

Gauſape quadratum. Martialis explicatus. Cap. VII.

NEc lanea modo veſtimenta, ſed etiam linea, quæ villos haberent *Gauſapa* dicta, eaque tegendis menſis adhibita, quæ & mantilia. Martialis lib. xiv. *Gauſapa villoſa, vel mantile.*

Nobilius villoſa tegant tibi lintea citrum,
Orbibus in noſtris circulus eſſe poteſt.

Scilicet ſolæ citreæ menſæ, & pretioſiores mantili tegebantur, ne fœdarentur, aut maculas traherent: at viliores orbes, ſiue menſæ, nam omnes tunc rotundæ, ſine integumento erant, & ideo in ijs circuli non ſemel ſpectabantur, hoc eſt maculæ rotundæ, non quidem lagenis impreſſæ, ut cenſet Scaliger, nam in abaco vaſa vinaria proſtabant, ſed ij circuli lancium, ac patinarum poſitu ferme fiebant, ut Turnebus docuit.

Quod autem omnes menſæ tum rotundæ erant, ita & mantile ſiue Gauſape pariter rotundum fuit. Ad cuius diſtinctionem, Gauſape quod lectis pro ſtragulo inijciebatur Gauſape quadratum dicitur eidem Poetæ Epigrammate CLII. *Gauſape quadratum.*

Lodices mittet docti tibi terra Catulli:
Nos Helicaonia de regione ſumus.

Lodices hoc eſt ſtragula leuiora mittet tibi Verona, denſa ac villoſa Gauſapa Patauium ſuppeditabit. Talis enim lana Patauina. Idem de tunicis Patauinis.

Vellera cum ſumant Patauina multa trilices,
Et pingues tunicas ſerra ſecare potes.

Strabo lib. v. *Lanam mollem, & omnium longe optimam producunt loca circa Mutinam, & Scultinam flumen, Aſperam Lygures & Symbri, ex qua plerique Itali familia veſtimenta conficiunt.* Τὴν δὲ μέσην οἱ περὶ Παταούιον, ἐξ ἧς οἱ τάπητες οἱ πολυτελεῖς, καὶ γαυσάπαι, καὶ τὸ τοιοῦτον εἶδος πᾶν, ἀμφιμαλλόν τέ, καὶ ἑτερόμαλλον. *Lanam mediam inter aſperam, & mollem Patauina regio, ex qua ſiunt pretioſi tapetes, gauſapa, aliaque id genus,*

nus, vel ex vna tantum parte, vel vtrinque villoſa. Gauſapa ſcilicet quadrata ſternendis lectis. At apud diuites erant ſtragula Gauſapina purpurea. Martialis Ep. CXLVII. *Cubicularia Gauſapina.*

Stragula purpureis lucent villoſa tapetis.
Quid prodeſt ſi te congelat vxor anus?

Vocat cubicularia, ut diſtinguat a tricliniaribus, quæ ferme leuiora, licet & ipſa purpurea.

Quadratum ergo Gauſape ut diſtingueretur à rotundo, quo menſæ ſternebantur; Immo & Gauſape eaſdem menſas tergebant, quod villoſum erat, & quidem luxuriæ cauſa purpureum. Lucilius apud Priſcianum lib. VII.

Purpureo ter ſit tunc lautas Gauſapa menſas?

Quod expreſſit Horatius lib. II. Sat. VIII.

His vbi ſublatis puer alte cinctus acernam
Gauſape purpureo menſam praterſit.

Gauſape Acron *mappam villoſam* interpretatur. Apparet tamen menſam illam non fuiſſe Gauſape inſtratam. Quid enim opus fuiſſet detergere?

Ceterum mantilia, ſiue mappas villoſas in uſu fuiſſe apud veteres docet Seruius ad illud

Tonſiſque ferunt mantilia villis.

Et ideo *tonſis* interpretatur vel *minutis*, vel *compoſitis* ut *tonſa coma preſſa corona. Conſtat enim* inquit *maiores mappas habuiſſe villoſas.*

Gauſape Balanatum. Gauſapatus. Perſius, Seneca, Petronius explicati. *Cap. VIII.*

VT ad Gauſape, ſiue veſtem Gauſapinam reuertamur, quam denſam fuiſſe diximus, & ex una parte villoſam, frigoriſque cauſa ſumptam, eam peregrinam fuiſſe, immo & barbaricam certum eſt, nec niſi ſub Auguſto Romæ cognitam. Gloſſæ Veteres. *Gauſapa* Βαρβαρικὸν παλλίον. Et alibi. *Gauſatus.* Ἐνδρομίς. Lege. *Gauſapus*, vel *Gauſapum*, *Endromis.* Meſſala de ſtatuis Antonij. *Armenij Regis ſpolia, Gauſapa.* Perſius Sat. VI.

Iam chlamydes Regum, iam lutea gauſapa captis.

Parthorum Regis ſtatuam gauſapatam, & pellitam ſpectare hic licet olim à Cauallerio editam.

Tabula XV.

Tab. XV

Digitized by Google

Idem, quod villoſum veſtimentum id eſſet, audaci tranſlatione barbam denſam, & hircinam, *balanatum gauſape* appellat Sat. IV.

Tu cum maxillis balanatum gauſape pectas.

Neque enim Caſauboni interpretatio placere poteſt, qui balanatum gauſape intelligit comam & cæſariem prolixam, maxillas autem interpretatur κτένα ὀδοντωτὸν *dentatum pectinem*. Sugillat hic Perſius, quos & Iuvenalis perſtringit, triſtes nempe, obſcænos, fictoſque Curios, qui ad captandam ſeueritatis famam propexam barbam alebant, ſed plantaria, & infernas partes vellere non erubeſcebant. Intonſa erant barba, brachia, ac crura fruticante pilo ſilueſcebant, in reliquis locis fœdam ſilicem runcabant. Duplici igitur nomine inſectatur hunc poeta, quod barbam paſceret, reliquum corpus læuigaret, quodque hirtam illam ac veluti muſcarium balano, ſiue vnguento perfunderet. Nec de coma capiendum Perſium maxillæ vox declarat: quam ſi quis cum Caſaubono pro pectine accipiat, Perſius diceret comam pectere pectine. Interpres Vetus. *Tu cum maxillis balanatum. Balanum genus unguenti, unde Horatius. Preſſa tuis balanus capillis. Et hoc dicit cum barbam nutrias, & unguento madidam pectas, quare inguina tua pſilothro denudas? Item Gauſape dixit propexam barbam. Ideſt, cum pexa barba delecteris, quam in maxillis tuis velut gauſape habeas unguentatam, defricatam balano, cur pubem vulſam habes?* Sed hoc prætereuntes.

Gauſapæ etiam meminit Seneca epiſt. LIII. *Memor artificij mei veteris mitto me in mare quomodo Pſichrolutam decet, gauſapatus.* Lipſius notat, qui in Gymnaſijs exercebantur, itemque balneis, eos ferè lodicula, aut gauſapina leuiter obuolutos fuiſſe, & circa verendas maxime partes, vt Petronianus Trimalcio coccinea gauſapa inuolutus. Gauſapam autem ad manum fuiſſe, quia & nautis earum uſus. Sed gauſapa in gymnaſijs, & balneis, nec lodiculæ fuere, nec leuiter tegebant, neque verendas modo partes, ſed arcendo frigori totum corpus villoſæ, ac craſſæ inuoluebant, neque

ſene-

luebant, neque Seneca in mare deſcenſurus gauſapam ſumpſit à nautis. Quare enim ſumeret? Nauigabat Seneca, & quidem ob frigus gauſapa inuolutus. Exorta tempeſtate, cum maris cæcos voluentis fluctus iactationem ferre non poſſet, gubernatorem coegit, vt ſe in aliquo littore exponeret, neque expectauit ut nauis ripæ appelleret, ſed moræ impatiens ſe in aquam demiſit, tanta feſtinatione, ut ne veſtimenta quidem deponeret, ſed vt erat gauſapatus in mare deſiliit. *Cuius vt viciniam*, inquit *attigimus non expecto vt quidquam ex præceptis Virgilij fiat: obuertant pelago proras, aut anchora de prora iaciatur, ſed memor artificij mei, veteris mitto me in mare, quomodo Pſichrolutam decet, gauſapatus. Pſichrolutam* autem, qui in balneis frigida magis Laconum more delectaretur, quam calida, rectè docti interpretantur. Talis enim Seneca erat. Epiſtola LXXXIII. *Ille tantus Pſichrolutes qui Kal. Ianuarij in Euripum ſaltabam*. Quod igitur frigida delectaretur deſcendit in mare, cum expectare littus potuiſſet, & quidem gauſapatus, quod breuis aqua eſſet, nec gauſapam madefacere poſſet. nam in balneis nudi erant, præcipue cum in piſcinam deſcenderent, in qua natabant. At hic crura modo, pedeſque vadis merſerat. Sequitur enim. *Dum per aſpera crepo*. Erat namque littus importuoſum, & aſperis cautibus inæquale, vt non tam ire, quam repere cogeretur. Quare licet libri manu exarati habeant *erepior*, quod ad ſeruos, & nautas, qui herum exportarent, referri poſſe cenſet Lipſius, nihil mutandum. Nam per aſpera repere, eſt difficulter per ſcrupos, & galareas pedes ferre. Itaque nihil gauſapa ad Pſichrolutam, nec balnei, aut exercitationis cauſa à Seneca ſumpta, ſed frigoris.

Ita apud Petronium Trimalcio *coccina gauſapina inuolutus* traditur, quod de lacerna, aut gauſapa ſimpliciter intelligendum. Alibi apud eundem. *Vltimo cinædus ſuperuenit, myrtea ſubornatus gauſapina cinguloque ſuccinctus*. Vbi gauſapina tunica eſt. non enim lacerna, aut pallium, quæque veſtes exteriores brachia premebant cingi poterant.

Meminit & gauſapæ Martialis lib. xiv. Epigr. xxix.

Gauſapa.

In Pompeiano tectus ſpectabo Theatro:

Nam ventus populo vela negare ſolet.

Lipſius de Amphitheatro, titulum inuertit & *Cauſia* legit, pileumque *Theſſalicum* interpretatur. Sed omnes editiones Gauſapa conſtanter retinent. Itaque malim lacernam gauſapinam interpretari, cum cucullo aduerſus ſolem, & pluuiam, quibus arcendis vela extendebantur. Ait enim in Pompeiano Theatro ſeſſurum ſe cum lacerna gauſapina, cuius cucullus veli vicem præſtet aduerſus cœli, ſolique iniurias.

De Lana, & reliquis veſtimentis villoſis. Amictus duplex. Cap. IX.

NOn modo igitur lodices, ſtragula, & mappæ, ſed omnia veſtimenta quæ villos haberent Gauſapa, ſiue gauſapæ & gauſapina dicta ſunt, lænæ, chlæræ, tunicæ, lacernæ, penulæ. De quibus ſingillatim dicendum eſt.

Et Lænam quidem non fuiſſe togam alias docuimus, ſed indumentum apertum, denſum, ac villoſum: quod tunicæ, aut etiam togæ ſuperinduceretur, & quidem olim peculiari ritu à Flaminibus in ſacrificijs adhibitam, Ciceronis ac Seruij teſtimonio comprobauimus, mox promiſcuo vſu, & cum toga, & ſine eadem geſtatam. Varro lib. iv. de L. L. *Lænam* dictam exiſtimat quod de lana multa eſſet, ſed credibilius eſt, quod & Feſtus exiſtimat, Græcam vocem eſſe, à chlæna Græcorum dictam auctoritate Plutarchi in Numa. Verè quidem multa lana, eaque denſa conficiebatur. Nam idem Varro ait fuiſſe adinſtar duarum togarum. ex quo Seruius duplicem togam dixit, Feſtus duplicem amictum; Quod intelligendum de craſſa, ac denſa materia, quæ æquè grauis eſſet, ac duæ togæ, aut duæ aliæ veſtes.

Nam quod aliqui duplicem amictum interpretati ſunt, qui totum hominem vtrimque operiret, cum ſimplex vnam tantum corporis partem: id repugnat primo vocis amictus

nota-

notationi, quem recte Varro dictum putat quaſi Amiectum; ſiue amphiectum, ideſt circumiectum. Deinde ſi adinſtar duarum togarum erat, toga etiam ſimplex totum corpus inuoluebat, & ipſa hac notatione amictus duplex dici poſſit. Seruius ad illud: *duplicem ex humeris reiecit amictum* interpretatur *Abollam, quæ duplex* inquit *vt chlamys*. Atque chlamydes fere omnes non totum corpus inuoluebant. Adiicit Seruius illud Horatij.

Quem duplici panno ſapientia velat.

Sed de pallii duplicatione infra commodius dicemus. Quare veriſimilius eſt, *Lænam*, duplicem amictum dictam quaſi duplicem pannum, ſiue quod denſa, craſſaque eſſet ac villoſa, ſiue fortaſſe quod ad arcendum frigus duplici panno conſerta, quales hibernæ veſtes altero panno ſubſutæ; aut pellibus ſuffultæ. Cumque lacerna gauſapina pariter denſa eſſet, & villoſa, & togæ frigoris cauſa ſuperiniiceretur, facile apparet lacernam gauſapinam, & lænam aut idem veſtimentum fuiſſe, aut non multum diſſimile.

Porro præcipuus lænæ vſus in conuiuiis fuit, quod ſcilicet à balneis redeuntes lænam geſtarent, ne corpus calore ſolutum frigoris inclementia læderet, atque ideo eadem ferme veſte diſcumberent, atque eadem ab amicorum cœnadomum redirent. Iuvenalis. Sat. vi.

. . . . . plurima ſunt, quæ
Non audent homines pertuſa dicere læna.

Loquitur de paupere ſuperbi diuitis conuiuio iniurioſum cibum edente. Ita tamen ut veſtis balnearis æſtate lacerna eſſet, hieme læna. Lampridius in Seuero. *Thermis & ſuis, & veterum frequenter cum populo vſus eſt, & æſtate maxime balneari veſte ad Palatium reuertens*. Quæ autem iſta veſtis balnearis? Subiicit idem. *Hoc ſolum Imperatorium habens, quod lacernam coccineam accipiebat*. Martialis lænam cum cænatoriis coniunxit, Nam lib. xiv. cum notaſſet cœnatoria non niſi conuiuiis adhibita, hæc ſubiicit. *Læna*.

Tempore brumali non multum leuia proſunt.

Calfaciunt villi pallia veſtra mei.

Vt clarum ſit, lænam in conuiuio hieme adhibitam, æſtate ſyntheſes, quæ ex lino, ac leniore materia erant. Vt quod alijs viſum eſt legere placeat.

Tempore brumali non multum linea proſunt.

Idem Martialis de fure conuiuiorum ſubleſtore.

Et tectus Lanis ſæpe duabus abeſt.

Perſius Sat. I.

Ecce inter pocula quærunt
Romulidæ ſaturi, quid dia poemata narrant:
Heic aliquis cui circum humeros hyacinthina læna eſt.

Iuuenalis Sat. III. de diuite à cœna redeunte.

. . . . caueſ hunc, quem coccina læna
Vitari iubet, & comitum longiſſimus ordo.

De Chlæna. χλαῖναι ἁπλοΐδες, καὶ διπλαί. Εὐτυπάς. *Homerus atque Heſychius explicatus.* χλανίς, χλανίδιον. *Cap. X.*

PLutarchus in Numa ex Iuba notauit *Lænam* Latinorum eſſe Græcorum *Chlænam*. Idque veſtimenti genus antiquiſſimum, & Heroicum fuiſſe conſtat. Item fuiſſe veſtem duplicem, quæ tunicæ ſuperinduceretur, præſertim hieme, ad propulſandum frigus. Heſychius. χλαῖνα χλαμύς, ἢ ἱμάτιον χειμερινὸν ἀπὸ τοῦ χλιαίνειν, ὅ ἐστι θερμαίνειν. Euſtathius ait eſſe μανδυοειδῆ, καὶ χιτῶνος παχύτερον περίβλημα. Quod autem tunicæ induceretur ex Homero clarum eſt, ubi Heroes primo Chlænas, mox & tunicas exuunt. Idem διπλῆν duplicem appellat, & arcendo frigori, ventoque adhibitam docet. Præter duplices ſiue ἀμφιμίτους, etiam chlænæ ſimplices fuere, quas idem vates ἁπλοΐδας ſiue μονομίτους appellat. Iliad. ω.

Ἔνθεν δώδεκα μὲν περικαλλέας ἔξελε πέπλους
Δώδεκα δ' ἁπλοΐδας χλαίνας.

Ex quo Pollux lib. VII. cap. XIII. Εἰσὶ δὲ χλαῖναι αἱ μὲν ἁπλοΐδες, αἱ δὲ διπλαῖ, Laudatque Homerum. Quæ loca li-

ces

cet omnibus obuia eo retuli, vt intelligeremus quid duplex veſtimentum eſſet, duplex læna, duplexve amictus, craſſius ſcilicet indumentum, ac duplici filo contextum ſiue *ἀμφίμιτον*: non quod totum hominem vtrimque velaret, nam & chlæna ſimplex totum corpus operiebat: & ſimplices quidem ſine villis, duplices villoſæ fuiſſe videntur. nam Homerus Odyſſeæ. *χλαίνας οὔλας* appellat. *Chlænas villoſas*. Ἀμφὶ δ᾽ ἄρα χλαίνας οὔλας βάλον ἠδὲ χιτῶνας. Alibi etiam non ſemel chlænas villoſas appellat, quæ lectis iniiciebantur.

Apud eundem eodem libro Priamus lugens Hectora inducitur Ἐντυπὰς ἐν χλαίνῃ κεκαλυμμένος. Vbi multa Græci Interpretes. Mihi placet Heſychij explicatio. Ἐντετυπωμένος τῷ ἱματίῳ. Nam qui pallio ſe ſtrictim inuoluit, illud ita corpori applicat, & adſtringit, vt ipſius corporis typus, ſiue figura exprimatur, magiſque appareat, quam cum laxe fluit, caditque. Subijcit doctiſſimus Grammaticus: Ἐγκεκαλυμένος τὸ πρόσωπον τῷ ἱματίῳ τὴν χεῖρα ἔχων πρὸ τοῦ προσώπου. Quod in luctu faciem iniecta chlæna obuelarent. quod dum fieret, pallium, ſiue chlæna corpori adſtringebatur, manuſque ori opponebatur. Inepte Latinus interpres togam Priamo dat, eumque toga inuolutum tectum inducit. Nec minore ineptia Circem, veluti aliquod Romanum ſcortum, togatam inducit Odyſ. K. quaſi ἀργύφεον φᾶρος μέγα toga ſit, non pallium, ſiue ſtola candida tenuis, & decora. Nec abſimile ſchema Telemachi in conuiuio Menelai parentem lugentis Odyſ.

> *Χλαῖναν πορφυρέην ἄντ᾽ ὀφθαλμοῖιν ἀνασχὼν*
> *Ἀμφοτέρῃσι χερσί.*

Niſi hoc ideo factum à Telemacho putemus, ut conuiuas lugens lateret.

Nec chlænas modo induendi atque amiciendi, ſed & inſternendi, & incubandi cauſa ſumptas, ex eodem vate apparet eodem libro vltimo Iliados, vbi Achilles iubet Priamo lectum ſterni, ſtragulaque purpurea iniici.

> *Χλαίνας τ᾽ ἐνθέμεναι οὔλας καθύπερθεν ἕσασθαι.*

Et

Et Odyſ. tertio. Neſtor vetat à ſe diſcedere Telemachum, qui in nauibus pernoctare volebat. Sibi enim eſſe molliter dormiendi copiam, & hoſpitibus. non enim eſſe pauperem ſe. ὦ οὔτε χλαῖναι δὲ καὶ ῥήγεα πόλλ' ἐνὶ οἴκῳ. *Cui neque chlenæ, neque operimenta multa in domo.* Theocritus etiam chlænæ, quæ lecto insternebatur, meminit. Idyllio XVIII.

Ζάνος τοι θυγάτηρ ὑπὸ ταὐ μίαν ὤχετο χλαῖναν. *Nam filia Iouis tecum vnum ſubit ſtragulum.* Ita & Romæ cubicularia gauſapina in eundem vſum fuere. Martialis. *Cubicularia Gauſapina.*

> *Stragula purpureis lucent villoſa tapetis*
> *Quid prodeſt, ſi te congelat vxor anus?*

Atqui chlæna tenuior, ac mollior χλανὶς dicta, & χλανίδιον. Quod Grammatici veteres ἱμάτιον λεπτὸν interpretantur, noſtri *Lanulam.* Quale veſtimenti genus Ciceroni geſtatum exprobrat Galenus apud Dionem lib. XLVI. τίς μὲν γὰρ οὐχ' ὁρᾷ σοῦ τὰ λεπτὰ ταῦτα χλανίδια; ſi tamen aliquid Græculo illi credendum eſt. Sane vt par ſummorum Oratorum fatum videatur etiam Demoſtheni. Κόμψη χλανὶς, καὶ μαλακοὶ χιτωνίσκοι vitio dati teſte Gellio lib. I. cap. V. Menander apud Athenæum lib. IV. inducit Eteſippum hominem luxu perditum ſic cum uxore loquentem.

> Καίτοι νέος ποτ' ἐγενόμην κἀγὼ γύναι
> Ἀλλ' οὐκ ἐλούμην πεντάκις τῆς ἡμέρας
> Τότ' ἀλλὰ νῦν· οὐδὲ χλανίδ' εἶχον ἀλλὰ νῦν.

Quamuis iuuenis aliquando uxor fuerim. Non tamen quinquies laui quotidie illa ætate, ſed nunc. Nec tum lanulam habui, ſed nunc. Male Interpres. *Clamydem*: quam geſtare non erat indecorum: at lænula, ſiue chlænula probro habebatur.

Philoſtratus de Iſæo, quem ait adoleſcentiæ tempus voluptatibus impendiſſe. καὶ λεπτὰ ἠμπίσχετο. hoc eſt χλανίδια, *tenuuia veſtimenta.*

Porro inter χλαῖναν & χλανίδα hoc fuiſſe diſcrimen notat Ammonius ex Tryphone, quod chlænæ veſtimenta eſſent craſſa, quæ & lectis iniſcerentur, chlænulæ molliores. Chlæ-

næ,

næ & geſtarentur; & inſternerentur lectis; chlænulæ amictui tantum adhiberentur. At inter chlænam, & chlamydem hoc eſſe diſcrimen, quod chlæna Heroum geſtamen fuerit, chlamys Macedonicum; illam quadrangulum pallium fuiſſe, hanc in inferiori parte concluſam.

De Endromide. Quæſitum de voce Trechedipna apud Iuvenalem. Eius Interpres emendatus.

Cap. XI.

CHlænæ Endromidem adijciemus, quia Veteres Gloſsæ laudatæ *Gauſapum endromidem* dicunt, tum quia non diſsimile admodum veſtimentum fuiſſe videtur. Nam pingue, denſumque, ac villoſum fuit, cuius in palæſtra præcipuus vſus. Dictam endromidem Bayfius, & alii exiſtimant, quod eo genere veſtis ἐν δρόμῳ in curſu ſiue ſtadio, ac palæſtra uterentur. Quos iure Mercerus reprehendit ad Tertullianum de Pallio. Non enim quod curſui apta eſſet, quid enim currenti magis incommodum? ſed quod poſt curſum, & quodlibet certamen uſui eſſet, ne frigus madidos ſudore artus penetraret. Fuiſſe autem hirſutam, villoſam, & pinguem. Verba Tertulliani ſunt de Cleomacho, qui ex pugile turpiore palæſtra intercutitus factus erat. *Vtique ſicut veſtigia caſtuum vitia occupauit, ita endromidis ſolocem aliqua mulitia ſyntheſi extruſit.* Vbi *ſyntheſi* lineo, mollique pallio endromida hirſutam, pinguemque, & ſoloci filo contextam opponit. Porro *ſolox pallium* idem Mercerus ex vet. Gloſſ. τὸ παχὺς craſſum, & pingue interpretatur. Primus autem Cl. & Optimus Vir Gaſpar Scioppius quid ſolox filum eſſet docuit ad Symmachum epiſt. 1. & in Veriſimilibus lib. 1. cap. 1. Verba Symmachi erant. *Quare elaboratam ſolatij filo accipe cantilenam*: feliciter emendauit *ſoloci filo*. Cuius vocis notationem a Græco fonte deduxit Salmaſius ad eundem Tertullianum.

Pingue igitur, craſſumque, & ſoloci filo contextum veſtimenti genus fuit endromis, idque Athletarum peculiare. Ob-

Obuium eſt Martialis Epigramma XIX. lib. IV.

Hanc tibi Sequanicæ pinguem textricis alumnam,
Quæ Lacedæmonium barbara nomen habet:
Sordida ſed gelido non aſpernanda Decembri
Dona peregrinam mittimus endromida.
Seu lentum ceroma teris, tepidumve trigona,
Siue harpaſta manu puluerulenta rapis.
Plumea ſeu laxi partiris pondera follis,
Siue leuem curſu vincere quæris Atham:
Ne madidos intret penetrabile frigus in artus;
Neue grauis ſubita te premat Iris aqua:
Ridebis ventos hoc munere tectus & imbres.
Non ſic in Tyria ſindone tutus eris.

Alibi etiam pauperis munus idem eſſe ait, ſed non uſum pauperis, cum à diuitibus in Gymnaſijs adhiberetur. Sumptam autem præcipuè ad pellendum frigus Iuvenalis docet, Sat. III.

. . . igniculum brumæ ſi tempore poſcas
Accipis endromiden.

Vet. Interpres. *Endromidem lodicem, qua ſe cooperiat.* Nam quemadmodum Gauſape, chlæna, ſic & endromis quà amiciendo, quà inſternendo adhibebatur.

Idem cum mulieres perſtringit, quæ cum viris in palæſtra exercebantur, ait

Endromidas Tyrias, & fœmineum ceroma
Quis neſcit?

Vbi non rectè Tyrias molliores explicari videmus. Nam omnes omnino endromides pingues, craſſæque erant, quippe arcendo frigori. Sed diuites, ut ſaltem colore diſtinguerentur, eas abſurdo luxu purpura ſuebant, quales purpureas Homericorum Heroum chlænas fuiſſe ſcimus, qualem & Petronii coccinam gauſapinam, & apud eundem Iuvenalem coccinam lænam.

Ceterum Græcis endromidas non pro veſtibus, ſed pro calceis accipi docti pridem obſeruarunt ex Polluce lib. III. cap. ultimo. *Endromidas* appellant *curſorum calceamenta.*

Hinc

Digitized by Google

Hinc Vir doctus illud Iuvenalis.

Ruſticus ille tuus ſumit trechedipna Quirine.

Trechedipna, Galliculas interpretatur paraſitorum ad cœnam currentium. Quod Vet. Interp. habeat. *Trechedipna veſtimenta paraſitica, ut Galliculas Graias currentium ad cœnam*. Sed in veteribus conſtanter eſt *Rechedinna*, quam & V. Interp. tuetur neque tamen ſatis explicat. Verba eius afferam, ut meliora reddam. *Rechedipna veſtimenta paraſitica, ut caligulas Graias currentium ad cœnam. Niceteria. Veſtes peregrinas victis conuenientes; Vel Rechedipna eſt ipſe, qui cœnam facit, ut ſit ordo. O Quirine ille tuus ruſticus rechedipna ſumit, & fert niceteria collo ceromatico, & eſt ſenſus. En tibi ò Romule ruſtici tui in omnem diffunai luxum iam didicerunt, & palaſtris frui, & ſyllaterijs. Nam & niceteria ſyllateria ſunt, quæ ob victoriam fiebant, & de collo pendentia geſtabantur*. Infra. *Niceteria veſtes peregrinas victis* (Pithœus victoribus) *conuenientes*. Lege. *Vitijs conuenientes*, quod tunc Græcanicis vitijs corrupti Quirites eſſent. Illud autem *Syllaterijs* recte idem Pithœus *phylacterijs* emendat, nam paulo ante *fracterijs*. Licet inepte Interpres, quod niceteria collo geſtarentur ideo phylacteria credidit, ſiue amuleta victoriæ cauſa ſumpta, quæ collo geſtabantur, & hodie geſtantur.

Sed quod ad Trechedipna attinet, licet Græci Trechedipnos appellarint paraſitos, veſtes tamen aut caligas ita appellatas non memini: neque apud Iuvenalem ulla conuiuij mentio, ſed palæſtræ, ac ceromatis. & ideo V. Interpres ait. *Ecce in quantum Romani ruſtici didicerunt luxuriam, & palaſtris uti & fracterijs, ut athleta ad vincendum*. Quare Turnebus lib. III. cap. XVII. *Trechedipna veſtes Gymnicas interpretatur, & Endromidem* intelligit, quod Iuvenalis alibi endromidem, & ceroma coniunxerit. Inde autem dicta cenſet, quod Romani adeo Gymnaſticis exercitationibus dediti fuerint, ut ad eas tanquam ad cœnam currerent. Quæ notatio ut placere non poteſt, nec tamen melior ſuccurrit, ita Trechedipna malim veſtes Gymnaſticas, quam calceos paraſiticos interpretari. Nam quod Rutgerſius in Varijs Lectio-

nibus veſtes peculiaribus familiarum coloribus diſtinctas intelligit, quas *Liureas* appellant, nimis argutatur.

Tunica, ac Lacerna Gauſapina. Cap. XII.

HÆc Gauſapinorum veſtimentorum cauſa dicta ſunt? Sed & tunicæ, lacernæ, penulæ gauſapinæ fuerunt. De penulis Gauſapinis infra dicemus. Plinius libro octauo cap. XLVIII. ait *ætate ſua tunicam Laticlaui cæpiſſe texi in modum gauſape*. quod indicat & alias tunicas aſemas, & vulgares gauſapinas fuiſſe. cum enim laticlauia aliis tunicis ſuperinduceretur, ex uſu vitæ magis fuit interiores tunicas, & corpori propiores hirtas fuiſſe, & villoſas, quam exteriores quæ ornando magis, quam tuendo corpori ſumebantur. Fuere & ventralia gauſapina, de quibus intelligendus Plinius eodem loco, cum ait *ætate ſua in uſum veniſſe ventralia villoſa*. De quibus ſuus erit dicendi locus.

De lacernis gauſapinis Martialis l. VI. Ep. LIX.

Et dolet & queritur ſibi non contingere frigus
Propter ſexcentas Baccara gauſapinas.
Optat, & obſcuras luces, ventoſque, niueſque
Odit & hibernos, ſi tepuere, dies.
Quid fecere mali noſtra tibi, ſæua, lacernæ,
Tollere de ſcapulis quas leuis aura poteſt?
Quanto ſimplicius, quanto eſt humanius illud,
Menſe vel Auguſto ſumere gauſapinas?

Quod de penulis viri docti interpretantur non aliò ſanè argumento, quam quòd penularum gauſapinarum alibi meminerit Martialis. Non tamen hoc obſtat, quin & lacernæ gauſapinæ fuerint. Primo quia ætate Martialis nondum penulæ in promiſcuo vſu vrbano fuere, ſed tantum in itinere ſumptæ: & gauſapinæ quidem cum ſudum erat, ſcorteæ pluviæ cauſa. Præterea iocoſe queritur Martialis lacernas ſuas tenues, ac detritas veluti per iniuriam à lacernis gauſapinis expelli, dicturus alioqui penulas ſuas leues a gauſapinis Baccaræ pænulis extrudi. Quod compro-

bat

bat alias lacernas hibernas fuiſſe, gauſapinas nempe villoſas, & hirſutas arcendo frigori, quæ togæ & tunicæ iniicerentur, alias leuiores, & æſtiuas quæ ſoli tunicæ loco togarum inductæ. Baccara igitur ut plures lacernas gauſapinas, quarum non niſi hyeme uſus, oſtentaret, optabat frigus, ventoſque, ac niues. At poeta, cui artis malo genio detritæ, leueſque lacernæ erant, crudeliter illum facere dicit, qui male veſtitis hiemem imprecetur, humanius, ac ſimplicius facturum ſi ipſe vel media æſtate gauſapinas ſumat, luxumque in nullius iniuriam oſtentet. Legendum ergo ut habent veteres editiones.

Quid fecere mali noſtra tibi, ſæue, lacernæ?

Vt Baccara nomen viri ſit, non fœminæ. Nullum enim mulieribus lacernarum uſum fuiſſe, aliàs oſtendimus.

Lacernæ æſtiuæ. Tritæ, ac leuiores. Iuvenalis, & Martialis explicati. Cap. XIII.

EX his manifeſtum eſt Lacernas alias craſſas fuiſſe denſoque filo contextas, hirtas & villoſas, quæ & gauſapinæ dictæ, quæ ferme albæ erant, & ut loquitur Iuvenalis duri, craſſique coloris, & arcendo frigori togis ſuper induebantur, & tunicis: leuiores alias, ac tenuiores æſtate geſtatas, ſuperbi ferme coloris, & improbi. Tales Criſpino lacernas obiectat Iuvenalis Sat. 1. idque inter cauſas cur ſatyram ſcribere cogeretur ponit, quod Criſpinus Ægyptiæ plebis pars, Tyrias lacernas geſtaret.

Criſpinus Tyrias humero reuocante lacernas.

Quem locum veteribus intactum ſic nuperi interpretantur; *humero reuocante lacernas, quæ mollitie, vel pondere defluxere.* Sed nec mollitie, nec pondere fluere lacernæ poterant, quæ in humero fibula nectebantur. Addunt. *Vel quæ reiectæ ſunt in humeros.* Plautus.

Suam qui vndantem chlamydem quaſſando facit.

Atqui vndantem veſtem facit, non qui in humerum reiicit, vel humero reuocat, ſed potius qui explicat, & vento re-

ſtandam, atque implendam aperit.

Magnus Ægyptii vernæ luxus fuit, qui lacernas Tyrias ideſt dibaphas geſtaret, ſed maior, & non ferendus, quod plures in die lacernas mutaret, eaſque Tyrias. Hoc eſt, humerum reuocare lacernas, quemadmodum Zoilus apud Martialem toties in hora ſyntheſes mutabat. Sicut autem togas & tunicas alias pexas fuiſſe diximus, alias uſu detritas, idem de lacernis dicendum. Martial. lib. I. Ep. XCIII.

Cerea ſi pendet lumbis, & trita lacerna.

Vbi *cerea* eſt amiſſo candore flaueſcens, & colore ceram referens, ut Turnebus: quod ante Domitius adnotauerat. Idem.

O quantos pariter riſus ſpectata mouebit
Trita Palatina noſtra lacerna toga!

Item aliæ longiores, breuiores aliæ fuere. Idem in ſuperiori Epigrammate. *Cerea ſi pendet lumbis*. Ideſt non vltra lumbos cadit, quemadmodum & tunica eiuſdem Mamuriani.

Dimidiaſque nates Gallica palla tegit.

Et lib. II. Ep. XLVI.

Tu ſpectas hiemem ſuccincti lentas amici.

Ideſt breues & tritas lacernas induti. Non quod lacernæ ſuccingerentur, ſed quod tunica ſuccincta breuior eſſet ſoluta, ita & breuiores lacernas indutum ſuccinctum appellat.

De Amphimallis. Amphitapa. Iſidorus correctus. *Cap. XIV.*

QVod ad lacernas, ac reliqua veſtimenta gauſapina attinet his contenti eſſe poteramus, niſi gauſapina cum Amphimallis à viris doctis perperam confundi videremus. *Amphimalla*, enim ex Polluce lib. VII. veſtimenta vtrimque villoſa recte explicarunt: nollem tamen adieciſſent talia eſſe gauſapa villoſa apud Martialem, & Gauſapinas pænulas. Nam diuerſa à Gauſapis Amphimalla fuiſ-

ſe

Digitized by Google

le vel unus Plinius docuerit lib. VIII. cap. XLVI. Cum ait *Gauſape patris ſui memoria cœpiſſe, Amphimalla autem ætate ſua veniſſe in uſum*. Non aliud ergo diſcrimen, quam quod gauſapa ex una tantum parte villoſa eſſent, Amphimalla, ut & ipſa vox declarat, utrimque villos haberent.

Eadem prorſus ratione, qua Ammonius inter Tapetes, & Amphitapetes diſcrimen poſuit. Τάπητες καὶ ἀμφιτάπητες διαφέρουσι. Τάπητες μὲν γὰρ εἰσιν οἱ ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους μαλακὸν ἔχοντες. Ἀμφιτάπητες δὲ οἱ ἐξ ἀμφοτέρων. Vbi μαλακὸν pro molli villo, ſiue pilorum mollitie poſuit. Vt eadem res plane fuerit Gauſapæ & Tapetes, Amphimalla & Amphitapetes, ſiue Amphitapæ. Illa ex una parte, hæc utrimque villos habentia. Heſychius. Ἀμφιτάπης χίτων ἑκατέρωθεν ἔχων μάλλους. *Amphitapas* veſtes teſte Nonio Latini dixere. Lucilius Sat. I. lib. I.

Pſila, atque amphitapa villi ingentibus molles.

Quæ voces apud Iſidorum corruptæ leguntur lib. XIX. cap. XXVI. *Habet enim Sipla & Amphitaba*. Additque de more ineptam notationem *Sipla quaſi ſimplex*. Sed ψιλὴ μαλλῶν δάπης eſt tapes villis nudus, ſiue glaber. Alium Lucilij verſum adducit Nonius:

Pluma, atque amphitapa & aliud quid
Deliciarum.

Item Varro Manio. *Alterum bene acceptum dormire ſuper Amphitapa bene molli*. Vlpianus etiam D. de auro argento Legato. *Amphitapa inter veſtimenta virilia recenſuit*.

Ergo Amphitapæ ſiue Amphimalla vtrimque villoſa. Pollux lib. VII. Τὸν ἀμφίμαλλον χιτῶνα δασὺν, καὶ χιτῶνα μαλλοῖς δασὺν, καὶ ἀμφίμιτον. Ælianus Variæ hiſtoriæ lib. III. cap. XL. Ἐσθὴς δ' ἦν τοῖς Σιληνοῖς ἀμφίμαλλοι χιτῶνες. Subiicit hoc veſtitu referri vitium ſationem, & vinearum palmitumque hirſutam denſitatem. Gloſſæ Iſidori. *Amphibulum birrum, villoſum*. Lege. *Amphibalum, ſiue Amphimallum, birrum villoſum*. Male qui birrum vtrimque villoſum corrigunt. Nam Amphimallos birrus eſt lacerna vtrimque villoſa.

Lacer-

Lacernarum Forma. Cap. XV.

ET hæc de Lacernarum materia ſatis dicta ſint. Earum formam nobis antiqua monumenta repræſentant. Vt lacerna pallium fuerit Græcanico breuius, ac ſtrictius; chlamyde laxius, ac fuſius. Alias nullum inter Græcorum pallium, lacernam, & chlamydem diſcrimen fuiſſet. Nam licet initio, vt ante diximus, lacerna nihil aliud fuit, quam veſtis militaris, hoc eſt ipſa chlamys, credibile tamen eſt poſtquam in vſum vrbanum conceſſit, & decori cauſa quod togæ loco ſumeretur, & quia ad propulſandum frigus, latiorem longioremque chlamyde fieri cœptam, vt chlamys vix ad genua pertineret, & fere poſteriorem corporis partem velaret, lacerna totum corpus tegeret, & infra genua caderet. Alioqui Martialis Mamurianum non notaſſet quod trita lacerna lumbis penderet; ideſt non vltra lumbos caderet.

Fuiſſe autem pallium Græcanico breuius, & ſtrictius præter veteres figuras ex eo apparet, quod cum Romæ multi palliati Græco ritu eſſent, multi etiam in prouincijs lacernati, cum omnes tunicati eſſent, hoc vnum diſcrimen debuit eſſe inter Romanum, & peregrinum veſtitum. Præterea lacernam veſtem fuiſſe ſtrictam, & anguſtam docet Artemidorus lib. II. cap. III. cum ait ſi quis in ſomnis videat chlamydem, quam alij Μανδύλην, alij ἐφεςρίδα, alij Βήριον vocant, portendere anguſtias, & litigantibus damnationem διὰ τὸ ἐμπερίεχειν τὸ σῶμα, quod corpus circum amplectatur, & ſtringat. Idemque penulam ſimile veſtimenti genus ſignificare. 6

De Fibulis. An inſigne Tribunitium fuerint. Martialis locus expenſus. Cap. XVI.

QVoniam autem pallia aperta, & reliqua amicula, quæ tunicæ iniiciebantur ne humeris defluerent, fibula nectebantur: qualiter chlamydes veteres nummi, ac ſtatuæ referunt, ita & lacernas fibula iunctas credi par

eſt

eſt, licet in nummis & ſtatuis lacernam adhuc requiramus: nec mirum cum duraturæ in ſæcula effigies præſtantiſſimo pacis, aut militiæ cultu formarentur, toga ſcilicet, chlamyde ſiue paludamento. Nec amicula modo, ſed & tunicas fibulis nexas ſcimus: quas nempe χιτὼς & χιζομύας dixere. Pollux lib. VIII. ὁ χιτὸς χιτὼν περόναις κῇ τὺς ὤμυς διῆρτο. In quibus fibulæ loco ſuturæ erant. Porro in togis nullum fibulæ locum fuiſſe olim vicimus. Fuiſſe in lacernis eò credimus, quia chlamydes cum fibula, quodque alioqui niſi fibulatæ eſſent humeris fluxiſſent, quam quòd apud ſcriptores fibulæ mentio in lacernis occurrat. Aut certe loco fibulæ ſuturam fuiſſe neceſſe eſt, vt in Tabula videre licet. Nam quòd illud Ammiani lib. XIV. *ſudant ſub ponderibus lacernarum, quas in colli exſerta ſingulis ipſis adnectant*, Marcellus Donatus Fibulis ipſis legat, vox *ipſis* redundet neceſſe eſt, deinde quid erit colli exerta. Sed locus ille, licet Cl. Valeſius medicinam facere conetur, depoſitus eſt, & ne ab Apolline quidem ſanandus. Meminit & fibularum Martialis lib. V. Ep. XLII.

Spadone cum ſis euiratior fluxo
Theatra loqueris, & gradus, & edicta;
Trabeaſque, & Idus, Fibulaſque, cenſuſque.

Sermo eſt de molli, atque euirato, cui cum quadringenta eſſent, inſignia equeſtria, has prærogatiua iactabat. Theatra, & gradus, ius ſedendi in XIV. Edicta de ſeparandis equitum ſubſelliis: Trabeas & Idus Iulias, quibus trabeati tranſuehebantur, ut omnibus notum. Sed quid ſint hic fibulæ, non eſt facile ſtatuere. Domitius veſtem Theatralem intelligit. Sed qualis iſta? & quis fibulam veſtem dixit? Alii fibulam inſigne nobilitatis, & Tribunatus fuiſſe aiunt. Quod vetuſtatis teſtimonio confirmatur. Et quærendum primo fuit, quænam iſta fibula. non togæ, aut tunicæ, non lacernæ. nam promiſcuus in lacernis etiam eorum, qui non eſſent equites, fibulæ uſus. Sed Tribunorum aureas fuiſſe contendunt, laudantque Alexandrum ab Alexandro quaſi Alexander ab Alexandro eius auctoritas tanti eſſe debeat, ut pro veterum teſtimonio

iſtare

ſtare poſſit. Saniores Plinium aduocant qui libro trigeſimo tertio, capite tertio conqueritur auri luxum adeo in militia quoque dura illa, atque horrida adoleuiſſe, vt M. Bruti in Philippicis campis Epiſtolæ repertæ ſint frementes fibulas Tribunitias ex auro geri. Quæ quidem ex oppoſito ſententiam Alexandri oppugnant. Si enim extrema Rep. fremebat Brutus aureas fibulas geſtari: non ergo illæ inſigne Tribunatus fuere. Cum præterea non conſtet ex Martiale Didymum fuiſſe Tribunum.

Brodæus hic cenſet fibulas Trabearum fuiſſe. Sed cum Trabeæ togæ fuerint, nullus in toga fibulæ vſus. Quamquam non ita præter rem fuerit aliquem fibulæ locum in Trabea dare, ad eam nempe cum in equis tranſueherentur contrahendam. Cum Dionyſius in trabeis ſaliorum fibulam agnoſcat lib. 11. τὰς τηβέννας ἐμπεπορπημένοι. Et ſi alias, nec recte, togam Salijs à Dionyſio dari dixerimus, & trabeas in tranſuectione Gabino cinctu non fibula ſuſpenſas dixerimus.

Veriſimilius eſt, fibulas aureas militari luxu ætate Bruti à Tribunis vſurpatas inualuiſſe per bella ciuilia, vt poſtea Tribunitium inſigne fuerint. Didymúm autem Tribunum fuiſſe honorarium, vt & Martialis.

Vidit me Roma Tribunum.

Sed adhuc incertum fibula ea aurea in chlamyde fuerit, an lacernis, an in balthео militari.

Quidquid ſit, non parum falli eos neceſſe eſt, qui tradunt Tribunos primum vetuſto more aureas fibulas geſtaſſe, deinde pueros, mox ciues, poſtea milites gregarios, demum iis donatos Equites à Senatoribus claui qualitate diſtinctos. De Tribunis falſum, ex Plinio oſtendimus. Quod pueri, & ciues, id longe à vero abit. Apuleius notat puerum phœbicæ chlamyde indutum ſiniſtrum tegente humerum. Sed nulla ibi fibula. Quæ ſi adfuiſſet, vtrumque humerum chlamys operuiſſet. Solus Aurelianus earum vſum manipularibus indulſit. Et equeſtri ordini donatas, nullus quod ſciam tradidit. Nam Liuius loquitur de equitibus in exercitu: quos ex equeſtri ordine non omnes fuiſſe nemo ignorat.

Fibu-

Fibulæ Veſtiariæ figura. Quintilianus explicatus: Pollionis locus expenſus. Cap. XVII.

Varias fibulæ Veſtiariæ figuras attulit doctiſſimus Io. Rhodius in libro de Acia, quem operæ pretium fuerit conſulere. Maior earum pars adinſtar arcus fuit, vt fibula oblonga fuerit & incurua, acus recta, neruum in arcu exprimen. Quare facile fuerit intelligere cur apud Quintilianum lib. VI. cap. III. Iunius homo longus, niger, macerque & pandus appellaretur *fibula ferrea*. nam quod pandus eſſet, ſiue incurvus figuram fibulæ, quod macer tenuitatem, quod niger ferri colorem exprimebat.

In Lentulo cui Spinther cognomentum inditum eſt, diuerſa res fuit. nam quod Spintheri hiſtrioni ſimillimus eſſet ita appellatus eſt. Plinius lib. VII. cap. XII. *Eiuſdem familiæ Scipioni cognomen Salutio mimus dedit, ſicut Spinter ſecundarum, tertiarumque Pamphilus collegio Lentuli, & Metelli Conſulum*. Nam cum Spinteri ſecundarum partium in comœdia ſimillimus eſſet Scipio Lentulus, Spinter inde dictus eſt, quemadmodum Metellus, quod ſimilis eſſet Pamphilo tertiarum partium, Pamphilus dictus eſt. *In quo perquam importune* ſubiicit Plinius *fortuitum hoc quoque fuit duorum ſimul Conſulum in ſcena imagines cerni*. Veteres libri habent *Spinter Secundanus, Retiariuſque*, quæ res impulit doctiſſimum Barbarum, vt de gladiatoribus Plinium interpretaretur, neque animaduertit nullum fuiſſe in ſcena gladiatoribus locum. Secundarius & Tertiarius eſt, quod nuperi repoſuerunt ſecundarum, & tertiarum partium hiſtrio in comœdia: nec erat cur vetus lectio moueretur. Ceterum ſpintherem fibulam in humeris, aut armillam veteres Grammatici in Plauti Menæchmis interpretantur. Feſtus: *Armilla genus, quod mulieres geſtare ſolebant in brachio ſiniſtro*. Quod autem eæ armillæ annulis iungerentur inde Tiberianos ſpinthrias infando opere tres inuicem colligatos Ioſephus Scaliger dictos recte putauit.

Quod autem ad veſtiarias fibulas attinet in antiquis monumentis ſere omnes orbiculari figura apparent in medio ad inſtar bullarum protuberantes, vt ſcilicet in interiori parte duobus vncinulis vtraque veſtis pars necteretur. Siue duo ſemicirculi, aut virgulæ incuruæ veſtimentis hinc inde aptarentur, quæ committerentur, & iniecta acu iungerentur. Philoſtratus in Vita Apollonij lib. 1. *Puella ambos oculos, marito alterum effodit acubus ad id facinus vſa, quibus veſtimentorum fibulas nectebat.* Ita Oedipum ſibi fibulis oculos cruentaſſe ex Tragicis docti adnotarunt. De fibula inſignis eſt Trebellij Pollionis locus in Zenobia. *Ad conciones galeata proceſſit cum limbo purpureo gemmis dependentibus per vltimam fimbriam, media cochlide veluti fibula muliebri adſtricta, brachio ſæpè nudo.* Vulgatæ editiones habent, *media in Cyclade.* Ex manu exaratis, & veteribus libris duo ſummi viri *Cochlide* repoſuerunt, quod & Egnatius agnoſcit. Id vt rectum ſit, ita minime expeditum videtur quid ſit ibi *limbus.* Vir doctiſſimus non poſſe pro veſtis extremitate accipi obſeruat, ſed pro veſte ipſa quæ limbum purpureum haberet: quam veſtem non fuiſſe cycladem rotundam, & clauſam ex eo coniicit quod indecorum videatur ad milites zenobiam cum veſte muliebri proceſſiſſe, cum & galeata eſſet. Sed hercules maior luxus, & notabilior in gemmis quam in veſte militaris fœminæ, quæ ſexus propria, & muliebriter culta. Atqui in cyclade, quæ clauſa, & rotunda nullus fibulæ locus. Quare exiſtimat fuiſſe ſagum vel Imperatoriam chlamydem, quæ cochlide pro fibula nexa. Porro mediam interpretatur fimbriam quæ in medio fibula clauderetur. Sed numquam fimbria niſi pro extrema veſtium parte accipitur, & ſi ſagum, vel chlamys in medio pectore clauſa, quomodo brachium exeri potuit? Quare veriſimile mihi videtur veſtem muliebrem fuiſſe cycladem ſcilicet rotundam, & clauſam, quæ ne longius flueret, ac pedes more matronali perfunderet, fibula in pectore conſtricta reuocaretur, & ſuſpenderetur: qualis apud Poetam Pentheſilea.

Aurea

Aurea ſubnectens exerta cingula mamma.

Poſſe autem vocem muliebri abeſſe crederem. nam gloſſema olet, & non extare in Regio codice Caſaubonus notat. Sed nimis fortaſſe minuta iſta ſunt, atque anxia, quare aliò orationem vertamus.

De Fibula Theatrali. Martialis explicatus. *Cap. XVIII.*

ET quoniam in Fibulæ mentione verſamur, pauca de Fibula Theatrali adieciſſe non omnino præter rem fuerit. Eius vſum apud veteres fuiſſe, vt Cantores, & quicumque in Theatro voce placebant, à Venere arcerentur omnes ſciunt. Sed qualis ea fuerit non ita compertum eſt. Communior ſententia eſt, cui Doctiſſimus Rhodius adſtipulatur, fuiſſe annullum æreum, vel argenteum quo traiiciebatur cuticula, eam partem operiens quam exerceri nolebant. Non quidem, vt falſo creditum eſt, quibuſdam totum membrum vnde procreamur transfigens: ſed tantum cutem glandis velamen. Quomodo & pueros cuſtoditos ſcimus, ne pubeſcens ætas in virilitatem præcipitaretur. Plinius lib. XXXIII. *Iam vero & pedagogia ad tranſitum virilitatis cuſtodiuntur argento.* Quare Romanæ matronæ cantorum concubitus ſummopere appetebant, magnoque redimebant. Iuvenalis.

Soluitur his magno Comœdi fibula, ſunt quæ
Chryſogonum cantare vetent.

Hi namque homines, cùm maiori pretio gratificarentur matronis, quam vocem venderent, patiebantur ſe refibulari, etiamſi vox deterior fieret. Martialis. *Fibula.*

Dic mihi ſimpliciter Comœdis & citharœdis
Fibula quid præſtat? carius vt . . . .

Quidam tamen fibulam non annullum, ſed thecam & vaginam fuiſſe dixerunt moti auctoritate Martialis, qui lib. XI. Ep. LXXVI. memorat Cæliam, cum promiſcuè lauaretur, adduxiſſe nihilominus ſeruum, qui ænea theca virorum par-

tes tegebat, quam infra appellat fibulam.

Ergo ne videaris inuidere
Seruo Caliæ fibulam remitte.

Salſe hoc idem in alia matrona perſtringit lib. VII. Epiſt. XLIV. cui ait quoties calidis aquis foueretur præſto fuiſſe ſervum ſuccinctum inguina nigra aluta: ſubiicit.

Sed meus, ut de me taceam Lecania, ſervus
Iudæum nulla ſub cute pondus habet.

Cur ſervus tuus fibulam habet, cum nec ego, nec ſervus meus, nec quicumque in balneo eſt eam habeat? quam Iudæum pondus appellat, quod circumciſi ad velandam gentis infamiam membrum tegerent, quod præcidebant. Præterea Epig. LXXXI. eiuſdem libri.

Menophili penem tam grandis fibula veſtit,
Vt ſit Comœdis omnibus vna ſatis.
Hunc ego credideram, nam ſæpe lauamur in uno,
Sollicitum voci parcere Flacce ſuæ.
Dum ludit media populo ſpectante palaſtra,
Delapſa eſt miſero fibula: Verpus erat.

Quo loco notant Interpretes duo fibularum genera fuiſſe: Indumentum quo comprimebantur ſimul, & tegebantur verenda, tum filum æneum, argenteumque præputio traiectum. Vtrumque falſum. Nam neque filum fuiſſe Celſus indicat, qui à filo fibulam diſtinguit, & filo exempto fibulam inditam docet: neque veſtimentum fuit, quomodo enim eo comprimi, & coerceri pudenda potuere? Annulus ergo fuit promiſcuus ex ære, in pædagogiis ad luxum argenteus: iſque ne facile ſolui poſſet à fabro igne glutinabatur, & ab eodem cum opus eſſet refibulabatur, ſiue ſoluebatur. Quid ergo theca illa & aluta, fibulaque penem veſtiens apud Martialem fuit? Nempe ſubligaculum, & vagina quædam, cujus uſus non ad cuſtodiendam vocem, qui enim fieri poterat, ſi tam facile remouebatur, & ſponte cadebat? ſed honeſtatis cauſa adhibebatur, præcipue à Iudæis, ad celandam præciſionem qui tamen non infibulati, nec enim poterant, cum pellicula carerent, quæ traiciebatur, quod Ioſepho Scali-

gero

Scaligero negotium faceſſebat: ſed quia fermè, qui infibulati erant, etiam thecam huiuſmodi, & alutam geſtabant; ſiue vt laterent, ſiue ne nimio motu, atque incuſſu annulus cutem læderet, ſiue aliam ob cauſam, propterea impropriè eam Martialis fibulam appellauit, quæ fibula non erat, ſed potius fibulæ ipſius tutamen, certe nullus in ea fibulæ vſus, qui erat Venerem arcere: atqui huiuſmodi theca, ſiue vagina exaluta, & remoueri facile poterat, & ſponte labebatur. Cum præterea Celſus fibulam meliorem dixerit quo leuior at hæc quæ ad celandum inuenta adeo grauis, vt Iudæum pondus Martialis appellauerit, quo recutitorum inguina trahebantur. Hæc igitur vel ſubligaculum fuit, vel non multum ſubligaculo diſſimilis, aut campeſtri. Sed in viam redeamus.

De Fimbrijs. Cap. XIX.

GRammatici veteres Lacernam pallium fimbriatum eſſe dixerunt; Penulam autem pallium cum fimbrijs longis. Sed vereor ne id ſuo Marte commenti ſint, cum in antiquis monumentis quæ lacernas, ac penulas præferunt nuſquam huiuſmodi fimbriæ breues aut longæ appareant. Et tamen Iſidorus ideo lacernas dictas putat, quaſi amputatis capitibus fimbriarum, neque ita laxis ut ſunt penularum, ut lacernæ quaſi laceræ dictæ ſint. Somnia. Nam quæ ſunt iſta fimbriarum capita? Et quomodo minus laxa quàm in penulis? Vtut ſit, veteres teſte Varrone *Fibrum dicebant extremum, vnde fibra iecoris, & viſcerum extremitates: ita à fibro fimbrias in ſagis extremitates eſſe dictas* ſubijcit. Nonius etiam fimbriam extremitatem veſtium explicat. *Fimbriæ ſunt omnis extremitas*. Næuius Lycurgo. *Vt videam Vulcani opera hac flammis fieri flora*. Gotofredus: *Fimbrijs fieri florida*. Sed lacunam doctiſſimus Mercerus deprehendit, & defectum, quod Næuii locus ad aliam notam pertinet, nempe *Flora*. cuius exemplum e Næuii Lycurgo petit, exemplum fimbriarum librarii incuria omiſſum ſit. Iſidorus:

ſus: *Fimbriæ vocatæ ora veſtimentorum, hoc eſt fines, ex Græco vocabulum trahentes. Græci enim terminum ὅρον vocant.* Vbi non unde fimbriæ, ſed oræ veſtimentorum dictæ ſint indicatur.

Quod ſi fimbriæ non aliud quam veſtium extremitates fuere, ineptum eſſet aliquod veſtimentum fimbriatum appellare, cum omnia extremitates habeant. Sed fimbriarum tanquam ornamentorum ſcriptores meminerunt. Marcellinus lib. xiv. *Vt longiores fimbriæ tunicæ perſpicuæ luceant varietate liciorum effigiatæ in ſpecies animalium multiformes.* Suetonius in Cæſare: *Et cultu notabilem ferunt. uſum enim lato clauo ad manus fimbriato.* Ad quem locum Beroaldus & Sabellicus viri ætatis ſuæ doctiſſimi quid eſſent fimbriæ ex Plinio docuerunt, qui *fimbriata urticæ folia eſſe* tradit, & alibi *fimbriatam auellanæ nucis barbam*, multifariam ſcilicet in ora reciſam. Fimbriæ ergo in extrema veſtimentorum parte fila fuerunt, floccique dependentes quas nos *Frangias* appellamus; item ipſa veſtium extremitas, minutim conciſa capitibus in acutum deſinentibus adinſtar pinnarum, quos ideo *merlos* dicimus. Cicero in Piſonem. *Madentes cincinnorum fimbriæ.* Capilli enim ferro vibrati & in cincinnos torti in extremitate cùm ſoluuntur fimbrias referunt.

Porro Cæſaris Dictatoris latum clavum ad manus fimbriatum dupliciter Caſaubonus interpretatur. Tunicam laticlauiam manicas ad manus uſque habentem, eaſque fimbriatas; vel tunicam ſimpliciter ἀνάκωλον, ideſt ea longitudine, ut brachia tegeret. Quod quomodo fieri potuerit, non ſatis ſcio. Tunica enim ἀνάκωλος Plutarcho dicitur breuiſſima tunica. cumque communes tunicæ brachia ad manus uſque non tegerent, multo minus breuiores & anguſtæ. Duplex igitur Cæſaris luxus notatur, quod manuleatam & chiridotam tunicam laticlauiam geſtaret, quodque eæ manicæ fimbriatæ eſſent: quale ornamentum minime viros deceret.

Nec veſtibus modo, ſed & ſtragulis mappiſque fimbriæ addebantur. Plinius inter ſigna lethalia recenſet *fimbriarum curam*

curam, *& ſtragulæ veſtis plicaturas*. Petronius Trimalcionem diſcumbere commodum incipientem deſcribens: *Pallio coccino adraſum incluſerat caput, circaque oneroſas veſte ceruices laticlauiam immiſerat mappam fimbrijs hinc atque illinc pendentibus*. Tale & linteum, quo atrienſem accinctum deſcribit Phædrus in fabulis.

Ex alte cinctis vnus atrienſibus,
Cui tunica ab humeris linteo Peluſio
Erat deſtricta cirris dependentibus.

Malo enim cirros, ſiue fimbrias ad linteum Peluſium referre, quo tunica deſtricta, quam cum doctiſſimo viro ad ipſam tunicam. nam linteum illud ſindon fuit, ſiue mappa, qua miniſtri conuiuiorum accingebantur, quæ adinſtar Petronianæ fimbriata. Porro *cirratas militares* apud Capitolinum malo cum eodem *fimbriatas* interpretari, quam hirtas, aut villoſas.

Ceterum fimbria Græcis eſt πέζα, κράσπεδον, θύσανος, κροσσός. Quamquam πέζα, & κράσπεδον omnem veſtium extremitatem ſignificet, limbum ſcilicet, oram, laciniam, inſtitam. Theocritus Idyllio II. τῶ ἀπὸ τᾶς χλαίνας τὸ κράσπεδον ὤλεσε Δέλφις. θύσανος καὶ κροσσὸς proprie fimbriam, qualiter Homerus αἰγίδα θυσανόεσσαν appellat, & Plutarchus Luculli κρασπεδωτὴν ἐφεστρίδα *chlamydem fimbriatam*. Hanc diſtinctionem agnoſcit Pollux lib. VII. Scribit enim κράσπεδα dici τὰς τελευταίας ὤχθας τοῦ ἱματίου: θυσάνους verò τοὺς λεγομένους κροσσούς. Heſychius Κροσσοὺς τὰ κάτω τῶν ἱματίων τὰ ῥαμματώδη, villos ſcilicet ſiue floccos, & fimbrias. Ita Suidæ κροσσὸς eſt μαλλός. Quare Marci cap. VI. καὶ παρεκάλουν αὐτὸν ἵνα κἂν τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἅψωνται, malim interpretari limbum, & laciniam pallii, quam fimbriam. Ita & Plutarchus in Graccho de Scipione Naſica: Τὸ κράσπεδον τοῦ ἱματίου θέμενος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. *Toga laciniam capiti imponens.*

An Lacernæ cucullum habuerint. Martialis explicatus. *Cap. XX.*

ROmanos, cum togati eſſent, nudo capite inceſſiſſe oſtendimus: penulam cucullum habuiſſe dicturi ſumus: an lacernati tecto capite fuerint diſquirendum eſt. Lacernas pileum annexum habuiſſe indicare videtur Martialis lib. xiv. Ep. cxxxii. *Pileus.*

Si poſſem totas cuperem miſiſſe lacernas,
Nunc tantum capiti munera mitto tuo.

Domitius & reliqui notant pileum libertatis inſigne Saturnalibus geſtatum, quibus cum & lacernæ geſtarentur, à paupere cauſam reddi cur lacernas non mitteret ſimul cum pileo, quod pauperi facilius eſſet pileum donare, quam lacernas. Sed lacernæ cum pileo Saturnalibus minime geſtatæ, cum ſyntheſes, ſiue cænatoria tantum induerentur, vt ex Martiale notiſſimum eſt. Idem Domitius ad Statium & cum eo Brodæus in Miſcellaneis aliam afferunt interpretationem, pilea ſcilicet ex attritis lacernis confici ſolita teſte Statio Silu. lib. iv. cap. ix.

. . . . . vſque adeo ne defuerunt
Caſis pilea ſuta de lacernis?

Mihi tamen veriſimilius videtur hic pileum ſumi pro cucullo, qui cum opus eſſet ſimul cum lacernis tegendo capiti ſumebatur, vt pauper, qui totas lacernas mittere non poterat, ſolum cucullum miſerit. Nam vt demus, pauperiores pilea ex lacernis confeciſſe, pilea tamen, quæ à libertis, & in Saturnalibus ab ingenuis geſtabantur ex lana coacta confecta fuiſſe credere debemus, aliter ægre pluuia arceri potuiſſet. Statius autem eo loco viliſſima, & pauperrimorum Saturnalitia dona per iocum recenſet: qualia Martialis inter Apophoreta non aſcriberet. Neque pileum ex lacerna confectum proprie quis lacernæ partem diceret.

Quod igitur cuculli cum lacernis ſumerentur, pauper qui lacernam mittere non poterat ſolum cucullum donat.

Idem

Idem Ep. cxxix. *Cuculli Liburnici*.

Iungere neſciſti nobis, ô ſtulte, lacernas;
Indueras albas, exue callaicas.

Mirum eſt nullum Interpretum veram ſententiam aſſecutum eſſe. Alij enim togas tinctas ruſo colore, cum parum eum retinerent, ſuperinductas lacernas infeciſſe: quaſi togæ communes alio colore, quam albo eſſent, aut cucullum haberent. Alij pallia cucullata dixerunt, quaſi lacernis pallia imponerentur: Alij demum contrario ſenſu albas lacernas cucullis Liburnicis ſuperinductas, cum cuculli lacernis ipſis inijcerentur.

Sed cucullus capitis tegmen fuit, vt & partem humerorum velaret, quales à ſacris hominibus hodie geſtari videmus. Ii cum lacernis ſumebantur, vel pluviæ arcendæ, cum nondum penulæ in vſu intra vrbem eſſent; vel latendi cauſa, ita tamen vt ſeparari à lacernis poſſent, atque amoueri, Vnde ait Martialis

Si poſſem, totas cuperem miſiſſe lacernas;
Nunc tantum capitis munera mitto tuo.

Porro cuculli Liburnici dicti ſunt, quod Liburnica lana conficerentur; de qua Plinius lib. viii. Illos igitur non bene cum lacernis albis iunctos tradit Martialis, quod colorem male retinentes eundem lacernis affricarent, vt pro albis callaicæ exuerentur. Callaicas autem ab auri colore rutilas dici quidam exiſtimant, alij callainas, ideſt cæruleas à gemmæ colore inſtar ſapphiri.

Cucullus igitur capitis, atque humerorum tegmen denſum, ac villoſum ad frigus atque imbrem arcendum ſumebatur, & ipſi lacernæ, cum opus eſſet, inijciebatur. Iuvenalis Sat. iii de Curio Dentato.

Fictilibus cenare pudet, quod turpe negabit
Tranſlatus ſubito ad Marſos menſamque Sabellam
Contentus illic Veneto duroque cucullo.

Vet. Int. *duroque aut craſſo habitu, aut quales cucullos habent Peruſini. Veneto à colore, aut à prouincia.* Quod autem vile tegumen eſſet, & præcipue ad latendum, propterea noctu

An Lacernæ cucullum habuerint. Martialis explicatus. *Cap. XX.*

ROmanos, cum togati eſſent, nudo capite inceſſiſſe oſtendimus: penulam cucullum habuiſſe dicturi ſumus: an lacernati tecto capite fuerint diſquirendum eſt. Lacernas pileum annexum habuiſſe indicare videtur Martialis lib. XIV. Ep. CXXXII. *Pileus.*

Si poſſem totas cuperem miſiſſe lacernas,
Nunc tantum capiti munera mitto tuo.

Domitius & reliqui notant pileum libertatis inſigne Saturnalibus geſtatum, quibus cum & lacernæ geſtarentur, à paupere cauſam reddi cur lacernas non mitteret ſimul cum pileo, quod pauperi facilius eſſet pileum donare, quam lacernas. Sed lacernæ cum pileo Saturnalibus minime geſtatæ, cum ſyntheſes, ſiue cænatoria tantum induerentur, vt ex Martiale notiſſimum eſt. Idem Domitius ad Statium & cum eo Brodæus in Miſcellaneis aliam afferunt interpretationem, pilea ſcilicet ex attritis lacernis confici ſolita teſte Statio Silu. lib. IV. cap. IX.

. . . . . vſque adeo ne defuerunt
Caſis pilea ſuta de lacernis?

Mihi tamen veriſimilius videtur hic pileum ſumi pro cucullo, qui cum opus eſſet ſimul cum lacernis tegendo capiti ſumebatur, vt pauper, qui totas lacernas mittere non poterat, ſolum cucullum miſerit. Nam vt demus, pauperiores pilea ex lacernis confeciſſe, pilea tamen, quæ à libertis, & in Saturnalibus ab ingenuis geſtabantur ex lana coacta confecta fuiſſe credere debemus, aliter ægre pluuia arceri potuiſſet. Statius autem eo loco viliſſima, & pauperrimorum Saturnalitia dona per iocum recenſet: qualia Martialis inter Apophoreta non adſcriberet. Neque pileum ex lacerna confectum proprie quis lacernæ partem diceret.

Quod igitur cuculli cum lacernis ſumerentur, pauper qui lacernam mittere non poterat ſolum cucullum donat.

Idem

Idem Ep. cxxix. *Cuculli Liburnici.*

Iungere neſciſti nobis, ò ſtulte, lacernas:
Indueras albas, exue callaicas.

Mirum eſt nullum Interpretum veram ſententiam aſſecutum eſſe. Alij enim togas tinctas rufo colore, cum parum eum retinerent, ſuperindutas lacernas infeciſſe: quaſi togæ communes alio colore, quam albo eſſent, aut cucullum haberent. Alij pallia cucullata dixerunt, quaſi lacernis pallia imponerentur: Alij demum contrario ſenſu albas lacernas cucullis Liburnicis ſuperindutas, cum cuculli lacernis ipſis inijcerentur.

Sed cucullus capitis tegmen fuit, vt & partem humerorum velaret, quales à ſacris hominibus hodie geſtari videmus. Ii cum lacernis ſumebantur, vel pluviæ arcendæ, cum nondum penulæ in vſu intra vrbem eſſent, vel latendi cauſa, ita tamen vt ſeparari à lacernis poſſent, atque amoueri, Vnde ait Martialis

Si poſſem, totas cuperem miſiſſe lacernas;
Nunc tantum capiti munera mitto tuo.

Porro cuculli Liburnici dicti ſunt, quod Liburnica lana conficerentur; de qua Plinius lib. VIII. Illos igitur non bene cum lacernis albis iunctos tradit Martialis, quod colorem male retinentes eundem lacernis affricarent, vt pro albis callaicæ exuerentur. Callaicas autem ab auri colore rutilas dici quidam exiſtimant, alij callainas, ideſt cæruleas à gemmæ colore inſtar ſapphiri.

Cucullus igitur capitis, atque humerorum tegmen denſum, ac villoſum ad frigus atque imbrem arcendum ſumebatur, & ipſi lacernæ, cum opus eſſet, inijciebatur. Iuvenalis Sat. III de Curio Dentato.

Fictilibus cænare pudet, quod turpe negabit
Translatus ſubito ad Marſos menſamque Sabellam
Contentus illic Veneto duroque cucullo.

Vet. Int. *duroque aut craſſo habitu, aut quales cucullos habent Peruſini. Veneto à colore, aut à prouincia.* Quod autem vile tegumen eſſet, & præcipue ad latendum, propterea noctu

ſumebatur in diſcurſationibus, & ad diſſimulandam perſonam. Idem poeta de Meſſalina petente lupanar.

Sumere nocturnos meretrix Auguſta cucullos,
Sed nigrum flauo crinem abſcondente galero.

Vbi alia res fuit cucullus, alia galerus; quamuis utrumque capitis tegmen. Nam galerus eſt capillamentum adſcititium, quod & galericulum. Rotundum muliebre capitis tegumentum in modum galeæ factum Vetus Scholiaſtes interpretatur, quo utebantur meretrices. Quod vero adiicit, ideo flavum ſumptum, quia nigro crine matronæ utebantur, Grammatici deliramentum eſt. Quis enim credat matronas omnes nigro, meretrices flauo crine fuiſſe? & tamen huc Seruius tantus vir miſere impegit. Nam ad illud

Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat.

Numquam matronis ait *flaua coma dabatur, ſed nigra,* mox Iuvenalis verſum adducit. Quaſi Eliſæ, quod futura impudica eſſet, flaui crines initio prouenisſent. Tum in contrariam labitur ſententiam. *Aut Flavum* inquit *quia in Catone legitur de matronarum crinibus: Flauo cinere unctitabant ut rutilæ eſſent.* Sed credibile eſt flavum crinem à poeta Eliſæ datum ad augendam eius pulchritudinem, & Meſſalinam, cum nigris capillis eſſet, flavum galerum ſumpſiſſe, ſiue ne dignoſceretur, ſiue ut formoſior amantibus videretur.

Lacerna pro Cucullo. Item birrhus pro eodem. Bardocucullus. Iuvenalis explicatus. *Cap. XXI.*

CVcullum ferme latendi cauſa ſumptum diximus. Capitolinus in Vero. *Vagabatur nocte per tabernas, & lupanaria obtecto capite cucullione vulgari viatorio.* Iuvenal. Sat. VI.

Illa iubet iuvenem ſumpto properare cucullo.

Ne ſcilicet dignoſceretur in itinere, cum matronæ fucum factum properaret. Quia autem, ut diximus, ſimul cum la-

cerna

cerna ſumebatur, ideo lacerna pro cucullo, & capitis tegumento ſumitur apud Horatium

Turpis odoratum caput obſcurante lacerna.

Et quia lacerna, & birrhus, vt diximus, eadem res fuit; inde birrhus pro pileo, ſiue cucullo. Iuvenalis Sat. VIII.

quo te nocturnus adulter
Tempora Santonico velas adoperta cucullo?

Vet. Interpres *Birrum Gallicum* explicat. nam apud Santonas Galliæ oppidum conficiebantur. Fulgentius lib. III. aduerſus Monimum. *Itaque cum Arrianus quidam aliquando in Africa cum Catholico de his verbis Ioannis diſputaret accepto de capite Catholici pileo, & manu tenens interrogabat. Hic Byrrhus, ſic enim appellabat, eſt ne in me, an apud te?* Inde birretum profluxit. Porro idem vetus Iuvenalis Scholiaſtes *Santonicum cucullum* explicat *galerum fuſcum & horridum Ardetiunculum, quales ſunt latrunculatorum, aut ex lacerna turpi intinctum.* Quod quid ſit, diuinare non poſſum; nec Rutgerſio aſſentiri, qui Albelionem legit. Illud certum eſt bardo cucullum hic à Iuvenale notari. Martialis.

Gallia Santonico veſtit te bardocucullo
Cercopithecorum penula nuper erat.

Quo viliſſimum tegumenti genus fuiſſe apparet, vt per ludibrium eam ſimiorum penulam fuiſſe dicat. Quod lib. I. Ep. LIV. confirmat:

Sic interpoſitus vitio contaminat vncto
Vrbica Lingonicus Tyrianthina bardocucullus.

Vbi placet quod docti repoſuerunt, *villo contaminat vncto*. Nam lacernis vrbanis purpureis Gallicum cucullum villoſum, & vnctum opponit.

Sed incerta nominis notatio. Turnebus, & alii à Bardeis Illyrii populis deducunt ex Vetere Gloſſario. Quod ſi placet, dicendum eſt, veſtem in Illyrico inuentam poſt apud Gallos texi, atque in vſu haberi cœptam. Nam qui à Bardis Gallorum vatibus, aut à bardis fatuis & ſtolidis originem trahunt, ea illi parum à bardis abſunt. Huc quidam trahunt illud Martialis:

Laſſi Bardiacus quod euocati.

Vt ſit bardiacus, ſiue vt alij habent Bardaicus cucullus, ſiue ſagum militare ex pilis caprarum, quo milites in caſtris vtebantur, quod ſentit Domitius. Non tamen grauem bardiaci odorem, quod pili hircini male oleant, ſed ex ſudore, & ſordibus manipularis defatigati.

Eadem vox apud Iuvenalem extat Sat. xvi.

Bardaicus Iudex datur hæc punire volenti,
Calceus, & grandes magna ad ſubſellia ſuræ.

Veteres interpretes, quos ſequitur Vir Doctiſſimus ad Hiſtoriam Auguſtam, calceum bardaicum intelligunt. Sed verior Britanici interpretatio de ſago, ſiue cucullo bardaico, idque ex ſententia poetæ. Datur Iudex Bardaicus grandiſque calceus, ideſt caliga, vel campagus, & grandes ſuræ, per quæ omnia deſcribitur Tribunus, vel Centurio. Vet. Interpres. *Bardaicus Iudex Centurio, qui quaſi apud illos militauit habentibus ſtationem apud Bardos. eſt autem gens Galliæ, vel qualis fuit Bardus.* Corruptè. Rutgerſius legit *qui Oaſi inter illos militauit*, ſed reliqua repugnant: nam Oaſis in Ægypto. Turnebus militarem Gallicum interpretatur; ſiue à Bardis Galliæ, ſiue à Bardis Illyrij. Simplicior ſententia eſt *Bardaicus Iudex*, ideſt bardo cucullo veſtitus, ſiue ille ex craſſiore lana, ſiue ex caprarum pilis, & cilicio confectus. Qualem propterea Centurionem fortaſſe hirſutum capellam audacter appellat idem poeta alibi, non tam quod capillis, ac barba promiſſa, ſed quod ſago hirſuto atque villoſo indueretur. Gemina Claudiani ſententia Lib. primo in Rufinum

Mærent captiua pellito Iudice leges.

Bardaici cuculli meminit & Capitolinus in Pertinace. *Auctio rerum Commodi in his inſignior fuit. Veſtis ſubtegmine ſerico aureis filis inſignior per tunicas, penulaſque, lacernas, & chirodotas Dalmatarum, & cirratas militares, purpureaſque chlamydes Græcanicas, atque caſtrenſes: & cuculli Bardaici, & toga, armaque gladiatoria gemmis auroque compoſita.* Caſaubonus corrigit *Veſtes ſ. ſ. a. f. inſigni opere tunicas &c.* quo

loco

loco intelligendum putat Salmaſius *vendidit*. Sed cuculli Bardaici & toga armaque in recto caſu ſunt, nec ad *vendidit* referri poſſunt. Ego nihil mutandum cenſerem. Veſtis inſignior fuit ſubtegmine ſerico aureis filis per tunicas penulaſque &c. quod omnes hæ veſtes recenſitæ aurea trama & ſerico ſtamine (hoc enim ſubtegmen hic ſignificare Salmaſio aſſentior) contextæ eſſent. Tum ſic interpunge. *Chlamydes Gracanicas, atque Caſtrenſes. Cuculli Bardaici*. & reliqua. Quid enim inſigne in his veſtibus fuiſſet, niſi quod contra morem Romanum auro, & ſerico confectæ erant? Ita Caligulam tradit Tranquillus ſolitum pictas gemmataſque penulas geſtare. Quod autem hæ veſtes partim in quarto caſu legantur, partim in recto non aliam cauſam afferre ſcio, quam culpam eius, qui incurioſe has vitas conſarcinauit. Non recte autem idem Caſaubonus in ſententiam Fabri concedit exiſtimantis mendum eſſe in voce *toga*, & reponentis *ſagum*, quod nullus in gladiatorio veſtitu togæ locus. Falſo. Nam gladiatores togati per pompam incedebant, cum in arenam inducebantur.

Cucullus Monachorum. Eius figura. Cadurcum. Iuvenalis explicatus. Cap. XXII.

NOn bardocucullus modo, ſed quicunque cucullus viliſſimum tegmen fuit. Martialis:

Pullo Mainus alget in cucullo:
Cocco multo fulget Incitatus.

Quam cauſam fuiſſe puto, vt Faber ſeruilem veſtem crediderit, quem ſatis antea refutauimus. Vere etiam ſerui cucullati. Sed & liberi, vt ex allatis poetarum locis & aliis pluribus liquet. Martialis de Mannéio, qui non modo ingenuus, ſed etiam pro equite ſe venditabat lib. v. Ep. xiv.

Illic cucullo proſpicit caput tectus,
Oculoque ludos ſpectat indecens vno.

De ſeruis Columella lib. I. cap. VIII. *Cultam veſtitamque familiam magis vtiliter, quam delicate habeat munitam diligen-*

ligenter à vento, frigore, pluuiaque, quæ cuncta prohibentur pellibus manicatis (ideſt tunicis ſcorteis manuleatis) *centonibus confectis, vel ſagis cucullis*, ubi malim *cucullatis*. Propter eandem cauſam antiquis Aſcetis, ac Monachis cucullus adhibitus arcendo ſcilicet frigori, cœlique iniuriis. Aliam affert D. Hieronymus. *Sedentes autem cucullis capita ſua velent, ne alter alterum aſpiciat manducantem*. Nunc Monachi Capitium à tegendo capite vocant: ſed Capitium, teſte Varrone, alia res veteribus fuit. Scotorum doctiſſimus non illepide in genus quoddam hominum ludit, quod ſexus ignoratione barbare, ac præpoſterè cucullam appellent, & ſic veluti naturam inuertant. Sed ut arbitror iſtis latinitatis oſoribus cuculla eſt contracte veſtis cucullata, ſiue habens cucullum, qualis Benedictinorum.

Nec eadem apud omnes nunc cucullí forma, aliis acuminata, aliis rotunda. Mirorque tantum otii viris grauibus, & vanitatis contemptum profeſſis ſuperaſſe, ut longis, atque aculeatis commentationibus diſputauerint Diui Franciſci cucullus acuminatuſne fuerit, an rotundus: quaſi in hoc Chriſtianæ Reipubl. ſalus niteretur. Sanè veterum cuculli oblongi, & in acumen deſinentes. Nam per ſimilitudinem cucullos appellauerunt chartæ inuolucra, quibus thus, piper, & alia odoramenta tegebantur Martial. lib. III. Epiſt. ſecunda.

Cuius vis fieri, libelle, munus?
Feſtina tibi vindicem parare.
Ne nigram cito raptus in culinam
Cordyllas madida tegas papyro:
Vel thuris, piperiſque ſis cucullus.

Eorum autem forma etiam hodie oblonga, & in acutum inuoluta.

Porro cucullum Græcæ notationis eſſe facile Doctiſſimo Salmaſio aſſentior. Nam Κόκκος eſt Galea, vel Galerus. Heſychius. Κόκκος περικεφαλαία λόφος. Vnde Cucus, & per diminutionem cucullus, vnde & cucullio, cuius mentio apud Capitolinum in Vero. Figuram cuculli infra, cum de pænu-

pænulis agemus, dabimus. Vetus Iuvenalis Interpres ad Satyr. ſeptima notat cucullum album cadurcum appellatum.

Inſtitor hibernæ tegetis, niueique cadurci.

Cadurcum quidam cucullum dicunt candidum propter hiemes & niues comparatum, alij tabernaculum, aut centonum, quibus merces ſuas protegere conſueuerunt. Sed hic pro vili merce tam cadurcum, quam teges ponitur. Sententia autem poetæ eſt, de mercede, ſiue mineruali Grammatici præmordere aliquid pueri cuſtodem, quin & diſpenſatorem eandem deliberare. Hortatur porro Grammaticum, vt patiatur detrahi potius aliquid, quam totum perire: quemadmodum mercium viliſſimarum inſtitor patitur aliquid de ſolito pretio imminui potius, quam nihil vendere. Hoc intellexit idem Vet. Interpres. *Inſtitor hibernæ tegetis. Negotiator, qui pro qualitate temporis mercem ſuam diſtrahit, nam cum illa ſint veſtimenta, vel ſtragula hiberna, inſtitor mitiori hieme patitur vilius diſtrahi ac aliquid de pretio perire potius, quam non vendere: ita & præceptor de mineruali pretio aliquid decimari, quam vt totum pereat.*

Cadurcum igitur veſtis ſtragula ſiue lodix ad frigus arcendum denſa ſcilicet, & villoſa. Idem Interpres ad illud.

Magnaque debetur violato pœna cadurco.

Cadurcum membrum, quo fœminæ ſunt, explicat, vel membri velamen, vel inſtitam, qua lecti intenduntur. Affert carmen Sulpitiæ.

Ne me cadurcis deſtitutam faſcijs
Nudam Caleno concubantem proferat.

Sed de lodice, & ſtragulis, non de inſtitis, loquitur Sulpitia. Ne ſcilicet, inquit, remotis cadurcis faſcis ſiue ſtragulis nudus concubitus appareat. Etiam Iſidori Gloſſæ *Cadurdum, ſiue Cadurcum membrum fœminæ, & cadurda labra pudendi muliebris, ſiue ſpondam lecti* interpretantur. quod à veteri Interprete Iſidorus accepit. Sed non aliud cadurca fuere, quam lodices & ſtragula, & culcitæ ex lino Cadurcenſi, quæ apud Iuvenalem pro lecto ſumuntur. Nam cum in Sacris Iſidis

per

per nouem dies fœminæ ſecubarent, ſi per eos dies mariti matrimonij ius vſurparent à ſacerdotibus petenda erat concubitus venia, magnaque pœna debebatur violato lecto, ſiue cadurco. Miror autem viros doctos prodidiſſe horum carminum ſententiam à nemine rectè explicatam. Nam Britanicus Interpretum Iuvenalis doctiſſimus ante multos annos *violatum cadurcum*, non ſeruatam caſtitatem interpretatus eſt lecti coniugalis, per nouem dies, quibus ſacra Iſidis peragebantur, Idque ex Propertio:

Triſtia iam redeunt iterum ſolemnia nobis
Cinthia iam noctes eſt operata decem.

Cadurcum autem lectum ex lino Cadurcenſi. Plinius enim lib. xx. *Nullum eſt candidius linum, lanave ſimilius: ſic culcitis præcipuam gloriam Cadurci obtinent Galliarum.*

De Colore Lacernarum. Martialis non vno in loco explicatus. Cap. XXIII.

Lacernas pulli coloris fuiſſe credit Manutius in Quæſitis. Nam Suetonius tradit Auguſtum viſa pro concione pullatorum turba indignabundum exclamaſſe: En

Romanos rerum dominos gentemque togatam!

Negotiumque Ædilibus dediſſe, ne quem poſtea paterentur in foro, circoque, niſi poſitis lacernis togatum conſiſtere. & paulo poſt. *Sanxit ne quis pullatorum in media cauea ſederet.* Non omnes tamen lacernas fuiſſe pulli coloris nemo poteſt dubitare, qui & albas, & Bæticas, & coccineas, & Tyrias apud Martialem, & alios legerit. Solæ tenuiorum, ac pauperum lacernæ pullæ fuerunt: has ſolas vetuit Auguſtus, cum alterius coloris in promiſcuo vſu eſſent.

Locum Martialis ſupra retulimus in Horatium, qui cum ſolus nigris lacernis ſpectaret, omni populo cum Cæſare, ac Senatu albato, commodum cœlo nix decidit, atque ita etiam Horatius albis lacernis ſpectauit. Alibi de lacernis:

Indueras albas, exue Calateas.

Coccineæ etiam & Tyriæ quæ dibaphæ in promiſcuo vſu

ſup

ſub Imperatoribus fuerunt etiam viliſſimorum hominum, & peregrinorum. Iuvenalis Sat. I.

Cum pars Niliacæ plebis, cum verna Canopi,
Criſpinus Tyrias humero reuocante lacernas.

Ideſt dibaphas, & bis tinctas, & ideo pretioſiores. Idem alibi indignatur Græcorum fecem conchyliatam incedere. Sat. III.

Horum ego non fugiam conchylia?

Ideſt lacernas conchyliatas. Vet. Interpres *Veſtem fucatam*. Mox ſubiicit *& toga erubeſcenda fucatos habitus*. Sed fallitur. nulla enim in togis communibus purpura. Quæ ſequuntur etiam corrupta ſunt. *In capitium purpuram, quaſi conchylia ſignant*. Georgius Valla, qui veterem interpretem Probum vocat, & ex eo pleraque ſumpſit, vſus fortaſſe meliori libro ſic legit. *Conchylia, capitia purpurea ita flagrantia, vt conchylia ipſa videri poſſint*: vbi capitia ſunt lacernæ cum cucullo ſiue capitio. Martialis lib. II. Ep. LVII.

Hic quem videtis greſſibus vagis lentum;
Amethyſtinatus media qui ſecat ſepta,
Quem non lacernis Publius meus vincit.

Et lib. V. Ep. VIII.

Dum laudat modo Phaſis in Theatro,
Phaſis purpureis ruber lacernis.

Et lib. IX. Ep. XXIII.

Vt lutulenta linat Tyrias mihi mula lacernas.

Libro X. appellat *municipes Cadmi*, ideſt Tyrias, & inter dona natalitia mitti ſolitas docet lib. XIII. *Murices*

Sanguine de noſtro tinctas ingrata lacernas
Induis, & non eſt hoc ſatis, eſca ſumus.

Hinc ingens earum pretium. Idem lib. IV. Ep. LXI.

Dum fabulamur, millibus decem dixti
Emptas lacernas munus eſſe Pompillæ.

Et lib. VIII. Ep. X.

Emit lacernas millibus decem Baſſus
Tyrias coloris optimi.

Vtrobique ducentis & quinquaginta florenis ſtetere lacernæ.

Seneca etiam lacernas purpureas intellexit epiſtola LXII. *Demetrium virorum optimum mecum circumfero, & relictis conchyliatis cum illo ſeminudo loquor, illum admiror.* Ideſt relictis lacernatis. Et epiſtola LXXVI. *Nemo ex iſtis, quos purpuratos vides, felix eſt, non magis quam ex illis, quibus ſceptrum, & chlamydem in ſcena fabula aſſignant.*

Nec purpureas modo, ſed varijs coloribus infectas lacernas in vſu fuiſſe docet Martialis lib. I. Ep. XCVII.

Amator ille triſtium lacernarum
Et Bæticatus, ac Leucophæatus,
Qui coccinatos non putat viros eſſe,
Amethyſtinaſque mulierum vocat veſtes
Natiua laudat: habeat & licet ſemper
Fuſcos colores: Galbanos habet mores.

Natiua iſte laudabat, ideſt natiuos lanæ colores, qualis lanæ Bæticæ cuius color natura ſubrutilus. Idem lib. XIV. *Lacerna Bætica*

Non eſt lana mihi mendax, nec mutor aheno
Si placeant Tyriæ, me mea tinxit ouis.

Natura igitur, non arte & infectura color ille lacernarum erat. *Leucophæatum* colorem ex λευκῷ albo & φαιῷ ſubnigro mixtum recte interpretatur Merula, nugator alioqui homo, & impudenti maledicentia Domitii obtrectator.

Triſtes igitur lacernas appellat poeta natiui, ac ſubfuſci coloris: quales à viris ſeueris geſtabantur, quos puderet induere colores improbos & feminarum proprios. Cur autem Galbanos mores dicat non ſatis ſcio, & aliquid latere debet. Nam quòd Turnebus, & Lipſius putant dictos molles & effeminatos quia hic color ſeminarum ex Iuvenale:

Cærulea indutus ſcutulata, & Galbana raſa.

Cur non potius Tyrios mores & Amethiſtinos dixit, qui colores pretioſiores, & feminis magis conuenientes? cum Galbeus color eorundem interpretatione vilis fuerit, herbaceus ſcilicet, & ideo exigui pretii. Multo minus audiendi, qui Galbanos mores dicunt inſtar Galbæ Imperatoris. Quis enim Galbam hoc crimine vnquam notauit? cum potius

tius nimius illi rigor, & ſeueritas obiecta ſit. nam quod in mares pronior fuerit, nihil ad mollitiem, nec id vnius Galbæ vitium.

Lacerna Coccinea. Coccina. Martialis, & Quintilianus explicati. Cap. XXIV.

LAcernæ igitur purpureæ Tyriæ ſcilicet, Amethiſtinæ, item coccineæ in vſu fuerunt apud ditiores, ac laudatiores. Idem Martialis lib. II. Ep. XXIX.

Quaque Tyron toties epotauere lacernæ;

Ideſt, non ſemel ſed ſæpius purpura infectæ;

Et toga non tactas vincere iuſſa niues.

Vbi apparet etiam purpureas togæ albæ ſuperinductas. Et epigram. XLIII.

Miſit Agenorida Cadmi tibi terra lacernas:
Non vendes nummis coccina noſtra tribus.

Ex quibus conſtat inferioris pretii fuiſſe lacernas cocco, quam purpura infectas. Nam coccineas & pauperiores geſtabant, & quidem vix tribus nummis taxatas, vt iocatur Martialis hic inuidioſe. Coccinearum, quæ & ſimpliciter *Coccina* dicebantur meminit idem lib. XIV. *Lacerna coccinea.*

Si Veneto Praſinoque faues, qui coccina ſumis?
Ne fias iſta transfuga forte vide.

Qui enim Circi factionibus fauebant, factionum colores veſtimentis præferebant, & Venetorum ſtudioſi cœruleas, Praſinorum virides geſtabant.

Quamuis autem inferioris pretii coccineæ purpureis, nihilominus, & coccineæ, ſiue *Coccina* in pretio. Iuuenalis.

Cauet hunc quem coccina læna
Vitari iubet, & comitum longiſſimus ordo.

Et Martialis lib. V.

Cum ſibi redire de patruelibus fundis
Ducenta clamet coccinatus Euclides,

Alibi.

Cocco mulio fulget incitatus,

Et lib. IV. iocatur in Baſſum, quem ait indutum fuiſſe herbarum colores, virides ſcilicet, galbeos, & ſimiles, dum promiſcue in Theatro ſederetur: at poſtquam Domitianus legem Roſciam reuocauerit, vt Equites tantum in Quatordecim ſederent, Baſſum, vt videretur Eques, purpuream, aut coccineam lacernam geſtaſſe.

Non niſi vel cocco madida, vel murice tincta
Veſte nites, & te ſic dare verba putas.
Quadringentorum nullæ ſunt Baſſe lacernæ:
Aut meus ante omnes Cordus haberet equum.

Poſſet videlicet Eques eſſe quicumque coccinam, aut purpuream haberet lacernam. Alio loco ait à Zoilo fingi morbum, vt occaſionem haberet oſtentandi coccina ſtragula. Demum alibi.

Coccina famoſæ donas & Ianthina mœchæ.

Cur ergo poeta lacernas ſuas coccinas, ſiue coccina opponit purpureis, & vix tribus nummis vendi poſſe ait? Quidam Ironice locutum putant. Sed nullus hic Ironiæ locus. Lacernæ tunc omnes commodiorum ferè purpureæ erant, aut coccineæ: vt propterea, & coccina dicerentur. Martialis lacernæ, vt poetam decebat, longo vſu obſoletæ erant, ac detritæ. Alibi.

Quare ergo habes tam malas lacernas?

Et ideo, licet coccineas vix tribus nummis æſtimari potuiſſe dicit: potuere etiam alterius vilioris coloris eſſe, vt ruſſi, & ſubrutili, & impropriè coccinas appellare.

Quod autem lacernæ vulgo coccinæ eſſent, teſtatur Quintilianus lib. XII. cap. X. loco inſigni, ſed perobſcuro, quem totum adſcribam, vt facilius intelligatur. *Falluntur enim*, inquit, *plurimum, qui vitioſum, & corruptum dicendi genus, quod aut verborum licentia reſultat, aut puerilibus ſententiolis laſciuit, aut immodico tumore turgeſcit, aut inanibus locis bacchatur, aut caſuris ſi leuiter excutiantur floſculis nitet, aut præcipitia pro ſublimibus habet, aut ſpecie libertatis inſanit, magis exiſtimant populare, atque plauſibile*. Mox ſubijcit: *Vbi vero quid exquiſitius dictum acceßit auribus imperitorum, qualecunque id quod*

modo

modo ſe ipſi poſſe deſperent, habet admirationem. Neque immerito, nam ne illud quidem facile eſt. Sed euaneſcunt hæc atque emoriuntur comparatione meliorum, vt lana tincta fuco citra purpuram, placet: at ſi contuleris etiam lacernæ, conſpectu melioris obruatur, vt Ouidius ait. *Si vero iudicium his corruptis acrius adhibeas, vt buccinis purpuram, iam illud quod fefellerat exuat mentitum colorem, & quadam vix ennarrabili fœditate palleſcat*. Ait magnus Rhetor corruptum, & vitioſum dicendi genus imperitorum auribus eſſe plauſibile. Sed ſi cum recto, & meliore comparetur, non ſecus euaneſcere, quam lanam fuco tinctam, ſi aut cum lacernæ cocco, aut cum Tyria purpura componatur. Fucus enim erat herba marina rubens, qua lana inficiebatur. Plinius lib. XXVI. cap. X. *Præcipue vero liberat eo malo phycos thalaſſio, ideſt fucus marinus lactucæ ſimilis qui conchylijs ſubſternitur. Tria autem genera eius, latum, & alterum longius quadantenus rubens cortium criſpis folijs, quo in Creta veſtes tinguntur*. Seruius etiam ad illud:

Spiramenta linuntur, fucoque & floribus oras;

Genus eſt herbæ, vnde tinguntur veſtes.

Quadantenus igitur rubebat fucus, eoque viliorum lana tingebatur. Sed quia ad purpuræ colorem accedebat, ſiue mentiebatur, inde mentitus ille color pro fraude accipi cæpit. Hinc *facere fucum mulieri* apud Terentium, quod *fraudem, & inſidias, ſub quibus occultatur veritas*, Donatus interpretatur. *Sine fuco*, ideſt ſimpliciter & aperte, & *merx ſine fuco* apud Horatium. Idem Quintilianus lib. II. cap. XV. *Mangonum, qui colorem fuco, & verum robur inani ſagina mentiuntur*. Inde vnguenta, & medicamina, quibus natiuum ruborem fœminæ mentiuntur, fucus dictus eſt. Hinc vitia corporis fuco occultare. *Et fucare formam*, & ſimilia.

Lana igitur inquit Rhetor *fuco tincta citra purpuram*, (ideſt minime comparata ad veſtes purpureas,) *placet: quod ſi contuleris lacernæ*, (ideſt ſi cum lacernis, quæ vulgo cocco tingebantur,) *comparetur conſpectu melioris obruitur*, nec placere poteſt: multo minus, ſi cum *buccini purpura* (ita enim legendum eſt) componatur: tunc enim mentitus ille color

fœde

fœde palleſcebat. Nam purpura, ſiue murex marinus cocco pretioſior: buccinum autem præſtantiſſimum, auctore Plinio, licet eodem teſte ſolum damnaretur, quod fucum remitteret, ideſt tincturam, & ideo pelagio admiſcebatur. Recta igitur lectio eſt, rectaque ſententia. *Si vero iudicium bis corruptis* (fucatis) *adhibeas, vt buccini purpuram* (cum fuco conferas) *iam illud quod fefellerat, exuat mentitum colorem, & quadam vix enarrabili fœditate palleſcat*. Quamquam fucum poſtea pro omni tinctura etiam purpuræ ſcriptoribus uſurpatum ſatis conſtat.

Licet autem in uſu Tyriæ eſſent, ac coccineæ, reprehenſi tamen qui eas geſtarent. Martialis loco laudato:

Qui coccinatos non putat viros eſſe
Amethiſtinaſque mulierum vocat veſtes.

Seneca Ep. cxiv. *Quod vides iſtos ſequi, qui aut vellunt barbam, aut interuellunt, qui labra preſſius tondent, & abradunt, qui lacernas coloris improbi ſumunt: Improbum colorem* recte Lipſius interpretatur purpureum, vel coccineum: quod inſolens is color tempore Senecæ. Immo & Martialis lib. v. Ep. viii.

Illas purpureas & arrogantes
Iuſſit ſurgere Lectius lacernas.

Recte inquam Lipſius, quem immerito reprehendit Ramirelius: nec recte interpretatur Maſambertius colorem improbum, ideſt iteratum. Nam improbus color qui viris modeſtis, ac probis haud probabatur.

Cum tamen ut diximus in promiſcuo uſu eſſent. Et videntur Tiberij æuo cœpiſſe, quod non tam lege, quam exemplo eius coercitum. Dio lib. lvii. *Nam cum multi veſtem purpuream* (intellige lacernam) *geſtarent, quamquam vetitum, nec reprehendit, nec mulctauit quemquam: ſed pluuio tempore in ludis φαιὰν μανδύην ἐπενέδυ, atque ſic effecit, ne quis alius veſtem inconceſſam ſumere auderet*. Vbi male Interpres, & Lipſius *penulam* verterunt. Nam μανδύς proprie lacerna. & ſic eam Artemidorus appellat, & a penula diſtinguit. Nec ætate Tiberij penulæ in uſu Vrbano fuere, & ut fuerint, non in-

tantum

Digitized by Google

tantum luxus exceſſerat ut purpureæ penulæ tunc geſtarentur.

Cauſarum patroni in Lacernis purpureis. Veſtis prælo ſplendens. Canuſinus color.
Cap. XXV.

ÆTate Iuvenalis, hoc eſt ſub Domitiano, ac Nerua, & fortaſſe Traiano cauſarum patroni in lacernis purpureis. Sat. VII.

Spondet enim Tyrio ſtlataria purpura filo:
Cauſidicum vendunt Amethiſtina, conuenit illis
Et ſtrepitu, & facie maioris viuere cenſus.

Vbi de lacernis loquitur poeta, non de lato clauo. Alioqui omnes cauſidicos Senatores fuiſſe oportet, & laticlauios. Lacernæ ergo purpureæ clientes alliciebant: nam lacernas in cauſis adhibitas alias docuimus ex eodem poeta:

Iam facundo ponente lacernas
Cæditio.

Quamquam non ita compertum mihi ſit, fueritne ille Cœditius patronus, an Iudex: & ſi patronus fuit, quia illum facundum appellat, cur poſuerit lacernas: non quod defatigatus eſſet expectando, non enim mora æſtum affert: neque dicendo delaſſatus, nondum enim cauſa cœpta erat. Fortaſſe quia dicturi lacernas deponebant, in quo tamen hæſito, cum Auctor, Dialogi de cauſis corruptæ eloquentiæ etiam penulas in agendo adhibitas dicat. Videant ergo eruditi.

Præter purpureas, coccinaſque lacernas, quas lautiores & delicatiores geſtabant, varijs paſſim coloribus in uſu fuiſſe indicat illud Martialis ſupra allatum:

Inautus fueras herbarum Baſſe colores.

Et alibi.

Florida per varios vt pingitur Hybla colores
Cum breue Sicaniæ ver populantur apes.
Sic tua ſuppoſitis perlucent præla lacernis.

Quæ nempe prælis ſubijciebantur, ut ſplenderent. Seneca de

de Tranquillitate cap.i. *Non ex arcula prolata veſtis, non mille ponderibus, aut tormentis ſplendere cogentibus preſſa.* Idem togam prælo preſſam perlucentem appellat Epiſt. cxiv. *Qui lacernas coloris improbi ſumunt, qui perlucentem togam*: ideſt prælo ſplendentem, non ſericam, aut bombycinam, vt interpretatur Lipſius. Nam aliud eſt hominem pellucere, aliud ipſam veſtem. Homo per veſtem ſericam, ac bombycinam pellucebat, vt Creticus apud Iuvenalem. At veſtes prælo preſſæ ſplendebant ipſæ, quamvis denſæ, & ex lana. Prælorum meminit Ammianus lib. xiv. ac preſſoria vocat. *Solitis preſſorijs veſtes luce nitentes arbitra diligenter explorant.* Recte Lipſius *ſolutis*.

Vulgo tamen lacernæ fuſcæ, aut pullæ uſurpatæ: unde pullatus circulus, & pullata plebs. Præcipuè autem ex lana Canuſina fiebant, cuius nativus color turbato mulſo ſimilis, ut ait Martialis lib. xiv. Ep. cxxvii. *Canuſina fuſca.*

Hac tibi turbato Canuſina ſimillima mulſo
Munus erit, gaude: non cito fiet anus.

Nam licet docti ibi Canuſinas penulas interpretentur, poteſt etiam illud de lacernis accipi. Nam hinc Canuſini Birri dicti ſunt, qui lacernæ fuerunt, non penulæ. Vopiſcus in Carino. *Donati ſunt ab Atrebatis Birri petiti: donati Birri Canuſini.* Porro fuſcus color, non niger eſt, ſed ex fuluo, ruſoque mixtus, quem caſtaneum, & ſubnigrum appellant, Veneti roanum obſcurum, Inſubres tanetum, quaſi caſtanetum. Præter Canuſinas fuſcas fuere & ruſæ tam lacernæ, quam penulæ. Idem paulo infra. *Canuſina rufa.*

Roma magis fuſcis veſtitur, Gallia rufis:
Et placet hic pueris, militibuſque color.

Lacernæ Canuſinæ fuſcæ magis in uſu Romæ erant, in Gallia ruſæ; licet hoc colore Romæ etiam pueri & milites gauderent. Fuere quidem penulæ Canuſinæ, de quibus infra. Lanam enim canuſinam penulis utilem Plinius commendat lib. viii. cap. xlvi.

De Birrhis. Atrebatici vnde dicti. Alij alijs pretioſiores. Cap. XXVI.

SEd quia temporum ſucceſſu ferme lacernæ rufi coloris vulgo vſurpabantur, inde ſimpliciter *Birrhi* dictæ ſunt: Iſidorus lib. XIX. cap. XXIV. *Birrus à Græco vocabulum trahit, illi enim birrum pirrum dicunt*. lege πυῤῥὸν. Nam πυῤῥὸς rufus, rutilus. Plato in Timæo: *πυῤῥὸν δὲ ξανθοῦ τε, καὶ φαιοῦ κράσει γίνεται. φαιὸν δὲ λευκοῦ τε καὶ μέλανος*. Seruius ad illud: primoque in limine Pyrrhus. *Pyrrhus* inquit *à colore comæ dictus: qui Latinè byrrus dicitur*. Quidam πυῤῥὸν fulvum, interpretati ſunt, vt ex flaui ac fuſci commixtione conficeretur. Sed rectius eſt H. Stephani ſententia rufum interpretari, cum Plinio, qui illud Ariſtotelis de regibus apum, ὁ μὲν βελτίων πυῤῥὸς ὁ δ' ἕτερος μέλας, καὶ ποικιλώτερος, vertit *melior rufus quam niger, variuſque*. Feſtus. *Burannica potio appellatur lacte commixtum ſapa à rufo colore, quem burrum vocant. Burrum dicebant antiqui, quod nunc dicimus rufum, vnde ruſtici burram appellant buccullam quæ roſtrum habet rufum*. Gloſſæ Iſidori. *Birrus, rufus*.

Πυῤῥὸς igitur ſiue rufus color lacernis Birri, ſiue Birrhi nomen dedit, vt pluribus docuit ad illud Vopiſci in Carino Cl. Salmaſius. *Donati ſunt ab Atrebatis birri petiti: donati birri Canuſini*, Horum color, vt paulo ante notauimus, turbato mulſo ſimilis, flauo ſcilicet, & ſubnigro temperatus.

Fuiſſe autem Birrhos lacernas, non penulas, docet Artemidorus. lib. II. cap. III. *Χλαμὺς δὲ ἣν ἔνιοι μανδύην, οἱ δὲ ἐφεστρίδα, οἱ δὲ βύρριον καλοῦσι*. Vet. Interpres Perſii. *Scis comiſem horridulum trita donare lacerna. Scis birrum inquit attritum comiti condonare*. Et Suidas in voce Ἀξαβατικὸς, qui chlamydes appellat. *ἐν δὲ ταῖς κοιναῖς συνόδοις χλαμύδας ἐνεδύοντο ξυραμπελίνας, ἃς ἐκάλουν Ἀξαβατικὰς ἀπὸ τοῦ χρώματος. τὸ γὰρ μέλαν ἄξον καλοῦσι*. Inepte Atrebaticas ab atro colore dictas putat. nam Atrebaticæ à populis Atrebatibus dictæ. Vopiſcus in Carino. *Donati ſunt ab Atrebatibus birri petiti*.

Appellat autem Chlamydas *Xerampelinas*, quod eo colore eſſent, qui eſt foliorum vitis areſcentium, rufus ſcilicet ex flauo, & fuſco temperatus. Nam qui atrum colorem, ſiue pulliginem interpretantur, cum Suida decipiuntur. Xerampelinarum meminit Iuuenalis Sat. VI.

Et Xerampelinas veteres donauerit ipſi.

Vet. Interpres. *Veſtes ampelini coloris, qui inter coccinum, & muricem medius eſt*, quod ſcilicet coccineus color clare rubeſceret, muricis preſſior eſſet, ac ſubobſcurus, vt *Xerampelinus* ſit rufus ex flauo & fuſco temperatus.

Birri igitur lacernæ fuerunt rufi coloris, & quemadmodum lacernæ materia, & colore aliæ aliis pretioſiores, ita & birri. Quare falli eos neceſſe eſt qui veſtem ſemper pretioſam dixerunt, meritoque Zonaram, & Balſamonem reprehendit Salmaſius, quod ad Canones Βήρυς σιρικὰς ἐσθῆτας expoſuerunt, ſericas veſtes. nam licet fuerint lacernæ, & birri ſerici, non tamen omnes tales fuerunt. Nec eſt quod Turnebum ſententiæ pœniteat, qui lib. XVIII. cap. XXVI. ait ſe olim credidiſſe *birrum* craſſum veſtimentum fuiſſe, ſed mutaſſe ſententiam, fortaſſe quia Birrum apud Zonaram, & Balſamonem repererat, nam lib. XXII. cap. XXX. ait birros, non eſſe beros, quod in Gallia ſericum non texeretur: ita & Pithæus diuerſos birros à beris cenſet, ſed eadem res fuerunt, & alij ex lana, alij ſerici.

Neque verba Concilii Gangrenſis Can. XII. oſtendunt birros veſtes pretioſas fuiſſe. *Si quis amictu pallij vtitur, & eos qui cum reuerentia birris utuntur deſpicit, anathema ſit.* Birrus enim ſiue lacerna communis veſtis erat: Chriſtiani ſecuriores, vt idem vir doctiſſimus ad Tertullianum de pallio obſeruat, cum tribonium geſtarent reprehendebant eos, qui in communi veſte erant, ideſt birro, ſiue lacerna: hos canon anathemate ferit. Ludouicus Cerda aliam affert rationem, quod birri monachis eſſent interdicti, ſed non propterea erant pretioſi. nam cum habitu ſecernerentur monachi à ceteris hominibus, etiam iis veſtes vulgares interdictæ. Iſidorus in Regula. *Lintco non oportet monachum vti:*

ora

Digitized by Google

orarium, planetas, birros, non eſt fas induere. hæc autem communia veſtimenta erant, neque tamen pretioſa. Verè & birri fuerunt, quorum materia, & color in pretio. Ita Caſſianus lib. 1. cap. VII. *birrorum pretia ſimul, ambitionemque declinant*. Nouit hanc differentiam Auguſtinus ſermone Li. de diuerſis. *Nemo clericorum det birrum, vel tunicam lineam, ſed aliquid niſi in commune. Offeratur mihi birrum pretioſum, forte decet Epiſcopum*. Vbi vulgare permiſſum, ſed in commune pretioſum repudiatum.

Alia veterum teſtimonia de birro attulit Salmaſius ad Tertullianum, ex queis illud notabile in actis S. Cypriani *exuit lacernum birrum*, quod idem eſt, ac lacerna ruſa. Non rectè enim Baronius lacernum birrum interpretatur birrum in modum lacernæ factum.

Nec propterea quod veſtis Epiſcoporum fermè dicatur, ideo pretioſior. nam tunc Epiſcopi in communi veſtitu, in quo etiam diu ſacra peregerunt. Vulgaris ergo ferme veſtis fuit, & ideo ſeruis etiam conceſſa. Lex I. codicis Theodoſiani de habitu, quo vti oportet intra Vrbem. *Seruos ſanè, quorum tamen dominos ſollicitudine militia conſtat non teneri, aut birris vti permittimus, aut cucullis*. Neque propterea veſtis ſeruilis, vt alias indicauimus. Quæ lex præterea declarat chlamydem & birrum non omnino eandem veſtem fuiſſe, nam chlamys permittitur ſeruis militaribus, birrus nequaquam. Verè inter chlamydem, & lacernam aliquod diſcrimen fuiſſe notauimus. Immo inter birrum & lacernam videtur diſtinguere Sulpitius Seuerus Dialog. lib. 1. cap. XIV. *Hac charis viduis & familiaribus mandat tributa Virginibus, illa vt birrum rigentem, hac vt fluentem texat lacernam*. Vt ſcilicet omnes birri fuerint lacernæ; non contra, cum & alio colore, quam ruſo conficerentur. Fortaſſe etiam longiores & laxius fluentes lacernæ, quam birri. Vet. Interpres Iuvenalis. *Santonicum cucullum, birrum Gallicum* explicat, & ideo rigentem, & breuiorem. Adderem fortaſſe birrum fuiſſe lacernam cum cucullo, niſi lex Theodoſiana birros à cucullis diſtingueret.

An Lacerna veſtis ſeruilis fuerit. Martialis explicatus Cap. XXVII.

QVidquid ſit, nec birrus, nec lacerna veſtis ſolum ſeruilis fuit, vt contra doctiſſimorum opinionem alias diſputauimus. Quos nihil iuvant Horatii verba lib. II. Sat. VII.

Tu cum proiectis inſignibus, annulo equeſtri,
Romanoque habitu prodis ex Iudice Dama
Turpis, odoratum caput obſcurante lacerna;
Non es quid ſimulas?

Non quia lacerna caput tegebat ſervus credebatur, quod Fabrum ſecutus Piſonianæ nuperus enarrator ſtatuit, verum quod inſignia, & dignitatis nempe annulum, & ingenuitatis ſcilicet togam depoſuerat. Caput autem lacerna, ſiue cucullo viliori, & coloris atri inuolverat; quod tegmen, omnibus commune, & ferme à ſeruis geſtabatur. Fuiſſe autem cucullum, quo abditus mœcharetur, teſtatur & Acron. *Inuebitur in equitem Romanum, qui depoſito habitu ne cognoſcatur exit de adulterio obtecto capite.*

Ex quo apparet lacernas cum cucullo ſumptas communes ſeruorum & ingenuorum, niſi quod, vt alias diximus, ſeruiles viliori materia, & colore erant, ac fermè cucullatæ.

Non es quod ſimulas?

Simulabat ſeruum depoſita ingenuorum veſte, & verè ſæuum voluptatis mancipium erat.

Sed & Martialem in partes vocant, vt oſtendant lacernas fuiſſe veſtimentum ſeruile. lib. XII. Ep. XXVI.

Nec venit ablatis clamator verna lacernis:
Accedit gelidam ſeruus ad auriculam.

Sed haud vidi magis. Conqueritur ibi poeta Vrbis proceres, ac Senatores ſalutationis matutinæ officium moroſe peragere per totam Vrbem diſcurſantes; ſe autem videri deſidioſum, quod non terat tot limina, nec tantum vagetur per vrbem; ſed illis pro præmio officii Conſulatus eſſe,

Proconſulatus, & Præturas, ſibi nihil expectandum cum fracto calceo, decidente pluvia non habeat lacernas quis imbrem propulſet.

Sed tu purpureis, ut des noua nomina Faſtis;
Aut Numidum gentes, Cappadocumque petas;
At mihi quem cogis medios abrumpere ſomnos,
Et matutinum ferre, patique lutum.
Quid petitur? rupta cum pes vagus exit aluta;
Et ſubitus craſſa decidit imber aqua:
Nec venit ablatis clamator verna lacernis:
Accedit gelidam ſeruus ad auriculam.
Et rogat ut cœnes ſecum Latorius inquit,
Viginti nummis non ego malo famem?

Hæc attuli ut ſani homines intelligerent, numquid ex his lacernas veſtem ſeruilem fuiſſe deprehendi poſſit. Recte viri docti pridem emendarunt:

Nec venit allatis clamatus verna lacernis.

Vt ſit ſenſus. Cum decidit imber, non præſto eſt vocatus verna, qui alias afferat lacernas, quibus imbre madidas mutem. Sed Raderus omnes codices *Clamator*, habere ait, tum lepidam interpretationem ſubijcit, *clamatorem* eſſe conuiuij vocatorem, quaſi opus clamore eſſet ad vocandos conuiuas, aut vnquam vocatores clamatores dicti ſint. Immo ſubijcit Martialis acceſſiſſe ſeruulum, & clam in auriculam vocationem ad conuiuium inſuſurraſſe. Etſi igitur omnes libri veteres repugnent, optima emendatio eſt: *clamatus verna lacernis*. Nam clamatus eſt vocatus Martialis. lib. 1. Ep. 11.

Vocabitur venator & veniet tibi
Conuiua clamatus prope,

Et Ouidio 11. Met.

Aſpicit hanc, viſamque vocat, clamata refugit;

De Caracallis. Quale veſtimenti genus fuerint.
Cap. XXVIII.

LAcernis Caracallas ſubiiciemus, qui eam veſtem ad inſtar lacernæ factam tradit Xiphilinus ex Dione libro LXXVIII. Ἀλλὰ καὶ τίνα ἰδίαν ἔνδυσιν βαρβαρικῶς πως κατακόπτων, καὶ συῤῥάπτων ἐν μανδύης τρόπον προσεξεῦρε. καὶ αὐτός τε συνεχέστατα αὐτὴν ἐνέδυσεν, ὥστε καὶ Καράκαλλος διὰ τοῦτ' ἐπικληθῆναι, καὶ τοὺς στρατιώτας μάλιστα ἀμφιέννυσθαι ἐκέλευσεν. *Sed etiam proprium genus indumenti in modum lacernæ* (male Interpres penulæ) *excogitauit. Id barbarum, diſciſſumque & conſutum erat ex multis partibus, eoque indutus erat ſemper, ex quo & Caracallus cognominatus eſt, iuſſitque milites eodem genere veſtis uti.*

Id veſtimenti genus Gallicum fuiſſe recte Salmaſius ad Spartianum obſeruat ex Victore. *Cum Gallia veſtem plurimam deuexiſſet, talareſque caracallas feciſſet, coegiſſetque plebem ad ſe ſalutandum indutam talibus introire de nomine huius veſtis Caracalla dictus eſt.* Quod igitur Caracallas è Gallia petierit, eaſque geſtaret ipſe, & milites, moxque ciues induere coegerit Caracallus inde dictus eſt. Sed, ut idem vir doctiſſimus ex Spartiano obſeruat, eas talares fecit, cum antea non eſſent. *Ipſe Caracalli nomen*, inquit Spartianus, *à veſtimento, quod populo dederat, demiſſo uſque ad talos, quod antea non fuerat, unde hodieq; dicuntur Antoniniana Caracallæ eiuſmodi, in uſu maximè Romanæ plebis frequentata.*

Talares igitur caracallas Antonius fecit, cum antea non eſſent, & ſicut ille à veſte Caracalla dictus eſt, ita caracallæ talares ab eo Antoninianæ dictæ ſunt.

Sed quomodo id veſtimenti genus ſciſſum, & ex multis partibus confectum eſſet ignoramus, cum & ipſam veſtem ignoremus. Caſaubonus ad Spartianum exiſtimat pleraſque omnes veterum veſtes textura ſolum confici ſolitas ſine opera ſutoris, ſiue ſarcitoris, & ut loquuntur Euangeliſtæ ὑφαντὸς δι' ὅλου: at iſtas caracallas more hodiernarum veſtium confe-

ctas

ctas à pluribus pannis ſciſſis primo, deinde conſutis. Sed non credibile mihi videtur veterum veſtes totas ſola textura confectas, ſine ulla ſutoris opera, præcipuè togas & tunicas, cyclades, & reliqua veſtimenta clauſa. Quod id fieri non poſſe videatur in tela (nam tunicæ Chriſti Domini peculiare artificium diximus, quæ ideo inconſutilis dicta) cum præterea ſuturæ in toga, & tunica veteres meminerint. Quod ſi veſtimenta aperta pallia, lacernæ, textricis opera confecta, mox fibulis iungebantur, cum caracallæ lacernæ: ſiue ad inſtar lacernarum eſſent: quod opus fuit varijs pannis ſciſſis, & conſutis adinſtar noſtrarum veſtium? Artificium igitur illud barbaricum fuit, ſicut & veſtis, quæ ſciſſa, & ad inſtar centonis ex multis pannis conſuta. Ceterum caracallas à clericis geſtatas, eaſque palliola fuiſſe cum cucullo, idem Salmaſius obſeruat: quem operæ pretium fuerit conſuluiſſe. Meminit & Palladius in Lauſiaca. cap. CXVII. ἄυτη ἡ ἀνδρεία παιδαρίου καρακάλλιον λαμβάνουσα. *Induta ſerui caracallion.*

Lacernas honoris ſpecie depoſitas.
Cap. XXIX.

LAcernam fuiſſe veſtimentum virile docet Vlpianus, cum inter ea recenſet, quæ ſolis viris permiſſa erant, & non ante confirmauimus. Porro lacernas honoris ſpecie depoſitas vnus, quod ego ſciam, Suetonius indicat, qui in Claudio cap. V. *Cum interim quamquam hoc modo agenti nunquam aut officium hominum, aut reuerentia publica defuit. Equeſter ordo bis patronum eum perferendæ pro ſe legationis elegit. Quin & Spectaculis aduenienti aſſurgere, & lacernas deponere ſolebant.* Ex quo apparet quemadmodum in deprecando, vt alias diximus, togæ deponebantur, ita & honoris cauſa depoſitas lacernas. Ita & Tertullianus de Oratione, Chriſtianorum morem, ac ſuperſtitionem caſtigat, qui inter orandum penulas deponebant ethnicorum imitatione. *Quibus merito vanitas exprobranda eſt, ſiquidem ſine ullius, aut*

Do-

Dominici, aut Apoſtolici præcepti auctoritate fiunt: huiuſmodi enim non religioni ſed ſuperſtitioni deputantur, affectata, & coacta, & curioſi potius quam rationalis officij, certe vel eo coercenda, quod gentibus adæquent. Vt eſt quorundam poſitis pænulis orationem facere. ſic enim adeunt ad Idola nationes.

Finis Libri Primi.

OCTA-

OCTAVII FERRARII
DE RE VESTIARIA
PARS SECVNDA
LIBER SECVNDVS.
QVI EST DE PÆNVLIS.

Pænulæ notatio quæſita. Cap. I.

LAcernam, & penulam licet non idem veſtimentum fuerit, plerumque tamen à ſcriptoribus confundi docti adnotarunt: ſed diuerſum plane indumentum forma, atque uſu fuiſſe oſtenſuri ſumus, ſi prius nominis notationem quæſiuerimus. Quidam à Græco originem duxere Φαινόλις, ſiue Doricè Φαινόλα. Et Caſaubonus quidem ad Spartianum ſic dictam putat, quod veſtis adſtricta eſſet, & quæ partium corporis, quas tegebat, figuram exprimeret, quæque ὅλον τὸ σῶμα φαίνει: quales veſtes ſtrictiores, per quas corpori adpreſſas membra apparerent. Quæ notatio viro doctiſſimo haud probatur, qui nuper de pænula ſcripſit. Sed firmatur auctoritate Artemidori, qui inter veſtes accenſet, quæ θλίψιν, καὶ ςενοχωρίαν in ſomnis ſignificant, anguſtias ſcilicet, ac preſſuras: διὰ τὸ ἐμπεριέχειν τὸ σῶμα. ex hoc enim quod membra preſſim conſtringeret, anguſtias ac preſſuras ſignificabat. Quod ſi falſa Caſauboni notatio eſt, non ita tamen vera videtur auctoris illius etymologia ex veteribus Grammaticis. Dicta nempe Φαινόλις quod tota conſpiciatur ὅτι ὅλη φαίνεται. Nam omnes veſtes exteriores, quæque tunicæ ſuperinduebantur, & ut Varro ait foris ac palam veſtiebant, pallia, lacernæ, chlamydes, ſaga hac ratione penulæ dici poſſent: nam totæ apparebant. Quæ ratio etiam Caſauboni notationem

eludit, nam & lacernæ, & chlamydes ita corpori adpreſſæ erant, vt membra exprimerent: & ideo Artemidorus inter illas enumerat, quæ preſſuram, & anguſtias ſignificant. Multo minus audiendi, quibus ὁ φαινόλις χιτὼν, translucens, & pellucida tunica. nam nihil minus de veſtimenti genere craſſo, duroque, quodque itineris, & pluviæ cauſa ſumebatur dici poterat, quam quod transluceret, aut pelluceret.

H. Stephanus exiſtimat Græcam vocem à Latina factam, vt tenuis in adſpiratam ſit mutata, & à penula φαινόλις, vel φενόλις dicta ſit. Quod mihi maxime affine vero videtur. Nam apud Athenæum lib. III. Vlpianum Cynulcus perſtringit, quod vocem nouam & inſolentem inuexerit, οὐ σὺ εἶ, inquit, ὁ καὶ τὸν καινὸν, καὶ οὐδέπω τὸν ἄχρηστον φενόλην (εἴρηται γὰρ, ὦ βέλτιστε, καὶ ὁ φαινώλης,) εἰπών; Παῖ Λεῦκε, δός μοι τὸν ἄχρηστον φενόλην. Vertit Caſaubonus; *Nonne tu is es, qui novum, & quo uſus nondum eram φαινόλην* (reperitur enim vir optime penula dicta ὁ φαινόλης) *dixiſti* ἄχρηστον. In quo quidem Dalechampium arguit, qui exiſtimauit notari vocis ὁ φενόλης inſolentem vſum pro φαινόλης. Nam in Græco contextu ſcribitur per αι. Ceterum quod ipſe ſubijcit, cum Vlpianus Latine penulam à puero petijſſet, eamque Græce φαινόλην dixiſſet, quaſi reformidans ingenium Vlpiani, excuſationem adiecisse, eam vocem extare apud ſcriptores, non videtur Athenæi mentem aſſecutus. Cur enim Vlpianus Latine penulam petens ἄχρηστον dixiſſet? Sed cum fere ab omnibus diceretur ἡ φαίνολης, & Cynulcus dixiſſet τὸν φαίνολην ſubiecit. Εἴρηται γὰρ, καὶ ὁ φαινόλης. Nam virili genere extulerat. Vere quidem notari inſolentiæ vocem ἄχρηστον à Cynulco idem obſeruat, non quod φαινόλην dixiſſet, quæ vox iam in vſu erat, ſed obiter oſtendit vtroque genere elatam. Hoc ſonant verba illa. Dicitur enim & ὁ φαινόλης nobiliori genere. Vocem autem è Latina factam videri illud oſtendit, quod infra *Canuſinam* Latina pariter voce appellat. Loqui enim illum de Romana penula declarat, quod ſtatim ſequitur. In balneum vero cum te conferres, non ne interroganti quo ires reſpondiſti. Ego quidem ἀπολλύμενος ἐπείγομαι;

μαι;

μου; eo porro die pulchram illam Canuſinam fures ſurripuerunt, magno riſu in balneis oborto, ἀχρήστου ζητουμένου φαινόλου *cum noua & nondum vſu detrita penula quæreretur*. Nam veſtis Canuſina eſt penula: cuius Martialis, & alii meminere. Antiquiorem quidem Vlpiano eam vocem apparet, etiam ex loco D. Pauli Epiſtola II. ad Timotheum. Τὸν φαιλόνην ὃν ἀπέλιπον. Sed pro φαινόλην φαιλόνην habet. Et quid hoc fuerit ambigitur, & ſi veſtis fuit, nihil tamen inde trahi, Græcæne, an Latinæ originis fuerit. Nec mirum propterea eſt vllum Romanæ hiſtoriæ Græcum ſcriptorem quod ſciam ea voce vſum, quod ſcilicet non Græca eſſet, ſed à Latina facta, verum vel μανδύαν, vel ἐφεστρίδα poſuiſſe. Hinc etiam factum, vt qui ea voce vſi ſunt modo φελόνην, ac φιλώνην dixerint, modo φενόλην, ac φαινώλην, ut apud Latinos pænula, & penula, variaſque interpretationes addiderint. Heſychius: φαινόλας τὸ ὕφασμα. Ρίνθων. ἔχοισα καινὸν φαινόλαν. Vt eum locum ex Polluce viri docti emendarunt, & Φαιλόνης εἰλητάριον μεμβραΐνον ἢ γλωσσόκομον. A quo Suidas φαιλώνης εἰλητὸν τομάριον, μεμβραΐνον. ἢ γλωσσόκομον. ἢ χιτώνιον. Et paulo poſt: φαινόλης χιτωνίσκος. οἱ δὲ παλαιοὶ ἐφεστρίδα. καὶ χιτὼν ἱερατικός. ἢ φαινόλης ὁ ἀπατέιον. Siue ergo à Penula φαινόλης deducatur, ſiue contra Latinæ voci Græca originem dedit, vtriuſque notatio incerta, nec tanti eſt in ea perueſtiganda deſudare. Ita & quando primum apud Romanos in uſu eſſe cœperit, haud mihi compertum. Tertullianus inuentum Lacedæmoniorum ſcribit in Apologetico. *Et ne voluptas impudica frigeret Lacedæmonij penulam ludis excogitarunt*. Quod ſi verum eſt, utique & vox Græcæ originis fuerit. Sed cum nullus veterum Græcorum, aut Latinorum hoc tradat, maxime in gente ſeuera, & frigoris tolerantiſſima, ſuſpicor aut deceptum Tertullianum, aut penulam pro endromide poſuiſſe, quam inuentum Lacedæmoniorum ex Martiale notum, uſuſque maxime in palæſtra fuit. Neque tamen ſummo Viro qui nuper Tertullianum edidit aſſentiri poſſum legenti *Primi Lacedæmonij odium penula ludis excogitarunt*. Quod ſcilicet Lacedæmonij gens dura & bellicola ad militares potius expe-

ditiones hieme obeundas, quam ad ludos & Theatra penulas graues, ac præ pondere odioſas excogitaſſe. Itaque hoc ridiculi cauſa à Tertulliano poſitum. Sed non conueniunt ſententiæ huic Tertulliani verba, qui credidit à Lacedæmonijs primum inuentam penulam, & quidem ne ludis voluptas impudica frigeret. In quo eum aliud cogitaſſe omni pignore contenderim.

Penulam itinerarium veſtimentum fuiſſe, & pluuiæ tempore ſumptum. Quando primum illud intra Vrbem vſurpatum ſit. Cap. II.

DIuerſum omnino veſtimenti genus fuiſſe à lacerna penulam ſcriptores produnt. Artemidorus lib. II. cap. III. Vbi chlamydem, quam alij μανδύην, alij ἐφεστρίδα alij βίρρον vocant, ſignificare ait vexationem, & anguſtias, & litigantibus damnationem, propterea quod corpus circum amplectatur. Subiicit: τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ὁ λεγόμενος φαινόλης. *Idem ſignificat & quæ vocatur penula.* Athenæus loco laudato, cum penulæ mentionem feciſſet, paulo infra ἐφεστρίδα, ideſt lacernam ponit. Sic Latini poetæ, ſic quicumque Romani veſtitus meminere.

Fuiſſe autem veſtimentum itinerarium quod ſupra tunicam acciperetur, & pluuiæ cauſa adhibitum nemo ignorat. Nonius. *Penula eſt veſtis, quam ſupra tunicam accipimus. Pomponius Panuceatis. Penulam in caput induce, ne te noſcat.* non enim in caput induci potuiſſet niſi veſtimentum exterius fuiſſet. Varro. *Non quærenda eſt homini, qui habet virtutem, penula in imbri.* Lucilius:

Penula ſi quæris, cantherius, ſeruus, ſegeſtre
Vtilior mihi, quam ſapiens.

Cicero ad Atticum lib. XIII. Epiſt. XXXIII. *De Varrone loquebamur: Lupus in fabula. Venit ad me & quidem id temporis, vt retinendus eſſet. Sed ego ita egi, vt non ſcinderem penulam, memini enim tui, & multi erant noſque imparati.* Paulo poſt. *Caius Capito cum C. Carinate. Horum ego vix attigi penulam.*

nulam; & tamen ramanſerunt. Et pro Milone. *Quid minus promptum ad pugnam, quam penula irretitus, rheda impeditus, vxore penè conſtrictus?* Vnde & muliones in penula, quæ inde mulionia. Idem pro Sextio. *Senſit rusticulus non incautus ſuum ſanguinem quæri: mulioniam penulam arripuit, cum qua primum Romam ad comitia venerat*. Seneca Ep. LXXXVII. de itinere ſuo. *Culcita in terra iacet, ego in culcita. Ex duabus penulis altera ſtragulum, altera opertorium facta eſt*. Ita tamen, vt non niſi extra Vrbem & pluviæ cauſa adhiberentur penulæ.

Sed quandonam primum intra Vrbem earum vſus cœperit, non conſtat. Si Dioni credimus lib. LVII. Tiberio imperitante. Tradit enim cum multi veſtem purpuream licet interdictam geſtarent, Tiberium neque id reprehendiſſe, neque mulctaſſe, tantum ludis, cùm plueret φαιὸν μανδύην indutum effeciſſe, ne quis alius veſtem inconceſſam vſurparet. Interpres cum Lipſio μανδύην penulam reddidit: ſed fuiſſe lacernam docti pridem obſeruarunt. Veſtes purpureæ, quæ geſtabantur contra morem, fuere lacernæ. nullæ enim pænulæ purpureæ fuerunt. has vt tolleret Tiberius, ipſe lacernam fuſcam ſiue pullam induit. Nam pluvio tempore lacernas intra Vrbem geſtatas diximus.

Sub Flauiis pænulæ intra Vrbem geſtatæ videntur. ſed pluviæ tantum cauſa. Iuvenalis Sat. v. de ſalutatore, qui etiam tædis imbre diebus Aue matutinum portabat.

Scilicet hoc fuerat, propter quod ſæpè relicta
Coniuge per montem aduerſum gelidaſque cucurri
Eſquilias, fremeret laua cum grandine vernus
Iuppiter, & multo ſtillaret penula nimbo.

Hoc etiam docet locus Galbæ apud Quintilianum, qui pænulam roganti, *Non poſſum commodare* inquit: *domi maneo: cum Cœnaculum eius perplueret*. Et paulo infra. *Non pluit, non eſt opus tibi: ſi pluit ipſe vtar*. Quæ ſatis indicant, non niſi pluviæ tempore pænulas geſtatas. Paulatim tamen in promiſcuo vſu, etiam cum ſudum eſſet, eſſe cœperunt, & quod maxime mirum eſt, etiam ab oratoribus cum cauſas

agerent

agerent adhibitæ. Auctor Dialogi de cauſis corruptæ eloquentiæ. *Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attuliſſe pænulas iſtas quibus adſtricti, & veluti incluſi cum iudicibus fabulamur*. Quæ verba non eſſe Quintilianum eius libelli auctorem indicant. Nam cum is lib. XII. Oratoris habitum moroſe diſponeret, nuſquam lacernæ meminit, ne dicam pænulæ, numquam profectò diſſimulaturus tam grande eloquentiæ incommodum, atque actionis oratoriæ dehoneſtamentum, quod ſua ætate patroni pænulis inuoluti, ac circumſtricti ægre manum in agendo expedirent. Mihi tamen veriſimile ſit id à paucis admodum vſurpatum, nec diu obtinuiſſe, cum ſequenti ſeculo cauſarum patroni *Togati* appellati ſint, quod cum toga deſiiſſet ipſi inter orandum eam retinerent. Niſi dicere velimus, ab auctore illo pænulas pro lacernis ad maiorem inuidiam appellatas.

An Senatores ſub Hadriano pænulati. A. Gellius explicatus. Cap. III.

FVиſſe tamen pænulas ſub Hadriano etiam à Senatoribus geſtatas quidam ex Gellio tradiderunt lib. XIII. cap. XX. *T. Caſtritius Rhetoricæ diſciplinæ doctor à D. Adriano ob mores, & literas ſpectatus, cum me præſente diſcipulos quoſdam ſuos Senatores vidiſſet die feriato tunicis, & lacernis indutos, & gallicis calceatos, Equidem, inquit, maluiſſem vos togatos eſſe. Pigitum ſaltem eſt cinctos eſſe, & penulatos.* Quæ ſi vera ſunt quomodo multis poſt annis, vt tradit Lampridius, primus Alexander Seuerus Senatoribus conceſſit ut frigoris cauſa penulis uterentur, cum id veſtimenti genus ſemper itinerarium, aut pluviæ fuiſſet. Deinde quis alius auctor pænulas lacernis honeſtiores facit? Sed pace doctiſſimorum virorum dixerim, nemo hactenus Gellij mentem aſſecutus eſt. Non enim Caſtritius Senatores reprehendit, quod eſſent lacernis induti: qua enim fronte id poterat, cum iidem ab Auguſti æuo in promiſcuo vſu eſſent, ſiue ſuperinducerentur togis, ſiue tantum tunicis? Martialis narrat Horatium quen-

dam

Digitized by Google

dam ſolum inter omnes nigris lacernis munus ſpectaſſe.

Cum plebs & minor ordo, maximuſque
Sancto cum duce candidus ſederet.

Ideſt, in lacernis albis, quæ in ſpectaculis adhibebantur. Idem lib. XIV. Ep. CXXXVII. *Lacerna alba.*

Amphitheatrales nos commendamur ad vſus
Cum tegit algentes noſtra lacerna togas.

Præterea paulo infra ipſe Caſtritius fatetur *huiuſmodi veſtitum de multo iam vſu ignoſcibilem eſſe.* Lacernas nempe. Non hoc ergo reprehendebat Rhetor. Sed quod cum lacernis gallicis eſſent calceati, cum calceos geſtare debuiſſent. Subijcit enim. *Sed ſi hic veſter huiuſcemodi veſtitus, de multo iam vſu ignoſcibilis eſt, ſoleatos tamen vos Pop. Romani Senatores per Vrbis vias ingredi nequaquam decorum eſt, non hercle vobis, minus, quam illi tum fuit, cui hoc M. Tullius pro turpi crimine obiectauit.* (Antonium intelligit. Hoc autem calceos à caligis, gallicis, crepidis, ſoleiſque diuerſos fuiſſe notum eſt, quod calcei totum pedem & dimidium ferè crus veſtirent, caligæ ſoleæque, ac gallicæ pedis plantam tegerent. Ita cum togæ geſtari deſijſſent & in earum locum ſucceſſere lacernæ, calceos nihilominus retentos apparet ex hoc loco, quod indecorum videretur ita nudis pedibus incedere per Vrbem: deinde quod cum calcei Senatorum lunati eſſent, id inſigne in ſolea ſpectari non poterat. At extra Vrbem depoſitis calceis, ſoleæ adhibitæ. Martialis de vita ruſtica:

Lunata nuſquam pellis, & nuſquam toga.

Reprehendit igitur Caſtritius Senatores, quod contra morem, & decus magni ordinis pro calceis gallicas geſtarent. *Soleatos tamen vos Populi Rom. Senatores per Vrbis vias ingredi nequaquam decorum eſt.* Quod autem Gallicæ ſoleæ eſſent idem oſtendit, *Plerique tamen inquit ex ijs, qui audierant, requirebant cur ſoleatos dixiſſet, qui gallicas, non ſoleas haberent. Sed Caſtritius ſcite, atque incorrupte locutus eſt. Omnia enim ferme id genus, quibus plantarum calces tantum infimè teguntur, cetera prope nuda, & teretibus habenis vincta ſunt, ſo-*

leas

leas dixerunt, nonnumquam græca voce crepidulas. Gallicas autem verbum eſſe opinor nouum non diu ante ætatem M. Ciceronis vſurpari captum. Itaque ab eo poſitum eſt in ſecunda Antonianarum. Cum gallicis inquit, & lacerna cucurriſti.

Nondum tamen difficultas omnis exhauſta eſt. Cur enim dixit Caſtritius. *Pigitum eſt cinctos ſaltem eſſe, & penulatos.* Quaſi honeſtius pænularum geſtamen eſſet, quam lacernarum, contra veterum ſcriptorum fidem. Sed neque hoc viri eruditi cœperunt. Non eſt hæc Caſtritii ſententia. Sed quando mallent gallicis, quam calceis vti, rectius atque honeſtius ipſos facturos fuiſſe, ſi etiam cincti, & penulati eſſent. Nam cum penula veſtis viatoria eſſet, & ſoleæ cum ea geſtarentur, non cum lacernis, aut toga, magis decorum futurum fuiſſe dixit, ſi penulati inceſſiſſent, quaſi iter paulo poſt facturi. Quemadmodum indecens nunc videretur, ſi quis ocreas, & calcaria cum longa veſte per vrbem geſtaret, nequaquam ſi accinctus, & penulatus. Ideo autem cinctos dixit, non ſolum quia omnes iter facturi præcipue in equo altius cincti, ſed cum tunicæ ſenatorum, vt alias diximus, ſiue laticlauiæ ſub toga & lacerna non cingerentur, iter facturi præcipue equo neceſſe habebant longiores tunicas cingulo ſuſpendere: & ideo cincturam cum pænula coniunxit, non quod pænula cingeretur, vt quibuſdam viſum eſt, & infra refellemus.

Non igitur ante Seueri Alexandri ætatem Senatores intra Vrbem niſi pluviæ cauſa penulati. Id primum illis Alexander conceſſit, vt ſupra poſuimus. In vulgatis eſt. *Panulis intra Vrbem frigoris cauſa, vt ſenes vterentur permiſit.* Recte Lipſius pro *ſenibus*, *Senatores* ſubiecit, vt ante Lipſium Britannicus ad Iuvenalis Sat. v.

An Senatores in funere Principum pænulati. *Cap. IV.*

SEnatores in funere Cæſarum pænula vſos ſcribit Lampridius in Commodo. *Ipſe autem*, inquit, *prodigium non leue ſibi fecit. Nam cum in gladiatoris occiſi vulnere manum*

miſiſ-

miſiſſet, ad caput ſibi deterſit, & contra conſuetudinem pænulatos iuſſit ſpectatores, non togatos ad munus conuenire, quod funeribus ſolebat ipſe in pullis veſtimentis præſidens. Omnino cum Caſaubono legendum. *Pænulatos iuſſit Senatores, non togatos.* Nec enim ſpectatores in muneribus togati omnes, nec pænulati. qui enim id fieri poterat in minuto, ac tunicato populo cui nec togæ erant, nec pænulæ, nec lacernæ? Sed Senatores, cum in ſpectaculis togati eſſent, iuſſit eos pænulatos conuenire: quo habitu nonniſi funera Principum frequentabant. Id tradit Dio lib. LXXII. rem eandem narrans. *His perfectis rebus* inquit, *magnum nobis ſolatium dedit, quod cum eſſet rurſus gladiatorum more pugnaturus nos* (ſcilicet Senatores. nam & ipſe ſenator erat, & de periculo in quo omnes fuerant Senatores paulo ante narrauerat) ἐν τε τῇ στολῇ ἱππάδι, καὶ ἐν ταῖς μανδύαις εἰς τὸ θέατρον ἐσελθεῖν. *Equeſtri veſte & lacernis indutos venire in theatrum. Quo habitu nunquam ante Theatrum ingredi conſueueramus, niſi princeps è vita deceſſiſſet.* Sed cum μανδύην καὶ ἐφεστρίδα proprie lacernam appellauerint Græci ſcriptores, vt diximus Salmaſio aſſentimur, qui Lampridium *pænulas* pro *lacernis* poſuiſſe cenſet. Neque tamen omnino verum eſt μανδύας & ἱππάδα στολὴν ἐν παραλλήλῳ poſita eſſe, & μανδύαν ideſt lacernam equitum veſtem fuiſſe; nec equitum tantum, ſed & popularium, quod toga per ea tempora in ſolis ſenatoribus ſubſtitiſſet. Nam ſi lacerna popularis etiam fuit, quomodo veſtis equeſtris hîc dicitur? Veſtis equeſtris, ut alias docuimus, fuit tunica equitum anguſticlauia: quam depoſito latoclauo ſenatores in luctu ſumebant. Nam duo luctus inſignia Patres uſurpabant, tunicam equeſtrem, & lacernas pullas. De lacernis pullis in funere Herodianus de ſunere Seueri. πᾶσα ἡ Σύγκλητος μελαίναις ἐφεστρίσι χρώμενος. *Senatus omnis in pullis lacernis.* Nunquam igitur ante Alexandri tempora, niſi pluviæ, aut itineris cauſa, ſenatores pænulati, ſed togati, maxime in publico conuentu: tantum in funeribus, ac gladiatorijs muneribus, quæ mortui Principis cauſa edebantur, in equeſtri veſte, & lacernis pullis, licet Lampridius ex Dione pænulas verterit;

quæ quidem non omnes albæ. nam & fuſcæ fuerunt, qui color aptus funeribus; ſed quia vt diximus Μανδύη Græcis eſt lacerna, non recte pænulas repoſuit.

An Imperatores Pænulati. Cap. V.

IN eo etiam diuerſus à Dione Lampridius, quo Dio ait hoc factum cum ipſe Commodus gladiatorem more pugnaturus eſſet. hoc eſt enim μονομαχήσειν. At Lampridius ad munus gladiatorium, cui ipſe in veſtimentis pullis præſedit, id eſt in tunicis & togis, aliquando etiam lacernis, ut de Tiberio idem Dio ſcribit pulla lacerna purpureas veſtes redarguente. Nunquam autem Imperatores in pænulis. Spartianus in Adriano: *Tribunus plebis factus eſt, in quo magiſtratu ad perpetuam Tribunitiam poteſtatem omen ſibi factum aſſerit, quod pænulas amiſerit, quibus vti Tribuni plebis pluuiæ tempore ſolebant, Imperatores autem nunquam: vnde hodieque Imperatores ſine pænulis à togatis videntur*. Adrianus Tribunus plebis factus pro Imperii omine accepit, quod pænulas amiſiſſet, quibus Imperatores perpetua Tribunitia poteſtate præditi nunquam vtebantur: Tribuni pluuio tempore geſtabant. Ideo autem Imperatores pænulis non vtebantur, non quod veſtis eſſet peregrina & exotica; nam longo vſu iam inde a vetere Rep. facta erat Romana; ſed quod vilis, ac viatoria, & ad ſeruos vſque dimiſſa, dedecere Imperatoriam maieſtatem videretur, quos togam modo puram, modo prætextam, interdum purpuream, ac pictam geſtaſſe notauimus. Quod etiam ætate ſua ſeruatum tradit Spartianus, vt Principes ſine pænulis à togatis viderentur. Togatos Caſaubonus ſalutatores interpretatur, quòd officium illud matutinum in togis perageretur. Videre autem Imperatorem pro ſalutare a ſcriptoribus eius æui vſurpatum. Quæ omnia vera eſſe fatemur. Sed non hic locus togatorum, aut ſalutatorum. Vt enim idem Caſaubonus ſubiicit, non loquitur hic Spartianus de ſalutatorum veſte, ſed ipſius Imperatoris. Quare legendum exiſtimat: *Sine pænulis togati*, vel

Vel attogati videntur. Simplicius erit ſi legatur *ſine pænulis, ac togati videntur*. Nam Imperatores non modo in ſalutationis officio, ſed vbique ſine pænulis videbantur, & præterea togati. Quaſi nunquam viderentur Imperatores niſi cum Aue matutinum illis portaretur. Et ſi aliquando pænulas geſtaſſent, domi certe ſumptas nemo dixerit cum arcendo frigori, & plures tunicas, togaſque & ſi placet lacernas induere poſſent: pænulæ domi, ne à priuatis quidem geſtarentur, niſi ſi cui, vt Galbæ illi, cœnaculum perplueret. Quid ergo opus erat tempus tantum ſalutationis à Spartiano notari, quo Imperatores ſine pænulis viſerentur, cum diſerte tradat nunquam ab iis geſtatas? Recta igitur emendatio eſt quam nullus ſalutator, aut togatus loco mouebit. *Sine pænulis, ac togati videntur*. Quod ſcilicet prodente hæc Spartiano Imperatores nunquam vterentur pænulis, & togati incederent. Nam videri eſt in publicum procedere, & palam adſpici.

Nec dicere attinet illud ſine pænulis redundare, quod qui togati ſunt vtique pænulati non ſunt. Nam contra poteſt aliquis eſſe ſine pænulis, & tamen non togatus, lacernatus, paludatus, chlamydatus. Innuit ergo Spartianus, cum pænulis Principes abſtinerent, nihilominus togam retinuiſſe, & togatos intra Vrbem viſos eſſe.

Non ita facile tamen animum inducent, ut credant viri docti, nunquam pænulas ab Imperatore geſtatas, quod tradit Dio Tiberium pænula vſum. Sed *μανδύλω* ibi lacernam eſſe, non pænulam, dictum eſt: & ſi ſemel redarguendo purpurearum veſtium vſu induerit, non efficit Principem pænulas in vſu habuiſſe. Præterea Alexander Seuerus auctore Lampridio vſus eſt togis, ac pænulis communibus. Verum non geſtatas intra Vrbem pænulas à Principibus, in itinere pluuiæ cauſa adhibitas credimus, quas Lampridius intellexit. Idem affirmandum de altero ſcriptoris eiuſdem loco, quem ſupra adduximus. Conceſſum ab Alexandro, ut ſenatores pænulas frigoris cauſa haberent: & tamen aiunt, Tribuni qui Senatores erant multo ante ſub Adria-

no ferebant pænulas. Sed quis non videt Tribunos, & Senatores reliquos pluviæ tempore, vt ait Spartianus, induiſſe pænulas: at Alexandrum permiſiſſe, vt die ſereno frigoris cauſa à Senatoribus geſtarentur, quibus ante illud tempus impermiſſum. Nam Gellij locum ſatis ante examinauimus. Neque tamen verum eſt, has pænulas fuiſſe lacernas. nam lacernarum promiſcuus vſus quolibet tempore. At pænulas pluvio tantum tempore à ſenatoribus adhibitas tradit Spartianus. non ergo fuere lacernæ, quarum vſus nullo tempore interdictus. Ita quibus pænulis communibus vſus dicitur Alexander, pænulæ fuere, non lacernæ; præterea quas donare Macrinus roſei coloris populo voluerat in honorem filii, pænulæ fuere, non lacernæ. non enim credibile ſcriptores, & ſi parum curioſos, tamen diuerſa veſtimenta confundere voluiſſe. Solus Lampridius Græcam apud Dionem vocem *μανδύην* pænulam interpretatus eſt, quæ erat lacerna. Et ſi daremus recte interpretatum eſſe, & ſenatores illos in funere pænulatos fuiſſe, parum referret; & nihilominus verum eſſet, quod tradit idem, ſenatores ante Alexandri æuum nunquam pænulis niſi pluviæ cauſa vſos.

De Materia Pænularum. Pænula ſcortea, Gauſapina, Canuſina. Cap. VI.

PÆnularum vſum indicauimus, reſtat vt materiam formam, ac colorem demonſtremus. Pænulas duplicis generis fuiſſe, alias ſcorteas, alias laneas, & gauſapinas peruulgatum eſt. De ſcorteis Martialis. lib. XIV. Ep. CXXX.

Pænula ſcortea.

Ingrediare viam cælo licet vſque ſereno:
Ad ſubitas nunquam ſcortea deſit aquas.

Seneca in quæſt. naturalibus lib. IV. cap. VI. *Hi cum ſignum dediſſent adeſſe iam grandinem, quid expectas, vt homines ad pænulas diſcurrerent, aut ſcorteas?* Hæ pænulæ ex pelle confectæ; Quia vt ait Feſtus *omnia ex pellibus facta ſcortea ap-*

pella-

Digitized by Google

pellabantur. unde & meretrices ſcorta dicta, quod tanquam pelliculæ ſubigantur. Scorteæ etiam meminit Nonius de Improprijs loco corrupto. *Pænulam abuſiue omne quicquid tegit nobiliſſimi veteres tranſtulerunt. Varro Manio & cum corrigia diſrupta tenet aridum reli quum pedem pænula ſcortea pertegere.* Ita Vetus editio. Sunt qui legant: *& cum corrigia diſrupta tonat aridum.* Fortaſſe. *Cum corrigia diſrupta tonat horridum.* Nam quod aliqui legunt *Tentet aridum reliquum pedem pænula ſcortea pertegere:* ideſt, tentet pænulam, qua indutus eſt, ad pedes dimittere, ne videlicet calceus detritus appareat, parum proficiunt. nam talaris pænula non fuit, nec pedes ſtantis pertegere potuit. Sed hæc non ſunt tanti.

Non ſolum autem ex pelle, ſed etiam ex lana pænulæ conficiebantur: eæque duplicis generis fuere. Nam aut breui villo, quæ & Canuſinæ: aut villoſæ, quæ gauſapinæ dictæ. Illæ pluviæ tempore adhibitæ etiam intra Vrbem, cum ferè ſcorteæ tantum in itinere: gauſapinæ per hiemem cauſa frigoris ſumptæ. De primis Plinius lib. VIII. cap. XLVIII. initio. *Lana autem laudatiſſima Apula, & quæ in Italia Græci pecoris appellatur: tertium locum Mileſiæ oues obtinent. Appulæ breues villo nec niſi pænulis celebres: circa Tarentum Canuſiumque ſummam nobilitatem habent.* Nonniſi autem pænulis celebrem huiuſmodi lanam tradit, propter villi breuitatem. nam villoſæ veſtes potius imbrem trahunt, quam excutiunt. Iſtæ igitur pluviæ tempore adhibitæ à Canuſio Canuſinæ appellatæ, quarum duplex color, de quo infra dicemus.

Sed alteræ gauſapinæ fuerunt longiori ſcilicet villo, eæque etiam cum ſudum eſſet frigoris cauſa intra urbem adhibitæ, quanquam & lacernas gauſapinas in vſu fuiſſe dixerimus e Martialis.

Pænula gauſapina.
Is mihi candor ineſt, villorum gratia tanta
Vt me vel media ſumere meſſe velis.

De hac capiendus lib. I. Ep. XL.

Incolumis Rhodos, & Mitylene pulchra facit quod
Pænula ſolſtitio, tempeſtre niualibus auris

Per brumam Tyberis, Sextili menſe caminus.

Pænula ſcilicet gauſapina inepta ſolſtitio æſtiuo. Niſi quis malit quamlibet pænulam, quæ æſtate non neceſſaria cum minimum pluat. Acron de gauſapina interpretatur. *Nihil frigiditatis in æſtate affert, quia ſpiſſa & craſſa eſt. Campeſtre nihil caliditatis in hieme, quia tenue eſt.*

Pænularum Figura. *Cap. VII.*

LAcernas pænulis breuiores fuiſſe, cetera ſimiles veterum Grammaticorum teſtimonio viri docti tradiderunt. Sed ſolus, quod ego ſciam, Perſij Interpres ait lacernam fuiſſe pallium fimbriatum, Pænulam pallium cum fimbrijs longis. Quod Grammatici illius commentum exiſtimo. Quis enim veterum in pænula aut lacerna fimbriarum meminit? Deinde poteſt veſtimentum aliquod alio breuius eſſe, licet longiores fimbrias habeat. Veriſimilius eſt, pænulas lacernis breuiores fuiſſe, veſtimentum ſcilicet viatorium, equitanti accommodatum, lecticarijs, curſoribus, & id genus hominibus aptum. Quidquid ſit magnum in eo, totumque diſcrimen erat, quod lacernæ apertæ, & quæ fibula nectebantur; pænulæ clauſæ fuerunt, rotundæ, quæque togæ inſtar corpori iniicerentur, illudque ambirent, niſi quod ſtrictiores erant, ac breuiores, præterea cum in toga dextrum brachium per ſummam oram exereretur, pænula vtroque brachio ſubducebatur.

Id mihi diu ignoratum eſt, donec ſubiectas alteram Mercurii alteram militis pænulati effigies Roma tranſmiſit nunquam nobis, populiſque nepotum ſilendus Eques Caſſianus à Puteo, in Romana luce totius antiquitatis aſſertor feliciſſimus, idemque fugientium literarum Stator, quem vnum comitatis, ac magnificentiæ ſimulachrum exteræ quoque gentes colunt, magna pars propter hunc vnum Vrbem inuiſunt. Abſque eo fortè adhuc pænulam ignoraremus.

Tabula XVI. XVII. XVIII.

Fuiſſe

Tab. XVI.

Gio. Georg. sculp.

Digitized by Google

Tab. XVII.

Digitized by Google

Tab. XVIII.

Geo. Georg. sculps.

Digitized by Google

Fuiſſe autem veſtimentum clauſum, ac ſtrictum nemo poteſt ignorare. Cicero pro Milone: *Quid minus promptum ad pugnam, cum penula irretitus, rheda impeditus, uxore pene constrictus eſſet?* Ac præter Artemidori verba non ſemel allata: auctor libri de cauſis corruptæ eloquentiæ. *Quantum humilitatis putamus eloquentia attuliſſe penulas iſtas, quibus adstricti, & velut inclusi cum iudicibus fabulamur?*

Veteris pænulæ veſtigium in veſte ſacrificantium adhuc retinemus, licet illi ætas paulatim aliquid detraxerit. Nam antiquorum ſacrificalem veſtem, quam planetam, ſiue caſulam dixere, fuiſſe clauſam, longamque, vt utroque brachio ſubduceretur alias docuimus: licet ſimilitudine decepti, cum nondum pænulam videre contigiſſet, eam togam, ſiue togæ ſimillimam fuiſſe diximus. Pænula igitur eſt non toga, breuior ſcilicet toga, & anguſtior, præterea utroque brachio ſubducta, cum in toga alterum exereretur. Rectè itaque eam pænulam fuiſſe Baronius, & Io. Baptiſta Donius cenſuerunt. Multa autem de planeta, ac caſula tunc obſeruauimus, quæ inde lector petat. Cur autem in ſacris pænula adhibita docti quæſiuerunt, quibus aſſentimur id eo factum, quod olim in promiſcua veſte ſacra peragerentur: ea autem ferme pænula fuit, cum paulatim & togæ & lacernæ geſtari deſijſſent.

Cum autem clauſum veſtimentum pænula eſſet, quod ita corpori iniiciebatur, vt vtrumque brachium premeret, ſequitur nullo modo cingi potuiſſe, quod Vir Doctiſſimus credidit, qui pænulas omnes cinctas fuiſſe tradit ex Gellio. *Pigitum ſaltem vos pænulatos, cinctoſque eſſe.* Sed cincturam ibi ad tunicam, non ad pænulam referendam diximus. Nam cum Senatores ſolutis tunicis incederent, credibile eſt iter facturos longiores tunicas cingulo ſuſpendiſſe, ne longitudo illa expeditis, & equitaturis incommoda eſſet. Nam præter Senatores reliqui omnes tam ſub toga, quam ſub lacerna, ac pænula tunicas cincti. Falluntur igitur qui hinc mollitiem obiectam à Caſtritio putant Senatoribus, quod lacernas pro pænula, quodque tunicas diſcinctas geſtarent. Nam nulla in lacernis laſciuia, & omnes Senatores diſcincti fuerunt.

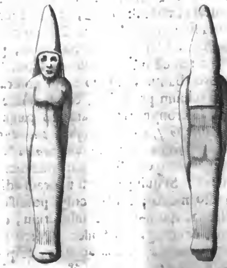
At-

Digitized by Google

Atqui apud Petronium: *ſuperuenit cinædus myrtea ſubornatus gauſapina, cinguloque ſuccinctus*. Sed ibi gauſapina tunica eſt, vt Donius recte obſeruat, coloris myrtei: exoleti in tunica ſuccincti, conuiuiis ſcilicet adhibiti. Seneca de breuitate vitæ; *Cum videam quam ſolliciti argentum ordinent, quam diligenter exoletorum ſuorum tunicas ſuccingant*. Et ſi gauſapina illa pænula fuit, cingulo tunicam ſuccinctus erat. Alii pænularum nomine tunicas veniſſe obſeruant. Falſo. Nam tunicatus populus non quod lacernatus eſſet, aut pænulatus dictus, ſed quod in ſola tunica. Et licet in Veteri Gloſſario *Scortea* explicetur δερματοχίτων, non tamen pænula ſcortea tunica fuit. nam & tunica ſcortea eſſe potuit, ſiue ex corio, loroque confecta, vnde & loricia, & lorica tunica ex loris. Ita & lacerna ſiue pænula loricia. Falſum item milites, & populum tunicis lineis ſuperinduiſſe pænulam, quæ fuit tunica ſuperior. nam tunicæ manicas cubito tenus habebant, ex quis brachia exerebantur, & ideo cingi poterant, at pænula vtrumque brachium premebat, & ipſi tunicæ ſuperiniiciebatur. Neque Hieronymus tunicam pro pænula dixit ad Iulianum. *Iam dimiſſo ſynthemate equus publicus ſternebatur, & nobilem iuvenem punicea indutum tunica baltheus ambiebat*. Cur enim tunicam eam pænulam fuiſſe dicamus? Sed quid opus eſt verbis? Si quis pænulati figuram adſpiciat, facile intelliget nullo modo pænulas cingi potuiſſe, alioqui vtrumque brachium, quod pænulæ ſubiectum, eodem cingulo conſtrictum, & colligatum fuiſſet. Porro in Tabula XVIII. cucullus pænulæ appenſus apparet, & quidem acuminatus, ſicut & in ſubiecta Icuncula, vt opinor Ægyptiaca, quam habuimus beneficio ſplendiſſimi Equitis Ioannis de Lazara, qui ſingulari comitate, harumque literarum cultu, & totius antiquitatis peritia, ſed præcipue inſtructiſſimo Numiſmatum Muſæo non vetuſtiſſimam modo familiam vrbemque hanc, ſed totam Italiam colluſtrat.

Tab. XIX.

Tab. XIX.

Ruſſonus.

Digitized by Google

At pænulæ puerilis effigiem exhibet duplex marmor Patavinum editum à Cl. Equite Sertorio Vrſato.

Tabula XX. XXI.

Tab. XX.

Ruffonus F.

Digitized by Google

Digitized by Google

De Colore Pænularum. Canuſina, Fuſca, ac Rufa. Cap. VIII.

DVplicem pænulam fuiſſe diximus, ſcorteam, & laneam. Scorteam natiuo colore pellis fuiſſe, non eſt dubitandum. Pænula lanea, alia villoſa, ſiue gauſapina, alia breuibus villis, aut raſa, eaque Canuſina dicta. Pænulas Gauſapinas fuiſſe albas Martialis demonſtrat. *Pænula Gauſapina.* lib. xiv.

Is mihi candor ineſt villorum gratia tanta,
Vt me vel media ſumere meſſe velis.

Canuſinas duplicis coloris fuiſſe idem docet, vt de lacernis ſupra notauimus. Fuſcas, & rufas. Fuſcarum colorem turbato mulſo ſimilem fuiſſe teſtatur. *Canuſina fuſca.*

Hæc tibi turbato Canuſina ſimillima mulſo
Munus erit, gaude, non cito fiet anus.

Hinc paſſim Canuſinæ fuſcæ à vulgo Romæ geſtatæ, præter pueros, & milites, qui exemplo Gallorum magis rufo colore, quam fuſco in pænulis gaudebant. Martialis:

Canuſina rufa
Roma magis fuſcis veſtitur, Gallia rufis:
Et placet hic pueris militibuſque color.

Ergo cum fuſcis pænulis vulgo vterentur, pueri, & milites rufum colorem prætulerunt, qui color vulgo in Gallia vſurpabatur. Ex hoc Lipſius Canuſinam pænulam ſeruorum, & militum peculiarem fuiſſe credidit, & pueros ſeruos intellexit. Sed pueri ingenui ſunt, quorum pænulæ, cum viriles fuſcæ eſſent & triſtiores, lætiore colore, rufo ſcilicet tinctæ. Male autem intellectus Senecæ locus doctiſſimo viro impoſuit. Is eſt lib. III. de Benef. cap. XXVIII. *Quo tandem ab iſtis gerulis raperis, cubile iſtud tuum circumferentibus? Quo te pænulati iſti, in militum quidem non vulgarem cultum ſubornati, quo inquam te iſti efferunt?* Vbi pænulam militum veſtem fuiſſe ait Lipſius, & quidem honeſtiorum colore rufo. Et primo Electorum Capite eandem ſeruo-

rum,

rum, & militum peculiarem facit. Sed Romæ ſerui, aut fine pænulis in ſola tunica, aut pænulas fuſcas olim induti. Nam præter pueros & milites vulgus in fuſcis pænulis, teſte Martiali. Creſcente mox luxu ditiores ſeruis ſuis pænulas Canuſinas rufas induxere, præcipuè lecticariis. Martialis lib. IX. Ep. XXIII.

Vt Canuſinatus noſtro Syrus aſſere ſudet.

Et quia is colori militibus vſurpatus, ideo Seneca dixit *lecticarios in militarem cultum ſubornatos*. Suetonius tanquam Neronis profuſione dignum tradit cap. XXX. *Eum nunquam carrucis minus mille feciſſe iter, ſoleis mularum argenteis, canuſinatis mulionibus.* Magnæ autem id lautitiæ fuit, etiam propter lanæ nobilitatem, quam à marito emi ſibi poſtulat ſumptuoſa vxor apud Iuvenalem.

Interea calet, & regnat, poſcitque maritum
Paſtores, & ouem Canuſinam, vlmoſque, Falernas.

Vt luxus non vulgaris argumentum fuerit ſeruorum pænulas ex nobiliſſima lana ſcilicet Canuſina confectas: quales ab ingenuis vulgo gerebantur, præterea rufo colore, vt militari cultu mancipia incederent.

Non ergo pænula militum veſtis peculiaris fuit, ſed communis & paganorum. Vt minus audiendi ſint, qui ad Spartianum obſeruant, cum lacerna militum eſſet & diceretur, poſtquam ea ab Vrbanis vſurpari cœperit, ad habitus diſtinctionem pænulas militum dictas eſſe. Nam ſemper pænula commune veſtimentum fuit Quiritium, & militum, omnis ſexus, omnis ætatis. Meminere & pænulæ militaris ſcriptores, ſed non tanquam id peculiare veſtimentum militiæ eſſet. Suetonius Nerone. *Irrumpenti Centurioni & pænula ad vulnus appoſita.* Idem Galba. cap. VI. *Poſtridie quam ad legiones venit, ſolenni forte ſpectaculo plaudentes inhibuit, data teſſera, vt manus pænulis continerent.* Seneca de benef. cap. XXIV. lib. V. *Meminiſti quoque ſub quadam arbore minimum vmbra ſpargente, cum velles reſiacere feruentiſſimo ſole, quemdam ex commilitonibus pænulam ſuam ſubſtrauiſſe.*

Sed verba ſolum declarant etiam milites pænulam habuiſſe.

Digitized by Google

habuiſſe. Et cur non haberent tegmen illud, ac munimentum aduerſus pluvias, cœlique iniurias? Tertullianus etiam meminit pænulæ militaris de Corona militis cap. 1. *Ibidem grauiſſimas pænulas poſuit, reuelari auſpicatus, ſpeculatoriam moroſiſſimam pedibus abſoluit*. Vbi *releuari* legendum eſſe, quemadmodum à Cl. Rigaltio editum eſt, facile intelliget, qui grauiſſimas pænulas cogitabit. Illud etiam obſeruabit, licet militibus communes pęnulæ eſſent, videri tamen magis ſpeculatorum proprias, ut qui Imperatorum mandata perferrent, ſupplicia exigerent, & ideo perpetuo in itinere eſſent. Neque illud prætereundum eſt, pænulas eas de more rufo colore fuiſſe, ſiue ut ipſe loquitur ruſſo. Nam verbis illis, *grauiſſimas pænulas poſuit, releuari auſpicatus, moroſiſſimam ſpeculatoriam pedibus abſoluit, gladium reddidit*, illa ex oppoſito reſpondent, *Nunc ruſſatus ſanguine ſuo* (non pęnulæ colore) *ſpe calceatus*, & quæ ſubiiciuntur. Ita pęnulæ illæ aut de more rufæ, aut certe ruſſo, ſiue rubro colore fuerunt.

Quod verò ſubiicit Lipſius, viles ſeruorum in pullis veſtibus fuiſſe, verum eſt, ſi tunicam intelligit. Nam Martialis, cuius locum adducit, loquitur de pueris, qui menſæ miniſtrabant, qui ſine pænula, ſed tunicati tantum, vt notum eſt, & viliores quidem tunicæ ex lana Pollentina, quæ pulli coloris, Martialis.

Lana quidem triſtis (iſteſt pulla) *ſed tonſis apta miniſtris*
Quales non primo de grege menſa vocat.

Pretioſiores miniſtri, & de grege primo tunicis albis, mox & auratis ſuccincti, iidemque intonſi, & muliebriter culti; at ſecundarii, & viliores, tonſique, & inculti viliori lana, ac colore tunicas induti. Quod autem Lipſius ſeruos viliores cucullis vſos ex Martiali contendit:

Pullo Manius alget in cucullo.

vix venia dignus eſt. Ibi enim de ingenuo loquitur, & cucullus quoque commune tegmen fuit. Poſtremo, neque illud verum eſt, etiam pænulas purpureas fuiſſe ex Dionis loco ſupra laudato de Tiberio, qui μανδύαν pullam geſtauit ad tollendum vſum purpurearum, nam Mandyam eſſe lacernam,

non pænulam, doctis obſeruatum eſt: lacernam inquam, non pænulam, neque togam purpuream, ut Xiphilini Interpres conuertit.

Narrat quidem Lampridius Macrinum deſtinaſſe dare populo pænulas coloris roſei in honorem Antonini filij, quæ vocarentur Antoninianæ. Quas miror cur in lacernas docti conuertant. nam vere pænulas donare decreuerat roſeo colore inſignes, cum lacernæ omnium colorum vulgo uſurparentur, ut eſſet aliquod diſcrimen inter pænulas ſeruorum, & ingenuorum, cum Canuſinæ ruſæ etiam in lecticarijs viluiſſent. Quod autem auctor Libri de utraque pænula pullum pænularum peculiarem colorem fuiſſe ex Suetonio contendit: *Viſa quondam pro concione pullatorum turba*, non animaduertit, ibi de lacernis loqui Suetonium. Subiicit enim: *Vetuit quemquam niſi poſitis lacernis in circo conſiſtere*: quæ & ipſæ vulgo pullæ erant.

Pænulæ inter veſtes muliebres. Eæ virilibus pretioſiores.
Cap. IX.

ILlud etiam diſcrimen inter lacernas, & pænulas fuit, quod lacerna veſtimentum virile tantum fuit, ut ſupra oſtendimus, pænula commune etiam mulieribus. D. de auro, argento, mundo legato: *Communia ſunt quibus promiſcuè utitur mulier cum viro: veluti pænula, palliumve eſt, & reliqua huiuſmodi, quibus ſine reprehenſione vel vir, vel vxor vtatur*. Lampridius tradit ab Alexandro interdictas matronis pænulas: *Matronas tamẽ intra Vrbem pænulis uti vetuit, in itinere permiſit*. Quas pænulas colore, & ornatu virilibus pretioſiores fuiſſe, credi par eſt. Nam Pollio in Quieti vita: *Alexandrum inquit Magnum viri in annulis argento, mulieres in reticulis, & in omni ornamentorum genere exſculptum ſemper habuerunt, eouſque ut tunicæ, & limbi, & pænulæ matronales in familia eius hodieq; ſint, quæ Alexandri effigiem delicijs variantibus monſtrẽt*. Ergo hæ pænulæ acu pictæ, & variatæ fuerunt. Quales & Caligulæ de quo Suet. c. LII. *Veſtitu, calceatuq; & cætero habitu, neque patrio, neque ciuili, ac ne virili quidem, ac denique humano ſemper vſus eſt. Sæpe depictas gemmatasque indutus pænulas.*

Finis Libri Secundi.

OCTAVII FERRARII DE RE VESTIARIA

PARS SECVNDA

LIBER TERTIVS.

QVI EST DE VESTE MILITARI.

Diuerſa Chlamydis ſpecies. Chlamys puerilis. Alicula. Velius Longus correctus. Martialis explicatus. Cap. I.

VEſtimenta militaria apud Græcos, & Romanos fuere, Chlamys, Sagum, Paludamentum. Nam tunica communis etiam paganis fuit. Quæ licet diuerſa nomine, re tamen eadem indumenta, aut non multum diuerſa fuerunt. Chlamydem Græcæ originis eſſe, nec aliud quàm περιβόλαιον, hoc eſt veſtimentum quod tunicæ ſuperindueretur, & quidem ferè militare, ſcriptores conſentiunt. Vt quemadmodum toga pàcis, ita chlamys belli inſigne eſſet. Philoſtratus lib. v. cap. xiv. χλαμύδος ἠράσθη, καὶ στρατιώτου βίου. *Chlamydem, & militarem vitam adamauit.* An vero quemadmodum χλαίνα, quod hieme frigus arceret, παρὰ τὸ χλιαίνειν dicta ſit, Grammatici viderint.

Porro diuerſæ chlamydis ſpecies apud ſcriptores occurrunt. *Puerilis, Muliebris, ac Virilis.* Rurſus hæc *vulgaris*, & *Imperatoria*, de quibus ſingillatim aliqua nobis adnotanda ſunt. Vlpianus D. de auro arg. leg. *Puerilia veſtimenta eſſe ait, quæ ad nullum alium vſum pertinent niſi puerilem, veluti toga prætexta, Alicula chlamydes, pallia, quæ filijs noſtris comparamus.* Iuriſconſulti non infimæ notæ, qui quid eſſent *Alicula* non intellexerunt, *Alicubi*, aut *Caligula* repoſuerunt voces nihili. Doctiſsimus Hottomannus legendum putat *Ali-*

cula, & manicatas tunicas intelligit, quæ pueris decoræ, grandioribus autem minus honeſtæ erant apud Romanos auctore Gellio. Sanè Heſychius Ἀλλὶξ χιτὼν χειρόδοτος explicat, tunica manicata. Quod verum eſſet, ſi huiuſmodi tunicas chiridotas, ſiue manuleatas pueris decoras aliquis veterum notaſſet, aut rationem Hottomannus attuliſſet, cur hæ tunicæ decoræ pueris, grandiori ætati probroſæ eſſent. Cum apud Gellium Scipio Sulpitium Gallum amarè perſtringat, quod in conuiuio adoleſcentulus cum amatore cum chiridota tunica inferior accubuerit. Vt nonniſi pueri meritorii ea tunica uterentur. Cuiacius Obſeruationum lib. x. xviii. Aliculas breues togas interpretatur, quòd Martialis lib. duodecimo lxxxiii. ait:

Bruma diebus, feriiſque Saturni
Mittebat Vmber Aliculam mihi pauper.

Id autem alibi ab eo ſic explicatum. lib. xiii. vi.

Breuis gelida miſſa eſt toga tempore brumæ.

Sed tam Aliculæ, quam togæ, & alia veſtimenta mittebantur Saturni diebus, quas togas patronorum auaritia (qui munuſculis clientes colebant) vt ſumptui parceret, breuiores, & ſtrictiores faciebat, vt idem vates non ſemel notauit. Sed cur aut vnde iſtæ breues togæ Aliculæ dictæ ſunt? Aliculæ notationem ſolus, quod ego ſciam, veterum poſuit Velius Longus de Orthographia. Cuius integrum locum afferam, quia ſatis obſcurus eſt, & corruptus. *Et de hac litera quæritur, quæ ſe cum his aut inſeruit vocibus, aut præpoſuit: inſeruit vt in his vehemens, reprahendit, cum elegantiores, & vehementer dicant. In reprahendit ſecundam primam poſitionem: prendo enim dicimus, non prehendo: at præpoſuit, vt cum dicas hoſtis, harena, alicam, etiam haliculam cum ab alendo poſſit alica dici, & aliculam exiſtiment dictam, quod alas nobis iniecta contineat.* Hactenus ille. Qui de aſpiratione loquitur, ſiue vt ipſe credit litera *H*. Cum igitur ponenda eſſet nota aſpirationis *H*. incuria librariorum *hac* ſcriptum eſt. Ait autem hanc literam partim ſe inſeruiſſe quibuſdam vocibus, partim præpoſuiſſe. Inſeruiſſe, vt in *vehemens*, & *reprehendo*.

quod

quum tamen elegantiores etiam vehementer dicerent, quod ibi ſine aſpiratione ſcribendum eſt. Inſeruiſſe etiam ſe in verbo *reprehendit* ſecundum primam poſitionem, ſcilicet *prendo* (cùm poſt additum ſit Re) *prendo* enim inquit dicimus, non *prehendo*. Subijcit præpoſuiſſe ſe vocibus, ut *hoſtis*, *harena*, *halica*, *halicula*. Sententia veteris Grammatici eſt, H. literam velut in alienam poſſeſſionem irrupiſſe, & minime neceſſario præpoſitam vocibus, quæ ea carere poterant. Affert inter alia exemplum *Alica*, & *Alicula*, quarum ſi altera ab alendo, altera ab alis deducatur, quid opus aſpiratione? Subiicit enim: *Hortus quoque non deſiderabat aſpirationem, quod ibi herba orantur*.

Totus igitur ille locus ita conſtituendus eſt. *Et de H. litera quæritur, quæ ſe cum his aut inſeruit vocibus, aut præpoſuit. Inſeruit, in his vehemens; reprehendit, cum elegantiores, & vehementer dicant: in reprehendit ſecundum primam poſitionem: prendo enim dicimus non prehendo. At præpoſuit, vt cum dicas Hoſtis, Harena, Halica, Halicula: cum ab alendo poſſit Alica dici, & Aliculam exiſtiment dictam, quod alas nobis iniecta contineat*. Hæc ille. Verum neque *Arena* neque *Alica* neque *Alicula* aſpirationem retinuere.

Vt in viam redeamus, ſi *Alicula* dicta eſt, *quod alas nobis iniecta contineat*, Alicula utique toga eſſe non poteſt, quod opinatur Cuiacius, quæ rotunda, & clauſa alas habere non potuit. Fuit igitur *Alicula* chlamys, & quidem puerilis, & inter veſtimenta puerilia à Iuris conſulto recenſita. Infantes enim olim, ac puſiones, aut nudi, aut chlamydula ſemitecti incedebant. Herodianus lib. 1. narrat Commodum, quum familiarium nomina, quos neci deſtinauerat, libello inſcripſiſſet, eum libellum a puerulo, quem habebat in delitijs foras elatum totum negotium aperuiſſe. *Erat autem* inquit *puerulus adhuc infans ex ijs, qui veſtitu cætero nudi, ſed auro, gemmiſque ornati ſolent delicatioribus oblectamento eſſe*.

Reliqui ferme chlamydula humeris iniecta ſeminudi. Talem Mercurium ſuum deſcribit Martianus initio operis: *Ac*

iam pubeſcentes gena ſeminudum incedere, chlamydeque indu-tum parua, innelatumque catera humerorum cacumen obnubere ſine magno riſu Cypridis non ſinebant. Apuleius lib. x. *Adeſt luculentus puer nudus, niſi quod ephebica chlamyde ſiniſtrum tegebat humerum.* Chlamydis puerilis meminit Suetonius Tiberio cap. vi. *Munera quibus à Pompeia Sexti Pompeij ſorore in Sicilia donatus eſt, chlamys, & fibula, item bulla aurea durant, oſtenduntur que adhuc Baijs.* Subiectam Mercurij chlamydati effigiem à Ioanne Galuano accepimus, quo eloquentia, ac nobili reorum patrocinio nullus mortalium magis propitium Mercurium nactus eſt, nemo Themidis ſacrario propius admotus, nemo vetuſtatis cymelijs publico bono inſtructior.

Tab. XXII.

Quan-

Tab. XXII.

Pag. 94

Digitized by Google

Digitized by Google

Quanquam haud veriſimile eſt, præcipue apud Romanos; maiores pueros ita inceſſiſſe ea ætate, qua maxime velari corpora oportet, cum ob hanc cauſam etiam poſt togam virilem per annum exercitatione campeſtri tunicati eſſent. Sed infantes, puerique minuſculi chlamydulam induti, quam, quia veluti alas haberet, *Aliculam* dixerunt.

Hinc iocus Martialis Interpretibus non intellectus lib. XII. Ep. LXXXIV.

Bruma diebus, ferijſque Saturni
Mittebat Vmber aliculam mihi pauper:
Nunc miſit alicam, factus eſt enim diues.

Aiunt ex Plinio *Aliculam* maioris pretij fuiſſe, quam *Alicam*. Sed nihil horum apud Plinium. nam lib. XVII. cap. XI. ait. *Alicæ tria genera fuiſſe minimum, ac ſecundarium; grandiſſimum apharema appellari*. Aliculam pretioſiorem fuiſſe nec apud Plinium, nec apud alios facile reperias. Iocus poetæ non ita frigidus, ut iſti volunt, in ipſa voce eſt. Nam *Alica* potionem è zea, ut notum eſt, ſignificat, *Alicula* veſtem ſiue paruam chlamydem. Ergo Vmber, cum eſſet pauper, mittebat *Aliculam*, ideſt veſtem, Martiali: at diues factus mittit *Alicam*, hoc eſt potionem. Cum autem *Alica* maior eſſe videatur, *Alicula* argute carpit auaritiam Vmbri, qui factus diues pro veſte potionem miſerit. Miſſam autem Alicam à pauperioribus docet idem XIII. VI.

Nos Alicam, mulſum poterit tibi mittere diues.
Si tibi noluerit mittere diues, eme.

Ceterum quemadmodum nullus *Aliculam* pro *Alica* ſiue potione accepit, ſic contra nemo Latinorum *Alicam* pro veſte poſuit: Græci quidem ἄλλικα chlamydem dixere. Hesychius Ἄλλικα χλαμύδα, ἐμπόρπημα, οἱ δὲ πορπίδα χλαμύδος ἀλλοχέρω. Idem paulo poſt Alica tunicam chiridotam interpretatur.

Porro ephebos etiam in chlamydibus, & quidem veluti peculiari habitu fuiſſe apud exteros Plutarchus docet in Catone Minore, quum deſcribit pompam Antiochienſium, qui Demetrio Pompeij liberto apud herum gratioſo ad ſe aduentanti

tanti

tanti obuiam effuſi erant. Ἐν οἷς ἔφηβοι μὲν χωρὶς ἐν χλαμύσι, καὶ παῖδες ἑτέρωθι κοσμίως εἱστήκεσαν. *Ephebi in chlamydibus, pueri in alio ornatu ſeparatim conſiſtebant.* Artemidorus lib. I. cap. LVI. Ἐφηβεύειν ideſt *Ephebорum habitum geſtare, ſi ſeruus ſibi videatur liber erit, quandoquidem ſolis liberis id lege permiſſum eſt. Omnibus autem artificibus manuarijs, & Rhetoribus otium & ceſſationem in annum ſignificat. Oportet enim ephebum, ſiue Tyronem* τῇ χλαμύδι τὴν δεξιὰν ἐνειλημένην ἔχειν. *Chlamydi dextram inuolutam habere.* Vbi obſeruandum, quemadmodum Romani anno Tyrocinii brachio togam cohibebant, ut ſupra adnotatum eſt, ita Græcos per annum dextram chlamyde inuolutam habuiſſe. χλαμύδιον ſiue chlamydulam Plutarchus dat Fauſtulo nutricio Romuli ac Remi ſuo viro. Quum ſcilicet ut capto Remo opem ferret ſcaphulam infantis crepundia Numitori detulit, οὐκ ἔλαθε τὴν σκάφην τῷ χλαμυδίῳ περικαλύπτων. *Apparuit ſcapha, quam chlamydula tectam habebat.* Sed chlamydion pro ſimplici chlamyde ab eodem in Amoribus, & in Philopœmene uſurpatur. Et aut illa lacerna fuit, aut quid ſimile. nam Romæ ſecutis temporibus militum modo chlamydes fuere.

Chlamys muliebris. Dionis Interpres notatus. *Cap. II.*

ETſi chlamys propriè veſtimentum virile fuit, non ſemel tamen muliebris chlamydis mentio apud ſcriptores occurrit. Poeta de Didone:

Sydonio pictam chlamydem circundata limbo.

Agrippina etiam in ſpectaculo naualis prælij aurata chlamyde induta apud Tacitum lib. XIII. & Dionem lib. LX. quam Plinius *paludamentum* appellat. Idem Dio lib. LXII. Bunduicæ Britanicæ habitum deſcribens χιτῶνα τε παμποίκιλον ἐνεκεκόλπωτο, καὶ χλαμύδα ἐν αὐτῷ παχεῖαν ἐνεπεπόρπητο. Interpres. *Induebatur tunica varijs coloribus distincta, ſinuoſa per fibulas inſuper craſſa chlamyde cincta.* Sed qui chlamyde cingi potuit? Rectius verteris. *Tunicam variegatam in*

ſinum

ſinum colligens, & in ipſo (ſinu) *craſſam chlamydem in fibulata*.

Chlamys militaris. Eadem cum Sago.
Cap. III.

CHlamydem fuiſſe veſtimentum militare, quod tunicæ, loricæ, ac reliquæ armaturæ imponeretur apud Græcos, certum eſt & indubitatum. Plautus Comœdia palliata. Rudente Act. II. Scena II.

Ecquem adoleſcentem huc,
Dum hic aſtatis ſtrenua facie, rubicundum, fortem, qui tres
Duceret chlamydatos cum macharijs vidiſtis venire?

Vbi chlamydati ſunt milites, quos ſecum Pleuſidippus duxerat aduerſus lenonem. Et Pſeudolo. Quum ſycophantam ornaturi eſſent militarem in modum.

Etiam opu' ſt chlamyde, & machæra, & petaſo.

Quem Ballio primum videns.

Quis hic, inquit, homo chlamydatus eſt?

Vbi notant Interpretes, *chlamydem* viatoriam veſtem eſſe, & *chlamydatos* qui peregre aduenirent. Quod vt verum ſit, nam in itinere pro pallio chlamydem breuius veſtimentum ſumptum conſtat: ſic Charinus apud eundem in exilium iturus poſito pallio ſumit chlamydem. Eo tamen loco *chlamys* non tam peregrinum, quam militem, militiſve ſeruum demonſtrat.

An verò chlamys etiam apud Romanos veſtis militaris fuerit, dubitari poteſt. Nam Latini ſcriptores raro, aut nunquam in veſtimentis militaribus chlamydis meminerunt, ſed tantum Sagi, ac Paludamenti. Verum nihil aliud ſagum, ſiue vt veteres loquebantur ſagus, fuit quam chlamys. Indumentum ſcilicet ſiue περιβόλαιον, quod tunicæ imponebatur, & fibula ut chlamys in humeris nectebatur. Auctor Etymologici: χλαμύς τὸ περιφερὲς καὶ κυκλοειδὲς, τὸ ἐν συνηθείᾳ λεγόμενον Σάγος: ἱμάτιον ὅπερ φοροῦσιν οἱ κηροφόροι.

Præterea cum inter bella ciuilia mutatio veſtis fieret, depoſitis togis ſaga ſumebantur. Hinc *ire ad ſaga*, & *eſſe in*

ſagis apud Ciceronem & alios. Græci ſcriptores ſumere chlamydes dixerunt. Dio lib. XLVI. τάς τι χλαμύδας τὰς ϛρατιωτικὰς πάντες καὶ ὅς μὴ ἐκ ϛρατεύσαντες ἠμπίσχοντο. *Chlamydes autem militares* (ſiue ſaga) *etiam ij, qui non proficiſcebantur in bellum, ſumpſerunt.*

Chlamydem & Paludamentum idem veſtimentum fuiſſe. Cicero explicatus. Cap. IV.

NEc chlamys modo, ac ſagum eadem res fuit, ſed chlamys, ac paludamentum. ex quo illud ſequitur, etiam ſagum, & paludamentum idem indumentum fuiſſe. Nonius. *Paludamentum eſt veſtis, quæ nunc chlamys dicitur.* Nam licet paludamentum peculiaris Imperatorum veſtitus fuiſſe videatur, ſagum, ſiue chlamys militum, nihilominus etiam Imperatores chlamyde ſagoque vſos apparet. Et de Græcis quidem Ducibus, atque Imperatoribus non eſt dubitandum, quin chlamyde in bello vſi ſint. Plutarchus in Quæſt. Conuiualibus lib. I. Problem. IV. de Pericle. ὁ μὲν Περικλῆς ὁσάκις ᾑρημένος ϛρατηγὸς ἀνελάμβανε τὴν χλαμύδα. Idem in eius vita narrat quemadmodum claſſem in hoſtem educturus, cum ſubita ſolis defectione conſternatus eſſet gubernator triremis, ſublatam chlamydem ori eius oppoſuerit, rogitans num illud dirum quid, aut horrendum videretur. Illo abnuente, quid igitur, inquit, intereſt, niſi quod maius chlamyde eſt, quod nunc tenebras agit. Idem Plutarchus de Alcibiade τῇ ἀριϛερᾷ χειρῇ αὐτὴν ἑαυτῷ χλαμύδι περιελίξας. Idem Philopæmenis chlamydem, ſiue chlamydulam tenuem, & detritam memorat, propter quam ab hoſpita vnus ex famulis creditus eſt: atque eundem in carcere, cum illi venenum carnifex attuliſſet, chlamyde obuolutum refert. Ælianus quoque variæ Hiſt. lib. XIV. cap. X. memorat dictum Demadis, qui ambitu Phocioni prælatus fuerat. Accedens enim ad Phocionem χρηστόν μοι ἔφη τὴν ῥυπαρὰν χλαμύδα ἣν εἰώθεις φορεῖν περὶ τὴν ϛρατηγίαν.

Romanos etiam Imperatores chlamyde vſos conſtat. Dio

lib.

lib. LX. de Claudio. Αὐτὸς μὲν οὖν ὁπλομαχίας ἀγῶνα ἐν τῷ ϛρατοπέδῳ χλαμύδα ἐνδὺς ἔθηκε. Xiphilinus de Seuero lib. LXXV. Sed ut vidit ſuos omnes fugere τὴν χλαμύδα περιῤῥήξάμενος, *diſciſſa chlamyde diſtrictoque gladio in fugientes inſiliјt.* Idem lib. LXXVII. de Caracalla protegente Cilonem aduerſus militarem ſeditionem: Καὶ τῇ χλαμύδι (τὴν γὰρ ϛρατιωτικὴν ἐσθῆτα εἶχε) περιβαλόντα αὐτόν. *Ipſum Cilonum chlamydis obiectu tegens; nam tum ei veſtis militaris erat*. Herodianus de eodem Antonino lib. IV. ait eum ſæpe Romana chlamyde depoſita Germanorum indumenta ſumpſiſſe. Hoc eſt chlamydes argento variegatas. Subiicit enim: ἔν τε χλαμύσιν ἀργύρῳ πεποικιλμέναις ἑωρᾶτο. Apud eundem milites facturi Gordianum Imperatorem chlamydem purpuream ei circumponunt. Et alibi Macrinum abiecta Regia chlamyde latuiſſe ſcribit.

An verò veteres Romani Duces, atque Imperatores libera ciuitate chlamyde uſi ſint, non ita certum eſt. Imò Cicero negare videtur, qui in Oratione pro Rabirio Poſthumo, ut eum defendat, quod Alexandriæ palliatus inceſſerit, hæc habet. *Aut pallium ſumendum Alexandriæ, vt & Romæ togato eſſe liceret: aut omnes fortunæ abijciendæ, ſi togam retinuiſſet. Deliciarum cauſa, & voluptatis non modo ciues Romanos, ſed & nobiles adoleſcentes, & quoſdam etiam Senatores ſummo loco natos non in hortis, aut ſuburbanis ſuis, ſed Neapoli in celeberrimo oppido cum mitella ſæpè videmus. Chlamydatum illum L. Sillam Imperatorem: L. vero Scipionis, qui bellum in Aſia geſſit, Antiochumque deuicit, non ſolum cum chlamyde ſed etiam cum crepidis in Capitolio ſtatuam videtis*. Ex quibus verbis Vvaltrinius de re militari lib. tertio cap. decimotertio credit paludamentum, ac chlamydem diuerſum veſtimentum fuiſſe, alioqui fruſtra Cicero tanquam rem inſolentem notaſſet Imperatorem chlamydatum. Verum locus iſte Ciceronis omnino corruptus eſt, ac mutilus. Quomodo enim illa cohærent. *Chlamydatum illum L. Sillam*, cum iis quæ ſequuntur? Et hercle in veteribus libris variant. Sed ad intelligendum Ciceronem non parum conferet Val. Ma-

ximus lib. III. cap. VI. cui titulus eſt. *Qui ex illuſtribus in veſte, aut in cætero cultu licentius, quam mos patrius permittebat indulſerunt. Lucius quoque Silla*, inquit, *cum Imperator eſſet chlamydato ſibi, & crepidato Neapoli ambulare deforme non duxit*. Fortaſſe igitur Ciceronis locum aut hæc, aut ſimilia verba ſuppleuerint. *Chlamydatum illum L. Sillam Imperatorem Vrbs eadem vidit*.

Quidquid ſit, non notabile viſum eſt in Silla, & Scipione, quod chlamydati eſſent, quî enim poterat, cum ea veſtis militaris & Imperatoria eſſet, ac paludamentum diceretur? Verum quum in vrbibus, atque oppidis non Imperatores modo, ſed reliqui ciues ea tempeſtate togati incederent, Silla contra conſuetudinem id ſibi indulſit, ut cum chlamyde, & crepidis incederet. L. vero Scipio ſtatuam ſibi chlamydatam, & crepidatam poni voluit, cum nonniſi togatæ ponerentur, ea ſcilicet ſpecie, qua triumphabant: nam triumphantes in toga & quidem picta fuiſſe nemo ignorat. Idem Valerius de Scipione. *L. vero Scipionis ſtatuam chlamydatam, & crepidatam in Capitolio cernimus, quo habitu videlicet quia aliquando uſus erat effigiem ſuam formatam poni voluit*. Licentius igitur, quam patrius mos permitteret, id ſibi indulſit Scipio, ut ſtatua cum chlamyde ſibi poneretur, cum ſtatuæ togatæ ponerentur. Præterea cum crepidis, quæ Græcum pedum tegmen erant: ſi tamen tegmen dicendum eſt, quo ſola pedis inferior pars muniebatur reliqua intecta, ut ſuo loco dicemus. Nam quod Liuius ait P. Scipionem notatum fuiſſe, quòd palliatus cum crepidis apud Siciliam in Gymnaſio inambularet, Tacitus idem memorans ait, ipſum intectis pedibus inceſſiſſe. Ex quo apparet, Romanum calceamentum etiam militare pedem totum texiſſe, de quo infra.

Plinius etiam ut ſupra indicauimus paludamentum cum chlamyde confundit. Nam quod Tacitus lib. XII. narrat de Claudio edente Naumachiam. *Ipſe inſigni paludamento, neque procul Agrippina aurata chlamyde*; & Dio confirmat. ὁ δὲ κλαύδιος, ὅ τε Νέρων ϛρατιωτικῶς ἐϛάλισαν, ἥτε Ἀγριππῖνα

χλαμύδι διαχρύσῳ ἠκωσμένη. Plinius ſic retulit. *Nos vidimus Agrippinam Claudij Principis edente eo naualis prælij ſpectaculum adſidentem ei indutam paludamento auro textili, ſine alia materia.*

Sagum pro Paludamento, & contra ſcriptoribus poſitum. Appiani & Plutarchi Interpretes notati. Cap. V.

QVemadmodum Sagum & Chlamys, Chlamys & Paludamentum, ita Paludamentum & Sagum pro eodem veſtimento ponitur. Salluſtius lib. II. Hiſtor. apud Nonium. *Occurrere duci, & prælium accendere, adeo vti Metello in ſagum, Hirtuleio in brachium tela venirent.* Tunc autem Metellus Imperator. Horatius lib. Epodon. IX. de M. Antonio Imperatore.

Terra, mariſque victus hoſtis Punico
Lugubre mutauit ſagum.

Vbi Porphyrion: *Hoc eſt, depoſuit coccineam chlamydem Antonius, qua ſcilicet Imperator vtebatur, & accepit lugubrem, ideſt nigram, & vtrum ob luctum victarum partium hoc facit, an vt in fuga lateat.* Hirtius de bello Africano: *Cum Scipio ſagulo purpureo ante Iuba Regis aduentum vti ſolitus eſſet.* Ita Senatus Romanus Malaniſſæ Regi munera mittit apud Liuium lib. XXX. *Sagula purpurea duo cum fibulis aureis ſingulis, & lato clauo tunicis.*

Vt ſagum pro paludamento, ita hoc pro illo vſurpatum inuenio. Liuius lib. I. de Horatii ſorore. *Cognitoque ſuper humeros fratris paludamento, quod ipſa confecerat.* At Curiatius miles manipularis erat. Lictores etiam paludati, ideſt cum ſagulis. Idem lib. XLI. *C. Claudius Coſ. veritus, ne forte ea res prouinciam, exercitumque ſibi adimeret, non votis nuncupatis, non paludatis lictoribus, nocte profectus præceps in prouinciam abijt.* Et alibi. *At lictores cum ſagis.* Cicero in Piſonem. *Togula lictoribus ad portam præſto fuerunt, quibus illi acceptis ſagula reiecerunt.* Male tamen illud Appiani in Punicis huc do-

ſi trahunt de triumpho Scipionis: Αὐτοῦ δ' ἡγοῦνται τοῦ στρατηγοῦ ῥαβδοῦχοι, φοινικοῦς χιτῶνας ἐνδεδυκότες. Male inquam *Paludatos lictores* Interpretes vertunt, nam ibi lictores tunicas purpureas, non paludamenta induunt. Quemadmodum & illud Plutarchi in Marcello: Προὔκειτο μὲν ὁ φοινικοῦς χιτὼν, ὅσπερ εἰώθει μάχης ἐσομένης σύμβολον. Perperam *purpureum paludamentum* interpretantur. Tunica enim ibi purpurea, non paludamentum in ſignum pugnæ proponitur.

Paludamentum Veſtis Imperatoria. Cap. VI.

LIcet hæc à ſcriptoribus confundantur, cùm, vt diximus, forma idem veſtimentum fuerit paludamentum, chlamys, & ſagum: qui tamen proprie locuti ſunt paludamentum Imperatoris chlamydem dixerunt, ſagum militum. Varro de lingua Latina lib. VI. *Paludata à paludamentis; ſunt hæc inſignia, & ornamenta militaria. ideo ad bellum cum exit Imperator, ac lictores veſtem mutant, & ſigna incinuerunt Paludatus dicitur proficiſci; quæ propterea quòd conſpiciuntur, & fiunt palam Paludamenta dicta.* De notatione videant docti, ac rideant. Cicero in Piſonem. *An cum proficiſcebamini paludati in prouincias, vel emptas, vel ereptas.* Et epiſt. ad Caſſium. *Panſa noſter paludatus ad III. Kal. profectus eſt.* Liuius paſſim. lib. XXI. *Ne auſpicato profectus in Capitolium ad vota nuncupanda paludatus inde in prouinciam iret.* Plinius in Panegyrico. *Geſtus Conſulatus non hoc Vrbis otio, & intimo ſinu pacis, ſed iuxta barbaras gentes, vt illi ſolebant, quibus erat moris paludamento mutare prætextam*: idest, depoſita prætexta ſumere paludamentum, & proficiſci in hoſtes. Iuven. Sat. VI.

Cumque paludatis ducibus præſente marito
Ipſa loqui.

V. Interpres. *Euntibus ad militiam, chlamydatis ſcilicet.* Salluſtius: *togam paludamento mutauit.*

Duces ergo, atque Imperatores paludati proficiſcebantur in hoſtem, cum e bello reuerterentur, poſito paludamento togati Vrbem ingrediebantur. Quare vt nouum, ac Tyranni-

rannicum in Vitellio notauit Suetonius cap. XI. *Quod Vrbem ad claſſicum introierit paludatus, ferroque ſuccinctus inter ſigna, atque vexilla, ſagulatis comitibus, ac detectis commilitonum armis*. Xiphilinus lib. LXXIV. de Seuero ingrediente primo Vrbem cum Imperator factus eſſet narrat, *quum uſque ad portas Vrbis in equo ſediſſet*, καὶ ἐν ἐσθῆτι ἱππικῇ, ἐντεῦθεν δὲ τὴν τε πολιτικὴν ἀλλαξάμενος. Vbi pro veſte equeſtri & Vrbana rectius erit, *paludamentum*, & *togam* interpretari. Nunquam igitur intra vrbem Duces paludati. Atqui ſi Dionis Interpreti credimus inter reliquos honores Pompeio abſenti decretos ille etiam fuit, ut diebus feſtis paludamentum laureatus geſtaret, veſtem triumphalem in equeſtribus certaminibus. Verba Dionis ſunt: Δαφνοφορεῖν τε αὐτὸν κατὰ πάσας ἀεὶ τὰς πανηγύρεις, καὶ τὴν στολὴν, τὴν μὲν ἀρχικὴν ἐν πάσαις αὐταῖς τὴν δὲ ἐπινίκιον ἐν τοῖς τῶν ἵππων ἀγῶσιν ἐνδύνειν. Atqui στολὴ ἀρχικὴ eſt veſtis Conſularis ſiue prætexta, non paludamentum. Dio autem paludamentum modo vertit ἱμάτιον purpureum, ut lib. XLII. de Cæſare, qui apud Ægyptum in mare deciderat, & cum grauaretur paludamento, cumque, quod eſſet purpureum, Ægyptiorum iaculis impeteretur, illud abiecit: quanquam Suetonius mordicus illud tenuiſſe dicit, ne ſpolio potiretur hoſtis. Partim χλαμύδα στρατιωτικὴν vocat, ut lib. II. de Poliæno, qui, vt in fuga lateret, χλαμύδα τὴν στρατιωτικὴν abiecit: partim ſimpliciter Φόινικα, ut libro XLVI. de prodigijs, quæ Panſæ Coſ. initio belli euenerunt: Καὶ τις ἐν τούτῳ φόινικα αὐτῷ προσφέρων, *in effuſo cruore lapſus*, τὸν φόινικα ἐμίανεν. Vbi τὸν φόινικα vertendum eſt *paludamentum*. Ergo στολὴ ἀρχικὴ non eſt paludamentum, quod olim credebamus, ſed eſt veſtis magiſtratuum, ſiue prætexta, qua S. C. uti poterat Pompeius, etiam ſi in magiſtratu non eſſet, ſicut Triumphali in certaminibus equorum, hoc eſt Circenſibus. Eum tamen, quæ fuit viri moderatio, ſemel tantum hoc honore uſum, idem Dio tradit.

De

De Sago. Cap. VII.

SAgum non tantum pro veſte militari, ſed pro quovis tegumento vſurpatum, notauit Caſaubonus ad Capitolinum de L. Veri equo Volucre, *quem ſagis fuco tinctis coopertum in Tiberianam ad ſe adduci iubebat*. Vbi ex artis Veterinariæ magiſtris equos ſagis coopertos fuiſſe demonſtrat. Nos veſtem militarem exſequimur.

Quemadmodum ergo paludamentum proprie loquendo fuit veſtis Imperatoria in bello, ita ſagum, ſiue chlamys, veſtis militaris, qua tamen omnes milites, non tam gregales, & manipulares, quam ordinum duces, Centuriones, & Tribuni vtebantur. Suetonius Vitellio cap. XI. *Vrbem denique ad claſſicum introijt paludatus, ferroque ſuccinctus inter ſignia, atque vexilla, ſagulatis comitibus*. Capitolinus in Marco Philoſopho: *Per Brunduſium veniens in Italiam togam & ipſe ſumpſit, & milites togatos eſſe iuſſit, nec vſquam fuerunt ſagati ſub eo milites*. De Centurionibus Suetonius Auguſto XXVI. *Cum quidem cunctante Senatu Cornelius Centurio princeps legationis, reiecto ſagulo oſtendens gladij capulum, non dubitaſſet in Curia dicere. Hic faciet, ſi vos non feceritis*. Liuius lib. VII. *Hac omnia Tribunus ſagulo gregali amictus, Centurionibus item manipularium militum habitu ductis, ne ducem circumire hoſtes notarent, perluſtrauit*. Vbi tamen apparet, fuiſſe aliquod diſcrimen inter ſaga Tribunorum, Centurionumque, & manipularium militum, quod infra expendemus.

Milites ergo in bello ſagati. Suetonius Iulio XLVIII. *Conuiuatum aſſiaue per prouincias duobus triclinijs, vno quo ſagati, palliatiue, altero quo togati cum illuſtribus prouinciarum diſcumberet*. Torrentius cum Turnebo *Sagatos* Gallos interpretatur, quod Galli ſagum geſtarent: ſed ſimplicius fuerit, ſagatos milites dicere, qui in comitatu Cæſaris. Quod & Caſaubono placet, qui *palliatos* etiam interpretatur Græcos, qui in miniſterio & comitatu Cæſaris, ut medicos & eruditos. Sed cum Suetonius loquatur de prouincijs per

quas

quas conuiuaretur Cæſar, pallium autem commune fere gentium geſtamen, palliati fuerunt prouinciales, ad quos Cæſar diuertebat. Verè & Galli Sagati. Strabo de Belgis lib. IV. Σαγηφοροῦσι δὲ καὶ κομωτροφοῦσι. de quibus infra aliquid dicemus. Ceterum rebus turbidis: magnoque Reip. diſcrimine poſitis togis ſumpta in urbe ſaga, alias docuimus. Quibus adiice Liuii Epitomen LXXII. *Italico bello, ſaga populus ſumpſit.* Sequenti libro: *Ob eam victoriam Romæ ſaga poſita ſunt.* De eadem re Paterculus lib. II: *Tam varia, atque atrox fortuna Italici belli fuit, ut ad ſaga iretur, diuque in eo habitu maneretur.*

Chlamydis, Sagi, Paludamenti formæ. Valtrinij non unus error in Re Veſtiaria. Cap. VIII.

CHlamydem, Sagum, Paludamentum, idem veſtimentum fuiſſe, aut non admodum diſſimile, ex forma etiam apparebit, quam veteres ſtatuæ repræſentant; & ratio ipſa confirmat, quod ſcilicet indumentum eſſet apertum, idque tunicæ ſuperinduceretur, & fibula necteretur. Chlamys quidem duplicis generis fuit, Macedonica, & Vulgaris. Macedonicam in extrema parte clauſam teſtatur Ammonius. Εἰς τέλειον περὶ τὰ κάτω συνῆπται. At vulgaris tota aperta. Macrobius: *Veteres omnem habitabilem terram extenta chlamydi ſimilem eſſe dixerunt.* Hinc facile fuit, in re ſubita chlamydem pro clypeo ſiniſtro brachio inuoluere: quod feciſſe Alcibiadem in rebus extremis diximus. In prima tabula Adrianus cum chlamyde. In altera diuerſis nummis milites chlamydati, ſiue ſagati, Imperator paludatus. Ita tamen, ut breuiores chlamydes; longius, ac fuſius paludamentum.

Tabula XXIII. & XXIV.

Tab. XXIII.

Digitized by Google

Tab. XXIV.

Hadriani

Hadriani

Hadriani

Commodi

Et quia aperta erat, ideo in humeris, vel ad ceruicem fibula nectebatur, ut ex veterum monumentis apparet. Ouidius lib. XIV. Metamorph.

Phœniceam fului chlamydem comprenſas ab auro:

Et paulo infra de eodem Pico in auem conuerſo:

Purpureum chlamydis penna traxere colorem
Fibula, quod fuerat, veſtemque momorderat aurum:
Pluma fit, & fuluo ceruix præcingitur auro.

Statius:

Emicat, & tortó chlamydem diffibulat auro.

Codicis lib. XI. Tit. XI. lib. I. *Fibulis quoque in chlamydibus his vtantur, quæ ſolo auro, & arte pretioſa ſunt.*

Sagum item veſtimentum apertum & infibulatum, quodque reliquis veſtimentis ſuperinduceretur. Silius lib. XVII.

Humeris imponit honorem
Fulgentis ſaguli.

Cæſar lib. I. *Siniſtras ſagis inuoluunt.* Inde etiam patet, apertum fuiſſe, quod eo extenſo homines per ludibrium in ſublime iactabantur. quod à Nerone factitatum tradit Suetonius, & Martialis lib. I.

Ibis ab excuſſo miſſus in aſtra ſago.

Suetonius Othone cap. II. *Ferebatur, & vagari noctibus ſolitus, atque inualidum quemque obuiorum, vel potulentum corripere, ac diſtento ſago impoſitum in ſublime iactare.* Plinius lib. XVI. de Viſco: *Sacerdos candida veſte cultus arborem ſcandit, falce demetit, candido id excipitur ſago.* Quod autem fibulam haberet, Varro apud Nonium. *Quum neque aptam mollis humeris fibulam ſagus ferret.*

At ſagulum breuius ſagum fuit. Tacitus de moribus Germanorum: *Nudi, aut ſagulo leues.* Neque tamen audiendus Vvaltrinius de re militari, qui contendit ſagum fuiſſe veſtimentum talare: quod Trebellius in Saturnino: *Huius inquit et ſigne eſt, quod in conuiuio diſcumbere milites, ne inferiora detegerentur, cum ſagis iuſſit, hieme grauibus, æſtate perlucidis.* Hoc enim ſolum indicat ſaga fuiſſe tunicis longiora, non autem talaria. Nam cum tunicæ militum breuiores eſſent, &

fere

fere tantum ad genua pertinerent, cum paganorum ad medium crus deſcenderent, cum iacerent milites in lectulis tricliniaribus periculum erat ob breuitatem tunicarum, ne ea renudarentur, quæ melius eſt tegi: itaque iuſſit Saturninus diſcumbere cum ſagis, quibus inferiora velarentur. Caſaubonus exiſtimat depoſitas à militibus in conuiuio braccas: ſed mihi veriſimilius videtur, eas nondum receptas in communem uſum, cur enim diſcubituri braccas ponerent, quaſi illuc ituri quo ſaturi ſolent?

Sed non ſemel peccat in re Veſtiaria idem Vvaltrinius vir alioqui doctus. Scribit ab Imperatore ad ſagum paludamentum addi ſolitum. quod cum idem veſtimentum fuerit, duo paludamenta geſtaſſent Imperatores. Subiicit talare fuiſſe, quod ſupra arguimus. Id dextro brachio exerto in ſiniſtro humero nodo alligari ſolitum. quod falſum veteres ſtatuæ demonſtrant. Hinc veluti ſolutis frenis in auia & abſurda abripitur. Trabeam cum paludamento confundit, ideſt pallium cum toga: latos clauos, & anguſtos à Tribunis ad ſagum additos fuiſſe, qui tamen ſoli tunicæ indebantur: milites frigoris cauſa ſago pænulam ſuperinduiſſe, & alia non docto ſolum viro, ſed ipſis tyronibus, quique literas vix attigerunt, indigna.

Paludamentum etiam apertum fuiſſe, illud Liuii de Graccho demonſtrat: *Paludamentum brachio inuoluens*. Etiam fibulatum veteres ſtatuæ indicant: ſicuti Imperatorium vulgari laxius fuiſſe; & fuſius, tum ſupra allata numiſmata, tum Tabula proxime ſequens.

Tabula XXV.

Tab. XXV.

Digitized by Google

De Sago Gallico. Non fuiſſe fibulatum. Plutarchi Interpres notatus. Cap. IX.

NOn omnia tamen ſaga fibulata fuiſſe, declarant verba Claudii ad Regillianum apud Trebellium: *Arcus Sarmaticos, & duo ſaga ad me velim mittas: ſed fibulatoria, cum ipſe miſerim de noſtris*. Sed quinam populi geſtarent ſaga minime fibulata, non ita certum eſt. Viri docti talia fuiſſe Gallorum ſagula exiſtimant ex Polyæno. Ἱματίῳ δὲ χρῆσθαι σισύρᾳ Γαλατικῇ. καὶ πρῶτος ἐνεπορπήσατο σισύραν μέλαιναν. Sed ſi Romanorum ſagum fibulatum fuit ex Varrone: Hiſpanorum ex Appianò, ut infra dicturi ſumus: Illyricorum, ut ex Claudii verbis intelligimus, Germanorum ex Tacito, qui ait *ſpina ſagulum infibulare ſolitos:* Gallorum ex Poliæno; vix inuenire erit, apud quas gentes ſagum non infibularetur. Mihi Gallorum ſaga ſine fibula fuiſſe videntur. In quo etiam falli Torrentium apparet, qui ad Suetonium tradit ſagum à Gallis ad Romanos veniſſe: nam Gallicum ſagum, quantum coniectura aſſequi poſſum, à Romano diuerſum. Hoc apertum, & fibulatum: at Gallicum adinſtar tunicæ, & quidem manicatum, qualia noſtra ſaga ſunt, & Saii appellantur. Tacitus lib. II. Hiſt. de Cecinna: *Ornatum ipſius municipia, & coloniæ in ſuperbiam trahebant, quod verſicolore ſagulo, braccas tegmen barbarum indutus togatos alloqueretur*. Si Romanum ſagum id fuiſſet, hoc eſt Imperatorium paludamentum, non fuiſſet mirum, aut inſolens, ſi Romano militari habitu municipia, & togatos homines adiiſſet. Sed totus ducis cultus Gallicus fuit: braccæ, ſiue femoralia, & ſagum manicatum Plutarchus in Othone rem eandem narrans: Γαλατικῶς ἀναξυρίσι, καὶ χειρίσιν ἐνεσκευασμένος σημείοις, καὶ ἄρχουσι Ῥωμαϊκοῖς διαλεγόμενος. Vetus Interpres *Gallicis ſubligaculis, thecisque* ornatum Cecinam producit. Rectius Cruſerius manicas vertit. Sed quænam illæ? nempe ſagi. nam in tunica infames, ac probroſæ fuerunt. Quare Cecinna barbaro cultu inceſſit braccis, & verſicolore ſagulo, quod Gallorum proprium, & quidem manuleatum. Præter ſaga Celtas geſtaſſe loco tunicæ veſtes ſciſſas & manuleatas uſque ad pudenda tradit Strabo lib. IV. de

Digitized by Google

habitu Gallorum: Οἱ γὰρ Κέλται ἀντὶ χιτώνων χιτῶνας χειριδωτοὺς φέρουσι μέχρι αἰδοίων καὶ γλουτῶν.

Ideo autem hæc aperta, & manuleata veſtimenta gerebant, quod cum braccati eſſent inferiora corporis velabantur: at reliquæ gentes, quibus nullus braccarum vſus, ob id clauſas, & longiores tunicas habebant.

Si ergo Gallicum ſagum manicatum, & adinſtar tuniculæ nullus in eo fibulæ vſus, quæ ad veſtes ſtringendas, ne humeris defluerent, inuenta eſt. Quare apud Polyænum Siſyra non tam fuerit commune Gallorum ſagum, quam chlæna, veſtiſque villoſa, & ferre ex pellibus caprarum confecta, quæ cum eſſet aperta, & reliquis veſtimentis ſuperinduceretur, opus fibula erat, quæ illam necteret in humeris & colligaret. Σισύρα veteribus Grammaticis dicitur χλαίνης εἶδος εὐτελοῦς. Οἷον ἐξωμίς, ἢ ἁπλοΐς τὸ τοιοῦτον. Τινὲς δὲ ἱμάτιον τραχύ. περιβόλαιον ἀγροικικόν. δουλικὸν παλαιόν. ἢ χιτὼν δερμάτινος. Sed fermè pro craſſo, vilique ſtragulo, quod torale craſſum & villoſum interpretatur Budæus. Marcellinus de Iuliano lib. XVI: *Nocte dimidiata ſemper exurgens non è plumis, vel ſtragulis ſericis, ambiguo fulgore nitentibus, ſed ex tapete, & ſiſyra, quam vulgaris ſimplicitas ſiſurnam appellat.* Ad quem locum multa doctiſſimus Lindenbrogius de ſiſyra adnotauit, quæ operæ ſit videre. Talis cum eſſet ſiſyra, non eſt credibile fuiſſe commune Gallorum ſagum, quod virgatum, & intercurrente purpura diſtinctum veteres prodiderunt. Qui autem in veſte hirta, ac villoſa hoc fieri potuerit, non video. Quidquid ſit, etiamſi Gallicum ſagum more tunicæ indueretur, cum ad pectus apertum eſſet, fortaſſe opus ei fibula, qua clauderetur. Nam Diodorus de Gallis: ἐπιπορπῶνται σάγους ῥαβδωτούς. Atque ita quærendum adhuc apud quas gentes ſagum non infibularetur. Niſi quis inde arguat Romanum ſagum fibula caruiſſe, quod nullus veterum præter Varronem fibulæ in ſago meminerit. Imo verba ipſa Varronis contrarium oſtendere videantur non fuiſſe ſcilicet ſagum fibulatum: *Quum neque aptam mollis humeris fibulam ſagus ferret.* Et Claudius Regelliano: *duo ſaga velim mittas; ſed fibulatoria, cum miſerim ad noſtros,* ideſt Romanis.

manis: Non igitur ea fibulatoria.

Ceterum Iſidorus lib. xix. cap. xxiv. ait Sagum Gallicum nomen eſſe: dictum autem ſagum quadrum, eo quod apud eos primum quadratum, ſiue quadruplex fuerit. Vnde hæc acceperit Iſidorus haud ſcio. nuſquam enim apud veteres ſagi huius quadri, aut quadruplicis mentio. Nam quod ſagum cum diploide confundit, ideſt cum pallio Græcanico, illudque Horatij

Contra quem duplici panno patientia velat.

de ſago, & veſte militari interpretatur, ſolens vaticinatur.

Sagum Hiſpanicum, & Germanicum. Cap. X.

NOn Gallorum modo, ſed Hiſpanorum, & Germanorum ſagum geſtamen fuiſſe conſtat. Saguli Hiſpanici meminit Val. Maximus lib. III. cap. II. de Pireſo Celtibero. *Nec erubuit gladium ei ſuum & ſagulum vtroque exercitu ſpectante tradere.* Et lib. v. cap. I. exemplo xI. & ultimo Punici ſagi mentionem facit. Strabo lib. III. de Luſitanis: Μελανείμονες ἅπαντες, τὸ πλέον ἐν σάγοις, ἐν οἷσπερ καὶ στιβαδοκοιτοῦσι. Appianus Ibericis: Χρῶνται διπλοῖς ἱματίοις παχέσιν, ἀντὶ χλαμύδων, αὐτὰ περιπορπώμενοι, καὶ τοῦτο σάγον ἡγοῦνται. *Vtuntur autem duplicibus veſtimentis craſſis, chlamydum vice, & infibulantes, ea ſaga appellant.* Et paulo infra: ἐνεπορπήσατο σάγον Ἰβηρικῶς. *Sagum Hiſpanico ritu infibulauit.* Sed qualis eſſet iſte Ibericus infibulandi ritus, ſicut quomodo hæc ſaga à chlamyde communi differrent, haud facile dixerim. Niſi illa duplicia, & utramque corporis partem tegentia, ac craſſa: hæc leuior, & humeros fere operiens. Illud ſane conſtat, & apertum ſagum fuiſſe, & fibulatum.

Germanos quoque ſagum geſtaſſe tradit Tacitus, idque quandoque ſpina fibulæ vicem nexum. Porro hæc ſaga argento variegata fuiſſe, ex Herodiano oſtendimus. Qui ait Caracallam ſæpe Romana chlamyde depoſita Germanorum indumenta ſumpſiſſe. Ἔστι χλαμύσιν ἀργύρῳ πεποικιλμέναις ἑωρᾶτο. Sagum Germanicum ex Cluuerio viro incomparabili huc transferri curauimus. Tabula XXVI.

Tab. XXVI.

Digitized by Google

Sagochlamys. Chlamys Dardanica Mantuelis. *Cap. XI.*

SAgum, & chlamydem diuerſa fuiſſe veſtimenta merito quis arguerit, quod Trebellius inter dona dari iuſſa Claudio recenſet ſagochlamydes. *Sagochlamydes*, inquit *annuas duas*. Caſaubonus interdum ex duplici genere veſtium unum confectum fuiſſe demonſtrat, quod utriuſque figuram participaret. Sic *chlamydem mantuelem* idem auctor nominat. ſic *tunicam palliolatam* Vopiſcus in Bonoſo recenſet. Si ergo ſagochlamys ex chlamyde & ſago compoſita, quod diſcrimen inter utramque veſtem fuit? Quidam exiſtimant inter ſagum, & chlamydem eandem differentiam fuiſſe, quæ inter chlænam, & chlamydem, quas Grammatici Græci figura diuerſas tradiderunt, quod chlæna quadratum pallium eſſet, chlamys autem in inferiori parte committeretur. Sed nonniſi chlamys Macedonica, ut iidem tradunt clauſa erat in infima ora; & Romanorum, & reliquarum gentium chlamydes totæ apertæ, ut vetera monumenta demonſtrant. Sed eſto fuerint chlamydes omnes in inferiori parte commiſſæ. Velim mihi dicerent, quæ forma ſagochlamydis. Si tota clauſa, nihil ex ſago habuerit, quod apertum: ſi ſolum in parte inferiori, tantum chlamys fuerit. Ita res magis implicatur, & obſcura fit.

Fortaſſe igitur ſagochlamys ex vulgari chlamyde, & ſago Gallico compoſita fuit, ita vt adinſtar tunicæ, vt de Gallorum ſago diximus, indueretur, & manicas haberet, ceterum ad latera hinc inde pendulas alas adinſtar chlamydis haberet. Cui hæc coniectura non placet, is de ſuo meliorem expromat, & magnam gratiam inibit.

Eadem ſiue maior difficultas in verbis quæ ſequuntur proxime apud Trebellium: *Chlamydem Dardanicam mantuelem vnam*. Si enim mantuelis a manto, vt docti viri cenſent, mantum autem ἀπὸ τῆς μανδύης, & μανδύη eadem, ac lacerna, cum chlamys, & lacerna idem, aut non multum diſſimile veſtimentum fuerit, quid quæſtum inuenieमus, ex quo noua hæc

veſtis conflata ſit? Niſi dicamus Mandyan etiam pro pænula accipi ſolere: pænulam autem diuerſam à chlamyde, & lacerna docuimus, ita vt hæc veſtis mixta fuerit & ex chlamyde, & pænula. Nec aliud in re tam antiqua, & obſcura expedire in promptu eſt.

Sagi, Chlamydis, & Paludamenti Materia. Cap. XII.

Sicut forma, ita eadem materia fuit chlamydis, ſagi, ac paludamenti, nempe lana; ex qua etiam Togæ & tunicæ, omniſque Quiritium veſtitus conficiebatur. Nam cum ſericum nondum in uſu vrbano eſſet, ne dum militari, linum etiam aut incognitum, aut proceſſu temporis ſolis interioribus tunicis adhibitum, vna veſtimentorum materia lana fuit.

Sed ſicuti togæ & Tunicæ ex lana aliæ aliis pretioſiores fuere ipſius lanæ pretio, eadem ratione & chlamydes ſagaque, & paludamenta maioris minoriſve pretij. Saga ſcilicet gregalium, & manipularium militum craſſiora, ac viliora fuere ipſa lanæ ignobilitate: at Centurionum, ac Tribunorum maioris pretii, ac nobilioris texturæ. Liuius lib. VII. *Tribunus ſagulo gregali, amictus centurionibus item manipularium militum habitu ductis, ne ducem circumire hoſtes notarent, perluſtrauit.* Cum enim idem color veſtimentorum militarium eſſet, præter Imperatorium paludamentum, quod purpureum, non aliud videtur diſcrimen fuiſſe, quam quod Tribunorum, ac Centurionum ſagula ex pretioſiore, gregalium ex viliori lana conficerentur: & illorum nobilior, horum vulgaris textura eſſet: illorum pexa, ac mollior lana, horum craſſior, hirta, ac villoſa, interdum longo vſu detrita. Ita apud Plutarchum Philopæmen tali inductus chlamyde pro ſeruo habitus eſt. Hinc ſagum pro veſte viliori, ac craſſiori, quam Martialis opponit lacernis purpureis potentiorum lib. VI. Epiſt. XI.

Te Cadmæa Tyros, me pinguis Gallia veſtit

Vis

Vis te purpureum Marce ſagatus amem?

Vbi pingue, craſſumque ſagum, quod ferme in Gallia confi-ciebatur, Tyriis lacernis opponitur. Idem lib. VIII. Ep. LVIII.

Cum tibi tam craſſæ ſint Artemidore lacernæ,
Poſſum te Sagarum iure vocare meo.

Seneca Epiſt. XVIII. *Grabbatus ille verus ſit, & ſagum, & panis durus, ac ſordidus.* Paulo ante dixerat: *Interponas ali-quot dies, quibus contentus minimo ac viliſſimo cibo dura atque horrida veſte dicas tibi. Hoc eſt quod timebatur.* Inſignis ſed miſere corruptus Strabonis locus eſt lib. IV. de Belgis, & eorum veſtitu: ἡ δὲ ἐρέα, τραχεῖα μὲν, ἀκρόμαλλος δὲ, ἀφ᾽ ἧς τοὺς δασεῖς σάγους ἐξυφαίνουσιν, οὓς λαίνας καλοῦσιν. οἱ μέν τοι Ρωμαῖοι, καὶ ἐν τοῖς προσβορωτάτοις τοὺς ὑποδιφθέρας τρέφουσιν ποίμνας, ἱκανῶς ἀστείας ἐρέας. Quæ ſic vertit Interpres: *Lana eorum aſpera eſt, ſed ipſam proximè pellem detonſa: ex ea denſa Saga texunt, quas lanas vocant. Sane & Romani in maxime Septentriona-libus locis degentes, laneas infra diphteras gerunt veſtes ſiue lænas ſatis elegantes.* Nec mirum infeliciter admodum in hoc loco verſatum, quem ſummus vir Caſaubonus difficilem fa-tetur, & de quo neutram in partem affirmare audet. Sed omnino vera eſt, atque optima eius interpunctio, quam hæ-ſitanter ponit. Nimirum, οὓς λαίνας καλοῦσιν οἱ Ρωμαῖοι. οἱ μέν-τος καί &c. Non alia enim ſententia eſſe poteſt, quam apud Belgas lanam aſperam eſſe, & breuem, ex qua ſaga conficiun-tur, quas lænas Romani vocant. At eos (Belgas) qui ad ſe-ptentriones magis vergunt habere lanam longiorem, & exi-miam. Ἀκρόμαλλος dicitur Interpreti, ad cutem detonſa lana: ſed omnes lanæ ita tondebantur. Ἀκρόμαλλος, eſt breuis, cui opponitur Βαθύμαλλος, & Δασύμαλλος longa, & denſa. Omnia autem alia vidit hic Interpres. Nam quis illa intel-ligat? Sane & Romani in maxime Septentrionalibus locis degentes laneas infra diphteras gerunt veſtes, ſiue lænas prorſus elegantes. Prorſus ineptiſſime. Optime vir idem incomparabilis ὑποδιφθέρας oues pellitas interpretatur, quas Belgæ alebant, unde lanam bonam conſequerentur. Eas

enim oues pellitas, vel tectas Latini dicebant. Varro de re Ruſtica lib. II. cap. II. *Pleraque ſimiliter faciendum in ouibus pellitis, quæ propter lanæ bonitatem, vt ſunt Tarentinæ, & Atticæ, pellibus integuntur, ne lana inquinetur.* Horatius.

Dulce pellitis ouibus Galeſi
Flumen.

Ita ἀςεῖον appellari à Strabone, quod in ſuo genere eximium eſt. Totus igitur ille locus ex Caſauboni interpretatione ita vertendus eſt: *Lana aſpera, & breuis villi, ex qua craſſa ſaga texunt, quas Lænas Romani vocant. Qui vero ad ſeptentriones tendunt greges pellitos alunt valde eximia lana veſtitos.* Lana aſpera denſis ac vilioribus veſtibus adhibita, qualia lænæ, ſaga, & huiuſmodi. Idem Strabo lib. v. ſcribit lanam mollem, & omnium longe optimam prouenire in Italia circa Mutinam & flumen Scutanam. τὴν δὲ τραχεῖαν ἡ λιγυστικὴ, ἡ τῶν Ἰνσύβρων. ἐξ ἧς τὸ πλέον τῆς οἰκίας τῶν ἰταλιωτῶν ἀμπέχεται. *Aſperam Ligures, & Inſubres præbent, ex qua plerique Itali familiæ veſtimenta conficiunt.* At ſerui in ſagis, ac centonibus, ut ex Columella docuimus. Subijcit Strabo eodem lib. IV. Iiſdem Belgis tam copioſos fuiſſe pecorum, & porcorum greges, ut ſagorum, & ſalſamentorum copiam non Romæ tantum ſuppeditarent, ſed & pleriſque Italiæ partibus. Et paulo infra ſagorum, & tunicarum Liguſticarum meminit. Saga igitur, ut dicebamus, Tribunorum, & Centurionum ex pretioſa lana fuerunt, eaque pexa, ac recentia: at gregalia ex denſa, hirtaque, & ferme uſu detrita. Xiphilinus lib. LXVI: *attritum ſagulum dat Vitellio in rebus extremis*, ſi Interpreti credimus. *Vitellius ſordido, laceroque ſagulo amictus, ſe abdit in obſcurum locum.* Sed in Græco eſt. χιτωνίσκον τε ῥακώδη ῥυπαρὸν ἐνέδυ. *Lacera ſordidaque tunicula amictus.*

Par error in eadem re eiuſdem Interpretis. Nam libri LXXIV. initio, ubi de Prætorianis Pertinacis interfectoribus à Seuero exauctoratis loquitur: *Hi inuiti abiectis armis, equiſque dimiſſis, ac diſcinctis ſagis diſperſi ſunt.* Græca ſic habent. ἔτι τοῖς χιτωνίσκοις ἀζώστοις. Ad verbum ad *tunicati, & diſcincti:*

ſcincti: ideſt ſine ſagis, & baltheo. Saga enim non cingebantur baltheo. quî enim poterant? ſed tunicæ, cum ſacramentum dicerent: in exauctoratione, & baltheum illis, & veſtis militaris ignominiæ cauſa adimebatur. Chlamydes etiam, & Paludamenta ex lana pretioſiori, aut viliori fuerunt, pexa, aut hirta. Spartianus de Seuero: *Hic tam exiguis veſtibus uſus eſt, ut vix tunica eius aliquid purpuræ haberet, & cum hirta chlamyde humeros velaret*. Quas Seueri chlamydes hirtas, & tunicas aſemas ab Alexandro in uſum reuocatas tradit Lampridius in eius Vita.

Communes igitur chlamydes, ſaga, & paludamenta ex lana conficiebantur. Dio lib. LIX. ſcribit Caium Cæſarem, quum per pontem triumphali pompa incederet, quem inter Baias, & Puteolos ſtruxerat, indutum fuiſſe thorace Alexandri Magni, & chlamyde ſerica. Quod novum ac notabile in monſtruoſo, prodigo, atque effæminato Principe fuit. Idem Commodum tunica, & chlamyde ſerica purpurea auro inſperſa uſum ſcribit.

Chlamys & Paludamentum auratum. Lacerna aurata. Habitus Citharœdorum. Cap. XIII.

FVere & chlamydes auratæ, maxime apud barbaros. Spartianus in Adriano: *Cum à Pharaſmane ingentia dona accepiſſet, atque inter hæc auratas quoque chlamydes, trecentos noxios cum auratis chlamydibus in arenam miſit ad eius munera deridenda*. Porro noxios in tunicis auratis, & chlamydibus purpureis in Amphitheatrum inductos aliis obſeruatum eſt. Auratæ chlamydis meminit & Virgilius lib. IV.

Victori chlamydem auratam quam plurima circum
Purpura Meandro duplici Melibœa cucurrit.

At Romæ Agrippina in Naumachiæ ſpectaculo auratam chlamydem induta, ut tradit Tacitus lib. XII. *Ipſe inſigni paludamento, neque procul Agrippina aurata chlamyde*. Dio lib. LX. Ἀγριππῖνα χλαμύδι διαχρύσῳ ἐχρωμένη. Chlamis διάχρυσος eſt auro diſtincta, ſiue aurum diſtinctum habens: atqui

Pli-

Plinius totam auream facit. *Nos vidimus Agrippinam Claudij Principis edente eo Naualis prælij ſpectaculum aſſidentem ei indutam paludamento auro textili ſine alia materia.* Quod profecto mirum. quomodo enim aurum ſine alia materia texi potuerit difficile dictu eſt. Etiam Caligula teſte Suetonio per pontem Baianum *aurea chlamyde inceſſit.* Eam Dio lib. LIX. chlamydem fuiſſe ait σηρικὴν ἁλουργῆ πολὺ μὲν χρυσίον, πολλοὺς δὲ καὶ λίθους Ἰνδικοὺς ἔχουσαν. *Sericam purpuream, multo auro, multiſque gemmis Indicis ornatam.* Etiam lacerna, quam non multum diſſimilem chlamydi notauimus, lacerna inquam aurata citharædorum peculiaris fuit; quorum habitus cultuſque notabilis. Iuvenalis Sat. X.

Et quibus aurata mos eſt fulgere lacerna.

Auctor librorum ad Herennium dat iiſdem pallam auratam & chlamydem purpuream: *Vti Citharædus cum prodierit optime veſtitus, palla inaurata indutus, cum chlamyde purpurea coloribus varijs intexta, cum corona aurea, magnis fulgentibus gemmis illuminata.* Pallam purpuream dat Ouidius Arioni Faſtorum. II.

Induerat Tyrio diſtinctam murice pallam.

Ita Citharœdorum habitus fuit tunica talaris, & chlamys. Quæ tunica etiam palla dicta videtur, licet pallam propriè fuiſſe fœminarum pallium dixerimus in verbis paulo ante poſitis *palla inaurata indutus cum chlamyde.* Nam ſi palla ibi pallium eſſet, quomodo chlamys ſupra pallium ſumeretur? Quod autem ea tunica talaris eſſet, ideo cum ſtola Orpheum inducit Varro de re ruſtica lib. III. cap. XIII. *Quintus Orphea vocari iuſſit, qui cum eò veniſſet cum ſtola, & cithara, & cantare eſſet iuſſus.* Ea tunica talaris diſcincta, quam ὀρθοστάδιον Græci dixere. Dio lib. LXIII. de Neronis habitu Citharœdico. Nam cum ſtatuiſſet ad citharam canere, non ſuſtinuit à Corbulone videri τὸ ὀρθοστάδιον ἔχων. Aliqui hanc tunicam rectam credunt, qualem cum pura toga Tyroni, nouæ nuptæ indui tradit Plinius lib. VIII. cap. XLVIII. Sed rectas tunicas dici tradit Feſtus, quæ a ſtantibus ſurſum verſus texerentur. Simplicior notatio eſt, quod cum non cingerentur

rentur ſtarent rectæ, ſiue non interruptæ vinculo deſcenderent. Pollux: χιτὼν ὀρθοστάδιος οὐ ζωννύμενος. Diſcincta ea tunica, & fluens: ut mirum ſit Bathyllum Citharœdum ab Apuleio lib. II. Florid. induci cum tunica cincta: *Eique prorſus Citharœdicus ſtatus, Deam conſpiciens canenti ſimilis, tunicam picturis variegatam ad pedes deiectus ipſos, Gręcanico cingulo, chlamyda velat utrumque brachium aduſque articulos palmarum*. Tunicam etiam talarem manicatam tribuit Tragœdis Lucianus in Ioue Tragœdo: καὶ τοὺς ἐμβάτας, καὶ τοὺς ποδήρεις χιτῶνας, καὶ χλαμύδας, καὶ χειρίδας. Vbi Interpres χειρίδας *chirothecas* imperite vertit, cum *Manicas* vertendum ſit. *Cothurnos, tunicas talares manuleatas, & chlamydes.* Idem Icaromenippo iiſdem dat Τὴν χρυσόπαστον στολὴν *Stolam*, *ſiue ſimpliciter veſtem auro ſparſam, ſiue intextam*.

Præter tunicam talarem, & orthoſtadion fuit etiam Citharœdis chlamys, ſiue lacerna purpura, auroque diſtincta. Lucianus aduerſus Indoctum, tradit Euangelum Citharœdum veniſſe Delphos, vt in agone certaret: habuiſſe ἐσθῆτα χρυσόπαστον, & coronam auream gemmis diſtinctam. mox ſubiicit: καὶ ἡ πορφύρα δὲ ἐνέπρεπε τῆς ἐσθῆτος, ἡ μεταξὺ τοῦ χρυσοῦ διεφαίνετο. *Ipſa purpura quæ auro intexta viſebatur, commendabat hunc cultum mirificè*. Nec tunica ſolum talaris fuit, ſed & chlamys longum ſyrma trahens. Horatius:

Traxitque vagus per pulpita veſtem.

Habes hic Neronis nummum habitu citharœdico.

Tunica militaris color: Tertullianus explicatus. *Cap. XIV.*

ANtequam chlamydis, ſagi, ac paludamenti colorem indagemus, præſtat colorem tunicæ militaris exquirere. Togas, tunicaſque Vrbanorum albas fuiſſe oſtendimus, natiuo ſcilicet lanæ colore, mox & fullonis arte. Ita militares tunicas pariter fuiſſe albas credendum eſt. Non enim eſt veriſimile Quirites ad bellum ituros tota veſtimenta mutaſſe, & pro alba ruſſam, aut alterius coloris induiſſe. Qui autem iſte color? Et quis veterum ſcriptorum eius mentionem fecit? Valerius Maximus lib. II. cap. I. tradit Lacedæmonios ad diſſimulandum, & occultandum vulnerum cruorem puniceis tunicis in prælio uſos. Ælianus lib. VI. cap. VI. φοινικίδα appellat. Quod ſi Romanis idem mos fuiſſet, non diſſimulaſſet Valerius, & à proximo exemplum petijſſet. Iſidorus lib. XIX. cap. XXII. ſcribit Romanos milites ſub Conſulibus tunica ruſſata uſos, unde & ruſſatos vocatos eſſe. Verum quantum Grammatico illi credendum ſit, toties in hoc opere præfati ſumus. Et nullus veterum tunicæ ruſſatæ meminit ſub Coſs. & ruſſati modo dicebantur agitatores in Circo, non mili-

Digitized by Google

milites, à colore factionis. Iuven.

Præmium ruſſati pone Lacertæ.

Subijcit melior ille vir, quam Criticus: *Solebat enim pridiè quam dimicandum eſſet, ante principia poni, quaſi admonitio & indicium futuræ pugnæ.* Quod vt verum ſit, num propterea illa milites vtebantur ſub Conſulibus? Quare miratus ſum viros doctos ſola Iſidori auctoritate ſubnixos illud Martialis:

Roma magis fuſcis veſtitur, Gallia ruſis:
Et placet hic pueris, militibuſque color.

partim intellexiſſe de tunicis ruſſis Canuſinis, quæ ſeruis & militibus in vſu fuerint, partim de pænulis; quum nullo pacto de tunicis Martialis loquatur, ſed tantum de pænulis, vt titulus indicat. Cum præterea diſcrimen fuerit inter colorem rufum, & ruſſum: ibi autem Martialis de pænulis ruſis loquitur.

Tunicarum etiam puniceạrum in Salijs ſacerdotibus tanquam rei nouæ, & notabilis meminit Plutarchus in Numa.

Atqui *tunicæ ruſſæ militaris* mentionem fecit Trebellius in Claudio. Verum id extremis Romani Imperii temporibus contigit, cum in reliquis etiam veſtimentis magna mutatio facta eſt. Quanquam neque id ſatis probare poteſt, tunicas militum promiſcuas fuiſſe ruſſas; ſed tantum Tribunorum & Ducum. Nam inter dona, quæ Claudio Tribuno Martiæ V. legionis dari iubet Valerianus, ſunt etiam tunicæ militares ruſſæ, duæ tantum, in eius ſcilicet vſum. Apud Vopiſcum etiam Valerianus iubet dari Probo electo Tribuno *tunicas ruſſulas duas*. Idemque apud eundem iubet dari Aureliano *tunicas ducales ruſſas quatuor*. Sane ſub Seuero, non longo tempore ante Valerianum, milites in tunica communi, hoc eſt alba. Quod patet ex Tertulliani verbis de Corona militis, quibus vir ſummus, qui nuper eum edidit, vſus eſt, vt contrarium oſtenderet. Loquitur ibi Africanus de milite, qui quod laureatus vt ceteri congiarium capere recuſaſſet prius exauctoratus ſupplicio deſtinatus eſt. Adempta autem illi eſt, dum exauctoratur, pænula, & cum gladio caliga-

ſpeculatoria: *Grauiſſimas pænulas poſuit releuari auſpicatũs & ſpeculatoriam moroſiſſimam pedibus abſoluit terra Sancta inſiſtere cupiens*. Subijcit: *Et nunc ruſſatus ſanguine ſuo, ſpe calceatus*. Ex his & Pamelius, & vir ille doctiſſimus, hoc in loco, in quo ab eo diſſentimus, non nominandus, contendit tunicas militum ruſſatas fuiſſe. Sed quis non videt verba hæc; *nunc ruſſatus ſanguine ſuo*; reſpondere, atque opponi illis, *grauiſſimas pænulas poſuit*, vt & ſequentia primis: *ſpeculatoriam pedibus abſoluit, ſpe calceatus*: *gladium reddidit ſuccinctus acutiore* (gladio) *Verbo Dei*: *Laurea de manu claruit, martyrij candida laurea melius coronatur*. Certe illi tunica relicta eſt, quæ ſi fuiſſet ruſſata, non ſubiecisſet Tertullianus, *nunc ruſſatus ſanguine ſuo*. nam & tunica ruſſatus fuiſſet. Sed pænula ruſſa adempta illi: non alia re ruſſatus erat, quam ſanguine ſuo. Ruſſa inquam pænula fuit, non tunica. Neque tamen ijs aſſentior, qui ruſſatas illas militares apud Trebellium pænulas interpretantur, & tunicas cum pænulis confundunt. Ceterum viri eiuſdem doctiſſimi, & cui plurimum Tertullianus debet, optima videtur correctio ex veteribus libris: *Nunc ruſſatus ſanguinis ſui ſpe*. nondum enim miles ruſſatus erat, ſed tantum martyrii ſpe, calceatus autem de Euangelii paratura. Quid enim *ſpe calceatus*? *Succinctus acutiore Dei*, ſcilicet gladio. Ita totus ille locus interpungendus eſt. Quemadmodum quod in vulgatis extat. *Grauiſſimas pænulas poſuit reuelari auſpicatus*, recte idem potuit *releuari*. quod ad grauiſſimas pænulas referendum eſt. Sed hæc non ſunt huius loci.

Chlamydis, Sagi, & Paludamenti color.
Cap. XV.

VT tunica militaris alba fuit, ita chlamydes & ſaga nullo adſcititio, ſed natiuo lanæ colore fuiſſe credimus. Quum Imperatores, Ducesque hoc vno à militibus diſtinguerentur, quod paludamentum purpureum, ſiue coccinum geſtarent.

Et communes quidem Græcorum chlamydes albas fuiſſe tradit Pollux lib. VII. cap. XIII. licet Plutarchus in Philopœmene eius exercitus ornatum militarem deſcribens ait chlamydes fuiſſe floridas: ϛρατιωτικῶν χλαμύδων διηνθισμένων, *Chlamydum militarium varijs coloribus pictarum*. At Romanorum natiuo lanæ colore. Porro chlamys ſiue paludamentum Imperatorium purpureum, ſiue ex cocco. Plinius lib. XXII. cap. I: *Atque vt ſileamus Galatiæ, Africæ, Luſitaniæ cocci granum Imperatorijs dicatum paludamentis*. Dio lib. XLII. de Cæſare, qui in Ægypto ſubita hoſtium eruptione prægrauante ſcapha in mare deſilierat: ait ipſum magnum vitæ periculum adiiſſe, cum & veſte grauaretur, & iaculis hoſtium vnus impeteretur, quod eum ex purpura (nempe paludamento) Imperatorem eſſe cognoſcerent. Quod narrans Appianus lib. II. ciuil. ait τὴν πορφύραν ἀπέῤῥιψε. hoc eſt, purpureum paludamentum.

Ipſe Cæſar de ſe Comment. VII. *Accelerat Cæſar, ut prælio interſit, eius aduentu ex colore veſtis cognito*. Horatius de Antonio fugiente, ac victo.

Terra marique victus hoſtis Punico
Lugubre mutauit ſagum:

Idem Dio lib. XLVI. paludamentum ſimpliciter Φοίνικα appellat, de oſtentis quæ Panſæ Coſ. oblata ſunt ante prælium, quod illi ſupremum fuit: *Cum quis illi paludamentum attuliſſet in effuſo cruore* (ſacrificij) *lapſus veſtem maculauit*. Καί τις ἐν τούτῳ φοίνικα αὐτῷ προσφέρων. Ita Appianus de bello Punico narrat Senatum Romanum Phameæ, ob ſtrenuam operam bello Punico nauatam, donaſſe purpuram, & auream fibulam. Φαμαίαν δὲ ἐτίμησαν ἁλουργίδι, καὶ ἐπιπορπήματι χρυσῷ. *Purpureo paludamento, quod fibula aurea nectebatur*. Non purpura, & *bulla aurea*, quod docto Interpreti viſum eſt.

Idem in Parthicis memorans prodigia, quæ Craſſi necem præceſſere, illud primo poſuit, atratum eum, non purpuratum ad milites proceſſiſſe: οὐκ ἐν φοινικίδι, ἀλλ' ἐν ἱματίῳ μέλανι. Quæ omnino verba etiam apud Plutarchum in Craſſo habentur. Idem Appianus alibi de M. Antonio, qui eodem

Par-

Digitized by Google

Parthico bello Romanis ducibus fatali allocuturus milites pullum paludamentum petierat, quo eſſet miſerabilior, ſed diſſuadentibus amicis ἐν τῇ ϛρατηγίδι φοινικίδι proceſſit. Valerius Maximus idem narrans de Craſſo ait Imperatorium paludamentum aut purpureum fuiſſe aut album lib. I. cap. VI: *Pullum ei traditum eſt paludamentum, cum in prælium exeuntibus album, aut purpureum dari ſoleret.* Hirtius de bello Africano: *Cum Scipio ſagulo purpureo ante Iubæ Regis aduentum uti ſolitus eſſet, dicitur Iuba cum eo egiſſe, non oportere illum uti veſtitu. atque ipſe uteretur. Itaque factum eſt, ut Scipio ad album ſeſe veſtimentum transferret.* Appianus de bellis Hiſpanis: *Mandatumque erat, ſi quid tumultus ab hoſtibus oriretur, ſignum extollerent, inter alia φοινικίδα ἐπὶ δόρατος paludamentum ex haſta ſuſpenſum,* non pannum rubrum, ut reddit Interpres. Et V. ciuilium narrat Sextum Pompeij filium belli ſucceſſibus inflatum τὴν συνήθη τοῖς αὐτοκράτορσιν χλαμύδα ἐκ φοινικῆς ἐς κυανῆν μεταλλάξαι. *Imperatorium paludamentum purpureum in cæruleum mutaſſe: quaſi à Neptuno adoptatus eſſet.*

Hinc paludamentum chlamydem purpuream Græci ſcriptores verterunt. Dio lib. LXV. narrans Vitellij æſtum atque agitationem animi ſub aduentum Flauiani exercitus: *Interdum* ait, τὴν χλαμύδα τὴν πορφυρᾶν ἐφόρει, *gladioque cingebatur, interdum veſtem pullam ſumebat.* Regiam chlamydem appellat Herodianus lib. II. de Seuero, quem ſcribit in prælio aduerſus Albinum, & fugiſſe, ἀποῤῥίψαντα δὲ τὴν χλαμύδα τὴν βασιλικήν. Nam Regum chlamydes purpureæ. Seneca Ep. LXXVI: *Felix eſt non magis, quam ex illis, quibus ſceptrum, & chlamydem in ſcena fabulæ aſſignant.* Alibi Herodianus Ῥωμαϊκὴν χλαμύδα de Caracalla, qui ea depoſita Germanorum cultu incedebat, præcipue ſagulis argento variegatis. Nec multo poſt tradit eundem aperto Alexandri Magni conditorio χλαμύδα ἣν ἐφόρει ἁλουργῆ corpori ipſius impoſuiſſe.

Si ergo Imperatorum Romanorum chlamys purpurea fuit, cur Dio Commodi habitum notans ait ipſum ingreſſum eſſe theatrum purpurea tunica indutum auro inſperſa, accepta ſimili chlamyde more Græco? εἰσιὼν χιτῶνα ὁλοπόρφυρον χρυ-

σῷ

σῷ καταπάστον χλαμύδα τε ὅμοιαν τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον λαμβάνων. Herodianus lib. I. idem narrans: ἀμφιεννυτό τε ἁλουργεῖ, καὶ χρυσοϋφεῖς ἐσθῆτας: *Depoſito Romano, ac Principali cultu*. Non ergo chlamys purpurea, ſed tunica, chlamyſque ſerica purpurea auro inſperſa, ſiue variegata probro data eſt. Cum Romana è lana eſſet, cocco, ſiue purpura inſecta ſine auri mixtura. Hæ chlamydes Græcanicæ dictæ. Capitolinus in Pertinace recenſens auctionem veſtimentorum Commodi enumerat *purpureas chlamydes Græcanicas, atque caſtrenſes*. Græcanicæ ſcilicet auro diſtinctæ, caſtrenſes purpureæ. Talis Neronis è Græcia reuertentis triumphantis more, *In veſte purpurea*, ait Suetonius, *diſtinctaque ſtellis aureis chlamyde*.

Gallici Sagi color. Cap. XVI.

SIcut Romanum ſagum natiuo lanæ colore, Imperatorium purpureum, vel cocco inſectum, ita Gallicum intexta purpura diſtinctum. Virgilius lib. VIII. de Gallis:

Aurea cæſaries illis, atque aurea veſtis,
Virgatis lucent ſagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur.

Vbi Seruius *auream veſtem barbam* interpretatur, *& ſagula virgata, qua habebant in virgarum morem deductas vias. Et bene*, inquit, *adluſit ad Gallicam linguam, per quam virga purpura dicitur. Virgatis ergo, ac ſi diceret purpuratis, quæ ſagula virgata, etiam trabeata dicta ſunt.* Trebellius in Gallieno: *Perdita Gallia arriſiſſe, & dixiſſe perhibetur. Non ſine trabeatis ſagis tuta Reſp. eſt?* Malumus enim cum Caſaubono *trabeata ſaga* ex Diodoro ῥαβδωτὰς σάγους interpretari, quam *Atrebatica* ſubſtituere. Vt enim togæ à tranſuerſis purpuræ diſcurrentis lineis, ſiue trabibus trabeæ dictæ ſunt: ſic à virgis purpureis trabeata Gallorum ſagula. Turnebus tamen lib. II. cap. XIV. ſimpliciter virgatum ῥαβδωτὸν intelligit quod virgas quaſdam in longum, aut latum varia ſerie, ac colore porrectas haberet, vt in concharum genere ſunt

vir-

virgulatæ, ideſt, ῥαϐδωταὶ. Val. Flaccus II. Argon. Thracum mulieribus virgatas veſtes tribuit, nec pupureas, inquit ille, intellexit, ſed barbarorum ritu diſcolores, & veluti virgatis ſegmentis contextas.

Iam veniet, durata gelu, ſed me quoque pulſam
Fama viro, noſtroſque thoros virgata tenebit.

Eadem ſaga ſcutulata notauit Scaliger dicta, macularum inſtar cancellatim, & reticulatim diſtincta. Scutulas enim eſſe τὰ πλίνθια, nimirum quadra ſimilia retium maculis, quas Græci vocant τοὺς βρόχους. Gallos enim Diodorus ait ſaga geſtaſſe, ῥαϐδωτὰ πλινθίοις πολυανθέσι, καὶ πυκνοῖς διαλημμένα, *Scutulata, & reticulatim diſtincta*. Etiam colorata Saracenorum ſagula fuiſſe tradit Ammianus lib. XIV.

De Subarmali. Cap. XVII.

INter veſtimenta militaria fuere ſubarmales, ſiue ſubarmalia, quorum mentio apud Spartianum in Seuero: *Quum Romam Seuerus veniſſet Prætorianos cum ſubarmalibus inermes ſibi iuſſit occurrere*. Trebellius in Claudio: *Subarmale vnum cum purpura Maura*. Demum Vopiſcus in Aureliano: *Togam pictam, ſubarmale profundum, ſellam eboratam*. Sed quænam eæ veſtes fuerint, & in quem vſum, non ita compertum eſt. Turnebus lib. XVIII. cap. XIX. exiſtimat fuiſſe craſſum ſagulum, quod ſub armis induebatur, vt eorum durities minus corpus offenderet, ſed profundo excepta tegumento mollius corpori inſideret, & tolerabilius. Atque ita ab armis ſubarmale dictum, quod ſcilicet ſub armis geſtaretur.

Hæc opinio diſplicuit Caſaubono ad Spartianum, quod ſcilicet pacis, & pomparum hæ veſtes eſſent. Nam Herodianus eandem rem narrans de Seuero lib. II. ſcribit ab eo edictum propoſitum, vt Prætoriani relictis apud caſtra armis exirent pacis habitu, eoque cultu, quo procedere in pompam conſueuiſſent ſacrificante, aut diem feſtum celebrante Imperatore. Mox ſubiicit, eos relictis armis proceſſiſſe

ceſſiſſe ἐν μόναις ταῖς πομπικαῖς ἐσθῆσιν, *in pomparum habitu.* Atque ita exiſtimat Caſaubonus non ab armis quibus pugnamus, ſed ἀπὸ τῶν ὠμοπλατῶν ſubarmale dictum, quod ſcilicet ſub armis fibula necteretur, vel ſub armos reiiceretur. Fuiſſe autem togas militares, vel ſaga.

Mihi tamen Turnebi notatio non diſplicet. Scilicet ab armis, quibus pugnamus, ſubarmale dictum, quod armis ipſis ſubiiceretur. Nec obſtat, eandem veſtem fuiſſe etiam pomparum propriam. Nam cum Prætoriani in comitatu Imperatoris armati incederent, in pompa per dies feſtos ac ludos inermes procedebant; ut tamen à reliquis ciuibus diſcernerentur, ſubarmale tanquam veſtem militarem retinebant. Fuiſſe enim id militare indumentum ex Herodiano fatetur Caſaubonus. Nam Seuerus in oratione, qua ipſos exauctorauit ait; *Iubeo vos diſcinctos, ac veſtimentis militaribus exutos inermes diſcedere.* Nec aliud ſubarmale fuiſſe crediderim, quam ſagum: quod tamen more tunicæ indueretur, ut ſcilicet commodè ſubiici armis poſſet. nam chlamys, quæ fibula nectebatur, cum brachia velaret armis ſubiici non poterat. Atqui, inquit ſummus vir, ſubarmali purpura interdum addebatur. Hoc tamen non in omnibus Prætorianis, ſed in ducibus uſurpatum, quos etiam ſubarmalia habuiſſe, & ad manipularium diſtinctionem purpura diſtincta credi par eſt: quæ minime obſtant, cur armis non ſubiicerentur, & iis depoſitis geſtarentur in pompa. Ita & commodior interpretatio erit, ſubarmale profundum fuiſſe craſſum ſagulum, ac denſiori lana confectum, quo ſcilicet melius arma corpori inſiderent, quam ποδήρες, & infra genua dimiſſum. Cui tamen altera opinio magis arriſerit, is eam per me ſequatur licet.

Ceterum non ita rectè Politianus, quod ſupra tetigimus, illud Herodiani lib. VII. ἐν λιταῖς δὲ ἐσθῆσι, καὶ ὑφεστρίσιν, vertit, *ſubarmalibus, & ſagis induti.* Nam milites illi in veſte vulgari, tunica ſcilicet & lacerna, ſiue chlamyde fuerunt. Quod ſi ſubarmale ſagum fuit, aut quid ſimile, duplici ſago, aut ſago, & chlamyde induti fuiſſent.

Finis Libri Tertij.

OCTAVII FERRARII DE RE VESTIARIA PARS SECVNDA

LIBER QVARTVS.

QVI EST DE PALLIO.

Pallium Græcorum indumentum. Comœdia palliata, togata, prætextata. Prolegomena in Terentium expenduntur. Cap. I.

VT Toga Romanorum, ita Pallium Græcorum geſtamen fuiſſe, certum eſt. Et cum tunica utrique genti communis eſſet, cui aut toga, aut pallium ſuperinduebatur, diuerſa indumenti exterioris forma Romanum, Græcumque habitum diſtinctum fuiſſe, apud omnes in confeſſo eſt. Hinc Comœdiæ palliatæ, & togatæ. In prolegomenis ad Terentium, ſiue ea Donati, ſiue Cornuti, ſiue Aſperi fuere, *Comœdiæ formæ ſunt tres. Palliata Græcum habitum ferentes. Togata iuxta formam perſonarum habitum togatum deſiderantes.* Poſt pauca ſubiicitur. *Hinc Vlyſſem palliatum ſemper inducunt.* Cauſa porro non vna ſatis triuola adducitur, ſiue quod cum inſaniam ſimulauit, tectus eſſe voluit, ſiue ob ſingularem ſapientiam, demum *quod Ithacæ habitatores, ſicut Locri palliati eſſent.* Quaſi vero ſolus Vlyſſes, ſolique Ithacenſes, & non Græci omnes, palliati.

Sed nimirum illa prolegomena, ut non unius ſcriptoris eſſe apparet, ſed ex variis auctoribus adinſtar centonis conſarcinata, ita quædam bona habent, quædam ſecus, ut facile obſeruabit, cui otium fuerit ea contendere. Nam quæ de Achille, & Neoptolemo, qui cum diademate inducegentur,

Digitized by Google

ſentur; quis non videt eas non fuiſſe Comœdiæ perſonas, ſed Tragœdiæ? Item quæ de perſonarum Comicarum amictu, quam ſunt ſuſpectæ fidei! Cur enim ſenes tantum in candido veſtitu, cum is promiſcuus habitus eſſet? Cur purpureus color diuiti, pauperi phœniceus, quaſi non & hic magno pretio ſtaret? Quis puellarum habitus peregrinus? Cur leno pallio verſicolore inducitur? Meretrici ob auaritiam pallium luteum datur, cum in Togatis comœdijs communi ſcortorum habitu ideſt togatæ eſſent? quid autem luteus color ad auaritiam? Hæc ſunt poſterioris æui Grammaticorum inſomnia. Præterea quis ſyrmati locus in comœdia, quod ab ſcenica luxuria inſtitutum ibi dicitur, cum fuerit Tragœdorum proprium. His adiice, quæ proximè ſequuntur. *Aulæa in ſcena in terra ſterni ſolita, quod pictus ornatus erat ex Attalica Regia Romam vſque perlatus, pro quibus ſiparia ætas poſterior acceperit.* Atqui nec aulæa humiſtrata, nec ſiparia certum eſt, ſed ſcenæ obtendi ſolita. Quæ ſatis declarant multa à ſciolis, atque ineptis hominibus in ea prolegomena fuiſſe intruſa.

Sed vt à diuerticulo res repetatur Græcæ Comœdiæ palliatæ, Latinæ togatæ dictæ ſunt. Vetus Interpres Iuvenalis ad illud: *Recitauerit ille togatas. Togatæ ſunt Comœdiæ Latinæ, palliatæ Græcæ, quales Afranius fecit.* Verum Afranium dediſſe togatas notum eſt. Itaque verba illa, *quales Afranius fecit*, retrahenda ſunt, & *togatis* ſubiicienda. Togatarum aliæ nobiliores, quæ prætextatæ, in quibus ſcilicet Magiſtratus inducti, qui in prætextis, fortaſſe etiam pueri, & puellæ prætextatæ. Minus nobiles, in quibus cenſet Scaliger lib. I. Poetices cap. VII. Senatores priuatos cum togis introductos. Sed cur ſoli Senatores togati, cum gens vniuerſa togata eſſet? Subiicit idem. Vltimum genus fuiſſe: quod capiebat humilem fortunam negotiorum popularium cum tunicis tantum, eas autem non tunicatas dictas, ſed ab habitaculis Tabernarias appellatas, quod cum tabernis ſcenæ diſponerentur. Sed ſi nullus in illis togæ vſus, cur inter togatas recenſentur? Auctor prolegome-

Digitized by Google

non Terentij Tabernarias fuiſſe palliatas tradit: *Palliata Græcum habitum ferentes, quas nonnulli Tabernarias vocant*. Sed paulo ante, ſi tamen vnus auctor eſt, *Tabernarias* ab humilitate argumenti, & ſtyli dictas putat. Quod palliatæ fuerint, non minus falſum eſt, quam notatio *Planipedum*, quæ ibidem adducitur: *Quod non ea negotia contineat, quæ perſonarum in turribus, aut in cœnaculis habitantium ſunt, ſed in plano, & humili loco*. Quis enim ignorat infimam plebem, ac minutum populum in cœnaculis habitaſſe? Duplicis ergo tantum generis fuiſſe videntur Comœdiæ Latinæ, Prætextatæ, in queis Magiſtratus, Togatæ in quibus viliores perſonæ inductæ. Harum ſolum meminit Horatius: *Vel qui prætextas, vel qui docuere togatas*. Vbi *prætextæ* ſunt *prætextatæ*. Neque tamen audiendi ſunt, qui apud Acronem Prætextatam Tragœdiam dixerunt, Comœdiam togatam: multo minus, qui ibidem Togatas fuiſſe, in quibus Græca argumenta, Prætextas, in quibus Latina. Nam, vt diximus, cum Latinæ eſſent, omnes erant togatæ, ſed hæ viliorum, Prætextatæ nobiliorum, & Magiſtratuum. Sed vix videtur potuiſſe dari, Comœdiam, in qua ſoli magiſtratus introducerentur. Vt probabilius ſit, dictas prætextatas ab argumenti grauitate, atque honeſtate, nulla iocorum licentia, atque obſcœnitate, quæ Magiſtratuum, & pueritiæ ſanctitatem dedeceret. Quamquam contra à verborum prætextatorum licentia quis dictas ſuſpicari poſſit. Sed tales togatæ omnes, viliorum ſcilicet perſonarum, lenonum, meretricum, nepotum, quibus vitæ licentiæ congruens laſciuior oratio. At prætextatas ſerias totas, ac graues, omnique turpitudine vacuas fuiſſe credere par eſt. Hiſce affines fuiſſe videntur Trabeatæ quod nouum genus Togatarum edidiſſe dicitur à Suetonio *de claris Grammaticis* Meliſſus, qui fuit ab Auguſto Præfectus bibliothecæ in porticu Octauiæ. Sed undenam Trabeatæ haud facile dixerim. Cum enim Trabeæ olim Regum fuerint, iis pulſis penes Equites in ſolemni tranſuectione remanſerint, inde à triumphantibus vſurpatæ, neſcio quis earum vſus in Comœdiis eſſe potuerit.

Dio-

Diomedes lib. III. Togatas nomen genericum facit ad *prætextatas* & *tabernarias*: Nihilominus *togatas* pro *tabernariis* uſurpari non communi tantum errore, ſed poetarum auctoritate. Nam Horatius: *Vel qui prætextas, vel qui docuere togatas*. *Prætextatas* in quibus Imperatorum negotia agebantur & publica, & Reges Romani, vel duces perſonarum dignitate, & ſublimitate Tragœdiis perſimiles, quod eæ perſonæ prætexta utantur. Secundam ſpeciem *tabernarias* fuiſſe, in quibus non magiſtratus, Regeſque ſed humiles homines, & priuatæ domus inducuntur, & quod olim tabulis tegerentur *tabernariæ* dicebantur. Vbi videtur indicare *tabernarias* dictas, quod in iis introducerentur homines in tabernis habitantes, ita enim domos vocatas, quæ tabulis tegerentur. Veriſimilius eſt *tabernarias* dictas, quod opifices, inſtitores, ac ſellularii, qui in tabernis degerent, inducerentur.

Ceterum togatarum auctores ab Acrone hi recenſentur: Ælius Lamia, Antonius Rufus, Meliſſus, Afranius, Pomponius. Qui omnes magno literarum damno præter Afranii fragmenta interciderunt. Primum autem Stephanionem togatas ſaltare inſtituiſſe, auctor eſt Plinius lib. VII. cap. XLVIII. *Minus miror Stephanionem, qui primus togatus ſaltare inſtituit*. Sed legendum eſt *togatas*, ut & Sabellicus monuit, & de pantomimo intelligendum.

Pallium. Græcè ἱμάτιον, Φᾶρος. *Cap. III.*

VT igitur *ad pallium* propius accedamus, cuius contemplationi extremam operis huius curam dicauimus, id veſtimenti genus, quod tunicæ iniiciebatur, totumque corpus circumiectu ſuo inuoluebat, Græci variis nominibus extulerunt. Præcipuè tamen ἱμάτιον Atticè θοιμάτιον, & φᾶρος dixere. Quanquam utraque vox largè accepta omne veſtimenti genus ſignificet, quod Budæo adnotatum. Neque tamen ut pro tegmine capitis accipiatur, ut Henrico Stephano viſum; Quod Plutarchus in Pompeio tradat Sil-

lam

ſum aduenienti Pompeio honoris cauſa aſſurgĕre ſolitum; καὶ ἀπάγοντος τῆς κεφαλῆς τὸ ἱμάτιον. Et alibi de Demetrio Pompeii liberto, cuius tanta importunitas, ut ante herum diſcumberet, ἔχων δὲ ὤπων κατὰ τῆς κεφαλῆς τὸ ἱμάτιον. Nam & hic, & alibi non de capitis tegmine, pileo, aut palliolo intelligendum, ſed de togæ extrema parte, ſiue latinia, quam capiti iniectam interdum arcendo ſoli, aut imbri, item in re ſubita, ac calamitoſa, alias docuimus. Ita quod tradit Plutarchus in Apophtegmatis Scipionem minorem, cum in Ægyptum veniſſet, nauique egreſſus ἐβάδιζε κατὰ τῆς κεφαλῆς ἔχων τὸ ἱμάτιον ἠξίουν ἀποκαλύψασθαι. Quod toga caput tectum haberet, intelligendum eſt, non pænula: quod vertit Interpres.

Ἱμάτιον etiam pro ſtragula veſte ſumi Budæus obſeruat ex Athenæo lib. XII. Κατεσκεύαστο ὁ οἶκος πολυτελῶς, καὶ μεγαλοπρεπῶς ἱματίοις τὲ καὶ ὀθονίοις πολυτελέσιν. Sed quod etiam apud Matthæum pro ſtragula veſte ἱμάτιον ſumatur, non facile perſuaſerit. Nam cap. IX. οὐδεὶς δὲ ἐπιβάλλει ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ. Ibi ἱμάτιον non pro ſtragula, ſed pro qualibet veſte accipiendum eſt, quemadmodum Lucę V. & Marci II. accipitur. Subiicit idem vir doctiſſimus ἱμάτιον alias ſignificare pallium, hoc eſt tribonium: quod ſupra tunicam induitur. Quod neque ex toto verum eſt. non enim quodcumque tunicæ induebatur tribonium erat; Sed pallium detritum, ac vile, pauperum ferme, ac Philoſophorum, ut infra dicturi ſumus.

Licet ergo ἱμάτιον quodlibet veſtis genus etiam ſtragulæ ſignificaret, proprie tamen id modo indumentum, quod tunicæ ſuperinduebatur. Demoſthenes: Ὥστε μὲ θοἰμάτιον ἀφέσθαι, καὶ μικροῦ γυμνὸν ἐν χιτωνίσκῳ γενέσθαι φεύγοντα. Plutarchus in Lycurgo de diſciplina adoleſcentium: Γενόμενοι δὲ δωδεκαέτεις, ἄνευ χιτῶνος ἤδη διετέλουν ἓν ἱμάτιον εἰς τὸν ἐνιαυτόν λαμβάνοντες. *Emenſo autem duodecimo ætatis anno ſine tunica iam degebant, unum pallium in annum accipientes.* Idem in præceptis connubialibus XI. de Borea, & Sole ex certamine hominem deſpoliantibus. *Flante Borea viator* ἱμάτιον *cor-*

pori

pori vehementius adpreſſit: at ſole ardente καὶ τὸν χιτῶνα τῷ ἱματίῳ προσαπεδύσατο. *Vna cum pallio etiam tunicam exuit.* Ælianus Variæ lib. I. cap. XVI. de Apollodoro, qui Socrati morituro *attulit tunicam pretioſa lana, pulchreque contextam ſimile item pallium, & rogauit* ἐνδῦναι αὐτὸν τὸν χιτῶνα, καὶ θοἰμάτιον περιβαλλόμενον *bibere cicutam.*

Quanquam ἱμάτιον etiam pro pallio muliebri idem Plutarchus poſuit eodem libro Præceptorum connubialium. XXXII. Θεανὼ παρέφηνε τὴν χεῖρα περιβαλλομένη τὸ ἱμάτιον. *Theano dum pallium imponit manum, & cubiti partem renudauerat.* Non recte Interpres. *Veſtem induens.* Quare idem in Lycurgo ad diſtinctionem pallium virile appellat, quo de more Lacænæ cum nuberent amiciebantur: ἱματίῳ δὲ ἀνδρείῳ, καὶ ὑποδήμασιν ἐνσκευάσασα. Immo & pro tunica ab eodem ponitur de Claris mulieribus. Laudans enim mulieres Chias narrat Chios à Coronenſibus bello victos deditionem feciſſe ea conditione, vt vrbe egrederentur, χλαῖναν μίαν ἕκαστον καὶ ἱμάτιον Chlænam modo & tunicam habentes, reprehenſos à mulieribus, quæ dicerent, ὅτι χλαῖνα μὲν ἐστὶ τὸ ξυστὸν, χιτὼν δὲ ἡ ἀσπὶς, quod haſta pro chlamyde, clypeus pro tunica viris fortibus eſſet.

Φᾶρος etiam appellarunt Græci indumentum exterius quod tunicæ imponebatur, tam virile, quam muliebre. Homerus Od. O: Χιτῶνα δῦνεν, καὶ μέγα φᾶρος ἐπὶ στιβαροῖς βάλετ᾽ ὤμοις. *Tunicam induit, & magnum pallium humeris iniecit.* Vbi notat Euſtathius proprie de tunica dici indui, quæ veſtis interior, at de pallio, quod exterius, inici, ſiue imponi. Ἔοικε γὰρ μανδοειδές τι νῦν τὸ φᾶρος εἶναι, καὶ οὐ δυτὸν ἀλλὰ ἀναβλητόν. *Quia non indueretur, ſed imponeretur, ſiue circum poneretur.* Pro pallio fœmineo Od. ε. ἀργύφεον φᾶρος μέγα ἕννυτο νύμφη. *Argenteum ſiue candidum pallium magnum induit Dea.* Interpres *ſtolam* vertit, ſed ſtola tunica fuit, non pallium. Quamquam fuiſſe eam tunicam ex iis, quæ ſequuntur coniicere licet. Quod ſcilicet auream zonam lumbis circumpoſuit. Quomodo enim pallium zona cingi potuit? Sed fuiſſe pallium, ſiue peplum muliebre apparet Od. θ. de Penelo per

πορ-

πορφύρεον μέγα φᾶρος ἑλὼν χερσὶ στιβαρῇσι κακκεφαλῆς εἴρυσσε, κάλυψε δὲ καλὰ πρόσωπα. *Purpureum magnum pallium prehenſum manibus grauibus In caput traxit, obtexitque pulchram faciem*. Quomodo enim tunica trahi in caput, oſque obnubere poterat? Quare credere licet φᾶρος generice pro quauis veſte vſurpatum. Pro pallio virili paſſim Homerus. Οδ. δ. de filia Neſtoris poſtquam Telemachum hoſpitem lauacro fouerat. Ἀμφὶ δέ μιν φᾶρος καλὸν βάλεν ἠδὲ χιτῶνα. *Circumpoſuit autem pallium pulchrum, & tunicam*. Philippus in Anthologia lib. 1. cap. 1. de Xerxe, qui cum Leonidæ corpus mortuum aſpexiſſet honoris cauſa, ἐχλαίνωσε φάρεϊ πορφυρέῳ. *Inuoluit pallio purpureo*. Hæc tamen vox nonniſi apud poetas reperitur, & inter poetica vocabula à Polluce recenſetur lib. VII. cap. XII. λώπη δὲ, καὶ ῥάκη, καὶ φᾶρος, καὶ ἱμάτια, καὶ λῶπος ποιητικά. Heſychius φᾶρος, ἱμάτιον, περιβόλαιον interpretatur. Omne enim veſtimenti genus exterius quod tunicæ impoſitum corpus circumiret, atque inuolueret Græcis περιβόλαιον, περιβολὴ, περίβλημα: item ἀναβολὴ, ἀναβόλαιον, ἐπίβλημα dicebatur. Quod Latini Amictum, quod *Am*, ſiue ἀμφὶ, circa corpus iniiceretur. Plutarchus Præceptis connubialibus XI. veſtem, quæ tunicæ ſuperinduitur, modo ἱμάτιον, modo περιβολὴν appellat.

Pallium. Eius notatio. Veſtis ſtragula Romanorum. Amictus Græcorum. Pallium Proconſulare. Cap. III.

QVod Græci ἱμάτιον, & φᾶρος Latini Pallium dixere, à pellibus deducit Iſidorus, quod *ſuper indumenta*, inquit, *pellicia veteres induebatur*. Satis inepte. Nam commune pallium ex lana fuit, ſicut reliqua veſtimenta. Illud etiam ineptius, pallium eſſe, quo adminiſtrantium ſcapulæ conteguntur, vt dum miniſtrant expeditius diſcurrant. Haud vidi magis. Cur enim non expeditiores in tunica, in qua ſola olim miniſtros fuiſſe docuimus? Locus Plauti nihil ad rem. *Si quid facturus, ex appende in humeris*

meris pallium, & pergat quantum valet tuorum pedum pernicitas: de quo infra. Rectius ergo idem pallium à palla deriuari ait. Quæ inde dicta, teſte Varrone, quod *palam, & foris eſſet*. Alibi *ab irrugatione, & mobilitate, quæ circa finem huiuſmodi veſtium*, ἀπὸ τοῦ πάλλειν. Nam vere in Romano cultu, non alius pallij vſus, quam in fæminis, quarum habitus exterior palla dicebatur: quæ nihil aliud fuit quam pallium, apertum ſcilicet, quodque corpori circumiectum illud veſtiret. Pallam præterea citharœdorum, & tragœdorum fuiſſe alias demonſtrauimus: item veſtimentum virile, ſed peregrinum, quæ heic non reponam. Latinam tamen *Pallij* vocem inferiores Græci ſuam fecerunt. Heſychius Τριβώνιον πάλλιον, & alibi. ῥήγεα πάλλια βαπτά. Gloſſæ. Pallium, πάλλιον, Gauſapa πάλλια βαρβαρικά.

Ceterum quemadmodum ἱμάτιον pro veſte ſtragula Græcis vſurpatum notauimus, ita & *pallium* apud Latinos. Ouidius Amorum I. El. II.

Hæc tamen aſpiciam, ſed quæ bene pallia celant;
Illa mihi cæci cauſa timoris erunt.

Et paulo infra.

Sæpè mihi, dominæque meæ properata voluptas
Veſte ſub iniecta dulce peregit opus.
Hoc tu non facies, ſed ne feciſſe puteris
Conſcia de tergo pallia deme tuo.

Propertius lib. IV. Eleg. III.

At mihi cum noctes induxit veſper amaras
Si qua relicta iacent, oſculor arma tua.
Tum queror in toto non ſidere pallia lecto,
Lucis & auctores non dare carmen aues.

Et Iuvenalis Sat. VI,

Tunc corpore ſano
Aduocat Archigenem: oneroſaque pallia iactat.

Vbi vetus Interpres. *Simulat ægritudinem ſocrus, vt habeat facultatem ad ſe filiæ venienai, cauſa adultery*. Item Martialis lib. I. de catella Publii.

Et deſiderio coacta ventris

Gutta pallia non feſellit vlla.
Sed blando pede ſuſcitat toroque
Deponi rogat, & monet lauari.

Proprie tamen *Pallium* nonniſi Græcanicum indumentum fuit, vt toga Romanorum. Suetonius Auguſto cap. XCVIII. *Sed ceteros continuos dies inter varia munuſcula togas inſuper, ac pallia diſtribuit, lege propoſita, vt Romani Græco, Græci Romano habitu vterentur.* Ideſt Græci cum toga, Romani cum pallio incederent. Idem Claudio. XV. *Peregrinitatis reum orta inter aduocatos contentione, togatumne, an palliatum dicere cauſam oporteret, mutare habitum ſæpius iuſſit.* Quod ſcilicet nullus geſtandi togam ius haberet, niſi ciuis Romanus. Val. Maximus lib. II. cap. II. Inter cetera Romanæ grauitatis indicia illud ponit, quod Græcis numquam niſi Latinè reſponſa darent; immo eoſdem etiam in ipſa Græcia per interpretem loqui cogerent. Quo ſcilicet Latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur. *Nec illis*, inquit, *deerant ſtudia doctrinæ, ſed nulla non in re pallium togæ ſubijci debere arbitrabantur.* Plinius lib. IV. Epiſt. XI. De Liciniano qui exul in Sicilia profitebatur. *Idem cum Græco pallio amictus intraſſet (carent enim togæ iure, quibus aqua, & igni interdictum eſt) poſtquam ſe compoſuit, circumſpexitque habitum ſuum, Latinè, inquit, declamaturus ſum.* Plautus licet in Comœdia palliata ſeculi ſui morem reſpexerit, cum in Curculione Philoſophos perſtringit, qui in Græco pallio.

Tum iſti Græci palliati, capite operto, qui ambulant,
Qui incedunt ſuffarcinati cum libris, cum ſportulis.
Conſtant, conferunt ſermones inter ſe ſe drapetæ
Obſtant, obſiſtunt, incedunt cum ſuis ſententijs.

Quare Appianus lib. V. ciuil. pallium appellat στολὴν ἑλληνικὴν: *veſtem Græcanicam.* Ceterum licet Vlpianus *pallium* inter communia veſtimenta recenſeat (quo loco fallitur Bayſius, qui communia veſtimenta interpretatur, quæ promiſcuæ veſtes Tacito dicuntur, nam Tacitus ibi promiſcuas veſtes ſericas appellat, quæ cum propriæ fœminarum etiam à viris vſurparentur) licet inquam Iuriſconſultus *pallium*

inter

inter communia veſtimenta connumeret, nullus tamen Romæ pallij vſus in viris, etiam poſtquam togæ depoſitæ ſunt. Vt propterea veteres illi duces notati ſint, quod aliquando in prouincijs depoſita toga pallium induerint, Scipio in Sicilia, Germanicus in Ægypto. Ita Rabirio obiectum eſt, *quod homo Conſularis ſoccos habuerit, & pallium*. At inferiori æuo aliquis pallii vſus ipſis Imperatoribus fuiſſe videtur. Nam apud Vopiſcum iubet Valerianus dari Aureliano inter reliqua, *tunicas ducales ruſſas quatuor, pallia Proconſularia duo*. Ibidem iubet idem Probo dari *pallia Gallica fibulata duo*, Et in Epiſtola Commodi ad Albinum: *Sane vt ibi inſigne aliquod Imperialis maieſtatis accedat, habebis vtendi coccinei pallij facultatem me præſente*. Sed quodnam fuerit hoc pallium non ita certum eſt. Nam Procoſs. domi in prætexta, in exercitu paludamentum habuere. quod cum eſſet, aut album, aut coccineum, nihil noui largitus eſt Albino Commodus, qui & antea ius paludamenti coccinei habebat. Niſi dicere velimus ſub Imperatoribus priuatis ducibus, Legatis nempe, & Proconſulibus ademptum ius coccinei paludamenti, ſoliſque Imperatoribus ſeruatum.

Pallium commune. Eius figura. Cap. IV.

QVi de re Veſtiaria ſcripſerunt, pallium Græcum geſtamen eſſe, ſed & Philoſophorum habitum fuiſſe obſeruant, ex Gellio lib. IX. *Video*, inquit Herodes, *barbam, & pallium, philoſophum nondum video*. Sed ſi omnes Romæ Græci, & quicumque ius togæ non habebant palliati erant, illud ſequitur, aut omnes Romæ peregrinos pro philoſophis habitos, aut aliquod diſcrimen inter vulgare pallium, & philoſophicum fuiſſe. Videndum ergo prius, quale fuerit commune pallium, ut inde philoſophorum habitus, cultuſque noſcatur.

Et pallium quidem fuiſſe veſtimentum apertum, quod tunicæ imponeretur, laxum, atque ad pedes fuſum, nullus dubitat. Tota difficultas in eo vertitur, num etiam omne pallium,

lium, immo veſtimenta omnia aperta quadrata fuerint; ſiue quadrangula, quod doctis viris viſum eſt. Quia ſcilicet Athenæus tradit Romanos in Aſia, vt Mithridatis iram effugerent, depoſitis togis quadrata veſtimenta ſumpſiſſe. Et Appianus lib. v. ciuil. narrat Antonium in Ægypto pallium Græcanicum quadratum ſumpſiſſe. Sed, vt in ſuperioribus libris adnotauimus, quo minus huic opinioni aſſentiamur, non una ratione ducimur. Nam ſi omnia veſtimenta aperta eadem & quadrata fuere, cur quædam quadrata à ſcriptoribus peculiariter notantur? Vetula apud Petronium *quadrato pallio incincta*, hoc eſt pallio in nodum coacto ſuccincta vt toga Gabino ritu cingebatur. Feſtus *ricinium, & ricam quadratum pallium fœmineum fuiſſe* dicit, cum tamen omne pallium apertum eſſet. Quid autem proprie ricinium eſſet, ne ipſe quidem Feſtus intellexit, qui modo pallium fuiſſe, modo togam dicit: ſed qui fieri potuit vt idem pallium rotundum ſit, & quadratum, non intelligo. Verba Feſti ſunt: *Ricinium omne veſtimentum quadratum ij, qui duodecim interpretati ſunt, eſſe dixerunt: vel togam qua mulieres vtebantur*. Toga rotunda, pallium quadratum. Neque audiendi ſunt, qui flammeum cum ricinio confundunt. Nam *flammeum* velum fuit amiciendo capiti, quod perpetuo à Flaminia geſtatum, boni ominis cauſa ad nuptias translatum eſt, vt idem teſtatur. Hoc pallium, illud palliolum, quæ diſtincta fuere.

Præterea omne ſagum iſtorum ſententia apertum, ergo & quadratum. Atqui Iſidorus Sagum Gallicum quadratum fuiſſe tradit. Non igitur commune ſagum tale fuit. Sed, quod miror viros doctiſſimos effugiſſe, Tertullianus vetus Carthaginenſium pallium fuiſſe dicit quadrangulum, quod ipſius ætate tantum à ſacerdotibus Æſculapii geſtabatur: non ergo quod Tertullianus, & reliqui ſanctiorem philoſophiam profeſſi gerebant tale fuit. *Tamen & vobis habitus aliter olim: tunicæ fuerunt & quidem in fama ac ſubteminis ſtudio*: & quæ ſequuntur. mox ſubiicit: *Pallium extrinſecus habitus, & ipſe quadrangulus, ab vtroque laterum regeſtus, & ceruicibus*

cir-

circumſtrictus, in fibula morſu humeris acquieſcebat. Inſtar eius hodie Æſculapio Sacerdotium eſt. Quid opus erat vetus pallium ad illud ſacerdotum Æſculapii exigere, ſi illud, quod togæ prætulerat Africanus, quadrangulum, & antiquo ſimile fuit? Quæ manifeſto vincunt, diuerſum ab antiquo pallium Tertulliani fuiſſe: ut illud quadrangulum fuerit, hoc nequaquam. Illud ergo deſcribit, quod in uſu eſſe deſierat, non quod in oculos incurrebat.

Alias exiſtimauimus, pallium quadratum fuiſſe, quod duabus plagulis diuiſum, quatuor in inferiori parte angulos haberet, quodque fibula in humeris nectebatur: idque commune Græcorum. at philoſophorum non fuiſſe quadratum, ſed ſemirotundum noſtriſque palliis haud abſimile, quod non infibularetur, ſed dextra pars in humerum ſiniſtrum iniiceretur. Sed mutare ſententiam nos cogunt veteres ſtatuæ palliatæ, in quibus nec duæ iſtæ plagulæ nec fibula uſquam apparet: ſed pallium omnino noſtri ſimile eſt, fuſum ſcilicet & ſemirotundum, quale prorſus pallium Romanarum mulierum, ſiue palla, cuius formam ex antiquis monumentis antè reddidimus. Ex ijs etiam quæ mox de modo geſtandi pallium apud veteres dicturi ſumus, neque fuiſſe duas plagulas, neque fibulæ morſu nexum fuiſſe apparebit. Si eſt igitur aliquis in re difficillima coniecturæ locus, crediderim pallium quadratum non fuiſſe Græcorum, ſed Aſiaticorum, & reliquarum gentium ad Orientem colentium, & ideo Romanos, qui in Aſia negotiabantur, ut Mithridatis crudelitatem euaderent, poſitis togis, quadrata veſtimenta gentis illius propria ſumpſiſſe: Antonium etiam in Ægypto ſtolam quadrangulam induiſſe, vt Cleopatræ gratificaretur. Id autem pallium tantum poſteriorem corporis partem operuiſſe, & vere quadrangulum fuiſſe, cuius anguli duo ſuperiores fibula ceruicibus adſtringerentur, duo ad latera, & infra caderent. Nihil tamen certi affirmare auſim, quia Appianus libro quinto ciuilium ſtolam illam ſiue pallium quadrangulum Antonii Græcanicum appellat. Καὶ ϛολὴν εἶχε τετράγωνον Ἑλληνικὴν

ἀντὶ

ἀντὶ τῆς πατρίου; Eodemque habitu Athenis verſatum cum Octauia, quem Alexandriæ cum Cleopatra habuerat: vbi credibile eſt Græcum pallium more gentis induiſſe. Itaque amplius cogitandum cenſeo.

Modus geſtandi pallium. Brachium cohibere. Manum chlamyde inuoluere. Cap. V.

QVemadmodum non vnus geſtandi togam modus fuit apud Romanos, cum antiquiſſimo tempore ita vtrumque humerum, & brachium operiret, vt ſola manus extaret, poſteriori æuo dexter cum brachio numerus exereretur. Ita apud Græcos non eodem modo ab omnibus geſtatum pallium videtur. Cum enim veſtimentum apertum eſſet, potuit, quemadmodum nunc fieri videmus, ita geſtari, vt pars vtraque ad pedes fuſa caderet, vel una pars ſiue ala, dextra ſcilicet ſiniſtro brachio imponeretur, aut eidem ſubiiceretur, aut demum ſiniſtro humero iniiceretur. Communis tamen ratio præcipue honeſtiorum veſtiendi pallii vltima fuit, nempe ut pars pallii dextra in ſiniſtro humero imponeretur, vt totum corpus atque vtrumque humerum inuolueret, ſolaque fere dextra ad pectus extaret inuoluto brachio, interdum ipſa quoque operiretur. Quintilianus lib. xi. cap. iii. ait veteribus Romanis nullos ſinus in toga, mox perquam breues fuiſſe: *Itaque* inquit *etiam geſtu neceſſe eſt vſos eſſe in principijs eos alio, quorum brachium, ſicut Græcorum veſte continebatur*. Græci igitur brachium veſte, hoc eſt pallio continebant. Ita vt aliquando ipſa manus pallio inuolueretur. Plutarchus in Politicis narrat Periclem inceſſu tardo, atque oratione leni vſum, compoſitum os ſolitum præferre, poſtremo manu intra pallium cohibita vnam omnino vſurpaſſe viam, quæ ad forum, & Curiam perduceret. Καὶ τὴν χεῖρα συνέχειν ἐντὸς τῆς περιβολῆς. Xenophon de Rep. Lacedæmoniorum tradit Lycurgum, quum in Græcia qui ex ephebis exceſſerant ſoluti, ac liberi à præceptoribus eſſent, inſtituiſſe ut Lacones iuuenes facti ἐντὸς τοῦ ἱματίου τὼ χεῖρε ἔχειν.

Manum

Manum pallio cohiberent. Ephebi omnes in Græcia in chlamyde erant, iidemque anno tyrocinii manum chlamyde inuoluebant, ut Romæ tyrones brachium toga cohibebant. Vbi ex ephebis excesserant, ſumpto pallio more virorum cohibito brachio dextra exerebant: Lycurgus quo modeſtior ſuorum inceſsus eſſet decreuit, ut etiam dextram pallio continerent. Artemidorus lib. I. cap. LVI. *Ephebiorum, ſiue tyronum, habitum geſtare ſi ſeruus ſibi videatur, liber erit, quandoquidem ſolis ingenuis id lege permiſſum. Artificibus autem ſellularijs, ac Rhetoribus otium, ac ceſſationem in annum indicat.* χρὴ γὰρ τὸν ἔφηβον ἐν τῆ χλαμύδι καὶ τὴν δεξιὰν ἐνειλημμένην ἔχειν. *Oportet enim ephebum dextram chlamyde inuolutam habere.* Rationem addit. Διὰ τὸ ἀργὴν μὴ εἶναι καὶ πρὸς ἔργα, καὶ πρὸς λόγους τὴν χεῖρα. *Quod ſcilicet manus otioſa ſit, & ad opera, & ad geſtum oratorium.* Quare nemo non videt particulam μὴ delendam eſſe quod monuit præſtantiſſimus Rigaltius, tum propter ſententiam, tum quia eadem verba ſine negatione apud Suidam leguntur. Et tamen non deſunt, qui in commentarijs Orationum Ciceronis retinendam eſſe contendant, & Suidam ex Artemidoro corrigendum. Nimis profecto imperite. Nam hoc pacto tota ſententia perit. Ideo enim manus intra chlamydem cohibita ceſſationem ab opere, & ab orando indicabat, quia ita inuoluta, neque operi faciundo, neque actioni oratoriæ apta erat. Quod ſi Græci per annum tyrocinij feriebantur, non tamen ſequitur etiam Romanos eodem anno ceſſaſſe licet brachium veſte continerent, ſed de manu loquitur Artemidorus, quæ apud Romanos exerebatur, & ideo in opere, ac geſtu minime otioſa erat, ut Græcorum epheborum.

Reliqui omnes palliati, ſaltem honeſtiores vt dicebamus pallio brachium continebant, vt ſola manus extaret. Val. Maximus lib. VI. cap. XI. de Polemone Athenienſi, qui è conuiuio temulentus in Xenocratis ſcholam petulanter irruperat: *Orta vt par erat omnium indignatione, Xenocrates vultum vt par erat in eodem habitu continuit, omiſſaque re, quam diſſerebat, ac modeſtia, ac temperantia loqui cœpit. Cuius grauitate*

ſer-

ſermonis reſipiſcere coactus Polemon, primùm coronam capite detractam proiecit, paulo poſt brachium intra pallium reduxit. Quintilianus lib. XII. *Quapropter falli mihi multum videntur, qui ſolos eſſe Atticos credunt tenues, lucidos, & ſignificantes, ſed quadam eloquentia frugalitate contentos, ac ſemper manum intra pallium continentes.* Hoc habitu ſtatuam M. Aurelij palliatam videre eſt in atrio Palatii Veneti, quam beneficio Andreæ Moreti Mathematicorum hac ætate clariſſimi hic damus. Altera extabat in hac vrbe in domo Quirinorum inde Venetias tranſlata.

Tabula XXVII. & XXVIII.

Magna

Tab. XXVII.

Gio Georg sculps.

Digitized by Google

Tab. XXVIII.

Iac. Ruphonus sculp.

Digitized by Google

Magna Veterum cura in pallio decorè, & ciuiliter componendo. Ἀναβάλλεσθαι ἐπιδέξια. *Cap. VI.*

QVanta veterum Græcorum fuerit cura in veſtitu decoro palliique modeſto atque ingenuo circumiectu, vel vnus Athenæus docuerit lib. I. Magnopere enim veteres adlaboraſſe tradit κοσμίως ἀναλαμβάνειν τὴν ἐσθῆτα, *ornatè, ac decenter pallium componere*: vt eos irriderent, quibus id negligeretur. Adducit Platonis locum in Theæteto, qui comparans inter ſe hominem liberaliter educandum, & eum qui ingenua educatione caruerit, notas, quibus dignoſci queant, profert. Ait enim inter alia liberaliter inſtitutum, ſi ad ſeruilia miniſteria adhibeatur, ineptum & nihil futurum; alterius autem, qui liberali cultu caruerit, mores eſſe, qui talia quidem prompte, ac celeriter obire nouerit miniſteria, ἀναβάλλεσθαι δὲ οὐκ ἐπισταμένου ἐπιδέξια ἐλευθέρως, *ceterum qui dextrè, & vt liberum decet componere pallium neſciat*. Ita rectè hunc locum magnus Caſaubonus contra interpretum oſcitantiam conſtituit, atque explicauit, cap. VIII. Ἐπιδέξια enim, vt Pindari ſcholiaſtes docet, eſſe δεξιῶς, ideſt *dextrè, & vt liberum hominem decet*: contrarium ἐπαρίστερα περιβεβλῆσθαι, *ſiniſtre, & indecenter veſtem geſtare* apud Artemidorum, & Ariſtophanem. Itaque idem eſſe ἀναβάλλεσθαι, quod apud alios περιβάλλεσθαι, nempe pallium componere, vt Lucianus de componenda Hiſtoria, notam hominis minime ingenui ab indumentis, & cultu ponit. ὁ οὔτε τὴν ἐσθῆτα οἶδεν ὡς χρὴ περιβαλλεσθαι, *qui neſcit pallium, vt oportet, componere*. Idem de lectis veteres Stoicos deſcribens: *Videas ipſos ornatè incedentes* ἀναβεβλημένους εὐσταλῶς, *pallio decenter compoſito*. Et in Timone de Philoſophi cultu modeſtiam prætereunte: τὸ σχῆμα εὐσταλὴς καὶ κόσμιος, τὸ βάδισμα, καὶ σωφρονικὸς τὴν ἀναβολήν. *Cultu decorus, atque ornatus, inceſſu, ac pallio modeſtè compoſito.*

Ceterum pallium fuiſſe veſtimentum fuſum, & ad pedes vſque fluens, non ſolum ex ſtatuis, & auctoritate Quintiliani

lam aduenienti Pompeio honoris cauſa aſſurgere ſolitum; *καὶ ἀπάγοντος τῆς κεφαλῆς τὸ ἱμάτιον*. Et alibi de Demetrio Pompeii liberto, cuius tanta importunitas, ut ante herum diſcumberet, *ἔχων δὲ ὄπισθεν κατὰ τῆς κεφαλῆς τὸ ἱμάτιον*. Nam & hic, & alibi non de capitis tegmine, pileo, aut palliolo intelligendum, ſed de togæ extrema parte, ſiue lacinia, quam capiti iniectam interdum arcendo ſoli, aut imbri, item in re ſubita, ac calamitoſa, alias docuimus. Ita quod tradit Plutarchus in Apophtegmatis Scipionem minorem, cum in Ægyptum veniſſet, nauique egreſſus *ἐβάδιζε κατὰ τῆς κεφαλῆς ἔχων τὸ ἱμάτιον ἠξίουν ἀποκαλύψασθαι*. Quod togæ caput tectum haberet, intelligendum eſt, non pænula: quod vertit Interpres.

Ἱμάτιον etiam pro ſtragula veſte ſumi Budæus obſeruat ex Athenæo lib. XII. *Κατεσκεύαστο ὁ οἶκος πολυτελῶς, καὶ μεγαλοπρεπῶς ἱματίοις τε καὶ ὀθονίοις πολυτελέσιν*. Sed quod etiam apud Matthæum pro ſtragula veſte *ἱμάτιον* ſumatur, non facile perſuaſerit. Nam cap. IX. *οὐδεὶς δὲ ἐπιβάλλει ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ*. Ibi *ἱμάτιον* non pro ſtragula, ſed pro qualibet veſte accipiendum eſt, quemadmodum Lucę V. & Marci II. accipitur. Subiicit idem vir doctiſſimus *ἱμάτιον* alias ſignificare pallium, hoc eſt tribonium: quod ſupra tunicam induitur. Quod neque ex toto verum eſt. non enim quodcumque tunicæ induebatur tribonium erat; Sed pallium detritum, ac vile, pauperum ferme, ac Philoſophorum, ut infra dicturi ſumus.

Licet ergo *ἱμάτιον* quodlibet veſtis genus etiam ſtragulæ ſignificaret, proprie tamen id modo indumentum, quod tunicæ ſuperinduebatur. Demoſthenes: *Ὥστε μὲ θοἰμάτιον ἀφεῖσθαι, καὶ μικροῦ γυμνὸν ἐν χιτωνίσκῳ γενέσθαι φεύγοντα*. Plutarchus in Lycurgo de diſciplina adoleſcentium: *Γενόμενοι δὲ δωδεκαέτεις, ἄνευ χιτῶνος ἤδη διετέλουν ἓν ἱμάτιον εἰς τὸν ἐνιαυτὸν λαμβάνοντες*. *Emenſo autem duodecimo ætatis anno ſine tunica iam agebant, vnum pallium in annum accipientes*. Idem in præceptis connubialibus XI. de Borea, & Sole ex certamine hominem deſpoliantibus. *Flante Borea viator ἱμάτιον corpori*

pori vehementius adpreſſit: at ſole ardente καὶ τὸν χιτῶνα τῷ ἱματίῳ προσαπεδύσατο. *Vna cum pallio etiam tunicam exuit.* Ælianus Variæ lib. I. cap. XVI. de Apollodoro, qui Socrati morituro *attulit tunicam pretioſa lana, pulchreque contextam ſimile item pallium, & rogauit* ἐνδῦντα αὐτὸν τὸν χιτῶνα, καὶ θοἱμάτιον περιβαλλόμενον *bibere cicutam.*

Quanquam ἱμάτιον etiam pro pallio muliebri idem Plutarchus poſuit eodem libro Præceptorum connubialium. XXXII. θεανὼ παρέφηνε τὴν χεῖρα περιβαλλομένη τὸ ἱμάτιον. *Theano dum pallium imponit manum, & cubiti partem renudauerat.* Non recte Interpres. *Veſtem induens.* Quare idem in Lycurgo ad diſtinctionem pallium virile appellat, quo de more Lacænæ cum nuberent amiciebantur: ἱματίῳ δὲ ἀνδρείῳ, καὶ ὑποδήμασιν ἐνσκευάσασα. Immo & pro tunica ab eodem ponitur de Claris mulieribus. Laudans enim mulieres Chias narrat Chios à Coronenſibus bello victos deditionem feciſſe ea conditione, vt vrbe egrederentur, χλαῖναν μίαν ἕκαστον καὶ ἱμάτιον Chlænam modo & tunicam habentes, reprehenſos à mulieribus, quæ dicerent, ὅτι χλαῖνα μὲν ἐστὶ τόξυστον, χιτὼν δὲ ἡ ἀσπίς, quod haſta pro chlamyde, clypeus pro tunica viris fortibus eſſet.

Φᾶρος etiam appellarunt Græci indumentum exterius quod tunicæ imponebatur, tam virile, quam muliebre. Homerus Οδ. ο: Χιτῶνα δῦνεν, καὶ μέγα φᾶρος ἐπὶ στιβαροῖς βάλετ᾽ ὤμοις. *Tunicam induit, & magnum pallium humeris iniecit.* Vbi notat Euſtathius proprie de tunica dici indui, quæ veſtis interior, at de pallio, quod exterius, inijci, ſiue imponi. Ἔοικε γὰρ μανδοειδές τι νῦν τὸ φᾶρος εἶναι, καὶ οὐ δυτὸν ἀλλὰ ἀναβλητόν. *Quod non indueretur, ſed imponeretur, ſiue circumponeretur.* Pro pallio fœmineo Οδ. ε. ἀργύφεον φᾶρος μέγα ἕννυτο νύμφη. *Argenteum ſiue candidum pallium magnum induit Dea.* Interpres *ſtolam* vertit, ſed ſtola tunica fuit, non pallium. Quamquam fuiſſe eam tunicam ex iis, quæ ſequuntur coniicere licet. Quod ſcilicet auream zonam lumbis circumpoſuit. Quomodo enim pallium zona cingi potuit? Sed fuiſſe pallium, ſiue peplum muliebre apparet Οδ. θ. de Penelo per

πορφύρεον μέγα φᾶρος ἑλὼν χερσὶ στιβαρῇσι κὰκ κεφαλῆς εἴρυσσε, κάλυψε δὲ καλὰ πρόσωπα. *Purpureum magnum pallium præhenſum manibus grauibus In caput traxit, obtexitque pulchram faciem.* Quomodo enim tunica trahi in caput, oſque obnubere poterat? Quare credere licet φᾶρος generice pro quauis veſte vſurpatum. Pro pallio virili paſſim Homerus. Οδ. δ. de filia Neſtoris poſtquam Telemachum hoſpitem lauacro fouerat. Ἀμφὶ δέ μιν φᾶρος καλὸν βάλεν ἠδὲ χιτῶνα. *Circumpoſuit autem pallium pulchrum, & tunicam.* Philippus in Anthologia lib. I. cap. I. de Xerxe, qui cum Leonidæ corpus mortuum aſpexiſſet honoris cauſa, ἐχλαίνου φάρεϊ πορφυρέῳ. *Inuoluit pallio purpureo.* Hæc tamen vox nonniſi apud poetas reperitur, & inter poetica vocabula à Polluce recenſetur lib. VII. cap. XII. λώπη δὲ, καὶ ῥάκη, καὶ φᾶρος, καὶ ἱμάτια, καὶ λῶπος ποιητικά. Heſychius φᾶρος, ἱμάτιον, περιβόλαιον interpretatur. Omne enim veſtimenti genus exterius quod tunicæ impoſitum corpus circumiret, atque inuolueret Græcis περιβόλαιον, περιβολὴ, περίβλημα: item ἀναβολὴ, ἀναβόλαιον, ἐπίβλημα dicebatur. Quod Latini Amictum, quod *Am*, ſiue ἀμφὶ, circa corpus iniiceretur. Plutarchus Præceptis connubialibus XI. veſtem, quæ tunicæ ſuperinduitur, modo ἱμάτιον, modo περιβολὴν appellat.

Pallium. Eius notatio. Veſtis ſtragula Romanorum. Amictus Græcorum. Pallium Proconſulare. *Cap. III.*

QVod Græci ἱμάτιον, & φᾶρος Latini Pallium dixere, à pellibus deducit Iſidorus, quod *ſuper indumenta*, inquit, *pellicia veteres induebatur*. Satis inepte. Nam commune pallium ex lana fuit, ſicut reliqua veſtimenta. Illud etiam ineptius, pallium eſſe, quo adminiſtrantium ſcapulæ conteguntur, vt dum miniſtrant expeditius diſcurrant. Haud vidi magis. Cur enim non expeditiores in tunica, in qua ſola olim miniſtros fuiſſe docuimus? Locus Plauti nihil ad rem. *Si quid facturus, ex appende in hu-*

meris

meris pallium, & pergat quantum valet tuorum pedum pernicitas: de quo infra. Rectius ergo idem pallium à palla deriuari ait. Quæ inde dicta, teſte Varrone, quod *palam, & foris eſſet*. Alibi *ab irrugatione, & mobilitate, quæ circa finem huiuſmodi veſtium*, ἀπὸ τοῦ πάλλειν. Nam vere in Romano cultu, non alius pallij vſus, quam in fæminis, quarum habitus exterior palla dicebatur: quæ nihil aliud fuit quam pallium, apertum ſcilicet, quodque corpori circumiectum illud veſtiret. Pallam præterea citharœdorum, & tragœdorum fuiſſe alias demonſtrauimus: item veſtimentum virile, ſed peregrinum, quæ heic non reponam. Latinam tamen *Pallij* vocem inferiores Græci ſuam fecerunt. Heſychius Τριβώνιον πάλλιον, & alibi. ῥήγεα πάλλια βαπτά. Gloſſæ. Pallium, πάλλιον, Gauſapa πάλλια βαρβαρικά.

Ceterum quemadmodum ἱμάτιον pro veſte ſtragula Græcis vſurpatum notauimus, ita & *pallium* apud Latinos. Ouidius Amorum I. El. II.

Hæc tamen aſpiciam, ſed quæ bene pallia celant:
Illa mihi cæci cauſa timoris erunt.

Et paulo infra.

Sæpè mihi, dominaque mea properata voluptas
Veſte ſub iniecta dulce peregit opus.
Hoc tu non facies, ſed ne feciſſe puteris
Conſcia de tergo pallia deme tuo.

Propertius lib. IV. Eleg. III.

At mihi cum noctes induxit veſper amaras
Si qua relicta iacent, oſculor arma tua.
Tum queror in toto non ſidere pallia lecto,
Lucis & auctores non dare carmen aues.

Et Iuvenalis Sat. VI,

Tunc corpore ſano
Aduocat Archigenem: oneroſaque pallia iactat.

Vbi vetus Interpres. *Simulat ægritudinem ſocrus, vt habeat facultatem ad ſe filia veniendi, cauſa adulterij*. Item Martialis lib. I. de catella Publii.

Et deſiderio coacta ventris

Gutta pallia non feſellit vlla.
Sed blando pede ſuſcitat toroque
Deponi rogat, & monet leuari.

Proprie tamen *Pallium* nonniſi Græcanicum indumentum fuit, vt toga Romanorum. Suetonius Auguſto cap. XCVIII. *Sed ceteros continuos dies inter varia munuſcula togas inſuper, ac pallia diſtribuit, lege propoſita, vt Romani Græco, Græci Romano habitu vterentur.* Ideſt Græci cum toga, Romani cum pallio incederent. Idem Claudio. XV. *Peregrinitatis reum orta inter aduocatos contentione, togatumne, an palliatum dicere cauſam oporteret, mutare habitum ſæpius iuſſit.* Quod ſcilicet nullus geſtandi togam ius haberet, niſi ciuis Romanus. Val. Maximus lib. II. cap. II. Inter cetera Romanæ grauitatis indicia illud ponit, quod Græcis numquam niſi Latinè reſponſa darent: immo eoſdem etiam in ipſa Græcia per interpretem loqui cogerent. Quo ſcilicet Latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur. *Nec illis*, inquit, *deerant ſtudia doctrinæ, ſed nulla non in re pallium togæ ſubijci debere arbitrabantur.* Plinius lib. IV. Epiſt. XI. De Liciniano qui exul in Sicilia profitebatur. *Idem cum Græco pallio amictus intraſſet (carent enim togæ iure, quibus aqua, & igni interdictum eſt) poſtquam ſe compoſuit, circumſpexitque habitum ſuum, Latine, inquit, declamaturus ſum.* Plautus licet in Comœdia palliata ſeculi ſui morem reſpexerit, cum in Curculione Philoſophos perſtringit, qui in Græco pallio.

Tum iſti Græci palliati, capite operto, qui ambulant,
Qui incedunt ſuffarcinati cum libris, cum ſportulis.
Conſtant, conferunt ſermones inter ſe ſe drapetæ
Obſtant, obſiſtunt, incedunt cum ſuis ſententijs.

Quare Appianus lib. V. ciuil. pallium appellat στολὴν ἑλληνικὴν: *veſtem Græcanicam.* Ceterum licet Vlpianus *pallium* inter communia veſtimenta recenſeat (quo loco fallitur Bayfius, qui communia veſtimenta interpretatur, quæ promiſcuæ veſtes Tacito dicuntur, nam Tacitus ibi promiſcuas veſtes ſericas appellat, quæ cum propriæ fœminarum etiam à viris vſurparentur) licet inquam Iuriſconſultus *pallium*

inter

inter communia veſtimenta connumeret, nullus tamen Romæ pallij vſus in viris, etiam poſtquam togæ depoſitæ ſunt. Vt propterea veteres illi duces notati ſint, quod aliquando in prouincijs depoſita toga pallium induerint, Scipio in Sicilia, Germanicus in Ægypto. Ita Rabirio obiectum eſt, *quod homo Conſularis ſoccos habuerit, & pallium*. At inferiori æuo aliquis pallii vſus ipſis Imperatoribus fuiſſe videtur. Nam apud Vopiſcum iubet Valerianus dari Aureliano inter reliqua, *tunicas ducales ruſſas quatuor, pallia Proconſularia duo*. Ibidem iubet idem Probo dari *pallia Gallica fibulata duo*, Et in Epiſtola Commodi ad Albinum: *Sane vt ibi inſigne aliquod Imperialis maieſtatis accedat, habebis vtendi coccinei pallij facultatem me præſente*. Sed quodnam fuerit hoc pallium non ita certum eſt. Nam Procoſs. domi in prætexta, in exercitu paludamentum habuere. quod cum eſſet, aut album, aut coccineum, nihil noui largitus eſt Albino Commodus, qui & antea ius paludamenti coccinei habebat. Niſi dicere velimus ſub Imperatoribus priuatis ducibus, Legatis nempe, & Proconſulibus ademptum ius coccinei paludamenti, ſoliſque Imperatoribus ſeruatum.

Pallium commune. Eius figura. Cap. IV.

QVi de re Veſtiaria ſcripſerunt, pallium Græcum geſtamen eſſe, ſed & Philoſophorum habitum fuiſſe obſeruant, ex Gellio lib. IX. *Video*, inquit Herodes, *barbam, & pallium, philoſophum nondum video*. Sed ſi omnes Romæ Græci, & quicumque ius togæ non habebant palliati erant, illud ſequitur, aut omnes Romæ peregrinos pro philoſophis habitos, aut aliquod diſcrimen inter vulgare pallium, & philoſophicum fuiſſe. Videndum ergo prius, quale fuerit commune pallium, ut inde philoſophorum habitus, cultuſque noſcatur.

Et pallium quidem fuiſſe veſtimentum apertum, quod tunicæ imponeretur, laxum, atque ad pedes fuſum, nullus dubitat. Tota difficultas in eo vertitur, num etiam omne pal-

ſium ; immo veſtimenta omnia aperta quadrata fuerint ; ſiue quadrangula, quod doctis viris viſum eſt. Quia ſcilicet Athenæus tradit Romanos in Aſia, vt Mithridatis iram effugerent, depoſitis togis quadrata veſtimenta ſumpſiſſe. Et Appianus lib. v. ciuil. narrat Antonium in Ægypto pallium Græcanicum quadratum ſumpſiſſe. Sed, vt in ſuperioribus libris adnotauimus, quo minus huic opinioni aſſentiamur, non una ratione ducimur. Nam ſi omnia veſtimenta aperta eadem & quadrata fuere, cur quædam quadrata à ſcriptoribus peculiariter notantur ? Vetula apud Petronium *quadrato pallio incincta*, hoc eſt pallio in nodum coacto ſuccincta vt toga Gabino ritu cingebatur. Feſtus *ricinium, & ricam quadratum pallium fœmineum fuiſſe* dicit, cum tamen omne pallium apertum eſſet. Quid autem proprie ricinium eſſet, ne ipſe quidem Feſtus intellexit, qui modo pallium fuiſſe, modo togam dicit : ſed qui fieri potuit vt idem pallium rotundum ſit, & quadratum, non intelligo. Verba Feſti ſunt: *Ricinium omne veſtimentum quadratum ij, qui duodecim interpretati ſunt, eſſe dixerunt : vel togam qua mulieres vtebantur*. Toga rotunda, pallium quadratum. Neque audiendi ſunt, qui flammeum cum ricinio confundunt. Nam *flammeum* velum fuit amiciendo capiti, quod perpetuo à Flaminia geſtatum, boni ominis cauſa ad nuptias translatum eſt, vt idem teſtatur. Hoc pallium, illud palliolum, quæ diſtincta fuere.

Præterea omne ſagum iſtorum ſententia apertum, ergo & quadratum. Atqui Iſidorus Sagum Gallicum quadratum fuiſſe tradit. Non igitur commune ſagum tale fuit. Sed, quod miror viros doctiſſimos effugiſſe, Tertullianus vetus Carthaginenſium pallium fuiſſe dicit quadrangulum, quod ipſius ætate tantum à ſacerdotibus Æſculapii geſtabatur : non ergo quod Tertullianus, & reliqui ſanctiorem philoſophiam profeſſi gerebant tale fuit. *Tamen & vobis habitus aliter olim : tunica fuerunt & quidem in fama de ſubteminis ſtudio* : & quæ ſequuntur. mox ſubiicit : *Pallium extrinſecus habitus, & ipſe quadrangulus, ab vtroque laterum regeſtus, & ceruicibus*

cir-

Digitized by Google

circumſtrictus, *in fibulæ morſu humeris acquieſcebat. Inſtar eius hodie Æſculapio Sacerdotium eſt*. Quid opus erat vetus pallium ad illud ſacerdotum Æſculapii exigere, ſi illud, quod togæ prætulerat Africanus, quadrangulum, & antiquo ſimile fuit? Quæ manifeſto vincunt, diuerſum ab antiquo pallium Tertulliani fuiſſe: ut illud quadrangulum fuerit, hoc nequaquam. Illud ergo deſcribit, quod in uſu eſſe deſierat, non quod in oculos incurrebat.

Alias exiſtimauimus, pallium quadratum fuiſſe, quod duabus plagulis diuiſum, quatuor in inferiori parte angulos haberet, quodque fibula in humeris nectebatur: idque commune Græcorum. at philoſophorum non fuiſſe quadratum, ſed ſemirotundum noſtriſque palliis haud abſimile, quod non infibularetur, ſed dextra pars in humerum ſiniſtrum iniiceretur. Sed mutare ſententiam nos cogunt veteres ſtatuæ palliatæ, in quibus nec duæ iſtæ plagulæ nec fibula uſquam apparet: ſed pallium omnino noſtri ſimile eſt, fuſum ſcilicet & ſemirotundum, quale prorſus pallium Romanarum mulierum, ſiue palla, cuius formam ex antiquis monumentis antè reddidimus. Ex ijs etiam quæ mox de modo geſtandi pallium apud veteres dicturi ſumus, neque fuiſſe duas plagulas, neque fibulæ morſu nexum fuiſſe apparebit. Si eſt igitur aliquis in re difficillima coniecturæ locus, crediderim pallium quadratum non fuiſſe Græcorum, ſed Aſiaticorum, & reliquarum gentium ad Orientem colentium, & ideo Romanos, qui in Aſia negotiabantur, ut Mithridatis crudelitatem euaderent, poſitis togis, quadrata veſtimenta gentis illius propria ſumpſiſſe: Antonium etiam in Ægypto ſtolam quadrangulam induiſſe, vt Cleopatræ gratificaretur. Id autem pallium tantum poſteriorem corporis partem operuiſſe, & vere quadrangulum fuiſſe, cuius anguli duo ſuperiores fibula ceruicibus adſtringerentur, duo ad latera, & infra caderent. Nihil tamen certi affirmare auſim, quia Appianus libro quinto ciuilium ſtolam illam ſiue pallium quadrangulum Antonii Græcanicum appellat. Καὶ στολὴν εἶχε τετράγωνον Ἑλληνικὴν

ἀντὶ

ἀντὶ τῆς πατρίου; Eodemque habitu Athenis verſatum cum Octauia, quem Alexandriæ cum Cleopatra habuerat: vbi credibile eſt Græcum pallium more gentis induiſſe. Itaque amplius cogitandum cenſeo.

Modus geſtandi pallium. Brachium cohibere. Manum chlamyde inuoluere. Cap. V.

QVemadmodum non vnus geſtandi togam modus fuit apud Romanos, cum antiquiſſimo tempore ita vtrumque humerum, & brachium operiret, vt ſola manus extaret, poſteriori æuo dexter cum brachio numerus exereretur. Ita apud Græcos non eodem modo ab omnibus geſtatum pallium videtur. Cum enim veſtimentum apertum eſſet, potuit, quemadmodum nunc fieri videmus, ita geſtari, vt pars vtraque ad pedes fuſa caderet, vel una pars ſiue ala, dextra ſcilicet ſiniſtro brachio imponeretur, aut eidem ſubiiceretur, aut demum ſiniſtro humero iniiceretur. Communis tamen ratio præcipue honeſtiorum veſtiendi pallii vltima fuit, nempe ut pars pallii dextra in ſiniſtro humero imponeretur, vt totum corpus atque vtrumque humerum inuolueret, ſolaque fere dextra ad pectus extaret inuoluto brachio, interdum ipſa quoque operiretur. Quintilianus lib. XI. cap. III. ait veteribus Romanis nullos ſinus in toga, mox perquam breues fuiſſe: *Itaque* inquit *etiam geſtu neceſſe eſt vſos eſſe in principijs eos alio, quorum brachium, ſicut Græcorum, veſte continebatur*. Græci igitur brachium veſte, hoc eſt pallio continebant. Ita vt aliquando ipſa manus pallio inuolueretur. Plutarchus in Politicis narrat Periclem inceſſu tardo, atque oratione leni vſum, compoſitum os ſolitum præferre, poſtremo manu intra pallium cohibita vnam omnino vſurpaſſe viam, quæ ad forum, & Curiam perduceret. Καὶ τὴν χεῖρα συνέχειν ἐντὸς τῆς περιβολῆς. Xenophon de Rep. Lacedæmoniorum tradit Lycurgum, quum in Græcia qui ex ephebis exceſſerant ſoluti, ac liberi à præceptoribus eſſent, inſtituiſſe ut Lacones iuvenes facti ἐντὸς τοῦ ἱματίου τὼ χεῖρε ἔχειν.

Manum

Manum pallio cohiberent. Ephebi omnes in Græcia in chlamyde erant, iidemque anno tyrocinii manum chlamyde inuoluebant, ut Romæ tyrones brachium toga cohibebant. Vbi ex ephebis exceſſerant, ſumpto pallio more virorum cohibito brachio dextra exerebant: Lycurgus quo modeſtior ſuorum inceſſus eſſet decreuit, ut etiam dextram pallio continerent. Artemidorus lib. I. cap. LVI. *Epheborum, ſiue tyronum, habitum geſtare ſi ſeruus ſibi videatur, liber erit, quandoquidem ſolis ingenuis id lege permiſſum. Artificibus autem ſellularijs, ac Rhetoribus otium, ac ceſſationem in annum indicat.* χρῆ γὰρ τὸν ἔφηβον ἐν τῇ χλαμύδι καὶ τὴν δεξιὰν ἐνειλημένην ἔχειν. *Oportet enim ephebum dextram chlamyde inuolutam habere.* Rationem addit. Διὰ τὸ ἀργὴν μὴ εἶναι καὶ πρὸς ἔργα, καὶ πρὸς λόγους τὴν χεῖρα. *Quod ſcilicet manus otioſa ſit, & ad opera, & ad geſtum oratorium.* Quare nemo non videt particulam μὴ delendam eſſe quod monuit præſtantiſſimus Rigaltius, tum propter ſententiam, tum quia eadem verba ſine negatione apud Suidam leguntur. Et tamen non deſunt, qui in commentarijs Orationum Ciceronis retinendam eſſe contendant, & Suidam ex Artemidoro corrigendum. Nimis profectò imperite. Nam hoc pacto tota ſententia perit. Ideo enim manus intra chlamydem cohibita ceſſationem ab opere, & ab orando indicabat, quia ita inuoluta, neque operi faciundo, neque actioni oratoriæ apta erat. Quod ſi Græci per annum tyrocinij feriebantur, non tamen ſequitur etiam Romanos eodem anno ceſſaſſe licet brachium veſte continerent, ſed de manu loquitur Artemidorus, quæ apud Romanos exerebatur, & ideo in opere, ac geſtu minime otioſa erat, ut Græcorum epheborum.

Reliqui omnes palliati, ſaltem honeſtiores vt dicebamus pallio brachium continebant, vt ſola manus extaret. Val. Maximus lib. VI. cap. XI. de Polemone Athenienſi, qui è conuiuio temulentus in Xenocratis ſcholam petulanter irruperat: *Orta vt par erat omnium indignatione, Xenocrates vultum vt par erat in eodem habitu continuit, omiſſaque re, quam differebat, ad modeſtia, ac temperantia loqui cœpit. Cuius grauitate ſer-*

ſermonis reſipiſcere coactus Polemon, primum coronam capite detractam proiecit, paulo poſt brachium intra pallium reduxit. Quintilianus lib. XII. *Quapropter falli mihi multum videntur, qui ſolos eſſe Atticos credunt tenues, lucidos, & ſignificantes; ſed quadam eloquentia frugalitate contentos, ac ſemper manum intra pallium continentes.* Hoc habitu ſtatuam M. Aurelij palliatam videre eſt in atrio Palatii Veneti, quam beneficio Andreæ Moreti Mathematicorum hac ætate clariſſimi hic damus. Altera extabat in hac vrbe in domo Quirinorum inde Venetias translata.

Tabula XXVII. & XXVIII.

Magna

Digitized by Google

Tab. XXVII.

Geo Georg sculps

Magna Veterum cura in pallio decorè, & ciuiliter componendo. Ἀναβάλλεσθαι ἐπιδέξια. *Cap. VI.*

QVanta veterum Græcorum fuerit cura in veſtitu decoro palliique modeſto atque ingenuo circumiectu, vel vnus Athenæus docuerit lib. I. Magnopere enim veteres adlaboraſſe tradit κοσμίως ἀναλαμβάνειν τὴν ἐσθῆτα, *ornatè, ac decenter pallium componere*: vt eos irriderent, quibus id negligeretur. Adducit Platonis locum in Theæteto, qui comparans inter ſe hominem liberaliter educandum, & eum qui ingenua educatione caruerit, notas, quibus dignoſci queant, profert. Ait enim inter alia liberaliter inſtitutum, ſi ad ſeruilia miniſteria adhibeatur, ineptum & nihil futurum: alterius autem, qui liberali cultu caruerit, mores eſſe, qui talia quidem prompte, ac celeriter obire nouerit miniſteria, ἀναβάλλεσθαι δὲ οὐκ ἐπισταμένου ἐπιδέξια ἐλευθέρως, *ceterum qui dextrè, & vt liberum decet componere pallium neſciat*. Ita recte hunc locum magnus Caſaubonus contra interpretum oſcitantiam conſtituit, atque explicauit, cap. VIII. Ἐπιδέξια enim, vt Pindari ſcholiaſtes docet, eſſe δεξιῶς, ideſt *dextrè, & vt liberum hominem decet*: contrarium ἐπαρίστερα περιβεβλῆσθαι, *ſiniſtre, & indecenter veſtem geſtare* apud Artemidorum, & Ariſtophanem. Itaque idem eſſe ἀναβάλλεσθαι, quod apud alios περιβάλλεσθαι, nempe pallium componere, vt Lucianus de componenda Hiſtoria, notam hominis minime ingenui ab indumentis, & cultu ponit. ὃ οὔτε τὴν ἐσθῆτα οἶδεν ὡς χρὴ περιβάλλεσθαι, *qui neſcit pallium, vt oportet, componere*. Idem de ſectis veteres Stoicos deſcribens: *Videas ipſos ornatè incedentes* ἀναβεβλημένους εὐσταλῶς, *pallio decenter compoſito*. Et in Timone de Philoſophi cultu modeſtiam prætereunte: τὸ σχῆμα εὐσταλὴς καὶ κόσμιος, τὸ βάδισμα, καὶ σωφρονικὸς τὴν ἀναβολήν. *Cultu decorus, atque ornatus, inceſſu, ac pallio modeſtè compoſito*.

Ceterum pallium fuiſſe veſtimentum fuſum, & ad pedes vſque fluens, non ſolum ex ſtatuis, & auctoritate Quintiliani

conſtat lib. XI. *Togam veteres ad calceos vſque dimittebant, vt Græci pallium*. Sed etiam ex eo colligitur, quod qui illud in amictu ſupra genua ſubducerent, negligentiæ ac ruſticitatis arguebantur. Ælianus lib. X. cap. XI. Variæ, Zoili habitum deſcribens. *Barbam promiſſam alebat, radebat caput ad cutem*, καὶ θοιμάτιον ὑπὲρ τὸ γόνυ ἦν. *Pallium ſupra genua cadebat*. Athenæus ibidem affert verba Philæteri, ſiue Amphis veteris poetæ, quæ ex emendatione Caſauboni ſic lege. Ἀμφίβαλε ςέρνοις φᾶρος, ὦ καθήσεις τάλαν; μηδ' ἀγροίκως ἄνω γόνατος ἀμφέξῃ. Iubet pectori iniici pallium, vetatque ruſticorum more ſupra genua aduolui. De quo more plura idem Caſaubonus notauit ad Theophraſti Characteres περὶ ἀγροικίας. Καὶ ἀναβεβλημένος ἄνω τοῦ γόνατος καθίζανειν ὥςε τὰ γυμνὰ αὐτοῦ φαίνεσθαι. *Sæpe etiam pallio ita ſupra genua contracto ſedet, vt denudatæ corporis partes appareant*. Caſaubonus genericè, *ſubducta veſte*, qua voce etiam tunica ſignificatur. Sed de pallio intelligendum eſt. nam proprie ἀναβεβλημένος de pallio dicitur, quod iniicitur, ſiue circumponitur. Vbi non eſt præter rem apud vtrumque ſcriptorem fieri mentionem ſedendi. nam, cum tunicæ viriles tam apud Græcos, quam apud Romanos paulo infra genua caderent, eueniebat ut in ſedendo contraherentur, fierentque breuiores, cumque nullus fæminalium, aut braccarum uſus eſſet poterant illa renudari, quæ melius teguntur, niſi vel obducta toga, vel demiſſo decenter pallio velarentur. Huc pertinet apophthegma Philippi Macedonum Regis apud Plutarchum. Cum ſub corona captiuos venderet, ἀνεςαλμένῳ τῷ χιτῶνι, καθήμενος οὐκ εὐπρεπῶς, *tunica contracta indecore ſedens*, vnus ex iis qui vendebantur acceſſit, & ad aurem Μικρὸν, inquit, κατωτέρω τὴν χλαμύδα ποίησον. ἀσχημονεῖς γὰρ οὕτω καθήμενος. *Paulo inferius chlamydem dimitte, ſic enim ſedens indecore te habes*. Qui ergo ita ſedebant, vt ſupra genua pallium, vel chlamydem contraherent, indecore atque illiberaliter facere dicebantur.

Pal-

Pallium in humeros reÿcere. Caſauboni opinio expenſa. Ariſtophanes non vno in loco explicatus. Notatus eius Interpres. *Cap. VII.*

DEcorus igitur, atque ingenuus pallii amictus erat; cum eius pars dextra ad pedes cadens attollebatur, atque ita ſiniſtro humero imponebatur, ſiue iniiciebatur, ut latente brachio ſola dextra extaret. quod proprie ἀναβάλλεσθαι Græci dixerunt, & pallium ἀναβολὴν, quod ſcilicet de inferiori corporis parte attolleretur, ſiue ſubduceretur, ac ſiniſtro humero imponeretur ſiue iniiceretur. Caſaubonus tamen ad Theophraſtum obſeruat, ſi Græcis aliquid diligentius eſſet faciendum, aut pallium deponere ſolitos, aut in humeros retrorſum reiicere. Quod noſtram de modo geſtandi pallium opinionem euertere videtur. Si enim actuoſi, & feſtinantes pallium in humeros reiiciebant, non ergo communis ille pallii amictus fuit. Sed ſubiicit ille, ab expeditis ſolum, atque iter aggredientibus in humeros retrorſum reiici ſolitum. Aliud igitur erat, unam tantum pallii partem, ſiue alam, nempe dextram ſiniſtro humero imponere, qui habitus ferme honeſtiorum, aliud totum pallium, ideſt vtramque partem, dextram in ſiniſtrum, ſiniſtram in dextrum humerum retrorſum reiicere, vt nempe ita ſubducto, atque in collum coniecto pallio vtrumque brachium exererent, minimeque pallium feſtinantes impediret, quod cum ad pedes funderetur, cruribus inuolutum curſuræ moram obiiciebat.

Ceterum quod ſubiicit vir ille incomparabilis, hoc etiam Athenis factum, quando in publicum, aut in concionem prodibant homines, qui naui, & actuoſi haberi volebant, longe eum fugit ratio, neque id ullo modo ex Ariſtophanis Concionantibus colligi poteſt, vt mirum ſit ſummum virum nimis ſecure, ne dicam oſcitanter, in eo loco verſatum eſſe. Ibi enim mulieres perſuaſuræ viris, ut ſibi Reip. regimen traderetur, prodituræ in concionem, quo fallerent viros, virilem habitum mentiuntur, ſeque ad omnia componunt,

at-

atque inſtruunt, ut cultu, geſtuque eſſe viri viderentur. Inter reliqua Praxagora ſycophantiæ huius magiſtra hortatur mulieres, ut tunicas virorum more ſuccingant. Verba eius ſunt.

Ἄγε νυῦ ἀναςίλλεϑ' ἄνω τὰ χιτώνια
Υποδεῖϑε δὶ ὡς τάχιςα τὰς Λακωνικὰς
Ὥσπερ τὸν ἄνδρα ϑεᾶϑ', ὅτ' εἰς ἐκκλησίαν
Μέλλοι βαδίζειν ἢ θύραζ' ἑκάςοτε,

Perperam Interpres. *Age nunc trahite ſupra veſtes*. Vertendum fuit. *Agite nunc ſubducite tuniculas, ſubligate quam citiſſime Laconicas, quemadmodum virum videtis, quando in concionem vult ire, vel foras procedere*. Nulla hic mentio reiiciendi in humeros pallii, ac ne pallii quidem. Nam de iniectu pallii paulo poſt ſequitur.

Καὶ ϑοιμάτια τὰ ἀνδρεῖα τἄπερ κλέψατε
Επαναβάλλεϑε.

Et pallia virilia, quæ furata eſtis ſuperinijcite, ſiue componite. Tam viri, quam fæminæ vbique terrarum tunicas geſtabant, ſed tunicæ ſequioris ſexus longæ, ac talares erant, ut Romanarum ſtolæ, virorum ad medium ferè crus pertinebant. Iubet igitur, dum mimum inſtruit, Praxagora mulieris χιτώνια, tunicas ſubducere adinſtar virorum, tum Laconicas virile calceamentum ſubligare, ut viri faciebant, cum in publicum, atque in concionem prodirent: tum pallium virorum ſuperiniicere, ut viri eſſe crederentur. Paulo ante eadem veteratrix interrogat mulieres, an habeant barbam adſcititiam, baculos, laconicas, pallia virilia, quæ virorum inſignia: nihil de tunicis, quæ communes fuere, quaſque infra monet more virorum ſubducendas.

Cum autem ut diximus breues admodum virorum tunicæ eſſent, atque ita periculum eſſet ut mulieres, quæ ſuas tunicas ut viri ſubduxerant, ne dum tribunal aſcenderent niſi recte pallium componerent in ſedendo ſexum detegerent, præſtigiatrix monet illas occupare ſedes antequam veniant in concionem viri, ne ſcilicet ſubductis altius tunicis

cis

cis in actu ſedendi mulieres apparerent. *κἄπειθ' ὑπερβαίνουσα τις*
Ἀναβαλλομένη δείξει τοῦ φορμίσιον.

Ἀναβαλλομένη non eſt *reijciens pallium*, vt Interpres credit; ſed, dum pallium iniicit in actu ſedendi, & componit, præ inſcitia oſtendat id, quî mulier eſt. Quare ſubiicit. *Si autem ſedebimus, latebimus:* Ξυνειλαμέναι θοἰμάτια, *componentes pallia*, non *contrahentes veſtes*, ut Interpreti placuit.

Fruſtra ergo Ariſtophanis locum de more coniiciendi in humeros pallii magnus vir aduocauit: neque hic habitus ciuium, atque honeſtiorum hominum fuit, ſed ferme ſeruorum, cum ſe ad verſuram expedirent in Comœdiis palliatis. Plautus Captiuis:

Nunc certa res eſt, eodem pacto vt Comici ſerui ſolent
Conijciam in collum pallium, primo ex me hanc rem vt audiat.

Et Epidico:

Age nunc orna te Epidice, & palliolum in collum conijce;
Atque diſſimulato, quaſi per urbem totam hominem quæſiueris.

Quod & colligere pallium dicebatur. Idem alibi:

Collecto quidem eſt pallio, quidnam acturus eſt?

Sic Geta apud Terentium Phormione, vt Cteſiphontem properet inuenire; *humerum ſibi onerant pallio*. Quod fiebat, quia cum pallium ad pedes flueret feſtinanti moram obiiciebat. Quare in venatione aut depoſitum aut in humeros coniectum eſſe pallium, ex Oppiano Caſaubonus obſeruat. Quod ſane mirum eſt. quis enim pallio locus in venando? Certe nullus eius vſus in bello, propter eandem cauſam, ſed eius vicem chlamys, ſumpta, quæ breuior, ac fibula adſtricta, nec defluere, nec morari prælíantes poterat. Fuiſſe autem pallium pacis habitum vel unus Herodotus docuerit lib. 1. Nam cum Cyrus Lydorum gentem toties rebellem exitio daturus eſſet, conſulto Cræſo eius monitu, ne iterum defectionem molirentur, iuſſit arma tradere, & tunicis pallium imponere, & cothurnos induere. *κέλευε δέ σφεας κιθῶνάς τε ὑποδύνειν τοῖς εἵμασι.* Quod non minus mirum videri debet. Satis enim erat iis armorum uſum interdicere. Sequebatur enim ut in pallio, & tunica commune tunc veſtitu verſarentur.

Sed,

Sed, quod initio primi libri notauit Thucydides, ea tempeſtate Græcia fere omnis propter frequentia latrocinia, & crebras incurſiones etiam in pace armata degebat, itaque tunicæ ac pallii communis uſus ferme exoleuerat, cum lineas tunicas ſiue loricas paſſim geſtarent, & pro pallio chlamydes. Quem locum Thucydidis infra, cum de pallii materia agemus, examinabimus. Iuſſit igitur Cyrus Lydos depoſito terrore chlamydum, & loricarum pacis habitu, ideſt cum tunica pallium, uſurpare.

Quando brachium pallio exerebatur. Ἐπιδέξια ἐπαρίστερα. *Ariſtophanes explicatus.* *Cap. VIII.*

SEd vt reuertamur vnde digreſſi ſumus, magnam curam veteres adhibuerunt, ut pallio decenter compoſito incederent. Zeno Stoicus apud Laertium lib. VII. conuenire maxime iuvenibus dicebat in omnibus uti ornato decenter cultu, καὶ πορείᾳ, καὶ σχήματι, καὶ περιβολῇ. Athenæus loco laudato. *Hermippus ſcribit Theophraſtum ad horam condictam in Peripaton ſcholam ſuam ire ſolitum* λαμπρὸν καὶ ἐξησκημένον, *nitido & bene compoſito corporis cultu. Idem Hermippus ſcribit à Theocrito Chio reprehenſam fuiſſe,* ὡς ἀπαίδευτον *Anaximenis* περιβολὴν, *tanquam illiberalem pallij compoſitionem. Calliſtratus Ariſtophanaus maledictis inceſſit Ariſtarchum* ἐπὶ τὸ μὴ εὐρύθμως ἀμπέχεσθαι. *Quod non decore, ac concinne pallium aptaret.* Totus autem compoſiti pallii decor in eo erat, ut dextra parte, quemadmodum dicebamus, ſiniſtro humero impoſita contineretur brachium, aliquando etiam ipſa manus. Ἀυτὸς πάνυ κοσμίως προσῆλθεν ὑπὸ τὸ ἱμάτιον τὴν χεῖρα ὑποστείλας. Dio Chryſoſtomus in Boriſthenica de Calliſtrato adoleſcente: *Ipſe modeſte admodum acceſſit, manum pallio inuoluens.* Sed fuerit iſte ciuium habitus, cum otioſe per Vrbem incederent: quid actum in concione dicemus, cum in ſuffragiis ferendis manus porrigi, & extendi ſoleret? Quid cum oratores ad populum verba facerent? num ſine geſtu brachio

ita

ita inuoluto perorarunt. Tunc non manum modo, ſed totum quandoque brachium exertum fuiſſe credere par eſt. Apud Ariſtophanem Concionantibus facete admodum quærunt mulieres, quomodo in concione aptè manus mouere, ac tollere poſſent, quæ nonniſi tollere crura didiciſſent. Reſpondet Praxagora difficile negotium eſſe, ceterum χειροτονητέον, *conſentiendum* inepte vertit Interpres, ſed χειροτονητέον eſt *manum tollendam eſſe* ſiue *eleuandam*, ut fiebat in concione, cum aliquid decerneretur. Sequitur. Ἐξωμισάσαις τὸν ἕτερον βραχίονα. *Exercentibus alterum brachium*. Ita vetus Scholiaſtes: ἄχρι τῶν ὤμων γυμνωθείσαις, *exerto, ſiue renudato vſque ad humerum brachio*.

Æſchines tamen in Timarchum clare oſtendit, morem exerendi brachium non eſſe antiquum. *Quod nunc*, inquit, *omnes in more habemus*, τὴν χεῖρα ἔξω ἔχοντες λέγειν, *exerto brachio verba facere, hoc tunc temporis audax videbatur, ſummamque, cum id facerent, cautionem adhibebant*. Subiicit in foro Salaminorum poſitam Solonis imaginem, quæ ἐντὸς τὴν χεῖρα ἔχων, *manum pallio continebat*, idque monumentum, ac ſi ſimulachrum Solonis eſſe eo habitu, & compoſitione corporis, qua ad populum perorabat. Quod falſe eludere conatus eſt Demoſthenes de falſa legatione, *Non oportere* dicens *in orando, ſed in legationibus manum cohibere*. Hunc autem morem continendi brachium inter orandum primum à Cleone mutatum fuiſſe viri docti obſeruant, & ideo à Thucydide, atque Ariſtophane non ſemel reprehenſum. Plutarchus tradit primum C. Gracchum, cum oraret, ex humero togam deieciſſe, quemadmodum de Cleone traditur περισπάσαι τὴν περιβολήν, quod non eſt, pallium *ex humeris reteciſſe*, hoc enim pacto decidiſſet, ſed ita dextraxiſſe, ut brachium exereretur. Quare credibile eſt Ariſtophanem loco adducto notare Cleonem, atque arguere voluiſſe.

Eadem ratione tanquam inepti, & illiberales vulgo notabantur, qui pallium non eo modo componerent, qui eſt à nobis hactenus explicatus. Apud Athenæum eodem lib. 1. Hermippus ſcribit à Theocrito Chio Anaximenis περιβολήν

tanquam illiberaliter educati reprehendi. Et Calliſtratus Ariſtarchum inceſſit ἐπὶ τῷ ἀῤῥύθμως ἀμπέχεσθαι, *quod indecore amiciretur*. Qualis autem eſſet iſta indecens, atque illiberalis pallii compoſitio, docet Ariſtophanes in Auibus loco maxime inſigni. Neptunus enim ad Deum Triballum, qui legatus cum eo venerat, ait:

Οὗτος τί δρᾷς; ἐπ' ἀριστέρ' ἀμπέχῃ,
Οὐ μεταβαλεῖς θοἰμάτιον ὡς ἐπιδέξια.

In quo infeliciter Interpretes verſati ſunt.

Hic quid facis, in ſiniſtras ſic indueris?
Non mutas pallium tanquam in dexteras?

Sed ad intelligendum Interpretem, interprete opus eſt. Nec minus ineptit Cælianæ nuperus enarrator. *Iſte quid agis? pallio lauam obtegis: Ad dextram tu pallium non transferes?* Subjicit ex hoc ſequi: ne dextrum brachium apud Athenienſes fuiſſe expeditum. Quomodo id ſequatur, ipſe viderit: affert deinde veteris Scholiaſtæ verba, quæ de vera loco huius ſententia dubitare non ſinunt. *Hic*, inquit, *Neptunus barbaro dicit, qui ipſi aderat ad legationem* ὡς οὐκ ἐπιτηδείως ϛελλομένῳ τὴν ἐσθῆτα, ἀλλ' ἐπ' ἀριστερᾷ περιβαλλομένῳ, *quod inepte, & indecore pallium injiceret, & à ſiniſtra illud circumponeret more Thracum*. Quid planius? Athenienſes, ut dicebamus, & Græci omnes ita pallium componebant, ut ab dextro in ſiniſtrum induerent, ſiue eius partem dextram in humerum ſiniſtrum conjicerent; Barbarus iſte contra morem ab ſiniſtro in dextrum humerum pallium mittebat; quod Thraces faciebant. Ait ergo Neptunus ad eum:

Tu quid agis? ab ſiniſtra ſic pallium imponis?
Non illud dextrè, ac decore compones?

Ἐπιδέξια, ut diximus, recte Caſaubonus obſeruat eſſe dextre, & decore, utque liberum hominem decet pallium induere: ἐπαριστερά, contrario modo. Sed vocis huius notatio ab hoc more petenda erat.

Poſtremo qui pallium non apte ſubducerent, ſed illud traherent, partim tanquam ſoluti, & effœminati, partim ut negligentes notabantur. Plutarchus in Alcibiade affert

verba

verba Archippi de Alcibiadis filio. Βαδίζει φησὶ διακεχλιδὼς θοἰμάτιον ἕλκων. *Incedit*, inquit, *diffluens pallium trahendo*. Apud Terentium Eunucho ait Thais Chremeti: *Attolle pallium*. Vbi Donatus. *Vel quia Simplex eſt, vel quia ebrius pallium trahit Chremes*.

An pallium fibula necteretur. Tertullianus de pallio explicatus. Cap. IX.

ISta cum ad hunc modum ſe habeant, viris doctis in mentem veniſſe demiror, ut crederent ipſi atque aliis perſuaderent, in communi pallio fuiſſe aliquem fibulæ locum. Siccine ipſos nullam unquam ſtatuam palliatam vidiſſe, cuius aſpectu erroris arguerentur? Nullum ibi fibulæ veſtigium, nullus fibulæ in communi pallio uſus fuit. Quippe ſi, ut diximus, magna olim cura in pallio decore componendo veteribus fuit, totaque illa ciuilis habitus confirmatio in eo poſita erat, ut pars dextra pallii ſiniſtro humero imponeretur, & velato brachio dextera exereretur, ut quoties deflueret ea pars reponeretur, ac decenter infra genua caderet; ut à dextro in ſiniſtrum coniiceretur; ut non ſubduceretur altius, aut fluens traheretur. Nihil horum effici potuit ſi pallium fibula nixum fuiſſet, hoc eſt, ſi utraque pars pallii in humeris fibulæ morſu acquieuiſſet. Quomodo enim pars dextra ab imo ſubducta in læuæ humero collocaretur, ſi cum altera ad ceruicem adſtricta erat? Eadem fuiſſet in omnibus pallii compoſitio, nullus in cultu negligentiæ notatus, quando pallium ſemel fibula nexum, nec cadere, nec reponi poterat, non ἐπιδέξια, non ἐπαρίστερα inici, non labens fulciri, ac ſuo loco reddi.

Atqui Tertullianus horum ſententia in pallio fibulam agnoſcit. *Pallium extrinſecus habitus, & ipſe quadrangulus, ab utroque laterum regeſtus, & ceruicibus circumſtrictus in fibulæ morſu humeris acquieſcebat*. Quibus verbis inducti docent de vulgari pallio Græcanico loqui Africanum, quod in humeris fibula nexum ſedebat, & utrumque humerum ad-

uelabat, quod ſcilicet elegantiores circa ceruices ſtudioſe & cum cura in rugas diſpoſitum ſtringerent, ac moroſe ordinarent. Sed de communi pallio non eſſe locutum Tertullianum illa indicant. *Tamen & vobis habitus aliter olim.* Nempe pallium quale deſcribit. Id à communi, quod tunc geſtabatur, & paulo ante Tertullianus induerat, diuerſum fuiſſe, quæ ſequuntur manifeſto comprobant. *Inſtar eius hodie Æſculapio ſacerdotium eſt.* Si de communi pallio, quod ipſe gerebat, verba habuiſſet, quid opus erat illud moroſe deſcribere, quod in oculos incurrebat? Pallium ergo deſcribit, quod olim Carthaginienſes ferebant, antequam togam induerent, cuius forma tunc obſoleuerat, & tantum apud Æſculapii ſacerdotes remanebat. Si idem pallium fuiſſet cum vulgari, dixiſſet Rhetor: ſed vos etiam olim tale pallium geſtaſtis, quale in me denotatis. Diuerſum ergo fuit, hocque illius proprium, ut fibula necteretur, quam commune non habebat. Id eo confirmatur, quod Cap. IV. hoc pallium ſacerdotum Æſculapii moroſius ordinatum arguit, ideſt, eſt conſtrictum ceruicibus, & in rugas formatum: quod non feciſſet, ſi tale etiam vulgare fuiſſet.

Alter Tertulliani locus paulo infra mirifice ad rem noſtram facit male à Criticis acceptus. *At enim pallio nihil expeditius, etiam ſi duplex, quod Cratetis more nuſquam veſtiendo componitur: quippe tota molitio eius operire eſt ſolutim, ideſt, uno circumiectu, licet equidem, nuſquam inhumano, ita omnia hominis ſimul contegit: humerum velans exponit, vel includit, cetero, qua in humerum adhæret, nihil circumfulcit, nihil circumſtringit, nihil de tabularum fide laborat, facile ſeſe regit, facile reficit: etiam cum reponitur nulli cippo in craſtinum dimanaatur.* Ita extat in veteribus editionibus. Quomodo Interpretes totum locum interpolauerint, quam multa inuerterint, nihil attinet dicere. Quod ad rem præſentem pertinet, verba illa, *nihil circumfulcit, nihil circumſtringit*, commune pallium fibula caruiſſe indicant. Sed aiunt nonniſi de pallio Cynico loqui Tertullianum, in quo nullus fibulæ locus. De Cynicorum indumento verba facit, ſed non de eo

tan-

tantum. Communis pallii illa defenſio eſt, quam ille aduerſus noui habitus obtrectatores inſtruit. Niſi quis exiſtimat Tertullianum, & reliquos ſeuerioris diſciplinæ Chriſtianos in pallio Cynico inceſſiſſe. Sed pallium vulgare, ac Cynicum idem forma fuiſſe, materia, colore ac geſtandi modo diuerſum, infra oſtendàm. De communi ergo pallio ibi verba facit. Nam cum in ſuperioribus togæ veſtiendæ, ac componendæ tædium, atque incommodum exaggeraſſet, tabulaſque, & tilias, umbonis figmentum, cuſtodes forcipes, totamque illam moram, ac ſarcinam facunde executus eſſet ſubiicit, nihil pallio eſſe expeditius, hoc eſt communi. Addit enim, *etiam ſi duplex*, nempe Cynicum. non enim veriſimile videbatur, quod eſt duplex eſſe ſimplici expeditius. Sequitur. *Quod Cratetis more nuſquam veſtiendo componitur*. Explicat quale fuerit hoc pallium duplex Cynicorum. Commune pallium componebatur eo modo, quem ſupra attulimus, dextra eius parte ſiniſtro humero iniecta. Cynicum alia ratione induebatur; excluſo brachio atque humero dextro totum hominem inuoluebat. Redit ad pallium commune. *Quippe tota moleſtia eius eſt operire ſolutim*. Togæ mora, atque incommodum erat, quod contrahebatur in rugas, contabulabatur in umbonem: at pallium nullis plicis, nulla contabulatione, ſed fluens, ac ſolutum hominem velabat. hoc eſt *operire ſolutim*. Aducit, quo res clarior ſit, *ideſt vno circumiectu*. Quibus verbis aiunt Interpretes deſignare pallium Cynicum, cuius proprium fuerit circumiici, καὶ περιβάλλεσθαι. Sed hoc etiam de communi dicebatur: vnde περιβόλαιον, & περίβλημα pallium dictum ſupra notauimus. Immo hoc magis vulgaris peculiare fuit, quam Cynici. Hoc enim unum tantum humerum velabat, illud utrumque. Hoc indicant verba, quæ ſequuntur: *licet equidem nuſquam in humano, ita omnia hominis ſimul contegit*. In prioribus latere mendum, nullus non videt. Quare enim circumiectus nuſquam inhumanus dicitur? Aliqui nuſquam inelegantem interpretantur. Sed quæ hæc elegantia: deinde quæ ratio eſt elegans, quia omnia hominis contegit. Latinius *licente qui-*

dem, ſed nuſquam inurbano : quod non diſpliceret, ſi librorum M.SS auctoritate niteretur. Fortaſſe ad togæ molitionem reſpexit, quæ cum potius oneraret, quam veſtiret, incommoda ac veluti inhumana videbatur: ſecus pallii circumiectus nihil habuit inhumani. *Ita omnia ſimul contegit*, cum toga non totum corpus velaret, dextro humero brachioque exertis. Hæc porro de Cynico pallio capi non poſſunt; quod omnia ſimul non contegebat, ſed humerum cum brachio excludebat. Ergo de pallio generatim: *humerum velans exponit, vel includit*. Quomodo veſtimentum corpus velando exponere poſſit, niſi ſerica veſtis, quæ tegendo renudabat, non video. Recte corrigunt Interpretes *humerum vel includit*: non recte tamen explicant, ideſt, exponit, & includit; quod ſcilicet alter humerus exereretur, alter includeretur. Sed de pallio generice intelligendum eſt. Nam pallium commune humerum utrumque includebat, ac velabat: Cynicum alterum excludebat; ergo humerum quandoque exponit, quandoque includit. *Cetero qua in humerum adhæret nihil circumfulcit, nihil circumſtringit*. Toga ita ſiniſtro humero hærebat, ut rugarum congeſtu humerum premeret, & fulciendo ſinu, atque umbone brachium laboraret: pallium, qua parte humero imponebatur, nullis plicis, nulla contabulatione graue erat; nullo artifice nodo, aut fibula circumſtringebatur. *Facile ſe gerit, facile reficit*, non fibula infrenatur, & cum deciderit facile reponitur. Demum, *Si quia interula ſubter eſt, vacat zonæ tormentum*. Sub communi pallio tunica geſtabatur, quæ hic interula, quod intus ſiue intra pallium eſſet dicitur. Sub cynico pallio nulla erat. Quæ etiam indicant, de pallio in genere loqui Tertullianum. Quandocumque igitur tunica geſtaretur, illam vacaſſe zonæ tormento, quod Afri diſcincti eſſent, ut alias dictum. Non igitur tantum de Cynico pallio loquitur ibi Tertullianus; alioquin merito illi quis reponere poterat. Eſto Cratetis pallium fuerit expeditum; vulgare non item. Nam & fibula conſtringebatur, & ad ceruices moroſe in rugas ordinabatur, quæ operoſa molitio non multum togæ contabulationi diſ-

ſimilis erat. Solum vetus Carthaginienſium pallium tale fuit, quod penes Aeſculapii myſtas eo tempore remanſerat. Quod Tertullianus, & reliqui tunc geſtabant: nec fibula ſtringebatur, nec ita gerebatur, ut duæ laciniæ, ab vtroque latere retrorſum reiicerentur: neque hoc ἀναβάλλεσθαι fuit; hoc enim ſignificat attollere, & de inferiori parte ſubductam laciniam humero ſiniſtro iniicere, ut dicebamus: neque qui pallium eodem modo regeſtum vtrinque habebant, ἀναβεβλημένοι τὸ ἱμάτιον dicebantur, ſed qui communi Cræciæ more illud componebant. Immo ſi commune pallium fibula nexum fuiſſet, etiam, quod ait Tertullianus, ab utroque laterum regerebatur. Fruſtra ergo veteres laboraſſent in illo decoro habitu componendi pallii, ut dextre ſcilicet aptaretur: fruſtra eos negligentiæ, & inurbanitatis notaſſent, qui in ſiniſtrum illud veſtiebant. Nam ſic neutro modo componi poterat, neque in dextram, neque in ſiniſtram: ſed tantum vtrinque in latera reiici poterat.

Præterea cedo mihi veterem ſcriptorem, qui fibulæ in communi pallio meminerit. Iſidorum nihil moror. *Pallij fibulati Gallici* mentio extat apud Vopiſcum in Probo, cui Valerianus inter cetera iubet dari *pallia Gallica fibulata duo*. ubi viri doctiſſimi, qui ad Tertullianum commune Græcorum pallium fibulatum fuiſſe docent, illa Gallica pallia fibulata ſagochlamydes fuiſſe obſeruant, cauſamque addunt, cur Valerianus pallium non ſimpliciter dixerit, ſed pallium fibulatum, quod pallia vulgo non eſſent fibulata, ut nec ſaga. Perſicum etiam pallium fibulatum apud Suidam: Φιβλατώριον περιβόλαιον Περσικὸν. Quod ſi commune Græcorum fibulam habuiſſet, non hæc tanquam diuerſa ſcriptores notaſſent. Chlænæ igitur, & chlamydes fibulam habuerunt: & ideo Homerus in chlæna voce περόνησατο vſus eſt, *infibulauit*, nuſquam in pallio. Aliqua in hanc rem adiiciemus cum de Tribonio diſputabimus.

Pal-

Pallium cum crepidis ſumptum. Tertullianus de Pallio explicatus. Cap. X.

CAlceos togæ proprios fuiſſe alias adnotauimus. Sic crepidæ pallii peculiares fuere, nec unquam ſine illis pallium ſumebatur. Liuius lib. XXIX. de Scipione in Sicilia otiante: *Ipſius etiam Imperatoris, non Romanus modo, ſed ne militaris quidem cultus iactabatur: cum pallio crepidiſque inambulare in Gymnaſio*. Quod imitatus Germanicus in Ægypto, ut Tacitus loquitur, *pedibus intectis* inceſſit, *& pari cum Græcis amictu*. Dio Caſſius lib. LX. tradit Claudium Neapoli tanquam priuatum egiſſe, atque in ludis Muſicis *ἱματίων καὶ κρηπῖδας* geſtaſſe, *pallium & crepidas*. Interpres inepte, *togam, & ſoleas*.

Tertullianus de Pallio: *Niſi quod & philoſophi puto ipſi aliquid eiuſmodi adfectant. audio enim, & in purpura philoſophatum: ſi philoſophus in purpura, cur non & in baxea Tyria calciare? niſi aurum minime Græcatos decet: atquin alius & ſericatus, & crepidam auratus inceſſit*. Heic antiquum Critici obtinent, totumque locum turbant, atque inuertunt, cum tamen nulla mutatione opus ſit. *Si Ariſtippus in purpura, cur non etiam in Tyria baxa ſiue baxea?* Baxeam non fuiſſe calceum muliebrem pretioſum, ſed virilem, immo philoſophicum, quod cum pallio ſumeretur idem ac crepida, notum eſt. Apuleius lib. XI: *Nec deerat, qui pallio, baculoque, & baxeis, & hircino barbitio philoſophum fingeret*. Alibi de ſacerdote Aegyptio: *Inducit iuuenem quendam palmeis baxeis indutum.* Si ergo, inquit Ariſtippus veſtem purpuream ſumpſit, cur non & calceamentum, ſiue baxeam philoſophicam purpura infecit, ut eſſet æqualis habitus? *Cur non & baxea Tyria calciare?* ideſt, cur non Ariſtippe etiam baxeam purpuream induis? Quæ olim Turnebi, & Merceri opinio fuit. Sed non videntur cohærere, quæ ſequuntur. *Niſi aurum minime Græcatos decet. Cur non ſumis & crepidas purpureas? Quia aurum Philoſopho inaccorum*. Sed quicumque ſciet calceos purpureos,

reos, eoſdem & auro diſtinctos fuiſſe, conſtare optime ſententiam intelliget. Clare Epictetus in Enchiridio cap. LXI. *Vt & in calceo, ſi vltra pedem progreſſus fuerit*, γίγνεται κατάχρυσον ὑπόδημα, εἶτα πορφυροῦν, εἶτα κεντητόν: *Fit auratus*, ſiue auro diſtinctus *calceus, deinde purpureus, deinde interpunctus*. Vbi Simplicius, *Tanta autem*, inquit, *fuiſſe videtur apud Romanos in conficiendis calceis purpureis, & interpunctis curioſitas, vt auratis etiam præferrentur*. Calcei alii auro inducebantur, alii inficiebantur purpura, alii compungebantur, ſiue aureis notis diſtinguebantur. Ideo occurrit obiectioni Tertullianus. *Cur non & baxea Tyria calciaris*. Reſpondere poterat Ariſtippus. *Quia aurum Græcatos, ideſt palliatos non decet*. Atqui inquit Tertullianus, alter nempe Empedocles, *ſi non auratus*, ſaltem *æratus crepidam* inceſſit. Quicumque hæc cum doctorum virorum emendationibus conferet, is profecto intelliget, non ſemper Interpretes de Tertulliano bene mereri.

Quod ad crepidam attinet, idem paulo poſt de Sacerdotibus Æſculapii, quos pallium retinuiſſe inter togatos Charthaginienſes initio dixerat: *Cum hoc ipſum pallium moroſius ordinatum & crepida Græcatim Æſculapio adulantur*. Vbi *Græcatim* eſt, quod notauit Mercerus, more Græco, ſiue Græco habitu, ut paulo ante dixerat *Græcatos decet*. Sed de crepidis, & toto veterum calceatu in tertia parte huius Operis, ſi vita ſuppeditabit, diſputabimus.

De Pallij materia. Veſtimenta lanea. An lineæ veſtes in vſu? Thucydides explicatus. Lintea lorica. Cap. XI.

NOn pallia modo, ſed tunicas, chlamydes, chlænas, & reliqua veſtimenta tam virorum, quam fœminarum lanea fuiſſe, non eſt dubitandum, licet aliquis in mulieribus interdum lineæ veſtis vſus reperiatur, de quo infra. Nec alia apud Græcos, atque Romanos quam lanæ textura, licet ex ipſo lanæ pretio plus minuſve æſtimaretur. Ælianus lib. I. Variæ cap. XVI. tradit Apollodorum Socrati in carcere mori-

turo attuliſſe χιτῶνα ἐρίων πολυτελῆ, καὶ εὐνῆξιον, καὶ ἱμάτιον τοιοῦτο. *Tunicam ex pretioſa lana, pulchreque textam, ſimile item pallium.* Plutarchus de audiendo. *Neque pallium induere hieme,* ἐς μὴ προβάτων Ἀττικῶν εἴη τὸ ἔριον, *niſi ex lana ouium Atticarum.* Plautus Milite Glor. Act. III. Sc. I.

Eme mi vir lanam, vnde tibi pallium
Malacum, & calidum conficiatur, tunicaque hiberna bona,
Ne algeas hac hieme.

Nec aliud olim muliebre, opus quam lanificium fuit. Ariſtophanes Concionantibus de muliere, quæ in concionem prodibat. *Hæc attuli* (lanam) *vt completo concilio* ξαίνοιμι, *carpam, ſiue pectam.* Vetus Scholiaſtes: *Mulier venit ferens lanam, eamque pectens, ſiue carminans* (non recte Latinus Interpres *diuidens*) ſubiicitque ſe id facere, *quod filij ſibi nudi eſſent.*

Rarus apud Græcos ſerici, rarus admodum lineæ veſtis vſus fuit. Sanè apud Homerum lineæ veſtis mentio. Sed etiam cubicularem fuiſſe, quæ nempe dormientibus ſubſterneretur, veteres critici obſeruant. τὸ ὑποστρωννύμενον τοῖς κοιμωμένοις, ait Heſychius. Odyſſeæ. N. ait Phæaces ſtrauiſſe in naui Vlyſſi dormituro ῥῆγός τε λίνον τε. ἵνα νήγρετον εὕδοι. Paulo poſt ſubijcit, ſublatum eundem dormientem ex naui αὐτῷ σύν τε λίνῳ, καὶ ῥήγεϊ. Apud eundem Il. B. inducitur Aiax Oilæus, λινοθώρηξ, hoc eſt, vt interpretatur Heſychius, lineo thorace utens: de quo infra. Alias non ita facile occurrit apud Græcos lineæ veſtis mentio in communi veſtitu.

Thucydides tamen ipſo operis initio indicare videtur veteres Athenienſes lineas tunicas geſtaſſe. οὐ πολὺς χρόνος ἐπειδὴ χιτῶνάς τε λινοῦς ἐπαύσαντο φοροῦντες, καὶ χρυσῶν τεττίγων ἐνέρσει κρωβύλον. *Nec multum tempus eſt, quo apud eos* (Athenienſes) *qui ex ſenioribus locupletiores erant ferre deſierunt lineas tunicas, cicadaſque in ſertem aureas.* Verum tunicæ illæ non aliud fuerunt, quam loricæ, ſiue thoraces linei, quibus pro armatura in bello utebantur. Narrans enim antiquiſsimos Græcorum rapto viuere aſſuetos perpetuo, veluti conceſſo latrocinio vitam egiſſe, ſubijcit. *Quin etiam arma ferre*

ve apud hos ex vetere latrocinio permanſit. Omnis enim Græcia arma geſtabat, quod videlicet, nec penates munitionibus cincti, nec tuto commeare vltro citroque poſſent: vitamque aſſidue ſub armis agebant more barbarorum. Indicio autem ſunt hæ regiones Græciæ, quæ vſque adhuc illo ritu habitantur, ſimilem cultum, ſimiliaque vitæ inſtituta aliquando apud omnes fuiſſe. Primi autem inter hos Athenienſes ferrum depoſuerunt, & pacato cultu vtentes ad lautius quoddam, & mollius vitæ genus tranſierunt. Athenienſes ut ceteri Græci militari cultu perpetuo incedebant: non multo ante Thucydidis tempora, ad pacis habitum tranſierunt, & cum reliqua armatura lineas quoque tunicas depoſuerunt. Quod ſi illæ fuiſſent interulæ, ut ſubuculæ lineæ, potius illas induiſſent, cum ad mitius, magiſque lautum vitæ genus tranſire in animum induxiſſent.

Nemo autem lineas tunicas ſiue thoraces pro armatura geſtatas mirabitur, niſi qui in veterum ſcriptis plane peregrinatur. Talis Aiacis thorax apud Homerum lineus, ut paulo ante diximus *θώρακες λινοῖ*, *thoraces linei* dicuntur Pauſaniæ in Atticis, qui ait has lineas loricas, ſiue thoraces non æque eſſe vtiles prægnantibus, quod ferro vehementius immiſſo lædantur, ac venatoribus. In illis enim leonum, ac pantherarum dentium impetum eludi, ac debilitari. Nepos in Iphicrate: *Idem genus loricarum mutauit, & pro ferreis, atque æneis lineas dedit. Quo facto expeditiores milites reddidit: nam pondere detracto, vt æque corpus tegerent, & leues eſſent, curauit.* Suetonius Galba XIX: *Loricam tamen induit lineam, quamquam haud diſſimulans, parum aduerſus tot mucrones profuturam.* Sed quomodo lineæ loricæ, ſiue thoraces conficiebantur, vt ferro reſiſterent? Titius in Controuerſiis exiſtimat lineas chlamydes bombyce, ſpongia, lanaque minutatim diſſecta ad inſtar culcitæ fartas. Sed eum merito magnus Antagoniſta ficto nomine reprehendit, primo quod chlamydes cum tunicis confundit: deinde quod puerili errore bombycem, quod erat ſericum, pro goſſipio, quod Itali vulgo *bambaggio* appellant, poſuerit, quod Italiæ igno-

Scaliger, sub nomine Yvonis Villiomari

tum per multa ſecula. Negat ipſe ex goſſipio, aut lana, aliaſ-ve materia minute conſecta ſarctum thoracem fuiſſe, nam quare potius lineum diceretur, quod ex alia materia confectum erat? Itaque thoracem lineum à loricis non niſi materia diuerſum fuiſſe, quod illæ eſſent annulis, & catenulis æneis conſertæ, hic autem ex torulis trilicibus, quadrilicibus, aut bilicibus. Toros appellat funiculos ex multis filis tortos, qui propterea à numero dicebantur bilices, & trilices: qui deinde tori inter ſe filis conſerebantur, & firmiſſimum opus præſtabant. Talis Amaſis Ægypti Regis filis contexta, quorum ſingula trecentis ſexaginta quinque filis conſtarent. Quin idem in caſſium deſcriptione, ſtamina ſingula centenis quinquagenis filis conſtare ait, vocatque ſtamina, quæ alij toros, Græci βρόχους in reſtibus. Fila autem, ex quibus ſtamina illa ſiue tori conſtabant, licia etiam vocata docere loricas bilices, ac trilices apud Virgilium. Hæc Scaliger de loricis lineis.

At Caſaubonus ad Suetonium diuerſa ratione huiuſmodi linteos thoraces factos credit. Nempe opera, atqui artificio coactiliariorum, & πιλοποιῶν, qui linum aceto, vel auſtero vino, cui ſal eſſet adiectum, probe macerabant, deinde ita cogebant, ut ſoliditatem, ac craſſitiem lintei octies, decies, aut ſæpius in ſe complicati haberent. Adducit ad hoc comprobandum locum Nicetæ Aconinati lib. 1. rerum Iſaaci Angeli: *Ipſe Conradus ſine ſcuto tunc dimicabat: ſed pro lorica textum quoddam geſtabat è lino factum, vino auſtero probe ſalito maceratum, ſæpius replicatum: quod quidem ſale & vino coactum adeo firmum aduerſus ictus erat, vt penetrari à nullo telo poſſet. Erant autem huius texti pagellæ octodecim, & eo plures.* Veriſimilior tamen Scaligeri opinio eſt, propter loricas bilices, & trilices, quæ in coactilibus locum haberi non poterant.

Lineus

Lineus Apollonij Thianæi veſtitus. Byſſus. Ὀθόνη. *Pollux notatus.* *Cap. XII.*

NVllus igitur lineæ veſtis uſus in communi Græcorum veſtitu fuit. Nam Apollonii Thianæi id peculiare fuiſſe dicendum eſt, ut tunica linea uteretur, quemadmodum Pythagoræ, quam ille imitatus eſt. Quæ veſtitus à vulgato diuerſitas cum illi apud Domitianum obiecta fuiſſet, hac defenſione uſus eſt, ut narrat Philoſtratus lib. VIII. cap. III. quæ etiam Pythagoræorum, atque Ægyptiorum ratio fuit. Quod ſcilicet veſtes ex pellibus, aut animantium lana confectæ impuræ eſſent, contra puræ, quæ ex lino texerentur. Mox ſubiicit: *Si quis animati, aut inanimati rationem auferat, ob qua purus quis, aut impurus videri poteſt, quid in ſe præclarius habeat lintea, quam lanea veſtis?* τί βελτίον ἡ ὀθόνη τῦ ἐρίε; *Lanam ſi quidem ex animali manſuetiſſimo natam, quam curæ Dijs fuiſſe, illud indicat, quod eorum quidam paſtores fuerunt. Vnde & aureum vellus poetarum carminibus nobilitatum. Linum vero* inquit *ſeritur, utcumque euenit, auri vero circa illud nullus eſt ſermo: ſed quoniam ab inanimato decerpitur, purum quidem Indis, purum etiam Ægyptijs eſſe videtur: & propterea Pythagoræ prius, deinde etiam mihi hoc etiam in veſtem aſſumptum eſt, quam conuenire nobis putauimus tam diſputantibus, quam orantibus & ſacrificantibus.* Idem Philoſtratus lib. II. cap. IX. narrat quaſdam in India linteis veſtibus uti, nobiliores verò Byſſo, quæ lini ſpecies fuit: cumque Apollonius vidiſſet Byſſum, gauiſum fuiſſe, quod fuſco amictui, quem geſtabat, non diſſimilis eſſet: quæ verba infra examinabimus. Alibi Brachmanum in India veſtitum deſcribit: Καὶ τὴν ἐσθῆτα ἐξωμίδων σχηματίζοντο παραπλησίως ταῖς ἐξωμίσιν. *Veſtem in exomidis formam compoſitam eſſe, ipſius materiam eſſe linum, quod ſponte ſua in illis locis naſcitur, album quidem, vt Pamphylium, mollius autem propter pinguedinem, qua ab ipſo inſtar olei ſtillat, ex eo ſacram veſtem confici; idque linum ſi in alia parte ſeratur, non prouenire.* Ad quem locum doctiſſimus Interpres notat,

Exo-

Exomides fuiſſe laneas ſeruorum lacernas, anguſtas, & breues, circa humerum deſinentes. Verum non fuerunt exomides lacernæ, ſed tunicæ, neque illæ ſeruorum tantum, & iſtæ Indorum tunicæ, ſiue tuniculæ erant, ſtrictæ ſcilicet, nec vltra humeros velatus brachium, quales exomides fuerunt.

Adiicit Philoſtratus, Apollonium, cum in India eſſet, audiſſe Byſſum in Ægyptum ex India deferri, quod illa in pleriſque ſacris utuntur Ægyptii. Lineam enim ſiue byſſinam veſtem Aegyptiorum peculiarem fuiſſe, quis neſcit? Hinc *turba linigera, grexque liniger* de Sacerdotibus Iſidis poetis dicitur. Et Apuleius lib. XI. in pompa Iſidis deſcribit viros fœminaſque *lintea veſtis candore luminoſas*; Et paulo infra. *Antiſtites ſacrorum proceres candido linteamine cinctum pectorale aduſque veſtigia ſtrictim iniecti.* Ideo Anubis à Luciano Deorum concilio inducitur *ſindone amictus.* Seneca item de breuitate vitæ: *Cum linteatus ſenex laurum, & medio lucernam die proferens.* Quare & linteæ veſtes ex Aegypto Romam delatæ. Cicero pro Rabirio: *Audita, viſaque merces fallaces quidem, & fucoſa, chartis & linteis, & vitro delata.* Non tota tamen Aegyptiorum veſtimenta linea fuerunt, ſed tunicæ tantum. Nam pallia ex lana. Herodotus lib. II. ἐνδεδύκασι δὲ κιθῶνας λινέους περὶ τά σκέλεα θυσανώτυς, οὓς καλασίρις καλέυσι: ἐπὶ τούτοισι δὲ εἰρίνεα εἵματα λευκὰ ἐπαναβλνδὸν φόρευσι. *Induunt tunicas circa crura fimbriatas, quas Calaſiris appellant, quibus circumiecta lanam pallia alba geſtant.* Addit tamen lanea veſtimenta neque in templa inferri, neque una cum mortuis ſepeliri; hoc enim prophanum eſſe. Similemque morem ſeruari in ſacris Orphicis, ac Bacchicis, in quibus neſas eſſe, iis initiatos in veſtibus laneis humari.

At Byſſus lini ſpecies pretioſiſſima, quæ indidem prouenicbat, ex qua veſtes molliſſimæ, ac tenuiſſimæ conficiebantur. Vnde dictum Paryſatis Reginæ, in Regum alloquio vtendum eſſe verbis Βυσσίνοις, ideſt *molliſſimis, ac leuiſſimis*, quidquid aliter viri docti interpretentur, qui *ſublimia, grauia, & ornata* reddunt, & neſcio quæ βύρσινα comminiſcuntur. Apud Theocritum Idil. II. Simætha inducitur Βύσσοιο

καλὸν

καλὸν σύρουσα χιτῶνα, *trahens pulchram ex byſſo tunicam.* Quoniam autem hæ veſtes byſſinæ eſſent pretioſiſſimæ, & ut ait Plinius, *mulierum luxui deſtinata*, ideo ferme purpura tegebantur. quæ res veteres Grammaticos in errorem impulit, ut byſſinum, colorem purpureum interpretarentur: quem errorem ſatis iam viri docti redarguerunt. Talis fortaſſe Tyria ſindon Martiali lib. XIV. quæ etiam in vſum virorum ea ætate tranſiiſſe videtur. De Endromide.

Ridebis ventos hoc munere tectus & imbres:
Non ſic in Tyria ſindone tectus eris.

Byſſi frequens mentio in ſacris literis, præcipuè in apparatu veſtis ſacrificalis, veliſque, & aulæis tabernaculi. *Byſſina Ioſephi ſtola* Geneſis cap. XLI. Diues etiam epulo *purpura, & byſſo indutus* dicitur, quod à purpura diſtinctam fuiſſe veſtem byſſinam ſatis declarat.

Ceterum linea veſtis Ὀθόνη, & Ὀθόνιον Græcis dicitur, quæ quoniam interdum muliebris erat, ab Homero in II. Iliados inducitur Helene ἀργεννῆσι καλυψαμένη ὀθόνῃσιν. Heſychius: Ὀθόνη Σινδών. Ὀθόνια λινᾶ ἱμάτια. Idem Homerus lib. XVIII. Il. puellis tripudiantibus dat λεπτὰς ὀθόνας, adoleſcentulis autem χιτῶνας ἐϋννητες. Quamquam Heſychius ὀθόνιον πᾶν τὸ ἰσχυὸν καὶ μὴ λινοῦν ἢ intepretatur. Ariſtophanes etiam Lyſiſtrata lineas tunicas mulieribus adſcribit.

Κἀν τοῖς χιτωνίοισι ἀμοργίνοις.

Vbi lineas tunicas interpretantur, quod amorgina veſtimenta ad inſtar byſſi, ſiue carbaſi tenuiſſima eſſent. Veteres tamen critici Amorginum coloris genus dixere, nempe purpureum ſecundum gloſſam, vt ait Euſtachius: vt non ſatis conſtet, utrum ea vox lini ſpeciem, an colorem, an utrumque ſignificet.

Pueri etiam meritorii in linea tunicula. Lucianus Nauigio: *Quando opinor formoſus ille adoleſcens ex interiore parte nauis progrediebatur*, τὴν καθαρὰν ὀθόνην ἐνδεδυκὼς *puram lineam tuniculam indutus*. Qualem fuiſſe miniſtrantium in conuiuio habitum ante diximus.

Ceterum Pollucem falli neceſſe eſt, qui lib. VII. cap. XVI. tradit

tradit Athenienſes *linea tunica talari vſos eſſe*. Omnia enim virilia veſtimenta lanea fuiſſe oſtendimus: tunicæque talares nonniſi mulierum fuerunt, vt ex Ariſtophane docuimus, & aperte declarat Pauſanias lib. 1. qui narrat Theſeum cunctis incognitum Athenas veniſſe indutum χιτῶνα ποδήρη *tunicam talarem*, non pallam, ut vult Interpres: & *plexa eleganter coma, ac per contumeliam interrogatum, quid ita nubilis virgo ſola oberraret?* Eadem prorſus ratione, qua apud Plautum in Comœdia palliata dicitur *genus mulieroſum, cum dimiſſitijs tunicis*. Hallucinatur igitur Grammaticus ille, quemadmodum cum ὀθόνην apud Homerum interpretatur album veſtitum, ac tenuem è lana, non lino confectum, contra veterum Criticorum ſententiam. Suntque alia non pauca his ſimilia doctis viris caſtigata.

De Pallij colore. Alba Græcorum veſtimenta. Artemidorus, & Lucianus explicati. Ælianus notatus. Cap. XIII.

Romanæ togæ, tunicæque colorem album fuiſſe expoſuimus: talem & Græci veſtitus præcipue apud honeſtiores colorem fuiſſe credimus. Nam & ſimplicior hic cultus, ac naturæ ipſi proprior, immo & ciuilior videtur, cum pullus in luctu ſumeretur. Inſignis locus eſt Artemidori lib. II. cap. II. *Alba veſtimenta ſolis ſacrificijs conferunt; & ſeruis Græcorum: reliquis turbationes ſignificant, propterea quod hi, qui in turba verſantur, albo veſtitu vtantur. Opificibus autem mannarijs ceſſationem, & otium portendunt: & quanto pretioſiora fuerint veſtimenta, tanto plus otij prædicunt. Neque enim operarij, maxime qui mechanicas artes exercent, albis veſtibus vtuntur. Seruis autem Romanorum, ſolis his qui recte agunt, conferunt: reliquis mala ſunt. Manifeſtos enim faciunt male agentes, & propterea quod eundem cum dominis veſtitum vt plurimum habent, ob hoc ſomnium liberi non fiunt, ſicut ſerui Græcorum. Vero ægrotanti alba veſtimenta habere, mortem prædicit, propterea quod mortui in albis efferantur: Niger veſtitus ſalutem prænuntiat*

tiat,

ſiat. Non enim mortui, ſed mortuos lugentes huiuſmodi vtuntur. Noui autem ego multos & pauperes, & ſeruos, & vinctos ægrotantes, qui etiam cum viderentur ſibi nigra habere veſtimenta, mortui ſunt: veriſimile enim erat, his non in albis propter inopiam efferendos eſſe. Eſt autem alias niger veſtitus omnibus malus, exceptis his qui clanculria operantur.

Ex his diſcere licet Græcos ingenuos vulgo albis veſtimentis vſos: quod declarat illud, *eos qui in turba, ſiue foro verſantur, albis veſtibus indutos*, ideſt omnes vulgo liberos homines. Illam autem perturbationem, quam talia veſtimenta indicabant, ad Comitia candidatorum, ac prenſantium moleſtias retulit doctiſſimus Rigaltius. Ceterum alba veſtimenta in ſomnis viſa Græcorum ſeruis fauſta erant: quia ſcilicet illis libertatem portendebant, quod ingenui in ea veſte conſpicerentur. Sed honeſtiores tantum: nam opifices, ac ſellularij, populique fæx, ut apud Romanos, ferme in ſordida, nigraque veſte erant. Et ideo his hominibus ceſſationem ab opere portendi ait, quod albis veſtibus non vterentur. Subiicit, Romanorum ſeruis alba veſtimenta per quietem viſa ſolis illis qui recte agerent auſpicata fuiſſe, ſeruis autem nequam improſpera. Futurum enim ut occulta delicta manifeſtarentur, quod ſcilicet album in tenebris latere non poteſt. Infra ait, purpuream, & variam veſtem occulta reuelare, quia ſcilicet conſpicua eſt, quemadmodum alba: vbi eadem voce vſus eſt: τὰ κρυπτὰ ἐλέγχει, *occulta manifeſtat*, vt ſupra de veſte alba ἐλέγχει τοὺς κακῶς πράσσοντας, *male agentes arguit*. Idcirco autem Romanis ſeruis veſtem albam nihil boni prædicere docet, quod eundem cum dominis vtplurimum veſtitum haberent. quod de tempore intelligendum eſt, cum depoſitis togis, ſumptiſque lacernis, nullum fuiſſe inter ingenuos ac ſeruos in habitu diſcrimen ſupra memorauimus. Cum igitur albis veſtimentis ingenui Romæ uti deſiiſſent, ea in ſomnis viſa Romanis mancipijs libertatem non prædicebant, quum color cum ipſa libertate publica exceſſerat: contra cum in Græcia perſeueraret is color in ingenuis viſus in ſomnis ſeruo libertatem prædicebat. Quoniam autem mortui

viuentium veſte efferebantur, Romani toga, Græci pallio; ideo ægrotanti alba veſtimenta viſa mortem prænuntiabant. Contra niger veſtitus ſalutem, quod is in luctu à viuentibus uſurpatus. Addit multos, & pauperes, & ſeruos, vinctoſque, quibus nigræ veſtes per quietem obuerſatæ erant, nihilominus mortuos eſſe, quod ſcilicet id genus hominum, cum ob paupertatem alba veſtimenta non geſtarent, in pullis etiam efferrentur.

Porrò ita alba veſtimenta in Græcia vulgo uſurpata, ut veſtis infectæ uſus in populi conuentu, ac in ſpectaculis legibus eſſet interdictus. Lucianus Nigrino Veterum Athenienſium continentiam, ac paupertatem commendat: adeo enim non puduiſſe eos paupertatem fateri, ut vulgata vox ſit in Panathenaicis ab omnibus emiſſa. Deprehenſum enim quendam ex ciuibus fuiſſe, & ad præſidem Ludorum adductum eo quod βαπτὸν ἔχων ἱμάτιον, *pallium colore infectum geſtans* ad ſpectaculum venerat. Vniuerſos autem miſertos illius, ac veniam precatos eſſe. Atque ubi præco iam proclamaret, quod in leges commiſiſſet quia tali veſte ludos ſpectaret, omnes una voce, quaſi antea ſuper hoc deliberaſſent, exclamare cœpiſſe, ut venia daretur talibus induto: nec enim aliam veſtem habere illum. Quod ſane mirum eſt, cum pauperi facilius eſſet veſtem natiuo colore, quam tinctam, atque infectam comparare. Sed pallium illud nuptiale erat, quod βαπτὸν ſiue tinctum ſponſis modo geſtare licebat. Ariſtophanes Pluto Act. II. Scena v. Diſputat ibi Paupertas, ſi omnes diuites eſſent, fore ut artes è vita tollerentur: nemo domos ſtrueret: nemo veſtimenta pretio lauaret: & poſt cetera futurum, ut nullus venderet unguenta, quibus madeſcerent, qui nouam nuptam ducerent, οὐδ' ἱματίων βαπτῶν δαπάναις κοσμῆσαι ποικιλομόρφων, *neque ſumptuoſis veſtibus infectis, ac verſicoloribus ornandos*. Vet. Interpres. Βαπτὰ γὰρ ἱμάτια φοροῦσιν οἱ νυμφίοι. *Tincta enim veſtimenta ferunt ſponſi*. Ille ergo pallio tincto in ſpectaculis deprehenſus non aliud amiculum habebat, quam nuptiale: quod magnæ paupertatis indicium, quod ipſo ſpectaculorum commiſerationem commouit.

Præ-

Præterea veſtes vulgo albas fuiſſe crebra fullonum mentio declarat, qui veſtimenta eluebant, interpolabant, poliebant. de quibus Pollux lib. VII. cap. XI. Vbi eadem ratio in lauandis veſtibus, ac Romæ fuiſſe apparet. nam & pedum inſultu preſſas, & coactas, & adhibitam cretam præcipue Cymoliam, ſulphurque iiſdem dealbandis, demum carduorum ſpinis pexas, ac politas legimus, unde proprie κναφεὺς, κναφεῖον, κναφικοὶ, κνάψαι. Apud Homerum Od. II. Nauſicaa ad fluvium pergit εἵματα πλυνέουσα, *veſtes lotura*. Et Alcinous diſceſſuro in patriam Vlyſſi inter munera hoſpitalia dat φᾶρος ἐυπλυνὲς, ἠδὲ χιτῶνα *pallium bene lotum, & tunicam*. Ariſtophanes etiam loco paulo ante laudato ait, ſi omnes diuites eſſent, futurum ut artes è vita tollerentur, nemo domos ſtrueret, ἢ πλυνέοι, neque *veſtimenta lauaret*. Idem Veſpis. Ἀπέδωκ' ὀφείλαντῷ γναφεῖ τριώβολον. *Triobolum impendi in operam fulloniam*. Vetus Scholiaſtes. *Nam cum piſciculos ediſſem, & pallium iure perfuſum eſſet, triobolum fulloni dedi pro mercede*. κναφεῖ τῷ πλυνόντι τὰ ἱμάτια. Artemidorus lib. II. cap. II. *Præſtat autem ſemper habere veſtimenta* καθαρὰ, καὶ λαμπρὰ, καὶ πεπλυμένα καλῶς, *munda, & ſplendida, itemque probe lota, quam ſordida, & illota, exceptis his qui ſordida opificia exercent*. Apud Athenæum Æſchines Socraticus in Dialogo objicit Telaugi ἱματίου μὲν φορήσεως καθ' ἡμέραν ἡμιωβόλιον κναφεῖ τελοῦντα μισθόν. *Quod pallio carens à fullone utendum ſumeret pactus pro diurna mercede ſemiobolum* Diogenes Laertius Socratem ferme tribonium geſtaſſe ait, *cumque hoc vita inſtituto ageret, interdum tamen tempori ſeruiens* λαμπρὰ ἠμπίσχετο, *ut in Platonis Sympoſio ad Agathonem profectus, ſplendidam veſtem induebat*, nempe commune pallium albo colore. Lucianus in vita ſua tradit Pædiam ſibi inſomnis obuerſatam, ut ad ſui cultum pelliceret, inter reliqua dixiſſe. *Ac veſtitum quidem talem indues* (*demonſtrans ſuum*: πανὺ δὲ λαμπρὰν ἐφόρει *gerebat autem admodum ſplendidum*.) Subiicit poſt paulo: ſi ſtatuariæ adhæreſceret, fore ut χιτώνιόν τι πιναρὸν ενδύσῃ *tuniculam ſordidam indueres*, qualis nem-

pe operariorum, atque ſellulariorum, ut ex Artemidoro dicebamus.

Quare mirum eſt Aelianum lib. xv. cap. xxii. prodere veteres Athenienſes pallia purpurea, tunicaſque variegatas geſtare ſolitos; ἁλουργῆ μὲν ἠμπείχοντο ἱμάτια, ποικίλους δὲ ἐνέδυνον χιτῶνας. Quod mihi veriſimile non videtur. Nam cum purpura in magno pretio eſſet, idque Regium inſigne, quis credat priuatos homines vulgo purpuratos inceſsiſse? Præterea tunicæ variegatæ non niſi muliebres fuere. Purpuram autem Regium fuiſſe geſtamen quid attinet dicere? Certe tantum abeſt purpurea veſtimenta Athenis in uſu fuiſse, ut Alcibiadem reprehenſum tradat Plutarchus, *quod delitijs diffluens purpureis, ac pretioſis veſtibus interdum uteretur.* Immo nimii, ac peregrini luxus notarentur; quicumque improbum colorem veſtibus adhibuiſſent. Lucianus Negrino narrat graues fuiſſe ciuium oculis, qui cultum luxu notabilem importaſſent. Subiicit, cum quidam diuitiis affluens Athenas veniſſet turba ſeruorum ſtipatus, auroque, & varia veſte excultus, quoties ciues purpuram, cultuſque mollitiem, ac varios veſtis colores inſpicerent, hæc in eum ſcommata iacere ſolitos. *Iam ver adeſt. Vnde nobis hic pauo?* Et. *Fortaſsis matris ipſius eſt.* Quo loco crediderim Romanos deſignari, quorum lacernas variis coloribus, interdum purpura infectas diximus. Ait enim, τὴν δὲ ἐσθῆτα τὴν ποικίλην, καὶ πορφυρίδα, *tunicam variam, & lacernas, ſiue chlamydes purpureas.* Alibi de paupere, qui repente diues factus fuerat, ἁλουργῇ καὶ ὑσγινοβαφῇ ἀμπεχόμενος. Idem ait diuites oſtentare τὰς πορφυρίδας, & annulos, ubi Romanorum mores perſtringit. Purpureus ergo color ſemper luxus, & ſuperbiæ notatus. Mitto Ariſtippum, quem ſaltaſſe in purpura nota Regiæ ſeruitutis fuit. Polemonem & corollas collo detraxiſſe, & erubuiſſe ob purpuram, *poſtquam eſt impranſi correptus voce magiſtri*, notum eſt. Lucianus Hermotimo De eo qui philoſophiæ cultum eiuraturus erat. *Fortaſſe neque purpuram induere grauabor, ut omnibus fiat perſpicuum, mihi priores nugas non amplius curæ eſſe.*

Baſilius

Baſilius minor Orationum Gregorij Nazianzeni Interpres indicare videtur Rhetores olim in purpura inceſſiſſe. Ait enim *Tribones fuiſſe indumenta ſiue pallia, Rhetorum quidem rubra, & purpurea, nigra autem philoſophorum.* Sed Tribones, ſiue Tribonia, non niſi Philoſophorum, & quidem ſeuerioris notæ infra oſtendemus, & fortaſſe ætatem ſuam Interpres ille reſpexit. Subiicit enim illud fuiſſe inſigne, ſicut magiſtratibus σκαραμάγγιον. Sane quomodo veſtis detrita, ac lacera purpura infici poſſet aut decens eſſet, non video. Sed de Tribonio paulo poſt agemus.

Pallium Philoſophicum. Tribonium. Philoſtratus, & Laertius explicati. ῥάκος, *Pannus.*
Cap. XIV.

PAllium philoſophantium amictum, ac peculiare ſapientiæ tegmen fuiſſe, in confeſſo eſt. Nec unquam ferme Philoſophi a ſcriptoribus inducuntur, quin hac veluti nota atque inſigni à reliquis diſtinguantur. Lucianus Timone. ὁ δὲ τρίβων οὗτος πορφυρίδος ἀμείνων. *Pallium hoc quauis purpura potius.* Et Dialogis mortuorum, Diogenem deſcribens ait ſenem eſſe caluum, gerentem pallium lacerum, & pertuſum. Alibi, mala multa ſub Philoſophi palliolo latere ſcribit. Item multos philoſophiæ ſtudium profeſſos ſolo habitu, atque inceſſu meros philoſophos videri. Idem in Mercede conductis, de eo, qui pro Philoſopho, ac Græculo in diuitis familiam aſcitus erat. *Num te pudet*, inquit, *cum in tanta Romanorum turba ſolus* ξενίζων τῷ τρίβωνι, *in peregrino pallio verſaris?* Et infra: καὶ ἱμάτιον Ἑλληνικὸν εὐσταλῶς περιβεβλῆσθαι, *Pallium Græcanicum decenter circumponere.* Eodem Libro veluti in ſcena producitur Catella Melitæa in Philoſophi pallio cubans, immo & pariens. Et alibi paſſim, quæ putidum eſſet perſequi.

Ita & Latini ſcriptores. Plautus Curculione:

Tum iſti Græci palliati capite operto qui ambulant,
Qui incedunt ſuffarcinati cum libris, cum ſportulis,

Con-

Conſtant, conferunt ſermones inter ſe ſe drapeti;
Obſtant. obſiſtunt, incedunt cum ſuis ſententijs
Quos ſemper videas lubentes eſſe in Thermopolio.

Vbi haud dubie licet Græca Comœdia Philoſophos exagitat ſiue ſub Philoſophi habitu latentes homines nequam, qui pallio inſcitiam, & vitia velarent, fugitiui, flagitijs operti & vulgo inuiſi. Alioqui mirum eſſet, ſi Comœdia palliata Græcos, & palliatos traduceret. Gellius lib. I X. *Video* inquit *Herodes barbam, & pallium, philoſophum nondum video.* Capitolinus tradit M. Antonium Philoſophiæ operam vehementer dediſſe, & quidem adhuc puerum. *Nam duodecimum annum ingreſſus habitum Philoſophi aſſumpſit, & deinceps tolerantiam, cum ſtuderet in pallio, & humi cubaret.* Ammianus etiam lib. xv. ſcribit Iulianum à Conſtantio patruele ab Achaia, vbi ſtudijs operam dabat, euocatum, etiam tum palliatum atque in ſocietatem Imperij adſcitum.

Sed ſi pallium philoſophi habitus, ac nota fuit, cum omnes in Græcia palliati, ut diximus, nullum inter philoſophos, & reliquos vulgo in cultu diſcrimen fuiſſe videtur. Romæ autem Græci omnes cum in patria veſte verſarentur, pro philoſophis habiti fuiſſent. Caſaubonus ad Capitolinum philoſophi habitum interpretatur pallium Græcanicum, ſine tunica, cum totius corporis illuuie. Huncque communem habitum omnium philoſophantium fuiſſe, quo ſeparabantur à ceteris. Fuiſſe præterea proprias ſingularum ſectarum notas, & propria geſtamina. Sed cum ſoli Cynici, ut dicemus, ſine tunica incederent palliati, merito doctis viris Caſaubonus reprehenditur, qui tamen, qualis philoſophorum habitus eſſet, quo à ceteris diſcernerentur, non prodiderunt.

Ergo ſoli ſeueriorem, ac ſanctiorem philoſophiam profeſſi, ut Pythagorei, Stoici, ac Cynici, tam in Græcia, quam Romæ, pallio a ceteris diſcreti, quod peculiare eorum nominum fuit. Nempe cum commune pallium Græcorum laneum eſſet, & album, philoſophantium tegmen pallium detritum fuit, obſoletum, ſordidum, ac pullum, quodque

a Cynicis ſolis diuerſa ratione geſtabatur, ac ſine tunica, ut infra explicabimus. Id τρίβον, & τριβώνιον Græcis dicebatur, nec alia ferme voce, cum pallij philoſophici mentionem faciunt, ſcriptores vtuntur, præcipue Lucianus. Heſychius: τριβώνιον, πάλλιον, περιβόλαιον. Idem τρίβακον, ἱμάτιον. Cicero *palliolum* appellat Tuſculana III. *Sæpe eſt etiam ſub palliolo ſordido ſapientia.* Apuleius *palliaſtrum.* *Ecce Socratem contubernalem meum conſpicio: ſedebat ſeruili palliaſtro ſemiamictus.* Feſtus: *Adtritum & tritum, veſtis trita,* τριβώνιον. Pallium ſcilicet longo vſu detritum, quodque, ut loquitur Euripides apud Athenæum lib. x., villoſam lanuginem amiſerat. Τρίβωνες ἐκβαλόντες οἴχονται κρόκας. *Tribonia euadunt, quæ pilos, ſiue lanuginem amiſerunt.* Loquitur de athletis, cum ſenes facti ſunt. Ad quem locum fallitur vir doctiſſimus, qui exiſtimat Perſium in eadem ſententia contrarium dicere Euripidi ijs verbis.

Mihi trama figuræ
Sit reliqua: aſt illi tremat omento popa venter.

Non enim contraria ſunt (etſi id ad Perſium adſtruere conetur) κρόκας ἐκβαλεῖν, & tramam ſolam habere reliquam. Immo cum veſtimenta κρόκας, ſiue pilos, ac lanuginem longo uſu amiſerunt, trama reliqua apparet: nam villoſa lanugine connexio ſtaminis & tramæ ſiue ſubteminis occultatur, qua dilapſa lanugine reliqua trama apparet.

Porro veſtis detrita amiſſis longo uſu pilis, floccisque tenuior fiebat, & leuior: & ideo Gloſſæ Vet. τριβώνιον *velum* interpretantur, veſtem ſcilicet attritu tenuem leuemque factam, & ideo arcendo frigori minus aptam. In quo veteres philoſophi tolerantiam, ſiue patientiæ imaginem oſtentarunt, cum in ea etiam hieme incederent, Cynici ea ſola velarentur. Philoſtratus de vita Apollonij lib. II. cap. IX. narrat eum cum apud Indos verſaretur, videretque illos veſtibus byſſinis indutos lætatum eſſe eo habitu, ἐπειδὴ ἔοικε φαιῷ τρίβωνι. Vertunt: *quod fuſco amictui, quem geſtabat ſimilis eſſet.* Quod prorſus admirandum eſt. Quæ enim ſimilitudo byſſo, quod erat linum candidum & pretioſum, cum fuſco veſtimento

mento eſſe poterat? Gaudebat Apollonius quod eâ veſtis Tribonio ſuo ſimilis eſſet, non propter colorem, ſed propter tenuitatem. Ex byſſo enim veſtes tenuiſſimæ conficiebantur Apollonii pallium ex lana, ſed longo attritu attenuata, & per hoc lino haud diſſimili. Non alium huius interpretationis auctorem dare poſſum, quam Philoſtratum ipſum eodem libro, capite ultimo. Nam cum Apollonio Rex dari in diſceſſu pro xeniis iuſſiſſet aurum, καὶ ὀθόνας, hoc eſt veſtes lineas, ſiue byſſinas, aurum quidem reſpuit, ſe autem othonia perlibenter accepturum dixit, quod ἐοίκασι τρίβωνι, *quod eſſent ſimilia Tribonio veterum Athenienſium*: ſcilicet ob tenuitatem, non ob colorem, qui omnino diuerſus, ut infra oſtendemus. Quia ergo Tribonium ſordidum erat, ac pullum, ait Philoſtratus lætatum Apollonium veſtitu byſſino Indorum, *quod ob tenuitatem ſimilis pullo tribonius eſſet*. Ita enim verti debuit.

Propter eandem cauſam Artemidorus lib. II. cap. III. Ὀθόνια, καὶ τρίβακα ἱμάτια coniunxit, ideſt *veſtes lineas, & tribonia*. Ait enim *lintea veſtimenta, & lanea detrita æſtate geſtare videri in ſomnis, bonum eſſe, & ſanitatis ſignum: hyeme vero* ἐρινὴ, καὶ ταῦτα καινά. Vbi apte lineis lanea opponit, detritis autem καινὰ, ideſt noua ſiue pexa. Tribonio enim opponitur pallium καινὸν, nouum, pexum, quod attritu pilos non amiſit. Quo perfacete alluſit Stilpon Megarenſis apud Laertium lib. II. Qui cum vidiſſet Cratem χειμῶνος συγκεκαυμένον, *hieme frigore aduſtum* (ſcilicet tribonio male opertum tenui, & ventis peruio.) Videris mihi, inquit χρείαν ἔχειν ἱματίου καινοῦ, *indigere pallio nouo*. Acumen eſt in voce καινοῦ, quæ diuiſa καὶ νοῦ alium ſenſum reddit, nempe, videri mihi indigere, & pallio, & mente, quaſi demens eſſet, qui ſponte talia pateretur. Sequitur ὅπερ καὶ νοῦ, καὶ ἱματίου, *quaſi diceret, & pallio, & mente*.

Tribonium igitur pallium detritum, ac ferme lacerum præcipuè Cynicorum. Egregie illud deſcribit Lucianus in Dialog. mortuorum, de Menippo. Senex caluaster τριβώνιον ἔχων πολύθυρον ἅπαντι ἀνέμῳ ἀναπεπταμένον, καὶ ταῖς ἐπιπτυχαῖς τῶν

ῥακίων

Digitized by Google

ῥακίων ποικίλον. *Palliaſtrum geſtans lacerum, & vento per-uium, ac diuerſorum pannorum aſſumentis variegatum.* In quo veteres illi philoſophi ſeueriores delicias faciebant, præſertim Cynici. Apud Laertium in Socrate Στρέψαντος Ἀντισθένους το διεῤῥωγὸς τῦ τρίβωνος εἰς τοὔμφανὸ, ὁρῶ σου, ἔφη, διὰ τῦ τρίβωνος τὴν κενοδοξίαν. *Cum Anthiſtenes laceram triboni partem oſtentaſſet: Video*, inquit *per Tribonium tuam vanitatem*. Quod narrans Ælianus ait lib. IX. cap. XXXV. *Socrates cum videret Antiſthenem* τὸ διεῤῥωγὸς ἱματίυ, ἀεὶ τοιῦντα φανερόν, *laceram tribonij partem in conſpectum dare. Quin deſinis*, inquit, *apud nos te oſtentare?* Sic ipſe Socrates ab Amipſia in tribonio productus vanitatis arguitur, ut paulo poſt dicam.

Quod igitur Tribonium veſtis detrita eſſet, & ferme lacera, etiam ſimpliciter ῥάκος dicebatur. Laertius de Ariſtippo, quod modo luxuria diffluеret, modo continentiam ſectaretur, dictum prodit, ipſi ſoli datum eſſe χλαμύδα φορεῖν, καὶ ῥάκος; *chlamydem ferre & Tribonum*, ſiue pannum. Vbi ῥάκος ſiue pannus chlamydi opponitur: ſicut Ariſtophanes Pluto ἀνθ' ἱματίυ μὲν ἔχειν ῥάκος. *Pro pallio pannum*. Panni enim pro veſtimentis laceris Latinis ſcriptoribus accipiuntur. Seneca de Ira lib. III. cap. XIX. *Cum ſpongiæ non inuenientur ſcindi veſtimenta miſerorum, & in os farciri pannos imperauit*. Et Epiſt. XX. *Magnificentior, mihi credere ſermo tuus in grabato videbitur, & in panno*. Et paulo infra. *Nemo naſcitur diues: quiſquis exit in lucem iuſſus eſt lacte & panno eſſe contentus*. ῥάκος igitur lacerum pallium, ſiue pannus. Heſychius: ῥάκος διεῤῥωγὸς ἱμάτιον. Male ergo Pollucis Interpres lib. VII. cap. XII. ῥάκη *ſaga* interpretatur, *cum veſtem laceram* ſiue *Tribonum* vertere debuiſſet. Quanquam Euſtathius Ῥάκος diſtinguit à τρίβων, quod illud veſtis lacera ſit, hoc ἱμάτιον ἀποβεβληκὸς τὰς κροκίδας ἤτοι κρόκας. *Pallium quod pilos, ſiue lanuginem amiſit*. Sed huiuſmodi pallia deflocata ferme etiam erant lacera, & ideo τρίβων, & ῥάκος à ſcriptoribus confunduntur. Poeta de Vlyſſe ſub mendici ſpecie. εἱμένος κακὸν ῥάκος, ἠδὲ χιτῶνα ῥωγαλέα. *Indutus pallium lacerum, tunicamque diſciſſam*. Alibi idem Nauſicaam rogat δὸς

δὲ ῥάκος ἀμφιβαλέσθαι. Ariſtophanes Pluto: ἀνθ' ἱματίου μὲν ἔχειν ῥάκος. Et Ranis obiicit Euripidi, quod Reges ῥάκι' ἀμπίσχων *in pannis, ac tribonio induxerit, quo eſſent miſerabiliores*. Quod tangit Acharnanenſibus, ubi hæc mendicorum veſtimenta appellat ῥάκια, τρύχη, λακίδας πέπλων, δυστηνῆ πεπλώματα, σπάργανα, ῥακώματα.

Tribonium non modo pauperiorum geſtamen, ſed priſcis temporibus veſtis forenſis, ac Iudicialis. Ariſtophanes explicatur. Cap. XV.

CEterum priſcis Græciæ temporibus Tribonium communis pauperiorum habitus fuit. Apud Ariſtophanem in Pluto Carrio ab hera interrogatus, quomodo ea, quæ in templo Æſculapii euenerant, vidiſſet, cum capite inuoluto fuiſſet, reſpondet, διὰ τοῦ τριβωνίου, ὀπὰς γὰρ εἶχεν οὐκ ὀλίγας, *per tribonium, quod plures rimas habebat*. Vbi vetus Scholiaſtes notat *pallium vetus, ac detritum ab Atticis tribonium appellari*. ὀπὰς *autem* τρώγλας, ideſt *foramina ex eroſione facta*. Nuperus autem falſo credit tribonium eandem eſſe veſtem, quam Latini lacernam à laceranda dixere. Ac ne quis tantum veſtem ſeruilem fuiſſe credat, paulo infra Iuſtus diues factus affert τὸ τριβώνιον ad Æſculapium, ut illud conſecret, rogaturque à ſeruo, num illa veſtis ſit, in qua initiatus fuerit: quod illæ tamdiu geſtarentur, donec attritæ penitus, ac laceræ eſſent, ait, *eam eſſe veſtem, in qua totos tredecim annos riguerit*. Nec multo poſt ſycophanta Iuſtum eundem diuitem factum interrogat πόθεν θοἰμάτιον εἴληφας τοδί; ἐχθὲς δ' ἔχοντ' εἶδόν σ' ἐγὼ τριβώνιον. *Vnde tibi hoc pallium. nam heri te tribonio amictum vidi?* Mox idem ſycophanta rigens inducitur, quod tribonio amictus ſit. Idem Acharn. *At neque* ἐν τοῖς τρίβωσι *lateant lapides reliqui*. Nec pauperes modo, ſed vulgus omne Athenienſium in Tribonio. Idem Veſpis: *Mihi viſa primum eſt per quietem in Pnyce pecudum ſedentium frequens conuentio* βακτηρίας ἔχοντα, καὶ τριβώνια *cum ſcipione tribonium gerentium*. Vbi Scholiaſtes, *Erat autem priſci moris, vt ho-*

norati ſenes cum tribonio, & ſcipione populum conuocarent. Paulo infra de eo qui domi attinebatur, ne forum, ac iudicia frequentaret: *Itaque cuſtodimus hunc ferriſque vinctum claudimus, ne huc exeat. Primum ergo dictis allocutus mollibus, ſuadebat* μὴ φορεῖν τριβώνιον, *ne ferret tribonium.* Philoſtratus lib. II. cap. ultimo cum Apollonio Indorum Rex aurum in diſceſſu, & veſtes lineas dari iuſſiſſet, aurum reiecit, veſtes perlibenter accepit, quod τρίβωνι veterum Athenienſium ſimiles eſſent, ſcilicet ob tenuitatem, ut diximus. Idem lib. VII. cap. XI. *Dicas namque velim, nunquid Ariſtides ille ſit, quem cum ex Græcia venientes ad inſulas dicitis nauigaſſe tributorum componendorum cauſa? qua cum ille æqua ratione conſtituiſſet* ξὺν αὐτῷ ἐπανελθεῖν τρίβωνι, *tribonio amictus rediit.*

Quare ſucceſſu temporum poſtquam pexæ veſtes ac peregrinæ in uſum venerunt, boni illi ſenes grauate admodum ut tribonum deponerent animum inducebant. Eadem fabula prope finem ſuadebat patri Bdelycleon, ut tribonium exueret, & gaunacum indueret. At ſenex negat ſe viuo ac vidente nunquam depoſiturum tribonium, quo ſe olim in prælio flante Borea inuoluerat. At filius parenti. τὸν τρίβων᾽ ἄφες. Τηνδὶ δὲ χλαῖναν ἀναλαβοῦ τριβωνικῶς. Interpres. *exue decotem, iſtamque veſtem ſume commodam ſeni.* Sequutus nempe veteris Scholiaſtæ interpretationem. Τριβωνικῶς. *vel vicem,* inquit, *pallij tui detriti, & decotis, vel ut ſenem detritum decet.* Neutra explicatio Ariſtophani conuenit. Duplex diſcrimen erat inter tribonium, & chlænam, ſiue gaunacum. Illud detritum, ac tenue; hoc pexum, ac villoſum. Tribonium ita induebatur, ut pars dextra ſiniſtro humero imponeretur, quemadmodum ſupra diximus; at chlæna ſiue gaunacum fibula ad ceruicem nectebatur. Natus ergo quo facilius perſuaderet patri ut chlænam indueret, iubet eum more tribonii induere, hoc eſt non fibula ſtringere, ut moris erat, hoc eſt τριβωνικῶς. Ex duplici ergo cauſa ſenex recuſat gaunacum, quod eſſet villoſum, & quod fibula necteretur. Vetus Schol. *Gaunacum, chlæna Perſica. Palamedes ait Perſicum pallium ex altera parte villoſum, ſiue genus pallij quod & Perſida vocant.*

Ex eo autem quod villos haberet, ſequebatur non eſſe ita facile ſordes fullonis opera eluere, ut fiebat in tribonio. Proinde ait: *Prius eum piſciculis ſaturatus eſſem, & aliquid iurulenti condimenti ſuper tribonium effuſum eſſet, ad eluendas maculas tres obolos fulloni perſolui*. Sed maius incommodum putabat ſenex, quod veſte vellis denſa plus nimio incaleſcere deberent, quo pertinent illa.

P H. *Quid iſtud eſſe per Deos dicam mali?*

B D. *Quod Perſida iſti nominant, hi Gaunacum.*

P H. *Ego arbitrabar Siſyram Thymetida.*

Subiicit ſibi illud videri ſimile Morychi σάγματι, ideſt *ſago villoſo*. Morychus enim, ut notat Scholiaſtes, Tragicus erat poeta, vir delitiis fluens, & ad arcendum frigus villoſis, ac craſſis veſtibus utens. Subdit Bdelycleon eam veſtes Ecbatanii confici, cui parens perfacete. Ergo Ecbatanis γίγνεται κρόκης χόλιξ, vbi *villos ſiue floccos in panno extantes comparat bonis inteſtino, quod criſpum eſt, & velut pellitum*. Sequitur.

B D. *Bona verba, at iſta, (vt ſcias) cum maximo*
Sumptu, & labore barbari texunt, & hac
Veſtis talentum in lanam facile abſumpſit.

P H. *Iure ergo fas eſt laniperdam dicere.*
Et iuſtius, quam gaunacum. B D. *Tene, ò bone,*
Et indue illam. P H. *Me miſerum, vah quid eſt*
Quod hac ſceleſta eructat in me feruidum.
Sed ſi neceſſe eſt clibanum oro induette.

Quæ omnia declarant veſtem villoſum fuiſſe, qua ſumpta metuebat, ne plus ſatis incaleſceret. Alterum inde commodum verebatur, quod cum chlæna, ut diximus, fibula ceruicibus ſtringeretur, metuebat ne ab ea ſuffocaretur.

P H. *Quo procreamus liberos & tollimus,*
Quando iſte ſuffocare me nunc poſtulat?

Iubet ergo filius eam induere τριβωνικῶς more tribonii, ſolutim ſcilicet, nulloque fibulæ morſu. Nec alius eorum verborum ſenſus eſſe poteſt.

Nec Athenis modo, ſed alibi in Græcia honoratiores qui-

que

que in Tribonio. Ælianus Variæ lib. v. cap. v. de Epaminondæ paupertate: Επαμινώνδας ἕνα εἶχε τρίβωνα, καὶ αὐτὸν ῥυπῶντα. *Epaminondas vnum modo Tribonium habebat, illudque ſordidum. Quando vero illud ad fullonem mittebat, neceſſe habebat ſe domi continere, quod alterum non haberet.* Idem lib. VII. cap. XIII. narrat Ageſilaum Lacedæmoniorum Regem iam ſenem ſæpe ſine calceis, & tunica prodire ſolitum in publicum, τὸν τρίβωνα περιβαλλομένον, *tribonio inuolutum*. idque per hiemem matutino tempore. Poſtquam vero pexa pallia, & recentia, tum gaunaca, & peregrinæ veſtes inceſſere, tribonium penes ſolos pauperiores remanſit. Lucianus Somnio, ſiue Gallo, cum Mycillus diuitem ſalutaſſet, illico ſe ſubduxiſſe ait, ne forte pudori illi eſſet, quod ἐν πενιχρῷ τῷ τρίβωνι eum aſſectatus eſſet. Et Cataplo ait τὸ τριβώνιον, quod antea fidum videbatur, apud Inferos æque precioſum eſſe, ac ipſius Regis purpuram. Idem de amicitia, ubi narrat fidem Demetrij in amicum carcere detentum: καὶ διελὼν τὸ τριβώνιον, τὸ μὲν ἥμισυ αὐτὸς ἀναβάλλεται, τὸ λοιπὸν δὲ ἐκείνῳ δίδωσιν. *Tum diſſecto Tribonio, dimidiato induitur ipſe, reliquum autem ipſi donat.*

Tribonium non Cynicorum modo, ſed Philoſophorum ſeuerioris nota pallium fuit. Item Sophiſtarum. Laertius explicatur. Cap. XVI.

POſtquam Tribonium penes ſolos pauperes remanſit, ſeuerioris ſapientiæ cultores hoc veluti ipſius ſapientiæ velamen, atque inſigne arripuerunt, & coluerunt. Plutarchus de Iſide, & Oſiride: οὔτε γὰρ φιλοσόφους πωγωνοτροφίαι, καὶ τριβωνοφορίαι ποιοῦσιν. *Neque enim philoſophum denſa barba, & tribony geſtatio facit.* Valde enim falluntur, quicumque Tribonium ſolius Cynicæ ſectæ geſtamen fuiſſe tradiderunt. Nam & Socrates, & Pythagorei, Stoici item, & reliqui ſeuere philoſophantes hanc veſtem peplis omnibus Regumque indumentis prætulerunt.

Et reliqui ſane philoſophi præter memoratos in communi

habitu

habitu inceſſere, nullusque quod ſciam Platonis, Ariſtotelem, eorumque ſectatores cultu à vulgo diſtinctos prodidit. Immo Ælianus lib. III. cap. XIX. Variæ Ariſtotelis veſtitum operoſiorem Platoni diſplicuiſſe tradit, hocque initium diſſidii inter eos fuiſſe, quod Ariſtoteles ἐσθῆτι ἐχρῆτο περιέργῳ καὶ ὑποδέσει, *veſtitu, & calceatu pretioſore vteretur, tonſura etiam, quam Plato improbaret pluresque annulos geſtaret.* Laertius de eodem: ἐσθῆτι δὲ ἐπισήμῳ χρώμενος, καὶ δακτυλίοις καὶ κουρᾷ. *Veſte inſigni, & annulis, & tonſura vtens.*

Idem de Lycone lib. V. ἦν δὲ καθαριώτατος τὴν στολὴν, ὡς ἂν ὑπερβλητῷ χρῆσθαι μαλακότητι ἱματίων. *Erat vero mundiſſimus cultu, adeo vt veſtium incredibili mollitie, ac nitore vteretur.* Et de Heraclide. οὗτος ἐσθῆτι τε μαλακῇ ἐχρῆτο. *Molli veſte vtebatur.*

Primus ſanctioris diſciplinæ parens Socrates Tribonium ſapientiæ aptauit. Quapropter ab Amipſia hac etiam parte Ariſtophanis æmulo in Tribonio traducitur, atque irridetur apud Laertium: Αμειψίας δ᾽ ἐν τρίβωνι παράγων αὐτὸν. *Amipſias ipſum in Tribonio producens ait, Socrates paucorum optime virorum multorum verò vaniſſime, & ipſe, ad nos tandem venis, toleranſque es.* πόθεν ἂν σοι χλαῖνα γένοιτο. Nec verba, nec ſententiam Interpres aſſecutus eſt. *Eum* inquit *palliatum inducens.* Atqui omnes tunc palliati. Mox. *Vnde tibi pallium hibernum?* Tota vis eſt in voce τρίβωνι, & χλαῖνα, quæ opponuntur. Tribonium enim, ut diximus, veſtis detrita, ac tenuis: contra Chlæna craſſa, ac villoſa, ad arcendum frigus. Ironice igitur Socratem tenui palliolo amictum interrogat, unde chlænam habeat, & ob id eum vanitatis inſimulat: nam quod id hominum genus ob tolerantiam faciebat, vulgo ad vanitatem, atque oſtentationem trahebant.

Quod ſequitur apud Laertium, neque ipſe ſatis capio, neque alium intellecturum puto. Τουτὶ τὸ κακὸν τῶν σκυτοτόμων κατ᾽ ἐπήρειαν γεγένηται. *Hoc illi incommodum euenit per ſutorum malignitatem.* Sed aut omnia me fallunt, aut locus iſte mutilus eſt. Quid enim ſutoribus, ſiue coriariis cum chlæna, & Tribonio? Nunquid veſtimenta lanea illi conficiebant,

aut

aut lacero reficiebant? Deinde quæ ſententia? Hoc illi incommodum per coriarij malignitatem contigit. Suſpicor ergo vocem deſiderari ἀνυπόδητος, hoc eſt diſcalceatus, quæ paulo poſt ſequitur in verbis Ariſtophanis, quæ adducit Laertius: κἀνυπόδητος κακὰ πολλ᾽ ἀνέχῃ. *Et diſcalceatus mala multa tolerat*. Nam qui in tribonio, ferme etiam ſine calceis, & nudipedes incedebant, ut ex Ariſtophane apparet, qui talem Socratem inducit. Ita apud eundem Phidippides interrogat patrem, qui Socrati in diſciplinam traditus fuerat, & ideo nudipedes erat, ubi calceos reliquerit? Perſtringit igitur Amipſias Socratis cultum, quod pro communi pallio tribonium gerat, quod Ironicè chlænam appellat: deinde quod diſcalceatus incedat: eum autem morem ſecum ferre ait ſutorum damnum, nam ἐπήρεια id ſignificat. Quod enim Socratis, & eius ſectatores ſine calceis incederent, id vero in detrimentum ſutorum ac coriariorum cedebat. Vt Iuvenalis ait ephebos caſtrari damno tonſoris Heliodori. Hoc ſi non eſt, quid eſſe poſsit ignoramus.

Socratem tamen non ſemper in Tribonio inceſsiſſe declarat paulo poſt Laertius, cum ait: *Cumque hoc vitæ inſtituto degeret, interdum tamen tempori ſeruiens* λαμπρὰ ἠμπίσχετο, *ut in Platonis Sympoſio ad Agathonem profectus*. quod non eſt, *venuſtiore habitu utebatur*, ſed *communi*, quem album fuiſſe diximus, niſi quis conuiuii cauſa candidum ſumptum exiſtimet. Sanè nulla veſtis pretioſæ mentio in conuiuio Platonis, ut notauit Aldobrandinus, ſed Socratem acceſsiſſe, λελουμένον τε, καὶ τὰς βλαύτας ὑποδεδεμένον, ὃ ἐκεῖνος ὀλιγάκις ἐποίει, non calceis ornatum, ut vertit Interpres, *ſed lotum & calceatum, quod ille raro faciebat*. Scilicet Socrates ferme in Tribonio, & diſcalceatus, ita & raro balneis utebatur. Iturus ad conuiuium lauacro ſordes pellit, tum commune pallium, & calceos de more induit, ſiue, ut Laertius loquitur, λαμπρὰ ἠμπίσχετο, candidum veſtitum induit: nulla pretioſa veſtis, quam fruſtra in Platone quærit Aldobrandinus. Ita in commune veſtitu, & lotus, καλὸς γεγενημένος videbatur, qui ferme in tribonio nudipes ſordebat: & ideo bonus ille ſenex ſe id feciſſe ait, ἵνα

καλὸς

καλὸς παρὰ καλὸν ἰοι: ut pulcher ad pulchrum iret. Quo loco apparet Socratem, quod dicebamus, fere in tribonio nudipedem inceſſiſſe, ſicut ibidem inducitur quidam Ariſtodemus *ἀνυπόδητος ἀεὶ, qui ſemper nudipes erat*. Philoſtratus etiam lib. VI. cap. VI. *nuditatem pedum cum tribonio coniungit*. *ἀνυποδησία δὲ, καὶ τρίβων*.

Nec Socrates modo in Tribonio, ſed & reliqui ſeuerius philoſophantes. Nam licet Pythagoras veſte alba, puraque ſemper uteretur, ut Laertius atque Ælianus teſtantur, Pythagorei tamen in tribonio, & ſordibus. De iis Antiphanes apud Athenæum lib. IV.

Sordes paululum oportuit ferre, ieiunium,
Cæli rigorem, ſilentium, triſtitiam, illuuiem.

Et Ariſtophanes ibidem:

Quid per deos cenſemus, eos qui olim
Pythagorici fuere ſponte reuera.
ῥυπᾶν ἑκόντας, ἢ φορεῖν τρίβωνας ἡδέως;
Sordibus ſqualuiſſe, & tribonia geſtaſſe libenter?

Mneſimachus apud Laertium: *Comedunt olera; aquam potant, pediculos vero, καὶ τρίβωνα, atque ſqualorem nemo ex aliis perferre poſſet*. Horum princeps fuit Diodorus Aſpendius, cuius meminit Archeſtratus apud eundem Athenæum poſt paulo, qui cum Pythagoreus eſſet Cynicis moribus vſus, *κομῶν, καὶ ῥυπῶν, καὶ ἀνυποδήτων, capellatus, ſordidus, & diſcalceatus; unde & Pythagoreorum, qui comam alunt, familia originem duxiſſe creditur*. Soſicrates ibidem de philoſophorum ſucceſſione refert Diodorum hunc *βαθεῖ πώγωνι χρήσασθαι, καὶ τρίβωνα ἀναλαβεῖν, κόμην τε φορῆσαι, profundam barbam aluiſſe, tribonium geſtaſſe, nec communi comæ tonſura vſum: Pythagoricis qui præceſſerant ſolitis λαμπρῷ ἐσθῆτι, amiciri*, id eſt, *alba ſiue candida*, ad exemplum præceptoris, quod idem eſt ac Laertius de Socrate λαμπρὰ ἠμπίσχετο, ut diximus.

Stoici etiam in tribonio, quos à Cynicis ſola tunica diſtinctos tradit Iuvenalis. ergo idem pallium utriuſque ſectæ, hoc eſt Tribonium. Immo Lucianus nunquam philoſophiæ mentionem facit, quin & Tribonium nominet. Nam Requiuiſcen-

lib

tibus ait, ſe cùm Philoſophiam ſedulo quæreret, incidiſſe in homines τριβώνια περιβεβλημένης, *tribonijs circumamictos*. Et paulo poſt: *Si quis vero*, inquit, *alicui, quemadmodum multi ſunt, viro execrando, qui philoſophum mentitur, obuiam factus fuerit*, τὸ τριβώνιον περισπάσας, *Tribonium dilacerans?* Item de mercede conductis, ubi deſcribit eum, qui in alicuius diuitis familiam pro philoſopho, vel Græculo adſcriptus eſſet, ait, *quoniam Græcanico pallio decenter amictus ſit, cum ab omnibus exiſtimari Grammaticum, ſiue Rhetorem, ſiue philoſophum, & propterea anteambulonum turba immixtum herum comitari, ac deducere, qui ex hoc eruditi opinionem affectaret, vt facile quis ſuſpicaretur Græcum illum non tam ob ſapientiam, quam ob barbam*, καὶ τὸν τρίβωνα *conductum eſſe*. Ille autem conductus Cynicam non profitebatur. Ex quibus colligitur Grammaticos etiam, & Rhetores alioſque literalium diſciplinarum profeſſores Romæ tribonium geſtaſſe, quod indicat Tertullianus de pallio: *Viderit nunc philoſophia quid proſit: nec enim ſola mecum eſt, & habeo & alias artes in publicum vtiles: de meo veſtiuntur, & primus informator litterarum, & primus edomator vocis, & primus numerorum arenarius, & Grammaticus, & Rhetor, & Sophiſta, & Medicus, & Poeta, & qui Muſicam pulſat, & qui ſtellarem conicctat, & qui volaticam ſpectat: omnis liberalitas ſtudiorum quatuor meis angulis tegitur*. Lucianus eodem dialogo Theſmopolidis Stoici factum memorat, cui hera catellam cuſtodiendam dederat, quam ἐν τῷ τρίβωνι periſſe ait, & paulo de pſeudophiloſophis τρίβωνας ἀμπεχόμενοι.

Quis porrò Apollonium Thianæum Cynicum fuiſſe dixit? Ille autem in Tribonio. Philoſtratus lib. II. cap. XX. ſupra laudatus. *Cum byſſum in India vidiſſet, gauiſus eſt, quod non diſſimilis admodum eſſet* φαιῷ τρίβωνι, *quod ipſe geſtabat*. Eodem lib. cap. vltimo. *Cum Rex Indorum dari ipſi in diſceſſu aurum, & lineas veſtes iuſſiſſet, illud reſpuit, has libenter accepit, quod ſimiles eſſent* τρίβωνι *veterum Athenienſium, quale ipſe geſtabat*. Ita lib. IV. cap. VI. de adoleſcente à quo Apollonius dæmonem deiecerat: *Tum verſicoloribus, ac mollibus veſtimentis,*

ceteriſque delitijs depoſitis, parcitatem victus, καὶ τρίβωνος *complexus eſt, ſeque ad Apollonij vitam moreſque contulit*. Et cap. xii. eiuſdem libri, de Nerone qui philoſophos inſectabatur, quod ignaua philoſophorum opera ipſi videretur, quodque philoſophia quædam eſſet artis diuinatoriæ ſpecies: καὶ ἤχθη ποτὲ ὁ τρίβων ἐς δικαστήριον, ὡς μαντικῆς σχῆμα. *Tribonium in iudicium vocatum eſt, vt artis diuinatoriæ prætextus*. Et lib. v. cap. xiv. *Laſthenes vna mecum philoſophatus chlamydem poſtea, & militarem vitam adamauit. Hunc quoniam tribonium rurſus cupere aiunt, militia miſſum facias rogo*. Et lib. vii. cap. viii. Apollonius iturus Romam iubet Damim ſumere habitum popularem, ac tribonium deponere (ubi perperam doctus Interpres lacernam vertit, quæ tunc Romæ veſtis popularis erat) ne philoſophus videretur, hocque illi periculum arceſſeret apud Neronem; ille autem philoſophicum habitum, ideſt tribonium retinuit. Et lib. viii. cap. viii. Trophonii ſpecum ingreditur αὐτῷ τρίβωνι.

Sophiſtæ etiam in Tribonio. Eunapius in Hedeſio: de Euſtathio: *Paret ille, & ad epulum Regale accedit, vbi tanta eius eluxit eloquentia, vt parum abfuerit, quin Rex tiaram rectam abiecerit, & purpureis veſtimentis, ac monilibus depoſitis* τὸ τριβώνιον Εὐσταθίου μεταμφιάσασθαι, *Euſtathij tribonium induerit*. Male Interpres *penulam* vertit: quemadmodum infra. Ἡ γοῦν αὐτοῖς φιλοσοφία τὸ τριβώνιον *penulam* reddit, quæ longe à Tribonio diuerſa. Idem in Proæreſio, vbi admirandam eius, atque Hephæſtionis paupertatem memorat, ait utrique unicum Tribonium fuiſſe, & tria, quatuorve ſtragula, ita ut Proæreſio in publicum prodeunte, Hephæſtion deliteſceret domi ſtragulis inuolutus, idemque Proæreſio eueniret egrediente in publicum Ephæſtione. Sed quid ſit, quod ait Eunapius ἦν γοῦν αὐτοῖς πώγων ἱμάτιον, καὶ τριβώνιον, non ſatis capio. nam & hic Interpres *pænulam* reddit. Quid enim hoc loco barba cum tribonio? Fortaſſe legendum ὕφος ἱμάτιον: cum enim ὕφος interdum pro ſindone, aut pro velo accipiatur, ὕφος ἱμάτιον, καὶ τριβώνιον erit tenue pallium, & detritum. Non multo poſt idem Interpres Tribonium lacernam interpretatur de eo-

dem

dem Proæreſio, cuius tolerantia miraculo erat, quod λεπτὸν ἔχων τριβώνιον, *& diſcalceatus Gallicas hyemes, & frigora in delicias conuerteret.*

Ceterum Philoſophos tribonio tanquam nota, atque inſignià reliquis mortalibus diſtinctos Romæ fuiſſe apparet: at in Græcia nullum diſcrimen fuiſſe videtur inter ipſos, & pauperes, à quibus geſtatum tribonium diximus. Sed non ſola, ut vetus verbum eſt, Tribonophoria Philoſophum faciebat: alia quoque erant, quæ Philoſophos notabiles redderent. In primis opaca, & profunda barba, pedum nuditas, longa & profuſa coma, quodque peculiare Cynicorum fuit, pera, & baculus, & diuerſa ratio geſtandi Tribonium, de quo infra dicemus. Vnde illud eueniebat, ut plerique rudes, atque indocti his inſignibus inſcitiam, atque ignauiam obuelarent, atque egeſtatis imagine egeſtatem effugerent. Extat in hanc rem Lucillij Epigramma lib. II. Anthologiæ cap. LII. cuius ſententia eſt, pauperes, & indoctos non ut prius in piſtrino molere, nec humerorum operam locare, ſed nutrire barbam, & in triuijs baculum tollere, tunc virtutis ſectatores primos dici: Hermodoti hoc dogma eſſe, ſi quis pecunia careat, fore ut non amplius eſuriat, ſi poſita tunica in pallio incedat. Loquitur autem de Cynicis.

Pallij Philoſophici color. Petronius correctus. *Cap. XVII.*

Sicut Tribonium veſtis detrita ac lacera fuit, ita eius color fuſcus, atque obſoletus. Philoſtratus lib. II. cap. IX. ut ſupra innuimus, tradit Apollonium, cum byſſum apud Indos vidiſſet, lætatum eſſe, quod ἔοικε φαιῷ τρίβωνι, *quod ſimilis eſſet fuſco tribonio, quod ipſe geſtabat.* Quomodo autem eſſet ſimilis, ibi declarauimus. Porro φαιὸς pullum, ſiue ſubnigrum, ac fuſcum ſignificat: qualem fuiſſe pænularum colorem, item ferme lacernarum, immo & tunicarum Romanæ plebis, ac viliſſimi cuiuſque, unde pullatus circulus, & pullata multitudo, alias oſtendimus. Qui color partim lanæ na-

tivus, ut Canuſinæ, cui pulliginem ſuam adſcribit Plinius; partim ex albo veſtium vſu, ac ſordibus in pullum degenerans.

Baſilius Orationum Gregorij Nazianzeni Interpres ſupra adductus: *Τρίβωνες περιβλήματά τινα. Τῶν μὲν ῥητόρων ἐρυθροί τε καὶ φοινικοί. Φαιοὶ δὲ τῶν φιλοσόφων, Tribones pallia quædam, Rhetorum purpurea, Philoſophorum fuſca.*

Videtur tamen Lucianus alios etiam colores Tribonio adſcribere: nam de mercede conductis, ait, illi, qui ſe in familiam diuitum adſcribi optet, veſtitum etiam ſupra facultates apparandum, ac colorem deligendum, quo herus potiſſimum gaudeat, ne illius oculi offendantur. Ille porro, quem ab eius vitæ inſtituto dehortatur, philoſophus erat, eam artem in illa familia mercede locaturus. Subiicit enim non multo poſt: *Cum in tanta Romanorum turba μόνος ξενίζων τῷ τρίβωνι, ſolus peregrino in pallio verſaris*. Et paulo infra: *Quoniam tibi barba ingens propendet à mento, καὶ ἱμάτιον Ἑλληνικὸν εὐσταλῶς περιβέβληκας, quia pallio Græcanico decenter amictus es.* Quis autem in Tribonio, ideſt veſte detrita, ac lacera colorum varietatem quæſitam credat, cum id præterea ſectæ grauitatem dedeceret? Veriſimile igitur eſt, ad augendam rei inuidiam in vniuerſum de omnibus locutum eſſe Lucianum, qui ſeſe aulæ ſeruitio mancipare nt, ac diuitibus eruditam operam addicerent, iis ſcilicet eos in veſtitu colores quærendos, qui heris maxime placerent. Nam ad captandam ingenij famam ſtulti diuites omne genus doctorum familiæ aggregabant, Poetas, Rhetores, Geometras, Græculos ferè, quos credibile eſt exceptis philoſophis in pallio quidem, nam hoc eorum inſigne, traductos, eo tamen colore, qui eſſet reliquæ familiæ peculiaris; fortaſſe etiam philoſophos ipſos, ne fuſco, pulloque tribonio heri oculos læderent, ac veluti familiam funeſtarent, coactos eſſe, quæ pars ſeruitutis erat, & pallio eos colores adſciſcere, quis reliquus ſeruientium grex eniteſceret. Nam apud veteres varius veſtium coloribus ad genium heri, & Circi ſtudia familiam excultam fuiſſe, quam nunc colorum ſyntheſim *Liuream* appellant, vel unus Petro-

nius docuerit, apud quem in Trimalcionis familia: *In aditu ipſo ſtabat oſtiarius praſinatus, ceraſino ſuccinctus cingulo, atque in lance argentea piſum purgabat.* Qui color apud Trimalcionem in pretio. Nam paulo ante inducitur *pila praſina* ludens. Ita enim ibi legendum in Electis docemus: hactenus in illa *pila ſparſiua* explicanda infeliciter Critici luſerunt.

Chriſtianorum Aſcetarum Tribonium. Quando Tertullianus librum de pallio ediderit. Tribonium fuſcum. Cap. XVIII.

CHriſtianos vulgo communi, ac ciuili veſtitu uſos ſatis conſtat. Tertullianus Apologetico: *Quo pacto homines vobiſcum degentes, eiuſdem victus, habitus, inſtructus.* Et Cyprianus de bono patientiæ: *Nos autem fratres, qui philoſophi non verbis ſumus, ſed factis, nec veſtitu ſapientiam, ſed veritate præferimus.* Sicut autem apud Ethnicos ſeuerius philoſophantes tribonium adamarunt, ita Chriſtiani, qui ſe ſanctiori, atque auſteriori diſciplinæ tradebant, eandem veſtis vilitatem, & ſqualorem aſſumebant. Lucianus Philopatro: *Alius cui nomen Ebleuocarmus,* τριβώνιον ἔχων πολύσαθρον ἀνυπόδητός τε καὶ ἀσκεπος, *tribonium habens admodum putre, ſine calceis, & capitis integumento.* Paulo poſt: *Vt demonſtrauit mihi* τίς κακοείμων, *male veſtitus, quidam qui ex montibus aduenerat detonſa coma.* Vbi monachus, ſiue anachoreta deſcribitur. Nam ex Chriſtianis, qui durum ac ſeuerum vitæ genus ſequerentur communi habito relicto, togis ſcilicet, lacernis, pænulis, pallium lacerum, ac fuſcum ſumpſiſſe aliis adnotatum eſt. quod cum Tertullianus feciſſet, popularium reprehenſionem incurrit, quæ res ipſum impulit, ut edito libro ſibi patrocinaretur. Ad quem tam multa Interpretes diſputarunt. Alii enim Tertullianum à toga ad pallium tranſiiſſe exiſtimant, cum eſt factus Chriſtianus, idque omnes vulgo Chriſti nomen profeſſos feciſſe. Hieronymus ad Furiam: *Vbicumque viderint Chriſtianum, ſtatim illud de triuio:* ὁ γραικὸς ἐπιθέτης, *Græcus Impoſtor.* Ipſe Tertullianus: *Cum hanc primum*

ſa-

ſapientiam veſtit, qua vaniſſimis ſuperſtitionibus renuit; Et In fine libri: *Gaude pallium, ex quo Chriſtianum veſtire cœpiſti*. Quod veriſimile videtur primis illis Eccleſiæ temporibus, qui Chriſto nomen darent, ipſo etiam habitu cultuque Chriſtum, & Apoſtolos imitari voluiſſe, quos palliatos Hebræorum more fuiſſe conſtat. Contra alij, non cum Chriſtianus ſed cum Sacerdos factus eſt, habitum mutauiſſe cenſent. Quod ſcilicet librum de pallio multo poſt editum Apologeticum conſcripſerit, quem ab eo vulgatum, cum Chriſtianus eſſet, non eſt dubitandum. Induiſſe autem pallium, cum eſt factus Sacerdos, ex verbis ipſius colligunt de pallio: *Enimuero cum hanc primum ſapientiam veſtit, qua vaniſſimis ſuperſtitionibus renuit, tunc certiſſime pallium ſuper omnes exuuias, & peplos auguſta veſtis, ſuperque omnes apices, & tutulos ſacerdos ſuggeſtus*. Ita enim corrigunt, pro eo quod eſt in editis *ſacer ſuggeſtus*. Sed ſi pallium non niſi ſacerdotum erat, ſoli ſacerdotes cum pallium ſumerent, vaniſſimis ſuperſtitionibus renunciabant. Reliqui ergo Chriſtiani ante pallium in iiſdem permanebant. Quod indicat, verba illa de Chriſtianis omnibus, non ſolum de ſacerdotibus accipienda. In qua tamen ſententia veluti fluctuant: modo enim pallium ſacerdotum fuiſſe aiunt, omniumque Epiſcoporum, & Clericorum, ac poſtea Monachorum: modo non omnium ſacerdotum, ſed eorum tantum, qui ἄσκησιν, & vitæ genus aſperius profiterentur: modo eorum tantum, qui aſcetæ eſſent, licet non ſacerdotes. Quæ cum ita ſint, nondum plane compertum erit, quandonam hanc defenſionem ediderit Tertullianus. Non quando Chriſtianus factus eſt, non enim omnes in pallio: non quando ſacerdos, non enim omnes palliati: multos quippe ex laicis aiunt propter ἄσκησιν hac veſte philoſophica vſos, & ex preſbyteris, eos ſolos, qui aſceticam profiterentur.

Rectius ergo, ad pallium tranſiiſſe Tertullianum, cum primum ἄσκησιν, & ſtrictiorem diſciplinam profiteri cœpit, ſiue ante ſacerdos eſſet, ſiue tum primo factus auſterius vitæ genus iniit. Id fuſe docuerat Baronius ad Annum CIIIC. VII. contra Pamelium diſputans: vbi non uno argumento oſten-

dit

dit, non fuiſſe pallium omnium Chriſtianorum, ſed eorum tantum, qui arctioris vitæ ſtudijs ſe mancipaſſent, & ſublimiorem viuendi normam amplexi eminentioris philoſophiæ ſe eſse cultores profiterentur: & ideo Chriſtianæ Philoſophiæ, atque arctioris vitæ pallium inſigne fuiſſe. Chriſtianos enim eodem habitu, quo Gentiles uſos eſſe, ex Tertulliani ipſius & Cypriani locis ſupra adductis oſtendit. Aſcetas vero, & ſtrictiorem diſciplinam profeſſos pallium induiſse docet ex Euſebio lib. VI. cap. XIII. de Heracla presbytero: *Propterea non modo vulgari veſte, & communi, qua antea uſus fuiſſet exuta, philoſophi habitum cultumque, quem adhuc retinet, ſibi aſſumpſit: verum etiam libros gentilium euoluere non deſiſtit.* Idem Euſebius lib. VIII. cap. XXI. laudat Porphyrium Chriſtianum adoleſcentem, quod habitum philoſophicum geſtaret. Et reliqua, quæ nuperi ſuppreſſo Baronii nomine tranſcripſerunt.

Soli ergo Chriſtiani aſcetæ in Tribonio, qui quoniam philoſophorum habitus, eadem in illos atque in hos conuicia expetebant. Et quoniam plurimi erant, qui ſola barba, ac pallio philoſophiam mentiebantur, reliqua impoſtores, ac ſycophantæ, tales & Chriſtiani ſub eadem ſchema putabantur, ut ad Tertullianum Rhenanus adnotauit: & ideo quoties in publico apparuiſsent, ſtatim illud de triuio, ut diximus, Γραικὸς ἐπιθέτης, *Græcus Impoſtor*. Neque tamen omnes Chriſtiani: nam cum ſuboleſcente in immenſum multitudine Chriſtiani, ut loquitur Tertullianus, *vrbes, inſulas, caſtella, municipia, conciliabula, caſtra ipſa, tribus, decurias, palatium, ſenatum, forum impleuiſſent*, ſi omnes in tribonio, quomodo notari, & peregrini cultus inſimulari potuiſsent, qui ubique occurrerent, & ſpectarentur? Cum igitur ait Hieronymus: *Vbicumque viderint Chriſtianum, ſtatim illud de triuio Græcus Impoſtor*, de aſceta, & ſtrictiorem diſciplinam profeſſo intelligendum eſt. Ita cum Tertullianus ait, *pallio Chriſtianum, & ſapientiam, quæ ſuperſtitioni renuit veſtire*, de hac ſeueriori ſapientia, ac vitæ genere duriore capiendus eſt. Bulengerus lib. v. de veſte Pontificia cap. v. ideo impoſtores Chriſtianos

nos per ſcommatis laſciuiam dictos eſſe cenſet; quod pallium tunicæ imponerent. Quod ſi verum eſt, & olim, & nunc, qui pallium geſtant, magni impoſtores ſunt. Sed quis vel puer ignorat, poſtquam Philoſophiæ maieſtas per planos, ac nebulones violata eſt, ſycophantias, & impoſturas plerumque ſub pallio latuiſſe, ut quod olim frugalitatis, & continentiæ index erat, ſceleratorum fraude, omnis nequitiæ, atque impudentiæ velamen eſſe cœperit, & ideo impoſtores creditos, quicumque eo habitu imponerent, ac credulos mortales fallerent.

Eiuſdem habitus præiudicio tales crediti Chriſtiani aſcetæ & ſicubi apparuiſſent conuiciis proſciſſi. Hieronymus ad Marcellam: *Nos quia ſerica veſte non vtimur, Monachi iudicamur: quia ebrij non ſumus, nec cachinnis ora diſſoluimus, continentes vocamur: ſi tunica non canduerit, ſtatim illud è triuio, Impoſtor, & Græcus eſt*. Quod ait *ſi tunica non canduerit*, declarat communis habitus colorem album fuiſſe, ut diximus.

Neque in eo viris doctiſſimis aſſentiri poſſumus, qui Chriſtianos religionis attentiores tribonium geſtaſſe Apoſtolorum imitatione tradiderunt. Chriſtum quidem Dominum, & ſectatores more gentis palliatos fuiſſe credimus: id pallium fuiſſe tribonium, credere non poſſumus. Cum tam Chriſtum, quam Apoſtolos communi vulgarique habitu vſos certum ſit. Quod ſi Chriſtus Dominus in tribonio inceſſiſſet, fruſtra milites ſuper pannucea, ne centonibus quidem bonis digna, ſortem miſiſſent. Sed de Hebræorum veſtitu alias diſputabimus. Neque in hoc Cynicis Apoſtolos ſimiles fuiſſe, quod vnam tantum tunicam geſtarent, oſtendemus, cum nec tunicam, nec interulam geſtaſſe Cynicos demonſtrabimus.

Ceterum non diu apud Chriſtianos duraſſe hanc tribonophoriam, inde apparet, quod cum aliqui, ſicut quidam philoſophi ſapientiam in tribonio poſitam credebant, ſolos veros Chriſtianos exiſtimarent, qui hoc pallium circumferrent, ac præcipue Conſtantini ætate Euſtatius Sebaſtenorum Epiſcopus contenderet Epiſcopos omnes, ac Presbyte-

rus

τὸς ad vetus Tribonii geſtamen reuocare, eoſque qui non geſtarent damnaret, in Synodo Gangrenſi Canone XII. aduerſus hanc opinionem in hæc verba ſancitum eſt: *Si quis virorum propter* ἄσκησιν νομιζομένην *pallio vtitur, & deſpicit eos, qui cum reuerentia byrris, & alijs communibus veſtimentis vtuntur, anathema ſit.* Vbi Vetus Interpres διὰ ἄσκησιν νομιζομένην vertit *continentiam, quæ putatur*, cum ſit, *propter ſeueriorem, vt credebatur vitæ normam, & ſtrictiorem diſciplinam.* Immo & mulieres aſcetrias Tribonium geſtaſſe, ut Cratetis vxor Hipparchia, apparet ex ſequenti Canone. *Si quæ mulier propter* ἄσκησιν *habitum mutat, & pro ſolito muliebri amictu virilem ſumit, anathema ſit.* Nam per virilem habitum intelligi pallium contra ſententiam Balſamonis recte docti viri ſtatuerunt.

Ceterum dicto Canone non tam ſublatus eſt vſus pallii ab aſcetis, quam ii notati, qui in illo poſitam τὴν δικαιοσύνην credebant, & eos, qui pallium non geſtarent, contemnebant. Certe Epiſcoporum veſtitus ferme erat fuſcus, qui tribonij color. Baronius ad annum CDVII. narrat ex eius actis D. Ioannem Chryſoſtomum, cum morti proximus eſſet, exuiſſe veſtimenta, atque alba ſumpſiſſe. Mutata de in ea Epiſcopalis cultus ſimplicitas, & primo quidem varij, ac floridi veſtium colores ſacris adhibiti, mox non ita probi etiam extra ſacra vſurpati. (Et adhiberi ſacrorum maieſtatis intereat.) Ammianus Marcellinus lib. XXVII. veſtitus vilitatem in Epiſcopis prouincialibus commendat. *Qui eſſe poterant* (loquitur de Epiſcopis Vrbis) *beati reuera, ſi magnitudine Vrbis deſpecta, quam vitijs opponunt, ad imitationem Antiſtitum quorundam prouincialium viuerent: quos tenuitas edendi potandique parciſſime, vilitas etiam indumentorum, & ſupercilia humum ſpectantia, perpetuo Numinis, veriſque eius cultoribus, ut puros commendant, & verecundos.* Diu tamen penes aſcetas, & monachos pallium fuſcum, nigrumque remanſit. Eunapius in Ædeſio, cum monachos in Serapidis à Conſtantino diruti locum inductos indignatur, ſubijcit: *quicunque ea tempeſtate* μέλαιναν φορῶν ἐσθῆτα, *nigram veſtem geſtaſſet: cum illi-*

eo tyrannicam auctoritatem obtinuiſſe. Idem Maximo: *Quando Alaricus cum barbaris per Thermopylarum fauces peruaſit: eas Græcia anguſtias illi prodidit*, ἡ τῶν τὰ φαιὰ ἱμάτια ἐχόντων ἀκώλυτος προσπαρεισελθόντων ἀσέβεια, *impia natio fuſca pallia geſtantium, qui nullo prohibente ſimul cum eo irruperant*. Syneſius Ep. CXLVI. ad Ioannem, qui aſceticum habitum ſumpſerat: καὶ φαιὸν τριβώνιον ἀμπέχεσθαι σε φασί.

Tribonium Cynicum. Modus illud geſtandi. Pallium διπλῶσαι. *Duplex pannus. Cap. XIX.*

TRibonium commune philoſophantium tegmen fuiſſe diximus. Illud tamen Cynicam ſectam profitentium peculiare geſtamen fuiſſe apparet, in quo illi delitias facerent, præcipuè ſi attritum maxime, & lacerum eſſet. Quo habitu ſeſe Herculem Cynicæ ſectæ auctorem, ut ait Auſonius Epigrammate XXVI. & Lucianus Cynico, imitari gloriabantur, quem reliqua nudum, ſola leonina amictum veteres induxerunt. Sed diuerſus fuit à ceteris philoſophis Cynicorum Tribonium geſtandi modus. Nam cum illi ita tribonium geſtarent, ut ceteri mortales commune pallium, extrema ſcilicet parte pallii dextra in humerum lævum impoſita, ut manus ſola extaret: Cynici totam tribonii partem dexteram ita in ſiniſtrum humerum conijciebant, ut cum toto brachio dexter humerus nudus exereretur, & pars etiam pectoris renudaretur. Hoc illi idcirco agebant, quia, ut doctis pridem obſeruatum eſt, ſine tunica incedebant, prorſuſque ἀχίτωνες erant, Iuvenalis.

Et qui nec Cynicos, nec Stoica dogmata legit,
A Cynicis tunica diſtantia.

Non quod Stoici ſimplici pallio uterentur, Cynici duplici, ut vult Interpres: ſed quod hi ſine tunica eſſent, quam illi geſtabat, in doctrina conuenirent. Extat Oratio Dionis Chryſoſtomi περὶ σχήματος, in qua accurate cauſam quærit, cur, cum homines in ſola tunica conſpicerentur, nemo eos notaret, aut irrideret: quod ſi aliquem ἀχίτωνα ἐν ἱματίῳ viderent

rent *ſine tunica ſolo pallio amictum*, coma, barbaque prolixa, illico deridiculo habitum, omniumque ludibrio, ac contumeliis expoſitum. Et tamen horum hominum tantam fuiſſe multitudinem, ut plures tunc eſſent, quam fullones, aut ſutores, aliique artifices. Eam autem cauſam præcipue affert, quod hi homines rigidi morum cenſores, & publici pædagogi eſſent, & vel palam, vel tacite ipſo habitu, ignauiam, mollitiem, inſcitiam, ac nimias delitias exprobarent. Illuc demum Orationem flectit, ut fateatur etiam hoc contigiſſe propterea, quod pleríque ſolo tribonio philoſopharentur, reliqua ſtolidi, & flagitiis cooperti. Lucianus Cynico: *Quid tu tandem barbam quidem habes, & comam,* χιτῶνα δὲ ἐκ ἔχεις, καὶ γυμνοδερκῆ, *tunicam non habes & nudus conſpicceris, ac nudipes, delecta nimirum, vaga, inhumana, ac ferina vita: tum proprio corpore, contra quam faciunt ceteri, ſemper vſus incommode, nunc huc, nunc illuc circumis, in arido præterea ſolo cubans, adeo ut plurimum etiam ſordium iſtud* τριβώνιον *referat, alioqui nec ipſum, vel tenui filo, vel molle, vel floridum.* Et in fine hunc etiam Deorum habitum eſſe ait in templis, vbi ſtatuæ ſine tunicis conſpiciuntur.

Cynici igitur ob tolerantiam ſine tunica erant, καὶ τρίβωσι μόνοις vtentes, ut ait Laertius in Menedemo. Quæ laus veterum Laconum fuit. Nam Ageſilaus, ut narrat Ælianus, *iam ſenex prodibat in publicum* ἀνυπόδετος, καὶ ἀχίτων τὸν τρίβωνα περιβαλλόμενος, *nudipes, ſine tunica, tribonio amictus, idque per hyemem matutino tempore.* Hancque adoleſcentum educationem fuiſſe tradit Plutarchus in Lycurgo, *ut exacto duodecimo anno ſine tunica incederent, pallium unum in annum accipientes.* Quod pallium tribonium fuit. Infra enim ait: *Spartam una ſcytale, & tribonio Græcia volenti imperitaſſe.*

Quod igitur tunica Cynici carerent, neceſſe habuerunt diuerſo more à tunicatis pallium induere. Non quidem, ut docti exiſtimant, quod cum commune pallium ita geſtaretur, ut duæ eius laciniæ ab utroque latere retrorſum reiicerentur, ita ut tunica tota in anteriori parte pateret; cum Cynici nullam haberent tunicam ſe pallio inuoluerunt, ne cor-

pus nudaretur : nam commune pallium non ita vtrinque reiici ſolitum oſtendimus : ſed cum ita geſtaretur, ut dextra eius pars extrema ſiniſtro humero imponeretur, eueniebat ut in actu, in inceſſu, aliiſque de cauſis interdum ea pars laberetur, & tunica appareret. Cynici ἀχίτωνες dextrum cum humero brachium exerentes totam pallii partem dextram in ſiniſtro humero inijciebant, ut retro ad pedes caderet, atque ita totum corpus inuolueret, & conſtringeret, ut niſi detraheretur dilabi non poſſet. Quod duplicare pallium dixerunt, quemadmodum fuſe ad Tertullianum viri docti demonſtrarunt.

Primum huius habitus auctores fuiſſe Antiſthenem docet Laertius. Diogeni enim tunicam petenti iuſſiſſe πτύξαι θοἰμάτιον. Vbi contrario ſenſu *pallium explicare* Interpres vertit. Nam πτύξαι eſt complicare, ſiue duplicare. Idem enim paulo infra de eodem: Καὶ πρῶτος ἐδίπλωσε τὸν τρίβωνα, καὶ μόνῳ αὐτῷ ἐχρῆτο: *Primus Tribonium duplicauit, atque eo ſolo vtebatur.* Ideo duplicauit, quia ſine tunica id ſolum geſtabat. Ex aliorum tamen ſententia Diogenes eius moris auctorem facit Laertius: Τρίβωνα διπλώσας πρῶτος διὰ τὸ ἀνάγκην ἔχει, καὶ ἐνεύδειν αὐτῷ. Primus pallium duplicans ob neceſſitatem, & ut in eo cubaret. Διὰ ἀνάγκην non eſt ob neceſſarium uſum, ut credit Interpres, ſed ob neceſſitatem. Nam cum tunica careret, neceſſe habuit tunicæ vicem ſe pallio inuoluere. Altera cauſa duplicandi pallii fuit, ut in eo dormirent. Nam cum Cynici humi cubarent, ſine culcita, ac ſtragulis, ea veluti nimias delicias reſpuentes, eodem pallio inuoluti ſomnum capiebant, quod gerebant interdiu. Et ideo lepide Martialis abollam Cynici *vxorem grabbati vocat:* non ut ait Raderus, quod abolla Cynici uxor eſſet. Apage talem uxorem, ſed abolla grabbati uxor dicitur, quod grabbato pro ſtragulis iniecta, veluti cum eo dormiret. Nam Cynicos tribonio incubantes dormire ſolitos docet eiuſdem Diogenis dictum, qui cuidam obiectanti, quod aurum pallio occultaret: *ita ſane*, inquit, *propter hoc illi dormiens incubo*. Hoc eodem cultu Xeniadis liberos, quos in diſciplinam acceperat à Dio-

gene productos tradit Laertius, *ad cutem tonſos, incomptos*, ἀχίτωνας, καὶ ἀνυποδήτους, *ſine tunica, diſcalceatos*, & propterea duplicato pallio inuolutos.

Illud tamen quod de Antiſthene ſubjicit Laertius perobſcurum eſt: Πρῶτον δὲ καὶ Νεάνθης φησὶν ἁπλῶσαι θοιμάτιον. *Primum etiam explicaſſe pallium tradit Neanthes*. Aliqui ſic interpretantur: cum pallium commune utrinque à latere reijceretur, veluti duplicatum fuiſſe; Antiſthenem autem illud explicaſſe, cum in humerum conijceretur. Sed hoc ſupra refutauimus. Itaque veriſimile eſt, quod iidem ſuſpicantur, corruptum eſse Laertii locum, & pro ἁπλῶσαι legendum διπλῶσαι, ideſt duplicaſſe. Nam licet ſupra dixerit eum primum pallium διπλῶσαι, duplicaſſe, ut tradit Diocles, hic idem à Neanthe ſcriptum eſſe ſubiicit. Niſi ἁπλῶσαι eſt unico pallio contentum eſse.

Ab hac pallii duplicatione Diogenes διπλοείματος à vetere poeta appellatur, *duplici pallio tectus*. Et pallium ipſum διπλοΐς. Antipater de Diogene: *Cui vna pera*, μία διπλοΐς, *baculus vnus*. Et infra: *Baculus, & pera*, καὶ διπλόον εἷμα. *Diogenis vitæ onus leuiſſimum*. Alibi. ῥυπόωντι πίνῳ πεπαλαγμένον ἔθος διπλάσιον. *Obſcæno luto conſperſa veſtis duplex*. Quanquam inter διπλοῦν, & διπλάσιον diſcrimen ponat Ammonius: illud de pallio duplicato uſurpari, hoc nequaquam. quod ex poetæ verbis adductis falſum eſſe apparet.

Latini pannum, & duplicem pannum Cynici pallium vocarunt. Horatius lib. I. Epiſt. XVII. de Diogene:

Quem duplici panno patientia velat.

Acron. *Laudat Ariſtippum ex ſententia Platonis, qui cum inueniſſet illum naufragio, panno duplici inuolutum, ideſt diploide, laudauit eum dicens: Omnis Ariſtippum decuit color, & ſtatus, & res*. Legendum eſt. *Naufragio facto*, vel, *e naufragio*. Vnde autem hoc de Ariſtippi naufragio acceperit Acron non mihi conſtat. Dictum quidem Platonis ſiue Stratonis refert Laertius: *ſoli Ariſtippo datum* καὶ χλαμύδα φορεῖν, καὶ ῥάκος, *chlamidem ferre, & pannum*. Cum ſcilicet tres meretrices à Dionyſio acceptas, uſque ad veſtibulum deduxit,

dimiſitque. Quare hic quoque, ut alibi non ſemel mutilum eſſe Laertii codicem ſuſpicamur. Non enim cohæret ſatis, quod repudiaſſet amicas, & quod eum tam chlamys, quam pannus deceret. Fortaſſe igitur ſequebatur, cum à Stratone repertus eſſet poſt naufragium diploide inuolutus, dixiſſe Stratonem, quod tam deceret eum pannus, quam chlamys. Chlamys ſcilicet purpurea, in qua ille traductus eſt. Quo reſpexit Horatius:

Alter Mileti textam cane peius, & angue
Vitabit chlamydem.

Quod nempe ex lana Mileſia pretioſiſſima texeretur, & purpura tingeretur.

Alter purpureum non expectabit amictum.

At diploidem *pannum* appellat ſimpliciter:

—— Morietur frigore, ſi non
Retuleris pannum.

Interdum tamen Diplois pro pallio communi vſurpatur. Euſebius lib. VII. cap. XVIII. de ſtatua Chriſti Domini, atque Hæmorrhoiſsæ. *διπλοΐδα κοσμίως περιβεβλημένον*. Cynici duplicato pallio inuoluti figuram, quam Roma Illuſtriſſimus Puteus tranſmiſit, hic exprimendam curauimus.

Tabula XXIX.

An

Tab. XXIX.

Gio. Georg. sculps.

Digitized by Google

An Cynici interulam geſtarent. Laertius explicatus. Eius Interpres notatus. Cap. XX.

IDeo Cynicos pallium duplicaſſe diximus, quod tunica carerent, cuius vicem Tribonii circumiectus præſtabat: propterea dextro brachio atque humero, bonaque pectoris parte nudi erant. Quo magis miror crediſſe viros doctiſſimos interulam à Cynicis geſtatam. De quo aliqua in tertio libro huius commentarii diſputauimus. Duo ſunt quæ illi afferunt, ut hoc confirment. Cratetem teſte Laertio ab Athenienſibus reprehenſum, quod in ſindone præter morem incederet, eam autem ſindonem fuiſſe interulam. Deinde quod Proteus apud Lucianum pyram conſcenſurus depoſitis pera ac Tribonio ἔστη ἐν ὀθόνῃ ῥυπώσῃ ἀκριβῶς. Sed Cratetis ſindon pallium fuit, non tunica, ſiue interula. Tanta enim fuit viri illius tolerantia ut graue pallium, ac villoſum, æſtate tenue ac linteum hieme geſtaret. Cuius exemplum poſtea Cynici æmulati ſunt Ammianus in Anthologia de Cynico:

Καὶ στόλιον, πωγώνιον, ὦμον ἔξω,
Veſtis villoſa, barbula, humerus exertus.

Veſtis villoſa patientiam Cynicam dedecuiſſet, niſi per æſtum geſtata fuiſſet. De Cratete Philemon Comicus apud Laertium:

Καὶ τοῦ θέρους μὲν εἶχεν ἱμάτιον δασὺ
Ἵν' ἐγκρατὴς ᾖ, τοῦ δὲ χειμῶνος ῥάκος.
Æſtate craſſum veſtiebat pallium,
Vt tolerans eſſet, hyeme vero tribonium.

Idem factitaſſe Zenonem tradit Laertius: *Erat patientiſſimus, & ſimpliciſſimi victus, crudiſque tantum cibis vtebatur,* καὶ τριβωνίῳ λεπτῷ, *& tenui tribonio, ita vt de illo diceretur.*

Τὸν δὲ οὐ χειμὼν κρυόεις, οὐκ ὄμβρος ἀπείρων
Οὐ φλὸξ ἠελίοιο δαμάζεται.
Hunc non acris hyems domuit, non frigidus imber,
Non ſolis radij.

Quod

Quod ſcilicet in tenui palliolo ſæuas hyemes perferret: quod feciſſe Euſtachium ex Eunapio notauimus, qui gerens λεπτὸν ἱμάτιον *Gallicas hyemes tolerabat*.

Ad maiorem igitur patientiam, quo tenuius pallium hyeme eſſet, illud lineum Crates induebat. Laertius: ὑπὸ τῶν Ἀθήνησιν ἀστυνόμων ἐπιτιμηθεὶς ὅτι σινδόνα ἠμφίεστο, ἔφη, καὶ Θεόφραστον ὑμῖν δείξω σινδόνα περιβεβλημένον. Illis non credentibus induxit illos in tonſtrinam, oſtenditque Theophraſtum κειρόμενον, operam tonſori dantem, & ob id ſindone inuolutum, ſiue lineo inuolucro opertum. Sed quinam ſunt iſti ciuilis iuriſperiti, quos Cratetis cenſores nobis obtrudit Interpres? ἀστύνομοι ſunt Ædiles, quorum munus erat, ut & Romæ, prouidere, ne quis in peregrino cultu incederet, ut erat tunc pallium lineum. Ab his ergo Crates reprehenſus, quod ſindonem præter morem geſtaret, perfacete reſpondit; ſe iis oſtenſurum Theophraſtum ſindone inuolutum; utque fidem faceret, induxit in tonſtrinam, ubi de more linteo amiculo, ne pili veſtibus adhæreſcerent, amictum oſtendit. Non poſſe autem ſindonem pro interula accipi, declarant verba ἠμφίεστο, & περιβεβλημένον, quæ nonniſi de veſte exteriore, & quæ corpori circumponeretur, ſiue iniiceretur, dici poſſunt.

Proteus autem apud Lucianum ideo ἐν ὀθόνῃ inducitur pyram conſenſurus, ut qui depoſito pallio tragœdiam illam inhumani generis conſpectu daturus erat, ſaltem honeſte moreretur, qui vitam inani gloriæ impendebat. Nam ſi interulam vulgo Cynici induiſſent, aut illa partes verendas velabat, & tunc pallio duplicato minime opus fuiſſet, aut pectus tantum tegebat, & tunc nulli uſui fuiſſet, & linea inſuper mollitie ſua rigorem Cynicum minime decuiſſet. Non aliud igitur othoniam illud fuiſſe exiſtimamus, quam faſciam, ſiue perizoma lineum, quo ſe ille in conſpectu frequentiæ renudaturus veluti campeſtri ſuccinxit, ut ſpectatorum oculis extremo illo actu parceret. Præterea quomodo exerto humero, ac ſeminudi Cynici ſcriptores produntur, ſi interuala pectus obuelabat? In veteri Epigrammate ſupra adducto

ὦμον ἔξω: *humerus exertus*, ideſt nudus. Lucianus Cynico: *Tunicam quidem non habes, & nudus conſpiceris.* Seneca Epiſtol. LXII. *Demetrium virorum optimum mecum circumfero, & relictis conchyliatis, cum illo ſeminudo loquor, illum admiror*: Arriani Epictetus. Obuios conuiciis lacerare, ac pulchrum ducere. τὸν ὦμον δεικνύειν, *humerum reuelare*. Herodianus de Cynico. *Baculum manu geſtans* ἡμιγύμνῳ δὲ αὐτῷ ἐκκρεμὴς πήρα, *peram ſeminudus ab humero ſuſpenſam gerens*.

Cum igitur ita ſe pallio Cynici inuòluerent, ut cum dextro humero brachium exereretur, facilis erat & expeditus illius brachii vſus. At læuum ſub tribonio, qua duplicabatur, latebat preſſum, nec inde exeri poterat, niſi pallium ſubduceretur, atque ita corporis inferiora paterent, aut totum demum tribonium deijceretur. Quare cum utriuſque brachij miniſterio opus foret, tunc ad pectus ipſum tribonium circumcingebat, atque ita ſuperiori corporis parte renudata, utrumque brachium expediebatur. Lucianus de ſcribenda hiſtoria narrat, cum Corinthiis bellum à Philippo immineret, ciueſque trepidi, alii aliud negotium curarent, pars muros reficerent, pars arma comportarent, Diogenem, ne nihil agere videretur, dolium ſuum ſurſum ac deorſum verſare cœpiſſe, διαζωσάμενος, inquit τὸ τριβώνιον. Ita ille ad inſtar poparum ſuccinctus ſuperiori corporis parte nudus agebat.

Ipſæ etiam mulieres Cynicam ſectam profeſſæ in tribonio, & quidem ſolo. Menander apud Laertium Cratete:

> Συμπεριπατήσεις γὰρ τρίβων' ἔχουσα ἐμοί,
> Ὥσπερ Κράτητι τῷ κυνικῷ ποθ' ἡ γυνή.

Mecum ambulabis gerens tribonium, vt nuper vxor cum Cratete Cynico. Hæc eſt Hipparchia, quam tradit Laertius Crateris vitam atque verba deperiſſe, ut nullo procorum ambitu, non opibus, nobilitate, aut pulchritudine, ab hoc intempeſtiuo amore abduci potuerit, cui hæc omnia ſolus Crates erat, ut parentibus minitaretur, niſi ſe huic traderent, ſibi mortem illaturam. Cum ergo Crates à puellæ parentibus roga-

rogaretur, uti illam ab hoc propoſito auerteret: poſtquam egit omnia nec perſuaſit, exurgens omni ſua ſupellectili ante illius oculos expoſita, hic ait ſponſus, hæc eius poſſeſſio, ad hæc delibera. Neque enim eſſe noſtri conſors poteris, niſi eadem ſtudia attigeris. Elegit continuo puella, *καὶ ταυτὸν ἀναλαβοῦσα σχῆμα*, eiuſque habitu ſumpto una cum viro circumibat. Geſtaſſe autem ſolum tribonium, ſine ulla tunica aut interula, apparet ex ſequentibus. Nam cum ad conuiuium veniſſet, ubi Theodorus Deum contemptor diſcumbebat, ut eum argueret, hoc illi obiecit: *Quod faciens Theodorus, iniuſtè agere non diceretur, id Hipparchia ſi faciat, facere iniuſte non dicetur. Theodorus autem ſe ipſum feriens, iniuſte non agit: ergo ne Hipparchia quidem Theodorum cæ dens. Tum ille ad hoc quidem minime reſpondit*, ἀνέσυρε δὲ αὐτῆς θοιμάτιον, ſuſtulit ipſi pallium, ut ſcilicet eam eſse fęminam oſtenderet. Interpres reddit, *traxit pallium*: quod nullum ſenſum habet. Theodorus à muliere laceſſitus, in eius contumeliam pallium ſuſtulit, ut cum ſine tunica eſſet, id quod eſſet conuiuis oſtenderet. Eadem voce in re ſimili vſus eſt Laertius in Stilpone. Nam cum hic apud Areopagitas delatus eſſet, quod Mineruam non eſſe deum dixiſſet, reſpondit, negaſſe eſse deum, quæ eſset dea, deos quippe mares eſse. Tunc Theodorus ſalſe. unde inquit hoc Stilpo nouerat? ἢ ἀνασύρας αὐτῆς τὸν κῆπον ἐθεάσατο; *Nunquid ſublata veſte locos muliebres inſpexit?* Vbi etiam non recte Interpres *amota palla*: nec animaduertit, pro ἐπίκλην θεὸν legendum eſse ἄθεον. Theodorus enim ille ob impietatem ἄθεος dicebatur. Male etiam κῆπον in κόλπον mutat. nam κῆπον id quî mulieres ſunt, ſignificare notum eſt. Ideo aut ſublatum tribonium Hipparchiæ à Theodoro eſse, ut fœminam argueret, declarat, quod ſubiicit Laertius, propter hoc nec territam, nec perturbatam eſse more mulierum Hipparchiam: iam enim pudorem decoxerat, quæ luce palam cum vino congrediebatur, ſed obiectanti Theodoro, quod radios apud telam reliquiſſet, hoc quidem ſapienter reſpondiſſe, ſe fœminam eſſe, ceterum non ſibi male conſuluiſſe, ſi tempus, quod in texendo conſumptura erat,

ſapientiæ ſtudio impendiſſet.

Ceterum Cynici, ut dicebamus, ideo ſe ſolo pallio contentos profitebantur, ut Herculem referrent, qui cum ſola leonina incederet, nec Herculem modo, ſed Deos omnes, quorum ſimulachra, ut teſtatur Dio περὶ σχήματος, ſolo pallio velata in templis cernebantur, ut etiam in nummis Æſculapii apparet, quos hic damus.

Tabula XXX.

Digitized by Google

Tab. XXX.

Digitized by Google

Serui palliati. Plautus explicatus. Diphthera. Scortum. Feſtus emendatus. Cap. XXI.

NOn ingenuos modo, ſed ſeruos in Græcia vulgo palliatos fuiſſe certum eſt. Plautus Captiuis Act. quarto Scen. 1.

Nunc res certa eſt, eodem pacto, ut Comici ſerui ſolent,
Conijciã in collum palliũ, primo ex me hanc rem vt audiat.

Et Scena ſequente.

Sed Ergaſilus eſt ne hic, procul quem video?
Collecto quidem eſt pallio: quidnam acturus eſt?

Epidico Act. 1. Sc. 1. ait Theſprio Seruus.

Quis properantem me prehendit pallio?

Et paulo poſt.

Age nunc iam ornate Epidice, & palliolum in collũ conijce.
Itaque aſſimulato, quaſi per urbem totam hominẽ quæſiueris.

Terentius Phormione.

Sed ego nunc mihi ceſſo, qui non humerũ hunc onero pallio.
Atque hominem propero inuenire?

Ex quibus intelligimus, ſeruos cum properarent, ne fluens pallium curſuram impediret, ſolitos illud in collum conjicere, hoc eſt dextram partem in ſiniſtrum humerum, ſiniſtram in dextrum reiicere, ut eſſent expeditiores. In Prolegomenis Terentii: *Serui Comici amictu exiguo conteguntur paupertatis antiquæ gratia, vel quo expeditiores agant*. Quo habitu interdum, & liberi, ut paraſiti trechedipni, cum ad cœnam feſtinarent. Ibidem. *Paraſiti cum intortis pallijs veniunt*, id eſt in collum coniectis.

Idem etiam ſeruilis pallii color fuiſſe videtur, qui liberorum, nempe albus, & lætitiæ cauſa candidus. Plautus Caſina de Olympione villico nuptias celebrante:

At candidatus cedit hic maſtigia.

Et infra:

Villicus autem hic cum corona candide veſtitus.

Vbi Lipſius ad morem libertorum refert in mutanda veſte. Olym-

Olympionem enim iam libertum fuiſſe. Quod eſt falſum:
Paulo poſt.

OL. *At non opinor fieri poſſe hodie.* ST. *poteſt*
Si quidem cras cenſes te poſſe mitti manu.

Et Actu III. Scena VI.

OL. *Quid eſt? quis hic homo eſt?* ST. *herus ſum.* OL. *qui herus?*
ST. *Cuius tu ſeruos es.* OL. *Seruos ego?* ST. *atque meus.*
OL. *Non ſum ego liber?*
Memento, memento.

Seruus adhuc Olympio erat, & vulgi more in nuptiis candidatus. Licet ſerui palliati, propria tamen eorum veſtis fuit *Exomis*, & *Diphtera*. Apud Ariſtophanem Veſpis conqueruntur urbani ſenes Philocleonem herum à ſeruis ſuis domi clauſum ſub cuſtodia teneri, oblitis munerum, quæ ab eo acceperant. Neque eos ſubit memoria διφθερῶν, καὶ ἐξωμίδων, quas ipſis emerat, καὶ κυνᾶς. *Diphteram* quidem veteres Grammatici veſtem ex corio, ſiue pellibus interpretati ſunt, quæ propria paſtorum, & agricolarum. Ariſtophanes Nubibus: *Vbi grandior eris, capellas agito e Phelleo, ut & pater tuus* διφθέραν ἐνημμένος *ſcorteam veſtem indutus.* Vbi Scholiaſtes περιβόλαιον ποιμενικὸν ἐκ δέρματος interpretatur: non quidem quod pallium vulgare fuerit, fuſum, ac longum; quis enim credat paſtores, atque agricolas eo inuolutos opus feciſſe? ſed breuius indumentum, ſagum ſcilicet ex pellibus, quod exomidi inijceretur, inde περιβόλαιον. Quod autem viliorum tegmen eſſet, propterea chlamydi, ut & ῥάκος, & tribonium opponebatur. Lucianus Timone: *Pro molli chlamyde hanc diphtheram tibi paupertas circumponit.* Ibi enim Timon ad inopiam redactus ἐναψάμενος διφθέραν terram exercet. Infra idem à Ioue appellatur ὑποδίφθερος: item διφθερίας dicitur, ideſt *ſago ex pellibus confecto amictus.* Dio etiam Chryſoſth. Orat. LXXII. inter veſtes paſtorum, & agricolarum diphtheram, & exomidem recenſet. Philoſtratus in Heroicis de eo qui relicta Vrbe ſe agriculturæ tradiderat: διφθέραν τὲ προσαρμοσάμενος, *& bidentem ferens.* Polluci tamen lib. VII. *Diphthera dicitur tunica ſtricta* ἐπίκρανον ἔχων, *habens*

bens cucullum, non ceruical ut vult Interpres. Potuit quidem & tunica ex corio confici, unde & diphthera appellari: proprie tamen de ſago; ſiue veſte exteriori ſumebatur. Eadem Βαίτη dicebatur, cuius tamquam veſtis paſtoralis meminit Theocritus Idyllio III. & v. quam vetus ſcholiaſtes *meloten*, & *diphtheram* reddit. Pollux tunicam prælongam interpretatur, quæ neſcio an paſtori congrua eſſet. Rectius Heſychius: δερμάτινον ἔνδυμα ὅπερ ἔνιοι σισύραν: ἔνιοι δὲ χλωνὴν δερματίνην, οἱ δὲ διφθέραν.

Has pelles caprarum fuiſſe docet Varro de re ruſtica lib. II. cap. ultimo: *Neque non quædam nationes harum* (caprarum) *pellibus ſunt veſtita, vt in Getulia, & in Sardinia. Cuius vſum apud antiquos quoque Græcos fuiſſe, apparet, quod in Tragœdijs ſenes ab hac pelle vocantur διφθερίαι, & in Comœdijs, qui ruſtico opere morantur: ut apud Cæcilium in Hypobolimæo habet adoleſcens, apud Terentium in Heautontimorumeno ſenex.* Aliquis etiam harum veſtium vſus in ingenuis fuit, tempore pluviæ, ut ſcorteæ pænulæ apud Romanos. Laertius tradit Anaxagoram profectum in Olympiam ſudo ac ſereno cœlo ſediſſe ἐν δερματίνῳ, quaſi breui eruptura pluvia, ſicque eueniſſe. Idem narrans Philoſtratus lib. I. cap. II. ait veniſſe Anaxagoram in Olympia, cum nulla pluviæ ſuſpicio eſſet, ὑποκωδίῳ *pellicea veſte indutum*.

Eam ſcorteam Latini appellarunt, nam ſcorta pelles. Vnde auctore Feſto meretrices ſic appellatæ, *quia ut pellicula ſubiguntur*. Varro de lingua Lat. lib. VI: *Scortari eſt ſæpius meretriculam ducere: quæ dicta à pelle. Id enim non ſolum antiqui dicebant ſcortum, ſed etiam nunc dicimus ſcortea, ea, quæ ex corio, & pellibus ſunt facta. Inde in aliquot ſacreis, ac ſacellis ſcriptum habemus. Ne quid ſcorteum adhibeatur, ideo ne morticinum quid adſit. In Atellanis licet animaduertere ruſticos dicere, ſe adduxiſſe pro ſcorto pelliculam*. Ex his facile erat corruptum Feſti fragmentum reſtituere: *Scorta appellantur meretrices ex conſuetudine ruſticorum, qui ut eſt apud Atellanos antiquos ſolebant dicere ſe attuliſſe pro ſcorto deliciularum*. Quis enim non videt ex Varrone legendum *pelliculam*? Scortum

etiam

etiam pro pelle leonina apud Tertullianum de Pallio cap. IV. *Qualis ille Hercules in ſerico Omphales fuerit: iam Omphale in Herculis ſcorto deſignata deſcripſit*. Supra enim ad eandem vocem alluſerat: *Tantum Lydia clancularia licuit, vt Hercules in Omphale, & Omphale in Hercule proſtitueretur*: nempe in *ſcorto*, ſiue pelle Leonina.

Exomis. Ἑτερομάσχαλος. Κατωνάκη.
Cap. XXII.

EXomides ἱμάτια δουλικὰ, καὶ ἑτερομάσχαλα veteres Critici interpretantur, veſtes ſeruiles ex altera parte manuleatas. Vox ipſa nihil aliud ſignificat, quam veſtem ſtrictam & anguſtam, ex qua humeri exererentur, ſiue nudi conſpicerentur. Heſychius partim tunicam, partem pallium. Ἐξωμίς, χιτῶν μοῦ, καὶ ἱμάτιον: τὴν γὰρ ἑκατέρῃ χρείαν παρεῖχεν, καὶ χιτῶνα μὲν διὰ τὸ ζώννυσθαι. ἱμάτιον δὲ, ὅτι τὸ ἕτερον μέρος ἐβάλλετο. (Lege περιεβάλλετο) παρὰ καὶ οἰκονομικοὶ, (Lege κόμικοὶ) ὅτε μὲν ἐνδυθῇ, ὅτε δὲ περιβαλῇ. *Exomis tunica pariter, & pallium. Vtriuſque enim vſum prabebat: & tunica quidem, quod cingeretur: pallium autem quod altera pars inijceretur, ſiue circumponeretur. Quare & Comici de exomide aliquando dicunt quod indueretur, aliquando quod ſuperindueretur*. Ita ille locus corrigendus eſt. Quomodo autem eadem veſtis tunicæ & pallij vſum præſtaret, non aliter intelligi poteſt, quam quod alam quandam, ſiue manicam latiorem haberet, quæ more pallij inijci, ac circumponi poſſet. Talis enim exomis. Pollux: ἐξωμὶς δὲ περίβλημα, καὶ χιτῶν ἑτερομάσχαλος. *Tunicam vnicam manicam habens*. Heſychius Ἑτερομάσχαλος. *Tunica ſeruorum, atque operariorum, quod alteram tantum alam adſutam habet*. Alibi Polluci Exomis dicitur *veſtis Comica, tunica ſcilicet alba, ſine ornamentis, in ſiniſtro latere*, ῥαφὴν οὐκ ἔχων, *ſuturam non habens*. Subijcit huic adiectum fuiſſe palliolum album, quod ἐγκόμβωμα dicebatur. Veriſimilius tamen eſt, alam, quæ adinſtar pallioli, potius in ſiniſtra parte fuiſſe, quo dextra liberior atque operi expeditior eſſet. Sicut

tunica ſeruilis ἑτερομάσχαλος erat, ita ingenuorum ἀμφιμάσχαλος, vtrimque manuleata. Heſychius. Ἀμφιμάσχαλος tunica manicata liberorum, ut Plato, duas habens manicas, quas etiamnum μασχάλας appellant. Eius meminit Ariſtophanes Equitibus: *Sed cum nundum videres hunc populum, ne quidem* ἀμφιμασχάλου ἠξίωσας, *tunica manulea dignum cenſuiſti. Etiam durante hyeme.* Scholiaſtes: χειριδωτοῦ ἱματίου, ἀλλ' ὡς, μικροῦ χιτωνίσκου.

Non fuiſſe tamen ſolum ſeruorum exomides, declarat Ariſtophanes Lyſiſtrata, ubi ciues ſenes aiunt.

Ἀλλὰ τὴν ἐξωμίδ' ἐκδυώμεθ' ὡς τὸν ἄνδρα δεῖ.

Sed exomidem exuamus, ut virum decet.

Et Ælianus Variæ lib. IX. cap. XXXIV: *Diogenes cùm veniſſet Olympiam, & Rhodios quoſdam adoleſcentes videret pretioſis veſtibus amictos, ridens inquit, hic eſt faſtus. Deinde cum incidiſſet in Lacedamonios* ἐν ἐξωμίσι φαύλαις καὶ ῥυπώσαις, *in vili, ac ſordida exomide. Hic inquit, alius eſt faſtus.* Quare Suldas interpretantur *tunicam ingenuorum, quæ brachia non tegeret, eſſet tamen vile indumentum.* Gellius præterea lib. VII. capite XII. eas antiquiſſimo tempore à Romanis geſtatas tradit, *breueſque ac ſubſtrictas tunicas interpretatur citra humerum deſinentes.*

Porro tam Feſtus, quam Pollux, Exomidem Comicum veſtimentum fuiſſe aiunt. Scilicet ſeruorum. Poſtquam enim ea veſtis in deſuetudinem abiit, antiquis ſeruorum habitus in ſcena retentus eſt. Quia autem hoc exomidis proprium erat, ut inde humeri extarent, Cynici, qui, ut diximus, dextrum humerum exertum habebant, inde ἐξωμίαι dicti, & eorum Tribonium ἐξωμὶς, ut alii adnotarunt.

Veſtis etiam ſeruilis mentio apud Ariſtophanem Lyſiſtrata. Neſcis ut olim vos quoque κατωνάκας φοροῦντας adiuverint *Lacones. Vos inquam liberauerunt.* κἀντὶ τῆς κατωνάκης τὸν δῆμον ὑμῶν χλαῖναν ἠμπισχον πάλιν. Et pro ſeruili amictu *chlænam populum induerunt.* Heſychius interpretatur *pallium, quod in inferiori parte* ῥάκος *aſſutum habet, quod eſt pellis ouina. Videri autem Athenienſes illud induiſſe à Tyrannis*

coa-

coactos, qui Piſiſtrati tempore fuerunt, ut propter veſtis illius vilitatem ciues vrbem non ingrederentur.

Pallio caput operire. Palliolum. Plautini loci correctio tentatur. Cap. XXIII.

QVemadmodum Romani, cum caput operire volebant, togæ laciniam ſuperiorem ab humeris in caput trahebant: ita & Græci adducto in caput pallio illud operiebant, præcipue cum latere volebant. Lucianus Dialogo mortuorum, de Philoſopho: *Flet, quia non amplius tam opiparas cœnas habebit, neque noctu exiens clara omnibus* τῷ ἱματίῳ τὴν κεφαλὴν κατειλήσας *ordine omnia accedet ſcorta.* Plautus Pœnulo *Quin ſi voles:*

Operire capita, ne nos leno noverit.

Et alibi.

Tum iſti Græci palliati capite operto qui ambulant.

At Romanos cum latere vellent, item valetudinis cauſa palliolo caput obnupſiſſe alias docuimus, quod breue, & anguſtum pallium fuiſſe vox ipſa declarat. De quo Lipſius in Saturnalibus, qui nonniſi ab ægrotis palliolum adhibitum obſeruat ex Quintiliano: *Palliolum ſicut faſcias, & focalia ſola excuſare poteſt valetudo.* Seneca lib. IV. nat. quæſtionum: *Videbis quoſdam graciles, & palliolo, focalique circumdatos, pallentes, & ægros.* Ex quo docti illud Ouidij

Ægrum tu facito ut ſimules, nec turpe putaris
Pileolum nitidis impoſuiſſe comis.

Recte *palliolum* legunt. Quod etiam meretricum fuiſſe oſtendunt Martialis:

Hanc volo, quæ ſimplex, quæ palliolata vagatur.

Et Iuvenalis:

—— Dorida nullo.
Cultam palliolo.

Alius Plauti locus eſt, qui huc referri poteſt, ſi tamen aliqua ipſis reſtat poſſe illum recte conſtitui. Pſeudolo Act. v. Sc. I. ait ſervus ebrius.

Sed poſtquam exſurrexi, orant med' uti ſaltem;
Ad hunc me modum intuli, ut illis ſatisfacerem ex diſciplina: quippe ego
Qui probe Ionica perdidici: ſed palliolatim amictus
Sic huc inceſſi ludibundus.

Veteres editiones Mediolanenſis, & Veneta, licet multum à recentibus diſcrepent, conſtanter retinent *palliolatim amictus*. Lambinus ſuppoſuit *palliolatus*, hocque extare in veteribus libris teſtatur. Quod ſi verum eſt, facilis erit interpretatio, Pſeudolum palliolo caput tectum ſaltaſſe: quæ fortaſſe cauſa fuit, vt dum orbem illum ſaltatorium verſat opertis oculis lapſus ſit. Sed cum omnes fere editiones, etiam nouiſſima *palliolatim amictus* habeant: & in veteri MS. *palluratus* ſe reperiſſe dicat Lambinus, ſuſpicor legendum eſſe, *pallulatim amictus*. Scilicet ſeruus procax, atque ebrius, quo magis riſum excitaret, pallam ſiue pallulam, muliebre pallium induerat: idque ex diſciplina. Ionicam enim ſaltationem mollem fuiſſe, ac parum virilem; item ſaltatores in palla, ſatis conſtat. *Pallulatim amictus*, eſt more fœminarum palla inuolutus. Neque obſtat, quod infra pallium appellat: nam muliebre amiculum, & *pallam*, & *pallium* dictum fuiſſe, alias notauimus. Nam quæ de tunica palliolata Interpretes afferunt, ἀπροσδιόνυσα ſunt. Immo paulo poſt idem ſeruus ait ſe commutaſſe pallium: non quia illud reiecto ex crapula vino infeciſſet, ut iidem interpretantur: ait enim, *iam penè inquinaui pallium*, ideſt, parum abfuit, quin pallium temeto inquinarem. Sed egreſſurus in publicum, pallium muliebre deponit, virile ſumit. Sic illa verba intelligenda *commuto illico pallium: illud poſiui: inde huc exij*: ideſt, pallium muliebre, ſiue pallam, in qua ſaltaui. Si enim pallium pro pallio ſumpſiſſet, ſatis erat, ſi diceret: Commutaui pallium: ſed quia pro muliebri virile ſumebat, ait *illud poſiui, inde huc exij*, nempe in communi habitu.

Ceterum totus iſte locus in veteribus editionibus admodum variat. Nam quod nunc legitur, *plaudunt partem: clamitant me, ut reuertar*. Ibi, *plaudunt parum*: quod rectum eſt,

Pri-

Prima enim illa ſaltatio non arridebat; volebant enim ipſum ita in orbem rotari, vt caderet. Ita quod ſequitur. *Occæpi denuo hoc modo nolui*: recte Gulielmius, *hoc modo volui*, ideſt verti: quod tamen extat in Veneta editione. Cœpit ſaltatorium orbem verſare, quo magis ſibi amicam conciliaret. *Vbi circumuorter cado: id fuit nænia ludo*. *Naniam* ludi finem intelligunt, quod nænia ijs caneretur, qui vitam finiſſent. Simplicius tamen fuerit interpretari, ludo illi atque hilaritati rem hanc triſtem veluti næniam interueniſſe, nempe caſum.

Hæc de Pallio. De capitis, ac pedum tegmine in tertia huius Operis parte, ſi vita ſuppeditabit, diſputabimus.

Laus Deo, Deiparæ Virgini, ac D. Antonio.

INDEX AVCTORVM,

Qui in hoc Opere laudantur, illuſtrantur, aut emendantur.

Prior numerus Partem, alter Paginam denotat.

A

ACron reprehenſus I. 16. 25. MS. 29. 77. 207. lapſus. 223. II. notatur. 14. 60. 78. emendatur. 197.

Ælianus. I. 177. 229. 237. II. 29. 98. 122. 135. 148. 161. 172. 177. 181. 182. 184. 195. 210.

Æſchines. II. 153

Afranius explicatus. I. 46. 424

Albinus. I. 109

Nicolaus Alemannus. I. 107

Andreas Alciatus. II. 250

Aldobrandinus notatur. I. 183

Alcuinus. I. 187. 199

Clemens Alexandrinus. I. 252

Alexander ab Alexandro. II. 31

Anthologia. I. 48. II. 136

Ammianus in Anthologia. II. 200

Ammonius. II. 22 105

Appianus. I. explicatur. 6. 12. 14. 44. 71. 136. 137. 139. 143 146. 155. 156. 176 206, 209. exponitur, 256. 258. 261. II. 111. 113. 125. 138. 140. 141.

Eius Interpres notatur. I. 12. 260. II. 101. 126.

Fortunatus Amalarius. I. 110. 111

Ammonius. II. 197

Anaſtaſius. I. 188

Apuleius. I. 71. 98. 183. correctus, 189. 241. 253. II. 11. 94. 121. 160. 166. 175. explicatur.

Archeſtratus apud Athenæum. II. 182

Ioannes Argolus. I. 114

Ariſtophanes. I. 241. II. 147

Ei Scholiaſtes ibid. I. 153. 167. 168. e *Interpres*. 171. 184. 207.

Ariſtophanes explicatur. I. 11. 149. 153. 154. 170. 171. 177. 184. 207. 210.

Eius interpres notatus. II. 150.

Vetus interpr. 153. 170. 178. 210.

Ariſtoteles. II. 52

Arrianus. II. 202

Arnobius. I. 75.

Artemidorus. I. 24. 71. 93. 184. 224. 252. II. 5 30 54. 57. 65. 68. 82. 96. emendatus, 143. 147. 168. 171. 176

Aſper, Prolegomenon in Terentium auctor. II. 130

Athenæus. I. 2. expenditur, & exponitur: 5. 242. II. 6. 22. 66. 58. 134. 140 147 148. 152. 153. 171. 175. 184.

Athenæi interpres notatur. II. 22

Auctor librorum ad Herennium. I. 12. II. 120

Auctoris Electa. I. 38

Auctor Dialogi de Cauſis corruptæ eloquentiæ. I. 99. 106. 210. II. 55. 70. 82

I. *Libri de vtraque Penula*. I. 90

D. Auguſtinus. I. 195. II. 59

Antonius Auguſtinus. I. 163. notatur.

Auſonius I. 99. declaratur: 141. 143. 153. 154. 155. 156. 203. II. 194.

Her-

B

Hermolaus Barbarus. II.33
Cæſar Baronius reprehenditur, I. 50. 91. 104. 105. 110. 112. 201. probatur, 221. II. notatur. 59. 190. 193.
Balſamon. I. 158. II. 58. notatur: 193
Baſilius minor. II. 173
Gregorij Nazianzeni interpres. 188
Lazarus Bayſius. I. 149. notatur, 170. 226. II. 23. 138.
Philippus Beroaldus. I. 164. 181. 184. 141. II. 38.
Ianus Boiſſardus. I. 123. 194
Bonifacius. I. 110
Ioannes Britannicus. I. 192. 225. II. 44. 48.
Cæſar Bulengerus I. 101. reprehenditur. 191. 202. 221.
Brodæus. II. 32
Georgius Buchananus. I. 212. II. 46
Guilielmus Budæus. II. 112. 133. 134

C

Ioachimus Camerarius. I. 246
Iſaacus Caſaubonus. I. 6. 41. 50. 91. 101. 122. 156. notatur, 158. 163. 181. 182. 183. 188. 200. 211. 215. 220. taxatur, 221. II. notatur. 16. 35. 38. 44. 45. 62. 65. 66. 73. 104. 109. 115. 117. 118. 127. 128. 129. 147. 148. 149. notatur, 151. 164.
Cæcilius. I. 247
Iulius Cæſar. I. 31. explicatur. II. 108. 125.
Domitius Calderinus. II. 28. 40. 44
Paulus Caotorta. I. 50
Martianus Capella. II. 93
Iulius Capitolinus. I. 79. 80. 150. 154. 156. 157. 163. 199. 200. 213. II. exponitur, 39. 42. 44. 46. 104. 107. 174.
Caſſianus. I. 198. II. 59
Caſſiodorus. I. 153
Dio Caſſius II. 2. Eius verſio expenditur.
Catullus. I. 88. 247. 250
Cauallerius. II. 19
Dio Chryſoſtomus. I. 220. 222. II. 152. 194. 207.
Iulius Cenſorinus. I. 251
Cornelius Celſus. II. 37
Ludouicus de la Cerda. I. 110. notatur 200. II. 58.
Charíſius. II. 12
Petrus Ciacconius. I. 91
Cicero. I. 2. 22. *Eius Interpres* notatur ib. *Cic.* explicatur 24. 25. *Interpres eius* tangitur. 25. 36. 37 40. 56. 65. 66. 70. 71. 72. 73. 74. 81. explicatur. 82. 83. 94. 136. 139. 140. 142, declaratur. 145. 227. 147. 148. expoſitus. 172. 189. 193. 194. 195. 203. 204. 208. 222. 248. 249. II. explicatur. 1. 38. *Eius interpres* notatur. 60. 68. 82. 98. 99.
Cic. mutilus exponitur. II. 101. 102. 154. 166. 175.
Philippus. Cluverius. II. 113
Codex. II. 108
Concilium Ratisbonenſe. I. 113
Epheſinum. I. 113
Gangrenſe. II. 58
Colerus. I. 223
Columella expoſitus. II. 45. 118
Sebaſtianus Corradus. I. 139
Cornificius. I. 133. 232
Cornutus in Terentium. II. 130
Petrus Crinitus. I. 52
Cruſerius. I. 52. II. 111
Iacobus Cuiacius. I. 59. II. 92
Q. Curtius. I. 197. 234. 237
S. Cyprianus. I. 48. 98. 179 II. 189.
S. Cypriani Acta. I. 112. II. 59

D

Iacobus Dalechampius notatur I. 5. probatur. 149. II. 66. arguitur.
Ioannes Diaconus. I. 110

De-

Demoſthenes. II.134.153
Dio Caſſius. I.33.35.emendatur.41.63.69.72.73.80.81.82.84.93.101.136.137.138.139.141.153.157.167.169.177.195.197.201.205.210. reprehenſus, 211: 213.214.216.252. exponitur. 209.261.
Eius interpres notatur.
Dio vellicatur *II.* 22.54: notatur. 54.62.69.73.74.96.98.103.119.120.125.126.interpres eius taxatur 160
Diodorus Siculus. I.241.II. 112. 127.
Digeſta. II.11.90
Domitius Calderinus. I.164
Marcellus Donatus notatur. I. 5:11. *II.* 31.
Donatus. I.250. *II.*53.130.153.
Io. Baptiſta Donus. II.65.82.83

E

Ennius. I.210
Epictetus. II.161.202
Ericus autor vitæ S. Germani. I.134
Epiphanius. I.9
Etymologus. I.2
Etymologici Autores. II.97
Eunapius. II.186.193.201
Interpres eius deceptus. *ib.*
Euripides. II.175
Euſebius. II.191.198
Euſtathius. II.29.135.167.177
Euthymius. I.181.221

F

Petrus Faber refellitur. I. 82.232.253.258.259.*II.* 45.60.
Thomas Farnabius. I.164.191
Franciſcus Bernardinus Ferrarius. I. 18.101.
Sex. Pomp. Feſtus. I 6.31.44.55.57.77.135.151.152.153.156.165.168.170.177.205.209.221.223.237.239.242.243.247. emendatur, 75. *II.* 18.33.77.120.140.210. emendatur, 208.
Verrius Flaccus. I.152.*II.* 128
Curius Fortunatianus. I.114.118.119.122.
Frontinus. I.43.44
Fronto apud Gellium. I.250

G

Gallus. II.2
Ioannes Galuanus. II.94
Sigiſmundus Gelenius. I.57
Aul. Gellius. I.3.50.67.100.173.177.196.198.250.
II. 2.22. explicatur 70:76.82.92.139.174.210.
Gemma Animæ. I.106
Gloſſarium. I.44.152.197. correctum 198.*Vetus.*240. *II.* emendatum.14:23.43.83.137.175.
Gloſſographi Sacri. I.105
Gotofredus. II.37
Grammatici veteres. I.179.II. taxantur.37.167.
Græci. II.115
Ioannes Fredricus Gronouius. I.22
Ianus Gruterus. I.133. vindicatur. 240.244.
Gulielmus. II.213

H

Dionyſius Halicarnaſſeus. I. 11. reijcitur 52:71. correctus 144. illuſtratur. 145.146.216.*II.* 32.
Nicolaus Heinſius. I.248
Herodianus. I.71.72.80.81.138. emendatus 154: 201.213.216.
*II.*6.7.73.93.99.113.126.127.128.129.
Eius interpres notatus. *II.*202.6.
Heſychius. I.172.179.180.188
*II.*5.6.20.21.29.39.46.47.92.95.136.137.162.167.175.177.208.210. emendatus 209.
D. Hieronymus. I.188.*II.* 46.189. explicatur, 191.192
Hirtius. II.101.126
Homerus. I.179.*II.*20. explicatur,21.39.135.159.162.163.167.168.171.

Digitized by Google

Index Auctorum.

Homeri interpres taxatur. II. 21 135.

Horatius exponitur. I. 16: 24.

Eius interpretes notantur. 29. expoſiti. 224. *Vetus interpres. MS.* 29. explicatur. 43: 148. 56. 64. 69. 73. 166. 175. 180. 183. 190. 191. 192. 195. 207. 222. 223. enodatus: 226. 227. 231. 232. 253. 254. 255: 225. 259.

II. explicatur. 12. 14. 53. 60. 77. 101. 113. 118. 121. 125. 132. 197. expoſitus 198.

Horatij Interpretes. I. 72

Franciſcus Hottomannus. II. 91. 92

Hygenus. I. 30

I

D. *Ioannes* explicatur I. 176. 217.

D. *Iſidorus.* I. 7. tentatus 45: 57. 66. 67. correctus 107: 160. 188. 205. 224. notatur 225. 231. 237. II. 5. notatur: explicatur 29. reprehenditur. 37 47. emendatur 57. 58. 122. 123. 136. 140. taxatur 159. corrigitur. 113.

Iſidorus Peluſiota. I. 221.

B. *Iuo Carnotenſis.* I. 109. 111. 183

Franciſcus Iuretus. I. 100

Iuriſconſulti. I. 158. II. *eorum lapſus.* 91.

Iuvenalis explicatur. I. 9. 55. 64. 71. 93. 96. 97. 99. declaratur 101. 139. 155. 165. 167. 170. 178. 191. 203. 204. 209. 210. 215. 224. 232. 251. 253. 255. 256. 260. II. exponitur 9: 19. 20. 24. 25. 27. 35. 41. 42. 43. 44. 47. 49. 55. 58. 69. 88. 102, 120. 123. 131. 137. 183. 194. 211.

Eius vetus interpres notatur I. 48. *MS. Ambroſianæ bibliothecæ.* 134. 155. emendatur 171. explicatur. 192. 193. 210 correctus 216. 224. 251. 255. 257.

Interpretes reprehéduntur. I. 101. 216

Vetus interpres. II. 9. 24. emendatur. 25. 41. 58. 59. 102. 131: 137. notatur. 42. 43. explicatur 47. taxatur. 49.

K

Kercoetius. I. 6. 97. 200

L

Lactantius Grammaticus. I. 31

Diogenes Laertius. I. 179. 188. II. 152. 171. 177. 182. reſtitutus, 183. & declaratur. 184. 195. emendatur 197. ſuſpectus. 198. 200. 201. 203. *Interpres eius* notatur. II. 6

Dionyſius Lambinus. I. 16. 25. notatur, 29. 133. 175. notatur, 208. 224. 238. 29. 244. 245. 246. 247. 272.

Ælius Lampridius. I. 63. 79. 80. 101. 135. 150. 151. 152. 154. 156. explicatur 158. 170. 181. 182. 183. 188. 200. 212. 213. 214. 215. 216. 258. declaratur. 260.

II 19. 70. 72. emendatur 73. 74. 95. eiuſdem lapſus. 76. 90. 119.

Ioannes de Lazara. II. 83

Ioannes Leonclauius notatur. I. 210.

Fedricus Lindenbrogius. II. 112

Carolus Stephanus Litta. I. 4

Iuſtus Lipſius refellitur. I. 3. 4. 31. 32. 33. 36. 54. 55. 60. 64. 66. 67 tangitur 68. 69. 71. 79. 86. redarguitur 88: 91. 95. 96 97. 98. 139. 143. 146. 155. 163. 184. 185. 197. notatur 203. 213: 222. 242. 256. 257.

Titus Liuius. I. 14. 16. 33. 45. 52. 66. 67. 93. 94. 97. exponitur 129: 136. 137. 153. 166. 173. 174. 232. 237. 240. II. probatur. 5. notatur. 16: 18. 50. vindicatur 54: 56. notatur. 69: 87. 89. 100. 101. 102. 104. 109. 160.

Liuij Epitome. II. 81. 105

D. Lucas. I. 17. 611. 134

Velius Longus emendatur, & exponitur. II. 92

Lucanus explicatur. I. 16. 29. 71. 140. 242.

Lucianus. I. 5. 175. 178. 179. 232. 242 II. 121. interpretatio eius notatur 147. 167. 170. 171. 173. 175. 180. 184. 185. 188. 189. 194. 195. 201. 202. 207. 211.
Lucilius. I. 243. 246. II. 12. 14. 29. 68. 147. 187.

M

Ammianus Marcellinus. I. 60. 68. 96. 183. 258. 201. expoſitus 203. II. 31. 38. correctus 56. 112. 128. 174.
Macrobius reijcitur. I. 17. correctus & explicatur. 39. 40. taxatus. *ibid.* *MS. ib.* 77. 78. *MS.* 143. 228.
Ioannes Maldonatus notatur. I. 176
Nonius Marcellus. I. 46. 65. 67. 71. 75. 83. 160. emendatur 165: notatur 166. 169. 175. 178. 180. 215. 231. 239. 240. 241. 242. 243. 244. notatur 247: 248. *II.* 68. tentatur 77: 98. 108.
Theodorus Marcilius. I. 68
Martialis Scholiaſtes notatur. I. 87
Martialis Interpretes. I. 86
Aldus Manutius. I. 2. refellitur 3: 17. 23. 24. 39. 42. 48. 66. 70. 77. 84. 93. 94. 134. 136. 140. 142. 153. 172. 173. 175. 184. 193. notatur, 204: 222. 252.
D. Marcus. I. 176. II. 39.
D. Matthæus. I. 175
Rabanus Maurus. I. 188
Valerius Maximus. I. 2. 11. 14. 37. 40. 43. declaratur 44: 49. 71. 72. 143. 144. 153. 176. correctus 222; II. 99. 100. 113. 122. 126. 138. 143.
D. Marcus. II. 134
Martialis. I. 16. 36. 53. 55. explicatur 55: 56. 59. 68. 71. 73. 79. 86. 121. 122. excuſatur 127: notatur 131: 149. 105. 211. explicatur. 91. 92. 94. 96. 98 102. 101. 136. tentatus. 155. *MS. Florentinus*. 164. 165. 166. 169. 170. 180. 192. 215. exponitur, 223: 228. 237. 251. 256. 259.
Martialis. II. 9. 10. 12. exponitur, 13: 18. 19. 20. 24. 26. 28. 30. 31. 32. 35. 37. 40. 41. 43. 45. 47. 49. 50. 52. 54. 55. 56. explicatur & emendatur. 60. 66. 70. 71. declaratur. 77: 87. 88. 89. 92. 95. 108. 110. explicatur. 123: 137. 167.
Maſambertus. II. 54. explicatur 196
D. Matthæus. II. 134
Menander. II. 22. 202
Ioſias Mercerus. II. 23. 160. 161
Hieronymus Mercurialis notatur. I. 192.
Paulus Merula. II. 50
Meſſala. II. 14
Andreas Moretus. II. 144
Morychus apud ſcholiaſtem Ariſtophanis. II. 180
Moſes. II. 167
Antonius Muretus. I. 96. 143. II. 4. refellitur.

N

Naeuius. I. 241. 247. II. 37
Cornelius Nepos. I. 147. 163
Niceta. I. 200
Niceta Aconinatus. II. 164
Nonnus. I. 183. 241. correctus, 243. II. 29.

O

Oppianus. II. 151
Sertorius Orſatus. II. 85
Ouidius. I. 15. 30. 56. 60. 69. 77. 88. 91. 99. 101. 148. 180. 196. 208. 212. 214. 223. illuſtratur 224: 226. 227. correctus 228. 231. 232. 233. 240. 242. 243. 244. expenditur 248: 249. 250. explicatur. 253. 255. II. 2. 12. 120. 137. correctus 211.

P

Pacuvius. I. 12
Aſconius Pædianus. I. 3. notatur. 49. 76. 173. 174.
Papias. I. 160. 165. 166
Palladius. II. 63
Velleius Paterculus. I. 11. 141. II. 105

Pamelius. II. 124
Guidi Panciroli lapſus. II. 51
Pandectæ Florentini taxantur. I. 232
Ianus Parrhaſius notatur. I. 30
D. Paulus. II. 67
Paulus Feſti abbreuiator I. 77. 151. II. 5.
Pauſanias. II. 163: 168.
Eius interpres notatur. *ib.*
Aul. Perſius. I. 17. 69. exponitur. 127. 135. 170. 246.
II. 12. 14. explicatur 16. 20.
Perſii vetus Interpres. I. 2. mutilus. 46: 69. 106.
II. 5. 57. taxatur 78.
Petronius. I. 6. 12. 37. explicatur. 38. 88. 194. 215. emendatur 222. 227. II. 16. explicatur 17. 24. 39. 83. 140. emendatur. 189.
Phædrus. II. 39
Iunius Philargyrius. II. 59
Philemon Comicus apud Laertium II. 200.
Philon. I. 283.
Philoſtratus I. 242. II. 22. 34. 91. 165. 166. 175. dilucidatus 176: 179. 182 184. 185. 186. 187. 207.
Pindari Scholiaſtes. II. 147
Pincianus. I. 149
Pithœus. II. 58
Baptiſta Pius. I. 241. 243. 247
Plato. II. 57. 147
Plautus. I. 31. 37. 40. 175. 180. 184. 189. 194. 197. 232. 233. 238. 239 declaratur. 241. 242. emendatur 243: 244. 245. 250. 255. 257. explicatur 258. II. enodatus 27: 33. 97. 138. 147. 151. 162. 168. 173. 180. expoſitus. 206.
Eius interpretes notantur. II. 211. 212.
Plinius maior. I. 11. 48. 53. 54. declaratur 55. emendatur. 57: *MS.* 58. 59. reſtitutus, 60. defenditur, 61: 62. 67. 73. 134. 135. 137. 144. 147. 148. emendatus, 149. illuſtratus, 150. correctus. 151: 153. 156. explicatur, 160. *M. S. in bibliotheca Ambroſiana.* 161. 174. 180. 185. declaratur 209. 227. 244. 247.
II. emendatus, & explicatus. 12: 26. 32. 33. expoſitus. 35. 38. 48. 53. 54. 77. 96. 100. 101. 102. 108. 120. 125. correctus 133. 138. 162. 167. 187.
Plutarchus. I. 3. II. 12. explicatus, 14: 18. 20. 22. 26. 32. 33. 35. 37. 38. 39. 43. 44. 49. 52. 66. 71. 77. 95. 98.
Verſio eius reprehenſa. 136.
Eius Interpres 137. 142. 148. 153. 176. 162 163. 172. 195. 168. 173. 154. 177. 178. 192. 193. 195. 196. carpitur. 198: 199. 204. 205. 226. 252. 257. explicatur I I I. 116. 123. 125. 132. 133. 134. 135.
Plutarchi Interpres damnatus II. 102. 111. 134. 135.
Angelus Politianus taxatur. I. 72. 138. 154. laudatur. 201.
II. 129.
Trebellius Pollio Vid. T.
Iulius Pollux I. 169. 199. 251. II. 20. 24. 28. 29. 31. 39. 67. 121. 125. 136. 167. refellitur 171. 207. 208. 209. 210. II. 6. Eius interpres notatus. *ibid.*
Antonius Popma reprehenſus. I. 162
Iſacus Pontanus. I. 78
Polybius. I. 2. 67. 156
Polyænus. II. 111. 112
Porphyrio emendatus. I. 29. 148. 224. 225. II. 101.
Priſcianus. II. 12. 14
Propertius. I. 71. exponitur. 141. 190. 251.
II. 2. 11. 48. 137.
Caſſianus à Puteo laudatus. II. 7. 78. 198.

Digitized by Google

Index Auctorum.

F*Ab. Quintilianus*. explicatur. I. 4. 11. declaratur 13. 18. 23. 42. 40. 73. illuſtratur. 74 102. 114. 118. 119. tentatur 121. emendatus. 112. 126. 127. 169. 170. 194. 296. 207. 208. 209. 256.
II. 33. explicatur. 52. emendatus 53: 54. 69. 70. 142. 144. 211.

R

M*Atthæus Raderus* notatur, II. 61. 196.
Ramireſius. II. 54
Beatus Rhenanus. II. 191
Ioannes Rhodius. I. 51. 122. II. 33. 35.
Nicolaus Rigaltius. II. 89. 143. 169
Philippus Rubenius tangitur. I. 18. adſcribitur 118. 229. 256.
Ianus Rutgerſius notatur II. 43. probatur. 44.

S

M*Arcus Sabellicus* notatur. I. 165. II. 38.
Claudius Salmaſius. I. 2. 6. 11. 13. 17. 42. notatur, 47. probatur. 60. 66. 149. 150. 158. 159. 166. 182. 200. refellitur, 217. 225. 227: laudatus 261.
II. 23. refellitur, 45. laudatus. 46. 57. 58. 62. 63. 73.
Eunapij Sardiani interpres notatus. I. 137.
Salluſtius. I. 84. II. 101. 102
Iulius Scaliger. II. 131
Ioſeph. Scaliger notatur. I. 31. 162. 163 206. 240. 251.
II. notatur. 12. 13. laudatur 33. 37. 128. 163.
Gaſpar Scioppius. I. 48. II. 23
Petrus Scriuerius. I. 164
Q. Serenus exponitur. I. 243.
Marius Seruius Honoratus. I. 30. 31. emendatus, 45: 46. 144. 146. notatur, 153. 166. 168. 170. 194 195. 197. 231. 232. 258. II. 44. 53.
Seneca Philoſophus. I. 15. 24. 37. 59. 62. 67. 68. 87. 96. 98. 100. 139. declaratur 143: 163. 183. 184. expoſitus & emendatus. 185: 190. 195. 196. 197. 222. 227. 260.
II. exponitur. 1. 3. vindicatur. 4. 16. 18. 19. notatur. 42. explicatur 50: 54. 55. 56. 57. 69. 83. 87. 88. 117. 126. 127. 166. 177. 211.
Serrarius. I. 9
Antipater Sidonius. I. 153
Carolus Sigonius. I. 2. refellitur 5: 11. *eiuſdem* lapſus. 30: 39. 43.
Silius Italicus. I. 30. II. 108
Simplicius. II. 161
Nicol. Perrotus Sipontinus notatur. II. 10.
Soſicrates apud Athenæum. II. 184
Ælius Spartianus. I. 33. 46. 63. 79. 84. 85. 121. 209. 215.
II. 62. 74. 75. corrigitur, & explicatur. 75. 76. 119. 128.
Statius. I. 31. 71. 208. 209. 212. exponitur, II. 108.
Henricus Stephanus. II. 57. 66. 133
Strabo. I. 93. 173. 215. 237 II. 13. 105. 112. 113. 117. 118.
Eius interpres tangitur. I. 237
VValefridus Strabo. I. 111
Suidas. I. 71. II. 6. 39. notatur 57: exponitur. 58. 67: 143. 210.
Suetonius. I. 3. exponitur. 13. 14. 15. 30. 33. 35. 36. 39. 41. 42. 56. 79. 80. 83. 84. 88. 95. 100. 102. 122. 129. 144. 145. 153. explicatur 153: 164. 175. emendatur 181. 184. 187. 194. 197. 207. 209. 210. 211. expoſitus. 213: 216. 234. 256. 259.
II. 38. 63. 88. 90. 94. 103. 104. 108. 111. 120. 127. 132. 138. 163.
Seuerus Sulpitius. I. 29. *eius* lapſus. 30. II. 59.
Sulpitia. II. 47
Fridericus Sylburgius. I. 145
Symmachus. I. 100. 154. 155. II. 23. correctus.

Sy-

Syneſius. II. 194
Synodus Gangrenſis. I. 158. II. 193

T

CORnelius Tacitus. I. 62. 63. 71. 80. 93. 95. 97. 135. 146. 155. 156. 197. 213. 258. 260. II 96. 100. 108. 111. 113. 119. explicatur. 138. 166.
P. Terentius. I. 250. II. 53. 151. 153
Tertullianus. I. 1. explicatur 10. notatur 17: 47. lapſus. 48. 78. explicatur 79. 162. expenditur. 115. emendatur. 117. 119. 120. 121. 127. 178. 179. 198. 240. 243.
II. 23. 63. 67. 140. 155.
Eius interpres. ibid. correctus, & emendatus 89: 123. exponitur. 124: 160. 161. 185. 189. 191. 196. 209.
Theocritus. II. 22. 39. 166. 208
Theodoſius. I. 183. 184. 261. II 59
Theophylactus. I. 220
Theophraſtus. I. 246. II. 149
Thucydides. II. 152. 153. 162
Thyleſius notatur. I. 250
Tibullus tentatus. I. explicatur. 112: 131. 223. 233.
Titinius. I. 67. 244
Robertus Titius. I. 31. II. 12. 163
Leuinus Torrentius. I. 164. refellitur 181: 184. 210. 213.
II. notatur. 10: 104. 111.
Trebellius Pollio. I. 81. 157. 158. explicatur. 159: 205. II. 34. emendatur. 35. 108. 111. 115. 123. 124. 127. 128.
Adrianus Turnebus notatur I. 15: 18. 24. 25. 30. 101. 135. 136. 144. 151. 158. 159. 162. 190. notatur 195: 196. 205. 210. 212. 213. 223. 224. 239. 241. 245. 246. 248. 250. 251.
II. 13. 25. 28. 43. 44. 50. 58. 104. 127. 128. 160.
Turpilius. I. 243

V

VAleſius. II. 31
V. Valtrinius. II. 99. 109.
M. Terent. Varro. I. 53. 56. 65. 71. 75 77. 78. 83. emendatus 160: 162. tentatus 163. declaratus 175: 178. 180. 208. 231. dubius 239: 240. 241. 242. 243. 244. 247. 251.
II. 12. 18. 19. 37. 46. 65. 68. 102. 108. 111. 118. 120. 137. 208.
P. Vegetius explicatur. I. 251
Ioannes Veslingius. I. 114
Sextus Victor. II. 62
Petrus Victorius refellitur. I. 5
Virgilius. I. 59. 60. 145. 146. 154. 166. 168. 170. 171. 194. 231. 233. 241. 250. 251.
I I. 96. 119. 127. 164.
M. Vitruvius Pollio. I. 223
Vlpianus. I. 51. 296. 231. correctus. 232. 252. II. 29. 91. 138.
Flauius Vopiſcus. I. 63. 65. 81. 151. 182. 203. 205. 258. II. 56. 57. 115. 123. 128. 139. 159.
Gerardus Voſſius. I. 164. II. 12
Fuluius Vrſinus. I. 91

X

XEnophon. I. 173. II. 142
Xiphilinus taxatur. I. 42. 88
II. 6. 62. 99. 103. explicatur 118.
Xiphilini Interpres. I. 41. notatur 138. *II.* 90. 118.
Guilielmus Xylander. notatur II. 173. 215.

Z

Zonaras. I. 158. II. 58.

RERVM, ET VERBORVM
MEMORABILIVM
INDEX.

A

ABolla non fuit toga, nec veſtis ſenatoria. I. 164. ſed pallium. 165. Duplex. 166
Aduocati toga uſi. I. 98.
Ædilium munus. II. 201
Ægyptiorum veſtes laneæ, tunicæ lineæ. II. 166
Æſculapij nummi. II. 204
Ἀκρόμαλλος. II. 117
Alicula. II. 91. 92. Eius notatio. 95
Alicula, chlamys puerilis. 93
Alica. 95
Amictus. II. 136
Amiculum chlamydi ſimile. I. 237
etiam meretricum. 238
Amorginum. II. 167
Amipſias æmulus Ariſtophanis. II. 182.
Amphimalla. I. 58
Amphitapetes. II. 29
Amphimallum. Ἀμφίβαλον, ἀμφίβολον. I. 171.
Amphimallum à gauſapa diuerſum. II. 12. 28.
Ἀμφιμάσχαλος Ingenuorum. II. 209
Ἀναβολή, ἀναβόλαιον. II. 136. 149
Ἀναβάλλεσθαι ἐπιδέξια. II. 6. 147
Ἀναβάλλεσθαι. II. 149 159
Ancillarum veſtis. I. 253
Anguſticlauij. I. 212
Antonius Caracalla. II. 62
Antonianæ, talares. II. 62
ἁπλῶσαι. II. 197
Arcularij. I. 248
Ἄρραφος. I. 217
Aſcetriæ mulieres tribonium geſtarunt. II. 193
Aſema tunica. II. 215
Aſſyria, & Serica veſtis. I. 62
Ἀσεῖον. II. 112
Aue togatorum. I. 96
Aſcetarum Chriſtianorum habitus. II. 189.
Aulæum. I. 155
Aurum meretricibus conceſſum. I. 254. 255.

B

BAlnearis veſtis. I. 170
Baltheus togæ, vmbo. I. 116. 127. quid. 118
Quando delapſus. I. 121
Bardocucullus. II. 43
Baſilica. I. 239. 243
Βαθύμαλλος. II. 117
Baxea calceus. II. 160
Benedictinorum veſtis. II. 46
Belgæ Romæ ſalſamenta ſuppeditabant. II. 118
Birrus, & Berus idem. II. 58
Birrus, Lacerna. I. 112. 171
Birretum. II. 43
Birri I. 158. 159. lacernæ, & chlamydes. 181
Birri Lacernæ, à chlamydibus diuerſi. 251. II. 59. non penulæ. II. 57. nec ſemper precioſi. 58
Birrus pro lacerna. II. 43. 57. 59
Birri Canuſini. 56
Blatteus color. I. 151
Bombycinum ſericum: duplex. I. 60
Bombycina veſtis. I. 63

Bra-

Brachium toga continebatur. I. 22
exerere. I.29.152
cohibere. 142.153
Buccinum. II.54
Bulla aurea laribus appenſa, toga ſumta. I.135
Burrus. Rufus. II.57
Byrrhus Lacernæ communis. I.112.172
Byſſus. II.169.166
Byſſina verba. 166

C

Cadurcum. II.47
Caſicium linteum. I.240
Calcei nobilium nigri. I.258
Calcei togæ proprii. I.36.II.160
Calendæ Ianuariæ ſolennes. I.154
Callaicæ. II.47
Caltula. I.241
Camæ. I.188
Camiſa. I.109. Camiſia. Camiſium. 187.188.
Candidum pro *albo*, I.67. *ſplendeſcente*. ibid.
Candis veſtis Perſica. 173
Canuſina veſtis, Penula. II.67.
Caput inuoluere toga. I.32. pallio. 36 aperire. 32.
Caput qui opertum à Romanis, & Græcis. II.210
Cappa. I.213
Caracalla, veſtis. II.62. clericorum. 63.
Carpetta. I.200
Carinum. I.244. Carinarij. ib.
Caſtula. I.241
Caſula Sacerdotum. I.104.105.107.113.
Cato ſenior ſophiſtas Vrbe eiecit. I.48
Canuſinatæ penulæ. II.4
Capitium ignoratur. 5.46. quid 49
Celtarum habitus. II.111.112
Centones, ſeruorum veſtis. II.118
Cerinum. I.244
Cerinarii. 249
Cethegi exerti, & cinctuti. I.29.64 cur. 30.
χειρίς. II.121
χιτών. I.172.210
Chlamys Romanorum. I.9
militaris. 82. II.91. Sagum. 97
Impp. Græcorum, & Romanorum Paludamentum. II.98
Græcanica diuerſa à Caſtrenſi. I.163. II.12. alba.
Macedonica. I.68
Siloſontis. *Prouerb.* 237
χρῶμα ἀληθινόν. I.159
Chlæna. II.20. eius vſus. ib.21.
Simplex: duplex. ibid.21
χλαμύς. II.5. eius ſynonyma. 68. notatio. 91.
χλανὶς. χλανίδιον. 22
χλαῖνα χλανὶς, vt differant. I.22.
à tribonio diuerſa. 179
Chlænæ purpureæ. 24
Chlænæ à chlamyde diuerſitas. 23.115.
Chlamydis ſpecies. 91
Chlamys muliebris. 96
Cinctum & Campeſtre, idem. I.30
Cincticulum. 31
Cinctus. I.194
Cinctus Gabinus. 43.44.45
Eius origo. 46
Cinctura pro tunica cincta. 74
Cincti, ideſt, habentes tunicas cinctas. ibid.
Chlamydula. I.96
Chlamydis magnitudo. 38
Chlamys Xerampelina. 58
Chlamydis forma. 105
Chlamys Macedonica, & vulgaris. 105.
Chlamys breuior. ib.
Fibulata. 108
Chlamys Mantuelis. 115
Chlamys Macedonica; Romana. 115.

Aurata barbarorum. 119
Græca varij coloris. 125
Græcanica Caſtrenſis. 127
Romana alba. ibid.
non contrahebatur ſupra genua. 148
Chriſtus pedes lauat depoſito pallio. *I.* 183.
Craſſa, villoſa. 182
Circulus pullatus. *I.* 102
In circo factionum color. *II.* 51
Citharœdorum lacerna aurata. 120
Ciuilis habitus, ideſt, toga communis. 157.
Claui tunicæ purpurei, anguſti, lati. *I.* 206. quid 208. 240.
Clavum latum tribuere; adimere. 207
Clauus anguſtus. 212
Claui purpurei mappis, & linteis aſſuti. 215
aurei in tunica triumphali, iue palmata. 216
Clauilati, & anguſti ſoli tunicæ inditi. *II.* 109
Coccina lacernæ coccineæ. *II.* 51. 52
Colobium. *I.* 109. 197. 198. in ſacris. 199. eius vſus. 258
Color varius muliebris cultus. *I.* 249
improbus. *II.* 54
Canuſinus. 56
Fuſcus. ibid.
Amethiſtinus.
Amygdalinus, ſiue Caſtaneus.
Aureus.
Caſius. *I.* 249
Cerinus. 250
Cœruleus. 250
Croceus. ibid.
Cumatilis. 244
Ferrugineus.
Galbeus, & galbinus. ibid.
Glaucus.
Hyalus.
Hyacinthinus. *I.* 249
Myrteus. 250
Roſeus.
Venetus.
Vndulatus. ibid.
Commodi Imp. habitus. *I.* 80
Comœdiç Palliatç, ac Togatæ. *II.* 130
ideſt Græcæ, & Latinæ. 131
Togatæ nobiliores ſiue prætextatæ. minus nobiles. 131
Comœdiarum Togatarum autores. 133.
Latinæ Prætextatç, ac Togatç. 132
Trabeatç. ib.
Tabernariç. 131. 133
Compedes aureç. *I.* 227
Conſules ὕπατοι. *I.* 154
Conuiuiorum miniſtri. *I.* 181
Cotta. *I.* 189. *Cottula.* 190
Coloratum. *II.* 4
Creta Cimolia, Sarda, Vmbrica. *I.* 67
Crocotula. 241
Crocotularij infectores. 189
Crocotarij. 248
Crepidç pallio peculiares. *II.* 160
Critici laus, quędam ignorare. *I.* 161
239. multa ijs obſcura. 248
Critici recentiores notantur. *I.* 153
Cucullus. *I.* 113. etiam ingenuorum. 259.
II. quid. 41. Eius notatio. 46. cum lacerna. 41. cum penula. 83
Liburnicus. 41. Monachorum. 46
Cynicorum pallium. I. 9. duplicatum. 178. 179. Veſtis 48. Subucula. 50. 178.
Cynici ſine tunica, & interula. *II.* 194. 195. 200.
Comati. 179. tonſi. 197
Cynicorũ autor Hercules. *II.* 194
Cynici figura. *II.* 198
Cynicorum patientia. *II.* 200
Cynicæ ſectæ mulieres tribonophorę. 202.

D

Dalmatica. I. 111. tunica. 199
Eius uſus ſacer, & profanus. 111
199. non fuit regium veſtimentum. 200. ſed Diaconorum. 203
Δασύμαλλος. II. 117
Deorũ ſtatuę ſine tunica. II. 195. 204
Dextrã trans pondera porrigere. I. 24
Diabathrarii. I. 247
Diſcinctus. I. 195
Diogenes διπλοείματος. II. 197
Διπλοΐς. pallium. II. 197. etiam commune. 198
Diphthera ſeruorum quid. II. 207.
Item paſtorum, & agricolarum. ib.
Scortea. 208
Donum Senatus Toga picta. II. 153
Duces nunquam paludati intra vrbem. II. 103
Duplex veſtimentum quid. II. 21

E

Ἐγκόμβωμα. II. 209
Electa Ferrarii. I. 114. 132
Endromis quæ veſtis; eiuſque vſus. II. 23. athletarum. 23. 24. etiam calceus. 24
Ἐντυπὰς. II. 21
Ἐπίβλημα. II. 136
Ἐπίδειξις. II. 147. 152. 154
Ἐπαριστερὰ. II. 154
Ἐφεστρίς. II. 5. 6
Epiſcopi veteres communi veſtitu vſi II. 59.
Epiſcoporum veſtitus ſimplex, ferè fuſcus. 193
deinde floridus. ibid.
Ἐσθὴς Græcis togam ſemper denotat. I. 73.
Ἑτερομάσχαλος. II. 209
Eunuchis chlamys vetita. I. 182
Exauctorationis ritus. II. 119. 123. 129
Exerti. 29. 30
Exomis. I. 113. 177. 198. II. 165. ſeruis propria 207 209. etiam liberorum. 210.
& Cynicorum. ibid.
qualis. 209
Eius vſus. 210
Expapillatum. I. 31
Ἐξωμίαι, Cynici. II. 210

F

Fano. I. 110
Feminæ gratis lauabantur in balneis. I. 193
Feſtiuitatum togæ. I. 69
Fibula togæ nulla. I. 51
Fibulæ, ῥαφαὶ, & ῥαφίδες. Suturæ. 217
Fibula nectebatur lacerna, & chlamys. II. 30
Tunica. 31. Trabea. 32
Fibula non eſt inſigne Tribunitiũ. ib.
Fibulæ veſtiariæ figura. 33
Fibula chlamydis. II. 108. 159. & Chlænæ. 159
Sagi Gallici. 112
Iberici. 113
Germanici. ib.
Pallii nulla. 155
Fibula Theatralis quænam. I. 35
Fibrum. II. 37
Fimbria. 37. quibus addita. 38
Flaminum veſtis. I. 168
Flammeum. I. 245. II. 140
Flammearii. I. 245
D. Franciſci cucullus. II. 46
Frangiæ. II. 38
Fucus herba. II. 53
pro fraude. ib.
tinctura. 54
Fuſca penula. II. 87
Fullonum officium. II. 171

G

Galea. Galerus. II. 46
Galbus, ideſt, viridis. I 151
Galbeus color. II. 50
Galbani mores. ib.
Gallicæ. II. 2
Galerus, 42

Ga-

Galericulum. ib.
Caunacum. 179
Gauſapæ. I. 58
Gauſapina veſtimenta. II. 12. 18
Gauſapa, Gauſape,& Gauſapum.ib. quid. 13. II. 137. ab amphimallo diuerſum. 12
Gauſape quadratum: rotundum. 13. 14. balanatum. 14
Gauſapina cubicularia, triclinaria. 14. 22.
Gauſapa quando Romanis nota. 14
Gauſapina coccina. 24
Gauſapæ Tapetes. 29
Gladiatores togati. I. 79. II. 45
Goſſipium Italiæ diu ignotum II. 163
Græcorum ingenuorum veſtis alba. II. 169. 170.
Græci, ideſt, Philoſophi ſeu Sophiſtę. I. 48.
S. Gregorij pater num in clero. I. 110
Græcia armata. II. 152
Grus, color veſtis femineæ. I. 243

H

H Litera. II. 93
Habitus communis candidus. II. 192
Hebræorum veſtitus. II. 192
Hercules Cynicæ ſectæ autor. II. 194. 204.
Herculis ſacerdos apud Coos veſtem femineam indutus. I. 252
Holoſerica veſtis. I. 65
Holouera vox Græca. 159
Humerus dexter num exertus è toga. I. 114. 123.

I

Illuſtres Equites. I. 213
corumque filij ius lati claui habuere. 214
ἱμάτιον. Toga. I. 177
Pallium. II. 133. muliebre. 135
Stragula veſtis. 134
Qualibet veſtis. ib.
Tribonium, ſiue Pallium. 134
Proprie veſtis, quæ tunicæ ſuperinduebatur. ib.
Imperatores togati. I. 79
Purpura veſtiti. 157
II. numquam penulati. 74
Impluuiata veſtis. I. 239
Impuberes gratis lauabantur. I. 193
Indui. Iniici. II. 135
Induſium. I. 175. Intuſium. 240
Inſtita. I. 223. matronarum. 224
Interula Cynicis nulla. II. 200
Iſidorus exſcripſit Seruium. I. 231
Iter facientium habitus. II. 1.
Iuvenalis vetus interpres Probus. I. 49

K

Κάρπωτοί. I. 200
Κατωνάκη. 209. 210
Κραβεύς, Κραβίον. Κραβικοί. Κράβαι. II. 171.
Κολοβίς. I. 187
Κόκκος. II. 46
Κράσπεδον. II. 39
Κροσσοί. II. 39

L

Lacerna Romanorum. I. 9. qualis 106.
plerumquè nigra. 104
Cauſidicorum. 209
Neutiquam muliebre veſtimentum. 255. II 90
Pulla. I. 259. etiam alba. ib.
chlamydi ſimilis. II. 115
Lacinia. I. 13
Laconica veſtis. 244
Lacones ſine tunica. II. 195
Lacernarum vſus quando Romæ cœperit. II. 1. Notatio incerta. 5
Lacernæ Birrhi. 57
Chlamys. ib. & 3
Lacerna indumentum militare. 2. quale. 7.
Eius Materia 9. Forma. 30. 82
aperta. 78

non cum pileo. 40
pro Cucullo. 43
à chlamyde diuerſa. 59. item à penula. 78. non ſeruilis tantum veſtis. II. 50. non equitum duntaxat, ſed & populi. 73
Togæ ſucceſſit. 3
Color. 9. 48. 50. 51. 56. 57
aurata. 120
coccina. 24
acupicta. ib. 2
Purpurea. 3
Pulla. I. 4. II. 187
Gauſapina. 19. 26. 27
Leuior. 27
Eius pretium. 49
Honoris ſpecie deponebatur. 63
Læna à Syntheſi diuerſa. I. 88
χλαίνη. 168. qualis. ib.
Eius Notio. II. 18
non fuit toga. I. 168. II. 18
ſed pallium breue. I. 169
λαμπρὰ, ideſt, candida. I. 67
Lanæ genera. I. 53
Iſtrica Liburnica. Ægyptia. 55
Canuſina. II. 56. 187
Belgis copioſa. 118
Latus clauus, eſt lati claui tunica. I. 43. 207
Laticlauiæ textura. I. 59
Laticlauii ſine cinctu. 194. 207
Senatorum filii. 210
Ius equitum. 213
Latinorum χλαῖνα. 20
veſtimentum virile. 63
non muliebre. 27
Læna. II. 18
qui duplex amictus. 19
Lacernæ non diſpar. 19
Eius vſus. 19
Lænula. 22. probroſa. ibid.
Latino ſermone Romani etiam in Græcia vſi. II. 138
Lectus toga ſternebatur. I. 75
Lentulus ſpinther. II. 35
Leuitonarium. I. 198
Leucophæatus color. II. 50
Limbolarij. I. 248
Limus. I. 30
Linea veſtis ſerò inuecta. I. 180
Iſiacorum. 187
in ſacris. ibid.
Linteones. Lintearij. I. 247
Lineæ veſtis uſus apud Græcos rarus. II. 162.
Lineus Apollonij Thianei veſtitus. II. 169.
Lipſius Mureto aduerſus. I. 144
Liurea. I. 185. II. 26. 188
Luctus veſtimentum. I. 21. II. inſignia. 73.
Veri luminis chlamys. I. 159

M

MÆcenatis epicedium. I. 195
Malcum pallium. 241
Μανδύας. II. 5. Lacerna. 73
etiam Penula. 116
Μανδύη. 74. 75. 89
Μανδὺς. Lacerna. 54
Manicæ. I. 199. II. 111
Mantile. II. 33
Mantuelis. II. 115
Manulearii. I. 246
Manutij exſcriptores. I. 172
Manum chlamyde inuoluere. II. 142
Mappola. I. 110
Mauorte, Veſtis. I. 75
Matronarum cultus. I. 223. 225. 255
Melinus color. I. 244
Mendicula, veſtis. I. 239
Meretricum cultus. I. 253. 254. 255
Menſæ rotundæ. II. 13
Menſarum circuli. ibid.
Miniſtrorum cultus. I. 182. 184
regiorum veſtitus. 184
Mollicina. I. 241
Molochinarii. I. 247
Multitia. I. 64. 65

Murex

Murex ſacer. I. 158
Murrobathrarij I. 246
Myrobrecharij. I. 246

N

NAtalis diei toga. I. 69
Negotiatores qui. II. 11
Noxij in tunicis auratis, & chlamydibus purpureis. II. 119
Nudus. I. 29
Nummi veteres. I. 4
Nummus Neronis. II. 121

O

OPeris pars tertia promittitur. II. 213.
Ὀρθοστάδιον Recta tunica. II. 120
Ὀθόνη Cynicorum. 178
Ὀθόνη. II. 167. 176
Ὀθόνια. I. 180. II. perizoma. 201
Ὀθόνιον. II. 176

P

PAlla propriè. II. 120. qualis. 137
Palla mulierum tantum. 232. virorum apud barbaros. 234
Palla peplum. 232
Citharædorum. 232
Tragœdorũ, & Saltatorum. 233
Palla longa. 234
Gallorum. 237
Pallii notatio. II. 136. 137
Pallium lata ſignificatione. I. 7. II. 133
propria. I. 7
Pallium pro ſtragula. II. 137
Pallium commune, eiuſque figura. II. 139. 140.
non fuiſſe fibulatum. 191
commune nulla fibula nectebatur. 155. 159
vt geſtatum. 142. 147. 151. 152
quale. 147
Pallium Gallicum fibulatum eſt Sagochlamys. 159
Item Perſicum pallium fibulatum. ibid.
nuptiale infectum. 170
Philoſophicum. 173
Pallio peculiares crepidæ. II. 160
Pallii Materia lana. II. 161
Color albus. 168. 206
Philoſophici color fuſcus. 187
Palliolum. 175. eius uſus. 211
Palliolo caput obnubere. II. 211
Palliaſtrum. ibid.
De Pallio Tertulliani Liber quando editus. 189
Quando is pallium ſumſerit. 190
Pallium à Chriſto, & Apoſtolis geſtatum, non tribonium. 192
Pallium fuſcum aſcetarum, & monachorum. 193
Pallium duplicare quid Cynicis. 106
explicare. ibid.
in collum conijcere. 206
Palliati omnes Græci. II. 296
Pallio uſi Imperatores Romani poſterioris æui. 139
Pallium coccineum ſolis Imperatoribus conſuetum. ibid.
Vulgare, Philoſophicum. I. 8
Iudaicum. 9
Græcorum propriè. II. 130. 138. 139.
Pallium virile. II. 135.
muliebre Romanis. 139
Pallium. II. 133. virile, & muliere. 135.
quælibet veſtis. 136
pallium vt plurimum virile. ib.
Palliolum. I. 36. 88
Palliolatus. ideſt, prętextatus. 36
Pallium Carthaginenſium. 10
Maius philoſophicum. I. 166. II. 139.
Pallium ſiue Palla matronarum atque ingenuarum. II. 222. 231
Palliati. II. 104
Paludamentum. II. 96. 98. longius, & fuſius. 105
Imperatori in bello proprium. 102.

Digitized by Google

Paludati milites manipulares. 101.
item Lictores. ibid.
Paludamentum apertum. 109
& fibulatum. ibid.
Imperatorium vulgari laxius, & fuſius. ibid.
Eius materia 116. 119
Color purpureus. ibid. 124. 125
aureus. 120
cœruleus. 126
Panni quid? 177
Pannus. 157. 158
Pannus duplex. 197
Paragaudes. 182
Patagium. I. 240
Patroni cauſarum in lacernis purpureis. II. 55
Pauerata toga. I. 163
Pauera. ib.
Parthorum Regis ſtatua gauſapata. II. 15.
Πίζα, Fimbria. II. 39
Penula quid. I. 9. 113. qualis 104
Eius vſus ſacer, ac profanus. 111
Conuiuijs aliena. 184
Colore in miniſtris diſtincta. 185
Penula non geſtata ab Imperatoribus, niſi in funere. II. 73
Veſtis ſeruilis. 73
non cingebatur. 82
Φαιλόνης, & Φαινόλης Pænula. I. 105. 106
Φαινόλης. Φαινόλα. II 63
Φαινόλιον. I. 113
φελόνη, φελώνη: φενόλη. φαινόλη. II. 67
Φαιός color geminus. II. 187
Φᾶρος vox Poetica. II. 126
Pænula pulla. I. 259. II. eius notatio. 65. 66. 67. 187.
Origo. 67. intra vrbem 69.
Oratorum. ibid.
Cucullata. II. 40. 83
Mulionia. 69
Inter preces depoſita. II. 63
Diſtincta à Lacerna 65. 68. 76
Veſtimentum itinerarium. 68
Penulis intra vrbem non vtebantur Senatores ante Seueri Alexandri tempora. 72. nec Principes. 75. Tribuni ac Senatores vſi in pluuia. 76
Penulæ Materia. 76
Figura. 78
Penula ſcortea. 78
Lanea; Camuſina, Gauſapina. 77. 87
Eius color. 87
non fuit purpurea. 89
Penula ruſſa. 124
Penula breuior quam lacerna. 78
clauſa. 78
non cingebatur. 83
non militum duntaxat, ſed communis. 88
Pænulæ Antonianæ. II. 90
Pænula etiam veſtis muliebris. ibid.
& matronarum virili pretioſior. ibid.
Περιβόλαιον. περιβολή. περίβλημα. I. II. 136. 157.
Περιστάται τὴν περιβολήν. II. 153
Pexa veſtis. I. 54. 240
Pexitas. 54
Phryxiana toga. 162. 240
Pileus libertatis inſigne. II. 40.
Planeta veſtis Sacerdotum. I. 104. 105. II. 82.
Plebs quandoque togata. I. 78
Plumatilis veſtis. I. 244
Plumarium opus. ib.
Pluuiale. I. 113
Planeta. Caſula. Cotta. I. 189
Ποδήρης. Poderis. I. 187. Camiſia. 188.
Populus pullatus, & tunicatus. I. 103
cur tunicatus. II. 83
Prætexta pro *Prætextata.* 143
Prætexta, toga. I. 43
quid. 134
Eius origo. ibid.

vſus. 76. 134. 143. in ſacris. 135.
 vtriuſque ſexus. 134
 Quando poſita. ibid.
 Magiſtratuum. 136
 non fuit Senatorum. 140
 neque cenſorum. 142
 Tribunorum. ibid.
Prætextata ætas. 135
Prætextati, Prætextatæ. ib.
Prætextata verba. ibid. & *prætexta*. 143.
Prætextati, Conſul, Pontifex, Augur. 135. 136.
 Ædilis. 138
Prætor. 139. Prætorio Præfectus. ib.
 Dictator. ibid.
Præfectorum, & Præſidum habitus. I. 166.
Proconſules domi prętextam, in exercitu paludamentũ geſtarunt. II. 139
Prologomena ad Terentium diuerſorum ſunt, & varie interpolata. II. 130. 131.
Propola. I. 246
Pſichrolutos. II. 27
Pullus color in luctu. I. 71. 146
Pullata multitudo. I. 259. II. 187
Pullatus circulus. I. ib. II. ibid.
Purpuræ diſcrimina. I. 147
Purpura pro Prætexta. I. 154. 204
Purpura ſymbolum principatus. 152
Purpuram ſumere. ibib.
Purpura ſũma, ideſt Imperatoria. 158
 principalis.
 veri luminis. ib.
 maior laticlauia. 210
 dibapha matronatum. 249
 interdictum meretricibus. 249
 cocco pretioſior. II. 51
Purpureus color ſuperbiæ notatus. *II*. 172.
Πυῤῥός. *II*. 57
Pythagoræ veſtis. *II*. 184

Q

Quadrantaria res, ideſt balneum. *I*. 192.
Quintilianus non eſt auctor libri de cautis corruptæ eloquentię. II. 70
Quirinorum domus Patauii. II. 144

R

Ῥάκος. *I*. 177. 179. II. 210
Ῥάκια. I. 118
Ralla toga. I. 162. veſtis; & rara. 240
Raſa veſtis. I. 55. toga. 162. 240
Recinum. Recinium. I. 75. 226
Regilla veſtis. I. 239
Retiarii ſine galea pugnabant. I. 216
Rhetores olim purpurati. II. 172
Rica. I. 243
Ricamato. *I*. 161
Roan ſcuro. *II*. 56
Rotundum quid. *II*. 42
Ruſſati agitatores in circo. *II*. 123
Rufus, & Ruſſus color diſceptant. *II*. 113

S

Sacerdotum veſtis aliquid togæ habet ſimile. I. 104. habitus promiſcuus. 187
Sacra veſtis, ſacra purpura. 143
Sacrificantium veſtis linea. 187
Sagum, paludamentum. *I*. 101
Sagum militi proprium. *II*. 82. 102. 104.
 diuerſi tamen generis. 104
 etiam quoduis tegumentum. ib.
Sagati. ibid.
Sagum fibulatum. 108. non omne. 111
 quale Gallicum. ib.
Sagulum. ibid.
Sagum Romanum apertum, & fibulatum. *II*. 111
 Gallicum manicatum. ibid.
 intexta purpura diſtinctum. 127
 quadratum. 140
Hiſpanicum. 113

Pu-

Punicum. ibid.
Germanicum. ib.
Sago chlamys. 115. mixta ex chlamyde ac penula. 116
Sagi, & chlamydis diuerſitas. ib.
materia varii pretii. ibid.
Sagum, pro veſte viliori. ibid.
Sagum veſtis ſeruilis. 118
Baltheo non cingebatur. 119
Sagi Romani color albus. 124.127
Imperatorij purpureus. 127
Sagula Gallorum trabeata intertexta purpura. 127
Saga ſcutulata. 128
Saracenorum colorata. ibid.
Saij. 111
Ire ad ſaga. II. 98
Eſſe in Sagis. ib.
Sumere Sagum. 105
Saltatio *Ionica.* II. 212
Sarcinator. II. 247
Scortea. II. 77. 205
Scortum. ibid. 208
Scortari. ib. 208
Scutulæ in veſte. I. 55. II. 128
carum forma. 251
Sedentarii. I. 247
Segmentarii. ibid.
Semizonarii. I. 248
Senatoria veſtis. I. 257
Serici vſus apud Græcos rarus. II. 162
Serta crinium. 223
Seruorum habitus. I. 181. II. 207
Serui cucullati. II. 45
palliati. 207
Siluanus virorum genius, cui ſoli ſacrificabant. I. 192
Siluanus Auguſti. ib.
Sindon Cynicorum. I. 178. II. 200.
non eſt interula. 201
Tyria. II. 167
Sinus togæ. I. 12. quid 116. 118. duplex. maior, minorque. 15. 116. 127. 131. ſuperior, inferior. 128.
Eius vſus. 14. 15
Sinus quid. 128. veſtium, littoris. io.
Siſyra chlæna non ſagum Gallorum. II. 112.
σκαραμάγγιον. II. 173
Solox filum. II. 23
Solonis ſimulacrum. II. 153
Sordida veſtis. I. 67
Soriculata veſtis. I. 161
σπαδονταὶ ἐῶῖτες. I. 163
Spiſſa toga. I. 162. veſtis. 240
Spina Germanis fibulæ vice. II. 113
Spinther Lentulus. II. 33
Statuæ togatæ. 14
Statua palliata. II. 144
στιβὰς. I. 188
Stibadium tricliniare. ibid.
Stlatum, ideſt latum. I. 209
Stillicidium impluuiatum ignoratur. 239.
Stoicum pallium. I. 9
Stola mulieribus propria. I. 172
honeſtis, & ingenuis. 22. item libertinis. 228. qualis. 225
barbaris & Græcis veſtis communis. 222
pro matrona. 223
στολὴ ἀρχικὴ. Toga prætexta. I. 141 II. 105.
βυλευτικὴ, latus clauus. I. 209
ἱππικὴ II. 138
Stola tunica, non pallium. II. 135
Stola cingebatur zona. I. 228
muliebris. 231
Stola crucium. I. 243
Stragula gauſapina purpurea. II. 14
Strophium I. 147
Strophiarij. ibid.
Subarmalia. II. 6. & Subarmale. 128
veſtis militaris. 129
Sagum. ib.
Purpurea. 129
Subucula. I. 109. linea. I. 181
Supparum à ſubucula differt. I. 242

Supparum Tertulliani. *I*. 243
Sutela. *I*. 247
Sutor. ib.
Sutura fibulæ loco. *II*. 31
Syntheſis. *I*. 87. 88. qualis. 88. 91.
Eius vſus. *II*. 20
Syrma Tragœdis proprium. *II*. 131

T

T*Aneto*. II. 56
Tapetes. *II*. 29
Tebenna. Τήβεννος veſtis. I. 1
Τήβεννος, Toga. I. 138
Τυσανος. II. 39
Thorax quid. I. 181
Thoraces linei. II. 163
Θοἰμάτιον pallium. II. 133
Tirocinii anno dextra chlamyde inuoluta apud Græcos, apud Romanos toga. II. 96. 143
Togæ vetuſtas. I. 1. notitia difficilis. 114.
Toga Romanorum. II. 130
Eius materia. 116
Ius. II. 138
cæteris tyrannis à Romanis conceſſus. 2
forma dubia. ib. vera. 119. 127
veſtimentum rotundum, & clauſum. 3
Geſtatio. 12. duplex. 50
magnitudo. 15. menſura, & longitudo. 73
color albus, 54. 66. ſed vrbanorum. *II*. 122. non communis. 69.
Rala. Leuis. 56. Pinguis. ibid.
Regia undulata. 53
Alba. 258
Alba diſcrepat à candida. 66
Splendens, id eſt nitida. 67
Pulla. 71
Laxior, anguſtior. 72
Talaris. 73
Tam virorum quam fœminarum, 74. 76. 222.
meretricum. 77
Imp. Purpurea. 80
Togulæ. 16. 72
Toga caput inuoluebatur. 32
cum calceis geſtata. 36. II. 160
Toga non cingebatur. I. 39. niſi vbi ad manus ventum, & ſpolia cremarentur. 44
item dum mappa mitteretur. 46
Togati Romani. 74
Id eſt Salutatores. II. 74
Toga depoſita in luctu, & calamitate publica. I. 81
item in deprecatione. 83
cuius loco anguſti clauia, etiam apud conſulares. 82
Veſtis olim domeſtica. 83
Toga, ſtola forenſis. 84
Toga in conuiuiis induta. ibid.
Toga ſubmiſſa. ibid.
Cœnatoria. 85
quæ Syntheſis. 86
muliebris. 88
Toga prætidiaria. 84. 122. 131
Togæ vſus extra vrbem, Italis pœne omnibus communis. 92. 93. etiam in militia. 94
deſuetudo. 95. 102
vſus etiam in populo. 95
Toga ſalutatorum. ibid.
meretricum. 238
Toga pro clientibus togatis. 96
Togati Auguſtorum. 97
Aduocati. ibid.
Præfectorum. ibid.
Togatus Aduocatus. 98. 100
Togati vulturij. ibid.
Toga Imperatorum æuo non penitus depoſita. 100
Feſtiuitatum. *I*. 69
in ludis vſurpata. 101
Togæ ſucceſſit lacerna, & penula. 102
Togæ ſinus ab vmbone diuerſus. 117

Toga

Toga ſubmiſſa. 121
Vtilis, pura, & libera. 134
Communis. 139
Triumphalis primum purpurea: deinde picta. 152. itemque Capitolina. 153. Iouis. 155. palmata. 156. Conſulum, ac Prætorum. 154. 155. itemque Tribunorum. 155. etiam priuatis conceſſa. 156
Togæ palmatæ figuræ intextæ, vel pictæ. 156
Triomphalis, Regia. 157
Vndulata. 161. Cumatilis. ib.
Soriculata. 161
Phryxiana. 162. Raſa. ib. Paucerata. 163
Græcanica. 163. Germanica. 164
Flammata. ibid.
Duplex. ideſt Læna. 170
Togati nudo capite incedebant. II. 40
Tomentum. I. 57
Lingonicum, & Circenſe. 58
Tori bilices, trilices. II. 164
Trechedipna veſtes gymnicæ. II. 25
Trabea qualis. I. 144. triplex. ib. eius vſus ib. 239. II. 132.
toga 145. II. 127. picta. 146. non paludamentum. 145. II. 109.
Eius vſus. I. 145.
Conſulis veſtimentum. 146
toga palmata. 153
Tribonium. II. 134. τρίβων. τριβώνιον. 175. 176. 177. non pauperiorum modo geſtamen, ſed etiam honeſtiorum, & veſtis forenſis, ac iudicialis, 179. 181.
à lacerna diuerſum. 178
τριβωνικῶς. 180. 194
Cynicorum. 176. Stoicorum, & Philoſophorum. 181. 184. item Pythagoricum. 184
Profeſſorum liberalium diſciplinarum. 185. eiuſque colores. 188.
Eius color. 187. 188
Primus induit Socrates. II. 182
Tribonium aſcetarum Chriſtianorum. 189
Tribonophoria Chriſtianorum breuis mora. 192
Cynicorum peculiaris. 194
Tribunus anguſticlauius. 213
Triumphalis habitus. 80. 156
Tunicæ initium. I. 173
Tunicæ Carthaginenſium. I. 8. Materia. II. 116. color albus. I. 54. 103. 203.
Tunica ſola cingebatur. I. 42. præterquam à Senatoribus, & laticlauiis. II. 122.
in petitione honorum depoſita. 177.
ſola cingebatur. 178. 194
ſuperior, & ſuperaria. 190
laticlaui non cingebatur. 74
Tunicæ menſura. 190
Tunica talaris. 194
Tunica quæ. 109. 172. virorum. 172.
interior, & exterior. 176. 178
Palmata. 153. 205
Tunicula. 177
ſacricolarum talaris, & manuleata. 189
Tunica Græcis, & Romanis. II. 130
Tunica centurionum, ac militum. 194
Tunicæ manuleatæ. 196
Tunicata iuventus. 173. *plebs.* 257
Tunicatus populus. ibid.
Tunica plebeia. 204. 257
Ruſſa militaris. 205
Purpurea recta. 123. militaris. ib.
Tribunorum, & Ducum. 123
Fuſca. II. 187
Galbina. I. 205
Punicea. ib. II. 122. 123
Senatorum, & Equitum clauis purpureis diſtincta. 205. 216
pro lata claua. 209

Vi-

Virilis. 211. Muliebris manicata. 229.
Laticlauia. Anguſticlauia. 205
Aſema. 215
Eius ornamenta. ibid.
Tunica induſiata. 240
ἀνάκωλος. II. 38
Chriſti inconſutilis. 63
Tunicarum alæ. 226
manicæ. II. 83
In agro, & municipiis communis. 257
Tunicæ Patauinæ. II. 13
Gauſapinæ. 26
Lineæ Athenienſium quæ. 162
Tunica paganis communis. 91
militum breuior. 108. alba. 122. 123.
paganorum longior. 109
palliolata. 115
cingebatur militibus. 119
Recta. 120
muliebris virili promiſſior. 150
Cynicis nulla. 158

V

Georgius Valla multa ex Interprete Iuuenalis habuit. II. 49
Ventralia. I. 58. 59. 60
gauſapina. II. 26
Veſtimenta quadrata. I. 8
Veſtes poliebantur erinacei cute. 68
Veſtis domeſtica; forenſis. 83
balnearis. II. 19
cœnatoria. ibid.
ſacra. 148
perderſa. ibid.
triumphalis in Capitolio ſeruata. 156.
Alethina. 158. ἀληθινὸν χρῶμα. 159.
holoſerica. Holouera. Vid H.
Senatoria, latus clauus. 209
Equeſtris, ideſt militaris. I. 214. II tunica. 73
Vrbana. Toga. I. ibid.
muliebris varia. I. 238
florida. 252. pulla. II. 73
prælo ſubiecta. II. 55
Veſtis diſcrimen cum Toga ſublatum I. 260.
Veſtimenta militaria. II. 91
alba. II 169
Vitreæ togæ. I. 65
Violarii. I. 245
Virgata veſtis. I. 251
Virilis habitus pro pallio. II 193
Vmbo togæ. I. 17. nihil à ſinu diuerſus. 118. 127. quid. 128.
Vndulata veſtis. I. 161. 244

X

Xerampelinæ, chlamydes. II. 58

Y

ὑποδιφθέρα ouis pellita. II. 117. tecta. 118.

Z

Zona quid. I. 248
Semizona. ibid.
Zona muliebris. I. 129

FINIS.

OCTAVII FERRARII

Diſſertatio

DE

VETERVM LVCERNIS

SEPVLCHRALIBVS.

PATAVII, MDCLXXXV.

Typis Petri Mariæ Frambotti.

Superiorum Permiſſu.

Digitized by Google

OCTAVII FERRARII

ANALECTA DE RE VESTIARIA

Siue

EXERCITATIONES AD ALBERTI RUBENII Commentarium de Re Veſtiaria, & Lato Clauo.

ACCESSIT

DISSERTATIO

DE VETERUM LUCERNIS *SEPULCHRALIBUS.*

PATAVII, MDCLXXXV.

Typis Petri Mariæ Frambotti.
Superiorum Permiſsu.

Digitized by Google

VLPIANVS D.

DE AVRO ET ARGENTO LEGATO.

VEſtimentorum ſunt omnia lanea, lineaque, vel ſerica, vel bombycina, quæ induendi, præcingendi, amiciendi, inſternendi, iniiciendi, incubandive cauſa parata ſunt: Et quæ his acceſſionis vice cedunt, quæ ſunt inſtitæ, picturæ, clauique, qui veſtibus inſuuntur. Veſtimenta omnia aut virilia ſunt, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, aut familiarica. Virilia ſunt quæ ipſius patris familiæ cauſa parata ſunt, veluti togæ, tunicæ, palliola, veſtimenta ſtragula, amfitapa, & ſaga, reliquaque ſimilia. Puerilia ſunt, quæ ad nullum alium vſum pertinent niſi puerilem, veluti togæ prætextæ, aliculæ chlamydes, pallia quæ filijs noſtris comparamus. Muliebria ſunt, quæ matrisfamiliæ cauſa ſunt comparata, quibus vir non facile vti poteſt ſine vituperatione, veluti ſtolæ, pallæ tunicæ capitia, zonæ, mitræ, quæ magis capitis tegendi, quam ornandi cauſa ſunt comparata, plagulæ, pænulæ. Communia ſunt, quibus promiſcuè vtitur mulier cum viro: velut ſi eiuſmodi pænula palliumve eſt, & reliqua huiuſmodi quibus ſine reprehenſione vel vir, vel vxor vtatur. Familiarica ſunt, quæ ad familiam veſtiendam comparata ſunt: ſicuti ſaga, tunicæ, pænulæ, lintea veſtimenta, ſtragula, & conſimilia.

INDEX CAPITVM

LIB. I.

Cap. 1 *Toga: τήβεννις: περιβόλαιον. Veſtimenti genus fuiſſe rotundum, ac clauſum.* Pag. 1

2 *Sigonii opinio refellitur Togam quadratam cenſentis. Athenæus explicatur.* 5

3 *Docti Viri opinio de Veſtimentis quadratis expenditur.* 6

4 *Noua opinio de veſtimentis quadratis affertur. Quod inter vulgare pallium, ac Philoſophicum diſcrimen fuerit.* 8

5 *Sigonii ſententia reiecta cenſentis Togam ſemicircularem, & apertam fuiſſe.* 11

6 *Modus geſtandi togam. Quid ſinus & vmbo. Quintilianus explicatus.* 12

7 *Brachium toga continere. Ciceronis locus explicatus.* 22

8 *Mittere trans pondera dextram. Horatius explicatus. Cur anno*

b tiro

tirocinii brachium toga cohibitum. 24
9 Brachium exerere. Cethegi exerti, ac cinƐti. Horatius, & Lucanus illuſtrati. 29
10 Toga caput inuoluere. Caput aperire. 32
11 Caput pallio inuoluere: Palliolum: Ciceronis Scholiaſtes notatus: Petronius explicatus. 36
12 An toga cingeretur. Macrobii ſententia reiecta. Cæſaris cinctus. 38
13 Cinctus Romanus. Modus cinctura Cæſaris cur notabilis. Dionis interpres notatus. 41
14 Expenduntur ſcriptores, qui togam cingi ſolitam docere videntur. Cinctus Gabinus. 43
15 Docti viri opinio refutata de cinctu Gabino Catonis cum ius diceret. Tertullianus de pallio explicatus. 47
16 Nullum in toga fibula vſum fuiſſe. Panciroli non unus error in re veſtiaria perſtringitur. 51
17 De Toga materia. Lanarum varia genera. Toga pexa, & detrita. 53
18 Lana coacta. Plinius uno capite non ſemel correctus, & explicatus. 56
19 Veſtis ſerica. Bombyx Coa, & Aſſyria. Plinius defenſus. 60
20 Veſtes bombycina: ſerica: ſubſerica: multitia. 63
21 Toga color. Candidati. 66
22 Albus color lætitia cauſa adhibitus. Albati. 69
23 Pullus color in luctu. Atrati. An idem a matronis vſurpatus. 71
24 Toga menſura. Toga talares. Quintilianus explicatus. 72
25 Togam antiquis temporibus commune veſtimentum fuiſſe tam virorum, quam fœminarum. Recinium. Feſtus emendatus. Toga meretricum geſtamen. Ouidius, & Varro explicati. Plebs infima quandoque togata. Gladiatores in toga producti. 74
26 Imperatores togati. 79
27 Togas in luctu, & calamitate publica depoſitas. Qua veſtis earum loco ſumpta. 81
28 An toga veſtis domeſtica fuerit. 83
29 Toga in conuiuijs adhibita. Toga ſubmiſſa. 84
30 Veſtis conuiualis. Cænatoria. Syntheſis. 86
31 Quale veſtimentum fuerit ſyntheſis. Lipſii ſententia examinatur. 88
32 An extra Vrbem toga vſus fuerit. Toga etiam in militia. 93
33 Quando toga in deſuetudinem abierit. Aue togatorum. Patroni togati. 95
34 Togas Imperatorum aue non ita totum depoſitas. 100

35 Tuni-

35 *Tunicatus populus. Pullatus circulus.* 103
36 *Christi Sacerdotum veſtem exteriorem Miſſarum Sacris adhibitam togam fuiſſe videri. Pænula: Planeta: Caſula.* 104
37 *Modum geſtandi Caſulam diuerſum à toga geſtatu fuiſſe. Lineus amictus.* 106
38 *Planetam, & Caſulam etiam extra ſacra in communi veſtitu fuiſſe.* 109
39 *Dalmatica. Lacernum byrrhum. Cardinalium Veſtitus. Baronii opinio reiecta.* 111

LIB. II.

Cap. 1 *De Prætexta.* 134
2 *De prætexta Sacerdotum.* 135
3 *Prætexta Magiſtratuum. Varii Interpretum errores in voce περιπόρφυρος explicanda caſtigantur.* 136
4 *An Senatores Prætextati. An Tribuni plebis.* 140
5 *De Trabea. Toga φοινικοπάρυφος. Halicarnaſſeus explicatus.* 144
6 *Scholiaſta Ciceronis error Trabeam cum Paludamento confundentis.* 145
7 *De purpura, & eius generibus. Plinius correctus, & explicatus.* 147
8 *Toga triumphalis, purpurea, picta, palmata, Capitolina.* 152
9 *Ius togæ triumphalis ad priuatos translatum. Purpura ſumma.* 156
10 *De Veſtibus holoueris.* 158
11 *Togarum diuerſa genera enumerata magis, quàm indicata. Auctorum ſententiæ expenſæ. Varro explicatus, & correctus.* 160
12 *Abollam non fuiſſe togam, aut veſtem Senatoriam. Quid ea fuerit.* 164
13 *Quod veſtimenti genus fuerit Læna. Seruii opinio reiecta.* 168

LIB. III.
DE TVNICA.

Cap. 1. *Tunica. χιτών. Dionis Interpres, & Manutius notati. Maldonati ſententia reiecta.* 172
2 *Tunicas in petitione honorum depoſitas. An Cynici tunicas geſtarint. ὀθόνη, ῥάκος.* 177

3 Tu-

3 *Tunicæ Lineæ. Paragaudes.* 180
4 *Miniſtros conuiniorum in tunica, & ferme linea ſolitos miniſtrare.* 181
5 *Linea Veſtis ſacrificantium. Camiſia: Camiſium: Cotta.* 187
6 *Tunica ſuperior. Eius menſura. Talaris probroſa. Propertius, Iuvenalis, Cicero explicati.* 190
7 *De Cinctu.* 194
8 *Tunicæ Manuleatæ. Colobia.* 196
9 *Dalmaticæ. Non unus Baronii error notatus.* 199
10 *De Tunicæ colore. Non fuiſſe purpuream. Manutii opinio reiecta.* 203
11 *Tunica palmata. Ruſſa. Galbina.* 205
12 *De Tunicæ ornamentis. Latus clauus. Doctiſſimorum virorum ſententia exploſa. Quintilianus explicatus.* 206
13 *Laticlauii etiam Senatorum filii. Dionis Interpres notatus.* 210
14 *Anguſtus clavus. Anguſticlauii.* 212
15 *Tunicæ Aſemæ. Claui mappis & linteis aſſuti. Alia tunicæ ornamenta.* 215
16 *De Tunica Chriſti Domini inconſutili. Doctiſſimi viri opinio reiecta.* 216
17 *De Tunica Muliebri. Stola. Inſtitæ. Segmenta. Plinius explicatus.* 222
18 *Pallium muliebre. Palla. Citharœdicus ornatus. Palla Gallica.* 231
19 *De Amiculo.* 237
20 *Varia muliebrium veſtimentorum nomina ex Plauto recenſentur.* 238
21 *Alia in Plauto, quæ ad muliebrem mundum pertinent, expenduntur.* 245
22 *De Variis coloribus muliebris cultus.* 249
23 *De Veſte Ancillari, & Meretricia. Iuvenalis, & Ouidius explicati.* 252
24 *Veſtis ſeruilis. Lipſii ſententia reiecta. Interpres Iuvenalis correctus. Fabri opinio expenſa.* 256

OCTA-

Præfatio ad Lectorem.

QVum primum Alberti Rubenij V. C. opus de Re Veſtiaria, & Lato Clauo ad nos perlatum eſt, auide illud arripui, atque attente perlegere cæpi, noſcendi cupidus, quid tot olim doctiſſimorum virorum lucubrationibus, & noſtræ exiguæ opellæ in hoc argumento adſtrui poſſet. Nam cum in re tam vetuſta, atque eruditorum diſsidijs controuerſa, non pauca adhuc reſtarent, nondum ad liquidum perducta, propter celebrem viri famam, ſpes erat, cuncta poſthac in aperto fore, nouaque hac cura, nihil prætermiſſum, quo ſtudiorum voto ſatisfieret.

Sed res longe ſecus, ac putaram accidit. Vix enim pauca Capita delibaueram, cum noua omnia, nouiſque controuerſijs implexa, & ex oppoſito cum noſtris pugnantia deprehendi: vt contradicendi ſtudium vbique emineat, vbique viris doctis obſtrepat, vbique ſuſceptam ſemel ſententiam, veri ſecurus, pertinaciter tueatur, quo eiectis ceteris, in hoc argumento regnum obtineat ſolus.

Lubet hic eius paradoxa carptim in anteceſſum ſtringere, ne hoc à nobis obtrectandi cauſa dictum videatur. Ait claues in veſtibus non fuiſſe notas purpureas rotundas, aut quadratas, ſed lineas, ſiue virgulas ſurſum verſus

aſcen-

aſcendentes, & quidem unum tantum clavum, aut duos fuiſſe: ac iuvenili oſtentatione, in primi capitis epigraphe, hoc à ſe ſtatui iactat, aduerſus Egnatij, Sigonij, Accurſij, Lazij, Panciroli, Cuiacij, Budei, Salmaſij, Ioſephi Scaligeri ſententiam, quaſi ipſe ſolus ſciat, quod tot viri celeberrimi, ignorarunt.

Addit: Chlamydem interdum togam dictam eſſe: togam ipſam non fuiſſe veſtimentum clauſum: clauos, vel tranſuerſe, vel recte per medias veſtes deductos, eoſdem poparum, & publicorum ſeruorum ornatum fuiſſe: mulierес autem, & citharœdorum, ſcenicorumque tunicas, tranſuerſos clauos habuiſſe aureos, vel pictos. Quidquid denique de purpura, apud veteris, atque inferioris aui Scriptores vnquam legit, totum id ad clauos trahit, vt in paragaudijs, & Sacerdotum matris Deum, barbarorumque indumentis, & Galloru m ſagulis.

Pænulas, & tunicas, tres, aut quatuor clauos habuiſſe, cum paulo ante, vnum, aut duo ſtatuiſſet. Vittas, diademata Regum Perſarum, puluinaria, chirothecas, pariter clauatas, cum de mappis, & linteis toralibus certum ſit. Trabeas clauis diſtinctas: Trabeam toga breuiorem, nec multum à paludamento diſsimilem. Togam ſolo circumiectu à chlamyde Macedonica diuerſam, Trabeam ſolo colore, à paludamento, & chlamyde diſtinctam, eiuſque colorem ex purpura, & cocco conſtitiſſe. Chlamydes clauis ornatas, eaſque a militibus tantum in dignitate conſtitutis, geſtatas. Pænulas clauatas fuiſſe, & apertas, lacernas, eadem fere forma, qua pænulæ. Anguſticlauias tunicas, non ſolum equitibus, ſed vulgo communes fuiſſe, ideſt clauos anguſtos a viliſsime quoque in tunica vſurpatos. Tribunos

Digitized by Google

bunos plebis non eſſe vſos prætexta. Tunicas anguſticlauii à matronis geſtatas. Viliorum tunicas apud Græcos albis clauis diſtinctas. Senatorum patriciorum liberos, in prætexta clauum habuiſſe.

Stolam fuiſſe togam fœminarum, & dextrum brachium excluſiſſe. Pallam fuiſſe indumentum, non amictum, ideſt tunicam, non autem pallium. Eandem cum peplo, peplum ex tunica, & pallio mixtum, ſiue Tunico pallium. Omnes Senatores inferiore æuo, togas cinctu Gabino portaſſe. Chryſoclauum fuiſse picturæ ſpeciem, non aureum clauum: ipſos clauos, nihil aliud quam tabulas oblongas, quos ſupra ſtatuerat lineas, ſiue virgulas.

Hæc in primo libro. At in ſecundo pronunciat, mulleos non fuiſse calceos, ſed crepidas, & à patricijs calceis diuerſos. Hos quatuor ligulas habuiſse, cum plebeij calcei, vnam tantum. Calceum Senatorium non fuiſse totum nigrum, ſed tantum eius ligulas. Lunulam patriciam non fuiſse fibulam lunæ corniculantis ſpecie. Sub Imperatoribus, pro calceis caligas à Senatoribus ſumptas. Campagos fuiſse ſandalia, eoſque intrinſecus albos, exſtrinſecus nigros. Theſsalicam, & communem chlamydem à Macedonica non fuiſse diuerſam. Togam, non forma, ſed magnitudine chlamydi diſsimilem, eandemque apertam, contra veterum ſtatuarum αὐτοψίαν. Negat togæ vmbonem fuiſse ſinum, eamque non cinctam fuiſse, ſed præcinctam. Chlamydem qua Chriſtus D. à militibus illuſus, fuiſse trabeæ ſimilem, ſicut lænam, duplicem chlamydem. Prætextam, non in ima tantum ora, ſed circumcirca purpuratam. Et alia, quæ vitando tædio prætermittimus.

Quæ omnia, cum partim falſa ſint, ac plane abſurda, vt

in contextu Operis apparebit, partim praua Scriptorum interpretatione in contrarium ſenſum detorta, non pauca inter ſe pugnantia: ſi quæ autem recta ſunt, ab alijs pridem, & à nobis obſeruata, & diſcuſsa: illico haud digna viſa ſunt, quæ à nobis refutarentur, erroris, ac vanitatis manifeſta: omnemque, quæ in id impenderetur operam perituram facile apparebat.

Itaque ea cura depoſita, aut ijs, quibus vilior iactura temporis eſset, relicta, ad alia maioris momenti, quæ in manibus erant, animum conuertimus. Cum præterea genus hoc contentioſum, ac refractarium, animo noſtro parum gratum ſemper fuerit. Opuſque ipſum poſthumum eſset, cui auctor extremam manum imponere non potuiſset, plurima vt credimus, ſi licuiſset emendaturus. Cum inſuper immune facinus uideretur, compoſiti manes ſollicitare, & cum laruis luctari.

Sed frequenti amicorum hortatu, ac pene conuicio, qui multa eſse aiebant, quæ in ſpeciem, & coacta auctorum interpretatione, uera eſſe uiderentur, & à rudioribus ſecus accipi poſsent, nouaque diſcuſsione indigerent, quædam adhuc perobſcura, clarius illuſtrari poſse admonebant, ſimulne committerem, ut ſilentio uiderer cauſam prodidiſse. Accedebant maleuolorum uoculæ, in quorum oculos hæc laureola incurrerat. Scioli quidam, qui ſibi docti uidentur, non obſcure ferebant, plurimos in re Veſtiaria errores noſtros à Rubenio detectos, inſcitiam, atque oſcitantiam merito caſtigatam, notamque haud leuem nomini noſtro inuſtam.

Hæc uel inuitum adegerunt, ut aliquid reponerem, ac textrinum ingreſsus, denuo hanc telam capeſſerem, ac nouo labore ueluti redordirer. In quo negotio ſi aliquando aſpe-

rius

rius inuehi uiſus fuero, quis non concedat, ut eum, à quo, licet in ſpeciem, honorifice, & ficta laudis teſtificatione, laceſsitus ſum, quique omnia noſtra, qua iure, qua iniuria, impugnare ex inſtituto aggreſsus eſt, multaque è noſtris ſibi arrogare, fas eſse putauit, leuiter repungam, atque Orationis libertate perſtringam? Hoc modice feci, imo intra modum, ut non obtrectandi libidine, ſed ſolo ueritatis ſtudio totum hunc laborem ſuſceptum, quilibet affectu uacuus iudicare poſsit.

Noi Reformatori dello Studio di Padoua.

HAuendo veduto per fede del Padre Inquiſitore di Padoua, nel Libro intitolato *Octauij Ferrarij Analecta de Re Veſtiaria*, non eſſerui coſa alcuna contro la Santa fede Catolica, e parimente per atteſtato del Segretario noſtro, niente contro Prencipi, e buoni coſtumi, concedemo licenza à Pietro Maria Frambotto di poterlo ſtampare, oſſeruando gl'ordeni, &c.

Dat. à 25. Nouembre 1669.

(*Aluiſe Contarini Cau. Proc. Refor.*

(*Andrea Piſani Proc. Refor.*

(*Battiſta Nani Cau. Proc. Refor.*

Angelo Nicoloſi Segr.

I N-

Digitized by Google

INDEX CAPITVM

VTrum claui veſtium purpurei quadrati fuerint, an rotundi. Quintilianus explicatus. Rotunditas etiam latitudinem habet. Orbes pro menſis. Ammiano Marcellino lux. Cap. I. Pag. 1

Patagium, aureus clauus. Apuleius, Iuuenalis, & Varro explicati. Plagula. Cap. II. 4

Clauos non fuiſſe lineas, ſiue virgulas purpureas veſtem interſecantes. Trabeam à paludamento diuerſam. Togam non fuiſſe Chlamydem. Artemidori de hoc ſententia. Toga veſtimentum clauſum. Cap. III. 8

Vnde claui veſtium appellati. Quid ſit apud Quintilianum purpuras recte deſcendere. De numero clauorum inutilis quæſtio. Cap. IV. 12

De Trabea. Togam fuiſſe, & à paludamento diuerſam. Dionyſius Halicarn. emendatus & explicatus. Chlamys Chriſti Domini Coccinea. Cap. V. 14

De Cinctu Gabino. Quomodo Cato apud Tertullianum Græcis habitu palliato fauerit. Cap. VI. 17

Clauos nec chlamydibus, nec pænulæ, nec alijs veſtimentis præter tunicam additos. Pænulam à lacerna diuerſam: Illud veſtimentum clauſum, hoc apertum. Caracallam non fuiſſe pænulam. Cap. VII. 18

Feſtus, Iſidorus, & Velleius Paterculus perperam à Rubenio correcti. Nullus ſub Auguſto intra Vrbem pænulæ vſus. Tentata eiuſdem Velleij emendatio. Xiphilinus, & Lampridius explicati. Cap. VIII. 21

De Ricinio. Cicero de Legibus. Prætextum purpura. Cynici pallij duplicatio. Cap. IX. 27

Anguſtos clauos equitum, nec duos tantum fuiſſe, neque ab humeris, neque ad imam tunicæ oram deſcendiſſe. Falſa Quintiliani, & Horatij interpretatio exploſa. Cap. X. 29

De Latitudine anguſtorum clauorum inepta quæſtio. Tunicam anguſticlauiam plebi, ac ſeruis non fuiſſe communem. Appiani, Plinij, & Lampridij ſententia expenſa. Purpura ab Im-

peratoribus

peratoribus vetita, fuit in lacernis, & veſte muliebri. Cap. XI. 31

De Tunicæ colore vetus quæſtio reducta. Num Tribunis prætexta ius fuerit. Id contra Plutarchi ſententiam firmatum. Cicero explicatus. Rubenij interpretatio reiecta. Cap. XII. 37

Matronarum Romanarum tunicas clauis caruiſſe. Tunica Regillæ. De tunica Chriſti D. inconſutili fuſior diſputatio. Iſidorus Peluſiota, & Theophilactus explicati. Cap. XIII. 39

Nec mulierum, nec virorum veſtibus apud Græcos clauos additos. Nulli claui albi fuerunt. Veſtis ſtragula lectorum, non hominum. Nomina pallijs intexta. Cap. XIV. 46

De lato clauo. Vnum tantum in tunica Senatoria fuiſſe, falſo adſtrui. Herodianus explicatus. Cap. XIV. 49

Oraria: Stolæ: ſemicinctia, ſudaria. Non à Senatoribus tantum, ſed vulgo vſurpata. Cap. XV. 51

Diaconorum Orarium, & ſemicinctium, ſine Stola: Capuzzo Beca, Almutia. *Stola Venetorum. Cap. XVI.* 55

Stola Sacerdotalis. Pallium Archiepiſcoporum. Orarium non fuiſſe pallium: neque à menſa miniſtris geſtatum. Cap. XVII. 57

Orarium in habitu Imperatorum, & Conſulum inferioris æui. In diptycho Leodienſi Orarium Conſulis non eſſe Omophorion: neque tunicam interiorem, eſſe ſubarmale. Cap. XVIII. 61

Vtrum patricij in prætexta latum clavum geſtarint. Statius explicatus: item Suetonius. Auguſtus poſt virilem togam à Cæſare patricius factus. Laticlauia tyrocinio non depoſita. Cap. XIX. 64

Tribuni laticlauij, & anguſticlauij. Maiores, & minores. Nulli de plebe anguſticlauij. Qui de plebe Tribuni erant, equites fiebant. Cap. XX. 69

Stola matronalis. Nulli in ea claui. Periſcelia. Aureæ matronarum compedes. Plinius non vno loco explicatus. Cap. XXI. 70

Calaſiris. Martialis explicatio reiecta. Locus Epiphanij expenſus. Veſtis cænatoria. Cubicularis. Forenſis. M. Antonius in libris de Vita ſua explicatus. Cap. XXII. 73

Stola Medica. Stola matronalis. Ea perperam cum palla confunditur.

funditur. Hæc pallium muliebre, illa tunica. Orarium non fuit pallium, ſed faſcia. Cap. XXIII. 80

Tunicula pectoralis. Colobium communis tunica virilis. Ammianus Marcellinus, & Tertullianus explicati. Cap. XXIV. 83

Palla muliebre pallium fuit, non tunica. Peplum generice pro qualibet veſte: ſtrictè pro pallio. Seruij, Varronis, Horatij inepta correctio exploſa. Palla Gallica, & citharœdica. Cap. XXV. 86

Vetuſtiſſimi Quirites ſine tunica, in ſola toga. Rubenij inconſtantia. Tunica Iouis. Thenſas ducentium veſtis triumphalis. Item Prætoris cum ludos ederet. Toga Regia, & purpurea, & picta. Cap. XXVI. 93

Trabeam non ſemper Gabino cinctu geſtatam. Neque Senatores eodem cinctu vſos. Sidonij locus expenſus. Cicero explicatus. Cap. XXVII. 97

Chryſoclauarica, & veſtes picta de chryſoclauo. Anaſtaſius explicatus. Cap. XXVIII. 99

Claui, tabulæ, & ταβλία. *Aut rotundi, aut quadrati.* Πλουμία. *Plumandi ars. Cap.* XXIX. 101

Virgatæ Gallorum veſtes, & ſcutulatæ. Salmaſij ſententia defenſa. Scutulæ notatio. Cap. XXX. 102

De Calceo Senatorio. Mullei, vncinati. Feſti emendatio expenſa. Salmaſij ſententia, de mulleis Regum Albanorum reiecta. Mullei à Cothurnis diuerſi. Cap. XXXI. 104

Caligæ militares. Crepidæ. Calcei Albanorum Regum non fuerunt crepidæ. Mullei Patriciorum, calcei. Cap. XXXII. 108

Perones ex crudo corio. Perones effaminati. Tertullianus explicatus. Cap. XXXIII. 110

Calceum patricium non habuiſſe quatuor corrigias. Martialis vulgata lectio retenta, & explicata. Senatorij calcei nigri. Cap. XXXIV. 113

Luna in calceis, patriciorum inſigne. In quo patricij calcei, à Senatorijs diuerſi. Cap. XXXV. 118

Caliga, & Campagus, calceamentum militare. Quod inter ea diſcrimen. Campagi notatio. Salmaſij opinio reiecta. Cap. XXXVI. 119

Vtrum

Vtrum Toga veſtimentum clauſum fuerit, an apertum. Veſtimenta quadrata. Pallia Iudæorum. Chlamys Macedonica à communi diuerſa. Cap. XXXVII. 124

Togam, nec apertam, nec chlamydis figura fuiſſe. Non vnus Rubenij error detegitur. Artemidorus, & Feſtus explicati. Cap. XXXVIII. 129

Alio modo toga, alio pallium in humerum reijciebatur. Cinctus Gabinus. Quid toga aperta apud Val. Maximum. Rubenij in ſummos viros maledicentia. Toga à Tertulliano Rhetoricè deſcripta. Eius ſtructura, & Rubenij in eam obſeruationes accuratius examinata. Cap. XXXIX. 132

Lacinia, extrema veſtis pars, ſiue ima ora. Non pinnæ, aut πτερύγια. Loca Scriptorum, quibus hoc probat Rubenius, contrarium euincunt. Cap. XL. 137

Vmbo, & ſinus in toga. Eadem Caſauboni, & Lipſij ſententia. Fortunatianus, Apuleius, & Macrobius explicati. Cap. XLI. 139

Togæ ſinus duplex, ſuperior, & inferior. Quintilianus, & Horatius explicati. Cap. XLII. 141

Togam nec cingi, nec præcingi potuiſſe. Laxa Cæſaris cinctura. Dio Caſſius, & Cicero explicati. Praua Suetonij interpretatio notata. Cinctus Gabinus. Accinctus, Præcinctus, & altè cinctus. Cap. XLIII. 143

Veſtis ſacrificantium Prætexta. Num Augures in Trabea. Ea nequaquam cocco, & purpura bis tincta, ſiue dibapha. Cicero explicatus. Cap. XLIV. 148

Læna, commune veſtimentum. Quod inter eam, & Abollam diſcrimen. Prætexta in ima tantum ora purpuram habuit. Vmbo purpureus, item candidus. Suffibulum. Varro explicatus. Purpura plebeia. Cap. XLV. 150

Pileus peregrinantium, Petaſus. Scabilla. Salmaſij opinio defeaſa. Cymbala. Cap. XLVI. 153

FINIS.

OCTA-

Digitized by Google

OCTAVII FERRARII
ANALECTA
DE RE VESTIARIA.

Vtrum claui veſtium purpurei quadrati fuerint, an rotundi. Quintilianus explicatus. Rotunditas etiam latitudinem habet. Orbes pro menſis. Ammiano Marcellino lux. Cap. I.

VT hinc igitur ordiamur, omiſſis varijs de Clauo veſtium tam lato, quam anguſto doctorum opinionibus, quæ ſatis iam ita reiectæ, & exploſæ ſunt, vt otioſum ſit, ac penè putidum iis refellendis tempus terere, & crambe repetita, quod claui, *flores*, *globuli*, aut *fibulæ*, aut *limbi* fuerint, lectorem abſterrere, cum inter doctiores conueniat, clauos hoſce ad pectus tunicæ inſertos, inſutos, aut etiam intextos fuiſſe: illud dudum in controuerſiam venit, vtrum ſigna iſta purpurea rotunda fuerint, an quadrata. Hoc Salmaſio viſum, ad Flauium Vopiſcum. Quanquam ad Trebellium notaſſet, clauos purpureos vel aureos, figuram non aliam expreſſiſſe quam veri claui, vnde & nominatos: ἧλος etiam à Græcis appellatos, vnde ἔνηλος, veſtis purpura clauata. Subiicit, *& rotundis autem & quadratis quibuſdam figuris ex auro, vel purpura veſtes intexebant: teſſeras vocabant & tabulas, & oculos, & orbiculos*. Poſtea ad Vopiſcum non benè memor, mutat rotunda quadratis. *Ad Caput I.*

A Nobis

Digitized by Google

Nobis magis placebat, has purpureas notas fuiſſe rotundas: nam ſi quadratæ, nihil clauo ſimile habuiſſent: clauorum enim capita rotunda, & bullarum inſtar. Huc accedit, quod ſcriptores verbo *inoculandi* vſi ſunt, cum hæc ornamenta veſtium exprimerent. Tertull. de pudicitia. *Sed enim pleroſque interpretes parabolarum idem exitus decipit, quem in veſtibus purpura oculandis ſæpiſſime euenire eſt.*

Nam quod Salmaſ. fuiſſe quadratos ex verbis Quintiliani Lib. VIII. Cap. V. conijciebat. *Vt purpuræ rectè deſcendant lenis cura eſt: notatur interim negligentia:* Nam ſi rotundi eſſent, aiebat, quoquo modo deſcenderent, recti eſſent: diximus olim, ſi claui, ſiue rotundi, ſiue quadrati rectè inſuerentur tunicæ, rectos ſemper fuiſſe, nec aliter eſſe potuiſſe. Verum inter ſe non rectè cadere poterant, quoties tunica cingebatur. Nam ea cincta, cum pars ſuperior attraheretur, ne longius deſcenderet, ſinuſque in quo claui erant ſubduceretur, quos *purpuras* appellat Quintilianus, niſi æqualiter ſinus ſubductus fuiſſet, purpurei claui non rectè deſcendiſſent, ſed altiores, alij ſubmiſſiores. Quare ſubiicit Rhetor, *ita ſubducendum ſinum, vt purpuræ rectè cadant.* Loquitur autem ibi de anguſto clauo, ſiue tunica anguſticlauia, quæ ab equitibus cingebatur, cum laticlauia in Senatoribus ſine cinctura deſcenderet. Quod Manutio adnotatum, pro ſuo nuperi venditarunt.

At Rubenius neque rotundos fuiſſe, neque quadratos autumat. Negat enim ſe videre, ſi vel quadrati, vel rotundi fuerint, qua ratione latitudo eorum Curiam ab equite diſtinxerit. Quod neque quadratum latitudine excreſcere poſſit: & nulla rotunditas latitudinem habeat. Quaſi quadratum alio maius, aut minus eſſe non poſſit. Quod ſi nulla rotunditas latitudinem habere poteſt: peccauit Iuvenalis cum Sat. I. dixit de Romanorum menſis, quæ vulgo rotundæ erant

Nam de tot pulchris & latis Orbibus, & tam
Antiquis, vna comedunt patrimonium enſa.

Licet enim lauti, plures huiuſmodi menſas, ſiue Orbes citreos haberent, pulchros, latos, & antiquos, vna tantum menſa,

idest

ideſt vno miſſu (nam menſæ cum cibis, & ad variationem ferculorum inferebantur) integra patrimonia abſumebant. Clarius idem alibi.

Latos niſi ſuſtinet Orbes
Grande ebur.

Neque vt puto peccaret, qui Solis Orbem Luna latiorem diceret, ſicut Horatius Lib. I. Ode XII. *Te minor latum reget æquus Orbem.*

Alterum Rubenij argumentum non maioris momenti eſt. Si claui quadrata, aut rotunda purpuræ fragmenta fuerunt, pluribus huiuſmodi clauis tunicam Senatoriam diſtingui debuiſſe, quod vna, aut duæ tantum bullæ grande lumen afferre non poterant tunicæ Senatoriæ? Vnum autem aut duos ab Horatio clauos admitti, plures à Quintiliano damnari. Quod, quamuis falſum eſſe ſuo loco oſtenſuri ſumus, etſi concedamus, cur vnum, aut duo purpuræ ſegmenta ea magnitudine fieri non potuerunt, vt tunicam diſtinguerent, & illuminarent? Obſcurior certe tunica, ac prope ſurdo lumine fuiſſet, ſi quod Rubenius cenſet, clavus, non aliud quam virgula purpurea fuit, quod cum illuc ventum fuerit, expendemus. Sicut vtrum vnus clavus, & alter, an plures fuerint, tunc commodius quæremus.

Tertio Ammianum Marcellinum aduocat Lib. XVI. *Veterator quidam ad lautum conuiuium rogatus, & mundum, qualia ſunt in ijs regionibus plurima: cum vidiſſet linteorum toralium par, duos clauos ita latiſſimos, vt ſibi viciſſim arte miniſtrãtium cohærerent, menſamque operimentis paribus tectam, anteriorem chlamydis partem vtraque manu vehens intrinſecus, ſtructuram omnem, vt amictus adornauerat principales, quæ res patrimonium diues euertit.* Non videre ſe ait Rubenius, quomodo hæc purpuræ fragmenta clauorum capitibus ſimilia, ita ſibi inuicem arte miniſtrantium cohærere poſſent, vt amictum Imperialem referrent.

Qui quidem locus mihi, qui hebetior ſum obſcurus admodum, ac prope deploratus videtur. Quid enim ſibi volunt verba illa, quæ fortè, an conſilio à Rubenio omiſſa ſunt? *anteriorem*

Digitized by Google

rem chlamydis partem vtraq; manu vehens intrinſecus. Videor tamen per caliginem hanc ſententiam elicere. Cum purpuræ vſus in veſtibus priuatis, præter clauos eo tempore interdictus eſſet, & ita claui illi latiſſimi in toralibus, & in mantili arte miniſtrantium inter ſe cohærerent, vt tam toralia, quam mappa tota purpurea, & non purpurâ tantum clauata videretur, inde ſycophantam accuſationis adornandæ occaſionem arripuiſſe, qua illi fortunis euerſi ſunt, quaſi veſtem totam purpuream ſolis Imperatoribus dicatam domi poſſiderent. Cur autem illa toralia, & mantilia arte miniſtrorum ita coniungi, & complicari non potuerunt, parte ſcilicet linteaminis alba clauis interpoſita ſub iiſdem latente, vt tota purpurea appareret, atque ita veſtem Imperatoriam referret? Quod ſi claui fuiſſent virgulæ tantum purpureæ, vt vult Rubenius, viderit ipſe, quomodo ita componi, & contabulari potuerint, vt principale indumentum exprimeret, quod facile admodum in clauis latiſſimis, non tam acutè non cernimus. Ceterum ſiue rotundi claui fuerint, ſiue quadrati, ſiue quod nunc veriſimilius nobis videtur, purpuræ ſegmenta oblonga à lato in acutum inſtat clauorum deſinentia, non ita laboramus, vt in eo Græciæ ſalutem verti credamus.

Patagium, aureus clavus. Apuleius, Iuvenalis & Varro explicati. Plagula. Cap. II.

TRanſit hinc Rubenius, & Scaligerum reprehendit, qui ad Varronem notat, clavum fuiſſe plagulam, clauis purpureis conſitam, quæ ab humeris in pectus demittebatur, vt erat ἐπωμὶς Grecorum. In quo quidem iam ab aliis Scaliger caſtigatus fuerat, ſicut & Cuiacius, qui non adſutos veſti, ſed ſuper eam demiſſos in pectus clauos credidit: neque attinebat duorum ſummorum virorum lapſum refricare. Multo minus erroris dicam Salmaſio ſerre, quaſi putarit prætextam fuiſſe tunicam, non togam. Verba eius ſunt ad Vopiſcum: *Poſtea luxu creſcente virilibus quoque veſtimentis aurata ſegmen-*

ta adtexi cœpere: nam antea purpura tantum prætexebantur viriles tunicæ, vt erant prætextæ Magiſtratuum, & nobilium puerorum. Sed prætextas ait Rubenius fuiſſe togas, non tunicas notum omnibus, niſi qui nondum ære lauantur. Quaſi vir ille incomparabilis tam ſtupidus fuerit, vt prætextas fuiſſe tunicas crediderit. Sed eius ſententia eſt, viriles tunicas, inferiori æuo purpura prætextas fuiſſe, ſicut togæ magiſtratuum & puerorum prætexebantur, quæ inde nomen inuenerunt. Sed quod Nonium refellit Rubenius, qui patagium aureum clavum interpretatur, qui veſtibus matronarum immittebatur, negatque eſſe clavum ſed purpureum ſegmentum, quod ad ſummam tunicam aſſui ſolebat, teſte Feſto, ipſe notandus eſt. Nam clavus nihil aliud fuit quam purpuræ fruſtum, ſiue purpurei panni particula, quæ tunicæ virili ad pectus inſerebatur, ſiue quadrata fuerit, ſiue rotunda: patagium autem pariter clavus, ſed ex auro, quod ſtolæ ſiue muliebri tunicæ ad fauces, & fortaſſe etiam alibi inſerebatur, idque à ſegmento diſtinctum, quod erat faſcia, ſiue inſtita aurea, qua eadem ſtola in imo prætexebatur, cum patagium in ſumma ora, ſiue ad fauces, & ad pectus adderetur, vnde à ſcriptoribus ſegmenta aurea, cum veſte matronali purpurea ſemper iunguntur: vt alias à nobis demonſtratum eſt.

Ergo patagium, vt recte Salmaſ. ad Tertull. eſt clavus, ſed aureus ἀπὸ τοῦ παταάσω, παταγεῖον, clavus, qui in materiam incuditur, ita patagium de clauò, qui veſti immittitur. Nam & Græci ἥλους, huiuſmodi veſtium clauos vocant, vnde & ἔνηλος veſtis clauata. Clavus tamen proprie de purpureo, patagium de aureo. Tertul. de pallio. *Omni patagio inauratior.* Clavus ergo patagium, non ſegmentum, quod faſcia, ſiue inſtita erat, quæ nullam claui ſimilitudinem habet.

Sed fuiſſe patagium veſtis ſinum, ſiue ſummam tunicæ oram (in qua non negamus etiam clauos aureos fuiſſe) probare nititur ex Apuleio de crinibus Photidis. *Vberes enim crines leniter emiſſos, ſenſimque ſinuato patagio reſidentes, paulisper ad finem conglobatos, in ſummum verticem nodus adſtrinxerat.* Quaſi crines patagio, ſiue ſummæ tunicæ oræ incumberent.

Verum

Verum quomodo crines in ſummo vertice nodo adſtricti ; ſummæ tunicæ, ſiue patagio reſidere poſſint, non video: quod fieri poterat, ſi fluxiſſent ſoluti. Aliud innuit Apuleius. Nimirum crines, ita collectos, & compoſitos, & conglobatos in vertice fuiſſe, vt patagium, & figura, & aureo colore exprimerent. Eum crinium nodum non inepte Veneti *Coccone* appellant, quæ vox rotundum doliorum obturamentum ſignificat.

Ceterum Varronis verba à Scaligero adducta, noua quadam ratione interpretatur. *Nam ſi quis tunicam in vſu ita conſuit, vt altera plagula ſit anguſtis clauis, altera latis, vtraque pars in ſuo genere caret analogia.* Quæ ſic explicat. Cum tunica conſtet ex duobus pannis, ſiue duobus plagulis, quæ conſuuntur ad latera: ſi pars anterior tunicæ ſit anguſtis clauis ornata, pars verò poſterior latis clauis, vtraque in genere ſuo caret analogia. Hæc eadem ſententia fuit Salmaſij ad Vopiſcum, licet id Rubenius diſſimulet.

Ex duabus, inquit Salmaſius, *igitur plagulis conſtabant (tunicæ) & conſuta erant, vna anteriore, altera poſteriore, & vtraque clauis latis, aut anguſtis inſignita, prout dignitas eius cui parabatur exigeret.* Sed quis vnquam veterum prodidit clauos etiam in poſteriore tunicæ parte additos fuiſſe? Aut ad quid ponebantur, cæci & latentes, cum pars ea tunicæ, aut toga, aut lacerna, & pœnula tegeretur, & ita nunquam conſpicua? Inepte autem Rubenius, vt probet plagulas fuiſſe duas tunicæ partes ſiue pannos qui ad latera ſuebantur, aduocat Tertullianum de Oratione. *Oportebat enim in hac quoque ſpecie, novum vinum, nouis vtribus recondi, & nouam plagulam, nouo adſui veſtimento.* Si enim plagula erat anterior, ac poſterior tunicæ pars, quomodo veſtimento adſui poterat? Veriſimilior igitur mihi Scaligeri opinio videtur, duos pannos ſiue duas plagulas clauis purpureis conſitas tunicæ adſutas in pectore, non tamen quod ille cenſet ex humeris demiſſas, vt Epomis Græcorum. Nam plagulas de duabus tunicæ partibus anteriore & poſteriore dici poſſe non puto, ſed plagas, cum plagula, quæ vox Nonio accipitur pro torali, ſiue lectorum ſindone exiguum pannum, aut velum ſignificet, vt Suet.

Lectica

Lectica plagulas, & Plin. *bibli, ſiue papyri plagulas*, id eſt ſchedas appellat. Et quia etiam retia plagæ dicebantur, panni illi clauis conſiti, plagulæ dicti, quod retis figuram exprimerent, licet claui rotundi, retium plagæ quadratæ aut ſcutulatæ. Aiebat ergo Varro, ſi altera plaga, puta à dextra anguſtis, à ſiniſtra latis clauis conſuta fuiſſet, cariturum vtramque analogia. Quæ res etiam indicat non vnum aut duos, ſed plures clauos fuiſſe. Aliter Varronis ſententia conſtare non poterit.

Quod ad tunicam Gracchi, quam patagiatam fuiſſe credit Rubenius ex Iuvenale.

Credamus tunicæ, de faucibus aurea cum ſe
Porrigat, & longo iactetur ſpira galero.

Præter quam quod ſpira de patagio dici non poſſit, quod claui ſpeciem referebat, nemo interpretum hactenus Satyrici ſententiam aſſecutus eſt. Et olim quidem ita hunc locum explicauimus Lib. III. de re Veſt. Cap. xv. vt cum Vetus Interpres dicat eos *qui munera edebant, conſueuiſſe extremas tunicæ partes ad guttur ornare, quo famam haberent*: & Gracchus hic non munus ederet, ſed in munere pugnaret, veriſimile eſſe, proceres, & nobiliores in tunicis ad fauces aurea ſegmenta geſtaſſe, atq; inde à Poeta dici fuiſſe Gracchum nobiliſſimum indicio ſpiræ aureæ ex faucibus ſe exerentis. Nunc alia mihi mens eſt: quod nullus veterum huius aurei ornamenti in tunicis communibus vnquam meminerit.

Illud ergo propius verò, peculiare hoc Gracchi fuiſſe, quia nempe idem ſacerdos Salius erat, teſte eodem Poeta Sat. II. de eodem nupturiente.

Segmenta, & longos habitus, & flammea ſumit
Arcano, qui ſacra ferens nutantia loro
Sudauit clypeis ancylibus.

De Graccho autem Poetam loqui verba illa paulo ante declarant.

Quadringenta dedit Gracchus ſeſtertia, dotem
Cornicini.

Atqui Saliorum tunicas purpureas fuiſſe ex Plutarcho, vel va-

riegatas,

riegatas, ſiue auro pictas ex Dionyſio notum eſt. Atque hinc credibile, Salios perpetuo eas tunicas geſtaſſe, & cum eſſent purpureæ, aurea ornamenta de more iis addita, ſegmenta, ſpiras, patagia ad fauces, & in ima ora habuiſſe: & ideo pictas, ſiue auro diſtinctas Dionyſius appellauit. Aiebat igitur Aquinas, ſi quis dubitat Gracchum eſſe, retiarij ſchema in arena pugnantem, & quidem Saliari ſacerdotio præditum, credat tunicæ Saliari purpureæ, & aureæ ſpiræ de faucibus tunicæ ſe porrigenti. Duo ergo ſcelera in Graccho caſtigat Iuvenalis, quod Salius nupſerit, & quod omnium ad podium ſpectantium nobiliſſimus, & eo ipſo generoſior, cuius munere retia mittebat, eo habitu pugnaret in arena, quo ab omnibus dignoſci poterat, nuda facie, & Saliari tunica. Quanquam hoc facinus priori illi anteponit, quaſi maius flagitium ſit in arena cum viris pugnare, quam virum ducere. Pileum autem fuiſſe retiariorum, cum ceteri gladiatoris galeam geſtarent, alij docuerunt. Sed quomodo aurea illa ſpira, quæ de faucibus tunicæ ſe porrigebat, longo galero iactaretur, nondum mihi exploratum eſt. Qui illud explicauerit, & meliorem Iuvenalis interpretationem attulerit, non exigua laude mactus erit.

Clauos non fuiſſe lineas, ſiue virgulas purpureas veſtem interſecantes. Trabeam à paludamento diuerſam. Togam non fuiſſe Chlamydem. Artemidori de hoc ſententia. Toga veſtimentum clauſum. Cap. III.

Ad Cap. II. POſtquam Rubenius communem doctorum ſententiam de clauis veſtium reiecit & exploſit, nouam opinionem affert: clauos fuiſſe purpureas lineas, quæ mediam veſtem interſecabant, ideſt tranſuerſas, oblitus quod paulo poſt ſtatuit, anguſtos equitum clauos ab humeris ad pectus rectè deſcendiſſe. Adiicit, quod omnibus notum eſt, purpurea huiuſmodi ornamenta clauos appellari: ſicuti veſtes clauatas μεσοπόρφυρα; prætextas περιπόρφυρα. Sed ſicut ex locis adductis, & per ſe clarum eſt, μεσοπόρφυρα fuiſſe veſtes in medio ſiue ad

pectus

pectus purpura clauatas: ita inde non ſequitur clauos fuiſſe lineas, aut virgulas, quæ medias veſtes interſecabant. Etſi Alcuinus & Remigius Dalmaticarum in ſacris ornamenta virgulas, Amalarius, & Honorius lineas, Rabanus tramites appellauerint, improprie, quod ſcilicet eo loco hæc ornamenta erant, quo olim in tunica ſenatoria, & equeſtri claui fuerunt. Sicut Tibullus aureas vias in ſtola matronarum, aurum intertextum, non ad pectus modo ſed per totam veſtem, quos nemo clauos proprie appellauerit: quemadmodum virgata Gallorum ſagula, quæ Seruio viæ in virgarum morem deductæ dicuntur, non fuere claui, nemoque veterum hæc ſagula clauata, ſicut nec ſtolæ aurum intextum, clauos appellauit.

Ceterum clauos non ſolum tunicæ inſutos, ſed etiam intexi potuiſſe nos nunquam negauimus: tantum Manutij opinionem attulimus, quod inſuerentur, non autem de collo demitterentur; Omiſimus refellere ſentētiā Manutij, quod non intexerentur, quia ſatis cum Quintilianus refutabat; *intertexta pluribus notis veſtis*. Et ideo fruſtra idem vrget Vvilthemius Cap. IV. ad Diptychum Leodienſe: quaſi Quintiliani verba minus aduerterimus. Quanquam adſutos, non intextos clauos declarat Iuriſconſultus cum ait: Lege XXXII. de auro argento legato, *& quæ his acceſſionis vice accedunt, quæ ſunt inſtitæ, picturæ, clauique, qui veſtibus inſuuntur*. Ergo acceſſionis vice accedebant, ſi nondum fuiſſent inſuti, aut inde reſuti. Subiicit veſte legata contineri. *Quemadmodum claui aurei, & purpurei pars ſunt veſtimentorum. Idem Pomponius libris Epiſtolarum, etſi non ſunt claui veſtimentis conſuti, tamen veſte legata contineri*. Quod fieri non potuiſſet, ſi fuiſſent intexti. Propriè igitur Quintilianus inſerendi verbo vſus eſt cum de clauis loqueretur. *Sicut affert lumen clavus purpuræ loco inſertus, ita certe neminem deceat intertexta pluribus notis veſtis*: ideſt veſtis purpureis, & albis liciis intexta, ſcilicet circumquaque, & per totum: quales veſtes variegatæ & muliebres: etiamſi notas ſiue ſigna pro clauis etiam accipi nō ignoremus; Decet veſtis clauata, non decet variegata: illud inſuendo clauos ſuo loco, hoc per totum intexendo fiebat. Certè facilius fuit clauos tunicæ inſuere, quam cum pannus con-

ſueretur eidem clauos liciorum varietate intexere.

Confundit deinde minime ferendo errore Rubenius chlamydem cum trabea, ideſt veſtem militarem, cum vrbana, apertam cum clauſa, & ſe Artemidori auctoritate nequicquã tuetur. Quaſi ille togam, chlamydem appellet Lib. 11. Cap. 111. *Eadem ſignificat & veſtis Romana, quam nunc* Τήβεννον *vocant à Temeno Arcade, qui primus ſuam chlamydem* τῦτον περιβάλετο τὸν τρόπον, *hoc modo circumdedit, cum per ſinum Ionium nauigaſſet, & ab his, qui iſthic habitant ſuſceptus eſſet, à quo indigenæ edocti eodem modo aptarunt, & veſtitum Temenium vocarunt, à Temeno auctore, verum ſecutis temporibus corrupta voce Tebennus appellatus eſt.*

Non ait Artemidorus Romanam veſtem fuiſſe chlamydem: ſed Temenum cum chlamys Græco more aperta eſſet, & fibula in ſumma ora necteretur, ne caderet, primum vertiſſe morem hunc, & ipſam chlamydem conſuiſſe, atque ex aperta clauſam feciſſe, atque ita circumpoſuiſſe, ſcilicet iniectam, vt poſtea Romani togam geſtarunt, ſiniſtro brachio imam oram eius ſuſtuliſſe, dextro exerto. Quod vox περιβάλετο declarat, quod eſt circumponere, ſiue circumijcere, quod ferme de clauſo veſtimento accipitur, quod Latini *amicire*, & *amictum* dixerunt, nam *am* eſt ἀμφὶ, circumponere, circum inducre.

Nihil ergo Artemidorus Rubenium iuuat: nam ſi toga aperta fuiſſet, vt chlamys, nihil noui attuliſſet Temenus: ſed inuertiſſe eum & formam, & geſtandi modum illa indicant, *primus ſuam chlamydem hoc modo circumdedit*, diuerſo igitur à vulgari & recepto, ideſt pro iniecit, ſiue impoſuit, circumiecit, hoc eſt clauſum alio modo corpori immiſit.

Multo minus Aelii Stilonis verba eius ſententiam comprobant, chlamydem fuiſſe togam, cum ait *Virgines Salias facere Sacrificium in Regia paludatas, cum apicibus in modum Saliorum.* Atqui Salios togatos fuiſſe quidam tradunt (licet alii, vt Liuius tunicatos tantum) igitur toga & paludamentum, ſiue chlamys idem veſtimenti genus. Sed Virgines Saliæ fuerunt paludatæ cum ſacrificarent, cum apicibus in modum Saliorum. Virgines paludatæ, cum Salij togati, ſed tam virgines, quam Salij cum apicibus, & ideo Virgines hoc vnum com-

commune cum Saliis habuerunt, ideſt apicem, cum illæ paludamentum, hi togam haberent.

Hinc eſt, quod Rubenius Abrahamum inclementer à Ferrario acceptum conqueritur, qui eius inſignem rei veſtiariæ imperitiam diſſimulare non potuit, quod trabeam, paludamentum, & tunicam idem veſtimentum fuiſſe puerili hallucinatione contendat. Potius cauendum illi fuerat, ne in eundem errorem impingeret. Porro huius acerbitatis cauſam fuiſſe ait, quod nos cum ceteris putemus, togam clauſam fuiſſe, non apertam, quod ipſe peruicaciter defendit. Atqui togam fuiſſe veſtimentum clauſum, non tam doctiſſimorum virorum auctoritate, & quidem communi ſententia, ſi vnum Sigonium excipias, quam validiſſimis rationibus, imò ipſa veterum ſtatuarum & nummorum αὐτοψίᾳ euicimus, præcipue earum, quas Rubenij patruus Philippus edidit, in quibus nemo niſi Hypſea cæcior togam clauſam fuiſſe negauerit.

Ad hæc ſi toga aperta erat, quomodo ſinus, ideſt pars eius anterior, quæ defluebat ad pedes læuo brachio ſubduci poterat, & ſuſtineri, & cum opus foret demitti? Siniſtra enim tantum pars, ſi erat aperta, ſubducta fuiſſet, dextra vel ad pedes decidiſſet, vel humero, aut brachio ſiniſtro inijci debuit, & tunc nullum plane diſcrimen inter togam, & pallium fuiſſet, vtrumque apertum, vtriuſque pars dextra humero aut brachio ſiniſtro iniecta; eadem forma, idem geſtandi modus, quæ vix in puero toleranda, nec digna quæ refutentur.

Præterea ſi toga aperta fuit, cur Cæſar mo iturus, vt honeſtius caderet togæ ſinum, ad ima crura deduxit? niſi vt cum tunica vix infra genua caderet, toga longior, & clauſa crura operiret, & cetera, quæ in cadendo ob tunicæ breuitatem, nullis braccis aut fęminalibus, patere potuiſſent. Aperta toga etiam ſi demiſſa fuiſſet, nullum pudori velamentum.

Plutarchus tamen indicare videtur togam fuiſſe apertam. Nam in vita Gracchorum ait, *Tiberij fugientis quidam apprehendit amictum* (Plut. ἱμάτιον de more appellat, ideſt togam cum proprie ſit pallium) *ille toga relicta fugiens in tunica ceſpitauit*. Sed etſi toga clauſa fuit, cum ad ſummam oram laxe pateret, vt exerto dextro brachio in pectus caderet, facile po-

tuit ſi ad fauces apprehenſa eſſet, ita inde trahi, vt ea relicta tunicatus, ſe in fugam proriperet. Quod etiam nunc fieret, ſi quis lineam tunicam interiorem licet clauſam ad fauces apprehenderet & per caput traheret, inde ſe ille nudus ſubduceret.

Vnde claui veſtium appellati. Quid ſit apud Quintilianum purpuras recte deſcendere. De numero clauorum inutilis quæſtio. Cap. IV.

SEd quod ſpiſſum eſt, & confragoſum, etſi claui nihil aliud fuerint, quam lineæ ſiue virgulæ, rectè vel tranſuerſim veſtem ſecantes, vndenam clauorum appellationem ſint ſortitæ. Aeſtuat merito Rubenius, nec proficit hilum. Moxne nihil dicat, affert coniecturam, quæ ipſi auctori non ſatisfacit: nec enim cuiquam, vel mediocriter erudito ſatisfacere poteſt. Scilicet ornamenta quædam aurea, poculis argenteis, vaſis, & aliis inſtrumentis inſerta fuiſſe, quæ quia primum rotunda erant, vt capita clauorum ſunt, & poculis vt claui infigebantur, clauos appellabant; vt de Neſtoris poculo ait Homerus, χρυσίοις ἥλοισι πεπαρμένον. Hinc omnia alia ſigna poculis infixa, quamuis longa aut quadrata eſſent, clauos appellata. Et ita cum veſtibus purpurea ſegmenta inſerebantur, per tranſlationem clauos dicebant.

Verum hæc profectò ἄρρητα ἀμέσω. Nam ex his illud potius conſequitur, ab illis clauorum capitulis, quibus pocula, & vaſa diſtincta & compuncta erant, etiam notas purpureas rotundas in veſtibus clauos dictas eſſe: vel ſimpliciter, quod vtrobique claui ſpeciem referrent, rotundam ſcilicet vt clauorum vmbellæ.

Ad Cap. III Nam poparum limum, ſiue tranſuerſam purpuram clavum appellare, licet Seruius ita limbum vocet, impropria locutio eſt, & vocis abuſus, ſicut ſegmenta veſtibus mulierum, & citharœdorum intexta, aut in paragaudis, quæ nullam claui ſpeciem referunt. Quod verò Quintilianus dicat, purpuras anguſticlauiorum rectas fuiſſe, & à ſumma tunicæ ora ad imam

deſcen-

deſcendiſſe id profectò ex verbis ipſius colligi non poteſt, & eſt mirifica interpretatio. Lib. XI. *Cui lati claui ius non erit, ita cingatur, vt tunica prioribus oris infra genua paulum cadat, poſterioribus ad medios poplites vſque perueniat. Vt purpuræ rectè deſcendant, leuis cura eſt, notatur interim negligentia.* Quæ à nobis ſupra explicata ſunt. Nam cum tunica ab anguſticlauijs cingeretur, quæ in Senatoribus ſoluta, ita arbitrante cinctu aptari debebat, & ſuſpendi, vt ante, paulo infra genua, retro ad poplites vſque pertineret. In quo cura adhibenda erat, vt claui rectè deſcenderent, idest ne dextra pars ſubmiſſior, ſiniſtra altior eſſet, tunc enim claui, ſiue purpuræ rectè non deſcendiſſent in pectus. Ergo ipſo cinctu, ita aptanda erat, vt æquales purpuræ eſſent, & eo modo deſcenderent, quem præcipit Rhetor. Nulla hic mentio quod claui à ſumma ora ad imam deſcenderent, nulluſque veterum id prodidit, ſed tantum quod tunicæ ad pectus insererentur.

Digreditur inde, & nouam quæſtionem inducit: quot clauis veſtes diſtingui ſolerent. Vere à Seneca pronunciatum eſt: Intemperantiæ genus eſſe, plus ſcire velle, quam ſit ſatis. Nimis iam inuidioſum eſt, & maleuolorum voculis obnoxium antiquitatis ſtudium, quod plerumque circa inutilia, & friuola occupetur. Vix aliquis ferat diſputantes, vtrum claui quadrati fuerint, an rotundi: quid ſi eoſdem numerare incipiamus, curioſa, ac ſuperuacua diligentia? ſicut quibuſdam iactura temporis tam vilis eſt, vt calceorum corrigias, & obſtrigilla computando illud terant. Sacerdotũ matris Deum tunicas, & Gallorum virgata ſagula clauata impropriè dici ſupra notauimus. Vnum, aut duos clauos Romanorum tunicis inſeri ſolitos ex Horatio cenſet Rubenius.

Purpureus late, qui ſplendeat vnus & alter
Aſſuitur pannus.

Et Quintiliano Lib. VIII. Cap. V. *Porro vt affert lumen clauus purpuræ loco inſertus, ita certe neminem deceat intertexta pluribus notis veſtis.* Ex quibus colligit, vnum tantum in ſenatoria tunica clavum fuiſſe. Quod quia pluribus infra confirmare conatur, cum illuc ventum fuerit, examinabimus.

De

De Trabea. Togam fuiſſe, & à paludamento diuerſam. Dionyſius Halicarn. emendatus & explicatus. Chlamys Chriſti Domini Coccinea. Cap. V.

Ad Cap. V. SEquitur diſputatio de Trabea, quæ licet à nobis olim non incuriose exhauſta ſit, hic iterum retexenda, quia plurima ſunt, in quibus à viro eruditiſſimo diſſentire cogimur. Illud initio damnandum, trabeam clauis ornatam fuiſſe, vt nomen ipſum indicat. Quis enim trabes clauos dixerit, etiam ſi fuerint trabales? Subiicit, quod veteres tradant, trabeam togæ, ſpeciem fuiſſe, id non ſimpliciter accipiendum eſſe; quia trabea à prætexta diuerſa fuerit. Hoc quidem certum eſt, non tamen inde ſequitur non fuiſſe togam, etſi non fuerit prætexta; Vtraque enim toga fuit: hæc purpureo limbo in ima ora inſignis, reliqua parte alba, vt communis: illa purpureis faſcijs ſiue inſtitis inſtar trabium diſcurrentibus per totum intexta.

Neque breuiorem fuiſſe quam toga (quamuis etiamſi breuior, nihilominus toga fuit) ex Virgilio colligitur de Pico

Paruaque ſedebat ſuccinctus trabea

Indicat enim ibi Virgilius ſimplicem, ac minime operoſum antiquorum habitum cultumque, cum togæ initio breues eſſent, ſtrictæ, atque anguſtæ: contra quam quod ſequentis æui luxus, laxas togas, & inundante ſinu fuſiores inuexit. Quomodo ergo trabea breuior quam toga, ſi toga erat?

Offendit rurſus Rubenius, & diſſentiendi ſtudio in Abrahami errorem ſciens labitur; cum ait trabeam non diſſimilem fuiſſe à paludamento & chlamyde Romana. Abrahamum in hæc impegiſſe non ita mirum, qui toties in re veſtiaria ceſpitat, illud plane mirabile tam deploratam cauſam patronum doctiſſimum inueniſſe. Nihil enim certius eſt, quam trabeam fuiſſe togam, & ideo veſtimentum clauſum ac rotundum, ſolo ornatu purpureo à toga communi, & ornatus ſpecie à prætexta diuerſum: paludamentum autem & chlamydem indumentum fuiſſe apertum, & vel hoc vno à trabea diſtinctum.

Atqui Salii quos trabeatos inducit Dionyſius, paludati Feſto

ſto dicuntur. Præter quam quod qui trabeati fuerunt, cum ancylia portarent, (quanquam Liuius, cuius maior fides in rebus Romanis, illis tantum tunicas tribuit) potuerint cum ſacrificarent eſſe paludati; Verba Feſti id non arguunt, vt ſupra diximus, ſed tantum Salias virgines paludatas ſacrificaſſe cum apicibus in modum Saliorum: quæ verba ſic intelligenda, non quod paludatæ eſſent, vt Salii, ſed quod apices geſtauerint in modum eorundem.

Dionyſius & Seruius, imò veteres omnes trabeam fuiſſe togam diſerte affirmant. Non negat Rubenius, ſed nihil ad rem facere ait, quia Artemidorus togam fuiſſe chlamydem affirmat. Atque ita idem veſtimentum potuit eſſe toga & chlamys. Sed falſum eſſe togam fuiſſe chlamydem ab Artemidoro tradi, paulò ſupra oſtendimus, cum eius verba produximus. Perit profectò tota res veſtiaria, & omnis in ea labor inutilis eſt, ſi nullum diſcrimen fuit inter togam & paludamentum, imo & tunicam vt volebat Abrahamus, inter lacernam, & penulam, vt infra Rubenius. Certè haud ſcio magis ne pigeat iſta prætermittere, an referre.

Non in forma ſed in colore fuiſſe diſcrimen contendit Rubenius, qui in trabea ex purpura & cocco. Sed qua ratione duo illi colores mixti eſſent, dubium eſſe. Infra tamen exiſtimat fuiſſe Hyſginum, ideſt prius cocco, deinde Tyrio tinctum, atque ita dibaphum, quod ibi aperte refellemus. Sed clare qualis ille color fuerit demonſtrari à Dionyſio vbi de Saliis loquitur. Καὶ τηβέννας ἐμπεπορπημένοι πορφύρας φοινικοπαρύφους, ἃς καλοῦσι τραβέας. *Togas infibulati purpureas, purpura intextas, quas appellant trabeas.* Nos olim docuimus licet hoc ſileat Rubenius non πορφύρας legendum eſſe, ſed περιπορφύρας, ideſt prætextas. Nam ſi togæ illæ fuiſſent totæ purpureę, quomodo purpura intextæ dici potuiſſent, & trabes illæ ex purpura, vnde dicebantur, in veſtimento oloporphyro, conſpici? *Infibulati togas prætextas, puniceo colore intertextas, quas trabeas vocant.* Non ſolum ergo prætextæ erunt purpura illæ trabeæ in ima ora, ſed faſcijs inſtar trabium per totum diſcurrentibus diſtinctæ non clauis: & quidem partim ex cocco, partim ex purpura marina, ſi Suetonio fides, cum Dionyſius

ſius tantum puniceas memoret. Quanquam & illud φοινικοπαρύφες, palmis, ſiue palmarum figura intextas verti poſſe indicauimus. Vt tamen trabeæ diuerſæ fuerint à palmatis triumphalibus, in quibus palmæ ex auro intextæ, vel acu pictæ erãt; licet illæ quoque ſequenti æuo trabeæ pariter fuerint appellatæ.

Quis igitur iſta ſcribentem ferat? *Cenſeo trabeam fuiſſe chlamydem albam, purpura prætextam, & inſuper clauis, aut trabibus è cocco diſtinctam.* Non ſolo colore, ſed forma diuerſæ à chlamyde, & paludamento trabeæ fuerunt. Sed paludamentum Imperatorium non omnino colore diuerſum, niſi quod hoc totum coccineum, trabea purpura coccoque intertexta. Et quamuis paludamentum Imperatorium coccineum fuerit, aliquãdo tamen Punicum, & purpureum à ſcriptoribus dicitur, quia etiam coccum purpura dicta eſt, per abuſionem, ideſt terreſtris purpura. Vnde fieri non poteſt, vt paludamentum Conſulum, quod erat coccineum, limbo purpureo fuerit prætextum. Neque hoc Iſidorus tradit, cuius verba. *Paludamentum pallium fuit Imperatorum, cocco purpura & auro diſtinctum.* Qui nihil de limbo: falſumque eſt paludamentum auro diſtinctum fuiſſe. Nec fieri inquam potuit, vt limbus purpureus conſpicuus eſſet in veſte coccinea, quæ & ipſa ex purpura, ſed terreſtri, nec magnum in colore diſcrimen.

Et ideo chlamydem qua Chriſtus D. à militibus illuſus fuit, Marcus purpuream appellat, Matthæus coccineam, quia vt diximus, & coccum inter purpuras. Quare non ſatis capio ſententiam D. Auguſtini Lib. III. de Conſenſu Euangeliſt. *Poteſt etiam fieri, vt purpuram etiam Marcus commemorarit, quam chlamys habebat, quamuis eſſet coccinea.* Non enim aliter poterat chlamys coccinea habere purpuram, quam quod coccum erat purpura, licet terreſtris, & marina inferior, & minoris pretij. Ceterum Regum & Cæſarum chlamydes picto limbo, aut aureo circumtextus fuiſſe, inde credit Rubenius, quia apud Virgilium Dido.

Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo

Quod vt de Regibus verum eſſe poſſit, Imperatorium paludamentum

mentum aureo limbo ornatum fuiſſe nemo veterum prodidit.

De Cinctu Gabino. Quomodo Cato apud Tertullianum Græcis habitu palliato ſauerit. Cap. VI.

DE cinctu Gabino cum aliquid novum, & ceteris indictum expectaremus, in noſtra incidimus, quibus manum iniicere ius ſit. In quo tanti viri candorem deſideramus. Nam cum aduerſus Salmaſij ſententiam diſputaremus, qui verba illa Tertulliani de Catone. *Atque adeo ipſe, qui Græcos pellendos vrbe cenſebat, (literas eorum vocemque ſenex iam eruditus) idem Cato iuridicinæ ſuæ tempore humerum exertus, non minus palliato habitu Græcis fauit.* Hæc inquam verba de cinctu Gabino intelligenda Salmaſius putabat: nos ex Valerio Max. & Aſconio Pædiano oſtendimus, Catonem, ſine tunica, ſola toga amictum ius dixiſſe, & hoc habitu philoſophos, præcipue Cynicos, qui exerto nudoque humero, & brachio erant, retuliſſe. Interim Tertullianum memoria lapſum monuimus, qui id de Catone Cenſorio ſcripſit, quod ceteri minori, ſiue Vticenſi tribuerunt. Quod ante Caſaubonus & Scioppius monuerant.

Quid Rubenius? Cum Salmaſij ſententiam retuliſſet de cinctu Gabino, ſubiicit. *Sed ego non dubito affirmare Tertullianum hic memoria lapſum, cum de Catone Cenſorio ſcribit, id quod Plutarchus & Aſconius de Vticenſi produnt: nempe eum Præturæ ſuæ tempore, ſine tunica, campeſtri ſub toga cinctum ius dixiſſe, Græcorum philoſophorum more, qui ſine tunica pallium ferebant, atque ita humerum exerebant.* Videat Lector ſi vacat Lib. I. Cap. xv. commentarij noſtri de Re Veſtiaria & iudicet.

Clauos nec chlamydibus, nec pænulæ, nec alijs veſtimentis præter tunicam additos. Pænulam à lacerna diuerſam: Illud veſtimentum clauſum, hoc apertum. Caracallam non fuiſſe pænulam. Cap. VII.

Ad Cap. VI. SEd ſermonem ad alia conuertamus, & nouas ſubinde opiniones, ad criticum examen exigamus. Primum omnium, non ſolum chlamydibus, ſed vlli alii Romanæ veſti, præter tunicam, clauos additos præciſe negamus, parati ſententiam eiurare, ſi vel vno veteris ſcriptoris teſtimonio reuincamur. Pollux de Græca chlamyde loquitur, nos de Romana. Chronici Alexandrini auctor, aut falſus eſt, aut fallit, contra veterum omnium fidem, qui nuſquam clauatarum chlamydum meminerunt, aut commodiore interpretatione, chlamydes pro tunicis accepit, aut æuum ſuum reſpexit.

Idem de Dorotheo, & Caſſiodoro dicendum eſt. Sed cum ille, omnes milites clauata ſagula geſtaſſe tradat, hic ſoli prouinciæ Rectori (non omnibus in dignitate conſtitutis, vt vult Rubenius) clauos in chlamyde tribuat, hæc ipſi concilianda relinquamus. Nos vetere Repub. & priorum Cæſarum æuo chlamydes clauatas in vſu fuiſſe negamus,

Idē commentum eſt de pęnula vetere, nam de inferiori æuo nulla nobis quæſtio erat. In vetere pictura, quam ex Boſio repræſentat, non eſt vera pænulæ figura, ſed quam nos iterum exhibemus.

Tabula XVI. XVII. XVIII. & A.

Digitized by Google

Digitized by Google

Tab. XVII.

Gio. Georg. ſculps.

Digitized by Google

Tab. XVI.

Geo. Georg. sculps.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Tab. XVIII.

Gi. Georg. sculps.

Digitized by Google

Tab. A

Ruphonus ſculp.

Digitized by Google

Digitized by Google

Illa enim potius epomis eſt, ſiue omophorion, & curta pænula, quale peregrinorum hodie geſtamen: cum vetus veraque pænula ad crura vſque & longius deſcenderet, clauſaque & corpori adſtricta. In Boſii epomide an fuerint claui, nihil refert, certe oculos noſtros effugiunt.

Et nos quidem in prima editione, commentarii de Re Veſtiaria, ſacrificantium veſtem non pænulam, ſed togam fuiſſe credidimus, & Salmaſij auctoritatem ſecuti, penulam, vt lacernæ & chlamydes ſunt, apertam falſo putauimus. Sed poſtquam Caſſiani à Puteo viri nunquam ſine laude dicendi, beneficio veram pænulæ effigiem accepimus, ſecundis curis ſententiam mutauimus, & planetam pænulam fuiſſe diximus, & quod conſequitur clauſam, cum Salmaſius putaret fuiſſe apertam. Quare neſcio cur dicat Rubenius, ſecum eſſe Salmaſium ad Lampridium, ſcilicet penulam eſſe clauſam. Nam ibi Salmaſius, qui & ipſe ignorabat veram pænulæ figuram, idem veſtimenti genus putauit pænulam, & lacernam, niſi quod illa breuior. Nemo autem lacernas fuiſſe apertas negauit. Contrarium ergo Rubenio ſentit Salmaſius, quamuis falſo.

Sed in eo quod lacerna & pænula eadem fere forma fuerint Salmaſio adſtipulatur, & eundem errorem errat, nempe apertam fuiſſe pænulam, qualis erat lacerna, oblitus paulo ſupra eandem clauſam ſtatuiſſe, & quidem auctoritate Ciceronis, qui Milonem pænula irretitum dicit, & auctoris libri de cauſis corruptæ eloquentiæ, qui Oratores pænulis adſtrictos, & incluſos queritur. Non ergo eâdem forma ac lacerna, quæ aperta.

Sed ſolo colore diuerſam fuiſſe contendit. Aliàs duplex pænularum genus ſtatuimus ſcorteas, & laneas. Scorteæ ex corio, ſiue pelle, natiuo pellis colore: laneas item duplicis generis, gauſapinas, & Canuſinas. Primas villoſas & communi lanæ colore ex Martiale oſtendimus, Canuſinas breuiori villo, rufas. Ergo ſcortearum, ac gauſapinarum idem color, ac lacernarum, albus, vt & togæ, tunicæ, chlamydis: & nullum in colore diſcrimen. Interdum lacernæ pullæ, ſiue ab vſu, & ſordibus contractis, ſiue à luna pulli coloris, ita & pænulæ viliorum fuſcæ. Poſtquam lacernæ etiam purpureæ fieri ceperunt;

runt, à pænulis colore diuerſæ, quas improbo colore tinctas, nunquam legimus: vulgares ſola forma à lacernis diuerſæ.

Ab iiſdem diuerſæ, etiam caracallæ fuerunt, etiamſi Dio, ſiue Xiphilinus ex eo, inſtar lacernarum fuiſſe tradat Lib. lxxviii. *Sed etiam proprium genus indumenti* κατακόπτων, καὶ συῤῥάπτων ἐν μανδύης τρόπον, *barbarum, diſciſſumque, & conſutum ex multis partibus excogitauit, ex quo & Caracallus nominatus eſt*. Sed idem Dio in Legat. fuiſſe tunicam diſerte ponit. Χιριδωτοὺς χιτῶνας ἐς θώρακος τρόπον τινὰ πεποιημένους ἐνδύνεσθαι. *Caracallas tunicas, in formam thoracis factas*: quomodo ergo tunica & thorax lacerna dici potuit, quæ veſtimentum exterius, & apertum erat? Cum præterea parum ſibi conſtans Rubenius fuiſſe tunicas χιτῶνας χειριδωτοὺς *apertas & manicatas* fateatur, quas Gallis tribuit Strabo, Martialis *Gallicam pallam* vocat.

Fuere igitur Caracallæ barbaricæ tunicæ, & quidem manicatæ, cum Romanorum colobæ eſſent, ſed quia apertæ erant in modum lacernarum factas tradit Xiphilinus, licet quo pacto eædem ex pluribus partibus conſutæ eſſent, hodie ignoretur. Vtrum vero omnes tunicæ χιτοὶ, pallæ, & pepli vocarentur infra erit dicendi locus.

Si ergo ratio cum Rubenio ineatur, idem veſtimentum fuit pænula, & lacerna, eademque forma, vtraque aperta, vtraq; cucullata. Id modo diſcrimen, quod pænula fuſci coloris cum clauis, quibus carebant lacernæ, quæ varii coloris erant. Verum clauos veteri penulæ additos pernegamus. Quis enim credat vulgari, vilique & viatorio veſtimento purpuræ ornamentum adiectum? Licet Pollio pænulas muliebres acu pictas tradat, cum ſcilicet intra Vrbem geſtari cœpiſſent promiſcue ab vtroque ſexu. Sane Suetonius notat Caligulam *habitu, neque patrio, neque ciuili, ac ne virili quidem, ac denique humano vſum eſſe, ſæpe depictas, gemmataſque pænulas indutum*. Ait Rubenius pænulas fuiſſe fuſci coloris, lacernas varij. Sed has quoque pulli, ſiue fuſci coloris fuiſſe paulo ſupra diximus, idque idem Suetonius aperte demonſtrat de Auguſto. *Habitum, veſtitumque priſtinum reducere ſtuduit, ac viſa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus, & clamitans*

mitans ait En

Romanos rerum dominos, gentemque togatam

Negotium Ædilibus dedit, ne quem poſthac paterentur in foro, circoque, niſi poſitis lacernis, togatum conſiſtere. Ita *pullata turba, pullatus circulus*, de tunicis, & lacernis infimæ plebis intelligendum eſt: cum nondum pænulæ in vſum Vrbanum veniſſent.

Feſtus, Iſidorus, & Velleius Paterculus perperam à Rubenio correcti. Nullus ſub Auguſto intra Vrbem pænulæ vſus. Tentata eiuſdem Velleij emendatio. Xiphilinus, & Lampridius explicati. Cap. VIII.

ILlud non Feſti, ſed abbreuiatoris Pauli, *lacerna, quod minus capitio eſt*, ſicut nunquam intellexi, ita explicationem Rubenij multo minus intelligo. *Ita laxa vt pænula*. Niſi librarij culpa deeſt vox *Non*. Atqui *capitium* apud Latinos, non cucullum, (caput Plinius vocat) ſed pectoris tegumentum teſte Nonio, ſignificat. Nec ſatis quid ſibi velit Iſidorus capio, cum ait, *lacernæ quaſi amputatis capitibus fimbriarum, neque ita laxis, vt pænularum*. Si enim intelligit lacernas dictas, quod capitibus laceræ eſſent, ſiue capitibus amputatæ eſſent, ergo capita non habebant, cum Rubenius velit habuiſſe, ſed ſeparata. Iſidorus ait, capita fimbriarum non lacernarum. Eam vocem Rubenius expungit, quod vt rectum ſit, quo pacto minus laxa eſſe poterant quam pænularum?

Verum iſta Grammaticorum deliramenta ſunt. Haud dubie enim veterem Perſij Interpretem exſcribit ſolens Iſidorus, cuius verba ſunt ad Sat. 1. *Lacerna pallium fimbriatum, quo olim ſoli milites vtebantur: Pænula pallium cum fimbrijs longis*. Nugæ; Tam milites quam pagani lacernis vtebantur: & nemo veterum harum fimbriarum in penulis, & lacernis meminit. Cum ergo Iſid. dixit *lacernæ quaſi amputatis capitibus fimbriarum, neque ita laxis, vt pænularum*: credidit breuiores lacernarum fimbrias quam pænularum. Nihil de cucullo, aut capitio: omnia inepta & falſa. Sicut quod inde Rube-

Rubenius, perperam colligit lacernas breuiores, nec ita laxas fuiſſe, quã pænulas. Cum ex veterum monumentorum inſpectione ſatis conſtet, pænulam breuiorem, anguſtiorem, clauſam, & pectori adſtrictam fuiſſe, lacernam apertam, laxiorem, fuſioremque.

Porro vt ſententiam de pænulę clauis mordicus tueatur, locum Velleii Paterculi de Mæcenate, audaci in primis correctione contorquet, ac deprauat. Lib. II. *Tunc Vrbis cuſtodijs prapoſitus Mæcenas, equeſtri, ſed ſplendido genere natus, non minus Agrippa Cæſari carus, ſed minus honoratus. Quippe vixit anguſticlaui penè contentus: nec maiora conſequi non potuit, ſed non concupiuit.* Legit ipſe, *Quippe vixit anguſticlauia pænula contentus.* Quod vt confirmet, ait Præfectos Vrbis cum eſſent equites, anguſticlauias pænulas portaſſe. Imo militari veſte, etiam intra Vrbem vſos, nempe abolla, vel chlamyde, vel pænula. Tot errores, quot verba. Falſum enim eſt Præfectos Vrbis ſub Auguſto militari veſte, ſiue chlamyde intra Vrbem vſos, longe abſurdius abollam fuiſſe veſtem militarem, item pænulam eodem æuo intra Vrbem geſtatam, cum tantum itinerarium veſtimentum eſſet.

Sed cur Mæcenas dicitur Velleio, pænula clauata contentus vixiſſe, ideſt equeſtri dignitate, cum præcipuum equitum inſigne, quo à ceteris ordinibus diſtinguebantur, ſine vlla controuerſia, eſſet tunica anguſtis clauis diſtincta? cur pænulam potius, quæ tunc in Vrbe ignota erat, quam tunicam pro equeſtri dignitate poſuit Paterculus? Deinde ſi vt paulo infra cenſet Rubenius, Imperatorum æuo equites omnes erant pænulati, & quidem pænula clauata, quod falſum eſt, quo Præfectus inſigni diſcernebatur ab equitibus ceteris? Quis vel mediocriter erudito perſuaſerit, pænulam, vt ante dicebamus, vile, ac viatorium indumentum, tuncque tantum in itinere aduerſus Cœli iniurias geſtatum, purpureis clauis inſignitum?

Velleij ſententia eſt ſatis aperta: Mæcenatem æque carum Auguſto fuiſſe, atque Agrippam, ſed minus honoratum, ideſt ad honores Senatorios minime euectum: quod ſcilicet ſe intra gradum equeſtrem ſemper continuerit, & ideo Senatoriam dignitatem, & alia Reip. munera aſpernatus, anguſto clauo

con-

contentus vixerit, quod equitum in tunica inſigne. Verba iſta *anguſti pene claui contentus* negotium Criticis merito faceſſunt. Cur enim pene contentus, cum ſponte, & plane contentus vixerit, aiebat Lipſius? Qui *bene* vel *plane contentus*, legit. Fortaſſe rectius fuerit: *anguſti claui honore contentus vixit*. Quod cum contracte, *hone* pro *honore* legeretur, librarius cum non intelligeret, in *bene*, vel *pene* mutauit, & ſtribiligine locum fœdauit: *minus honoratus* quia alios reſpuit, equeſtri honore contentus, quod ſuperiora reſpicit, nec maiora conſequi non potuit ſed non concupiuit. Hæc qui non probat, meliora depromat.

Hinc iterum pænulas cum lacernis confundit. Nam quod Xiphilinus ex Dione narrat iuſſiſſe Commodum Senatores ad gladiatorium munus conuenire ἐν τῇ στολῇ τῇ ἱππάδι, καὶ ἐν ταῖς μανδύαις, *in veſte equeſtri, & in lacernis*, vt ferme ea vox ſumitur, Lampridius idem referens, ait *Ipſe autem prodigium non leue ſibi fecit, quod contra conſuetudinem pænulatos iuſſit ſpectatores* (ſiue vt Caſaub. *Senatores*) *non togatos ad munus conuenire, quod funeribus ſolebat, ipſe in pullis veſtimentis præſidere*. Putat Rubenius inde lacernas, & pænulas peculiare equitum geſtamen fuiſſe: cum tamen commune omnium ordinum fuerit. Quæ antea fuit ſententia Salmaſii, qui licet recte credat Lampridium pænulas pro lacernis poſuiſſe (cum μανδύην, καὶ ἐφεστρίδα, proprie *lacernam* appellauerint Græci ſcriptores) in eo fallitur, quod putat μανδύας, & ἱππάδα στολὴν ἐκ παραλλήλου poſita, & μανδύας equitum veſtem fuiſſe. Mox ſubiicit, *ſed & popularium*. Nō ergo ex parallelo reſpondet veſti equeſtri.

Nam ſi fuiſſet equitum tantum, quæ erat communis, ſatis fuiſſet iubere Senatores conuenire ad munus in veſte equeſtri, cum tam tunica quam pænula anguſticlauia vt vult Rubenius eſſet equitum peculiaris. Sed edixit Commodus vt Senatores conuenirent, in veſte equeſtri anguſticlauia (depoſito lato clauo, quod fiebat in luctu) & præterea nō in toga, ſed in lacernis, ſiue pænulis conſpicerentur, quæ quod fuſci, ſiue pulli coloris eſſent, funeribus adhibebantur. Herodian. de funere Seueri. *Circa lectum vero vtrinque magnum partem diei ſedent, à læua quidem Senatus omnis*, μελαίνας ἐφεστρισι.

ζώμενοι

χρώμενοι, lacernis pullis amictus.

Vel ergo perperam Lampridius *pænulas* poſuit pro *lacernis*: vel cum ea ætate pænulæ in vſum Vrbanum veniſſent, Xiphilinus *μανδύας* pro pænulis accepit, quæ quod ferme pulli coloris eſſent, vulgo in luctu, à Senatoribus autem tantum in funere Imperatorum vſurpabantur. Cum ætate Mæcenatis, & diu poſt, atræ togæ, non pænulæ in funere geſtarentur. Miror autem à Rubenio in poſtremis illis Lampridii verbis mendam non animaduerſam. *Quod funeribus ſolebat ipſe in pullis veſtimentis præſidere.* Quæ ſic legenda, & interpungenda. *Quod funeribus ſolebat: ipſe in pullis veſtimentis præſidens.* Non ſolum iuſſit Senatores pullatos, in pænulis conuenire, ſed ipſe etiam eodem habitu præſedit muneri. Igitur neque ex Lampridio colligi poteſt, lacernas, aut pænulas fuiſſe peculiare equitum geſtamem, cum fuerit populare, multo minus fuiſſe pænulas clauatas, ne inferiori quidem æuo, nedum ætate Mæcenatis.

Neque vero, quod Suetonius tradit, equeſtrem ordinem, Claudio ſpectaculis aduenienti, aſſurgere, & lacernas deponere ſolitum, arguit propterea, lacernas fuiſſe equitum tantum: multominus fuiſſe tunc pænulas in Vrbe ab equitibus geſtatas. Fuit illud equeſtris ordinis obſequij ac reuerentiæ ſignum in Claudium, vt ſpectacula ingredienti aſſurgerent, & lacernas deponerent. Siue illæ togæ impoſitæ erant, ſiue togarum loco ſumptæ, nam vtrumque in vſu tum fuit, non tamen ſoli eas Equites habuerunt. Itaque, & obiectio, & reſponſio de Mæcenate ſuperuacua eſt. Quomodo pænula Mæcenas ſub Auguſto vſus, qui eas interdixerat, cum populum pullatum vidiſſet. Non enim Auguſtus pænulas, ſed lacernas, quanquam irrito conatu, vetuit, vt verba Suetonij declarant, & pænularum vſus tunc penitus Vrbi incognitus, ſoli itineri adhibitus. Ait Rubenius Mæcenatem hac lege exemptum, quia Præfectus Vrbis, qui habitum militarem geſtabat etiam intra Vrbem, ideſt pænulam ſiue Abollam. Quod ille à Salmaſio accepit: cuius nos opinionem alias refutauimus.

Nam licet Abolla vni Nonio veſtis militaris dicatur, ceteri omnes pallium, & quidem philoſophicum fuiſſe conſentiũt,

vt

vt ibi oſtendimus. Et ideo Gallici, ſub Domitiano Vrbis Præfecti abollam apud Iuvenalem, ſuſpicati ſumus, fuiſſe pallium philoſophicum, quo Iureconſultus ille celebris præter morem vtebatur.

Rapta properabat abolla
Gallicus attonitæ poſitus modo villicus Vrbi.

Neque nobis veriſimile eſt, abollam habitum longum, ac fuſum, pallium ſcilicet philoſophicum, militiæ adhibitum, niſi ille apud Varronem, abollam improprie pro chlamyde accepit, qualem puto fuiſſe purpuream Criſpini abollam apud Martialem, quanquam & pallium potuit eſſe purpureum. Quidquid ſit, tam Salmaſio, quam Rubenio demonſtrandum erat, Præfectos Vrbis habitu militari intra Vrbem vſos eſſe.

Sed reuincimur auctoritate Caſſiodori Lib. VI. variarum in forma Vicarij Vrbis. *Additur, quod nec ſalutari te ſine chlamyde iura voluerunt: ſcilicet, vt ſub veſte militari ſemper viſus nunquam crederereris eſſe priuatus. Sed hæc omnia ad Præfecturæ gloriam iudicamus eſſe conceſſa, vt qui tantæ ſedis vicarium diceret, vmbratile nihil videret.* Sed id novum eſt, & lepidum ab ætate Caſſiodori, id factum ſub Auguſto arguere: & quia Vicarius, Caſſiodori æuo intra Vrbem chlamydatus, Mæcenatem eodem cultu contendere. Sed fuerit chlamydatus, nunquid propterea idem pænulatus, cum pænulam à chlamyde diuerſam toties dixerimus, & repetere pudeat? Eſt quidem cuiuis notum pænulam militarem veſtem fuiſſe, ſed & cuiuis notiſſimum eſt, non ſolum militum, ſed & paganorum, & per id tempus vtrorumque geſtamen extra Vrbem tantum. Milites in exercitu pænulati, ob pluviam & frigus, alias chlamydati: pagani extra Vrbem ob eandem cauſam, nulla tunc pænula in Vrbano vſu, ac ne Mæcenas quidem in pænula, etiam ſi ipſi habitum militarem concedamus: nec ipſius nec cuiuſquam vnquam pænula clauata id æui.

Quod ſubiicitur admitti non poteſt. Cum Mæcenas vtpote Præf. Vrbis, militari habitu intra Vrbem vteretur, haud immerito illi probro datum, quod ſolutis tunicis incederet, quum Cæſari contra cinctura obiecta ſit. Non ſolum enim in militari, ſed etiam vrbano habitu, præter Senatores, ſolu-

tæ tunicæ reprehenſæ. Vtrique autem laxior cinctura exprobrata eſt. Et veriſimilius videtur hanc Mæcenati mollitiem obiectam eſſe, non quod in veſte militari diſcinctus eſſet (certe nullus militari habitu diſcinctus, niſi ignominiæ cauſa, alias ſoluto cingulo militia ſoluebatur) ſed quod cum ceteri omnes, præter Senatores tunicam cingulo adſtringerent, ille, vt & olim Cæſar, laxiore cinctura tunicam fluentem geſtaret. Milites quidem cincti, ſed & pagani omnes: diuerſa tamen ratione, illi balteo, hi zona. Mæcenas non vt miles diſcinctus, reprehenſus eſt, ſed vrbano habitu laxe cinctus: cum ceteri bene cincti, quidam etiam ſtrictius, qui & accincti, & ſuccincti dicebantur.

Neque obſtat, quod Seneca Epiſt CXIV. eum diſcinctum inuidioſe appellat, & ſolutis tunicis. *Non ſtatim hæc cum legeris, hoc tibi occurret, hunc eſſe, qui ſolutis tunicis in Vrbe ſemper inceſſerit? Nam etiam cum abſentis partibus Cæſaris fungeretur, ſignum à diſcincto petebatur.* Nam ibi diſcinctus, eſt male cinctus, & ideo fluentibus tunicis. Pedo Albinouanus de eo.

Quod diſcinctus eras, animo quoque carpitur vno
Diluitur nimia ſimplicitate tua.
Sic illi veteres quibus fuit aurea Virgo
Quæ bene præcinctos poſtmodo pulſa fugit.
Inuide quid tandem tunica nocuere ſolutæ
Aut tibi ventoſi quid nocuere ſinus?

Vbi poeta *bene præcinctos*, opponit diſcincto, ideſt male cincto, & ipſe Rubenius Lib. II. Cap. XIII. de Mæcenate, *qui & ipſe male præcinctus erat*. Quanquam falſo de togæ cinctura interpretetur.

Locum Gellij Lib. XIII. Cap. XX. Nos primi interpretati ſumus, & contra Salmaſium diſputauimus, qui pænulas cingi conſueuiſſe falſo credidit: eoque præcipuè argumento reuicimus, quod cum pænula veſtimentum anguſtum, clauſumque eſſet, & vtroque brachio ſubduceretur, ſi cincta fuiſſe, brachia pænulæ ſubiecta, alligata fuiſſent. Vnde verba illa Caſtritij, *Pigitum eſt cinctos ſaltem eſſe, & penulatos*; de tunica, & non de pænula intelligenda eſſe diximus. Hoc idem

ſta-

ſtatuit Rubenius contra Salmaſium, & à nobis commodato accepit, ſi fatetur, ſi diſſimulat, ſublegit. Idem cum ait, Senatores apud Gellium tunicæ diſcinctæ penulam ſuperinduiſſe, ab ipſo Gellio falſi arguitur, qui Senatores illos tunicis, & lacernis, non penulis indutos fuiſſe ait. Etſi penulam induti fuiſſent, non erat quod Caſtritius diceret, *pigitum eſt, cinctos ſaltem eſſe, & penulatos. Maluiſſem vos togatos, ſaltem cinctos, & panulatos, non lacernatos.*

De Ricinio. Cicero de Legibus explicatus. Prætextum purpuræ. Cynici pallij duplicatio. Cap. IX.

DE Ricinio, ſiue Recinio, ſi à reijciendo dictum eſt, omnia etiamnum obſcura magis, & implexa. Nec mirum cum veteres ipſi, quid illud fuerit ignorarint: vtrum pallium, an toga, an palliolum, vt nobis videbatur, ob rationes olim allatas. Feſtus. *Recinium, omne veſtimentum quadratum ii qui duodecim interpretati ſunt, eſſe dixerunt. Alii togam, qua mulieres vtebantur prætextam clauo purpureo.* Quidquid fuerit, illud minime ferendum, verba Ciceronis II. de Leg. *Extenuato igitur ſumptu, tribus ricinijs, & vinculis purpuræ, & decem tibicinibus, tollit etiam lamentationes.* Hæc inquam verba Rubenium interpretari, vt lex permiſerit, tria ſolum ricinia purpura diſtincta mortuis inijci. Quis enim credat, tria pallia, aut tres togas mortuo iniectas? Sed ea lex, ita funerum impenſas imminuit, vt cum plures olim mulieres, cum riciniis,& purpura funeri intereſſent, tria tantum ricinia, ſiue tres mulieres riciniatas lex permiſit, ſicut decem tibicines, ſublata etiam lamentatione, quam leſſum dixerunt. *Ad Cap. VII.*

Neque vero ſiue Feſtus, ſiue Verrius improprie locutus eſt, cum ricinium prætextum clauo purpureo dixit. Etſi enim claui in pectore tunicæ, purpura in ima togæ ora prætexebatur, vnde appellata, quicquid tamen in anteriori parte texitur, prætextum dici poteſt. Quod ſi vt Rubenius cenſet, etiam claui intexebantur, non aſſuebantur tantum, cur clauis prætexta veſtis dici non poterat? Ait ipſe clavum cum ricinium

duplicabatur, purpuræ prætextæ vice functum, quamuis medio ricinij loco is clavus inſertus. Sed quomodo ricinium duplicaretur docere debuerat: etſi clavus inſertus, non igitur intextus. Reliqua de ricinio, & eius vſu ab aliis allata ſunt, ſed non minus adhuc implicita, & inuoluta, quam ipſum ricinium fuit olim.

A duplici, ſiue duplicato ricinio, ad Cynici pallij duplicationem tranſit, magnaque eruditorum certamina de hac re ſe compoſiturum fidenter pollicetur. Hoc Salmaſius nihil aliud fuiſſe, recte ſtatuit, quam quod Cynici qui tunica carebant, ne aperto pallio vtrinque ab humeris cadente verenda nudarentur, partem eius dextram, dextro brachio ſubiectam, ſiniſtro humero iniiciebant, atque ita, cum humerus ſiniſter, & brachium ſuperiniecta pallij parte duplici, ideſt ſiniſtra, & dextra tegeretur, pallium duplicari, ſiue duplex fieri, (vnde & diplois Cynicorum), dictum eſt. Hæc Salmaſius, cum alii aliter ſenſerint: omnium peſſime Kercoetius, qui pallium Cynicum expanſum longius reliquis, duplicatum iuſta menſura conſtitiſſe ait, quaſi quod longius eſt, duplex dici poſſit, etiamſi non duplicetur.

Tantas lites novus Pollio componit, & quidem imagine Diogenis ſedentis ex Vrſini numiſmate deprompta. In qua pars tribonij dextro brachio ſubiecta, duplicata conſpicitur. Sed cur ab exigua potius pallij lacinia ibi reflexa, & non à tota dextera ala, ideſt dimidia pallij parte, ſiniſtræ parti ad humerum impoſita, atque ita totum hominem duplici textu inuoluente, duplex pallium dicendum eſt? Videat lector, ſi lubet, quæ à nobis olim in hanc rem diſputata ſunt, & ſubiectas imagines inde translatas ſpectet, nec vltra qualis fuerit Cynici pallij duplicatio, dubitabit.

Tabula XXIX.

In eo tamen falſum fuiſſe Salmaſium oſtendimus, quod pallium commune Græcanicum, vtrimque regeſtum retrorſum in humeris fibula nexum conſediſſe putarit. Nullam enim in pallio fibulam fuiſſe, nec retro reiectum & ratione, & veterum monumentis aperte demonſtrauimus.

Anguſtos clauos equitum, nec duos tantum fuiſſe, neque ab humeris, neque ad imam tunicæ oram deſcendiſſe. Falſa Quintiliani, & Horatij interpretatio exploſa. *Cap. X.*

Redit tandem à longo diuerticulo ad tunicas clauatas, latioris & anguſtioris purpuræ. De poſtremis dicit primo. Tunicam anguſticlauiam Græcis ϛενόσημον dici nemo ignorat. In vetere Gloſſario Anguſticlauia exponuntur Ψειχόσημα. Vulcanius Ψηφόσημα legendum cenſebat. *Recte enim* inquit *ſupra σημεῖα interpretatur clauos, Ψῆφες vero gemmas.* Id ſe non aſſequi ait Rubenius. Sententia tamen Vulcanij eſt, anguſtos clauos, Ψήφοις, ſiue gemmis, & calculis ſimiles fuiſſe, ideſt paruos, & rotundos. Et ideo cum σημεῖα ſint claui, ideſt ſigna, Ψῆφοι calculi, anguſticlauia, & Ψηφόσημα, ſunt claui, calculis ſiue gemmis ſimiles. Neque improbanda Salmaſij coniectura legentis Ψιχόσημα, quæ veluti purpuræ micas haberent, exiguas bullas, & capitula clauorum. Quæ non quadratos, vt Salmaſius credit, ſed rotundos fuiſſe clauos, arguunt. Rubenius ne à ſymbolus accedat, legit Ψιλόσημα. Tenuis purpura. Sed haud ſcio, an tenuis purpura, pro parua ſiue anguſta dici poſſit. Certe etiam lati claui purpura tenuis potuit eſſe. *Ad Cap. VIII.*

Sed iſta tenuia ſunt, & minuta, præ vt quo pacto, iterum & tertio de duabus purpuris, ſiue lineis purpureis, quæ ab vtroque humero ad imam tunicæ oram deſcenderent, Quintiliani verba inculcat. *Vt purpuræ recte deſcendant, leuis cura eſt.* Nam quid ſibi verba illa velint, non ſemel à nobis ſupra expoſitum eſt. Duas tantum purpureas lineas fuiſſe, & ab vtroq; humero ad imam tunicæ oram deſcendiſſe apud Quintilianum,

tilianum, nec vola, nec veſtigium. Et hoc eſt lectoris fide, ac patientia abuti.

Apuleius, non de Romana tunica, ſed de Philoſophi interula loquitur, nec ſatis certum, vtrum duplex purpura ibi de duobus clauis, an de duplici purpuræ genere, qua illa interula triplici licio ab ipſo domino contexta erat, accipi debeat. Illud penitus falſum, & ineptum, duos tantum clauos in tunica equitum fuiſſe, ab Horatio tradi in Poetica, cuius integrum locum adſcribere, haud pigebit, vt Rubenij ἀβλεψία clarius appareat.

Inceptis grauibus plerumque, & magna profeſſis
Purpureus late qui ſplendeat vnus, & alter
Aſſuitur pannus, cum lucus & ara Dianæ,
Et properantis aquæ, per amænos ambitus agros,
Aut flumen Rheni, aut pluvius deſcribitur arcus:
Sed nunc non erat his locus.

Sed profecto, neque nunc, neque hic anguſti claui locus erat; & ſi eſſet, de lato, non de anguſto Poetam locutum verba illa manifeſto arguunt. *Late qui ſplendeat*: niſi idem ſit latum, & anguſtum.

Verum ibi poetarum magiſter, quemadmodum Acron, & nuperi Interpretes notarunt, ineptos verſificatores arguit, qui cum ſeueram, & ſublimem materiam ceperint ſcribere, floſculos hinc inde aucupantur, & longe petita Emblemmata inſerunt. Monuit enim, ea, quæ adhiberi ſolent ornandi cauſa, nihil ad id, quod agitur pertinere, & longas digreſſiones à propoſito, & deſcriptiones ineptas, & epiſodia à re admodum aliena eſſe fugienda. Quemadmodum inepte, & inconcinne faceret, qui vulgari veſtimento præter morem duos, aut plures pannos purpureos aſſueret. Nullus hic de tunica Senatorum, aut equitum, nullus de clauis ſermo: & ſi vt diximus eſſet, magis de Senatorio, quam de anguſto intelligendus eſſet.

D:

De Latitudine anguſtorum clauorum inepta quæſtio. Tunicam anguſticlauiam plebi, ac ſeruis non fuiſſe communem. Appiani, Plinij, & Lampridij ſententia expenſa. Purpura ab Imperatoribus vetita fuit in lacernis, & veſte muliebri. Cap. XI.

IN Dalmaticis, virgulas illas purpuræ, ſiue lineas, zonas, tramites, vias impropric ab Iſidoro, & à ſcriptoribus inferioris æui, qui veſtem ſacris operantium executi ſunt, appellari ſupra diximus: vel Rubenij ipſius fide, qui cum de Ricinio loqueretur, quod clauo purpureo prætextum Feſtus tradit, ait Feſtum impropric locutum, quod magna differentia ſit inter clavum purpuræ, & purpuram prætextam. Cum igitur Dalmaticæ, virgulis purpuræ, lineis, zonis, tramitibus prætextæ eſſent, illas appellare clauos vocis abuſio eſt: virgulæque, zonæ, ac tramites, nullam clauorum ſpeciem referrunt. Etſi autem παραπήχυα, & παραλουργὲς veſtimentum fuerit *ab vtraque parte habens purpuram*, ſicut hoc in Græca chlamyde fieri potuit quæ amictui, & poſtea in Dalmatica Diaconorum factum fuit, in Romana tunica quæ indutui, fieri non potuit, vt ſcilicet etiam retro purpuram habuerit: cum ea vel toga, vel lacerna, vel pænula tegeretur, ſub quibus claui in dorſo latuiſſent.

Quam lati fuerint claui tunicæ anguſticlauiæ, non minus futile eſt quærere, quam ineptum, ſcilicet quam latum fuerit, quod eſt anguſtum. Sicut *paucam purpuram* pro parua, ſiue exigua & infra, *ceterum habitum*, dicere latine vix poſſe credimus. Damaſcius apud Photium, Iuſtitiam inducit in lecto iacentem, tunica indutam purpureis clauis ornata, πορφυροῖς πλατέσι σημαδίοις, purpureis latis clauis ſiue ſignis, ex quo colligit fœminarum veſtes anguſticlauias, latiores clauos habuiſſe quam viriles. Igitur non anguſticlauiæ erant, ſed laticlauiæ, & virilibus laticlauijs latiores. Nam tunicam illam fuiſſe laticlauiam, etiamſi Caſaubonus ſileret, quilibet vel in Græcis literis hoſpes diceret. Quid enim aliud πλατέσι σημα-

δίοις,

δίοις, quam latis, ſiue latioribus clauis ornata tunica? Negat id Rubenius, quia fœminæ non portabant latum clauum: ſi de Senatorio, quique ad tunicæ pectus inſuebatur, certum eſt: ſin de ornamentis purpureis, ideſt notis, ac ſignis purpureis (rectius enim *σημαδίοις*, *ſignis*, ſiue *notis*, quam *clauis* vox illa reddita eſſet) per totam veſtem intextis, falſum eſt, quæ ſine diſcrimine latiores, aut anguſtiores eſſe potuerunt.

Secundo ait Rubenius, non potuiſſe illam tunicam laticlauiam eſſe, quia plures claui erant, Senatoria vno tantum inſignita erat. Hoc etiam falſum eſſe infra oſtendemus. Tale eſt, quod adiicit, tradi à Damaſcio illam tunicam duobus clauis ornatam fuiſſe (nihil hic de duobus aut tribus) ſed duos illos anguſtos clauos, admodum latos fuiſſe. Spectatum admiſſi.

Sed quonam nouitatis affectatio, & contradicendi ſtudium hominem abripit? Tunicam anguſticlauiam, non equitibus modo, ſed plebi, imo, & ſeruis fuiſſe communem pronunciat. Quod hactenus inauditum: viliſſimam plebem, imò & mancipia, in tunicis pretioſa purpura illuminatis inceſſiſſe. Nititur auctoritate Appiani Lib. 11. ciuilium. *Et Libertinus par ciuitatis ius habet, & ſeruus habitu dominis ſimilis eſt.* Χωρὶς γὰρ τῆς βουλευτικῆς, *præter Senatoriam enim veſtem reliquus veſtitus ſeruis eſt communis*. Conqueritur enim ibi Appianus, poſtquam togæ in deſuetudinem abierunt, nullum fuiſſe inter ſeruos, atque ingenuos in habitu diſcrimen. Nam cum toga nonniſi ingenuorum eſſet, ea ſublata, vix à ciuibus mancipia diſcerni poterant: quandoquidem tunicæ, lacernæ, penulæ communes omnibus erant. Excipit veſtem Senatoriam, ideſt laticlauiam, non quod illa ſola, nam etiam anguſticlauia diſcrimen faciebat, ſed cum vtraque purpura inſignis eſſet, ſatis habuit à principali laticlauiam nominaſſe, cum anguſti clauia ſpem atque aditum in Senatum faceret, & eſſet illi affinis. Aut in Appiano deſideratur vox *Equeſtris*: aut demum, quod veriſimilius eſt, cum ea ætate, ita toga in deſuetudinem veniſſet, vt penes ſolos Senatores eius vſus maneret: propterea Appianus per veſtem Senatòriam togam intellexit, quæ ſola diſcrimen inter ingenuos, & ſeruos afferebat. Licet ſtricte loquendo

do præter togam alio inſigni Senatores ab Equite, & plebe diſtinguerentur, ideſt tunica laticlauia, ſicut Equites à plebe, tunica anguſticlauia. Diximus ſublata toga, vix vllum diſcrimen fuiſſe inter ingenuorum, & ſeruorum veſtem. Quia etiam poſt illud tempus mentio veſtis ſeruilis apud Appianum occurrit, quæ ſcilicet, & materia, & colore à ciuili paulo diuerſa.

Ceterum Plinij verba ſunt Lib. XXXIII. Cap. I. *Annuli diſtinxere alterum ordinem à plebe, vt ſemel cæperant eſſe celebres* (nam antea promiſcuus fuerat annulorum aureorum vſus) *ſicut tunica ab annulis Senatum tantum: & hoc ſero, vulgoque purpura latiore tunicæ vſos inuenimus etiam præcones, ſicut patrem L. Ælij Stilonis, Præconini ob id cognominati. Sed annuli plane medium ordinem, tertiumque plebi, & patribus inſeruere.* Ex quibus coniicit Rubenius, non tunicam anguſticlauiam, ſed annulos equeſtris ordinis inſigne fuiſſe. Verum non annuli modo, ſed anguſta purpura à plebe ſecundum ordinem diſtinxit, quam non nominat Plinius, quia ibi de annulis agebat, & res per ſe nota erat. Nam ſi tunica anguſticlauia promiſcua fuiſſet equitibus & plebi, non dixiſſet Plinius, *Annuli diſtinxere alterum ordinem à plebe: ſicut tunica ab annulis Senatum tantum*: non inquam tunica ab annulis tantum, ideſt ab equitibus, ſed à reliquis ordinibus, ideſt equeſtri, & plebeio, ſi anguſticlauia vtrique communis. Nam ibi *tunica* de laticlauia intelligi certum eſt, & ſequentia verba declarant: *nam vulgo purpura latiore vſos inuenimus etiam præcones*, ideſt antiquitus. Quomodo ergo tunica diſtinxit Senatum ab annulis tantum? quia Senatoriæ latior purpura fuit, anguſtior equitum. Non diſtinguebant annuli Senatum ab equite, quia vtriſque communes erant, ſed tunica tantum ideſt purpura latior: annuli rurſus diſtinguebant equites à plebe, cui annulorum ius non fuit: ſicut & purpura anguſtior medium hunc ordinem, tam à Senatu, quam à plebe diſcreuit. Certe ſi anguſtus clauus promiſcuus equiti fuiſſet, & plebi, non dixiſſet Plinius, quod tunica laticlauia diſtingueret Senatum ab annulis, ideſt ab equitibus, ſed à ceteris omnibus, quibus anguſticlauij inſigne erat.

Verba Lampridij, quæ Rubenius nouæ opinioni firmandæ

adducit, eandem plane euertunt. ***Alexander in animo habuit omnibus officijs, genus veſtium proprium dare, & omnibus dignitatibus, vt à veſtitu dignoſcerentur: & omnibus ſeruis, vt in populo poßent agnoſci, ne quis ſeditioſus eßet: ſimul ne ſerui ingenuis miſcerentur. Sed hoc Vlpiano, Pauloque diſplicuit, dicentibus plurimum rixarum fore, ſi faciles eßent homines ad iniurias. Tum ſatis eße conſtituit, vt equites Romani, à Senatoribus claui qualitate diſcernerentur.*** Si omnes tunicam anguſticlauiam promiſcue geſtaſſent, quid opus fuit nominare Equites tantum? Debuiſſet dicere, vt reliqui ciues à Senatoribus, claui, qui erat communis qualitate diſcernerentur. Sed equites per anguſticlauiam, & à plebe, & à Senatoribus diſtinguebantur: ab his quod non erat ſimilis clavus, ab illa, quod nullos clauos in tunica habebat.

Nam tunicato popello, & pullatæ multitudini, imo nequam mancipiis, quibus anulorum aureorum vſus interdictus, purpuræ, cuius ingens pretium, honorem tributum nemo mentis compos crediderit: & ita equites nobiliſſimos, ne à ſeruis quidem illo tempore habitu diuerſos fuiſſe: quod Appianus non tradit: apud quem eo loco nulla mentio ϛολῆς ἱππάδης, ſiue veſtis equeſtris, ſolum enim βουλευτικῆς, ſiue Senatoriæ. Tantum ait, cum ea proderet, inter ſeruos, & ingenuos in habitu nullum remanſiſſe diſcrimen, præter veſtem Senatoriam, ideſt togam, quæ penes Senatores remanſerat. Illam autem ϛολὴν ἱππάδα, quam comminiſcitur, putat fuiſſe lacernam. Quod ſi verum eſſet, neque in hoc vllum inter plebem & equites diſcrimen fuiſſet, nam lacerna omnibus erat communis, etſi in luctu ea Senatores vſi fuerint. Quanquam non lacernas, ſed pænulas ab iis in funere geſtatas, ſupra oſtendimus.

Donemus igitur Rubenio, quæ ſibi ipſi opponit, ruere ſententiam de promiſcuo purpureorum clauorum vſu, ſi ſub Imperatoribus, purpura priuatis omnibus interdicta eſt. Quod ipſe ſic ſoluit: non omnem purpuræ vſum, ſed certas tantum ſpecies vetitas fuiſſe. Verum quodcumque purpuræ genus, quamuis pretioſiſſimum, vt Tyrium & dibaphum in clauis, & prætexta ſemper fuiſſe permiſſum certum eſt: at in lacernis, quæ improbi coloris, iam promiſcui vſus erant, & in veſte muliebri

liebri ſub Imperatoribus vetitum. Quod confirmant verba Suetonij de Iulio. *Lecticarum vſum, item conchyliatæ veſtis* (non clauorum, aut prætextæ) *& margaritarum, niſi certis perſonis, & ætatibus, perque certos dies ademit*. Idem tradit à Nerone matronam vetita purpura cultam e ſpectaculis detractam, veſteque & bonis mulctatam fuiſſe.

Purpuræ igitur vſus non in clauis, & prætexta, ſed in lacernis, & veſte muliebri ab Imperatoribus interdictus. Docent id verba Dionis à Rubenio adducta Lib. xlix. de Octauio *Veſtis purpureæ vſum, nulli, niſi Senatoribus magiſtratum gerentibus conceſſit. Tum enim, & quidam plebeiorum illa vtebantur.* Si quidam plebeiorum, non igitur omnes plebeij geſtabant purpuram in clauo, ſiue anguſticlauia. Sed ſermo ibi eſt de purpura in lacernis, vt paſſim apud ſcriptores, præcipue Martialem, & Iuvenalem, illo æuo vſurpari cęptis, etiam à plebe. Itaque τὴν ἐσθῆτα τὴν ἁλουργῆ rectius verteris purpuream, quã conchiliatam, licet & conchilium purpuræ ſpecies eſſet, ſed minoris pretij, cum tunc Tyria, & dibapha etiam triclinaria inficerentur, nedum claui, & prætextæ, & lacernæ.

Negat Rubenius omnes veſtes purpureas ἁλουργίδας dici, ſed tantum Thalaſſinas, & oloporphyras. Atqui vt vox ipſa declarat ἁλουργὶς veſtis Thalaſſina, ſiue marina eſt, ſicut omnis purpura: licet aliæ alijs pretioſiores à loco, & ab infectura, præter coccum, purpuram terreſtrem. Artemidoro ἁλουργίδες, non à purpureis, ſed à coccineis diſtinguuntur: quia illa marina purpura, hæc terreſtris. Apud Pollucem Perſarum Candys, Regum quidem erat ὁλοπόρφυρος, ὁ δὲ τῶν ἄλλων πορφυροῦς: vertit Rubenius *Regia veſtis, quæ Candys dicitur erat conchyliata, aliorum purpurea*. Sed veſtis purpurea, & conchiliata eadem fuit. Verti debuit, *Regia veſtis tota purpurea, cæterorum, alium colorem purpuræ immixtum habens*. Quemadmodum ſub Imperatoribus inferioris æui vetitæ ſunt priuatis veſtes holoueræ, ſiue oloporphyræ, quæ vt ait lex, *tincta conchylio, nullius alterius permixtione ſubtexta erant, ſiue ex omni parte cruore infecta conchylij*. Talis Perſarum Regia veſtis, tota ex purpura, ex quo ſequitur, aliorum diſſimilem fuiſſe, & alium colorem purpuræ immixtum habuiſſe. Vt diſcri-

men fuerit inter oloporphyrum & purpureum, illud ſtrictè, hoc laxe acceptum.

Ἀλυργὸν igitur proprie purpureum, & ἀλυργὶς veſtis purpurea. Nam vt etymologici auctor ἀλυργὸν eſt quaſi ἁλὸς ἔργον maris opus. Purpura autem maris opus, quia ex conchis marinis, vnde etiam murex, & oſtrum, quæ ſpecies purpurarum, ex quo fit, vt conchilia etiam laxe ſumendo ſint purpura, quia etiam illa ex conchis, at ſtrictè & propriè pro ſpecie purpuræ, quæ ex minoribus conchis, ſiue conchilijs conficiebatur, & quidem eo modo quem tradit Plinius, ſcilicet vt Tirium & Amethyſtinum ex tenui vena, quæ in purpurarum faucibus erat, exprimeretur, conchylia autem, ſiue conchulæ ipſæ contunderentur, & ex his ſanies illa tingendis veſtibus eliceretur, addito etiam præſando humore; vnde conchylijs ingratum virus, vt idem ait: quæ etiam pretio, & colore Tyrio, & Amethyſtino inferiora.

Ἀλυργίδες igitur proprie loquendo ſunt veſtes purpureæ, quaſi opus maris, vt diximus, non conchyliatæ, licet etillæ marinæ. Certe Plinius conchylijs tradit fuiſſe colorem auſterum in glauco, & iraſcenti ſimilem mari, ideſt cæruleum. Atqui purpuræ Tyriæ, quæ per excellentiam *purpura*, color, vt idem tradit, ſanguinis concreti, nigricans aſpectu, idemque ſuſpectu refulgens. Coccini autem, qui micat in roſa: Conchyliorum ergo diuerſus, & in cerulæum vergens, quorum tres ſpecies ibidem Plinius ſtatuit.

Non igitur veſtem conchyliatam Iulius, & Auguſtus vetuerunt, ſed ἀλυργῆ, ideſt Tyriam, ſiue purpuream: neque tamen eum colorem in clauis, & prætexta interdixerunt, ſed tantum in lacernis, & veſte muliebri. Sed pravus mos legem vicit, nam lacernæ purpureæ iterum inductæ. Dio Lib. LVII. Καὶ ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἐσθῆτι ἁλυργεῖ ἐχρῶντο. *Cum multi veſte purpurea vterentur, quanquam iam pridem vetitum eſſet: id neque reprehendit in quoquam Tiberius, neque mulctauit, tantum ludis cum plueret,* φαιὰν μανδύην ἐπενέδυ, *pulla lacerna indutus, effecit, ne quis etiam alius inconceſſam veſtem vſurparit.* Vbi μανδύη eſt lacerna, non pænula, vt vertit Rubenius, & ferme vt alias diximus à Græcis ſcriptoribus, ea vox pro lacerna vſurpatur;

pænula

pænula autem nondum in vſum vrbanum venerat, & pænulæ purpureæ nullus veterum, quod ſciam, meminit: neque credibile, veſtimentum vile, ac viatorium, purpura infectum.

De Tunicæ colore vetus quæſtio reducta. Num Tribunis prætexta ius fuerit. Id contra Plutarchi ſententiam firmatum. Cicero explicatus. Rubenij interpretatio reiecta. Cap. XII.

Sequitur quæſtio eiuſdem momenti, ac reliquæ, eodem iudicio pertractata. De tunicæ Romanæ colore: vtrum alba fuerit, an purpurea. Hoc credidit Manutius, cui aſſentitur Abrahamus, verbis illius Ciceronis inductus in Cluentiana de Quintio Tribuno pleb. *Facile vt non ſolum mores eius, & arrogantiam, ſed etiam vultum, atque amictum, atque illam vſque ad talos demiſſam purpuram recordemini.* Quod de tunica intelligendum cenſet Abrahamus: non enim de toga prætexta, quia Tribuni ea non vterentur, vt tradit Plutarchus.

Sed de prætexta verba illa capienda eſſe nos primi docuimus auctoritate Quintiliani Lib. v. *Vt aduerſus Quintium Cicero, non hæc ſolum, ſed ipſam etiam prætextam demiſſam ad talos inſectatus eſt.* Hoc probat Rubenius, & à nobis recte obſeruatum, non it infitias. Sed male à nobis Plutarchum culpari ſubiicit. Hæc inter ſe pugnant. Si enim recte id cenſemus, non male à Plutarcho diſcedimus. Aut ille, aut nos errauimus.

Erraſſe nos inde arguit, quod non ſolum Plutarchus, ſed Cicero ipſe prætextam Tribunis abrogat. Interrogatione in Vatinium. *Sic enim ex te quæro: Tribunus pl. fuiſti? Seiunge te à Conſule. Collegas habuiſti viros fortes nouem. Ex his tres erant, quos tu quotidie dicebas de Cælo ſeruare, quos irridebas, quos priuatos eſſe dicebas. De quibus duos prætextatos ſedentes vides: te ædilitiam prætextam, quam fruſtra confeceras, vendidiſſe.* Igitur, ait Rubenius *Tribuni pl. non erant prætextati; ſed ſæpe exacto Tribunatu, prætextati fiebant, cum ad Ædilitatem, vel Præturam aſcendebant.* Hoc poſtremum verum eſt,

&

& vel ipſe Abrahamus vidit: ſed prius omnino falſum. Nihil enim repugnat, qui in Tribunatu fuerint prætextati, eoſdem in alio magiſtratu prætextam ſumpſiſſe. Quaſi qui Prætor prętextatus, in Ædilitate prætexta caruerit. Falſa eſt conſecutio, quia poſt Tribunatum prætextam ſumpſerunt, in Tribunatu ea caruiſſe. Vtrobique prætextati, ſed interiecto tempore; cum priuati eſſent, ſine prætexta fuerunt, quam nouo Magiſtratu reſumpſerunt. Quod clare indicant verba Ciceronis. Nam ex tribus illis collegis, quos in Tribunatu irridebat Vatinius, quos priuatos eſſe dicebat, duo iam magiſtratum adepti erant, ideſt ædilitatem: tertius Conſulatum, & omnes in prætexta rurſus erant, ipſe autem Vatinius Ædilatu excluſus, prætextam, quam in eam ſpem confecerat, vendiderat.

Sed quid reponet Quintiliano, qui purpuram ad talos demiſſam, prætextam vocat? *Ita explico* inquit Rubenius, *de Quintio, quem ait in Tribunatu, cuidam hominum generi pauliſper iucundiorem fuiſſe, ſed deinde, cum nempe magiſtratum adeptus erat, odio etiam ſuis illis ipſis fuiſſe, per quos in altiorem locum aſcenderat, ob arrogantiam nempe, & demiſſam ad talos purpuram?* Cui odio, vel potius riſui non ſit iſta explicatio? Satius eſt veteres ſcriptores non attigiſſe, quam ita interpretari. Sed Cicero exagitat, & in odium ibi vocat Quintium in ipſo eius Tribunatu, non autem in alio magiſtratu mores eius, arrogantiam, vultum, amictum, & demiſſam ad talos purpuram, in memoriam reuocando, etiamſi id Quintilianus diſerte non poneret. Cui, & Ciceroni, & rei ipſi malumus credere quam Plutarcho, non ſemel in rebus Romanis oſcitanti, vt iam non pauci, præcipue Seb. Conradus *de Quæſtura*, obſeruarunt, & nos facile oſtendere poſſemus, ſi huius operæ hic locus eſſet. Sed omnem æquam, & iniquam obloquendi occaſionem vndequaque Rubenius arripit.

Poſt multa colligit, id quod omnibus notum eſt: has controuerſias de tunicæ colore facile redigi in concordiam poſſe; *Alba enim tunica erant, ſed purpureis ſignis diſtincta*. Hoc etiam norunt, qui nondum ære lauantur: *& Senatorum quidem lato, equitum, & plebeiorum anguſtis clauis*. De plebeijs iam refutauimus. Neque eum adiuvat Plinius, cuius verba ſunt.

Lib.

Lib. IX. Cap. XXXVI. de purpura: *diſtinguit ab Equite Curiam, Dijs aduocatur placandis, omnemque veſtem illuminat*. Non purpura ſimpliciter diſtinguit ab Equite Senatum, ſed latior: & ſi anguſta communis etiam fuiſſet plebeijs, ſatis erat dicere, *diſtinguit ab equite, & plebe Curiam, vel à reliquis ordinibus*. Sed ab equite tantum, quia horum purpura anguſtior, Senatorum lata. *Omnem autem veſtem illuminat*, ſcilicet cui addebatur, vt Senatoriæ, & equeſtri tunicæ, prætextæ, palmatis, & pictis: non quod omnes omnino veſtes purpura diſtinguerentur, etiam cerdonum, & mancipiorum.

Non ſemper tamen tunicas fuiſſe albas contendit, ſed aliquas fuiſſe *melini coloris*: quia Photius Iuſtitiam producit tali tunica indutam. Nos de Romana tunica, & quidem virili quęrebamus: & matronarum quidem tunicas totas purpureas aureis ſegmentis ornatas libera ciuitate fuiſſe, aliarum varij coloris, ſatis oſtendimus. Præterea tnnicas ex lana Bætica non fuiſſe *melinas*, ſed *rutilas* facile oſtendere poſſemus, ſi omnia refutare animus eſſet, aut ſine ſtomacho cuncta poſſemus. Si enim *melinus* erat medius, vt ait, inter flauum & album, quomodo lanæ Bæticæ color, qui rutilus erat, melinus eſſe poterat? Ergo manum de tabula. Nam Pantagathi ſomnium de quatuor togæ coloribus, quibus Circi factiones diſtinguebantur reuocare quid attinebat? & lacernas eius factionis, cui quiſque addictus erat, colore ſumptas, alij antea docuerant.

Matronarum Romanarum tunicas clauis caruiſſe. Tunicæ Regillæ. De tunica Chriſti D. inconſutili fuſior diſputatio. Iſidorus Peluſiota, & Theophilactus explicati. Cap. XIII.

EXtra dubium eſſe ait Rubenius à matronis Romanis geſtatas tunicas anguſticlauias. Imò certum eſt, & indubitatum, non modo id non eſſe factum, ſed nec fieri quidem potuiſſe. Nam cum eruditorum conſenſu, & veterum auctoritate, matronarum tunicæ eſſent totæ purpureæ, vt paulo ſupra diximus, qua ratione ſigna illa, & notæ purpureæ in tuni- *Ad Cap. IX.*

Digitized by Google

ea eiuſdem coloris conſpicua eſſe potuerunt? Aureis tantum ſegmentis diſtinctæ erant, quo inſigni à ceteris mulieribus matronæ diſcernebantur, ideſt loris, ſiue faſcijs, inſtitiſque aureis, & quidem in extrema tunicæ ora, quas clauos appellare impropria locutio ſit, quamuis, & potuiſſe aureos clauos adſui non negemus, purpureos purpuræ veſti additos nemo dixerit.

Atqui tunicæ regillæ etiam geſtabantur, quæ albæ erant, & purpura diſtinctæ. Sed non fuiſſe illam communem matronarum tunicam, indicat Feſtus, ab eodem adductus. *Regillis tunicis albis, & reticulis luteis, vtriſque rectis, textis ſurſum verſus à ſtantibus, pridie nuptiarum virgines induta, cubitum ibant, ominis cauſa, vt etiam in togis virilibus dandis obſeruari ſolet.* Non igitur ſemper, ſed ea tantum die, ideſt pridie nuptiarum, boni ominis cauſa, induebantur, ſicut ephebi die togæ, virilis ſiue tyrocinii eas ſumebant. Idem Feſtus. *Recta veſtimenta, quæ patres liberis ſuis conficienda curant, ominis cauſa.* Communes matronarum tunicæ totæ purpureæ.

Regillarum, & rectarum tunicarum occaſione, ad tunicam Chriſti D. inconſutilem diuertit Rubenius, quæ ἐκ τῶν ὕφαντος δι' ὅλυ, *quæ deſuper contexta per totum*. Sed actum agit Rubenius: iiſdem enim fere argumentis, Salmaſij opinionem conuellit, quibus à nobis olim exploſa eſt: quanquam niſi tanti viri auctoritas præualeret, eo labore ſuperſedere potuiſſemus. Id totum diſſimulat Rubenius, ſolitus modo nominare, cum redarguit. Ait enim receptæ opinioni, cui Ferrarius adhæret, eam tunicam textam fuiſſe, non quidem in tela, ſed per acus longiores, vt ſubuculæ, & tibialia nunc reticulatim conficiuntur, illud obſtare, quod artificium hoc texendi veteribus fuerit incognitum, nec vlla eius mentio apud auctores inueniatur. Proinde inueniendam eſſe aliam rationem texendi, qua huiuſmodi tunica ἀῤῥάφως confecta ſit.

Id quidem à nobis poſitum eſt: ſed illud addidimus, etiamſi hoc artificium cognitum non fuerit, ſaltem ſine acu, ſolis manibus, ſurſum verſus texi potuiſſe, qualia nunc reticula & muliebres calanticæ fiunt; & ideo dici ἄνωθεν, deſuper, ideſt ſurſum verſus, & per totum, ideſt in orbem, & totam ſimul ſine

vlla

Digitized by Google

vlla ſciſſura, quæ acu committenda eſſet, contextam. Quod an fieri poſſit ſerio videamus.

Duplex apud veteres texendi ratio fuit vt Caſaubonus ad Baronium,& Salmaſius ad Hiſt. Auguſtam optime docuerunt. Prima & antiquiſſima, qua ſtantes mulieres texebant, ſurſum verſus, & in altitudinem: recentior, qua ſedentes, & deorſum. Primum texendi modum omnibus gentibus fuiſſe vſitatum, præterquam Ægyptijs narrat Herodotus Lib. II. Ægyptii deorſum verſus texebant, qui tramam trudebant in inferiorem partem, ſiue ad pectus trahebant. Apud ceteras enim gentes, cum trama infra eſſet, à ſuperiori parte texebant, & ſic trama, per ſpatham, ſurſum impellebatur, & trudebatur. Contrario modo Ægyptii, ſcilicet vt nos hodie ſolemus, deorſum, ſiue ad pectus tramam pectine trahebant, & ſic ab inferiori parte, ſiue deorſum tela texebatur. Ita textura quæ fiebat ſurſum verſus, ſiue in altitudinem, nonniſi à ſtantibus conficiebatur, nec aliter poterat: Ægyptii vero, qui contrario modo, ſcilicet vt nos texebant, id ſedentes faciebant.

Addit Salmaſius, antiquo illo modo, quo ſtantes ſurſum verſus texebant, non pectine, ſed ſpatha lignea telam percuſſam: vt inter veterem, & nouam telæ texendæ rationem, illud diſcrimen eſſet, quod antiqui ſtantes, tramam ſurſum impellerent,& quidem ſpatha, recentiores ſedentes,tramam deorſum, ſiue ad pectus pectine attraherent, qui mos ab Ægyptiis poſtea ad Græcos, & Romanos, ac noſtram denique ætatem tranſiit.

Hæc neceſſario præmittenda erant, vt inſignis de tunica inconſutili Domini locus Iſidori Peluſiotæ Epiſt. lxxiv. intelligeretur, in quo explicando multum laborat Caſaubonus, nec multum proficit. Iſidorus igitur cum Chryſoſtomo conſentiens, illam tunicam peculiari artificio hominum Galilæorum fuiſſe confectam: poſtquam dixit de eiuſdem veſtis vilitate, qua ſoli pauperes Galilæi vterentur, hæc adiicit. *καθ' ὓς καὶ μάλιστα τὸ τοιοῦτον γένεσθαι ἱμάτιον, τέχνῃ τινὶ, ὡς αἱ στηθοδεσμίδες, ἀνακρουστὸν ὑφαινόμενον.* Quæ ſic vertit Caſaubonus. *Apud quos vel maxime indumentum eiuſmodi ſolet fieri, & arte quadam texi, pectinem retrorſum impellendo, vt fit in faſcijs pectoralibus.*

ralibus. Non mirum eſt viſum eſſe Caſaubono peculiarem modum texendi *ἀναχρυσοὶ ὑφάνειν, retrorſum texere*. Nam cum duplicem, de qua diximus texendi rationem attuliſſet, tramã, aut ſurſum impellendi, aut deorſum, vt Aegyptij, addit, *alij antrorſum tramam impellebant: Palæſtini in hoc vili genere veſtis retrorſum*. Hoc quid ſit eruditis cogitandum relinquit. Quod difficultatem hæc hiſtoria non videatur ſoluere, neque etiam exemplum, quod affert de faſciis pectoralibus, quod nihil ſimile faſciæ anguſtæ habeant, cum integra tunica manuleata.

Sed ſi fas eſt à viro illo incomparabili, & Græcarum literarum callentiſſimo diſſentire, *ἀναχρυσοὶ*, non eſt retrorſum, ſed ſurſum verſus tramam impellere, neque ab antiquiſſimo illo more texendi diſtinctum, eſtque quod ait Euangelium, deſuper, ſiue *ἄνωθεν*: neque pectine id fieri potuit, & hoc vno à communi illo modo ſurſum texendi diuerſum, quod *δι᾽ ὅλου*, ideſt *per totum* confectum erat. Nihil aliud igitur indicat Peluſiota, quam fuiſſe peculiarem texendi rationem Palæſtinis, ſurſum verſus tramam impellendo, vt fit in faſciis pectoralibus. Nam quod ait Caſaubonus, faſcias pectorales nihil ſimile habuiſſe cum integra tunica manuleata. Quod ad tunicam manuleatam attinet, vtrum talis fuerit Chriſti D. non ita certum eſt, etiam ſi illud Nonnus innuat, cum tunicæ manuleatæ apud Romanos infames fuerint, ſicuti talares, & vt fuerit, hoc ſimile habebant *αἱ στηθοδεσμίδες*, ſiue faſciæ pectorales, quod ſurſum verſus texerentur, ſicut illa tunica confecta erat peculiari Palæſtinorum artificio: cum alia veſtimenta tramam deorſum impellendo texerentur.

Clare totum hunc morem explicat Theophilactus, licet hoc non videatur Caſaubono: nec videri poteſt ex eius verſione. Sic ille. *Ἀλλοὶ φασιν, ὅτι ἐν Παλαιστίνῃ ὑφαίνουσι τοὺς ἱστοὺς οὐχ ὡς παρ᾽ ὑμῖν, ὄντων ἄνωθεν τῶν μίτων καὶ τοῦ στήμονος, κάτω δὲ ὑφαινομένου τοῦ πανίου, καὶ οὕτως ἀναβαίνοντος. ἀλλὰ τοὐναντίον μὲν εἰσιν οἱ μίτοι, ἄνω δὲ ὑφαίνεται τὸ ὕφασμα.* Hoc eſt ait Caſaubonus. *Alii dicunt, quod in Palæſtina telas, non quemadmodum apud vos texant, vt fila ſtamenque ſint in parte anteriori, pannus in poſteriori parte texatur, & ſic in anteriorem partem pergat: ſed*

con-

contrarium hic fit, vt in poſteriori parte ſint fila, in anteriore vero parte tela texatur. Sic ſic vertamus, vere vt ait Caſaubonus hæc explicatio voci ἀνακρουστὸν non bene conuenit. Sed haud dubie ita verba latine reddenda ſunt. *Alii dicunt quod in Palæſtina telas, non quemadmodum apud vos texant, vt fila ſtamenque ſint in parte ſuperiori, trama in inferiori parte texatur* (πηνίον enim non eſt *pannus*, ſed *trama*) *& ſic pergat, nempe deorſum trahatur* (qui mos Ægyptiorum) *ſed contrarium hic fit, vt in inferiori parte ſint fila, ſiue ſtamen, in ſuperiori vero tela texatur*, ideſt trama ſtamine immittatur, & ſurſum verſus texatur, quod eſt vere ἀνακρουστὸν *ſurſum verſus*, ſiue ἄνωθεν, ideſt deſuper contextam. Ita ſententia liquida eſt, & Iſidorum recte planeque explicat Theophilactus. Ille ἀνακρουστὸν hic ἄνω ὑφαίνεται, quod idem eſt, & bene conuenit.

Peculiaris igitur texendi ratio Palæſtinis, quod cum ceteri Ægyptiorum iam paſſim vulgato, ita texerent, vt tramam deorſum, ſiue ad pectus, pectine attraherent, illi ſurſum verſus, ſiue deſuper texerent. Quæ vt recte ſe habent, ita nondum difficultas exhauſta eſt. Nam cum ſurſum verſus texendo, trama ſiue ſubtemen, pectine non impelleretur, ſed ſpatha lignea, in faſciis pectoralibus, & tunica integra, ſiue per totum, & in orbem contexta nullus ſpathæ locus eſſe potuiſſe videtur; ergo reſtat, vt vel acubus longioribus, quod hodie fit, aut ſolis manibus, ſine vllo inſtrumento hæ conficerentur. Illud non admittitur, quod talis artificii nullus veterum meminerit, ergo vltimum potuiſſe fieri credibile eſt.

Id ex loco Galeni ad Thraſibulum quem adducit Caſaubonus elici poſſe videtur, docentis varias eſſe artes, quæ licet operationes admodum diuerſas habeant, in ſumma tamen propoſiti conueniunt, atque adeo artis eiuſdem partes diuerſæ cenſeri debeant. Nam cum Galenus eo loco dixiſſet, texere, nihil aliud eſſe, quam ſtamen, & ſubtemen, ſiue tramam implicare, & inter ſe miſcere: idque fieri, non in ea ſolum arte, quæ textoria, & hyphantice dicitur, nam & ſartores, ſiue ſarcitores idem efficere: ſubiicit, potuiſſe initio aliam rationē excogitari, texendi veſtes, *vel quomodo* inquit, *reſarciuntur lacera veſtes* (quod eſt ſpecies textoriæ) *vel quo pacto viminea*

F 2 *Opera*

opera nectuntur, *vt quali*, *ſporta*, *retia*. Sed quia iſtæ rationes texendi, plus multo temporis deſiderarent, propterea texturam eſſe inuentam, quæ exercetur per lignum textorium, ſiue liciatorium.

Si igitur & vaſa viminea, vt quali, ſportæ, fiſcellæ, & retia, ſine vllo inſtrumento, pectine, vel ſpatha texebantur, vt hodie vaſa viminea texuntur, ſi faſciæ pectorales, calanticæ, & reticula tota ſimul ſiue per totum conficiuntur, cur non & tunica illa à Palæſtinis eodem modo texi potuit? Imo confectam res ipſa docet. Nihil enim aliud faſcias pectorales fuiſſe crediderim, quam breues & anguſtas tuniculas, pectus & dorſum tegentes, quales noſtræ interulæ & ſubuculæ, quæ ex lana, goſſypio, & ſerico conficiuntur, licet illæ manicis caruerint.

Euthymius ſcribit, Chriſti tunicam fuiſſe à ſuperioribus partibus contextam, *veluti ſunt*, inquit, *apud nos*, *capitis*, *aut pedum hiemalia operimenta*. Quæ perperam Caſaubonus feltra, ſiue coactilia, & impilia interpretatur. *Nam non potuiſſe illa operimenta eſſe coactilia ſiue feltra* paulo poſt fatetur, *quomodo enim dicerentur*, *in ſuperioribus contexta?* cogitur ibi lana, non texitur. ergo non coactilia ſed vere texta erant, quod aperte declarat, aut per acus longiores, vt nunc fit, aut ſi illud artificium nondum cognitum, ſolis manibus confecta, & quidem à ſuperiore parte incipiendo, & in orbem, ſiue per totum texendo. Talis igitur tunica Chriſti inconſutilis, deſuper contexta per totum. Talis & tunica talaris Pontificum Hebreorum vt ex Ioſepho oſtendit Rubenius Lib. III. Antiquit. Cap. VIII. ἔςι δὲ ὁ χιτὼν ἔτος ὐκ ἐκ δυοῖν περιτμημάτων, ὥς τε ῥαπτὸς ἐπὶ τῶν ὤμων εἶναι, καὶ τῶν παρὰ πλευράν. φάρσος δ' ἐν ἐπιμήκει ὑφασμένον. *Hæc tunica non conſtat è duabus plagulis ſiue ſegmentis, vt ſuturas habeat in humeris ac lateribus. Eſt vero tela in longitudinem texta.* Quæ ſi vera ſunt, non fuit illud peculiare artificium apud Palæſtinos, ſed Hebrȩis vulgare: & Chriſti D. tunica ſimilis Pontificiæ. Sed poſtrema verba. Φάρσος δ' ἐς ἐπιμήκει ὑφασμένον. *Eſt vero tela in longitudinem texta*, peſſime vertit: vertenda erant. *Eſt vero inuolucrum, ſiue velamen in altitudinem, ideſt ſurſum verſus textum*. Nam φάρσος non telam proprie ſignificat, ſed velamen ſiue amictum rotundum, ita

ap-

appellat idem Ioſephus alibi, & clauſum, quod hominem inuoluebat, qualis illa tunica erat: nam omnis tela in longitudinem texebatur. Hic autem *ἐς ἐπιμήκει* eſt in altitudinem, ſiue in altum, hoc eſt ſurſum verſus, qualiter illa tunica texebatur vt diximus; & ea vox etiam proceritatem, ſiue corporis altitudinem ſignificat.

Quod vero Rubenius cenſet, tales etiam fuiſſe tunicas rectas Romanorum die tyrocinii, & Regillas ſponſarum, non ita facile id doctis perſuaſerit. Fuiſſe quidem à ſtantibus ſurſum verſus textas, & ideo rectas appellatas, & boni ominis cauſa eo die ſumptas in confeſſo eſt apud omnes: ſed quod fuerint rotundæ, & clauſæ, non ex duabus plagulis conſutæ vt communes, id vero inauditum eſt, & nemo veterum prodidit: certe id non diſſimulaſſet Feſtus & alij, qui tantum earum telam a ſtantibus in altum textam memorarunt. Quod ſi fuiſſent, & ipſæ inconſutiles, iam illud artificium non Palæſtinis modo, ſed Iudæis omnibus, & Romanis fuiſſet cognitum, nec tantopere viris doctis laborandum fuiſſet, vt indicarent, qualis tunica Domini inconſutilis, ſi tales Romanorum tyronum rectę, & ſponſarum regillæ fuiſſent. Imo & Græcorum tunicæ *ὀρθοστάδιοι, ὑπέχομμα*, ideſt inciſuram non habentes, vt explicat Rubenius, & inconſutiles erant. Sed *ὑπέχομμα* apud Heſychium, eſt cingulum ſiue cinctura, qua tunicæ rectæ, ideſt recte cadentes carebant, ducta translatione ab inſectis animalculis, quæ ab ea parte qua inſectionem habent, veluti cincta videntur, ſiue quod ait Salmaſius, graciliora apparent, & cincti diſcinctis graciliores videatur; tunicæ illæ rectæ cincturam non habebant.

Hæc paulo fuſius ad Iſidorum, & Theophilactum explicandum, & noſtram opinionem tuendam adſtruximus, ne deinceps quæratur quale illud artificium fuerit in tunica *ἄῤῥαφως* conficienda.

Nec

Nec mulierum, nec virorum veſtibus apud Græcos clauos additos. Nulli claui albi fuerunt. Veſtis ſtragula lectorum non hominum. Nomina pallijs intexta. Cap. XIII.

Ad Cap. X.

QVidquid vnquam de purpura apud Græcos, & Latinos ſcriptores Rubenius repperit, totum id ad argumentum trahit, atque inde clauos veſtium procudit, & muliebres quidem veſtes apud Græcos anguſtis clauis ornatas cenſet, quia Ariſtophanes inter ornatum muliebrem τὸ παρυφὲς enumerat. Sed tam παρυφὲς vt dictum eſt, quam παραλουργὸν, nihil aliud ſignificat, quam veſtem purpura intextam, vel prætextam, & quidem per totum, cum claui tantum ad pectus eſſent, vt ipſe fatetur, & vt demus παρυφὲς de clauis intelligendum, vnde nam clauos fuiſſe anguſtos, non autem latos colligit? Ita apud Siracuſanos lege ſancitum ne fœminæ portarent veſtes ἐχούσας πορφυρᾶς παρυφὰς purpura intextas. Illud Apuleii de Hippiæ interula: *habebat indutui ad corpus tunicam interulam tenuiſſimo textu, triplici licio, purpura duplici* non de duobus clauis accipiendum, ſed aut de duplici purpuræ genere, vt diximus, vel quod tunica illa texta erat ex triplici licio, ſiue trimita, duobus purpureis, altero albo.

Non à mulieribus modo Græcis, ſed etiam à viris clauatas veſtes geſtatas adiicit, hoc tamen diſcrimine, quod lautiorum claui purpurei eſſent, reliquorum albi. Hoc quoque non minus ineptum eſt, quam à matronis Romanis geſtatos clauos in tunica ſiue ſtola, quæ tota purpurea erat: quomodo enim claui purpurei in veſte eiuſdem coloris conſpici poterant? Ita cum Græcorum, ſicut & aliarum fere gentium veſtimenta vulgo fuerint alba, qua demum ratione claui albi, in alba veſte inſignes eſſe potuerunt? Atqui Alexander teſte Plutarcho de Antipatro dicebat, ἔξωθεν λευκοπαρυφός ἐςι, τὰ δὲ ἔνδον ὁλοπόρφυρος. *Extrinſecus* inquit Rubenius *veſtes habet albis clauis ornatas, intus vero totus purpureus eſt.* Nihil hic de clauis, ſed λευκοπαρυφὸς eſt veſtibus albis, ſiue ex lana alba textis, indu-

tus

tus, intus totus purpureus.

Futile magis argumentum eſt, quo clauos Græcorum pallijs additos contendit: quod Athenæus Lib. v. ſcribit de Athenione, qui tyrannidem inuaſerat, ἐπ' ἀργυρόποδος κατακομίζεται φορείυ, καὶ πορφυρῶν ϛρωμάτων, *qui prius in tribonio purpuram nunquam viderat, in purpureis ſtragulis, ſella argenteis pedibus ſubnixa portabatur.* Nullum hic pallium, ſed tantum ſtragula veſtis purpurea, qua & lecti, & puluini in lectica inſternebantur, quo ſenſu ſtragula veſtis ſemper à latinis ſumitur, nunquam pro indumento: Quanquam idem ſentiat Caſaubonus, & perperam de clauis interpretetur, qui vt toties diximus, in veſte purpurea conſpicui eſſe non poterant.

Quia vero Caſaubonus dixerat clauos in veſtibus σημεῖα dictos eſſe, quod rectum eſt, affert locum Suidæ ζιβωνοφόρος, ὁ φορῶν ϛολὴν ἔχουσαν σημεῖα ὡς Γραμμάτια, *gerens veſtem habentem ſigna, veluti literas.* Quod vt concedamus de literis, & huiuſmodi notis, præcipue inferiori æuo veſtibus intexi ſolitis: ita tribonio viliorum hominum trito, ac lacero palliaſtro, notas purpureas inditas credere non poſſumus. Et ſi hæc σημεῖα, oris veſtium ac lacinijs intexebantur, eademque claui fuerunt, ſequitur clauos non ad pectus ſolum, ſed in extrema ora attextos, & ita clauatam & prætextam veſtem eandem fuiſſe.

Porro etiam nomina quandoque pallijs immiſſa præter Vopiſcum, docet Plinius Lib. xxxiii. Cap. ix. de Zeuxi. *Opes quoque tantas acquiſiuit, vt in oſtentatione earum Olympiæ, aureis literis in palliorum teſſeris, intextum nomen ſuum oſtentarit.* Carolus Datus Vir longe doctiſſimus, atque humaniſſimus, cum præclarum Opus de vita veterum Pictorum, moliretur, quo magnis illis artificibus immortalitatem largitus eſt, quam ab operibus iniuria vetuſtatis victis, conſequi non potuerunt: quid de his Plinij verbis ſentirem amice quæſiuit, quod me aliquam in eo ſcriptore operam collocaſſe ſciret.

Reſpondi tunc id quod erat, mihi ſuſpectum hunc locum, ac prope depoſitum viſum eſſe: ea præcipue ratione, quod cũ pallium Græcorum, vt & cetera veſtimenta ex lana, albo colore vulgo eſſent, ſatis capere non poteram, quænam illæ teſſeræ

ſeræ in pallio eſſent, quarum nemo veterum meminiſſet, nec quomodo literæ ac nomina vulgari pallio intexi poſſent; Cum præterea Plinius *palliorum*, non *pallij* dicat, plura enim pallia geſtata nemo dixerit: nec magna opum oſtentatio videbatur, ſi in palliorum teſſeris nomen aureis literis inſertum fuiſſet.

Sed poſtquam eruditiſſimam diſſertationem eius beneficio accepi, & rem totam accuratius perpendi, non inuitus ipſius ſententiæ accedo: cum pallium commune album eſſet, ac ſine vllis ornamentis, aut ſignis, potuiſſe pictorem illum, quæſita meritis ſuperbia inflatum, faſtu quodam, atque opum inani oſtentatione, cum pallio purpureo, cuius teſſeris nomen eius aureis literis, intextum, aut Phrygionis opere pictum eſſet, Olympicis incedere.

Idque vt facilius credam facit Ælianus qui Lib. IV. Cap. XI. variæ hiſt. etiam in Parrhaſio cultus inſolentiam notat, ὅτι μὲν πορφυρίδα ἐφόρει: veſtem purpuream ferebat, quæ vox tam de pallio, quam de chlamyde accipi poteſt. Præterea vſum tradit ſcipione, aureis clauiculis diſtincto, & aureis fibulis calceamentorum ligulas conſtrinxiſſe. Quod confirmat Athenæus Lib. XII. cum ait eundem χρυσοῖς ἀνασπαστοῖς, *aureis habenis calceorum anſas adſtrinxiſſe*. Quæ in eo licentia non minus notabilis, quam Zeuxis nomen pallij teſſeris, literis aureis inſcriptum. In eo tamen adhuc hæreo, cur Plinius, *palliorum* dixerit, non pallij: niſi forte ad maiorem oſtentationem, plura habuit pallia diuerſo artificio eundem luxum teſtantia, quæ ſubinde mutaret, vt Criſpinus apud Iuuenalem. *Tyrias humero reuocante lacernas*.

Vt ad Rubenium redeamus extrema X. capitis verba corrupta librarij culpa crediderim. *Ita gromatias gruma vocatur, quæ linea alba tranſuerſa præcingitur vt Plinius*, & pro gruma, *gemma* legendum eſſe. Cum tamen in ipſa Capitis epigraphe legatur *Grammaticis gruma*, fœdiore menda, pro *Grammatias, gemma*.

De

De lato clauo. Vnum tantum in tunica Senatoria fuiſſe, falſo adſtrui. Herodianus explicatus. *Cap. XIV.*

QVæ de lato clauo hic afferuntur, quem Græci πλατύσημον vocant trita ſunt, & pervulgata. Illud plane novum, vnum tantum clavum fuiſſe, & quidem alterum ab anteriore parte, à poſteriore alterum. Non igitur vnus, ſi hoc verum eſſet. Sed nullos retro clauos fuiſſe ſupra diximus, quod nemo veterum id prodidit, quodque fruſtra poſitus fuiſſet, cum pars illa tunicæ poſterior, toga, aut lacerna tegeretur; ſub qua clavus ille latuiſſet. Ad quid igitur appoſitus? *Ad Cap. XI.*

Sed fuiſſe vnum tantum in anteriore parte, vt comprobet, plura ſcriptorum loca adducit, quæ eodem recidunt, & vno verbo facile ſolvuntur. Iuven. Sat. 1.

Quid confert purpura maior
Optandum?

Eſt quidem ibi *purpura maior* laticlauia tunica: non tamen de vno tantum clauo, ſed de pluribus intelligi poteſt, *purpura*, pro clauis purpureis, quotquot illi fuerint. Et hic, & in alijs ſcriptorum locis ſingularis, pro numero plurium per tropum. Vt *Romanus prælio victor: & hoſtis habet muros*. Idem ſenſus Luciani in Demonacte. *Cum vidiſſet quendam* ἐπὶ τῷ πλάτει τῆς πορφύρας, *ſuperbientem latitudinem purpuræ*, quæ ſcilicet in clauis. Eodem modo Quintil. Lib. VIII. Cap. V. *Porro vt affert lumen clavus purpuræ loco inſertus, ita certe neminem deceat intexta pluribus notis veſtis.* Nam ſi duo, aut tres claui in vſu fuiſſent, quod incertum eſt, ſi quis recepto numero plures addidiſſet, ſiue plures clauos tunicæ inſeruiſſet, rem indecoram feciſſet. Apud Plin. *purpura latior*, ſunt claui purpurei eodem tropo quo ſupra dictum eſt. Ita & Suetonius tradit *Auguſtum vſum togis, neque reſtrictis, neque fuſis, clauo nec lato, nec anguſto*, ideſt tunica laticlauia, quæ etiam *latus clavus* ſimpliciter dicebatur, licet plures clauos haberet. Horat.

Latum demiſit pectore clavum.

G ideſt

ideſt tunicam laticlauiam, quæ cum non cingeretur cadebat in pectus; & ideo recte Acron exponit *Τοὶ κολωβίωνα*, ideſt *tunicam ſine manicis, in qua purpura, quæ extenditur in pectore Senatorum*. Nam tunicam illam ἁπλῶς *latum clavum* appellatam manifeſte docet Suetonius de Cæſare. *Vſum lato clauo ad manus fimbriato, nec vt vnquam aliter, quam ſupra eum cingeretur*, ideſt tunica contra morem manuleata, & cum fimbriis: niſi quis putet, clauos, qui in pectore vſque ad manus extenſos, vel manicis inſertos fuiſſe.

Neque Silius Lib. III. ait tunicam unico clauo diſtinctam

Diſcinctis mox thura dare, atque ex lege parentum
Sacrificam lato veſtem diſtinguere clauo.

Idem enim tropus eſt, *pro latis clauis*, neque unus clavus, ſed plures veſtem diſtinguunt. Sed Martialis contrarium potius indicat *Et lato variata mappa clauo*

Quomodo enim vno tantum clauo mappa variari potuerit, ipſe viderit, qui melius hunc locum prætermiſiſſet. *Sed optime omnium*, inquit *Herodianus hoc declarat L. IV. cum de Heliogabali ſacrificijs agit*. Ait enim *exta victimarum, & aromata intra lances aureas, capitibus impoſitas geſtatas eſſe, à præfectis exercituum, & ab alijs ſumma dignitate præditis:* ἀνεζωσμένοι χιτῶνας ποδήρεις, καὶ χειριδωτὰς νόμῳ Φοινίκων ἐν μέσῳ φέροντες μίαν πορφύραν. *Succincti* (non induti) *tunicas talares, ac manuleatas, Phœnicum more vnam in medio purpuram habentes*. Si præfecti exercituum, & ſummis magiſtratibus præditi fuiſſent in tunica laticlauia communi, nihil erat quod Herodianus diceret, more Phœnicum indutos fuiſſe. Sed illi in peregrino ac barbaro veſtitu erant more Phœnicum ſacrificantium, & duo quidem cōtra Romanum morem in eorum cultu notauit: quod tunicas talares, & manuleatas, quæ Romæ infames erant, quodque eædem tunicæ ſolam purpuram in medio haberent more Phœnicum. Nihil hic de tunica laticlauia, ſed de ſacrifica Phœnicum veſte, & fruſtra Herodiani auctoritate nititur.

Sicut enim Reges Perſarum ita tunicam purpuream geſtabant, vt in medio intextum album haberet: ita & ſacrificuli in Phœnicia albam tunicam geſtabant, quæ in medio purpurâ erat diſtincta. Sed quid opus eſt verbis, ſi Varro totam hanc ſen-

ſententiam euertit? Lib. VIII. de L. L. *Nam ſi quis tunicam in vſu ita conſuit, vt altera plagula ſit anguſtis clauis, altera latis, vtraque pars in genere ſuo caret analogia.* Quid hiſce reponit Rubenius? Ait, aut de tunica anguſticlauia locum intelligendum, cuius vna plagula latioribus, quam altera clauis diſtincta ſit. Sed cur non de laticlauia à nobiliori parte? Vel eadem tunica erit laticlauia, & anguſticlauia. Sed communi Criticorum more quod non placet, corrigit, *vt altera plagula ſit anguſtis clauis, altera lato*, aut ex Scioppij editione, *altera plagula ſit anguſti claui, altera lati:* vtcunque non vnus, ſed duo claui fuerint; & Varronem de anguſticlauia, non de laticlauia locutum, docendum erat. In media igitur tunicæ parte, tam lati, quam anguſticlaui inſuti fuerunt: nam anguſtos ad latus dextrum, & ſiniſtrum poſitos merum commentum eſt, quod ſupra exploſimus.

Ceterum licet τὰ μεσοπόρφυρα apud Iſaiam Cap. III. Septuaginta tranſtulerint, teſte Hieronymo, *tunicam clauatam purpura*, cum Symmachus *faſciam pectoralem*: ita μεσόλευκον tunicam Regum Perſarum nemo *lato clauo diſtinctam*, dixit, & *clauos illos albos* fuiſſe, ſed tantum vt Curtius, *purpurea tunica medium album intextum*, qualiſcunque eius forma fuerit, rotunda, an quadrata, recta, an tranſuerſa. Quod autem veteres ita clauis vterentur, vt alij magis aut minos laxos, vel reſtrictos gererent, quod de Auguſto Sueton. tradit, id ſatis pridem à doctis demonſtratum eſt.

Oraria: Stola: ſemicinctia, ſudaria. Non à Senatoribus tantum, ſed vulgo vſurpata. Cap. XV.

Recte quidem Rubenius ſtatuit faſcias, quæ in ſtatuis poſterioris æui cernuntur, quæque ſiniſtrum humerum tegunt, & ſub brachium dextrum deſcendunt, non eſſe clauos. *Ad Cap. XIII.* Non ſolum quia vt ille ait, ſi fuiſſent claui ſpectarentur etiam in ſtatuis togatis antiquioribus, cum ferme tantum viſantur in illis, quæ poſt Conſtantinum poſitæ ſunt. Sed quia nulli vnquam in togis claui fuerunt, & ſi fuerint faſciæ *claui* dici non

poſſunt, contra quam idem cenſet, qui longas illas faſcias purpureas in trabea inſtar trabium diſcurrentes, *clauos* vocat. Fuiſſe ergo *oraria* eidem aſſentimur, quæ non tantum à Senatoribus, ſed promiſcue geſtabantur: quorum ſpeciem in Diaconis ſpectari in iis, quæ hodie *ſtolæ* appellantur, ſicut in ſacerdotibus eadem forma, & materia, licet diuerſo modo geſtentur. Nam in his de collo ſuſpenſa ſtola decuſſatim in pectus deſcēdit, in Diaconis vero, ſiniſtro humero impoſita, dextro brachio ſubmittitur. Concilium Toletanum IV. *Ergo orarium oportet Leuitam geſtare in ſiniſtro humero, propter quod orat.* Sic Chryſoſt. in liturgia, ſic ceteri *orarium* vocant.

Sed non ſatis percipio cur hæc *oraria* tantum à Senatoribus geſtarentur, vt ex Gloſſis Baſilicon indicat Rubenius. Ὀδονάρια καὶ ὀδόνια ὑφάσματα ἐπιμήκη, ἃ καὶ ὠράρια παρά τισιν λέγονται, ταῦτα δὲ οἱ εἰς παλάτιον εἰσιόντες συγκλητικοὶ ἐπιφερόμενοι ἐν αὐτοῖς καὶ ἀπεμύττοντο, καὶ ἀπέπτυον. *Odonaria, & Odonia ſunt panni longi, qui & Oraria dicuntur à quibuſdam; Hæc fere, qui in Palatium ibant Senatores gerebant, illiſq, vtebantur ad emungendum, & expuendum.* Cur enim ſoli Senatores *Oraria* geſtabant? Nunquid ceteri, quibus eorum ius non erat digitis, aut cubito emungebantur? Illud mirum magis, quod Senatoribus licebat, non licebat Conſulibus: vt ex Theophilacto in Acta Apoſtol. Cap. XIX. docet Rubenius. Σουδάρια, καὶ σιμικίνθια λινοειδῆ εἰσιν ἀμφότερα, πλὴν τὰ μὲν σουδάρια ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπιβάλλεται, τὰ δὲ σιμικίνθια ἐν ταῖς χερσὶ κατέχουσιν. οἱ μὴ δυνάμενοι ὠράρια φορέσαι. οἷοί εἰσιν οἱ φοροῦντες ὑπατικὰς στολάς, πρὸς τὸ ἀπομάττεσθαι τὰς ὑγρότητας τοῦ προσώπου. *Sudaria, & ſemicinctia linea ſunt vtraque, ſed ſudaria quidem capiti imponuntur, ſemicinctia vero in manibus tenent, qui non poſſunt oraria geſtare, quales ſunt qui ferunt Conſulare veſtes, vt abſtergant humores faciei.* Cur Senatoribus tantum orariorum ius eſſet, cauſam adhuc quæro. Deinde aut eadem res fuit, aut non admodum diuerſa, *Orarium, ſudarium, & ſemicinctium:* omnia ex lino, vt Græcorum ὀδονάρια καὶ ὀδόνια, & in eundem vſum. *Orarium* non ab orando, ſiuæ prædicando, vt in Concilio Toletano, ſed quo os, ſiue facies, ac narium excrementa tergebantur: *ſudarium* à ſudore: *ſemicinctium*, quod lintea

erant,

erant, ſiue inſtitæ latiores, dimidiam *cincti* ſpeciem referentes. De *cincto* alias dictum, quale hodie eſt mulierum, & operariorum linteum, quod in anteriori parte præcingitur, *Grembiale, & ſcheggiale* Italis dicitur, à gremio, & coxis, & *Trauerſa*. Cum igitur eadem res fere fuerint *Oraria, & ſudaria, & ſemicinctia* de Senatoribus, & Conſularibus Græci illius commentum eſſe putamus.

Sed de his omnibus multa egregie diſputauit Caſaubonus ad illa Vopiſci. *Ipſumque primum donaſſe Oraria populo Rom. quibus vteretur populus ad fauorem.* Scilicet fuiſſe veteribus, vt hodie quoque linteamina quædam parua ad munditiem corporis, vſus magni, & multiplicis. *Sudaria, ſemicinctia, oraria* & quorum vnus meminit Arnobius, *muccinia.* Semicinctia vt nomen indicat, & teſtatur Martialis inuenta, vt ijs ſe præcingerent, vel cum lauarent in balneo, aut gymnaſtæ operam darent, vel cum miniſtrarent. Nam præcinctos miniſtraſſe ex Suetonio notum de Caligula. *Quoſdam ſummis honoribus functos, cananti, modo ad pluteum, modo ad pedes ſtare ſuccinctos linteo paſſus eſt, inſtar miniſtrorum.*

Poſtea etiam ad alia ſemicinctijs vſos eſſe idem obſeruat: notumque ex Actis Apoſtolorum Cap. xix. de Paulo. *Virtuteſque non modicas faciebat Deus per manum Pauli, itaut etiam ſuper languidos deferrentur à corpore eius ſudaria, & ſemicinctia, & recedebant ab eis languores.* Vtraque vox latina, vt aliæ plurimæ Græco ſcriptori vſurpatæ. *Sudarium* linteolum, quo manantem ſudorem tergebant. Hinc apud Quintilianum Lib. vi. *Vatinius reus reprehenſus, quod candido ſudario frontem tergeret, ille, quamuis reus panem candidum edo.* De ſemicinctijs S. Ambroſius in hymno SS. Geruaſij, & Protaſij.

Vetuſta ſecla vidimus
Iactata ſemicinctia
Tactu, & vmbra corporum
Ægris ſalutem redditam.

Eodem vſu *Orarium* ab ore, linteolum tergendo ori paratum, quod auctor etymologici, & Balſamo appellant ἐκμαγεῖον τȣ̃ προσώπȣ, orarium latinis dictum, & Prudentius.

Hic ſui dat pignus oris, vt ferunt orarium

Fuiſſe

Fuiſſe autem *Oraria* ad modum faſciarum longiuſcula probat Caſaubonus ex Auguſtino de Ciuit. L. XXII. C. VIII. vbi de eo loquens, cui oculus in maxillam fuſus erat. *Tunc*, ait, *ſicut potuit, oculum lapſum, ac pendentem loco ſuo reuocatum ligauit orario*. Nec longa modo, ſed etiam lata fuiſſe ex Vet. Interprete Iuvenalis, qui flammeum, quo nubentes velabantur, *orarium* interpretatur; omnino qualia ſunt noſtra linteola, quæ à facie, *fazzoletto* appellantur, Inſubribus *pannuli*, ſiue *pannetti* dicuntur.

Ab ore igitur *Orarium:* nec audiendus Salmaſius, qui à ſegmentis vel loris, & inſtitis, quæ ad *oram* veſtis adſuebantur *oraria* dicta exiſtimat, ab ipsâ veſtis orâ. Nam illa ſegmenta, & limbi, anguſti erant & vt fuerint latiores, vſum orariorum præſtare non poterant abſtergendo ſudori, & emungendis naribus, ad quod oraria inſtituta, & inde dicta. Ita & *faciolium* non à facie, ſed à faſcia, quaſi faſciolium dictum idem putat, acutè magis quam vere. Et ideo ſubijcit, ſe non repugnare, quod Græci προσώπου ἐκμαγεῖον interpretantur, non *ab ora*, ſed ab *ore* dictum, ad ſudorem detergendum, ſicut χειρεκμάγιον.

Vere quidem Caſaubonus ſtatuit huiuſmodi *oraria* primum populo Romano data ad fauorem, vt ijs iactatis in Circo ſignũ fauoris ederetur. Quod autem ſubiicit ante Aurelianum hoc idem toga factum eſſe, nondum inductis orarijs ad fauorem, nequaquam verum eſt, cum potius contrarium ex verbis Ouidij eliciatur.

Fauimus ignauo, ſed eum reuocate Quirites
Et date iactatis vndique ſigna togis.
Et reuocant: at ne turbet toga mota Capillos
In noſtros abdas te licet vſque ſinus.

Non enim iactatione togæ ſigna fauoris dabantur: ſed contra, ignaui agitatores reuocabantur: vt manifeſto verba declarant. Erat igitur illa potius exploſio quam fauor. Neque vero tantum laciniam togæ ſiue inſtitam in eo negotio motitabant, vt vult Salmaſius, ſed togæ ſinum concutiebant.

Dia-

Diaconorum Orarium, & ſemicinctium, ſiue ſtola. Orarium Doctorum, & Magiſtratuum. Capuzzo Beca. Almutia. *Stola Venetorum.* *Cap. XVI.*

VT ad *Oraria* redeamus, ea vulgo geſtata, in vſum poſtea ſacrorum conceſſere, & ſecutis temporibus non ex lino, ſed ex lana, aut ſerico confecta, ſacrificalis cultus pars fuerunt. Aliàs communi doctorum ſententia oſtendimus, ſacra Eccleſiæ primordiis in veſte communi, & vulgari peracta. Hinc tunicæ lineæ ſiue Camiſiæ, & tunicæ ſuperiores, & Dalmaticæ, demum pænulæ ſiue Caſulæ ſacrificantium habitus fuit, & hodie manet, poſtquam à vulgari, & prophano ſeparari cæpit. Sed Diaconi ſine pænula, in ſola Dalmatica, ſiue tunicula, qualis habitus olim miniſtrantium menſæ, ideſt ſola tunica, quæ ſi manicis, careret *colobium* dicebatur: manuleata vero *Dalmatica*. Alterum Diaconorum inſigne, *Orarium*, ſiue potius *ſemicinctium*, quod qui menſæ miniſtrabant, eo vel cingerentur ad pectus, vt ex Suetonio liquet, *linteo præcinctos inſtar miniſtrorum*, vel ſiniſtro humero imponerent ad abſtergendas manus.

Quæ lintea Græci σινδόνας vocant, vt Salmaſius docet, erãtque cirrata, & ideo δίκροσσα Polluci dicuntur. Sic atrienſis à Phædro inducitur,

Ex alticinctis vnus atrienſibus
Cui tunica ab humeris linteo Peluſio
Erat diſtricta, cirris dependentibus.

Ideſt fimbrijs, quales etiam nunc in Diaconorum orarijs cernuntur. Nam *cirri* ſunt *fimbriæ*, κροσσοὶ, vnde κροσσωτοὶ veſtes *fimbriatæ* vel *cirratæ*.

Quia igitur Diaconi, vt vox declarat, erant ſacræ menſæ miniſtri, cum linteo, ſiue ſemicinctio, & quidem fimbriato, quodque ſiniſtro humero imponitur, quod & *orarium*, ad ſimilitudinem linteorum orariorum: & ſtola, ἀπὸ τοῦ στέλλειν, quia humero injiceretur. Blaſtares in ſynopſi Conciliorum à Caſaubono

ſaubono laudatus, ait miniſtris minoribus, ſiue ſubdiaconis, orarium vetitum. Cum munus eorum eſſet fores templi cuſtodire (vnde *Oſtiarij* dicti) vult autem orarium proprium eſſe Diaconorum, quod illi læuo humero impoſitum geſtent: ex eo autem dictum, quia teneantur qui orarium habent, ſtãtes ad pulpitum tempus obſeruant, quando oporteat eum, qui ſacram paginam legit, vel fideles, vel cathecumenos cõpellare: ὡρεῖν enim eſſe *obſeruare:* quod vt verum eſt de geſtatione *Orarij*, ita falſam & ineptam verbi notationem Caſaubonus arguit.

Subijcit idem *Orarium* apte appellari poſſe ſericam inſtitam, quam collo appendunt in Gallijs magiſtratus, & qui Doctores renuntiati fuerunt. Quod etiam olim in Italia fiebat, vt vna cum laurea Orarium ſumeretur, & nunc etiam alicubi à Parochis geſtatur. Quod partim barbara voce *Caputium*, partim *Beca* appellatur. Orarium ſcilicet addito capitis integumento inſtar cuculli. Quod in hac Vrbe inſigne erat Rectoris Academiæ, idque magna pompa, & celebritate ſumebatur, & quidem gemmis inſignitum, vt videre eſt in veteribus picturis, & apud Thomaſinum de Gymnaſio Patauino.

Idem tegmen *Beca* dicitur, ambiguo ex rei inhoneſtæ cognatione, ſenſu, & à Parochis etiamnum vtrique humero impoſitum geſtatur. *Apex*, *apica*, *apeca*, *beca*. Sacerdotum etiam olim apud Romanos, præcipue Flaminum, inſigne. De quo fuſe in Originibus linguæ Italicæ diximus.

Veneti Orarium *ſtolam* appellant, pannum oblongum, & latiorem ſiniſtro humero iniectum. Idemque olim fuit capitis integumentum, ſiue *caputium*, quale paſſim in Vrbibus Italiæ ab honeſtioribus geſtabatur, vt veteres picturæ oſtendunt. Sed cum pondere prægrauaret, rotundis pileolis inuentis, orarium retentum, humeroque ſiniſtro impoſitum: in Equeſtri dignitate præditis, aureis ſegmentis diſtinctum: in magiſtratibus, ex holoſerico villoſo coccineo, interdum auro intextum, & variegatum.

Cæpere poſtea *oraria* præcipue Doctorum pretioſis pellibus fulciri, & humeris imponi, vt in pectus deſcenderent: mox ſolæ pelles peregrinorum murium adhibitæ, vt nunc à Docto-

ribus

Tab. IX

Digitized by Google

ribus in publicis ſupplicationibus eodem modo geſtantur; etiam cum caletur maxime. At Sacerdotes Canonici non humeris, ſed ſiniſtro brachio eas pelles ferunt, eæque à quibuſdam Almutiæ appellantur. Fortaſſe quaſi Armitiæ ab armis, quod humeris inijceretur, quemadmodum & Armilauſa: de qua in ijſdem Originibus linguæ Italicæ.

Stola Sacerdotalis. Pallium Archiepiſcoporum. Orarium non fuiſſe pallium: neque à menſæ miniſtris geſtatum. Cap. XVII.

NOn Diaconorum modo, ſed & Sacerdotum *orarium*, ſiue *ſtola* ornatus fuit. Ita tamen vt diuerſo modo geſtaretur: ſcilicet vtrique humero impoſitum in pectus deſcendens crucis figuram formaret. Nunc pænulæ, ſiue Planetæ ſubiectum, olim etiam ipſi ſuper impoſitum, & videre eſt in appoſita vetere tabulâ, quam Nicolaus Alemannus ad Procopij Anecdota exhibuit.

Tabula IX.

H P

Digitized by Google

Et quoniam, vt dictum eſt, vulgo linteola, & ſudaria ad faciei munditiem ferebantur, poſtquam *Oraria* ex lana, aut ſerico confici cæperunt, ex lino mappulas, & muccinia in eundem vſum habuerunt, quæ aut manu geſtabantur, aut ſiniſtro brachio ſuſpendebantur. Sed & ipſa in ſacrificalis veſtis ornatum tranſierunt ex lana pariter, aut ſerico, & manipuli dicti ſunt, læuoque brachio alligantur, quæ vox etiam nunc Vicetiæ durat, pro linteolo, ſiue ſudario.

Demum & Epiſcopi, atque Archiepiſcopi Orario inſignes fuere. In Vita Fulgentij. *Vna tantum viliſſima tunica, ſiue per æſtatem, ſiue per hiemem patienter indutus: orario quidem ſicut omnes Epiſcopi nunquam vtebatur*. Quanquam hæc verba non de veſte Pontificali, ſed de communi accipienda putem. Hoc Epiſcoporum Orarium peculiaris formæ fuiſſe cenſet Caſaubonus: nec vt cetera Oraria ſimplicem faſciam, & deo pallium appellatam. In hiſtoria Synodi Rhemenſis. *Arnulphus in ſui promotione annulum, & baculum acceperat, quodDamque genus Orarij, quod per differentiam pallium dicitur*. Sed qualis eſſet iſta differentia non conſtat, hodieque pallium non Epiſcoporum, ſed Archiepiſcoporum inſigne eſt: illudque deſcribit Scaliger Epiſt. CCCXLV. *Scilicet circulus ex ſubtili panno, quatuor, aut quinque digitorum amplitudine ex quo duæ ex eodem panno propendent faſciæ: itaut cum circulus humeris Antiſtitis fuerit impoſitus, duæ illæ faſciolæ à pectore, & à tergo dependeant*. Certe nihil aliud quam orarium; ſed diuerſa forma, & iniectu, vt ſcilicet ab Orario Diaconorum, & Presbiterorum diſtingueretur: ſed cur faſcia iſta circularis, *pallium* fuerit dicta, iuxta cum ignaris ſcio. Fortaſſe quod quandam omophorij ſpeciem præferat: quod erat breue pallium ſiue palliolum, vt vox declarat, humeris impoſitum, quanquam hoc integrum, illud faſcia, ſiue orarium in circuli figura compoſitum.

Quidquid ſit faſcias, quæ in antiquo marmore apud Boiſſardum conſpiciuntur in modum pallij Archiepiſcopalis, eſſe *Oraria* cum Rubenio credimus.

Tabula B.

Sed

Sed vtrum figuræ illæ in medio poſitæ, ſint pænulatæ, an tunicatæ tantum, adhuc dubitamus. Cum tunicæ videantur, & oraria ferme non pænulis, ſed tunicis imponerentur. Eos autem iuvenes credit Rubenius eſſe Officiales. Quod lex 1. Codicis Theodoſiani, de habitu, quo vti oportet intra Vrbem. *Officiales quoque vti quidem pænulis iubemus: verum interiorem veſtem admodum cingulis obſeruare, ita tamen, vt diſcoloribus quoque pallijs pectora contegentes, conditionis ſuæ neceſſitatem ex huiuſmodi agnitione teſtentur.* Sed verba illa, *interiorem veſtem, & pectora contegentes* non de pænula, quæ exterior, ſed de tunica intelligenda ſunt: nemoque dixerit pallia illa verſicoloria, fuiſſe oraria, etiamſi orarium Archiepiſcopale, pallium dicatur: ſed potius pallia, ſiue palliola fuiſſe diſcoloria, quibus officiales à ceteris dignoſcerentur, vt ſunt nunc, quæ *liuree* appellantur.

Quod ſubiicit, excuſari non poteſt: de ſimili genere pallij

Et quoniam, vt dictum eſt, vulgo linteola, & ſudaria ad faciei munditiem ferebantur, poſtquam *Oraria* ex lana, aut ſerico confici cæperunt, ex lino mappulas, & muccinia in eundem vſum habuerunt, quæ aut manu geſtabantur, aut ſiniſtro brachio ſuſpendebantur. Sed & ipſa in ſacrificalis veſtis ornatum tranſierunt ex lana pariter, aut ſerico, & manipuli dicti ſunt, læuoque brachio alligantur, quæ vox etiam nunc Vicetiæ durat, pro linteolo, ſiue ſudario.

Demum & Epiſcopi, atque Archiepiſcopi Orario inſignes fuere. In Vita Fulgentij. *Vna tantum viliſſima tunica, ſiue per æſtatem, ſiue per hiemem patienter indutus: orario quidem ſicut omnes Epiſcopi nunquam vtebatur.* Quanquam hæc verba non de veſte Pontificali, sed de communi accipienda putem. Hoc Epiſcoporum Orarium peculiaris formæ fuiſſe cenſet Caſaubonus: nec vt cetera Oraria ſimplicem faſciam, & deo pallium appellatam. In hiſtoria Synodi Rhemenſis. *Arnulphus in ſui promotione annulum, & baculum acceperat, quoddamque genus Orarij, quod per differentiam pallium dicitur.* Sed qualis eſſet iſta differentia non conſtat, hodieque pallium non Epiſcoporum, ſed Archiepiſcoporum inſigne eſt: illudque deſcribit Scaliger Epiſt. CCCXLV. *Scilicet circulus ex ſubtili panno, quatuor, aut quinque digitorum amplitudine ex quo duæ ex eodem panno propendent faſciæ: itaut cum circulus humeris Antiſtitis fuerit impoſitus, duæ illæ faſciolæ à pectore, & à tergo dependeant.* Certe nihil aliud quam orarium; ſed diuerſa forma, & iniectu, vt ſcilicet ab Orario Diaconorum, & Presbiterorum diſtingueretur: ſed cur faſcia iſta circularis, *pallium* fuerit dicta, iuxta cum ignaris ſcio. Fortaſſe quod quandam omophorij ſpeciem præferat: quod erat breue pallium ſiue palliolum, vt vox declarat, humeris impoſitum, quanquam hoc integrum, illud faſcia, ſiue orarium in circuli figura compoſitum.

Quidquid ſit faſcias, quæ in antiquo marmore apud Boiſſardum conſpiciuntur in modum pallij Archiepiſcopalis, eſſe *Oraria* cum Rubenio credimus.

Tabula B.

Sed

Sed vtrum figuræ illæ in medio poſitæ, ſint pænulatæ, an tunicatæ tantum, adhuc dubitamus. Cum tunicæ videantur, & oraria ferme non pænulis, ſed tunicis imponerentur. Eos autem iuvenes credit Rubenius eſſe Officiales. Quod lex 1. Codicis Theodoſiani, de habitu, quo vti oportet intra Vrbem. *Officiales quoque vti quidem pænulis iubemus: verum interiorem veſtem admodum cingulis obſeruare, ita tamen, vt diſcoloribus quoque pallijs pectora contegentes, conditionis ſuæ neceſſitatem ex huiuſmodi agnitione teſtentur.* Sed verba illa, *interiorem veſtem, & pectora contegentes* non de pænula, quæ exterior, ſed de tunica intelligenda ſunt: nemoque dixerit pallia illa verſi coloria, fuiſſe oraria, etiamſi orarium Archiepiſcopale, pallium dicatur: ſed potius pallia, ſiue palliola fuiſſe diſcoloria, quibus officiales à ceteris dignoſcerentur, vt ſunt nunc, quæ *liuree* appellantur.

Quod ſubiicit, excuſari non poteſt: de ſimili genere pallij intel-

intelligendum eſſe Iſidorum, ſcilicet de faſcijs humeralibus: *Pallium, eſt quo adminiſtrantium ſcapulæ conteguntur, vt dum miniſtrant expeditius currant. Plautus. Si quid facturus es, appende in humeris pallium, & pergat quantum valet tuorum pedum velocitas.*

Sed totum hoc merum Iſidori ſomnium eſt. Nam miniſtrantes ſine pallio fuere, & in ſola tunica, vt eſſent expeditiores. Id ex triclinijs veterum monumentorum apparet, nullusque ſcriptorum menſæ miniſtros cum pallio produxit: neque Iſidorus ait pallium illud fuiſſe faſcias, ſiue oraria. Plautus non de menſæ miniſtris, ſed de ſeruis ſe ad curſum expedientibus loquitur, qui ne veſtimentum fuſum & longum curſuram impediret, illud contractum conijciebant in collum, & de pallio Græcanico, non de orarijs loquitur. Idem Captiu. actu IV. Scena I.

Nunc res certa eſt, eodem pacto, vt Comici ſerui ſolent
Conijciā in collū pallium, primo ex me hanc rem vt audiat.

Et ſcena ſequenti

Sed Ergaſilus eſt ne hic, procul quem video
Collecto quidem eſt pallio: quidnam acturus eſt?

Et Epidico Actu I. ſc. I.

Age nunc iam orna te Epidice, & palliolum in collū conijcē
Itaque aſſimulato quaſi per Vrbem totā hominem quæſiueris.

Terent. Phormione

Sed ego nunc mihi ceſſo, qui non humerum hunc onero pallio
Atque hominem propero inuenire?

Quo habitu interdum etiam liberi, vt paraſiti trechedipni, cum ad cœnam feſtinarent. In prolegomenis Terentij. *Paraſiti cum intortis pallijs veniunt*, ideſt in collum coniectis ad curſum.

Miniſtrantes igitur ſine pallio fuerunt, in ſola tunica: aliqui cum linteo ſiue ſemicinctio, quod tamen nemo pallium appellauerit. *Atqui* ait Rubenius, *in veteribus monumentis miniſtros fere omnes, tam ſacrificiorum, quam conuiuiorum videmus habere in ſiniſtro humero ſuſpenſam faſciam quandam latam, cirris dependentibus.* Verum in miniſtris conuiuiorum (nam de ſacrificijs nondum mihi videre contigit) illam faſciam *ſemicinctium* fuiſſe diximus, non pallium, & quidem *linteum* vt

ſcri-

Digitized by Google

Tab. D

Digitized by Google

SALVS REIPVBLICAE
D·N·THEODOSIVS·P·F·AVG
D·N·FL·MHX·AHA·PERP·AVG
D·N·FL·CONSTAN·P·P·AVGV

Ruphonus fe.

Digitized by Google

ſcriptores appellant. Phædrus, *linteo Peluſio. Quam faſciam*, inquit Rubenius, *credo pallium appellatum, quando ex lana non ex lino erat*. Nam linea fuit, etſi lanea fuiſſet, non tamen propterea pallium. Nam etſi poſtea hæc oraria, & ſemicinctia cum in partem veſtis ſacrificantium venerunt, ex lana, & ſerico confici cæperint, non ſequitur quia ex lana, erant fuiſſe pallia, quaſi pallia tantum fierent ex lana, & non omnia veſtimenta, tunicæ, pænulæ, lacernæ, togæ. Neque Petronius pallia opponit linteis. *Iam Trimalcio vnguento perfuſus tergebatur non linteis, ſed pallijs ex molliſſima lana factis*. Id enim vt cetera præter morem in luxu Trimalcionis notauit, quod cum alii in balneis linteo tergerentur, ille pallia non ex lino, ſed ex lana confecta terſui adhibebat, ſiue quod molliora ex tenuiſſima lana erant, ſiue quod calidiora. Alij tamen pro *pallijs*, *pannis* legunt. Potuiſſe tamen etiam pallia ex lino confici credimus, non quidem ad geſtandum, ſed quibus lecti operiebantur, etiam tricliniares, quæ paſſim à ſcriptoribus *pallia* appellantur, vt Catullus *pertundo tunicamque palliumq;* & Ouidius

Conſcia de tergo pallia deme tuo.

Quæ *lintea toralia* dicta.

Orarium in habitu Imperatorum, & Conſulum inferioris æui. In diptycho Leodienſi Orarium Conſulis non eſſe Omophorion: neque tunicam interiorem eſſe ſubarmale. Cap. XVIII.

Recte quidem putat Rubenius humeralem faſciam ſiue lorum ab Imperatoribus Bizantinis geſtatum, eſſe orarium; ſed ex ſerico, auro gemmiſque diſtinctum. In Donat. Conſtantini. *Deinde diadema, videlicet coronam capitis noſtri, ſimulque Phrygium, nec non, & ſuperhumerale, videlicet lorum, quod Imperiale ſolet circundare collum*. Faſcia ſcilicet auro gemmiſque ornata, vtrique humero impoſita, deinde in pe-

Tabula C & D.

ctore

ſtore Crucis ſignum exprimens, vt ſtola ſacerdotum. Præter nummum Theodoſij, in quo tam in prima quam in auerſa figura id conſpicitur, alios hic adiecimus, ex theſauro antiquitatum Equitis Ioannis de Lazara nunquam ſatis laudati, quo res clarius innoteſcat.

Præter hæc in diptycho Leodienſi, quod Vuiltemius V. C. publici iuris fecit, totum hoc manifeſtius apparet. Faſcia ſcilicet lata, & oblonga Conſulis Anaſtaſij. Quæ quidem *orarium* eſt non *Omophorium*, vt eidem placere video. Nam omophorium, quod poſtea *mauortium*, *&* *maforte* corruptè dictum eſt, fuit breue pallium ſiue palliolum humeros tegens, vt ſupra indicauimus: nemo autem faſciam & lorum, pallium dixerit, etſi humeris imponatur. Deinde *orarium* in habitu Anaſtaſij, & nummis fere alteri veſti ſubiectum cernitur: *omophorium* autem reliquis veſtimentis ſuper imponebatur. Sed qui nam ſit ille Conſularis amictus ſuperior Coſ. Anaſtaſij, tam in diptycho Leodienſi, quam in Bituricenſi, & nummis Imperatorum, diuinandum eſt. Neque enim eſt toga, vel trabea, quę rotunda erat clauſa, & fuſior: non chlamys, quæ in ſummo fibula nectebatur: non pænula, quæ pariter clauſa, non pallium, non aliud demum veſtimentum Romanum. Etiam ipſe iniectus, ac modus amiciendi plane notabilis: cum veſtis illa in ſuperiore parte, à ſiniſtro humero ſub dextrum brachium in tergum recurrat: pars autem inferior à dextro latere ad ſiniſtrum brachium extenſa eidem iuxta manum imponatur.

Eadem plane figura in diptycho Bituricenſi, niſi quod ſitus delineatoris culpa inuerſus eſt, & pars dextra pro ſiniſtra in coniectu expreſſa. In diptycho Compendienſi, quod Sirmondus ad Sidonium exhibuit, ſine vllo amictu ſuperiore, ſolum orarium conſpicitur, & quidem decuſſatim pectus amplectens more ſtolæ Sacerdotalis. At in altero diptycho Aſturij, nullum cernitur *orarium*, ſed tantum amictus ille exterior plane ſimilis circumiectu Anaſtaſiani. Qui ſane ex omni veſtium genere proxime ad chlamydem accedit, & fortaſſe etiam fibula ad ſummam oram adnexa eſt, ſed ea reiectâ in humerum veſtis parte inferiore, obtegitur. Cur autem pro toga chlamys eo tempore à Conſulibus ſumpta ſit, quærant doctiores, dum-

dummodo conſtet, togam Romanam nullo pacto eſſe potuiſſe.

Et quoniam in hoc verſamur, prætermittere non poſſumus, non videri nobis tunicam illam interiorem Conſulis fuiſſe *ſubarmale*, quod Vir ille doctiſſimus exiſtimat. De quo ſu barmali olim à nobis cum cura diſputatum eſt: ſimul Turnebi, & Caſauboni ſententia expenſa, quod Vuilthemius non ignorabat. Scilicet *ſubarmale* ab armis, ſiue armatura dictum tradit Turnebus: ab armis ſiue humeris Caſaubonus. Hoc poſtremum nos refutauimus. Nam cum veſtis militaris eſſet, potius ab armatura, quam ab humeris dictam veriſimilius videri. Deinde omnes hoc pacto veſtes, quæ armis, ſeu humeris imponuntur ſubarmalia dici potuiſſent. Et cur potius ſubarmalia quam ſuperarmalia, cum armos, & reliquum corpus tegerent?

Hæc omnia credere cogunt, ab armatura, non ab humeris ſubarmale appellatum. Etſi enim ex Oratione Valeriani pro Aureliano, triplex veſtis Conſularis fuerit, *Tunica palmata, toga picta, & ſubarmale profundum*: non tamen inde ſequitur, hæc omnia eodem tempore geſtata. Sed togam & tunicam in officio ſolemni: ſubarmale autem cum eſſet veſtis militaris, belli tempore, ſcilicet cum paludamento, atque armis. Ergo veſtis illa inferior, nihil aliud fuit quam tunica interior: nam ſaltem duas tunicas Romanos geſtaſſe notum eſt. Hoc ab antiquo habitu diuerſum, & plane notabile, quod cum olim tunicæ talares probroſæ, atque infames eſſent, inferiori æuo non à Conſulibus modo, ſed vulgo geſtari cæperunt, vt in his diptychis, & nummis manifeſto apparet. Neque obſtat, quod *ſubarmale* veſtis pompatica fuerit, quod ſic, vt alias docuimus intelligendum eſt, cum prætoriani milites armati ſtiparent Imperatorem, in ſupplicatione, & pompa, habitu ciuili, ideſt ſine armis, & ſolo ſubarmali amicti incedebant: quod aut ſagum, aut quid ſimile fuiſſe diximus: itaut Imperatoris, & Cõſulis purpureum eſſet, ac fuſius, & ideo *profundum*, militum autem breuius, vulgarique tum colore, tum materia,

Vtrum

Vtrum patricij in prætexta latum clauum geſtarint. Statius explicatus: item Suetonius. Auguſtus poſt virilem togam à Cæſare patricius factus. Laticlauia tyrocinio non depoſita. Cap. XIX.

Ad Cap. XIV. QVærit deinceps Rubenius, cum filij Senatorem etiam ante ætatem Senatoriam tunicam laticlaniam ex indulto Auguſti geſtarent, quo tempore id factum ſit, & vtrum promiſcue ab omnibus, an vero Principis indulgentia ad hunc honorem conſequendum opus fuerit. Addit, num etiam ante virilem togam latum clavum geſtarint, & contra Manutij, atque Caſauboni ſententiam, patricios in puerili prætexta, hoc eſt ab ipſa infantia laticlauios fuiſſe contendit.

Fundum nouæ opinionis habet Statium V. Silu. in Protreptico ad Criſpinum. Nam cum hunc patricium fuiſſe iis verbis deſcripſiſſet

Non te ſeries in honora parentum
Obſcurum proauis, & priſca lucis egentem
Plebeia de ſtirpe tulit: non ſanguine cretus
Turmali, trabeaque Remi, nec paupere clauo
Auguſtam ſedem, & Latij penetrale Senatus
Aduena pulſaſti, ſed præcedente tuorum
Agmine.

Poſtmodum ſubijcit

Sic te clare puer genitum ſibi Curia ſenſit
Primaque patricia clauſit veſtigia luna
Mox Tyrios ex more ſinus, tunicamque potentem
Agnouere humeri.

Vbi non eſſe dubium ait per *Tyrios ſinus* prætextam puerilem, per *tunicam potentem*, laticlauiam deſignari. Atque ita patricios cum prætexta puerili latum clavum ſumpſiſſe. Fuiſſe autem tunc Criſpinum in prætexta, verbis, quæ paulo poſt ſequuntur declarari.

Nec ſaltem teneris oſtrum puerile lacertis
Exuit, albentique humeros induxit amictu.

Sed

Sed ſi recte Statij verba expendantur, non aliud profecto innuunt, quam Criſpinum patricium, cum togam virilem ſumpſit, de more ceterorum, etiam laticlauiam induiſſe. Nam Tyrij ſinus non prætextam, ſed tunicam ad pectus, ſiue in ſinu lato clauo inſignem ſignificant, & poetica, imo Statiana luxuria, idem eſt, tunica potens, ideſt Senatoria, & Tyrij ſinus, claui in eadem ex oſtro Tyrio. Non fuiſſe eum equeſtri genere, tribus adiunctis expreſſit: *ſanguine turmali: trabea Remi, & paupere clauo:* ſed Senatoria, & patricia ſtirpe, & ideo cum calceis lunatis, die togæ virilis laticlauiam ſumpſiſſe. Nam cum hæc ſcriberet Statius, depoſita prætexta togam puram Criſpinus ſumpſerat. Erat enim iam XVI annorum

Et octonos bis iam tibi circuit Orbes
Vita.

Cum toga virilis ferme à XIV ſumeretur, licet quidam ſerius id facerent. Neque ex verbis illis

Nec ſaltem teneris oſtrum puerile lacertis
Exuit, albentique humeros induxit amictu.

ſequitur, etiam tum fuiſſe in prætexta. Sed conqueritur Statius ereptum fatis parentem, cum adhuc puer eſſet Criſpinus, & prætextatus: atque ita non potuiſſe intereſſe filij tyrocinio, & togæ virilis ſolemnitati.

Nec genitor iuxta: fatis namque hauſtus iniquis
Occidit: heu geminam prolem ſub præſide linquens.

Non igitur Criſpinus exuit prætextam, ſed parens inuidia fatorum intereſſe non potuit, cum eam exueret, & candentem amictum, ideſt togam virilem ſumeret. *Mox Tyrios ex more ſinus*, ideſt ſuo tempore, die nempe tyrocinij. Corruit igitur tota hæc opinio de puerili laticlauia ex male intellecta Statij mente. Nec fruſtra æſtuat Caſaubonus, & alij viri docti, dum quærunt, quomodo Octauio ſumenti virilem togam tunica laticlauia, reſuta ex vtraque parte ad pedes deciderit. Sed quo pacto ab hoc æſtu Caſaubonum Rubenius expedit? *Octauius enim*, inquit *laticlauiam tunicam in prætexta geſtabat, fuerat enim allectus inter patricios à Cæſare*. Sed infirmum auxilium eſt. Nam ſi id in more apud patricios iam tum fuiſſet, vt in prætexta laticlauiam geſtarint, non erat cur idem

Auguſtus Suetonio teſte, *liberis Senatorum, quo celerius Reip. aſſueſcerent, protinus à virili toga latum clavum induere, & Curiæ intereſſe permitteret*. Quid enim opus erat concedere, quod more inualuerat ſaltem in patricijs? Addidiſſet Suetonius, *filijs Senatorum etiam non patricijs*. Sed nulli in prætexta laticlauij, verum ſumpta demum virili toga. Licet Caſaubonus ſuſpicetur hunc morem geſtandæ laticlauiæ tunicæ à prætextatis per confuſionem bellorum ciuilium inſtitutum, duraſſe ad tempora Auguſti. Quod Suetonius ſcilicet tradat de Cæſare, *vſum lato clauo, ad manus fimbriato, nec vt vnquam aliter, quam ſupra eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura: vnde manaſſe Syllæ dictum conſtat, Optimates ſæpius admonentis, vt male præcinctum puerum cauerent*. Et ideo Cæſar prætextatus in lato clauo. Quod miror Rubenio firmandæ opinioni prætermiſſum.

Sed ex verbis Suetonij id quod ſummus ille vir ſuſpicabatur, nequaquam conficitur. Illud tantum, in duobus, cultum Cæſaris fuiſſe notabilem. Altero, quod tunica laticlaui manuleata, ſiue ad manus fimbriata vteretur: altero, quod cum laticlauij non cingerentur, Cęſar laticlauiam cingeret: & quidem fluxiore cinctura, quod effæminati ſignum putabatur, licet in Cæſare falſum; qui cum puer etiam ante latum clavum de more cingeretur, laxiore pariter cinctura vtens, mollis ſpeciem præferebat, ex quo Sylla Optimates monebat, ne ex pueri male cincti habitu fractum animum, & nihil auſurum æſtimarent. Non tamen ſequitur fuiſſe puerum in lato clauo, nam & puer, & Senator, contra morem cingebatur, cum laticlauij diſcincti eſſent, vtrobique laxiore cinctura. Neque cauendum aiebat Sylla, quia ſupra latum clavum cingeretur, ſed quod tam puer, quam vir laxiore cinctu incederet. Verum occaſione laxioris cincturę ſupra latum clavum, Suetonius retulit dictum Syllæ de puero male cincto.

Redeamus ad Auguſtum, cui ex avunculi indulto conceſſum, die togæ virilis laticlauiam ſumere viri docti recte exiſtimant, non quia patricius factus eſſet, vt Rubenius credit. Nam hoc poſt togam virilem contigiſſe clare docet Dio Lib.

XLV.

XIV. Poſtquam enim narraſſet Octauio ſumenti virilem togam, tunicam laticlauiam vtrimque reſutam ad pedes decidiſſe, quo omine, Senatoriam dignitatem pedibus ſuis ſubiectam, interpretatus eſt. *Hæc* inquit Dio *Cæſarem in magnam de Octauio ſpem adduxerant, ideoque eum retulerat inter patricios, & ad imperandum erudiebat.* Et tamen hoc ex Dione colligi, ſcilicet poſt togam virilem patricium factum, negare audet Rubenius. Neque id comprobat Damaſcenus in excerptis, cum ait. *Dum in vrbe moratur S. C. in patricijs allectus eſt.* Nihil hic, ante, an poſt togam virilem factum ſit.

Sicut ergo plane falſum, laticlauiam à prętextatis geſtatam, ita quod conſequitur, eandem cum prætexta depoſitam, & cum toga pura tunicam rectam ſumptam, qua in tyrocinio ſolum vſos putat. Nam ſi laticlauia eo die depoſita, quomodo Auguſto, cum togam virilem ſumeret, tunica laticlauia reſuta ad pedes decidit? Quod autem ſolo tyrocinio eadem vſos tradit, ſi ſolum diem tyrocinij intelligeret, poſſet vtcumque excuſari: ſed tyrocinium ſignificat apud veteres annum integrum togæ virilis, quo etiam brachium toga continebatur, vt alias diximus. Quo anno toto ſine laticlauia fuiſſe vetat credere, quod Auguſtus permiſit filijs Senatorum tunicam laticlaui à toga virili protinus ſumere.

Veriſimilius ergo eſt, tunicam rectam, quæ ominis cauſa die tyrocinij ſumebatur, & rectam fuiſſe, hoc eſt à ſtantibus, vt ait Feſtus, ſurſum verſus contextam, & lato clauo inſignitam, aut vna cum laticlauia ſumptam, vt hæc ſuperior, illa eſſet interior. Ait enim Suetonius. *Liberis Senatorum protinus virilem togam, latum clavum induere, & Curiæ intereſſe permiſit. Protinus*, vt ex Seruio etiam Caſaub. notauit, eſt *continue, vno eodemque tempore.* Corrigit Rubenius. *Protinus a virili toga* (id antea fecerat Caſaubonus) *Nec enim cum toga latum clavum ſimul accipiebant, ſed tunicam rectam.* Quæ correctio, vt admittatur, vox *Protinus* facile reuincit, falſiſſimum eſſe, latum clavum tantum ſumptum, cum ſe ad Remp. gerendam, & honores capeſſendos accingerent, & tamen paulo ſupra dixerat. *Auguſtus autem permiſit, vt ſtatim poſt virilem togam ſumptam, ante geſtos honores clavum geſtarent.*

Hæc inter ſe pugnant. Præterea, Sueton. in Nerone Cap. XXVI. *Ac ſæpe in eiuſmodi rixis oculorum, ac vitæ periculum adijt. A quodam laticlauio, cuius vxorem attrectauerat prope ad necem caſus.* Quem hic laticlauium Sueton. appellat, Tacitus Lib. XIII. vocat Iulium Montanum *Senatorij ordinis, ſed qui nondum honores capeſſiſſet.* Ergo ante honores tunica laticlauia geſtata. Quid autem erat opus laticlauiam cum toga virili indulgere, ſi ea non vtebatur, niſi cum magiſtratus adipiſcerentur? Etſi iure magiſtratus Curiam ingrediebantur, & cum eo tunicam Senatoriam ſumebant, nulla fuiſſet Auguſti indulgentia, concedendo laticlauiam, qui eam à magiſtratu conſequebantur. Neque id Plinius arguit, ſed contrarium. Lib. VIII. Ep. XXIII. *Latum clavum in domo mea induerat: ſuffragio meo adiutus in petendis honoribus fuerat.* Quaſi vno eodemque tempore id factum ſit. Duo neceſſitudinis argumenta affert Plinius, vnum quod in domo ſua clavum ſumpſerat, alterum, quod cum ad ætatem legitimam perueniſſet eundem ſuffragio ſuo ad honores capeſſendos adiuviſſet, vtrumque diſtinctis temporibus.

Ceterum eos, qui latum clavum ſumerent, etiam mutaſſe calceos notat Rubenius: ſumpſiſſe enim calceos e nigris pellibus ad medium crus pertinentes, cum ceteri albos portarent. Quod vt concedamus, ita non intelligimus, quomodo ex ſtatuis veteribus, & quidem Conſularibus id cognoſci poſſit, ſcilicet pro albis calceis nigros indutos: cum nulla in illis coloris differentia, ſed ſola calceorum forma appareat, præterquamquod nullum, quod ſciam inter ſtatuas Conſulares, & reliquas togatas diſcrimen ſit, nec purpura prætexta in lapide effingi poſſit.

Reliqua omnia hoc capite, quod non ſolum Senatorum, ſed etiam equitum illuſtrium, ſiue ſplendidiorum filij, laticlauiâ in ſpem Senatoriæ dignitatis donarentur, idque nonniſi ex Principis indulgentia: quodque interdum eueniret, vt vnus ex fratribus laticlauius, alter anguſticlauius eſſet: quodque ij, qui latum clavum ſumpſerant in ſpem Senatus, vel quia non aſſequebantur honores, vel quia animo mutato diuerſum iter ingredi volebant, depoſito lato clauo ad anguſtum redirent: hæc

quidem

quidem omnia iam pridem ita accurate à Caſaubono in Sueton. & ab alijs viris doctiſſimis pertractata ſunt, vt ne ſpicilegio quidem locum reliquerint, & propterea totus hic labor Rubenio perierit.

Tribuni laticlauij, & anguſticlauij. Maiores, & minores. Nulli de plebe anguſticlauij. Qui de plebe Tribuni erant, equites fiebant.

Cap. X X.

ITem ea, quæ de Tribunis ex equeſtri ordine, & de ijs qui de plebe legebantur à Lipſio pridem didicimus: vt plebeij ſcilicet ab exercitu, equeſtris ordinis à Principe crearentur. Sed vt aliquid noui de more afferat, in eo diſſentit à Lipſio, qui vere exiſtimat Tribunos laticlauios eſſe,qui ex Senatu, anguſticlauios qui ex equeſtri ordine ſumebantur: Rubenius cõtra ſtatuit, laticlauios fuiſſe qui tam ex Senatu, quam ex Equite (quaſi omnibus equitibus lati claui ius eſſet, nullumque inter ordines diſcrimen) anguſticlauios autem, qui ex plebe creabantur: quod tunica anguſticlauia etiam plebi communis eſſet. Sed hoc paradoxon, ſatis à nobis in ſuperioribus exploſum eſt. Nulli enim anguſticlauij niſi equites. Nam ſi equites laticlauij fuiſſent, (paucis ſplendidioribus exceptis, quibus hoc ius ex indulgentia Principis) fruſtra notaſſet Suetonius, Auguſtum liberis Senatorum, militiam auſpicantibus, non Tribunatum modo legionum, ſed & præfecturas alarum dediſſe: adijcere enim debuiſſet, & filijs equitum, quibus eiuſdem claui ius erat. Sic Velleius Paterculus. *Finita equeſtri militia ex Tribuno anguſticlauio, laticlauius factus eſt, Quæſturam adeptus.* Vera ergo Salmaſij ad Vopiſcum, ſiue potius Vegetij doctrina, Tribunos legionum maiores dictos, cohortium autem minores; hos ex labore, illos per ſacram epiſtolam creatos.

Sed probandum Rubenio fuerat Tribunos cohortium, ſiue minores, ideſt plebeios anguſticlauios appellatos. Nam equites per Tribunatum, Senatorium gradum auſpicatos notum

erat

erat: ſicut interdum etiam equites laticlauios fuiſſe, ſcilicet ſplendidiores, qui ſicut in Vrbe ex indulgentia Principis latum clavum ſumebant, vt filij Senatorum, ita in militia eiuſdem beneficio Tribuni laticlauij fiebant. Vt ille Iulius Caluaſter ex Xiphilino *Tribunus militum in ſpem Senatoriæ dignitatis præter omnium opinionem ſeruatus eſt.* Quem Suetonius *Tribunum laticlauium* appellat. Si tamen Suet. Caluaſtrum intellexit, potuit enim eſſe alius, cum eum non nominet. Non tamen inde ſequitur falſum eſſe laticlauios Tribunos ex Senatu, anguſticlauios ex equite lectos: cum hoc vulgo fieret, exceptis paucis ſplendidioribus, quibus laticlaui ius conceſſum.

Vt autem probaret Rubenius anguſticlauios etiam fuiſſe plebeios affert locum Suetonij Othonis Cap. x. *Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis XIII. legionis Trib. anguſticlauius*, ſcilicet ex ordine equeſtri, non autem plebeio, quod illi demonſtrandum fuerat. Sed etſi fuiſſet plebeius, cum vt Rubenius ex Appiano obſeruat, qui de plebe Tribunatum gerebant equites fierent, & annulorum aureorum vſum adipiſcerentur, & ita anguſticlauiam geſtabant, iam non amplius plebeij erant anguſticlauij, ſed equites: & ita nullus de plebe anguſticlauius, ſed tantum equites per Tribunatum facti.

Stola matronalis. Nulli in ea claui. Periſcelia. Aureæ matronarum compedes. Plinius non vno loco explicatus. Cap. XXI.

Ad Cap. XVI. CVm in ſuperioribus ſtolæ, id eſt tunicæ matronali anguſtos clauos Rubenius perperam tribuiſſet, qui in veſte purpurea conſpici non poterant, latos clauos eidem abiudicat, cum id nuſquam apud ſcriptores inueniatur. Imò ab Imperatoribus Valentiniano, & Valente Lib. XVIII. (eſt XVII) C. Theodoſ. *de Quæſtoribus, & Prætoribus*: fœminis lati claui vſum ademptum tradit. Sed adimitur id quod aliquando in vſu fuit, non quod nunquam factum eſt. Verba legis ſunt. *Etſi iniuſtum, enim atque dedecus videtur, mulieres ad laticlauum, atque inſignia procedere, tamen Carbonariam præturam iuxta glebam*

glebam paternæ ſubſtantiæ cognoſcere poterunt. Quam legem primus explicauit doctiſſimus Iacobus Gotophredus, & monſtrum illud verbi *Carbonariam*, quod Cuiacius *Onerariam*, ingenioſe, ac feliciter in *Charonariam* vertit, quem operæ pretium fuerit legiſſe.

Non ergo ademptum laticlaui ius, quod nunquam in vſu, ſed iniuſtum, atq; dedecus mulieris, latum clavum, & Prætoris inſignia geſtare dixerunt Imperatores. Et ſicut ſtola matronarum fuit, & quidem purpurea, cum aureis ſegmentis, vt notiſſimum eſt: ita quod tunica plebeiarum alba eſſet cum aureo limbo à vero alienum eſt. Nam limbi ſiue ſegmenta aurea peculiare matronarum inſigne fuit, vt à nobis alias demonſtratum eſt: ſicut tunicas libertinarum, & plebeiarum mulierum, aut albas, aut verſicolores fuiſſe.

Sed quæ de aureis fœminarum compedibus, nos primi ex Plinio obſeruauimus pro ſuis apponit Rubenius, ita tamen, vt Dalechampij opinionem veræ præferat. Verba Plinij ſunt Lib. XXXIII. Cap. III. de auro. *Habeant fœminæ in armillis digitiſque totis, collo, auribus, ſpiris: diſcurrant catenæ circa latera, & inſerta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendeant: vt in ſummo quoque vnionum conſcientia adſit: etiam ne pedibus induitur, atque inter ſtolam plebemque hunc medium fœminarum equeſtrem ordinem facit?* Hæc poſtrema nos de *periſcelijs*, & aureis crurum vinculis interpretati ſumus. Perperam hoc factum contendit Rubenius, & cum Dalechampio, licet auctorem diſſimulet, hæc vincula pedum, anſas, ſiue obſtrigilla ſolearum fuiſſe putat.

Atqui Plinius eiuſdem Lib. Cap. XII. in re ſimili inquit. *Argentum ſuccedit ex re aliquando & auro, luxu fœminarum plebis compedes, ſibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tritior vetat.* Quis autem ſanus dixerit compedes fuiſſe ſolearum obſtragula? Nemo ignorat *compedes* eſſe crurum vincula, ſicut manuum *manicas*, colli *boias*. Dictæ autem compedes, quia illis crura pedeſque colligantur, atque adſtringuntur, ſcilicet in imo, ac prope pedes. Talia aurea matronarum, argentea plebeiarum periſcelia erant. Aurei ſcilicet circuli, aureique annuli, & argentei, ſicut compedes ipſæ annuli ferrei di-

dicuntur Martiali Lib. III. Ep. XIX.

Has cum gemina compede dedicat catenas
Saturno tibi Zoilus, annulos priores

Quos annulos ferreos in cruribus geſſerat Zoilus,poſteà eques factus, aureos in digitis. Ita illud Petronij. *Iam pedum candor intra auri gracile vinculum poſitus*. Et Manilij

Et pedibus niueis fulſerunt aurea vincla

Demum Senecæ

Crura diſtincto religauit auro

De periſcelio intelligenda ſunt. Quia igitur annuli aurei in digitis, equites,medium ordinem diſtinguebant à plebe,acutè, & eleganter Plinius, de circulis aureis, ſiue annulis crurum matronarum Romanarum ait, *etiam ne pedibus induitur, atque inter ſtolam plebemque hunc medium fœminarum equeſtrem ordinem facit?* Quos annulos ſiue circulos argenteos in plebeijs fœminis propterea *compedes* appellat. *Pedibus* autem *induitur*, quia ad crurum extremitatem, qua pes cruri nectitur, circuli illi fuere.

In eo quoque Dalechampius, & qui eum ſequitur aberrat, quod putat plebeijs fœminis aurearum periſcelidum vſum interdictum: & ideo Rubenius pro *mos tritior*, legit *triſtior*. Quid autem eſſe dicemus *morem triſtiorem*, & cur? Mos tritior, ideſt iam vulgatus & paſſim receptus: ſcilicet præpoſterus fœminarum luxus, faſtidientium iam aurum, & eius loco argenteas compedes præferentium. Sequitur enim apud Plinium. *Vidimus & ipſi Arelium Fuſcum ex argento annulos habentem, & quid hac attinet colligere, cum capuli militum ebore etiam faſtidito calentur argento, vagina catillis, balthei laminis crepitent? Iam vero pædagogia in tranſitu virilitatis argento cuſtodiantur*, (ideſt fibula argentea pudendis adiecta). Ex ea ergo peruerſa luxuria, & auri faſtidio, plebeiæ mulieres, pro aurea periſcelide argenteam habebant, iam trito & pervulgato more.

Sed ad primum Plinij locum redeamus, illum quoque Rubenius male accipit, & inuertit. *Et inſerta margaritarum pondera è collo dominarum,auro pendeant, vt in ſummo quoque vnionum conſcientia pendeat*. Legit Rubenius. *Vt in ſomno quoque pen-*

pendeat. Vere per ſomnium. Nam in *ſummo* conſtanter habent omnes tam impreſſi codices, quam manu exarati: & Plinij acumen in eo vertitur. Quod tolerabile fuiſſet, aurum, auroque inſerta vnionum pondera in collo, auribuſque, ideſt in ſumma corporis parte ſpectari: quis autem ferat, cruribus pedibuſque indui, atque ad ima demitti? *Conſcientia* autem pro conſenſu, & fœdere vnionum cum auro.

Addebant quidem vniones etiam ſoleis, ſocciſque mulieribus, & obſtragulis. Idem Plin. Lib. IX. Cap. XXXV. *Quin & pedibus, nec crepidarum tantum obſtragulis, ſed totis ſocculis addunt*. Sed aureæ, atque argenteæ compedes de periſcelijs intelligendæ ſunt. Vt & illud eiuſdem Plinij initio L. XXXVII. Cap. III. *At hercules idem tu Brute mulierum pedibus aurum geſtari, tacuiſti*. Non quod, vt Dalechampius ex Briſſonio cenſet, vrbana calceamenta clauis aureis ſuffigerentur. Quod inauditum eſt. Nulli enim claui in calceis vrbanis, ſed in ſolis caligis militaribus, & quidem ferrei, vt etiam pueri ſciunt. Quanquam Antiochi milites, aureis clauis ſuffixas crepidas habuiſſe Scriptores tradant.

Porro de monilibus fœminarum plebeiarum multa à nobis olim diſputata ſunt, ſimul Salmaſij falſa in Iuvenale correctio reiecta, quæ hic Rubenius ſolens exſcribit.

Calaſiris. Martialis explicatio reiecta. Locus Epiphanij expenſus. Veſtis cænatoria. Cubicularis. Forenſis. M. Antonius in libris de Vita ſua explicatus. Cap. XXII.

Aticlauias barbarorum tunicas deinceps Rubenius recenſet. Inter eas Calaſirin, tunicam ſacricolarum latiore purpura diſtinctam. Ex quo Martialem explicat, cuius acumen à nemine hactenus intellectum iactat. Lib. V. Ep. XVII. *Ad Cap. XVII.*

Dum proauos, atauoſque refers, & nomina magna
Dum tibi noſter eques, ſordida conditio eſt.
Dum te poſſe negas niſi lato Gellia clauo
Nubere, nupſiſti Gellia ciſtifero.

Hanc Gelliam ait Rubenius, nobilitate tumentem, & omnes præter Senatoriam, conditionem reſpuentem, nupſiſſe ciſtifero, ideſt externæ religionis ſacrificulo, qui laticlauius, quod haberet tunicam lineam, latoclauo ornatam. Hoc eſt acumen Rubenij in acutiſſimo poeta enucleando.

Nos hebetiores neutrum acumen capimus. Nam vt ciſtifer ille fuerit ſacrificulus, calaſirim indutus, quæ mera coniectura eſt, cur ille ciſtifer dictus? Num omnes ſacrificuli ciſtiferi, quia in quibuſdam ſacris, ciſtæ ſecretorum capaces geſtabantur? Et ſiue fuerit Iſiacus, quod Martialis interpretes tradunt, ſiue Iudæus, quod veriſimilius videtur, quorum, *cophinus, fenumque ſupellex*, demonſtrandum illi fuerat, omnes ſacerdotes, Calaſirin, ſiue lineam tunicam geſtaſſe. Solus Heſychius, Calaſirin laticlauiam tunicam appellat. Nam Ariſtophanes, & Herodotus, qui peculiarem Ægyptiorum tunicam tradunt, lineam fuiſſe dicunt, nullam purpuræ latioris mentionem fecerunt, quod inſigne prætereundum non fuiſset.

De veſte Scribarum Hebræorum apud Epiphanium, magna contentio eſt inter Salmaſium, & Petauium. Verba ſunt Lib. I. hæreſi xv. de Scribis. Καὶ φυλακτήρια παρ' ἑαυτοῖς ἐπὶ τὰ ἱμάτια ἐπετίθεντο, τουτέστι πλατέα σήματα πορφύρας. *Adhuc phylacteria veſtibus imponebant. Hæc erant ſigna, ſiue notæ latæ ex purpura. De quibus cum Euangelium meminerit, ſuſpicari quiſpiam poſſit, de amuletis ſermonem inſtitui: quod à nonnullis amuleta Phylacteria vocentur. Verum longe alia ratio eſt.* Ἀλλὰ ἐπειδὰν στολὰς εἴτ' οὖν ἀμπεχόνας οἱ τοιοῦτοι ἀνεβάλλοντο, καὶ δαλματικὰς, εἴτ' οὖν κολοβίωνας ἐκπλατυσήμων διὰ πορφύρας φυλακτήρια εἰώθασιν οἱ ἠκριβωμένοι μετονομάζειν. *Quippe cum ſtolis ſiue veſtimenti genere quodam vterentur illi, quod Dalmaticas, aut Colobia appellare poſſumus, quæ latioribus ex purpura ſignis erant intexta. Eiuſmodi porro ſigna, qui accuratius loquuntur, Phylacteria nominare ſoleant.* Has ſcribarum veſtes non fuiſſe laticlauias inde apparet, quod σήματα *ſegmenta* vertit Rubenius, quæ Latini nunquam pro clauis, ſed pro inſtitis, ſiue faſcijs, ac limbis purpureis, aut aureis acceperunt, quibus ſtolæ matronarum prætexebantur. Magnum autem diſcrimen

inter

inter limbos, & clauos fuiſſe ne Rubenius quidem negauerit.

Illud maioris momenti erat, quod Epiphanius ςολὰς, ſiue ἀμπεχόνας, Dalmaticas, ſeu Colobiones appellat. Cum ἀμπεχόνες fuerint pallia, dalmaticæ autem, & colobia, tunicæ. Deinde quod Dalmatica erat tunica manuleata, colobium manicis carens, & hæc tunica illi oppoſita.

Ex quo apparet ætate Epiphanij nullum diſcrimen fuiſſe inter Dalmaticam, & colobium, alioqui pro eadem veſte non poſuiſſet. Porro Petauij erratum merito Salmaſio reprehenſum, cum ſic vertit, quippe cum ſtolis, ſiue veſtimenti genere quodam vterentur, quod Dalmaticas, aut colobia appellare poſſumus. Cum vt diximus ςολὴ ibi ſit pallium, colobium & Dalmatica ſit tunica. Apud Latinos autem ſtola pro tunica, & quidem muliebri ſemper accipiatur.

De Stola, inquit Rubenius *certum eſt tenue amiculum fœminarum fuiſſe ex byſſo vel ſerico*. Imò pluſquam certum eſt, ſtolam non fuiſſe amiculum, ſed tunicam muliebrem, præcipue matronarum Romanarum, adeo vt ſtola ſimpliciter pro veſte matronali accipiatur, & illa quidem ex lana, poſtea etiam ex ſerico, nunquam ex byſſo. Etiam ſtola *Medica* apud ſcriptores Græcos, ſiue *barbarica*, ſemper de tunica, ſed virili accipitur, & quidem fluxa, & talari. Nam amiculum non niſi de pallio, & genere veſtis, quod ſuper induebatur, dicitur. Amictus enim eſt circumiectus (*am*, eſt ἀμφὶ) vnde amiculum, muliebre pallium, veſtis ſuperior, quæ latinis proprie palla, ideſt pallium muliebre. Et ideo Heſychio, ἀμπεχόνιον, & περὶβλημα dicitur, & ἱμάτιον, quod ſemper de pallio, nunquam de tunica vſurpatur.

Si Epiphanius ſolum ſtolas à ſcribis geſtari dixiſſet, cum ea vox apud Græcos genericè, omnem veſtem ſignificet, potuiſſet etiam ea vox laxè pro Dalmatica, & colobio ſumi. Sed cum dixit ampechonas, quæ proprie pallia fuere, vocari poſſe Dalmaticas & colobia, quæ tunicæ erant, defendi non poteſt, & cum eo Petauius, atque alio errore lapſus Rubenius. Concedit enim ςολὰς, ſiue ἀμπεχόνας, diuerſum genus eſſe à Dalmaticis, ſiue colobijs, non tamen ſimpliciter ςολὰς eſſe pallia, ſed pallia muliebria: & ex ſcribis alios habuiſſe ſtolas Dalma-

ticas, alios ἀμπεχόνια cum colobijs. Sed Dalmaticæ erant tu-nicæ, non igitur pallia muliebria.

Mihi igitur nondum liquet, quæ nam veſtis illa ſcribarum fuerit apud Epiphanium,cum Grçce, vt diximus στολὴ pro quolibet veſtis genere laxè accipiatur. Vtrum pallium, an tunica. Fuiſſe tunicam indicat vox Dalmaticæ, & colobij, quodque phylacteria, ſiue ſigna, ac notæ purpureæ, vt credit Epiphanius, non pallio, ſed tunicæ intexerentur. Fuiſſe autem pallium arguit Epiphanius,qui tradit ſcribas & Phariſæos muliebribus palliolis vſos: διὰ τῆς ἀμπεχόνης, καὶ γυναικείων ἱματίων.

Valde etiam mirum mihi videtur, quod & Petauio videbatur, muliebribus palliolis vſos eſſe Phariſæos. Nam Chriſtus D. in Euangelio cauendum quidem à ſcribis ait, qui volunt ἐν στολαῖς περιπατεῖν. In ſtolis ambulare. Nondum enim conſtat ſtolas illas fuiſſe pallia muliebria, vt cenſet Rubenius: ſed tantum fuiſſe cultiora veſtimenta, vt explicat Zacharias Chryſopolitanus Epiſcopus à Rubenio laudatus Lib. III. Cap. CXLI. Vt veriſimile ſit illam ſcribarum veſtem, ſiue pallium fuerit, ſiue tunica, ex tenuiore & pretioſa lana, fortaſſe etiam ex ſerico fuiſſe, & ideo ad muliebrem veſtem proxime acceſſiſſe, etiam propter notas purpureas, ſiue phylacteria intexta, & ideo palliola muliebria inuidioſe ab Epiphanio dicta. Nemo enim credet,ſcribas & Phariſeos, legis cuſtodes, & doctores in veſte fœminea conſpectos, ſed cultu laſciuiore, quique materia, non forma muliebrem referret, ἐν στολαῖς igitur ambulare, idest in veſtitu cultiore & operoſiore, non autem in pallijs muliebribus.

Sed Rubenius, qui paulo ante dixerat, Stolam eſſe pallium muliebre, ait, ſtolam materia & forma diuerſam fuiſſe à pallio & toga. Stolam enim fuiſſe longiorem. Sed cum tam pallium quam toga talare, ac fuſum indumentum eſſet, quo pacto ſtola longior eſſe poterat? Addit cum togæ ex lana eſſent, ſtolas fuiſſe byſſinas, bombycinas, aut ſericas. Sed etiam togas inferiori æuo fuiſſe bombycinas, & ſericas nemo neſcit, & vel vnus Iuvenalis docuerit. Sat. II.

Cum tu multicia ſumas,

idest

Digitized by Google

ideſt togam ſericam, ſubijcit enim

Damnetur etiam ſi vis Corſinia: talem

Non ſumet damnata togam.

Cum meretrices in Cois eſſent, ideſt bombycinis. Et paulo infra. *Cretice perluces*

in toga ſerica. Nullum ergo in materia diſcrimen inter ſtolam & togam. Illud Martialis

Tenuia ne madidi violent bombycina crines

tam de ſtola, ſiue tunica, quam de palla, ſiue pallio muliebri intelligi poteſt, nam vtrumque bombycinum. Et illud Varronis, *aliam cerneres cum ſtola holoſerica*, de tunica accipiendum eſt, non de pallio.

Indignum autem eſt, credere Rubenium, Romæ viros muliebribus ſtolis vſos, quod ſicut probroſum, atque infame fuiſſet, ita hactenus inauditum. *Saltem in conuiuijs*, ait ille. Lege enim XXXII. D. de auro, argento legato. *Nam & Q. Mutius ait, ſcire ſe quendam Senatorem, muliebribus cænatorijs vti ſolitum: qui ſi legaret muliebrem veſtem, non videretur de ea ſenſiſſe, qua ipſe quaſi virili vtebatur.* Quaſi eadem veſtis fuerit ſtola, & ſyntheſis, ſiue cænatoria. Qualis autem iſta fuerit, non ita certum eſſe ſtatuimus de re Veſt. Lib. I. Cap. XXXI. Fuiſſe tamen pallium lineum æſtate, ſiue ſindonem, hieme, lænam diximus ex Lipſio, in quo, depoſitis ceteris veſtimentis diſcumbebant. Vbi etiam de cænatorijs muliebribus mentionem fecimus, viderique colore à virilibus diſtinctas fuiſſe ex Martiali diximus. Quibus addimus, potuiſſe etiam materia fuiſſe diuerſas, ſcilicet tenuiore, & pretioſiore. Nulla ſtolæ mentio apud Iuriſconſultum.

Atqui Dio Lib. LXVIII. de Cornelio Frontone cauſarum patrono tradit, *cum aliquando alta nocte à cæna rediret domum, atque intellexiſſet à quodam, cui patrocinium promiſerat, Hadrianum ius reddere, ἐν τῇ τῇ στολῇ τῇ δειπνίτιδι, vt erat in cænatorio amictu, ad tribunal acceſſit.* Sed Dio eodem modo ſyntheſim appellat ſtolam generice, vt Græcè omnem veſtem ſignificat: eodem inquam modo, quo στολὴ ἀρχικὴ dicitur prætexta, βουλευτικὴ, veſtis ſenatoria, ἑλληνικὴ, pallium, ſiue veſtis Græcanica: ita & στολὴ δειπνιτίδης, veſtis cænatoria, ſiue ſyntheſis.

Non

Non ſatis fuerat Rubenio muliebrem ſtolam cum cænatoria confudiſſe, eandem etiam cubicularem facit, ita vt viri veſte muliebri domi, atque in cubiculo vterentur. Quia ſcilicet M. Antoninus Lib. I. de vita ſua teſtatur, non ſolitum ſe ἐν στολῇ κατ' οἶκον περιπατεῖν, in ſtola domi ambulare. Recte Caſaubonus ad Suet. Aug. Cap. LXXIII, ſtolam pro toga capit more Græcorum, qui vt diximus generice omnem veſtem ſtolam appellant. Nec aliter ibi accipi poteſt. Nam domi depoſita toga, & calceis, in tunica, & ſoleis erant, frigoris autem cauſa lacernas, aut lænas vulgo ſumebant. Aliqui tamen interdum toga domi vtebantur. Suetonius de eodem Capite LXXVIII. *Poſt cibum meridianum, itaut veſtitus, calceatuſque erat, retectis pedibus pauliſper conquieſcebat.* Nam ibi *veſtitus* pro, *togatus* intelligendum declarat vox ſequens, *calceatuſque*: nam calcei cum toga ſumebantur, & cum eadem deponebantur, vt à doctis obſeruatum eſt.

Cibus meridianus, eſt vel prandium, vel apud aliquos ientaculum: quod à ſtantibus, vel ſedentibus ſumebatur, nam in cæna diſcumbentes cænatoria accipiebant: hoc eſt non modo ſine toga, ſed etiam ſine tunica erant, hoc eſt ſola ſyntheſi, ſiue ſindone ſemitecti. Præter conſuetudinem igitur Auguſtus, domi meridians togatus, cum ceteri ſine toga, vt & ipſe alias de more. Nam idem Sueton. Cap. LXXIII. *Et forenſia, & calceos nunquam non intra cubiculum habuit, ad ſubitos, repentinoſque caſus.* Bene idem Caſaubonus. *Intra ædes* inquit, *inque omni remiſſione raro togati Romani, calceatique erant.* Cum igitur Auguſtus de more ſine toga & calceis domi verſaretur, togam tamen & calceos intra cubiculum habebat, ad ſubitos repentinoſque caſus, vt ſcilicet, ſi aliquis improuiſo adueniret ipſum inuiſurus, aut allocuturus, eum in habitu forenſi, ideſt toga, & calceis pro dignitate exciperet.

Ita Antoninus ait ſe non eſſe ſolitum domi ἐν τῇ στολῇ togatum ambulare, quod aliqui per oſtentationem faciebant, & erat à Philoſophi illius ſimplicitate alienum. Quid hic Rubenius? Non dubium eſſe ait, Marcum, per *ſtolam* veſtem cubicularem intelligere: qua cum Imperatores, vt Nero, & alij etiam in publico vterentur, Marcus, ne per domum quidem

ea

ea indutus ambulabat. Sed Imperatores cum veſte cubiculari in publico viſos à nemine, quod ſciam traditum eſt, ſolum Xiphilinus refert, Neronem in cænatoria, ſiue tunicula aliquando in publicum proceſſiſſe. Aliquos etiam in balneari, e balneis domum rediјſſe ſcimus, ſed nec balnearis, nec cænatoria fuit ſtola muliebris, cum illæ, aut pallium, aut lacerna fuerint. Sed qualis demum iſta veſtis cubicularis fuit, & quare Marcus cum ea domi ambulare noluit? Nam domi depoſita toga, aut in ſola tunica erant, aut per frigus in lacerna, aut læna, quorum cum etiam vſus foris eſſet, vel ſuper togam, vel ſuper tunicam tantum, etiamſi cum ea Imperatores prodiјſſent, nullum inde probrum, cum vulgo geſtarentur. Nullam aliam veſtem cubicularem apud ſcriptores inuenimus.

Ait Rubenius Marcum non ambulaſſe domi cum veſte cubiculari (cum qua igitur?) quod tamen licitum fuiſſe oſtendit verbis Suetonij, de Auguſto ſupra memoratis. *Et forenſia, & calceos, nunquam non intra cubiculum habuit.* Non hæc Auguſti veſtis cubicularis: ſed vt diximus Auguſtus habuit ſemper forenſia, ideſt togam, & calceos, ad ſubitos, & repentinos caſus, vt ſcilicet ea indueret, quoties honoratiores excipiendi erant, & ſi egrediendum eſſet, nonniſi cum toga conſpiceretur. Sed putauit Rubenius, Auguſtum Forenſia indutum, quia ea habuit intra cubiculum, & ideo Forenſia eſſe veſtem cubicularem, magno errore. Nam contra, quod habuerit ad ſubitos, & repentinos caſus, ſatis arguit, non ea induiſſe, niſi cum occaſio poſtularet, ne improuiſo alicuius aduentu, in veſte cubiculari deprehenderetur, & forenſia ſine dubio dicta, toga, & calcei, quibus foris, ſiue in foro vtebantur, domi deponebant. Fuiſſe autem veſtem forenſem à domeſtica diuerſam declarat Lampridius in Alexandro Seuero, cum ait. *Itaut Præſides Prouinciarum acciperent argenti pondo vicena, phialas ſenas, mulos binos, equos binos, veſtes forenſes binas, domeſticas ſingulas, balneares ſingulas.*

De forenſibus alibi Suetonius Caligula cap. XVII. *Poſteriore epulo forenſia inſuper viris, ac fœminis faſcias purpuræ & conchiliј diſtribuit.* Viris togas, fœminis ſegmenta purpurea, aut faſciolas diſtribuit. Quinimmo etiam Græci ipſi togã, ſto-

las

Iam forenſem appellarunt. Dio lib. LXI. vbi Neronis inſaniam in equos Circenſes percenſet, narrat ab eo inſignes equos victores, & iam ſenio confectos στολῇ τε ἀγοραίᾳ ὡς ἄνδρας τινὰς κοσμῆσαι, *ſtola forenſi*, ideſt toga, *non ſecus ac homines ornatos*. Etiam pallium forenſe apud Græcos. Philoſtratus in Hippodromo. *Veſtes inquit Hippodromus commutemus. Quippe Hippodromo chlamys erat, Megiſtiæ vero* δημηγορικὸν ἱμάτιον, *forenſe, ſiue vrbanum pallium*.

Stola Medica. Stola matronalis. Ea perperam cum palla confunditur. Hæc pallium muliebre, illa tunica. Orarium non fuit pallium, ſed faſcia.
Cap. XXIII.

CVm igitur, vt diximus, στολὴ apud Gręcos omne veſtimẽti genus laxe ſignificet, ἀπὸ τοῦ στέλλειν, quod eſt mittere, quia ſcilicet veſtes cum induimus in corpus mittimus, qui mos loquendi adhuc durat: preſſe tamen ac ſtrictè veſtem Medicam, ſiue barbaricam ſignificat, ſed apud Latinos nunquam niſi pro tunica matronali accipitur, quæ fluxa, & talaris, qualis etiam Medica, & Perſica fuit. Nam Cyrus eam à Medis ad Perſas tranſtulit. Xenophon Lib. VIII. de Cyro. *Itaque elegit*, στολὴν Μηδικὴν, *& ipſe ferre, & vt familiares ea vterentur perſuaſit. Hæc enim viſa ei occultare ſi quis defectum aliquem haberet in corpore* (quod fluxa, & ad pedes cadens) *præterea illa indutos pulcherrimos, & maximos conſpici: hoc eſt decorem, & amplitudinem ſtaturæ augere*.

Et initio quidem apud Aſſyrios ſtola muliebris tantum fuit, longa ſcilicet, & manuleata: poſtea Semiramis virilem fecit. Nam vt virum mentiretur, ne fraus deprehendi poſſet, etiam à viris geſtari iuſſit, qua non ſolum pectus & humeri, ſed brachia ad manus vſque, & crura velarentur. De quo intelligendus Iuſtinus Lib. I. de Semiramide ſe Ninum filium ſimulante. *Igitur brachia, & crura velamentis, caput tiara tegit: & ne nouo habitu aliquid occultare videretur, eodem ornatu & populum veſtiri iubet*, (ideſt tunica longa, & manuleata) *quem morem*

veſtis

veſtis exinde gens vniuerſa tenet. Inde ab Aſſyrijs ſtola ad Medos cum imperio tranſijt, ab his ad Perſas Cyrus tranſtulit.

Vnde factum puto, vt tunica matronarum Romanarum, quæ & manuleata erat, qualis barbarica, propterea *ſtola* Græcè appellata ſit: nec alia vnquam veſtis à Latinis præter hanc ſtola dicta eſt. Quanquam, & à στολὶς, quod rugam veſtis ſignificat dici potuerit, à plicis nempe, ac rugis, quibus inſignis erat tunica matronalis. Martialis

Rugoſiorem cum ſtola geras frontem.

Quales etiam Græcorum tunicæ, στολίδες, & στολιδωτά. Non ergo ſtola Perſica dicta eſt, vt ait Rubenius, quod eſſet muliebris & longa, nam & virorum propria: ſed contra tunica mulierum Romanarum inde nomen inuenit, quod Medicæ, ac Perſicæ ſimilis eſſet, nempe ad pedes demiſſa, ac manuleata.

Hæc cum ita ſint, nullo modo ferri poteſt, quod Rubenius ibidem ſtolam, ideſt tunicam muliebrem, cum palla, ſiue muliebri pallio confundit, veſtimentum clauſum, & interius, cum exteriore, & aperto. Primo ait, *vt pallium Græcorum vtrumque humerum includebat, ita &* ἀμπεχόνιον, ſiue ἀναβόλαιον *pallium fœminarum*, ſtolam autem vult eſſe pallium muliebre. Quæ ratio ſi valeret, etiam tunica pallium eſſet, nam vtrumque humerum includit. Dein mira inconſtantia ſubijcit. *Vt autem toga dextrum humerum excludebat, ita ſtola excluſo quoque dextro humero, in ſiniſtrum brachium reycicbatur.* Ergo eadem ſtola, & vtrumque humerum includebat, & dextrum excludebat. Hæc nimis patienter audimus.

Sed ſtola, quæ tunica erat clauſa, & corpori adſtricta quomodo in ſiniſtrum brachium reijci poterat? Non ſtola, ſed palla, ſiue peplum, & amiculum muliebre, vt & pallium virile Græcanicum hoc modo geſtabatur, & in humerum reijciebatur. Diuerſo modo toga excludebat brachium, ac pallium, & palla. Ex toga clauſa, quà ad ceruicem patebat dextrum brachium exerebatur, ſiniſtrum eidem togæ alleuandæ ſubijciebatur: at mulieres pallam, ideſt pallium apertum ita gerebant, vt partem eius dextram exerto humero ſubiectam, vel in ſiniſtrum reijcerent, vel læuo brachio imponerent, vt ſubiectæ imagines demonſtrant. Tab. XII. & XIII.

Subdit. *Qui igitur ex Scribis, aut Phariſæis Dalmaticas geſtabant, ij amicula ſua, ſtola matronalis forma, circumijciebant, & excludentes dextrum humerum, in ſiniſtrum brachium reijciebant*. Præterquam quod id ex verbis Epiphanij elici non poteſt, qui modum geſtandi eas veſtes ne tangit quidem, & ſtolas cum Dalmaticis, atque colobijs confundit, ſtolam matronalem, ideſt tunicam clauſam circumijci, & in ſiniſtrum humerum reijci potuiſſe, plane ineptum, & abſurdum eſt, vt ante diximus.

Progreditur, & Diaconos in vetere Eccleſia, qui etiam Dalmaticas portant, eodem circumiectu oraria ſua geſtaſſe ait. Orarium enim fuiſſe amiculum longum ex lino, vel byſſo: vnde, & flammeum nuptiale à vetere Interprete Iuvenalis *Orariũ* appellari. Sed quis vnquam credidit *Orarium* fuiſſe amictum, & quidem longum? Fuiſſe quidem linteum, ſiue ſudarium, ac ſemicinctium, & faſciam veteres dixerunt, vt ſupra fusè retulimus: tale etiam, vel non admodum diſſimile flammeum nuptiale, velum ſcilicet ſic à colore dictum, quo ſponſæ caput nubebatur, vnde & *nuptiæ*. Non tamen velum fuit amictus longus, quique ad pedes demiſſus in humerum reijceretur, ſed caput tantum, atque pectus, & humeros tegens. Et ideo Diaconi non gerebant orarium dextro humero, & brachio περιβεβλημένον, ideſt iniectum, ſiue circumiectum, cum ea vox tantum de veſte laxa, & fuſa, quæque corpus inuolueret vſurpari poſſit, non autem de linteo oblongo, & inſtar faſciæ anguſto, quod ſiniſtro tantum humero imponebatur, vt nunc quoque, in humerum reijci, aut circumijci, inſtar pallij non poterat.

Neque id ex Synodo Romana II. ſub Silueſtro colligitur. *Ita tamen, vt Diaconi Dalmaticis vterentur, & pallia linoſtima læuas eorum tegerent*. Ibi enim improprie *Oraria* dicuntur pallia, ſicut poſtea, & Archiepiſcoporum *Orarium* pallium dici cæpit. Si tamen illa pallia linoſtima (ideſt ex lana, & lino contexta) oraria, ſiue ſtolæ fuerunt, quod incertum eſt, ſicut, cur læuam tantum manum tegerent. Stolæ enim ſiue oraria Diaconorum non ſolum ſiniſtram manum, ſed lævum humerum, ad pectus tranſuerſe deſcendentes, tegebant. Fortaſſe igitur de manipulo, ſiue mappula intelligendum eſt.

Illud

Illud poſtremo gratis dicitur, ſicut pro pallio Archiepiſcopali ſucceſſit zona quædam, quæ humeros ambiens amictum pallij exprimebat: ita pro ſtola vetere, ſiue orario, receptas fuiſſe ſtolas, quæ circumiectum ſolum, ſtolæ, aut orarij deſignabant. Non enim in locum pallij Archiepiſcopalis ſucceſſit illa zona, ſed ſemper zona illa fuit Archiepiſcoporum orarium, ſiue ſtola, ſed diuerſa forma, vt ſcilicet à Diaconorum, & Presbyterorum diſtingueretur, ſcilicet in Orbem deſcententibus ante, & retro faſciolis, quæ poſtea ἀκύρως pallium dicta eſt. Et oraria ſemper, linteola fuerunt anguſta, & oblonga inſtar faſciarum, nunquam ad veſtiendum, & amiciendum, ſed initio ad os emundandum, poſtea ex lana, aut ſerico, inter veſtis ſacrificalis ornatum aſſumpta, nuſquam pallia, vel veſtimenta niſi improprie dicta.

Tunicula pectoralis. Colobium communis tunica virilis. Ammianus Marcellinus, & Tertullianus explicati. Cap. XXIV.

QVod ad colobia monachorum, & presbyterorum purpura clauata attinet, ex verbis Dorothei Abbatis Doctr. 1. fuiſſe quidem ea clauo inſignita, ſed vtrum latus fuerit an anguſtus, non apparet. Falſa igitur conſecutio. *Ex quo patet colobia Monachorum vno clauo purpureo diſtincta fuiſſe, atque ita laticlauia fuiſſe.* Quid ſi clavus ille anguſtus fuit? Sicut illud ſuſpectæ fidei eſt, quod idem Dorotheus tradit, omnes milites chlamydibus purpuram immiſiſſe, quod tam credibile mihi videtur, quam omnes vulgo Romæ tunicas anguſto clauo purpureo ornatas geſtaſſe. Niſi id Dorothei ætate factum eſt, cuius tamen nemo vnquam, quod ſciam meminit. Multominus credibile eſt, colobia monachorum, qui auſteriorem vitæ diſciplinam ſectabantur, quorum indumenta fuſci coloris erant, quique vilitatem in veſtitu affectabant, purpureo clauo fuiſſe diſtincta. *Ad Cap. XIIX.*

Quidquid illud ſit, non eſſe colobium, quod ab Ammiano Marcellino deſcribitur Lib. XIV. certum eſt. *Poſthæc*, inquit,

L 2 *indu-*

indumentum Regale quærebatur, & miniſtris fucandæ purpuræ tortis, confeſſiſque pectoralem tuniculam, ſine manicis textam, Maras quidam nomine inductus eſt, vt appellant Chriſtiani, Diaconus, cuius literæ prolatæ, ſcriptæ Græco ſermone, ad Tyrij textrini Præpoſitum, celerari ſpeciem perurgebat, quam autem, non indicabat. Etiam tuniculam Pythæus colobium fuiſſe ſuſpicatur, quod eſſet ſine manicis: quem ſequitur Rubenius. Sed neque colobium fuit, neque Dalmatica. Hæc manuleata: colobium non quidem penitus ſine manicis, ſed curtis, quæque brachia, cubito tenus tegebant: cum manuleatæ ad manus vſque pertinerent, vnde appellatæ.

Tales omnes olim Romanorum viriles tunicæ, ſiue colobia, mutilis ac dimidiatis brachiorum operimentis, vt videre eſt in antiquis ſtatuis, ac nummis. Quod vidit Salmaſ. ad Tertul. de pallio, duoque apud veteres tunicarum genera notauit: manicatas, ſiue manuleatas, Græci χειριδωτὰς, quia χειρίδας ſiue manicas haberent: tales muliebres, & apud barbaros etiam viriles, vt apud Medos, ac Pœnos. Secundum tunicarum genus ſine manicis, quales Romanorum, Græcorumque. Has Græci colobia, & colobionas dixerunt, quaſi truncas manicis, & mutilas: non quod manicis prorſus carerent, ſed quod ita breues haberent, vt vix ad ima cubiti peruenirent. Gloſſæ κολοβὸς, ὁ κόνδος. *Curta*. Iſidorus. *Leuitonarium eſt colobium ſine manicis, quali monachi Ægyptij vtuntur.* Non plane autem manicis caruiſſe docet Caſſianus Lib. 1. Cap. v. de Colobijs Ægyptiorum monachorum. *Colobijs quoque lineis induti, quæ vix ad cubiti ima pertingunt, nudas de reliquo circumferunt manus.* At tunicarum manuleatarum manicæ, vſque ad καρπὸν manus pertinebant, vnde & καρπωτοὶ dicebatur, Venetijs *Carpette*, tunicæ muliebres, quæ manuleatæ, & talares.

Non ergo tunicula illa apud Ammianum colobium fuit, cum prorſus manicis careret, & pectus tantum tegeret, colobium autem totum corpus ad medium crus. Sed quærendum amplius, quod indumenti genus fuerit: fortaſſe ſubucula breuior, quæque pectus modo, ac dorſum velaret, & ideo *tunicula pectoralis* dicitur, qualia apud nos *Colletti* appellantur: aut exomis, quæ manicis pariter carebat. Ceterum neque ex

Epi-

Epiſtola Stephani ad Hilduinum, neque ex Abdia ſcriptore commentitio, neque ex Damaſo in Eutychiano colligitur colobium fuiſſe lato clauo ornatum, ſed clauatum tantum, aut purpuratum, lato, an anguſto clauo, adhuc dubium.

Neque ideo Acron latum clavum exponit κολοβίωνα, quia omnia colobia latum clavum haberent, quod eſt abſurdum, ſed quod cum *latus clavus* à ſcriptoribus accipiatur pro *tunica laticlauia*, vt ex Suetonio in Cæſare docuimus, *vſum lato clauo ad manus fimbriato*, & *ſumere depoſitum clavum* ex Horatio: quia tunica illa Colobium erat, & dicebatur, Acro *Colobium* pro lato clauo poſuit, ſiue pro tunica laticlauia, nam & tunicæ anguſticlauiæ, imo aſemæ, ſiue clauo carentes, omnes denique Romanæ tunicæ viriles colobia, ſiue colobæ erant. Et ideo L. 1. Cod. Theodoſ. de habitu quo vti oportet intra Vrbem. *Sine exceptione temporis matutini dumtaxat, intra mœnia conſtitutus, nullus Senatorum habitum ſibi vindicet militarem: ſed chlamydis terrore depoſito, quieta colobiorum, ac pænularum induat veſtimenta.* Vt ſcilicet in habitu ciuili ſint, tunica, ſiue colobio & pænula. Qui habitus communis omnibus ordinibus, niſi quod colobium Senatorium ab equeſtri claui qualitate diſtinguebatur, reliqui omnes etiam vetere Rep. & diu ſub Imperatoribus in colobio.

Dalmaticas Diaconorum hodie duobus anguſtis clauis ornatas videre mihi non contigit. Sed etſi fuerint, Dalmaticæ non ſunt colobia: & ſi concedamus Sacerdotum caſulas clauo diſtinctas, non proinde ſequitur & colobia, diuerſa enim caſula, ſiue planeta à colobio, hoc tunica erat, illa pænula. Quæ ſi fuit laticlauia, non idcirco colobium. Quanquam nulla adhuc mihi viſa Caſula laticlauia. Crucis quidem figura paſſim caſulæ additur. Nemo tamen eam clavum appellauerit, & & quomodo poſterior pars claui in crucis figuram formetur, qualiſque ſit illa pars poſterior claui, ſatis intellexerit. Tertullianus de corona militis, cum varia coronarum genera recenſuiſſet, ordinum publicorum, magiſtratuum, & prouincialium, abdicans hæc omnia Chriſtianis ait. *Sed tui ordinis, & tui magiſtratus, & ipſum Curiæ nomen Eccleſia eſt Chriſti. Illius es, conſcriptus in libris vitæ* (ita enim locus ille interpungendus

gendus eſt). *Illic purpura tua, ſanguis Domini: & clavus latus in cruce ipſius*. Ex quibus latum clavum in caſula ſacerdotum non recte adſtruit Rubenius. Sententia enim magni Patris eſt, Eccleſiam Dei eſſe Senatum ſiue Curiam, & Patres conſcriptos, ſiue Senatores, eſſe Chriſtianos in libris vitæ, & non in Senatu, conſcriptos: pro purpura, ideſt prætexta magiſtratuum, eſſe ſanguinem Domini, clavum autem latum in cruce, ad crucis clauos alludens: non quod Sacerdotes, aut presbyteri in colobio latum clavum in modum crucis geſtarent. Imò hæc clare arguunt, non aliud inſigne fuiſſe magiſtratus, & Senatoris Chriſtiani, quam ſanguinem Domini, & clavum crucis.

Palla muliebre pallium fuit non tunica. Peplum generice pro qualibet veſte: ſtricte pro pallio. Seruij, Varronis, Horatij inepta correctio exploſa. Palla Gallica, & citharœdica. Cap. XXV.

Ad Cap XX. INter nouæ Criticæ paradoxa illud inſigne eſt, quod cum eruditorum conſenſus ſtatuat, idque veterum omnium teſtimonio comprobetur, pallam apud Romanos fuiſſe muliebre pallium, ſiue veſtem exteriorem, quæ ſtolæ, ideſt tunicæ muliebri imponebatur, neque vnquam aliter à Latinis ea vox accipiatur, Rubenius ſolemni diſſentiendi ſtudio id pernegat. Sicut in ſuperioribus ſtolam, quæ eſt tunica muliebris, pallium fuiſſe contendit. Seruius ad illud

Pallam ſignis auroque rigentem

Significat autem, inquit *tunicæ pallium, quod ſecundum Varronem palla dicta eſt, ab irrugatione, & mobilitate, quæ circa finem huiuſmodi veſtium, ἀπὸ τοῦ πάλλειν*. Nonius. *Palla eſt honeſta mulieris veſtimentum, hoc eſt tunicæ pallium*. Horat. Lib. II. Sat.

Ad talos ſtola demiſſa, & circundata palla

Ait primo pallam eſſe id veſtimenti genus, quod Græci peplum appellant. Nemo id negat: & à nobis aperte demonſtratum Lib. III. Cap. XVIII. Dubitat Euſtathius quale veſtis ge-

genus fuerit peplum : ad Odyſ. Σ. Vbi Antinoo datur peplum, cum duodecim aureis fibulis. Nam ſi fuiſſet pallium, inquit, quod apertum erat, & quod ita aptabatur, vt ſiniſtrum humerum tegeret, ante & retro adducens duas oras in dextrum latus, nudam ſinens dextram manum, & humerum: quid opus erat fibulis, cum in modum chlamydis nexum eſſet? Putat ergo Euſtathius, peplum fuiſſe veſtimentum muliebre, in anteriore parte apertum, & propterea fibulis indigens. Ex his tamen non ſequitur fuiſſe tunicam. Nam, & chlamys, & pallium erat veſtis ſuperior, & aperta, illa infibulabatur, hoc nequaquam: non tamen tunica, quæ clauſa erat, & interior.

Itaque mirum eſt ab eodem poni Iliad. E. peplum eſſe tunicam muliebrem, quam non induunt, ſed fibulis conſtringunt. Omnis enim tunica, ſiue conſuta, ſiue fibulis nexa induebatur. Nam veteres Critici illud diſcrimen poſuere, inter induere, & amicire, vt illud de veſte interiore, hoc de exteriore ſemper accipiatur: & ita tunica etiam fibulata induitur, non amicitur. Rectius igitur priore loco Euſtathius peplum fuiſſe dicit *μανδυοειδῆ*, non tunicam, ſed veſtimentum chlamydis modo fibulis nexum.

Licet autem apud Sophoclem Trachin. Hyllus ad Deianiram de Hercule *τὸ σοὺ φέρων δώρημα, θανάσιμον πέπλον, tuum donum ferens, exitiale peplum*. Mox appellet *χιτῶνα, tunicam*: peplum generice pro qualibet veſte accipitur; vt & *στολή*: ſtricte tamen, & proprie, pro pallio tam virili, quam muliebri. Sane Homerus à tunica diuerſum facit. Nam Iliadis Ω. vbi dona recenſet, quæ Priamus Achilli daturus erat, ponit duodecim peplos, duodecim chlænas, totidem tapetes, ac pallia, *τόσσους δὲ χιτῶνας, totidem tunicas*. Vbi etiam apparet aliquod diſcrimen fuiſſe inter pepla, & *φάρεα*, ſiue pallia, fortaſſe, quod iſta ex lanâ, pepla autem ex lino eſſent. Nam Euſtath. alibi appellat peplum *περίβλημα σινδονοειδὲς, pallium* in modum ſindonis: *περίβλημα* eſt pallium, non tunica: ſubijcit anteriore parte fuiſſe apertum, laxum, fibulas habens, quibus ſtringeretur vbi opus foret. Quæ omnia pallio conueniunt, non tunicæ, & omnem Euſtathio dubitationem tollere poterant, vtrum peplum donatum Antinoo pallium fuerit, an chlamys,

quod

quod duodecim fibulas haberet, vt cum opus foret illis necte-retur. Non ergo ſemper infibulabatur, & tunc more pallij communis, & reijci in humerum ſiniſtrum poterat, & brachio dextro ſubiectum, humerum excludere. Quoties autem fibulis nectebatur, erat veſtimentum μανδυοειδὴς, ideſt in formam chlamydis circumpoſitum, vt lacernæ apud Romanos: & vt hodie quidam pallia ad fauces, vel in humeris fibulis, aut globulis nectunt.

Ceterum peplum apud Græcos fuiſſe veſtimentum tam virile, quam muliebre, ita ex Homero conſtat, vt dubitari non poſſit. Fuiſſe autem apertum illa indicant apud eundem. Vbi Venus Æneæ peplum in prælio obtendit, vt ei eſſet ἔρκος βελέων: quod nonniſi expanſa veſte fieri poterat. Quod ſedilia Alcinoi peplis conſtrata. Quod peplis & currus, & defunctorum cadauera teguntur. Quod Hectoris oſſa purpureis peplis inuoluuntur. Peplum etiam Mineruæ, quod in pompa ferebatur, varijs figuris intextum, fuiſſe apertum nemo negauerit. Et ideo peplum non fuiſſe tunicam, quæ clauſa etiamſi fibulis necteretur, atque ita pallam, etiamſi peplum fuerit, pallium fuiſſe, non tunicam.

Itaque merum Rubenij commentum eſt, pallam fuiſſe veſtimenti genus ex pallio, & tunica conflatum. Quod quomodo fieri potuerit, viderint acutiores. Certe hoc Pollux non habet Lib. VII Cap. XIII. Tantum inter veſtimenta recenſet tunicam, & peplum. Addit duplicem pepli vſum ad induendum, & amiciendum (non inſternendum, vt perperam Interpres) illud cum infibularetur, hoc autem cum apertum eſſet. Ἐπίβλημα enim eſt pallium, ſiue amiculum. Quod ſit pallium ex Mineruæ peplis conijci: quod autem tunica ex eo, quia dicit Xenophon: *lacerauit in ſuperiore parte peplum, detexit enim tunc pectus*. Quia cum peplum aliquando ad fauces fibulis necteretur, eo dirupto, & diſſibulato potuit pectus, cum tunica in ſuperiore parte laxa eſſe, inde apparere. Sed veriſimilius eſt, tunicam à Xenophonte, peplum generica voce appellatam, prout omnem veſtem ſignificat, quemadmodum de tunica Herculis apud Sophoclem ſupra diximus. Vtut ſit, non ait Pollux, peplum fuiſſe mixtum ex tunica, & pallio, ſed dupli-

cem

Digitized by Google

cem vſum præbuiſſe.

At Rubenius ait, hoc veſtimentum ex pallio, & tunica mixtum, fuiſſe tunicam fibulatoriam, quam fœminæ illuſtres ſumebant, quando in publicum prodibant, & fibulis ad pectus conſtringebant; deinde aliud amiculum ſuperijciebant. Nam apud Theocritum Praxinoe primo ſumit *τὴν περονατρίδα* deinde *τ' ἀμπεχόνιον*. Περονατρίδα exponit Vetus Interpres peplum, & indumentum, quod primo incingebatur, quia ſcilicet infibularetur. Sed hæc tunica fuit, generice *peplus* dicta. Et ſi cingebatur, quomodo pallij vſum præſtare poterat? *Ἀμπεχόνιον* vero fuit amiculum, ſiue exterius veſtimentum, quod tunicæ ſuperimponebatur. Nam quia peplum infibulabatur, aliquando etiam tunica, propterea peplum fuiſſe tunicam, non puto Dialectica feret, hoc enim modo, & chlamys, & lacerna, quia fibula nectebantur, etiam tunica fuiſſet. Tunicam autem fibulis ad humeros nexam, & in veteribus monumentis, & in ſtatua Romana, quam edidit Alberti patruus vidimus, & à Græcis mulieribus factum ex Æliano docuimus, fibulas autem in pectore nondum obſeruare licuit.

Quod ſequitur plane abſurdum eſt. Eodem modo Romanas matronas pallas, & ſtolas portaſſe in publicum prodeuntes, hoc eſt infra pallam, quæ tunica, ſupra ſtolam, quæ pallium, eiuſdem Rubenij ſententia. Cum contra indubitatum ſit, ſtolam fuiſſe tunicam muliebrem, pallam autem pallium. At ſi Rubenio credimus matronæ Romanæ ſupra pallium tunicam geſtarunt. Quid illi mentis erat cum hæc ſcriberet? Audax facinus, & quidem non vnum. Nam quia Vetus Interpres Horatij nugator, ait pallam, *tunico pallium* dici poſſe (ſi tamen locus ille menda caret, & non potius *tunica pallium*, vt apud Seruium, & Nonium, legendum eſt) arripit illud Rubenius, & apud Seruium *Palla ſignificat tunica pallium*, *Tunico pallium* reponit: etiam apud Nonium. *Palla eſt honeſta mulieris veſtimentum, hoc eſt tunica pallium*, idem verbi monſtrum intrudit.

Hæc vtique tolerabilia eſſent, niſi eadem licentia in Horatium graſſaretur. Nam etiamſi tot ſcriptorum teſtimonio non conſtaret, pallam fuiſſe pallium muliebre, & ſtolæ ſuperindui

M ſoli-

ſolitum, ſola Horatij auctoritas id euinceret.

Multa ibi tum officient res,
Cuſtodes, lectica, ciniflones, paraſita,
Ad talos ſtola demiſſa, & circundata palla.
Plurima, quæ officiant, pure apparere tibi rem.

Sine vllo interprete res ipſa clamat, ſtolam fuiſſe tunicam, eamque pallâ circundatam. Quæ cauſa erat, vt occulta corporis vitia matronarum apparere non poſſent. Quod ſcilicet duplici veſte, eaque fuſa & talari, tunica, & pallio omnia præter faciem obuelarentur.

Quis ad hæc hiſcere auderet? Rubenius opiniones ſuas nimium amans, & ſuſceptam ſententiam pertinaciter tuens, ait, hinc multos inerrorem inductos, vt crederent pallam fuiſſe exterius amiculum, quod perſuadere videtur Horatius. Non videtur perſuadere, ſed clarius oſtendit, quam Sol lucet. Si enim non fuit exterius amiculum, quid tandem fuit? quonam illud à ſtola differebat? Nimirum, vt ſupra dixerat ſtola pallæ ſuper induebatur, ideſt tunica pallio. Vnde Horatium contra omnium codicum, & interpretum fidem corrigere audet.

Et circundata palla Plurima.

Vt eius ſententia ſit, *officere ſtolam dimiſſam* (demiſſam) *ad pedes, ac plurima alia, quæ palla circundantur: qualia ſupparum, induſium, aliaque huius generis.* Demus matronas, eodem tempore, ſupparum, induſium, ſtolam, ac pallam geſtaſſe, hæc omnia tamen pallâ circundata erant, igitur exterius veſtimentum, & quod ceteris ſuperimponebatur. *Non nego tamen*, inquit, *aliquando pallam, vt & peplum apud Græcos pro extima veſte ſumi, ſed nunquam ſtola ſuperici.* Stolam circundare, niſi ipſi ſuperimponeretur, non poterat. Siccine nobis his refutandis bonas horas perire!

Palla igitur apud Latinos cum pro veſte muliebri accipitur ſemper pallium, ſiue exterius veſtimentum ſignificat. Nec aliud indicant verba Sidonij in Epithalamio Polemij, & Arondolæ.

Squameus ad mediam thorax non peruenit aluum,
Poſt chalybem pendente peplo tegit extima limo
Circum palla pedes, qui cum ſub veſte mouentur

Cri-

Criſpato rigida crepitant in ſyrmate ruga.

Quis non videt, *extima* de tunica interiore, ſiue ſtola accipi non poſſe? Ibi *pendente peplo*, eſt fluente velo, ſiue ſinu ad pedes cadente, & quidem *limo*, ideſt obliquo: non enim æqualiter pallæ ora cadebat ad pedes, cum pars dextra brachio, vel humero ſiniſtro impoſita ſubduceretur, ſiniſtra autem ad pedes flueret. Illa autem, *qui cum ſub veſte mouentur*,

Criſpato rigida crepitant in ſyrmate ruga

mirifice Seruium, & Nonium explicant, qui pallam ab irrugatione & mobilitate, quæ eſt circa finem huiuſmodi veſtium dictam tradunt, ἀπὸ τοῦ πάλλειν. Videtur tamen Ouidius indicare, pallam fuiſſe tunicam Lib. IV. Metamorph. de Circe.

Pallamque induta nitentem

Inſuper aurato circumvelatur amictu.

Sed ibi amictus eſt amiculum, hoc eſt velum capiti tegendo; quod breue, neque infra humeros cadens: vel more Græcorum pallam, ſiue peplum genericè pro tunica accepit.

Ceterum pallam etiam inter veſtimenta virilia, ſed minime Romana adſcriptam, alias docuimus. Nam Curtius Lib. III. de Dario. *Purpurea tunica medium album intextum erat: pallam auro diſtinctam, aurei accipitres, veluti roſtro inter ſe corruerem, adornabant.* Vbi tamen veſtimentum exterius eſt, ſiue accipitres loco fibularum fuerint, roſtro concurrentes: ſiue eorum figura pallæ infecta, aut acu picta. Nam, quæ ſequuntur: *& zona aurea muliebriter cinctus, acinacem ſuſpenderat:* ea cinctura, de tunica non de palla, accipienda eſt.

At Gallica palla, tunica fuiſſe videtur, ſed aperta. Martialis.

Dimidiaſque nates Gallica palla tegit.

Nam Strabo Lib. V. de habitu Gallorum, ait hos *pro tunicis geſtare veſtes apertas, manuleatas, vſque ad pudenda, & nates.* Quanquam hoc potius de ſago Gallico intelligendum putamus, quod apertum, & chiridotum, ſiue manuleatum erat, & quoniam breue vix ad pudenda pertinens, ideo Galli, ijs velandis braccas geſtarunt.

Fuiſſe demum pallam citharædorum veſtem oſtendimus ex Ouidio de Arione Faſt. II.

Induerat Tyrio diſtinctam murice pallam.

& ex Cornificio Lib. IV. ad Herennium. *Vti citharædus cum prodierit optime veſtitus, palla inaurata indutus, cum chlamyde purpurea, coloribus varijs intexta*. Quo loco pallam nonniſi pro tunica accipi poſſe dicebamus, nam ſi fuiſſet pallium, & veſtis exterior, quomodo chlamys ſupra pallium ſumi potuiſſet? Si tamen locus ille menda caret, quod ſine veterum librorum auctoritate dicere non auſim. Nam citharædi vbique apud ſcriptores, in ſtola, ideſt tunica, & chlamyde. Varro III. de re Ruſt. Cap. XIII. *Quintus Orphea vocari iuſſit, qui cum eo veniſſet cum ſtola, & cithara, & cantare eſſet iuſſus*. Neronem etiam habitu citharædico, cum tunica longa, & chlamyde veteres nummi exprimunt. Apuleius Lib. II. Florid. de Bathyllo citharædo. *Eique prorſus citharædicus ſtatus, Deam conſpiciens canenti ſimilis, tunicam picturis variegatam ad pedes deiectus ipſos, Græcanico cingulo, chlamyda velat vtrumque brachium vſque ad articulos palmarum*. Et Lucianus in Ioue Tragœdo, tunicam manicatam talarem, & chlamydem Tragœdis quoque aſſignat. Iuuenalis Sat. X. citharædis lacernam dat, quæ non admodum à chlamyde diuerſa. *Nam, quæ cantante voluptas, Sit licet eximius, citharædo, ſiue Seleuco, & quibus aurata mos eſt fulgere lacerna*.

Eandem tunicam orthoſtadion, ſiue rectam appellatam notauimus, qualem indutus Nero citharædus à Dione inducitur: quam alij rectam dictam putant, quod à ſtantibus ſurſum verſus texeretur, vt Regillæ Romanorum: alij, quod ſine cingulo eſſent. Quibus nos tunc adſtipulati ſumus: ſed nunc hæremus, quia in nummis Neronis citharædi, tunica cincta conſpicitur, & Bathyllus apud Apuleium Græcanico cingulo tunicam aptat.

Vetu-

Vetuſtiſsimi Quirites ſine tunica, in ſola toga. Rubenij inconſtantia. Tunica Iouis. Thenſas ducentium veſtis triumphalis. Item Prætoris cum ludos ederet. Toga Regia, & purpurea, & picta. Cap. XXVI.

NEgat Rubenius ſe poſſe eorum opinioni accedere, qui Romulum, & veteres Quirites nullas tunicas geſtaſſe credunt. Sed hoc duo grauiſſimi ſcriptores tradunt, Plinius, & Pædianus. Ille Lib. XXXIV. Cap. VI. eo præcipue argumento, *quod ſtatua Romuli in Capitolio eſſet ſine tunica, ſicut & Camilli in Roſtris, & ante ædem Caſtorum Q. Martij Tremellij equeſtris togata, qui Samnites bis deuicerat.* Aſconius autem pro Scauro de Catone ſine tunica iudicium reddente: *idque repererat ex vetere conſuetudine, ſecundum quam, & Romuli ſtatuæ in Capitolio, & in roſtris Camilli fuerunt, togatæ ſine tunicis.* *Ad Cap. XXI.*

Eos refelli, ait Rubenius à Plutarcho qui Romulum ἀλουργῆ tunica indutum fuiſſe tradit. Cui tamẽ aduerſatur Plinius Lib. IX. Cap. XXXIX. qui Romulo tantum in trabea purpuræ vſum fuiſſe memorat, quæ toga, non tunica. Primum enim Tullum Hoſtilium lato clauo deuictis Etruſcis vſum, ideſt tunica laticlauia. Cui ſicut Rubenius credere mauult, quam Plutarcho, ita & nos Græco ſcriptori Pædiani, ac Plinij auctoritatẽ opponimus. Mira autẽ hominis inconſtantia. Cum dixiſſet iſta ſe in medio relinquere, ſubijcit, Romulũ vel purpuream, vel albam tunicam geſtaſſe. Ergo plus credit Plutarcho, quam Plinio, aut Pædiano. Vt autem hoc credat, impelli ſe ait imagine Romuli, quam ex vetere ſigno expreſſam inter ſchedas patris inuenerit, eamque ſe hic apponere. Verum illa deſideratur, ab ijs prætermiſſa, qui opus poſthumum curarunt. Vtinam illa extaret, fortaſſe illud diſceremus, quod hactenus ignoramus, & Romulum tunicam geſtaſſe, & tam in ea, quam in trabea purpuram habuiſſe, contra veterum, præcipue Plinij auctoritatem. Sed qualiſcumque illa fuerit, videri in ea tradit Romuli tunicam, non ſolum clauis, ſed etiam patagio diſtinctam,

ideſt

ideſt clauis & purpureis, & aureis.

Ego certe nondum capio, quomodo in ſtatua, ſignóque marmoreo, aut æreo, claui purpurei, & aureum patagium conſpici poſſint, niſi pictura, aut ex auro ſigna illa insererentur. Ex omnibus enim ſtatuis, quas plurimas ac Venetijs vidi, & Romanas à Boiſſardo, atque alijs delineatas, nunquam clauorum figuram diſcernere potui. Alioqui nulla dubitatio ſupereſſet, de figura, numero, & latitudine clauorum.

De patagio autem ſatis ſupra dictum eſt. Cum nec patagiatam Gracchi tunicam apud Iuvenalem eſſe oſtendimus, neque ſpiram illam fuiſſe patagium: & ſi fuiſſet, non tamen ideo patagiata, quia gladiatores, & ad beſtias damnati in veſtibus pretioſiſſimis inducerentur. Nam ſi omnes, cur hoc inſigne aureæ ſpiræ in Gracchο Iuvenalis inuidioſe notauit? *Credamus tunicæ*, ſi tales omnium gladiatorum fuere. Licet autem Tragœdos, & citharædos, auratas pallas, & xiſtidas, imo & tunicas, & lacernas geſtaſſe non negemus: ita gladiatores nonniſi in chlamydibus aureis, ſiue aureatis traductos, & quidem ab Adriano ſcimus, itaut nulla in eorum tunicis, aut ſpira, aut patagium fuerit.

Ad Romuli tunicam redit, eamque anguſtis aureis clauis diſtinctam nullo veterum teſtimonio contendit, vſque ad Tullum Hoſtilium, aut Tarquinium: quos tunica palmata, ideſt purpurea, & auro clauata ex Dionyſio certum eſt, qui Lib. III, hoc tanquam peculiare de Tarquinio non retuliſſet, ſi ea Romulus antea vſus fuiſſet. Eam tunicam palmatam, Iouis tunicam dictam ex Iuvenale etiam notum eſt, illud nequaquam, ſic dictam, quia ex Capitolio ſumebatur, ſicut & toga picta: ſed quia Iupiter ipſe ea induebatur in Capitolio: & ideo Sueton. in Auguſto, *exuvias Iouis* appellat.

Porro recte idem ſtatuit, eos etiam qui thenſas in Circenſi pompa ducebant habitu triumphali fuiſſe: haud recte tamen Suetonium interpretatur de Auguſto Cap. XLIII. *Accidit votiuis Circenſibus, vt correptus valetudine, lectica cubans thenſas deduceret.* Quod inſolitum, ait Rubenius, nam curru triumphali ſolebant vehi thenſas ducentes. Inſolitum quidem, non quia thenſas deducentes curru veherentur: ſed quia Auguſtus

in

in lecticâ cubans, cùm ceteri de more pedites, id officium præſtarent; Solus Prætor, aut Conſul, penes quem ludorum editio, curru triumphantium cultuque per Circum vehebatur; ſcilicet, aut in honorem ludorum, aut ob maximas impenſas, curru ſublimis, vt ait Iuvenalis, in tunica Iouis, & pictæ togæ Sarrana aulæa geſtans; ferebatur. Ita Tacitus Lib. I. Tribunis pleb. qui petierant, vt proprio ſumptu ederent ludos Auguſtales, decretam pecuniam ex ærario tradit, vtque per Circum triumphali veſte vterentur, *curru haud vehi permiſſum*: ne ſcilicet Prætoribus æquarentur. Ita in eadem veſte triumphali tam Tribuni, quam ceteri thenſas ducentes, vt Tribuni ſcilicet ludis præeſſent, & totam pompam ducerent; reliqui thenſas, omnes pedibus gradientes: abſurdum enim fuiſſet, cum thenſarum ductores curru veherentur, ludorum editores pedibus inceſſiſſe. Nullus ergo thenſas ducentium curru vectus, & in Auguſto notabile, quod valetudine coactus fuiſſet lectica cubans id officium præſtare.

Nam quod ſub Claudio, vt ait Tacitus Lib. XII. *Circenſium ludicro Britannicus in prætexta, Nero triumphalium veſte tranſuecti ſunt*: id factum, quia illi tunc ludis præſidebant loco Prætoris, aut Conſulis. Tantum autem abeſt, qui thenſas deducerent curru vectos, vt M. Aurelius Commodum filium per Circum, triumphali curru vectum, pedes ſecutus ſit. Capitolinus. *Iam in ſuos tanta fuit benignitate Marcus, vt cum in omnes propinquos cuncta honoris ornamenta contulerit, tum in filium Commodum, & quidem ſceleſtum, atque impurum, cito nomen Cæſaris, & mox Sacerdotium, ſtatimque nomen Imperatoris, ac triumphi participationem, & Conſulatum, quo quidem tempore ſenex Imperator filio, ad triumphalem currum in Circo pedes cucurrit*. Ita eum locum recte Salmaſius emendauit: ſed rectius Rubenius contra eius ſententiam, non de triumpho, ſed de Circenſi tranſuectione explicauit.

Vtinam cetera in eundem modum. Inter immodicos honores, quos aut Cæſar recepit, aut decerni ſibi paſſus eſt, præcipuus fuit, vt toga triumphali, non in ſpectaculis modo, ſed vbique vteretur: ſi Dioni credimus Lib. XLIV. *Additum, vt etiam ſella aurea, & veſte Regia vteretur*. Et paulo infra. ὥσ δὲ

καὶ τούτοις ἔχαιρε, δίφρος τε ὁ ἐπίχρυσος, καὶ στήλη, ᾗ ποτὲ οἱ Βασιλεῖς ἐκέχρηντο, ἐδόθη. Sella, inquit, *aurea, & columna, qua olim Reges vſi, decreta.* Qui locus merito Caſaubono ad Suetonium olim ſuſpectus. Quia Dioni antea de ſtatua dictum erat: præterea στήλην ſtatuam interpretari, & χρυσῆ στήλη, pro ſtatuam ponere, ineptum eſt. Ipſe neſcio quid de cippo, ſiue ſuggeſtu, conijcit. Rubenius στολὴ corrigit, ideſt veſte qua Reges vtebantur. Sed Dio antea veſtis triumphalis meminerat, quę Regia. Negat hoc Rubenius, & Regiam veſtem tantum purpuream fuiſſe ait, cum triumphalis auro picta eſſet. Quod ſi verum eſt, Senatus nimijs honoribus Cæſaris inuidiam aucturus, potius de eius dignitate detraxiſſet, pro toga triumphantium auro picta, ſolam purpuream decernendo.

Sed Regiam veſtem etiam pictam, ſiue auro intextam fuiſſe mirum eſt à Rubenio negari, qui paulo ante duo Dionyſij loca adduxerat, quæ id manifeſto comprobant. Lib. III. de Tarquinio. *Cum hoc reſponſo legati dimiſſi, poſt paucos dies redeunt, non nuda verba tantum afferentes, ſed & principatus inſignia, quibus ſuos Reges ornare conſueuerant: coronam auream, & ſellam eburneam, ſceptrumque in ſummitate habens aquilam, χιτῶνά τε πορφυροῦν, χρυσόσημον, καὶ περιβόλαιον ποικίλον, qualia Lydorum, & Perſarum Reges geſtant, Tunicam purpuream auro clauatam, & togam pictam, ſiue auro variegatam.* Cum purpura, vt ait Plinius triumphali auro miſceretur.

Idem Dionyſ. Lib. IV. tradit, exactis Roma Regibus, Brutum auctorem fuiſſe, ne Magiſtratibus inſignia Regni concederentur. *E tam multis* inquit, *Regijs inſignibus, ſi qua ſunt inuidioſa, & moleſta populo, partim minuenda, partim plane tollenda iudico. Sceptra iſta duo, & coronas aureas, καὶ τὰς ἁλουργεῖς, καὶ χρυσοσήμους ἀμπεχόνας, purpureas, auroque diſtinctas veſtes, niſi ſtatis feſtis diebus, & in pompis aſſumantur.* Nam de toga locutum vox ἀμπεχόνας declarat, ſicut ſupra περιβόλαιον, quarum vtraque veſtimentum exterius, pallium apud Græcos, togam apud Romanos ſignificat. Ergo Regiæ veſtes, ſiue togæ non purpureæ modo, ſed pictæ, & auro intextæ, ſiue Phrygionis opere elaboratæ fuerunt. Qualis veſtis Cæſari à Senatu decreta, vt ea ſemper, & vbique vteretur: &

de

de Dionis loco adhuc deliberandum eſt. Nec me pœnitet, etiamſi id Plutarchi auctoritate non confirmaretur, olim ſtatuiſſe, togam Cæſaris, cum ei diadema in Roſtris, ab Antonio offerretur, fuiſſe pictam, & triumphalem, etiamſi purpurea tantum à Cicerone dicatur.

Trabeam non ſemper Gabino cinctu geſtatam. Neque Senatores eodem cinctu vſos. Sidonij locus expenſus. Cicero explicatus. Cap. XXVII.

SVb Imperatoribus inferioris æui, triumphalia inſignia Cõſulibus indulta, atque ab ijs palmatam ſumptam, eamque ab aureis ſegmentis, trabeam dictam, cum vetus trabea alba eſſet, faſcijs, ſiue limbis purpureis, inſtar trabium diſcurrentibus diſtincta, ſatis conſtat. Illud non ita facile admittendum, non ſolum ab his ſegmentis aureis trabeam appellatam; ſed quia Conſules, Gabino cinctu eam portabant, vt trabeam veteres. Non enim ſolam trabeam, ſed omnem togam antiquiſſimi Romani, Gabino cinctu, gerebant in prælio, vt expeditiores eſſent, cum ſolius togæ vſus eſſet, nondum chlamyde, aut ſago inuento. Poſtquam togæ in bello depoſitæ, eum tamen morem, cinctumque Gabinum retinuerunt Conſules, in vetere trabea, cum Ianum aperirent. Virgilius. *Ad Cap. XXII.*

Ipſe Quirinali trabea, cinctuque Gabino
Inſignis, reſerat ſtridentia limina Conſul.

Eodem habitu, cinctuque, Duces, cum opima ſpolia, teſte Plutarcho, referrent, vt Romulus Ioui; eodem Scipio, arma hoſtilia cremans, apud Appianum; eodem, cum Vrbi locum aratro deſignabant Conſules. Non igitur trabea ſolum, ſed & prætexta, Gabino ritu cingebatur; nec ſemper, ſed ſolemnibus illis officijs, quæ retulimus; nec ab eo cinctu trabea dicta. Sicut Conſules inferioris æui, palmatas, & trabeas non ſemper, & vbique, ſed tantum ſolemnibus officijs geſtaſſe, & tunc tantum Gabino ritu ſuccinxiſſe credibile eſt, hoc eſt Kalendis Ianuarijs; aut ſi Ianus aperiendus eſſet, Feſtiſque diebus, ac pompis, cum magiſtratum inirent, & annum auſpicarentur. de

quibus Claudiani, & Corippi loca intelligenda ſunt.

Neque adduci poſſum vt credam, omnes Senatores, eo tempore, cinctu Gabino fuiſſe. Hoc enim Caſſiodori verba non indicant Lib. VI. Form. XIV. de referendis in Senatum magiſtris ſcrinij. *Sic nos virtutum iucundiſſimas laudes in cinctum Gaium deſideramus includere.* Nam etſi cum Rubenio legamus, *in cinctum Gabinum*, quod non ita certum eſt, à nobiliori parte, Caſſiodorus Senatum intellexit, in quo Conſules, & Prætores, qui honorum auſpicio, & ſtatis diebus, Gabino cinctu notabiles.

Multo minus credimus, non Conſules modo, ſed exconſules, in publicis ſolemnitatibus, triumphalibus veſtibus vſos; idque à Sidonio comprobari, Lib. V. de nuptijs Ricimeris. *Iam quidem virgo tradita eſt, iam corona ſponſus, iam palmata Conſularis, iam cyclade pronuba, iam toga Senator honoratur, iam penulam deponit inglorius.* Quæ verba Oedipo coniectore opus habent. Quid enim cyclas pronuba, veſtis muliebris, ad ſponſum? & quomodo, qui palmatam Conſularis acceperat, toga Senator honoratur? quaſi maior dignatio in toga Senatoria, quæ aut communis, aut eo tempore prætexta, quam in palmata, ſiue triumphali. Etiamſi cum Rubenio legamus, *exoneratur*; illam enim depoſuerat, cum palmatam ſumebat; niſi quis duabus togis amictum dicat. Nunquid etiam cyclade pronuba exoneretur; certe enim iſta cohærent, & ad idem verbum omnia referenda ſunt. Poſtremò, cur penulam deponit inglorius, ſi ea depoſita, in palmata illuſtrior erat? Nondum igitur ſententiam loci illius aſſequimur, & pro deplorato habemus.

Ceterum, etiamſi Prætorios, & Conſulares, florente Rep. prætextas Conſulares (imò omnibus magiſtratibus communes) in ludis publicis geſtaſſe Rubenio concedamus; nondum tamen inſignis ille Ciceronis locus II. Philippica, in quo explicando more ſe viros doctos torquere idem pronunciat, ad liquidum perducitur. *Neſcis heri quartum in Circo diem ludorum Romanorum fuiſſe, te autem ipſum ad populum tuliſſe, vt quintus præterea dies Cæſari tribueretur. Cur non ſumus prætextati? Cur honorem Cæſari tua lege datum deſeri patimur?*

In

Digitized by Google

In Senatu Cicero loquitur, in quo non omnes Conſulares, aut Prætorij erant, ſed ſi ceterorum numerus attendatur, pars minima. Nihil igitur hic Rubenij ſententiæ confirmandæ; nullaque cauſa eſt, cur à vetere opinione recedamus, quam attulimus Lib. II. de re Veſtiaria Cap. IV. Aut Antonium, cum legem ferret de addendo die quatuor diebus ludorum, tuliſſe etiam ad populum, vt ad maiorem Cæſaris honorem Senatores prætextati ſpectarent; aut certe, quod Manutio videbatur, hoc proprium fuit ludorum Romanorum, vt ijs, cum prætexta Senatores intereſſent, cum reliquis ludis, in communi toga pura ſpectarent.

Chryſoclauarica, & veſtes pictæ de chryſoclauo. Anaſtaſius explicatus. Cap. XXVIII.

CVm tot, tamque præſtantes viri conſentiant, τὰ χρυσοκλαβάρικα apud Codinum; item veſtes pictas de chryſoclauo apud Anaſtaſium eſſe veſtes purpureas aureis clauis ornatas, receptæ opinioni, vt aliquid ſolus ſcire videatur, repugnat. Quia apud Anaſtaſium, occurrant non ſemel, veſtes ornatæ tabulis, & orbiculis, qui varias hiſtorias continebant, *pictas de chryſoclauo*. Præterea apud eundem ſæpe veſtibus inſertas cruces, rotas, & ſtellas chryſoclauas. Et ideo picturæ potius ſpeciem eſſe chryſoclavum, quam clavum aureum antiquorum, apud quos veſtes pictæ à clauatis diuerſæ, quod Salmaſius docuerat. Quia ſcilicet pictæ veſtes dicebantur purpureæ, acu, & phrygionis opere variegatæ, vel auro vndequaque intextæ. At clauatæ, quæ vna tantum in parte, ideſt ferme in pectore clauis aureis inſignes erant, quales tunicæ palmatæ. *Ad Caſ. XXIII.*

Tales etiam inferiori æuo veſtes clauatæ erant; ſed quia loco clauorum, interdum tabulæ, orbiculi, ſtellæ, rotæ, cruces aureæ addebantur, de chryſoclauo, & chryſoclauiæ ſunt appellatæ, & ornamenta omnia aurea, loco clauorum addita, chryſoclauarica. Papias, *chryſoclavus, aurata purpura*, ideſt veſtis purpurea, cui aurei claui inſerti. Verba Anaſtaſij ſunt

in Leone III. *Enimuero, ijſdem præcipuus Antiſtes fecit in eadem Eccleſia veſtem chryſoclauam, cum periclyſi, cum chryſoclabo vnam: ſed & aliam veſtem de blattin, habentem in medio crucem de chryſoclabo, & tabulas chryſoclabas quatuor, cum gemmis ornatas, atque gammadias in ipſa veſte chryſoclabas quatuor, cum periclyſi de chryſoclabo.* Ex quibus patere ait Rubenius, chryſoclavum non eſſe aureum clavum veſtibus inſutum. Quid autem erat? Certe vtraque illa veſtis purpurea fuit. Prima ex purpura marina; altera ex blattin, ſiue ex cocco, purpura terreſtri. Vtraque habebat periclyſin, & chryſoclabon, ideſt in limbo, & in pectore clauos aureos, & ideo veſtes ipſæ chryſoclauæ, ſiue chryſoclauiæ: crux autem, & tabulæ pariter aureæ, loco clauorum erant; & ideo tam illæ, quam gammadiæ chryſoclauiæ dicuntur.

Nam ſi chryſoclavus picturæ ſpecies erat, cur veſtis illa picta, & auro intexta, vt & triumphalis, non dicebatur? Proprie enim picta veſtis purpurea, varijs ex auro figuris elaborata. Sed quia non per totum auro picturata erat, vt triumphalis, verum aliqua tantum in parte aureos clauos habebat, aut alias figuras loco clauorum, chryſoclaua, ſiue chryſoclauia dicebatur, & auro clauata. Præterea, ſi chryſoclauia erat veſtis picta, ideſt purpura auro variata, quomodo ornari poterat chryſoclauo, eadem ſcilicet materia; vt ſi quis diceret, veſtem auream, auro fuiſſe diſtinctam. Ergo chryſoclaua veſtis purpurea, aureis clauis ornata. Clavus quidem Latinis interdum ſumitur pro purpura; ſed tantum in veſtimentis Romanis, proprie tunica ſenatoria, & equeſtris dicebatur, cuius inſigne clavus purpureus erat: nemo enim de prætexta, aut trabea, aut toga picta id vnquam vſurpauit, in quibus nulli claui, ſed tantum faſciæ, aut limbi, & ſegmenta purpurea. Claui ergo propriè de notis, ſiue ſignis purpureis tunicæ inſertis; & ita cum aurei facti ſunt, chryſoclaui dicti, & quidquid loco eorum ex auro purpureæ veſti immittebatur. Licet autem χρυσοκόκκινον vocarent id quod auro, & cocco variatum erat, & χρυσοπράσινον, quod aureis praſini coloris licijs mixtum, non propterea χρυσοκλαβάριον, quidquid ex auro & purpura textum; ſed quod aureis clauis, aut ſimilibus ornamentis

namentis diſtinctum. Nam potiùs veſtis purpurea auro in-texta, chryſoporphyra, aut chryſalethina diceda fuiſſet, quam chryſoclauia. Sed me harum minutiarum tædet, pigetque.

Claui, tabulæ, & τα βλία. Aut rotundi, aut quadrati. Πλυμία. Plumandi ars. Cap. XXIX.

NOndum tamen ijs, per Rubenium, abſiſtere licet. Clauos veſtium, poſteriori æuo, *Tabulas*, & *τα βλία* appellatos, pluribus docuit Salmaſius ad Vopiſcum, dictoſque vult à forma tabularum. Nam infimæ latinitatis Scriptores, *tabulas* dixerunt orbiculos ligneos, vel ex alia materia, quibus in tabula luditur, quæ vox adhuc durat. Hoc Rubenio non placet, & clauos tabulas appellatos contendit; quia tabulis longis, ſiue aſſeribus ſimiles eſſent. Sed hoc nullius auctoritate confirmat. *Ad Cap. XXIV.*

Fuiſſe autem has tabulas, aut quadratas, aut orbiculares; inde colligit Salmaſius, quod eædem, partim teſſeræ dicantur, quæ ſine dubio, quadratæ, partim orbiculi. Salaminij, teſte Heſychio, hos clauos, etiam cubos dixerunt, ideſt teſſeras. De teſſeris palliorum Phidiæ, ex Plinio ante diximus. De Orbiculis Anaſtaſius Leone III. *Fecit in circuitu altaris B. Petri tetrauela rubea, holoſerica, alithina, habentia tabulas, ſeu orbiculos de chryſoclauo, diuerſis depictos hiſtorijs*. Demus Rubenio, particulam *Seu*, poſitam ibi, pro *Et*; non tamen inde ſequitur, clauos fuiſſe tabulas longas; ſed tantum, aut quadratas, aut orbiculares: quomodo enim tabula longa orbiculus dicatur? Claui illi, ſiue chryſoclaui, aliquando quadrati, aliquando rotundi fuerunt, qualia ſunt clauorum capita, ſiue vmbellæ, pro libito ſcilicet Phrygionum, varijs figuris acu pingentium, & telam variantium. Et ideo Anaſtaſius aperte diſtinguit, in eadem Leonis III vita. *Et alia tetrauela alba holoſerica roſata, habentia tabulas, atque orbiculos de chryſoclauo*. Et Leone IV. *In dextra, læuaque tabulas gemmatas habentem, cum aureis per circuitum orbiculis*. Quæ ſatis indicant, partim rotundis, partim quadratis tabulis fuiſſe pictas veſtes illas, neque clauos

fuiſſe

fuiſſe tabulas longas, quod eſt ineptum.

Clauos autem illos aureos rotundos recte Salmaſius cenſet eſſe πλέυμα, in plumam, vt ait Virgilius, ſiue in modum plumę pictos, quæ aut rotunda eſt, aut in rotunditatem vergit. Vnde *plumandi ars*, ſiue *plumaria*, *& plumarij*, *qui plumas in veſtibus faciunt*, & plumis eas variant, & acu pingunt. Plumas enim, vt idem obſeruat, veteres vocarunt notas ex auro, vel purpura rotundas, & in modum plumarum factas, quibus veſtes intexebantur, aut acu pingebantur. Sic laminas rotundas, vel circulos ferreos, ex quibus loricæ conficiebantur, *plumas*, & *ſquamas* dixerunt, quod plumarum, & ſquamarum ſimilitudinem referrent. Virgilius,

Quem pellis ahenis
In plumam ſquamis auro conſerta tegebat.

Neque his aſſentitur Rubenius: non ſolum enim clauos, ſed etiam tabulas πλέυμα dictas vult, & quidquid plumaria arte intextum. Quis autem præter eum, tabulas longas *plumas* appellauerit? Sed Gloſſæ. Πλέυμα ποικιλτὰ ὑφάσματα. *Picta*, ſiue *variegata textura*. Sed etiam orbiculi, textura picta, & variegata. Sic apud Procopium, de Ædificijs. *Tunica aureis ornamentis diſtincta, quæ πλέυμα dicebantur*, ideſt aureis orbiculis, non longis tabulis. Nam, quod huiuſmodi ſigna, aurea, vel purpurea rotunda eſſent, inde probat Salmaſius, quod Græci σφραγῖδας, & de annulorum palis, & de veſtium ſignis, ac notis dixerunt, teſte Heſychio. Σφραγὶς enim, & gemma, & pala, ideſt pars annuli, quæ gemmam cohibet, rotunda, & caua, vt gemmam inſertam, & incluſam teneat.

Virgatæ Gallorum veſtes, & ſcutulatæ. Salmaſij ſententia defenſa. Scutulæ notatio. Cap. XXX.

Ad Cap XXV

SI Salmaſius, quærens quid eſſent Gallorum veſtes virgatæ, & ſcutulatæ, ſcutulam idem eſſe, ac virgam dixiſſet, iuſta eſſet Rubenij in eum cenſura. Sed ille, virgata, & ſcutulata Gallorum ſagula eſſe dicta ait, quæ pluribus virgis, hoc eſt vijs purpureis, in longum, latumque poſitis, ſiue tranſuerſim,

ſim, decuſſatimque ductis erant diſtincta; vn de multæ in medio quadratæ notæ relinquebantur, quales in retibus, aut reticulatis operibus apparent. Non enim virgata, quod virgis in longum modò diſtincta, ſed in longum, & latum, quæ ita intercurrentes, ſcutulam reddebant; quæ quidem non erat perfecte quadrata, ſed vt optime Turnebus, quadrata oblonga, qualis in retibus. Vnde maculas retium ῥαβδοειδὲς σχῆμα, *virgatam figuram* efficere tradit Pollux, ſi extendatur rete, nempe ex virgis diſcurrentibus, & ſe interſecantibus, ſcutulatam. Ita eodem Salmaſio teſte, Dionyſ. Halicarn. Lib. 11. ῥαβδοειδῆ θυρεὸν, vocat ſcutum quadrangulum, & oblongum, quales erant peltæ Thracicæ. Et ideo huiuſmodi quadras ῥαβδοειδεῖς figuras, in veſtibus Gallorum Diodorus Siculus πλινθία vocauit, ideſt, vt ex Scaligero ad Varronem notat Salmaſius, lateris, ſiue laterculi figura.

Quod autem Rubenius ait, ſcutulas veteribus dictas, omne id quod rhombi figuram habebat, nihil noui affert; id enim Salmaſius ante docuerat eodem loco. Subijcit enim. *Tales erant, & Rhombi, quos veſtibus ſuis intextos gerebant Epheſij, de quorum luxu ita ſcribit Democritus Epheſius apud Athenæum Lib. XII.* Τὰ δὲ τῶν Ἰώνων ἰοβαφῆ, καὶ κρόκινα ῥόμβοις ὑφαντά. *Veſtimenta, quæ rhombis, & figuris* ῥομβοειδέσι, *diſtincta erant, & virgata, qualia Gallorum ſagula.*

Ceterum, ſi *ſcutula* eſt à *ſcutra*, & hæc à χύτρα, ideſt olla, quod eſt veriſimile, ſcutulæ rotundæ fuerunt, vt ollæ. Tales etiam apud nos rotundæ lances appellantur, *ſcutelle*, & omnes eſcariæ patinæ ferme rotundæ ſunt; atque ideo recte Salmaſius, non poſſe ab his ſcutulatum rete, & ſcutulatas veſtes dici obſeruat. Nam, quod Iſidorus parapſidem, quadrangulum, & quadrilaterum vas appellat, aut Paropſis, ſiue Parapſis ſcutella non fuit; nam ſcutella, vt vox declarat, paruum vas ſignificat, aut ſi fuit, cum Paropſidem quidam catinum, quidam diſcum interpretentur, vtrumque vas rotundum fuit, & ab eo ſcutulatæ veſtes dici non poſſunt. Si autem à *Scuto*, quamquam id Salmaſius, contra Turnebi opinionem negat; quia in *ſcuto*, prima longa, in *ſcutula* breuis, ſcutulæ fuerunt figuræ quadratæ oblongæ, vt *ſcuta*, & ab his *ſcutula* veſtium dici potuerunt.

fuerunt. Mihi tamen Salmaſij opinio magis arridet, *ſcutulas* potius à σχυτάλη, *virga* dictas, hoc eſt à virgis ſe interſecantibus, & cancellatis, atque ita figuram quadram oblongam referentibus, quales retium maculæ, atque inde veſtes virgatas, & ſcutulatas.

De Calceo Senatorio. Mullei, vncinati. Feſti emendatio expenſa. Salmaſij ſententia de mulleis Regum Albanorum reiecta. Mullei à Cothurnis diuerſi. Cap. XXXI.

Ad Lib. II.Cap.I. LAto clauo alterum inſigne Senatorium adijcit Rubenius, ſcilicet calceos, non minus in his, quam in illo concinnando, ἐκ τῆς ἄγαν περιεργίας moroſus. Controuerſum enim eſſe ait de calceis Senatorum, cum alij rubros, alij nigros fuiſſe contendant. Sed quoniam nemo hactenus ſatisfecerit, ipſe pro ſententia pronunciat, naſcentis Reip. exordio, tam à Senatoribus, quam à vulgo, perones geſtatos, ideſt calceos canos ex crudo corio; ſolis autem qui Magiſtratum curulem geſſerant, ius fuiſſe calceorum, ex aluta, qui mullei dicerentur, & eſſent rubri, vel phœnicei.

Nam Cato apud Feſtum, voce, *Mulleos*, ait. *Qui Magiſtratum curulem cepiſſet, calceos mulleos, alucinatos, ceteri perones*. Turnebus Lib. XIX. Cap. XXIV. *Alutacinatos* legit, hoc eſt ex aluta confectos. Sed cur non *alutaceos*, vel vt alij, *alutatos*, quod mavult Rubenius, qui & *aluminatos*. Sed neutrum rectum eſt; cum enim perones à ceteris calceis eo diſtinguerentur, quod eſſent è crudo corio, ideſt minime ſubacto, & concinnato, ceteri calcei ex aluta, ideſt pelle confecta, & ita etiam mullei. Non opus ergo erat addere fuiſſe alutaceos; cum omnes calcei, præter perones, ex aluta conficerentur. Nam quid ſint calcei aluminati nondum intelligo.

Non male igitur Scaliger ad Feſtum legebat, *alij vncinatos*, ex quo factum eſt *alucinatos*. Non tamen, quod vncinis, & clauis confixi eſſent, vt caligæ militares, quod ille ſummus vir putat; ſed quod repandi erant, & acuminati, & in ſummitate re-

reflexi. Salmaſius ad Tertul. de Pallio, etiam mulleos fuiſſe repandos cenſet, quod eſſent μυλλίοι, à μύλλειν, ſiue χάμπτειν. Sed Cato, mulleos ab vncinatis diſtinguit, cum ait. *Qui magiſtratum curulem cepiſſet, calceos mulleos, alij vncinatos, ceteri perones.*

Verum locus ille Feſti plane defectus videtur; mirumque eſt, ipſum ignoraſſe, quid eſſent mullei, cum eius ætate in frequenti vſu eſſent: ait enim ibidem. *Mulleos, genus calceorum eſſe aiunt, quibus Reges Albanorum primi, deinde patricij vſi ſunt.* Vt hoc probet, verba Catonis adducit. *Qui magiſtratum curulem cepiſſet, calceos mulleos, alij vncinatos, ceteri perones.* Nihil hic de patricijs, ſed de ijs modo, qui magiſtratum curulem cepiſſent. Quid ceteri patricij, nondum magiſtratu functi; & num patricij tãtum magiſtratum curulem capiebant? Aut igitur aliquid deeſt in verbis Feſti, aut eius, ſiue Catonis ſententia eſt, eos, qui magiſtratum curulem cepiſſent, mulleos calceos geſtaſſe, cum alij vncinatos, ceteri perones. Non ergo initio Reip. tam à Senatoribus, quam à vulgo perones ex crudo corio geſtabantur, quod putat Rubenius; ſed magiſtratu præditi mulleos, Senatores, & alij, vncinatos, reliqui perones.

Et mulleos quidem, à colore mullo, piſci nomen dediſſe tradit Feneſtella apud Plinium Lib. IX. Cap. XVII. *Nomen his Feneſtella, à colore mulleorum calceamentorum datum putat. Mullum expirantem, verſicolori quadam, & numeroſa varietate ſpectari proceres gulæ narrant, rubentium ſquamarum multiplici mutatione palleſcentem.* Contra Iſidorus, piſcem calceamentis nomen feciſſe tradit. Cum ergo mullei ab vncinatis, ſiue repandis, Catonis ſentẽtia, diuerſi, non recte Salmaſius, vt ſupra diximus, eos à μύλλειν, quod eſt flectere, dictos putat, fruſtraque idem veram Tertulliani lectionem ſollicitat, de pallio. *Quam non expediat in algore, & ardore rigere nudipedem, quam in calceo vncipedem.* Legit *vincipedem*, quod calceati, vincti pedes ſint. Nam etiam qui ſoleas, & crepidas gerebant, & ipſi vincti pedes erant; imo & vincula ipſæ crepidæ, & ſoleæ dicebantur, vt *Tyrrhena pedum vincula,* propter habenas, & obſtrigilla, quibus religabantur. Ergo depoſitis cum toga

O cal-

calceis, palliati, cum crepidis, nihilominus vincipedes fuiſſent, vt omittam verbi nouitatem.

Ceterum mulleos, ab Albanis primo, dein à Romanis Regibus geſtatos, tandemque ab iis qui in curuli magiſtratu erant, non tamen ſemper, & vbique, ſed diebus ſolemnibus, & ludorum celebratione, & cum thenſas ducerent, cumque triumpharent, ante Rubenium Caſaubonus, & Salmaſius docuerunt, ex veteri Inſcriptione de C. Mario. De Manvbiis Cimbricis, Et Tevtoniceis Aedem Honori Victor Fecit Veste Trivmphali, Calceis Pvnicibis. Certe Senatores mulleis non eſſe vſos illud conuincit, quod nigri calcei eorundem inſigne erat. Horat.

Nam vt quiſque inſanus nigris medium impedit crus
Pellibus.

Et Iuvenalis.

Et mediam nigra Lunam ſubtexit aluta.

Ex quo Cæſar reprehenſus, teſte Dione Lib. xliii. *Quod prouectiore ætate formæ ſtuderet, & delicatiore veſte luxuriaret; atque calceatu, quo interdum vtebatur*, καὶ ὑψηλῇ, καὶ ἐρυθροχρόῳ, *altiore, & puniceo, more Regum Albanorum, ad quos genus ſuum referebat*. Non autem, quod diebus etiam non feſtis mulleos gerebat, vt ait Rubenius. Itaque etiam Salmaſium falli neceſſe eſt, qui calceos mulleos eoſdem cum Thuſcis, ſiue Tyrrhenicis calceis facit: nam Tyrrhenica pedum vincula, crepidæ, ſiue ſoleæ fuerunt, vt notum eſt; mullei autem, & communes Romani calcei, caui, & pedem, mediumque crus inuoluentes. Non ergo credibile, Cæſarem pro calceo crepidas geſtaſſe: illud modo in eo notabile, atq; inuidioſum, quod pro nigro calceo ſenatorio, rubrum, ſiue Puniceum, & quidem altiore ſolo indueret, Regum Albanorum more.

Sed quod ſtatuit Rubenius, nullo pacto admitti poteſt, mulleos fuiſſe ſimiles cothurnis; quod vtrique punicei, vtrique ſolo alto, vtrique tibiatim calcearentur. Ex quo ſequeretur, non tam Cæſarem, quam omnes, qui curulem magiſtratum cepiſſent, fuiſſe Romæ cothurnatos, more Tragœdorum; fruſtraque à Suetonio pro monſtro notatum, quod Caligula ali-

quando

quando in publico cothurnatus viſus ſit. Fuerint Regum Albanorum, & deinceps patriciorum mullei rubri, & altiore ſolo; nemo tamen dixerit, eadem altitudine, qua cothurni, quibus ſtaturæ proceritas exſtruebatur, vt veterum Heroum ſublimitatem referrent. Quanquam diuerſas cothurnorum ſpecies fuiſſe recte ſtatuit Marcilius, aduerſus Ramires; ſiue, vt alij tragici fuerint, alij vrbani, alij venatorij, ſcilicet ad currendum habiles, omnes quidem figura inter ſe conuenientes, ſed depreſſiores, aut altiores alij alijs.

Præterea, ſi omnes mullei alto, & cothurnali ſolo erant, Cæſaris cultus minime notabilis fuiſſet, quod calceatu altiore vteretur; cum omnes magiſtratu curuli præditi in mulleis eſſent, ſaltem diebus, & officijs ſolemnibus. Cæſaris ergo mullei à ceteris, ſoli altitudine diſtincti, cum color communis eſſet. In eo Cæſar notatus, quod pro nigris calceis ſenatorijs, rubris vteretur: nam quod tam mullei, quam cothurni, tibiatim calcearentur, Virgilius

Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.

Non tamen idem calceamentum fuerunt, alioqui etiam vulgaris ſenatorum calceus cothurnus fuiſſet, qui medium crus pellibus impediebat.

Verum tam mullei, quam communes calcei caui erant, & tam pedem, quam crus medio tenus tegebant. Cothurni aperti, & vinculis ad ſuras vſque religati; hi altiſſimo ſolo, illi humili, & ſi in Cæſare altiuſculi, ſiue ad iuvandam ſtaturam, ſiue in generis Regij oſtentationem. Vidit hoc Rubenius, ex Sidonio, quem laudat in panegyrico Anthemij.

Perpetuo ſtat planta ſolo, ſed faſcia primos
Siſtitur ad digitos, retinacula bina cothurnis
Mittit in aduerſum vincto de fornice pollex,
Quæ ſtringant crepidas, & concurrentibus anſis
Vinclorum pandas nectant per crura catenas.

Quis vltra dubitat, cothurnos fuiſſe crepidas, ſiue ſoleas, vinclis ad ſuras pertinentibus religatas? cum mullei, clauſi, & caui eſſent, pedem cum crure ad dimidium tegentes; idemque inter eos diſcrimen, quod inter calceum Romanum, & ſoleas, ſiue crepidas Græcanicas. Sed neſcio cur Rubenius receptam

in Sidonio lectionem mutauerit.

Retinacula bina cothurnis
Mittit in aduerſum vincto de fomite pollex ;

Cum omnes editiones, etiam optima Sirmondi, pro *fomite*, *fornice* habeant; nec quid ibi *fomes* ſit exponit. *Fornicem* non male mihi videtur explicare Balduinus, de parte pedis ſuperiore, qua extremi digiti eidem committuntur, quod veluti in fornicis modum ſit concamerata.

Caligæ militares. Crepidæ. Calcei Albanorum Regum non fuerunt crepidæ. Mullei Patriciorum calcei. Cap. XXXII.

Recte quidem Rubenius exiſtimat, crepidas, ſiue ſandalia, item caligas militares non fuiſſe calceos, etiamſi ad medium crus habenis religarentur, dummodo pedem non operirent, quod calceorum proprium. Quanquam caligas manipulares, vſque ad ſuram, retinacula extendiſſe, non ita certum eſt. Caſtalionis ſecundam Decadem obſeruationum nondum videre contigit; Iulius tamen Nigronus de Caliga, teſtatur ſe ex eodem arcu Conſtantini, vnde Caſtalio caligam expreſſerat, eandem delineari curaſſe, cuius figuram hic appoſuimus.

Tabula F.

Vere

Digitized by Google

Tab. F

Ruphonus ſc.

Digitized by Google

Digitized by Google

Vere inquam, etiamſi corrigiæ illæ,ac retinacula ad medium crus perueniſſent,caliga de genere erat ſolearum,crepidarum, & ſandaliorum, quibus omnibus intecta ſuperior pars pedis erat; fruſtraque delitigat cum Salmaſio Kercoctius, fruſtraque ille, vt ſe expediat, veterem caligam à recentiore diuerſam facit, vel *Gallicam* pro *caliga* reponit. Nam eadem ſemper caligæ forma fuit, nempe de genere ſolearum, quæ imam pedis calcem tegerent, ſuperiore aperta; etiamſi habenæ, vel ſupra talos, vel etiam vlterius producerentur. Nam, quæ de Senatore caligato eidem Salmaſio aliud cogitanti exciderunt, excuſari non poſſunt.

Neque venia dignum eſt, quod calceos Albanorum Regū, crepidas fuiſſe cenſet, nempe *Tuſca*, ſiue *Tyrrhena pedum vincula* apud Poetam. Quæ Seruius interpretatur, *crepidas, quas primo habuerunt Senatores, poſt Equites, nunc milites*. Nam ſi Cæſar calceis vtebatur, Albanorum Regum more, altiuſculis, & puniceis, & illi crepidæ fuerunt, ſequeretur, nullum inter calceos, & crepidas, ſiue ſoleas fuiſſe diſcrimen: nam etiam ſi mullei, in aliquibus, cum Tuſcis calceamentis conueniebāt, ſolo alto, corrigijs, colore, & fortaſſe lunula, in eo quod eſt ſummum diſcrepabant; quia calcei ſiue mullei, caui, & ſolidi, Crepidæ, & Tuſca pedum vincula, ſoleæ fuerunt, infimam pedis modo partem tegentes, ſuperiore nuda, vinculis religatæ; & ideo *pedum vincula* à Virgilio dicuntur. Non ſatis autem notum fuiſſe, quid ea vincula eſſent, indicat Seruius, cum ſubijcit. *Alij calceos Senatorios volunt, quia hoc genus calciamenti à Tuſcis ſumptum*. Si fuerunt calcei Senatorij, non vtique crepidæ, aut ſoleæ. Nam quod crepidas primo Senatores, poſt Equites geſtarint, merum commentum eſt; tam enim hi, quam illi,cum ceteris Quiritibus,togati,& quod conſequitur, calceati, nuſquam crepidati, aut ſoleati, niſi domi, aut extra Vrbem, depoſita toga. Niſi Seruius de ſuis temporibus locutus eſt, quibus veſtitus, & calceatus ratio immutata.

Præterea, cum idem Salmaſius putet mulleos etiam repandos fuiſſe, & vncinatos, ſequitur, tales fuiſſe & crepidas, Tuſca vincula, cum idem calceamentum exiſtimat. Sed quomodo

modo ſimplices ſoleæ pedi ſubiectæ repandæ, & vncinatę fieri potuerint, ipſe viderit; cum in calceo, tam ſolea, quam pars ſuperior, ſolida, & caua ita compingi, & concinnari potuerit, vt in acumen flexum, ac veluti roſtrum extenderetur, vnde calcei repandi, & vncinati.

In eundem ſcopulum impegit Rubenius, cum calceos rubros Imperatorum Bizantinorum, ait omnino ſimiles fuiſſe cothurnis mulleis Regum Albanorum; fuiſſe enim crepidas puniceas: nam quidquid ſit de eorum forma, ſi erant cothurni, vel crepidæ, quæ tamen inter ſe diuerſa fuerunt, certe mullei eſſe non potuerunt, qui vt toties diximus, calcei caui, & pedem tegentes.

Negat idem, calceos patricios fuiſſe mulleos, contra quam viris doctiſſimis, ex Feſto viſum eſt. Quia ſi patricij ijs vtebantur, fruſtra notatus fuiſſet Cæſar, quod calceamento puniceo vteretur, more Regum Albanorum. Sed ipſe ſupra dixerat, quod Cæſar etiam, extra dies feſtos, & ludorum celebrationem, eos indueret. Nobis, præterquam quod, vt diximus, ſuſpectus eſt Feſti locus, videtur fuiſſe diſcrimen inter Regum calceos, & mulleos magiſtratuum, vt illi puniceo colore eſſent, & altiuſculi; hi rubro tantum, qualiſque in mullo piſce cernitur. Et ideo notatus Cæſar, non quod in mulleis, qui patricijs communes; ſed quod in calceis puniceis, ſiue purpureis, editiore ſolo, quales Regum Albanorum. Quæ etiam fuit opinio Caſauboni ad Suetonium, licet eum Salmaſius reprehendat. Illud veriſimilius, quod cum Senatores, etiam patricij, nigros calceos vulgo geſtarent, & fibulam, ſiue lunulam patriciatus inſigne, nigræ alutæ ſubtexerent, in eo Cæſar laſciuiæ notatus, quod contra morem, pro nigris calceis planioris ſoli, puniceos, & altius ſubuectos pedibus induceret.

Perones ex crudo corio. Perones effeminati. Tertullianus explicatus. Cap. XXXII.

Ad Cap. XII QVod ad perones attinet, fuiſſe illud calceamentum ruſticum ὠμοβυρσίνον, ex crudo corio, aratorum, & venato-

rum

rum proprium nemo ignorat, etſi Catoni fides, præter eos qui magiſtratum gerebant, naſcentis Vrbis primordio, omnibus commune; proceſſu dein temporis, ſolis agreſtibus relictum, cum calcei ex aluta, ideſt corio ſubacto conficerentur, credere par eſt. Sed de eo inſignis locus eſt Tertulliani, cuius ſententiam nemo fortaſſe hactenus aſſecutus eſt, de pallio Cap. v. *Calceos nihil dicimus, proprium togæ tormentum, immundiſſimam pedum tutelam, verum & falſam. Quam enim non expediat, in algore, & ardore rigere nudipedem, quam in calceo vncipedem, magnum inceſſui munimentum, ſutrinæ Veneriæ proſpexere perones effeminatos.*

Salmaſius, *Venerias ſutrinas*, *Venetias* legit, ideſt Venetas pelles, ex quibus calcei conficerentur; quod ibi optimæ pelles conſuerentur, calceamentis aptæ, magna ibidem ouium copia, vt Altinarum, & Euganearum, & proinde etiam pellium. Perones autem Vrbanos eſſe calceos, qui ad mediam vſque tibiam aſcendebant: nam licet perones ruſticorum eſſent; hi tamen ex crudo corio, vrbani ex aluta; & ideo effeminatos vocare; quem ſequitur Rubenius, ſcilicet perones effeminatos dici, quia calcei ex aluta magis mulieribus conueniebant, quam viris: ſubijcit enim Tertullianus. *Pedes nudi magis, certe viriles magis quam in calceis.*

Quæ vt recte ſe habeant, ait Tertullianus, calceos non ſolum eſſe immundiſſimam pedum tutelam, verum etiam falſam. Vt hoc probet, ait, *quam non expediat, in algore, & ardore rigere nudipedem, quam in calceo vncipedem, magnum inceſſui munimentum, ſutrinæ Veneriæ proſpexere perones effeminatos.* Cur autem falſa tutela? quia Veneriæ ſutrinæ proſpexere perones effeminatos. Sed quare effeminati? Balduinus credit etiam à feminis geſtatos perones, ſed ornatiores, & fortaſſe gemmis diſtinctos; vt Tertullianus de habitu muliebri, Medorum, Parthorumque perones viſos Romæ vnionibus cultos teſtatur. *In peronibus vniones de luto emergere cupiunt.* Sed perones, calceamentum virile, & ruſticum, à feminis vſurpatos nemo veterum tradidit, cum cetera muliebris licentiæ portenta diſtincte referrent, neque eſt veriſimile.

Tota igitur vis in illis verbis eſt. *Falſa pedum tutela.* Nam

ſi ideo

ſi ideo falſa, vt aiunt, quia calcei magis mulieribus conueniunt quam viris, feminas non calceis, ſed ſoleis, & crepidis vſas certum eſt. Deinde, etiamſi fuiſſent, potius falſus fuiſſet vſus quam tutela: nam calcei tam ex corio, quam aluta, ſemper vera pedum tutela, aduerſus frigus, imbres, & lutum. Aut igitur omnia me fallunt, aut iſta eſt Tertulliani ſententia, perones per id tempus, non ex corio, aut aluta; ſed etiam ex lana confectos, & propter mollitiem, effeminatos, & ideo falſam pedum tutelam. Quæ enim aduerſus imbres, & lutum ex laneo calceamento tutela?

Vetus Interpres Iuvenalis, ad illud

Nuper in hanc Vrbem pedibus qui venerat albis.

Vel pedules inquit, *nouos in braccis, quos pedornes* (legendum *perones*) *dicunt, habens, vt peregrinus*. Licet enim interpretatio inepta, nam de gypſatis pedibus venalium intelligendum eſt; apparet tamen, eo tempore, etiam pedules *perones* dictos, licet ex lana; nam pedules ex lana, aut hircorum pilis, ſiue cyniphij mariti barba conficiebantur. Dixerat Tertullianus, calceos, non ſolum eſſe immundam pedum tutelam, ſed etiam falſam. Quare id? quia nempe ſutrinæ illæ excogitauerant nouum genus peronum ex lana, & ideo Ironice, munimentum appellat: nam peronum ex corio, præcipue crudo, vera pedum tutela aduerſus imbres, & lutum, poſtquam texi ex lana cœperunt, falſa iam pedum tutela, aut nulla aduerſus pluvias, & cœnum, & reliquas Cœli iniurias, in his peronibus effeminatis. Quare vera lectio videtur, quam Salmaſius probat, & veteres libri retinent, *Venetia*, ſiue *Veneta ſutrina*, pro *Veneria*. Non ſolum enim ex lana, ſed ea molliſſima, quæque in Veneto tractu laudatiſſima, Altina, & Euganea. Perones inquam, quia eorum inſtar, caui, & cum pede dimidium crus tegentes, ſed effeminati, quia contra morem, ex lana molliſſima, & ideo falſa tutela. Veriſimile tamen eſt, ſoleam ex corio ſuppactam, in ſuperiori parte, quæ pedem, & crus induebat, laneos, ſiue lanatos fuiſſe. Non aliam Tertulliani mentem fuiſſe putamus, daturi manus, ſi quis meliorem interpretationem attulerit.

Cal-

Digitized by Google

Calceum patricium non habuiſſe quatuor corrigias. Martialis vulgata lectio retenta, & explicata, Senatorij calcei nigri. Cap. XXXIV.

SEd vt viriles calceos repetamus, quam optimis Auctoribus vſus ſit Iſidorus haud ſcio, cum patricios calceos quatuor corrigias habuiſſe tradit; cum nullum huius rei apud veteres veſtigium appareat, ac ne in ſtatuis quidem, quas videre licuit; vt merum Iſidori commentum ſit. Nam etſi pene pudeat his friuolis operam perdere, quid ijs corrigijs opus fuit? Cum enim calcei caui eſſent, & ſolidi, pedem tibiatim veſtientes, ad quid corrigiæ, & quidem quatuor? Nam vt concedamus, etiamſi clauſi calcei fuerint, potuiſſe, vt facilius calcearentur, habere ſciſſuram in medio, qua cruri pes iungitur, eamque, vt hodie ſolemus, habena, vel ligula ſtringi; quatuor tamen corrigias, ſiue lora fuiſſe gratis dicitur.

Nam etiam in calceis fuiſſe vincula, ſiue ligulas oſtendit Iuvenalis Sat. v.

Habet Trebius propter quod rumpere ſomnum
Debeat, & ligulas dimittere, ſollicitus ne
Tota ſaltatrix iam turba peregerit Orbem.

Vbi quidam, ligulas, quibus veſtes, vel braccæ thoraci alligantur, exponunt. Parum recte; nullæ enim tunc braccæ fuerunt, & rarus thoracis vſus. Vetus Interpres. *Calciarij* (calceari) *cum feſtinant, anſas caligarum prætereunt nonnullas; dictæ autem ligulæ à ligando.* Vbi de more æui ſui, caligas pro calceis poſuit; Trebius enim in calceis, nempe cum toga, in officio ſalutationis. Alij de anſis lunulæ patriciæ. Sed non conſtat illum patricium fuiſſe, ſed potius vilem, ſportulæ cauſâ, ad ſalutandum feſtinantem. De ligula Martialis.

Non heſterna ſedet lunatæ ligula plantæ.

Sed de lunulæ patriciæ ligula loquitur, de qua mox dicam.

Verum iſtas ligulas, ſiue corrigias quatuor fuiſſe probandum erat. Quod autem illæ ligulæ ad medium vſque crus peruenerint, id nequaquam ex Horatio conſtat.

Nigris medium impedijt crus
Pellibus.

Nam *pelles* pro calceo ſumuntur Senatorio, qui ad ſuras vſque extendebatur; cum ceterorum calcei ſolum pedem tegerent. Et ideo Senatorij altiores, ſiue longiores, non quod illas corrigias ad ſuram producerent; ſed quod totæ, & integræ calcei pelles illuc extenderentur: nam quod plebeij calcei vnam tantum ligulam habuerint, quod comminiſcitur Rubenius, tam verum eſt, quam patricios quatuor habuiſſe. Zonaras loquitur de calceis patricijs, ſub Imperio Bizantino, quorum forma immutata, quique aperti habenas reticulatim implexas habebãt; & ideo a ceteris diuerſi, τῇ ἐπαλλαγῇ τῶν ἱμάντων, inflexione lororum, vt ille loquitur; ſed hæc lora fuiſſe quatuor non dicit. *Lora patricia*, apud Senecam de Tranquillitate Cap. xi. ſi tamen certa lectio eſt, de quo dubitant Muretus, & Lipſius, quod vox *lora*, in veteribus deſit, de habenis, quibus lunula religabatur, non de corrigijs, quæ ad medium crus pertinebant, intelligenda ſunt.

Prætor, qui Circenſibus mappam mittit, in vetere monumento, apud Philippum Rubenium in Electis, habet quidem calceos cauos noſtrorum ſimiles; ſed corrigias illas inter ſe implexas, vſque ad ſuram aſcendentes non magis videmus, quam ſenex ille Plautinus corniculas in pariete depictas. Sola enim ibi ligula apparet, eodem plane ſitu, & forma, qua nos

Tabula F.

cal-

Tab. G.

Digitized by Google

Digitized by Google

calceos ſtringimus. Lepidum profectò, cum patrui ſui, imo veteris monumenti auctoritate, confirmare vellet Rubenius, corrigias illas in calceo patricio, fuiſſe (quanquam non conſtet, Prætorem illum fuiſſe patricium) figuram dediſſe, quæ vnam tantum ligulam habet. Sicut eiuſdem confidentiæ fuit, vt oſtenderet togam fuiſſe apertam, ab eodem patruo editas togatas figuras aduocaſſe, quæ togam clauſam viuentibus oculis offerunt, vt cum illuc ventum fuerit, oſtendemus.

Sed in eo quoque operam ludit, cum ex his toties Criticis vexatum Martialis Epigramma xxix. Lib. II. explicari poſſe putat.

Ruſe vides illum ſubſellia prima tenentem,
Cuius & hinc lucet Sardonychata manus;
Quaque Tyrum toties epotauere lacernæ
Et toga non tactas vincere iuſſa niues.
Non heſterna ſedet lunata ligula planta;
Coccina non læſum cingit aluta pedem.
Et numeroſa linunt ſtellantem ſplenia frontem;
Ignoras quis ſit, ſplenia tolle, leges.

Sanior lectio eſt, *non heſterna*, ideſt recens, & in dies noua. Rubenius, *non extrema*, retinet, atque ita interpretatur, ligulam illam, quæ in pede ſedet, non extremam dici, *quia ſtigmatias ille calceos patricios quatuor corrigiarum portabat; atque ita ligula, quæ pedem tangit, haudquaquam extrema erat, cum eadem in calceis plebeijs extrema eſſet: illi enim non habebant alias illas ligulas, quæ inter ſe implexa, vſque ad ſuras aſcendebant.*

Sed vt demus, quod falſum eſt, in calceo patricio quatuor fuiſſe corrigias, ſi illa, quæ pedem tangebat, erat infima, etiam fuit extrema, vltima ſcilicet quatuor aliarum, quæ per crus extendebantur. Etſi in plebeiis calceis vna tantum erat, vna, & ſola, extrema dici non poteſt: extrema enim refertur ad præcedentes. Sedebat in calceo ſtigmatiæ non extrema. Hæc refellere nullum eſt operæ pretium.

Sicut in illa quæſtione verſari, an totus calceus niger fuerit. Quis enim dubitat? Horatius.

Nam vt quiſque inſanus nigris medium impediit crus
Pellibus.

Sed eum loqui ait, de calcei parte ſuperiore ; quæ nempe crus veſtiebat, ita vt illa pars nigra eſſet, quæ viro pedem tegebat ; rubra, vel alterius coloris. Quaſi non idem calceus diceretur, qui crus, quam qui pedem velabat.

Addit, contrarium elici ex Iuvenale, ſcilicet totum calceum non fuiſſe nigrum ; ſed tantum partem ſuperiorem ad tibias peruenientem.

Adpoſitam nigra lunam ſubtexit aluta.

Si vera interpretatio, idem eſt, non contrarium: nam paulo ante dixerat, ex Horatio, ſolam partem ſuperiorem, quæ tibiatim calceabatur, fuiſſe nigram. Sed falſa interpretatio ; cum ex verbis Iuvenalis manifeſtò eliciatur, etiam partem inferiorem, quæ pedem tegebat, fuiſſe nigram. Apponam eius verba, vt acumen Dialecticum clarius appareat. *Si enim lunula hac* inquit, *qua circa talos adſuta erat, ſubtexebatur nigra aluta; ergo pars quidem calcei, qua ſupra talos erat, & crus impediebat, ex nigra aluta erat, non illa, qua talos, & pedem tegebat.* Imo lunula cum in pede eſſet, ideſt ad talos (vnde illud Herodis, *in aſtragalis nobilitas*) & nigræ alutæ ſubtexeretur, ſequitur manifeſtò, alutam quæ in pede erat, nigram fuiſſe, vt illa pars etiã quæ in crure. Atque ita tota aluta, totuſque calceus niger. Lunula autem ſubtexi dicitur, quæ habenis, vel corrigia ſub ipſo pede, ſiue calcaneo adſtringitur, ſiue ſubnectitur, & religatur. Mira profectò, & antehac inaudita calcei Romani forma, ſuperior nigra, inferior, ideſt vere calceus, rubra, vel alterius coloris ; atque ita calceus verſicolor.

Illud ſane difficile explicatu, illum ſtigmate punctum, apud Martialem, inſignia patriciorum geſtaſſe, lunam ſcilicet in calceis, & eoſdem calceos coccinos, qui à patricijs, nonniſi in magiſtratu gerebantur. Niſi temporum licentia factum putemus, vt omnes tunc Senatores lunam calceis apponerent, more patriciorum; ille autem maſtigias, cenſu Senator factus ſit. Nam Quintilianum, de quo loquitur, Iuvenalis, cum ait.

Adpoſitam nigra lunam ſubtexit aluta.

nemo patricium fuiſſe dixerit. Sed cum Senatores nigros calceos geſtarent, cur idem nebulo in coccino calceo ſuperbus ? Non quod patricij omnes coccinos calceos gerebant, vt ait

Ru-

Rubenius; id enim in magiſtratu factum diximus. Sed ex eadem temporum licentia, cum ceteri vulgo ferme calceos albos (exceptis Senatoribus) geſtarent, ille coccineos; ex quo ſequitur, non fuiſſe Senatorem. Sed cur nec patricius, nec Senator, lunulam calceis appoſuerit, quærant doctiores.

Nam quod coccinos calceos habuerit, potuit eſſe illi cum alijs commune, eodem luxu, quo etiam lacernæ coccinæ, & purpureæ in vſum venerant.

Quaque Tyrum toties epotauere lacernæ.

Vt idem calceorum, & lacernarum color eſſet. Ceteros enim vulgo albis calceis vſos, idem Martialis oſtendit Lib. VII. Ep. XXXII.

Calceus autem
Candidior prima, ſit tibi Cinna niue.

Coccinos ergo ille calceos, ex licentia eorum temporum, non quod qui læſos pedes habebant, ſine reprehenſione coccina aluta vti poterant. Vnde hoc Rubenius didicerit, ignoro. *Quia* inquit, *Parthicæ pelles fuco tinctæ, inferioris æui Imperatorum, molliſſimæ erant, & ſolis poſtea ipſis reſeruatæ.* Quis autem credat, ab omnibus vulgo, qui læſo pede erant, calceos, & mollitie, & infectura pretioſos vſurpatos? aut non alias pelles, ſiue alutas molles fuiſſe, quam quę Imperatorio conchilio tingebantur? Logi, & acumen irritum. *Non læſum* igitur *pedem*, vt Interpretes explicant, arctiore calceo minime preſſum, nec ſtrictiore vinctu offenſum.

Corippi carmen de Parthicis Imperatorum pellibus.

Parthica Campano dederant quæ tergora fuco.

eadem prurigine Critica corrigit.

Parthica campago dederant quæ tergora fucis.

Sed pelles illæ nihil aliud quam Campagus fuerunt, Imperatorius calceus. Neque ſententia conſiſtit: quo enim verbum, *dederant*, referendum? *Parthica, quæ dederant tergora Campago.* An *Parthica tergora dederant fucis?* Rectum igitur, Parthica calceamenta, quæ Campagi, dederant tergora, ideſt pelles, tingendas Campano fuco.

Vetus Iuvenalis Interpres, ſicut male exponit eius verba, *pedibus albis*; ita cum negat, Senatores eo tempore nigros cal-

ceos

ceos portaſſe, falſus eſt; nam eum reuincit Horatius, imò ipſe Iuvenalis, cum nigram alutam patricijs, & Senatoribus aſſignat. Ergo vulgo cum toga alba, albis quoque calceis induti; Senatores, nigris. Niſi quod, creſcente luxu, quidam cum lacernis purpureis, etiam calceos coccinos vſurparunt, aut alterius coloris. De purpureis autem calceis, auratis, & acu pictis, ſatis iam Salmaſius diſputauit.

Luna in calceis, patriciorum inſigne. In quo patricij calcei à Senatorijs diuerſi. Cap. XXXV.

Ad Cap. IV. LVnam in calceo patricio, fuiſſe fibulam eburneam, inſtar Lunæ corniculantis, eruditorum pars magna conſentit. Hoc etiam Rubenio improbatur; quod in antiquis ſtatuis, fibulæ calceorum, non appoſitæ malleolis, ſed in ſuperiore parte pedis viſantur. Talis certe apparet in figura Prætoris mappam mittentis, ſupra memorata. Verum illa fibula non eſt lunula patricia; ſed ad ſtringendum calceum, vt hodie fit. Ibi nulla lunulæ ſpecies viſitur, ſed nodus tantum duobus anſulis adſtrictus. Ergo in calceo patricio duplex corrigia fuit; altera, qua calceus iungebatur, ſi tamen omnes calcei eum habuere; altera, qua lunula eidem nectebatur. Illa in ſuperiore parte pedis; hæc ad talos, ſiue aſtragalos. Et ideo Herodes apud Philoſtratum, lunulam ἐν τοῖς ἀστραγάλοις cognoſcit, & nobilitatem eo loco poſitam irridet.

Quærit deinde, quod diſcrimen eſſet inter Senatorios calceos, & patricios; cum Senatorij etiam à plebeiis diuerſi fuerint. Cicero Philip. XIII. *Eſt etiam Aſinius quidam Senator voluntarius, lectus ipſe à ſe. Apertam Curiam vidit poſt Cæſaris mortem; mutauit calceos; Pater Conſcriptus repente factus eſt.* Reuoluitur hinc ad Seruij opinionem, quam ſupra refutauimus, ſcilicet de crepidis Senatorijs. Eam partim admittit in ijs, qui magiſtratum curulem geſſerant, quorum mulleos vult fuiſſe crepidas; partim damnat, quod crepidæ antiquis temporibus eſſent probroſæ. Cur non igitur etiam in ijs qui magiſtratu præditi? Sed tam patriciorum, quam reliquorum omnium,

nium, etiam plebeiorum calcei caui fuerunt, ſola lunula diſtincti. Quanquam & Senatores omnes, ſucceſſu temporum, calceis lunam appoſuiſſe, non leuis coniectura eſt, quam ſupra attulimus. Atque ita, nullum per id tempus, diſcrimen fuiſſe videtur inter patricium calceum, & Senatorium. Quidquid ſit, Senatorij à plebeijs colore diſtincti. Illi nigri; hi albi, aut alterius coloris. Aſinius ille, apud Ciceronem, qui ſe in Senatum intruſerat, mutauit calceos, ideſt pro albis, Senatorios nigros ſumpſit. In eo etiam Senatorij à plebeijs diuerſi, quod Senatorij vſque ad medium crus extendebantur; plebeij non vltra pedem. Et ideo Horatius, eum qui Senator factus erat, deſcribens, ait

Nam vt quiſque inſanus, nigris medium impedijt crus
Pellibus.

Quod ſi lunula tantum in patriciorum calceis fuit, id vnum inter eos, & Senatorios diſcrimen fuit. Nam illa corrigiarum inflexio apud Zonaram, in calceo patricio, non ad calcei structuram, ſed ad lunulam pertinebat, quæ ad talos, corrigijs, ſiue corrigiarum multiplici flexu nectebatur.

Caliga, & Campagus, calceamentum militare. Quod inter ea diſcrimen. Campagi notatio. Salmaſij opinio reiecta. Cap. XXXVI.

Eius, qui carmen in Senatorem Iſiacum ſcripſit, non eſt tanta auctoritas, vt nobis perſuadeat, Senatores, poſteriori æuo, caligis vſos eſſe. *Ad Cap. V.*

Caligaque remota,
Gallica ſit pedibus molli redimita papyro.

Potuit enim auctor ille caligam per abuſum, pro calceo poſuiſse. Quis enim alius veterum Senatores caligatos induxit? Quis, vt credat, calceamentum militare, & quidem plebeium, ac manipulare ampliſſimo ordini aptatum.

Rubenius ait non fuiſſe plane caligam; ſed quos poſterior ætas *Campagos* appellauit; nec multum tamen à caligis diuerſos. Capitolinus enim in Maximino, caligam, & campagum

Digitized by Google

gum confundit. *Nam cum eſſet Maximinus, pedum, vt diximus, octo, & prope ſemis, calceamentum eius, ideſt Campagum Regium, quidam in luto, qui eſt inter Aquileiam, & Arziam poſuerunt, quod conſtat pede maius fuiſſe hominis veſtigio, atque menſura. Vnde etiam vulgo tractum eſt, cum de longis, atque ineptis hominibus diceretur, Caliga Maximini*. Neque tamen omnino fuiſſe ſimiles inter ſe Campagos, & caligas declarat Trebellius, qui de Gallieno ait: *Caligas gemmatas annexuit, cum Campagos reticulos appellaret*.

Hæc à nobis ſunt curatius expendenda. Illud primo ſtatuamus, tam Caligam, quam Campagum, militare calciamentum fuiſſe. Caligam, gregariorum, Campagum, Ducum, atque Imperatorum; poſtea ab iiſdem etiam in pace vſurpatum; & ideo Capitolinus appellat Regium. Quod ergo diſcrimen inter vtrumque? Non aliud, quam quod, cum vtrumque de genere ſolearum, ſiue crepidarum eſſet, ideſt, quæ imam tantum pedis calcem tegerent, ſuperiore nuda, & ideo à calceo cauo vrbano diſtinctæ, vtrumque habenis religaretur, hac differentia, quod caliga non vltra pedem, campagus ad medium vſque crus, habenas illas, & retinacula extenderet; & ideo Campagus, à loris illis, ſiue corrigijs, per crus decuſſatim implexis, & ſe reticulato opere interſecantibus; vt optime Caſaubonus, vnde *reticulos* Gallienus appellabat. Nec aliter intelligi poteſt Trebellius, niſi quod, cum ceteri Imperatores, Campagos geſtarent, ad medium crus reticulatos, Gallienus caligas induit, ſed vt à gregario calceamento diſtinguerentur, eas gemmis annexuit, ideſt eius habenas, & vincula gemmata, vel gemmea habuit; cum feſtiue campagos reticulos appellaret, propter cauſam, quam attulimus.

Quæ manifeſto euincunt, caligas vulgares non multum vltra pedem habenas produxiſſe; nam ſi ad ſuram vſque, & tibiatim, vt Salmaſius putat, & ipſæ reticulum fuiſſent, vt campagus, nullo in figura, inter vtrumque diſcrimine. Nam Imperatorios campagos etiam colore à caligis diuerſos fuiſſe, ideſt puniceo, ſiue purpureo, ſaltem inferiori æuo, certum eſt. Et ſi caligæ vulgaris retinacula etiam in crure cernantur; non fuiſſe tamen decuſſatim, & reticulatim implexa neceſſe eſt, aut

nullum

nullum inter ipſas, & campagos diſcrimen.

Fruſtrà igitur longam illam de Campagis diſputationem Salmaſius ad Trebellium, conſumit, cum putat Campagos, & mulleos patriciorum idem calceamentum fuiſſe. Nam campagi de genere crepidarum, & ſolearum; mullei autem Romani calcei, & cum toga ſumpti, ideſt caui, & ſolidè tibiam veſtientes, ad mediam. Ioannes Antiochenſis *Cappagia*, vocat, non campagos patriciorum, ſed veros calceos Romanos, ſic dictos; vt idem explicat, à Cappa littera, ideſt lunula, inſtar Romani Cappa, ſiue Ϲ. & ideo idem ſubijcit, nunquam videri ſolitos in publico, neque Imperatorem ſalutare, ſine huiuſmodi calceis Cappagijs, ideſt lunatis calceis; non autem in Campagis, quæ crepidæ erant, & calceamenta militaria.

Nam etſi, ait Salmaſius, *Calceus generale nomen, de quolibet calciamento; proprie tamen ſic dictum eſt calceamenti genus, quo Senatores, & Equeſter ordo, & reliqui paulo honeſtiores* (imò omnes togati, etiam viliores) *in vrbe vtebantur. Hinc diſtinctus calceus à crepida, à ſolea, à Gallica, à peronibus.* (atqui idem, paulo infra pag. ccxcii, & ad Tertullianum de Pallio, peronem fuiſſe calceum cavum dixit, ruſticorum, venatorum, & id genus hominum, quibus ad imbres, & niues hæc pedis tutela neceſſaria) *& alijs quibuslibet calceamentorum generibus*. Non ergo Campagus, calceus Romanus, ideſt κοῖλον, καὶ βαθὺ ὑπόδημα, cavum, & profundum calciamentum, quod vſque ad mediam tibiam aſcendit, vt ait Pollux; ſed crepida, ſiue ſolea, habenis pedi innexa, quæ habenæ ſuram contingebant, reticulato opere decuſſatim implexæ.

Campagi duplicem originem attulit Caſaubonus. Quod Campagi eſſent interciſi, vt æſtiui calcei hodie ſunt multifores. Altera, quod pars Campagi ſuperior, quam Ariſtoteles χιτῶνα τοῦ ὑποδήματος appellat, e loris decuſſatim implexis eſſet contexta. Quæ vera originatio, & quam Salmaſius ſequitur. Addit Caſaubonus, Scaligero videri, eſſe vocem mixobarbaram, à Græco καμπὴ, pro crure, vnde *Gamba* apud Vegetium, in Veterinaria; quod ſcilicet Campagus cruri, ſiue gambæ annecteretur.

Hoc oppugnat Salmaſius, nunquam Caſaubono æquus,

Q ne-

negās, infimæ latinitatis Auctores vnquam gambam, pro oru-re vſurpaſſe; neque hoc ſenſu, eam vocem apud Vegetium ex-tare, ſed tantum pro cruris commiſſura, & inflexione, quæ ſci-licet tibiam pedi iungit. Quod vt verum ſit, nihil tamen ob-ſtat, quin à parte, totum crus gamba appellatum ſit, vt nos hodie eam vocem vſurpamus; de quo in Originibus linguæ Italicæ diſputauimus. Quanquam prior notatio, nempe à vinculorum flexura, Campagos dictos, verior videatur.

Aiebat Caſaubonus, Campagos, reticulos Gallieno dictos, quod intercisi eſſent, & multifores, quales hodie æſtiui, quos Græci πολυσχιδεῖς, σχιστὰς, & λεπτοσχιδεῖς vocant. Negat, tales patriciorum, & Senatorum calceos fuiſſe Salmaſius. Sed ne-ceſſe eſt fuiſſe tales, qui eius ſententiâ, non ſolidi, & caui, ſed pluribus habenis, aut corrigijs ita crus velabant, vt per illas multiplices flexuras, & veluti retium plagas, crus appareret, atque ita multifores. Verba eius ſunt. *Verius ergo Campagos reticulis ideo ſimiles Gallieno viſos, propter lororum, & corrigia-rum, quibus circa crura alligabantur, variam, & multiplicem, decuſſatimque volutam implicationem, quæ reticulatum plane opus referret.* Ergo, & intercisi, & multiforatiles, quod aiebat Caſaubonus: & ideo non erant calcei patricij, ac Senatorij, qui medium crus cum pede ſolide operiebant.

Etſi verum eſſet Iſidori commentum, de quatuor corrigijs, quibus aſſuta Luna patricia, illæ in pede, non in crure fuerunt, ad lunulam illam nectendam. Atque ex his ſequitur, Cam-pagum, calceamentum militare fuiſſe, non autem Vrbanum; ſed de genere crepidarum, à Ducibus, & Imperatoribus ge-ſtatum; hac differentia, quod caliga manipularis, habenis ad talos vinciretur; Campagus, lora illa ad ſuram reticulatim extenderet. Cum igitur Gallienus campagis reieciſſet, quaſi reticulos, & eorum loco caligam ſumpſiſſet, vt eſſet diſcrimen inter caligam Imperatoriam, & gregalem, eam gemmis, ſiue geminatis corrigijs annexuit.

Ceterum, Campagos non fuiſſe calceos cauos, ſed ſandalia, ſiue crepidas, etiam ex Donatione Conſtantini patet, quam laudat Rubenius. *Et ſicut noſter Senatus, calceamentis vtitur, cum udonibus; ſic vtuntur & clerici.* In Græco, Ὑποδήματα,

ηιον

Digitized by Google

Tabula I

Jo. Grae f.

Tabula II

Romæ in Aedibus Cesiorum

C. Georg sculp.

Tabula III

Tabula IV.

M. Aurelij

Plautillæ

Titi

Domitiani

TABVLA V.
Pars I.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Tab. VI.

Pag. 27

Digitized by Google

Tab. VII

Pag. 28.

Digitized by Google

Digitized by Google

ποι σανδάλια λευκά. Si ergo Conſtantinus Clericis omnibus ſandalia, ſiue Campagos conceſſit; non ergo ſolorum Diaconorum fuere, vt vult Rubenius; niſi poſtea ſolis Diaconis id conceſſum eſt. Fuiſſe autem Campagos ſandalia, ex Scriptoribus Eccleſiaſticis, quos idem adducit, apparet. Sed quomodo albo corio intrinſecus circundata eſſent, extrinſecus autem nigra, quæ neque caua erant, neque ſolida; ſed ſolis habenis ſoleæ pedi, crurique annexa, difficile eſt intellectu, niſi ſolæ corrigiæ tales fuerunt; etſi illæ nigræ extrinſecus, quomodo pars interior, quæque cruri adhærebat, alba videri poterat? Quod vero addit, Senatorios campagos hac forma fuiſſe, ideſt, extra, nigros, intus, albos; quia Scholiaſtes Iuvenalis ait, Senatores Iuvenalis tempore nondum nigris calceis vſos; & ideo æuo Scholiaſtis fuiſſe nigros, ſatis hoc ſupra refutauimus: etſi id verum eſſet, abſurdum tamen credere, peregrinum illum, ac venalitium Senatorem fuiſſe.

Sed ſi nigri erant illi Campagi, cur Græca Donatio Conſtantini appellat λευκὰ ſandalia, ideſt alba? Reſpondet Rubenius, in Latina Donatione haberi, *calceamentum cum vdonibus, candido linteamine illuſtratis*. Sed cur ipſa ſandalia alba, etiam ſubiectis vdonibus linteis, eſſe non potuerunt tam alba per ſe, quam vdonum candore nitentia? Certe non aliter λευκὰ ὑποδήματα, quam *alba calceamenta* reddere poſſumus: quod enim nigrum natura eſt, per ſubiectos albos vdones, ſiue pedules album dici non poteſt.

Hæc habuimus, quæ de calceis Senatorijs, fortaſſe nimis multa commentaremur, ne quid intactum relinqueremus. Illud tamen fateri cogimur, hærere adhuc nos, valdeque incertos eſſe; cum inter veteres, & recentiores doctiſſimos conſtet, totque Scriptorum auctoritas euincat, calceum Romanum, togæ proprium, ac peculiarem, fuiſſe cavum, & ſolidum, quique pedem, & dimidium crus operiret; non vnam tamen ſtatuam togatam videri, cum crepidis, ſiue ſoleis, quæ habenis, & corrigijs nudo pedi nectuntur, vt illæ habenæ in quibuſdam, pedem non excedant; in alijs, ad ſuram vſque pertingant; cum in alijs, calceus cavus, & ſolidus appareat.

Tabula I. & II. III. IV. VI. VII.

Nam in Statuis ab vtroque Rubenio editis, Romanus calceus, cavus, ac ſolidus, noſtrorum inſtar, apparet, præcipue in illa Prætoris mappam mittentis. Ita in noſtro Commentario, Tabula prima, & ſecunda, talem calceum præferunt; ſed tertia, & quarta, in nummis Domitiani, M. Aurelij, & Plautillæ; item in ſexta, & ſeptima, ſoleas, & crepidas conſpicimus, quæ loris nudo pedi innectuntur. Cuius diuerſitatis cauſam mentis ambigui adhuc quærimus: nam ſi dicere velimus, ſtatuas illas cum crepidis, inferioris æui fuiſſe, & temporum licentia, pro calceis, crepidas, & ſoleas inductas, & cum toga geſtatas. Verum ætas Domitiani, M. Aurelij, Plautillæ, & aliorum credere id vetat, vixque vllum coniecturæ locum relinquit. Itaque videant doctiores, & hæſitantibus nobis, de ingenij penu opem ferant, grandem gratiam inituri.

Vtrum Toga veſtimentum clauſum fuerit, an apertum. Veſtimenta quadrata. Pallia Iudæorum. Chlamys Macedonica à communi diuerſa.
Cap. XXXVII.

SEd tædet, pudetque diutius in textrina taberna commorari. Itaque, relicto togæ tormento, Rubenij veſtigia prementes, & calcem calce terentes, togam rerum dominam, *Ad Cap. VI.* ſummi velamen honoris denuo inſpiciamus, à nuperis Criticis ita interpolatam, & ſciſſam, vt vix vllum Romani cultus veſtigium retineat. Nec erat, quod hic Rubenius Tragœdias excitaret, & togæ ſtructuram, quamuis à Tertulliano, & Quintiliano accurate deſcriptam, à viris doctis ita implicatam, vt ſe extricare non poſſint; ſed irretiti hæreant, non ſecus, atque Agamemnon apud Tragicos, nimis confidenter pronunciaret. Nec tam viris doctiſſimis, qui in hac palæſtra deſudarunt, quam Belgis ſuis iniurius, quos craſſo ſub aere, hoc eſt Bœotum in patria natos pronunciat, Italos prope cœcos, & lollio victitantes inducit, queis, cum tot ſtatuæ ex Vrbis parietinis in oculos incurrant, eoſdem non videre quod vident inuidioſe criminatur.

Ita-

Itaque & nos togam componamus, intentique eius Baſilica edicta audiamus. De togæ forma, inter doctos controuerſum ait, non fuiſſe manicatam, aut quadratam, contra Criniti, Manutij, & Victorij ſententiam ſtatuit. Sed cum hæc à nobis ſatis ſuperq; refutata fuiſſent, quid attinebat cramben apponere? Eandem fuiſſe rotundam fatetur. Sed quod diſcrimen inter rotundas veſtes, & quadratas fuerit, non bene exponi à viris doctiſſimis conqueritur; quorum reiectis, vt ipſe ait, altercationibus, pro ſententia pronunciat, amicula quadrata fuiſſe, quæ ex panno quadrato conſtabant, & quatuor angulos habebant, duos in ſuperiore, duos in inferiore ora. Tale fuiſſe pallium Græcorum, & aliarum gentium.

Atqui hæc eſt ipſiſſima Salmaſij ſententia ad Tertul. Palliū. Verba eius ſunt. *Angulum in veſte vocabant partem extremam veſtis, vbi aperta eſt, quæ in acumen deſinit, tam in ima veſtimenti ora, quam in ſumma.* Et paulo poſt. *Rotundis contraria quadrata; ea ab ſummo ad imum aperta: vnde quatuor angulos habuiſſe neceſſe eſt, duos in ima ora, duos in ſumma.* Nihil igitur hic noui, tanto promiſſor hiatu, attulit.

Huic opinioni nos olim id oppoſuimus, quod & Kercoetius tetigerat, ſi omnia pallia aperta, etiam quadrata fuiſſent, fruſtra à Scriptoribus quadratorum palliorum mentionem factā, quorum loca adduximus; vt cum Feſtus, *Ricinium, pallium quadrum* appellat, & apud Petronium, Enothea, *quadrato pallio incincta,* & alibi paſſim. Nam quod aiebat Salmaſius, omne veſtimenti genus, tam clauſum, quam apertum, pallium dictum, vt togam, pallium rotundum; proprie tamen, & ſtrictè, & communi loquendi vſu, pallium accipitur pro Græco indumento, vt à toga diſtinguitur; & ideo ſemper apertum, & quadrangulum, eiuſdem ſententia. Si igitur tale omne pallium, quid opus erat quædam pallia appellare quadrata?

Itaque tunc credebamus, pallium Græcanicum commune, fuiſſe quadratum, ſcilicet ex duabus plagulis, altera anteriore; altera poſteriore, pariter quadratis, quales Diaconorum Dalmaticæ. Atque ita pallium à lateribus apertum, & fibula in humeris adſtrictum, vnde quatuor anguli, in extrema ora, ante ſcilicet, & retrò. Cynicum autem, non plane quadra-

tum

tum; ſed ſemirotundum, quale noſtrum eſt; quod nempe reijci in humerum poterat, & duplicari, totumque corpus inuoluere, quod à Cynicis fiebat.

Quod autem vulgare pallium ita quadratum eſſet, vt quatuor in imo angulos habuerit, quod ex duabus plagulis confectum eſſet, idcirco ſtatuimus; quia cum viris doctis credebamus, ſimilia fuiſſe Iudæorum, & Græcorum pallia. Nam Iudæorum pallium, quatuor in imo angulos habuiſſe inde cõſtat, quod in illis, Dei præcepto, fimbrias, & vittas hyacinthinas geſtabant. Numer. xv. *Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos, vt faciant ſibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in ijs vittas hyacinthinas, quas cum viderint, recordentur omniũ mandatorum Domini*. Itaq; Epiphanius Hæreſi xv ait, in Scribarum pallio quatuor angulos fuiſſe, in quibus mala Punica penderent, in ima ſcilicet ora; non autem duo ſupra, totidem infra, vt credit Rubenius.

Hanc ſententiam mutare coacti ſumus; quia in Statuis palliatis, quas exhibuimus, neque duæ illæ plagulæ, neque fibula vſquam apparebat; ſed pallium noſtro haud abſimile, quod vel in ſiniſtrum humerum inijcitur; vel læuo brachio pars eius dextra imponitur. Vnde ſuſpicabamur, tale pallium quadrangulum, ab Aſiaticis, Iudæis, & ceteris gentibus ad Orientem ſitis, geſtatum; atque in hoc à Græcanico diſſimile; vtrumque apertum, Aſiaticum quadratum, Græcum nequaquam. Nihil tamen in re obſcuriſſima certi ſtatuimus; quia Appianus Lib. v. Ciuilium, ſtolam illam Antonij, ſiue pallium quadrangulum, appellat Græcanicum; & ita rem totam doctioribus diſcutiendam reliquimus.

Sed quod ait Rubenius, hos quatuor angulos facile conſpici in Statua Euripidis marmorea, quam ex Vrſino protulit, aut ego oculis non vtor; aut nihil aliud ibi apparet, quam exigua pallij pars in ſummo dextro humero, hoc eſt, non quatuor, ſed vix vnus angulus. Nec minus oculi laborabunt, vt inſpiciant, quomodo rotundæ veſtes in ſolo expanſæ, circulari forma eſſent, vt pallia noſtra, quibus vulgo vtimur: nam ſicut verum eſt, quod eſt rotundum, ſi expandatur in ſolo, futurum circulari figura; ita illud quod conſequitur, falſum, *vt pallia*

noſtra,

noſtra, quæ cum ſint aperta, etiam Rubenij ſententia, erunt quadrangula, & ideo rotundis oppoſita; nec ſi expandantur, circularem figuram præferre poterunt.

De figura chlamydis, præcipue Macedonicæ, quæ rotunda erat, & clauſa; cum ceteræ apertæ eſſent, & vt iſti credunt, quadrangulæ, longa contentione inter Salmaſium, & Kercoetium decertatum eſt; & ſicut vbique Kercoetius impar congreſſus Achilli; ita hic, nihil præter maledicta, & virulentiam in Salmaſium effundit; & tamen ille Kercoetius eſt, qui ſub vero nomine, Rubenio, dicitur incomparabilis. Itaque mavult cum eo deſipere, quam Salmaſium vera docentem ſequi, vt aliquid contra receptam opinionem afferre poſſit.

Nam cum Salmaſius docuiſſet, pallia, & chlamydes communes apertas fuiſſe, & proinde in ſummâ, atque imâ orâ, angulos, ſiue πτέρυγας habuiſſe, cum rotunda, & clauſa veſtimenta non haberent, chlamydem Macedonicam excepit, quę rotunda, & in ima ora clauſa, ſiue coniuncta erat; vel vno irrefragabili Ammonij teſtimonio, qui rotundum veſtimentum fuiſſe dicit, ὅς εἰς τέλειον περὶ τὰ κάτω συνῆπται, *quod ad plenum, & perfectè circa imam oram connectitur, & concluditur*; hoc eſt, quod nulla ſui parte, circa extremitatem apertum eſt.

Addit Rubenius, formam chlamydis facile nos adſequi poſſe ex Strabone Lib. 1. qui Terræ habitabilis σχῆμα χλαμυδοειδὲς *formam chlamydi ſimilem* conſtituit. Deinde ex Plinio, qui tradit, Dinocharem Architectum, Alexādrię aream deſignaſſe *ad effigiem Macedonicæ chlamydis, orbe gyrato laciniosam, dextra, læuaque anguloſo procurſu.* Sed quis non videt, Strabonem loqui de chlamyde communi, quæ aperta, & extēſa Terram habitabilem refert; Plinium vero de chlamyde Macedonica, quæ Orbe gyrato laciniosa, ideſt rotunda, cum aliæ eſſent quadratæ, & in imo, vt ait Ammonius, commiſſę, & clauſę. Apponit deinde figuram Macedonicæ, pro figura chlamydis communis. Rectius vero anteriorem partem appoſuiſſet; nam hæc figura tota eſt in imo, ac ſummo clauſa; cum Macedonica, in imo tantum clauſa eſſet, in ſuperiore parte aperta, vt mox dicemus.

Illud repugnare videtur, quod Plinius Macedonicæ chla-

mydi

mydi tribuit, dextra, læuaque anguloſum procurſum, ideſt vtrinque angulos, quos tantum in veſtimentis apertis agnoſcit Salmaſius. Sed etiamſi vera ſit Macedonicæ chlamydis figura, quam expreſſit Rubenius, cum eſſet rotunda, & clauſa, cumque nonniſi duplex, ſiue duplicata extendi poſſet, ita vt ſuperior pars inferiori incumberet, quod in omnibus clauſis veſtimentis euenire neceſſe eſt, hoc modo extenſa, in imo duos veluti angulos habebit, ſiue vt Plinius loquitur, angulorum procurſum. Sicut toga, licet clauſa, læuo brachio ſubducta, normalem angulum apud Quintilianum efficit, & figuram ſemicircularem, ſiue hemicyclon apud Dionyſium; nunquam tamen quatuor angulos habebit, vt veſtimenta aperta, & chlamys Græcanica, alijs etiam gentibus communis.

Itaque Rubenio demonſtrandum fuerat, Theſſalicam chlamydem, quæ alas, ſiue πτερύγια habebat, à Macedonica non fuiſſe diuerſam: nam cum Ammonius, ſolam Macedonicam, commiſſam in imo, ideſt clauſam dicat, ſequitur, & Theſſalicam, & alias communes chlamydes fuiſſe apertas, & angulos, alaſque, & πτερύγια habuiſſe. Quid autem opponit huic ſententiæ Rubenius? Nullum inter chlamydem Macedonicam, & Græcam, ac Romanam chlamydem diſcrimen fuiſſe, ſatis indicare Strabonem, Plutarchum, & Diodorum, qui Alexandriæ, quam Dinochares, vt ait Plinius, ad effigiem chlamydis Macedonicæ metatus eſt, ſimpliciter chlamydis figuram tribuunt; & ideo eandem figuram fuiſſe. Verum Strabo de figura Terræ habitabilis, non de forma Alexandriæ loquitur. Nec mirum eſt Plutarchum ἁπλῶς chlamydē dixiſſe, quod Macedonica omnibus in Alexandri exercitu communis eſſet, ad cuius formam ille Vrbem metatus eſt. Et ex Plutarchi verbis illis κυκλοτερῆ κόλπον ἦγον, ὥσπερ ἀπὸ κρασπέδου, & quæ ſequuntur, id clare apparet. Nam ſi figura communis chlamydis fuiſſet, quid opus fuerat illa deſcriptione, circularem, ſiue gyratam ſinu, & extrema parte, ſiue ima ora fuiſſe? Vnde Interpres, magis Plutarchi ſententiam, quam verba ſecutus, verbis Plinij reddidit, *orbe gyrata laciniosam*, quæ manifeſtò declarant, diuerſam à communi Macedonicam fuiſſe.

Secundum Rubenij, ſiue Kercoetij argumentum erat, chlamydem

Digitized by Google

mydem Macedonicam non vndique clauſam fuiſſe, ſed fibulatoriam, & à latere apertam declarat Plutarchus, qui de Alexandro, τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα λύσας ἐπέβαλε τῷ σώματι. *Soluens ſuam chlamydem, iniecit corpori*. Addit Rubenius, omnes gemmas, quæ Alexandrum referunt, fibulatoria chlamyde ſpectari. Quod nos admittimus, neque chlamydem Macedonicam, à ſummo ad imum clauſam fuiſſe dicimus; ſed tantum, vt ait Ammonius, εἰς τέλειον, περὶ τὰ κάτω συνῆπται. *erat in imo perfecte commiſſa, & clauſa*. Cum ergo in ſuperiore parte aperta eſſet, ne humeris deflueret, fibula nectenda erat, quæ ſoluebatur, cum chlamys exuenda erat. Maneat ergo, Macedonicam chlamydem, non tantum rotundam fuiſſe; ſed in ima ora clauſam, quod vox συνῆπται, quidquid ſe torqueat Rubenius, manifeſto euincit, & per hoc à communi chlamyde diuerſam, quæ aperta, & quadrata.

Togam, nec apertam, nec chlamydis figura fuiſſe. Non vnus Rubenij error detegitur. Artemidorus, & Feſtus explicati. Cap. XXXVIII.

Minime tamen obſcurum eſt Rubenij conſilium, cum illud συνῆπται, *rotundum* vertit, non autem commiſſum, & clauſum. Cum enim credi vellet, togam fuiſſe apertam, eamque non multum forma, à chlamyde diuerſam; ſed ſola magnitudine, & circumiectu, ſi chlamydem clauſam fuiſſe dediſſet, conſequens, erat talem & togam fuiſſe, quæ non multum forma differebat. Iterum ſententiæ ſuæ fundum facit, quod ſupra à nobis exploſum eſt; quia nempe Artemidorus, cum de toga loquitur, ait, Temenon Arcadem primum ſuam chlamydem hoc modo circumieciſſe, ſiue circumpoſuiſſe τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα τοῦτον περιβάλλετο τρόπον. Ergo ſolo circumiectu, toga à chlamyde differebat. Cogimur hic ea repetere; quia ille errorem ſuum repetit. *Ad cap. VIII.*

Vt ergo ſupra diximus, chlamys Græca, & Romana cum aperta eſſet, & ideo in humero fibula necteretur, Temenus ille, ſi vera fides, primus hoc modo chlamydem circumpoſuit,

ideſt cum aperta eſſet, & fibula nexa, vt omnes chlamydes, præter Macedonicam, eam conſuit per totum, ſiue commiſit, & eo more, qui poſtea à Romanis ſeruatus, eam aptauit, & Ionium nauigans in Italiam inuexit; vt ſcilicet, poſtquam clauſa facta eſſet, per caput iniecta, corpori circumponeretur, atque amota fibula, læuo ſuſpenſa brachio fulciretur. Hoc eſt, quod ait Artemidorus; indigenę ab eo edocti, *Τοὶ αὐτοὶ ἐσκευάσαντο τρόπον*, quod non eſt, *præparauerunt*; *ſed hac forma*, quæ tunc Romæ in vſu, *compoſuerunt*, ſiue quod ſupra dixerat, *περιεβάλλοντο*, *circumiecerunt*, *circumdederunt*, quod veſtimentum clauſum indicat; cum antea chlamys Temeni aperta eſſet, & duæ eius plagulæ in humeris fibula necterentur.

Alterum argumentum, chlamydem à toga non fuiſſe diuerſam, non modo friuolum eſt; ſed & falſum. Feſtus ait, ex Cincio, *Salias Virgines eſſe conductitias, quæ ad Salios adhibeantur, cum apicibus paludatas; quas Ælius ſtylo ſcripſit ſacrificium facere in Regia paludatas, cum apicibus, in modum Saliorum*. Atqui Dionyſius ait, Salias, quæ choros agebãt, Τηβέννας, ideſt togas, ſiue trabeas ἐμπεπορπημένας, infibulatas geſtaſſe. Si hoc à Dionyſio ſcribitur, eadem plane veſtis erit, toga, paludamentum, & chlamys; ſi eædem Virgines, quæ trabeatæ, erant etiam paludatæ. Verum Dionyſius, non Salias, ſed Salios, cum trabeis infibulatis producit; cuius rei cauſam alias attulimus, cum togæ communes ſine fibulis eſſent. Saliæ igitur conductitiæ ſacrorum miniſtræ, non in toga, vt Salij, ſed paludatæ; & *illud in morem Saliorum, cum apicibus*, ad apices referendum, non ad togas. Saliæ apicatæ, non togatæ. Prauo igitur pede fultum argumentum, togam à chlamyde non fuiſſe diuerſam; ſicut quæ de chlamydis vſu, à Numa inuecto, Faſti Siculi, & Cedrenus commenti ſunt, vt in ſuperioribus declaratum eſt.

Tertia ratio, riſu magis, quam elencho digna eſt. Appianus tradit, Pompeium chlamyde Alexandri Magni amictum triumphaſſe. Quid tum? Num idcirco chlamys illa toga facta eſt, aut eadem veſtis fuit? Pro toga triumphali, geſtauit Pompeius chlamydem Alexandri Magni; quod quidem nouum, & notabile, chlamydatum, non togatum Vrbem inue-

ctum

ctum eſſe. Quis inde ſanus colligat, togam fuiſſe chlamydem, aut chlamydis forma? Sed quoniam ſupra dixerat Rubenius, chlamydem Macedonicam fuiſſe fibulatoriam, cum fibula circumiectum illum, quem comminiſcitur, omnino impedire potuiſſet; quam tamen inquit, vt exiſtimo, non Macedonum modo portabat fibula adſtrictam; ſed in togæ ſpeciem, humeris circumiectam. Vt igitur Pompeius, Rubenij ſententiæ faueret, fibulam illam moroſam ex chlamyde euellit, ſiue chlamydem diffibulauit, vt ex ea togam concinnaret. Sed ſit modus ineptiarum. Illud quidem chlamys Macedonica commune cum toga habuit, quod vtraque rotunda, & clauſa eſſet; ſed chlamys in inferiori tantum parte; toga per totum clauſa, & ideo chlamys in ſumma ora fibulam habebat; toga nequaquam. Præterea, hæc longior, & fuſior, & diuerſo poſitu, geſtatuque.

Colligit demum Rubenius, & ſi verum eſt, inquit, togę ſchema fuiſſe χλαμυδοειδῆ, ſane corruit Manutij opinio, qui togam cenſet fuiſſe veſtimenti genus, à ſummo ad imũ clauſum. Vtinam vero opinio, quæ de Rubenij iudicio, & eruditione inualuit, non corrueret: nam etſi toga chlamydis ſpeciem habuerit, aliqua chlamys, nempe Macedonica, clauſa fuit. Non modo autem Manutius, ſed quotquot ille in oſtentationem enumerat, ſi vnum Sigonium excipias, viri eruditione præſtantes, inſcitiæ, & cæcitatis inſimulantur, qui cum Manutio recte ſentiunt, togam per totum fuiſſe clauſam, iureque Sigonium nugari aiunt, qui αὐτοψία plane reuincitur.

Ne igitur ſolus Sigonius deſiperet, magna confidentia eius partes tuetur; & cum ſupra dixiſſet, omnes illos viros doctiſſimos ita togæ ſtructuram implicaſſe, vt ſe inde extricare non potuerint, ſed hærere irretitos, vt ille Agamemnon apud Tragicos, vt ſe ab illo inuolucro expediat, Alexandri æmulus, quod ſoluere non poteſt, ingenij acie ſecat, togamque aperit, & diſcindit; atque ita eandem cum chlamyde, imo cum pallio, lacerna, & id genus veſtibus, facit.

Ego ſane, inquit, *Romæ, & alibi multas ſtatuas togatas accurate contemplatus ſum; ſed αὐτοψία non me docuit, togam fuiſſe undique concluſam.* Ergo tot viri eruditiſſimi, ac præcipue

Itali, luſcitioſi, qui quod lynceus ille contemplatus eſt, ſatis perſpicere non potuerunt, & in aperto veſtimento rimando, clauſis oculis fuerunt. Cur non ocularius aliquis aduocatur, cuius ope, quæ non ſunt videantur?

Sed quid opus eſt Roma, aut aliunde Statuas arceſſere? Si quas patruus Alberti Philippus egregie delineauit, togam vndique clauſam oculis ſubijcere, nemo negare poteſt, niſi ſit Hypſæa cæcior, ac perditæ frontis. Inſpice ſodes, non has modo, ſed quaſcumque ex veteribus monumentis, & nummis ſpectandas propoſuimus, & fidem oculorum appella; niſi forte alijs Belgæ, alijs Itali oculis vtuntur.

Alio modo toga, alio pallium in humerum reijciebatur. Cinctus Gabinus. Quid toga aperta apud Val. Maximum. Rubenij in ſummos viros maledicentia. Toga à Tertulliano Rhetoricè deſcripta. Eius ſtructura, & Rubenij in eam obſeruationes accuratius examinata. Cap. XXXIX.

NEc αὐτοψία modo, ſed ratione pugnat Rubenius. *Niſi forte quis* inquit, *pallia noſtra concluſa aſſerat, ſi laciniam dextram in lævum humerum conijciamus.* Quis enim inde dixit togam clauſam eſſe, quia eius lacinia in lævum humerum conijceretur? aut adeo mentis inops, vt hæc crederet? Non pallia modo noſtra; ſed & Græcorum, in humerum reijciebantur, quæ erant aperta; nec, niſi aperta fuiſſent, hoc modo reijci poterant, vt pars, ſiue ala dextra in lævum humerum conijceretur. At toga clauſa hoc modo reijci non poterat; ſed brachio læuo ſubiecto fultu, ſubducebatur, & aliquando in humerum lævum attollebatur, ſiue reijciebatur; nec ad pedes cadere poterat, niſi brachium demitteretur. Quod ſecus in pallio aperto, cuius pars, ſiue ala dextra ſiniſtro humero impoſita, facile ab humero defluebat; ſicut læua pars eiuſdem ſemper cadebat ad pedes, vt in noſtris pallijs; cum togæ clauſæ vtraque pars æqualiter ſubducta, in brachio, vel humero læuo conſiſteret. Su-

Digitized by Google

Subijcit, ſe non videre; qua ratione, ritu Gabino toga cingeretur; nec quomodo Scipio Naſica apud Val. Maximum, Gracchum interfecturus, læuam manum apertæ togæ circumdederit, ſi toga vndique clauſa fuit. Sed cinctum Gabinum, non aliud fuiſſe diximus, quam cum togæ lacinia, læuo brachio ſubducta, in tergum ita reijciebatur, vt contracta retraheretur ad pectus, atque ita in nodum necteretur; qui nodus, ſiue cinctus, togam contrahebat, breuioremque, & ſtrictiorem reddebat.

Quod ad Scipionem Naſicam attinet, pariter diximus, cum læua togæ pars, ſiue lacinia, ſubiecto brachio eleuaretur, atque in ſinum contraheretur, ea parte togam apertam viſam eſſe, quod nempe lacinia ſubducta hinc inde brachio dependeret, ac veluti diuideretur, & aperiretur; & ideo à Valerio dici, Scipionem Naſicam, cum in Gracchum duceret, lęuam manum apertæ togæ circumdediſſe, ideſt vtraque parte brachium inuoluiſſe, vt eſſet illi pugnaturo inſtar clypei, ſiue vt ea brachium clypearet; ſicut paludamentum, in re ſubita brachio intorquebatur; quod pluribus auctorum locis confirmauimus. Hoc Rubenio non ſatisfacit; viris tamen doctis ſatisfactum eſſe non ignoramus.

Ceterum, ex togæ circumiectu, quem Quintilianus, & Tertullianus deſcribunt, probari togam fuiſſe apertam manifeſte contendit; ex quorum verbis, & ex vetere Perſij Scholiaſte, atque ipſis ſtatuis, verum togæ circumiectum ſe deſcripturum pollicetur. Quanquam hoc à patruo Philippo in Electis, tam accurate præſtitum dicat, vt miretur, viros, omnis antiquitatis, & eruditionis apprime gnaros, poſt inuentas fruges, adhuc βαλανοφορεῖν. Immodeſtum facinus, & inclemens, Viros in re literaria primorum principes, quia ex ijs, quæ ex veteribus monumentis, & nummis in oculos incurrunt, totque inſuper argumenta euincunt, togam clauſam fuiſſe, conſenſu tradant, frugibus mulctatos ad glandes ablegare.

Verum hoc ille conuicium à Salmaſio mutuatus eſt, qui ad Ius Atticum, illud in auctorem libri de Re Veſtiaria iecit, quod ab eo in notatione veſtium holouerarum, modeſte, & cum præfatione honoris, diſſentire auſus eſſet, cum ad concutien-

dam

dam ilicem damnauit. Neque vero abnuit Ferrarius, & hic, & ibi, eorum numerum augere, qui quod recte ſentiant, effrenis linguæ maledicta effugere non poſſunt.

Ceterum, immaturo patrui obitu factum tradit, vt totam togæ formam plane deſcribere non potuerit. Itaque vicariam ipſi operam locat, & quæ ille recte, magnoque iudicio ſcripſit, inuertit, ac deprauat, atque in ſtatuis ab eo productis, togam, quam nemo, niſi Tyreſias, clauſam eſſe negauerit, aperit, & diloricat. Verum grandia minatus, nil præter Gloſſas Perſij, Quintiliani, & Tertulliani loca, toties ab alijs producta, & diſcuſſa in medium affert, quę nos, vitandæ nauſeæ omittemus.

Hæc loca, ait ille (in quibus tamen, quod toga aperta fuerit, ne veſtigium quidem apparet) *hæc* inquit *loca, magnam omnium oculis nebulam offuderunt*, quam nouus Sol depulſurus ſit. Sed contra, mihi anieulæ illi ſimilis videtur, apud Senecam, quæ cum ætate caligaret, de tenebris, atque obſcuritate cubiculi conquerebatur. Et nos ergo oculos perfricemus, ſomnumque morantem pellentes, ad noui iubaris exortum, diem admittamus. Sed fatum noſtrum infelix, poſtquam diu luminum fidem tentauimus, nihil noui plane videmus, & in illis ad Quintilianum, & Tertullianum obſeruationibus, ac metaphraſi, nonniſi abſona, & ipſi autori contraria diſpicimus.

Primo, Quintiliani, & Tertulliani ætate, togam ab antiqua diuerſam fuiſſe ait. De Quintiliani æuo nemo ſanus hoc dixerit, qui eius verba ad veteres ſtatuas exegerit. Imo, neque de Tertulliani temporibus: nam ille, vt alias docuimus, togam Rhetoricè, & Declamatoriè magis, quam vere delineauit; vt quæ de cippo artifice, & forcipibus, & rugarum contabulatione non fortuita, luxus caſtigator immodicus commentatur. Quis enim credat hæc ab omnibus vſurpata, eamque in ſtructura togæ operoſiſſima, curam, & moroſiſſimam diligentiam vulgo adhibitam? Nam ruga illa in humero Hortenſij, loco mota, apud Macrobium, magis nimias eius delicias, qnam vulgarem morem arguit.

Sed fuerit diuerſa Tertulliani æuo, togæ ſtructura. Num ille alam, ſiue πτερύγιον togam habuiſſe memorat, quam, vt to-

gam

Digitized by Google

Tab. XIII

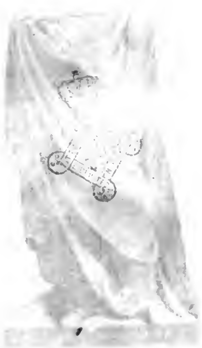
Digitized by Google

Tab. XII.

C. Io. Georg sculps.

Digitized by Google

Digitized by Google

gam apertam probaret Rubenius, *de læuo promiſſam* tradit? Verba ſunt. *Partem de læuo promittat, ambitum vero retrahat à ſcapulis.* Quæ rotundam fuiſſe togam, & clauſam potius indicant partem togæ, ita læuo humero impoſitæ, vt inde pars ea cadat, *ambitum vero retrahat.* quæ vox, clauſæ togæ circumiectum, totum hominem inuoluentem demonſtrat: ambire enim eſt circumire, & circumquaque operire, quod de clauſis, quam apertis veſtimentis melius intelligitur.

Sed quod ferri non poteſt, id ex patrui ſtatuis comprobare nititur, in quibus, togam apertam eſſe nemo dixerit, niſi qui oculis caret. Nos interim, eius ad illas ſtatuas adnotata ad diſquiſitionem vocabimus, ipſaque Rubenij verba apponemus.

Tabula V. & F.

Digitized by Google

Pars togæ prior medijs cruribus optime terminatur. Quintilianus. Sed in hac ſtatua, toga pedes ipſos perfundit. 2. *Rugæ, quæ pridie ab exordio formabantur, & inde deducebantur in tibias.* Hoc vt verum fuerit, apud Declamatorem, in vulgari toga minime factum apparet; cum ipſo togæ amictu, iniectuque fortuitæ illæ rugæ, ex ſinus redundantia formarentur. 4. *Ambitum vero eius, ex quo ſinus naſcitur, iam deficientibus tabulis, ideſt, vbi tabulata illa congregatio finitur, retrahat à ſcapulis. Tertullianus.* Sed neque contabulatio illa ibi finiebat, vti apparet, neque à ſcapulis; ſed tantum à dextro humero detrahebatur, vt brachium exereretur, & eadem contabulatione ad ſiniſtrum brachium recurrebat, veluti balteus pectus cingens. 6. *Pars togæ, quæ poſtea imponitur, ſit inferior.* Nempe, quæ ab humero ſiniſtro redundās fluebat, & vna cum balteo conficiebat vmbonem. 3. *Tum ſinus inijciendus humero, cuius extremam oram reieciſſe non dedecet.* Hoc plane ineptum eſt, ſinum appellare partem illam, dextro humero inhærentem; cum certum ſit, ſinum fuiſſe in pectore, vt vox ipſa declarat, tam qui ſubducebatur læuo brachio, & inferior dicebatur, quam qui à ſiniſtro humero cadebat in pectus, quò ſinus ſuperior, & ex vtroque vmbo conficiebatur, protuberantiâ rugarum in rotundum conuolutarum. 9. *Ambitum vero eius, ex quo ſinus naſcitur, iam deficientibus tabulis, retrahat à ſcapulis, & excluſa dextra, in læuam adhuc congerat (nempe balteum) cum alio pari tabulato in tergo deuoto. Tertullianus.* Hæc ad partem eam togæ ſpectant, quæ dextro brachio ſubiecta, ad læuam recurrebat, vt balteus; non autem ad eam partem, quæ læuo brachio ſubducebatur. Quod manifeſte declarant verba illa. *Et excluſa dextra, in læuam adhuc congerat.* Porro *tabulatum in tergo, ſiue terga deuotum,* Tertulliano, non eſt inferior ſinus, qui in anteriore parte, ima ſcilicet togæ ora, læuo brachio ſubducta; ſed pars togæ ſuperior, quæ excluſo dextro brachio, in tergum cadebat, quæ pariter ex multis plicis, rugiſque contabulata erat. Sed tabulatum illud, apud Quintilianum, fuiſſe πτερύγιον, ſiue alam, & partem togę apertam, tam falſum eſt, quam obſcurum, quid ſit apud eundem. *Pars eius prior medijs cruribus optime terminatur; poſterior, ea-*

dem

Digitized by Google

dem proportione; altius quam cinctura.

Nam & olim locus ille valde nos torſit, & nunc quoque incertos habet. Leuiter conijciebam, *cincturam* poſitam ibi eſſe, pro tunica quæ cingebatur; non tamen vt hoc affirmarem, ac Rubenio perſuaderem, quod nondum mihi perſuaſeram, & ideo adieci. *Si quis tamen priorem interpretationem malit, haud repugnauerim. Vtramque trepide, & hæſitanter poſui, donec alius meliora promat.* Neque tamen mihi Rubenius perſuaſerit, legendum eſſe, *altius quam iunctura*, id eſt crurum, aut genuum; ita ut poſterior togæ pars ſupra poplites fuerit. Nam præterquam quod id ſtatuæ Rubenianæ refellunt, in quibus pars illa poſterior ad talos vſque defluit; illud perfacetum eſt, cum pars togæ prior medijs cruribus optime terminaretur, poſteriorem ſupra genua fuiſſe.

Lacinia, extrema veſtis pars, ſiue ima ora. Non pinnæ, aut πτερύγια. Loca Scriptorum, quibus hoc probat Rubenius, contrarium euincunt. Cap. XL.

NVlla operis pars Rubenio exit, in qua aliquid noui, & præter omnium opinionem non afferat; adeo φιλόνεικος eſt, animoque eius penitus inſedit immoderatum ſtudium trahendi in contrarium. Nam cum inter omnes conſtet, laciniam eſſe veſtimenti oram, ſiue partem extremam, quanquam Apuleius improprie, pro toto veſtimento non ſemel accipiat, ipſe cenſet, laciniam eſſe pinnas chlamydis, ſiue togæ, quas Græci πτερύγια, & κράσπεδα appellant. Sed pinnæ, & alæ, ſunt anguli veſtium; & ideo laciniæ pars, non tota lacinia. Etſi huiuſmodi pinnæ, & anguli in chlamyde, veſtimento aperto, fuerint, in tota clauſa eſſe non potuerunt; vbicunque lacinia, extrema veſtimenti ora, & κράσπεδα fimbriæ, quæ imæ oræ aſſuebantur, aut eius pars erant. *Ad Cap. IX.*

Recte igitur Beroaldus ad Apuleium, ait, laciniam eſſe partem veſtimenti flexuoſam, ſinuoſamque: nam cum veſtes in extrema parte, præcipue togæ, & pallia, fuſiores eſſent, & laxiores, plicas, & rugas, veluti ſinus, imæ oræ flexu efficiebant.

Nec male Elmenhorſtius, & alij, laciniam veſtis cum ora confundunt: eadem enim res erat; & optime Cuiacius Obſer. Lib. XII. Cap. XXIV. laciniam ait eſſe oram, ſiue extimum veſtis.

Quid ad hæc Rubenius? *Ego credo*, inquit, *laciniam nihil aliud eſſe, quam ipſas pinnas chlamydis, ſiue togæ*. Sed loca omnia, quæ ad hoc probandum adducit, aperte euincunt, laciniam nihil aliud fuiſſe, quam imam veſtimenti oram, nihil de pinnis, & alis, ſiue πτερύγιοις. Plautus Mercatore. *At tu edepol ſume laciniam, atque abſterge ſudorem tibi*, ideſt pallij, aut tunicæ partem extremam, quæ facilius apprehendi poteſt; quanquam ibi lacinia, pro orario, ſiue ſudario accipi poteſt. Idem Aſinaria. *Lacrymantem, lacinia tenet lachrymans*, ideſt ima veſtis ora, quæ in deſcendentibus, aut fugientibus retineri ſolet. Sueton. in Claudio. *Illud quoque à maioribus natu audiebam, adeo cauſidicos patientia eius ſolitos abuti, vt deſcendentem è Tribunali, non ſolum voce reuocarent, ſed & lacinia togæ retenta, interdum pede apprehenſo, retinerent*. Idem in Caio. *Ita ſe proripuit è ſpectaculis, vt calcata lacinia togæ, præceps per gradus iret*. Certe, nonniſi extrema pars veſtis pedibus implicita ad caſum impellit. Clarius in Nerone. *Circuitis templis, cum in æde Veſtæ reſediſſet, conſurgenti ei primum lacinia obhæſit*. Quibus adde Macrobium L. II. Sat. *Iocatus in Cæſarem, qui ita toga præcingebatur, vt trahendo laciniam, veluti mollis incederet*. Et Seruium. *Cinctus Gabinus eſt toga, ita in tergum reiecta, vt vna eius lacinia* (legendum, *ima*) *à tergo reuocata hominem cingat*.

Quamuis autem πτερύγια, & κράσπεδα Pollux pro eodem ſtatuat, vtraque extrema pars veſtis fuerunt. Sic Plutarchus de Scipione Naſica. Τὸ κράσπεδον τοῦ ἱματίου θέμενος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. *Laciniam togæ imponens capiti*, ideſt imam togæ oram reuocans, capiti veluti galeam, pugnaturus, impoſuit, ſiue vt expeditior foret. Valerius Maximus de Piſone, Titium præfectum equitum ignominia notante. *Iuſſit eum toga, lacinijs abſciſſis, amictum, diſcinctaque tunica indutum militiæ adeſſe*. Ideſt abſciſſa extrema togæ parte, ſiue toga decurtata, & mutila, ludibrio omnium expoſuit. Quod genus ignominiæ etiam apud Hebræos vſurpatum, ex Sacris literis notum eſt.

De

Digitized by Google

De togæ tilijs, ac tabulis omnia iam pridem à viris eruditis ita exacte pertractata ſunt, vt nullus racemationi locus relictus ſit, nihilque Rubenius producat, quo literaria penus locupletior fiat. *Ad Cap. X.*

Vmbo, & ſinus in toga. Eadem Caſauboni, & Lipſij ſententia. Fortunatianus, Apuleius, & Macrobius explicati. Cap. XLI.

IN huius capitis epigraphe, eſt. *Vmbo non fuit ſinus*. Quid ergo fuit? Paulo poſt. *Si libri*, inquit, *Caſauboni de re Veſtiaria lucem vidiſſent, non magnopere laborandum eſſet de tota materia*. Vtinam vero illi extarent. Sed aperte Caſaubonus ait. *Lautiorum toga ita componebatur, vt corrugata in multa πτύγματα, clypei ſpeciem præberet, cuius centrum proprie appellatur Vmbo*. Id reijcit Rubenius, & optime à Lipſio ſtatui ait, *Latinos, veſtis poſitum, qui ad pectus exibat in tumorem, vmbonem vocaſſe*. Sed plane eadem eſt Lipſij, & Caſauboni ſententia: nam centrum clypei eſt Vmbo, & translatè, plicarum, rugarumque in toga, ad pectus redundantia protuberans, eſt togæ vmbo, vt eſt à nobis cum cura demonſtratum. *Lipſio*, inquit, *aſſentior, & exiſtimo, vmbonem dictum fuiſſe partem illam togæ, quæ circa humerum ſiniſtrum, in varias rugas contracta deſcendebat in pectus, & imponebatur balteo illi, qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum ducebatur, atque ita vmbonem cingebat*. *Ad Cap. XI.*

Sed neque hoc Lipſius ait, neque ex ea modo parte, quæ à ſiniſtro humero cadebat, ſinus, & vmbo formabatur; verum etiam ex ea, quæ læuo brachio ſubducebatur, ideſt ex ſinu ſuperiore, & inferiore vmbo conficiebatur, ex rugis ſcilicet, ac plicis, quæ ſupra, & infra conglobabantur in tumorem, qui vmbo dicebatur, ſicut in clypei centro pars protuberans; falſumque eſt, vmbonem balteo cinctum fuiſſe: nam ex ſinu qui baltei inſtar, ſub humero dextro ad ſiniſtrum ducebatur, vt ait Quintilianus, & ex ima togæ ora ſubducta vmbo conficiebatur.

Curius Fortunatianus non quærit quomodo balteus vmbonem decenter cingat; ſed quomodo tunica cingenda, & qualis vmbo eſſe debeat. *Quemadmodum cingemur? nec ſubmiſſe, nec ſuccincte. Quid in vmbone? nec fluxè, nec adſtricte*. Nihil hic de balteo cingente vmbonem; ſed ita tunicam cingendam, vt neque laxiore cinctu demitteretur, & flueret; neque arctiore breuior eſſet, & ſuccinctior. Vmbonem autem, ideſt ſinum plicarum protuberantem, ita componendum, vt neque laxior eſſet, quod delicatiorum, neque ſtrictior, vt ſtrangularet. Omnino enim Curius Quintilianum expreſſit. *Sinus qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum ducitur, velut balteus, nec ſtrangulet, nec fluat*. Idē Curius. *Vmbo nec fluxè, nec adſtrictè*. Licet Quintilianus, non vmbonem, ſed ſinum tantum appellet, qui idem cum vmbone. Nam cum Curius verba illa, *qui ſub humero dextro* (ſinus) *ad ſiniſtrum ducitur, veluti balteus*, de vmbone acceperit, ſatis indicat, vmbonem, & ſinum eandem rem fuiſſe.

In Apuleio nullus correctioni locus eſt: recte enim omnia ſe habent, Lib. xi. de Iſide. *Palla ſub dextrum latus, ad humerum lævum recurrens, vmbonis vice deiecta, partem laciniæ, multiplici contabulatione dependula*. Legit Rubenius, *deiecta parte laciniæ*. Fruſtrà: nam Iſis pallam, ſiue pallium muliebre, more communi, ita induerat, vt partem dextram, dextero brachio ſubiectam, in lævum humerum reijceret; ita tamen, vt eius partis rugæ, ac plicæ defluentes, ſiue dependulæ, multiplici contabulatione vmbonem referrent, qualis in toga, ex eadem plicarum rotunda congerie. *Palla* autem *laciniæ partem, deiecta*, Græcæ locutionis affectator dixit, vt *nuda genu*, & ſimilia, ideſt palla habens partem laciniæ, ſiue imæ oræ dejectam multiplici contabulatione, vmbonis vicem, ſiue ſpeciem referebat.

Quod autem ait Rubenius, vmbonis vice, bene poſitum eſſe, quod palla quadrangula eſſet, ideſt aperta, & ideo vmbonem non habebat vt toga, ſed eius vice, gerebat laciniam ab humero deiectam; nempe oblitus erat, ſe in ſuperioribus ſtatuiſſe, pallam fuiſſe tunicam, quæ clauſa, & ideo minime quadrangula. Quem lapſum vt ſatis ſupra arguimus; ita

Apu-

Apuleij ſententia eſt, partem illam deiectæ laciniæ, ex concurſu plicarum protuberantium, vmbonis loco fuiſſe, qualis in toga: nam ſiue aperta veſtis ſit, ſiue clauſa, ex rugarum conuolutarum contabulatione, & redundantia vmbo efficitur globoſus, qualis in clypei medio ſpectatur.

Quod autem vmbo totam togæ ſtructuram ſtringeret, nec fuit, nec fieri potuit; neque à Macrobio nodus ille artifex, *vmbo* vocatur, cum de Hortenſio loquitur. *Fuit in veſtitu, ad munditiem curioſus, & vt bene amictus iret, faciem in ſpeculo ponebat; vbi ſe intuens, togam corpori ſic applicabat, vt rugas, non forte, ſed induſtriè locatas* (quæ verba, communes togas hoc artificio caruiſſe euincunt) *artifex nodus conſtringeret, & ſinus ex compoſito defluens, nodum lateris ambiret.* Hoc eſt, quæ in toga communi, rugarum plicatio fortuita erat, quæq; facile defluere poterat, eam Hortenſius artifice nodo compoſitam adſtringebat, ne turbata deflueret, ac laberetur. Sed qualis ille nodus eſſet, incertum eſt: nam cum vmbo nihil aliud eſſet, quam rugarum congeries in rotundum extuberans, quomodo ſe ipſum cingere poterat, & vt ait Rubenius, togæ ſtructuram cingere, cum ipſe vmbo, ex plicarum concurſu, & ſtructura conficeretur?

Togæ ſinus duplex, ſuperior, & inferior. Quintilianus, & Horatius explicati. Cap. XLII.

VErum quid attinebat ſententiam, de ſinu togæ adſuto, & adtexto, iam ſatis à nobis reiectam reuocare, & viris doctis obſtrepere? Recte quidem, ſi pauca excipias, Philippus Rubenius ſinum in toga delineauit. Sed quinam ſint illi eruditi, qui poſt Philippum, de ſinu ita diſputant, vt quaſi in tenebris micent, haud ſcimus. Illud ſatis conſtat, quid eſſet ſinus, à nobis explicatum eſſe, antequam Philippi Electa videremus. Sed dum Albertus, patruo, in hoc nimis, vt ipſe ait, ſuccinctè verſanti ſuppetias it, non tam ipſum exponit, quam ſinum inuoluit, & implicat. *Ad Cap. XII.*

Naſcebatur, inquit, ſinus ex toga, quæ ſub dextro brachio duplicabatur.

Digitized by Google

plicabatur. Verum ,non ex parte modo togæ dextrò brachio ſubiecta; ſed ex ea, quæ ſiniſtro ſubducebatur, ſinus fiebat; & ita duplex erat, ſuperior, & inferior, & ex duplici ſinu vmbo formabatur, vt diximus. Adiicit. *Cum igitur pars toga ſub brachio dextro duplicaretur*. Imò triplicabatur interdum, & quadruplicabatur, prout toga laxior, & inundantior erat. *Superior quædam pars* τοῦ πτύγματος *formabat balteum; inferior autem tabulis conſtabat, ideſt plicis longis, per dextrum humerum deſcendentibus, excluſa dextra. Deinde, in deficientibus tabulis, curuabatur in ſinum, qui deinde reijciebatur in læuum humerum, rurſus in tabulas conglomeratus*.

Hoc vere eſt micare in tenebris, & lectori illudere: non ſolum enim ſuperior pars, verum etiam inferior conſtabat tabulis, ſi tabulas, ſiue tilias, pro rugis, ac plicis accipiamus. Quæ quidem plicæ,ac tabulæ, non deſcendebant per dextrum humerum; neque hoc fieri poterat, cum pars ea togæ, excluſo humero, (non dextra tantum) dextro brachio ſubiecta eſſet. Deinde, quod indeficientibus tabulis, pars ea curuaretur in ſinum, plane abſonum eſt; cum tabulæ illæ,& plicæ nihil aliud quam ſinus eſſent. In quo cum patruo errauit Albertus, quem nos olim in ſecunda editione, poſtquam eius Electorum copia fuit, arguimus, quod numero V. poſuiſſet, ſinum humero inijciendum, qui à dextro brachio in tergum cadit: nam togæ partem, quæ à dextro humero in tergum cadebat, nemo ſinum appellauerit, qui tantum ad pectus; neque dextro humero inijci poterat, qui exertus, & toga liber.

In quo à patruo diſſentit Rubenius, & in læuum humerum reiectum tradit, rurſum in tabulas conglomeratum. Sed quod rurſus conglobaretur, nulla cauſa apparet. Quintilianus ait, ſinum inijciendum humero; quia, cum vt diximus, ſinus ſuperior, ideſt pars togæ de ſub dextro brachio,humero læuo iniecta interdum in brachium laberetur, iterum humero reponebatur, & vna cum inferiore ſinu, ideſt parte togæ læuo brachio ſubducta humero inijciebatur, vt brachium ſiniſtrum in actione expeditius eſſet.

De anguſto togæ ſinu ſeueriorum hominum, laxo, & inundante lautiorum; & cur Cæſar moribundus, ſinum ad ima

crura

crura deduxerit, omnia pridem à nobis obſeruata ſunt; neque tamen has racemationes è noſtra vindemiola ſublectas inuidemus. Illud iuſtæ reprehenſioni ſubijcimus, ſi vmbo togæ decideret in brachium ſiniſtrum, reijcere, ruſtici, & negligentis fuiſſe; idque ex Horatio probari poſſe putat.

Ruſticius tonſo toga defluit.

Nam nec vmbo defluere poterat in brachium ſiniſtrum, cum in ipſo brachio, & pectore ſemper reſideret; ſed pars togæ, quæ ita ſubducebatur, vt normalem angulum efficeret, interdum ad pedes fluere inæqualiter à negligentibus permittebatur. Quod ita Quintilianus expreſſit. *At ſi incipientibus, aut paulum progreſſis decidat toga* (ideſt brachio ſiniſtro) *non reponere, prorſus negligentis, aut pigri, aut quomodo debeat amiciri neſcientis eſt*. Et apud Horatium, nihil de vmbone; & ruſticitas illa, non ad togam, ſed ad inæqualem tonſuram pertinet, pari negligentia, fluente ad pedes toga. Locus Iuvenalis

Fatum eſt in partibus illis,
Quas ſinus abſcondit.

Satis declarat, fuiſſe etiam ſinum inferiorem, intra quem partes illæ fatales condebantur; niſi quis in ſuperiore pectoris parte eas fuiſſe credat. Quanquam Iuvenalis ibi de ſinu tunicæ loquatur ſicut illa apud Petronium. *Manum demiſit in ſinum, & pertractato vaſculo tam rudi; hoc inquit, belle cras in promulſide libidinis noſtræ militabit.*

Togam nec cingi, nec præcingi potuiſſe. Laxa Cæſaris cinctura. Dio Caſſius, & Cicero explicati. Praua Suetonij interpretatio notata. Cinctus Gabinus. Accinctus, Præcinctus, & altè cinctus. Cap. XLIII.

INſignis Rubenij inconſtantia. Togam nequaquam cingi ſolitam nobiſcum ſentit, quod raro facit; ſed vt in aliquo diſſentiat, eandem præcingi conſueuiſſe contendit. Quaſi, quod præcingitur non cingatur, & ſit aliquod diſcrimen inter cincturam, & præcincturam. Id adſtruit auctoritate Macrobij, qui Hortenſij Oratoris, in veſtitu præcinctum, & Cæſaris præ- *Ad Cap. XLIII.*

cincturam

Digitized by Google

cincturam commemorat; quod ſcilicet, *ita togam præcingeret, vt trahendo laciniam mollis incederet*.

Sed nos olim Macrobium falſi arguimus, tum quod reliqui Scriptores omnes de tunicæ cinctura id ſunt interpretati; tum irrefragabili argumento, quod nullo pacto cingi toga potuerit; quæ cum clauſa, & corpori iniecta, ita geſtaretur, vt ſiniſtro brachio ſubducta, dextrum humerum excluderet; ſi cincta, aut præcincta fuiſſet, cinctura ſiniſtrum brachium cum toga alligaſſet; & ideo, aut erraſſe Macrobium, aut pro *toga, tunica*, legendum eſſe.

Reſpuit correctionem Rubenius, tanquam ſuperuacuam; non enim ait, à Macrobio tradi, Cæſaris togam cingulo aliquo ſubſtrictam; ſed illum ita toga præcingi ſolitum, vt trahendo laciniam mollis incederet, fluxiore præcinctura vſus. Idque à Dione tradi ait, qui Cæſaris χαῦνον τȢ ζώματος αὐτȢ, *laxam eius cincturam* à Sulla notatam narrat; & ideo monuiſſe Optimates, vt male cinctum puerum cauerent. Sed de tunicæ cinctura, non de toga locutum Dionem manifeſtum eſt. Demus, de toga intellexiſſe Dionem; doceat nos Rubenius, quomodo toga cingi, aut præcingi poſſet.

Præcingebantur, inquit, *Romani, in habitu ordinario, toga ipſa; nempe balteo illo, qui ſub dextro brachio ad ſiniſtrum humerum obliquè ducebatur, vt ait Quintilianus.* Erat quidem pars illa togæ à dextro in ſiniſtrum recurrens, inſtar baltei, ſiue cinguli militaris; ſed quomodo hominem cingeret, demonſtrandum erat: neque enim aliter cingere poterat, niſi corpus vndique complexa adſtringeret. Veteres ſtatuæ id refellunt, in quibus nihil tale apparet, & fieri non potuiſſe ratio euincit. Ad quid enim ea cinctura? Non iungendis togæ partibus, quæ commiſſa, & clauſa; non continendæ togæ, ne deflueret; nam ſiniſtro brachio ſuſtinebatur. Præterea, ſi balteus hominem cingebat, quomodo ſinus, qui nihil aliud quam balteus, fluere interdum, inijci humero, reuocari, ac reijci poterat?

Fortunatianum, non de togæ, ſed de tunicæ cinctura locutum ſupra diximus; nec Quintilianus togam cingi, aut præcingi ſolitum dixit. Multo minus id ex Cicerone colligitur Lib. II. Epiſt. ad Q. Fratrem XII, qui de tunica capiendus eſt.

Cæſa-

Cæſarem illum in ſinu fero; nec ego diſcingor. In ſinu ferre, eſt amare, colere, obſeruare, vt etiam pueri ſciunt; ſumpta tranſlatione à rebus charis, quæ in ſinu geſtabantur; nec aliter ferri poterant, quam cincta tunica, alioquin ſinu excidiſſent. Ait ergo Tullius, cum Cæſarem obſeruet, & in ſinu ferat, perſeuerare ſe in eodem cultu; nec diſcingi, ideſt tunicam non ſoluere, aut pati Cæſarem è ſinu excidere.

Errat pariter in loco Suetonij, quem contra Auctoris mentem manifeſtò accipit, de Cæſare. *Etiam cultu notabilem ferunt: vſum enim lato clauo ad manum fimbriato; nec vt vnquam aliter, quam ſuper eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura. Vnde emanaſſe Syllæ dictum conſtat, Optimates ſæpius monentis, vt male præcinctum puerum cauerent.* Duo hic notari, ait Rubenius. Primum, quod interiores tunicas nullo cingulo caſtigabat; ſed ſola toga præcingebat tunicas. deinde, quod cinctu ipſo togæ fluxiore vtebatur. Vtrumque falſum. Nam latum clavum hic eſſe tunicam laticlauiam certum eſt; niſi ad cetera paradoxa illud quoque adijcere Rubenius velit, clauos fuiſſe in toga, non in tunica. Illud quoque certum, hoc cultu notabilem Cæſarem fuiſſe, quod cum laticlauij tunicas non cingerent, Cæſar, contra morem, ſuper latum clavum cingeretur. Alterũ autem notabile, quod laxiore, ſiue fluxiore cinctura, ex quo falſum fracti animi indicium Syllam non fefellit. Quomodo autem toga tunicas præcingere poſſet, ipſe viderit, niſi cinctu Gabino id fieret. Quod verò laticlauij, etſi latum clavum non cingerent, tunicas interiores zona ſubſtrictas portarent, vt credam, ſine auctore, adduci adhuc non poſſum; cum contra ex Æliano conſtet, tunicas interiores cingi non conſueuiſſe, Variæ Hiſt. L. XIII. C. XXXVII. *Gelon Syracuſiorum Tyrannus, manſuetiſſimum ſe in Imperio præbebat; ſeditioſi vero quidam eius vitæ tendebant inſidias; quod cum reſciuiſſet Gelon, conuocata Syracuſiorum concione, armis indutus proceſſit, & commemoratis ſuis erga illos meritis, inſidias detexit; atque exutis armis, dixit ad vniuerſos. En igitur ἐν χιτωνίσκῳ, in tunicula inermis adſto, & dedo me vobis, vt pro voluntate, libitoque mecum agatis. Quum igitur Syracuſij mirati, ſupplicio afficiendos inſidiatores ei tradidiſſent, & illum regnare iuſſiſſent,*

ſtatuam ei poſuerunt, ἐν ἀζώςῳ χιτῶνι, *in diſcincta tunica; ſcilicet interiore, qua, exutis armis, in concione ſteterat*. Cæſarem autem cinctu togæ fluxiore vſum, quam ſit à vero alienum, ex ſupra dictis conſtat.

Porro hanc togæ præcincturam à cinctu Gabino diuerſam fuiſſe ait. *Quo habitu*, inquit, *amicti, non præcincti à Scriptoribus vocabantur; ſed incincti, ſiue circumcincti*. Hoc plane eſt μικρολογεῖσθαι. Quid? ſi etiam cinctu Gabino *præcincti*, ſiue quod idem eſt, *procincti* à Scriptoribus vocantur, perit tam morosa diſtinctio. Veteres Critici, cum quærerent, quid eſſet *in procinctu*, ita expoſuerunt. Cum antiquiſſimis temporibus, toga, tam vrbanũ, quam militare veſtimentum eſſet, ne laxum, fuſumque ad pedes impedimento pugnaturis eſſet, in ipſa acie illud præcingebant, ideſt ima togæ ora contracta, & retro reiecta, rurſus reuocabatur ad pectus, & in nodum colligabatur; qui cinctus Gabinus erat. Ergo Gabino ritu præcincti, & procincti. Vnde teſtamentum militare, in procinctu, cum toga hoc modo præcincta teſtamentum condebatur. Ita nullum diſcrimen inter togæ præcincturam, & cinctum Gabinum. Et *cinctus, præcinctus*, ſiue *procinctus, accinctus, incinctus, & circumcinctus*, eadem res fuit. Et ſi ita toga præcingebatur, omnes tunc in cinctu Gabino fuiſſe neceſſe eſt.

Non igitur præcingi dicitur proprie, quando non circumcirca cinctus ambit hominem; ſed ab anteriore tantum parte: nam Gabinus, & præcinctus, & circumcinctus. Deinde doceri vellem quomodo aliquis cingi poſſit, vt cingulum, ſiue balteus totum hominem non ambiat, atque amplectatur. Quid porro fiet verbis Horatij Lib. 1. Sat. v.

Hoc iter ignaui diuiſimus, altius ac nos
Præcinctis vnum.

Nunquid de togæ præcinctura in iter habentibus, intelligendum eſt, an vero de tunica, non circumcirca, ſed tantum in anteriore parte cincta? Eadem plane iſtarum vocum, *Accinctus, alte cinctus, incinctus, & præcinctus*, ſignificatio eſt, vt nos quoque minutias inuiti ſectemur. Hyginus Fabula IX. *Niobe ſuperbius locuta eſt in Apollinem, & Dianam, quod illa cincta viri cultu eſſet* (ideſt altius cincta, ſiue ſuccincta, vt venatrix)

Digitized by Google

natrix) *Apollo veſtem deorſum, atque crinitus* (ideſt longam, talaremque haberet, more mulierum.

Locus Martialis nihil ad rem facit, *de ſemicinctio*.

Det tunicam diues, ego te cingere poſſum.

Non ſolum enim tunica, ſed ſemicinctium totum hominem, ante, & retro cingebat, eo diſcrimine, quod tunica ab humeris ad crura pertingebat, ſemicinctium, vt vox declarat, inferiorem tantum corporis partem tegebat, ſuperiore nuda, quod etiam cinctus dicebatur; vnde cinćti Cethegi Horatio, ſine tunica, ſolo cinctu, & toga velati. Ita lintea mulierum, quæ tunicæ adponuntur, & gremium tegunt, ſemicinctia dici poſſunt, Italis *grembiali*, & *trauerſe* dicuntur; licet aliqua anteriorem tantum partem, quædam vtrinque inferiores partes veſtiant. Hæc *cinctus*; illa ſemicinctia proprie dici poſſunt. Nihil quod togæ præcincturam adiuvet.

Ex his facile apparet, neque apud Veteres, neque apud inferiores Quirites vllum in toga cinctum, aut præcincturam fuiſſe, præter cinctum Gabinum. In quo Rubenij iudicium requiro, qui vt probaret, apud antiquiſſimos Romanos nullum in toga cinctum fuiſſe, quia nullos ſinus habebant, angulis tum, atque adſtrictis togulis, Albinouanum adducit, in Epicedio Mæcenatis

Quod diſcinctus eras, animo quoque carpitur vnum:
Diluitur nimia ſimplicitate tua.
Sic illi vixere, quibus fuit aurea Virgo,
Quæ bene præcinctos poſtmodo pulſa fugit.
Inuide quid tandem tunicæ nocuere ſolutæ?
Aut tibi ventoſi quid nocuere ſinus?

Quaſi Albinouanus de toga loquatur, & non de tunica Mæcenatis, quæ diſcincta, & ſoluta ab omnibus carpitur. Etſi omnes ſilerent, verba ipſa poetæ euincunt. Quid enim verbis illis, *bene præcinctos*, opponit? *Quid tandem tunicæ nocuere ſolutæ?* Ergo tunicæ, non togæ præcinctæ.

Digitized by Google

Veſtis ſacrificantium Prætexta. Num Augures in Trabea. Ea nequaquam cocco, & purpura biſtincta, ſiue dibapha. Cicero explicatus. Cap. XLIV.

Diu ſe quæſiſſe narrat Rubenius, quis eſſet habitus ſacrificantium apud Romanos. Neque tamen longa, aut difficili quæſtione opus erat: fuiſſe enim Prætextam exploratum eſt, quæ & magiſtratuum, & ingenuæ pueritiæ, & ſacris operantium geſtamen fuit. Nam purpuram Dijs placandis aduocari, ex Plinio notum. Eam autem fuiſſe Prætextam docet Tacit. Lib. III. de Germanico. *Vidit ſe operatum, & ſanguine ſacro reſperſa Prætexta, pulchriorem aliam manibus Auguſtæ accepiſſe.* Lampridius in Alexandro. *Accepit Prætextam, etiam cum ſacra faceret, ſed loco Pontificis Max. non Imperatoris.* Quem locum alias explicauimus. Et de Triumuiris epulonibus, idem vt Pontificibus, ius togæ prętextæ habendæ datum, ex Liuio agnoſcit Rubenius.

Ad Cap. XIV.

Augures etiam Prætexta vſos diximus. Cicero pro Sextio, Lentuli Spinteris filium Augurem creatum indicans, ait. *Cui ſuperior annus idem, & virilem patris, & Prætextam populi iudicio dedit.* Idem Epiſt. IX. Libri II. ad Atticum. *Vatinij ſtrumam ſacerdotij διβάφῳ veſtiant.* Rubenius tamen exiſtimat, Augures Trabea amictos fuiſſe, ex purpura, & cocco. De Trabea ſatis in ſuperioribus diſputatum eſt; nemoque ignorat, fuiſſe togam, purpureis faſcijs, ſiue inſtitis, inſtar trabium diſcurrentibus diſtinctam. Eam non à Regibus modo, ſed etiam Auguribus geſtatam indicat Seruius ad VII. Æneidos; idque ex Suetonio. Sed mihi ſuſpecta Seruij fides eſt; cum locus Suetonij hodie non extet, omneſque conſentiant, Augures Prætexta vſos, non Trabea.

Quidquid ſit, Rubenio minime credimus, eam Trabeam primum cocco, deinde purpura tinctam fuiſſe, quod Seruius, ſiue Suetonius tradat, fuiſſe de cocco, & purpura. Veriſimilius enim eſt, eas faſcias, ſiue inſtitas, partim ex cocco, ideſt purpura terreſtri; partim fuiſſe ex purpura marina, ſiue pelagia. Quis

enim

enim credat, Vrbis primordio, in illa paupertate, nondum dibaphæ,ſiue purpuræ biſtinctæ vſu inducto,Trabeas duplici infectura tinctas fuiſſe, & quidem maximo impendio. Quem luxum recenter inuectum facunde caſtigat Plinius: nam cum diuerſos purpuræ colores in temperatura miſtos fuiſſe doceret, addit. *Gemina demonſtrata via luxuria, vt color alius operiretur alio, ſuauior ita fieri, leniorque dictus. Quare, & Amethyſtinum Tyrio inebriatum, vt eſſet ab vtroque nomen improbum, ſimulque luxuria duplex; & cum confecere conchylia, tranſire melius in Tyrium putant. Quin & terrena miſcere, coccoque tinctum, Tyrio tingere, vt fieret Hyſginum.* Quid opus fuerat tam inuidioſa declamatione, ſi iam inde ab Vrbe condita, Augures Trabea vtebantur?

Multo minus eidem aſſentimur, qui hac tinctura dibapha chlamydem fuiſſe putat, quam Chriſto Domino ad illudendum, proterui milites iniecerunt; quia Matthæus eam coccineam, Marcus purpuream appellat. Fuiſſe enim paludamentum veriſimile eſt, quod in Ducibus, atque Imperatoribus, vt alias monſtrauimus,erat cocceum, ſiue coccineũ,vt Matthæus appellat. Marcus autem purpureum dicit;quia etiam coccum, ſiue granum, laxe loquendo, purpura erat, ſed terreſtris.

Prętextam autem,non Trabeam fuiſſe Augurum geſtamen, verba Ciceronis conuincunt, quæ Rubenius pro ſe adducit. Lib. II. Epiſt. VI. *Sed tamen togam prætextam texi Oppio, puto te audiſſe: nam Curtius noſter dibaphum cogitat; ſed eum infector moratur.* Rectè enim de Auguratu Curtij loqui Ciceronem conijcit Manutius; quia Epiſt. IX. Lib. II. ad Atticum. *Proinde iſti, licet faciant, quos volunt Conſules, Tribunos; denique etiam Vatinij ſtrumam,ſacerdotij διβαφῳ veſtiant.* Ibi enim Cicero loquitur de Auguratu Q. Metelli Celeris, paulo ante mortui, cui ſubrogari Vatinius cupiebat.

Quod ad dibaphum attinet, non credit Rubenius, Ciceronem loqui de dibapha Tyria, quæ ipſius Conſulatu primum Romanis viſa, teſte Plinio. Quid igitur ibi erit dibaphum? ſcilicet Trabea, non Prætexta, cocco, & purpura tincta. Atqui Cicero Auguralem veſtem Prætextam diſerte vocat, nõ Trabeam. Sed fuerit Trabea, cum illa, vt credit Rubenius, cocco

T 3 prius,

prius, deinde purpura tingeretur, erat bis tincta, atque dibapha. Sed dibapha primum Ciceronis Conſulatu viſa. Non igitur trabea Augurum ab Vrbis initio biſtincta, ſcilicet cocco, & purpura. Hæc ſunt inter ſe valde pugnantia.

Ceterum dibapha, licet Conſule Cicerone, in Lentulo Spinthere Ædili improbata, breui ideo inualuit, vt Nepos, qui fuit Ciceroni æqualis, cum hæc apud Plinium narraſſet, eamque purpuram mille denarijs in libram, emi non potuiſſe dixiſſet, ſubijcit. *Qua purpura, quis iam non tricliniaria facit?* ideſt veſtem lectorum ſtragulam. Maneat ergo, ſacrificantium veſtem fuiſſe Prætextam; Trabeā autem, aut nunquam ab Auguribus geſtatam, & Seruium Suetonij auctoritate male vſum, cum nullus Scriptorum id prodiderit, & ceteri Prætextam Auguribus aſſignent; aut Trabeam in deſuetudinem abijſſe, & in eius locum ſucceſſiſſe Prętextam. Sane certū, & indubitatum, Trabeam non fuiſſe dibapham, ideſt cocco, & Tyrio inebriatam. Nam poſterioris æui Trabeæ Conſulares, & Imperatoriæ, pictæ fuerunt, ideſt purpura, & auro intertextæ, & variatæ, ſicut palmatæ, ac triumphales.

Læna, communis veſtimentum. Quod inter eam, & Abollam diſcrimen. Prætexta in ima tantum orà purpuram habuit. Vmbo purpureus, item candidus. Suffibulum. Varro explicatus. Purpura plebeia. Cap. XLV.

LÆnam non ſolum Flaminum velamen fuiſſe; ſed commune veſtimentum, etiam viliorum, præcipuè in conuiuijs, alias oſtendimus, & quid illud eſſet primi perquiſiuimus; eadem petat ſtudioſus Lector. Diſcrimen, quod inter illam, & Abollam ponit Rubenius, nullum eſt; quia Læna Chlamydis; Abolla, pallij ſpecies eſſet; & ideo hæc quadrata, illa rotunda: vtraque enim veſtis aperta, & ideo quadrata. Sed Læna breuior; Abolla fuſior. Illius ferme vſus in cōuiuijs; Abolla philoſophorum, præcipue Cynicorum amictus, licet etiam pro cōmuni pallio accipiatur. Præterea, ſi Læna fuiſſet togæ, & quidem duplex, vt Grammatici nugantur, nihil opus fibula fuiſſet.

ſet; cum Flamines, qui Lænam geſtabant, infibulati ſacrificarent, vt ait Feſtus.

Vt autem Lænam Flaminũ purpuream fuiſſe concedamus, ſicut Perſius diuitibus hyacinthinam tribuit, Iuvenalis Sat. III. coccinam. *Cauet hunc, quem coccinæ Læna vitari iubet*, ita communem, & plebeijs quoque vſurpatam, eodem colore fuiſſe non eſt credibile; multo minus Lænam Flaminum, auratam ſiue auro intertextam; quod neque Appianus tradit; & Seruius, illud Virgilij de Læna Æneæ. *Tenui telas diſcreuerat auro*, ad myſterium retulit. Alioqui nullum inter Flaminum, & triumphantium veſtem, quæ purpurea, auroque picta, diſcrimen fuiſſet; quod nulli Veterum proditum eſt.

Neque illud facile conceſſerim, Prætextam, non ſolum in ima ora; ſed circumcirca, ideſt in ſuperiore etiam purpura fuiſſe diſtinctam. Nam λέγνα fuiſſe extremitates togæ, vel pallij, quæ ab orâ ſurſum ibant, neque ex Polluce, neque ex Heſychio colligitur. In togis autem prætextis vmbo fuit purpureus, non quia λέγνα illa, ſiue partes laterales purpureæ ab ora ſurſum aſcenderent, quæ nullæ erant; ſed quia, cum ima togæ ora, quæ erat purpura prætexta, læuo brachio ſubduceretur ad pectus, vbi ex collectione rugarum, ſinus, & vmbo, inde fiebat, vt ipſe ſinus, & vmbo, non totus, ſed ex parte purpureus eſſet, ſcilicet ſinus inferior; nam in ſumma togæ ora nulla purpura; & ideo in toga pura, ſiue communi, candidus vmbo Perſio dicitur.

Cum autem Virgilius ait.

Purpureo velare comas adopertus amictu.

Non de Prætexta, ſed de veſte tota purpurea locutus eſt; niſi quis credat, etiam Troianos togatos, & prætextatos fuiſſe; licet hoc poetica prolepſi excuſari poſſit. Veſtis inquam illa tota purpurea. Seruius ad illud eiuſdem. *Puraque in veſte ſacerdos Impolluta, & pura dicitur veſtis, qua feſtis diebus vti conſueuerant ſacra celebraturi. Eſt autem linea, & purpurea: purpura enim maris vicem ad piandum præbet.* Inde factum eſt, vt poſtea Romani ſacrificaturi, Prætextam ſumerent, ob inditam purpuram; & caput eadem velarent, propter cauſas, quas Seruius Lib. III. ex Virgilio adducit.

Hanc

Digitized by Google

Hanc Pontificum Prætextam, ſicut Pallam Veſtalium, ſuffibulum dictam, Rubenius credit, ex Varrone Lib. v. de L. L. *Opeconſiua dies, à Dea Opeconſiua, cuius in Regia ſacrarium. Quod ideo actum, vt eò, præter Virgines Veſtales, & ſacerdotem publicum introeat nemo. Is cum eat, ſuffibulum haud habebat tritum. id dicitur à ſuffiendo, vt ſubligaculum*. Nihil hic de Palla, nihil de Prætexta. Imo ſacerdos haud habebat ſuffibulum, ſi vera Rubenij lectio. Sed ille corruptum locum adducit: nam in vulgatis legitur. *Haud habeat ſuffibulum, ſcriptum*, ideſt hoc in lege ſcriptum erat, ne haberet ſuffibulum, vt rectè cenſet Scaliger, quem Popma etiam ſequitur. Vox enim *tritum*, nihili eſt, & à correctorum audacia. In eo tamen à Scaligero diſſentimus, qui vocis ſuffibuli notationem *à ſuffiendo* probat, & ad ſuffitiones refert; cum omnino legendum ſit, *à ſuffigendo*. Subfibulum enim *à fibula*, quæ veluti *figibula*, & contracte *fibula*. Sicuti, inquit Varro, *ſubligaculum*, ideſt à subligando. Neque vero, *ſuffibulum* fuit ſubligaculum oblongum, vt credit Popma: hæc enim vox tantum de campeſtri accipitur, ſiue panno, quo ad velandas partes inferiores athletæ, cetera nudi, vtebantur. *Ergo ſuffibulum* à figendo, ſiue infibulando. Clare Feſtus. *Suffibulum eſt veſtimentum album, prætextum, quadrangulum, oblongum, quod in capite Virgines Veſtales, cum ſacrificant, ſemper habent, idque fibula comprehenditur*. Non igitur toga prætexta, aut Palla facit; ſed capitis velamen, quod fibula infrenabatur, ne caderet.

Quod autem hanc ſacrificantium purpuram non fuiſſe pretioſam, ſed vilem, ac plebeiam contendit Rubenius, id ex oppoſito cum ijs pugnat, quæ ſupra poſuerat de Trabea Augurali, ex cocco, & Tyrio bis tincta, ſiue dibapha, quæ pretioſiſſima; cum præterea Cicero, Vatinij dibapham, qui Auguratum petebat, in inuidiam vocet; cumque idem Cicero in Sextiana, de habitu Piſonis loquens. *Veſtitus aſperè, noſtra hac purpura plebeia, ac penè fuſca*. Non dicit *noſtram*; quia ipſe Augur erat, & ideo in purpura plebeia; ſed ceteris communem, & vulgarem indicat, quia pauci admodum ea tempeſtate, dibapho, in prætexta, aut clauis tunicæ vterentur, qui quidem ob luxum, reprehenſioni obnoxij; ceteri in purpura violacea, vt

ait

ait Nepos apud Plinium, ſiue Tarentina rubra, quæ vegeto colore, vt Tyria dibapha non erat, nec bis tincta, & ideo languido lumine, ac prope fuſca, centumque denarijs venibat, cum Tyria vix mille emi poſſet.

Pileus peregrinantium, Petaſus. Scabilla. Salmaſij opinio defenſa. Cymbala. Cap. XLVI.

NOn ita rectè Thomas Morus, πίλον, apud Lucianum in *Ad tria*
Necyomantia, de habitu Menippi ad Inferos deſcen- *extrema*
dentis, *clauam* vertit, cum ſit pileus. Rectè tamen Aleander *Capita.*
in explicatione Tabulæ Heliacæ, tribuit Vlyſſi pileū vmbellatum. Licet enim in nummo Mamilij, pileolus ſit rotundus, qualis Venetorum, & nautarum, qui proprie pileus, vt etiam in nummis Bruti; peregrinantium tamen, atque iter facientium fuiſſe Petaſum, ideſt Pileum vmbellatum, docuit Lipſius, & apud Plautum non ſemel occurrit, & Mercurij ſtatuæ demonſtrant.

De Tiara Orphei, & braccis omnia pervulgata ſunt. Porro de Scabillis recte Salmaſius cenſet, fuiſſe ſcabella, quæ pedis pulſu, lignea ſolea, vel ferrea percutiebantur, & cum alijs inſtrumentis muſicis in choro perſonabant. Nec tam reprehēdēdus Salmaſius, quam Vetus Statij Interpres, qui ad illud, *inſpirata rotari buxa*, ait, *tibiam, vel ſcabellum, quod in Sacris, tibicines pede rotare conſueuerunt*. Errat quidem ille, ſi *buxa inſpirata*, ideſt tibiam, putauit idem fuiſſe cum ſcabello. Quod Salmaſius non ponit; non enim adeo hebes erat, vt hoc diceret: ſed tantum extrema verba adducit, vt probet, Scabellum fuiſſe, quod pedis pulſu, lignea ſolea, vel ferrea percutiebatur. Nihil ergo noui, præter ſtatuam cymbala pulſantis, & pede ſcabellum percutientis attulit Rubenius. Rectius illud confirmaſſet inſigni loco Philoſtrati Iunioris in Iconib. de Orpheo, *Ipſe vero conſidet prima cingens lanugine genas, tiaram auro fulgentem in capite rectam gerens. Pedum lævus, terræ nitens, citharam ſuſtinet incumbentem femori*: ὁ δεξιὸς δὲ ἀναβάλλεται τὸν ῥυθμόν, ἐπικροτῶν τὸ ἔδαφος τῷ πεδίλῳ. *dexter vero orditur*

modu-

modulum, pulſans pauimentum ſolea. Læſæ Latinitatis dicam remittimus, cum ait. *Videmus muſicum, ſcabillum pedibus ſonantem*. & paulo infra. *Nec aliud erant cymbala, quam ſemirotundi quidam pelues, quos concutiebant*. Porro de cymbalo, & tympano, & vtriuſque figura, & differentia Pignorius in Commentario de Seruis abunde diſputauit; eratque ingenui hominis profiteri, per quem profeciſſet. Cum hæc in manibus eſſent, peruenit ad nos Opus Muſteum, cum titulo, *Romanarum Antiquitatum*; cuius Auctor omnia fere hinc inde cum puluiſculo corradit. Præcipue Libri IV. Capite V. de *Veſtimentorum habitu*, vt ipſe loquitur, non pauca ex noſtris fontibus deriuat; ſatis eſſe putans, ad excuſandam aliena occupandi licentiam, ſi in ijs, quæ ſunt ceteris Scriptoribus communia, Auctorem quem exſcribit, ſemel, atque iterum laudet; ſed, ſi quæ ſunt nouiter obſeruata, aut primum expoſita, & acute diſputata, diſſimulato nomine, pro ſuis venditat.

Exempli cauſa, primi nos Martialis Epigramma LXXXIII Libri XII. expoſuimus, & acumen deprehendimus.

Brumæ diebus, ferijſque Saturni.
Mittebat Vmber aliculam mihi pauper,
Nunc mittit alicam; factus eſt enim diues.

Et quid Alica, quid Alicula eſſet, contra doctiſſimorum virorum ſententiam diſputauimus. Id totum ille pro ſuo obtrudit. Sed quod ait, Prætextam in latere dextro recinctam fuiſſe, vt homini libertatem mouendi ſeſe permitteret, & ſupra humerum dextrum fibula conſtrictam, id pro ſuo habeat, per nos licet: non enim facile inueniet, qui hunc errorem ſibi vendicet. Nam neque cinctam, neque recinctam, neque infibulatam togam fuiſſe, validis rationibus, & ſtatuarum αὐτοψίᾳ, oſtendimus.

Quod vero Germanicus, apud Tacitum Lib. II. prætextatus ſacris operetur, non ſolum vt Augur, quemadmodum Lipſio viſum, ſed vt Proconſulari poteſtate præditus, à nobis indicatum eſt. De togæ forma, quod clauſa eſſet, & rotunda, quoque modo injceretur, ac ſinum efficeret; & cum Cæſar moribundus, ſinum ad ima crura deduxerit, omnia indidem deſumpta ſunt, & quidem iiſdem fere verbis.

Quod

Digitized by Google

Quod populi Orientis geſtarent togas, & eas cinctas, quia eſſent manuleatæ, merum ipſius ſomnium eſt. Quod vero Romani eas non cingerent, & cur cingi non potuerint, contra quam credit Sigonius, id ſe à nobis didiciſſe diſſimulat. Sicut quæ de creta veſtimentis addita, ad explicandum illud Plauti.

Qui veſtitu, & creta occultant ſeſe.

Quod Penulam, & Lacernam idem veſtimentum ſit, à nemine accepit: nemo enim tam ſtultus eſt, vt hoc dicat: cum hoc veſtimentum apertum fuerit, illud clauſum. Ergo ſibi habeat, ſicut quod tibialia fuerint militum caligæ. Sed quod Stola muliebris, neque aperta eſſet, neque alas haberet, vt credit Bayſius; quodque libertinarum tunica, ita ad ceruicem pateret, vt humeris quoque, & lacertis conſpicuæ eſſent; cum in Matronis nihil præter faciem appareret, auctorem indicare debuerat, vt ſe culpa ſeruili exſolueret. Præterea, Lauernæ litat, cum de modo toga caput operiendi differit, quæcunque à nobis contra Caſauboni, & Lipſij ſententiam diſputata ſunt, pro ſuis apponit, nec indicem veretur.

Et tamen ille eſt, qui in Operis veſtibulo, cum Roſinum, & Dempſterum perſtringat, quod Sigonium exſcribant, & promiſcua conuaſent, ſe nihil alienum in humerum tollere præfatur, eoſque laudare, per quos profecerit. Sed magnam illecebram apud deſides alieni labores habent, & difficile admodum eſt hoc ſeculo fucos præſepibus arcere.

FINIS.

Digitized by Google

Tab. XXIX.

Gio Georg sculps.

Digitized by Google

Digitized by Google

OCTAVII FERRARII
DISSERTATIO
DE VETERVM LVCERNIS
SEPVLCHRALIBVS.

PRæter promiſcuum luminum, ac Lucernarum vſum depellendis tenebris & colluſtrandæ nocti, olim in ſacrificijs, ſupplicationibus, diebus Feſtis, Nuptijs, Funeribus, ac Sepulchris, lumina ac faces adhibitas ſatis conſtat, & viri eruditione præſtantes docuerunt.

Varro apud Macrobium Saturn. 1. memorat, Pelaſgos, quum ſedibus ſuis pulſi diuerſas terras pererraſſent, confluxiſſe Dodonam, & incertos quibus hærerent locis, inter cetera huiuſmodi ab Oraculo reſponſum accepiſſe.

Καὶ κεφαλὰς ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Itaque cum Latium poſt errores plurimos appuliſſent, in lacu Catulienſi enatam Inſulam deprehendiſſe, erectiſque Diti Sacello, & Saturno arâ, humanis capitibus Plutonem, & virorum victimis Saturnum placare inſtituiſſe; impie, ac ſceleſte, Oraculi Sortem interpretatos. Poſtea Hercules cum Gerionis pecore per Italiam reuertens, vt infandum ritum aboleret, eorum poſteros hortatus eſt, vt benignius Oraculum interpretarentur, & fauſtis ſacrificijs infanda mutarent: inferentes Plutoni, non hominum Capita, ſed Oſcilla, ad humani oris effigiem ſimulata: & aras Saturnias, non mactando vi-

ros; ſed accenſis luminibus excolentes: quia φῶς, tam *hominem*, quam *lumen* ſignificet: atque inde morem ortum, in ſacrificijs lumina, & cereos accendendi.

Veteres item Ethnici in ſupplicationibus, accenſis facibus, longa pompa Deorum templa adire conſueuerunt. Cuius inſtituti rationem ab Cerere deduxerunt, quæ raptam Proſerpinam, accenſis in Ætnæ montis vertice tædis quærens, Inferna loca peragrauit. Qui ritus magna pars ſacrorum Eleuſiniorum fuit: quæ licet omnium myſteriorum occultiſſima, ſummo ſilentio tegerentur, illud tamen inter cetera emanauit, in ijs, & geſtatas præcipue, & iactatas faces fuiſſe. Pſyche apud Apuleium ſic Cererem propitiat. *Per ego te frugiferam iſtam dextram deprecor: per currum rapacem; & terram tenacem, & illuminarum Proſerpinæ nuptiarum demeacula, & luminoſarum filiæ inuentionum remeacula*. Quo loco videmus prius ſupplicationem minime accenſis facibus peractam, eaque vocat, illuminarum nuptiarum demeacula, ideſt proceſſum: in reditu vero, ob inuentæ filiæ gaudium, faces ardentes prælatas, quod luminoſarum inuentionum remeacula, appellat. Seneca de beata vita. *Cum aliquis per viam genibus repens, vlulat, laurumque linteatus ſenex, & medio lucernam die proferens*.

Quod autem Deorum etiam ſimulachris cerei accenderentur, diſcimus ex Ammiano Marcellino Lib. XXII. Quum Phanum Apollinis Daphnæi celeberrimum conflagraſſe narrat; ſuſpicionemque iniectam Iuliano Cæſari, quaſi id fraude Chriſtianorum contigiſſet. Sed famam fuiſſe, inde ortum incendium, quod Aſclepiades Philoſophus, quum viſendi Iuliani gratia peregre ad id ſuburbanum veniſſet, Deæ Cæleſtis argenteum breue figmentum, quocunque ibat, ſecum ſolitus ferre, ante pedes ſtatuerit ſimulachri, accenſiſque cereis ex vſu, ceſſiſſe, vnde media nocte volitantes ſcintillas adhæſiſſe materijs vetuſtiſſimis, ac totum templum concremaſſe.

Præcipuus tamen luminum, ac lucernarum vſus, diebus feſtis, ac ſolemnibus fuit, omnique lætitiæ apparatu, vt vir ſummus Lipſius in Electis docuit. Suetonius tradit Cæſarem

poſt

poſt triumphum aſcendiſſe Capitolium ad lumina, xl Elephantis dextra, atque ſiniſtra lychnos geſtantibus. Siue iuuenes vecti elephantis lychnos prætulerint: ſiue iuuenum ſimulachra, vt vult Torrentius: ſiue ipſe elephanti ſeruorum lampades præferentium locum tenuere, vt ex Dione Caſaub. colligit. Quoties ergo publica lætitia, aut priuata inceſſerat, etiam medio die lucernas ianuis, ac feneſtris ſuſpendebant, quod nos ex ſimili cauſa per noctem facimus. Tertullianus in Apolog. *Cur die læto laureis poſtes non adumbramus, nec lucernis diem infringimus? Honeſta res eſt, ſolemnitate publica exigente, inducere domui tuæ habitum alicuius noui lupanaris?* Et infra. *Quam recentiſſimis, & ramoſiſſimis laureis poſtes præſtruebant: quam elatiſſimis, & clariſſimis Lucernis veſtibula enubilabant.* Expreſſe Iuuenalis.

Cuncta nitent: longos erexit ianua ramos
Et matutinis operitur feſta lucernis.

Item Apuleius. *Domus tota laureis obſita, tædis lucida ſtrepebat hymenæum.* Ideo autem Tertull. quum deſcribit lucernas, lætitiæ cauſa appenſas, ſubiicit. *Honeſta res eſt, inducere domui tuæ habitum alicuius noui lupanaris?* Idemque ad Vxorem. *Procedit de ianua laureata, & lucernata, vt de nouo Conſiſtorio libidinum publicarum.* Eò inquam, quod lucernæ, ad lenonias ædes, & lupanaria appenderentur: quia ferme inclinato ad veſperam die, aut nocte meretrices proſtarent. Iuuenalis de Meſſalina e fædo illo loco redeunte in Regiam.

Obſcuriſque genis turpis, fumoque lucernæ
Fæda lupanaris tulit ad puluinar odorem.

Et Horatius.

Sub clara nuda lucerna.

In ſacris igitur, ſupplicationibus, & publico gaudio apud Ethnicos frequens luminum, lampadum, ac lucernarum vſus. Parum tamen rectè, ac piè fecerunt, qui hinc ad Chriſtianos morem fluxiſſe tradiderunt, lucernas ac faces in templis ac in ſupplicationibus accendendi. Cum potius à Iudæis ritus iſte petendus fuerit. Quos de more deridet Perſius.

At cum *Herodis*

Herodis venere dies, vnctaque feneſtris
Diſpoſita pinguem nebulam vomuere lucernæ

Et de iiſdem puto intellexiſſe Senecam Epiſt. XCVI. *Accendere aliquem lucernas Sabbatis prohibeamus, quoniam nec lumine Dij egent, & ne homines quidem delectantur fuligine.* Hodie etiam in Deiparæ honorem lucernæ Sabbatis accenduntnr. A Iudæis igitur mos iſte profluxit. Nam vt omittamus Candelabrum aureum, ſeptem infuſoria habens, teſtatur Ioſephus, quum ſeruaretur ſtola Pontificia in turri, cui nomen erat Antonia, ibi quotidie lucernam ardere ſolitam.

Et initio quidem apud Chriſtianos credimus, quum metu Gentilium ſacra in locis ſubterraneis, cryptiſque haberentur: quumque etiam reddita Eccleſiæ pace, templa ita ædificarentur, vt non multum luminis acciperent, ad ſacrum quendam horrorem, ac venerationem inducendam, neceſſario pellendis tenebris lampades, ac faces adhibitas. Poſtea ad pium religionis cultum amplificandum, lætitiæque, ac ſolemnitatis cauſa admota aris lumina, & geſtatas in ſupplicationibus faces. Nam vt obſeruat Baronius, quum Eccleſiæ primordio fuerit ordo Ceroferariorum clericorum, qui & Acolythi dicebantur, quorum munus erat, ad ſacrorum myſteriorum pompam ferre accenſos cereos: quumque eadem Sacra, licet aliquando nocte, vt in Peruigiliis, vnde & Miſſarum veſpertinarum mentio, etiam interdiu peragerentur; apparet etiam clara luce adhibita in templis lumina, ad cultus celebritatem illuſtrandam. Id in Oriente fieri conſueuiſſe docet Hieron. contra Vigilantium, qui iſta Catholicis, tanquam ethnicæ ſuperſtitionis reliquias obiectabat. *Per totas*, inquit *Orientis Eccleſias, quando legendum eſt Euangelium, accendunt luminaria, iam ſole rutilante, non vtique ad fugandas tenebras, ſed ad ſignum lætitiæ demonſtrandum.*

Quæ ſequuntur apud Hieronymum, aliquam difficultatem habere videntur. Subiicit enim. *Cereos autem non clara luce accendimus, ſicut fruſtra calumniaris, ſed vt noctis tenebras hoc ſolatio temperemus. Quod ſi aliqui propter imperitiam, & ſimplicitatem ſecularium hominum, vel certe religioſarum fæminarum.*

minarum, hoc pro honore Martyrum faciunt, quid inde perdis? Verum vt idem Baronius adnotauit, non negat Hieron. cereos accendi ſolitos, ſed eos reprehendit, qui ideo ad Martyrum tumulos accendebant, quod crederent eos in tenebris ſepulchri, lumine indigere. Ideo autem Vigilantius hoc tanquam Ethnicam ſuperſtitionem arguebat, quod illi ad mortuorum tumulos lumina accendebant. Athenæus Lib. III. *Menſem Februarium ſic vocatum à Romanis Iuba tradit, ob ſacra quibus Manes placabantur, & vita functis inferiæ, multis diebus dabantur. Eo menſe quidam, Græcæ orationis ineptias affectans, cuidam amico dixit, iamdiu me non vidiſti propter* καύματα. Hoc eſt diu me non vidiſti propter æſtus: & tamen hiemis rigor maximus eſt. Romani Februarium à februando vocarunt; quod eo menſe per XII dies populus februaretur, ideſt luſtraretur, ſiue purgaretur. Quibus diebus pro impetranda quiete mortuorum, populus circa ſepulchra, piaculis, & ſacrificijs Manes placabat, cereis & facibus circa tumulos accenſis. Quia igitur Καίειν, & vrere ſignificat, & accendere, & menſe Februario ad ſepulchra accendebantur cerei, & immolatæ hoſtiæ vrebantur, ineptus ille dixit, ſe non viſum eſſe, ob καύματα Februarij, quaſi illa multitudo cereorum æſtum induceret, propter verbi, vt diximus, ambiguitatem, etſi Caſaubonus alluſum credit, quod etiam frigus vrat corpora.

Sed etiam Suetonius Auguſto XCVIII. *Huius Maſgaba ante annum defuncti tumulum, quum ex triclinio animaduertiſſet, magna turba, multiſque luminibus frequentari, verſum compoſitum ex tempore clare pronunciauit.*

Κτιςοῦ δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον.

Item. Ορᾶς φάεσσι Μασγάβαν τιμώμενον;

Ceterum ſiue à Iudæis, quod eſt veriſimilius, mos accendendi lumina in templis deductus ſit, ſiue etiam ab Ethnicis non multum intereſt. Præclare enim Baronius. *Quis prohibet, inquit, prophana per verbum Dei ſanctificata in ſacrum transferri vſum? Nonne conſtat, ex Ægyptiorum auro, & argento, Dei iuſſu ſacra vaſa, ad diuinum cultum eſſe conflata?*

Multa quidem ex Ethnicorum ſuperſtitione in Chriſtianam religionem laudabiliter translata aliàs docuimus. Ita nemo calumnietur, ſi quæ olim lucerna Idolis, vt ait Hieronymus, eodem modo Martyribus offerantur. Si quæ lucernæ Sabbato accendebantur, nunc in templis accendantur: non quod vt ait Seneca, Dij egeant lumine, ſed honoris, & pietatis cauſa, ſi cerei, qui in Saturnalibus erogabantur, in occurſum Domini, & Deiparæ ſolemnitatem tranſlati ſint. Inolitas enim apud Ethnicos conſuetudines, à quibus quamuis Chriſtiani effecti penitus diuelli non poterant, in veri Dei cultum transferri viri ſanctiſſimi, atque Epiſcopi religioſiſſimi conceſſerunt. Hactenus ille.

Sed vt in viam redeamus, faces in Nuptijs adhibitas, nemo ignorat.

Mopſe nouas incide faces, tibi ducitur Vxor.

Vbi Seruius, *Quæ ſolent*, inquit, *nubentes puellas præire*. Notatque ex Varrone, ideo nouis nuptis faces prælatas, quod antea, nonniſi nocte domum ducebantur à maritis. Eaſque faces, ſiue ſpineæ fuerint, ſiue pineæ (nam Grammatici delitigant) quinque prælatas fuiſſe ſcribit Plutarchus in Cauſis, & quidem à pueris patrimis, & matrimis.

Vltimo loco faces funerum fuerunt, & ſepulchrorum lucernæ. Iſidorus funus dictum vult à funibus accenſis, quos ante pheretrum papyro circundatos ferebant, quod à Plinio accepit Lib. VI. Cap. XXXVIII. Donatus, ideo geſtatas in funeribus faces exiſtimat, quod noctu cadauera efferrentur. Quumque tam in nuptijs, quam in funere faces adhiberentur, huc ſæpe Scriptores alluſere. D. Ambroſius de virtutibus. *Vel cum accenſis funalibus nox ducitur, nonne pompa funebris exequias magis putatur, quam thalamum præparari?* Et illud.

Viximus inſignes inter vtramque facem.

Ceterum in promiſcuis funeribus faces, & candelas adhibitas, pueros autem acerbis, atque immaturis exequijs ad cereos elatos, notauit Lipſius in Electis.

Hæc ſatis nota, & peruulgata ſunt: illud maxime controuerſum, & accurata diſquiſitione dignum, de veterum Lucernis ſepulchralibus. Nam hæc monumentorum lumina perpe-

Digitized by Google

perpetuò arſiſſe, æternmque fulgorem (ſi quid in rebus humanis æternum eſſe poteſt) luce caſſis fæneraſſe, non pauci, iijque doctrinæ opinione celebres pronunciare non dubitant. Quos recenſet, & ſequitur Fortunius Licetus vaſtæ molis Commentario huic operi dicato.

Et Pancirolus quidem in Libro de Rebus Deperditis, ſcribit, à veteribus præparatum oleum incombuſtibile, quod nunquam conſumeretur, idque ætate ſua viſum fuiſſe, inuenta ſcilicet ſepultura Tulliolæ Ciceronis filiæ, in qua lucerna fuerit etiam tum ardens, ſed admiſſo aere extinctam: arſiſſe autem eam annos ferme MDL.

Ad quod confirmandum affert Licetus ex Pauſania in Atticis auream Lucernam, quæ Athenis in templo Mineruæ annum integrum ardebat. *Lucerna*, inquit, *opus Callimachi fuit, in qua oleum infuſum non conſumitur, niſi exacto demum anno, quum tamen lucerna dies, noctesque ardeat. Id ideo euenit, quod Lucernæ ineſt funiculus è lino Carpaſio, quod ſane linum, vnum ex omnibus igne non conficitur.* Vbi Pauſanias eam luminis perpetuitatem non oleo, ſed elychnio tribuit. Rem auget Strabo Lib. IX. qui ait λύχνον ἄσβεςον fuiſſe, quod extingui non poterat.

Adiicit Licetus, Lucernam Iouis Ammonis, de qua Plutarchus Lib. de Def. Oraculorum: Eam nempe perpetuo ardentem fuiſſe, traditumque à Sacerdotibus, poſteriore quouis anno minus olei in ea abſumi, quam præcedente. Ad hæc lucernam in templo Veneris ſub dio ita ardentem, vt eam nulla ventorum vis, aut inimicus imber extingueret. Quam D. Auguſtinus de Ciuitate Lib. XXI. Cap. VI. exiſtimat, aut alique mechanico ex lapide asbeſto conflatam, aut magica vi, & ope dæmonum conſtructam.

Non minus miraculum affertur ex Cedreno, de Lucerna, imperante Iuſtiniano, Edeſſæ cum Chriſti imagine reperta: quæ quidem ſtatim à Chriſti morte, ſupra portam quandam fuerit abdita, & quingentorum annorum decurſu, luce inextincta. Imò ex ea lampade oleum in ignem coniectum, vniuerſas Coſroe Regis Perſarum Chriſtianis infenſi copias deleuiſſe.

Digitized by Google

Etiam Lucernæ Ferentillæ in agro Viterbienſi repertæ aduocantur: de quibus Ruſcellius in Libro de Clarorum virorum Inſignibus tradit, alias in quibuſdam arculis, alias intra parietem abditas fuiſſe repertas, quæ in aere aperto per aliquot horas accenſæ perdurarint: quod magis mirum eſt: quum aliæ immiſſo aere cum flamma ſpiritum exhalauerint.

Sed in quo Lucernarij prope delicias faciunt, eſt narratio de Lucerna Olybij Maximi Patauini reperta prope Ateſte Municipium, quam retulit Scardeonius Lib. 1. Claſſe 111. Cap. vlt. Eam nos ad verbum diſputationi huic inſeremus, quia plane admirabilis eſt. *Quis*, inquit *ſana mentis Maximum Olybium connumerandum hic eſſe neget, atque inter Patauinos cenſendum? Quem conſtat fuiſſe virum maxima praſtantia, & ſummo ingenio praditum. Quandoquidem tam admirabili arte lucernam concinnauerit. Nam circiter anno MD. circa Ateſte Municipium Patauinum, dum foderetur à ruſticis terra ſolitò altius, reperta eſt vrna fictilis, & in ea altera vrnula, in qua erat Lucerna adhuc ardens inter duas ampullas, quarum altera erat aurea, altera vero argentea, puriſſimo quodam liquore plenas. Cuius virtute lucerna illa per tot annos arſiſſe creditur, & niſi retecta fuiſſet perpetuo arſura. In vrna maiore hi verſus legebantur.*

Plutoni ſacrum munus ne attingite fures
Ignotum eſt vobis hoc, quod in Orbe latet.
Namque elementa graui clauſit digeſta labore
Vaſe ſub hoc modico Maximus Olybius.
Adſit facundo cuſtos tibi copia cornu
Ne tanti pretium depereat laticis.

In altera vero vrna minore legebantur hæc Carmina.

Abite hinc peſſimi fures
Vos quid vultis cum veſtris oculis emiſſitijs?
Abite hinc veſtro cum Mercurio petaſato, caduceatoque:
Donum hoc Maximum Maximus Olybius
Plutoni ſacrum facit.

De qua Lucerna legitur Maturantij Peruſini Epiſtola ad Alphenum, qui narrat lucernam non fuiſſe inter duas ampullas, vt

vt Scardeonius, ſed duas illas ampullas lucernæ impoſitas, in quarum altera aurum fuiſſe, in altera argentum; illud obrizũ, hoc primarium, vtrumque liquidum, vt ex ramentis cognoſci poterat. Creditque fuiſſe opus Chymicum, ſeque tam magno antiquitatis theſauro potitum, quem millenis aureis non eſſet commutaturus.

Ab hoc auctore, vel è Scardeonio petiere narrationem plures, quos non attinet percenſere. Niſi quod Io: Baptiſta Porta, tradit huiuſmodi lucernam, per imprudentum manus, ruſtice profundentium ruptam fuiſſe, ſtatimque flammam eius extinctam. Quum Maturantius affirmet, lucernam illam cum ampullis & vrnis penes ſe integram remanſiſſe.

Idem Porta de Magia naturali, prodit in Neſide Inſula repertam in marmoreo tumulo phialam, in qua lucerna ardere viſa ſit. Sed quam iſti omnium lucernarum celeberrimam, ac principem prædicant, ea fuit, quam Martinus Chronographus retulit, cui & Boccatius, & Philippus Bergomas, & ipſe Volateranus aſſenſum præbuerunt. Scilicet ſub Henrico III. Imperatore anno MCDI. ab agricola prope Vrbem, dum altius terram molitur effoſſum tumulum, & in eo cadauer tanta proceritate, vt erectum, altæ mænia Romæ excederet. Corpus integrum, tanquam paulo antea conditum, in pectore vulnus latiſſimum patuiſſe: iuxta caput lucernam adhuc ardentem: quæ nec flatu, nec aquæ iniectu, aut alterius rei extingui potuerit, contumaci ad omnia fulgore, itaut neceſſe fuerit, lucernæ fundum perforare, qua iniuria, diuinam illam perpetuam lucem expiraſſe. Porro cadauer fuiſſe Pallantis à Turno interfecti, & quidem gigantæum, Martis mænibus ſupereminens: ipſum vulnus tam vaſtæ corporis moli par, immani hiatu patuiſſe, vt quatuor pedum longitudinem excederet. Porro ſepulchrum his verſibus fuiſſe inſcriptum.

Filius Euandri Pallas, quem lancea Turni
Militis occidit, more ſuo iacet hic.

Alii legunt: *Male ſua iacet hic.*

Ita illam lucernam bis mille, & ſexcentos annos perennaſſe, & fortaſſe vſque ad ſupremum Iudicij diem inuicto lumine ar-

ſuram fuiſſe, niſi liquor æternitatis fomes, diffracta ſede, veluti ſubſidente aluo profluxiſſet.

Huic lepidæ narrationi non ſolum vtroque pollice Licetus fauet, verum ad eam confirmandam, ignem Troianum aduocat, quem Æneas apud Poetam, Hectoris iuſſu *æternum penetralibus effert*. Item Lucernam Mycerini Regis apud Herodotum. Ignes in Mineruæ Brittanicæ templo, qui nunquam in fauillam caneſcerent, ſed in globos ſaxeos verterentur. Fumum ex ſepulchro Pionis apud Pauſaniam erumpentem. Pyrethiorum ignem inextinguibilem apud Strabonem. Ignem aræ Ditis apud Terentum: & ſi Deo placet, lucernam Merlini Magi, apud Areoſtum. Imo credit Licetus ex hoc genere fuiſſe æternum ignem Veſtæ apud Romanos, ad exemplum ignis in Prytanæo Athenis, & Delphis apud Græcos: contraque veterum conſenſum, ignem Veſtæ fuiſſe lucernam, illique ſimilem alterum in Vrbe Munychia apud Strabonem.

Hæc omnia vſque ad ineptias breuiter, ſed cum fide retuli, ne quid à me conſulto omiſſum, aut ſuppreſſum videatur. Vorum enim vero omnes iſtæ narrationes, quæ nouæ huius opinionis fundus, ac fundamentum ſunt, merito mihi ſuſpectæ ſemper fuerunt, licet eas non ignorem doctorum virorum, quamuis diſcrepantium teſtimonio confirmari, Hermolai Barbari, Panciroli, Maturantij, Scardeonij, Portæ, Viuis, Ruſcellij, Libauij, Lazij, Ericij, Maioli, & aliorum, quos fama obſcura recondit. Neque tamen tot teſtibus, qui ex eodem fonte biberunt, adduci poſſum, vt rem credam, quam neque factam, neque fieri potuiſſe oſtenſurus ſum, ſi vos attentos habuero. Gaudeoque in primis eandem dubitationem, ac ſuſpicionem viris doctiſſimis iniectam, vt Bonamico, & inſignioribus Gymnaſij Piſani profeſſoribus: nec ita pridem Epiſcopo Areſio, tam infulis, quam omni eruditione præcellenti in libro de Emblemmatis, ſiue Inſignibus, etiam poſtquam Areſij ſententiam nouiſſima editione Licetus nequicquam oppugnauit.

Præſtat ergo paucas, ſed præcipuas narrationes expendere, & ad criſim exigere, nam omnes perſequi infinitum eſſet,

ac

Digitized by Google

ac putidum. Prima erat de corpore Tulliolæ Ciceronis, quod ſub Paulo III. Pont. inuentum eſt. Illud autem fuiſſe Tulliolæ ex Inſcriptione arguunt. *Tulliolæ filiæ meæ:* tum ex muliebri cadauere adhuc integro, comis aurato reticulo vinctis, quæ omnia aperto tumulo, ſolo contactu, in cineres reſoluta euanuerunt. Sed & ipſa Inſcriptio, & res tota de veritate dubitare nos cogunt. Quis enim in veterum monumentis, vel mediocriter verſatus, titulum ſuſpectum non habeat? *Tulliolæ filiæ meæ.* Nam ſi eodem ſepulchro pater conditus erat, de more inſcriptum fuiſſet *M. Tullius Cicero Tulliolæ filiæ, Terentiæ vxori*, cetera, quæ paſſim occurrunt, illud *meæ* ſuperuacuum, non enim alterius filia; ſed eius, qui ſibi ac familiæ monumentum ponebat: Quod ſi erat extra paternum ſepulchrum ſita, nempe è regione eiuſdem, vt iſti volunt, tribus illis verbis nequaquam conſtitiſſet, à quo eſſet monumentum poſitum, etiam ſi in proximo fuiſſet. Sed iſta nouitia ſunt, & inepta, neque ex eius ſeculi elegantia.

Præterea quis neſcit Ciceronis æuo, & multo ante, cadauera cremari ſolita eſſe, atque in cinerem redigi, exceptis infantibus, quibus nondum dentes eſſent enati? Nam licet non fuerit antiqui moris cremare corpora, vt tradit Plinius, tamen ætate Ciceronis id paſſim vſurpatum, præter paucas familias, quæ condebantur, nemo negauerit. Cur ergo Tulliola Græco more condita non cremata? Ex quo tota illa narratio de capillis, & reticulo, non ſecus ac ipſum cadauer, immiſſo die in cineres reſoluitur, atque euaneſcit. Nimirum iſti, quo plauſibilior fabula eſſet, eundem demortuæ puellæ, atque eloquentiæ, patriæque parentem eſſe voluerunt: & quo diutius lucerna viueret, ab ipſis morientis Romanæ libertatis temporibus choragium inſtruxere.

Sed fuerit Priſcilla Abaſcanti filia, vt quidam, quibus titulus ille merito ſuſpectus erat, crediderunt: non inuentam in eius ſepulchro lucernam Licetus ipſe fatetur. Sed cuiuſcunque cadauer illud fuerit, nec flammis abſumptum, ſed Græco ritu compoſitum: per mille, & quingentos annos duraſſe corpus intactum, nec temporis tabe, quæ minori ſpatio ferrum,

ac marmora exedit, ſine vlla conditura Ægyptia, victum; credat Iudæus apella, non ego. Multo minus, ſi Tulliolæ corpus balſamo, & odoramentis conditum fuit, immiſſo aere illico in cineres ſolui potuiſſe.

Quod magis ad rem noſtram pertinet, vt etiam obſeruat Areſius, Cælius Rodiginus, Alexander ab Alexandro, Raphael Volateranus, qui ea tempeſtate vixerunt, & Romę tunc erant, quum inuentum ſepulchrum memorarent, de lucerna perpetuo ardente ne verbum quidem fecerunt, rem adeo mirabilem verius miraculum, haudquaquam diſſimulaturi, quũ plerumque rebus vulgatis, ac friuolis lectorem hiantem detineant. Imò Alexander nullam fuiſſe inſcriptionem diſerte ponit. Vt Panciroli boni ſenis merum commentum fuerit, auidius exceptum, inſita rerum admirandarum cupiditate, ac fabularum dulcedine, & gliſcit vtrumque poſteritate. Non minus certe miraculum Lucerna æterni luminis, quam cadauer poſt tantum æui integrum. Quam frigide hoc Licetus excuſet, atque eleuet, nihil attinet referre, & ſerram reciprocare, liber omnibus obuius eſt.

Sequitur aurea Lucerna, quæ Athenis in templo Mineruæ annum integrum ardebat, cui oleum infuſum niſi exacto anno conſumebatur, vt narrat Pauſanias in Atticis: cauſamque affert, quod haberet funiculum ex lino Carpaſio, quod linum ex omnibus minime igne conficiatur. Sicut Pauſaniæ fidei minime detractum velim, etſi nequaquam ille fabularum parcus, ita ratio leuis admodum, atque infirma videtur. Nam ſi ideo durabat annum ea lucerna, quia inerat elychnium è filo Carpaſio, cuius natura, vt igne confici non poſſit, cur non & aliæ lucernæ omnes eodem filo concinnari non poterant, & eodem, aut maiore ſpatio ardeſcere, & ſic oleum lucrifieri, nullaque ſacræ eius lucernæ admiratio, vulgata ceterarum arte? Deinde quid opus erat oleo, ſi cum ſemel ignis elychnium corripuiſſet illud conficere non poterat? Fruſtra Licetus hoc exemplum aduocat, qui huiuſmodi lucernis elychnium omne abiudicat, de quo infra, cum hanc aſbeſtini lini ſententiam expendemus. Deinde ſi per annum ardebat, nul-

lo

lo ſuffecto alimento, cur non per plures, cum idem elychnium incombuſtum, igneque inuictum perduraret? Aut ergo fraus illa Sacerdotum fuit qui miraculi cauſa clam oleum affundebant, aut ſi dolus abfuit, non valet argumentum ab anni vnius ſpatio, ad mille, & mille quingentos. Certe in miraculi cauſa, fallens, aut falſus Pauſanias.

Idem dicendum de Lucerna Iouis Ammonis apud Plutarchum, quæ perpetuo ardere dicebatur, nempe eo modo, quo ignis Veſtæ Romæ, & Athenis in Prytaneo, qui ſubiecto alimento perpetuo ardebat, & aut nunquam, aut raro extinguebatur, æternus inde Scriptoribus dictus. Nam Lucernæ Ammoniæ infuſum fuiſſe oleum ſaltem ſingulis annis illud declarat, quod eodem Plutarcho teſte, minus olei poſteriore anno abſumebatur, quam præcedente. Quod deprehendi non poterat, niſi quia tanta menſura, puta xx libræ, primo anno adderentur, ſecundo ſexdecim, igitur quotannis oleum affuſum: & cum minus conſumeretur poſteriore anno, aliquid priore decreſcebatur, atque ita temporis decurſu totum confici neceſſe erat, non igitur æternum.

At Lucerna in templo Veneris ſub dio aduerſus ignes, ac tempeſtates contumaci flamma ardens apud Diuum Auguſtinum fuerint ſane dæmonum artes, ac præſtigiæ, quidquid Licetus obtendat, potius, quam mechanicum ex lapide asbeſto. Nam ſi ea asbeſti vis fuiſſet, vt de Lucerna Pauſaniæ dicebamus, etiam ſine alimento arſiſſet; etſi eadem alimenti materia in Veneris Lucerna, quæ in ſepulchralibus, fuiſſet, vt credi vult Licetus, cur præter illam Pallantis reliquæ omnes aperto ſepulchro extinctæ ſunt, cum illa Veneria ventos, ac tempeſtates rideret. Porro Lucerna illa in templo Edeſſæ reperta, non dæmonis, ſed Dei miraculum fuit: ſi qua Scriptori fides, qui non ſemel Hiſtoriam ſacram fabulis dehoneſtat, eadem confidentia, olei in ignem iniectu profligatas vniuerſas Choſroæ copias prodens.

Sed ingens nutantis cauſæ firmamentum habetur Lucerna Olybij Maximi prope Ateſte reperta, de qua Scardeonius, & & alij, quorum nemo ſe illam ardentem vidiſſe teſtatur, ſed

auditu

Digitized by Google

auditu accepiſſe. Atqui nemo emunctæ naris, ac ſolidi iudicij dubitare poteſt, rem minime antiquam, ſed nouitiam ac ſpuriã, fuiſſe, cum ex ipſa narratione, tum ex inſcriptionibus, plane ineptis ac barbaris, præcipue vltima, in qua verba illa, *cum oculis emiſſitijs*; Et *Mercurio caducæato, ac petaſato* recentem ſcholam, & ineptam Plauti imitationem redolent, etiam ſi caducæatus, pro eo qui caducæum gerit ſalua latinitate dici poſſet. Huc accedit, quod in ſitu Lucernæ, & ampullarum ſcriptores diſcordant: nec ſat ſcio, quomodo aurum, & argentum liquefactum præbere igni alimentum potuerit. Item quo pacto Lucerna illa ſi communis magnitudinis fuit; imo vrna minor, intra alteram vrnam condi, quum omnes fere anguſto, & oblongo collo fuerint, vt recta Lucerna inſeri non potuerit, eadem inuerſa liquorem effudiſſet. Aiebat autem Maturantius, aurum, & argentum fuiſſe liquidum, vt conſtabat ex ramentis. Atqui ramenta, ſunt reliquiæ, & bracteolæ corporis ſolidi. Illud plane abſonum, & repugnans, ex liquore, qui erat in ampullis ſuffectum Lucernæ alimentum. Eæ ampullæ, ſiue ad latera Lucernæ fuerunt, vt tradit Scardeonius, ſiue ipſi impoſitæ, vt Maturantius, quo pacto liquor inde in lucernam deflueret, velim mihi dici, niſi detur penetratio corporum. Et quid opus erat inde oleum veluti ex penu, ac lecytho depromere, ſi tantum liquoris inditum, quantum ad æternitatem luminis ſatis erat? Homines nugatores, & lectorum patientiæ inſultantes.

Ita & Lucerna Neſidea apud Io: Baptiſtam Portam, an intra phialam concluſa, ſine vlla reſpiratione, aut ventilatione ardere potuerit, infra videbimus. Interim Porta non ſemel vanitatis, ac portentoſarum narrationum manifeſtus eſt.

Pandite nunc Elicona Deæ, dum lepidam fabellam remetimur, obeſæ naris Chronographo, & decem dierum Mileſijs dignam, de Pallantis corpore ab Inferis excitato, ac bis mille, & ſexcentorum annorum lucerna viuaciſſima. Quæ narratio tot mendacijs, ineptijs, ac deliramentis ſcatet, vt pudeat eam recantare, more aniculæ mero recoctæ, in angulo culinæ pueris plorantibus blaterantis.

Primum

Digitized by Google

Primum omnium, quis ſano capite credat, aut quis veterum prodidit, Pallantem fuiſſe gigantem? Nam quod Licetus ait fuiſſe gigantem, non ſolum quia auſus eſt, ſingulari certamine cum Turno congredi, qui præſtanti corpore Virgilio dicitur, ſed etiam quia Pallas ipſe à Turno Magnus appellatur, & interempti baltheus immanis dicitur, vnde etiam apparet lanceam Turni fuiſſe maximam, quæ quatuor pedum vulnus efficeret, ne digna quidem ſunt, quæ refutentur. Virgilius, *ingens pectus* elatè, ac poetice vocat: num ideo terræ omni parentis alumnus? Deinde, quæ ratio corporis metiendi, erigere illud, & Vrbis mænibus admouere, quaſi vlnæ, cubiti, decempedæ, perticæ deeſſent? Quod ſi adhuc puer, vt tradit poeta Pallas interfectus, mænium Romanorum minas, & ſcandentes de collibus arces excedebat, quid futurum fuit, ſi illi longiores in vita oras lancea militis non inuidiſſet? Certe Aolidum incremento, Solis obeliſcum exęquaſſet. Sed quæ conditura pluſquam Ægyptia potuit corpus illud immane per XXVI ſecula integrum conſeruare, imò lapideum, ac ferreum? Vt interim iſtis donemus, apud poetam, Pallantis corpus fuiſſe crematum: nam id per prolepſim poni potuit. Supra omnem impudentiam eſt, vulnus in pectore, vltra quatuor pedes immani hiatu diductum. Di veſtram fidem. Per quod ſcilicet Turnus ire, ac redire poſſet. Quæ lancea, quod venabulum etiamſi Polyphemi pinus, aut onerariæ malus, aut haſta Goliath, velut liciatorium texentium, qui molares catapultis excuſſi, tam vaſtum pandere iter fugienti vitæ potuere?

Sed rei ineptiſſimæ extremam manum imponit Inſcriptio, dignum patella operculum, omnium ſtultiſſima, ac barbara in aliquo gurguſtio, aut caupona concepta. Audite Vates, atque hinc acutum, ac ſublime carmen condere diſcite.

Filius Euandri Pallas, quem lancea Turni
Militis occidit, more ſuo iacet hic.

Quis enim ille Turnus miles ex Rege Rutulorum recoctus? Qui nam hic *mos ſuus*, quo iacet Pallas: an alij mortui diuerſo cubitu iacent? Sed ſi legatur, *mole ſua* nunquid aliena mole

iaceat exſtinctus? vtrumque ridiculum, & ineptum, præter latinitatem triuialem. Aduocanda itaque Critica eſt, quæ laboranti Carmini ſuppetias ferat. Licetus melior Philoſophus quam Criticus, vtramque lectionem tuetur. *More* enim *ſuo, quod mos cadauerum proprius in ſitu nullus alius ſit, quam iacere. Cum tamen iaceant etiam naturaliter, dormientes, aut ægrotantes, quorum dormientes ſunt veluti mortui: ægrotantes autem, quia ægritudo eſt via ad mortem.* Sed hæc dormientium, & ægrotantium ſomnia ſunt. Nam ſi hic ſitus eſt omnium mortuorum, vt iaceant, quid opus erat indicare, quod omnibus notum? & mos *ſuus, mortuorum* omnium, bona cum Priſciani venia nemo dixerit. Sed & diuerſus ſitus iacentium mortuorum, ac dormientium, aut ægrotantium. Illi enim ſupini, hi in latera, aut proni iacent. Nec minus inepta interpretatio altera. *Morem hunc*, inquit, *ad lanceam referri debuerat*, (mos melius dixiſſet, iuxta Palæmonis artem) *quæ maxima vulnera infligebat, & nunquam non inferentia mortem.* Vt ſenſus ſit, *more ſuo iacet*, ideſt more lanceæ maxima vulnera inferentis. Quis autem hæc ferat? Quod ſi legatur *mole ſua* non male ſe habere ait, *nomine molis indicata Gigantæi corporis magnitudine.* Ne ſcilicet aliquis crederet, ex aliena magnitudine, aliquid Gigantææ moli adiectum; aut demum dubitaret corpus illud Cyclopæum, temporis edacitate detritum, atque imminutum fuiſſe. Nec minus mirabilis eſt ratio quam adijcit. *Si quidem in ſepulchro corpus iacet ad animæ diſcrimen: quæ licet antiquis exiſtimaretur manere in ſepulchro cum corpore, vel vagari diutius circa ſepulchrum, nemo tamen antiquorum vſquam poſuit animam iacere: quia cum ſit incorporea ſubſtantia iacere nullo modo poteſt, nec habere ſitus vllius omnino poſitiones vllas. Quippe iacere, ſtare, ſedere, poſitioneſque reliquæ locales conuenire minime valent, animæ ſeparatæ, ſed corpori tantum. Quo circa de cadauere Pallantis, à quo ſeparata ſit anima, in cauea ſepulchri condito, rectè dicitur quod Pallas Euandri filius, MOLE SVA IACET HIC.*

Summi ergo Philoſophi, & Critici ſententia eſt, ideo adiectum carmini *Mole ſua* iacere Pallantem, ne quis ſciolus ſuſpicari

ſpicari poſſet, in eadem cauea, corpus & animam eodem ſitu iacuiſſe.

At omnem fidem, & patientiam ſuperat Lucerna illa bis mille, & ſexcentos vndecim annos ardens, ad caput Gigantis poſita omnium lucernarum Regina, & miraculum. Nam reliquæ lucernæ puſillæ, ſemitariæ, ac lenoniæ, tam lupanariũ, quam ſepulchrorum cuſtodes, ad primum immiſſi aeris flabrum, æterno illo elychnio, atque oleo defectę, tenue, ac malignum lumen ſpargentes expirabant. Grandis iſta, & contumax, Gigante, Troianiſque temporibus digna, irrumpente aere, imo ſæuiente flatu, ventiſque ſtridentibus, obnixa, atque obluctans, ipſos Solis radios, ac lucida tela diei prouocare audet. Ac niſi lucis oſor inuidus, eam inhoneſto vulnere ſuffodiſſet, fortaſſe vſque ad incendia mundi viuidum lumen perduxiſſet. Lugete manes, & quantum eſt mortuorum, Lucerna illa, quæ vobis malas Orci tenebras inuidebat, inferno gutture igneam animam exhalauit. Heu nugatores mali, quid opus erat imum fundum pertundere? Scilicet ſubducendo diuino illo liquore, qui æterno igni alimentum ſufficiebat. Atqui duo ſaltem, interdum tria foramina in ſuperiore lucernarum parte erant, per quæ effundi oleum poterat, ipſa inuerſa lucerna. Hæc literis mandantur, hæc poſteritati propagantur, quaſi puerorum ſecula incidiſſent, aut nos cucurbitæ caput haberemus. Ex hac narratione diſcere omnes licet.

Itaque non multum nobis laborandum eſt in ijs refutandis quas ſupra perſtrinximus. Nam aliquæ ſunt poeticæ licentię commenta: vt ignis Troianus ab Ænea ſublatus: & quod ſatis ridere non poſſum, Lucerna Merlini apud Arioſtum, quod ſi verum eſt, cum tamen ille hoc perpetui ignis miraculum ſileat, credamus quæcunque apud illum poetam legimus, tam omnium poſt Homerum ingenioſiſſimum quam fabularum Rhapſodum feliciſſimum. Expecto, vt etiam ex altero Merlino vate famigerabili, lucernam nobis obtrudat, ad cuius beatum fulgorem, præpinguis farinæ globuli, butyroque & caſeo ſubacti paſtilli concinnati ſint.

Reliquæ narrationes nihil ad lucernas ſepulchrales faciunt,

Vt lucerna Micerini Regis Ægyptij, quæ ſi tantum noctu, vt ait Herodotus incenſa ardebat, non erat perpetua, & ideo noctu perpetuo ardere dicebatur, quod perpetuo alimentum ipſi ſubijceretur, vt Athenis in Prytaneo, & Delphis in Apollinis templo. Nam ignes in Mineruæ Britannicæ delubro, qui in ſaxeos globos vertebantur, aut naturæ miraculum fuit, aut dæmonis fraus: certe ignis ille non erat perpetuus, qui in ſaxum vertebatur. Fumus autem ex ſepulchro Pionis apud Pauſaniam, cur non terræ exhalatio, aut ſulphurei latices, quales Aponi, & alibi miramur? Cardanus, ſi dolus abfuerit, naturali cauſæ adſcribendum putat. Quid Licetus? *Nos multo veriſimilius exiſtimamus, eundem fumum prodijſſe de Lucerna quadam admirabili, quæ multos per annos antea exardens, tunc qua data cauſa, extincta, fumum denſiorem, vberioremque, vt ſolet in lucernarum extinctu exhalauerit per ſepulchri rimas ad apertum aerem*. Ita fumus lucernæ extinctæ perpetuo durans, quotiens Pioni parentabatur, vt ait Pauſanias, e ſepulchro exiliebat. Paulo infra non à lucerna extincta, ſed ardente emiſſum fumum credit. *At quæ ratio*, inquit, *aptior eſt abſque dolo, ſi dicamus e Pionis tumulo fumum halare de lucerna ſubterranea in eo accenſa? non quidem de fomite lucernæ, verum de materia tempore ſacrificij aræ impoſita, quam propinquæ lucernæ flamma reſoluat in fumum?* Ita lucerna intra ſepulchrum condita, victimarum carnem aræ impoſitam reſoluebat in fumum, & prodigioſa circulatione, materia in ara poſita lucernæ reconditæ fomitem præbebat, fumus autem victimæ in ara à lucerna crematæ, e ſepulchro exiliebat. *Vel etiam*, ſubijcit, *materies illa flammam in lucerna detinens, tenuem ac exilem ſui halitum emittat, qui ſpectetur tunc ab hominibus aciem viſus acrius intendentibus, in actu ſacrificij ad aræ partes?* Scilicet victimarum, quæ in ara adolebantur pingue omentum liquefactum in tumulum defluens, flammam in lucerna alens, ac detinens, halitum emittebat, qui cerni non poterat, niſi quis oculorum aciem acrius intendiſſet, fumo ſcilicet licet tenui oculos obcæcante. Et audet adijcere, *Id certe nemo iure poterit infitias ire*. Certe nemo iure poterit infitias ire, eius

mentem,

mentem, qui iſta ſcribat, non craſſa modo fuligine fumi, ſed Cimeriis tenebris obnubilatam fuiſſe.

Eadem mentis caligo in Statij verſibus illuminandis, & Vulcani lucerna.

Vulcano condicta domus quam ſubter eunti
Stagna ſedent venis, oleoque madentia viuo.

Cuius poetæ, inquit Licetus, *verſiculos, ob ſtagnorum, atque venarum metaphoram obſcuriores, dilucidare operæ pretium duximus. Porro Vulcano ignium Deo antiquitus conſecrata domus habuit loca ſubterranea, canalium, & cuniculorum inſtar excauata, in quibus aſſidue lampades ardebant: & cum lampades illæ ſiue lucernæ fortaſſe grandiores, eaque immota conſiſterent, ideo plenæ oleo metaphorice ſtagni cognomentum a poeta obtinuere. Quumque penſiles non eſſent, ſed in terra veluti ſedentes, proinde ſedere, ſcitiſſime dictæ ſunt. Et cum in terra cuniculis factiſque arte canalibus, qui venas animalium imitantur, conſiſterent, propterea in ſubterraneis venis, tanquam ſedentes deſcribuntur. Denique cum oleo asbeſtino, & incombuſtibili, diutiſſime flammam inextinguibilem continente replerentur, idcirco madere oleo viuo conſtituuntur.* Hæc ſi quis ſanus refellere velit, oleum vivum, & operam perdet.

Ceterum quis veterum ignis aræ Ditis, apud Terentum perpetuum fuiſſe prodidit? Quod vbique terrarum exhalat, aut fumat, totum id Licetus in argumentum Lucernarum ſepulchralium arripit. Quod ſubiecto alimento perpetuo ardere Scriptoribus dicitur, id æterni luminis in monumentis exemplum contendit. Nam ignem Veſtæ, vigilemque illam cuſtodem Romani Imperij flammam, *excubias Divum æternas*, ex eadem materia, non foculum, ſed lucernam fuiſſe, nouæ Criticæ hæreſis eſt. Omnes enim conſentiunt, fuiſſe focum, ſiue foculum, ex carbonibus & lignis, quibus continuo ſubiectis nutriretur, ac reficeretur. Et foculus à Valerio Maximo appellatur, cum miraculum narrat Veſtalis eius, quæ quum in cuſtodia ignis de more excubaret, & ſopore victa obdormiſſet, extincto igne, ſubtractis alimentis, metuens ne flagro à Pontifice Max. obiurgaretur, carbaſum ſupra foculum iniecit,

eit, precata Deam, ſi ſibi virginitas conſtaret, vt foculus reuiuiſceret, quod repente factum eſt.

Præter quam quod Macrobius Sat. Lib. I. Cap. XII. tradit Virgines Veſtales, prima die menſis Martij ignem novum Veſtæ, aris accendere quotannis conſueuiſſe, vt incipiente anno, cura denuo ſeruandi nouati ignis inciperet. Ouid. IV. Faſt. *Igne cremat vitulos, quæ natu maxima Virgo eſt*. Pauſanias item Corinth. *Progredientibus in Veſta, ſimulachrum nullum occurrit, ara tamen, & in ea Veſtæ ſacrificium*. Statius II. Thebaid.

Peruigilemque focis ignem longæua Sacerdos
Nutriet, arcanum non inſpectura pudorem.

Quæ loca Licetus ipſe adduxit. Sicut & Arnobij Lib. IV. *Sedent in ſpectaculis publicis Sacerdotum omnium, Magiſtratuumque Collegia: necnon & caſtæ Virgines perpetui nutrices, & conſeruatrices ignis*. Reſpondet primo potuiſſe ignem illum Veſtalem eſſe annuum, vt erat Lucerna Mineruæ Athenis integrum annum ardens, abſque vllo noui fomitis adiectu. Non ergo ille perpetuus, & ſimilis illi qui in monumentorum Lucernis durabat inexſtinctus. Addit Veſtales, illo menſe dedita opera, extinguere ignem ſolitas, hoſtiam Marti, aut Veſtę victimam congruam litantes; Novum, atque inauditum ſacrificii genus, noua victima, Ignis, & quidem extinctus in ara, in qua nihil aliud ſacrificium fuit, quam ignis, & victima igne confecta. Novum holocauſtum ſine igne, ignis ipſe confectus. Tertio comminiſcitur, Veſtales ignem cuſtodire geminum conſueuiſſe, alterum quotannis extinguendum, aptum Marti ac Veſtæ ſacrificium mactandum, & menſe Martio renouandum: alterum æternum, & purum, quem Romani cum Dijs patrijs venerarentur: ſecus ignem quotannis extingui ſolitum, perperam æternum appellatum fuiſſe. Sed æternus pro perpetuo accipiebatur, quem ſcilicet nunquam deficere paterentur, ſubiectis perpetuo alimentis, vt apud Iudæos, & Græcos. Nam aliquando Veſtalium culpa exſtinctum diximus, neque ex igne vulgari refectum, ſed vel Solis radiis, vel felicis ligni attritu renouatum Plutarchus docuit,

Demum

Demum, vt ſe deprehenſum expediat, fatetur, Veſtales præter Lucernæ flammulam ſemper ardentem, abſque vlla fomitis noui adiectione, cōſeruare ignem ſolitas in rogo ligneo, ad ſacrificiorum victimas comburendas. Id probare nititur ex adducto Arnobij loco. *Et caſtæ Virgines perpetui nutrices, & conſeruatrices ignis.* Nutrices perpetui, ideſt foculi, conſeruatrices, ideſt alterius in lucerna remoti. Sed foculus non erat perpetuus: & Arnobius vnum tantum ignem intelligit, cuius illæ nutrices, & conſeruatrices, ne extingueretur. Neque ex eiuſdem Arnobij verbis idem colligi poteſt. *In penetralibus, ſcilicet in ara, & culignis, ideſt vaſis fictilibus, Veſtæ ignis perpetuo ſeruatis focos.* Nam Arnobius focos appellat, qui de Lucerna dici non poteſt, & Culigna, non eſt vas, ſed teſta fictilis, in qua Veſtæ ignis ardens cuſtodiebatur.

Idem intellexiſſe Liuium credit, quum ait. *Quid de æternis Veſtæ ignibus loquar?* Quaſi plures eſſent: ſed eam eſſe Metonymiam etiam pueris notum, quum numerus plurium pro ſingulari ponitur. Nam quod Iuvenalem huc trahit,

Quanquam diruta ſeruat
Ignem Troianum, & Veſtam colit Alba minorem.

Fugit eum ratio. Non enim Veſta minor eſt ignis vulgaris, qui aſſiduo fomite indigebat: ſed quod diruta Alba, translaris Romam cum flamma peruigili ſacris, cum prodigiorum monitu reuocata ſacrificia eſſent, ignis ille Troianus veluti inglorius, & in honorus in deſerta Vrbe remaneret, & minore religione coleretur.

Ac ne ſit modus ineptiarum, quum Plutarchus tradat, in penetralibus Veſtæ, duo repoſita dolia fuiſſe, apertum alterum, atque inane: alterum plenum, & conſignatum, vtrumque ſolis Virginum oculis permiſſum, credi vult Licetus, ex aperto, & vacuo erutum fuiſſe liquorem, incombuſtibiliter ardentem, in lampade Virginum cuſtodiæ commiſſa. Præter quam quod, quomodo vacuum dolium eſſe poterat, ex quo oleum depromebatur: & ſi oleum in lucerna incombuſtibile erat, quid opus ex dolio novum depromere, & lucernæ nondum priore conſumpto, affundere. In dolio autem clauſo, &

ob-

obſignato eundem liquorem fuiſſe credit: ne vnquam Lucernæ alimentum deeſſet, neque oleum aliunde petendum, vt olim Virginibus fatuis accidit, ne ſcilicet lampas inextinguibilis extingueretur; *vt Lucerna*, inquit *Veſtæ affinis valde fuerit Olybiana lampadi. Quinimmo cum earum ampullarum altera humore aureo, altera liquore argenteo plena eſſet: argenteuſque latex, aquæ nomine paſſim ab antiquis donetur, quum Numa Virginibus, ignis, & aquæ curam demandarit, per aquam nos liquorem, incombuſtibiliter ardere valentem in altero dolio clauſo exponimus*. Licet non diffiteatur Plutarchum in Numa loqui de alia aqua, Virginibus ſacrata, qua luſtrarent, & aſpergerent quotidie penetralia. Sed duplicem fuiſſe aquam, alteram ſcilicet luſtralem, alteram clauſo & obſignato dolio reconditam, nempe argenteum liquorem; ad præbendum lucernæ alimentum, quæ nullo alimento indigebat, cum illud prius asbeſtinum eſſet. Iſta vix aliquis in puero ferat.

Ceterum ignem Veſtæ lucernam fuiſſe non foculum duplici argumento confirmat. Quod Plut. in Camillo tradat, capta Vrbe à Gallis, Virgines Veſtales, ignem cum ſacris rapientes profugiſſe. *Quomodo enim*, inquit, *fugientes, igneam pyram comportare potuiſſent? quomodo non multam rogi fauillam, prunamque ſacram hoſtibus reliquiſſent?* Sed cur non prunas, focique cinerem, & fauillam auferre potuerunt? Neque enim rogum, aut pyram in ara fuiſſe credendum eſt. Et licet Plut. addat, Albinum de plebe virum, qui plauſtro coniugem, & liberos fugiens exportabat, vbi Virgines ferre gremio ſacra Deum conſpexiſſet, è veſtigio vxorem, ac liberos cum rebus ſuis detraxiſſe, vt Virgines vehiculo imponeret: non tamen ſequitur lucernam ab illis geſtatam fuiſſe, quod ardentia ligna gremio ferre non potuerint: Atqui teſto ferreo, eſchara, & foculo, ſine gremij noxa ferri potuerunt.

Verè in nummis veteribus imago Veſtæ viſitur cum lucerna, quæ ſcilicet ſymbolum peruigilis flammæ: neque tamen ignis ille excubitor lucerna fuit, cum in Fauſtinæ nummis viſatur templum, cum ara, & foculo, & circumfuſis Virginibus. Et in Lucillæ numiſmate ſpectetur Veſta lucernam quidem

præ-

Digitized by Google

præferens, ad cuius pedes arula, & ardens flamma.

Quod ſi Lucerna fuiſſet, & facilior, imo ſuperuacua cuſtodia ignis inextinguibilis, & cura ſubijciendi alimenta. Nam quod ait Licetus, in eo fuiſſe cuſtodiam, & Romæ, & Athenis, ac Delphis apud Græcos, vt ab igne arcerent omnes externas iniurias, ventum, imbrem, brutorum, hoſtium, & ſacrilegorum vim, cum ignem extinguere, & ſuffocare volentium: quum ignis ille in templo, & ſub tecto arderet, ſatis tutus ab imbrium, & ventorum contumelia erat; aduerſus autem ſacrilegos, infirma muliebris cuſtodia: vt ſeruare ignem nihil aliud fuerit, quam curam diu, noctuq; adhibere, ne ſubtractis alimentis fatalis flamma occideret, quod rebus Romanis ominoſum ſemper habitum eſt.

Quæ cum ita ſint facile apparet, omnes illas narrationes, aut falſas, aut vanitatis ſuſpectas, nullum, aut minimum momentum habere ad fidem nouæ huic opinioni adſtruendam. Ne quis vnam tantum, aut alteram à nobis impugnatam dicat, quod Areſio Licetus obiecit. Reſtat modo illud, quod refractarium, malique exempli videtur, tot viris fide dignis, & vt iſti volunt, oculatis teſtibus, fidem abrogare. Verum ego paucos oculatos, multos nimis auritos fuiſſe credo. Nam præter vnum, & alterum, haud magnæ fidei, vt eſt Ruſcellus, & Porta, nullus ſe vidiſſe, ſed auditu accepiſſe tradit. Non Iaccbonus, non Scardeonus, non Cælius, Alexander, Volateranus, non Leander, non Caſalius, non Viues, qui tantum ſe vidiſſe elychnia ex asbeſto tradit, & patrum memoria erutam ardentem lucernam, non ſe iſta prodente. Non ipſe Licetus id audet affirmare.

Veriſimile igitur eſt, quod notauit Areſius, deceptos, & hallucinatos agricolas & foſſores: cum præcipue lucernæ omnes, præter vnam, & alteram, immiſſo aere extinguerentur, vt ſpatium non fuerit accerſendi viros graues, & doctos, qui grande illud miraculum viuentibus oculis vſurparent. Ego quidem ætate mea, quæ metæ proxima eſt, plurimaſque lucernas, & hic, & in patria erui vidi, omnes lumine orbatas aſpexi, nec aliquem repperi, quanquam diligentiſſima inue-

D ſtigatione,

ſtigatione, & ſermone, & literis explorauerim, qui ſe luminoſos mortuales lychnos vidiſſe affirmaret, quum pene quotidie Orcini theſauri, ac Libitinæ reliquiæ effodiantur. Adeo cum ſeculo conſenuere miracula, diuque caſſi manes, hoc infernæ lucis ſolatio ætate noſtra ſpoliati ſunt.

Deceptos inquam apparet cementarios, ac foſſores, & aut falſos, aut fallentes fuiſſe, quo rei inuentæ pretium miraculo augerent. Nam potuiſſe decipi, ex immiſſo Solis radio, aut ex ſcintilla, ferri ictu lapide excuſſa, nemo negauerit, aut ex vapore telluris ibi accenſo, aut præſtigijs ſpectatoribus illuſum, ab eo, qui ardentem Lucernam inter rudera occultauerit.

Non eſt igitur mirum, ſi quotquot iſta, aut crediderunt, aut ab aliis tradita retulerunt, tantopere æſtuant, in cauſa rei portentoſæ, ac modo indagando. Bonamicus enim tradit, non fuiſſe flammam, ſed corpus pellucidum in tenebris mire coruſcans: D. Auguſtinus vim dæmonum: Maiolus miraculum: Gutherius pulueres, & liquores, qui ab aere ingrediente flammam conciperent: Porta fuiſſe quidem ignem, & ideo duraſſe, ne daretur vacuum. Item, quod & Ruſcellius credidit, exhalationes, iterum denſatas, coactaſque in liquorem, perpetua circulatione. Citeſius fuiſſe ignem ex Amianto, & oleum Chymicum: Lazius aurum arte liquefactum, alimentum præbuiſſe: Libauius pulueres, & ramenta ex lapide Gagate. Sed fruſtra viri magni laboratis, atque ingenium torquetis. Illud nec factum eſt vnquam, nec fieri potuit. Quos licet, contradicendi ſtudio, impugnet Licetus, ſolens argutatur. Exiſtimat enim potuiſſe dari materiam, & ignem æquali temperamento, vt non niſi diutiſſime conſumi potuerit poſt longa ſeculorum ſpatia. Itaut neque exhalaret materia, & fortiſſime reſiſteret igni, neque ignis materiam conſumeret, ſed ignem materia veluti compede contineret, ne ad ſupera conuexa euolaret. Sed quænam, & qualis iſta materia eſſet ignorari, quia deperdita ſit. Quæ quoniam, licet non tanti eſſet, Areſius refutauit, & exploſit, nos interim inani labore ſuperſedebimus.

Nam ſi id vnquam factum fuiſſet, aut mirabile hoc artificium

cium

cium veteribus innotuiſſet, vſuſque promiſcui fuiſſet, quis credat, ex innumeris Græcis, ac Latinis Scriptoribus, ne vnum quidem fuiſſe, qui huius miraculi mentionem, vel in tranſcurſu faceret, nec eius volam, ac veſtigium apud quenquam extare? Sane, vt idem Areſius obſeruat, Plutarchus rerum Romanarum diligentiſſimus inueſtigator, lucernam illam in templo Ammonis, integrum annum arſiſſe, cum ſequenti minus olei conſumeretur, pro re valde admiranda commemorat, eiuſque cauſam anxie perquirit. Quæ eſt iſta, ſumme Vir, philoſophia? Lucernæ Sepulchrales, ducentos, quingentos, duo annorum milia ineſtinctum lumen ſeruabant, tu quia Ammonia lampas, cum ſolis curſu perennat, miraculo adſcribis? Addit Areſius Ariſtotelem, cum ignis, eiuſque nutritionis crebram mentionem faciat, ſuper re tanta, ne verbum quidem poſuiſse.

Quid Plinius, cuius vel in minimis naturæ partibus curioſa felicitas miraculo eſt, qui integrum caput de rerum inuentoribus conficit, quod eſt Libri ſexti LVI. vbi inuenta quæque ſuis auctoribus, pene nimia, ac minuta diligentia aſſignat, hoc omnium maxime admirabile, & naturæ, captum ſupergreſsum, prætermiſit? Ac ne quis dicat rem vulgaris, ac promiſcui vſus omiſsam, ille fere nonniſi rerum communium, & notiſſimarum auctores exequitur. Quis emere, ac vendere inſtituerit, quis molere & panem conficere. Quis domos conſtruere: imo quis forcipem, marculum, incudem, ſerram, aſciam, perpendiculum, terebram, glutinum, tornum, clauem. Quis ignem è ſilice excutere, eundem ſeruare in ferula, & dicere prætermiſerit, ignem in ſepulchris præſtare perpetuum, & vt ſic dicam æternum? Quodque inuentorum non optimum videtur, quis vinum aqua miſcere. Quis oleum commune, & trapetas, eodem exprimendo, eum, qui oleum mortuorum, æternæ lucis fomitem, opere Dijs ipſis inuidioſo excogitauit, debita gloria maligne fraudauerit?

Cur D. Auguſtinus, cuius æuo nondum illud artificium intercidiſſe credibile eſt, illud dæmonum artibus adſcribit? Cur Sacerdotes qui annui luminis durationem iactabant, regeri

ipſis poſſe ignorabant, in ſepulchris tot ſeculorum miraculum?

Reſpondet Licetus, hoc artificium caſu inuentum eſſe, ſicut bonbardæ, & vitri flexilis, ac ductilis, & poſtea deperditum. Hoc dicit ſolum, non probat. Quod ſi concedamus, nihil ad rem pertinet. Nam quod ait, perpetui luminis mentionem extare apud Strabonem, cuius verba ſunt Lib. IX. *Templum Mineruæ, & vetuſta Poliadis ædes, in qua ſemper ardens Lucerna*. Semper ardens, eodem modo quo ignis apud Hebræos, Græcos, & Romanos ſubiecto alimento, de quo ſupra ſatis dictum eſt. Non enim ait Strabo ſine alimento duraſſe.

Addit Caſſiodorum, qui iactat factas à ſe Mechanicas lucernas, in vſum monaſteriorum, in quibus lumen non deficiebat, etſi flammis ardentibus iugiter torrerentur. Sed etſi mechanica vi ignis confici poſſit, qui & diu conſeruetur, & aliquando etiam in aquis ardeat, vt illis proditum, qui de rerum naturæ arcanis ſcripſerunt: eas tamen lucernas perpetuo ardere poſſe, nec Caſſiodoro credimus, multo minus Toſtato, ac Iacobo à Voragine, qui narrat à D. Iſidoro, duas lucernas confectas, quarum altera ad caput, altera ad pedes mortui per ducentos annos arſerint, niſi hoc Dei miraculum fuit. Et à nouitijs iſtis, nec magnæ fidei Scriptoribus, notum veteribus perpetui luminis artificium, arguere velle, eſt cum ratione deſipere.

Nam ſi id artificium veteribus innotuiſſet, parandi ignis, qui perpetuo ſine fomitis adiectione duraret, cur Hebræi, quum ignem perpetuo ardentem in altari ad ſacrificia ſeruarent, ſi forte, vel cuſtodis incuria, vel alio caſu, ob alimenti defectum, extinctus eſſet, non ex igne prophano, ſed flamma precibus à Cœlo impetrata, victimas adolebant? Quid opus ea cuſtodia, quid ignis refectione? Nam quid per ignem perpetuum intelligi debeat manifeſtum eſt ex Leuitici Cap. VI. *Ignis autem in altari ſemper ardebit, quem nutriet Sacerdos, ſubijciens ligna mane, per ſingulos dies, & impoſito holocauſto deſuper adipes adolebit pacificorum. Ignis eſt iſte perpetuus, qui nunquam deficiet in altari*. En qualis ignis perpetuus, qualis

ſcilicet,

ſcilicet, Athenis, Delphis, & Romæ apud Veſtales, perpetuò ſcilicet nutritu, ac fomitis adiectione. Nam rationes quas Licetus adducit, cur Iudæi, etſi non ignorauerint modum conficiendi ignis perpetui ſine nutrimento, illum tamen propter metum Idololatriæ quia communis eſſet Ethnicis, non adhibuerint, eæ inquam rationes ſtipula leuiores ſunt, & dummodo aliquid obiectis reponat, rectum ſit, an ſecus, nihil penſi facit.

Sed ignota ars illa Iudæis fuerit, quid Romani, cur miſeras Veſtales Virgines nobiliſſimas, quum ſex tantum eſſent, ſingulis noctibus ſingulas, per vices vigilare cogebant, vt illæ Romani Imperij excubiæ, vigiles eſſent, quod ſi aliqua non ſatis ſomni inſidias cauiſſet, & interim, ignis expiraſſet, de tenella cute pœnam Pontifici dabat? Nam de commentitia lucerna ſatis ſupra diximus.

Præterea lex Mæuia. D. de Manum. Teſtam. hæc habet: *Mæuia decedens ſeruis ſuis Sacco, & Eutychiæ, & Irenæ ancillæ meæ, omnes ſub hac conditione liberi ſunto, vt monumento meo alternis menſibus lucernam accendant, & ſolemnia mortis peragant. Quæro, cum aſſiduè monumento Mæuiæ, Saccus, & Eutychia, & Irene non adſint, an liberi eſſe poſſint?* Eadem ferme habentur Baſilicon XLVIII. C. III. Quod cum negare non poſſet Licetus, eo confugit vt dicat, fuiſſe quidem ab aliquibus hunc morem renouandi lucernas vſitatum, ſed alios nobiliores, & ditiores perpetuo lumine ſepulchra illuſtraſſe. Sed quid opus erat Orcina libertate, menſtruum ſeruorum officium redimere renouandi Lucernas in monumentis, ſi ars vulgata erat, qua lucerna mortualis perpetuo fulgore viuebat?

Sed quod caput eſt, hunc morem ſtatuendi lucernas in ſepulchris, non eſſe ita antiquum, vt iſti credunt perſuaſum habeo, nec niſi poſt multa ſecula, ſcilicet poſtquam cadauera cremari deſierunt, inuectum. Quod vt clarius intelligatur, paulo ſupra repetenda ſunt, quæ de ratione ſepulchrorum à viris doctiſſimis tradita ſunt. Duplex populorum, ac gentium, circa mortalitatis ſuprema mos, atque officium fuit,

Nam

Nam pars maior nationum, Ægyptij, Hebræi, Græci, ac reliquæ ferme gentes cadauera condebant, hoc eſt terræ mandabant, ſiue aggeſta humo contumulabant. Soli Romani, mortuorum corpora cremabant(quanquam, & vetuſtiſſimos Græcorum id feciſſe ex Homero apparet) Romani inquam poſtquam rogi incendio cadauera confecerant, reliquias, hoc eſt cinerem, atque oſſium fragmina è rogo lecta, in vrnam conijciebant, lapide ſupra tumulum erecto qui cippus dicebatur.

Quæ res indicare videtur, quandiu hic mos viguerit, nullum lucernis locum eſſe potuiſſe. Nullæ enim ſpeluncæ ſubterraneæ, cryptæ, cauernæ, ſiue hypogæa fuere, qualia noſtra ſunt, & fuere monumenta earum gentium, quæ corpora condebant, non cremabant. Quam cauſam fuiſſe puto, quod nullus veterum ſcriptorum lucernarum ſepulchralium meminerit. Niſi quod Dio in Domitiano, cum feralem ludum commemorat, quo ille conuiuas excepit, ait. *Ac primum omnium iuxta vnumquemque columnam collocat, (ϛήλην ταφροειδῆ, cippum ſepulchralem) in qua nomen eius ſcriptum erat, pendebatque de ea Lychnuchus paruus, vt aſſolet in monumentis.* Sed ille Lychnuchus non in monumento erat, verum de cippo pendebat.

Nullæ cryptæ, ſpeluncæ, & concamerationes, ſed vrnæ terra obrutæ, & ita nullus lucernis locus. Dicent lucernas intra ipſas vrnas collocatas fuiſſe. Sed quomodo vrnarum figuram ignorare poſſunt, cum tot hodie in oculos incurrant, & effodiantur quotidie? Scilicet Vrna, erat vas ferme fictile, oblongum, corpore rotundo, collo procero, anguſto, ac fiſtulatim porrecto, adiectis hinc inde anſis. Ita intra os, collumque gracile inſeri lucerna non potuit; & inclinata diuinum illum humorem effudiſſet. Sed fuerit os, gutturque latum, & quantævis lucernæ capax, ſitus ipſe, & collocatio vrnarum, totum hoc commentum, de lucernis intra vrnam conditis, deſtruit. Quandoquidem ſatis conſtat, vrnas cinerum inuerſas hoc eſt ore prono, & in terram inclinato (quæcunque cauſa illa fuerit, nam me hactenus latuit) fundo ſupino, atque ſurſum verſo, collocatas fuiſſe. Hoc nos ſæpe hic, & in patria

obſer-

Digitized by Google

obſeruauimus, & plurimis alijs obſeruatum non dubito. Imò ferme vrnæ iſtæ tam denſe conſtipatæ ſunt, vt moueri loco, & effodi non poſſint, niſi aliquæ frangantur. Ergo neque intra vrnam, neque extra lucernis locus eſſe potuit. Et ideo quandiu corpora cremata hoc officium prælucendi mortuis veteribus incognitum.

Sed quoniam à viris fide dignis accepi, ſæpe cum vrnis etiam lucernas erutas, credibile eſt, pauperum ſepulchra, & miſeræ plebis polyandria congeſtas hoc modo, ſtipataſque vrnas habuiſſe, ceterum nobilium, & ditiorum monumenta ita cōſtructa, vt cellæ ſubterraneæ fuerint, & loculi collocandis vrnis, præcipuę in gentis, aut familiæ monumentis, atque ita etiam lucernis locum eſſe potuiſſe, neque tamen inde ſequitur eas perpetuo arſiſſe.

Ceterum quando nam cadauera cremari deſierint, & hypogæa, & conditoria Græcorum more inuenta ſint, & propterea frequentior lucernarum vſus, incertum eſt. Quanquam viri docti id ſub extrema Antoninorum tempora factum conijciant, quibus non repugnauerim. Cur autem is mos ſenſim abolitus ſit, ſi licet in tanta obſcuritate diuinare, mihi valde veriſimile videtur, non aliam cauſam fuiſſe, quam quod Chriſtiana religione inualeſcente mos ſepeliendi cadauera ab Hebræis ductus, pariter inualuerit, quos tradit Tacitus conſueuiſſe corpora condere, non cremare, idque ex inſtituto Ægyptiorum. Itaut paulatim, alterum morem cremandi expulerit: & ipſi etiam Ethnici id fecerint, vt apparet ex lucernis, Gentilitatis notas, imo fœda ac turpia argumenta præferentibus.

Nam Chriſtiani, quod ego ſciam, nunquam cadauera cremarunt. Scilicet fiducia Reſurrectionis. Apud Minutium Felicem in Octauio, Ethnicus contra Chriſtianos diſputans, & Reſurrectionem irridens, inter cetera ait. *Inde videlicet, & execrantur rogos, & damnant ignium ſepulturas: quaſi non omne corpus, etſi flammis ſubtrahatur, annis tamen, & ætatibus in terram reſoluatur: nec interſit, vtrum feræ diripiant, an maria conſumant, an humus contegat, an flamma ſubducat:*

quum

quum cadaueribus omnis ſepultura, ſi ſentiunt, pæna ſit: ſi non ſentiunt, ipſa conficiendi celeritate, medicina. Sed ante Minutium Tertullianus de Reſurect. cum tangit Ethnicorum ſuperſtitionem, qui mortuis cibos deferebant. *At ego*, inquit, *magis ridebo vulgus, tunc quoque cum ipſos defunctos atrociſſime exurit, quos poſtmodum guloſiſſime nutrit*. Quorum neutrum Chriſtiani faciebant. Quæ ſatis indicant, etiam poſt Antoninos ab Ethnicis cremata cadauera, nam vterque ſcriptor eorum æuo inferior fuit.

Ex eadem Reſurrectionis ſpe conditis cadaueribus vnguenta, & odores liberaliſſime impendebant, vt diutius integra ſeruarentur. Vt non falſo Tertul. in Apolog. iactauerit. *Si Arabiæ querantur, ſciant Sabæi pluris, & carius merces ſuas Chriſtianis ſepeliendis profligari, quum Dijs fumigandis*. Hoc eſt plus odoramentorum à Chriſtianis in illa paupertate prodigi conſueuiſſe, quam ab Ethnicis. Scilicet Ethnici duobus digitulis paucas thuris glebulas Dijs numerabant: Chriſtiani plena manu, & ſinu caſiam, & cinnama effundebant, ſumptibuſque funerum Arabias, & Sabæos exhauriebant.

Futuræ inquam Reſurrectionis fiducia. Cum enim incertus eſſet, ſupremi Iudicis aduentus, ipſis Eccleſiæ incunabulis non longe abfore ſummum diem credebant, atque ita omnia faciebant, vt breui excitandas mortales exuuias à tabe præſtarent immunes. Et ideo aiebat ille apud Minutium, Chriſtianos, qui in totum vnguenta abdicauerant, ea ſolis funeribus reſeruaſſe.

Me autem in hac ſententia plane confirmat D. Auguſt. de Ciuit. Lib. I. Cap. XIII. vbi de officio circa ſuprema diſputat, inter cetera, ait. *Ipſe quoque Dominus die tertio reſurrecturus, religioſæ mulieris bonum opus prædicat, prædicandumque commendat, quod vnguentum pretioſum ſuper membra eius effuderit, atque hoc ad eum ſepeliendum fecerit. Et laudabiliter commemorantur in Euangelio, qui corpus cum de Cruce acceptum diligenter, atque honorifice vngendum, ſepeliendumque curarunt. Verum iſtæ auctoritates non hoc admonent, quod inſit vllus cadaueribus ſenſus: ſed ad Dei prouidentiam, cui placent*

etiam talia pietatis officia, corpora quoque mortuorum pertinere ſignificant, propter fidem reſurrectionis adſtruendam.

Prudentius quoque hymno in exequijs defunctorum, cum Reſurrectionis ſpem feciſſet.

Nam quod requieſcere corpus
Vacuum ſine mente videmus
Spatium breue reſtat, vt alti
Repetat collegia ſenſus
Venient cito ſecula, cum iam
Socius calor oſſa reuiſat
Animatuſque ſanguine viuo
Habitacula priſtina geſtet.

Futurum enim, vt pigra cadauera, quæ tumulis putrefacta iacebant, priores animas reciperent, ſubijcit.

Hinc maxima cura ſepulchris
Impenditur, hinc reſolutos
Honor vltimus accipit artus
Et funeris ambitus ornat
Candore nitentia claro.
Prætendere lintea mos eſt
Aſperſaque myrrha Sabæo
Corpus medicamine ſeruat.

Et infra.

Nos tecta fouebimus oſſa
Violis, & fronde frequenti
Titulumque, & frigida ſaxa
Liquido ſpargemus odore.

Sed clarius in hymno S. S. Fructuoſi, Augurij, & Eulogij qui viuicomburio Martyrium expleuerant.

Tum de corporibus ſacris fauillæ
Et perfuſa mero leguntur oſſa
Quæ raptim ſibi quiſque vindicabat.
Fratrum, tantus amor domum referre
Sanctorum cinerum dicata dona
Aut geſtare ſinu fidele pignus,
Sed ne reliquias reſuſcitandas

B Et

Et mox cum Domino ſimul futuras
Diſcretis loca diuidant ſepulchris
Cernuntur niueis ſtolis amicti
Mandant reſtitui, cauoque claudi
Mixtim marmore, puluerem ſacrandum.

Vt ſcilicet facilius collecta in vnum fragmina, vitæ reſtitui poſsent; quod non minus mirabile eſt, quam oſſa bibulamque fauillam, Ethnicorum more, mero perfuſas.

Sed vt à diuerticulo repetatur Oratio, ſublato more cadauera cremandi, & noua ſepeliendi ratione inducta, ſiue intra arcas lapideas, & cavum marmor, loculoſque ligneos, ſoliaque, & alueos corpora conderentur, ſiue in ſpecubus, cellis, & cryptis ſubterraneis collocarentur, locus fuit apponendi lucernas defunctis.

Quod pertinet ad arcas lapideas, & loculos clauſos, atque anguſtos, vix video, quomodo lucernæ exiguo tempore, ne dicam longiſſimo intra illas angùſtias excluſo aere, ardere potuerint. Quis enim neſcit omne lumen, ac flammam perſpiratione, & ventilatione aeris indigere, ſecus illico extingui. Obuium eſt experimentum. Candela, aut Lychnus ardens intra vas vitreum claudatur, ita obturatum, vt aer permeare non poſſit, illico expirabit, ipſoque alimento obruetur. Itaque vanitatis manifeſtus in Neſidea lucerna intra phialam ardente Io: Baptiſta Porta. Reſpondet Licetus id euenire, ſi materia facile diſſipetur in fumum, & exhalationem, quæ lumen obruat: ſecus in materia, quæ nullam, aut exiguam exhalationem fundat. Sed quænam eſt iſta materia, & cur tanti nominis philoſophus, tandiu nobis experimentnm inuidet? Addit, per latentes terræ meatus, aerem ſpiraſſe, & vrnas vndique poris peruias, ac perflabiles fuiſſe: item monumenta marmorea, rimis, & commiſſuris aditum aeri aperuiſſe.

Quod ad vrnas attinet, primum terræ aggeſtu obrutas diximus, & ſi in loco vacuo fuiſſent, tam denſa ac ſolida materia fuerunt, vt poſt tot ſecula, veluti æneæ, ipſo tinnitu videantur. Etiam monumenta marmorea, cum initio ſtatuerentur, bene compacta, & commiſſa fuiſſe, vt aer facile penetrare non

poſſet,

poſſet, credi par eſt. Decurſu deinde temporum, atque annorum iniuria, tum caprifico diſcuſſa, at diffiſſa, tum demum ventis, ac tempeſtatibus peruia, cum lucernæ alimento præfocatæ, diluxiſſent.

Præter hæc omnia, iſta luminis perpetuitas, aut ab oleo, aut ab elychnio fuit. Si ab oleo, cur pleræque lucernæ apertis ſepulchris, & immiſſo aere illico extinguebantur? Non enim oleo, ſed flammæ contrarius eſt aer, neque mitis, ac placida aura, ſed flatus, ac ventus, quæ ſi abſint, tandiu durat lumen, quandiu alimentum non deficit. Cur igitur Pallantea lucerna, non modo ab aere tuta fuit, ſed flatu, puluerisque iniectu inuictum lumen ſeruauit, nec niſi ſuffoſſa interire potuit? Ex quo ſequeretur, diuerſa olei incombuſtibilis genera fuiſſe, & aliud ab inimico aere mortem metuiſſe, aliud etiam ventorum minas contempſiſſe.

Quod ad elychnium pertinet, Licetus exiſtimat, eo lucernas caruiſſe, leui admodum coniectura, quia nulla vnquam reperta fuerint. Quod accidere potuit, quia igne, aut ætate conſumpta fuerint. Quanquam Viues à ſe non pauca viſa teſtatus eſt. Quod ſi fuerit elychnium, putat ex amianto, aut lino asbeſto confectum. Vtrumque expendamus. Non enim lucernas caruiſſe elychnio illud euincit, quod quamuis caphura, naphta, & id genus materia ſine elychnio ardeant, præterquam quod conſumpta materia, ignis extinguitur, intelligi non poteſt, quo pacto accendi, & extra lucernam ardere ignis potuerit, niſi aliquo filamento conceptus, quod eſſet olei vehiculum. Niſi quis dicat Lucernæ ſepulchro abditnm flammam cæco lumine torpuiſſe. Deinde ad quid exignum illud foramen lucernarum omnium roſtro adſtitutum, niſi immitendæ papyro, & exerendo lumini?

Quod vero elychnium illud ex amianto, & lino asbeſto fuerit, difficultate non caret. Nam ſi elychnium incombuſtibile fuit, nihil opus oleo futurum: ſemel enim concepta flamma, cum filamentum extingui non poſſet, perpetuo arſiſſet. Sed næ iſti lini asbeſti naturam parum intelligere videntur. Quod inde appellatum, quod igne confici, & conſumi non

 poſſit.

poſſit. Nam licet asbeſtum inextinctum ſignificet, & asbeſtinum, inextinguibile, impropria tamen locutio eſt: Alioquin linum hoc ſemel concepto igne perpetuo arſiſſet, cum ignis extingui non poſſet. Sed asbeſtum, eſt quod igne confici, ac deſtrui non poteſt, & translate, mori, & extingui, vt ea vox ad linum, & non ad ignem referatur. Aliud enim eſt ignem, aliud linum igni extingui, ideſt conſumi non poſſe.

Hinc alias eorum opinionem reiecimus, qui crediderunt, Romanos, cum cadauera cremarentur, ad ſeparandos corporis cineres à fauilla rogi, huiuſmodi lintea asbeſtina adhibuiſſe. Refutauimus inquam auctoritate Plinij, qui Lib. XIV. Cap. I. ait hoc à ſolis Regibus factum, ob pretium & raritatem eiuſdem lini. *Regum inde*, inquit, *funebres tunicæ, corporis fauillam ab reliquo ſeparant cinere*. Quod ſi ignis, tunicis illis conceptus, inextinguibilis fuiſſet, tunicæ æternum arſiſſent, neque vltra rogi incendio opus. Satis enim fuiſſet intra linteum perpetuo ardens corpora conieciſſe.

Recte igitur Plinius Græcam vocem asbeſtum ita reddidit. *Inuentum eſt etiam iam, quod ignibus non abſumeretur:* hoc eſt quod ignis non conficeret, & extingueret. Subijcit, *Viuum id vocant* (cui ignis mortem inferre non poteſt) *ardenteſque in focis conuiniorum, ex eo vidimus mappas, ſordibus exuſtis ſplendeſcentes igni magis, quam poſſent, aquis*. Ergo ardebat hoc linum. Ita verò, ſed quandiu igni pabulum ſuppetebat, oleum, ius, pingue, atque huiuſmodi alimentum, quod ſordium nomine Plinius complexus eſt, igniſque tandiu durabat, quandiu conficiebantur ſordes, illudque oleoſum, ac iurulentum flamma depaſcebat, atque ita exuſtis maculis, intacto linteo, candidiores, ſiue ſplendidiores mappæ nitebant, quam ſi lymphis elotæ fuiſſent.

Illud ergo miraculo erat, quod ſi ex lino communi lintea fuiſſent, ea cum ſordibus ignis abſumpſiſſet: nouo hoc inuento, cum ſordes lambens flamma emaculaſſet, viuente lino, ignis moriebatur. Ex quo apparet, etiam illas Regum tunicas funebres in rogo arſiſſe, quandiu ſtillantis corporis tabes, ac ſanies igni alimoniam ſuppeditabat, indomita lini natura,

ea

ea deficiente, & ignem defeciſſe. Si ignis exſtingui non potuiſſet, vt vox ipſa notare videtur, quomodo mappæ illæ texi, atque impune tractari potuiſſent, & ad vſum reuocari?

Videtur tamen Plinius indicare linum illud perpetuo arſiſſe, cum infra ait. *Naſcitur in deſertis aduſtiſque Sole Indiæ: vbi non cadunt imbres, inter diras ſerpentes, aſſueſcitque viuere ardendo: rarum inuentu, difficile textu propter breuitatem.* Quid eſt enim *aſſueſcit viuere ardendo*? Si enim vixiſſet ardendo, & ab incendio, ſicut Bacchus à matris rogo, cunabula ſortitum eſſet, quomodo legi, atque euelli, quomodo in fila deduci, texi, & reliquis vſibus aptari potuiſſet? Sed magni Scriptoris acumen in eo eſt, quod cum in Indiæ deſertis Sole aduſtis naſcatur, vbi nunquam cadunt imbres, linum illud olim inter flammas victurum, aſſueſcere in illis ſolitudinum incendijs viuere ardendo, hoc eſt ignem pati, & ardore, quo ibi cuncta conflagrant, non confici, ſiue non mori: hoc enim vox *Viuere* ſignificat: & ideo Asbeſtum dictum, quod igne extingui, ſiue conſumi non poſſit: non autem, quod ignis ipſi adhærens, eſſet inextinctus, quæ vox cadit in linum, nequaquam in ignem.

Ex his igitur, falli eos manifeſto apparet, qui ideo elychnium asbeſtinum fuiſſe crediderunt, quod ſemel concepta flamma nunquam extingueretur. Nam ſi ita ſine oleo arſiſſet, adhuc lucernæ illæ mortuorum viuerent. Tandiu igitur flamma durabat, quandiu alimentum, vt vis tota ab oleo fuerit, non ab elychnio, aut ab vtroque, niſi vtrumque, horum ſententia fuit immortale. Saltem ſi asbeſtina fuiſſent elychnia, in omnibus, aut plurimis reperta fuiſſent, flammis illibata, quod præter Ludouicum Viuem, nemo vidit, aut prodidit. Quod de asbeſto, idem de Amianto dicendum, qui vt ait Plinius *lapis eſt; alumini ſimilis, nihilque igni deperdit*, ideſt & ipſe asbeſtos eſt. Quanquam Plutarchus ait ætate ſua, hanc lapidis virtutem euanuiſſe. Ex his etiam ſuſpecta Pauſaniæ narratio de lucerna annum ardente, ob funiculum Carpaſium. Tota igitur vis in oleo æterno, quod an fieri humana arte potuerit, cum iſtis Philoſophis non diſputo: ſed nunquam fa-

ctum,

Digitized by Google

ctum, ſatis aperte hactenus comprobatum credo. Itaque finem faciam, ſi antequam extremæ fatalis lychni reliquiæ diſflantur, vnum adiecero, cur iſtæ lucernæ, non diu arſuræ, illis ſepulchrorum oculi, breui claudendi, mortuis apponerentur.

Licetus duas affert cauſas. Alteram moralem, ſiue Politicam, vt ipſe appellat. Nempe in ſignum nobilitatis: quod nonniſi è Nobilium ſepulchris huiuſmi lucernæ eruantur. Sed quis hoc affirmare auſit? Nam ſi vulgaris erat illa perpetui luminis conficiendi ratio, qua lege, aut more, ſoli Nobiles lumen illud ſibi vendicarunt, & miſeros plebeios his ſacris arcuerunt? Si ob rei pretium, ſaltem de plebe diuites, hoc, ceteris funerum ſumptibus adderent. Quod vero addit, Veſtalibus, cum viuæ defoderentur, ideo appoſitam lucernam ardentem, quod eſſent nobiliſſimæ, etiam hoc præter rationem eſt. Nam fortaſſe (cauſa enim in occulto eſt) cum etiam cibi iiſdem apponerentur, vt ait Plutarchus, ad illas nouiſſimas epulas, lumine opus fuit: ſiue vt pœnam crudeliſſimam oculis vſurparent, & morti ſuæ intereſſent: aut demum viuentibus & mortuis eadem lucerna, ferali officio famularetur. Quidquid ſit, quale hoc nobilitatis ſignum occultum, & latens? Signa ſunt exteriores notæ, & rei occultæ indicia. Quomodo autem abdita monumento lucerna, poterat defuncti nobilitatem teſtari? Non minus latens ſignum, quam circumſectio Iudæorum. Numquid aperienda fuere ſepulchra, ac Manes inquietaudi, rimandæ mortuorum nobilitati, vt inſpici poſſet, vtrum lucernæ nobilium imagines fumoſiores redderent, an terræ filij hoc honore ſpoliati, tumuli noctem durius ferrent? Satis ex ipſa Inſcriptione, & mortis carmine, gentiſque titulo nobilitas apparebat.

Alteram huius inſtituti cauſam Phyſicam melius omiſiſſet. Quod quum Ethnici ſuperſtitioſi crederent, defunctorum animas, vmbras, ſimulachra, in ſepulchro cum cadaueribus verſari, ideo ardentes perpetuo lucernas ibidem poſitas, ne miſellæ animulæ, frigidulæ, nudulæ, iacerent in tenebris, quas tantopere etiam viui infantes perhorreſcunt. O rem iucun-

dam!

dam! Quis autem ſenſus animabus, vbi oculi, aures, vnde metus tenebrarum? Dulces næniæ, & lugentium puerorum oblectamina.

Iacobonus in appendice ad Fonteium exiſtimat id factum in ſignum immortalitatis, item grati animi aduerſus Manes. Foxius Liceto præiuit, ſcilicet morem inde ortum, vt oſtenderent animas eandem ſedem incolere. Ne igitur anima, quum exuvias ſuas oſculari vellet, aberraret, & vnam partem pro altera ſuauiaretur, teſte lucerna, micante, ac lucida opus fuit, ne cum vetus hoſpitium reuiſere cuperet, poſtico ingrederetur.

Mihi Iacoboni opinio, donec meliora ſuccurrant, non ita abſurda videtur, in ſignum animæ immortalis, ſi tamen hoc Ethnici homines credebant. De Chriſtianis non dubitauerim, etiamſi lumen non eſſet perpetuum, ſymbolum quoddam & imaginem lucis illius, quam vita functis rite, ſolemni carmine adprecamur. *Et lux perpetua luceat eis*. Siue in honorem defuncti, & ideo aiebat Auguſtus, Maſgabæ tumulum facibus honoratum. Fuerit igitur apud Ethnicos genus expiationis, cuius ex Athenæo mentionem ſupra fecimus, cum cerei ad tumulos accenderentur menſe Februario. Apud Chriſtianos, etiam extra tumulum, ſolemnis ritus, ac pietatis officium, æternæ, beatæ lucis argumentum.

Et hæc de veterum Lucernis nimis fortaſſe multa. Itaque manum de tabula, ne vos, Auditores optimi, tot olfecisſe Lucernas, tetramque fuliginem bibiſſe tædeat, ac pigeat; & hæc noſtra, olere Lucernam, & lecythum aliquis nobis obijciat.

FINIS.

836,019

Digitized by Google

IN ANALECTIS

DE RE VESTIARIA

Rerum & Verborum Index locupletiſsimus.

A

ABolla non fuit veſtis militaris. Pag. 22
pallium philoſophicum. 24
purpurea Criſpini apud Martialem. 25
Abolla, philoſophorum Cynicorum amictus. 150
pro communi pallio accipitur. ibid.
Accincti & ſuccincti qui. 26
Accinctus, incinctus, procinctus, cinctus, circumcinctus, eadem res. 146
Ἀλουργὶς, Thalaſſina veſtis, ſicut purpura. 35
A coccineis diſtincta, Artemidoro. ibid.
Ἀλουργίδες, veſtes purpureæ, non conchyliatæ. ibid.
Ἀλουργὸν vnde. 36
Almutiæ quid. 57
Armitiæ, ab Armis. ibid.
Ambitum togæ retrahere, quid apud Tertullianum. 135
Amictus candens quid, Statio. 65
Amiculum, genus veſtis ſuperindutum. ibid.
Ἀμπεχόνιον, Heſych. pallium, palla muliebris. ibid.
Annuli nòn modò, ſed anguſta purpura, ſecundum ordinem à plebe diſtinxerunt. 33
Plinij locus explicatus. ib.
non diſtinguebant Senatum ab Equite; ſed tunica latior. ib.
diſtinguebant Equites à plebe. ibid.
Aureorum, plebi, & mancipiis vſus interdictus. ibid.
Anguſticlauij nulli, niſi Equites. 69
Apex, apica, apeca, beca, quid? vide Beca. 56
Sacerdotum Flaminum inſigne. ibid.
In aſtragalis nobilitas, de Herode. 116
Auguſtus, die togæ virilis laticlauiam ſumſit. 66
poſt Togam virilem Patricius factus. 67

B

BAlnearis veſtis. 79
Beca quid. 56
Buxa inſpirata, quid, Statio. 152

C

CAlaſiris, laticlauia tunica, ſoli Heſychio. 74
Linea, Ariſtophani, & Herodoto. ibid.
Calcei cum toga ſumpti. 78
Cum eadem deponebantur. ib.
Calcei vncinati quare ſic dicti. 104
Scaliger notatus. ibid.
Nigri Senatorum inſigne, Horatij locus adductus. 106
Calcei mulieri non ijdem cum Tu-

F ſcis.

ſcis. ibid.
Salmaſius notatus. ibid.
Calcei rubri Imperatorum Byzantinorum, non fuere ſimiles cothurnis Regum Albanorum. 110
Rubenius notatus. ibid.
Inter Regum calceos, & mulleos Magiſtratuum, quod diſcrimen. ibid.
Calcei patricij non habuerunt quatuor corrigias. 113
In calceis fuere ligulæ, ſeu vincula. ib.
Calcei Senatorij, longiores, ſeu altiores. 114
Calceus totus niger. 116
Calcei coccini à patricijs, nonniſi in Magiſtratu geſtati. ibid.
Calceis albis vſi ſunt ceteri, preter Senatores. 117
Martialis explicatus. ibid.
In Calceo Senatorio duplex corrigia. 118
Calcei Senatorij quomodo à plebeis diſtincti. ib.
Caliga de genere crepidarum, ſolearum, & ſandaliorum, quibus intecta ſuperior pars pedis. 109
Caligæ Gallieni, vincula gemmata habuerunt. ibid.
Campagi, & caligæ non omninò fuere ſimiles. 120
Vtrumque militare calceamentum. ibid.
Caliga gregariorum, Campagus, Ducum, & Imperatorum. ibid.
ab ijſdem in pace vſurpatus. ib.
Quod inter ea diſcrimen. ib.
Campagi Imperatorij, inferiori æuo, à caligis colore diuerſi. ib.
Non fuere idem calceamentum cum mulleis patriciorum, contra Salmaſium. 121
Campagi omnibus Clericis conceſſi à Conſtantino, non ſolis Diaconis. 123
Campagus quid. ibid.
Campagi, quare reticuli à Gallieno appellati. ib.
Campagi originatio. ibid.
Candys, quid, Polluci. ibid.
Capitium, pectoris tegumentum. 21
Cappagia quid, Ioanni Antiocheni. ib.
Caputium, orarium addito capitis integumento, inſtar cuculli, inſigne olim Rectoris Academiæ Patauinæ. 56
Καρπωτοὶ quid. ib.
Caracallus vnde. ib.
Tunicæ in formam Thoracis, Dioni. ibid.
Barbaricæ tunicæ manicatæ. ib.
Caracallæ à penulis diuerſæ. 20
Caſula ſiue planeta, diuerſa à colobio. 109
Charonaria. 71
Lex Codicis Theodoſ. explicata. ib.
Chlamydem cum trabea malè cõfundit Rubenius. 9
Aperta, Græco more. 10
In poculis, quid. 12
In veſtibus notæ purpureæ. ib.
Regum, circundatæ limbo. 16
Chlamydibus, nec vlli alij Romanæ veſti, præter tunicam, claui additi. 18
Chlamys pro toga à Conſulibus

ſumpta æuo Anaſtaſij. 61
Chlamys, veſtis ſuperior, fibulis nexa. 87
Chlamydes communes apertæ. 129
Macedonicæ, rotundæ, & clauſæ. ib.
Ammonij locus adductus. ib.
Macedonica, fibula nectenda in ſuperiori parte. 129
Chlamys Macedonica, vt differat à toga. 131
Pompeius chlamyde Alexandri Magni amictus triumphauit. ib.
Χρυσοκόκκινος quid. ib.
Χρυσοτράσινος quid. ib.
Chryſoclauarica quid, apud Anaſtaſium. 99
Chryſoclauus non erat picturæ ſpecies. 100
Cibus meridianus, quid. 75
Cinctuti Cethegi, quid, Horatio. 47
Cinctus, & præcinctus togæ, idē. 143
Cirri, Fimbriæ. ib.
Citharœdi in ſtola, & chlamyde. 91
Varronis locus adductus. ib.
Neronis habitus citharœdicus. 93
Claui inſuti ad pectus. 1
de iiſdem Marcellini locus explicatus. 4
purpuræ ſegmenta oblonga. ib.
Quadrata, ſiue rotunda. 5
Claui non additi in poſteriore tunicæ parte. ib.
Tunicæ intexti, & inſuti. 9
Non decollo demiſſi. ib.
Claui non ſunt virgulæ purpuræ, zonæ, aut tramites. 31
Nulli claui in calceis Vrbanis, ſed in ſolis caligis militaribus, ferrei. 73
Coccum, ſiue granum, purpura terreſtris. 149
Coccinus color qualis. ib.
Coccone, Venetis quid. 6
Colobiū, tunica ſine manicis. 55
Colobia Monachorū, & Presbyterorū, purpura clauata. 83
Non penitus ſine manicis, ſed curtis, cubito tenus. 84
Colobium totum corpus ad medium tegebat. ib.
Lato, an anguſto clauo ornatū, adhuc dubium. 85
Senatorium ab equeſtri clauo diſtinctum. ib.
In Colobio Sacerdotes & Presbyteri non habuerunt latum clauum inſtar crucis. 86
Tertulliani locus explicatus. ib.
Compedes aureæ Matronarum, vide Periſcelia. ib.
Argenteæ plebeiarum. ib.
Conchylium, purpuræ ſpecies minoris pretij. 55
Conchylia, ſpecies purpuræ ex minoribus conchis. 36
Corrigiarum inflexio quid, apud Zonaram. 119
Cothurnorū diuerſæ ſpecies. 107
Crepidæ, ſiue ſoleæ, Tyrrhenica pedum vincula. ib.
Crepidæ, & caligæ militares, non fuerunt calcei. 108
Cubicularis veſtis. 79

D

Dalmaticæ, tunicæ manuleatæ. 55
Inter Dalmaticam, & colobium

 nul-

nullum diſcrimen, ętate Epiphanii. 75
Caroli Dati laus. 48
Diplois, Cynicorum pallium duplex. 28
de eodem Kercoetius refellitur. ibid.
Diptychum Leodienſe, Bituricēſe, Compendienſe. 62
Aſturii. ibid.
Diſcinctus, quid. 26
Senecæ locus explicatus. ib.

E

EN ἐντιμήκει, quid, in textura tunicæ, apud Ioſephum. 44
E'γνηλος veſtis, quid. 1
Veſtis clauata. 5
E'πίβλημα, pallium, ſiue amiculū. 88
Equites interdum laticlauii. 70

F

Φάρεος quid, apud Ioſephum. ib.
Faſciæ pectorales, quid. 49
Quales noſtræ interulæ. ibid.
Manicis caruerunt. ib.
Faſcia lata, & oblonga Conſulis Anaſtaſii, quid. 62
orarium eſt, non homophoriū. ibid.
Fazzoletto Italis, vnde. 54
Fibula argentea, pudendis adiecta pædagogiorum. 72
Plinii locus explicatus. ib.
Fibula, ſiue lunula calceorum, patriciatus inſigne. 150
Fibulæ Etymon. 152
Flammeum nuptiale, velum, orario non abſimile. 82
Non fuit pallium, aut amictus. ibid.
Forenſia, quid. 29
Fornix, pars ſuperior pedis ad digitos. 108

G

GAbinus cinctus quid. 133
Gamba, vnde. 122
Γρομμάτια, quid, in veſtibus. 47
Suidas citatus. ibid.
Grembiali, e Trauerſe, quid Italis. 147
Gypſati pedes Venalium. 112
Iuvenalis explicatus. ibid.

H

HIppiæ interula, quid. 46
Apuleii locus explicatus. ib.
Hyſginum, quid. 15

I

I'μάτιον, quid Plutarc. 11
Induere, & amicire vt differant. 87

L

LAcernæ interdum pullæ, ſiue ab vſu, & ſordibus, ſiue à Luna pulli coloris. 19
Etiam purpureæ fieri cęptæ. ib.
à penulis, colore diuerſæ. 20
De Lacernis Iſidori locus explicatus. 21
Tam milites, quam pagani iis vtebantur. ib.
Lacernæ ſub Claudio, vel togæ impoſitæ, vel eius loco ſumptæ. 24
Non ſoli Equites eas habuerunt. ib.
Lacernæ purpureæ iterum inductæ. 36
Lacernæ, eius factionis, cui quiſque addictus erat, colore ſumptæ. 39
In Lacerna, aut Lęna domi fuerunt hyeme, depoſita toga. 79
Lacerna citharœdorum. 92
Iuvenalis citatus. ib.

La-

Digitized by Google

Lacinia, veſtis ora, extrema pars flexuoſa. 137
Non ſunt πτερύγια, ſiue alæ, contra Rubenium Plauti loci adducti. 138
Læna Flaminum non fuit picta, nec auro intexta, vt triumphantium. 151
Læna quid eſſet primus perquiſiuit Auctor. 150
Quorum veſtimẽtum fuerit. ib.
Inter hanc, & Abollam nullum diſcrimen, niſi quod Læna breuior, hæc fuſior. ib.
Illius vſus in conuiuijs. ib.
Flaminum purpurea, diuitum hyacinthina, Perſio. 151
Communis, non coccinea. ib.
Laticlauii nulli in Prætexta. 66
geſtati, ſumta virili Toga. ib.
Laticlauii diſcincti. ib.
Lariclauia, cum prætexta non depoſita. 67
In militia Tribuni laticlauii. 70
Leſſus quid. 27
Λευκοπαρυφὲς, quid. 46
Leuitonariũ, Iſidoro, Colobium, ſine manicis. 84
Monachorum Ægyptiorum. ib.
Caſſiani locus adductus. ib.
Lineæ quid. 9
Lora patricia quid, apud Senecã. 114
Ludis Romanis, cum Prætexta interErant Senatores. 92
Luna in calceo patricio, quid. 48

M

Mappæ purpureæ. 4
Mauortium, ſeu Maforte quid. 62
Megiſtiæ, vrbanum, ſeu forenſe pallium. 80
Μεσοπόρφυρα quid. 8
Menſæ Romanorum rotundæ, Iuuenalis notatus. 32
Cum cibis, ad variationem inferebantur. 33
Citreæ plures lautiorum. 2
Milites cincti balteo, pagani zona. ib.
Nullus Militari habitu diſcinctus, niſi ignominiæ cauſa. 26
Mullei ab vncinatis diſtincti. 105
A Mullo piſce Iſidoro. ib.
piſci Mullo nomen dederunt Plinio. ib.
Non à μύλλειν, ſeu κάμπτειν dicti, contra Salmaſium. 105
A quibus geſtabantur, & quando. ib.
Non fuere ſimiles cothurnis. ib.
Muccinia quid, Arnobio. 53

N

Nepos, Ciceroni æqualis. 150
Notæ, ſiue ſigna, pro clauis vſurpata. 9

O

Oculi orbiculi in veſtib. quid. pag. 1
Salmaſii contradictio notatur. ibid.
Operimenta hyemalia pedum nõ fuerunt coactilia. 44
Caſanboni opinio non admiſſa. ib.
Orarium humeralis faſcia, ſiue lorum Imperatorum Byzantinorum, ex ſerico, auro, gemmiſque diſtinctum. 61
Nummus Theodoſii vtraque facie id exprimens, apud Illuſtriſs. Equitem Ioannem de Lazara. 62

Ana-

Anaſtaſii, proxime ad Chlamydem accedit. ib.
Oraria, quæ. 52
Eorum ſpecies in ſtolis Diaconorum, & Sacerdotum. 57
Non à ſolis Senatoribus geſtata. 53
Theophilacti ſententia refutata. ib.
Eorum etymologia. ib.
Forma. 54
Signum fauoris in Circo. ib.
Ex lana, aut ſerico, ſacrificalis cultus pars. 55
Veneris, ſtola. ibid.
Equeſtri dignitate præditis, aureis ſegmentis diſtinctum. ib.
Magiſtratibus, ex holoſerico villoſo coccineo, auro quãdoque intextum. ib.
Doctorum qualia. ibid.
Diaconorum, & Sacerdotum vtrique humero impoſitum, in pectus deſcendens inſtar crucis. 57
Nunc penulæ ſubiectum, olim ipſi ſuperimpoſitum. ib.
Orarium, addito capitis integumento, Caputium dictum.
Vide Caputium. ib.
Orarium vetitum Subdiaconis. 56
Orario inſignes Archiepiſcopi, & Epiſcopi. ib.
Epiſcoporum, peculiaris formæ, Caſaubono. ib.
Archiepiſcoporum pallium. ib.
Faſciæ. ib.
Ex lino mappulæ, & muccinia, aut manu geſtata, aut ſiniſtro brachio ſuſpenſa. 58
Eorum vſus. ib.

P

Palla, muliebre pallium. 86
Veſtis exterior, ſtolę impoſita. ib.
Seruii, Nonii, & Horatii loci adducti. ib.
Pallia ex lana, Pepla ex lino. 87
In pallio nulla fibula. ib.
Pallium, hodie non Epiſcoporum, ſed Archiepiſcoporum inſigne eſt. 58
Pallio intextum nomen Zeuxis aureis literis, in teſſeris. 48
Plinii locus explicatus. ib.
ſine pallio miniſtrantes menſę fuere, & in ſola tunica. 60
non fuerunt faſciæ, ſiue oraria. ibid.
In collum coniiciebant ſerui curſores. ib.
Plauti locus explicatus. ib.
paraſiti item. ib.
Terentii locus adductus. ib.
Pallia Tricliniaria ex lino confecta. 61
Pallia diſcoloria Officialium, quę. 59
Quomodo mulieres pallam, ſeu pallium gerebant. 81
Pallia linoſtima, quæ. 82
Pallia Græcorum, vt & noſtra, aperta. 132
In lævum humerum reiecta. ib.
Paludamentum, & Chlamys, veſtimenta aperta. 14
hoc vno à Trabea diſtinctũ. ib.
Paludamẽtum Imperatorium nõ omnino colore diuerſum à Trabea. 16
totum coccineum, Trabea purpura coccoque intertexta. ib.
punicum, & purpureum dici-

tur

tur quibuſdam. ib.
Paludamentum, Imperatorũ palliuṁ. ib.
Imperatorum aureo limbo non fuit ornatum. 17
Πάτιον quid apud Theophylactũ. 43
παραπῆχων, & παραλύργες quale veſtimentum. 31
Parrhaſius calceamentorum ligulas aureis fibulis conſtrinxit. ib.
Æliani locus. ib.
De patagio Iuvenalis locus explicatus. ib.
Patagium non eſt purpureum ſegmentum, ad ſummam tunicam aſſutum. 5
Rubenius notatus. ib.
Clauus fuit ex auro ſtolę, ad fauces, & fortè alibi inſutus. ib.
à ſegmẽto diuerſus, quod erat inſtita aurea. ib.
Eius etymon, ἀπὸ τοῦ πατάσσειν, vnde παταγεῖον. ib.
Ἧλος Gręci vocant. ib.
Non fuit ſumma tunicę ora. ib.
locus Apuleii à Rubenio malè intellectus. 6
Peltæ Thracicæ, quales. 103
Penula curta, Eponus, ſiue Omophorion. 19
peregrinorũ hodie geſtamẽ. ib.
Vetus ad crura vſque demiſſa, & longius. ib.
Clauſa, & corpori adſtricta. ib.
Planeta fuit. ib.
de eadem Salmaſii error. ib.
Rubenii item contradictio. ib.
Non eadẽ forma, ac Lacerna. ib.
duplex genus ſcorteæ, & laneę. ibid.
Lanceę duplicis generis, gauſapinę villoſę, & communi lanę colore. ib.
Canuſinę breuiori villo, & ruſę. ib.
Scortearum, & gauſapinarum idem color, ac lacernarum albus, vt & togę, tunicæ, chlamydis. ib.
Penulę viliorum, fuſcę. 19
Vulgares ſola forma à lacernis diuerſę. 20
Veteri penulę claui non additi. ib.
Penula, Auguſti æuo, intra Vrbem non fuit geſtata. 22
De penula clauata Mœcenatis, Velleii Paterculi locus explicatus, & emendatus. ib.
A Rubenio male intellectus. ib.
pulli coloris à Senatoribus in funere tantum vſurpatę. 23
Penulati milites in exercitu, ob pluuiam, & frigus, alias chlamydati. 25
Penula non cincta. ib.
Salmaſius notatus. ib.
Peplis tectus, & defunctorum cadauera tecta. ib.
Peplum Mineruæ in pompa ferebatur. ib.
Peplum quale veſtis genus. 87
Euſtathius citatus. ib.
Genericè, quodlibet veſtis genus. ib.
ſtrict pallium virile, & muliebre. ib.
Non ſemper infibulabatur. 88
Apertum fuit. ib.
Alcinoi ſedilia peplis conſtrata. ib.
Περιβάλλειν, de clauſo veſtimento

accipitur. 10
Periſcelia, aurea pedum vincula feminarum. 71
Aurei anuli matronarum. ib.
Argentei plebeiarum. ib.
Perones quomodo à ceteris calceis diſtincti. 104
Ruſticorum, Venatorum, & Aratorum proprium calceamentum. 110
Ex crudo corio confectum. ib.
Vrbis primordio, præter eos qui Magiſtratum gerebant, omnibus commune. 111
Tertulliani locus explicatus. ib.
Medorum, & Parthorum, viſi Romę vnionibus culti. ib.
Vrbani, & ruſtici. ib.
à Feminis non geſtati. ib.
Perones, Tertull. æuo, non ex corio, aut aluta ſolum, ſed ex lana confecti. 112
Petaſus, ſeu pileus vmbellatus, fuit peregrinantium. 16
Philoſophorum Cynicorum habitus. 17
Phylacteria quid. 74
Epiphanii locus adductus. ib.
Scribarum Hebræorum veſtis. ibid.
Πῖλος apud Lucianum, non eſt pileus. 153
Thomas Morus reprehēſus. ib.
Pileus Retiariorum fuit. 8
Pinnæ, & alæ, anguli veſtium. 137
Plagula quid. ib.
Non fuit anterior, & poſterior tunicæ pars. ib.
Nonio, ſumitur pro Torali, ſeu lectorum ſindone. ib.
plagulæ papyri, ſeu Bibl., Plin. 7
Quare retia dictæ. ib.
Varronis ſententia explicata. ibid.
Πλινθία quid, in veſtibus Gallorum. ib.
Πλύμια, quæ. 102
plumaria. ib.
plumarii. ib.
plumæ, & ſquamę, quid, in loricis. ib.
Plutarchus non ſemel in rebus Romanis oſcitauit. 38
Præfecti Vrbis, ſub Auguſto, militari veſte non ſunt vſi intra Vrbem. ib.
Prætexta purpurea. 37
Ciceronis locus explicatus ab Auctore, primò. ib.
Quintiliani auctoritas. ib.
Prætextum quid dicatur. 27
Prætexta ſacrificantium habitus. 148
Magiſtratuum. ib.
Ingenuæ pueritiæ. ib.
Augurum, Ciceronis locus. ib.
Prætexta, non ſolum in ima ora; ſed etiam in ſuperiori parte, purpura non fuit diſtincta. 151
Prætexta, cocco prius, tum & purpura tincta dibapha. 150
Ciceronis Conſulatu primò viſa. ib.
ſolus Prætor, aut Conſul, Ludorum editores, habitu triumphantium per Circum vecti. 94
In procinctu quid. 146
Ψυθόσημα quid, Vulcanio. 29
Ψυθ[illegible] quid, eidem. ib.
Πτερύγια, & κράσπεδα idem, Polluci. 38

Plutarchi locus adductus. ib.
Pullata turba, pullatus circulus quid. 21
Purpuræ vſus vetitus ſub Imperatoribus, in lacernis; & veſte muliebri. 35
Suetonii locus adductus. ib.
Tyria, & dibapha, etiam Tricliniaria infecta. ib.
Inter purpureum, & ὁλοπόρφυρον, quod diſcrimen. 36
Purpura coccus dicta quandoque. ib.
Purpura maior quid apud Iuvenalem. 49
latior Plinio. ib.
Purpura violacea, quæ, Nepoti. 153
Tarentina rubra vilior. ib.
Purpuræ Tyriæ qualis color. ib.
Caſſiani à Puteo laus. 19

R

Regillæ tunicæ Matronarum, albæ, & purpura diſtinctæ. 27
pridie nuptiarum geſtatæ, boni ominis cauſa. ib.
Feſti locus adductus. ib.
Ricinium quid Feſto. 27
quibuſdam Toga, qua mulieres vtebantur, prætexta clauo purpureo. ib.
tria Ricinia quid in funeribus, Ciceronis locus explic. ib.
Rhombi quid in veſtibus. 103

S

SAcra Eccleſiæ primordiis, in veſte communi peracta. 55
Sagum Gallicum quale. 91
Sagula Gallorum virgata, & ſcutulata, quid Salmaſio. 103
Salii Togati quibuſdam. 10
Tunicati Liuio. ib.
Apex illis communis cum Virginibus Saliis. 11
paludamentum illæ, hi togam habuerunt. ib.
Salii paludati, Trabeati Feſto. 14
Saliæ, Sacrorum miniſtræ, cum apicibus, non togatæ 130
Scabella, inſtrumenta muſica. 153
Philoſtrati locus adductus. ib.
Scutula vnde. 103
Segmenta aurea, & limbi, peculiare Matronarum ornamentum. 71
Semicinctia, ad quid inuenta. 53
Alius eorum vſus. ib.
Semicinctium in miniſtris conuiuiorum, non fuit pallium. 60
Semicinctium quid. 141
Semiramis Stolam virilem fecit & cur. ib.
Syntheſis, veſtis cœnatoria. 77
Pallium lineum æſtate, hyeme læna. ib.
muliebris colore, à virilibus diſtincta. ib.
Sinus togæ quid. 135
ſuperior, & inferior. ib.
Vterque in pectore. ib.
De Sinu Tunicæ, Petronii locus adductus. 143
In Sinu ferre quid, Ciceronis locus explicatus. 145
Syracuſanorum lex, ne mulieres portarent veſtes purpura intextas. 46
Στολή, pro quolibet veſtis genere ſumitur. 76
Στολὴ ἵππας non fuit lacerna, contra Rubenium. 34
Stola matronarum fuit. 71
purpurea, cum aureis ſegmentis.

Digitized by Google

tis. ib.
Stola holoſerica apud Varronem 77
Stolæ etymologia. 80
Stola Medica. ib.
à Medis ad Perſas translata. ib.
Xenophontis locus adductus. ibid.
apud Aſſyrios, muliebris, ſiue longa, & manuleata. ib.
Stola, à στολὶς ruga, veſtis. 81
στολίδες Græcorum tunicæ. ib.
Ἐν στολαῖς ambulare, quid in Euãgelio. ib.
Stragula, veſte purpurea, & puluinis inſtruebantur. 47
Nunquam pro indumento ſumitur. ib.
Caſauboni opinio non admiſſa. ib.
Subarmale quid. 63
Vnde dictum. ib.
Veſtis militaris fuit. ib.
profundum, Conſularis veſtis. Militum breuius, vulgarique tum colore, tum materia. ib.
Sudarium, ſemicinctium, quid. 52
paulò diuerſa ab orario. ib.
Sudariorum vſus. ib.
Subligaculum oblongum Athletarum fuit. ib.
Suffibulum haud habuit Sacerdos Deæ Ope Conſiuę, Varronis locus emendatus. 152
eius etymologia, contra Scaligerum. ib.
non fuit ſubligaculum oblongum, Popma notatus. ib.
Sutrinæ Veneriæ quid apud Tertullianum. 111

T

Tabulæ quid, Scriptoribus inferioris æui. 101
Quare quadratæ, aut orbiculares dictæ. ib.
Cubi, Teſſeræ Salaminijs. ib.
Tabulatum togæ, non fuit apud Quintilianum, ala, & pars eius aperta. 137
Tabulæ, & tiliæ togæ, ſunt rugæ, ac plicæ. 142
Tertulliani error de Catone. 17
Teſſeræ in veſtibus, quid. 1
Tabulæ. ib.
Thenſas in Circenſibus ducentes, habitu Triumphali fuerunt. 94
Nullus thenſas ducentium curru vectus. ib.
Texendi ratio duplex apud Veteres. 41
Antiquiſſimus texendi modus omnibus Gentibus vſitatus præterquam Ægyptijs, ex Herodoro. ib.
Ægyptij deorſum verſus texebant. ib.
Qui ſtantes texebant, ſurſum verſus ſpatha lignea telam percutiebant, qui deorſum, ſedentes, pectine. ib.
Texere retrorſum, non eſt ἀναπρόσω ὑφαίνειν, apud Chriſoſt. 42
A Caſaubono diſſenſus. ib.
De Texendi modo peculiari Palæſtinorum, Theophylacti locus explicatus. 43
Tibialia non fuerunt militum caligæ, contra Rubenium. 155
Toga, Τήβεννος, vnde. 10
Toga veſtimentum clauſum. 11

Ad

Ad ima crura eam deduxit Cæſar moriturus. Cor. ib.
Toga virilis à 14 ſumpta. ib.
Quibuſdam ſerius. ib.
Præter Togam, Senatores alio inſigni ab Equite, & plebe diſtincti. 33
In Togis nulli vnquam claui fuerunt. 51
Togæ iactatio reuocabat ignauos agitatores. 54
Toga pura. 65
Togæ, inferiori æuo, fuerunt bōbycinæ, & ſericæ. 76
Iuvenalis locus. 77
Toga aliqui domi vſi. 78
alii, eadem depoſita, & calceis, in tunica, & ſoleis erant. ib.
Togæ communes ſine fibulis. 130
Toga decurtata, ignominiæ ſignū, apud Romanos, & Hebræos. 138
Toga non fuit cincta, Macrobij locus correctus. 140
An Toga aperta, Plutarchi locus explicatus. 12
Togæ atræ, ætate Mœcenatis, in funere geſtatæ, non penulæ. 23
Toga picta, veſtis Conſularis. 63
Toralia purpurea. 4
Trabea non fuit clauata. 14
Trabeæ diuerſæ à palmatis triūphalibus. 16
Trabea toga fuit. ib.
Quod inter eas diſcrimen. ib.
Trabea non fuit dibapha, cocco, & purpura tincta. 150
Conſulares, & Imperatoriæ poſterioris æui, pictæ, purpureæ, & auro intextæ, ſicut Palmatæ, & Triūphales. ib.
Non ſolam Trabeam, ſed omnem Togam, Gabino cinctu gerebant, antiquiſſimi Romanorum, in prælio. 144
Non Trabea ſolum, ſed & prætexta, Gabino ritu cingebatur. ib.
Non ſemper, ſed ſolemnibus officijs. ib.
Tragœdi, & citharœdi, auratas pallas, xiſtidas, imò & lacernas, ac tunicas geſtarūt. 94
Tramites, quid. 9
Τριβωνοφόρος quid, apud Suidā. 47
Tribuni Prætextati, cùm ad ædilitatem, aut præturam aſcēdebant. 37
In alio Magiſtratu prætextam reſumpſerunt. 38
Tribuni plebeii, ab exercitu, Equeſtris ordinis à Principe creabantur. 62
Laticlauii à Senatu, Anguſticlauij ex Equeſtri ordine. ib.
Maiores, & Minores qui. 69
Quomodo creati. ib.
Triumphalia inſignia ſub Imperat. inferioris æui, Conſulibus indulta. 97
Tunica anguſticlauia ab Equitibus cingebatur. 2
Tunicæ viriles, quando purpura prætextæ. 5
Salmaſij de hac re ſententia. ib.
Saliorum purpurea. 7
Variegatæ, Dionyſio. 8
Tunica abanguſticlauijs cincta. 13
In Senatoribus ſoluta. ib.
ante, paulò infra genua, retrò, ad poplites vſque pertinebat. ib.

Digitized by Google

Tunica anguſtis clauis diſtincta_ præcipuum Equitum Romanorum inſigne. 22
Tunicam omnes cingulo adſtringebāt, præter Senatores. 26
Tunica anguſticlauia non fuit cōmunis Equitibus, & viliſſimæ plebi, contra Rubeniū. 32
Appiani locus in hanc rem explicatus. ib.
Tunica Romana, retrò purpuram non habuit. ib.
Tunicę, ex lana Bætica, non fuere melinæ, ſed rutilæ. 39
Tunica recta, ominis cauſa, quādo ſumpta. ib.
cur ſic dicta. ib.
Tunicæ integræ texebantur ſurſū verſus, ſine vllo inſtrumento, ſed ſolis manibus. ib.
Texebantur, vt opera viminea, & retia, ſolis manibus, Galeni locus explicatus. 44
Tunica Chriſti Domini contexta fuit peculiari Palæſtinorum artificio. 42
Iſidori locus explicatus. ib.
Vtrum manuleata fuerit, non conſtat. ib.
Tunica inconſutilis Chriſti quomodo texi potuit. ib.
Quid ſurſum verſus, & per totum, explicatur. ib.
Tunica Matronarum Romanarū, quare Stola Gręcis appellata. 81
Aureis ſegmentis diſtinctæ in extrema ora. 40
A ceteris mulieribus diſtinctę, hoc inſigni. ib.
Aurei claui illis adſui potuere. ib.
Tunicæ Matronarum Romanarū non fuerunt anguſticlauiæ, & cur. 46
Tunicæ talares, manuleatæ, Romanis infames. 50
Inferiori æuo à Conſulibus vulgo geſtatæ. ib.
Mulierum manuleatæ; viriles itē apud Medos, & Pęnos. ib.
purpurea Regum Perſarum, in medio intextum album habuit. ib.
Sacrificulorum in Phœnicia, alba, in medio purpura erat diſtincta. ib.
Tunica Chriſti fuit texta, vt capitis, & pedum hyemalia_ operimenta. 41
Euthymij locus adductus. ib.
Vt talaris pontificum Hebræorum. ib.
Ioſephi locus adductus. ib.
Tunicæ rectæ Tyronum, & Regillæ ſponſarum, non fuere inconſutiles. 45
In media tunicæ parte, tam lati, quā anguſti claui inſuti. 51
Tunica fuit ex lana, poſtea ex ſerico, nunquam ex byſſo. 75
Medica, apud Scriptores, vel Barbatica, ſemper pro tunica virili. ib.
Fluxa, & Talaris. ib.
Tunica palmata Conſularis. 63
Tunica potens apud Statium. 64
Tunicæ plebeiarum, & libertinarum mulierum, albæ, aut verſicolores. 71
Tunicæ viriles Romanorum, Colobia. 84
Tunicula pectoralis quæ, apud Ammianum Marcellinū. ib.

Tu-

Tunicæ aſcitæ. 85
Tunica omnis, ſine conſuta, ſine fibulis nexa inducbatur. 87
Vetuſtiſſimi Quirites ſine Tunicis, in ſola toga. 93
Plinij, & Pædiani loci adducti. ib.
Tunica palmata, Iouis tunica. 94
Exuviæ Iouis Suetonio. ib.
Tunicæ interiores cingi non ſuetæ. 145
Æliani locus adductus. ib.
Tyrij ſinus, qui. 65
Statij locus explicatus. ib.
Tyrocinium quid apud Veteres. 67

V

Variegata veſtis differt à clauata. 9
De Veſtimentis pullis in funeribus, Lampridij locus reſtitutus. 24
Veſtis feminarum tota purpureis notis, ſeu ſignis intexta. 32
ſeruilis, etiam ſublata toga. 1
materia, & colore à ciuili paulò diuerſa. 33
Holouera, ſeu holoporphyra, ſub Imper. inferioris æui, priuatis vetitæ. 35
Veſtis Conſularis triplex. 63
Veſtis inferior Conſulis Anaſtaſij quid. ib.
Veſtis ſcribarum pallium. 76
Epiphanij locus adductus. ib.
Similes veſti muliebri. ib.
Regia veſtis purpurea, auro intexta. 96
Veſtis ad illudendum Chriſto Domino, à proteruis militibus iniecta paludamentum fuit, Regum, & Ducum propriũ. 149
Veſtis impolluta, & pura quid, Virgilio. 156
Viæ aureæ in Stola Matronarum Tibullo, quæ. ib.
Virgata Gallorum ſagula Seruio, quæ. ib.
Non fuere claui. ib.
Virgulæ quid. 9
Vmbo togæ, quid. 136
Ex quibus compoſitus. 139
Idem cum ſinu. 140
De eodem Quintilianus, & Fortunatianus conciliati. ib.
Apuleij locus explicatus. ib.
Non eſt artifex nodus apud Macrobium. 141
Vmbo purpureus in togis prætextis. 151
Candidus in Toga pura, ſiue communi, Perſio. ib.
Vnones additi ſoleis, & ſoccis muliebribus, & obſtragulis. 73
Plinij locus adductus. ib.

Z

Zona Archiepiſcoporum orariũ, ſtola. 83
diuerſa forma à Diaconorum, & Presbyterorum. ib.

FINIS.

DISSERTATIONIS
DE LVCERNIS SEPVLCHRALIBVS
Rerum & Verborum Index locupletiſſimus.

A

AQua Virginibus Sacrata apud Plutarchum, quæ. Pag. 24
Amianti vis asbeſtina euanuit ætate Plutarchi. 37
Areſij Epiſcopi laus. 12
Argenteus liquor lucernæ alimentum, nullus fuit. 24
Arioſtus omnium Poetarum poſt Homerum, ingenioſiſſimus. 19
Aſbeſtum linum quid. 36
Aſbeſti vox non cadit in linum ſed in ignem. 37

C

Quæ Gentes cadauera condebant in hypogeis. 30
Quando cadauera cremari deſierint incertum. 31
ſub extrema Antoninorum tempora, etiam poſt Antoninos. 32
Cadauera cremandi mos, quare abolitus. ib.
Cadauera, intra arcas lapideas, & loculos anguſtos condita. 34
Candela, aut lychnus ardens, intra vas vitreum clauſum, illicò expirat. ib.
Cæmentarijs, & foſſoribus quæ erroris cauſa de luce lucernarum. 26
Ceroferariorum Clericorum ordo. 6
Chriſtiani nunquam cadauera cremarunt. 32
Quare. ib.
Minutij Felicis locus adductus. ib.
Conditis cadaueribus, vnguenta, & odores liberaliſſimè impenſa à Chriſtianis in ſpem reſurrectionis. ib.
Cur id faciebant. ib.
Tertulliani locus adductus. ib.
Prudentij loci adducti. ib.
Ciceronis æuo, & multo ante cadauera cremari ſolita, exceptis infantibus, quibus nondum dentes enati eſſent. 13
Non fuit antiqui moris. ib.
Cineres, & reliquiæ Martyrũ, quare ſepulchris reſtituta. 34
Cippus, quid. 30
Caligna quid. 23

E

Elychnia nõ pauca in lucernis ſepulchralibus Viues vidit. 35

F

Faces in nuptijs adhibitæ. 8
Quare nouis nuptis prælatæ. ib.
Quales fuerunt. ib.
A quibus prælatæ. ib.
Faces quare in funeribus geſtatæ. ib.
Februarius vnde ſic dictus. 7
Flamma vigil cuſtos Imperij Romani quæ. 21
Funus vnde dictum. 8
Fumus ex ſepulchro Pionis, apud Pauſaniam, qualis. 12

I

Ignes in Minerua Britannica Templo. 12
Pyrethiorum inextinguibilis. ib.
Aræ ditis apud Tarentum. ib.
Æternus Veſtæ apud Romanos. ib.
Ignis in prytaneo Athenis. ib.
Ignis æternus, vt intelligatur. 15
Ignes in Minerua Britannica delubro, in ſaxeos globos vertebantur. 20

Ignis

Digitized by Google

INDEX.

Ignis Veſtæ foculus fuit ex lignis, & carbonibus. ib.
Ignis æternus, perpetuus. 21
Ignis Veſtalis extinctus, vel ſolis radijs, vel felicis ligni attritu renouatus. ib.
Ignem ſacrum ſeruare, quid. 25
Ignis ſemper ardens in Templo Mineruæ, apud Strabonem, vt intelligendus. 28
Igne ſacro extincto, qua flamma Hebrai victimas adolebant. ib.
Incendium Phani Apollinis Daphnei vnde ortum. 4

L

Cur lampades apud Chriſtianos initio in Templis accenſæ. 6
Lychnuchus, quid. 30
Lucernarum vſus præcipuus in feſtis, & ſolemnibus. 4
In publica, aut priuata lætitia, etiã media die accenſæ. 5
Tertulliani locus adductus. ib.
Lucernæ ad lenonias ædes, & lupanaria accenſæ. 6
Lucernas, & faces accendendi ritus apud Chriſtianos à Iudæis profluxit. ib.
Accenduntur ſabbatis in Deiparæ honorem. ib.
Lucerna Callimachi æterna in Templo Mineruæ. 9
Iouis Ammonis, apud Plutarchũ. ib.
In Templo Veneris ſub dio ardens. ib.
Vnde conflata. ib.
Lucerna ſub imperio Iuſtiniani Edeſſæ reperta. ib.
Lucerna Ferentillæ in agro Viterbienſi. 10
Lucerna Olybij Maximi Patauini prope Ateſte. ib.
Lucerna Pallantis. 11
Lucerna Mycerini Regis. 12
Lucernæ Ammonij infuſum fuit oleũ ſingulis annis. 13
Lucerna in Templo Edeſſæ, Dei miraculum fuit. ib.
Lucerna Merlini apud Arioſtum. 19
Lucernæ quotquot erutas vidit Auctor, è ſepulchris omnes lumine orbatæ. 25
De Lucernarum ſepulchralium luce, variæ Auctorum opiniones. 26
Lucernæ Mechanicæ Monaſteriorũ, apud Caſſiodorum, quæ. 28
Mos lucernas ſtatuendi in ſepulchris non eſt adeo antiquus. 29
Quando inuectus. ib.
Cur nullus Scriptorum veterum, lucernarum ſepulchralium meminerit. 30
Quare lucernæ ardẽtes in ſepulchris apud Ethnicos. 32
Quare apud Chriſtianos, etiam extra tumulum. ib.
Lumina, & faces, præter vſum communem quando adhibita. 3
Lumina, & cereos accendendi ritus, vnde ortus. 4
Quando vſurpatus. ib.
Magna pars ſacrorum Eleuſiniorum. ib.
Apuleij locus explicatus. ib.

M

Mænia lex, de Lucernis accendendis. 29
Soli Romani Mortuorum corpora cremabant, præter vetuſtiſſimos Græcorum apud Homerum. 30
Cinerem & oſſium fragmina è rogo lecta in Vrnam conijciebant. ib.
Quandiu hic mos viguit, nullus lucernis locus. ib.

N

Nobilitas Mortuorum vnde innotuit. 38
Nummus Fauſtinæ quid inſculptum. 25
Lucilla quid item. ib.

Pue-

P

Pueri immaturi exequijs ad cereos elati. 8

S

Sacra Chriſtianorum nocte quandoque celebrata; accenſis cereis in peruigilijs. 5

Interdiu etiam. ib.

D. Hieronymi locus explicatus. ib.

Sepulchra pauperum habuerunt vrnas ſtipatas; Nobiliorum vero, cellas, & loculos, collocandis vrnis. 31

T

Tertullianus, & Minutius Felix Antoninorum æuo inferiores fuerunt. 32

Tulliolæ Ciceronis filiæ lucerna quãdiu arſit. 9

Eiuſdem ſepulchro nulla inſcriptio. 14

Tunicæ funebres Regum ex linteo asbeſtino quare contextæ. 36

Plinij locus adductus. ib.

Quandiu illæ in rogo arſerunt. ib.

V

Veſta minor, quid. 23

Iuuenalis locus explicatus. ib.

Quare Veſtalibus, cum viuæ defoderentur, lucernæ appoſitæ. 38

Virgines Veſtales prima die Menſis Martij, ignem, nouum Veſtæ aris quotannis accendebant. 22

Vrna ſepulchralis figura qua. 30

Earum collocatio ſub terra. ib.

Intra ipſas lucernæ non fuere collocatæ. ib.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Google

Digitized by Google